Românii în *Marele Război*
Anul 1917

editura militară

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ

ROMÂNII ÎN „MARELE RĂZBOI”
ANUL 1917

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ

ROMÂNII ÎN „MARELE RĂZBOI” ANUL 1917

Documente, impresii, mărturii

Coordonator:
General-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu

EDITURA MILITARĂ,
BUCUREŞTI, 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Coperta: Ion MIHAIU
Redactor: Georgiana PARASCHIV
Layout: Ştefan MIHAI

Responsabil de volum: Petre Otu

Selecția documentelor:
Sorin Cristescu
Alexandru Madgearu
Cerasela Moldoveanu
Petre Otu
Manuel Stănescu

Procesare texte:
Ştefania Angelescu
Mihaela Cocină
Luminița Drăghia
Laurențiu Ionescu
Magdalena Kőrősi
Alexandru Madgearu
Cerasela Moldoveanu
Violeta Matei

Traducerea textelor din limba rusă:
Daniela Şişcanu

Traducerea textelor din limba germană:
Sorin Cristescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Românii în „Marele Război" : anul 1917 : documente, impresii, mărturii / coord.: Mihail E. Ionescu. - Bucureşti : Editura Militară, 2018
Conține bibliografie
ISBN 978-973-32-1098-6

I. Ionescu, Mihail E. (coord.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CUPRINS

Prefață..... 7
Notă asupra ediției..... 37
Abrevieri..... 41
Lista documentelor..... 43

Capitolul 1. ROMÂNIA ÎN CADRUL ANTANTEI 59
Documente..... 63

Capitolul 2. REFACEREA (REORGANIZAREA) ARMATEI ROMÂNE.
ROLUL MISIUNII MILITARE FRANCEZE..... 153
Documente..... 157

Capitolul 3. MARILE BĂTĂLII DE LA MĂRĂŞTI, MĂRĂŞEŞTI ŞI OITUZ
ŞI IMPACTUL LOR ASUPRA EVOLUȚIEI RĂZBOIULUI 215
Documente..... 219

Capitolul 4. DE LA BELIGERANȚĂ LA ARMISTIȚIU 289
Documente..... 293

Capitolul 5. BASARABIA, DE LA GUBERNIE RUSEASCĂ LA REPUBLICĂ..... 371
Documente 375

Capitolul 6. VOLUNTARIATUL ŞI PRIZONIERATUL 403
Documente..... 407

Capitolul 7. ROMÂNII ÎN TERITORIUL OCUPAT DE PUTERILE CENTRALE 461
Documente..... 467

Cronologie..... 509
Bibliografie..... 517
Indice de nume..... 527

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Prefață

ANUL 1917: ROMÂNIA RĂMÂNE ÎN RĂZBOI ALĂTURI DE ANTANTĂ

Anul 1916 a rămas un an crucial în istoria seculară a românilor, semnificând intrarea Vechiului Regat al României în Primul Război Mondial, cu obiectivul precis al realizării unității naționale la Vest. A fost o decizie care a însemnat asumarea unui proiect de evoluție națională destinat să aşeze făgaşuri de evoluție istorică pe mai multe decenii. Calea asumată în august 1916 a fost una care trebuia urmărită cu obstinație pentru a fi implementată, indiferent de obstacole, privațiuni şi suferințe, iar desfăşurările internaționale ale anului 1917 au avut să imprime proiectului românesc de unitate o cadență şi un parcurs aparte. Cadența şi parcursul determinate de însemnătatea unor mari evenimente intervenite concomitent pe arena internațională.

Indiscutabil, la o simplă privire retrospectivă, anul 1917 se detaşează în perioada Marelui Război, prin evenimente de mare calibru, care vor avea să influențeze, atât deznodământul conflictului global, cât şi evoluția viitoare a istoriei universale pe o mare parte a planetei.

1. **Revoluția rusă din martie şi intrarea SUA în război în aprilie**. Aceste două mari evenimente circumscriu anului 1917 însemnătate de istorie universală. Se poate afirma că, prin consecințele lor mai apropiate şi mai depărtate, aceste evenimente ale anului 1917 vor înrâuri istoria universală pentru mai bine de un secol, iar unele dintre consecințele lor se resimt şi azi şi au şi o perspectivă asigurată.

Mai întâi, pe planul războiului mondial, revoluția rusă din martie 1917 a consemnat, în evoluția sa, prăbuşirea uneia dintre marile puteri ale Antantei, practic ale ambelor coaliții în conflict, ceea ce a însemnat şi o schimbare dramatică a raportului de forțe între acestea. Acest lucru a fost vizibil nu atât sub raportul balanței forțelor militare în încleştare pe fronturi, cât în influența uriaşă avută de revoluția rusă în interiorul tuturor statelor beligerante, atât din Antantă, cât şi din Tripla Înțelegere.

Circumstanțele declanşării şi desfăşurării revoluției ruse sunt inventariate şi dezbătute în suta de ani consumată de atunci într-o uriaşă literatură, elaborată din mai multe unghiuri de interpretare. Avem, astfel, mai devreme decât s-a consemnat istoric în cazuri precedente de aceeaşi magnitudine istorică (revoluția franceză din 1789, de pildă), depoziții ale actorilor evenimentelor, atât ruşi, cât şi străini. Oameni politici de diverse orientări şi diplomați din Rusia sau din statele celor două coaliții beligerante, lideri militari ruşi sau străini, dar şi martori de mai mică anvergură ai istoriei, au lăsat mărturii neprețuite (memorii, jurnale personale etc.) pentru a înțelege amploarea celor consumate istoric. Ulterior, odată ce bolşevismul a cucerit Rusia, s-a desenat ferm o direcție de interpretare a evenimentelor, care avea să se îmbogă-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

țească, deceniu după deceniu. „Vulgata” bolşevică a revoluției ruseşti – cu „sfinți” ai acesteia prezenți sau absenți în funcție de vâltoarea vremurilor şi evoluției contorsionate a ideologiei comuniste – a hrănit o uriaşă bibliotecă, aflată la baza unei îndoctrinări/manipulări/inginerii sociale de proporții pe o mare suprafață a planetei, scrisă în cele mai felurite limbi şi în tiraje greu de estimat. Nu au lipsit bineînțeles nici replici la această „vulgata”, consemnate în lucrări de proporții mai mari sau mai mici, la rându-le în diferite limbi, iar Războiul Rece, când URSS a devenit un competitor global şi superputere, a consemnat perioada cea mai dinamică. Au fost reviste dedicate special problematicii revoluției în care s-au confruntat opinii şi s-au sedimentat direcții de cercetare, calea bolşevică (comunistă)de evoluție istorică întemeind partide politice cu rol major sau grupuscule de nişă în sisteme politice mature şi experimentate, determinând mişcări de variate dimensiuni şi amplitudini naționale, regionale, continentale, globale. Nu se poate nega că posteritatea revoluției bolşevice şi întruchipările diverse ale comunismului pe plan internațional, devoțiunile la „cauză” ale unor segmente importante din generații succesive în întreaga lume au statornicit şi vizibilizat dimensiuni vaste ale fenomenului declanşat în Rusia în martie 1917.

Ceea ce trebuie subliniat în demersul nostru este faptul că evenimentul care a avut un astfel de impact planetar de durată şi dimensiuni neegalate până atunci s-a desfăşurat în strânsă legătura cu evoluția istorică a României în acel an istoric şi a pus la cumplită încercare reziliența tânărului stat modern român aflat în război. Câteva date/realități circumscriu această situație cu totul extraordinară, fără precedent istoric, în care s-a aflat statul român odată cu martie 1917 şi apoi pe întregul parcurs al Marelui Război (bineînțeles şi ulterior acestuia). Mai întâi, prin situația geopolitică atunci în ființă, România s-a aflat în chiar miezul acestei revoluții, în sensul că, aliată cu Rusia în război, pe teritoriul României, în Moldova, se aflau în momentul prăbuşirii țarismului la Petrograd aproape un milion de militari ruşi alături de armata română. Dacă luăm în calcul şi „spatele” nemijlocit al Frontului Român din Basarabia, numărul de militari ruşi depăşeşte cu mult această cifră.

Pentru a înțelege semnificația remarcabilă avută de revoluția rusă asupra României în acel moment istoric trebuie amintite două realități amplu documentate. **Cea dintâi** se referă la planurile strategice ale Antantei la Conferința interaliată de planificare strategică de la Petrograd din a doua decadă a lunii februarie 1917. Utilizăm memoriile lui D. Lloyd George, proaspătul premier britanic, pentru a reconstitui marea strategie a Antantei dezvoltată atunci. Atât ministrul de Externe rus, Pokrovski, cât şi şeful Stavkăi ruseşti, generalul Gurko, au subliniat imperativul unei «*coordonări a eforturilor aliaților ca o condiție necesară a succesului*». În acest scop, Petrogradul a propus să fie identificate soluțiile pentru a fi distribuite cât mai util resursele de armament şi muniție la dispoziția aliaților. În legătură cu această solicitare, ruşii au menționat că «*este imposibil să subliniem mai mult de atât importanța principiului de a integra (pooling) resursele noastre*». Ceea ce dorea Stavka, deja având pregătite măsurile necesare pentru mobilizarea a câteva milioane de oameni în 1917, era ca, dat fiind incapacitatea industriei Rusiei de a le înarma şi susține în luptă, Aliații occidentali să transfere resursele necesare acestui scop.[1] Pentru a răspunde acestei solicitări, delegația britanică a pregătit o notă confidențială, destinată doar țarului şi transmisă prin ministrul Pokrovski, în care sublinia acordul de principiu la propunerea rusă: «*Iată modul în care eu văd acest lucru: ne aflăm în fața unei urgențe supreme; suntem cu toții în aceeaşi barcă şi ne scufundăm or navigăm împreună. Nu ne putem gândi la interese*

[1] *War Memoirs of David Lloyd George,* vol I, London, Odham Press Ltd., 1938, p. 933. „The Russian High Command regards the co-ordination of the Allied efforts as the essential and necessary condition of success /…/ To enable the Allies to carry to success the operations which will be decided on, they will have to investigate and discover how to distribute as usefully as possible the resources at their disposal. In this connection it is impossible to emphasise enough the importance of the principle of pooling our resources.”

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

individuale ale națiunilor aliate, pentru că ele au un interes suprem: Victoria."[1]Aşadar, era afirmat un optimism moderat, răspunsul la cererea rusă nu era prompt şi pozitiv, dar lasă să se înțeleagă că este percepută importanța soluției de integrare a resurselor şi utilizarea lor eficientă acolo unde lupta comună o cere pentru a apropia victoria. După 10 zile de la încheierea Conferinței interaliate de comandament de la Petrograd, Rusia a intrat sub zodia revoluției, însoțită de anarhie şi dezordine, întâi de toate în rândurile armatei. Să mai menționăm aici că la această reuniune interaliată de comandament a participat şi premierul român Ion I. C. Brătianu (însoțit de moştenitorul tronului, prințul Carol). Prezența lor era determinată atât de a perfecta căsătoria prințului Carol cu una dintre fetele țarului Nicolae al II-lea, în scopul de a atenua în era postbelică situația geopolitică dificilă a României, dar şi cu speranța că premierul român va putea şti mai multe despre planurile strategice aliate. România era interesată că în acest an să fie declanşată o ofensivă de eliberare a sudului țării ocupat de inamic în anul precedent.

Secunda reconstituie pe baza unei ştiri de presă din epocă (30 decembrie 1917) cum arăta Rusia a la sfârşitul anului 1917. Sub titlul „Rusia se destramă pe măsură ce apar multe state care revendică autonomie. Orenburg, Turkestanul de Nord se declară încă loiale lui Kerensky", menționată ştire relatează: „*Rusia astăzi nu poate fi considerată o țară unificată. Este împărțită într-o duzină sau mai multe state afirmând independența lor, care la rândul ei a continuat să fie împărțit. Raportul actual identifică în acest mare teritoriu câte unsprezece state separate: – guvernul bolşevic, teritoriul care conduce în şi în jurul lui Petrograd şi Moscova; – dominația cazacă, marginalizată de Turkestan, Caucaz şi Ucraina; – Siberia, care spune acum că este divizată în mai multe grupuri; – Rusia Albă a raportat că are o independență dorită; – Orenburg, la nord de Turkestan, a raportat încă loial lui Kerensky şi guvernului provizoriu deposedat; -– Finlanda cu o stăpânire independentă; – Transcaucazia, de asemenea, cu propriul Parlament; – Turkestan, controlat parțial de cazaci; – Basarabia*"[2].

Aşadar, între cele două repere documentare extrase de noi uriaşei literaturi de reconstituire istorică a epocii s-a desfăşurat un dosar de istorie națională extrem de complicat. Evenimentele internaționale desfăşurate cu rapiditate în imediata noastră vecinătate au impus conducerii politice şi militare româneşti decizii rapide şi coerente, al căror principal atribut trebuia să fie vizionarismul. Pentru că, aflată în război, cu aproape două treimi din teritoriul propriu ocupat de inamic, masat la Porțile Moldovei pentru a relua ofensiva şi a înfrânge definitiv România, conducerea românească trebuia să nu greşească pentru a salva țara şi a aplica efortul necesar eliberării şi atingerii obiectivului stabilit în 1916. Dar asemenea decizii nu puteau fi luate decât ținând, întâi de toate, seama de contextul internațional, de relațiile cu Aliații din Antantă (care sprijineau refacerea armatei române, precum şi depăşirea situației grele din Moldova, caracterizată de suprapopulare, epidemii şi foamete), de evoluția Frontului de Est, în principal de evoluția evenimentelor interne din Rusia. Ion I. C. Brătianu se afla la Petrograd în timpul desfăşurării conferinței de comandament întrunit aliat din februarie 1917, țintind, cum am menționat, mai multe obiective politice şi militare atingerea cărora cerea informații de prima mână din partea Aliaților. Între ele principale erau cele de ordin militar: declanşarea unei ofensive

[1] *Ibidem*, p.934. „The importance of this principle was clearly recognised by Lord Milner, and he underlined it in a Confidential Note which he prepared while in Russia and passed over to Pokrovski and to the Czar /…/ In this Note he said: 'The way I look at it is this: we are face to face with a supreme emergency; we are all absolutely in one boat, and have got to sink or swim together. There can be no thought of the individual interests of the Allied nations they have all one supreme interest: Victory …"

[2] https://mobile.twitter.com/revoltingrussia/status/946938897325441024. „Russia today can scarcely be considered a unified country It is split into a dozen or more states asserting their independence, which in turn continued to be divided. Present report identify as many as eleven separate states in this great territory: - the Bolshevik government, ruling territory in and around Petrograd and Moscow;-the Cossack dominion, roughly bounded by Turkestan, Caucazia and the Ukraine; - the Ukraine, including Odessa; - Siberia which is now saying being splitting in many groups; - White Russia reported to have desired independence ; - Orenburg, North of Turkestan reported still loyal to Kerensky and the deposed provisional Government; - Finland with an independent rule; - Trans-Caucazia, also with its own Parliament; Caucasia; - Turkestan, partly controlled by the Cossacks; - Bessarabia".

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

militare de primăvară pentru eliberarea teritoriului ocupat; atitudinea aliaților față de eventuala deplasare a autorităților româneşti principale, inclusiv a armatei, în Rusia, aşa cum solicitase comandamentul suprem rus (Stavka) pentru a avea libertatea de acțiune strategică. Dar, cum a trebuit să constate odată întors acasă, foarte curând agenda politică şi militară a României va deveni brusc, in interval de doar câteva luni, cu totul alta decât se sconta în februarie 1917.

Din altă perspectivă, ceea ce s-a întâmplat în Rusia în primăvara anului 1917 – izbucnirea revoluției – a fost un eveniment de calibru al anului 1917 care a propulsat sistemic o nouă paradigmă de evoluție social-politică şi economică care va caracteriza întreg secolul al XX (chiar făcând abstracție de 1989, existența în continuare a modelului chinez de dezvoltare face trimitere la această paradigmă încă în ființă). Câteva trăsături imprimate războiului mondial de către revoluția rusă se cer menționate aici întrucât au un impact nemijlocit asupra destinului României intrată în conflagrație în anul anterior.

O primă trăsătură este constituită de faptul că, odată cu revoluția, mai ales după amplificarea acesteia în lunile următoare cu efectul incontestabil al anarhizării armatei ruse, Frontul de Est a dispărut gradual de pe hărțile de război ale Antantei. Dacă în primele luni – până în august-septembrie 1917 – a mai existat o speranță în refacerea coeziunii acestui front prin menținerea Rusiei în luptă, după această dată, condițiile de pace şi mai ales haosul din Rusia au devenit principala preocupare a ambelor coaliții.

Aici se întrevede o altă caracteristică derivată din revoluția rusă şi imprimată întregii conflagrații. Astfel, dacă la prima vedere, prin prăbuşirea Frontului de Est, s-a evaluat că Puterile Centrale obțin un avantaj decisiv, curând a devenit clar că, dimpotrivă, ele au dobândit un inamic dublu, mult mai periculos: cel dintâi era constituit din contagiunea pe care revoluția rusă o exercita asupra propriilor state componente alianței, amenințând „frontul intern” prin destabilizare şi anarhizare; secundul era constituit de uriaşa misiune asumată gradual şi aproape imperceptibil de a gestiona o situație neclară şi deosebit de primejdioasă pentru propriul efort de război pe un teritoriu uriaş, de la Dunăre la Oceanul Pacific.

Pentru cel dintâi inamic, Puterile Centrale erau aproape fără apărare pentru că propriile trupe se aflau în contact cu cele ruseşti implicate în revoluție, care chemau la fraternizare şi încetarea măcelului. Morbul revoluției a fost contagios însă în spatele frontului, măcinat de lipsuri economice şi nemulțumiri, astfel încât se profila o situație, în complexitatea ei, fără precedent, echivalentă cu o înfrângere în război fără luptă. De altfel, aşa se explică nu doar faptul că, din toamna anului 1917, s-au multiplicat apelurile la încheierea unei păci generale, cu atât mai mult cu cât negocierile de pace la Brest Litovsk au fost desfăşurate de bolşevici în plină cunoştință a acestor neajusuri ale partenerului de discuție.

Secundul inamic era deopotrivă de primejdios: pe de o parte, nu a permis eliberarea de trupe proaspete pentru Frontul de Vest tocmai datorită cerințelor de a gestiona uriaşul spațiu al Rusiei în reformulare violentă şi anarhia adiacentă; pe de altă parte, nu era exclusă revenirea în război a Rusiei, o dată ce eforturile Antantei ar fi reuşit să galvanizeze în jurul acestui obiectiv forțele impresionante ale acestei vaste țări (acum evident aflate în competiție pentru acapararea puterii centrale), fie el puterea bolşevică, fie celelalte centre de putere apărute (state independente, mai ales Ucraina, generali „albi”, trupe constituite din prizonieri ai Puterilor Centrale – Corpul Cehoslovac), care vor sfârşi însă într-un sângeros război civil foarte curând.

Aşadar, revoluția rusă din 1917 nu doar că a dat o lovitură puternică alianței Antantei, dar deopotrivă a lansat un *challenge* neaşteptat şi aproape imposibil de contracarat la ordinea internă a statelor coaliției Puterilor Centrale şi, deopotrivă, a tuturor celorlalte țări prin amenințarea cu contagiunea transformator socială şi economică ca model de dezvoltare internă.

Putem afirma şi faptul că, chiar prin această ultimă amenințare la ordinea internă tradițională a Europei şi statelor componente acesteia, revoluția rusă a ridicat la altă însemnătate

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

spațiul Europei de Est şi Centrale, anume destinat să fie un zid zăgăzuitor al ordinii tradiționale amenințate de bolşevismul destabilizator intern, care va beneficia de resursele uriaşe ale Rusiei. Practic, încă de acum, din 1917, se pune problema majoră a organizării postbelice a acestui spațiu continental, cel dintâi amenințat de contagiunea anarhiei bolşevice, iar ea îşi va găsi curând o dezlegare în ceea ce a fost propunerea preşedintelui SUA, W. Wilson, cunoscută sub numele de „Cele 14 puncte" (ianuarie 1918).

Al doilea eveniment al anului 1917 la care facem referire – intrarea SUA în război – a făcut previzibil deznodământul acestuia. Nu se mai punea chestiunea care va fi alianța victorioasă, resursele imense, umane şi materiale ale SUA înclinând decisiv balanța de forțe, ci când se va întâmpla acest lucru. Greutatea vastă a intrării, în aprilie 1917, a SUA în conflagrație avea nevoie de timp pentru a se afirma şi impune, determinat de ritmul mobilizării şi transportului peste ocean în Europa a trupelor şi armamentului. Dar, odată cu anunțul intrării în Primul Război Mondial împotriva Germaniei, SUA declanşa ireductibil şi ireversibil procesul de instalare a „Pax Americana" în ansamblul sistemului internațional de state, aşadar anunțând deja că lumea nu va mai fi ca înainte de acest eveniment.

Impunerea sistemică a „Pax Americana" este un dosar amplu dezbătut în comunitatea istoricilor şi politologilor contemporani, detaşându-se, fiecare cu nuanțe, două tabere de interpretare. Una, este aceea care consideră că deja la sfârşitul Marelui Război, „Pax Americana" era deja instalată, dar nu se bucura însă de acordul majorității acestei comunități. Această majoritate îşi dirijează sufragiul către a doua tabără, aceea care consideră că dominația hegemonică sistemică a SUA se instalează la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, aşadar în 1943-1945. Vom referi, pentru a desprinde argumentele decisive ale celor două tabere la reprezentanții iluştri ai acestora.

Pentru sfârşitul Marelui Război ca punct de început al „Pax Americana" pledează Christopher Layne într-o carte scrisă acum mai bine de un deceniu şi care este şi tradusă în românește[1]. El considera că o dată ce o mare putere împlineşte patru condiții se poate evalua că este un hegemon sistemic. Aceste condiții ar fi: supremația economică în ansamblul sistemului; dominanța militară; o puternică componentă de soft power; instituții care să asigure promovarea propriilor interese. Aşa cum s-a văzut treptat după sfârşitul Marelui Război, aceste condiții au fost îndeplinite de SUA, care au venit cu un program coerent de finalizare a marii confruntări din 1914-1918 („cele 14 puncte" ale preşedintelui Woodrow Wilson din ianuarie 1918), au pledat convingător pentru construcția Ligii Națiunilor –˝instituția de management sistemic –, iar economic, SUA deja deținea la sfârşitul conflagrației o porțiune însemnată din PIB-ul global. Criza economică din 1929, care a fost inaugurată prin prăbuşirea bursei din New York, a arătat cu prisosință faptul că SUA sunt punctul central al economiei globale, dificultățile avute de economia americană având consecințe sistemice importante. Chiar dacă Congresul a votat împotriva tratatului de pace cu Germania, ceea ce a consemnat inaugurarea unei perioade de două decenii de izolaționism sistemic al SUA, nu poate scăpa analizei faptul că influența marii republici americane în evoluția istorică a umanității căpătase preponderența evidențiată de indicatorii care o situau în fruntea ierarhiei globale de state. Din perspectiva militară, SUA s-au văzut a fi nu numai un stabilizator regional – „doctrina Monroe" pentru emisfera vestică a continuat să fie la ordinea zilei, în pofida izolaționismului interbelic –, iar în preajma celei de-a doua conflagrații mondiale, Washingtonul a transmis repetat la Berlin avertismente privind calea aleasă către un război de revanşă.[2]

[1] Cristopher Layne, *Pacea iluziilor. Marea strategie americană din 1940 pînă în prezent*, Traducere si studiu introductiv de Simona Soare, Ed. Polirom, Iaşi, 2011.

[2] Graham Allison**,** *The Thucydides Trap: Are the U.S. and China Headed for War?* In 12 of 16 past cases in which a rising power has confronted a ruling power, the result has been bloodshed, *in "The Atlantic"*, September 24, 2018. hpttps://www.theatlantic.com/ international/archive/2015/09/united-states-china-war-thucydides-trap/406756/

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Într-o recentă analiză a succesiunilor hegemonice în epoca modernă, analistul american Graham Allison enumera între transferurile intervenite în domeniu şi înlocuirea hegemoniei Marii Britanii cu cea a SUA, consemnată paşnic (fără un război hegemonic) la începutul secolului XX. Iată tabelul pe care l-a compulsat analistul în privința acestor transferuri sistemice în exercitarea hegemoniei:

	Period		Ruling Power	Rising Power		Result
1	First half of 16th century		France	Hapsburgs		War
2	16th–17th centuries		Hapsburgs	Ottoman Empire		War
3	17th century		Hapsburgs	Sweden		War
4	17th century		Dutch Republic	England		War
5	Late 17th–early 18th centuries		France	Great Britain		War
6	Late 18th–early 19th centuries		United Kingdom	France		War
7	Mid-19th century		United Kingdom, France	Russia		War
8	19th century		France	Germany		War
9	Late 19th–early 20th centuries		Russia, China	Japan		War
10	Early 20th century		United Kingdom	United States		No war
11	Early 20th century		Russia, U.K., France	Germany		War
12	Mid-20th century		Soviet Union, U.K. France	Germany		War
13	Mid-20th century		United States	Japan		War
14	1970s–1980s		Soviet Union	Japan		No war
15	1940s–1980s		United States	Soviet Union		No war
16	1990s–present		United Kingdom, France	Germany		No war

Analistul arată succint evoluția SUA de la sfârşitul secolului XIX: „*Cum s-au comportat sistemic SUA, pe măsură ce Statele Unite au apărut ca putere dominantă în emisfera vestică în anii 1890? Viitorul preşedinte, Theodore Roosevelt a personificat o națiune deplin încrezătoare că următorii 100 de ani vor fi un Secol American. Timp de peste un deceniu după 1895, Secretarul de Stat al SUA a declarat «suveranitatea Statelor Unite pe acest continent», America a eliberat Cuba; a amenințat Marea Britanie şi Germania cu război pentru a le forța să îi accepte pozițiile în disputele din Venezuela şi Canada; au susținut o insurecție care a împărțit Columbia pentru a crea noul stat Panama (care a dat imediat concesiunea construirii Canalului SUA); şi a încercat să răstoarne guvernul Mexicului, sprijinit de Regatul Unit şi finanțat de bancherii din Londra. În jumătatea secolului care a urmat, forțele militare americane au intervenit în emisfera noastră în mai mult de 30 de ocazii separate pentru a soluționa dispute economice sau teritoriale în termeni favorabili pentru americani sau pentru a elimina liderii considerați inacceptabili*”.[1]

[1] *Ibidem*. „As the United States emerged as the dominant power in the Western hemisphere in the 1890s, how did it behave? Future President Theodore Roosevelt personified a nation supremely confident that the 100 years ahead would be an American century. Over a decade that began in 1895 with the U.S. secretary of state declaring the United States „sovereign on this continent” America liberated Cuba; threatened Britain and Germany with war to force them to accept American positions on disputes in Venezuela and Canada; backed an insurrection that split Colombia to create a new state of Panama (which immediately gave the U.S. concessions to build the Panama Canal); and attempted to overthrow the government of Mexico, which was supported by the United Kingdom and financed by London bankers. In the half century that followed, U.S. military forces intervened in „our hemisphere” on more than 30 separate occasions to settle economic or territorial disputes in terms favorable to Americans, or oust leaders they judged unacceptable.”

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cealaltă tabără este ilustrată cel mai bine de politologul John Ikenberry. În concepția lui, în 1919 au lipsit anumite ingrediente şi au existat condiții nefavorabile pentru instalarea deplină a „Pax Americana": *„În 1919, prevalența democrațiilor în Occidentul postbelic a oferit oportunități pentru un acord instituțional şi Woodrow Wilson a formulat propuneri instituționale ambițioase. Liderii europeni au fost îngrijorați de dominația şi abandonul americanilor şi ei au încercat, în consecință, să atragă Statele Unite într-un angajament de securitate. Un târg instituțional era la îndemână, iar motivele pentru eşec sunt mai mult de ordin personal decât cele profund înrădăcinate în circumstanțele postbelice identificate de model. Convingerile încăpățânate ale lui Wilson cu privire la sursele legii şi instituțiilor, slaba exercitare a puterii americane şi oportunitățile ratate, au fost suficiente pentru a nu atinge o înțelegere, în special în fața conflictelor intereselor dintre aliați."*[1]

În 1945, în concepția lui Ikenberry, au fost însumate o serie de condiții care au eliminat neajunsurile înregistrate istoric în 1919: *„Situația din 1945 a oferit cele mai mari stimulente şi capacități pentru că statele importante şi cele secundare să se îndrepte către o ordine instituționalizată. Statele Unite aveau un statut de putere mult mai favorabil decât în 1919 sau în comparație cu Marea Britanie, în 1815. Ele au avut o mult mai mare capacitate de a face înțelegeri instituționale cu alte state, iar asimetriile de putere au făcut guvernele europene mai dornice de acorduri care să codifice angajamente şi restricții. Caracterul democratic al statelor implicate a făcut că acordurile instituționale rezultate – indiferent cu câtă reticență au fost inițial acceptate – mult mai credibile şi eficiente în atenuarea implicațiilor severe ale asimetriei de putere. Caracterul sistemului intern american – care a oferit transparență şi oportunități de exprimare – şi utilizarea pe scară largă a obligațiilor instituționale au servit pentru a limita întoarcerea la politica putere şi au oferit asigurări statelor că nu vor fi dominate sau abandonate. Ordinea care a apărut este distinctă – multilaterală, reciprocă, legitimă şi extrem de instituționalizată. Ordinea post-1945, centrată în jurul SUA, a găsit o modalitate nouă şi eficientă de a depăşi problema ridicată de marile asimetrii de putere după război."*[2]

Este adevărat că, în perioada interbelică, eşecul de a întruni încă din 1919 condițiile necesare unei ordini sistemice, precum cea făptuită după 1945, a făcut posibil un alt război hegemonic. Custozii ordinii internaționale, construită prin sistemul tratatelor de pace de la Paris 1919-1920, aşa-numitul „sistem versaillez", rămaşi după retragerea SUA, Anglia şi Franța, nu au mai fost capabili să gestioneze adecvat sistemul, astfel încât a fost posibilă pregătirea de război a Germaniei după venirea la putere a lui Hitler (1933), precum şi întărirea URSS prin efortul gigantic de industrializare forțată şi înarmare lansat de Stalin. Înțelegerea din august 1939 dintre aceste două mari puteri nemulțumite de pacea de la Paris din 1919-1920 a netezit rapid calea către un nou război mondial.

---

[1] G. John Ikenberry, *After Victory***,** Princeton University Press , New York, 2001, p.19. „In 1919, the prevalence of democracies among the Western postwar powers provided opportunities for institutional agreement, and Woodrow Wilson articulated ambitious institutional proposals. European leaders did worry about American domination and abandonment, and they did seek to draw the United States into a security commitment. An institutional bargain was within reach, and the reasons for failure are more iidiosyncratic than deeply rooted in the postwar circumstances identified by the model. Wilson's stubborn convictions about the sources of law and institutions, the poor exercise of American power, and missed opportunities were enough to doom the settlement, particularly in the face of conflicting interests among the allies".

2 *Ibidem,* p. 20. „The 1945 juncture provided the most pronounced incentives and capacities for the leading and secondary states to move toward an institutionalized settlement. The United States commanded a far more favorable power position than it did after 1919 or than Britain did after 1815. It had more capacities to make institutional bargains with other states, and the sharp asymmetries in power made European governments particularly eager for agreements that would establish commitments and restraints. The democraticcharacter of the states involved made the institutional agreements that resulted – however reluctantly they were initially entered into – more credible and effective in mitigating the severest implications of power asymmetry. The character of the American domestic system – which provided transparency and "voice opportunities" – and the extensive use of binding institutions served to limit the returns to power and provide assurances to states within the order that they would not be dominated or abandoned. The order that has emerged is distinctive – multilateral, reciprocal, legitimate, and highly institutionalized. The post-1945 American-centered order has found a novel and effective way to overcome the problem of order posed by the great asymmetries of power after the war."

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2. România oficială, România ocupată şi Revoluţia din Rusia. În acest context istoric a trebuit să evolueze România anului 1917. O Românie redusă la Moldova, unde se aflau autorităţile statului refugiate la sfârşitul anului precedent de la Bucureşti, cu numeroase trupe aliate aflate pe acest spaţiu redus, alături de refugiaţi din teritoriul ocupat, sperând, la început de an, în «refacere» şi lansarea unei ofensive eliberatoare o dată cu primăvara anului 1917. O Românie care îşi menţinea marea strategie decisă prin tratatul semnat cu Antanta la 4/17 august 1916: eliberarea şi alipirea teritoriilor străbune aflate în cuprinsul monarhiei habsburgice.

O menţiune necesară în acest punct. Anume, elita românească era conştientă că victoria Antantei va aduce prăbuşirea imperiului condus de dinastia Habsburg, deci că în mod necesar Europa Centrală va avea la sfârşitul războiului o altă înfăţişare, alte state vor avea să apară în acest spaţiu şi politica externă a României postbelice urma să aibă altă anvergură. Cel puţin în actualul stadiu al cercetărilor arhivistice, ai interpretărilor istoriografice, nu există proba unor preocupări ale elitei româneşti privind organizarea spaţiului Europei Centrale şi de Est şi, mai ales, a modului cum se va relaţiona România la noua stare de lucruri. Poate, pentru că există referiri la asemenea probleme în rapoartele trimise de ministrul Franţei în România în acest an, acesta (dar şi alţi diplomaţi ai statelor aliate) să fi avut convorbiri de asemenea natură cu lideri politici şi militari români, dar desigur au fost singulare şi nedetaliate. Poate că, după izbucnirea revoluţiei ruse, mai ales după dezbaterile din Rusia privind forma de guvernământ viitoare, când au existat tentative identice în România (vezi discuţia Take Ionescu – Saint Aulaire relatată de acesta din urmă privind instalarea republicii, propusă de omul politic român) să fi avut loc discuţii de acest gen între liderii români de la Iaşi. Preocuparea lor însă – aici se poate specula – a fost de a se acomoda cu viitoarea formă de guvernământ din Rusia, o dată ce ţarismul se prăbuşise. Dacă a fost aşa, atunci era preocuparea pentru viitoarea relaţie cu Rusia, care anterior, chiar în februarie 1917, era întrevăzută a fi facilitată prin înrudirea celor două monarhii (prinţul Carol urma să se căsătorească cu una din fetele lui Nicolae al II-lea). Retrospectiv este însă se observă lipsă de perspectivă, absenţa unei logici de previziune a viitorului – la urma urmei, nu se poate să nu se fi întrebat ce urma să ia locul Imperiului austro-ungar, dar nu ştim ce răspunsuri au imaginat – ori acestea, dacă au existat, au fost umbrite de presiunea covârşitoare a prezentului. Treptat însă, elita politică şi militară românească realizează chiar în cursul acestui an că perioada postbelică va fi extrem de complicată, iar păstrarea unei armate puternice era o condiţie indispensabilă pentru a putea s-o străbată în siguranţă.

Până atunci însă preocuparea principală a conducerii României a fost să evite contagiunea revoluţiei din Rusia. Soluţia întrevăzută a fost să promoveze reformele – electorală şi agrară – pe care se angajase politic să le implementeze încă din 1914. După mărturia unui intim al cercurilor guvernamentale româneşti de la Iaşi – I. Gh. Duca – această soluţie s-a cristalizat după un inedit sondaj al stării de spirit a populaţiei şi armatei din zona Roman-Piatra Neamţ efectuat de către un fruntaş liberal, Vasile Morţun. Având misiunea de a estima influenţa revoluţiei ruseşti asupra populaţiei şi armatei române, Morţun a raportat, într-o zi neprecizată, din intervalul 10-20 martie 1917 (stil vechi), că „*starea de spirit a populaţiei româneşti este excelentă, că revoluţia rusească nu a impresionat întru nimic imaginaţia populară, că în armată continuă a fi un avânt admirabil, că printre civili la sate, ca şi la oraşe, domneşte faţă de ruşi aceeaşi neîncredere, aceeaşi surdă ostilitate şi că printre intelectuali se răspândeşte tot mai mult credinţa că o Rusie constituţională va fi mai dreaptă cu noi decât Rusia Ţaristă şi va duce fără şovăire războiul până la capăt. Dar Morţun a adăugat: Totuşi eu m'am gândit la ceva: nu ar fi bine să profităm de această atmosferă ca să aducem reformele? În afară va produce o impresie din cele mai bune, va crea între noi şi noua Rusie o comunitate de idei, care nu poate să se răsfrângă decât în bine asupra raporturilor noastre militare, iar înlăuntru conservatorii, prinşi între consideraţiunile de ordin extern şi între entuziasmul că la anunţarea acestei ştiri va cuprinde armata, vor capitula mai uşor, decât ar fi capitulat în vremuri obişnuite*”[1].

[1] I.G. Duca, *Amintiri politice*, Jon Dumitru Verlag, München, 1981, vol. 2, p. 163.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Aşadar, pe de o parte, o îngrijorare justificată faţă de situaţia din ţara aliată, care avea trupe pe teritoriul naţional şi se manifestau deja anarhic, pe de altă parte, calcule politicianiste ca în vreme de pace. De genul cum să predomine în opinia publică – în electorat practic – liberalii, aflaţi la guvernare, cum să le confişte conservatorilor adversari orice veleitate de împotrivire. Gravele deficienţe ale sistemului politic ies, cu acest prilej, cu mare putere în evidenţă. Cel care cere lui Morţun să producă sondajul şi decide să ridice chestiunea promovării reformelor este liderul liberal Ion I. C. Brătianu, abia întors de la Petrograd, unde participase la conferinţa interaliată de stabilire a strategiei militare de urmat în 1917, şi preocupat de permanentizarea la putere (asta, după înfrângerea armatei din iarnă, dar şi după cedarea, după mari insistenţe, solicitării unor factori interni – regele, între ei –, dar şi externi – aliaţii – pentru formarea unui guvern de coaliţie, prin cooptarea unor miniştri conservatori). Indiscutabil, sistemul politic românesc de tip „vizirat", adică autocratic şi îmbrăcat cu „forma" democraţiei occidentale îşi vădea limitele. Principalele chestiuni discutate au fost dacă parlamentul să fie bicameral sau nu – nicidecum votul universal –, iar în privinţa reformei agrare, cât de mare să fie partea de proprietate boierească care să fie expropriată. Nu se poate însă nega faptul, că dintr-un instinct fără fisură, clasa conducătoare, elitele române în întregime, au simţit marea primejdie pe care o reprezintă contagiunea evenimentelor din Rusia şi au gândit la măsuri de contracarare potrivite propriului orizont de interes. Adică supravieţuirea ca mari proprietari în faţa primejdiei unei revoluţii de tip rusesc în care una din principalele revendicări, dacă nu cea dintâi, era «pământ» pentru ţăranii soldaţi. Este ceea ce va preocupa, întâi de toate, elita românească în lunile care au urmat, cel puţin până în august-septembrie 1917.

Poate că această decizie deja luată s-ar fi vădit a avea parcursul tradiţional al acelora, care tinzând să modifice socialul, se împotmoleau în meandrele birocraţiei de tip fanariot modernizat, specifică sistemului politic românesc, dacă nu ar fi intervenit un element neaşteptat. Monarhia românească a simţit acut primejdia din Rusia şi, conform aceluiaşi instinct al supravieţurii, a făcut calcule similare. Mai mult, ea a căutat, din motive proprii, s-o ia înaintea sistemului politic în ansamblu şi, pe neaşteptate, la sfârşit de martie 1916 a anunţat imperativul acestor reforme în mod public. Conform, aceluiaşi memorialist şi martor ocular, *«la 21 Martie Regele a plecat pe front la armata a doua de sub comanda lui Averescu şi la Răcăciuni, fiind în ziua de 22 Martie 1917, sub un nuc pe o luncă dintre şoseaua naţională şi dealul Siretului, a rostit în faţa trupelor adunate acolo un discurs senzaţional în care se aflau următoarele cuvinte: Vouă fiilor de ţărani cari aţi apărat cu braţul vostru pământul unde v'aţi născut, unde aţi crescut, vă spun Eu, Regele Vostru, că pe lângă răsplata cea mare a izbândei, care va asigura fiecăruia recunoştinţa neamului nostru întreg, aţi câştigat totdeodată dreptul de a stăpâni într-o măsură mai largă pământul pe care v'aţi luptat. Eu, Regele Vostru, voi fi întâiul a da pildă. Vi se va da şi o largă participare la treburile publice*".[1] Competiţia astfel angajată în interiorul clasei politice româneşti de la Iaşi, aşadar din „România oficială" în privinţa câştigării electoratului – dincolo de aspectele cu totul hazlii, reieşite din această „întrecere" pe marginea prăpastiei – are însemnătatea ei. Se devoalează astfel două soluţii de supravieţuire instituţională a elitei naţionale, una practic aflată imediat în dilema existenţă/dispariţie (monarhia, de aici probabil «furtul startului»), cealaltă tergiversând pentru că ştia că avea să plătească prin aceste reforme sfârşitul reproducerii ei seculare la conducerea statului (marii proprietari, ceea ce s-a şi întâmplat după câţiva ani în era postbelică). Tergiversarea a ţinut mai ales de volumul ciuntirii marilor proprietăţi, pentru a fi distribuit ţăranilor/soldaţi, problema consumând nepermis de mult timp şi devenind, la un moment dat, conflictuală. Clasa politică ştia că democratizarea societăţii româneşti, prin aplicarea reformelor, oricât de limitată, va determina apariţia unor noi forţe sociale, care vor revendica locul cuvenit în conducerea treburilor obşteşti. Pentru a nu mai menţiona şi faptul că realizarea unificării naţionale urma să aducă în competiţia pentru

[1] *Ibidem*, p. 164.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

putere elitele provinciilor alipite, care aveau deja (în Transilvania şi Bucovina) exerciţiul primar al regulilor democratice.

De ce această competiţie? Monarhia era o instituţie cu un monarh aparţinând familiei domnitoare în Germania, ocupantă principală a teritoriului naţional şi coloană vertebrală a coaliţiei duşmane, în consecinţă supravieţuirea ei – în apropierea unui aliat de talia Rusiei, care din motive oarecum similare, adică presupusa pactizare/coliziune cu duşmanul german – determinase revoluţia care a prăbuşit ţarismul în martie 1917, s-a pus cu stringenţă.

În acest punct al demersului este necesar să facem cuvenite nuanţări referitoare la componenţa elitei politice româneşti, mai ales după ocuparea unei părţi a teritoriului naţional. Cele mai sus spuse privind reformele sunt evidente pentru ţara liberă, aşadar pentru instituţiile legale, constituţionale ale ţării, pentru ceea ce în epocă s-a numit „România oficială”. Însă o parte a acestei elite conducătoare – practic suprapunându-se pe orientarea pro-Puterile Centrale relevată, atât în 1914, cât şi în 1916, în Consiliile de Coroană decisive privind comportamentul în Marele Război – a rămas la Bucureşti şi a încercat o politică de acomodare cu forţele ocupante ale Puterile Centrale.

Pentru această porţiune a elitei naţionale, în esenţă conservatoare – nu vrem să accesăm chestiunea proporţiei ei – revoluţia rusă a însemnat semnalul unei activizări fără precedent, a stabilirii unui program de guvernare – atenţie: nu pentru eventuala pace, deşi au fost şi astfel de opinii, împrumutate germanilor de la Bucureşti –, ci pentru a avea un viitor al României la îndemâna Partidului Conservator. Or, dacă potrivit memoriilor principalului reprezentant al acestei porţiuni a elitei româneşti, Alexandru Marghiloman, despre revoluţia rusă s-a aflat la Bucureşti abia la 15 martie 1917 *(*stil nou*)*[1], este evident, conform aceleiaşi surse, că acest segment elitar, germanofil, s-a activizat brusc după acest moment. Aproape imediat, în circumstanţe care pot fi uşor descifrate – acelaşi Marghiloman arăta că identifica în rândurile „vârfurilor” ocupante ale Bucureştilor o „citire” a revoluţiei ruse ca apropiere a păcii, cel puţin pe acest front european –, liderii porţiunii elitei naţionale din teritoriul ocupat a început să gândească un program de acţiune. Iată-l expus în memoriile Marghiloman la 21 martie (stil nou), adică aproximativ în acelaşi timp când Brătianu, peste liniile de front, la Iaşi, are revelaţia reformelor necesare: *21 martie „Ne-am întrunit la Maiorescu: Th. Rosetti, Hârjeu, Arion, Gr. Cantacuzino, G. Ştirbey, Mehedinţi; convocasem şi pe Corteanu ca redactor al unor proecte. Nimeni nu m'a întrebat dacă îl convocasem sau nu pe Neniţescu. În unanimitate s'a recunoscut necesitatea refacerii Constituţiunii; asupra sistemului electoral, Cantacuzino admite sufragiul universal; şi Arion, dar cu restricţii din punctul de vedere al capacităţii; Maiorescu se declară indiferent, aici el admite toate sistemele, dacă se ajunge a se schimba mentalitatea oamenilor; primesc şi eu, dar majoratul electoral să fie la 25 de ani şi votul plural pentru unele categorii. Mai se admite şi revizuirea legei presei; calomnia privată să fie dată în competinţa tribunalelor ordinare. Admis de asemenea şi principiul exproprierei; Cantacuzino o propune pentru un sfert; eu o admit ilimitată pentru utilitate publică sau utilitate socială, dar în schimbul unei prealabile indemnizări în bani. Cu majoritate se admite propunerea mea: Constituţie decretată; Maiorescu ţine la o Constituţie votată în formele legale actuale. În această privinţă Maiorescu examinează dacă nu se pot obţine legi de circumstanţă de la actualul Parlament; eu sunt de părere, şi toţi împărtăşesc opiniunea mea, că pentru a marca separaţia între trecut şi ce va veni, nu trebue cerut nimic partidului liberal, ca partid; Maiorescu se pronunţă, cu energie, pentru pedepsirea vinovaţilor; să se aleagă câteva căpetenii necinstite: Constantinescu, Iliescu, etc. să se dea un exemplu. Cantacuzino ar vrea să cuprindă printre ei şi pe Brătianu; Arion şi cu mine: «Greşeala politică, ea se ispăşeşte, nu se traduce la bara justiţiei». Suspendarea inamovibilităţei pentru un timp oarecare este şi ea admisă în general. Maiorescu a pus, clar, chestia evreiască, ei trebue naturalizaţi. În afară de necesitatea de a o face, va mai fi şi beneficiul bunei voinţi a presei*

[1] Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol II, Editura Institutului de arte grafice M. Eminescu, Bucureşti, 1927, p. 459.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

care se află în mâinile ovreilor şi al cărei concurs va fi util pentru a restabili creditul ţării. Toată lumea este de acord, afară de Rosetti. Cantacuzino ar preferi să ne lăsăm să fim siliţi; Arion, din contră, este de părere că iniţiativa să vie dela noi. O vorbă a lui Maiorescu: «Regele Carol a voit ca în România nimeni să nu fie descurajat, nici măcar canalia"[1].

Ce vrem să scoatem în evidenţă prin relatarea acestui episod este faptul că între elita românească de la Iaşi şi cea rămasă la Bucureşti a existat o permanentă competiţie, că înfruntarea dintre ele, constatată la începutul războiului, a rămas constantă pe tot parcursul acestuia, precum şi câţiva ani după sfârşitul acesteia. Aşadar, chiar în condiţiile unui război pentru întregirea ţării, care era obiectiv comun, lupta politică internă a continuat chiar peste linia de front. Desigur, Iaşii reprezentau „România oficială", aliată Antantei, cu un tratat încheiat de forurile legale ale ţării, dar pentru elita de aici, adversarul politic post-război era porţiunea conservatoare rămasă la Bucureşti, sub ocupaţia Puterilor Centrale, de partea cărora fusese de la începutul conflictului. Această realitate a consumat energii nemăsurate, dar, din perspectiva discutată aici, practic a determinat o carenţă extraordinară a României postbelice, anume *lipsa unei strategii/proiect postrăzboi care să consacre o politică naţională adecvată noilor circumstanţe*. Iar această carenţă se va perpetua şi în anii următori, până la cedarea voluntară a conservatorilor[2].

3. Elita românească din provinciile imperiale (habsburgică şi rusă). Dosarul clasei conducătoare a României în epocă a fost extins major şi de apariţia în competiţia politică a elitelor româneşti din provinciile unite. De altfel, revoluţia rusă a determinat activizarea uneia dintre porţiunile acestei elite – cea din Basarabia –, mai tânără istoric, iar o altă parte – din Imperiul habsburgic (Transilvania, Bucovina şi Banat) –, cu o vechime multiseculară, o va urma în activism după câteva luni. Contingentele masive ale acestora, mai ales din Transilvania şi Bucovina, vor acţiona în cuprinsul României Mari şi trebuie să le luăm în calcul, mai ales pentru rolul crucial jucat în edificarea unirii. Dacă Imperiul Habsburgic era un conglomerat al diversităţii etnice, ce se putea spune despre România postbelică? Cu circa 30 la sută minorităţi naţionale, România Mare nu era evident un stat omogen etnic. Dar, a trebuit să se confrunte cu această realitate şi să supravieţuiască după 1918, iar aceste elite naţionale au trebuit să colaboreze. Iar acest lucru urma să se întâmple într-o perioadă de transformare profundă a României Mari, a emergenţei unor forţe politice noi, recrutate din alte categorii sociale decât cele tradiţionale, dar şi în împrejurările unei ostilităţi constant în creştere a statelor cărora provinciile româneşti aparţinuseră până în 1918.

Cum a reuşit acest lucru? Practic a fost la mijloc experienţa extraordinar de fecundă a elitei transilvane – descinsă din Şcoala Ardeleană întemeiată în secolul XVIII – care a ştiut să se construiască ea însăşi în condiţii extrem de dificile – revoluţia de la 1848 este un exemplu, pentru că a trebuit pentru a supravieţui să se alieze cu partida „imperial-habsburgică" – şi a vădit că poate să prospere şi să aibă un cuvânt de spus. Nu este vorba de situaţia de până la 1867, când, mai ales după 1849, a ocupat un loc central în Transilvania prin intermediul compunerii favorabile a Dietei, dar a ştiut să depăşească sindromul *Ausgleich*-ului („compromisului") şi să se dezvolte în continuare prin propriile eforturi. Ea, această elită transilvăneană, a fost aceea care a imprimat României Mari adevărata orientare vizionară către larga deschidere internaţională, economică şi politică, în comparaţie cu cea din Vechiul Regat pentru care protecţionismul de tip „*prin noi înşine*" era reţeta de supravieţuire a vechiului regim boieresc („*ancien régime*"). Elita regăţeană era racordată la marile curente de idei europene, deopotrivă cu cea transilvăneană, dar venea dintr-o tradiţie seculară de sumisiune, în condiţii de autonomie marcată, faţă de cen-

[1] A. Marghiloman, *op. cit.*, p. 469-471.

[2] A. Marghiloman, în *Doctrinele partidelor politice: 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Romaân*, Bucureşti, 1923.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

trul imperial de la Constantinopol, bizantin sau turco-fanariot, fără să utilizeze deplin (chiar să ignore sau să se opună) acumulările ideatice ale Revoluției Franceze sau de la 1848. Aşa se fundamentează, în esență, de altminteri şi teoria «formelor fără fond», apărută în ultimele decenii ale secolului XIX în ansamblul *inteligheției* româneşti regățene. Dacă recurgem la o analiză comparativă a ceea ce s-a întâmplat la sud şi est de Carpați la 1848-1849 şi în Transilvania, vom constata şi asemănări şi deosebiri. Între acestea din urmă vom vedea că, în Transilvania, elita românească nu a ezitat să se implice în războiul civil european declanşat între revoluție şi reacțiune şi a ales soluția supraviețuirii, adică, potrivit propriilor interese, aliindu-se reacțiunii monarho-imperiale. Este ceea ce au făcut, de altfel, revoluționarii de la Budapesta din 1848-1849, care nu au înțeles atunci doleanțele naționale ale românilor, iar doar peste două decenii, şi-au asumat aceeaşi soluție promovată inițial de români („compromisul”). Experiența istorică a acestei noi părți a elitei României Mari era o achiziție de mare însemnătate, care va accelera progresul statului în perioada dintre cele două războaie mondiale ale secolului XX.

Desigur, înainte de Marele Război, legăturile Vechiului Regat cu fruntaşii politici români din Transilvania au fost foarte dezvoltate, Bucureştii profilându-se, în mod natural, ca cel mai de seamă aliat al acesteia în fața injoncțiunilor guvernării de la Budapesta. O dată cu declanşarea războiului, în perioada neutralității, Viena şi deopotrivă Berlinul, în încercarea de atragere a României în război de partea Puterilor Centrale au încercat, fără a reuşi, să determine guvernul maghiar să acorde drepturi foarte largi românilor majoritari din Transilvania şi, deopotrivă, dat fiind că Bucovina era ducat austriac, să facă aluzii la eventuale cedări teritoriale. Împotrivirea Budapestei a fost acerbă, mai ales că guvernele ungar nu excludeau chiar mărirea teritorială – pe seama Serbiei, inclusiv a României dacă aceasta ar fi intrat în război – iar fruntaşii români ardeleni au fost fie mobilizați, fie supuşi unei atente supravegheri politice. Mulți dintre aceştia s-au refugiat în țara liberă şi au îngroşat rândurile partidei antantiste, pledând necontenit pentru intrarea în Transilvania şi împlinirea idealului național. Existența unei legături strânse între Bucureşti şi partida națională românească din Transilvania a făcut ca pe tot parcursul războiului să fie o cadență reciprocă în acțiunile politice pe plan internațional, urmărindu-se atât conservarea elitei româneşti ardeleneşti şi bucovinene, cât şi a influenței acesteia în rândurile populației pentru a putea să acționeze coerent şi armonios în momentele decisive.

Nu trebuie totuşi uitat a se menționa însăşi un alt fapt. Falia din sânul elitei din Vechiul Regat, practic divizarea ei în două tabere, nu putea să nu se reflecte şi în elita națională aflată în provinciile sub stăpânire străină. În Bucureştii ocupați a fost o aripă a conservatorilor lui P.P. Carp – Titu Maiorescu, Constantin Stere, Nenițescu, etc. – care au militat chiar pentru a se urma „opțiunea Aurel Popovici”, practic realizarea unității Daco-României sub coroana habsburgică (aşadar, inclusiv Basarabia). Războiul şi evoluțiile ulterioare intrării în campanie a României, în august 1916, au ridicat o serie de probleme pentru conducătorii românilor ardeleni, dar sub diriguirea energică a unor lideri ca Iuliu Maniu, Ştefan Cicio Pop, Alexandru Vaida Voievod şi altii, ele au fost soluționate corespunzător realizării idealului național.

Elita românească basarabeană a ştiut să ia ocazia revoluției ruseşti şi să acționeze în sens național cu o rapiditate incredibilă. Mulți dintre membrii ei erau generația tânără – de liceu – a revoluției ruse din 1905, iar acum s-au reactivizat. Alții, sub influența agitațiilor revoluționare începute în martie 1917, odată cu prăbuşirea țarismului, au redescoperit identitatea națională românească şi au procedat în consecință. Într-o jumătate de an, elita românească basarabeană va acționa în sens național şi va promova inițial o „republică” autonomă în Basarabia (decembrie 1917), iar, în 1918, la 24 ianuarie – dată simbol în istoria națională –,va proclama independența acesteia.

4. Mai este Rusia un aliat credibil? Informațiile primite din Rusia la Iaşi au pus curând conducerea politică a României în fața unei alte probleme neaşteptate, dar acute, curând de-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

venită copleşitoare. Anume, dacă Rusia, adâncindu-se în revoluția declanşată la începutul lui martie 1917, mai poate fi considerată un aliat valid, daca ea va continua războiul împotriva Puterilor Centrale. Astfel, generalul Constantin Coandă, ataşatul militar român la Stavka, a informat constant, direct pe Ion I. C. Brătianu, despre situația politică şi militară din Rusia. La 18/31 martie, deci la câteva săptămâni de la abdicarea țarului, Coandă a informat despre conferința avută de ataşații aliați cu ministrul de Război al guvernului provizoriu rus. Acesta a informat detaliat despre momentele principale care au dus la abdicarea țarului, apoi instalarea guvernului provizoriu şi dualitatea exercitării puterii (cu Sovietul din Petrograd „al muncitorilor şi soldaților"), despre contradicțiile dintre aceste două ramuri ale puterii în Rusia, precum şi în interiorul fiecăreia dintre ele, încheind cu o evaluare generală a situației militare. Referitor la situația din armată, acesta a menționat că: *„în armată trebuie procedat cu înțelepciune şi cu încetineală pentru a restabili ordinea şi disciplina. Trebuie ca prima beție a triumfului să treacă şi doar puțin câte puțin se vor putea lua măsuri energice. Guvernul provizoriu nu ignoră faptul că instrucțiunile actuale sunt impregnate de moliciune, dar cunoaşterea acestui fapt este scuza sa şi el are intenția fermă de a relua într-un interval scurt, cam în 15 zile, stăpânirea situației*". Ministrul rus nu a ezitat, cerând aliaților sprijin pentru stăpânirea anarhiei în cadrul armatei, să arate şi situația forțelor navale: „în flota Mării Negre până în prezent totul merge bine. Amiralul care comandă acolo, om energic, a ştiut să recunoască la momentul oportun guvernul provizoriu şi el şi ofițerii lui au mers în fața marinarilor pentru a-i anunța despre lucrurile noi, răsturnarea vechiului regim, consecințele sale imediate şi pentru viitor şi, când ecourile revoluționare au ajuns la bord, ele au traversat acolo o atmosferă complet pregătită. Nu este acelaşi lucru în Baltica. Acolo, marinarii s-au răzvrătit contra ofițerilor lor şi au făcut mari masacre. Din această cauză au rămas fără ofițeri, ei sunt totuşi conştienți de necesitatea întreținerii navelor lor"[1]. Era un prim semnal îngrijorător că armata imperiului de la răsăritul României nu era ceea ce se crezuse până atunci. La 24 martie/7 aprilie 1917 informațiile expediate de la Stavka la Iaşi, sursa fiind informarea făcută reprezentanților aliați în mod oficial, sunt extrem de demoralizante: *„Comitetul deputaților lucrătorilor şi soldaților este încă autoritatea cea mai puternică, fiindcă dispune de toate trupele din Petrograd, de toate echipagiile de pe Marea Baltică, de toate uzinele, căile ferate, poştă şi telegraf ale imperiului. /…/ Trupele din garnizoane au părăsit regulile disciplinare şi ierarhice. Toate sforțările noastre* /Stavkăi – n.n./ *se îndreaptă către împiedicarea acestei epidemii de a se propaga şi la trupele de pe front. Dar, cu tot ce s-a făcut, nu s-a putut împiedica aceasta de a ajunge la trupele din a doua linie şi la rezerve, din care nu puțini soldați au plecat să se înapoieze la casele lor. Mulți ofițeri au fost izgoniți de soldați*"[2]. Referitor la reluarea acțiunilor ofensive – ceea ce era problema esențială pentru guvernul de la Iaşi, care sconta pe ofensiva de eliberare a sudului țării în primăvara, şeful Stavkăi, generalul Alekseev, a comunicat că intenționează *„a face pe toate fronturile mici acțiuni, pentru a distrage trupele de la chestiunile interne*", dar ca o ofensivă majoră nu va putea fi lansată decât în iunie. Preocupările conducerii de la Iaşi referind anarhia trupelor ruse au atins după circa o lună o înaltă amplitudine constatând că agitatori maximalişti au încercat să-şi extindă sfera de acțiune şi asupra trupelor române din Moldova (la Iaşi şi la Ocna, în centrul acestor acțiuni fiind socialistul român, Christian Rakovschi, eliberat din închisoare, prin neglijența autorităților române, în aprilie de către bolşevicii de pe Frontul român). Soluția găsită de autorități a fost să sesizeze Stavka pentru a lua măsuri în consecință. La 22 aprilie/3 mai generalul Coandă informa că a fost sesizat de această stare de lucruri ministrul de Război al guvernului provizoriu, Gucikov, care a decis următoarele măsuri: „1) începând din această seară, presa rusă va arăta opiniei publice că Rakovski nu este un socialist, ci un agent în solda Germaniei şi că probele materiale sunt în mâinile guvernului român. 2) Comandamentul rus va cere comitetului soldaților şi muncitorilor să

[1] Vasile Popa**,** *Misiunea generalului Coandă la Stavka (1916-1917***),** Editura Militară, Bucureşti, 2010, doc. 220.
[2] *Ibidem*, doc. 224.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nu dea niciun concurs lui Rakovski în manifestările sale revoluționare şi să îi facă să înțeleagă că armatele ruse au venit în România nu pentru a apăra interesele româneşti, ci pentru cele ale Rusiei şi ale aliaților săi fideli. 3) Că Comandamentul rus din România va primi ordin de a garanta la nevoie salvgardarea familiei regale şi de a menține ordinea publică prin trupele ruse, în scopul că, dacă se va produce un conflict, el să nu aibă loc decât între trupe ruse”[1].

Aşadar, doar la câteva săptămâni de la declanşarea evenimentelor din Rusia, frontul român era deja inclus în sfera de efervescență revoluționară, iar maximaliştii încercau să includă în acțiunile lor anarhice, alături de trupele ruse şi cele ale armatei române. Cât de gravă era situația se observă şi din faptul că guvernul transmitea comandamentului rus de pe Frontul român ordinul de a asigura siguranța familiei regale a României.

Evoluția situației era fulgerătoare, lucrurile fiind complicate, în această perioadă (lunile martie-mai) şi pe plan politic intern. Pe neaşteptate a apărut – sub influența rusească, liderii ei fiind înfățişați ca purtând cizme şi cămăşi ruseşti, deşi unii erau membri ai clasei superioare – orientarea «revoluționară» a unei aripi insignifiante a Partidului Liberal, care a secesionat şi a format Partidul Muncii, chemând la aplicarea de măsuri de genul celor adoptate în Rusia. Contagiunea revoluției de tip maximalist în România, inclusiv la vârfuri ale partidului de guvernământ, vădea cât de puternică putea să fie destabilizarea frontului intern în absența unor măsuri hotărâte. «*Declarația drepturilor soldaților*» transmisă de la Stavka, la 11 mai, la Iaşi, de către generalul Coandă, nu putea să lase urme de îndoiala elitei româneşti asupra faptului că dezorganizarea armatei ruseşti era destinată să se adâncească, pentru că prevederi, precum cele citate mai jos, nu puteau decât să slăbească disciplina şi capacitatea combativă a trupelor ruseşti aflate la contact cu inamicul: „*Orice militar are dreptul de a fi membru al oricărei asociații sau ligi politice, naționale, religioase, economice sau profesionale. /…/ Orice militar are, în afara serviciului, dreptul de a exprima şi de a confesa liber şi deschis, prin vorbe, prin scris sau prin intermediul presei opiniile sale politice, religioase, sociale şi altele. /…/ Folosirea soldatului ca ordonanță este desființată. /…/ Salutul militar obligatoriu este desființat atât pentru izolați, cât şi pentru unități. Pentru toți militarii, în locul salutului militar obligatoriu, se stabileşte salutul reciproc facultativ. /…/ în regiunile militare care nu se găsesc în zona operațiilor, toți militarii, în afara serviciului şi a corvezilor, au dreptul să părăsească cazarma sau vasele în port./…/Niciun militar nu poate fi supus unei pedepse sau unei suferințe fără judecată, dar în luptă şeful are dreptul, sub propria sa responsabilitate, să ia toate măsurile până la folosirea forței armate, contra inferiorilor care nu ar executa ordinele sale. /…/ Este interzisă orice pedepsire ruşinoasă sau incompatibilă cu demnitatea militarului. /…/ în acelaşi timp, trebuie deferit tribunalului orice şef care ar fi lovit un subordonat în servicii sau în afara serviciului. /…/ Dreptul de a numi într-o funcție şi, în cazurile prevăzute de lege, de a retrage comanda şefilor de toate gradele aparține exclusiv comandanților de unități. Tot aşa, ei singuri au dreptul să dea ordine referitoare la rolul în luptă şi pregătirea de luptă a unei unități, instrucția sa, lucrările sale speciale, inspecția sa şi administrația sa. în ceea ce priveşte dreptul de autonomie interioară de pedepsire şi de control în cazuri exact determinate /…/ el aparține şi organelor alese de comitete şi tribunale de trupe*[2]. A doua zi, de la generalul Coandă era primită o altă informare privind atitudinea presei germane față de evoluțiile din Rusia, fiind menționat expres că: „*totul merge alandala în Rusia*”, că: „*Armata abandonează tranşeele pentru a merge contra propriei lor țări*”; „*Rusia nu va fi sigur în măsură, dacă ea continuă războiul, să fie un adversar serios*”; tema favorită a momentului este «pacea separată cu Rusia. Nu este departe ziua /…/ când ruşii se vor convinge că nu le rămâne decât să accepte condițiile avantajoase de pace pe care le oferă lor Germania”; „*Aliații, şi în particular America, nu dau bani Rusiei decât pentru război; de aceea Germania trebuie să ofere Rusiei ajutorul său financiar pentru reconstrucția economică*”[3].

[1] *Ibidem*, doc. 228.
[2] *Ibidem*, doc. 232.
[3] *Ibidem*, doc. 233.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Indiscutabil, revoluția odată pornită nu mai putea fi oprită în Rusia. Revoluția franceză din 1789 este un exemplu din această perspectivă, iar cea rusă din 1917 a cunoscut nu puțini actori care s-au inspirat din evoluțiile celei dintâi (inclusiv bolşevicii). Agitațiile bolşevice au continuat, îndeosebi în armată, iar liderii, inclusiv V. I. Lenin, au început să pregătească o lovitură de stat, care va avea loc în luna iulie. În aşteptarea acesteia, agitațiile maximaliste s-au amplificat, iar Frontul român se pare că a fost una dintre țintele urmărite pentru destabilizare avansată.

În acest context, guvernul român a decis să solicite Stravkăi măsuri adecvate pentru a evita contagiunea maximalistă în armată română. La 10/23 iunie, premierul român trimite o telegramă generalului Coandă pentru a fi informat noul şef al armatei ruse (Alekseev fusese schimbat cu generalul Brusilov) că: „*/…/ O propagandă mai vie a început /…/, la noi, în comitetele din Iaşi; la început la al Armatei a 9-a Rusă, apoi ei au manifestat din ce în ce mai mult contra sentințelor curților noastre marțiale cu privire la trădători şi spioni, pretinzând că aceste sentințe nu sunt decât un mijloc de persecuție contra evreilor şi socialiştilor. Alaltăieri la Roman, comitetul a organizat o manifestație cu muzică şi drapele negre în oraş şi a cerut desființarea legii marțiale în armata română. În ciuda mârşăviei unei asemenea imixtiuni în problemele de ordine interioară române, dat fiind starea maladivă din armata rusă, în scopul calmării agitațiilor, Majestatea Sa Regele a dat ordin să se suspende toate execuțiile capitale; în ciuda acesteia s-a anunțat pentru mâine la Bacău, unde nu exista un comitet rus, o nouă manifestație a delegaților sosiți de aiurea. Generalul* Şcerbacev, *deşi animat de cele mai bune sentimente, nu îndrăzneşte să intervină cu energie; ar trebui ca Generalisimul şi mai ales ministrul de război să le facă să înțeleagă pe aceste comitete că ele nu trebuie să se amestece în problemele noastre, cu atât mai mult cu cât nicio persecuție nu există nici contra socialiştilor, nici contra evreilor cărora, aşa cum ştiți, suntem decişi să le recunoaştem egalitatea de drepturi. În realitate, conştient sau nu, comitetele ruse sunt instrumentul german având ca scop să atâțe Rusia împotriva noastră. Vă rog să îi vorbiți urgent Generalisimului şi faceți-l să intervină*”[1]. La 11/24 iunie 1917 generalul Coandă s-a prezentat personal la generalisimul Brusilov pentru a prezenta doleanța guvernului român. Răspunsul acestuia trebuie că a justificat cele mai sumbre supoziții ale guvernanților români. Şeful Stavkăi a arătat că: „*armata rusă este în debandadă din cauza lipsei de disciplină, că a cerut domnului Kerenski a restabili pedeapsa cu moartea*”, afirmând că: „*soldatul* /rus – n.n./ *nu mai vrea să fie rănit, voieşte să trăiască şi să aibă pământ*», că forța militară rusă «*nu se poate vindeca repede, divizii întregi au părăsit frontul contra ordinelor, găsind că sunt obosite şi au nevoie de odihnă; că dânsul crede că înapoia unui front interior, întrucât trupele au început a rezista mai bine acum că la începutul retragerii, va putea reface armata până la primăvara viitoare*”.[2] (doc. 243). Aşadar, implicit se comunica faptul că nu va avea loc ofensiva plănuită în această vară, speranțele privind eliberarea teritoriului ocupat aparent risipindu-se. Abia în primăvara viitoare, în 1918, şeful armatei ruse pronostica o posibilă ofensivă pe scară largă, în această vară propria sa forță militară fiind anarhizată. Indiscutabil, acest răspuns al lui Brusilov ar fi trebuit să aibă un impact extraordinar la Iaşi asupra întregului guvern. Lăsăm la o parte faptul că, probabil, Brusilov a comunicat cele relatate tocmai pentru a masca pregătirile de ofensivă majoră în sectorul central al frontului care se va declanşa după câteva zile – zona Tarnopol –, având bănuieli asupra orientării elitei politice româneşti (sunt memorialişti militari ruşi care confirmă aceasta opinie la nivelul înaltei comenzi ruse, cum ar fi generalul Gurko) şi fiabilității acesteia în ce priveşte păstrarea secretului. Dar, la Iaşi a fost un moment în care a trebuit cu siguranță să fie realizată extraordinară gravitate a situației țării. În aceeaşi convorbire avută de Coandă cu Brusilov, cel dintâi a exprimat deopotrivă preocupările imediate ale guvernului român privind „*situația extrem de critică a Frontului Român şi a țării, în cazul că retragerea trupelor ruse continuă, dacă se pierde Bucovina şi mai ales Cernăuții*”. În răspunsul său, generalul rus a menționat că „*Nu am intenția de a retrage trupele Frontului Român*» şi, deopotrivă

[1] *Ibidem*, doc. 241
[2] *Ibidem*, doc. 243.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

că va căuta să mențină «*cel puțin Cernăuții, însă nu garantez, cu lipsa de disciplină care stăpânește trupele ruse. Convin că situația Frontului Român este gravă, dar nu pot face decât să caut să întăresc cât mai mult aripa stângă a Frontului Sud-Vest*”[1].

Când a început ofensiva Kerenski, la 1 iulie, pe frontul central răsăritean, în Galiția, optimismul a început să domnească la Iaşi. I.G. Duca reda în memoriile sale această stare de spirit care a cuprins conducerea politică şi militară şi cauzele ei: „*De altfel în acele zile moralul nostru era foarte ridicat, din Apus veştile erau bune, sforțarea Americii începea să se vadă, luând proporții uriaşe, dătătoare de atâtea speranțe. Frontul rusesc părea că se mai consolidează, în orice caz Kerenski dăduse un ordin de zi către armată în care anunța în termeni înflăcărați începerea unei mari ofensive ruseşti, care de fapt a început pe frontul galițian sub conducerea Generalului Brusiloff*”[2].

Din păcate, acest optimism se va risipi foarte curând, iar întrebarea – mai este Rusia un aliat de nădejde? – s-a ridicat dramatic şi a trebuit să se recunoască răspunsul evident.

5. „Ofensiva Kerenski”, „puciul Kornilov”, prăbuşirea Rusiei şi României. Problematica „ofensivei Kerenski” lansată la sfârşitul lui iunie 1917 în Galiția este strâns legată de scufundarea Rusiei şi armatei ruse în anarhie iremediabilă şi cucerirea puterii de către bolşevici (25 octombrie/7 noiembrie 1917). A fost practic ultima încercare a Stavkăi, dar şi a guvernului provizoriu, de a menține Rusia în război, a stabiliza frontul şi ridica moralul trupelor şi, în acelaşi timp, de a restabili ordinea internă. Ea a fost pregătită cu minuțiozitate în lunile precedente, cele mai bune trupe ale armatei ruse fiind deplasate în sectorul de front ales pentru efectuarea străpungerii. O victorie înregistrată aici– se sconta cu oarecare îndreptățire – urma să consolideze moralul armatei şi al națiunii şi să remedieze situația de haos politic şi dezorganizare administrativă din Rusia şi să pună capăt tendințelor tot mai accentuate de încheiere a păcii.

Încă din mai 1917, comandamentul german a observat pregătirile pentru această ofensivă, mai ales că înregistra alarmat sprijinul tot mai consistent acordat Rusiei de aliații occidentali, cu SUA în frunte. Este interesant că, în acea perioadă, în cadrul comandamentului Puterilor Centrale s-au conturat două tendințe referitor la cursul militar de urmat față de Rusia. O bună parte dintre strategii germani considerau că aplicarea unei lovituri puternice armatei ruse, chiar transferând un număr de divizii de pe frontul occidental, era cea mai bună soluție pentru a profita de slăbiciunea evidentă a acesteia. A doua tendință, reprezentată de duo-ul Hindenburg-Ludendorff, considera că nu trebuie să fie aplicată o lovitură militară Rusiei, ci că era nimerit a se lăsa că revoluția să distrugă capacitatea combativă a armatei: „*De asemenea, din punct de vedere militar, această linie de conduită a fost justificată, pentru că fiecare revoluție subminează şi dezintegrează capacitatea de luptă a unei armate*”[3]. Când ruşii au pornit ofensiva în Galiția, la 1 iulie, Ludendorff a considerat că este timpul de acțiune. În acest scop fusese conceput un plan strategic adecvat pentru scoaterea definitivă a Rusiei din război. Observând, încă de la sfârşitul lui iunie, atât prin recunoaşteri proprii, cât şi prin depoziții ale prizonierilor şi dezertorilor ruşi că ofensiva va începe din capul de pod Riga şi în întreaga Galiție până în Bucovina, la obcinile carpatine, a evaluat că era nimerit a aplica o contralovitură în chiar centrul de greutate al înaintării ruseşti, în zona sudică, la nord de Bucovina istorică. Decis să exploateze această oportunitate, comandamentul german a decis „*Pentru a efectua contra–atacul, el* /comandantul Comandamentului german – *n.n./ a prevăzut că va avea nevoie de întăriri din Occident. /…/ dacă era posibil ca, prin orice mijloace, să se rezolve cu Rusia o dată pentru totdeauna şi să se obțină o mână*

[1] *Ibidem*.

[2] I.G. Duca, *op.cit.*, p. 207.

[3] Erich Luddendorf, *My war memories, 1914-1918*, Hutchinson, London, 1923, vol. II, p. 434. „From a military point of view, too, this line of conduct was justified, because every revolution undermines and disintegrates the fighting strength of an army.”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

liberă pentru unul din cele două fronturi de luptă, şase divizii au fost eliberate pentru frontul de Est"[1]. Magnitudinea acțiunii intenționate era astfel planificată încât printr-o lovitură bruscă şi puternică să fie învăluită ofensiva rusă dinspre Sud, iar dezvoltarea ei strategică, pentru a distruge coloana vertebrală a armatei ruse, urma să fie decisă în funcție de evoluția evenimentelor. Totul depindea nu doar de rezistența trupelor ruse, dar şi a aliaților austro-ungari, care trebuia să reziste contra-atacurilor inamicului. La început, ofensiva rusă a reuşit să depăşească rezistența forțelor austro-ungare, cele germane şi turceşti (conduse de ofițeri germani) rezistând asalturilor. La sud de Nistru, în Galiția, trupele germane au rezistat vreme de mai multe zile atacurilor furibunde ruse, dar cele austriece au cedat. La 15 iulie, după inițiale succese ruseşti, criza a fost soluționată de comandamentul german prin intervenția propriilor forțe. Între timp, contralovitura plănuită a continuat să fie pregătită. O dată ce concentrarea forțelor a fost finalizată, acțiunea s-a declanşat la 19 iulie, fiind dezvoltată cu succes. Iată descrierea acestei desfăşurări în memoriile lui Ludendorff: „*A doua zi, a continuat împingerea în direcția Tarnopol, care a căzut la 25 iulie, iar ruşii au început să se retragă din pozițiile noastre la sud de calea ferată Zborow-Tarnopol. Contraatacul tactic s-a transformat într-o operațiune la scară largă. Dezorganizarea frontului rus s-a extins şi mai departe spre sud. /.../ Întregul Front de Est până în Bucovina era acum în mişcare. Armata rusă s-a retras în dezordine; revoluția i-a rupt coloana vertebrală. Pe 2 şi 3 august am reuşit să înaintam constant spre Zbrucz şi am cucerit Cernăuți şi Câmpulung*"[2]. La 25 iulie a fost cucerit Tarnopol, iar în zilele următoare întregul front rusesc până în Bucovina s-a pus în mişcare de retragere, trupele ruseşti cedând rapid teren. În sudul Bucovinei, trupele austro-ungare au trecut şi ele la ofensivă, dar au fost nevoite să se oprească datorită operațiilor desfăşurate de armata română (bătăliile de la Mărăşti şi Oituz). Pentru a amplifica dezastrul rusesc din Galiția, comandamentul german a planificat şi o ofensivă în sectorul Nămoloasa, succesul căreia depindea însă de înaintarea armatei austriece din Bucovina, ceea ce s-a realizat. Rezistența armatei române, deopotrivă, a făcut ca ofensiva din Poarta Focşanilor a feldmareşalului Mackensen – care a precedat-o pe cea planificată de comandamentul Frontului român – să nu aibă succesul scontat. Ludendorff scrie că: „*Datorită influenței francezilor, armata română devenise mult mai puternică astfel că succesele strategice păreau imposibile pentru noi atâta timp cât ofensiva din Bucovina nu înainta. Pentru moment, era imposibil să fie continuată. Atacurile Grupurilor de armate /comandate de/ Mackensen şi Arhiducele Iosif au fost reluate. Românii, la rândul lor, au făcut acum câteva atacuri nereuşite. Treptat, luptele s-au linistit şi aici*"[3].

Pentru comandamentul suprem german, victoria din Galiția a însemnat scoaterea Rusiei din război, dacă este să privim retrospectiv. Este ceea ce a făcut Ludendorff atunci când a scris în memoriile sale că „*dacă era posibil ca, prin orice mijloace, să se rezolve cu Rusia o dată pentru totdeauna*", atunci merită să fie transferat un număr de şase divizii de pe Frontul de Vest pentru contralovitura din Galiția, ceea ce s-a întâmplat, aceasta dezvoltându-se strategic şi dezorgani-

[1] *Ibidem***,** p. 434. „To carry out the counter – attack he /head of the general Staff – n.n/ had planned he needed reinforcements from the West. /…/ if it were by any means possible, to deal with Russia once and for all, and so gain a free hand on one side, six divisions were set free for the East".

[2] *Ibidem*, p 436. „The next day the thrust was continued in the direction of Tarnopol, which fell on July 25th, and the Russians began to withdraw from before our positions south of the Zborow-Tarnopol railway. The tactical counter-attack developed into an operation on a grand scale. The disorganization of the Russian front extended further and further to the south. /.../ The whole of the Eastern Front as far as the Bukovina was now in motion. The Russian Army retired in disorder; the Revolution had broken its backbone. On August 2nd and 3rd we succeeded by steady fighting in reaching the Zbrucz, and took Czernowitz and Kimpolung."

[3] *Ibidem***,** p.438. „Thanks to the influence of the French the Rumanian Army had become so much stronger that strategic successes seemed out of the question for us as long as the offensive in Bukovina remained at a standstill. For the present it was impossible to continue it. The attacks of the Army Groups under Mackensen and the Archduke Joseph were held up. The Rumanians, in their turn, now made unsuccessful attacks. Gradually the fighting died down here also".

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

zând frontul rus iremediabil. Pentru comandamentul suprem rus, acțiunea inamicului a profilat o catastrofă, pe care a încercat să o îndepărteze. Anume, generalul Kornilov, care dobândise o anumită notorietate în armată prin evadarea sa spectaculoasă din prizonieratul inamic, înlocuitorul din 19/31 iulie al lui Brusilov ca şef al Stavkăi, sprijinit de un grup de ofițeri, a încercat să dobândească o dată cu numirea sa, puteri nelimitate pentru a reinstala disciplina şi a pune ordine în armată. Circumstanțele în care s-au dezvoltat evenimentele au făcut să curgă, vreme de un veac, multă cerneală, nici acum nefiind foarte clar rolul jucat de Kerenski sau de alți actori (prințul Lvov, fost şef al guvernului provizoriu, printre ei).

La Iaşi, grație atenției date acestui eveniment excepțional de generalul Coandă, Ion I. C. Brătianu – şi doar el – a fost ținut la curent cu evoluția lui. Iată câteva excerpte din cele transmise de la Stavka la Iaşi, între 27 august şi 30 august 1917, atunci când Kornilov practic a încercat – se pare – să instituie o guvernare militară:

– „*Astăzi* /27. August s.v./*la ora 15, şeful Statului Major a convocat reprezentanții armatelor engleză, franceză şi italiană pentru a le expune următoarele: Ministrul preşedinte/ Kerenski –n.n./ şi ministrul de război, au convenit, ieri, 26 august, prin fir direct cu Stavka, că se reîntorc la Moghilev pentru a discuta cu generalul Kornilov referitor la formarea unui guvern național puternic de unitate, compus din cele mai bune elemente ale țării. Generalul Kornilov a invitat, de asemeni,la acest consiliu pe preşedintele Dumei şi alte personalități politice*. În această dimineață generalul Kornilov a primit o telegramă care îl chema urgent la Petrograd, urmând să predea comanda generalului Lukomski. Şeful de Stat Major a telegrafiat că, având în vedere consimțământul ministrului preşedinte şi gravitate*a situației, fuseseră luate dispoziții şi date ordine; ele sunt în executare şi nu pot fi schimbate. Prin urmare, fie aceasta şi pentru un timp foarte scurt, el nu-şi poate lua responsabilitatea de a-l înlocui pe generalul Kornilov. Înaltul Comandament nu-şi ia nicio responsabilitate asupra catastrofelor care ar putea surveni dacă guvernul provizoriu revine asupra deciziei sale de a forma în acord cu generalul Kornilov un guvern de apărare națională, capabil să restabilească ordinea în armată şi în țară şi de a îndeplini obligațiile față de Aliați. Se cere că guvernele şi ambasadorii să insiste pe lângă guvernul provizoriu pentru ca el să accepte cererile generalului Kornilov în interesul însuşi al Aliaților, fără care continuarea războiului ar deveni imposibilă. Generalul Lukomski roagă a fi trecută sub tăcere originea acestei comunicări. Evenimentele din ultimele luni au demonstrat cu evidență că armata nu poate fi reorganizată dacă Consiliul Deputaților ofițerilor şi soldaților continuă să-şi exercite acțiunea sa primejdioasă asupra masei armatei. În aceste condiții, această armată ar deveni fără îndoială în două sau trei luni o gloată de oameni înarmați, care nu prezintă un element de apărare, ci un grav pericol pentru țară. Este evident că atunci războiul nu ar mai putea să fie continuat cu succes. Mişcat de gravitatea situației şi sentimentul responsabilității în fața țării şi a aliaților săi, generalul Kornilov nu a încetat să insiste pe lângă guvernul provizoriu asupra necesității constituirii de urgență a unei autorități puternice şi capabile să restabilească ordinea în țară şi în armată. Doar în această condiție ar putea fi salvată Rusia, libertatea țării consolidată şi războiul dus la final spre o pace conformă onoarei, intereselor şi obligațiilor sacre ale Rusiei față de Aliații săi*”[1].

– 28 august s.v.: „*Generalul Savinkov, prieten personal al lui Kerenski, l-a rugat stăruitor pe generalul Kornilov, în numele patriei, să asculte de guvernul provizoriu. Generalul Kornilov a răspuns că nu este nevoie ca un altul să-i amintească datoria sa față de Patrie şi că pentru a salva Patria el rămâne în fruntea Comandamentului. Generalul Klembovski, căruia i se oferise Comandamentul Suprem, a refuzat să îl accepte. Comandanții celor patru fronturi au exprimat încrederea lor prin declarații scrise generalului Kornilov şi l-au asigurat de întregul lor concurs. Comunicațiile de orice natură între Petrograd şi front sunt întrerupte prin ordinul Generalisimului. Cele patru divizii de cazaci avansează rapid către Petrograd. Trupe noi devotate generalului Kornilov, printre care regimentul de lăncieri polonezi, se îndreaptă spre Moghilev. Generalul Kornilov pare a fi satisfăcut de turnura pe care o iau lucrurile şi a lansat un manifest către popor, al cărui text, ca şi telegramele comandanților fronturilor le voi trimite în clar chiar în cursul zilei*.

[1] Vasile Popa, *op.cit.*, doc. 245, 27 august /s.v./ 1917.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

– Telegrama generalului A. Denikin din 27 august/9 septembrie 1917: „*Sunt soldat şi nu sunt obişnuit să mă joc de-a v-aţi ascunselea. Pe 16 iulie, în conferinţa cu membrii guvernului provizoriu, am declarat că printr-o întreagă serie de măsuri militare guvernul provizoriu a distrus şi pervertit armata şi calcă în picioare steagurile noastre. Am înţeles atunci menţinerea mea în postul de comandant de front, ca probă că guvernul provizoriu înţelegea crima sa comisă contra Patriei şi că el dorea să repare răul pe care îl comisese. Astăzi am primit vestea că generalul Kornilov, care-şi exprimase anumite cereri, putând încă să salveze ţara şi armata, este destituit din postul său de comandant-şef. Văzând în aceasta reîntoarcerea puterii la calea unei distrugeri metodice a armatei, şi prin urmare la pieirea ţării, consider de datoria mea să aduc la cunoştinţa guvernului provizoriu că eu nu voi merge cu el pe această cale*”[1].

– Telegrama generalului Şcerbacev din 28 august/10 septembrie 1917: „*Consider schimbarea comandantului-şef în timpurile deosebit de dificile pe care le traversează Rusia ca excesiv de primejdioasă din punct de vedere militar. Pe de altă parte, pe deplin de acord pe subiectul măsurilor prezentate de generalul Kornilov, pentru a ridica disciplina şi a restabili capacitatea de luptă a armatei, consider ca o datorie de conştiinţă să declar că schimbarea generalului Kornilov va avea inevitabil un efect funest pentru armată şi pentru apărarea Rusiei. Mă adresez patriotismului dumneavoastră, în numele mântuirii Patriei, pentru a salva armata de la discordie*”[2].

– Manifestul către popor al generalului Kornilov din 28 august/10 septembrie 1917: „*Eu, generalul Kornilov, comandantul-şef, proclam în faţa întregului popor că datoria de soldat, sacrificiul de sine al unui cetăţean al Rusiei libere, dragostea absolută pentru Patrie m-au obligat în aceste momente teribile, ameninţătoare pentru existenţa Patriei, să nu mă supun ordinelor guvernului provizoriu şi să menţin pentru mine comanda supremă a armatei şi a flotei ruse. /…/ Trezeşte-te naţiune rusă din nebunia orbirii şi priveşte prăpastia fără fund în care ţara noastră se aruncă! Pentru a evita întregul şoc şi pentru a preveni întreaga vărsare de sânge rus, în războiul civil şi uitând toate ofensele, toate insultele, eu în faţa întregului popor, mă adresez guvernului provizoriu şi îi spun: Veniţi la mine la Stavka, unde libertatea şi securitatea voastră sunt asigurate prin cuvântul meu de onoare şi în comun cu mine să stabilim şi să formăm o astfel de compoziţie a guvernului de apărare naţională, care, asigurând victoria va conduce poporul rus către marele viitor demn de un popor liber şi puternic”.* Comandantul-şef,(ss) KORNILOV[3].

– General Coandă către Ion I. C. Brătianu – 29 august /11 septembrie: „*Generalul Kornilov a invitat pentru astăzi şi sunt aşteptaţi aici pentru a forma un consiliu asistând: M.M. prinţul Lvov, Gucikov, generalul Alekseev, Miliukov, Rodzianko, Maklakov, Şulghin, Bergamen, Struwe /…/; După ce garnizoana de aici a jurat fidelitate generalului Kornilov, starea de asediu a fost proclamată ieri-seară într-un raion de 10 km în jur de Moghilev. Generalii desemnaţi să ia comandamentele militare sunt: la Petrograd – generalul Krîmov; la Moscova – prinţul Dolgurov; la Kiev – generalul Dragomirov. Imediat ce cei desemnaţi se vor face stăpâni pe oraşele citate, ceea ce pare probabil chiar astăzi, starea de asediu va fi proclamată acolo*”[4].

– General Coandă către Ion I. C. Brătianu – 29 august /11 septembrie: „*Trupele devotate generalului Kornilov având ca scop să îl oprească pe Kerenski şi comitetul de muncitori şi soldaţi sunt la porţile Petrogradului. Garnizoana din Ţarskoe-Selo s-a unit cu aceasta de aici. Miniştrii cei mai tineri şi-au dat demisia. Kerenski şi miniştrii socialişti s-au proclamat ca Locotenenţă şi stau la Consiliul muncitorilor şi soldaţilor. Miliukov l-ar fi consiliat pe Kerenski să predea puterea generalului Alekseev şi că el i-ar fi răspuns că mai degrabă s-ar lăsa omorât. Asociaţia ofiţerilor de uscat şi de marină a adresat un manifest de fidelitate lui Kornilov*”[5].

– General Coandă către Ion I. C. Brătianu, 29 august/11 septembrie:„*Decanul reprezentanţilor Armatelor Aliate ne-a împărtăşit acordul reprezentanţilor Puterilor Aliate, reuniţi sub preşedinţia lui Sir Buchanan, oferind bunele lor oficii pentru aplanarea conflictului Kornilov-Kerenski. Generalul*

[1] *Ibidem*.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*, doc. 248.
[5] *Ibidem*, doc. 249.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Kornilov, luând la cunoştinţă de această ofertă, a declarat că el acceptă. În caz de insucces, vă rog să-mi ordonaţi unde trebuie să fie locul meu în calitate de reprezentant pe lângă înaltul Comandament (s.n.). *Aceeaşi cerere a fost făcută de colegii mei guvernelor respective.* Vă rog să binevoiţi dacă apreciaţi să împărtăşiţi generalului Prezan personal corespondenţa privitoare la evenimentele excepţionale în curs (s.n.)”[1].

– General Coandă către Ion I. C. Brătianu, 30 august/12 septembrie: „*Mai jos un nou apel al generalului Kornilov: Eu, comandantul-şef, generalul Kornilov, informez întreaga mea armată în persoana comandanţilor de unităţi, comisari şi organizaţii alese despre evenimentele care s-au petrecut. Am luat la cunoştinţă prin scrisori şi telegrame interceptate prin serviciul de informaţii şi prin observaţii personale de ceea ce urmează: /…/ 4) Pe 16 august, la Palatul de iarnă, în cursul unei reuniuni a Consiliului de Miniştri, Kerenski şi Savinkov m-au rugat să fiu foarte discret şi să nu vorbesc prea mult pentru că existau în Consiliul de Miniştri agenţi care erau în solda guvernului german şi care exercitau influenţa lor nefastă asupra lucrărilor guvernului. 5) Am luat măsurile necesare cu Savinkov, în timpul vizitei sale la Stavka, pentru a înăbuşi mişcarea maximalistă la Petrograd. 6) Pe 25 septembrie* /august – n.n./, *ministrul preşedinte mi-a trimis pe deputatul Lvov care are locul său în provocarea istorică. Urmare la aceasta nu mai era nici o îndoială că Patria era la două degete de mormânt. În astfel de momente nu vorbele sunt cele care trebuie; acestea sunt actele şi am luat hotărârea care vă este cunoscută: salvarea Patriei rămânând la postul meu. /…/ Nu am predat comanda pentru că nici un general nu a vrut-o. Pentru aceasta, am ordonat la toată armata şi la toată flota, la toţi comisarii şi la toate organizaţiile alese, să se pună pe lucru pentru a salva Patria şi a rămâne pe front pentru a ţine în frâu asalturile inamicului. Vă dau încă o dată cuvântul meu de onoare de ofiţer, eu generalul Kornilov, fiu al unui simplu ţăran cazac, că nu am nici o intenţie contrarevoluţionară şi că nu am decât un scop: acela de a apăra libertăţile cucerite. General KORNILOV”*[2].

– General Coandă către premierul Brătianu, 1/14 septembrie 1917: „*Generalul Alekseev, sosit în această noapte la Vitebsk, a telegrafiat generalului Kornilov dacă el este dispus să îl primească astăzi în calitate de şef de Stat Major al guvernului provizoriu pentru a-i preda comanda. Generalul Kornilov fiind informat că un puternic detaşament de trupe concentrat la Orsha este gata să-l sprijine pe generalul Alekseev, pentru a evita un război fratricid, a răspuns generalului Alekseev că el îi va preda Comandamentul. Generalul Alekseev este aşteptat azi, vineri, 1 septembrie, spre ora 15.00. Generalul Kornilov l-a rugat pe generalul Barter să ceară ambasadei engleze să îl ia sub protecţia sa; în acest scop, generalul Barter se înapoiază singur la Petrograd. Nu se ştie ce va face generalul Kaledin. Umblă zvonul că generalul Krîmov, comandant de divizie cazac, asediind Petrogradul, s-ar fi sinucis. Această dramă interioară a Rusiei trece de orice comentariu”*[3].

– General Coandă către Ion I. C. Brătianu, 7/20 sept. 1917: „*în ziua de 7 septembrie, la Petrograd, am avut ocazia [de] a vorbi cu generalul Verhovski, noul ministru de război, şi, după ce l-am complimentat asupra înaintării, a numirii sale ca ministru de război şi membru în Consiliul de 5 al Directoratului, am făcut apel la sentimentele sale pentru a ne da concursul ca ţara şi armata noastră să fie îndestulate, cel puţin cu ceea ce s-a stabilit prin protocoalele anterioare. M-am adresat Domniei Sale ca la o veche cunoştinţă din timpul când era ataşat la Cartierul General român, când a cunoscut suferinţele armatei noastre şi sforţările ce a trebuit să facă pentru ca, cu toate calamităţile şi lipsurile de tot felul, să ajungă ca într-un timp scurt să repoarte succesele care i-au valorat admiraţia tuturor aliaţilor. Că am apreciat cu toţii termenii prin care domnul Kerenski s-a exprimat către Majestatea Sa Regele privitor la armata noastră cu ocazia împlinirii unui an de război. Mi-a răspuns dându-mi toate asigurările că nu va neglija nimic pentru a ne ajuta în totul, căci o parte din inima sa a lăsat-o în ţară. Aceste cuvinte au fost pronunţate cu aparenţa de sentiment călduros. Vorbindu-i despre intenţia de schimbări în înaltele comandamente, mi-a spus că armata rusă trebuie urgent însănătoşită prin înde-*

[1] *Ibidem*, doc. 251.
[2] *Ibidem*, doc. 253.
[3] *Ibidem*, doc. 255.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

părtarea elementelor improprii, adică a o reduce ca număr, iar în privința comandanților, aceştia să fie aleşi printre acei ce ştiu să câştige încrederea trupei. Făcând aluzie la generalul Kornilov, mi-a spus că activitatea sa militară a întrebuințat-o în scopuri politice şi că trupa nu avea încredere într-însul; despre generalul Alekseev, că el şi-a pierdut sufletul pentru armată şi că va fi înlocuit prin generalul Duhonin, înlocuire care s-a făcut deja. Despre generalul Scerbacev, ca unul care a fost adjutant al împăratului, nu poate câştiga încrederea trupei şi că va fi înlocuit cu generalul Golovin sau cu un altul care să fie la curent ca urmare în comandament. Țin a informa că generalul Verhovski are 32 de ani, a început campania cu gradul de căpitan, nu a comandat nici o unitate, ci a fost întrebuințat numai în serviciul de stat-major. Foarte apreciat de generalul Alekseev, a fost ataşat ca locotenent-colonel pe lângă Cartierul nostru General, de la intrarea noastră în război şi până în luna noiembrie, când a fost numit şef de stat-major al trupelor de infanterie de marină din Marea Neagră, de unde apoi a fost trecut ca colonel comandant al trupelor din Moscova şi în cele din urmă înaintat general şi numit ministru de război. /…/ Are sentimente politice cu extrema stângă. Se pretinde că generalul Verhovski este acela care ar fi informat comitetul central al soldaților şi lucrătorilor din Petrograd de ceea ce se pune la cale de generalul Kornilov. Domnul Kerenski ar fi fost atunci pus în situațiunea de a trece de partea bolşevicilor şi a destitui pe generalul Kornilov (s.n.). *Rezultatul anchetei va fi dat publicității şi e foarte probabil ca însuşi domnul Kerenski să fie sacrificat la congresul din ziua de 12 septembrie"*[1].

Aşadar, chiar acuzând lungimea unora dintre comunicări şi a citatelor selecționate, totuşi avem, din sursele cele mai autorizate, imaginea „loviturii de stat Kornilov", cum este cunoscut acest important act al revoluției ruse din etapa pre-bolşevică. Atât de important este acest eveniment pentru România anului 1917, în fapt pentru evoluția întregului război de reîntregire națională, încât orice exagerare nu-şi are defel locul. Practic, guvernul român a trebuit să reconsidere, într-un răstimp extrem de scurt, întreaga sa evoluție în războiul mondial, să ia act că Rusia nu mai este un aliat valid, mai mult că anarhia de dincolo de Prut se poate răspândi cu uşurință în România amenințând stabilitatea, chiar existența statului român. Pe neaşteptate, în arsenalul decizional al conducerii politice a României, dobândeşte preeminentă păstrarea intactă a armatei țării, devenită un veritabil aset național în vreme de restrişte. Este un comandament însoțitor al tuturor deciziilor pe care le va lua guvernul român începând de la începutul lunii septembrie 1917, mai precis din momentul în care lovitura de stat Kornilov a eşuat, ofensiva Kerenski s-a transformat într-o degringoladă de mari dimensiuni a armatei ruse, iar terenul politic în Rusia a devenit prielnic extremiştilor politici şi războiului civil. Până la revoluția bolşevică şi cucerirea puterii de către partidul lui Lenin şi Troțki nu mai era decât o lună.

Mai trebuie să menționăm un alt fapt. În momentul în care frontul rus era în mare primejdie, la începutul lunii iulie a izbucnit o criză guvernamentală, conservatorii solicitând îndepărtarea lui Vintilă Brătianu de la Război, precum şi mai multe portofolii în noul guvern. Politicianismul elitei naționale nu se dezmințea defel, la mare primejdie pentru țară evidențiindu-se fuga de răspundere a ei şi deopotrivă ambiția de putere. Totuşi, ştirile tot mai alarmante de pe front, faptul că se întâmplau lucruri de importanță excepțională în vecinătatea noastră, impuneau măsuri imediate şi decisive, care vor determina o absorbție a crizei. Nu putem să insistăm însă asupra „orbirii" unor responabili politici (Brătianu era şeful guvernului, practic „vizirul" sistemului), care în condițiile în care frontul rusesc se prăbuşea în Galiția au luat măsura de a evacua în Rusia unele instituții ale statului (la Herson şi Odessa), utilizându-se chiar şi presiuni asupra unor membri ai parlamentului pentru a se supune, iar tezaurul salvat în noiembrie din Bucureşti să fie expediat tot acum la Moscova ca într-un loc de maximă siguranță.

Pertractările pentru formarea noului guvern au durat câteva săptămâni, până când Take Ionescu, liderul conservator a cedat. Instalarea oficială a avut loc la 10/23 iulie 1917. Iată ce scrie Duca despre acest episod deloc onorant pentru elita politică a națiunii: „*Ce a determinat*

[1] *Ibidem,* doc. 252. Documentul este datat greşit în volumul citat ca fiind din 30 august s.v.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

schimbarea de atitudine a lui Take Ionescu şi a prietenilor săi ? Din nenorocire nici presiunile Regelui, nici argumentele lui Brătianu, nici meşteşugitele intervenţiuni ale lui Alecu Constantinescu, ci situaţia de pe front. Într-adevăr, veştile erau iarăşi grave, ofensiva lui Brusiloff după ce spărsese în Galiţia frontul austriac şi dăduse cele mai frumoase speranţe se oprise. Trupele ruseşti grav contaminate de acţiunea dizolvantă a bolşevicilor, începeau iarăşi să se destrame. Unele unităţi nu mai voiau să lupte, altele nu ascultau decât în parte de ordinele comandanţilor. În acelaşi timp, la Petrograd, Lenin şi prietenii săi bolşevici încercaseră să răstoarne guvernul provizoriu şi, printr'o revoluţie de stradă, să pună mâna pe putere. /…/ Profitând de acest complex de împrejurări, Austro-Germanii au dat un contra atac violent şi armatele lui Brusiloff, din ce în ce mai dezorganizate, au fost cu desăvârşire incapabile să îi opună o rezistenţă. Învălmăşeala a început, iar Ruşii se retrăgeau pe toată linia /.../ Ne aflam deci ameninţaţi, dacă retragerea rusească nu se oprea, să vedem pe Austrieci intrând în nordul Moldovei şi întorcând întregul nostru front. Generalul Scerbaceff nu ascundea Generalului Prezan îngrijorarea sa şi fără îndoială situaţia era gravă, pot zice chiar că am trăit atunci una din clipele cu adevărat dramatice din timpul refugiului nostru în Moldova. «Dacă retragerea mai continua trei-patru zile, declara Generalul Scerbaceff, trebuie să vă gândiţi la părăsirea Moldovei şi să vă faceţi pregătirile pentru a trece Prutul». În faţa acestei noi şi neaşteptate întorsături a evenimentelor, Take Ionescu a priceput în sfârşit că trebuia pus capăt crizei ministeriale”[1].

6. Elita română pro-germană de la Bucureşti. În vara anului 1917, mai ales când ştirile privind retragerea armatelor ruse în Galiţia au pătruns în ziarele germane, care puteau fi citite la Bucureşti, elita conservatoare pro-germană organizase, sub oblăduirea ocupantului, un guvern provizoriu pentru administrarea treburilor interne, în fapt pentru a fi intermediar între comandamentul german (feldmareşalul Mackensen) şi autorităţile locale. Aşa cum o evidenţiază memoriile liderului lor, Alexandru Marghiloman, cercurile politicienilor locali s-au activizat, iar speranţele multora erau legate de încheierea păcii, ca urmare a victoriei Puterilor Centrale pe Frontul de Est. Se zvonea că monarhul refugiat la Iaşi să fie înlocuit cu arhiducele austriac Iosif, care comanda un grup de armate pe frontul român, conservatorii de la Bucureşti evaluau această candidatură, iar termenii păcii îngrijorau în legătură cu eventualele pierderi teritoriale pe care avea a le înregistra România. Despre arhiducele Iosif, Marghiloman era informat confidenţial la 23 iunie/6 iulie că *„ştie româneşte, ca şi soţia lui. Se vorbise de el pentru prezidenţia unui guvern de coaliţie, la Budapesta, la căderea lui Tisza. Nici soluţia aceasta nu mi se pare acceptabilă”*[2]. În fapt, Marghiloman referă la o altă soluţie, preferată de Constantin Stere şi Titu Maiorescu, prin care pe urmele lui Aurel Popovici, ideologul «Statelor Unite ale Austriei Mari» propunea o uniune personală dinastică, România intrând astfel în Imperiul Habsburgic şi săvârşind unirea cu Transilvania şi Bucovina. Iată notaţia edificatoare a lui Marghiloman: *„1/13 Iunie. La Maiorescu am avut o întrevedere cu Stere. El pledează, cu multă căldură, teza tatălui lui Maiorescu şi a lui Aurel Popovici. Printre argumentele lui, unul singur atrage atenţia noastră şi merita a fi verificat: uniunea personală este singurul mijloc de a scăpa Dobrogea care, fără aceasta, va fi dată, întreagă, Bulgariei. Dacă Austria ţine la acest proiect, poate acesta va fi mijlocul de presiune care se va exercita asupra noastră şi care*

[1] I.G. Duca, *op.cit.*, vol. II, p. 209-210. În continuare, Duca arăta care au fost principalele două preocupări ale guvernului nou instalat: “Îndată după refacerea guvernului de concentrare, două mari preocupări ne-au stăpânit. Prima, să pregătim evacuarea pentru orice eventualitate şi, a doua, să încercăm ofensiva noastră pe frontul Nămoloasa. Pentru a înlesni evacuarea, am dispus plecarea parlamentarilor la Odesa şi la Cherson, am hotărât trimiterea la Moscova a tezaurului nostru şi am sfătuit pe toţi refugiaţii din Muntenia şi din Oltenia, aflători în Moldova, să treacă Nistrul, să plece în Rusia şi, de preferinţă dacă au mijloace, prin Rusia în Apus. Deoarece mulţi parlamentari care fuseseră deja la Cherson în timpul iernii şovăiau în hotărârile lor, a trebuit să exercităm o adevărată presiune asupra lor. /…/ Cu ajutorul guvernului rusesc s'au constituit trenuri speciale şi încetul cu încetul Iaşii s'au golit, am rămas numai noi guvernul, autorităţile a/le/ căror servicii erau indispensabile şi, bineînţeles, autorităţile militare.

[2] A. Marghiloman, *op.cit.*, vol. III, p. 6.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

este, conform atitudinei favorabile Bulgariei, pe care a avut-o Austria în 1913"[1]. Să fi avut oare Viena proiectul unei uniuni personale cu România, unde regele Carol avea o vârstă înaintată, iar eventualul lui acord ar fi fost obținut, prețul fiind nu doar Dobrogea, ci şi Transilvania? Aşadar, refacerea unității naționale a lui Mihai Viteazul prin concepția Aurel Popovici, o Dacie până în Europa centrală, care să aibă un rol european. Atunci, în 1913, dacă înțelegem astfel cele spuse de Marghiloman, mai trăia Franz Ferdinand, moştenitorul tronului Habsburgilor asasinat la 28 iunie anul următor, care era partizan al proiectului gânditorului ardelean Aurel Popovici.

Trebuie spus că cele două „ramuri" ale elitei politice naționale – de la Iaşi şi din Moldova, reprezentând „România oficială", respectiv din teritoriul ocupat – evidențiază câteva trăsături comune în acest an 1917, reflectând o situație de excepție, anume războiul şi ocupația inamică pe aproape două treimi din țară. Una din aceste trăsături este că ambele părți din elită s-au urmărit cu mare atenție reciproc, încercând să-şi adapteze politicile în funcție de „adversar". Pentru că practic erau adversari politici, în pofida situației excepționale în care se aflau, urmărind proiecte opuse, determinate de orientările etalate în ansamblul războiului. Aşadar, din această trăsătura se desprind şi țintele asumate de ambele tabere – victoria Antantei versus a Puterilor Centrale –, ceea ce a înrâurit decisiv proiectele privind viitorul pe termen scurt al României. Pentru tabăra germanofilă de la Bucureşti, încheierea păcii şi menținerea integrității teritoriale a României şi asigurarea unei preeminențe politice a conservatorilor pe arena politică națională erau obiective pe termen lung. În ansamblul acestei tabere însă se delimitau două aripi, care întrevedeau oarecum diferit proiectele de viitor. „Partida", condusă de fruntaşii P.P. Carp-Lupu Kostaki milita pentru o colaborare cu puterea ocupantă pentru a accelera implementarea obiectivelor urmărite, fiind aşadar pentru o „uniune personală" cu casa de Habsburg. Carp considera că România are nevoie de 5-10 ani de „terapie" germană – organizare, disciplină, respect al legii, etc. – pentru a putea să se angajeze decisiv pe calea modernizării. Cealaltă aripă, condusă de Alexandru Marghiloman, milita împotriva acestei soluții, considerând că dinastia de Hohenzollern trebuie menținută, inclusiv regele Ferdinand – formulă maximă –, sau un fiu al acestuia (Nicolae) cu o regență până la majorat. Motivația care se degaja din memoriile sale pentru această opțiune era păstrarea independenței României față de Imperiul Habsburgic, teama sa fiind rolul subordonat pe care l-ar fi avut elita (aristocrația/ boierimea) Vechiului Regat în competiție cu echivalența austro-maghiară, chiar transilvăneană românească. Sau era mefiența Bizanțului față de „cealaltă parte" a Europei, central-europeană şi catolică? Desele sale referiri la bizantinismul Bucureştilor politici poate îndritui şi o asemenea ipoteză. Ambele aripi se aflau într-o surdă luptă pentru putere şi favorurile ocupanților, sfârşită într-un târziu printr-o întâlnire Carp-Marghiloman prin care s-a ajuns la un compromis. Puterile ocupante, îndeosebi, şi în fapt, Germania şi Austro-Ungaria, au ştiut să stimuleze aceste lupte interne în sânul elitei colaboraționiste de la Bucureşti pentru a intensifica exploatarea bogățiilor naționale.

O altă trăsătură comună a ambelor porțiuni ale elitei – cea a „României oficiale" şi a Bucureştilor ocupați de inamic – a fost preocuparea pentru salvarea integrității teritoriale a României şi, eventual, refacerea unității străvechi. Desigur, şi aici au intervenit nuanțe impuse atât de evoluția situației internaționale, cât şi de deosebirile ideologice din cadrul clasei conducătoare. Retragerea în Moldova a României oficiale nu a însemnat abandonarea idealului reîntregirii naționale, iar reorganizarea armatei române, precum şi pregătirea unei ofensive eliberatoare în vara anului 1917 evidențiază această linie de mare strategie urmărită cu încăpățânare şi în cele mai dificile împrejurări. Chiar în condițiile izbucnirii revoluției în Rusia, când eşecul ofensivei Kerenski a devenit evident, iar primejdia ocupării Moldovei s-a profilat ca imediată, guvernul de la Iaşi a recurs la măsuri extreme pentru a asigura continuitatea liniei urmărite până atunci. Este adevărat, iar opoziția de la Bucureştii ocupați nu a întârziat să exploateze

[1] *Ibidem*, vol. II, p. 553.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în propriul folos această situație, că decizia din august 1917 a României oficiale de a muta/evacua instituțiile statului la Odessa şi Herson – parlament, întâi de toate –, dar şi transferul tezaurului la Moscova, ridica anumite întrebări. Erau aceste măsuri – inclusiv eventuala mutare a guvernului la Chişinău – destinate să continue marea strategie a reunificării sau, mai degrabă, să nu lase opoziția de la Bucureşti să triumfe, aşadar salvând armata prin abandonarea oricărei rezistențe la Porțile Moldovei? Erau oare cele mai bune măsuri avându-se în vedere că anarhia şi dezorganizarea cuceriseră Rusia aflată în pragul războiului civil, iar România s-ar fi aruncat ea singură în haosul care a urmat în această uriaşă țară? Nu se risca în acest fel ca armata română, refăcută şi acoperită de glorie, în vara 1917, în bătăliile de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, să fie supusă unei contagiuni nimicitoare a curentelor revoluționare şi maximaliste ruseşti, în felul acesta aducând un deserviciu decisiv strategiei unificării naționale? Era oare atât de mare speranța că va urma un reviriment pe front, că Kerenski va reuşi să instaleze ordinea, chiar dupa episodul puciului lui Kornilov?

Din perspectiva aici analizată este interesant că astfel de întrebări şi-au pus şi marii aliați din Antantă. Aici este exemplul grăitor că, chiar în condițiile în care armata lupta eroic la Mărăşeşti, Aliații – iar acesta era deopotrivă un semnal pentru guvernul român că situația în Rusia este ireversibilă – au luat în considerare salvarea armatei române, evitarea aventurii retragerii – cel puțin în acest moment – dincolo de Prut.

7. Armata română – „jucător” important pe Frontul de Est. Nu este de prisos să repetăm două evidențe ale verii anului 1917 pe Frontul de Est. **Cea dintâi** este faptul că situația post-revoluție din Rusia era deosebit de complexă, lunile iulie-septembrie fiind caracterizate de încercările de stabilizare a situației interne asumate cu deosebire de comandamentul militar suprem (Stavka), dar şi de anumite forțe politice care sprijineau guvernul provizoriu, interesat în succesul unei ample ofensive militare („ofensiva Kerenski”). **Cea de-a doua evidență** se constituie în deteriorarea gravă a situației pe front, ca urmare a agitațiilor maximaliste, devenită vecină haosului încă la mijlocul lunii august 1917, deopotrivă cu încercările bolşevice şi militare de a captura puterea în stat.

În acest context, fluid şi imprevizibil, România legală, condusă de guvernul de la Iaşi, trebuia să se mențină ca factor responsabil în ansamblul alianței Antantei şi, cu sprijinul armatei reorganizate cu sprijin îndeosebi francez, să poată să declanşeze o ofensivă eliberatoare a sudului țării. În acest sens, o preocupare de seamă a guvernului a fost să pună Moldova şi armata română la adăpostul influențelor pernicioase ale evenimentelor din Rusia şi să prevină o eventuală contagiune, în acest scop fiind asumate măsurile interne – agrară şi electorală –şi elaborând planuri de ofensivă militară către Sud si Vest.

Legătura organică în ansamblul Frontului de Est a forțelor militare ruse şi române, evoluția neaşteptată a armatelor ruse pe aliniamentul de luptă în iulie-august 1917 au fost însă mai puternice decât voința şi planurile conducerii politice şi militare a României. La 4/17 iulie 1917, bolşevicii, conduşi de Lenin şi Troțki, au procedat la prima încercare de cucerire a puterii în Rusia, organizând un puci la Petrograd. Riposta energică a trupelor fidele guvernului provizoriu a dus la eşecul acestei tentative, dar a fragilizat puternic situația politică internă. Kerenski a preluat şefia guvernului (înlocuindu-l pe prințul Lvov) în scopul de a stabiliza situația şi a crea condiții favorabile ofensivei de vară a armatelor ruseşti în Galiția. La 18/31 iulie, în contextul primelor semne de insucces în ofensiva din Galiția, generalisimul Brusilov a fost înlocuit la comanda Stavkăi de generalul I. Kornilov, care a preluat comanda la Moghilev, cinci zile mai târziu. Acesta a condiționat preluarea comenzii de măsuri ferme pentru introducerea disciplinei în armată, ceea ce s-a realizat prin decretul guvernamental din 11 august 1917 (stil nou) în care se prevedea pedeapsa cu moartea pentru o serie de fapte comise pe front de către

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

militari[1], practic fiind eliminat precedentul ordin, impus la cererea Consiliului Sovietelor din Petrograd, prin care armata rusă fusese destabilizată. La 8/21 august 1917 un general apropiat lui Kornilov, anume Boris Savinkov, mărturiseşte unei persoane apropiate că *„trebuie să ne aşteptăm la pierderi teritoriale. În nord, Riga şi mai departe, până la Narva; în sud, Moldova şi Basarabia"*[2].

Aşadar, în timpul marii încleştări de la Mărăşeşti, „vârful" ei fiind la 6/19 august, Stavka lua în considerare retragerea din Moldova şi Basarabia. Situaţia era, din perspectiva comandamentului rusesc, atât de gravă, iar încercările de a stabiliza situaţia militară prin aplicarea unor măsuri drastice urmau a consuma timp – deci imperativul unei retrageri la aripile dispozitivului – încât guvernului de la Iaşi rămâneau puţine opţiuni. Cum ştim, iar memoriile lui Duca ne evidenţiază acest lucru, opţiunea elaborată şi pusă în lucru a fost evacuarea armatei române în Rusia şi a instituţiilor principale ale statului la Odessa (parlamentul) şi, eventual, Chişinău (guvernul). Aşa cum am menţionat anterior, conform acestei opţiuni a fost trimis şi tezaurul Băncii Naţionale la Moscova, unde se află şi acum şi este unul din dosarele seculare deja ale relaţiei noastre asimetrice cu Rusia.

Documentele la dispoziţie azi arată că România oficială a luat în calcul şi alte opţiuni, pentru a putea rămâne activă în război după aşteptata prăbuşire a Rusiei, alta decât cea a unei „sinucideri" militare, prin constituirea aşa-numitului „triunghi al morţii", unde armata va lupta împotriva inamicului până la ultimul soldat (aparţinând, se spune, lui Take Ionescu). Una dintre ele, constant urmărită vreme de câteva luni, a fost solicitarea sprijinului financiar aliat pentru a putea menţine singură frontul Antantei în România. Astfel, încă înainte de a fi clar rezultatul a ceea ce va fi puciul lui Kornilov, declanşat la 29 august/11 septembrie 1917, guvernul român a abordat aliaţii cerându-le sprijin pentru a menţine România în luptă împotriva Puterilor Centrale pe actuala linie a frontului, luându-se în calcul şi situaţia armatei ruse. Guvernul a abordat, la Petrograd, ministrul plenipotenţiar al SUA în Rusia în acest sens. Urmare a acestei acţiuni, la 9/21 august 1917, pe biroul şefului diplomaţiei americane se afla o depeşă (expediată la 4/17 august) a ambasadorului Francis de la Petrograd, care menţionează acest demers. Temeiul demersului ministrului român (Diamandy, cum bănuim) era astfel motivată: *„Evacuarea României, probabil în viitorul apropiat, dă naştere unor mari perplexităţi. Trupele româneşti de aproximativ trei sute de mii, dacă sunt obligate să plece din România, îşi vor pierde moralul şi probabil se vor dezintegra. Există în România resentimente faţă de Rusia, deoarece crede că ar fi putut s-o protejeze, dacă dorea. România a intrat neoportun şi nepregătită în război, iar ministrul român spune că acest lucru*

[1] https://project1917.com/posts/11.08.17 „Pedeapsa cu moartea prin împuşcare este stabilită ca pedeapsa maximă pentru personalul militar din cadrul teatrului de operaţiuni pentru următoarele infracţiuni: înaltă trădare sau trădare militară; fuga în faţa inamicului; dezertarea de pe câmpul de luptă; părăsirea voluntară a postului în timpul luptei sau lipsa de acţiune în luptă; instigarea, incitarea sau încurajarea predării / în faţa inamicului/ , dezertarea sau lipsa de rezistenţă faţă de inamic; predarea în captivitate fără rezistenţă; neparticiparea nemotivată la patrulare în cercetarea duşmanului; violenţa împotriva superiorilor – atât ofiţeri, cât şi soldaţi; refuzul de a executa ordine şi instrucţiuni militare de la superiori; revoltă şi instigare la revoltă; asalt asupra unei sentinele sau unei gărzi militare; rezistenţă armată la somaţia unei sentinele, uciderea intenţionată a unei sentinele; precum şi pentru omor intenţionat, viol, jaf şi furt pe teritoriul ocupat de armată. Spionii inamici vor fi supuşi aceleiaşi pedepse." – "The death penalty by shooting is to be established as the maximum penalty for military personnel within the theatre of operations for the following crimes:military or high treason; defection to the enemy; desertion of the field of battle; voluntary desertion of one's post during battle or evasion of action in battle; instigation, incitement or encouragement to surrender, desertion or evasion of resistance to the enemy; surrender into captivity without resistance; unauthorised absence from patrol in view of the enemy; violence against superiors – both officers and soldiers; refusal to carry out military orders and instructions from superiors; outright mutiny and incitement to mutiny; assault on a sentry or military guard; armed resistance to a guard, wilful murder of a sentry; and also for wilful murder, rape, robbery and theft only within the territory occupied by the army. Enemy spies will be subject to the same punishment".

[2] https://project1917.com/posts/21.08.17-"we are to expect territorial losses. In the north, Riga and further, up to Narva; in the south, Moldova and Bessarabia."

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a avut loc sub presiunea aliaților şi atracției promisiunilor lor care nu au fost niciodată îndeplinite. Dacă România abandonează lupta, inamicul va forma un guvern de facto cu o oarecare pretenție de legitimitate pe care mulți români l-ar susține şi, în opinia noastră, se va încheia o pace separată”[1]. Motivația avansată în sprijinul demersului românesc, făcut indiscutabil la cererea premierului Brătianu, evidențiază o mutație remarcabilă în ansamblul elitei conducătoare a României oficiale: anume că armata română este percepută ca principalul reazem al politicii externe a țării, practic singura nădejde de supraviețuire a României oficiale. În demersul său, Diamandy a solicitat o sumă de 10 milioane de dolari lunar pentru menținerea guvernului român şi armatei. Ambasadorul Francis era favorabil îndeplinirii acestei solicitări: „*O astfel de asistență ar putea să salveze probabil România, a cărei soartă fără speranțe este vizibilă luând în considerare situația sa critică, însă riscul este justificat de importanța menținerii României în război şi păstrarea armatei de două sute cincizeci de mii de bărbați. Efectul moral asupra moralului rusesc ar fi extrem de benefic. Timpul este un element esențial şi un răspuns prompt este solicitat cu respect. Întârzierea este probabil fatală*”[2]. O evaluare a acestei cereri a României, înaintată de responsabili ai armatei către Secretarul de Stat la 10/23 august 1917, arăta că: „*Referitor la România, generalul Scott/şeful de stat major al armatei terestre a SUA – n.n./ acordă o importanță deosebită continuării războiului de către România şi sprijină opinia că este vital pentru România să mențină pe frontul de est cele cincisprezece divizii, dintre care zece sunt în stare bună de luptă. Generalul considera că, din toate situațiile critice, cazul românesc este probabil cel mai presant*”.[3] Concluzia autorităților americane a fost că chestiunea menținerii României în război este una „*pur militară*„ şi se finalizează cu decizia că, dacă se consideră benefic, atunci acțiunea să fie întreprinsă împreună cu Aliații. Alte documente americane arată că acest dosar a fost menținut deschis până la sfârşitul anului, pe de o parte România nefiind de acord ca împrumutul să fie făcut prin intermediul băncilor din Rusia, iar pe de altă, la un moment dat, SUA condiționând acordarea împrumutului de retragerea armatei în Rusia şi reluarea luptelor. Se profilează concluzia, dar care va trebui sprijinită mai mult documentar, că Aliații urmăreau menținerea Rusiei în război prin exemplul României – deja guvernul bolşevic începuse negocierile de pace cu Puterile Centrale la Brest Litovsk –, eventual armata română reprezentând un centru de coagulare a porțiunilor diverse ale armatei ruse care au început lupta împotriva puterii bolşevice. Or, acest lucru era echivalent cu implicarea României în războiul civil din țara vecină deja început. Astfel, la 27 noiembrie/8 decembrie 1917, se consemnează în rezumat comunicarea făcută la 24 noimebrie/5 decembrie din Iaşi de către ataşatul militar american, potrivit căruia „*ataşatul militar american şi toți miniştrii aliați recomandă că Statele Unite, fie singure, fie împreună cu aliații, să facă un împrumut de douăzeci de milioane de dolari României începând imediat şi continuând timp de trei luni şi, eventual, mai mult, cu condiția că românii să retragă armata română în Rusia şi să se angajeze să nu facă pace şi, dacă este posibil, să continue să lupte. România nu poate cumpăra provizii*

[1] ANIC, Microfilme SUA, Rola 659, c.1032-1033, “Evacuation Roumania likely in near future gives rise to great perplexities. Roumanian troops about three hundred thousand if compelled leave Roumania will lose spirit and perhaps disintegrate. Feeling resentful toward Russia because think she could have protected Roumania if she desired. Roumania inopportunely entered war unprepared and Roumanian Minister says under pressure of Allies and promises fo their which were never fulfilled. If Roumania abandoned enemy would form de facto Government with some de jure claim on many Roumanians would support it and, in our opinion, separate peace”.

[2] *Ibidem*. “Such assistance would probably save Roumania whose fate hopeless situation approved, but consider situation critical and risk justified by importance of keeping Roumania in war and preserving army of two hundred fifty thousand men. Moral effect upon Russian sentiment be highly beneficial. Time is essential element and prompt reply respectfully requested. Delay probably be fatal”.

[3] ANIC, Fond Microfilme SUA, Rola 659, c.1041, „In reporting on Roumania, General Scott attached especial significance to the continuation in the war of Roumania, and urged that it was a vital matter for Roumania to maintain on the Eastern front the fifteen divisions, ten of which were in good fighting condition. He gives the impression that, of all the critical situations, the Roumanian one is perhaps the most pressing”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pentru armata în deplasare prin Rusia pentru că nu are bani. În consecință, este necesar să deschideți un credit la o bancă din Odessa"[1].

Era evident că pentru Aliați menținerea Rusiei în război era crucială, împiedicarea păcii între regimul bolşevic şi Puterile Centrale o cauză comună pentru a obține victoria. Se cerea României, din această perspectivă, să facă un pas fără precedent, care ar fi putut să ducă la pierderea statului român pentru o anumită perioadă (autoritățile militare de ocupație de la Bucureşti vehiculau veşti despre o posibilă anexare a României mutilate – fără Dobrogea – la imperiul habsburgic). În imensa Rusie, instituțiile statului român şi armată, riscau să se dizolve definitiv. Ar fi fost un risc aşadar imens să se răspundă pozitiv demersului aliat de ultima oră.

Elita politică românească în întregimea ei a învățat însă un adevăr până atunci evaluat ca subsidiar, anume că existența unei țări se întemeiază pe existenta unei armate puternice, bine pregătite. România oficială, la Iaşi, a procedat în consecință. Iar evoluțiile ulterioare în această parte a continentului vor legitima opțiunea făcută la sfârşitul anului 1917. Anume, armistițiul cu Puterile Centrale, la 26 noiembrie/7 decembrie, ceea ce Rusia făcuse anterior şi, aşteptând desfăşurarea evenimentelor, să aibă în vedere perspectiva unei păci separate.

8. Despărțiți de linia frontului: cele două ramuri ale elitei naționale. Ceea ce este un semn sigur al unei trăsături comune a celor două tabere ale elitei româneşti, este faptul că ambele au început să aibă convingerea că armata trebuie salvată, că este singurul reazem pentru ca strategia unificării să fie continuată – în cazul guvernului de la Iaşi – ori pentru a salva ceea ce se mai putea salva, în condițiile victoriei Puterilor Centrale sau chiar ale unei păci generale de compromis (în vara şi toamna anului 1917 s-au multiplicat sondajele şi apelurile pentru încheierea războiului). Acest lucru este demonstrat nu doar de faptul că România oficială a încheiat armistițiul, ceea ce punea la adăpost, pentru moment, o armată de circa 400.000 de oameni, aflată pe propriul teritoriu, la contact cu inamicul, dar şi de atitudinea uneia dintre aripile conservatorilor de la Bucureşti, anume cea condusă de A. Marghiloman, învingătoare în final în competiția cu aripa lui P.P. Carp. Aripa Marghiloman s-a opus puternic încercării aripei opuse de a infiltra în armata română – prin cele mai diverse metode – defetismul şi sciziunea, precum şi eventuala racordare a corpului ei de comandă la obiectivele păcii cu inamicul. Iată ce notează la 13/26 august 1917 A. Marghiloman: „*Bătălia e formidabilă. Aceasta rezultă şi din comunicatul nemțesc şi din cel românesc. Pe Oituz/…/obiectivul trupelor cari înaintează pe aci şi acela al trupelor cari se află în fața Târgului Ocna, este de a atinge Oneşti, nod de comunicație. Încăerare generală şi sângeroasă. Mavrogheni îmi raportează: fiul lui Burghelea este prizonier; are grad de plutonier. A fost chemat, acum opt zile, împreună cu alți şase soldați la inspectoratul de prizonieri şi acolo Virgil Arion şi Victor Beldiman au încercat să-i îndoctrineze şi convinge a trece liniile ca să îndemne pe soldați a se preda. I-au vorbit şi de 30.000. Burghelea a refuzat categoric. Au voit să citească manifestul; dânsul a refuzat, de asemenea. Rezultatul: şase zile ținut la Tonola, pentru a împiedica indiscrețiunile. Acum fiind liber, tânărul nu se fereşte să vorbească, după cât se vede. El a povestit tot lui Mavrogheni. Aceasta coincide cu ceea ce se pusese la cale în conferința ținută la 5 August. Se crede că şi pe lângă ceilalți ofițeri aduşi alaltăeri, s'a făcut aceleaşi încercări. Şi, cu toate acestea, cei cari fac o astfel de ispravă, nu sunt Germani, ci un ministru /Virgil Arion – n.n/ şi un alter-ego al lui Lupu Kostake*!..." [2]. Acuza de trădare a acțiunii întreprinse de „guvernul" colaboraționist de la Bucureşti transpare, sub forma ironiei sau chiar comenta-

[1] „The American Military Attache and all the allied Ministers recommend that the United States either by itself or in conjunction with the Allies, make a loan of twenty million dollars to Roumania commencing at once and continuing for three months and possibly longer, provided that the Roumanians will withdraw the Roumanian army to Russia and will undertake not to make a peace and if possible will continue to fight. Romania cannot buy provisions for the army en route through Russia because it has no money. It is consequently necessary to open a credit with some bank at Odessa at once."

[2] A. Marghiloman, *op.cit.*, vol. III, p. 84.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

riilor ocupanților, în multe notații ale liderului conservator din acea vară fierbinte a României, inclusiv în ce priveşte manifestul alcătuit de acelaşi „guvern” şi difuzat în 40.000 de exemplare trupelor române de pe front, în zilele bătăliei din Poarta Moldovei, semnat de mitropolitul țării. Să mai adăugăm că A. Sturdza, care a fost elementul dinamic al unor asemenea acțiuni, într-o formulă de „guvern” colaboraționist la Bucureşti, care să încheie pacea cu Centralii, era propus chiar ministru de Război. Misiunea lui, aflăm tot din notații memorialistice, era să desființeze armata română, care lupta la Oituz şi Mărăşeşti. Să mai adăugăm că destabilizarea armatei române din Moldova în fața marii ofensive din vara anului 1917, a fost o operație gândită şi pusă în practică de „guvernul” de la Bucureşti aflat în slujba ocupantului: „6/19 August. *Arion îmi istoriseşte conferința de eri: să găsească mijlocul de a se înştiința armata ca să se opună de a fi dusă dincolo de Prut. S'a obținut mai întâi o proclamațiune semnată de mitropolit (foarte frumos redactat de Virgil, îmi spune Costică), şi care va fi adusă la cunoştință soldaților de pe front. S'a emis ideea să se previe şi generalii. Lupu, care a avut ideea manifestului Mitropolitului Nifon, nu voia altceva decât să meargă până la avant-posturi, închipuindu-şi că ele se vor deschide de la sine./…/S'a mai vorbit şi să se trimită pe front emisari sau ofițeri deghizați... În sfârşit, toate copilăriile imaginabile, la cari Arion a avut bine-înțeles prezența de spirit să nu ia parte. Unul a emis, de asemenea, părerea să se adreseze mie pentru aceasta operațiune. Arion mi-a precizat bine faptul acesta...*”.[1]

Una dintre problemele care se pun istoriografiei române şi la o sută de ani după evenimente, este aceea dacă a existat o legătura secretă între „aripa Marghiloman” de la Bucureşti şi guvernul Brătianu al României oficiale. Cu alte cuvinte, dacă între Marghiloman şi Brătianu, aflați în legături de rudenie foarte complexe – soția unuia era fosta soție a celuilalt, ar fi una dintre ele – nu a fost cumva un pact „patriotic”, în măsura să dea consistență politicii pe „două tablouri”, de tip bizantin, de care elita politică românească a fost şi este încă acuzată în perioadă premodernă şi modernă. Este adevărat – iar memoriile contemporanilor, dintre cele mai credibile, fiind cele semnate A. Marghiloman – că se vădeşte existența unui asemenea pact în privința a ceea ce a fost decizia de angajare a României în război de partea Antantei. A continuat el să funcționeze şi după decembrie 1916, când guvernul român a plecat la Iaşi, iar Marghiloman a rămas la Bucureşti pentru a face față ocupației?

La urma urmei, ce ar fi rău în practicarea unei asemenea politici? România se angajase într-o bătălie titanică, unde marii actori sistemici, care urmăreau neabătut şi cu resurse imense, propriile strategii politice, globale sau continentale, avea statură unui jucător minor. În afara semnificației acestui statut se afla faptul că, prin angajarea în războiul mondial, de partea uneia dintre coaliții în conflict, România risca enorm în cazul în care ar fi făcut alegerea greşită, mai mult, dacă sorții confruntării nu ar fost favorabili opțiunii proprii (care trebuia să răspundă intereselor proprii, aşa cum a fost angajamentul Antantei de a legitima reîntregirea națională). O politică „bizantină” de acest gen nu este de incriminat, ci dimpotrivă a utiliza în condiții de asimetrie față de aliați şi deopotrivă de inamici inteligență diplomatică pentru a compensa această diferență de resurse şi putere este imperativ. Aşadar, din perspectiva *Real-politik*-ului nu ar fi nimic de reproşat unei asemenea orientări a elitei politice româneşti a Primului Război Mondial. Acestea au fost împrejurările, opțiunile de acțiune au fost limitate, deznodământul războiului – mai ales, până la intrarea SUA în conflagrație – era unul neştiut, astfel încât elaborarea de scenarii deopotrivă de supraviețuire şi de promovare a intereselor naționale nu sunt de condamnat, dimpotrivă vădesc viziune şi pragmatism.

Este greu de dat un răspuns azi la acest dosar, care a făcut să curgă multă cerneală în istoriografia românească şi internațională. Nu există un veritabil „*silver bullet*” – adică un document (sau mai multe) capabil să risipească îndoielile – fie într-un sens sau altul – care să ne orienteze.

[1] *Ibidem*, vol.III, p. 69.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ceea ce ştim este că atunci, în 1927, la moartea lui Marghiloman, Brătianu a decis să confişte întregul tiraj al memoriilor sale, temător de dezvăluirile acestuia (personal cred că, mai degrabă, dacât dezvăluiri privind acest pact, el avea în vedere probe greu de respins asupra îngustimii sale de vederi în deciziile de război luate, ele nefiind puține în vara anului 1917). Acțiune inutilă şi atunci, pentru că memoriile nu aveau cum să dispară, dar care ridica şi mai multe semne de întrebare în dosar. Ştim acum, citind pe Marghiloman, că ocupanții au bănuit constant că a existat o politică „pe două tablouri" a României Primului Război Mondial, cercetând chiar atunci care erau canalele de legătură dintre Bucureştii ocupați şi Iaşi. Marghiloman, căruia înalții funcționari ai administrației militare a ocupanților i-au mărturisit deschis, notează cu ironie şi abia stăpânit umor această bănuială a reprezentanților unei mari puteri, coloana vertebrală a Puterilor Centrale. Aceste notații evidențiază că ocupanții îl bănuiau de o legătură secretă cu Iaşii, cu Brătianu, şi că cercetau cu atenție diferite modalități de comunicare. Iată o notație din 16/29 octombrie 1917: „*La dejun. Dombrowski cu căpitanul von der Osten dela O. K. M.* /comandamentul militar german din Bucureşti – n.n./*Azi dimineață, d-na Mariutza Pilat a spus Tuchketei Pherekyde, sub cel mai mare secret, dânsa ştie, din izvor sigur, că Anna Brătianu n'a murit. Am întrebat privitor la aceasta, dacă s'ar putea avea o comunicație secretă cu Moldova. De Osten îmi răspunde că ei au crezut totdeauna că familia Brătianu corespondează şi că au cercetat şi continuă să cerceteze. S'a crezut un moment că conducta de petrol de curând instalată ar putea servi. Se cercetează şi acum, de astă dată în direcția Brăila-Măcin*"[1]. La 23 octombrie/5 noiembrie o altă notație în legătură cu acest important subiect: „*Sculptorul Cristescu, maior aviator, a căzut azi dimineață cu avionul său aproape de Siret, după ce sburase în timpul nopții d'asupra Bucureştilor. A scris la mai multe persoane, cu învoirea Austriacilor, în rândurile cărora căzuse. Într'o scrisoare adresată lui Galitza spune textual «că ei au venit pentru a «vă (locuitorii din Bucureşti) aduce scrisori». Să fie oare mijlocul de a coresponda al familiei Brătianu?*".[2] Desigur, poate că, pentru a-şi păstra neştirbit renumele de om integru, de onoare, că Marghiloman nu a vrut să se arate în cunoştința de cauză privind legăturile secrete cu Iaşii, aşadar că nu juca „dublu" față de germani. Poate că avea alte posibilități pentru a păstra legătura cu Iaşii, cu Brătianu. În memoriile sale menționează deseori călătorii la Buzău sau întâlniri cu administratorii moşiilor sale situate, atât de aproape de linia frontului, deci nu ar fi exclus ca să fi avut propriul canal de legătură. Secretul l-a dus cu el în mormânt, iar Brătianu, dacă a avut ştiință de aşa ceva, nu a făcut public, nimic în acest sens, până la decesul său din 1927. Inamiciția dintre cei doi, în pofida legăturilor de rudenie foarte largi, foarte cunoscută public, era de o asprime puțin obişnuită, dar exprimată civilizat. Poate că explicația întregului dosar este alta, iar aceasta trebuie că a atras atenția germanilor ocupanți şi au demarat cercetări în acest sens. Practic, Alexandru Marghiloman era, statură neegalată de Carp, cel mai proeminent om politic rămas în teritoriul ocupat. Or, în această calitate, Marghiloman, spre deosebire „de aripa Carp", susținea menținerea dinastiei de Hohenzollern – în pofida presiunilor Berlinului şi Vienei, interesate să instaleze un guvern omogen la Bucureşti. Pe lângă acest lucru, îndeajuns pentru a atrage suspiciunea ocupanților, Marghiloman avea puncte de vedere apropiate de cele ale guvernului de la Iaşi în domeniul reformelor (agrară şi electorală), iar către finele anului 1917 nu a ezitat să arate că pacea trebuie să fie încheiată de România oficială, spre nemulțumirea multora dintre politicienii colaboraționişti. Or, aceste puncte de vedere cu totul neobişnuite – el este omul politic care a întârziat până în pragul verii 1917 constituirea unul guvern colaboraționist la Bucureşti, el s-a arătat iritat de acțiunile «trădătorului» A. Sturdza (nu ezita să-l numească aşa față de prietenii politici, spre groaza unora dintre ei, pentru care „problema" dezertării ginerelui lui Carp era una tabu), constantul său efort pentru păstrarea integrității teritoriale a țării, luând poziții critice, de pildă, față de pretențiile

[1] *Ibidem*, vol. III, p. 192.
[2] *Ibidem*, p. 200.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

bulgare asupra Dobrogei sau ale Budapestei asupra munților Carpați – l-au făcut suspect în ochii ocupanților, dar şi percepției „aripei Carp-Kostake”. Iar modalitatea în care întrevedea pacea, identică practic cu cea gândită la Iaşi de România oficială, era drastic opusă acestei aripi a conservatorilor, care imaginau cele mai „copilăreşti” soluții. La 29 septembrie/12 noiembrie 1917, Marghiloman comunica unui militar german, Friederich von Ledebur, pentru a se transmite la Viena şi Berlin, cum ar trebui să se procedeze pentru a fi încheiată pacea cu România: *„Cred pacea cu România oficială posibilă; În orice caz, trebuie o încercare; tratativele însă pe front, nu la Iaşi unde Regele n'ar fi liber. Să se accepte continuarea dinastiei cel puțin cu Nicolae sub regența unui membru din familie, fixând la 21 ani majoratul suveranului. Ledebur îmi spune că e în totul de acord cu mine. Restul îl va privi pe Czernin. Mă întreabă dacă n'aşi fi dispus să merg la Viena. Da, îi răspund, dacă cei de acolo vor să se întrețină cu mine, dar ar trebui să pot merge şi la Berlin. Dânsul crede de asemenea că una fără, alta nu merge”*[1]. A doua zi comunica opinia sa unor diplomați germani cu care prânzeşte (Hortsmann şi von Bellow) interesați de intențiile României: *„Dar, adaogă Horstmann, se va ajunge la un armistițiu separat cu Rusia. Care va fi atunci soarta României? Profit pentru a-i spune opiniunea mea întreagă asupra păcii separate, posibilă cu România oficială, însă fără să se extirpeze toată dinastia. Horstmann cere să explic modalitatea: un guvern de generali înlocuind, în vederea armistițiului, guvernul civil până la constituirea acestuia din urmă. Toată combinațiunea surâde, afară de un punct: Regele, Niculae în cazul de față devenind major peste 7 ani. Horstmann mai vorbeşte şi de necesitatea de a avea Basarabia. Profit de ştirea despre sosirea țarului Ferdinand pe frontul italian, pentru a-i spune „Numi place această întrevedere a trei suverani în Italia. Bulgarii n'au trupe acolo; desigur că se va vorbi tot de biata noastră Dobrogea”, Horstmann îmi răspunde: „Dar ceea ce poate rosti Împăratul, nu va putea lega diplomația noastră”. Bellow nu intră în vorbă decât ca să declare că candidatura Prințului Frederic-Wilhelm, scumpă lui Carp, e rea”*[2].

Aşadar, chiar în vremea când se ridica chestiunea decisivă a încheierii unei păci separate, datorită defecțiunii Rusiei bolşevice, iar soarta României depindea de Puterile Centrale, Marghiloman nu a ezitat să militeze pentru «România oficială», adică țara cu instituțiile ei legal alese, cu armata română chezăşie a unui viitor construit „de noi înşine”. Peste linia frontului, atât Marghiloman, principalul reprezentant al partidei germanofile din elita românească, şi oponentul său principal, Ion I. C. Brătianu, antantofil convins, se întâlneau într-o atitudine exemplară patriotică de conservare a intereselor naționale. Desigur, despărțiți în ce priveşte căile de atins obiectivele comun împărtăşite, ceea ce este normal, mai ales în cazul statelor mici aflate în zone de turbulența geopolitică. Pentru a gândi identic în privința salvării țării nu era nevoie de un canal secret de comunicare, aşa cum este țesută compoziția unui întreg – şi misterios – dosar istoriografic. Elita românească în ceea ce a avut mai bun în armătura ei şi-a făcut datoria atunci în vremuri de mare restrişte şi a ştiut să le domine.

MIHAIL E. IONESCU

[1] *Ibidem*, p. 213.
[2] *Ibidem*, p. 215.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Acest nou volum al seriei *Românii în „Marele Război". Documente, impresii, mărturii*, inițiată în anul 2014 de Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară, este consacrat anului 1917, care reprezintă o adevărată bisectoare a conflictului mondial. Acesta n-a adus decizia pentru niciuna dintre coaliţiile beligerante, dar au avut loc două mari evenimente care vor influența deznodământul: revoluțiile din Rusia (februarie/martie şi octombrie/noiembrie) şi intrarea în război a SUA alături de Antanta, în calitate de asociate. Primul dintre ele a condus la ieşirea Rusiei din război, regimul bolşevic ce a preluat puterea la 25 octombrie/7 noiembrie, încheind la Brest-Litovsk (2/15 decembrie 1917) armistițiul cu Puterile Centrale. În consecință, frontul oriental, întins de la Marea Baltică şi Marea Neagră a încetat să mai existe.

Al doilea mare eveniment, intrarea SUA în război mai întâi împotriva Germaniei (6 aprilie 1917) şi mai apoi împotriva Austro-Ungariei (7 decembrie 1917), deşi nu a avut un impact imediat, a schimbat raportul de forțe între cele două coaliții beligerante, contribuind direct la victoria Antantei din vara şi toamna anului 1918.

În ambele tabere au avut loc şi alte evenimente care au influențat evoluția pe teatrele de acțiuni militare, activitatea politică şi diplomatică. Dintre acestea amintim schimbările de guvern din Franța şi Italia, înlocuirea şefilor marilor state-majore francez şi italian, rebeliunea din armata franceză din primăvara anului 1917, stinsă cu destulă greutate etc.

Anul 1917 a fost foarte dificil şi pentru națiunea română. Înfrângerea gravă din campania anului 1916 şi ocuparea de către Puterile Centrale a Munteniei, Olteniei şi Dobrogei au afectat în mod considerabil potențialul militar al statului român şi starea morală a clasei politice şi opiniei publice, iar scopul pentru care s-a intrat în război era mai departe ca oricând. Peste aceasta, iarna anului 1917 a fost foarte grea, la capriciile naturii adăugându-se lipsurile de tot felul, inclusiv o epidemie de tifos exantematic, care a secerat zeci de mii de vieți în rândul militarilor şi al populației civile din Moldova, singurul teritoriu aflat sub administrație românească.

Dar, în pofida situației grele, armata s-a refăcut, un sprijin esențial fiind acordat de Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot. Vara anului 1917 a fost cea a marilor înfruntări de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, soldate cu o strălucită revanşă a armatei române, ajutată, inegal, de trupele ruse. Ele nu au fost valorificate sub raport strategic, din cauza situației dezatruoase din Rusia din toamna anului 1917. Complet izolată, România a fost obligată să încheie la Focşani armistițiul cu Puterile Centrale (26 noiembrie/9 decembrie 1917).

La rândul lor, românii din teritoriile ocupate de Puterile Centrale (Oltenia, Muntenia, Dobrogea) au suportat un regim dur, de spoliere economică draconică, întrucât Germania şi aliații ei se confruntau cu o situație alimentară internă precară din cauza blocadei impuse de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Antanta şi necesității susținerii efortului de război. S-au adăugat un şir de restricții şi umilințe impuse de ocupanți greu resimțite de populație.

O situație aparte a cunoscut Basarabia, provincie anexată de Imperiul Rus în 1812. Dispariția regimului țarist a generat un amplu şi complex proces de redeşteptare națională şi organizare instituțională, care a permis evoluția de la simplă gubernie rusească la stat de sine stătător. La 2/15 decembrie 1917, Sfatul Țării, ce şi-a deschis lucrările la 21 noiembrie/4 decembrie 1917, a proclamat Republica Democratică Moldovenească.

Un fenomen care în 1917 a cunoscut o dezvoltare importantă a fost voluntariatul. Urmare a demersurilor statului român întreprinse încă din 1916, autoritățile ruse au acceptat constituirea din prizonieri români proveniți din armata austro-ungară a detaşamentelor de voluntari. Încadrarea voluntarilor transilvăneni şi bucovineni în armata română a reprezentat o expresie a voinței de unitate a națiunii români. S-a încercat acelaşi lucru, fără succes de altfel, şi în SUA, în acest scop fiind trimisă o misiune română.

Toate aceste probleme şi multe altele sunt reflectate pe larg în volum printr-o suită de documente politice, diplomatice, militare şi de altă natură, provenind, de regulă, de la cele mai înalte autorități ale statului român sau ale statelor aliate.

Ca în volumele anterioare, documentele au fost reproduse în limba în care au fost redactate, mai puțin cele în rusă şi germană, care au fost traduse. Am precizat, de fiecare dată, sursa de proveniență, de regulă, cele trei mari arhive româneşti – Arhivele Naționale, Arhivele Ministerului Afacerilor Externe şi Arhivele Militare Române.

Din volum nu lipsesc nici pentru anul 1917 memoriile, însemnările, jurnalele aparținând unor oameni politici, diplomați, oameni de cultură, militari de diferite grade, ziarişti etc. Cum am precizat şi în precedentele tomuri, deşi sunt impregnate de subiectivitate, asemenea documente au un rol esențial în conturarea atmosferei epocii respective, în cunoaşterea resorturilor intime ale unor decizii, în descifrarea relațiilor între actorii mai mari sau mai mici ai unor evenimente.

Pornind de la acest principiu, am inclus însemnări ale unor lideri politici (I.G. Duca, Alexandru Marghiloman, Titu Maiorescu, Gheorghe Mârzescu, N. Iorga ş.a.), diplomați români şi străini (Dimitrie Ghica, A.A. Mosolov, Saint-Aulaire, Maurice Paléologue, George William Buchanan ş.a.). Nu lipsesc nici mărturiile militarilor de rang înalt, români şi străini (Henri Mathias Berthelot, Curt von Morgen, Alexandru Averescu, Vasile Rudeanu, Radu R. Rosetti, Gheorghe Dabija ş.a.), care sunt prețioase pentru cunoaşterea evoluțiilor de pe front, procesul de planificare strategică, capacitatea combativă a marilor şi micilor unități, starea de spirit a militarilor, conduita diverselor comandamente şi ale unor comandanți pe câmpul de luptă.

Ca şi în celelalte volume, au fost înserate mărturiile unor intelectuali, fețe bisericeşti, medici (Pia Alimăneştianu, Constantin Bacalbaşa, Vasile Bianu, Gheorghe I. Brătianu, Sabina Cantacuzino, Roman Ciorogariu, Eugen Lovinescu, Octavian Tăslăuanu, Raymund Netzhammer ş.a.) care rețin în lucrările lor diverse aspecte referitoare mai ales la evoluțiile din spatele frontului.

Am respectat practica din celelalte volume şi am introdus o serie de note cu scopul de a oferi cititorului informații ce permit înțelegerea mai bună a evenimentelor din anul 1917.

Cele mai multe documente au fost reproduse integral, fără adăugiri şi omisiuni. Am lăsat formele utilizate în epocă, deşi unele unele cuvinte şi expresii sunt mai puțin folosite sau chiar au ieşit din uz. (complect, plotonier, eri, dee, eşiți etc). Am corectat tacit greşelile ortografice şi gramaticale, iar toate intervențiile noastre au fost marcate cu paranteze drepte. Întrucât în unele documente apar şi note ale autorilor acestora le-am marcat prin sigla n.a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Lucrarea conține, ca de obicei, o listă de abrevieri, bibliografie, o cronologie a principalelor evenimente din anul 1917 şi indice de nume, instrument foarte util pentru cei care consultă documentele.

Pornind de la receptarea pozitivă a volumelor anterioare, ne exprimăm speranța că şi aceasta va suscita atenția specialiştilor şi a publicului mai larg, dornic să aprofundeze participarea românească la „Marele Război".

Petre Otu
Responsabil de volum

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ABREVIERI

Arh. M.A.E – Arhivele Ministerului Afacerilor Externe
A.M. (a.m.) – antemeridian
A.M.N.R. – Arhivele Militare Naționale Române
Art. (art.) – artilerie
Art (art.) căl. – artilerie călăreață
Art (art.) m-te – artilerie munte
A.U. – Austro-Ungaria
B. Bat. (bat.) – batalion
Bat. (bat.) – baterie
Brig (Brg.). – brigadă
c.-cadru (cadre)
C (Cav.) – cavalerie
Cart. – cartier
C. gardă – cavalerie gardă
Căl. – călărași
C.R. – Casa Regală
Cart.gr. – Cartier general
Căp. (Cpt.) – căpitan
Cap. – capitol
Cont. (cont.) – contingent
Col. – colonel
D.A.D – Dezbaterile Adunării Deputaților
Div. – Divizie
Ex.V. – Excelența Voastră
Feldm. – feldmareşal
F.N.G. – Focşani-Nămoloasa-Galați (aliniament fortificat)
G.Q.G. – Grand Quartier Général (Marele Cartier General)
Gl. (gen.) – general
Inf. (inf.) – infanterie
Jum. (jum.) – jumătate
Locot. (locot.) – locotenent
Md. (md.) – model
Mr. – maior

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Min. (min.) – ministru
N.R. (n.r.) – nota redacției
N.a. (n.a.) – nota autorului
n.n.– nota noastră
P.C.M. – Preşedinția Consiliului de Miniştri
P.M. (p.m.) – postmeridian
P.S. (p.s.) – partea sedentară
R. (Reg.) – regiment
R.D. Germană – Republica Democrată Germană
R.F.Germană – Republica Federală Germană
R.I.M. – Revista de Istorie Militară
R.P.R.M. – România în Primul Război Mondial
R.S.S.F.R. – Republica Socialistă Sovietică Federativă Rusă
S.A.N.I.C. – Serviciul Arhivele Naționale Istorice Centrale
S.S.I. – Serviciul Special de Informații
Sft. – sfântul
S.(s.). f.r. – Serviciul fluvial român
St.n. (s.n.) – stil nou
St.v. (s.v.) – stil vechi
STAVKA – Marele Stat Major (Marele Cartier General) Imperial Rus
Sublocot. – sublocotenent

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

LISTA DOCUMENTELOR

Capitolul 1

***1*. 28 decembrie/10 ianuarie 1917, Bârlad,** Copia unei scrisori a colonelului Langlois adresată generalului Pierre-Maurice Janin, reprezentant al Marelui Cartier Francez în Rusia, privind situația din România şi raporturile româno-ruse.

***2*. 29 decembrie 1916/11 ianuarie 1917, Roma,** Telegrama legației din Roma către prim-ministrul Ion I.C. Brătianu prin care îl informează despre obținerea agrementului autorităților italiene pentru numirea maiorului Ioan Trăilescu în calitate de ataşat militar în Italia.

***3*. 3/16 ianuarie 1917, Paris,** Raportul căpitanului J. Lambert, ataşatul militar al Belgiei la Paris, referitor la intenția Rusiei de a transfera în interiorul teritoriului său armata română.

***4*. 3/16 ianuarie 1917, Paris,** Telegramele nr. 88 şi 89 ale ministrului de război al Franței, Louis Hubert Gonzalve Lyautey, adresate generalului Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, prin care este indicată conduita de urmat față de aliatul rus şi armata română.

***5*. 4/17 ianuarie 1917, Odessa,** Adresa lui D.I. Zasiadko către guvernatorul Odessei despre cazarea parlamentarilor români.

***6*. 6/19 ianuarie 1917, Iaşi,** Adresă a Marelui Cartier General către Ministerul Afacerilor Străine prin care se informează că Regele Ferdinand a admis ca doi ofițeri americani să fie acreditați ca observatori militari pe lângă armata română.

***7*. 9/22 ianuarie 1917, Moghilev,** Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot despre întrevederea cu generalul Vasili Gurko.

***8*. 10/23 ianuarie 1917, Petrograd,** Scrisoarea prințului Carol către regele Ferdinand referitoare la rezultatele vizitei în Rusia.

***9*. 10/23 ianuarie 1917, Petrograd,** Jurnalul Consiliului de Miniştri al Rusiei privind măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru evacuarea cetățenilor români pe teritoriul rus şi facilitarea plecării lor în străinătate.

***10*. 15/28 ianuarie 1917, Iaşi,** Adresa Ministerului de Război adresată ministrului român la Paris, Alexandru Em. Lahovary, prin care este informat că generalul Dumitru Iliescu a fost numit reprezentant al armatei române pe lângă Marele Cartier General Francez.

***11*. 15/28 ianuarie 1917, Stockholm**, Telegrama legației din Suedia, semnată Grigore Bilciurescu, referitoare la poziția țărilor nordice față de războiul mondial.

***12*. 18/31 ianuarie 1917, Iaşi,** Adresa Biroului Ataşați Militari din Marele Cartier General Român către Ministerul Afacerilor Străine prin care se informează că regele Ferdinand a aprobat ca maiorii americani F.I. Parker şi M.G. Kerth să viziteze frontul.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***13*. 18/31 ianuarie 1917,** Scrisoarea senatorul D.I. Zasiadko adresată lui Vsevolod Aristarhovici Udinţev referitoare la evacuarea cercetaşilor în Rusia.

***14*. ianuarie 1917, Iaşi,** Telegrama ministrului rus în România, A.A. Mosolov, adresată senatorului D.I. Zasiadko prin care se solicită permisiunea ca românii ce se găsesc în Rusia în drum spre Franţa să poată efectua schimbul valutar.

***15*. 19 ianuarie/1 februarie-7/20 februarie 1917,** Însemnările contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franţei în România, despre Conferinţa interaliată de la Petrograd.

***16*. ianuarie 1917, Gagra,** Telegrama trimisă inspectorului sanitar al flotei ruse de prinţul Alexandru de Oldenburg privind amenajarea de spaţii pentru cazarea curţii regale şi a guvernului român.

***17*. 22 ianuarie/4 februarie 1917, Paris,** Dare de seamă a locotenent-colonelului Maurice Després, ataşatul militar al Franţei în România, adresată ministrului de război şi şefului Marelui Stat-Major al Armatei, despre misiunea în România.

***18*. 22 ianuarie/4 februarie 1917, Paris,** Telegrama căpitanului J. Lambert, ataşatul militar al Belgiei în Franţa, despre demersurile lui Ion I.C. Brătianu de îmbunătăţire a relaţiilor cu Imperiul Rus.

***19*. 25 ianuarie/7 februarie,** Scrisoarea senatorului D.I. Zasiadko adresată ministrului rus la Iaşi, A.A. Mosolov, referitoare la stabilirea responsabilităţilor privind cazarea autorităţilor şi cetăţenilor români evacuaţi în Rusia.

***20*. 4/17 februarie 1917, Petrograd,** Notaţii ale generalului Henri Mathias Berthelot în urma convorbirilor cu oficiali francezi pe tema situaţiei din România.

***21*.** 10/23 februarie 1917, Petrograd, Jurnalul Consiliului de Miniştri al Rusiei privind acordarea de fonduri structurii care se ocupă cu evacuarea autorităţilor româneşti.

***22*. 11/24 februarie 1917, Moghilev,** Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la convorbirea cu generalul Vasili Gurko pe marginea situaţiei armatei române.

***23*. 11/24 martie 1917, Iaşi,** Telegrama contelui de Saint-Aulaire, ministrul plenipotenţiar francez, adresată preşedintelui guvernului francez, Alexandre Ribot, referitoare la rolul Misiunii Militare Franceze în România şi impresia negativă din opinia publică românească faţă de perspectiva rechemării generalului Henri Mathias Berthelot.

***24*. 15/28 martie 1917, Iaşi,** Notele căpitanului francez, de Maleissye, din Biroul 2, emisar în Rusia şi România, despre situaţia politică şi militară din cele două ţări şi raporturile dintre ele.

***25*. 24 martie/6 aprilie 1917, Paris,** Raportul căpitanului J. Lambert, ataşatul militar al Belgiei în Franţa, despre situaţia politică şi militară a României şi raporturile româno-ruse.

***26*. 11/24 aprilie 1917, Paris,** Telegrama misiunii diplomatice a Belgiei în Franţa adresată ministrului afacerilor străine, baron de Beyens, prin care se informează despre teza lansată de generalul Dumitru Iliescu referitoare la actul de trădare a Rusiei în preajma intrării în război a României.

***27*. 21 aprilie/4 mai 1917, Petrograd,** Impresii ale generalului Henri Mathias Berthelot despre situaţia din capitala Rusiei.

***28*. 21 aprilie/4 mai 1917, Iaşi,** Telegrama contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franţei în România, adresată lui Alexandre Ribot, şeful guvernului şi ministrul afacerilor străine, în legătură cu dorinţa guvernului român de a contracta un nou împrumut în Franţa şi Marea Britanie.

***29*. 23 aprilie/6 mai 1917, Petrograd,** Consemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot privind întrunirea de la Palatul de Iarnă şi deciziile luate pentru îmbunătăţirea disciplinei şi stării de spirit a trupelor ruse din România.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***30*. 2/15 mai 1917,** Scrisoarea lui Saint-Aulaire adresată lui Alexandre Ribot, preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul afacerilor străine, referitoare la relațiile Franței cu Marea Britanie şi Rusia în problema României.

***31*. 3/16 mai 1917, Washington D.C.,** Telegramă către David Rowland Francis, ambasadorul american la Petrograd, despre acordarea de către SUA a unui ajutor României.

***32*. 9/22 mai 1917, Iaşi,** Telegrama misiunii diplomatice americane în România, semnată Andrews B. Francis, adresată secretarului de stat al SUA, prin care se informează despre conținutul discuțiilor prim-ministrului Ion I.C. Brătianu la Petrograd şi intenția guvernului român de a înființa o legație la Washington.

***33*. 25 mai/7 iunie 1917, Iaşi,** Telegrama contelui de Saint-Aulaire, ministrul plenipotențiar în România, adresată preşedintelui Consiliului de Miniştri, Alexandre Ribot, în care sunt prezentate reacțiile prim-ministrului român Ion I.C. Brătianu la informațiile vehiculate de presa franceză, generate de o declarație a generalului Dumitru Iliescu, referitoare la relațiile româno-ruse în preajma intrării în război a României.

***34*. 15/28 iunie 1917, Iaşi,** Telegrama ministrului Belgiei în România, Ypersele de Strihou, referitoare la relațiile româno-ruse, la poziția lui Ion I.C. Brătianu în tratativele cu Bulgaria în perioada premergătoare intrării României în război.

***35*. 17/30 iunie 1917, Iaşi,** Informare a lui Saint-Aulaire adresată lui Alexandre Ribot, preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul afacerilor străine, referitoare la politica Rusiei în sud-estul Europei şi la intenția acesteia de a revizui tratatul dintre România şi Antanta din 4/17 august 1916.

***36*. 6/19 iulie 1917, Iaşi,** Broşura „Justiția cauzei române", autor A.W.A. Leeper de la British Museum, trimisă prim-ministrului României.

***37*. 6/19 iulie 1917, Iaşi,** Telegrama ministrului Republicii Franceze, contele de Saint-Aulaire, adresată lui Alexandre Ribot, preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul afacerilor externe, prin care acesta este informat despre dificultățile în relațiile dintre România şi Serbia din cauza problemei Banatului.

***38*. 25 iulie/7 august 1917, Petrograd,** Telegrama lui Joseph Noulens, ambasadorul Franței la Petrograd, privind demersurile pe lângă autoritățile ruse pentru luarea măsurilor de apărare a Moldovei şi cazarea familiei regale în sudul Rusiei.

***39*. 3/16 august 1917, Petrograd,** Telegrama ambasadorului Franței în Rusia, Joseph Noulens, în care este relatată convorbirea cu Victor Antonescu şi Constantin Diamandy, cei doi fiind nemulțumiți de relațiile României cu Rusia.

***40*. 29 iulie/11 august, Iaşi,** Generalul Henri Mathias Berthelot despre situația internă din Rusia.

***41*. 31 iulie/13 august 1917, Iaşi,** Telegrama trimisului diplomatic al Belgiei, Ypersele de Strihou, privind eventuala evacuare a trupelor şi autorităților române în Rusia şi propaganda germană în scopul încheierii de către România a păcii separate.

***42*. 15/28 august 1917, Livermore Falls**, Scrisoarea maiorului Stanley Washburn, corespondent de presă în Rusia şi România, către senatorul Elihu Root, prin care propune acordarea de ajutor pentru România.

***43*. 16/29 august 1917, Washington,** Telegrama ambasadorului Republicii Franceze în SUA, Jean Adrien Antoine Jules Jusserand, adresată Ministerului Afacerilor Străine, referitoare la situația dificilă a României şi necesitatea de a fi sprijinită prin acordarea unei subvenții de 10 milioane de dolari pe lună.

***44*. 1/14 septembrie 1917, Iaşi,** Ministrul Republicii Franceze la Iaşi, Saint-Aulaire, către Alexandre Ribot, preşedintele Consiliului de Miniştri al Franței şi ministru al afacerilor străine, despre sosirea Misiunii Crucii Roşii Americane în România.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***45*. 10/23 octombrie 1917, Iaşi,** Generalul Henri Mathias Berthelot despre proiectul de organizare a unor mari unități cehe, sârbe şi poloneze şi situația trupelor ruse.

***46*. 16/29 octombrie 1917, Iaşi,** Referat şi jurnal al Consiliului de Miniştri pentru crearea unei comisii însărcinate cu importul produselor necesare din Statele Unite ale Americii şi alte țări.

***47*. 11/24 octombrie 1917, Iaşi,** Telegrama lui Saint-Aulaire către Alexandre Ribot, ministrul afacerilor străine, prin care este semnalată conduita răuvoitoare față de România şi Franța a ambasadorului Angliei la Petrograd, sir G. Buchanan.

***48*. 26 octombrie/8 noiembrie 1917, Salonic,** Telegrama Consulatului român de la Salonic către Ministerul de Externe prin care este transmisă sugestia ca generalul Maurice Sarrail să primească o decorație românească.

***49*. 26 octombrie/8 noiembrie 1917, Paris,** Telegrama lui Victor Antonescu, trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar al României la Paris, prin care este trimisă Ministerului Afacerilor Străine alocuțiunea rostită la prezentarea scrisorilor de acreditare şi răspunsul preşedintelui Franței.

***50*. 10/23 noiembrie 1917, Paris,** Telegrama ministrului român la Paris, Victor Antonescu, adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, prin care acesta este informat despre conținutul discuției cu Stephen Pichon, ministrul afacerilor străine, despre situația din România.

***51*. 16/29 noiembrie 1917, Paris,** Telegrama ministrului român în Franța adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu prin care acesta este informat despre deschiderea conferinței interaliate.

***52*. 20 noiembrie/3 decembrie 1917, Paris,** Telegrama ministrului român în Franța adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu prin care acesta este informat despre poziția României în cadrul conferinței interaliate.

***53*. 20 noiembrie/3 decembrie 1917, Paris,** Telegrama ministrului român în Franța adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu prin care acesta este informat despre conținutul întrevederii cu Georges Clemenceau, prim-ministrul Franței.

***54*.** Însemnările contelui de Saint-Aulaire, ministrul Republicii Franceze în România, privind comportamentul armatei ruse în Moldova, în iarna anului 1917.

***55*.** Însemnări ale lui I.G. Duca, ministrul instrucțiunii publice şi cultelor, referitoare la semnificația intrării Statelor Unite ale Americii în război alături de Antanta.

Capitolul 2

***1*. 20 decembrie 1916/2 ianuarie 1917 Iaşi,** Instrucțiuni ale generalului Henri Mathias Berthelot pentru ofițerii francezi de pe lângă comandamentele şi marile unități române.

***2*. 26 decembrie 1916/8 ianuarie 1917, Paris,** Evaluare a căpitanului I. Lambert, ataşatul militar al Belgiei în Franța, a perspectivelor de reorganizare ale armatei române.

***3*. 14/27 ianuarie 1917,** Notații ale lui Octavian Codru Tăslăuanu despre starea de spirit a românilor basarabeni de pe frontul român şi a populației locale.

***4*. 16/29 ianuarie 1917,** Însemnări ale lui Alexandru Averescu despre întrevederea cu Barbu Ştirbei în care s-a discutat posibilitatea unei schimbări de guvern.

***5*. 24 ianuarie/6 februarie 1917,** Notații ale lui Alexandru Averescu referitoare la întâlnirea de la Târgu Frumos cu regele Ferdinand, în cadrul căreia s-a discutat posibilitatea unui guvern militar condus de comandantul Armatei 2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***6*. 25 ianuarie/7 februarie 1917, Iaşi,** Raportul nr. 8 al şefului Misiunii Franceze în România, generalul Henri Mathias Berthelot, privind situaţia de pe frontul românesc, starea armatei române, procesul de reorganizare, raporturile dintre români şi ruşi, situaţia aprovizionărilor.

***7*. 29 ianuarie/11 februarie 1917, Slobodka,** Telegrama împuternicitului special Sterligov către senatorul D.I. Zasiadko privind măsurile întreprinse pentru deplasarea cercetaşilor români în gubernia Ekaterinburg.

***8*. 30 ianuarie/12 februarie 1917**, Instrucţiuni generale pentru comisarii guvernului, personalul armatei ruse şi a intendenţei în ceea ce priveşte chestiunea cumpărăturilor şi a rechiziţiilor.

***9*. Februarie 1917,** Instrucţiuni emise de Marele Cartier General Român referitoare la reorganizarea armatei.

***10*. 14/27 februarie 1917, Iaşi,** Telegrama ministrului Republicii Franceze în România, contele de Saint-Aulaire, către Ministerul Afacerilor Străine şi ambasada de la Petrograd referitoare la situaţia României şi necesitatea îmbunătăţirii aprovizionărilor.

***11*. 1917,** Însemnări ale lui A.A. Mosolov, ministrul rus la Iaşi, referitoare la măsurile întreprinse pentru evacuarea autorităţilor şi armatei în sudul Rusiei.

***12*. 27 februarie/12 martie 1917, Iaşi,** Informare a contelui Saint-Aulaire adresată Ministerului Afacerilor Externe al Franţei despre mutarea sediului Marelui Cartier General de la Bârlad la Iaşi.

***13*. 3/16 martie 1917, Iaşi,** Raportul generalului Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, asupra vizitei la Corpul 5 Armată.

***14*. 3/16-4/17 martie 1917, Iaşi,** Scrisoarea şefului Misiunii Militare Franceze în România, general Henri Mathias Berthelot, către ministrul de război, referitoare la acoperirea necesităţilor de armament şi muniţie ale armatei române.

***15*. 11/24 martie 1917, Iaşi,** Articolul lui N. Iorga, „Generalul Berthelot", în care acesta prezintă rolul Misiunii Militare Franceze în România şi personalitatea şefului acesteia.

***16*. 18/31 martie 1917, Iaşi,** Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot privind situaţia armatei române şi situaţia din Rusia.

***17*. 22 martie/4 aprilie 1917,** Notaţii ale generalului Averescu referitoare la vizita regelui la unităţile Armatei 2 şi promisiunea adresată militarilor de realizare a reformei agrare.

18. 29 martie/11 aprilie, Iaşi, Articolul lui N. Iorga, „Cuvântul regelui", prin care acesta subliniază semnificaţia promisiunii lui Ferdinand de realizare a reformei agrare.

***19*. 6/19 aprilie 1917, Iaşi,** Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la situaţia trupelor ruse din Moldova şi la greutăţile în aprovizionarea armatei române.

***20*. 11/24 aprilie 1917, Iaşi,** Raport al prinţului Carol către regele Ferdinand în urma inspecţiei trupelor Armatei 2.

***21*. 1917,** Însemnări ale lui Constantin Beldie referitoare la atmosfera pe frontul de la Oituz şi reorganizarea armatei române.

***22*. 30 aprilie/13 mai 1917, Iaşi,** Raport al prinţului Carol adresat regelui Ferdinand privind rezultatul inspecţiilor efectuate în unităţi şi comandamente.

***23*. 6/19 mai 1917**, Impresiile generalului Averescu despre personalitatea generalului Henri Mathias Berthelot şi vizita sa la Armata 2.

***24*. 10/23 mai 1917, Iaşi,** Însemnare a lui Gheorghe Mârzescu despre sărbătorirea Zilei Naţionale a României.

***25*. 13/26 mai 1917, Paris**, Scrisoarea generalului Ferdinand Foch adresată ministrului armamentului şi fabricaţiilor de război referitoare la transferul către România al unor materiale militare.

***26*. 19 mai/1 iunie 1917, Iaşi,** Instrucţiunile operative nr. 29 adresate armatelor din compunerea frontului român pentru viitoarele operaţii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***27*. 30 mai/12 iunie,** Însemnări ale generalului Alexandru Averescu referitoare la dezbaterea planului de operații al armatelor româno-ruse pe frontul român.

***28*. 4/17 iunie 1917, Iaşi,** Raport al prințului Carol adresat regelui Ferdinand privind rezultatele inspecției efectuate în unități şi formațiuni militare.

***29*. 6/19 iunie 1917, Iaşi,** Constatări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la procesul de instruire a trupelor române.

***30*. 8/21 iunie 1917, Iaşi,** Scrisoarea lui Hubert Marie Christian de Belloy de Saint Liénard, şeful Misiunii Navale Franceze, către generalul Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, despre situația politică din România şi activitatea „dinastiei” Brătianu.

***31*. 17/30 iunie 1917, Iaşi,** Raport al generalului Constantin Christescu, subşef al Marelui Cartier General Român, adresat ministrului de război privind starea fortificațiilor din Bucureşti şi Focşani. Documentul este transmis de autoritățile franceze.

***32*. 1917**, Însemnări ale contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, privind procesul de reorganizare a armatei române.

***33*. 23 iunie/6 iulie 1917,** Ordinul Circular nr. 9.400 al Marelui Cartier General Român privind acceptarea colaborării cu artiştii plastici.

***34*. 1917,** Însemnări ale ministrului Franței în România, contele de Saint-Aulaire, asupra situației din Moldova în iarna anului 1917.

***35*. 1917**, Însemnări ale lui Radu R. Rosetti, comandant al Regimentului 55/67, privind procesul de refacere şi reorganizare.

Capitolul 3

***1*. 8/9-21/22 martie 1917, Iaşi,** Telegrama secretă a generalului Vladimir Saharov, comandantul trupelor ruse pe frontul românesc, adresată comandanților Armatelor 4, 6 şi 9 ruse, precum şi Marelui Cartier General Român privind planificarea viitoarelor operații împotriva Puterilor Centrale.

***2*. 15/28 martie 1917**, Însemnări ale generalului Alexandru Averescu referitoare la discuțiile cu regele Ferdinand şi generalul Constantin Prezan privind planul viitoarei ofensive a armatei române.

***3*. 3/16 iulie 1917, Iaşi,** Notațiile generalului Henri Mathias Berthelot privind pregătirea operațiilor armatelor române şi ruse.

***4*. 11/24 iulie 1917,** Aprecieri ale generalului Alexandru Averescu asupra desfăşurării bătăliei ofensive de la Mărăşti.

***5*. 12/25 iulie 1917,** Ordinul nr. 34 al Marelui Cartier General Român prin care se dispune încetarea acțiunilor ofensive pe frontul românesc.

***6*. 13/26 iulie 1917, Iaşi,** Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la desfăşurarea ofensivei de la Mărăşti.

***7*. 14/27 iulie 1917,** Notații ale generalului Alexandru Averescu referitoare la rezultatele ofensivei de la Mărăşti.

***8*. 11/24 iulie-17/30 iulie 1917, Iaşi,** Însemnări ale lui Gheorghe Mârzescu referitoare la dezbaterile privind conduita militară a României şi perspectivele evacuării autorităților în Rusia.

***9*. 16/29 iulie 1917, Iaşi,** Ordin al comandantului-şef, generalul Dmitri Şcerbacev, către Armatele 6 şi 9 ruse privind măsurile luate pentru redresarea situației de la flancul stâng al frontului de sud-vest.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***10*. 20 iulie/2 august 1917, Iaşi,** Instrucțiunile operative nr. 37 ale Marelui Cartier General Român către Armata 1 prin care i se fixează noile misiuni în condițiile înfrângerii armatelor ruse în Galiția şi Bucovina.

***11*. 21 iulie/3 august 1917, Iaşi,** Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la măsurile întreprinse pentru redresarea situației după înfrângerea trupelor ruse în Galiția.

***12*. 23 iulie/5 august 1917**, Raportul comandantului Diviziei 13 Infanterie, generalul Ion Popescu, adresat Corpului 3 Armată referitor la cazul de dezertare la inamic a unui grup de ostaşi din Regimentul 47/72, comandat de locotenent-colonel Radu R. Rosetti.

***13*. 25 iulie/7 august 1917,** Însemnări ale generalului Alexandru Averescu referitoare la şedința Consiliului de Miniştri în care s-a discutat posibilitatea evacuării în Rusia a autorităților şi armatei.

***14*. 25 iulie/7 august 1917, Iaşi,** Decretul nr. 775 al regelui Ferdinand privind modificarea legii asupra înaintărilor în armată.

***15*. 27 iulie/9 august 1917, Tecuci,** Informare a comandantului Armatei 1 române, generalul Constantin Christescu, adresată Marelui Cartier Rus privind desfăşurarea atacului în ziua următoare.

***16*. 28 iulie/10 august 1917, Berna,** Telegrama ataşatului militar al Franței în Elveția, generalul Morier, adresată ministrului de război, Statului-Major al Armatei şi Biroului 2 referitoare la planurile germane pe fronturile de est şi sud.

***17*. 29 iulie/11 august 1917, Iaşi,** Ordinul Marelui Cartier General Român către Armatele 1 şi 2 prin care li se fixează noile misiuni şi se dispun unele reorganizări ale dispozitivului de luptă.

***18*. 29 iulie/11 august 1917, Iaşi,** Aprecieri ale generalului Henri Mathias Berthelot despre bătălia de la Mărăşeşti.

***19*. 29 iulie/11 august 1917, Iaşi**, Ordin de operație nr. 45 al Marelui Cartier General Român adresat Armatelor 1 şi 2 române.

***20*. 30 iulie/12 august 1917, Iaşi,** Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la criza de comandament româno-rusă în timpul bătăliei de la Mărăşeşti.

***21*. 31 iulie/13 august 1917, Petrograd,** Informare a lui Joseph Noulens, ambasadorul Franței în Rusia, despre convorbirea cu Mihai Ivanovici Terescenko privind necesitatea apărării României în fața ofensivei Puterilor Centrale.

***22*.** 31 iulie/13 august 1917, Notații ale lui Gheorghe I. Brătianu referitoare la confruntările de la Cireşoaia.

***23*. 1/14 august 1917, Iaşi,** Ordin observator al Marelui Cartier General Român adresat Armatei 1 prin care se critică neluarea unor măsuri pentru îndeplinirea misiunilor ordonate.

***24*. 1/14 august 1917, Iaşi,** Raportul Ypersele de Strihou, ministrul Belgiei în România, referitor la comportarea armatei române în bătăliile de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz şi la perspectiva evacuării corpului diplomatic şi al unor autorități române în Rusia.

***25*. 2/15 august 1917, Ghidigeni,** Scrisoarea prințului Carol către regele Ferdinand prin care îi aduce la cunoştință diverse aspecte ale bătăliei de la Mărăşeşti.

***26*. 5/18 august 1917, Iaşi,** Raportul nr. 18 al şefului Misiunii Militare Franceze, general Henri Mathias Berthelot, adresat ministrul de război, şefului de Stat-Major al Armatei şi Biroului 2 despre confruntările militare de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz.

***27*. 6/19 august 1917, Iaşi,** Ordin observator al Marelui Cartier General român adresat comandantului Armatei 2, general Alexandru Averescu, privind modul de îndeplinire a ordinelor primite în timpul bătăliilor de la Mărăşti şi Oituz.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***28*. 6/19 august 1917, Petrograd,** Telegrama ambasadorului Franței în Rusia, Joseph Noulens, referitoare la discuțiile cu Mihail Terescenko, ministrul afacerilor externe, referitoare la pregătirile pentru eventuala evacuare a autorităților române şi a armatei în Rusia.

***29*. 12/25 august 1917, Iaşi,** Ordinul de zi nr. 39 al regelui Ferdinand adresat ostaşilor de pe frontul român prin care elogiază faptele acestora în bătăliile de la porțile Moldovei.

***30*. 14/27 august 1917, Iaşi,** Proclamația regelui Ferdinand cu prilejul împlinirii unui an de la intrarea României în război.

***31*. 15/28 august 1917, Paris,** Scrisoarea semnată de generalul Louis Hallouin, în numele ministrului de război, adresată preşedintelui Consiliului de Miniştri şi ministru al afacerilor străine privind greutățile întâmpinate de Franța în aprovizionarea României cu material militar pentru refacerea armatei sale.

***32*. 16/29 august 1917, Iaşi**, Darea de seamă a Misiunii Militare Franceze în România referitoare la planificarea şi desfăşurarea operațiilor pe frontul român.

***33*. 29 august/11 septembrie 1917,** Însemnări ale lui Gheorghe I. Brătianu despre confruntările de la Cireşoaia.

***34*. 1919,** Notații ale lui Eugen Lovinescu despre bătălia de la Mărăşeşti.

***35*. 1920,** Extras din lucrarea generalului Curt von Morgen, *Meiner truppen Heldenkämpfe* (*Luptele eroice ale trupelor mele*), referitoare la bătălia de la Mărăşeşti şi comportarea trupelor române.

***36*. 1936, Bucureşti,** Aprecierile generalului de divizie Nicolae Mihăescu privind cauzele victoriilor armatei române din vara anului 1917.

***37*. 1936,** Extras din volumul al VI-lea din lucrarea *Ultimul război al Austro-Ungariei,* sub conducerea lui Edmund Glaise-Horstenau, referitoare la sfârşitul confruntărilor de pe frontul român.

***38*. 1937**, Extras din lucrarea lui Erwin Rommel, *Infanteria atacă*, referitoare la luptele vânătorilor de munte germani din Batalionul Württemberg în bătălia de la Oituz.

Capitolul 4

***1*. 28 august/10 septembrie 1917, Iaşi,** Ordinul nr. 495 al generalului Dmitri Şcerbacev, comandantul trupelor ruse pe frontul român, către comandanții Armatelor 4, 6, 8 şi 9 ruse prin care se dispun măsuri în contextul acțiunii generalului Lavr Kornilov de preluare a controlului în Rusia.

***2*. 30 august/12 septembrie 1917, Iaşi,** Raportul nr. 20 al generalului Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, despre situația frontului român.

***3*. 5/18 septembrie 1917, Paris,** Scrisoarea lui Gaiffier d'Hestroy, ministrul Belgiei la Paris, adresată ministrului afacerilor străine, privind situația din România şi politica guvernului Ion I.C. Brătianu.

***4*. 11/24 septembrie 1917, Iaşi,** Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot despre anarhia din Rusia şi necesitățile de aprovizionare ale armatei române pentru continuarea rezistenței.

***5*. 22 septembrie/5 octombrie 1917, Iaşi,** Telegrama ministrului Franței în România, contele de Saint-Aulaire, adresată lui Alexandre Ribot, preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al afacerilor străine, prin care informează despre starea de nemulțumire a oficialităților româneşti, în frunte cu Ion I.C. Brătianu, față de acțiunile lui Cristian Rakovski ce urmăresc destabilizarea situației din România. Se anexează şi un articol din ziarul *Lupta*.

***6*. 7/20 octombrie 1917, Iaşi,** Memoriul generalului de divizie Constantin Iancovescu, ministru de război, referitor la problematica dezbătută în timpul vizitei în Rusia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***7*. 8/21 octombrie 1917, Iaşi,** Raportul şefului Misiunii Militare Italiene, generalul A. Peano, despre vizita la Armata 1, comandată de generalul Eremia Grigorescu, şi Armata 2, condusă de generalul Alexandru Averescu.

***8*. 11/24 octombrie 1917, Iaşi,** Raportul nr. 22 al generalului Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, adresat ministrului de război privind situaţia de pe frontul român.

***9*. 11/24-12/25 octombrie 1917, Iaşi,** Scrisoarea ministrului Franţei în România, contele de Saint-Aulaire, adresată ministrului afacerilor străine în care prezintă impresiile în urma călătoriei la Odessa, importanţa acestui port pentru frontul român, acţiunile lui Cristian Rakovski şi ale bolşevicilor pentru destabilizarea României.

***10*. 27 octombrie/9 noiembrie 1917, Washington D.C.,** Telegrama Departamentului de Stat către ambasada din Londra referitoare la ajutorul de cinci milioane de dolari acordat României.

***11*. 28 octombrie/10 noiembrie 1917, Iaşi,** Notaţii ale generalului Henri Mathias Berthelot asupra perspectivelor României în condiţiile sporirii anarhiei din Rusia.

***12*. 29 octombrie/11 noiembrie 1917, Iaşi,** Raportul nr. 23 al generalului Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, despre situaţia pe frontul român.

***13*. 30 octombrie/12 noiembrie 1917, Paris,** Telegrama lui Victor Antonescu, ministrul român în Franţa, despre contactele cu oficiali francezi în care a prezentat situaţia dificilă a României.

***14*. 10/23 noiembrie 1917, Paris,** Telegrama secretă a lui Georges Clemenceau, prim-ministru al Franţei, către generalul Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, prin care solicită întreprinderea unor demersuri în vederea continuării războiului de către România.

***15*. 12/25 noiembrie 1917, Iaşi,** Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot privind necesitatea ca armata română să continue lupta împotriva Puterilor Centrale, inclusiv pe teritoriul Basarabiei şi al Rusiei.

***16*. 18 noiembrie/1 decembrie 1917,** Însemnări ale generalului Averescu despre Consiliul de Război, prezidat de regele Ferdinand în care s-a discutat perspectiva încheierii armistiţiului.

***17*. 18 noiembrie/1 decembrie 1917, Iaşi,** Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot despre Consiliul de Război care a dezbătut situaţia României în condiţiile dezagregării trupelor ruse.

***18*. 19 noiembrie/2 decembrie 1917, Iaşi,** Telegrama şefului Misiunii Militare Franceze, generalul Henri Mathias Berthelot, adresată ministrului de război al Franţei, referitoare la Consiliul de Război, prezidat de regele Ferdinand, în care s-a discutat despre conduita României în condiţiile evenimentelor din Rusia.

***19*. 21 noiembrie/4 decembrie 1917, Paris**, Telegrama ministrului român în Franţa, Victor Antonescu, adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, prin care acesta îl informează despre reacţia autorităţilor franceze faţă de propunerea generalului Dmitri Şcerbacev de încheiere a armistiţiului şi necesitatea ca România să continue lupta.

***20*. 21 noiembrie/4 decembrie 1917, Iaşi,** Notaţii ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la solicitarea de armistiţiu a generalului Dmitri Şcerbacev şi la demersul miniştrilor aliaţi de la Iaşi prin care se acordă susţinere poziţiei guvernului român.

***21*. 21 noiembrie/4 decembrie 1917, Iaşi,** Telegramă a trimisului diplomatic belgian, Ypersele de Strihou, referitoare la situaţia armatei ruse din România şi perspectiva încheierii armistiţiului.

22. 22 noiembrie/5 decembrie 1917, Însemnări ale generalului Alexandru Averescu referitoare la reuniunea Consiliului de Miniştri consacrată desemnării delegaţiei care va negocia armistiţiul şi mandatul acesteia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***23*. 22 noiembrie/5 decembrie 1917, Iaşi,** Însemnări ale lui N. Iorga referitoare la contextul încheierii de către România a armistiţiului cu Puterile Centrale.

***24*. 22 noiembrie/5 decembrie 1917, Fitioneşti,** Însemnări ale lui Gheorghe Garoescu despre încetarea luptelor în perspectiva încheierii armistiţiului cu Puterile Centrale.

***25*. 23 noiembrie/6 decembrie 1917, Paris,** Telegrama ministrului român în Franţa, Victor Antonescu, adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu prin care îl informează despre reacţia vehementă a lui Georges Clemenceau faţă de perspectiva încheierii de către România a armistiţiului cu Puterile Centrale.

***26*. 24 noiembrie/7 decembrie 1917, Iaşi,** Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la perspectiva încheierii armistiţiului pe frontul român.

***27*. 25 noiembrie/8 decembrie 1917, Washington D.C.,**Telegrama Departamentului de Stat, semnată Robert Lansing, adresată ambasadei din Londra, referitoare la împrumutul de 20 de milioane de dolari acordat României în scopul continuării războiului alături de Antanta.

***28*.** 26 noiembrie/9 decembrie-27 noiembrie/10 decembrie, 1917, Notaţiile lui Octavian C. Tăslăuanu despre încheierea armistiţiului cu Puterile Centrale.

***29*. 26 noiembrie/9 decembrie 1917, Focşani,** Armistiţiul încheiat între armatele române şi ruse şi Puterile Centrale.

***30*. 26 noiembrie/9 decembrie 1917, Focşani,** Telegrama generalului Alexandru Lupescu adresată generalului Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier, prin care anunţă încheierea armistiţiului cu Puterile Centrale.

***31*. 27 noiembrie/10 decembrie 1917, Iaşi,** Telegrama regelui Ferdinand către Raymond Poincaré, preşedintele Republicii Franceze, în care acesta arată situaţia României.

***32*. 27 noiembrie/10 decembrie 1917, Iaşi,** Telegrama ministrului Belgiei, Ypersele de Strihou, privind încheierea armistiţiului pe frontul român.

***33*. 28 noiembrie/11 decembrie 1917, Iaşi,** Notaţii ale lui N. Iorga privind conduita delegaţiei române care a negociat şi încheiat armistiţiul.

***34*. 30 noiembrie/13 decembrie 1917, Iaşi,** Telegrama lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru al României, adresată lui Georges Clemenceau, prim-ministru al Franţei, în care acesta explică situaţia României şi cauzele încheierii armistiţiului cu Puterile Centrale.

***35*. 27 noiembrie/10 decembrie 1917, Paris,** Telegrama ministrului belgian în Franţa, d'Hestroy Gaiffier, adresată lui Charles Marie Pierre Albert, conte de Broqueville ministrului afacerilor străine, prin care acesta informează despre situaţia deosebită a României şi căutările aliaţilor de a menţine activ Frontul oriental.

***36*. 1/14 decembrie 1917, Iaşi,** Raportul lui Gustave Boissier, însărcinatul cu afaceri al Elveţiei în România, adresat lui Alphonse Dunant, consilier federal la Departamentul politic al Ministerului de Externe, referitor la încheierea armistiţiului pe frontul român.

***37*. 2/15 decembrie 1917, Paris,** Scrisoarea trimisului diplomatic belgian la Paris, d'Hestroy Gaiffier, adresată lui Charles Marie Pierre Albert, conte de Broqueville, prim-ministru şi ministru al afacerilor străine al Belgiei, prin care se informează despre situaţia din România şi se acreditează ideea că semnarea armistiţiului cu Puterile Centrale nu semnifică automat şi o pace separată.

***38*. 6/19 decembrie 1917, Petrograd,** Telegrama lui Constantin Diamandy, ministrul român, adresată lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, despre evoluţiile din Rusia.

***39*. 7/20 decembrie 1917, Iaşi,** Însemnări ale lui I.G. Duca privind starea de spirit în cadrul clasei politice româneşti faţă de situaţia în care se găsea ţara.

***40*. 8/21 decembrie 1917, Iaşi,** Însemnări ale lui Gheorghe Gh. Mârzescu privind reuniunea guvernului ce dezbate conduita de urmat în starea de tensiune creată de detaşamentele bolşevice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***41*. 8/21-9/22 decembrie 1917 (noaptea), Iaşi,** Însemnări ale lui Gheorghe Gh. Mârzescu despre şedinţa guvernului în care s-a decis eliminarea focarului bolşevic de la Socola.

***42*.** 9/22 decembrie 1917, Iaşi, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot despre situaţia tensionată din Iaşi şi necesitatea dezarmării trupelor ruse bolşevizate de la Socola.

***43*. 11/24 decembrie 1917, Iaşi,** Telegrama ministrului belgian Ypersele de Strihou despre Consiliul de Război, care a examinat situaţia creată ca urmare a proclamării armistiţiului de către regimul bolşevic din Rusia.

***44*. 11/24 decembrie 1917, Iaşi,** Telegrama prim-ministrului Ion I.C. Brătianu către misiunile diplomatice de la Paris şi Londra referitoare la intenţiile bolşevicilor de la Socola şi decizia autorităţilor române de a interveni.

***45*.** 15/28 decembrie 1917, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu, ministrul român în Franţa, despre alocuţiunea în Parlament a lui Stephen Pichon care a declarat că angajamentele aliaţilor faţă de România vor fi menţinute.

***46*. 16/29 decembrie 1917, Iaşi,** Telegrama contelui de Saint-Aulaire, ministrul Republicii Franceze în România, adresată ministrului afacerilor străine, în care prezintă starea de spirit a clasei politice şi a opiniei publice după încheierea armistiţiului de la Focşani cu Puterile Centrale.

***47*. 18/31 decembrie 1917, Iaşi,** Raportul nr. 26 al generalului Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze în România, adresat ministrului de război al Franţei privind acţiunile bolşevicilor în Rusia, starea de spirit din România şi situaţia din Basarabia.

***48*. 21 decembrie 1917/3 ianuarie 1918,** Însemnări ale generalului Alexandru Averescu despre consfătuirea politico-militară care a dezbătut perspectivele unei rezistenţe împotriva Puterilor Centrale şi situaţia din Ucraina.

***49*. 1917, Iaşi,** Însemnările contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franţei în România, privind descompunerea armatei ruse şi semnarea armistiţiului cu Puterile Centrale.

***50*. Decembrie 1917,** Însemnări ale lui Gheorghe I. Brătianu referitoare la starea de spirit ca urmare a încheierii armistiţiului.

Capitolul 5

***1*. 26 martie/8 aprilie 1917, Chişinău,** Apelul „Acum ori niciodată" adresat românilor basarabeni de către ziarul *Cuvânt moldovenesc*.

***2*. 28 martie/10 aprilie 1917, Chişinău,** Însemnări ale lui Onisifor Ghibu la dezbaterile privind programul Partidului Naţional Moldovenesc şi opiniile lui Octavian Goga.

***3*. 1/14 aprilie 1917, Chişinău,** Însemnări ale lui Onisifor Ghibu referitoare la întrunirea unor personalităţi basarabene în scopul definitivării programului de Sâmbăta Patimilor.

***4*. 9/22 aprilie 1917**, **Chişinău**, Programul Partidului Naţional Moldovenesc publicat în ziarul *Cuvânt moldovenesc*, nr. 28.

***5*. 12/25 aprilie 1917, Chişinău,** Notaţii ale lui Onisifor Ghibu privind eforturile pentru introducerea limbii române în Basarabia şi definitivarea programului Partidului Naţional Moldovenesc.

***6*. 23 aprilie/6 mai 1917,** Rezoluţia adunării delegaţilor din Plasa Slobozia Bălţilor.

***7*. 26 aprilie/9 mai 1917, Chişinău,** Ziarul *Cuvânt moldovenesc* despre hotărârile adoptate de adunarea ostaşilor moldoveni de la Odessa din 8/21 aprilie 1917.

***8*. 3/16 mai 1917, Chişinău,** Ziarul *Cuvânt moldovenesc* despre hotărârile adunării ostaşilor moldoveni de la Odessa.

***9*. 3/16 mai 1917, Chişinău,** Manifestul Comitetului profesorilor şi învăţătorilor moldoveni, publicat de ziarul *Cuvânt moldovenesc* din 24 mai/6 iunie 1917.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***10*. 21 mai/3 iunie-23 mai/5 iunie 1917, Chişinău,** Hotărârile congresului delegaților țărani din Basarabia.

***11*. 25 mai/7 iunie-28 mai/10 iunie 1917, Chişinău,** Rezoluții ale primului Congres național al corpului didactic din Basarabia.

***12*. 28 mai/10 iunie 1917,** Telegrama trimisă de Adunarea soldaților moldoveni din Diviziile 3 şi 4 de Vânători de pe frontul românesc Comitetelor din Chişinău şi Odessa.

***13*. 29 mai/11 iunie 1917, Chişinău,** Însemnări ale lui Onisifor Ghibu despre desfăşurarea Congresului învățătorilor (al corpului didactic).

***14*. 20 august/2 septembrie 1917, Chişinău,** Manifestul electoral al Partidului Național Moldovenesc cu ocazia alegerilor în Constituanta Rusă.

***15*. 20 august/2 septembrie 1917, Chişinău,** Instrucțiuni pentru crearea cohortelor militare moldovene publicate în ziarul *Cuvânt moldovenesc*.

***16*. 25 octombrie/7 noiembrie 1917, Chişinău,** Rezoluții ale primului congres ostăşesc moldovenesc

***17*. 28 noiembrie/11 decembrie 1917, Chişinău,** Proiectul organizării Basarabiei primit (prima citire) în şedința Sfatului Țării din 28 noiembrie 1917.

***18*. 30 noiembrie/13 decembrie 1917,** Adresa Serviciului Transporturilor de Prut către Marele Cartier General prin care se informează despre incidentele provocate de soldații ruşi în Cahul.

***19*. 2/15 decembrie 1917, Chişinău,** Declarația Sfatului țării.

***20*. 3/16 decembrie 1917, Chişinău,** Strigarea Comitetului central al ostaşilor basarabeni de pe frontul românesc către frații români.

***21*. 3/16 decembrie 1917, Chişinău,** Telegrama Sfatului Țării trimisă guvernului din Petrograd, Radei din Odessa, Republicii de Ural şi Republicii Musulmane.

***22*. 7/ 20 decembrie 1917, Chişinău,** Vizita unei delegații aliate în Basarabia şi salutul său adresat Sfatului țării.

***23*. 14/27 decembrie 1917, Chişinău,** Decretul Consiliului directorilor generali ai Republicii Moldoveneşti privitor la organizarea „ocârmuirii“ Basarabiei.

***24*. 15/28 decembrie 1917, Chişinău,** Ordin de zi nr. 1 al lui Gherman Pântea, directorul general de război, către unitățile militare ale Republicii Moldoveneşti.

***25*. 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Chişinău,** Telegrama Sfatului țării trimisă generalului Constantin Iancovescu, ministrul de război al României, prin care se solicită punerea la dispoziția Consiliului Directorilor Generali a unui regiment de ardeleni.

***26*. 26 decembrie 1917/8 ianuarie 1918, Chişinău,** Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la solicitarea delegației Sfatului țării de acordare a ajutorului pentru reinstalarea ordinii în Basarabia.

Capitolul 6

***1*. 1917,** Însemnări ale lui Constantin C. Popian despre viața din lagărele germane de prizonieri.

***2*. 7/20 martie 1917, Bucureşti,** Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman în urma convorbirii cu generalul bulgar Tantilov privind soarta prizonierilor de război români în Bulgaria.

***3*. 16/29 martie 1917, Iaşi,** Decizie a Ministerului de Război, semnată de Vintilă Brătianu, privind urmărirea situației prizonierilor de război români în țările inamice.

***4*. 17/30 aprilie 1917, Berna,** Telegrama legației din Berna, semnată Mihail Pâcleanu, referitoare la situația prizonierilor de război luați de Austro-Ungaria.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***5*. 26 aprilie/9 mai 1917, Roma,** Adresa legației române din Italia prin care se solicită eliberarea prizonierilor români din armata austro-ungară în vederea încadrării lor în armatele aliate.

***6*. 30 aprilie/13 mai 1917,** Referatul ministrului de război, Vintilă Brătianu, privind necesitatea înființării la Berna (Elveția) a unui birou central de ajutorare a prizonierilor români aflați în lagărele constituite de Puterile Centrale.

***7*. 1/14 mai 1917, Iaşi,** Jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 176 prin care se aprobă înființarea la Berna a unui birou central de ajutorare a prizonierilor români, sub denumirea de „Agenția de Cruce Roşie Română".

***8*. 9/22 mai 1917, Haga,** Telegrama Legației române din Olanda prin care Ministerul Afacerilor Străine este informat despre numărul prizonierilor români aflați în lagărele Puterilor Centrale.

***9*.** 25 mai/7 iunie 1917, Notații ale lui Octavian Codru Tăslăuanu despre sosirea la Iaşi a primului detaşament de voluntari ardeleni.

***10*. Iunie 1917,** Însemnări ale lui Constantin C. Popian despre acțiunea lui Alexandru D. Sturdza de recrutare de adepți din rândul prizonierilor români.

***11*. 7/20 iunie 1917, Bucureşti,** Notații ale lui Alexandru Marghiloman referitoare la sosirea prizonierilor români din Germania.

***12*. 7/20 iunie 1917, Iaşi,** Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la încadrarea în armata română a voluntarilor ardeleni şi bucovineni.

***13*. Iunie 1917, Iaşi,** Mesajul Regelui Ferdinand adresat voluntarilor ardeleni cu ocazia depunerii jurământului militar.

***14*. 17/30 iunie 1917, Berna,** Telegrama ministrului român în Elveția, Mihail Pâcleanu, prin care acesta informează despre trimiterea unei delegații elvețiene pentru inspectarea lagărelor de prizonieri români din Austro-Ungaria.

***15*. 20 iunie/3 iulie 1917, Washington, D.C.,** Scrisoarea lui Vasile Lucaciu, preşedintele Comisiei Patriotice Române, către secretarul de stat, R. Lansing, prin care se solicită sprijin pentru crearea unei legiuni compuse din români rezidenți în SUA.

***16*. 22 iunie/5 iulie 1917, Iaşi,** Raportul lui Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, adresat prim-ministrului Alexandre-Félix Joseph Ribot, privind sosirea la Iaşi a detaşamentului de voluntari transilvăneni şi primirea ce li s-a făcut.

***17*. 1/14 august 1917, Washington,** Telegrama ambasadorului Republicii Franceze în SUA, Jean Adrien Antoine Jules Jusserand, către Alexandre Ribot, preşedintele consiliului de miniştri şi ministru al afacerilor străine, referitoare la formarea de către Misiunea Patriotică Română a unei legiuni româneşti. Memoriul lui Vasile Lucaciu privind această problemă.

***18*. 2/15 august 1917, Paris,** Adresa Ministerului Afacerilor Străine către Ministerul de Război (Direcția Statisticii), prin care transmite referatul lui A. Catargi, membru al Legației române în Franța, referitor la starea prizonierilor români din Germania. Anexă: Raportul Legației române din 28 aprilie/11 mai 1917.

***19*. 25 august/7 septembrie 1917, Iaşi,** Referat al Direcției Statistice din Ministerul de Război referitor la mortalitatea şi morbiditatea prizonierilor români în Germania.

***20*. 29 august/11 septembrie, Londra,** Referatul lui D.N. Comşa, delegat al Agenției Române din Berna, adresat ministrului de război, privind asigurarea sumelor necesare îmbunătățirii situației prizonierilor români din Austro-Ungaria şi Germania.

***21*. 12/25-14/27 septembrie 1917,** Notații ale lui Octavian C. Tăslăuanu referitoare la proiectul organizării unei legiuni din voluntarii ardeleni.

***22*. 30 august/12 septembrie 1917, Iaşi,** Telegrama lui Saint-Aulaire adresată lui Alexandre Ribot, preşedinte al Consiliului de Miniştri al Franței şi ministrul afacerilor străine, prin care

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

informează despre intenția autorităților de la Iaşi ca voluntarii români din SUA, originari din Transilvania, să fie încadrați pe frontul occidental pentru a lupta împotriva Puterilor Centrale.

***23*. 7/20 septembrie 1917, Washington,** Telegrama ambasadorului Franței în SUA, Jean Adrien Antoine Jules Jusserand, adresată lui Alexandre Ribot, ministrul afacerilor externe, prin care confirmă remiterea unei sume de bani către Vasile Lucaciu, membru al Misiunii Patriotice Române şi dificultățile întâmpinate de acesta în cursul şederii pe pământ american.

***24*. 23 septembrie/6 octombrie 1917, Berna,** Referat asupra înființării şi activității Agenției de Cruce Roşie Române din Berna.

***25*. 30 septembrie/13 octombrie 1917, Washington,** Telegrama ambasadorului francez în SUA, Jean Adrien Antoine Jules Jusserand, adresată Ministerului Afacerilor Externe, prin care informează că nu poate sprijini Misiunea Patriotică Română sosită în SUA.

***26*. 3/16 octombrie 1917, Paris,** Telegrama lui Alexandre Ribot, prim-ministru şi ministrul afacerilor străine al Franței, către Jean Adrien Antoine Jules Jusserand, ambasadorul francez în SUA, prin care este de acord cu poziția acestuia față de Misiunea Patriotică Română.

***27*. 9/22 octombrie 1917, Iaşi,** Ministrul Franței în România, contele de Saint-Aulaire, către Alexandre Ribot, preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru al afacerilor străine, despre intenția prim-ministrului Ion I.C. Brătianu ca voluntarii de origine română din SUA să lupte în armatele aliate, de preferință pe frontul francez, sub drapel românesc.

***28*. Octombrie 1917, Iasi,** Dare de seamă a comandantului Diviziei 2 Infanterie, generalul I. Vlădescu, privind comportarea unor voluntari ardeleni pe timpul campaniei din anul 1917.

***29*. 19 octombrie/1 noiembrie 1917, Iaşi,** Adresa şefului Marelui Cartier General Român, generalul Constantin Prezan, înaintată cabinetului ministrului de război privind măsuri pentru integrarea voluntarilor ardeleni şi amânarea aducerii lor din Rusia.

***30*. 31 octombrie/13 noiembrie 1917, Paris,** Telegrama lui Gaillard Lacombe, fost prim-secretar al Ambasadei Franței în România, adresată Ministerului Afacerilor Externe al Franței, prin care acesta apreciază că este în interesul Franței să ajute Misiunea Patriotică Română din SUA.

***31*. 6/19 noiembrie 1917, Iaşi,** Raport al locotenentului-colonel adjutant Traian Stârcea adresat regelui Ferdinand prin care se informează despre modul de integrare în armata română a voluntarilor transilvăneni şi se propun măsuri de îmbunătățire a activității.

***32*. 13/26 noiembrie 1917, Paris,** Telegrama lui Paul Painlevé, prim-ministru al Franței şi ministru de război, adresată ministrului afacerilor străine, Alexandre Ribot, prin care este de acord cu folosirea pe frontul român a voluntarilor români din SUA, originari din Transilvania.

***33*. 20 noiembrie/3 decembrie 1917,** Madrid, Telegrama legației române din Madrid, semnată G. Cretzianu, referitoare la demersurile pe lângă autoritățile spaniole pentru îmbunătățirea situației prizonierilor români din Germania.

***34*.** 13 august 1919, Bucureşti, Dare de seamă a contraamiralului N. Graçoski asupra misiunii ce i s-a încredințat de a organiza un serviciu de ajutor al prizonierilor.

Capitolul 7

***1*. 23 noiembrie/6 decembrie 1916, Bucureşti,** Proclamația feldmareşalului August von Mackensen adresată locuitorilor oraşului Bucureşti.

***2*. 23 noiembrie/6 decembrie 1916, Bucureşti,** Proclamația prefectului Poliției Capitalei, generalul Alexandru Mustață, la intrarea trupelor Puterilor Centrale în Bucureşti.

***3*. 24 noiembrie/7 decembrie 1916, Bucureşti,** Ordin de zi al feldmareşalului August von Mackensen către armata sa.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

4. **8/21 ianuarie 1917, Bucureşti,** Notaţii ale lui Marghiloman despre opiniile unor lideri conservatori rămaşi în teritoriul ocupat faţă de viitorul României.

5. **10/23 ianuarie 1917, Bucureşti,** Însemnare a lui Titu Maiorescu referitoare la furtul de către militari bulgari a documentelor slavone de la Academia Română.

6. **11/24 ianuarie 1917, Bucureşti,** Însemnările lui Alexandru Marghiloman privind rezultatul recensământului populaţiei în Bucureşti, efectuat de autorităţile germane de ocupaţie.

7. **Ianuarie, 1917, Bucureşti,** Rezultatele recensământului organizat de autorităţile de ocupaţie în zona Administraţiei Militare.

8. **13/26 ianuarie 1917, Haga,** Telegrama Legaţiei din Haga, semnată I. Mitilineu, prin care se transmit Ministerului Afacerilor Externe impresiile ministrului plenipotenţiar grec despre situaţia românilor din teritoriul ocupat de Puterile Centrale.

9. **20 ianuarie/2 februarie 1917, Bucureşti,** Însemnare a episcopului Raymund Netzhammer referitoare la convorbirea cu Alexandru Marghiloman în privinţa conduitei germanilor în teritoriul ocupat.

10. **16 februarie/1 martie 1917, Bucureşti,** Însemnare a episcopului Raymund Netzhammer referitoare la convorbirea cu generalul Tülff von Tschepe und Weidenbach, guvernator militar, privind conduita unor oameni politici români, refacerea sondelor petroliere distruse şi raporturile cu mitropolitul Conon.

11. **26 februarie/11 martie 1917, Bucureşti,** Însemnare a lui Titu Maiorescu privind deschiderea de către autorităţile germane de ocupaţie a stagiunii Teatrului Naţional şi refuzul de a participa la activitate.

12. **8/21 martie 1917, Bucureşti,** Însemnări ale Piei Alimăneştianu, aflată în Bucureşti, despre izbucnirea revoluţiei în Rusia.

13. **24 martie/6 aprilie 1917, Bucureşti,** Însemnare a lui Alexandru Marghiloman despre constituirea guvernului în teritoriul ocupat sub autoritatea administraţiei militare.

14. **18/31 mai 1917, Iaşi,** Scrisoarea Ministerului Agriculturii şi Domeniilor către generalul Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier General al Armatei, prin care informează despre cantităţile de produse agricole rămase în teritoriul ocupat.

15. **19 mai/1 iunie 1917, Bucureşti,** Însemnare a lui Titu Maiorescu referitoare la proiectul alegerii pe tronul României a împăratului Carol al Austriei, după înfrângerea armatei române şi înlăturarea dinastiei de Hohenzollern.

16. **10/23 iunie 1917, Stockholm,** Telegrama Legaţiei române din Suedia, semnată Gheorghe Derussi, prin care se transmit informaţii din presa germană şi ungară despre recolta din teritoriul românesc ocupat de Puterile Centrale.

17. **14/27 mai 1917, Iaşi,** Însemnări ale lui Gheorghe Mârzescu despre faptele de corupţie generate de germani în rândul unor politicieni şi ofiţeri români.

18. **19 iunie/2 iulie 1917, Bucureşti,** Însemnări ale Piei Alimăneştianu despre moartea lui Titu Maiorescu.

19. **21 iunie/4 iulie 1917, Stockholm,** Telegrama legaţiei din Suedia, semnată Gheorghe Derussi, referitoare la informaţii din presa germană despre exploatarea economică a teritoriului românesc ocupat de Puterile Centrale.

20. **27 iunie/10 iulie 1917, Stockholm,** Telegrama ministrului român în Suedia, Gheorghe Derussi, prin care acesta informează despre publicarea în presa germană a unui interviu al generalului Petăr Tantilov, reprezentantul armatei bulgare, referitor la teritoriului românesc aflat sub ocupaţia Puterilor Centrale.

21. **2/15 iulie 1917, Stockholm,** Telegramă a legaţiei române din Suedia, semnată Gheorghe Derussi, referitoare la schimbul de corespondenţă dintre teritoriul liber şi teritoriul ocupat prin intermediul legaţiei Spaniei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***22.* 3/16 iulie 1917, Bucureşti,** Notații ale episcopului Raymund Netzhammer în urma convorbirii cu Simion Mehedinți în care s-a abordat problema trecerii românilor ortodocşi la religia catolică.

***23.* Iulie-august 1917, Bucureşti,** Chemarea mitropolitului primat al României, Conon Arămescu Donici, lansată în timpul bătăliilor de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz.

***24.* 19 iulie/1 august 1917, Bucureşti,** Consemnare a episcopului Raymund Netzhammer referitoare la intenția germanilor de a crea un partid politic în jurul lui Petre P. Carp.

***25.* 27 iulie/9 august 1917, Bucureşti,** Însemnări ale Piei Alimăneştianu despre activitatea politică a lui Petre P. Carp care urmăreşte detronarea dinastiei şi încheierea păcii.

***26.* 27 august/8 septembrie 1917, St. Sebastian,** Scrisoarea lui G. Cretzianu, ministrul român în Spania, adresată prim-ministrului în legătură cu articolul ziaristului Antonio Azpeitua care prezintă distorsionat situația din România. Traducerea articolului ziaristului spaniol.

***27.* 6/19 septembrie 1917, Iaşi,** Jurnalul nr. 334 al Consiliului de Miniştri şi Referatul nr. 178 al prim-ministrului Ion I.C. Brătianu privind înființarea Comisiei pentru urmărirea activității inamicului în teritoriile ocupate.

***28.* 8/21 septembrie 1917, Bucureşti,** Însemnări ale Piei Alimăneştianu despre vizita lui Wilhelm al II-lea în România, activitatea colonelului Alexandru D. Sturdza şi comportarea ocupanților.

***29.* 9/22 septembrie 1917, Iaşi,** Decretul regelui Ferdinand însoțit de referatul prim-ministrului Ion I.C. Brătianu de numire a membrilor comisiei pentru urmărirea activității inamicului în teritoriile ocupate.

***30.* 26 septembrie/9 octombrie 1917,** Ştire din ziarul *Neue Freie Presse*, referitoare la preluarea recoltei de grâu din teritoriile româneşti ocupate de către Puterile Centrale.

***31.* 30 septembrie/13 octombrie 1917, Iaşi,** Referat al prim-ministrului Ion I.C. Brătianu privind măsurile ce se impun a fi luate în perspectiva eliberării teritoriilor ocupate de Puterile Centrale.

***32.* 28 octombrie/10 noiembrie 1917, Iaşi,** Însemnare a lui N. Iorga referitoare la situația românilor din teritoriul ocupat.

***33.* 1917, Bucureşti,** Secțiile Statului-Major Economic (Wirtschaftsstab).

***34.* 1917, Bucureşti,** Prețuri maximale stabilite de autoritățile de ocupație pentru produse de origine animală.

***35.* 1933,** Extrase din lucrarea lui Ernst Rőhm, *Die Geschichte eines Hochverräters* (*Istoria unui trădător de neam şi țară*), în care autorul arată viața în teritoriul românesc ocupat de Puterile Centrale.

***36.* 1917,** Însemnări ale Sabinei Cantacuzino referitoare la disputa dintre oamenii politici din teritoriul ocupat, vizita împăratului Wilhelm al II-lea, măsurile luate de autoritățile Puterilor Centrale, chemarea Mitropolitului Conon.

***37.* 1939,** Articolul lui N. Iorga, *Cum a fost ocupația din 1916-1918. O mărturie germană* ce rezumă lucrarea lui Gerhard Velburg *Rumänische Etappe, Der Weltkrieg, wie ich ihn sah* (*Teritoriul românesc, războiul mondial, aşa cum l-am văzut*)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul 1
ROMÂNIA ÎN CADRUL ANTANTEI

Introducere

Pentru Antanta anul 1917 a fost, sub raport politic, dificil şi sinuos. Evenimentul care a zdruncinat puternic alianța şi a avut implicații planetare a fost, fără îndoială, revoluția din Rusia[1]. Deşi existau semnale privind înrăutățirea atmosferei din Imperiul Rus, înlăturarea țarului Nicolae al II-lea a constituit totuşi o surpriză pentru Franța, Marea Britanie şi Italia. Noile autorități de la Petrograd au menținut țara în alianță şi au continuat războiul împotriva Puterilor Centrale, dar în cursul lunilor ce au urmat, situația internă din fostul Imperiu Rus s-a degradat treptat, acelaşi fenomen constatându-se şi pe uriaşul front de la Marea Baltică la Marea Neagră.

Guvernul provizoriu, condus mai întâi de prințul G.L. Lvov şi apoi de Aleksandr Kerenski, nu a fost capabil să mențină coeziunea şi unitatea țării, războiul a devenit din ce în ce mai puțin popular în rândul maselor largi, iar disputele s-au accentuat. Practic, după sosirea grupului de maximalişti din Elveția, conduşi de Vladimir Ilici Lenin, şi a lui L. Troțki din SUA[2], bolşevicii şi-au intensificat activitatea, ei devenind o forță politică importantă în ecuația de putere de la Petrograd.

Încercarea eşuată de lovitură de stat a generalului Lavr Kornilov din lunile august–septembrie 1917 prin care se dorea redresarea situației interne a fragilizat poziția guvernului provizoriu, acesta făcând apel la soviete. Bolşevicii au devenit, practic, arbitrii momentului. Din noua postură, ei nu au ezitat şi, la 25 octombrie/7 noiembrie 1917, au preluat puterea în Rusia.

Una din primele măsuri anunțate a fost ieşirea din război şi negocierea armistițiului cu Puterile Centrale. Acesta s-a încheiat la 2/15 decembrie 1917 la Brest-Litovsk şi a însemnat practic desființarea Frontului oriental, a teatrului de operații din est. Negocierile au continuat, iar tratatul de pace s-a încheiat în aceeaşi localitate la 18 februarie/3 martie 1918.

Ieşirea Rusiei din război a înrăutățit situația Antantei întrucât Puterile Centrale au scăpat de obsesia de a lupta pe două fronturi şi au avut posibilitatea concentrării forțelor şi mijloacelor pe teatrul de operații occidental. Dar raportul de forțe s-a echilibrat pentru că în primele luni ale anului 1917 SUA au părăsit neutralitatea şi au aderat la Antanta în calitate de putere

[1] Pentru revoluția rusă a se vedea, între altele, *The Cambridge History of Russia*, volume III, The Twentieth Century, edited by Grigor Suny, University of Michigan and University of Chicago, Cambridge University Press, 2006, p. 94-167; Orlando Figes, *Revoluția rusă 1821-1924. Tragedia unui popor*, traducere de Cornelia Marinescu, Editura Polirom, Iaşi, 2016; *Historically Inevitable?. Turning Points of the Russian Revolution* edited by Tony Brenton, Profile Books LTD, London, 2016; Martin Sixsmith, *Rusia. Un mileniu de istorie*, traducere din engleză de Eugen Popa şi Justina Bandol, Humanitas, Bucureşti, 2016, p. 187-220.

[2] Marin C. Stănescu, Costin Feneşan, *Lenin şi Troțki versus Ludendorff şi Hoffman. Două cupluri inamice care au schimbat cursul istoriei (1914-1918). Documente, scrieri, mărturii şi relatări*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1999.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

asociată. La 1 februarie 1917, într-o încercare a obține victoria sau măcar de a forța Antanta să se aşeze la masa negocierilor, Berlinul a proclamat, din nou, războiul submarin total, ceea ce a dus, două zile mai târziu, respectiv la 3 februarie 1917, la ruperea relațiilor diplomatice dintre SUA şi Germania.

A intervenit un alt incident foarte important care a agravat situația – celebra telegramă „Zimmermann”. Guvernul englez a oferit SUA, spre sfârşitul lunii februarie 1917, telegrama trimisă Mexicului de către Ministerul Afacerilor Externe german prin care îi propunea o alianță şi acțiuni comune împotriva SUA.

La 2 aprilie 1917, cele două camere ale Congresului american au votat declarația de război împotriva Germaniei cu o impresionantă majoritate. Ultimul act s-a consumat la 6 aprilie 1917, când SUA au declarat război celui de-al doilea Reich german. De remarcat că statutul SUA a fost cel de „asociat”, şi nu de „aliat”. SUA au venit cu o nouă filosofie asupra relațiilor internaționale, asupra războiului izbucnit pe continentul european, concretizat în cele 14 puncte prezentate de preşedintele Woodrow Wilson la începutul anului 1918[1].

SUA s-au angajat în numele unor idealuri care erau în contradicție cu principiul echilibrului de putere ce dominase scena europeană şi cu înțelegerile secrete din perioada premergătoare războiului şi din timpul desfăşurării lui. De aceea, programul lui Wilson a trezit unele speranțe în rândul Puterilor Centrale, că vor încheia o pace onorabilă.

Dar SUA aveau o armată redusă, astfel că mobilizarea ei a presupus câteva luni de pregătire, aşa încât forțele americane au contat pe continentul european abia în vara anului 1918. De acelaşi lucru erau convinşi şi germanii care apreciau că în acest interval ei trebuie să obțină victoria pe frontul occidental.

La Iaşi, vestea apropierii de Antanta şi a intrării în război a SUA a generat foarte multă speranță, mai ales că România se confrunta cu o situație foarte grea. I.G. Duca, ministrul cultelor şi instrucțiunii, scria că: „...intrarea în război a Americii era un vis aşa de frumos încât nu îndrăzneam să fim siguri că se va înfăptui, deşi semnele se înmulțeau tot mai mult. Întâi, America hotărâse înarmarea vaselor ei pentru a se putea apăra împotriva atacurilor germane şi pe urmă, când submarinele Kaiserului au scufundat câteva din vapoarele ei, indignarea în tot cuprinsul Statelor Unite a fost atât de vie încât păreau cuprinse de o adevărată înfrigurare războinică. Desigur, cu aceste manifestări speranțele noastre renăşteau, dar parcă tot nu cutezam să dăm liber curs bucuriei noastre crescânde. În asemenea condițiuni e lesne de înțeles ce explozie de entuziasm a fost când telegrama oficială a sosit la Iaşi”. (*Documentul 55*)

A existat un semn de întrebare față de intențiile SUA, întrucât acestea au declarat război numai Germaniei, nu şi Austro-Ungariei. Starea de război cu acest stat a intervenit abia la 24 noiembrie/7 decembrie 1917.

În primăvara anului 1917 s-a şi consemnat o nouă inițiativă de a pune capăt războiului. Prinții Sixte şi Xavier de Bourbon-Parma, mandatați de guvernul francez, se întâlnesc cu împăratul Carol I al Austriei pentru o tentativă de pace la inițiativa acestuia din urmă. Carol i-a şi adresat preşedintelui Franței, Raymond Poincaré, o scrisoare prin care propunea începerea negocierilor de încetare a ostilităților. Demersul nu s-a finalizat, opoziția Italiei fiind foarte puternică. Roma, care avea revendicări bine precizate la adresa monarhiei dualiste, dorea destrămarea acesteia şi nu menținerea ei.

O altă inițiativă a venit din partea papei Benedict al XV-lea. În iulie 1917, în scrisoarea sa apostolică *Dès le début*, suveranul pontif a făcut apel la încetarea ostilităților, dar demersul său nu a fost sprijinit de cei în cauză.

[1] Charles Zorgbibe, *Wilson. Un cruciat la Casa Albă*, traducere din limba franceză de Daniela Boriceanu, Fundația Europeană Titulescu, Bucureşti, 2003, p. 225-234; Margaret E. Wagner, *America and the Great War*, introduction by David M. Kennedy, Athena Angelos, picture editor, Bloomsbury Press, Library of Congress, 2017, p. 149-212.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În vara anului 1917 s-a clarificat şi situaţia din Grecia, împărţită mult timp între adepţii regelui Constantin, favorabil Puterilor Centrale, şi cei ai lui E. Venizelos, care dorea aderarea la Antanta. La 10 iunie, regele Constantin a părăsit ţara, fără a abdica, tronul fiind preluat de fiul său, Alexandru. Trei săptămâni mai târziu, guvernul grec, condus de E. Venizelos, instalat la Atena după plecarea regelui Constantin, a declarat război Puterilor Centrale. Mobilizarea forţelor militare elene a reprezentat o problemă destul de dificilă, astfel că raportul de forţe pe frontul balcanic nu s-a modificat substanţial în anul 1917[1].

Înfrângerea relativ rapidă a României din anul 1916 a constituit o surpriză neplăcută pentru Antanta, mai ales pentru aliaţii occidentali, deşi una dintre cauze a constat în neîndeplinirea de către aceştia a unor obligaţii asumate la intrarea în război.

Aliatul rus, în schimb, nu îşi ascundea satisfacţia pentru această înfrângere, întrucât se confirmau aprecierile strategilor ruşi, încă înainte de intrarea în război, potrivit căreia apărarea României se realiza pe Carpaţii Meridionali şi pe Siretul Inferior. Martor al dramei româneşti, Saint-Aulaire, ministrul Republicii Franceze în România, scria: „Ruşii triumfau de pe urma acestei noi înfrângeri româneşti. Deoarece armata română, spuneau ei, şi-a pierdut cea mai mare din valoarea ei combativă şi apărarea Moldovei cădea exclusiv în sarcina lor, mai ales acum când dispuneau aici de două armate noi, ei trebuiau să exercite comandamentul suprem, sub autoritatea nominală a regelui Ferdinand". **(***Documentul nr. 54***)**

Aflat la Moghilev, sediul Marelui Stat-Major Rus (STAVKA), generalul H.M. Berthelot a avut mai multe întâlniri cu generalul Vasile Gurko, noul şef al acestui organism, titularul, generalul Mihail Alekseev, fiind bolnav. Gurko i-a declat lui Berthelot: „Situaţia este gravă; avem dificultăţi în a hrăni trupele şi populaţia, iar transportul de materiale acaparează toate trenurile disponibile. Cum vreţi să rezolvăm problema transporturilor, dacă nu prin transferarea armatei române în Caucaz? Exact asta v-am mai spus şi acum o lună!" (*Documentul nr. 22*)

Prin urmare, autorităţile ruse au amplificat demersurile pentru ca familia regală, guvernul, parlamentul, armata, alte autorităţi să se retragă în Rusia, urmând ca aceasta să apere teritoriul românesc[2]. Documentele incluse în volum, provenind inclusiv din arhivele ruse, arată stadiul destul de avansat al pregătirilor pentru primirea românilor.

Planul a fost respins de regele Ferdinand şi regina Maria, de guvernul român, de generalul Henri Mathias Berthelot ş.a., astfel că punerea lui în practică s-a amânat. Dar, aşa cum se poate vedea şi în documentele din lucrare, aliaţii occidentali, poate în chip firesc, apreciau că mult mai importante decât relaţiile franco-române erau cele din Franţa şi Rusia. În acest sens, De Castelnau, delegatul francez la Conferinţa interaliată de la Petrograd, după ce l-a ascultat pe generalul Berthelot care l-a pus la curent cu problemele româneşti a adoptat „o expresie impasibilă şi, după ce mă lasă totuşi să vorbesc, rezumă astfel conversaţia: «N-ar trebui totuşi să ne punem rău cu Rusia din pricina României!»". (*Documentul nr. 21*)

Înlăturarea ţarului Nicolae al II-lea a determinat renunţarea la o asemenea iniţiativă, dar ea a fost reluată în cursul lunii iulie în condiţiile confruntărilor de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz şi al eşuării „ofensivei Kerenski". În acest context, guvernul român a transportat în Rusia, în perioada iulie–august, noi valori ce au însumat 7,5 miliarde de lei (stocul metalic în aur al Băncii Naţionale Române în valoare de 574 523,57 lei; titluri, efecte, depuneri, tablouri,

[1] Dr. Efpraxia S. Paschalidou, *The Hellenic Army during 1916 în the Frame of a Prolonging Neutrality Perception* în „Anul 1916 în dinamica Războiului Mondial. Intrarea României în «Marele Război»" (The Year of 1916 and the Impact on the World Dynamics. Romania's Entry into the Great War), coordonator: general-maior (ret) Mihail E. Ionescu, Editura Militară, Bucureşti, 2017, p. 225-235.

[2] Pentru atmosfera relaţiilor româno-ruse a se vedea şi Nicolae B. Cantacuzino, *Amintirile unui diplomat român*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2012, p. 143-173.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

odoare bisericeşti, tablouri din Pinacoteca statului etc.)[1]. A fost o măsură pripită a autorităților române, având în vedere situația volatilă din Rusia.

Dacă în primele două luni ale anului 1917, relațiile dintre România şi Imperiul Rus au rămas destul de tensionate, din cauza ambițiilor hegemonice ale Petrogradului, după înlăturarea monarhiei românilor, situația s-a schimbat destul de mult. Noile autorități au dovedit mult mai multă bunăvoință față de aliatul român, dar sporirea dificultăților interne a redus constant eficiența măsurilor întreprinse.

De aceea, aliații occidentali au căutat prin toate mijloacele să ajute guvernul provizoriu să stabilizeze situația internă, să întărească spiritul de rezistență al armatei ruse, afectat de unele măsuri, cum ar fi celebrul Ordin de zi nr. 1, să păstreze soliditatea alianței şi bunele raporturi dintre ruşi şi români, într-un cuvânt să mențină activ frontul de est, esențial în confruntarea cu adversarul.

Relațiile dintre România şi aliații occidentali (Franța, Marea Britanie, Italia) au fost complexe, aceştia având îngrijorări față de posibilitățile de rezistență ale României şi față de capacitatea armatei române de a se reface. Ilustrativă pentru neîncrederea aliaților este Conferința de la Petrograd din perioada 19 ianuarie/1 februarie-7/20 februarie 1917, unde au participat reprezentanții marilor puteri. Prim-ministrul Ion I.C. Brătianu nu a fost invitat, dar a fost prezent, el având o serie de întâlniri cu delegații la reuniune, primind asigurări că drepturile României şi angajamentele privitoare la furnizarea de material de război vor fi respectate.

Necesitatea de a menține activ frontul oriental a determinat ca Parisul, Londra şi Roma să facă eforturi pentru îmbunătățirea relațiilor dintre români şi ruşi, sporind în acelaşi timp fluxul aprovizionărilor cu material de război pentru armata română.

Intrarea SUA în război alături de Antanta, dincolo de entuziasmul generat de decizia Washingtonului, a ridicat problema raporturilor cu noul aliat[2]. S-a constatat că România era slab reprezentată, iar posibilitățile de a promova interesele în SUA erau reduse. În aceste condiții, s-a trimis Misiunea Patriotică Română, compusă din Vasile Lucaciu, Ion Moța şi Vasile Stoica, toți fruntaşi ardeleni, pentru a demonstra legitimitatea revendicărilor statului român asupra Transilvaniei, Banatului şi Bucovinei. Un alt obiectiv al Misiunii era constituirea unei legiuni din românii ardeleni stabiliți în SUA care să lupte împotriva Puterilor Centrale.

Totodată, la 6/19 august 1917, s-a înființat Legația României la Washington, în fruntea căreia a fost numir dr. Constantin Angelescu. (*Documentul nr. 32*) El şi-a prezentat scrisorile de acreditare la 3/16 ianuarie 1918.

SUA şi-au manifestat disponibilitatea de a sprijini România prin acordarea de împrumuturi (*Documentele nr. 31, 42, 46*). La rândul lui, guvernul român s-a dovedit foarte interesat de importul unor materiale din SUA. (*Documentul nr. 46*)

Tot în anul 1917, România şi-a lărgit reprezentarea internațională, stabilind relații cu Portugalia, Japonia, ambele membre ale Antantei, Danemarca, Norvegia, cele două țări fiind neutre. România a rămas un aliat fidel al Antantei, prestigiul ei sporind considerabil ca urmare a marilor victorii din lunile iulie-august 1917 de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz. După aceste confruntări, situația pe frontul de est s-a degradat treptat, astfel că ieşirea Rusiei din război a obligat statul român să încheie armistițiul cu Puterile Centrale, problemă ce face obiectul capitolului 4.

---

[1] Detalii în Mihail Gr. Romanescu, *Tezaurul român la Moscova*, ediția a II-a, ediție îngrijită de Doina Popescu, Editura Globus, Bucureşti, f.a; *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917)*, coordonare şi studiu introductiv de Viorica Moisuc, Editura Globus, Bucureşti, 1993; *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova. Documente*, cuvânt înainte de prof. univ dr. Mugur Isărescu, ediție de Marian Ştefan şi Cristian Păunescu, Editura Fundației Culturale Magazin Istoric, Bucureşti, 1999; Viorica Moisuc, *Românii şi politica externă rusească. Un secol din istoria tezaurului românesc „păstrat” la Moscova (studiu şi documente)*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2013.

[2] Mircea Răceanu, *Cronologie comentată a relațiilor româno-americane. De la începutul cunoaşterii reciproce până la prăbuşirea regimului comunist în România, 1989*, Silex, 2005; Ion Stanciu, *Aliați fără alianță. România şi SUA (1914-1918)*, ediția a II-a revizuită, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2010.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1*. 28 decembrie/10 ianuarie 1917, Bârlad, Copia unei scrisori a colonelului Langlois adresată generalului Pierre-Maurice Janin[1], reprezentant al Marelui Cartier Francez în Rusia, privind situația din România şi raporturile româno-ruse**

Copie d'une lettre du Colonel Langlois au Général Janin, Birlad, 10 Janvier 1917

Mon Général

Je crois que par télégramme ils est bien difficile de se comprendre, en raison de la différence énorme d'atmosphère des milieux dans lesquels on vit. Je pense que vous me croyez incapable d'aucun parti pris, et relativement au courant de la situation qui existe en Russie. Je veux donc vous exposer avec plus des détails que je l'ai fait jusqu'à présent les conclusions auxquels je suis arrivé ici et auxquelles il est je crois impossible de ne pas arriver. Les deux questions qui nous divisent actuellement avec les Russes sont les suivantes: emplacements de reconstitution de l'armée roumaine; situation et rôle de la Mission Berthelot[2], maintenant et dans l'avenir. Je crois que sur ces deux points le général Gourko[3] est renseigné d'une manière tout à fait insuffisante et que quand il le sera mieux, son avis sera sans doute susceptible de se modifier, à moins qu'il obéisse à une arrière pensée, contraire à toute idée militaire, et inspirée par le désir politique de détruire le plus possible de la race et de la richesse roumaine. Certains faits auxquels on assiste ici donnerait lieu de le croire. Cependant, je suis convaincu qu'il y a là seulement mauvais vouloir, ou peut-être pis, de la part du commandement local et des autorités diverses qui lui sont subordonnées. Pour ma part, je veux seulement chercher à me placer en dehors du point de vue particulier, qu'il soit russe, roumain, ou même français, et voir les choses exclusivement du point de vue général militaire et de l'intérêt de la Coalition.

Le désir de ramener en Russie les divisions roumaines à reconstituer est justifié aux yeux des Russes par les deux motifs suivants: nécessité de les éloigner du front pour leur assurer le calme nécessaire; manque de vivres. Nous allons examiner successivement ces deux points. Les emplacements choisis pour la reconstitution des divisions roumaines sont actuellement limités par le parallèle de Vaslui au Sud; leur limite Est est moins facile à définir, mais les emplacements les plus rapprochés du front en sont à 90 km environ. Ainsi la question se pose uniquement de savoir si la ligne de Sereth sera ou non abandonnée. Dans la première hypothèse, s'est l'abandon irrémédiable de toute la Moldavie, avec les conséquences suivantes: disparition complète de l'armée roumaine pour la suite des opérations; paix séparée de la Roumanie avec

[1] Pierre-Maurice Janin (1862-1946), general francez. Şef al Misiunii militare franceze în Rusia (august 1916- noiembrie 1917). În decembrie 1917, generalul Janin a fost numit şef al Misiunii franco-cehoslovace şi apoi al tuturor forţelor aliate din Siberia în contextul războiului civil din Rusia.

[2] Henri-Mathias Berthelot (1861-1931), general, şef al Misiunii Militare Franceze în România (octombrie 1916-martie 1918). A avut o contribuţie majoră la reorganizarea armatei române şi la luptele din toamna anului 1916 şi vara anului 1917.

[3] Vasili Iosifovici Gurko (1864-1937), general rus. În perioada octombrie 1916-martie 1917 a fost şef al Marelui Stat-Major Rus (STAVKA), înlocuindu-l pe generalul Mihail Alekseev, acesta fiind bolnav. Din martie 1917 a devenit pentru circa două luni comandant al frontului de vest. Rămas adept al monarhiei, el a fost arestat, închis şi exilat în Marea Britanie (septembrie 1917).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

les Empires du Centre (n'oubliez pas que M. Bratiano[1] a fait convoquer à Bucharest M. Carp[2] et M. Marghiloman[3] un peu avant l'évacuation, qu'il les a priés de rester dans la ville, où ils ont, dit-on, reçu et rendu la visite des Chefs supérieurs de l'Armée allemande, en particulier du Maréchal Mackensen[4]). La disparition complète de l'armée roumaine provienndra des sentiments que je vous exposerai plus loin, encore renforcés par un nouvel échec; elle viendra aussi de la veulerie des classes dirigeantes roumaines, toujours disposées à tendre vers l'effort minimum, à remplacer le travail et la volonté par la combinaison.

Il n'est pas non plus contestable que la conquête de la Roumanie entière par nos ennemis serait pour eux un succès considérable dont je n'ai pas besoin de vous faire ressortir l'effet produit sur les Nations Alliés, sur les Neutres et sur les Empires Centraux. Tout doit donc être fait pour éviter une nouvelle reculade du général Sakharov[5]. La Stavka est d'ailleurs de cet avis, car ordre est arrivé ici hier de ne plus reculer sous aucun prétexte. Cet ordre sera-t-il exécuté, je me le demande et les antécédents du général Sakharov et de ses subordonnés me laissent très inquiet sur ce point. Il est certain que c'est le Commandement qui manque ici et que j'ai imputé dans un de mes télégrammes à la troupe russe des fautes graves qui sont exclusivement imputables à ses chefs. Ils est évident que l'abandon sans combat des lignes en avant de Braila (cinq lignes de tranchées successives et quinze réseaux de fils de fer) est un tache de honte sur les drapeaux russes. Des premiers renseignements inexacts m'avaient donné lieu de penser que cette fuite, ainsi que d'autres faits aussi peu glorieux, était due à une défaillance de la troupe; j'en étais à la fois étonné et peiné, car j'ai toujours considéré la troupe russe comme un élément louable. De nouveaux renseignements qui m'ont été apportés depuis deux jours par des officiers français, des conversations avec des Russes m'ont fait changer d'avis. La grande majorité des troupes actuellement sur le front roumain sont bonnes, aussi bonnes que celles des autres fronts (je dois dire toutefois que mon vieil ami Vinogradski[6] m'a dit textuellement

[1] Ion I.C. Brătianu (1864-1927), om politic, lider al Partidului Național Liberal şi prim-ministru al României (1908-1910; 1914-1918; 1919; 1922-1926).

[2] Petre P. Carp (1837-1919), diplomat şi om politic român, membru marcant al Partidului Conservator pe care l-a condus în perioada 21 aprilie 1907-14 mai 1913. În timpul Primului Război Mondial a susținut aderarea la Tripla Alianță. A fost prim-ministru al României de două ori (19 iulie 1900-27 februarie 1901 şi 14 ianuarie 1911–10 aprilie 1912), din partea Partidului Conservator.

[3] Alexandru Marghiloman (1854-1925), om politic român, unul dintre liderii partidului conservator, şef al acestuia din 1914. A deținut multe portofolii (justiție, lucrări publice, agricultură, industrie, comerț, afaceri străine, interne, finanțe) în diverse cabinete conservatoare. S-a pronunțat pentru neutralitatea României față de războiul mondial, favorabilă însă Puterilor Centrale. A fost prim-ministru în perioada martie-octombrie 1918, având o contribuție importantă la unirea Basarabiei cu România. În timpul mandatului său, România a încheiat pacea separată cu Puterile Centrale.

[4] August von Mackensen (1849-1945), unul dintre cei mai renumiți generali germani din Primul Război Mondial. A fost profesor de istorie militară al Kaiserului; la începutul războiului a comandat Corpul 17 armată pe frontul de est, apoi Armata 9, iar în 1915 Armata 11. El este autorul spargerii frontului la Gorlice-Tarnow (mai 1915) şi al scoaterii Serbiei din război (octombrie-decembrie 1915). Ca urmare a acestor fapte de arme, a fost cunoscut drept „spărgătorul de fronturi”. În toamna anului 1916 a condus operațiile împotriva României la sud de Dunăre. Apoi a traversat fluviul la Zimnicea, ocupând Bucureştiul (6 decembrie 1916). A rămas, până în noiembrie 1918, guvernator militar al teritoriului ocupat de Puterile Centrale (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea).

[5] Vladimir Viktorovici Saharov (Zaharov) (1853-1920), general rus. La 19 octombrie 1916 a fost numit comandant al Armatei de Dunăre, dispusă în Dobrogea. După înființarea frontului românesc, sub conducerea regelui Ferdinand, a fost investit şef de stat-major pentru trupele ruse. În mai 1917 a fost înlocuit de generalul Dmitri Şcerbacev.

[6] Aleksandr Nikolaevici Vinogradski (1874-1935), general rus, istoric militar. În 1899 a absolvit Academia Statului-Major General şi ulterior, Şcoala de ofițeri de artilerie. La 1 decembrie 1912 a fost numit comandant al Batalionului 2 de Artilerie Călăreață, cu care a şi intrat în război. La 18 decembrie 1915 a fost numit comandant al Brigăzii 14 Artilerie. Din octombrie 1916 până în martie 1917 a fost asistentul inspectorului artileriei armatei de pe frontul românesc şi şeful misiunii ruse de artilerie de pe lângă armata română. În perioada noiembrie

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ceci): „La Roumanie a voulu faire la grande puissance et n'a pas voulu au début accepter plus de quelques dizaines de mille hommes; alors le général Alexeieff lui a envoyé tout ce qu'il avait de plus mauvais". (sic) Le Commandant de Belloy[1] et d'autres ont vu l'abandon de la Dobroudja; il a vu les troupes qui ont lâché Braila et son avis nettement exprimé peut se résumer ainsi: „ce sont des troupes qui n'ont pas été battues parce qu'elles ne se sont pas battues; elles ne se sont pas battues parce que leurs chefs n'ont pas voulu se battre". J'ajoute que le même Vinogradski m'a déclaré avec la même netteté que l'idée du général Sakharov était de fuir la bataille (je dirais moi-même de fuir tout court) jusqu'au moment où il aurait reçu tous les renforts qui lui sont destinés; par suite, reculer, reculer encore et toujours reculer. C'est le plan de la Manchourie; les résultats seront les mêmes. Le général Sakharov est d'ailleurs incapable d'autre chose, faute de toute force de réaction. Je pense que la présence à ses côtés à son G.Q.G. de sa trop jeune femme (trente ans quand il en paraît facilement le double) ne doit pas être sans contribuer à cet état de choses. (Pourquoi les Russes, si peu portés, quand ils sont jeunes, sur la bagatelle, finissent-ils souvent dans la peau de vieux libidineux?). Quoiqu'il en soit, je répète que la présence ici du général Sakharov est de nature à provoquer les inquiétudes les plus graves.

Revenons à la question. La perte de la ligne du Sereth entraîne la disparition complète de la Roumanie et de l'armée roumaine; que celle-ci se trouve à ce moment en Moldavie sur le Dniester (nous verrons qu'elle ne peut pas s'y trouver) ou ailleurs, c'est la même chose. Nous devons donc faire abstraction complète de cette hypothèse et examiner seulement celle du maintien des positions actuelles. En ce cas, il n'est pas douteux que la distance prévue est largement suffisante pour assurer aux divisions reportées en arrière tout le calme dont elles ont besoin. Reste donc la question vivres. Ici, la chose est infiniment simple en apparence: il y a en Roumanie six mois de vivres à dater du premier décembre pour la population civile et militaire; on peut donc aller facilement jusqu'en mai inclus. A cette date, les nouvelles lignes ferrées commenceront à fonctionner; le ravitaillement sera donc incomparablement plus facile. Avec toute le monde qui grouille sur le territoire moldave on peut donc aller jusqu'au printemps; il n'est pas douteux cependant qu'il aurait tout avantage à décongestionner le pays; mais alors, pourquoi ne pas évacuer tout simplement les classes non instruites, soit environ 180.000 hommes (cl. 17, 18 et 19), les dépôts, enfin la population civile réfugiée de Moldavie et apte au travail. Je sais que Pyot a traité la question des centres roumains en Russie avec M. Bratiano et je pense que le tractations engagées par cette fripouille d'Iliesco sont le résultat de ses propositions. L'ensemble de ces évacuations, militaires et civiles, portera sur un chiffre assez considérable pour écarter toute inquiétude sur la situation alimentaire dans l'avenir.

Mais il y a plus grave: si le Commandement Russe est si inquiet pour le ravitaillement en vivres, comment laisse-t-il les troupes russes détruire, jusque loin en arrière du front, toutes les denrées. Les personnes bien intentionnées (comme moi) vis-à-vis des Russes voient dans de tels faits un manque de discipline et une sauvagerie, un appétit de destruction extraordinaire; je dois dire que beaucoup d'autres y voient l'application systématique d'un plan arrêté. „En France, je n'avais pas vu ce que c'est que la Guerre, disait devant moi un officier français; il faut venir ici pour s'en rendre compte"; un autre „En somme la Roumanie est actuellement un pays envahi des deux côtés par l'ennemi". Le lieutenant de Flers[2] vient de faire en voiture la

1918-aprilie 1919 a fost un membru al Comisiei istorice de la Odessa a generalului N.N. Golovin şi angajat la depozitul rus din Iaşi, ce conţinea arhiva frontului românesc. După revoluţie a emigrat. A murit la Paris în 1935.

[1] Hubert Marie Christian De Belloy de Saint-Liénard (1865-1929), Şeful misiunii navale franceze de la sfârşitul lunii iulie 1916 până în octombrie 1919. (Detalii în Maria Georgescu, Capitaine Cristophe Midan, *Un exemple de coopération bilatérale. Les Attachés Militaires Français en Roumanie et Roumains en France (1860-1940)*, Editisions Militares, Bucarest, 2003, p. 220-224).

[2] Robert de Flers (1872-1927), ziarist şi scriitor francez, membru al Academiei Franceze din anul 1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

route de Galatz ici; on lui a montré ou raconté de nombreux faits de destruction de céréales ou de troupeaux. Un entre autres. Un prince Ruspoli, Italien et qui serait en ce moment attaché au G.Q.G. Français, aurait dans la région une grande propriété; les Russes y auraient détruit pour plusieurs centaines de mille francs de céréales, égorgé la plus grande partie du bétail et cinq cents moutons etc. Alors? A-t-on oui ou non peur de manquer, Je passe sur le pillage des caves et les cas innombrables d'orgie suivies de défonçage de tonneaux en telle quantité qu'en un ou deux endroits on aurait retrouvés noyés dans le vin répandu des soldats ivres! Je passe aussi sur les pillages d'objets divers, le bris des mobiliers etc.

Ainsi, ni au point de vue tranquillité, ni au point de vue alimentaire l'évacuation de l'armée active ne paraît s'imposer. En revanche, diverses raisons, militaires ou morales, rendent l'opération fâcheuse ou impossible. Tout d'abord, d'après les renseignements donnés ici, les Russes n'admettent à aucun prix l'installation de l'armée roumaine ni en Bessarabie ni en Bukovine; il s'agit donc d'aller loin et d'y aller à pied. Tenu compte de la distance on voit que cette allée et venue coutera environ six semaines; or, on peut, si on travaille ici, avoir quinze divisions prêtes dans la première quinzaine de mai de notre style, c'est-à-dire vers l'époque où on est en droit d'espérer que les Russes seront en état de prendre l'offensive; quinze divisions seront un appoint assez utile, surtout d'après ce que nous a dit le Général Gourko, que l'élargissement de son front et la nécessité d'avoir des forces considérables concentrées pour l'offensive l'obligeait au préalable à augmenter le nombre de ses divisions. Ramener les troupes roumaines en arrière, c'est pouvoir en disposer le premier juillet seulement, en ne tenant compte que du trajet aller et retour; or on ne peut songer à installer 250.000 hommes sans travaux préalables; ici ces travaux du type des liankas sont déjà presque terminés en bien des points; en Russie tout est à créer, d'un nouveau retard. Ainsi, le retrait en Russie des divisions à reconstituer est militairement fâcheux. Or, politiquement, le Roi (le seul homme droit de son Royaume) ne veut pas en entendre parler et il a exprimé hier au Général Sakharov, hier même, son irrévocable volonté à ce point de vue. Certainement dans l'E.M. la veulerie coutumière, le désir de ne rien faire et même peut-être de retarder l'échéance des nouvelles luttes, ont conduit certains officiers à admettre la thèse russe, mais le Roi semble irréductible. Je suis convaincu qu'à vouloir le forcer on n'arriverait qu'à des choses fâcheuses. Le Roi sait bien que sa couronne même est en jeu; aussi ne veut-il pas quitter le pays ni entendre parler du départ de l'armée (je passe en outre sur diverses considérations personnelles sur la situation de ce pays, divisé ethnographiquement et géographiquement en deux moitiés insuffisamment soudées dont la ligne de démarcation coïncide précisément avec le front). Mais je ne suis pas convaincu de la solidité morale du Gouvernement roumain et je considère comme à peu près certain qu'une pression exagérée des Russes, que l'on déteste et dont on a peur, aurait pour résultat immédiat de jeter la Roumanie dans les bras de nos ennemis. Elle serait alors avec eux et à demi envahie par nous, au lieu de l'inverse, mais au fond c'est nous qui y perdrions, car les Boches sauraient certainement s'y prendre pour tirer quelque chose du Roumains. Il faut bien se rendre compte de cet état d'âme qui est ici d'autant plus général que si le Russe est unanimement détesté dans toutes les classes de la population, les germanophiles étaient au contraire fort nombreux et que les Allemands semblent prévoir diverses mesures ayant pour but de provoquer la défection de toute la classe paysanne. Ainsi, politiquement, vouloir sortir l'armée roumaine du territoire national, c'est aller tout droit à une paix séparée de notre petite alliée; ce ne serait, je pense, pas un grand succès et nous devons tout faire pour éviter la chose.

Enfin, admettant même que l'opération soit acceptable militairement, accepté par le Roi et par le Gouvernement, prescrite par eux, tout donne lieu de croire qu'elle ne pourrait malgré cela pas se réaliser; on n'évacuerait rien. A aucun prix, la majorité de l'armée ne veut admettre la possibilité d'un repli en Russie. Evidemment des gens comme ceux auxquels j'ai fait allusi-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

on plus haut sont prêts à toutes les tractations, mais toujours dans cette idée de ne rien faire. Ceux-là il faut en faire abstraction et ne s'occuper que des autres. Parmi ces derniers, la plus grande partie des officiers ou soldats sont unanimes à déclarer que si pareille éventualité devait se réaliser ils préféraient déserter, franchir les lignes et se faire prendre par l'ennemi plutôt que le Russe, tel est le cri national. Or, il faut bien se rendre compte que le sentiment politique, que le sentiment patriotique et national sont peu ancrés dans le cœur du Roumain; le sentiment du devoir est complètement ignoré, surtout dans les hautes classes, c'est à dire dans celles qui fournissent sans exception tous les officiers; déjà des ligues se formeraient pour l'organisation de la désertion. Le jour où l'ordre serait donné de partir pour le territoire russe, et hier même j'entendais le général Prezan employer en parlant au général Sakharov le mot de „défection possible de toute l'armée". Peut-on concevoir d es mesures répressives? Le Gouvernement et le Commandement roumains seraient incapables d'en prendre et encore plus de les appliquer. Et peut-on un seul instant entrevoir la Russie faisant ramasser par ses Cosaques et passer par les armes les déserteurs de tout grade? Ce serait risquer le soulèvement et, en raison de la nature du pays, de la difficulté des communications, la destruction complète des armées russes de ce front, prises par devant par le Boche, par derrière par une population en révolte.

Ainsi, Mon Général, et sans l'ombre de parti pris envers les Russes, qu'à tout prendre je préfère comme alliés nettement aux Roumains. Je considère le projet du général Gourko comme absolument irréalisable, ou du moins de nature à causer en fait la disparition presque complète de ce qui reste de l'armée roumaine. (Je passe encore sur bien d'autres considérations qui allongeraient inutilement cette lettre, en particulier sur la difficulté que présentera, après le départ de l'armée, le ramassage des innombrables isolés, aussi bien officiers que soldats, qui actuellement traînent par tout le pays sans chercher le moins du monde à rallier leur corps. Ce seraient encore autant d'hommes perdus pour les batailles futures, et les effectifs des divisions roumaines ne leur permettront pas alors de ne pas utiliser pour leur recomplètement toutes les ressources que l'on pourra se procurer). Par suite, il faut mettre le général Gourko au courant de la situation exacte; comme ce dernier demande à voir le général Berthelot le mieux sera qu'ils en parlent à la Stavka.

Quant à la situation de la Mission Française, je pense que là aussi le général Gourko n'est pas au courant le moins du monde et que les dangers qu'il nous a fait entrevoir n'existent que dans son imagination. Du jour où le général Sakharov est arrivé ici, le général Berthelot s'est en effet abstenu de toute immixtion dans la conduite des opérations et pour bien marquer le coup, il a même supprimé son troisième bureau; il n'exerce donc en fait sur le Commandement Russe aucun rôle de contrôle ou de conseil. S'il assiste au rapport, c'est en personnage muet, et, comme vous le verrez tout à l'heure, il sera forcé à des absences qui feront sans doute disparaître toutes les appréhensions du général Gourko.

Reste la question du port d'attaché du général Berthelot: près du Roi, ou loin. Si la reconstitution de l'armée roumaine consistait exclusivement à prendre des unités déjà rassemblées et a en faire l'instruction, peut-être pourrait-on à la rigueur admettre le départ du Chef de notre Mission; mais la tâche est toute différente et d'ordre infiniment plus élevé; il faut d'abord organiser ou plutôt créer, c'est-à-dire prendre un certain nombre de décisions de principe importantes; or les Roumains se sentent tellement incapables d'organiser que le Chef du 1er Bureau (à notre sens, car ici c'est je crois le Bureau numéro 3) de leur Etat-Major est un officier français, nommé par ordre du Roi à ces fonctions. Cette organisation dépend d'un grand nombre d'éléments qui ne se déterminent que peu à peu (nombre d'hommes utilisables, état de l'armement disponible, etc.) et le travail recommence chaque jour; pour les unités engagées, et il en restera sans doute toujours quelques unes, il faut tout faire: on ignore ici ce qu'est une situation, on ne fournit à qui que ce soit aucun renseignement, et ce minutieux travail qu'est

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

celui du 1er Bureau ne peut être dirigé que par un Français. Il est une autre question, encore plus importante, celle du personnel. La faible valeur de l'armée roumaine est le résultat de la faible valeur morale et militaire de ses chefs de tout grade; rares sont les officiers qui savent ce qu'est non pas même la bravoure, mai seulement le devoir; il va donc falloir procéder à des éliminations progressives et nombreuses; qui pourra les provoquer, dans ce pays où la politique joue un rôle si essentiel que la mise à pied d'un officier met en mouvement la moitié du personnel politique, qui sera au courant de la valeur de chacun mieux que la Mission Française chargée de l'instruction et de la réorganisation de l'armée? Or, pour obtenir du Chef d'Etat-Major roumain ou du Roi toutes ces décisions importantes, essentielles, il faut le voir, il faut pouvoir entretenir fréquemment des questions en suspens le général Prezan; il faut donc, de manière incontestable, que le Chef de la Mission Française avec un Etat-Major restreint se trouve au Q.G. du Roi et je ne crois pas qu'il y ait là donner de quoi donner de l'ombrage aux Russes, si, je le répète, leurs intentions sont droites. Je crois encore qu'une conversation sur ce point entre le général Berthelot et le général Gourko est de nature à dissiper bien des malentendus. Enfin, dès que la question sera réglée, et la chose doit être faite dans le délai le plus bref, le général Berthelot sera astreint à de très fréquentes absences; il devra en effet aller par lui-même guider nos instructeurs, se rendre compte des résultats obtenus et par-dessus tout de la valeur des chefs roumains de grade divers; avec les distances, qui pour les troupes cantonnées dans le nord du pays seront relativement considérables, avec l'extrême lenteur des chemins de fer et l'impossibilité absolue de se déplacer en auto, le général Berthelot sera absent facilement cinq jours par semaine, au moins. Ceci encore tranquillisera les Russes.

Mais je pense que le mieux est de causer; le général Gourko le désire et le général Berthelot est maintenant décidé à partir; reste seulement la question de Pétrograd; il y tient pour plusieurs raisons (et je crois utile) qu'il pousse jusque là: les Russes n'auront non plus à en prendre aucun souci. Le général Berthelot à en effet à parler à M. Albert Thomas[1] d'importantes questions concernant le matériel pour l'armée roumaine; ce sera là le but officiel de son voyage. Il profitera seulement de ce qu'il passe à la Stavka pour s'y arrêter et faire au général Gourko une visite d'ordre purement personnel, de manière à pouvoir s'engager plus à fond que s'il présentait comme chargé d'exprimer les vues du Gouvernement français. Enfin, à Pétrograd, il se tiendra tout à fait en dehors de la conférence. Mais comme il est certain que si, cette conférence, on parle de la situation militaire sur le front oriental (et de quoi parlerait-on?), on sera amener à parler de la situation sur le front roumain et de l'Etat de l'armée roumaine; il est bon que nos représentants soient parfaitement au courant, le général Berthelot pourra leur exprimer son opinion.

Je reviens sur un point que j'ai omis et qui a son importance. Une fois l'armée roumaine reconstituée et prête à s'engager, le général Berthelot considère sa tâche comme terminés (je dis sa tâche personnelle et non celle de la Mission Française, qui devra accompagner sur le champ de bataille les troupes qu'elle aura reformés, afin de donner l'exemple du courage et du sentiment du devoir; nos officiers se sont fait déjà remarquer à ce point de vue, de l'aveu général; plusieurs ont été blessés et le fait est si net qu'on ordre nouveau ayant été créé pour cas exceptionnels de bravoure, les quatre premières croix ont été distribuées au général Prezan[2], à

[1] Albert Thomas (1878-1932), om politic francez, membru de frunte al Partidului Socialist. A intrat în guvern la sfârşitul lunii august 1914 ca subsecretar de stat pentru artilerie şi echipament militar. În decembrie 1916 a devenit ministru al armamentului. După începutul revoluției ruse, a fost învestit ambasador al Franței în Rusia.

[2] Constantin Prezan (1861-1943), general şi mareşal (1930). În toamna anului 1916 a comandat Armata de Nord (IV) şi grupul de armate ce a susținut bătălia Bucureştiului. La începutul lunii decembrie 1916 a fost numit şef al Marelui Cartier General Român, funcție în care a rămas până la 1 aprilie 1918. A revenit în fruntea acestei structuri la sfârşitul lunii noiembrie 1918, păstrând calitatea de şef al Marelui Cartier General până în martie 1920 (Detalii în Petre Otu, *Mareşalul Constantin Prezan.Vocația datoriei*, Editura Militară, Bucureşti, 2008).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

un colonel dont j'ignore le nom, au colonel Cantacuzène[1] que sa bravoure fait ici passer pour un fou et enfin à un officier français; il a été maintenant distribué une trentaine de ces croix et deux officiers français l'ont reçue). Donc à cette époque le général Berthelot songe au départ: le commandant supérieur sera Russe, et il ne veut pas plus que maintenant intervenir dans les opérations; il voudrait donc laisser la place à un officier général plus jeune et capable surtout d'être moralement et matériellement un guide et un réconfort pour les officiers français restés ici.

Mon général, je conclus: militairement, le retrait en Russie des divisions roumaines est regrettable; politiquement, il est plus que dangereux, moralement il est impossible. Quand les Russes seront au courant, à eux de conclure, et leur conclusion montrera nettement leur droiture. Mais pour ce qui est du chantage à la paix séparée dont ils se servent si volontiers à notre égard, je voudrais qu'on le leur resservit une fois, une fois seulement. Tous ceux qui sont en état de comprendre, parmi les Russes, savent bien qu'à l'heure actuelle nous sommes peut-être les seuls de la Coalition à pouvoir nous permettre sans grand danger cette fantaisie; ils savent bien qu'une paix conclue sur la situation actuelle serait en Russie le signal d'une révolution qui aurait de son côté la presque totalité du pays. A la première occasion de chantage de la part des Russes (il faut remarquer que ces chantages se passent toujours entre personnes causant à titre tout à fait privé), qu'on leur fasse donc ressortir tout cela, et peut-être pour un temps se tiendront-ils tranquilles.

Lecomte vous apportera cette lettre qui vous arrivera ainsi un peu avant moi et vous mettra au courant d'un certain nombre de points dont il est à mon avis impossible de ne pas tenir compte, mais que leur caractère m'empêche de vous faire transmettre verbalement par son intermédiaire. Excusez le décousu de ma prose; le temps me manque et j'ai du taper moi-même ma lettre, sans brouillon aucun, en me laissant aller à dire les choses telles que je les vois ici, et sans plan bien arrêté.

Langlois

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 176, c. 300-311]

***2.* 29 decembrie 1916/11 ianuarie 1917, Roma, Telegrama legației din Roma către prim-ministrul Ion I.C. Brătianu prin care îl informează despre obținerea agrementului autorităților italiene pentru numirea maiorului Ioan Trăilescu în calitate de ataşat militar în Italia**

No. 1926
Roma, in 29 Dec./11 Januarie 1916/1917

Domnule Preşedinte al Consiliului,

Răspunzând de primirea adresei No. 29353 din 2 Noembrie a.c., primită abia azi, am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a informa Departamentul Războiului că, îndată

[1] Este vorba de Gheorghe (Zizi) Cantacuzino, supranumit *Grănicerul* (1869-1937), general şi om politic român. La începutul războiului a comandat Regimentul 1 Grăniceri cu garnizoana la Predeal, de unde şi numele de Grănicerul. În toamna anului 1916 s-a remarcat în bătăliile de pe Valea Prahovei, iar în vara anului 1917 a comandat brigada de grăniceri în bătălia de la Oituz. Pentru faptele sale de arme a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul". După încheierea Păcii de la Bucureşti a demisionat din armată. A activat inițial în Partidul Poporului, condus de Alexandru Averescu, apoi s-a îndreptat spre mişcările de extremă dreaptă, devenind membru al Senatului legionar. Din 1934 a fost preşedinte al Partidului „Totul pentru țară", o formațiune ce continua Garda de Fier dizolvată în 1933.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ce guvernul Italian ne-a acordat agrementul pentru numirea D-lui Maior Trăilescu ca ataşat Militar la Roma, Legaţiunea, conformându-se instrucţiunilor date prin telegrama cifrată No. 28678 din 21 Octombrie, a mijlocit şi a obţinut autorizarea, pentru D-sa, de a fi primit, totodată, şi pe lângă Marele Quartier General Italian.

Domnul Maior Trăilescu a putut, astfel, merge pe frontul italian, de mai bine de o lună.

Binevoiţi, Vă rog, a primi, Domnule Preşedinte al Consiliului, încredinţarea prea înaltei mele consideraţiuni.

Djuvara

[Arhiva M.A.E., fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, vol. 124, p. 6]

***3*. 3/16 ianuarie 1917, Paris, Raportul căpitanului J. Lambert, ataşatul militar al Belgiei la Paris, referitoare la intenţia Rusiei de a transfera în interiorul teritoriului său armata română**

Confidenţial
Paris, 16 ianuarie 1917

România

Generalul Saharov este ezitant şi slab. Ordinele succed contraordinelor. După luarea Brăilei, el a ordonat un contraatac pe care l-a decomandat a doua zi şi, după ce prescrisese oficial că trebuie să stabilizeze rezistenţa pe linia Putnei, câteva zile mai târziu a dat directive pentru apărarea Trotuşului. Ideea dominantă a strategiei sale este de a se retrage continuu în direcţia întăririlor sale, evitând să se lase angajat temeinic. Este de altfel o metodă obişnuită la ruşi şi ei o adoptă cu atât mai uşor cu cât luptă pe un teritoriu care nu este al lor.

România, în întregime, va fi în curând abandonată. De la începutul acestei luni, generalul Mosolov, ministrul ţarului, vorbea de pregătirea transferului în Rusia a[l] guvernului român şi a[l] corpului diplomatic.

Cele 9 divizii române a căror organizare este în curs sunt cantonate într-o zonă, la depărtare de aproximativ 100 km de front. Generalul Gurko ar vrea, chiar de pe acum, să le trimită în Rusia şi să [le] repartizeze acolo în trei regiuni distincte (mai ales Poltava şi Caucaz). Acest proiect nelinişteşte guvernul român care vede în aceasta inconveniente mari: acest exod pe teritoriu străin va demoraliza armata şi va determina un curent de dezertare; fragmentarea în mai multe tronsoane îi va distruge unitatea atât de indispensabilă pentru refacerea naţională; în sfârşit, o asemenea deplasare va întârzia cu şase săptămâni momentul în care armata, refăcută, va putea relua lupta.

În timp ce guvernul român îşi adresează plângerile la Paris, el se abţine de a-şi face cunoscute doleanţele la Petrograd şi rolul de avocat permanent al cauzei sale, la care este invitată Franţa, începe să devină foarte delicat pentru bunele relaţii dintre Paris şi Berthelot alături de regele Ferdinand. Este un martor prea clarvăzător al incompetenţei Comandamentului; se spune că îl instruieşte pe rege cu sfaturile lui şi i se atribuie rezistenţa pe care acesta o opune evacuării trupelor sale în Rusia.

Este probabil ca generalul Berthelot să plece în curând la Cartierul imperial pentru a încerca să aibă o convorbire utilă cu ţarul.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cedând presiunii Germaniei, Statele Unite şi-au trimis reprezentantul la Iaşi. Girarea legației de la Bucureşti va fi încredințată unui consul.

Ministrul Olandei va fi probabil rechemat la Haga.

Căpitanul comandant,
J. Lambert

[*1918 la români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918,* vol. II, Direcția Generală a Arhivelor Statului, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 876-877. Textul original la S.A.N.I.C., fond Microfilme Belgia, rola 20, c. 142-145.]

***4.* 3/16 ianuarie 1917, Paris, Telegramele nr. 88 şi 89 ale ministrului de război al Franței, Louis Hubert Gonzalve Lyautey[1], adresate generalului Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, prin care este indicată conduita de urmat față de aliatul rus şi armata română**

Paris, 16 Janvier 1917
Le Ministre de la Guerre à Chef Mission Militaire Française Roumanie, au G.Q.Q. Roumain

No. 88

Primo. Irritation croissante du haut commandement russe contre mission française de Roumanie parait susceptible d'amener entre Russie et France tension qu'il est du devoir de tous d'éviter à tout prix.

Secundo. Je fais appel à esprit d'abnégation dont vous avez donné maintes preuves pour vous prier de limiter strictement votre rôle dans la période actuelle à l'instruction et à la réorganisation de l'armée roumaine, et d'éviter jusqu'à l'apparence de passer aux yeux des Russes comme conseiller du Roi. Le front roumain presque exclusivement tenu par l'armée russe constitue lourde charge pour son haut commandement. Difficultés qui en résultent et susceptibilités qu'elles ont accentuées ne s'atténueront que le jour où Russes auront compris que votre mission s'exerce à leur profit. Telle est ligne de conduite que je vous demande instamment de recommander à tous vos officiers.

Lyautey

No. 89

Le Ministre de la Guerre à Chef Mission Militaire Française Roumanie, au G.Q.Q. Russe

Primo. Vous avez parfaitement compris votre mission en me signalant l'état d'esprit du Haut Commandement russe et son irritation croissante vis-à-vis de Mission Berthelot ainsi que ses plaintes contre France qu'il accuse d'avoir plaidé cause roumaine avec insistance trop pressante.

Secundo. Gouvernement français, considérant que accord complet avec Russie est plus que jamais nécessaire, a le plus ferme désir de faire disparaître toutes causes pouvant éveiller susceptibilités russes et il compte sur votre tact et votre influence personnelle pour amener rapidement détente que vos télégrammes montrent nécessaire.

Tertio. Pour éviter tout froissement nouveau, je prescris au Général Berthelot de se cantonner rigoureusement dans mission d'instruction et de réorganisation de l'armée roumaine. Dans ces conditions, sa mission s'exercera au profit des Russes auxquels vous devrez le faire

[1] Louis Hubert Gonzalve Lyautey (1854-1934), general, ministru de război al Franței din decembrie 1916 până în martie 1917, când a demisionat din cauza unui conflict cu Parlamentul. A fost numit apoi în funcția de comisar rezident general al Republicii Franceze în Maroc, funcție pe care o mai deținuse în anul 1912.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

comprendre. D'autre part, vous avez pu remarquer que le télégramme 338-C.H. du 14 Janvier du Général Commandant en Chef Armée du Nord et du Nord-Est faisait entière confiance aux Russes pour leur action en Roumanie. Cette confiance est partagé entièrement par Gouvernement français.

Quarto. Je prescris au Général De Castelnau[1] de s'inspirer au cours de son voyage en Russie, des considérations qui précèdent dans ses rapports avec les autorités militaires.

Lyautey

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 104, dosar 365, f. 177-179]

***5*. 4/17 ianuarie 1917, Odessa, Adresa lui D.I. Zasiadko[2] către guvernatorul Odessei despre cazarea parlamentarilor români**

Odessa, Guvernatorului oraşului,

Generalul Mosolov[3] informează că acum va incepe plecarea la Herson, prin Odessa, a senatorilor şi deputaților români. Guvernatorul Hersonului a fost anunțat să pregătească încăperi pentru ei, însă am dubii că aceste încăperi vor fi pregătite, din cauza răstimpului scurt; am rugămintea să-l contactacți pe guvernatorul Hersonului. În cazul în care va fi anunțat că aceste pregătiri nu sunt posibile, să-i cazați temporar pe deputați şi senatori în Odessa. Vă rog sa mă anunțați la Petrograd despre ce ați decis.

Zasiadko

4 ianuarie 1917

[S.A.N..IC., fond P.C.M 103, dosar 2/1916, f. 71]

***6*. 6/19 ianuarie 1917, Iaşi, Adresă a Marelui Cartier General către Ministerul Afacerilor Străine prin care se informează că Regele Ferdinand a admis ca doi ofițeri americani să fie acreditați ca observatori militari pe lângă armata română**

CARTIER GENERAL
Eşalonul 3 Ataşații Militari
Iaşi, 6/19.I.1917
No. 137

[1] Édouard de Curières de Castelnau (1851-1944), general francez. La declararea războiului a fost numit comandant al Armatei 2. În iunie 1915 este învestit comandant provizoriu al Grupului de armată „Centru” şi organizează ofensiva din Champagne. La sfârşitul acelui an a devenit şef de stat-major al Marelui Cartier General francez. În decembrie 1916, a fost numit în fruntea grupului armatelor de est, funcție pe care a păstrat-o până la sfârşitul războiului. În lunile ianuarie-martie s-a aflat într-o misiune politico-militară în Rusia.

[2] Dmitri Ivanovici Zasiadko (1860-1927), personalitate politică rusă, guvernator al guberniilor Samara şi Radom, senator, Maestru al intendenței. În 1896 a fost numit consilier de stat, în decembrie 1903 a intrat în serviciul Ministerului de Interne. Tot în 1904 a fost numit în funcția de guvernator al Samarei, iar în 1906 a Radomului. În 1915 a devenit membru al consiliului ministrului de finanțe. Un an mai târziu a preluat funcția de Maestru al intendenței şi a fost numit în funcția de senator. După revoluție a emigrat în Estonia.

[3] Aleksandr Aleksandrovici Mosolov (1854-1939), general-locotenent, diplomat. Între 1877 şi 1878 a luptat în războiul ruso-turc. A fost comandantul convoiului prințului Alexandru al Bulgariei (Battenberg). A absolvit Şcoala de Ofițeri de Cavalerie. La 6 decembrie 1902, a fost promovat în gradul de general-maior, odată cu numirea sa în suita imperială. În perioada 1900-1916 a ocupat poziția de şef al Cancelariei Ministerului Curții Imperiale. A condus departamentul de cenzură al acestui minister, ocupându-se de cenzurarea materialelor în care erau menționați membrii familiei regale. În decembrie 1908 a fost înaintat în gradul de general-locotenent. La sfârşitul anului 1916 a fost numit în funcția de ministru în România.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1917, luna ianuarie, ziua 6
Eşalonul 3, Ataşaţii Militari M.C.G.
Către
Ministerul Afacerilor Străine

Am onoarea a aduce la cunoştinţă că Marele Cartier General, Secţia I, Biroul Informaţiilor, mi-a comunicat spre ştiinţă, copia adresei No. 949 din 13 noiembrie 1916, adresată Ministerului Afacerilor Străine şi prin care, la adresa No. 29.704 din 4 noiembrie 1916 a acelui minister către Marele Cartier General, arată că M.S. Regele a admis ca maiorii Parker[1] şi Kerth din armata americană, acreditaţi ca „military observer" pe lângă armata română, să fie admişi pentru a vizita frontul armatelor de operaţiuni, iar nu ataşaţi în permanenţă pe lângă vreun comandament sau corp de trupă.

Voi adăuga că în războiul ruso-japonez „observatorii militari" americani au fost prezenţi, iar acum în războiul european, ei au fost şi sunt admişi la armatele japoneze şi franceze numai la cartierele de C[corp] Armată şi divizii, iar nu la trupe.

Cum însă cu ocazia vizitei ce aceşti „observatori militari" americani au făcut după autorizaţia Marelui Cartier General pe frontul Diviziei 15 române la Oneşti-Caşin, între 26 dec. 1916-3 ian. 1917, însoţiţi de subsemnatul, ei au revendicat dreptul de a rămâne ataşaţi la trupele ce le vizitaseră – e cazul a vă ruga să binevoiţi a-mi face cunoscut dacă Ministerul Afacerilor Străine a comunicat Legaţiunei Americane hotărârea M.S. Regelui privitoare la ei, şi cuprinsă în comunicarea făcută D-voastră şi mai sus arătată.

Şeful Eşalonului 3
Lt. colonel

[Arh. M.A.E., fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, vol. 124, p. 13-14]

7. 9/22 ianuarie 1917, Moghilev, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot despre întrevederea cu generalul Vasili Gurko

Mă duc la Hotel „Bristol", unde sunt cazaţi reprezentanţii armatelor Aliate. În camera lui Janin, discut mult cu Coandă despre toate problemele care m-au adus aici, în timp ce Janin se duce să-l întâmpine pe Gurko, care soseşte cu trenul de prânz. Luăm masa într-o sală imensă, cu tot statul-major al Stavkăi. Conversaţii particulare. Toţi par să-şi ţină gura! Prezentări.

La ora 9 seara, sunt în sfârşit primit de Gurko. Este un bărbat mic de statură, cu vorba aspră şi seacă, care pare plin de sine. Ca reprezentant al Marii Rusii, el tranşează de sus toate chestiunile. Mă primeşte mai întâi cu răceală, dar fără vreun cuvânt neplăcut, apoi îmi arată mai multă cordialitate şi ascultă în linişte obiecţiile pe care le fac şi argumentele pe care le aduc. La sfârşit, pare să cedeze în faţa lor, nu fără a-mi spune că sunt mai român decât românii!, cu un zâmbet care mă face să mă îndoiesc de sinceritatea lui.

[Generalul Henri Berthelot, *Memorii şi corespondenţă* 1916-1919, introducere de Glenn Torrey, Editura Militară, Bucureşti, 2012, p. 141-142]

[1] Francis Lejau Parker (1873-1966), ofiţer american. La 2 septembrie 1916 a fost însărcinat cu misiunea de observator militar în România (fiind pe parcursul ei avansat colonel), iar după aceea a fost ataşat militar la Petrograd între iunie şi august 1917. După întoarcerea în SUA a fost avansat general de brigadă în iunie 1918 şi numit comandant al Brigăzii 171. După terminarea războiului a urmat şi General Staff College, fiind apoi numit mai ales în posturi din străinătate (Mexic, Nicaragua, Filipine). A trecut în retragere în 1936. (Detalii în Alexandru Madgearu, *Observaţiile ofiţerului american, colonelul F.L. Parker, asupra armatei şi societăţii româneşti în vremea retragerii în Moldova*, în R.I.M, nr. 3-4/2017, p. 42-46)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***8.* 10/23 ianuarie 1917, Petrograd, Scrisoarea prințului Carol[1] către regele Ferdinand referitoare la rezultatele vizitei în Rusia**

Petrograd, Marți, 10. I. 1917

Tată dragă,

După o călătorie cât se poate de rapidă, 3 nopți şi 2 ½ zile, în nişte condiții de murdărie abia comparabile cu cele ungureşti, am sosit aci la Petrograd. În drum m-am oprit câteva ceasuri la Kiev, unde cu toate că trenul sosi târziu, venise la gară să mă vază Marele Duce Gheorghe şi guvernatorul provinciei, contele Ignatief, fost pe vremuri secretar de legație la Bucureşti. La Moghilev la gară au venit pe lângă Coandă[2] şi şeful biroului de căi ferate, şi generalul englez Williams[3], care mi-a făcut o prea bună impresie. În scurta conversație avută cu el am făcut aluzie la unitatea de acțiune a tuturor aliaților, şi el mi-a răspuns că nădăjduieşte că în viitor nu se va continua cu eterna greşeală de a face acțiuni separate pe toate fronturile.

Mi s-a ataşat pe lângă mine generalul conte Feisen, fostul adjutant al unchiului Wladimir. La Petrograd la gară fusei primit de fratele împăratului şi de unchiul Kiril[4] şi dus la locuința mea în Palatul de iarnă. În această primă zi n-am văzut decât pe Mătuşa Ducky[5], la care am luat amândouă mese. Ea ne-a fost de cel mai mare ajutor, punându-ne la curent cu multe şi dându-ne cele mai bune sfaturi. Abia a doua zi am fost primiți de împărat la Tzarskoe Selo. După masa de familie am avut o lungă conversație *à trois* despre care am raportat telegrafic. Pe împăratul l-am găsit tot acelaşi, cât se poate de amabil şi binevoitor. Împărăteasa, care joacă actualminte rolul cel mare, am găsit-o schimbată, mult îmbătrânită, începe să aibă părul alb, şi foarte roş la față. Conversația cu împăratul e acea telegrafiată, de la el am obținut tot ce voiam, dar aceasta este lucrul cel mai uşor. Despre chestiunea militară a fost cu totul de părerea noastră. Chiar el a apăsat şi mai mult decât mine despre chestiunea că acțiunea trebuie dusă cu mult mai multă energie, şi că cel mai bun sistem de a ține linia actuală este defensiva activă, aşteptând ocazia de a face o ofensivă mai mare. Am apăsat mult asupra faptului că inamicul e slăbit şi că dacă are succese e numai grație îndrăznelii sale şi lipsei de inițiativă a ruşilor. Am mai atras atenția că orişiunde am arătat oareşicare energie, am reuşit căci inamicul se găseşte în echilibru instabil. De altfel, împăratul mi-a părut convins de înainte de aceste adevăruri. El a lăudat foarte mult Divizia 15 română şi frumoasa ei acțiune în Oituz. Din nenorocire, acesta e lucrul cel mai uşor ce l-am făcut până aci, rămâne să convingem pe alții şi mai ales pe Gurko, cu care Brătianu a şi avut o conversație. În cursul conversației cu împăratul, Brătianu atinge şi chestiunile Austriei şi a războiului până la capăt. În cea dintâia, împăratul a declarat că Austria încetând de a mai fi o necesitate politică trebuie să dispară. Despre a doua nu admite decât războiul până la capăt, adică până la distrugerea unuia din adversari.

---

[1] Carol (1893-1953), primul fiu al cuplului Ferdinand şi Maria. Prinț moştenitor (1914-1925). Rege al României sub numele de Carol al II-lea (1930-1940).

[2] Constantin Coandă (1857-1932), general cu funcții importante în armata română la începutul secolului al XX-lea. În 1902 a fost avansat la gradul de general de brigadă, fiind secretar general al Ministerului de Război şi inspector al artileriei. A făcut parte din delegația României la Conferința de Pace de la Paris din 1913. În vara anului 1916 a fost trimis ministru plenipotențiar pe lângă Marele Cartier General rus. După lovitura de stat bolşevică se transferă la Kiev, dar aici este arestat şi condamnat la moarte, dar este salvat în ultimul moment de armata germană. A fost prim-ministru al României în perioada 24 octombrie-29 noiembrie 1918. După război a intrat în Partidul Poporului ocupând fotoliul de preşedinte al senatului în două rânduri (1920-1922; 1926-1927) şi cel de ministru al industriei şi comerțului (26 martie-14 iulie 1926).

[3] Williams, general, reprezentant al Marii Britanii la Marele Cartier General rus (Stavka).

[4] Kiril Vladimirovici, mare duce al Rusiei (1876-1938), membru al familiei imperiale ruse. El s-a căsătorit la 8 octombrie 1905 cu Victoria Melita de Saxa-Coburg şi Gotha, verişoara sa primară şi sora reginei Maria. Căsătoria a generat un scandal, întrucât Victoria Melita fusese căsătorită cu marele duce Ernst Ludwig de Hessa, şi el verişor primar. Spre sfârşitul deceniului țarul Nicolae al II-lea i-a readus la curte.

[5] Este vorba de prințesa Victoria Melita de Saxa-Coburg şi Gotha (1876-1936), membră a familiei regale britanice şi nepoată a reginei Victoria a Marii Britanii. Victoria a deținut titlul de Mare Ducesă de Hesse (1894-1901). A fost sora reginei Maria, în familie fiind cunoscută sub numele de Ducky.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Eri de dimineață în chip de odihnă am făcut o vizită la Ermitage. După masă am văzut pe prietenul nostru, generalul Belaief[1], cu care am vorbit despre chestiunea evacuărilor. L-am găsit în toate de acord, dar mai ales în chestiunea fabricilor. Nu se poate admite decât soluțiunea de a pune lucrătorii noştri cu personalul lor tehnic în ateliere speciale, ca să poată da astfel rezultate cât mai bune şi cel mai bun randament de muncă. Tot ieri-seară a fost o masă oficială la Tzarskoi, puțină lume poftită afară de personalul curții. Brătianu a primit Alexandru Newski în briliante, iar mie mi-a dat Wladimir 4-a, cu spade şi panglică (Schleife). Cu această ocazie am făcut cunoştința preşedintelui Consiliului de Miniştri, Prințul Galitzin [Golițîn][2], pe care l-am şi văzut azi de dimineață. Mi-a făcut o impresie foarte slabă. Fost guvernator vreo 12 ani la Arhanghelsk, în timpurile din urmă a lucrat prin comitetele Crucii Roşii. E un om al împărătesei, lipsit de orice energie, şi departe de a fi la înălțimea grelei misiuni la care e chemat. I-am vorbit ceva despre evacuări şi despre chestiunea refugiaților. Mi-a promis că va face tot ce-i stă în putere spre a ne fi agreabil şi m-a asigurat în numele guvernului de acelaşi lucru.

După cum ştiai, situația internă e foarte grea, şi nemulțumirea este foarte mare şi creşte pe zi ce trece. Împăratul e lipsit mai mult decât oricând de cea mai mică energie utilă, şi a căzut complect sub influența împărătesei[3]. Prin felul său de a fi şi-a pus în spinare nu numai familia, dar şi mai toată lumea conştientă. Generalul Coandă povestea că soldații chiar rup calendarele cu portretul împărătesei şi că se svoneşte de o conspirație împotriva împăratului, care ar fi condusă chiar de unii membri ai familiei. Aici în toate cercurile se vorbeşte foarte deschis împotriva ei, zicând chiar că *elle est de trop*[4] şi că duce țara la prăpastie. Lucrul se complică foarte mult cu chestiunea succesiunii, căci după cele aflate aci, fratele împăratului n-ar fi renunțat decât cu vorba la tron, şi de aci ar putea să se întâmple certuri între el şi unchiul Kiril. Împăratul îndepărtează în mod sistematic toate persoanele serioase şi energice şi se înconjoară de nişte nulități cum este Galitzin. Cu toate acestea, în minister sunt persoane foarte bune, cum de pildă Belaief şi Pokrowski[5]. Dispariția lui Rasputin[6] a produs la toți un suspin de uşurare. În toate acestea e un lucru favorabil, şi anume că împărăteasa nu se ocupă despre politica externă, iar nouă ne este binevoitoare. Am mai aflat de la Mătuşa Miechen că Împărăteasa ar fi în mod inconştient în legătură cu multe centre de spionaj, căci ea ştiind toate secretele le povesteşte mai departe.

Iată lucrurile principale aflate şi făcute până azi. Nădăjduiesc în curând să-l văd pe Gurko aci la Petrograd, pe urmă să mă duc la front să văd regimentul şi în sfârşit la Stavka. Până aci totul a mers cât se poate de bine şi am convingerea că ne vom întoarce pe deplin mulțumiți.

Carol

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală Ferdinand V, dosar 183/1917, f. 17-20]

---

[1] Mihail Alekseevici Beliaev (1863-1918), general rus, şef al Misiunii Militare Ruse pe lângă Marele Cartier General român. Misiunea a fost trimisă ca o contrapondere a celei franceze conduse de generalul Berthelot.

[2] Prințul Aleksandr Dmitrievici Golițîn (1874-1957), personalitate publică şi politician, unul dintre fondatorii „Uniunii 17 octombrie" (partid de dreapta ce reprezenta interesele latifundiarilor, ale oamenilor de afaceri şi ale înalților funcționari de stat) care a funcționat în perioada 1905-1917. Partidul reprezenta aripa dreaptă a liberalismului rus şi susținea opinii moderate antirevoluționare. Membru al celei de-a III Dumă de Stat, ales din partea Guberniei Harkov (în 1907), şi membru (din 24 septembrie 1915) al Consiliului de Stat al Imperiului Rus (principalul organ consultativ al țarului). La începutul anilor 1920 a emigrat mai întâi în Iugoslavia, apoi în Franța. În 1925 a participat la crearea Uniunii aristocraților ruşi. A murit în 1957 la Paris.

[3] Este vorba de Alexandra Feodorovna (1872-1918), soția țarului Nicolae al II-lea.

[4] „prea de tot" ; în limba franceză

[5] Nikolai Nikolaevici Pokrovski (1865 -1930), om de stat rus, ultimul ministru al afacerilor externe al Imperiului Rus, consilier privat (secret). Din 9 iulie 1906 până în 27 iunie 1914 a ocupat funcția de adjunct al ministrului de finanțe. În 1909 a devenit senator, iar în 1913 – consilier privat. La 1 februarie 1914 a devenit membru al Consiliului de Stat al Imperiului Rus. În perioada 1914-1916 a ocupat funcțiile de adjunct al preşedintelui Comitetului Romanov, membru al Comitetului Suprem de Caritate şi adjunct al preşedintelui Comitetului Central Militar-Industrial. La 30 noiembrie 1916 a fost numit ministru al afacerilor externe. A ocupat această funcție până la data de 4 martie 1917. A emigrat în Lituania. A fost profesor la Universitatea din Kaunas.

[6] Grigori Efimovici Rasputin (1869-1916), călugăr cu o mare influență la curtea imperială rusă. El a avut un rol important în prăbuşirea dinastiei Romanovilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***9.* 10/23 ianuarie 1917, Petrograd, Jurnalul Consiliului de Miniştri al Rusiei privind măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru evacuarea cetățenilor români pe teritoriul rus şi facilitarea plecării lor în străinătate**

Jurnalul Special al Consiliului de Miniştri
10 ianuarie 1917

Despre măsurile referitoare la supuşii români, veniți în Rusia (scrisoarea Senatorului Zasiadko, de la 5 ianuarie 1917, nr. 100)

Numit printr-un ordin înalt pentru luarea şi aplicarea măsurilor pentru evacuarea României, senatorul Zasiadko s-a adresat reprezentantului Consiliului de Miniştri, cu o scrisoare în care lămureşte că, din cauza ocupării treptate a teritoriului României de către trupele inamice şi retragerea trupelor noastre şi române, e de aşteptat sosirea în Rusia a unui număr mare de supuşi români. E adevărat, au fost deja luate măsuri ca toți refugiații români intrați în întreținerea Guvernului să fie îndreptați în guberniile stabilite pentru aceasta în prealabil. Pe lângă aceasta, generalului-locotenent Mosolov şi împuternicitului special cu evacuarea României, şambelanul Iacevskii, li s-a comunicat că nu se doreşte trimiterea supuşilor români în capitale, în special în Petrograd, cu rugămintea de a anunța şi Guvernul Român. Cu toate acestea, de la măsurile indicate mai sus nu se poate exclude posibilitatea sosirii în capitale a unor persoane private române. Recunoscând, la rândul său, că problema accesului supuşilor români în Petrograd şi în alte centre mari, şi aşa suprapopulate, la momentul actual, este una foarte delicată, care afectează şi zona relațiilor internaționale, şi aflându-se în dificultate să stabilească în ce măsură această interdicție este definitivă, senatorul Zasiadko a efectuat demersuri pe lângă Preşedintele Consiliului de Miniştri pentru a introduce problema respectivă spre discutare în Consiliu.

Procedând la discutarea problemei, Consiliul de Miniştri a audiat, mai întâi de toate, declarația generalului de infanterie Beliaev, care a explicat că Alteța Sa Regală, Prințul Moştenitor, face demersuri la rândul său pentru o atitudine favorabilă față de refugiații români care vor sosi în scurt timp în Rusia. Numărul acestora, potrivit Prințului, nu va fi unul mare. Marea majoritate a populației, şi anume elementul său cel mai sărac, va rămâne în nordul Moldovei, şi nu va fi evacuată forțat. Vor veni în Rusia doar românii cei mai avuți, iar din restul populației, doar cei care au decis să părăsească țara de bunăvoie. Astfel, nu e cazul să existe îngrijorări privind pătrunderea în Imperiu, pe această cale, a unor elemente nedorite. Acea parte nenumeroasă a populației române, simpatizantă a Puterilor Centrale, grupându-se în jurul liderilor mişcărilor germanofile din România, Carp şi Marghiloman, a rămas în Valahia şi e greu de crezut că persoane cu astfel de simpatii se vor muta în Rusia.

Revenind la problema referitoare la soarta supuşilor români, care vin în Rusia, Prințul Moştenitor a efectuat demersuri în favoarea stabilirii lor, în funcție de posibilități, în regiuni apropiate de granița cu România, pentru a facilita revenirea lor, în timp, înapoi în patrie. În ceea ce priveşte reprezentanții clasei bogate, care nu doresc să rămână în Rusia, ci intenționează să plece prin Rusia, peste graniță, în interesele acestei categorii de persoane se presupune că este util: 1) să li se faciliteze trecerea lor prin Rusia prin stabilirea unor comunicații directe Iaşi–Petrograd; 2) să se anuleze, referitor la persoanele menționate mai sus, efectul dispozițiilor Înaltului Ordin de la 15 noiembrie 1914 prin care se interzice, la părăsirea Imperiului pentru plecarea peste graniță, scoaterea cu sine a unor bunuri cu o valoare mai mare de 500 ruble; 3) anularea, pentru aceste persoane, a interdicției de a avea asupra sa diverse materiale scrise, la plecare peste graniță, prin Torneo[1] şi; 4) să nu li se aplice supuşilor români interdicția de a

[1] Localitate din Imperiul Rus, actualmente în Finlanda (Tornio), utilizat ca punct de trecere, de control, în timpul Primului Război Mondial.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

intra în Petrograd. Referitor la toate acestea, senatorul Zasiadko, prezent la şedinţa Consiliului de miniştri, a explicat că aşezarea refugiaţilor români în regiunile din apropierea frontierei româneşti este dificilă din cauză că acestea întră în zona teatrului de război. Iar în ceea ce priveşte asigurarea, pentru supuşii care vor să plece peste hotare, a tranzitului prin Rusia, s-au luat măsuri pentru stabilirea, în măsura posibilităţilor şi ţinând cont de transporturile militare, a unei comunicaţii directe Iaşi-Odessa-Herson. Totodată, prin legături cu Ministerul Finanţelor, au fost adoptate măsuri pentru a anula prevederile Ordinului din 15 noiembrie 1914, pentru supuşii români, care limitează dreptul de a scoate bunuri în afara ţării. Referitor la interdicţia de a lua cu sine, peste hotare, a manuscriselor şi a altor materiale scrise, pentru supuşii români, după părerea Senatorului Zasiadko, materialele scrise menţionate ar putea fi percepute de misiunile nostre în România, şi, ulterior, împachetate şi ştampilate de misuni, să fi supuse verificărilor în Torneo . Şi la final, examinând problema accesului în Petrograd, senatorul Zasiadko, a subliniat că stabilirea unei interdicţii de intrare în Petrograd pentru această categorie de supuşi români ar prezenta multe incomoditǎţi. O măsură mai admisibilă în acest sens ar fi avertizarea, prin intermediul reprezentaţilor noştri diplomatici în România, a persoanelor care se îndreaptă spre Petrograd despre acele dificultăţi privind cazarea şi lipsa de produse alimentare, cu care se vor confrunta acolo.

Discutând declaraţiile de mai sus ale generalului de infanterie Beliaev şi senatorului Zasiadko, Consiliul de Miniştri, la rândul său, a subliniat că există informaţii potrivit cărora sunt, în rândul populaţiei române, şi persoane cu orientări germanofile, însă, indiscutabil, majoritatea românilor au o atitudine prietenească faţă de Rusia, şi o privesc cu încredere, şi văd în ea o apărătoare puternică. Având toate acestea în vedere şi luând în considerare circumstanţele absolut excepţionale cu care ne confruntăm la momentul actual, s-ar considera că este un act de prevedere politică o şi mai puternică consolidare a relaţiilor prieteneşti dintre cele două state, dându-le românilor aflaţi la nevoie posibilitatea de a-şi părăsi patria. În conformitate cu aceasta, Consiliul de Miniştri consideră oportun să trimită ordine tuturor instituţiilor să manifeste cât mai multă bunăvoinţă, în condiţii de război, faţă de nevoile românilor care se îndreaptă peste hotare, trecând prin Rusia. Fară a întâmpina vreo observaţie din partea senatorului Zasiadko, referitor la măsurile luate privind persoanele numite mai sus, Consiliul de Miniştri, ia totuşi în calcul faptul că, la fel ca şi alte mari centre, oraşul Petrograd, la momentul de faţă, este suprapopulat, ceea ce ar crea probleme transportului pe calea ferată şi ar putea genera o criză de locuinţe şi alimente. Reieşind din aceasta, nu este dorită sosirea în număr mare a refugiaţilor în Petrograd şi în alte centre mari. Consiliul de Miniştri a recunoscut că este de preferat ca, fără a introduce vreo interdicţie directă, să se limiteze cu oferirea de sfaturi, prin intermediul reprezentanţilor noştri diplomatici, acreditaţi pe lângă Guvernul Român, persoanelor care doresc să plece în Rusia să nu se reţină în Petrograd şi în alte centre mari, arătându-le care ar fi greutăţile pe care le-ar întâlni în acele oraşe. Iar în ceea ce priveşte problema verificării materialelor scrise aflate în posesia persoanelor care vor să plece peste hotare prin Torneo, trebuie să luăm în considerare observaţia corectă a Ministrul Marinei care a indicat faptul că din cauza existenţei posibilităţii de pătrundere în Rusia, dându-se drept refugiaţi, a unor elemente indezirabile, ar trebui să abordăm problema materialelor scrise cu multă seriozitate, adoptând, în acest caz, modelul aplicat de Anglia, unde astfel de verificări se efectuează foarte strict. În conformitate cu acestea şi având în vedere declaraţiile venite din partea Consilierului de Stat, Protopopov[1], potrivit cărora, la momentul actual, regulile existente privind cenzurarea materialelor scrise nu pot fi considerate satisfăcătoare, şi prin urmare, Consiliul de Miniştri a

[1] Aleksandr Dmitrievici Protopopov (1866-1918), personalitate politică, un mare industriaş şi latifundiar, proprietar si industriaş, un membru al Dumei de Stat; ultimul ministru al afacerilor interne al Imperiului Rus. În 1909 a devenit consilier de stat. În 1914 a fost numit în funcţia de vicepreşedinte a Dumei de Stat. Din august 1915 a devenit membru al Adunării speciale pentru discutarea şi aplicarea măsurilor de furnizare a combustibililor. În 1916 a fost numit ministru al afacerilor interne. A fost arestat în februarie 1917 şi executat în octombrie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

considerat util să ordone Ministrului Afacerilor Interne să examineze problema privind elaborarea unor măsuri necesare, în cadrul unei şedinţe speciale, pe lângă Înalta Sa Instituţie, cu reprezentanţii Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Maritim şi a celui de Război.

În conformitate cu cele expuse mai sus, Consiliul de Miniştri a hotărât:

Să trimită indicaţii tuturor instituţiilor privind adoptatea unei atitudini cât mai binevoitoare faţă de nevoile supuşilor români, care au fost nevoiţi să-şi părăsească, în vreme de război, patria şi care se întreaptă, prin Rusia, peste hotare.

Să-i dăm posibilitatea ministrului afacerilor externe să ofere sfaturi, într-o manieră prietenească, prin intermediul reprezentanţilor diplomatici în România, persoanelor indicate în punctul de mai sus, să nu se oprească cu şederea în Petrograd sau în alte centre mari, din cauza problemelor cu care s-ar putea confrunta.

Să se ordone ministrului afacerilor interne să organizeze în instituţia sa o şedinţă specială, cu reprezentanţii Ministerului de Război, reprezentanţii Ministerului Afacerilor Interne şi ai Ministerului Marinei, pentru a examina problema privind regulamentul verificărilor materialelor scrise, aflate în posesia supuşilor români, care pleacă peste hotare, prin Rusia.

Jurnalul adevărat semnat de Preşedintele şi membrii Consiliului de Miniştri şi confirmat de şeful administraţiei Consiliului.

[S.A.N.I.C., fond P.C.M. 103, dosar 8/1916, f. 155-159]

***10.* 15/28 ianuarie 1917, Iaşi, Adresa Ministerului de Război adresată ministrului român la Paris, Alexandru Em. Lahovary[1], prin care este informat că generalul Dumitru Iliescu[2] a fost numit reprezentant al armatei române pe lângă Marele Cartier General Fracez**

CABINETUL MINISTRULUI DE RĂSBOIU

TELEGRAMĂ
No. 1031, 15 ianuarie 1917
Lahovary
Ministre Roumanie
Paris

Rog comunicaţi guvernului francez Generalul Iliescu este numit prin Înalt Ordin reprezentant al armatei lângă Marele Cartier General francez.

Ministru Război
V. Brătianu

[1] Alexandru Em. Lahovary (1855-1950), important diplomat român cu misiuni la Constantinopol (1902-1906), Viena (1906-1908), Paris (1 octombrie 1908-11 octombrie 1917), Italia (2 decembrie1917-1 februarie 1928).

[2] Dumitru Iliescu (1865-1940), ofiţer de artilerie cu studii în România (1884-1886, şef de promoţie) şi în Franţa (Şcoala Politehnică din Paris şi Şcoala de Aplicaţie de Artilerie şi Geniu de la Fontainebleau – 1886-1891). A luat parte la războiul româno-bulgar în calitate de ajutor al inspectorului general al artileriei, general Constantin Coandă. Cu gradul de general de divizie a condus Secretariatul General al Ministerului de Război în perioada 10/23 ianuarie 1914-14/27 august 1916. La declararea războiului a fost învestit în funcţia de subşef al Marelui Cartier General român, conducând de fapt operaţiile armatei române din toamna anului 1916, deoarece generalul Vasile Zottu figura ca şef nominal al acestei structuri. La 5 decembrie1916 a fost înlocuit din funcţie şi a fost trimis în Franţa ca reprezentant al Marelui Cartier General român (1917-1919). Foarte apropiat de prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, Dumitru Iliescu este o personalitate militară controversată, el fiind unul dintre autorii morali ai eşecurilor din lunile august–noiembrie 1916.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

[Arh. M. A. E., fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, vol. 124, p. 2]

***11*. 15/28 ianuarie 1917, Stockholm, Telegrama legației din Suedia, semnată Grigore Bilciurescu[1], referitoare la poziția țărilor nordice față de războiul mondial**

Ministerul Afacerilor Străine
Înreg. La No. 1685 din 28 Ian. 1917

Telegramă cifrată
de la Legațiunea din Stockholm
No. 143 din 25 Ian./7 Febr. 1917

Ministre Affaires Etrangères
Iassy

Le Conseil des Ministres a rédigé une note de protestation contre le blocus allemand, qualifié de „grave atteinte à la liberté des mers et aux droits des neutres? La note a été à Copenhague et Christiania pour être approuvée et remise au Gouvernement allemand. Après-demain, peut-être, elle sera donnée à la publicité, comme note collective identique des Ministres des Affaires Etrangàres des trois Royaumes Scandinaves. On droit généralement que l'attitude nouvelle des Etats-Unis d'Amérique et même leur entrée en guerre contre l'Allemagne, ne feront pas sortir de leur neutralité les pays scandinaves puisque cette politique, conforme aux intérêts des trois, et les mettant tous d'accord, leur est ainsi la seule possible dans la situation présente. En ce qui concerne spécialement le Danemark, il ne peut pas résister à une invasion allemande, considérée d'ailleurs comme peu probable et il ne veut pas de guerre contre l'Angleterre. La Suède ne pourrait, après la décision américaine, penser à unir son sort à celui de l'Allemagne, à moins d'un nouveau et éclatant succès de celle-ci et d'une révolution en Finlande. Enfin, la Norvège, avec son effectif militaire réduit et ses côtes immenses et exposées, ne pourrait rien entreprendre à elle seule, malgré ses sentiments hostiles à l'Allemagne.

Bilciurescu , No. 143

[Arh. M.A.E., fond E.2, partea a II-a, Stockholm-Viena, 1914-1924, vol. 36, p. 83]

***12*. 18/31 ianuarie 1917, Iaşi, Adresa Biroului Ataşaţi Militari din Marele Cartier General Român către Ministerul Afacerilor Străine prin care se informează că regele Ferdinand a aprobat ca maiorii americani F.I. Parker şi M.G. Kerth să viziteze frontul**

MARELE CARTIER GENERAL
Eşalonul 3 Ataşaţii Militari

No. 154
1917, luna ianuarie, ziua 18
Eşalonul 3 Ataşaţii Militari M.C.G.

[1] Grigore Bilciurescu (1874-?), diplomat, primul titular al misiunii diplomatice a României în Suedia (însărcinat cu afaceri *ad interim*), înființată la 1 noiembrie 1916. A rămas în funcție până în mai 1917, întrucât a fost transferat la legația de la Oslo (Norvegia), recent înființată. A rămas în fruntea acesteia până în 1922, când, din rațiuni bugetare, legația a fost desființată. Anterior misiunii din Suedia, Grigore Bilciurescu a fost consul la Belgrad. Din 1924 a condus legația României în Bulgaria.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Către
Ministerul Afacerilor Străine
Direcțiunea Personalului şi Protocolului

La comunicarea ce ați binevoit a face acestui Eşalon cu No. 432 din 9 ianuarie curent, privitor la situația celor 2 observatori militari, domnii maiori F.I. Parker şi M.G. Kerth pe lângă armata noastră, ca răspuns la intervenirea cu No. 137 din 6 ianuarie curent a Eşalonului, am onoarea a ruga să binevoiți a aduce la cunoştința Legațiunei Statelor-Unite că M.S. Regele a aprobat ca sus-citații ofițeri americani, dimpreună cu Căp. H.E. Yates[1], ataşatul militar pe lângă acea Legațiune – să fie admişi pentru a vizita frontul armatelor de operațiuni, iar nu ataşați în permanență pe lângă vreun Comandament sau Corp de Armată.

Şeful Eşalonului 3
Lt.colonel

[Arh. M. A E, Fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, vol. 124, p. 15]

***13*. 18/31 ianuarie 1917, Scrisoarea senatorul D.I. Zasiadko adresată lui Vsevolod Aristarhovici Udințev[2] referitoare la evacuarea cercetaşilor în Rusia**

Privat
N. 220
18 ianuarie 1917
Mult stimate domnule Vsevolod Aristarhovici,

Altața Sa Regală, Prințul Moştenitor Carol a binevoit să-şi exprime părerea referitor la faptul că cercetaşii evacuați în Rusia ar trebui să-şi continue studiile după manualele româneşti.

În conformitate cu aceasta, în şedința internațională specială condusă de mine, a fost examinată problema primirii în Rusia a manualelor, pentru cercetaşii evacuați în Imperiu, pentru a emite o hotărâre pozitivă în acest sens.

Drept urmare, eu, având în vedere urgența problemei, v-am contactat la telefon şi dumneavoastră v-ați exprimat părerea că nu ar exista obstacole în acest sens şi că ar trebui să stabiliți un termen mai comod pentru punerea în aplicare a propunerii.

Din acest motiv, propun ca la punctele vamale manualele să fie luate de la cercetaşi şi trimise la Odessa, comitetului de cenzură pentru examinare, după care, trimise guvernatorilor care le vor solicita pentru a le împărți cercetaşilor stabiliți în limitele guberniilor de care sunt responsabili. Totodată, l-am anunțat pe generalul-locotenent Mosolov privind trimiterea unui exemplar la Petrograd pentru o examinare prealabilă de către Departamentul Principal pen-

[1] Halsey Edward Yates (1876- 1963). Ofițer american de infanterie. Grade: căpitan- 15 august 1906; maior-15 mai 1917; locotenent-colonel- 1 iulie 1920; colonel- 26 octombrie 1921. Ataşat militar în România (1916-1919), În perioada august-decembrie 1919 a reorganizat jandarmeria din Ungaria şi-a continuat cariera militară până în 1940, când a trecut în rezervă.

2 Vsevolod Aristarhovici Udințev (1865-1945), avocat, jurist, ministru adjunct al educației. În 1897 şi-a susținut, la Universitatea din Kiev, teza de doctor în drept comercial, ulterior a devenit profesor la catedra de drept comercial. În 1909 s-a transferat la catedra de drept civil. În perioada 1900-1909 a deținut funcția de secretar al consiliului universității, iar în anii 1909-1910 a ocupat postul de decan al Facultății de Drept. În perioada 1910-1911 a fost prorector. În 1911 s-a mutat la Universitatea din Sankt Petersburg, la catedra de drept civil. În 1913 a fost ales decan al Facultății de Drept. Este autor al mai multor lucrări ştiințifice privind dreptul civil şi minier. În 1913 a fost numit membru al Consiliului pentru Minerit. În 1916 a obținut funcția de şef al Departamentului principal pentru presă, iar în ianuarie 1917 a devenit ministru adjunct al educației. A murit în 1945, la Baku.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tru edituri.

Anunțându-vă de cele de mai sus, rog Excelența Voastră să nu refuze să trimită dispozițiile corespunzătoare Comitetului de cenzură de la Odessa şi să mă anunțați şi pe mine.

Rog să primiți respectul meu profund şi deplina loialitate.

Semnătura: Zasiadko

[S.A.N.I.C., fond P.C.M. 103, dosar 6/1916, f. 127-128]

***14.* Ianuarie 1917, Iaşi, Telegrama ministrului rus în România, A.A. Mosolov, adresată senatorului D.I. Zasiadko prin care se solicită permisiunea ca românii ce se găsesc în Rusia în drum spre Franța să poată efectua schimbul valutar**

Telegrama nr. 3032

Senatorului Zasiadko,

Guvernul României se adresează cu următoarea rugăminte Guvernului Imperial. Mulți români care au plecat în Rusia, cu intenția de a pleca în Franța, Paris, au în posesia lor cecuri bancare în valoare de 10 mii şi 60 mii franci. Având în vedere întreruperea comunicațiilor navale din Norvegia în Anglia, aceştia vor rămâne în Rusia până la momentul când vor putea pleca în Franța. E de dorit să li se permită băncilor din Rusia să le dea, celor care doresc, ruble, în schimbul micşorării valutei de pe cecurile respective. Ministrul finanțelor solicită să fie informat dacă li se va permite românilor să efectueze astfel de operațiuni şi pentru a-i informa şi pe români.

Mosolov 160.

[S.A.N.I.C., fond P.C.M. 103, dosar 9/1916, f. 4]

***15.* 19 ianuarie/1 februarie-7/20 februarie 1917, Însemnările contelui de Saint-Aulaire[1], ministrul Franței în România, despre Conferința interaliată de la Petrograd**

Conferința de la Sankt-Petersburg. România, generalul Berthelot şi cu mine am fost confruntați cu o dificultate şi mai mare, survenită dintr-o direcție şi într-un moment pe care le-aş fi prevăzut cel mai puțin, şi anume de la Paris, unde Lyautey era acum ministru de război. El nu putuse nici măcar să-l recheme pe Sarrail[2] de pe frontul din Orient, ceea ce totuşi fusese primul punct din programul său. Mai mult, cei de la Paris au vrut să-l oblige să-l recheme pe Berthelot, şi aceasta ar fi implicat propria mea rechemare. Îmi pare rău că nu mai posed scri-

[1] Charles-Auguste-Félix, conte de Beaupoil de Saint-Aulaire (1860-1954), diplomat, ministrul plenipotențiar al Franței în România (1916-1920). A continuat activitatea diplomatică mai întâi la Madrid (1920), apoi la Londra (1924). Memoriile sale, *Confessions d'un vieux diplomate*, apărute la Editura Flammarion din Paris, conțin 200 de pagini despre misiunea diplomatică în România şi sunt extrem de utile pentru cunoaşterea perioadei dificile a războiului.

[2] Maurice Paul-Emmanuel Sarrail (1856-1929), general francez. În 1911 a fost avansat general de divizie, iar la începutul războiului a comandat Corpul 6 Armată. La 2 septembrie 1914 a fost numit comandant al Armatei 3, calitate în care a luat parte la cea de-a doua bătălie de la Marna, fiind unul dintre artizanii acestei victorii. A intrat în dispută cu mareşalul Joseph Joffre, comandantul şef al armatei franceze, care l-a destituit. Decizia a stârnit o furtună în lumea politică franceză, Joffre fiind obligat să-l numească comandantul Armatei de Orient, care a debarcat la Salonic în octombrie 1915. În noiembrie 1916 a condus ofensiva forțelor franco-engleze care a avut drept rezultat cucerirea Monastirului. A fost schimbat din funcție de prim-ministrul Chamberlain, în decembrie 1917, comanda Armatei Orient fiind preluată de generalul Guillaumat şi apoi de generalul Franchet D'Esperey.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sorile pe care mi le-a scris în timpul acelei dureroase perioade, scrisori în care freamătă mânia sacră a unui Prometeu înlănțuit. Era cuprins acolo, la un diapazon mai ridicat, într-un vocabular mai mult militar decât parlamentar, violentul rechizitoriu care, prin răzbunarea acelei Nemesis democratice ce plătea oalele sparte, a fost epilogul şi nu, după cum regret şi acum pentru Franța şi pentru civilizație, începutul carierei sale ministeriale. Robert de Flers, căruia îi arătam scrisorile acestui supraom atât de uman, îl definea pe bună dreptate drept un *nietzschean creştin*. Dorință de putere avea într-adevăr, dar nu pentru puterea în sine, nu ca scop, ci ca un mijloc de a sluji umanitatea, începând cu umanitatea franceză.

Nu pot să scriu numele lui Robert de Flers fără emoție şi fără un elan de recunoştință pentru acest camarad de zi cu zi, din vremurile eroice când zâmbetul era, fără îndoială, forma cea mai grea şi cea mai necesară a eroismului, ceea ce nu-l împiedica pe colegul meu să-i cultive şi celelalte forme, aşa cum voi avea prilejul să relatez. Încadrat în serviciul impropriu numit de propagandă, el propaga mai ales unde de optimism. Nu prin faptul că, pentru el, o situație disperată nefiind gravă nu mai era disperată: căci acest autor vesel avea prea multă minte şi inimă pentru a nu vorbi serios de lucruri grave. Dar acest spirit, prea autentic francez pentru a nu fi totodată căldură şi lumină, însufleția tot atât cât lumina, iar spiritul lui era prea inimos pentru ca să nu se dea la o parte şi să lase inimii cuvântul, atunci când era nevoie. Prin amabilitate şi simplitate, el părea să-şi uite celebritatea pe atunci fără seamăn pe bulevarde şi în saloanele literare ale Parisului. Toți interlocutorii îi deveneau prieteni. Stingea sau îşi modera sclipirile duhului, departe de a întrece măsura, ca alții care uimesc fără să seducă şi chiar fără să placă: „Mă plictiseşte, spunea el, să fiu considerat drept o maşină de fabricat vorbe de duh. Dacă nu le rostesc, oamenii mă iau drept un imbecil sau cred că-i iau pe ei drept imbecili.” Şi completa: „Dar nu aici. Românii şi româncele au prea multă finețe ca să nu simtă că nimica nu este mai idiot decât vorbele de duh în jet continuu”. Şi totuşi, îşi încheia observația asupra fabricanților de vorbe de duh, prin aceste cuvinte: „După război, dacă mai sunt în viață, mă voi distra devenind serios”.

Între timp, la începutul lunii februarie, ne aflam într-unul din momentele cele mai grave ale războiului, deoarece la Sankt-Petersburg a început o conferință interaliată despre care ne întrebam dacă nu va fi ultima lovitură dată alianței. Motivul oficial al acestei conferințe era coordonarea, pentru anul 1917, a operațiunilor de pe frontul oriental între ele şi cu cele de pe frontul occidental. Însă, pe marginea discuțiilor asupra mijloacelor de remediere a unui dezacord, care nu se putea prelungi fără a compromite rezultatul final al conflictului, instrucțiunile secrete date delegaților noştri, domnul Doumergue[1] şi generalul de Castelnau, le recomandau acestora să abordeze cu guvernul rus problema păcii viitoare.

La Iaşi, unde raporturile comandamentului rus cu guvernul român erau mai încordate ca niciodată de când acesta refuzase să-şi evacueze armata la marea sa „aliată“, nu aveam nicio îndoială că guvernanții de la Sankt-Petersburg se vor strădui să obțină de la delegații noştri asentimentul pentru rechemarea misiunii noastre militare sau cel puțin a şefului ei, a cărui prezență la Iaşi constituia principalul obstacol în calea mutării în Rusia a tot ce mai dăinuia din România şi care acolo ar fi absorbit rapid. La această conferință se jucau deci destinele solidare ale României şi ale situației noastre pe frontul oriental. La cererea sa, generalul Berthelot, mai direct amenințat decât mine, a fost convocat de generalul de Castelnau. Domnul Brătianu, fără să fie invitat, a hotărât să se ducă şi el şi m-a rugat să-l însoțesc. După o matură chibzuință, iar el

[1] Gaston Doumergue (1863-1937), om politic francez. Deputat radical (1893), ministru de mai multe ori (1902-1917), îndeosebi al coloniilor şi al afacerilor externe, apoi preşedinte al consiliului (1913-1914). Ales preşedinte al Republicii după demisia lui Millerand (1924), s-a retras din politică după expirarea mandatului (1931), dar, rechemat în 1934, a format un guvern de uniune națională cu intenția de a reforma constituția, ceea ce i-a atras opoziția stângii. S-a retras de la guvernare în noiembrie 1934.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a fost de acord cu mine, am considerat că era mai cuminte să mă abțin: mă temeam că, ducându-mă la Sankt-Petersburg fără instrucțiuni de la guvernul meu, nu numai că voi compromite cauza noastră printr-un exces de zel, dar voi părea că mă îndoiesc de zelul ambasadorului nostru, domnul Paléologue, în apărarea ei. Mă gândeam că voi apăra mai bine poziția Franței limitând-o, prin doar prezența generalului Berthelot, la terenul militar care, în cazul de față, îl domina pe cel politic. Ştiam, de altfel, că şeful misiunii noastre militare, în deplină înțelegere cu mine, o va apăra cu tot atâta fermitate câtă pricepere.

El o apără atât de bine în cursul unor discuții pasionate, încât reprezentantul statului major rus, generalul Gurko, îi reproşa că „era mai român decât românii". „Nu, replică generalul Berthelot, dar sunt francez, şi în această chestiune interesele țării mele sunt aceleaşi ca ale României." Adăugă surâzând: „Mă întreb chiar dacă nu sunt mai rus decât dumneavoastră, căci interesele tuturor aliaților, deci şi cele ale Rusiei, sunt aceleaşi ca ale României." Berthelot obținu deocamdată câştig de cauză, anume menținerea armatei române pe teritoriul național.

Această conferință din februarie 1917 a reprezentat de fapt cântecul lebedei pentru vechea Rusie şi ultima manifestare a alianței franco-ruse. Am trăit această alianță tot timpul cât a durat, de la naştere până la moarte, din ziua când, tânăr student, cu alți colegi îmbătați de entuziasm ca şi mine, purtam în triumf cazaci beți de-a binelea la balul care se dăduse în onoarea lor la Primăria Parisului şi unde apoi, tânăr ataşat la Quai d'Orsay, asistam la unul din banchetele care, într-un delir reciproc, sărbătoreau începuturile fraternității celor două țări până la ultimele ei convulsiuni, şi chiar până la descompunerea ei, mai înceată ca în alte părți pe frontul ruso-român.

[Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, traducere de Ileana Sturdza, introducere şi note de Mihai Dim. Sturdza, Editura Humanitas, Bucureşti, 2003, p. 103-106]

16. ianuarie 1917, Gagra, Telegrama trimisă inspectorului sanitar al flotei ruse de prințul Alexandru de Oldenburg[1] privind amenajarea de spații pentru cazarea curții regale şi a guvernului român

Gagra,

Pentru evacuarea din Iaşi la Herson a Curții şi Guvernului Român, e nevoie să se transfere din Herson la Nikolaev patru infirmerii a Zemsoiuz-ului[2] şi Sogor [3] cu un număr de 1300 de paturi. Prin urmare, adresez Excelenței Voastre rugămintea de a da dispoziții urgente pentru alocarea unor spații potrivite pentru stabilirea infirmeriilor în Nikolaev. Conform propunerii guvernatorului Hersonului, în Nikolaev ar putea fi ocupate clădirile a câtorva instituții şcolare, care ar putea fi pregătite în acest scop.

Telegrafiat, totodată, şi guvernatorului Hersonului

Semnat: Prințul Alexandru de Oldenburg

Confirmat: Secretarul Dancikov

[S.A.N.I.C., fond P.C.M. 103, dosar 9/1916, f. 6]

[1] Alexandru Petrovici de Oldenburg (1844-1932), deşi avea un titlu german, s-a născut şi a crescut la Petersburg. A fost adjutant al țarului Alexandru al III-lea şi şeful gărzii imperiale. A candidat, fără succes, şi la tronul Bulgariei. La începutul conflagrației mondiale, țarul Nicolae al II-lea l-a numit şeful serviciul medical al Rusiei.

[2] Uniunea zemstvelor din Imperiul Rus.

[3] Uniunea oraşelor din Imperiul Rus. Cele două organizații lucrau preponderent pe bază de voluntariat şi se ocupau cu asistența socială (orfelinate, spitale, infirmerii, cantine sociale, cazarea refugiaților etc.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***17*. 22 ianuarie/4 februarie 1917, Paris, Dare de seamă a locotenent-colonelului Maurice Després[1], ataşatul militar al Franței în România, adresată ministrului de război şi şefului Marelui Stat-Major al Armatei, despre misiunea în România**

Compte-rendu de mission

J'ai l'honneur de vous adresser ci-après le compte-rendu de la mission dont j'ai été chargé en Roumanie. Ce compte-rendu comprend deux parties:

1. Du début de ma mission (fin juillet) jusqu'à l'arrivée de la mission militaire.

2. Depuis l'arrivée de cette mission jusqu'à mon depart de Roumanie.

Dans la première partie je me suis efforcé de faire ressortir sous quelles influences et dans quelles conditions ont eu lieu l'entrée en guerre de la Roumanie ainsi que l'établissement de son plan de campagne; elle comprend également un bref rappel des principaux événements du debut de la campagne. La seconde partie se borne presqu'exclusivement à l'exposé de mes rapports avec la mission militaire. Elle est beaucoup plus personelle et je m'en excuse, mais il est impossible qu'il en soit autrement. Dès son arrivée, la mission militaire ayant tout absorbé et ne m'ayant rient communiqué, j'ai cru devoir m'effacer complètement et je ne me suis plus trouvé au courant des événements que d'une façon discontinue et fort vague et surtout je n'y ai plus été mêlé directement.

Ière partie. Du début de ma mission (fin juillet) jusqu'à l'arrivée de la mission militaire (milieu d'octobre).

Designé pour me rendre à Bucarest comme chef de mission militaire et attaché militaire, je n'acceptais pas cette mission sans faire ressortir que je n'avais plus du tout suivi les affaires roumaines depuis 1912, époque où j'avais quitté le pays après y avoir passé plus de trois ans, que si j'avais conservé des relations avec le personnel au pouvoir, l'attitude que j'avais cru devoir adopter à cette époque me gênerait peut-être dans les circonstances présentes, etc. Je donnais même le nom d'officiers pouvant accepter ce poste. J'estimais en effet qu'ils est des missions qu'on accepte ou qu'on accepte pas, non pas parce qu'elles vous plaisent plus ou moins, mais parce que on se sent plus ou moins capable de les remplir. Malgré mes objections, ma désignation d'office fut maintenue et je partis de Paris le 4 Juillet 1916. Dès mon arrivée à Bucarest, le 23 Juillet, je me remis en rapport avec M. Bratiano. Je trouvais le premier ministre assez nerveux. Il était encore sous l'impression d'une démarche faite par l'attaché militaire de Russie par ordre du Général Alexeieff[2]. D'après M. Bratiano, mon collègue russe lui avait déclaré que la Roumanie devait marcher maintenant ou jamais et que si elle ne se déclarait pas de suite pour les Alliés, on ne lui permettrait pas plus tard de faire une entrée triomphale en Transylvanie. N'étant pas au courant de cette démarche faite pendant mon voyage, je cherchais dans la correspondance de mon prédécesseur, je m'informais également auprès de mon collègue de Russie, et j'appris les faits suivants qui s'étaient passés depuis mon départ de Paris et qui m'ont été également confirmés pleinement par le Ministre de Russie, M. Poklewsky, au cours de conversations que j'ai eues depuis avec lui.

[1] Ambroise Marie Felix Maurice Després (1868-1944) a fost ataşat militar al Franței în România, Serbia şi Muntenegru (12 august 1909-24 septembrie 1912), apoi ataşat militar numai în România (3 iulie-2 decembrie 1916). Până la sosirea generalului H.M. Berthelot a îndeplinit şi funcția de şef al Misiunii Franceze. (Detalii în Maria Georgescu, Capitaine Cristophe Midan, *op.cit.*, p. 254-257)

[2] Mihail Vasilievici Alekseev (1857-1918), general rus. La începutul războiului a comandat grupul de armate „sud-vest” şi apoi pe cel de „nord-vest”. În 1915 a fost numit şeful STAVKA, de unde a fost înlocuit în noiembrie 1916 cu generalul Gurko, din cauza neînțelegerilor cu țarul Nicolae al II-lea. A revenit în fruntea acestui organism după înlăturarea țarului Nicolae al II-lea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Lorsque le Colonel Tatarinof[1], attaché militaire de Russie, était arrivé en Janvier 1916 à Bucarest, il avait reçu du Général Alexeieff l'instruction de continuer à orienter la Roumanie de notre coté, mais avec ordre formel de ne pas la faire partir. A la fin de juin 1916, le Général Alexeieff change brusquement d'idée, et dans les tout premiers jours de juillet il envoie au Colonel Tatarinof un télégramme dans lequel il le chargeait de dire à M. Bratiano et au Général Iliesco qu'il lui semblait difficile que dans l'avenir la situation devint plus favorable à l'entrée en ligne de la Roumanie. L'armée autrichienne lui paraissait avoir perdu toute capacité offensive; les Allemands attaqués eux-mêmes ne pouvaient secourir les Autrichiens; du coté sud, il n'y avait plus de forces allemandes ou autrichiennes et les Bulgares restaient seuls pour tenir tête à l'armée d'Orient. De plus, la Russie s'angageait en cas d'entrée en guerre de la Roumanie, à assurer le transport du matériel et des munitions qui lui seraient nécessaires. Ce télégramme se terminait par les fameus mots: maintenant ou jamais. Cette demarche russe avait été appuyée par mon prédécesseur et par l'attaché militaire d'Italie qui avaient remis en même temps au Général Iliesco des notes d'après lesquelles ils s'associaient entièrement à la demarche de leur collègue russe et où ils répétaient les mots: „maintenant ou jamais". J'ignore si l'attaché militaire d'Angleterre fut le même demarche, mais il me parait probable qu'il appuya au moins oralement l'action de ses collègues. Deux ou trois jours plus tard, nouveau télégramme du Général Alexeieff, faisant ressortir encore que le moment était particulièrement favorable, et qu'une aussi bonne occasion ne se représenterait peut-être pas, que l'ennemi avait épuisé ses réserves, que dans ces conditions rien ne pourrait menacer la Roumanie en Dobroudja, puisque l'armée d'Orient devait attirer la plus grande partie de l'armée bulgare et que, par suite, les Roumains pourraient se garder facilement de ce coté. J'ajouterai que, en ce qui concerne les forces bulgares, le Colonel Tatarinof émettait catégoriquement l'opinion que les Bulgares ne se battraient pas contre les Russes; cette opinion avait d'autant plus de poids qu'elle était émise par un officier qui jouissait de la confiance du Général Alexeieff et qui avait été attaché militaire à Sofia. Elle était partagée par toutes les personalités russes. A la fin de ce télégramme, le Général Alexeieff ajoutait que si l'entrée en ligne des Roumains était trop retardée, on n'aurait plus besoin de leur concours, et qu'on ne leur permettrait pas une entrée triomphale en Transylvanie.

En ce qui concerne l'origine de ce changement d'avis du Général Alexeieff, je suis réduit aux suppositions. M. Poklewski[2], quand il m'en parla, voulait y voir l'effet d'une pression insistante de la part de la France où, à son sens, on recherchait un succès diplomatique qui fut d'ailleurs très réel et très considérable, et où l'on tenait à employer l'Armée d'Orient. Je lui répondis que je ne savais rien à cet égard qu'il me paraissait certain qu'on était heureuex en France comme dans les autres pays de l'Entente de voir la Roumanie se joindre à nous tous, qu'on avait pu causer avec le Général Alexeieff du résultat que cette intervention pourrait avoir sur le front russe, mai qu'on l'avait certainement laissé libre du choix du moment et qu'à mon avis le Général Alexeieff avait choisi ce moment parce que c'était celui des offensives russes qui dans ses intentions devaient se poursuivre et pour lesquelles le concours roumain était précieux. Quoi qu'il en soit, ces 2 télégrammes dominent toute la question car les termes qu'ils contenaient et qui étaient presque ceux d'un ultimatum ont définitivement décidé la Roumanie à partir et parce que le renseignements militaires qui y étaient donnés sur la situation et l'état des forces ennemies ont servi de base à l'élaboration du plan de campagne roumain, déterminant l'Etat Major roumain à porter la presque totalité de ses forces vers la Transylvanie, ne laissant que peu de monde en Dobroudja, où on devait se tenir sur la défen-

[1] Aleksandr A. Tatarinov, colonel, ataşat militar al Rusiei în România (acreditat la 27 septembrie 1915).

[2] Stanislas Poklevski-Koziell (1868-1939), diplomat rus de origine poloneză. A funcționat în calitate de consilier diplomatic la Londra (1902-1909), ministru plenipotențiar în Persia (1909-1913) şi Bucureşti (1913-1916; 1917-1918).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sive. J'ai eu l'impression aue M. Bratiano tout en se cabrant devant l'injunction des Russes, redoutait de les voir tenir la promesse de ne pas permettre plus tard à la Roumanie de réaliser ses aspirations nationales aussi amplement qu'il le désiderait. Il est certain que de leur coté, les Russes pouvaient difficilement revenir sur la sorte d'ultimatum qu'ils avaient posé. A la suite de ces informations, je m'assurais auprès du Colonel Tatarinof que le Général Alexeieff était toujours partisan de l'entrée en action de la Roumanie malgré le retard qui y était apporté. Il me répondit affirmativement, ce qui m'était d'ailleurs pleinement confirmé du Grand Quartier Général Russem d'où l'on m'écrivait que le Général Alexeieff était particulièrement impatient. Mon collègue anglais était également partisan du départ de la Roumanie. Mon collègue italien qui n'exprimait d'ailleurs nettement sa pensée que quand il s'agissait d'exposer ses prévisions concernant des événements déjà réalisés, appuyait l'action russe, tout en semblant mécontent de voir la Roumanie demander les mêmes avantages que l'Italie. Il ne précisait pas d'ailleurs son avis sur l'opportunité de l'action roumaine.

Enfin, en France, où le Général Iliesco avait envoyé confidentiellement en mai ou juin tous les renseignements sur les effectifs de l'armée roumaine, son armement, ses munitions etc., renseignements sur la valeur desquels on s'était définitivement éclairé auprès de mon prédécesseur, et où on avait donc toutes les données concernant cette armée, on desirait très vivement voir la Roumanie entrer en ligne le plus tôt possible, et ce désir m'avait été nettement exprimé à mon départ. Telle était la situation au moment de mon arrivée.

Dans ces conditions, conformément aux instructions reçues, j'appuyais l'action de mon collègue russe auprès des Roumains, pour obtenir le départ de la Roumanie le plus tôt possible. La date du 1/14 août avait même été fixée comme dernier délai. Dans le même but, j'appuyais les desiderata des Roumains auprès des Russes, profitant pour cela des excellentes relations que j'avais avec M. Bratiano et le Général Iliesco, ainsi que de la confiance qu'ils avaient en moi. En dehors d'une action générale et énergique de tous les instants, j'ai eu à agir particulièrement sur les points suivants sur lesquels ont porté les négociations auxquelles j'ai été mêlé:

1. Rôle et date de départ de l'armée de Salonique;

2. Question de savoir si on prendrait l'offensive en Dobroudja en même temps qu'en Transylvanie;

3. Valeur des renforts russes à envoyer en Dobroudja.

1. M. Bratiano montrait une certaine méfiance à l'égard de l'Armée de Salonique. Le Ministre de France et moi même nous télégraphiâmes en France pour demander des renseignements précis sur ses effectifs et pour calmer les inquiétudes de M. Bratiano, nous lui communiquâmes les chiffres qui nous furent données. M. Bratiano aurait désiré ne s'engager qu'après que l'armée d'Orient eut prouvé la réalité de sa force par une offensive victorieuse. Dans le compte-rendu que je télégraphiais de l'état des négociations, je rendis compte de cela, faisant ressortir que, à ce moment, cette question de l'offensive de l'armée d'Orient dominair la question. Cela fut considéré comme une suggestion de ma part, ce qui était d'ailleurs éronné, et fut repoussé formellement. Enfin, M. Bratiano se laissa convaincre et il accepta de signer la Convention militaire avant que l'action de l'Armée d'Orient se fut manifesté, étant convenu que l'offensive de Salonique serait déclanché avant l'entrée en action de la Roumanie.

2. Au cours des négociations, il fut question du plan de campagne roumain. Il consistait à envahir la Transylvanie tout en restant sur la défensive du côté bulgare et il ne pouvait guère en être autrement, étant donné les idées exprimées dans les télégrammes du Général Alexeieff. A un moment donné des négociations séparées concernant l'Armée de Salonique furent engagées en France par le Colonel Rudeanu[1]. D'après un télégramme que ce dernier

[1] Vasile Rudeanu (1871-1965), general de artilerie. A condus Direcția armamentelor din Ministerul de Război şi a efectuat, în anii 1914-1916, mai multe misiuni în străinătate (Germania, Austria, Franța, Italia, Marea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

adressa à M. Bratiano et don't celui-ci me donna connaissance, le représentant russe à ces négociations avait émis l'idée d'une offensive en Dobroudja concuremment avec celle qui devait avoir lieu en Transylvanie. Cette idée était en contradiction formelle avec celle qu'exprimait le Colonel Tatarinof; je le fis ressortir dans un télégramme demandant que cette contradiction fut liquidée. D'autre part, le Général Iliesco m'avait dit que du coté roumain, on était partisan de cette offensive tout au moin jusqu'à Roustschouck et Sistovo pour assurer à Bucarest une zône de protection plus étendue, mais que les Russes s'y opposaient, motivant leur manière de voir en disent que cette opération avait l'inconvénient d'exiger l'envoi de renforts plus importants que ceux qu'ils pouvaient fournir et en laissant entendre que les Bulgares ne bougeraient pas. En ce qui concerne les Bulgares, on contait d'ailleurs toujours du coté russe une certaine résistance. Le Général Iliesco, tout en reconnaissant avec moi qu'une offensive simultanée de l'Armée d'Orient et des Roumains était la vraie solution militaire contre les Bulgares, me fit ressortir que devant cette résistance russe et par suite du fait que les troupes roumains envoyées en Dobroudja n'étaient que des troupes de 2ème ligne; il n'y avait pas à songer à prendre l'offensive de ce coté. Je télégraphiais cela en France et on me répondit de ne pas insister sur cette offensive. Le Général Iliesco ajoutait d'ailleurs que, si les forces roumaines opérant au nord pouvaient atteindre la ligne du cours du Muresh choisie de façon à avoir un raccourcissement de front convenable, elle se fixeraient de ce coté, et qu'on pourrait peut-être alors profiter des disponibilités pour prendre l'offensive contre la Bulgarie suivant son attitude à ce moment. Cela ressortait d'ailleurs du plan de campagne que j'envoyais en France. J'ajouterai aussi, mais sans cependant pouvoir en donner des preuves certaines, que j'ai la conviction presque absolue que jusqu'au dernier moment, M. Bratiano et peut-être aussi les Russes négociaient avec la Bulgarie, espérant toujours ne pas la voir prendre part à la lutte. M. Bratiano s'est d'ailleurs toujours réfusé à déclarer la guerre à l'Allemaghe et à la Bulgarie comme on le lui demandait. Il n'a jamais consenti à déclarer la guerre qu'à l'Autriche-Hongrie.

3. Au point de vue des renforts russes à envoyer au début, le Général Alexeieff faisait quelque résistance. Au cours de négociations antérieures, M. Bratiano avait demandé 200.000 hommes; puis, confiant dans une certaine mesure dans ce que lui affirmait le Général Alexeieff et le Colonel Tatarinof au sujet de l'état des forces austro-allemandes et de ce que les Bulgares pouvaient tenter en Dobroudja, il avait abaissé sa demande à 50.000 hommes. Le Général Alexeieff avait proposé au début 1 division d'infanterie, puis à force d'insistance de la part de M. Bratiano, insistance que je crus devoir appuyer auprès de mon collègue russe, on obtint de lui 2 divisions d'infanterie (dont 1 russe et 1 serbe), et 1 division de cavalerie. Il avait aussi été question d'une troisième division d'infanterie mais le Général Alexeieff ne voulut pas en entendre parler.

Les négociations pour la Convention militaire étaient ainsi terminées, mais M. Bratiano ne consentait à la signer qu'après la Convention politique qui donnait lieu à des négociations plus prolongées auxquelles d'ailleurs je n'ai naturellement pas pris part. Cependant, une seule fois, sur la demande expresse du Ministre de France, je fis auprès du Général Iliesco une démarche personnelle pour le prier d'employer son influence auprès de M. Bratiano afin de lui faire accepter une clause fixant les conditions dans lesquelles la Roumanie serait admise à la Conférence qui terminerait la guerre. M. Bratiano, malgré toutes les insistances, maintenait toujours toutes ses prétentions politiques, les Russes répondaient par de nouvelles rédaction des articles en discussion et répondaient même parfois avec des retards considérables. C'est à ce moment que, sentant que tout retard était préjuciable au résultat qu'on attendait de l'entrée en action de la Roumanie, ainsi que me le faisaient aussi ressortir des télégrammes que je

Britanie) pentru achiziționarea de armament, muniție şi tehnică de luptă. După intrarea în război a fost reprezentant al Înaltului Comandament Român pe lângă marile cartiere generale francez şi britanic. Memoriile sale sunt o sursă importantă pentru cunoaşterea situației României în timpul primei conflagrații mondiale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

recevais de France, je télégraphiais que, à mon sens, l'ère des marchandages étair close, que la Convention militaire était prêt, que le seul retard provenair des négociations relatives à la Convention politique, que si le Général Alexeieff s'était montré relativement conciliant à l'égard des Roumains en faisant des concessions, il ne paraissait pas en être de même à Pétrograd, que la date du 1/14 août fixée comme dernier délai approchait et que, dans ces conditions, c'était à l'élément militaire à peser sur l'élément diplomatique dans la mesure où il croirait devoir le faire étant donné l'importance qu'il attribuait à l'entrée en ligne de l'armée roumaine dans les circonstances présentés. A ce moment, M. Sasonof quitta le Ministre et on m'écrivit même que les retards apportés dans les négociations avec la Roumanie n'étaient peut-être pas étrangers à son départ. Enfin, la réponse russe arriva, donnant satisfaction sur tous les points à M. Bratiano et les deux Conventions politique et militaire furent signées. Je signais cette dernière après avoir demandé et reçu confirmation de mes pouvoirs à cet égard ainsi qu'approbation du prolongement du délai qui avait été primitivement fixé au 1/14 août. En ce qui concerne le plan de campagne, il fut établi ainsi que je l'ai déjà fait ressortir sous l'influence des idées russes et des renseignements que donnait le Général Alexeieff sur les forces ennemies. La prédominance de l'influence russe en pareille matière était d'ailleurs toute naturelle, étant donné que l'armée roumaine prolongeait le front russe et que les Russes participaient à l'action roumaine par les renforts qu'ils s'engageaient à envoyer en Dobroudja.

Le Général Iliesco me communiqua ce plan le 10 août et je l'envoyais le même jour en France. Aucune observation ne me fut adressée à son sujet. J'ai d'autant plus lieu de croire qu'il fut approuvé que, au début de septembre, au moment où les choses allaient mal en Dobroudja, l'avis identique fut télégraphié à la fois au GQG roumain et à moi-même, qu'il fallait parer au plus pressé de ce coté, mais que, aussitôt, que la situation y serait rétabli, il y avait lieu de reprendre de suite le plan primitif. En dehors de la question de l'offensive contre la Bulgarie qui a été exposée plus haut dans le compte-rendu des négociations de la Convention militaire, je n'eue à intervenir que sur le point de detail suivant. Je constatais que les étapesm pour le trajet que devaient faire les renforts russes de Reni ou de Cernavoda à leurs emplacements de concentration étaient de 30 à 35 kilomètres, ce qui me parut d'autant plus considérable que je connaissais la lenteur russe, et que je me rendais compte de l'importance que présentait l'arrivée de ces renforts en temps voulu. Je le fis ressortir au Chef du Bureau des Opérations, qui en convint avec moi, et les réduisit. Telle est le genèse de l'entrée en action de la Roumanie et l'origine de son plan de campagne. Je me suis pas à même de dire dans quelle mesure s'est exercée l'action française avant mon arrivée, tant sur les Romains que sur le Général Alexeieff et en particulier quelle est l'origine du reviriment qui s'est produit fin juin dans l'esprit de ce dernier, mais il me parait indéniable que ce sont ses télégrammes catégoriques de cette époque qui ont mis définitivement les Roumains au pied du mur. Le Colonel Tatarinof, cependant très peu porté à endosser les responsabilités, le reconnaissait lui-même. Il m'a declaré, en effet, à plusieurs reprises qu'il appuyait auprès du Général Alexeieff toutes les demandes de renfort que lui adressaient les Roumains, en lui disant: „C'est nous qui les avons fait partir, c'est à nous de les soutenir”.

L'action française, pendant la période des négociations auxquelles j'ai pris part, s'est fait sentir pour appuyer sur le point de vue russe, en attirant l'attention des Roumains sur ce fair que l'occasion ne se représenterait peut-être plus, et pour engager les Russes à ceder aux exigences roumaines tant politiques que militaires, dans la mesure qu'ils estimeraient convenable, étant donné l'importance qu'ils attribuaient à son concours au moment où il était appelé à se produire. Elle a, somme toute, activé la fin des négociations et les a fait aboutir définitivement jouant le rôle d'intermédiaire entre deux personnnes qui sont sur le point de se séparer sans avoir pu se mettre d'accord, par suite d'une méfiance réciproque, résultant de leurs rapports antérieurs. C'est surtout auprès des Roumains que l'action française fut déterminante dans ce sens, en se servant de la confiance qu'ils avaient en nous pour leur inspirer confiance à

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

leur tour dans les promesses des Russes. Au point de vue des opérations militaires, j'ai eu à agir comme représentant du Haut Commandement Français auprès du Haut Commandement Roumain. Je ne puis, surtout de mémoire, faire le récit des opérations militaires qui se sont déroulées depuis l'ouverture des hostilités jusqu'à l'arrivée de la mission militaire française. Ce récit serait d'ailleurs déplacé dans ce compte-rendu, et il suffit de se raporter à ma correspondance à cet égard. Je me bornerai à exposer les points sur lesquels j'ai eu à intervenir et le sens dans lequel j'ai cru devoir le faire. Au début se produisit l'affaire de Turtucaia. Je fis ressortir au Général Iliesco que je ne comprenais pas l'acharnement avec lequel on défendait ce point devenu intenable devant l'accumulation des moyens qu'y amenait l'ennemi, que une fois la première ligne de défense tombée, et la tendance à l'encerclement nettement dessiné de la part de l'adversaire, l'évacuation s'imposait, d'autant plus que Turtucaia ne pouvait nullement être considerée comme une tête de pont, comme on le désignait à tort, puisqu'aucun pont n'avait été construit sur ce point. Un télégramme reçu du G.Q.G. français vint du reste confirmer cette manière de voir. Le Général Iliesco en convint, mais trop tard. Il reconnut d'ailleurs qu'il y avait eu faute de la part du Commandement quand il avait approuvé l'ordre donné par le Général Aslan[1] de tenir à toute prix Turtucaia. Mais cette intervention ne fut pas inutile car elle eut certainement une influence sur la décision qui fut prise un peu plus tard d'évacuer Turtucaia. J'eue à passer à ce moment de bien pénibles instants. L'action nettement offensive prévue de la part de l'Armée d'Orient ne s'était pas produite avec toute l'évidence désirable à la date convenue. M. Bratiano, un peu inquiet, me fit à cet égard des reproches qui, après l'affaire de Turtucaia, devinrent particulièrement amers et même violents. Il rendait l'inaction apparente de l'Armée d'Orient responsible de cet échec, et faisait ressortir que si la Roumanie tenait ses engagements, les Alliés et en particulier la France qui assumait le commandement de cette armée, n'en faisaient pas autant. Mais je passe sur ces moments pénibles don't ma correspondance peut donner une idée.

Il faut d'ailleurs reconnaître que, au nord, l'armée roumaine n'était pas plus heureuse, et que les Russes, malgré leurs engagements, ne paraissaient guère se décider à faire du coté d Dorna Vatra l'offensive qui devait couvrir l'aile droite de l'armée roumaine et permettre sa progression. Renversant les rôles, ce furent même les Roumains qui envoyèrent un détachement au S.O. de Dorna Vatra, pour permettre aux Russes d'avancer. Quoi qu'il en soit, en dehors d'une action constante destinée à relever le moral du Commandement roumain que le mauvais début de la campagne avait un peu déprimé, je n'eus à intervenir qu'au moment de la tentative du passage du Danube. Lorsque j'appris qu'il était question de cette opération et que l'Etat-Major roumain allait y consacrer ses dernières réserves, j'exprimais l'opinion que, si on avait des forces suffisantes pour faire cette opération, elles seraient à mon sens mieux employées en Dobroudja où la situation n'était pas brillante, et où les renforts russes démandés tardaient beaucoup à arriver, et que si on y consacrait des forces insuffisantes, elle était vouée à un échec certain. On parût, pendant quelques jours, renoncer à cette opération. Mais sous l'influence du Général Averesco[2], qui commandait à ce moment toutes les troupes du Sud et qui cherchait certainement à avoir un succès personnel, l'idée fut reprise sans que j'en ai été avisé, probablement parce que on connaissait mon opinion à cet égard, et l'opération fut tentée.

[1] Mihail Aslan (10 august 1857-1936), considerat unul din cei mai capabili generali români, în campania din 1916 i s-a încredinţat comanda Armatei 3, dispusă în sudul şi sud-estul României. Nu a confirmat însă, aşteptările, în august 1916, trupele din subordinea sa fiind învinse în bătălia de la Turtucaia. Acuzat de slăbiciune la comandă, a fost schimbat din funcţie şi pus la dispoziţia Corpului 4 teritorial.

[2] Alexandru Averescu (1859-1938), general (1906) şi mareşal (1930). A comandat Armata 2 în anii 1916-1917, cu excepţia unei scurte perioade când a condus manevra de la Flămânda (septembrie-octombrie 1916). Armata de sub comanda sa a repurtat victoria de la Mărăşti. A părăsit armata şi a intrat în viaţa politică, întemeind Liga (Partidul) Poporului. A fost prim-ministru în trei rânduri (ianuarie-martie 1918; martie 1920-decembrie 1921; martie 1926-iunie 1927).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

En dehors de cette intervention, mon rôle consista à transmettre et à commenter au Général Iliesco les télégrammes que je recevais, aux demandes de conseils qu'il me priait avec beaucoup de confiance d'envoyer, et d'insister auprès des Russes pour qu'ils accordent les renforts qu'on leur demandait. Je m'empresse de reconnaître que les directions que j'eus à transmettre ainsi, furent suivies autant que les circonstances du moment le permirent. Enfin, le recul des troupes roumaines s'accentua. Il fut la conséquence de leur imprévoyance et des fautes tactiques qu'elle commirent, et que seule une instruction antérieure aurait pu empêcher. C'est ainsi que les unités qui se trouvaient devant Sibiu se laisssèrent surprendre au défilé de la Tour Rouge par des troupes alpines allemandes qui tombèrent sur leurs derrières en passant par une région et on avait négligé même de s'éclairer parce qu'elle était réputée inaccessible. C'est ainsi également que les troupes roumaines s'arrêtèrent pas sur la ligne de hauteurs qui longe la rive gauche du Haut Muresh et la rive droite de l'Olt jusqu'à Brassov. Bienque leur attention ait été sérieusement attiré sur cette ligne, celle-ci ne fut pas suffisamment organisée et les Roumains ne parurent même pas chercher à y tenir.

Il faut aussi constater que sous l'empire des renseignements que donnait le Général Alexeieff sur l'état des forces autrichiennes et des disponibilités allemandes, l'armée roumaine avait été amenée à occuper un front considérable, et que, quand les événements montrèrent l'erreur des précisions des Russes, ces derniers n'accordèrent ni n'envoyèrent avec toute rapidité désirable les renforts qui leur étaient demandés de la façon la plus pressante. Mais je n'insiste pas sur cette période des opérations, me bornant à renvoyer à ma correspondance. Qu'il me soit permis, en terminant, d'exprimer le voeu de ne pas voir la façon dont s'est terminé l'entrée en action de la Roumanie rendre injuste à l'égard de son armée et surtout des personalités qui par sympathie pour notre cause, et en particulier pour nous français l'ont orientée de notre coté. Il y a eu certes, surtout au début de grosses défaillances, mais la majorité de l'armée parait s'être bien battue. Somme toute, pendant plus de cent jours, les troupes qui, après avoir envahi la Transylvanie, s'étaient retirées sur les cols frontières, ont dû se battre tous les jours contre un adversaire très aguerri, possédant une très réelle superiorité d'armement et releve à certaine intervalles. Malgré l'état de fatigue de ces troupes qui, par suite de l'étendue considérable du front et de l'absence des réserves, il y a eu retraite mais non déroute, et l'armée roumaine a perdu près du ¼ de ses effectifs.

On peut aussi se demander pourquoi les Roumains n'ont pas accepté et même demandé plus tôt de missions militaires. Avant de s'engager M. Bratiano ne voulait pas que le moindre indice put faire soupçonner le côté vers lequel il s'était décidé à s'orienter. Il voulait qu'il y eut surprise complète pour que ses adversaires n'aient pas le temps de prendre les devants, soit en envahissant les premiers le pays, soit en concentrant des forces qui, dès le début, se seraient opposées dans la région montagneuse des Carpathes à tout mouvement en avant des armées roumaines. Etant donné cette idée très arretée de M. Bratiano, on peut même dire que, si l'armée roumaine était partie plus tard, elle n'avait pas été mieux préparée, d'autant plus que les Russes dont la méfiance à l'égard des Roumains était extrême, n'auraient pas permis de leur coté le moindre arrivée de matériel ou de munitions. On tournait dans un veritable cercle vicieux. Puis, une fois les ostilités ouvertes, il fallait compter avec l'amour propre extrême des Roumains qui mettaient un point d'honneur à se tirer d'affaire seuls. Il a fallu les revers du début en Dobroudja pour les décider à demander du secours à cet égard. Et la façon dont, après leurs revers, étaient admis les conseils, permet de se rendre compte combien, au début, la situation était delicate à ce point de vue; et cela d'autant plus que, sous l'empire de leur méfiance héréditaire à l'égard des Russes, ils faisaient appel à nous pour éviter de tomber sous ce qu'ils nomment la griffe russe, sans se soucier le moins du minde de savoir s'ils n'éveilleraient pas contre nous leur susceptibilité bien connue.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Je crois aussi devoir faire ressortir que, bien que l'intervention roumaine n'ait pas eu le résultat qu'on attendait, elle n'aura pas été inutile. Dans la guerre d'usure qui se poursuit, elle aura accéléré l'usure de nos ennemis aux points de vue fatigue, effectifs et munitions. Ne faut-il pas voir dans la mobilisation civile à laquelle vient de procéder l'Allemagne un résultat de cette intervention? Enfin, il ne faut pas oublier que si l'armée roumaine a été battue, elle n'est pas détruite et que le reste de ses unités, ainsi que les jeunes classes 1917 et 1918 qui ont été levées à temps même dans les régions envahies, doivent constituer au printemps un total d'au moins 450.000 hommes, qui, convenablement exercés, représenteront une force d'autant plus sérieuse que les épreuves subies en 1916 les auront aguerris et leur aurent donné ces qualités morales qui semblent avoir le plus manqué à l'ancienne armée et surtout à son corps d'officiers.

IIème partie. De l'arrivée de la mission militaire (16 octobre) à mon départ de Roumanie (9 décembre).

Tant du coté français que du coté roumain, j'ai été tenu complètement en dehors et j'ignore tout des négociations auxquelles a donné lieu l'envoi du Général Berthelot dont je n'ai été avisé que par télégramme m'annonçant sa désignation. Je communiquais de suite cette nouvelle au Ministre de France et à l'Etat-Major roumain et cette communication donna lieu à un télégramme du Ministre de France à la suite duquel on m'a attribué un rôle et une suggestion dont je tiens à déclarer formellement que je ne suis nullement l'auteur, ainsi que j'ai eu l'honneur d'en rendre compte au Général Commandant en Chef. Je me bornerai à dire que j'avais prié le Ministre de France de faire ressortir au Général Berthelot l'erreur commise à cet égard quand, à la suite de l'envoi de son télégramme, on m'avait attribué cette suggestion. J'ignore s'il l'a fait. Dé cette suggestion. J'ignore s'il l'a fait.

Dès que j'appris l'arrivée du Général Berthelot, j'envoyais à Pétrograd, à sa rencontre le Capitaine Cartier, le seul officier que j'eusse à Bucarest. A la suite de son départ, je me suis trouvé seul pour assurer mon service et j'eus le regret de ne pouvoir me rendre personnellement à Jassy pour recevoir le Général à son entrée sur le territoire roumain. J'envoyais à Ungheni le lieutenent De Flers en le priant de se mettre entièrement à sa disposition et de m'excuser de ne pas m'être rendu moi-même au devant de lui. Je prévins le Ministre de France, le Roi et l'Etat-Major roumain de l'arrivée du Général. S. M. voulut bien me dire qu'il le recevrait à déjeuner dès son arrivée et m'invita en même temps. Le lendemain, 16 Octobre, je me rendis avec le Ministre de France que j'emmenais dans mon automobile à la gare de Perisch à une quarantaine de kilomètres de Bucarest, pour y recevoir le Général. Après sa présentation par le Ministre et le déjeuner, je remenais le Général Berthelot à Bucarest dans mon automobile et, en chemin, je causais avec lui de la situation. Je cru devoir en particulier attirer son attention sur la susceptibilité des Russes pour tout ce qui concernait une intervention française dans les affaaires roumaines; mon collègue russe ne m'avait pas caché un mouvement d'humeur lorsque, sur une question de ma part, je lui confirmais officiellement l'arrivée de la mission, sans d'ailleurs pouvoir lui dire si cet envoi avait été concerté avec l'Etat-Major russe puisque j'avais été tenu complètement en dehors de cette question. Le lendemain, j'apportais au Général les télégrammes que j'avais reçus et envoyés depuis son passage au G.Q.G. russe et dont par conséquent il n'avait pu avoir connaissance; et je me mis entièrement à sa disposition, ajoutant que j'étais également à la disposition de son Chef d'Etat-Major qui n'aurait qu'à venir me trouver à mon bureau pour prendre connaissance de tout ce que je possédais sur l'armée roumaine et la situation. Je mis aussi mon bureau à son entière disposition, en particulier pour son service du chiffre.

Le Général Berthelot me remit une note du G.Q.G. français fixant mes nouvelles attributions. Aux termes de cette note ma résidence était fixée à Bucarest, et j'étais chargé du service courant des attachés militaires. Le Chef de la mission militaire pouvait en outre, s'il le jugeait

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

convenable, me charger des questions concernant les missions techniques ou l'exécution des commandes de matériel de guerre. Le Général Berthelot me dit de continuer à assurer le service jusqu'à ce qu'il fut installé. A la suite de cet entretien, la seule personne qui vint me trouver fut l'officier chargé du chiffre. Mais, trouvant probablement que mon bureau n'était pas assez confortable, il partit en disant qu'il serait mieux dans son hôtel et ne revint plus. Quelques jours après, je reçu du Général Berthelot l'ordre de remettre à son officier du chiffre tous mes dictionnaires chiffrés et toutes mes clefs, et de mettre immédiatement à la disposition du même officier un de mes secrétaires. Je fis ressortir au Général que je devais rendre compte de la remise de ces chiffres dont j'étais détenteur et responsable et dont l'enlevement me coupait toute communication. Le Général Berthelot se borna à ma repondre qu'il en rendrait compte aussi. Sans insister autrement, j'envoyais mon dernier télégramme pour faire ce compte-rendu et je remis tout ce qui m'était ordonné de remettre. Le lendemain, je me rendis auprès du Général Berthelot à une heure fixée d'accord avec lui pour lui présenter les militaires français présents à Bucarest que j'avais eus jusqu'à présent sous mes ordres. Je constatais que, sans même m'attendre, le Chef d-Etat-Major et l'officier d'ordonnance avaient déjà fait les présentations de ces militaires arrivés quelques moments avant l'heure que je leur avais fixée. Je n'insistais pas sur ce procédé et je me mis de nouveau à la disposition du Général pour tous renseignements ou questions quelconques pour lesquelles je pourrai lui être utile.

Deux ou trois jours après, le Général Berthelot étant installé au G.Q.G. roumain, j'allais me remettre de nouveau à sa disposition. Je lui demandais s'il n'avait besoin de rien et je le priais également de vouloir bien me préciser les missions techniques et les commandes dont j'aurais à m'occuper, lui faisant ressortir que le service courant de l'attaché militaire serait bien loin d'absorber tout mon temps. Je lui demandais spécialement de vouloir bien me dire si je devais continuer à m'occuper des commandes, et, dans l'affirmative, donner des ordres pour que les télégrammes concernant ce service me soient communiqués afin que je puisse, comme je le faisais jusqu'à présent, traiter ces questions avec le Ministre de la Guerre et tenir à jour le dossier les concernant.

Le Général Berthelot, sans me donner aucune des précisions que je lui demandais sur les services qu'il comptait me confier d'après la Note réglant mes attributions, me répondit simplement que son arrivée diminuait beaucoup ma situation. Il se borna à me prier de m'occuper d'une maison destinée à recevoir les services de la mission restant à Bucarest, et à servir d'hôtel pour les officiers français de passage. Je m'occupais de cette question avec le Préfet de Police de Bucarest et cette installation fut faite dans une immeuble que j'avais trouvé et indiqué à ce fonctionnaire et qui convint au Général. Au bout de quelques jours, n'ayant reçu en communication aucun télégramme notamment au sujet des commandes et des envoies de matériel, j'en conclus que le Général ne voulait plus que je m'en occupé. Je remis alors le dossier de cette question au Commandant d'Etat-Major Parfait qui était chargé de l'arrière et j'en rendis compte au Général; je lui demandais en même temos de vouloir bien me donner quelques renseignements sur les opérations en cours, son avis sur la situation, et ses projets afin de pouvoir renseigner à cet égard le Ministre de France.

Depuis l'arrivée de la mission, j'avais en effet cessé de me rendre dans les bureaux de l'Etat-Major roumain comme je le faisais journellement auparavant. J'estimais que, par déference à l'égard du Général Berthelot, je devais m'effacer complètement devant lui et les officiers de la mission et ne pas chercher à me renseigner directement en dehors de lui. Le Général me répondit qu'il préferait ne pas répondre à mes questions, estimant que ses intentions devaient rester secrétes. Sans insister autrement, je lui fis ressortir que ce que je lui demandais n'avait pas d'autre but que de tenir au courant le Ministre de France, et j'ajoutais que, dans ces conditions, il ne restait plus dans mes attributions que l'administration et la surveillance des

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

isolés, insoumis, déserteurs etc, ce qui était bien peu de chose. Le Général émit alors l'idée que je pourrais m'occuper de l'artillerie dans un corps roumain ou servir d'agent de liaison auprès d'une armée roumaine; je lui répondis que le second de ces emplois me paraissait préférable comme correspondant le mieux avec ce que j'avais fait jusqu'à présent et que, dès que la maison de Bucarest serait installée et que le déménagement de mon bureau dans le nouveau local qui m'était affecté serait terminé, je serai tout à sa disposition. Cependant, causant avec le Général en toute confiance, j'ajoutais que je me demandais si, depuis son arrivée, ma mission n'était pas terminée et s'il ne vaudrait pas mieux que je demande tout simplement à rentrer en France. Le Général, sans me faire aucune objection, se contenta d'envisager les postes que je pourrai occuper en France sans être trop géné par ma blessure. En rentrant, ayant eu l'occasion de voir le Ministre de France, je lui fis part de la même intention. Il me répondit que en effet, le Chef d'Etat-Major du Général Berthelot ne paraissait guère disposé à voir qui que ce soit s'occuper avec lui de la plus petite des questions qu'il traitait. Au bout de quelquesm jours, constatant que je continuais à ne rien recevoir, j'écrivis au Major Général qui m'avait envoyé en Roumanie, et de qui j'estimais dépendre puisque la Note réglant mes fonctions venait de G.Q.G., pour lui rendre compte de cette situation que je sentais de plus en plus fausse, et lui demander s'il ne veudrait pas mieux que je fasse autre chose, ma mission en Roumanie paraissant terminée.

Le 2 Décembre, à Bucarest, où j'étais revenu après l'installation de la Légation à Jassy pour suivre les événements et voir si je pourrais être utile à quelque chose dans le désordre qui régnait, je reçus communication de la part du Général Berthelot, d'un télégramme „m'invitant à rentrer en France immédiatement et sans attendre mon successeur". Je me rendis le 3 au matin au G.Q.G. roumain où je pris congé du Général Berthelot, du Roi et de M. Bratiano. Ces derniers voulurent bien me remercier de ce que j'avais fait pour leur pays pendant le temps où je m'étais trouvé seul, et m'exprimer leurs regrets de me voir les quitter. Puis je rentrais à Jassy d'où je rentrais en France dans le plus bref délai.

Je crois devoir ajouter que, depuis l'arrivée de la mission jusqu'à mon départ, je n'ai reçu communication que de quelques rares télégrammes concernant le travail d'avancement ou des questions du même ordre, et que de nombreux télégrammes adressés à „Ministre de France pour attaché militaire" qui m'étaient remis par la poste et que j'envoyais à la mission pour les faire déchiffrer, ne m'ont jamais été communiqués après déchiffrement. J'en ai conclu que le Général Berthelot ou son Chef d'Etat-Major ne voulaien pas que je m'occupe des questions qui y étaient traites, et, sans insister, je suis resté dans le rôle dans lequel j'étais ainsi confiné et qui se réduisait à surveiller la tenue des militaires français dans Bucarest, à leur remettre les plis fermés que le chef d'Etat-Major de la mission m'envoyait à leur adresse, à m'occuper de la répartition entre les diverses missions des lettres personnelles qu'apportait chaque courrier, et à transmettre quelques rares demandes de renouvellement de sursis. Je ne pouvais plus ebvoyer de rapports d'ordre militaire estimant ne pouvoir le faire sans empiéter sur les attributions de la mission, ce que je tenais à éviter absolument.

Qu'il me soit permis en terminant d'exprimer le regret que la mission n'ait pas cru devoir faire appel à mon concours que j'ai offert à plusieurs reprises dès son arrivée et qui lui était tout acquis. Mais, même au début, rien ne m'a été demandé, et j'ai eu l'impression d'être considéré comme inexistant. Un seul officier de la mission que je connaissais personnellement, m'a posé une question d'ordre militaire au sujet de la défence antiaérienne de Bucarest. Tous les autres et en particulier le Chef d'Etat-Major ne m'ont jamais rien demandé. La premièr et unique question que m'a posée à ma descente du train le Chef d'Etat-Major que je n'ai jamais vu dans mon bureau où il lui aurait peut-être utile de venir prendre connaissance de la correspondance antérieure, a été la suivante: „Qu'est ce que c'est que cet Etat-Major roumain? Tout s'y passet-il convenablèment? Est-ce que les officiers ne font pas tenir des femmes?" Enfin, sans

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

que j'en ai été le moins du monde avisé, sans qu'on m'ait demandé le moindre avis, le chef d'Etat-Major m'enlevait le personnel dont je disposais. C'est ainsi que dès l'arrivée de la mission, je n'ai plus revu le Capitaine Cartier qui m'était adjoint, sans en avoir été prévenu en quoi que ce soit. J'ai dû faire observer au Capitaine Cartier qu'il eut été au moins convenable de me prévenir de sa nouvelle affectation, de prendre congé de moi, et surtout de me faire connaître comment il avait assuré le service de contrôle des passeports dont il était chargé.

Il m'était bien difficile de continuer à rester en Roumanie dans ces conditions, et de ne pas voir dans cette attitude l'indice d'une sorte de méfiance à mon mon égard qui m'a été des plus pénibles. Par discipline, surtout à l'étranger, j'ai estimé que je n'avais qu'à m'incliner et à accepter purement et simplement la situation qui m'était ainsi faite, quelque fausse qu'elle fut d'ailleurs, sans chercher à m'imposer et à me mêler de questions dont manifestement on ne voulait pas que je m'occupe. Mais l'inaction dans laquelle je me trouvais me pesait très lourdement, surtout après la période d'activité que je venais de traverser et où, pendant trois mois, je m'étais trouvé seul pour assurer tout le service, m'efforçant en toute conscience de m'acquitter de ma mission; en outre la fausseté de ma situation n'échappait pas aux officiers roumains chez qui je voyais se manifester un certain étonnement. Dans ces conditions, j'ai estimé que je n'avais qu'à m'effacer encore davantage, et c'est pour cela que j'ai cru devoir rendre compte de cette situation et demander s'il ne serait pas préférable que je demande à rentrer. Je n'eue même pas à faire cette demande, le télégramme m'invitant à rentrer immédiatement étant la seule réponse que j'ai reçue à la question que je posais ainsi. J'obéis immédiatement et je quittais la Roumanie, regrettant de n'avoir pu apporter à la mission le concours que j'aurais désiré, concours auquel malgré mes offres de service répétés, il n'a jamais été fait appel.

Despres

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 80, c. 838-859]

***18*. 22 ianuarie/4 februarie 1917, Paris, Telegrama căpitanului J. Lambert, ataşatul militar al Belgiei în Franța, despre demersurile lui Ion I.C. Brătianu de îmbunătățire a relațiilor cu Imperiul Rus**

Paris, 4 Février 1917

Roumanie

Convaincu que l'avenir de son pays et de son parti politique dépend désormais de la Russie, M. Bratiano est en train d'accomplir une évolution radicale. Il oublie les griefs de son père, et ses suspicions congénitales se sont évanouies. La Russie lui inspire la plus grande confiance et pendant son séjour à Pétrograd il a déclaré tout venant que l'alliance actuelle devait être à jamais cimentée. Il multiplia ses visites aux Affaires Etrangères et fut reçu par le Tzar à Tzarskoie-Selo. Il a profité de ce voyage pour se créer de solides appuis et acquérir aux yeux des Russes une situation privilégiée parmi les hommes politiques roumains. Tandis que M. Bratiano exprimait à Paris et à Londres, Paris surtout, ses vives doléances au sujet du plan d'évacuation de l'armée roumaine, qui est dans les intentions du Quartier Général russe, il s'abstint de faire aucune objection à celui-ci. La mission du Général Berthelot n'en fut pas facilité. Le Général Berthelot obtint cependant du Général Gourko que – si la demande lui en était faite par le Gouvernement roumain – l'armée resterait en place, et que seuls les mobilisables et les réfugiés de Valachie seraient transportés en Russie.

Le Gouvernement italien ne pense pas que l'Allemagne arrête entièrement ses opérations sur le front de Roumanie. Le maintien d'une certaine activité militaire dans les Balkans est nécessaire pour entretenir le rôle des Turcs et des Bulgares.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Il est à prévoir d'ailleurs que la Maison des Hohenzollern voudra tirer vengeance d'un de ses membres qui a tourné ses armes contre elle. On pense à Rome que, lorsque la conquête sera achevée, l'Empereur imposera, sous la pression des ses armées, une parodie de plébiscite qui prononcera la déchéance du Roi Ferdinand, et élira un autre souverain de son choix.

Il se pourrait qu'après la conférence de Pétrograd, le général de Castelnau se rende sur le front roumain. Cette visite lui donnerait plus d'autorité pour parler ensuite au Tzar de ce théâtre d'opérations et l'amener à y apporter les remèdes nécessaires. Un des plus efficaces serait le rappel du général Sakharoff et son remplacement par un chef moins hésitant et plus énergique. Il est incroyable qu'avec 600.000 hommes, sans compter une dizaine de divisions roumaines, le général Sakharoff ne soit pas arrivé à endiguer plus tôt l'invasion allemande.

Le capitaine commandant J. Lambert

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Belgia, rola 20, c. 150-151]

***19*. 25 ianuarie/7 februarie, Scrisoarea senatorului D.I. Zasiadko adresată ministrului rus la Iaşi, A.A. Mosolov, referitoare la stabilirea responsabilităților privind cazarea autorităților şi cetățenilor români evacuați în Rusia**

Iaşi, Generalului Mosolov

Potrivit raportului şambelanului Iacevski, noua repartizare a activităților de evacuare a României pe front, elaborată prin punerea dumneavoastră în acord cu Sterligov, fără a întâmpina obiecții din partea generalilor Elsner şi Kianovski, şi prin punerea mea de acord cu generalul Gurko, s-au stabilit următoarele:

– Toate pregătirile viitoare privind evacuarea României, desfăşurate pe teritoriul României, intră în responsabilitatea şambelanului Iacevski, care nu va pierde legătura cu şefii aprovizionărilor, care se află la Iaşi, deoarece trebuie să activeze în aceeaşi misiune cu Guvernul Român.

În responsabilitatea lui Sterligov intră stabilirea şi punerea în aplicare a tuturor măsurilor privind evacuarea României, pe teritoriul Rusiei şi al Frontului Românesc de Sud-Vest, de la Odessa. Această sarcină trebuie îndeplinită astfel încât şeful aprovizionării Frontului Român să nu piardă legătura cu şeful aprovizionării Frontului de Sud-Vest, fapt pentru care ar trebui să existe pe lângă şeful aprovizionării Frontului de Sud-Vest un împuternicit, şi reprezentanți în toate locurile unde este considerat util. Toate celelalte împuterniciri rămân valabile, în conformitate cu ordinele anterioare. În funcție de noile condiții ale evacuării, această nouă repartizare a activităților s-ar putea modifica.

Semnat: Zasiadko

25 ianuarie 1917

[S.A.N.I.C., fond P.C.M. 103, dosar 5/1916, f.89]

***20*. 4/17 februarie 1917, Petrograd, Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot în urma convorbirilor cu oficiali francezi pe tema situației din România**

De Castelnau m-a convocat la ora 9. Îl pun la curent cu toate problemele româneşti. Adoptă o expresie impasibilă şi, după ce mă lasă totuşi să vorbesc, rezumă astfel conversația: „N-ar trebui totuşi să ne punem rău cu Rusia din pricina României!"

Mă văd apoi cu domnul Doumergue, care este pe deplin încrezător. Apoi îi vorbesc colonelului Rémond despre comenzile de material de război. Dacă Franța nu este în măsură să le onoreze, ar trebui să le obținem din partea Angliei. După-amiază, ceremonie protocolară de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

depunere a cărților de vizită la Preşedinția Consiliului, la Ministerul de Război, la Ambasada Franței, la lordul Milner[1], domnul Scialoja[2], domnul Diamandy[3] etc...

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 148-149]

21. 10/23 februarie 1917, Petrograd, Jurnalul Consiliului de Miniştri al Rusiei privind acordarea de fonduri structurii care se ocupă cu evacuarea autorităților româneşti

Jurnalul Special al Consiliului de Miniştri
10 februarie 1917

Despre confirmarea dispoziției Ministerului Finanțelor referitoare la alocarea de fonduri pentru cheltuielile secretariatului Maestrului Intendenței, Zasiadko, însărcinat cu evacuarea României.

Având în vedere epuizarea fondurilor alocate Maestrului Intedenței, Zasiadko, pentru necesitățile secretariatului său însărcinat cu evacuarea României şi pentru cheltuielile de cancelarie şi de călatorie a persoanelor delegate, Maestrul Intendenței, Zasiadko, a pus problema unei alocații pentru nevoile indicate a unui avans în valoare de 5000 ruble. Din cauza caracterului urgent al problemei, senatorul Nikolaenko a prezentat pentru examinare în Consiliul de Miniştri dispozițiile referitoare la acordarea creditului cerut.

În urma discuțiilor privind această problemă, fără a întâmpina piedici în procesul de confirmare a deciziei, Ministerul Finanțelor a considerat corect să ia această măsură în conformitate cu art. 18 din Regulamentul bugetar aflat în vigoare.

În conformitate cu aceasta, Consiliul Miniştrilor consideră că:

În baza art. 18 din Regulamentul privind regimul de examinare a inventarului de stat al veniturilor şi cheltuielilor, precum şi a efectuării cheltuielilor din vistierie, neprevăute de inventar, şi în conformitate cu Înalta aprobare, de la 17 ianuarie 1915, a deciziei Consiliului de Miniştri privind regimul permiterii, în situații excepționale, instituțiilor civile, acordării creditelor pentru nevoile din vreme de război, să se aprobe efectuarea de către Ministerul Finanțelor a alocării, din vistieria de stat a sumei de cinci mii ruble, pentru cheltuielile secretariatului Maestrului de Intendență, Zasiadko, însărcinat cu evacuarea României, precum şi pentru cheltuielile de cancelarie şi de transport ale persoanelor delegate.

Această decizie a sa, Consiliul de Miniştri o înaintează spre examinarea Înaltei Voastre Majestăți Imperiale.

[S.A.N.I.C., fond P.C.M. 103, dosar 5/1916, f. 91]

22. 11/24 februarie 1917, Moghilev, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la convorbirea cu generalul Vasili Gurko pe marginea situației armatei române

1 Lordul Alfred Milner (1854-1925), om politic cu o lungă carieră în înalta administrație colonial britanică (Egipt, Africa de Sud). În decembrie 1916 a intrat în executivul britanic. În aprilie 1918 a devenit ministru de război, fiind un partizan al creării unui comandament unic interaliat. Prin urmare, a susținut numirea în această funcție a lui Ferdinand Foch. La sfârşitul războiului a fost învestit ministru al coloniilor, propunând, în 1921, o formă sporită de autonomie a Egiptului.

2 Vittorio Scialoja (1856-1933), om politic şi jurist italian. A fost ministru de justiție (1909-1910), al propagandei de război (1916-1917), de externe (1919-1920).

3 Constantin Diamandy (1868-1931), renumit diplomat român. A funcționat ca şef de legație în mai multe capitale: Sofia (1910-1912); Roma (1913) şi Petrograd (1914-1918), aici fiind arestat de bolşevici la sfârşitul anului 1917 şi eliberat la protestul corpului diplomatic acreditat la Petrograd. A fost membru al delegației române la Conferința de Pace de la Paris (1919). În perioada 1924-1930 a fost ministru plenipotențiar al României la Paris, semnând, în 1926, tratatul cu Franța.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Vizită la Gurko, înaintea plecării. Îşi reia atacul. „Situaţia este gravă; avem dificultăţi în a hrăni trupele şi populaţia, iar transportul de materiale acaparează toate trenurile disponibile. Cum vreţi să rezolvăm problema transporturilor, dacă nu prin transferarea armatei române în Caucaz? Exact asta v-am mai spus şi acum o lună!"

Uită un lucru, şi anume că dezorganizarea actuală din Rusia, de care guvernul rus este principalul responsabil, nu va fi cu nimic ameliorată prin strămutarea celor care trebuie hrăniţi şi că aprovizionare se face la fel de dificil şi în Rusia. E de-ajuns să vezi ce se petrece chiar la Petrograd.

Având 300.000 de guri mai puţin de hrănit în Moldova, ruşii vor continua să ia toate resursele, dar pentru ei.

O reuniune importantă ţinută la Afacerile Externe, cu Pokrovski, Neratov[1], Buchanan[2], Paléologue[3], ambasadorul Italiei, Mosolov, Janin etc., ajunge la aceeaşi concluzie. Trebuie, mai întâi de toate, îmbunătăţite transporturile în Rusia! Da, dar cum? La ora 6 seara, luăm trenul de întoarcere cu Odone, Marchal şi Recouly.

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 151-152]

***23*. 11/24 martie 1917, Iaşi, Telegrama contelui de Saint-Aulaire, ministrul plenipotenţiar francez, adresată preşedintelui guvernului francez Alexandre Ribot[4], referitoare la rolul Misiunii Militare Franceze în România şi impresia negativă din opinia publică românească faţă de perspectiva rechemării generalului Henri Mathias Berthelot**

Jassy, 24 Mars 1917, no. 24

M. de Saint-Aulaire, Ministre Plénipotentiaire de la République Française à M. Ribot, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères

Role de la Mission Militaire Française. Prochain départ du Général Berthelot

J'ai déjà fait connaître par télégramme au Département (voir mes télégrammes no. 115 et 116), l'impression produite ici par la décision du Grand Quartier Général Français de mettre

[1] Anatoli Anatolievici Neratov (1863-1938), diplomat rus, membru al Consiliului de Stat, Maestru al Intendenţei. În 1886 a devenit funcţionar în cadrul Departamentului asiatic al Ministerului Afacerilor Externe, unde a ocupat posturile de funcţionar pentru misiuni speciale de pe lângă ministru şi, ulterior, prim-vicedirector al departamentului. La 28 martie 1909 devine Consilier de stat, iar în 1909 i s-a acordat titlul de Şambelan. În perioada 1910-1916 a fost ministru adjunct al afacerilor externe. În 1916 a devenit membru al Consiliului de Stat. Din decembrie 1916 până la Revoluţia din februarie 1917 a fost adjunctul ministrului de externe Nikolai Pokrovsky. Neratov era cunoscut pentru faptul că, pe tot parcursul carierei sale în cadrul Ministerului de Externe, nu a fost niciodată plecat în străinătate. După încheierea războiului civil a emigrat. În aprilie 1920, prin ordinul generalului Piotr Vranghel, a fost numit şef al misiunii diplomatice ruse la Constantinopol. A murit la Viljuit (Franţa), la 10 aprilie 1938.

[2] George William Buchanan (1854-1924), diplomat britanic cu numeroase misiuni în capitalele europene. În 1910 a fost ambasador la Petersburg, având o bună relaţie cu familia imperială rusă. După înlăturarea ţarului a avut raporturi strânse cu prinţul Lvov şi Kerenski. A încercat să evacueze familia imperială rusă, arestată de bolşevici în Marea Britanie, dar regele George al V-lea s-a opus. După război a fost ambasador în Italia (1919-1921), apoi s-a retras din activitatea diplomatică. Memoriile sale (George Buchanan, *My mission to Russia, and other diplomatic memories*, 2 vol., London, Cassell, 1923) sunt importante pentru înţelegerea evenimentelor politico-militare în anii Primului Război Mondial.

[3] Maurice Paléologue (1859-1944), diplomat, istoric şi eseist francez. A fost trimisul Franţei în Bulgaria (1907-1912) şi apoi în Rusia (1912-1917). Memoriile sale sunt o sursă importantă pentru cunoaşterea raporturilor dintre marile puteri ale Antantei în cursul Primului Război Mondial şi a situaţiei din România în timpul neutralităţii şi al participării la conflict.

[4] Alexandre Ribot (1842-1923), jurist şi om politic francez, ministru al finanţelor din 26 august 1914 până la 18 martie, când l-a înlocuit în funcţia de prim-ministru pe Aristide Briand, conservând şi Ministerul Afacerilor Externe. A demisionat la 7 septembrie 1917.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

bientôt fin à la mission du Général Berthelot. Cette impression est encore plus vive que je ne le prévoyais. Le Roi qui an a été informé, avec les ménagements nécessaires, m'en a paru fort affecté. Il m'a dit combien il déplorerait le départ trop prochain du Général Berthelot, le prix qu'il attache à ses conseils, sa confiance absolue en lui. Sans songer à faire revenir le Gouvernement de la République sur une décision qu'il sent irrévocable et qu'il attribuer à un désir formel ou sous-entendu de la Russie, il souhaite que la période de reconstitution de l'armée roumaine qui doit être la dernière de la mission du Général Berthelot, soit aussi largement calculée que possible. Manifestement, la collaboration avec le Général Berthelot lui est aussi agréable que la perspective du tête-à-tête avec le Commandant russe l'est peu.

Les regrets de M. Bratiano et du Gouvernement, je l'ai déjà indiqué, sont aussi sincères, tout en procédant d'un autre sentiment. Certes, le parti au pouvoir, habitué à s'y maintenir en tolérant ou même en favorisant tous les abus n'assiste pas sans dépit à l'œuvre d'assainissement poursuivie dans l'armée par notre mission. La chasse aux embusqués, l'égalité devant le sacrifice, l'effort, la discipline, par dessus tout la probité dans les contrats et les fournitures, sont ici des nouveautés qui, malgré leur origine française, n'obtiennent pas tout de suite les suffrages de la mode, surtout dans les milieux où en d'autres matières on se pique de la suivre de près. Nos méthodes n'arrachent pas sans douleur le régime de faveurs et de sportules qui régnait ici dans l'armée, comme partout. Néanmoins, le Gouvernement estime que la suppression, ou, plutôt, l'éclipse partielle et momentanée de ce régime n'est pas un sacrifice excessif en regard de l'avance énorme, vital peut-être, que notre Mission et son Chef apportent à la Roumanie. Cet avantage, à la fois technique et moral, les évènements, on le sent ici, ne lui ont pas encore donné tout son prix. La Roumanie en recueillera surtout le bénéfice pendant les prochaines opérations et, plus encore peut-être, après la fin des hostilités, car c'est seulement, croit-on, en affirmant sa vitalité et en réalisant, en partie du moins, par sa propre armée reconstituée, ses revendications, qu'elle les fera admettre aisément, en fait comme en droit, pour la Russie. La personnalité du Général Berthelot était pour la Roumanie la meilleure garantie contre des exigences exagérées du Commandant russe, contre des décisions d'ordre militaire qui, en paralysant l'armée roumaine, en réduisant son rôle à néant, ou en la noyant dans l'armée russe, risquent de préjuger, en une certaine mesure, les solutions politiques. Avec son tact habituel, le Général Berthelot évitait de heurter les visées russes; mais il pouvait mettre le Roi à même de les déjouer en les démasquant par des arguments bien choisis. Or, avec l'ensemble de la mission, le contrôle technique et administratif, c'est-a-dire son attribution la moins sympathique subsiste; mais, avec le Général Berthelot, disparaîtront, en grande partie, cet appui et cette garantie dont l'utilité, loin d'être épuisée, n'aurait cessé de croitre jusqu'à la création de l'état de choses nouveau qui suivra la paix.

Chez le Président du Conseil, le regret s'avive sans doute d'un peu de remords. A Pétrograd, son désir de plaire a dû l'entraîner, sinon à s'associer aux critiques dont le rôle de notre Mission aura sûrement été l'objet devant lui du moins à les écouter sans les relever comme il aurait dû le faire. On m'assure que, probablement pour ne laisser échapper aucune propos susceptible d'infirmer dans les milieux russes ses paroles ou ses silences, il s'est abstenu de parler de notre Mission, même aux personnages français qu'il a rencontrés. Tout en observant cette prudente réserve, il se flatta cependant de jouer plus tard de la Mission Militaire pour soustraire l'armée roumaine à une tutelle trop étroite de l'Etat-Major russe.

Je n'avais jamais compté sur le voyage du Président du Conseil à Pétrograd pour dissiper les méfiances de la Russie à l'égard de notre Mission. Par contre, je comptais sur le voyage du Général Berthelot dont la personne inspire tout de suite confiance et produit une forte impression de franchise et d'autorité. Je comptais particulièrement sur le concours qu'il trouverait auprès de nos délégués à Pétrograd pour faciliter son rôle et celui de nos officiers, rôle singulièrement ingrat, puisqu'il a été inauguré au moment des plus grands désastres de la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Roumanie, et qu'il consiste à prendre sa défense, souvent malgré elle, contre nos plus anciens alliés. Mais, si les circonstances ne nous ont pas aidé à l'imposer par un succès qui ne dépendait pas d'elle, nous le leur avons bien rendu. Non seulement l'envoi de la Mission n'a été ni expliqué, ni même annoncé à Pétrograd et à l'Etat-Major russe, mais quand l'occasion s'est offerte de réparer cette omission, lors du voyage du Général Berthelot en Russie, ce voyage, préparé par je ne sais quel désaveu plus ou moins explicite dont le Général Gourko s'est armé contre lui (voir mon télégramme no. 64), s'est terminé par la décision du Général de Castelnau. Je ne serais pas conscient des intérêts dont j'ai ici la charge si je ne le regrettais plus profondément que tout autre. Je n'ignore pas que le souci de nos rapports avec la Russie nous impose les plus grands ménagements. Je crains seulement que ses exigences ou ses susceptibilités, en ce qui touche la Roumanie, ne croissent au fur et à mesure qu'elles seront satisfaites, surtout lorsqu'elles ne peuvent comme on l'espère, être justifiées par aucun intérêt avouable. Il serait, en effet, oiseux de démontrer que si la Russie voit d'un mauvais œil notre Mission Militaire, dont la tâche est, par la reconstitution de l'armée roumaine, de seconder l'armée russe et de limiter son effort, c'est qu'elle préfère assumer seule cet effort afin d'en recueillir seuls tous les profits.

Le rôle de notre Mission Militaire, s'il n'est pas entravé par la Russie, est loin d'être fini. Il devrait même être bientôt plus important. Ce n'est pas cependant qu'il n'ait déjà été très utile, beaucoup plus qu'on ne le pense en Russie. J'ai déjà expliqué comment la défense de Bucarest, décidée conformément à l'avis du Général Berthelot, contre celui du Général Belaieff, aujourd'hui incarcéré, était nécessaire, en dehors de toute autre considération, pour empêcher par la destruction des toutes les réserves et exploitations de pétrole, l'ennemi d'attendre un des principaux objectifs de son offensive en Roumanie. Notre Mission a rendu un service plus éminent encore et dont on devrait lui savoir gré en Russie: en prolongeant la résistance des Roumains sur les cols des Carpathes et en ralentissant la marche de l'ennemi par la bataille de Bucarest, elle a donné aux Russes le temps d'arriver sur le Séreth et de sauver, avec la Moldavie, la Bessarabie et la Bukovine dont le front eût été tourné si l'offensive allemande avait pu se développer avant le rassemblement, le transport et la concentration sur le front actuel des forces qui l'occupent. L'utilité du rôle de notre Mission, dans les circonstances les plus difficiles, alors qu'elle était à peine installée auprès d'une armée mal commandée et démoralisée par ses revers, donne la mesure des services qu'elle peut rendre si on le lui permet.

Dans quelques semaines, l'armée roumaine, si la Russie lui envoie quelques vivres, représentera, en tenant compte de l'énorme déchet déjà causé par la famine, une force combattive d'environ 250.000 hommes, qui avec le concours de nos officiers, serait très supérieure à une armée russe numériquement égale. Elle pourrait même apporter dans cette masse inerte des armées russes de Moldavie un ferment bien nécessaire. Pour jouer ce rôle, l'armée roumaine devrait conserver, sous le haut commandement russe, une certaine autonomie et être affectée à un secteur spécial, comme le Roi et le Général Berthelot le désirent, au lieu d'être disloquée en un certain nombre d'unités à intercaler dans les troupes russes, ainsi que le Général Sakharoff le préférerait sans doute. C'est précisément dans une discussion de ce genre que rien ne saurait suppléer à la compétence et à l'autorité du Général Berthelot.

Les résultats de la Mission Militaire dépasseront de beaucoup son objet immédiat et se développeront longtemps après la guerre dans l'évolution de la Roumanie. Par nos nombreux officiers, la France, pour la première fois, prend directement contact avec toutes les classes de la population roumaine et les pénètre de notre influence. Si le monde officiel et ses coteries redoutent notre action réformatrice tout en l'approuvant au fond, les victimes des abus, plus nombreuses que les bénéficiaires, c'est- à-dire la presque totalité de la population et de l'armée, subit sans aucune réserve l'ascendant de ses officiers sur les nouvelles générations qui reçoivent profondément l'empreinte française. Après la guerre le personnel gouvernemental d'aujo-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

urd'hui, lamentablement inférieur à sa tâche, sera remplacé par des équipes nouvelles qui, grâce à l'œuvre de notre Mission, nous apporteront, sur tous les terrains, le plus utile concours. En attendant, si ses efforts ne sont pas contrariés, nous pourrons en retirer autant d'avantage au point de vue politique qu'au point de vue militaire. C'est seulement, en effet, sous le couvert de l'armée roumaine et par l'entremise de notre mission, que la France pourra participer aux opérations sur le théâtre où, après la fin des hostilités, il y aura plus de problèmes ardus à résoudre, le plus de germes de discorde à éliminer. C'est un lieu commun de la diplomatie que les Balkans et l'Autriche-Hongrie sont la partie de l'Europe où l'enchevêtrement des nationalités, l'opposition des intérêts, l'obscurité des questions, les mensonges des propagandes adverses créent le plus de chances d'erreurs et de conflits. Partout ailleurs, les contours de la future Europe imposés par des nécéssités historiques ou géographiques, sont déjà précisés. Dans les Balkans et en Autriche-Hongrie, ils sont toujours indistincts. Cette partie de l'Europe est, en quelque sorte, à l'état fluide et paraît pouvoir se condenser sous des formes très différentes.

Si, à l'abri de l'Etat-Major roumain, notre Mission Militaire exerce le commandement effectif de l'armée roumaine en territoire austro-hongrois, l'armée de Macédoine nous permettant de jouer un rôle analogue dans les Balkans, la France en dehors du prestige qu'elle en retirera, ne se trouvera pas en état d'infériorité vis- à-vis de ses alliés russes ou italiens. Pour arrêter avec eux l'aménagement délicat de ces contrées, si nous ne voulons pas les laisser tomber de nouveau dans une ère de remaniements sanglants qui affecteraient la paix générale, nous ne devons pas nous exposer à y plaider sans dossier la cause de l'équilibre et de la justice en face d'alliés plus documentés et surtout moins désintéressés. Or, sous le régime de l'occupation russe ou italienne, nos agents n'auraient aucun moyen d'action et d'information. Au contraire, en participant à cette occupation, avec l'armée roumaine, notre Mission, à laquelle pourraient être adjoints de nouveaux membres spécialement préparés par leurs études antérieures à ce genre d'enquêtes, nous fournirait les meilleurs arguments en faveur des intérêts généraux dont nous avons le souci exclusif, tout en contribuant à créer le fait militaire qui commande le plus souvent la solution politique. Dans le cas où la France, comme l'Angleterre, dont la cause est identique à la nôtre, serait absente de ces contrées litigieuses par excellence, leur redistribution se trouverait plus ou moins à la merci de nos autres alliés qui s'efforceraient de la conformer à leurs intérêts particuliers. Nous serions complètement désarmés devant les thèses qu'ils nous opposeraient. Les anciennes informations de nos agents sont aujourd'hui périmées, si tant est qu'elles aient jamais été exactes. En effet, les diplomates, les diplomates français surtout, moins bien outillés et secondés par des collaborateurs officieux que ceux des autres Grandes Puissances, ne connaissent pas les Pays où ils résident. Victimes, non de déformations professionnelles, mais de servitudes professionnelles, ils sont prisonniers de coteries officielles ou mondaines qui leur masquent les réalités profondes et permanentes. Quels que soient leurs dons d'observations, ils ne connaîtront jamais ces réalités comme les officiers appelées à les manier journellement. Il faut tenir compte aussi du fait que bien des données considérées naguère comme définitives ont été plus ou moins modifiées par des réactions inattendues, qu'une révision s'impose après un pareil bouleversement et que l'état actuel de fusion de tant éléments divers dans le creuset de la guerre este propice à une analyse nouvelle.

La tâche de notre Mission m'apparait donc comme fort complexe et essentielle dans cette partie de l'Europe. Je ne puis m'en exagérer l'importance, puisque je la mesure au prestige de la France, à son rôle dans la guerre, à son désir et à son besoin d'établir partout une paix durable. C'est pourquoi je ne me résigne pas sans peine au prochain départ du Général Berthelot qui a si pleinement réussi, en tout ce qui dépendait de lui, à établir l'autorité de notre mission. Je n'ignore pas que les positions prises à Pétrograd ne permettent pas de remettre ce départ

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

en question. Mais si le Colonel Vouillemin[1], que le Général Berthelot juge apte à lui succéder, paraissait, à l'usage, ne pas être doué du rare ensemble de qualités nécessaires dans un rôle fort difficile, je considèrerais comme un devoir de solliciter la désignation d'un officier général plus qualifié. Pour le moment, j'insisterai sur l'absolue nécessité toutes les fois que se posent des questions de principe intéressant notre Mission et la Roumanie, de concerter étroitement notre action avec l'Angleterre dont les intérêts se confondent avec les nôtres. J'ai déploré le malentendu vraiment inexplicable qui a inspiré les instructions prescrivant à Sir G. Barclay[2] d'appuyer la demande d'évacuation de l'armée roumaine, contrairement à son propre avis et à celui de son attaché militaire. Une pareille bévue ne doit pas pouvoir se renouveler, si nous voulons que nos interventions à Pétrograd au sujet de la Roumanie soient efficaces tout en évitant de paraître indiscrètes et même intéressées parce qu'isolées. Ces interventions combinées avec l'Angleterre devraient être a aujourd'hui plus faciles, les évènements de Russie étant de nature à y grandir l'autorité des Puissances libérales. On peut supposer qu'elles n'auront pas cessé d'être utiles, si la Révolution russe, fidèle à son principe et aux précédents des autres pays, supprime l'impérialisme au-dedans afin de le mieux appliquer à l'usage externe.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 81, c. 325-334]

24. 15/28 martie 1917, Iaşi, Notele căpitanului francez de Maleissye, din Biroul 2, emisar în Rusia şi România, despre situația politică şi militară din cele două țări şi raporturile dintre ele

Ière partie. Opinions politiques russes

Il règne à Iassy et dans toute la Moldavie un antagonisme absolu entre le Russe et le Roumain, depuis le soldat jusqu'aux officiers. La Russie méprise le Roumain, s'installe chez lui un pays conquis, et parait pour lui beaucoup plus un maître qu'un allié. Les officiers russes ne saluent pas les officiers roumains sous le fallacieux prétexte qu'ignorent leur grade, ils pourraient saluer un inférieur. Au fond, la Russie sous des ministères germanophiles ne tenait pas à ce que la Roumanie déclarât la guerre et préférait de beaucoup voir le royaume rester neutre, quitte au moment opportun à venir le soutenir comme la corde soutient le pendu. Si la Roumanie c'est déclenchée c'est sur les instances et la pression du Gouvernement français alors du reste qu'elle avait fait argent de tout et vendu à l'Allemagne tout ce qu'elle possédait et produisait, à des prix plus que rémunérateurs. Il ne faut pas oublier que son entrée en scène, il y a 8 mois, n'était pas voulue par le Gouvernement Impérial, qui s'effrayait d'une trop grande extension de son front, savait le peu de munitions possédé par la Roumanie et le cas qu'il fallait faire de son armée. Cette manière de voir exploitée habilement par les pro-germains russes et roumains dans les hautes sphères et les classes dirigeantes, a failli au début l'emporter. Il en résulte depuis un mécontentement russe qui ne pouvant se traduite contre nous, s'est traduit contre les Roumains, après les premiers combats et leurs défaits. Les pro-germains russes étaient alors tout puissants à la cour, les leaders Stürmer[3], Protopopov et autres détenaient le pouvoir, et c'est de leur autorité et par leurs ordres que les armées russes ont été si lentes à

[1] Charles-Ernest Vouillemin (1865-1954), colonel francez, ulterior general de brigadă, inspector pentru artilerie în cadrul Misiunii Militare Franceze.

[2] Sir George Head Barclay (1862-1921), diplomat britanic, ministru în România din 1912. A mai fost ataşat la Washington, Constantinopol şi Tokio. Anterior venirii sale în România a fost trimis diplomatic în Persia (1908-1912).

[3] Boris Vladimirovici Stürmer (1848-1917), om politic rus, prim-ministru (2 februarie-23 noiembrie 1916), ministru de interne (martie-noiembrie 1916) şi ministru de externe (iulie-noiembrie 1916) al Imperiului Rus.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

secourir l'armée roumaine. En cela, ils faisaient le jeu des pro-germains roumains qui sont plus de la moitié de la nation.

Il faut se souvenir du rôle du général roumain Socec[1] dans la bataille de Bucarest, qui, par sa manœuvre voulue, a laissé Mackensen libre de ses mouvements. Il est vrai que Socec a été dégradé et condamné aux travaux forcés. L'histoire du prince Stourdza[2], colonel dans l'armée roumaine, qui, le 18 Mars dernier (v.s.) a passé dans les lignes allemandes, de son adjoint le fils du général Crainiceano[3] qui, sur les instigations du colonel Stourdza avait répandu des manifestes pro-germains au sujet de la paix, exhorté les Roumains à tourner leurs armes contre les Russes et qui se disposait à rejoindre son chef quand il a été arrêté, prouvent surabondamment que le mouvement pro-germain existe toujours dans l'armée et que les menées allemandes en Roumanie sont loin d'être conjurées, malgré les assurances que l'on peut donner du contraire.

Le 16 Octobre 1916 (v.s.), Stürmer a dit ouvertement devant un personnage haut placé russe qui me l'a répété: „Que nous import Bucarest et la Valachie, les Allemands peuvent bien s'y installer, il est inutile de répandre du sang russe pour cela”. Cette phrase en dit plus long que bien des commentaires et éclaire sous son vrai jour l'opinion et la manière de voir qui régnaient alors à la Cour de Russie, sous l'instigation de l'Impératrice, et que favorisait sans le savoir ou sans le vouloir de faiblesse de l'Empereur. Vers le 1er Décembre 1916, exactement le 5 (v.s.) à la suite des évènements survenus, défaites roumaines, perte de la Valachie, exode de la population civile vers la Moldavie, disette absolue de vivres pour nourrir la population et l'armée, hiver rigoureux, un rapport a été envoyé à l'Empereur. Ce rapport – rapport secret – émanant et du général Sakharov et du ministre plénipotentiaire russe, concluant aux décisions suivantes à prendre dans l'intérêt, et de ce qui restait de la Roumanie, et du sort des armées russes qui y sont actuellement. Les hautes personnalités signataires de ce rapport y avaient

[1] Alexandru Socec (1859-1928), general român, fiu al celebrului editor Ioan V. Socec. A absolvit liceul la Leipzig (Germania) şi Şcoala de Subofiţeri de la Mânăstirea Dealu, unde l-a avut profesor de română pe Alexandru Vlahuţă şi coleg, cu un an mai mare, pe Alexandru Averescu. De asemenea, a fost timp de doi ani de zile cursant la Şcoala de Cavalerie de la Viena, absolvită în 1883. A urcat în carieră până la gradul de general, fiind o perioadă şi aghiotant al regelui Carol I, pe care l-a apreciat foarte mult. La declanşarea războiului comanda Divizia 2, în fruntea căreia a luptat în Dobrogea. În bătălia de la Bucureşti a condus Divizia 2/15, ce a făcut parte din grupul de manevră. În a patra zi a operaţiei, 3 decembrie 1916, Divizia 2/15 a fost angajată concomitent de patru mari unităţi adverse şi s-a retras spre est. În retragere, ea a antrenat şi unităţi ale Diviziei 9/19 Infanterie, atacate concomitent de Divizia 11 bavareză. Generalul Socec a fost învinuit ulterior de părăsirea postului, fiind judecat şi condamnat. Din 22 decembrie 1917 la 1 octombrie 1918 a fost închis într-o închisoare din Iaşi, după ce pe platoul de la Copou a fost degradat în faţa propriilor trupe. În timpul guvernării lui Alexandru Marghiloman a obţinut revizuirea procesului, dar a trăit restul vieţii cu acest oprobiu.

[2] Alexandru D. Sturdza (1869-1939), ofiţer român, fiul lui D.A. Sturdza, preşedinte al Partidului Naţional Liberal (1892-1909) şi prim-ministru în patru rânduri. A efectuat studii şi stagii de pregătire îndelungate în Germania. Revenit în ţară, a îndeplinit mai multe funcţii – comandant de companie în Batalionul 2 Vânători; ataşat militar în Franţa, comandant al Şcolii Militare de Ofiţeri. La declanşarea războiului a fost numit comandant al Regimentului 1 „Dolj”, dar a rămas puţin în această funcţie, întrucât a fost învestit comandant al Brigăzii 7 Mixtă, unitate pe care a creat-o în lunile septembrie–octombrie 1916. Marea unitate a fost dislocată în Vrancea, luând parte la luptele din această perioadă. În seara zilei de 23 ianuarie/5 februarie 1917 a trecut la inamic, planul său fiind acela de a determina cât mai mulţi militari sau unităţi să recurgă la un asemenea gest. El dorea să creeze o armată cât mai numeroasă care să lupte alături de germani împotriva Rusiei. După război a trăit în Germania. (Detalii în Petre Otu, Maria Georgescu, *Radiografia unei trădări. Cazul colonelului Alexandru D. Sturdza*, Editura Militară, Bucureşti, 2011)

[3] Grigore Crăiniceanu (1852-1935), absolvent al Şcolii de Aplicaţie de Artilerie şi Geniu de la Bruxelles (1875-1877). A participat la Războiul de Independenţă şi a avansat în carieră până la gradul de general de corp de armată. A fost şef al Marelui Stat-Major în perioada 1 aprilie 1907-1 noiembrie 1909 şi ministru de război între 1 noiembrie 1909 şi 28 decembrie 1910. S-a remarcat ca un teoretician militar de prestigiu, mai ales în domeniul fortificaţiilor, fiind primit în Academia Română, mai întâi ca membru corespondent şi apoi ca titular (18 mai 1911). La începutul anului 1914 a trecut în rezervă, dar în august 1916, a fost reactivat şi a preluat comanda Armatei 2 înlocuindu-l pe generalul Alexandru Averescu, funcţie în care nu a confirmat. A fost schimbat după circa o lună de zile, Averescu revenind la comanda Armatei 2. Fiul său, Constantin, a fost complice al colonelului Sturdza. A fost prins, judecat la moarte şi executat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

joint deux lettres personnelles extrêmement pressantes, suppliant, après entente préalable avec le Roi de Roumanie, l'Empereur de bien vouloir examiner sous son vrai jour la situation du pays et son avenir.

Ce rapport établissait la crise roumaine au point de vue politique, alimentaire, financier, sanitaire et militaire. Il se composait de deux parties distinctes très secrètes, le point de vue politique, le point de vue militaire. Il concluait comme seul remède à la situation actuelle au transfert de toute la population civile en territoire russe, où elle aurait pu être approvisionnée plus facilement à cause du déplorable état des chemins de fer roumains, et du maintien seul en Moldavie de l'armée russe qui aurait ainsi eu la liberté des ses mouvements et plus de facilité pour ses approvisionnements. L'armée roumaine devait également passer en territoire russe, où, sous les ordres du Roi, elle aurait eu la facilité de se refaire, de s'habiller, s'équiper, s'armer et surtout de se nourrir, et enfin sous l'instruction de la Mission Militaire Française, avoir la possibilité de devenir un jour un appoint sérieux. Le rapport faisait remarquer que cette solution radicale et pénible, mais absolument nécessaire, en plus des avantages préconisés, offrait aussi des avantages de la plus haute importance, d'abord, de ce fait seul l'influence allemande, l'influence des pro-germains roumains perdrait beaucoup de sa vitalité. Ensuite les officiers roumains dans les camps de concentration et d'instruction auraient travaillé sous la direction des officiers français, se seraient instruits, et auraient instruit leurs hommes. Et enfin dans l'hypothèse qu'il faut toujours prévoir d'un nouveau désastre, du passage du Sereth par les armées ennemies, les troupes roumaines se seraient trouvées intactes, le Roi aurait été débarrassé des intrigues de Cour, les ennemis auraient trouvé un pays vide, et les troupes russes n'ayant plus le poids mort de l'armée roumaine et de la population civile auraient pu manœuvrer à l'aise.

Vers le 25 décembre (v.s.) la réponse de l'Empereur parvint. L'autorisation était donné d'en conférer avec le Roi et d'examiner l'hypothèse d'une solution de concert avec le chef de la Mission Militaire Française. Le Général Berthelot, informé alors, n'a pas été de l'avis des généraux russes. Se basant pour combattre le projet sur des considérations de sentiment, ayant foi dans la possibilité d'une réorganisation sur place de l'armée roumaine et en plus la déférence voulue et exigée par les circonstances pour un peuple qui, malgré ses tendances et ses affinités allemandes s'est résolument mis du côté des alliés au mépris de ce qui pouvait lui en advenir. D'accord avec le Ministre de la Guerre roumain, sur lequel il a toute influence, lequel a toute influence sur le Roi, le projet russe a été écarté et les choses sont restées en l'état actuel. Quelques temps après, l'épidémie de typhus et de choléra qui actuellement décime sans arrêt la population civile et l'armée roumaine éclatait, les généraux russes n'ont pas insisté par égard pour le Général Berthelot. Ils ont transmis la réponse à l'Empereur en appuyant sur les points suivants: En cas d'un échec sur le Sereth, l'armée roumaine s'égaillera, de dissociera d'elle-même; vu ses tendances germanophiles elle sera facilement assimilée par l'Allemagne qui la nourrira, l'équipera, l'armera et, avec la méthode allemande, sera capable d'en faire des soldats qui marcheront contre les Alliés. Dans l'hypothèse encore d'un échec russe et de l'envahissement de la Moldavie, le Roi, de vive force aura perdu ce qui reste de son royaume et n'aura plus d'autorité. La population moldave, en grande partie Juifs, fera cause commune avec les Austro-Allemands, qui pourront trouver des ressources dans le pays. Enfin, l'épidémie de typhus exanthématique n'aurait pas éclatée, l'armée roumaine aurait été épargnée.

IIème partie. Opinions roumains

J'ai eu la bonne fortune de voir le Général Averesco, qui au palais royal m'a donné une longue audience. En attendant le général qui conférait avec le Roi, j'ai été reçu par l'Aide de camp du Roi, le Maréchal de la Cour, et l'officier d'ordonnance du Général Averesco. La conversation a d'abord roulé sur les évènements de Pétrograd puis sur les malheurs roumains. Les officiers n'ont pas caché leur mécontentement sur les Russes, leur attribuant une grande part dans

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

les malheurs de leur pays. Si la Russie avait voulu venir à temps les secourir, Bucarest n'aurait pas été pris; mais la lenteur voulue et calculée des russes a tout permis, l'armée roumaine ayant à soutenir la pression bulgare, turque, austro-allemande. Les Russes ne tiennent pas à sauver la Roumanie. Ils ont l'air de préférer la voir envahie pour ensuite, politiquement parlant, en devenir les libérateurs, exiger des compensations et s'ouvrir la route de Constantinople. Actuellement, avec ce qui reste de l'armée roumaine, et les trois armées russes à 5 divisions, n'est plus qu'il n'en faut pour prendre l'offensive victorieuse car les Austro-Allemands ont dégarni leur front. Pourquoi les Russes ne veulent-ils pas marcher? Ils ne manquent de rien. Et l'armée roumaine manque de tout.

Le Général Averesco est arrivé sur ces contrefaites, et pendant une heure j'ai pus converser avec lui. Sans s'étendre d'une façon aussi acerbe sur les Russes il n'a pas caché son mécontentement contre l'allié qui est devenu un maître; son opinion sur l'état déplorable de son armée dont un tiers seulement peut rester virtuellement sur le front à cause des privations de toute nature, du typhus et du choléra. Néanmoins, et malgré cette si fâcheuse situation, „si les Russes veulent marcher avec moi, m'a-t-il dit, me soutenir avec efficacité, je juge que j'entre comme dans du beurre dans le front ennemi, que je le crève et que j'obtiens un grand succès. Et cela, quand on le voudra, dans 5 jours, si j'en reçois l'ordre; mais que l'armée russe me soutienne! Maintenant le voudra-t-elle? Je me demande ce qu'ils font, ce qu'ils ont dans la tête, ou du moins derrière la tête? Pauvre Roumanie, si cet état persiste, elle est finie et deviendra soit allemande, soit russe, mais plus jamais roumaine”. Le Général est très inquiet de la situation actuelle en Russie, au point de vue de sa répercussion sur la marche de la guerre. Un seul point le réconforte, l'espoir de la disparition de l'influence allemande en Russie, qui a fait de la Roumanie ce qu'elle est actuellement. Le Général Averesco ne m'a pas parlé de la Mission Française, du Général Berthelot, ni de l'aide qu'apportent à l'armée roumaine nos officiers. Il n'a pas été tendre pour le Tsar, mais bien entendu il a été muet sur les pro-germains roumains.

IIIe partie. Impressions personnelles

Je me garderai bien d'émettre une opinion personnelle, ayant séjourné trop peu de temps à Iassy, mais les personnages que j'ai vus ayant librement causé, d'autres de moindre importance rencontrés au hasard des visites et des diners ayant parlé, je crois pouvoir quand même établir une impression qui, si elle a été rapide, n'en est pas pour cela moins sincère et véridique. Reçu comme je l'étais chez les Général Mossolov, j'y ai vu pas mal de personnes, j'ai eu un long entretien avec M. Henri Catargi, Maréchal de la Cour, avec le gouverneur de la Banque Roumaine[1], avec plusieurs officiers français et roumains, tous ont parlé. J'ai écouté, et c'est sans aucun parti pris que je note mes impressions.

Le Roumain déteste le Russe autant que ce dernier le méprise. Il est curieux de voir deux alliés avoir un tel antagonisme au moment critique où les efforts de tous devraient tendre au même but. Mais nous sommes aux portes de l'Orient, et si le Roumain est un Oriental, le Russe tout en étant Slave l'est aussi. Ils ont de l'Asiatique l'un et l'autre. Le Roumain, comme tous les faibles est menteur, étant menteur il est faux, nonchalant et paresseux. Très vaniteux, intelligent, mais mettant son intelligence à s'ingénier pour faire le moins d'efforts possible avec le plus grand rendement pour son intérêt personnel. A de rares exceptions près, il a un amour fou de l'argent et se vendrait pour en avoir. De ce besoin d'argent aux compromissions louches il n'y a qu'un pas qu'il franchir allégrement. Il est tout pour l'extérieur, le paraitre. Bien rasé, bien coiffé, la moustache en croc, l'œil conquérant, les bottes cirées et des gants; mais une chemise sale ou pas de chemise, peu lui importe pourvu qu'il soit saupoudré de poudre de riz,

[1] Este vorba de Ioan G. Bibicescu (1849-1924). A lucrat în Banca Națională din 1895, pe care a condus-o mai întâi în calitate de viceguvernator (21.02.1914-11.12.1916), apoi de guvernator (11.12.1916-31.12.1921).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

et que son spencer lui moule la taille. Très poli, obséquieux, c'est un latin péjoratif. Toutes les femmes, même de la meilleure société, sont faciles et marchent pour de l'argent. Actuellement à Iassy, les Français qui s'y amusent savent ce qu'il leur en cuit, du haut en bas de l'échelle sociale. Il n'y a qu'à jeter un coup d'œil sur la situation sanitaire et voir combien l'hôpital des maladies vénériennes accueille les trop fervents disciples de Venus, désabusés maintenant des beaux grands yeux où se reflètent les mystères de l'Orient.

Le Roumain n'a jamais été un guerrier, à l'encontre du Russe qui le fut surtout jadis, et qui est susceptible de l'être. La grande erreur a été de croire à l'armée roumaine, telle qu'elle était composée, instruite et armée. L'homme de troupe pourrait devenir bon, car il est passif, mais les cadres subalternes ne valent rien, sont des brutaux, qui battent leurs hommes. Il est journalier de voir des officiers roumains faire donner à leurs hommes, mis a nu, des coupes de ceinture sur les reins jusqu'à ce que sang jaillisse, devant la compagnie réunie en cercle et regardant le spectacle. Il n'est pas rare, non plus, de voir des officiers recevoir de giffles ou des coups de poing de leurs supérieurs, en encaissant le tout avec un salut militaire. La punition de prison est supprimée pour l'homme de troupe dans l'armée roumaine, mais les punitions corporelles y sont recommandées. Ces jours derniers, un commandant a cassé, d'un coup de poing, une dent à un lieutenant, en plein couloir d'une caserne, et le lieutenant saignant du nez et de la bouche, est resté impassible. C'est un témoin, outré de cette scène, qui me l'a racontée. L'arrivée des Français a pallié un peu ces brutalités. Mais au lieu de frapper leurs hommes devant le public, les officiers leur font administrer la rossée devant les Roumains seuls.

L'armée roumaine se compose de deux Corps d'Armée à trois divisions. Elle est dans le plus complet dénuement. Pas vêtue, pas nourrie, les hommes sont tellement faibles qu'ils ne tiennent pas debout. Aussi le typhus et le choléra font-ils dans les rangs de grands ravages. Les hôpitaux regorgent de malades et on peut actuellement compter par compagnie une moyenne de 10 décès par jour. A ce train là, l'armée roumaine aura vécu d'ici peu, si les remèdes préventifs restent insuffisants, et ils le sont jusqu'à présent pour le typhus. Il n'est pas rare de voir les routes, et quelles routes en ce moment, jonchées de cadavres de chevaux morts, qu'on ne se donne pas même la peine d'enlever. Il n'ya a qu'aller sur la route de Iassy à Ungeni à la sortie des faubourgs de la ville pour s'en rendre compte. Actuellement dans ce pays, il n'y a de gras et de bien portants que les chiens et les cochons qui se nourrissent de charognes. Arrive l'été et l'on verra quelles épidémies terribles séviront en Roumanie. Notre mission qui se compose de 350 officiers, et environ un millier d'hommes est déjà atteinte. Plusieurs médecins et infirmières ont succombé. Le fléau sévit aussi sur l'armée russe, mais dans des proportions beaucoup moindres, vu sa bonne nourriture et son bon entretien. L'armée russe forte de trois armées à 5 divisions est bien équipée, bien habillée, bien nourrie, abondamment pourvue de tout ce qui lui faut. En plus elle traite le pays en pays conquis, et dans la crainte de manquer de blé achète aux Juifs roumains le peu qui leur en reste à un prix plus que rémunérateur. Deux cent cinquante wagons de blé ont été ainsi dernièrement vendus par un mercanti roumain à l'Intendance russe. Les fourrages arrivent régulièrement de Russie, mais ils ne sont pas délivrés à la population et servant exclusivement à l'armée. Les commandants de gare roumains, pour le transport des munitions et des vivres sont de fait, quoique pas en principe, sous l'autorité des Commandants militaires russes qui ne font pas faute de s'adjuger ce qui arrive pour la Roumanie.

L'emprise de la Russie sur la Roumanie est absolue. C'est ce qui explique la haine du Roumain pour son allié. La population des campagnes manque de tout. Les villes s'approvisionnent à grand peine. Tous les prix sont fort élevés. Le lait très rare vaut 1,40 le litre, les œufs 40 centimes pièce, la viande est très chère, et quelle viande… Les bœufs et vaches sont étiques, les poulets seuls sont acceptables, mais valent 10 francs pièce. La vie est tellement augmentée

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

que les popotes militaires françaises trouvent avantage à envoyer à Odessa acheter un wagon complet de vivres. Le vin seul est bon, est pas trop cher; entre 1 leu et deux le litre, les bouteilles vides se vendent 1,5 Fr. pièce. Le pain est rare. La population civile reçoit des cartes et fait queue devant les boulangeries, le bois manque, le charbon aussi. Les vêtements sont hors de prix. Il n'y a plus de drap. Chez un bon tailleur un costume vaut 700 lei. Les élégants roumains en sont réduits à faire retourner leurs vêtements. On ne peut avoir de drap que sur un bon de la Préfecture de Police. L'avoine, la paille, le fourrage manquent. Aussi les petits chevaux roumains sont-il étiques, et ont-ils l'air de se trainer à grand peine. Quant à trainer quelque chose, on les voit à quatre de front, attelés de cordes, tirer péniblement une voiture vide. Le pétrole et l'essence commencent à faire défaut. Les tramways sont arrêtés faute de combustible. C'est la misère partout. Le change pour la monnaie française est de 1,27 lei pour un franc et pour le rouble 2,60 lei.

De ce rapide aperçu on peut conclure que l'état actuel en Roumanie est plus que précaire, et donne lieu aux plus grandes appréhensions. Il ne faut surtout pas se leurrer et voir la vérité en face. Au point de vue militaire, l'impression est la même. Dénuement absolu. Le soldat roumain crève de faim, n'est pas habillé, il a des munitions en nombre suffisant actuellement grâce à la France, mais, miné par les privations, ce malheureux soldat n'aurait pas la force de se servir de ses armes. La nourriture du soldat roumain se compose d'une ration de „mamaliga”, sorte de galette de farine de maïs que l'on fait cuire dans l'eau, et d'une ration de haricots. La viande lui est inconnue. Comme boisson, de l'eau. Il devrait toucher un sou par jour, mais jamais il ne le touche. Comme couchage, en principe, une paillasse et deux couvertures. Dans les cantonnements où il y a des Françaises et Roumains, ces derniers font le service des soldats français qui les payent en argent et en nature. Le soldat français touche en Roumanie la solde des Colonies, aussi est-il riche. Il vit en popote et dépense une moyenne de 5 francs par jour. Il est bien mieux nourri que les civils dans les hôtels d'Iassy. Les hommes couchent dans leur cantonnement; ils ont des lits en fer, paillasses, sacs de couchage et deux couvertures. Leurs cantonnements sont très bien installés; éclairage électrique, grandes salles de réfectoire, de récréation, douches bien organisés. Ce confort de nos hommes n'excite pas la jalousie du soldat roumain qui est un passif, je le répète. C'est à cause de cette passivité que, si ce soldat était nourri, habillé, instruit, on pourrait certainement en tirer un bon parti. En l'état actuel, il faut considérer l'armée roumaine non comme une armée, mai comme un squelette. Elle se compose actuellement sur le papier de 6 divisions formant deux corps d'armée; trois sont virtuellement au front, les trois autres sont en arrière, à l'instruction. Sur ces trois divisions, 10.000 hommes, que pour un essai, le Gouvernement russe a transportés en Russie, sont dans des camps de concentration et d'instruction. Ce sont les plus heureux.

Le G.Q.G. était à Berlad, mais il a été dernièrement transféré à Iassy. C'est militairement, sanitairement et moralement une très grande faute. Militairement, parce que les officiers roumains, paresseux de leur nature et fêtards, ne font plus rien. Les rues d'Iassy en sont encombrées toute la journée. Sanitairement, car Iassy est une ville construite pour 70.000 habitants, il y en a actuellement 200.000 Roumains logés n'importe où, Russes bien logés et Français aussi. Avec l'épidémie actuelle, c'est un foyer propice pour son aggravation. Moralement, car l'officier roumain qui était déjà bien peu militaire ne va plus l'être du tout. Il passera sa journée à faire la „belle gambe” sur la Place de l'Union, une femme sous chaque bras; et, en plus du typhus, il sera ravagé par les maladies vénériennes. Enfin, il sera soumis encore davantage aux influences allemandes qui sourdement minent tout ce qui reste de Roumain, influences qui étaient moins pernicieuses à Berlad qu'à Iassy. Un simple fait prouvera quel point l'influence allemande avait et a encore des racines puissantes en Roumanie: En plus de l'incident der-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nier du colonel Stourdza, il faut noter la trahison du directeur général des Postes roumaines Verzea[1], qui est actuellement bourgmestre de Bucarest. J'en passe bien d'autres.

En résumé, le peuple roumain est très malheureux, manque de tout, souffre, est en proie à une terrible épidémie qui ne fera qu'augmenter par le choléra quand le temps doux sera établi. Les finances sont à sec, seuls les Juifs gagnent de l'argent. Le peuple veut la paix; l'armée qui est actuellement le peuple la demande aussi. La Révolution russe a montré aux Roumains qu'il était facile de faire une révolution. Heureusement pour la Monarchie que le peuple est seul et ne sait pas vouloir, c'est ce qui la sauvera. Le Roi est populaire, mais Bratiano détesté.

A tout bien considérer, et dans l'intérêt même de notre armée, on se demande à quel point une mission militaire composée de 350 officiers est actuellement nécessaire en Roumanie, on la diminuerait de plus de moitié que ce serait plus que suffisant. L'aviation et l'artillerie devraient seules être conservées. Les officiers français en ont assez pour la plupart et seraient heureux de rentrer. L'armée russe est bien suffisante pour défendre la Roumanie et la Russie peut au besoin l'accroître. A quoi bon laisser des officiers français, jeunes et vigoureux, essayer d'éduquer un squelette et contempler des cadavres. Soyons donc logiques, la Guerre devrait exclure la sentimentalité.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 89, c. 672-685]

25. 24 martie/6 aprilie 1917, Paris, Raportul căpitanului J. Lambert, ataşatul militar al Belgiei în Franța, despre situația politică şi militară a României şi raporturile româno-ruse

Paris, 6 Avril 1917

Roumanie

A lieu d'être un aide, les renforts russes accumulés en Moldavie sont un lourde fardeau. Il y a là 600.000 hommes qui émargent à des approvisionnements qui diminuent avec une inquiétante rapidité. Ces troupes commencent elles mêmes à ressentir la disette. Dix divisions de cavalerie ont dû être éloignées après avoir perdu une partie de leurs chevaux. Il faudra se résoudre à évacuer la population civile et l'armée roumaine en voie de réorganisation. Mais le Gouvernement russe ne veut ouvrir ses frontières à la population civile qu'avec toutes les garanties sanitaires. L'état sanitaire de l'armée roumaine est également déplorable. Dans certaines divisions ont a enregistré une millier de décès en un mois.

On a prêté au Roi l'intention de suivre son armée si celle-ci est obligée de quitter le territoire de la monarchie. Ce départ pourrait avoir une répercussion politique en Roumanie occupée. Les Allemands font une propagande intense contre le Roi Ferdinand et son Gouvernement. Ils tâchèrent de provoquer la défection d'une division et mirent en circulation une proclamation

[1] Victor Verzea (1865- ?), născut la Sălişte, a urmat Şcoala Militară la Bucureşti, obținând gradul de sublocotenent la1 iulie 1886. În 1894 a fost trecut în disponibilitate, fiind rechemat în activitate în anul următor, ajungând apoi la gradul de colonel (1914). În 1908 a fost scos din armată ca urmare unei dispute între Alexandru Averescu, ministrul de război în acel moment, şi Alexandru Marghiloman. Acesta din urmă a primit o serie de documente secrete de la colonelul Verzea. Ulterior a fost numit director general al Poştei, „Serviciul supravegherii ştirilor", care avea printre atribuții şi interceptarea corespondenței poştale. În această calitate a spionat în favoarea Puterilor Centrale. În pofida dispozițiilor primite, a rămas în Bucureşti, iar autoritățile de ocupație l-au nimit primar al Capitalei (noiembrie 1916-iunie 1917). După război a fost judecat pentru înaltă trădare şi condamnat la moarte. Sentința nu a fost executată, întrucât autoritățile au declarat o amnistie generală. (Decretul nr. 2009/04.05.1920, „pentru amnistia infracțiunilor comise de civili în timpul războiului" şi Decretul-lege nr. 1547/09.05.1920, „pentru amnistia infracțiunilor comise de cei chemați sub arme în timpul războiului mondial".)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

où l'enrôlement de prisonniers roumains dans les armées impériales est envisagé. Conscient de ce danger, le Gouvernement russe a demandé aux cabinets de Londres et de Paris de faire comprendre au Roi, par leurs représentants, qu'il était de son devoir comme de son intérêt de demeurer à Jassy, dans le cas où ses troupes seraient contraintes de s'éloigner. Le général Gourko était opposé: une offensive en Dobroudja sous le prétexte que les préparations étaient encore insuffisantes. Cette offensive, en ouvrant les communications par le Danube, était cependant le seul remède vraiment efficace à la situation présente. Le retour du général Alexeieff donna un moment l'espoir d'un changement de décisions, mais la révolution est survenue et elle rend de plus en plus problématique une action sur le front roumain.

Lassé de faire des sacrifices en pure perte peut être, le Gouvernement français a l'intention de reconsidérer la question des fournitures de matériel de guerre à faire à l'armée roumaine. Il conviendrait de savoir le rôle que l'Etat-Major russe assigne encore à cette armée dans les opérations futures. Depuis le 10 Mars les Quartiers-Généraux russe et roumain se sont transportés de Birlad à Jassy. Le Quartier Général russe voulait occuper une position plus centrale par rapport à ses troupes qui s'étendent jusqu'en Bucovine. Le Quartier Général roumain s'est rapproché de son Gouvernement qui commençait à suspecter son excessive indépendance.

Les travaux sur les chemins de fer roumains continuent assez méthodiquement. Deux trains par semaines parviennent à Jassy depuis la fin du mois de mars.

Le capitaine commandant J. Lambert

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Belgia, rola 20, c. 157-158]

***26.* 11/24 aprilie 1917, Paris, Telegrama misiunii diplomatice a Belgiei în Franța adresată ministrului afacerilor străine, baron de Beyens[1], prin care se informează despre teza lansată de generalul Dumitru Iliescu referitoare la actul de trădare a Rusiei în preajma intrării în război a României**

Paris, 24 avril 1917, no. 2481/1347

Monsieur le Baron Beyens, Ministre des Affaires Etrangères

Monsieur le Baron,

Le Général Illiesco, ancien chef de l'Etat-Major roumain, confident de M. Bratiano, est arrivé à Paris il y a quelques mois, en qualité d'adjoint au Grand Quartier Général français. Il a consacré ses loisirs à réunir un dossier tendant à prouver que la défaite rapide et complète de la Roumanie ne vient pas du manque d'organisation de l'armée et de l'impéritie des chefs, mais de la trahison de M. de Sturmer. D'après la thèse que le Général étaient sur de nombreux documents, le Président du Conseil Russe aurait sciemment trompé M. Bratiano sur les dispositions des Bulgares, l'aurait dissuadé de mettre la Dobroudja en état de défence, n'aurait pas envoyé dans cette province les contingents promis et aurait prescrit au Général en chef moscovite de concentrer son effort contre la Transylvanie. L'idée de derrière la tête de M. de Sturmer était de faciliter ainsi l'occupation rapide de la Roumanie et la marche allemande sur Odessa, afin de conclure la paix en arguant de l'impossibilité de continuer la guerre.

Dans cette polemique, M. Illiesco est l'écran derrière, lequel se cache M. Bratiano, don't l'orgueil ne peut pas supporter l'idée d'un échec. Il a d'abord cherché à en rejeter la responsabilité sur la diplomatie française, et les accusations passionnées que le conseiller de la Légation

[1] Napoléon Eugène Louis Joseph Marie Auguste, baron Beyens (1855-1934), diplomat belgian, trimis al țării la Berlin (1912-1914). În guvernul belgian din exil, lângă la Saint Adresse, lângă le Havre, a girat inițial conducerea Ministerului de Externe, pentru ca în perioada 18 ianuarie 1916-4 august 1917 să fie titularul acestui departament. După război a condus o comisie de bune oficii a Ligii Națiunilor care a rezolvat diferendul dintre Suedia şi Finlanda legat de insulele Aland (1920-1921). Apoi, între 1921 şi 1925 a fost ambasadorul țării sale pe lângă Sf. Scaun.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

et l'attaché militaire Rodeanu ont élevées contre M. Briand n'ont pas été étrangères à la chute de cet homme d'Etat. Puis, la révolution étant survenue à Pétrograd, le Chef du Cabinet roumain a trouvé habile de changer ses batteries et de les diriger contre un homme déjà suspect de complaisance envers l'Allemagne. Le Général Illiesco a lu son dossier devant une assemblée de journalistes et cette lecture a produit sur les auditeurs une sensation si profonde que l'Ambassadeur de Russie s'en est ému et s'efforce d'obtenir de la Censure qu'ell s'oppose à la publication du dossier. M. Iswolski ne méconnait pas le rôle louche joué par Sturmer; il avoua que ses sympathies étaient accuisés après coup, parcequ'à la suite de circonstances encore inexpliquées, il a échoué; mais au moment où il a été conçu, il était raisonnable et il a recueilli l'assentiment de tous les états majors alliés. Aveuglé par son inommensurable vanité, M. Bratiano se faisait de la valeur de l'armée roumaine une idée exagérée et il était parvenu à faire partager ses illusions à ses interlocuteurs. On était mal renseigné sur les effectifs, sur l'outillage et surtout sur le facteur moral des troupes royales. Toutes les arguties de M. Bratiano ne prévaudront jamais contre le fait, qu'en six semaines de combat, les Roumains ont laissé entre les mains de l'ennemi 250.000 prisonniers, c'est à dire les deux tiers de leur effectifs.

A Paris, M. Lahovary a compris qu'il se diminuait en récriminant contre la France; il a fait machine arrière. Pour pallier la défaillance de son pays et ses propres fautes, le Général Illiesco charge un homme qui ne peut pas se défendre. Personne n'a le courage de l'approuver.

Veuillez agréer, Monsieur le Baron, les assurances de mon très profond respect,

(indescifrabil)

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Belgia, rola 39, c. 505-507]

27. 21 aprilie/4 mai 1917, Impresii ale generalului Henri Mathias Berthelot despre situația din capitala Rusiei

I-am văzut ieri-seară, la ora 11, pe generalul Prezan şi Brătianu, şi m-am instalat la Palatul de Iarnă. Cei doi trebuie să aibă la ora 3 o întrevedere cu Alekseev şi să trateze cu el proiectul ofensivei şi problema aprovizionării cu hrană. Am vorbit apoi cu Albert Thomas despre întâlnirea lor de mâine: îi recomand să accepte [obuzierele] Saint-Chamond. Şcerbacev a sosit la Iaşi[1]. [...]

Am primit o telegramă de la Pétin[2] în legătură cu manifestațiile ruseşti de la Iaşi şi Târgu Ocna împotriva regelui şi a guvernului. Manifestanții ar fi vrut să proclame Republica! Ce treabă au ei? Republica lor, în acest caz, este o idee năstruşnică!

Noi şi numeroase manifestații în stradă: discuții, pumni şi lovituri de bastoane, trecerea camioanelor pline cu soldați înarmați, care fac ca dezordinea să crească, drapele smulse şi călcate în picioare, un adevărat dezastru!

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 179]

[1] Dmitri Grigorievici Şcerbacev (1857-1932), general de infanterie. În timpul Războiului Civil, o figură proeminentă în Mişcarea Albă. În 1884 a absolvit Academia Statului-Major General. În 1898 este numit şef al Statului-Major al Diviziei 2 Infanterie, iar din iunie 1901 devine comandant al Regimentului 145 de infanterie din Novocerkassk. În 1903 a devenit general-maior. În 1907 a fost numit la conducerea Academiei Statului-Major General, iar în 1912 a devenit comandant al Corpului 9 de armată. În aprilie 1915 a fost numit comandant al Armatei 11 în Carpați. În 1915 a fost ridicat în gradul de general de infanterie şi numit la comanda Armatei 7 de pe frontul de sud-vest. În luna mai 1917 l-a înlocuit pe generalul Saharov în funcția de şef de stat-major al trupelor ruse în Moldova.

[2] Victor Pétin (1872-1962), general de corp de armată francez. Cu gradul de locotenent-colonel (2 iulie 1915) şi colonel (31 decembrie 1916) a fost şeful de stat-major al Misiunii Militare Franceze în România (22 septembrie 1916-31 decembrie 1917), adjunct al şefului Misiunii (1 ianuarie-16 mai 1918), ataşat militar al Franței în România (6 mai 1919-20 martie 1923; 2 septembrie 1939-1 iulie 1940). A elaborat lucrarea *Le Drame Roumain* (1916-1918), tradusă în limba română de Eugen Pelin (*Drama României*, Editura Militară, Bucureşti, 2016).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***28*. 21 aprilie/4 mai 1917, Iaşi, Telegrama contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, adresată lui Alexandre Ribot, şeful guvernului şi ministrul afacerilor străine, în legătură cu dorința guvernului român de a contracta un nou împrumut în Franța şi Marea Britanie**

Jassy, 4 mai 1917

Le Ministre de France en Roumanie à son Excellence Monsieur Ribot, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères

Le Ministre des Finances est venu me voir hier pour m'entretenir de l'état du Trésor roumain. D'après les renseignements qu'il m'a donné, l'emprunt d'un milliard de francs, contracté à Londres, ne laissait disponible, pour les dépenses à effectuer à l'étranger, que 200 millions, 500 millions étant absorbés par les paiements de matériel de guerre déjà faits ou exigibles en France et 300 millions étant réservés pour gager une nouvelle émission de billets de la Banque Nationale, nécessaire pour les besoins intérieurs. Dans ces conditions, le Gouvernement roumain désirerait qu'un nouveau projet d'emprunt fût mis à l'étude et concerté par la France et l'Angleterre. Le chiffre de cet emprunt, variant entre 500 millions et un milliard pourrait, m'a dit M. Antonesco[1], être plus ou moins élevé selon que les Etats Unis seraient ou non appelés à y participer. Le Ministre des Finances a exprimé ses préférences en faveur de cette participation. Sir G. Barclay vient de télégraphier à Londres pour transmettre, en les appuyant, les désiderats du Gouvernement roumain. Comme, tout en l'assurant du concours de mon Gouvernement auprès du Gouvernement anglais, je faisais observer au Ministre que c'était surtout une affaire à traiter avec mon collègue d'Angleterre, puisqu'elle devait, comme le premier emprunt, être conclue à Londres, il m'a répondu que, sur la récente avance de 40.000 Lires, 22 seulement avaient été fournies par l'Angleterre et 18 par la France. S'il en est ainsi, il y aurait intérêt, afin de nous en ménager le bénéfice moral, à ce que cette participation, dont je n'ai jamais été informé, ne fut pas ignorée de l'opposition roumaine qui voit encore dans l'Angleterre le seul banquier de la Roumanie et qui, de ce fait, a, dans ces derniers temps, reporté sur nos alliés une partie des sympathies qui nous étaient acquises. A cette occasion, M. Antonesco m'a exprimé des remerciements des facilités accordées, conformément à ma suggestion, pour l'échange des billets roumains sur la base du cours de 110 (voir mon télégramme no. 89). J'ignorais également cette solution, dont cependant notre propagande pourrait faire état pour montrer que l'Angleterre n'a pas, comme on le croit encore, le monopole des services financières rendus à la Roumanie pendant la guerre.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 140, c. 311-312]

***29*. 23 aprilie/6 mai 1917, Petrograd, Consemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot privind întrunirea de la Palatul de Iarnă şi deciziile luate pentru îmbunătățirea disciplinei şi stării de spirit a trupelor ruse din România**

La ora 10, reuniune la Palatul de Iarnă cu Brătianu, Diamandy şi Prezan. Este luată decizia de a interzice orice propagandă pacifistă sau revoluționară în rândul trupelor române şi de a împiedica orice contact cu fanaticii ruşi. Ordinul este trimis la Iaşi. I se va cere lui Şcerbacev, sau mai bine lui Alekseev, să îndepărteze de Iaşi toate serviciile ruseşti, care ar putea funcționa, fără neplăceri, la Socola, Ungheni şi Chişinău.

[1] Victor Antonescu (1871-1947), om politic român, membru de frunte al Partidului Național-Liberal. A fost ministru al justiției (1934-1935), de finanțe (1935-1936) şi de externe (1936-1937) în guvernele conduse de Gheorghe Tătărescu (1934-1937). A funcționat şi ca ambasador la Paris.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În urma intervenției lui Albert Thomas, Gucikov[1] i-a telegrafiat lui Şcerbacev să interzică toate manifestațiile.

O informare de la Pétin anunță că în două zile s-au primit la Iaşi 176 de vagoane, dar se plânge că nu este urmat ordinul de urgență. Să nu exagerăm! Este deja foarte bine şi se vede că intervenția lui Albert Thomas nu a fost inutilă.

În timpul dejunului cu Albert Thomas, Prezan, Walsch etc., se menționează cuvintele unui industriaş care surprind bine mentalitatea rusească actuală: „Muncitorii noştri nu vor să mai lucreze, dar asta nu are importanță. Acum că America merge alături de noi, ea ne va furniza tot ce avem nevoie!"

Altă poveste tipic rusească: în urmă cu opt zile, prizonierii germani care lucrează la uzinele Schlüsselburg au făcut grevă pentru o creştere de salariu pe care sovietul local le-a acordat-o imediat!

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 180-181]

30. 2/15 mai 1917, Scrisoarea lui Saint-Aulaire adresată lui Alexandre Ribot, preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul afacerilor străine, referitoare la relațiile Franței cu Marea Britanie şi Rusia în problema României

Jassy, 15 mai 1917, No. 63

Le Ministre de France en Roumanie à son Excellence Monsieur Ribot, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères

Mon collègue d'Angleterre m'a fait savoir que le Général de Candolle[2], ingénieur des chemins de fer, détaché en Roumanie par le G.Q.G. anglais, vient d'être mis à la disposition du Commandement russe du front russo-roumain. Son affectation à l'Etat-Major du Général Tcherbatcheff vise à utiliser ses services là où ils sont le plus nécessaires, c'est-à-dire dans la réorganisation des transports russes à l'arrière des armées de Roumanie. En effet, le Général de Candolle a constaté que le réseau roumain, grâce, en grande partie, au concours de nos officiers, fonctionne dans des conditions beaucoup plus satisfaisantes que le réseau russe et, contrairement aux allégations tendancieuses accréditées à Pétrograd, est susceptible d'un rendement très supérieur aux envois toujours insuffisants de la Russie. En vue de l'amélioration des transports du réseau arrière qui, jusqu'à Odessa, dépend directement du Général Tcherbatcheff, le Général de Candolle s'efforcera donc de faire accepter son concours dans toute la mesure compatible avec les susceptibilités ou les intérêts des agents russes. Ce rôle nous permettra, selon le vœu qui j'ai souvent exprimé, d'associer plus étroitement l'Angleterre à notre action en Russie en faveur de la Roumanie, ou, plutôt, dans l'intérêt de la cause commune des Alliés en Roumanie.

[1] Aleksandr Ivanovici Gucikov (1862-1936), personalitate politică şi om de stat, lider al partidului „Uniunea 17 octombrie" şi din vara anului 1917, lider al Partidului Liberal-Republican al Rusiei. A fost preşedinte al Dumei de Stat în perioada 1910-1911, iar în anii 1915-1917 a fost membru al Consiliului de Stat şi preşedinte al Comitetului Industrial Militar Central. În aceeaşi perioadă a devenit şi membru al Consiliului Special pentru discutarea şi unificarea măsurilor pentru apărarea statului, în cadrul căruia conducea Comisia pentru revizuirea normelor sanitare şi de aprovizionare medicală a armatei. După revoluția din februarie 1917 a devenit membru al Guvernului Provizoriu, având funcția de ministru interimar de război şi al marinei militare. În perioada războiului civil a fost consilierul lui Anton Denikin pe probleme politice. În 1919 a fost trimis de către Denikin drept reprezentant al Mişcării Albe în Europa, pentru a stabili relații cu liderii statelor Antantei.

[2] Raymond de Candolle (1864-1935), general britanic, fost manager al căilor ferate din Argentina. În perioada războiului civil din Rusia a fost ofițer de legătură britanic pentru armata albă de pe Don.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Nous avons, dans nos rapports avec la Russie au sujet de la Roumanie, commis deux fautes fondamentales qui, d'ailleurs, peuvent se ramener l'une à l'autre et ont entraîné toutes les autres. En premier lieu, nous avons, en Roumanie, comme dans les autres pays balkaniques, où la même erreur a produit des conséquences encore plus désastreuses, abandonné trop souvent à la Russie le rôle dirigeant qu'elle revendiquait en se prévalant de son voisinage qui précisément lui interdisait de le tenir utilement pour la cause commune de l'Entente, puisque ce voisinage comportait forcément des intérêts particuliers et des arrière-pensées en opposition avec les intérêts généraux des Alliés. C'est pourquoi ceux-ci, au lieu de se mettre à la remorque de l'ancien régime russe auraient dû lui faire sentir constamment, selon le cas, le frein ou l'aiguillon. Cette attitude générale des Alliés me semble s'être aggravée chez nous d'une modestie et d'une timidité singulièrement anachronique. De là, à l'égard de nos alliés russes, les complaisances les plus regrettables, que j'ai relevées dans mon rapport alors que le prestige renouvelé de la France et son souci exclusif de l'intérêt général nous engageaient à hausser le ton en donnant des conseils conformes à cet intérêt, comme, d'ailleurs, à l'intérêt bien entendu de la Russie.

Je suis d'autant plus à l'aise pour formuler ces observations qu'elles n'atteignent pas, du moins en Roumanie, notre diplomatie. C'est, en effet, grâce à sa fermeté, que le Cabinet de Pétrograd alors présidé par M. Sturmer, se déjugeant d'un jour à l'autre, a fini par souscrire aux garanties auxquelles la Roumanie subordonait son entrée en action, malgré les efforts de certains milieux désireux de la maintenir dans la neutralité, soit par nationalisme, afin de ne pas lui abandonner la Bukovine et de ne pas fortifier en elle le principale obstacle à la jonction avec Constantinople, soit, au contraire, par pacifisme germanophile, afin de ne pas susciter un adversaire nouveau de l'Allemagne. Je regrette d'autant plus que cette méthode, la seule conforme à notre dignité et à nos intérêts, ayant ainsi fait ses preuves en déterminant, malgré une obstruction redoutable, l'alliance de la Roumanie, n'ait pas été appliquée, lorsqu'il s'est agi d'utiliser cette alliance et de donner à l'admirable effort de notre mission militaire toute sa valeur. L'agitation antidynastique de ces derniers temps nous a fourni un exemple de l'excellence de cette méthode, sur le terrain militaire, dans le plein succès de la démarche collective des représentants des Puissances alliées auprès du Général Tcherbatcheff. J'espère qu'ils seront encouragés par le résultat de ce premier contact avec le Commandement des Armées Russes de Roumanie. Ils auraient sans doute pu en obtenir davantage s'ils n'avaient attendu, pour agir sur lui, des conjonctures assez graves pour leur faire éprouver cette crainte personnelle qui est souvent chez les diplomates la principale source du courage professionnel.

D'autre part, nous avons commis la faute de ne pas concerter nos efforts avec ceux de l'Angleterre dont les intérêts sont absolument identiques aux nôtres et dont le concours doublerait notre autorité et soulignerait le véritable caractère de notre action. Il se manifesterait, en effet, avec cette forme franche, rude parfois et péremptoire que la diplomatie anglaise donne volontiers à ses démarches et qui manque trop souvent aux nôtres. Ce concours augmenterait doublement le poids de nos interventions, d'abord par lui-même, puis en obligeant les Russes à y voir l'expression non de pensées égoïstes, mais de la solidarité interalliée. Sous l'ancien régime, ces interventions se heurtaient à deux obstacles: les arrière-pensées de la bureaucratie et de l'Etat-Major russes, et la jalousie éveillée par la prédilection dont la France est l'objet en Roumanie. Le premier obstacle devrait disparaître si le nouveau régime est sincère ou capable d'appliquer ses principes, ce qui est au moins douteux en raison du conflit obscur d'intérêts ou de tendances où il se débat. Quant à la jalousie que notre influence en Roumanie suscite chez les Russes et aux préventions qu'elle leur inspire, elle subsistera. Le meilleur moyen, non de la dissiper, mais de la désarmer, est d'agir toujours auprès d'eux, la main dans la main de l'An-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

gleterre. Il importe donc que cette collaboration localement établie de la façon la plus cordiale, soit sanctionnée et appuyée par les Gouvernements et les Etats-Majors des deux pays, au lieu d'être rendue impossible par leur action divergente comme dans le cas, toujours inexpliqué, du projet d'évacuation de l'armée roumaine, heureusement maintenue sur le front russo-roumain dont, après les derniers évènements, elle est le seul élément solide.

Je m'attache, d'ailleurs, à ne fournir aucun aliment aux susceptibilités russes et je suis souvent intervenu pour tempérer les manifestations de l'ardente sympathie que la France inspire ici. La France mérite sans doute cette prédilection, mais elle le doit, en grande partie, par un effet de contraste, aux Russes eux-mêmes qui, pour l'avenir de notre influence dans ce pays, auront été nos meilleurs collaborateurs. Toutefois, si nous voulons tirer tout le parti possible de leurs fautes, nous devons ne plus persévérer dans les nôtres.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 89, c. 886-888]

31. **3/16 mai 1917, Washington D.C., Telegramă către David Rowland Francis[1], ambasadorul la Petrograd, despre acordarea de către SUA a unui ajutor României**

Washington D.C.
May, 16, 1917
Hon. David R. Francis
American Ambassador,
United States Embassy,
Petrograd, Russia

Secretary of the Treasury requests information concerning the possibilities of delivery of goods destinated for Roumanian Government if sent to Archangel; also requests your opinion as to advisability from the point of view of aiding generally in the conduct of the war, or loaning the Romanian Government approximately four million dollars for the present. This amount asked for by Colonel Adrian Miclescu acting here as President of the Roumanian Trade Commission in the United States. He has no powers to sign obligations for that Government but is trying to receive such or have them conferred upon others in order that his Government may treat with the Secretary of the Treasury under the provisions of the Act of Congress approved April twenty-fourth, nineteen seventeen. Meantime he states that approximately five million dollars worth of munitions and shoes ordered many months ago are now ready for shipment, and that cargo space is available for transportation to Archangel in the Russian volunteer fleet but that he is entirely without funds to pay freight and insurance and also without funds to meet certain amounts due on other goods ordered but not yet finished and delivered.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme SUA, rola 659, c.1053]

***32*. 9/22 mai 1917, Iaşi, Telegrama misiunii diplomatice americane în România, semnată Andrews B. Francis, adresată secretarului de stat al SUA, prin care se informează despre**

[1] David Rowland Francis (1850-1927), om politic şi diplomat american. A îndeplinit diverse funcții, iar în anii 1916-1917 a fost ambasadorul SUA în Rusia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

conținutul discuțiilor prim-ministrului Ion I.C. Brătianu la Petrograd şi intenția guvernului român de a înființa o legație la Washington

TELEGRAM RECEIVED

FROM: Jassy (via Petrograd)
Dated May 22, 1917.
Reed May 27, 1917, 4 A.M.

Secretary of State,
Washington.
1317, May 24th
From Jassy, Number 72, May 22nd.

On his return from Petrograd the Prime Minister in conversation asked me to inquire wheter the Government of the United States recognize that a solidarity exists in this war between all the Allied fronts and whether consequently the United States is decided to manifest this solidarity of interest and sentiment as regards Roumania. In case of a reply in the affirmative, of which he expressed himself as having no doubt, the Prime Minister stated that the aid of the United States would be of the greatest efficiency both in the form of a loan and in the form of material aid. Thus by a relatively very small expenditure the equipment and armament of the Roumanian divisions which have been already reorganized could be completed with the result of a very great and rapid officiency. The Prime Minister further asked me to inform the Department that the Roumanian Government intends to establish a Legation at Washington and wishes to know if the meantime the United States will accept a charge d Affaires. The Roumanian Minister at London has been charged to treat on this question with the American Ambassador.

In my opinion the maintenance of the Roumanian army on a footing of efficiency is very necessary and is of direct interest to the United States as an ally especially since the value of the Russian army on this front shows a tendency to decrease as a result of socialist propaganda, lack of discipline, of declining military spirit. Roumania, which has struggled against enormous odds, has as much claim to receive material and financial aid both for its army and for reconstituting its country as any other nation which the United States is expecting to help.

Andrew B. Francis

[S. A.N.IC., fond Microfilme SUA, rola 659, c. 1043-1044]

***33*. 25 mai/7 iunie 1917, Iaşi Telegrama contelui de Saint-Aulaire, ministrul plenipotențiar în România, adresată preşedintelui Consiliului de Miniştri, Alexandre Ribot, în care sunt prezentate reacțiile prim-ministrului român Ion I.C. Brătianu la informațiile vehiculate de presa franceză, generate de o declarație a generalului Dumitru Iliescu, referitoare la relațiile româno-ruse în preajma intrării în război a României**

Jassy, 7 Juin 1917

Le Ministre de France en Roumanie à son Excellence Monsieur Ribot, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

J'ai utilisé les indications de votre télégramme no. 203 du 3 de ce mois pour justifier aux yeux de M. Bratiano les appréciations de la Presse française dont il s'est ému. Le Président du Conseil reconnaît que les déclarations imprudentes du Général Iliesco appelaient une réplique du côté russe. Il les blâme d'autant plus sincèrement qu'elles lui ont attiré des ennuis non seulement à Paris et à Pétrograd, mais aussi dans son Parlement où elles ont fait l'objet d'une interpellation. Elles étaient surtout inopportunes alors que le Général Alexeieff était commandant en chef de l'armée russe; car, sans le nommer, elles l'atteignaient tout autant que M. Sturmer, les fautes ou les trahisons dont la Roumanie a été victime de la part de la Russie paraissant imputable à l'Etat-Major russe tout autant sinon plus qu'à l'ancien Gouvernement de Pétrograd.

En tous cas, ces fautes ou ces trahisons n'ont pu être commises sans le concours du Général Alexeieff. M. Bratiano m'a même dit que, d'après des renseignements, d'ailleurs incontrôlables, recueillis pendant son dernier séjour en Russie, le Général Alexeieff et M. Sturmer s'étaient mis d'accord pour agir ou plutôt ne pas agir en Roumanie de façon à rendre inévitable l'écrasement de ce pays, afin d'y trouver un argument en faveur d'une paix séparée. Tout en regrettant les déclarations du Général Iliesco, M. Bratiano s'étonne qu'elles aient été jugées si sévèrement en France. Il affirme qu'elles ont été faites d'accord avec le service de la Presse de l'Etat-Major et en conclut que l'unité de vues et de direction est imparfaite entre ce service et celui du Département. Il ajoute que, parmi les articles de la Presse française qui l'ont surpris et peiné, la plupart n'ont nullement le caractère d'une réplique russe aux allégations du Général Iliesco. Il attribue les plus malveillants à la propagande serbe ou même bulgare. Il demande que cette propagande soit surveillée avec autant de sympathie et d'équité, lorsqu'il s'agit de Roumanie, que lorsqu'elle vise l'Italie dont les sacrifices à la cause commune, dit-il avec raison, sont proportionnellement insignifiants à côté de ceux de son pays.

Enfin, M. Bratiano m'a communiqué un article publié par le „Temps" du 3 Avril, dont l'auteur, après avoir qualifié M. Sturmer de traître, tout comme le Général Iliesco, semble insinuer que M. Bratiano aurait bien pu être son complice en lui reprochant d'avoir ajouté foi par un „curieux aveuglement" aux assurances de l'ex-Président du Conseil russe. Les conclusions de cet article sont justifiées, sous cette réserve que les erreurs relevées sont surtout d'ordre militaire et imputables à l'ensemble de l'Entente, à la Russie particulièrement, plutôt qu'à la France. Mais la est excessive quant au fond et regrettable quant à la forme. J'ai souvent expliqué comment les illusions bulgares de M. Bratiano étaient le reflet des illusions ou des arrière-pensées russes, ainsi que des appréhensions que l'impuissance de l'armée d'Orient lui inspirait. Ayant vainement demandé à la Russie de se charger du front bulgare et d'y consacrer une armée de 200.000 hommes et, d'autre part, ne croyant pas l'armée de Macédoine assez forte pour y suppléer, il avait décidé de rester sur la défensive vis-à-vis de la Bulgarie afin, disait-il, de ne pas compromettre une chance, s'il y en avait une d'éviter une rupture avec cette Puissance. S'il considérait cette chance comme très faible, il redoutait, par contre, comme tout à fait certain, le danger d'une puissante offensive austro-allemande sur le front nord, malgré les assurances contraires des Etats-Majors alliés. Son aveuglement n'était donc pas complet et il a été, sur certains points, trop partagé et même dépassé chez nous pour nous apparaître aujourd'hui comme inexpiable. Personne n'ignore ici que notre ex-attaché militaire, d'accord, d'ailleurs, avec son collègue russe, affirmait, (d'après, j'imagine, des instructions dont je n'ai jamais eu connaissance) que les austro-allemands ne disposaient d'aucune réserve contre la Roumanie. Personne n'ignore également que son prédécesseur, le Commandant Pichon[1] avait

[1] Jules Pichon (1877-1949), maior, supleant al ataşatului militar francez la Bucureşti de la 24 noiembrie 1912 la 8 august 1916. În perioada 2 august 1914-2 iulie 1916 a exercitat atribuțiile funcției de ataşat militar al Franței în România. A avansat în carieră până la gradul de general de divizie, grad obținut la 18 septembrie 1937. (Detalii în Maria Georgescu, Capitaine Cristophe Midan, *op. cit.*, p. 93-297)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

été rappelé à la demande de l'Etat-Major russe, qui lui reprochait de préconiser, d'accord avec M. Bratiano, une vigoureuse offensive contre la Bulgarie au moyen d'une armée russe de 200.000 hommes. Ce curieux aveuglement est une circonstance atténuante pour celui de M. Bratiano. En outre, même si le reproche était tout à fait mérité, il serait déplacé. Je ne pense pas, en effet, qu'il ait jamais été adressé, bien que l'occasion s'en souvent présentée, dans un journal comme le „Temps” à aucun des Présidents du Conseil en exercice des états alliés. Cette exception au détriment de la Roumanie peut être attribuée à un sentiment dont, même les adversaires de M. Bratiano et nos meilleurs amis, pourraient s'offenser.

Je tiens surtout à relever dans cette appréciation le fait que, portant sur des évènements dont les causes ne son pas connues en dehors des Chancelleries, elle risque, sous le régime de la censure et en raison du caractère du journal le „Temps”, d'engager la responsabilité du Département et même de paraître inspirée par une correspondance, ce qui n'est pas de nature à faciliter ma tâche et à augmenter la confiance qui m'est témoignée ici.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 89, c. 842-845]

***34.* 15/28 iunie 1917, Iaşi, Telegrama ministrului Belgiei în România, Ypersele de Strihou[1], referitoare la relațiile româno-ruse, la poziția lui Ion I.C. Brătianu în tratativele cu Bulgaria în perioada premergătoare intrării României în război**

Jassy, 28 Juin 1917

Monsieur le Baron,

J'ai lu avec intérêt le rapport de mon distingué collègue à Paris daté du 24 Avril dernier, no. 2481/1347, rapport dont vous avez bien voulu me communiquer un exemplaire par votre apostille du 2 Mai dernier, no d'ordre 48. J'ai eu connaissance, en son temps, par mes collègues des Grandes Puissances, de la campagne que menait à Paris le Général Iliesco en vue de défendre, devant l'opinion, le Président du Conseil de Roumanie. Je n'ai malheureusement pas pu me procurer l'exemplaire du Journal „Le Matin”, dans lequel ont paru les accusations tendancieuses de l'ancien chef d'Etat-Major roumain contre la Russie. Les journaux étrangers n'arrivent en effet qu'avec peine à Jassy par la poste. Ils n'y arrivent pas du tout quand ils contiennent quelque sujet qu'on ne juge point, en haut lieu, opportun de laisser connaître. Ce n'est donc que par le rapport du Baron de Gaiffier que j'ai pu apprendre d'une façon précise et la thèse du général porte-parole de Mr. Bratiano et l'impression que ses arguments produisent en Russie et en France.

Pour ce qui concerne la Russie, il m'était revenu qu'un journal d'Odessa releva, d'une façon très vive, les accusations que M. Bratiano faisait répandre à l'étranger dans un but de défense personnelle et d'autant plus perfidement que si ces accusations avaient été acceptés par l'opinion en France elle n'auraient fait qu'exciter davantage contre la Russie les esprits déjà assez montés contre une alliée paralysée par une crise intérieure des plus graves. Mais il ne m'a pas été possible de me procurer un exemplaire de ce journal qui énumérait, à ce qu'on m'a dit, entre autres prétentions du Président du Conseil celle d'envoyer après la guerre auprès des Cours étrangères et d'en recevoir des ambassadeurs! Depuis les échecs de la

[1] Maximillien-Henri van Ypersele de Strihou (1870-1941), diplomat belgian, ministru al țării sale la București (1912-1919). Anterior a fost în misiuni diplomatice la Lisabona, Roma, Petersburg şi Paris. După război a fost şeful misiunii diplomatice a Belgiei de la Budapesta (1919-1921), Varşovia (1921-1926) şi Sf. Scaun (1926-1935).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Roumanie, M. Bratiano a conservé toute la somme d'activité dont il est capable à se défendre personnellement tant à l'intérieur qu'à l'extérieur. Son maintien au pouvoir coûte que coûte est l'unique formule de la politique du pays. Pour atteindre ce résultat il n'a reculé devant aucun moyen; à l'étranger accusent ses alliés, cherchant à se blanchir en les noircissant et en les divisent, répandant des inexactitudes manifestement tendancieuses, à l'intérieur par une œuvre de corruption systématique qui a trouvé un écho profond de démoralisation au sein de l'oligarchie politique aux mains de laquelle se trouve abandonné ce malheureux pays.

En ce qui concerne la thèse du Général Iliesco que la Russie aurait trompé la Roumanie sur les dispositions de la Bulgarie, et que cette manière de faire amène les irréparables conséquences que l'on sait, il me sera permis, Monsieur le Baron, au nom d'un intérêt purement historique, de vous donner connaissance du résumé d'une dépêche que mon collègue de Russie adressait à son Gouvernement le 1er Août 1916. „M. Bratiano, télégraphiait Mr. Poklevsky-Koziell, a refusé de la façon la plus catégorique d'attaquer la Bulgarie en ajoutant que des conseillers de guerre s'y opposaient également. M. Bratiano m'a lu un tas de dépêches de M. Deroussi[1], Ministre de Roumanie à Sofia, dépêches si contradictoires, mais d'où il résulte que les Bulgares n'attaqueront jamais la Roumanie. Les hommes politiques bulgares ont persuadé au représentant de la Roumanie que si celle-ci entrait en guerre contre les Empires Centraux il on serait par celui que la Bulgarie cherchait à s'entendre avec les Alliés".

L'évènement a prouvé que les hommes politiques bulgares avaient tendu à M. Deroussi un de ces pièges, basés sur le mensonge pur et simple, qui leurs sont familiers, et contre lesquels le représentant de la Roumanie et M. Bratiano eussent du être mis en garde par l'exemple de ceux qui, avant lui et dans d'autres circonstances non moins graves, s'y étaient laissé prendre. Mais ces déclarations, qui faut honneur sinon à l'honnêteté du moins à la perspicacité des Bulgares, flattaient M. Bratiano qui n'a jamais voulu entrer en guerre contre la Bulgarie, soit parce qu'il avait peur de mesurer son armée avec celle de sa voisine, soit parce qu'il se défiait, selon son habitude, de la parole donnée par les alliés et voulait sans retard aller occuper le territoire qu'ils lui promettraient en Autriche-Hongrie. Guidé par l'un ou l'autre de ses motifs et plus probablement encore par les deux, car le mépris qu'on nourrissait jadis contre la Bulgarie en Roumanie était surtout fait de crainte, M. Bratiano, qui se croit toujours prédestiné aux plus grands rôles politiques en Europe, devait encore été séduit par l'idée de servir de médiateur entre la Bulgarie et les Alliés. J'ai eu l'honneur, le 31 Août dernier, par mon télégramme 32, de vous informer des tractations qu'il avait entreprises à cet égard et des principales conditions qu'il avait proposé. Il m'avait confié lui-même deux jours plus tôt, „qu'il jouerait cette carte, qu'ils n'avait pas beaucoup d'espoir de gagner, ajoutait-il avec une sincérité toute apparente, mais que tant de même il s'en voudrait de ne point risquer".

Le piège bulgare auquel il était tombé, assez naïvement du reste, apparut dans toute sa réalité quand la Bulgarie lui répondit par une déclaration de guerre. Si l'on oppose les déclarations faites par le Président du Conseil au Ministre de Russie le 1er Août 1916 ainsi que les propos qu'il me tenait le 29 du même mois, si on les oppose, dis-je, aux allégations du Général Iliesco, il est difficile de suivre l'aventure de M. Bratiano sur le terrain qu'il a choisi et d'entendre l'erreur bulgare commise par le chef de la politique roumaine en rejetant calomnieusement la culpabilité sur la Russie. On n'oubliera pas non plus que pour la défense de la Dobroudja, M. Bratiano n'a jamais demandé à la Russie plus de 50.000 hommes. Que les Puissances Alliées et leurs représentants militaires se soient trouvés myopes au point de

[1] Gheorghe Derussi (1870-1931), diplomat român. Ministru plenipotențiar al României la Sofia (1/14 octombrie 1913- 19 iulie/1 august 1916). Anterior a fost consul la Budapesta (1907-1913). Ulterior a funcționat la Stockholm şi Copenhaga (1 aprilie 1917-1 aprilie 1918; 1 februarie-1 septembrie 1919) şi Berna (1 septembrie 1919-2 iulie 1921). A făcut parte ca ministru de externe în guvernul condus de Take Ionescu (17 decembrie 1921-17 decembrie 1922), care nu a primit votul de investitură a Parlamentului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ne pas apercevoir l'insuffisance de ces effectifs et qu'il fallait couvrir la Roumanie contre les menaces de la Bulgarie par un appoint d'au moins 250.000 Russes, c'est une autre affaire et où le Général Iliesco a des graves responsabilités, car c'est lui qui organisa, pour servir la politique d'enchères du Président du Conseil vis-à-vis de ses futures Alliés, le bluff qui consistait à surmonter la force et la valeur de l'armée roumaine chaque fois qu'une négociation était en train. M. Bratiano n'a personnellement rien à reprocher aux Alliés à cet égard, attendu que ce fut toujours un des axiomes de sa politique intransigeante et hautaine, avant la guerre, qu'il ne voulait point avoir de soldats russes sur son territoire.

Veuillez agréer, Monsieur le Baron, les assurances de mon profond respect.

van Yperseele

[S.A.N.I.C, fond Microfilme Belgia, rola 12, c. 100-103]

***35*.17/30 iunie 1917, Iaşi, Informare a lui Saint-Aulaire adresată lui Alexandre Ribot, preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul afacerilor străine, referitoare la politica Rusiei în sud-estul Europei şi la intenţia acesteia de a revizui tratatul dintre România şi Antanta din 4/17 august 1916**

Jassy, 30 Juin 1917, No. 142

Le Ministre de France en Roumanie à son Excellence Monsieur Ribot, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères

Le projet russe de révision des traités a éveillé en Roumanie de vives inquiétudes, surtout lorsque s'est répandue la nouvelle que l'Angleterre y aurait souscrit. Par contre, le Président du Conseil m'a dit combien il était touché et réconforté par le langage que Votre Excellence a tenu à M. Lahovary sur ce sujet. Les inquiétudes de la Roumanie sont surtout motivées par les revendications de la Serbie sur une partie du Banat et par l'appui qu'elles trouvent à Pétrograd.

La thèse serbe a été exposée dans un mémoire qui a dû être distribué à Paris par les soins de la Légation de Serbie. Je crois inutile d'analyser ce travail qui parait sérieux, mais dont les conclusions reposent sur des arguments dont je ne suis pas à même de vérifier la valeur. Je me contenterai de résumer les données essentielles d'une controverse, aujourd'hui latente, mais qui éclatera inévitablement. Elles suffisent à en montrer l'importance et la nécessité où nous sommes de ne pas nous en désintéresser. D'après la statistique officielle hongroise de 1910, le Banat a une superficie de 28.523 km carrés, avec une population de 1.582.133 habitants, dont 592.049 Roumains et 283.729 Serbes, le reste se composent surtout de Hongrois (242.152), d'Allemands (387.545). Il y a lieu de noter que ces deux dernières catégories, calculées d'après la langue, sont, en fait, beaucoup moins nombreuses. La statistique hongroise y fait figurer tous les Juifs (environ 50 à 60.000) et nombre de Serbes et de Roumains ou de Slovaques bilingues. Les Roumains ont incontestablement la majorité relative dans l'ensemble de la province, et la majorité absolue dans un de ses trois départements, celui de Krashovo-Severin (336.082 contre 130.000 de nationalités diverses, dont 14.674 Serbes). Toujours d'après la même statistique, les Roumains ont une forte majorité sur les Serbes dans le département de Temish (169.030 contre 64.305). Mais, dans le département de Torontal, les Roumains ne sont que 86.937 contre 1.901.750 Serbes. Or, si les Serbes admettent l'incorporation à la Roumanie de leurs frères de race disséminés dans les deux autres départements, où ils sont en minorité, ils réclament l'annexion du département de Torontal où ils ont la majorité, qui n'est séparé du territoire de Belgrade que par le Danube, qui leur est indispensable, disent-ils, pour couvrir leur capitale,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

enfin centre actif de serbisme, avec des évêchés, des écoles, des banques, des associations, des journaux, entretenant, avec la conscience nationale, un courant intense, moral et économique entre cette région et les Serbes du Royaume.

Tout en faisant des réserves sur l'étendue des aspirations serbes, les hommes politiques les plus clairvoyants de Roumanie en reconnaissent, sans distinction de partis, la légitimité. Ainsi, M. Take Jonesco[1], chef du parti conservateur démocrate et M. Costinesco[2], ministre libéral sans portefeuille, un des successeurs éventuels de M. Bratiano, m'ont souvent déclaré que, pour assurer l'avenir des rapports de la Roumanie et de la Serbie, il est nécessaire de tenir compte des droits de cette Puissance sur la plus grande partie du département de Torontal. Leur opinion, antérieure à la Révolution russe, y puise une autorité nouvelle. Leurs réserves concernent particulièrement la ville de Temesvar, revendiqué par les Serbes, parce qu'elle est la capitale du département, le nœud de ses chemins de fer, le siège de leur principal évêché et le centre de leurs intérêts économiques. Les Roumains font valoir que cette ville doit suivre le sort de la majeure partie du Banat, dont elle est aussi la capitale et que leurs compatriotes y sont plus nombreux que les Serbes. D'après le mémoire où la thèse serbe est développée, Temesvar compte 7.566 Roumains contre 3.462 Serbes, mais le reste de la population (70 %) est judéo-allemand. L'énorme majorité de ce dernier élément se retrouve d'ailleurs dans toutes les villes du Banat, les Roumains et les Serbes étant surtout des agriculteurs et des pâtres.

De son côté, M. Bratiano se montre irréductible. Il vient de demander un contre-mémoire à M. Goga[3], le patriote transylvain connu, qui, dans l'intimité, reconnait aussi la valeur des revendications serbes. Je me suis souvent entretenu de cette question avec le Président du Conseil pendant la négociation du traité d'alliance de la Roumanie avec l'Entente, alors que ses demandes étaient présentés et appuyées par la France auprès de la Russie. Celles qui avaient le Banat pour objet rencontrèrent une vive résistance à Pétrograd où, pour tenir compte des démarches des Serbes et, croit-on, d'une promesse personnelle de l'Empereur Nicolas à M. Patchitch[4], on insiste pour réserver en faveur des Serbes, à défaut du territoire qu'ils réclament, des droits pour leurs églises et leurs écoles. Tout en affectant d'être animé

[1] Take Ionescu (1858-1922), avocat şi om politic conservator. Şi-a început cariera politică în Partidul Naţional Liberal, apoi a trecut la Partidul Conservator, fiind apropiat de gruparea junimistă. A întemeiat, în 1908, Partidul Conservator Democrat. Ministru în mai multe cabinete conservatoare. A fost un adept convins al intrării României în război alături de Antanta. A acceptat să intre la guvernare alături de Partidul Naţional Liberal, deţinând funcţia de ministru fără portofoliu (decembrie 1916-iulie 1917) şi vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (iulie 1917-ianuarie 1918). După război a fost ministru de externe în cabinetul condus de Alexandru Averescu (1920-1921), apoi, pentru o lună de zile (decembrie 1921-ianuarie 1922), prim-ministru. A fost unul dintre iniţiatorii Micii Înţelegeri, alianţă regională formată din România, Cehoslovacia, Iugoslavia.

[2] Emil Costinescu (1844-1921), membru marcant al Partidului Naţional Liberal, unul dintre fondatorii Băncii Naţionale a României. A fost ministru de finanţe în cinci rânduri, ultima dată în cabinetul condus de Ion I.C. Brătianu (1914-1916). În anii războiului a făcut parte din guvernul de uniune naţională, în calitate de ministru secretar de stat (1916-1917).

[3] Octavian Goga (1881-1938), poet, prozator şi om politic. Unul dintre fondatorii revistei *Luceafărul* (1902) şi secretar al *Astrei* din 1904. Este lider al „tinerilor oţeliţi" din Partidul Naţional Român din Transilvania, reuniţi în jurul ziarului *Tribuna*. În 1912 a fost închis de autorităţile maghiare pentru articolele sale de presă. Declanşarea războiului l-a găsit la Paris, de unde s-a întors în România. S-a pronunţat constant pentru intrarea României în război alături de Antanta. În toamna anului 1916 a fost încorporat într-un regiment de infanterie, iar ulterior a lucrat în redacţia ziarului *România*, condus de Mihail Sadoveanu. După război, a activat în Partidul Poporului, condus de Alexandru Averescu, în calitate de vicepreşedinte. A fost ministrul cultelor şi artelor (1920-1921) în al doilea guvern Averescu şi ministru de interne (1926-1927) în al treile guvern Averescu. Pleacă din Partidul Poporului şi pune bazele Partidului Naţional Agrar (1932), care, în 1935, fuzionează cu Liga Apărării Naţional-Creştine, formându-se Partidul Naţional Creştin. A sprijinit planurile regelui Carol al II-lea de instituire a unui regim monarhic autoritar. A fost prim-ministru în perioada 28 decembrie 1937-10 februarie 1938.

[4] Nikola Pašić (1845-1926), celebru om politic şi diplomat sârb, unul dintre cei mai importanţi lideri ai Serbiei şi Regatului sârbo-croato-sloven. A fost primar al Belgradului (1890-1891; 1897) şi de cinci ori prim-ministru al Serbiei (1891-1892, 1904-1905, 1906-1908, 1909-1911, 1912-1918) şi de trei ori al Regatului sârbo-croato-sloven (1918, 1921-1924, 1924-1926). Timp de patru decenii a exercitat o influenţă considerabilă în afacerile balcanice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

à cet égard des intentions les plus libérales, M. Bratiano se refuse à tout engagement formel et l'intérêt supérieur que nous avions à ne lui fournir prétexte de se dérober plus longtemps nous amena à prêter, sur ce point comme sur tous les autres, notre appui à ses exigences qui finalement l'emportèrent. Il invoquait alors, pour justifier l'annexion à la Roumanie de tout le Banat, précisément la nécessité d'assurer de bonnes relations avec la Serbie par une bonne frontière, celle du Danube. Cet argument apparait aujourd'hui comme infirmé par les progrès de l'artillerie qui réduisent considérablement la valeur stratégique des cours d'eau les plus larges et surtout par les progrès dans l'opinion universelle des principes qui doivent servir de base à l'Europe future. Désormais, une bonne frontière entre les peuples qui veulent vivre en paix, sera une frontière de chaque côté de laquelle ils resteront tranquilles, parce qu'ils seront contents. Mieux veut entre la Serbie et la Roumanie de demain une frontière matériellement artificielle, marquée par de simples poteaux, mais tracée entre des populations qui n'aspirent pas à changer de maître pour se réunir, que le fossé du Danube, si, sur ses deux rives, une population de même race, ayant la volonté de vivre, proteste contre la violence qui lui serait faite, au mépris du droit public de l'avenir, sans aucune des raisons qui, ailleurs, pourront imposer certaines dérogations. M. Bratiano justifie également ses prétentions sur la totalité du Banat en représentant l'annexion à la Roumanie des Serbes de ce territoire, comme compensée par le maintien, sous la domination de la Serbie, des Roumains de la vallée du Timok, au nombre d'environ 200.000, séparés de la Roumanie par le Danube, comme le Banat l'est de la Serbie. Il n'y a, cependant, aucune équivalence entre ces deux éléments. En effet, il ne s'agit pas pour la Serbie d'acquérir les Roumains du Timok. Mais de les conserver. Puis, de l'aveu même des Roumains qui ont étudié la question, cette population très primitive, satisfaite par les institutions plus démocratiques de la Serbie, n'aspire pas à se fondre dans la grande Roumanie. Aucun de ses députés à la Skoupchina n'a jamais manifesté un irrédentisme dont on ne trouve nulle part la moindre trace, tandis que la volonté des Serbes du Banat d'être unis à la grande Serbie est indiscutable. D'ailleurs, le principe des nationalités ou mieux le droit des peuples de disposer d'eux-mêmes devant admettre, dans la pratique, les tempéraments imposés par le système majoritaire auquel il est soumis, les Serbes ne réclamant pas, en dehors du groupement compact et adjacent du département de Torontal, leurs frères des deux autres départements du Banat, moins nombreux sans doute (la moitié environ) que les Roumains du Timok, mais dont la conscience nationale est beaucoup plus éveillée.

A l'argument serbe tiré du danger de conserver à Belgrade son caractère de ville-frontière, qui serait placée sous le canon roumain, M. Bratiano répond que rien n'empêche la Serbie de choisir sa capitale parmi des villes plus centrales. Mais, autant que j'en puis juger par les propos des agents serbes en Roumanie, cette solution n'a aucune chance de succès. Ils estiment que l'emplacement des capitales est déterminé par l'histoire plutôt que par la géographie, que Belgrade est et doit rester le principal foyer de serbisme et que son rôle déjà ancien de capitale y a créé une atmosphère qui n'existe nulle part ailleurs et qui ne se déménage pas. Il faut reconnaître aussi que le plan concerté entre M. Bratiano et le Baron Fasciotti[1]en vue de mettre au service de l'action italienne les Roumains originaires de Macédoine et que j'ai pu déjouer en le faisant signaler au Roi, autorise quelque méfiance de la part des Serbes et leur fournit un argument pour ne pas faire dépendre exclusivement la sécurité de leur capitale de l'amitié de la Roumanie.

Au cas où le Gouvernement roumain serait amené à renoncer en faveur de la Serbie à la partie du Banat qu'elle revendique, cette concession pourrait être facilitée par une contre-par-

[1] Carlo Fasciotti (1870-1958), ministru al Italiei în România (1911-1919). Anterior, a mai avut misiuni diplomatice la Viena şi Atena, iar ulterior plecării de la Bucureşti a fost transferat în Spania (1919-1922). S-a opus politicii lui Benito Mussolini, fiind scos din corpul diplomatic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tie à chercher soit dans des avantages économiques, soit dans un agrandissement au nord de la Transylvanie, dans une partie de la Hongrie où se trouvent quelques groupements roumains, soit dans une combinaison de ces deux éléments. Les avantages économiques consisteraient dans les tarifs destinés à faciliter les échanges entre la Roumanie et la Serbie, à les souder par les intérêts comme elles devraient l'être par les sentiments, après avoir éliminé, par un règlement équitable de la question territoriale, tout germe de conflit. Ces avantages devraient être complétés par la cession à la Roumanie d'emplacements dans le port terminus du futur Danube-Adriatique et à Dédéagatch, déjà réalisé au réseau roumain, et où la Bulgarie, si elle conserve ce port, sera obligée de consentir les mêmes facilités au commerce roumain. La Roumanie qui, jusqu'ici, n'a d'issue que par la Mer Noire où, en dépit des clauses de tous les traités, elle dépendra toujours de la bonne volonté de la Russie, échapperait ainsi à cette servitude et assurerait la liberté des ses communications avec le dehors. Un arrangement de ce genre, si nous intervenions pour le faciliter, nous permettrait de stipuler des tarifs favorables aux provenances des ports français et alliés. Au cas où un dédommagement territorial devrait être accordé pour l'abandon d'une partie du Banat à la Serbie, c'est à en Hongrie, non en Bulgarie qu'on devrait le chercher. Les hommes d'état roumains qui avaient d'abord songé à obtenir de l'Europe, à titre de compensation, une extension sur la Mer Noire jusqu'à Varna inclusivement, reconnaissent que la révolution russe rend ce projet tout à fait chimérique. Ils pensent que, contrairement à toute logique apparente, le nouvel état de choses en Russie ne parait pas devoir y affaiblir la bienveillance pour la Bulgarie. M.M, Milioukoff[1] et Goutchkoff, dont la carrière n'est sans doute pas finie, ont montré, dans le Gouvernement provisoire, des sentiments plus ardemment bulgarophiles qu'aucun de leurs prédécesseurs de l'ancien régime, sans doute parce qu'ils sont plus passionnément nationalistes et qu'une grande Bulgarie, constituée sous l'égide de la Russie, leur apparait comme la condition essentielle de l'hégémonie de leur pays dans les Balkans.

La parabole de l'enfant prodigue qui, en l'espèce, ne manifeste aucun empressement à rentrer au bercail, ne suffit pas à expliquer la prédilection des Russes pour les Bulgares. La source en est dans les intérêts politiques et dans les affinités morales qui rapprochent la Russie de la Bulgarie plus étroitement que de tout autre pays balkanique. La situation de la Bulgarie sur la route de Constantinople lui donne une importance exceptionnelle pour l'impérialisme russe dont l'éclipse n'est probablement que passagère. Liée à la Bulgarie par les services qu'elle en attend, la Russie l'est au moins autant par ceux qu'elle lui a rendus dans une plus grande mesure qu'aux autres Etats des Balkans. En effet, la Bulgarie, n'étant devenue pleinement indépendante qu'en 1908, avait pris l'habitude de s'adresser toujours à Pétrograd, pour s'affranchir, même dans la forme de la suzeraineté turque. D'autre part, elle n'a obtenu une église autocéphale qu'en 1872. Auparavant elle était rattaché au patriarcat oecuménique de Constantinople dont elle s'efforçait toujours de se détacher avec l'appui de la Russie, dont elle était ainsi devenue la cliente au point de vue religieux. L'Eglise serbe, au contraire, est autocéphale depuis le commencement du 19ème siècle, ce qui assurait son indépendance vis-à-vis de la Russie comme de la Turquie. Enfin, toujours à la différence des Serbes et aussi les Grecs, les Bulgares n'ayant conservé, pendant la domination turque, aucun foyer de culture nationale, les seules écoles où ils pouvaient être élevés étaient les écoles russes. Parmi les nombreux élèves de ces écoles, les uns sont revenus en Bulgarie où, même aujourd'hui ils entretiennent

[1] Pavel Nicolaevici Miliukov (1859-1943), istoric şi om politic rus. A fost fondator şi cel mai important lider al Partidului Constituțional Democratic, cunoscut îndeobşte sub numele de Partidul Cadet (cadeți), ce a avut un rol important în evenimentele din Rusia în anii 1916-1917. Miliukov a fost ministru de externe în guvernul provizoriu, el fiind un adept al continuării războiului alături de Antanta. După preluarea puterii de către bolşevici se retrage în sudul Rusiei şi apoi în exil, în Franța, unde a şi decedat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

des rapports avec la Russie, les autres, plus ou moins russifiés, sont restés en Russie où ils font de la propagande bulgare. Ils sont notamment très répandus dans la Presse.

Il semble que le nouveau régime russe, théoriquement basé sur un idéal de justice et de liberté, devrait prôner l'anéantissement de la Bulgarie au profit de la Serbie et de la Roumanie, dont elle ravage les territoires et extermine la population. En fait, il fortifiera peut-être l'amitié russo-bulgare, même s'il n'y est pas porté par une recrudescence d'impérialisme. Il subira, plus profondément que l'ancien régime, l'action de la propagande bulgare dans la presse russe devenue libre et toute puissante. Il la subira d'autant plus que les Puissances de l'Entente qui disposent cependant de moyens autrement puissants, tarderont davantage à organiser en Russie une contre-propagande sérieuse. En outre, l'opinion russe inclinera de plus en plus à séparer la cause du peuple bulgare de celle de ses dirigeants actuels et se révolterait à l'idée de lui faire expier les fautes de ces derniers. Il n'est même pas impossible qu'on envisage dès maintenant à Pétrograd, la cession d'une grande partie du Banat à la Serbie, comme le moyen d'en obtenir l'abandon d'une partie assez importante de la Macédoine pour fournir à la Bulgarie le prix d'une nouvelle défection. Le moment serait donc mal choisi pour proposer à la Russie de démembrer la Bulgarie au profit de la Roumanie. Elle souscrirait sans doute plus volontiers à une compensation prélevée sur la Hongrie qui ne lui inspire aucune tendresse et dont les intérêts sont en opposition avec les siens. La Hongrie ne mérite d'ailleurs pas plus de ménagements que la Bulgarie et si la paix future doit faire justice des anciens sophismes impérialistes, tirés des droits historiques, de la race, de la langue, de la religion, etc., pour fonder uniquement la légitimité nouvelle sur le vœu des peuples, nul doute que l'annexion à la Roumanie d'un territoire même exclusivement hongrois ne puisse se prévaloir de cette légitimité. L'opinion contraire implique une confusion, d'ailleurs générale, entre les peuples et les dirigeants qui les exploitent, confusion particulièrement choquante lorsqu'il s'agit d'un pays féodal comme la Hongrie dont les paysans opteraient avec enthousiasme pour la Roumanie, qui, grâce à la réforme agraire, à la veille d'être votée, leur apporterait la réalisation de leur seul idéal: le partage des terres des grands propriétaires.

Quant à la Bessarabie, le nouveau régime russe ne parait pas plus disposé que l'ancien à en rétrocéder une partie à la Roumanie, ce qui serait cependant la contre-partie le plus juste de l'abandon à la Serbie d'une partie du Banat. En présence du mouvement autonomiste plutôt qu'annexionniste qui s'est produit en Bessarabie, le Gouvernement russe a invité son représentant en Roumanie a lui rendre compte de l'état de l'opinion locale sur cette question. M. Poklewski a pu témoigner de l'irréprochable correction du Gouvernement roumain qui est, au contraire très soucieux de ne fournir à la Russie aucun prétexte de suspicion. C'est lui, notamment qui a demandé instamment au Gouvernement russe de ne plus envoyer en Roumanie des régiments bessarabiens qui défilaient à Jassy, en arborant le drapeau roumain, au risque de provoquer des manifestations de nature à rendre encore plus délicate les rapports des deux pays. De même, quelques officiers bessarabiens ayant manifesté le désir de prendre part aux fêtes organisées en l'honneur du premier contingent de prisonniers transylvains versés dans l'armée roumaine, en ont été empêchés par les autorités roumaines. Le parti pris de considérer comme intangible la Bessarabie indiscutablement roumaine n'est pas le seul indice du nationalisme persistant de certains milieux russes. Les Roumains en découvrent un plus inquiétant dans la nomination récente d'un Ukrainien au poste de Gouverneur de la Bukovine où il emploie des agents russes à une propagande anti-roumaine contraire aux traités.

Le Gouvernement roumain serait bien inspiré de proposer une transaction dont il trouverait les bases en dehors de la Bessarabie. Ses ambitions sur la totalité du Banat sont pour la Roumanie une cause de faiblesse dans le présent et de danger dans l'avenir. Elles sont exploitées par la propagande allemande pour dénoncer, entre ces buts de guerre et les principes de la révolution russe, une opposition qui aggrave encore la répugnance des armées russes du

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

front roumain à se battre. Si ces ambitions sont satisfaites, elles provoqueraient, tôt ou tard, avec la Serbie, un conflit d'autant plus inévitable que le suffrage universel, désormais établi en Roumanie, introduirait dans son Parlement des députés irrédentistes qui envenimeraient la plaie ouverte entre les deux pays. La Serbie, qui a donné la mesure de son patriotisme et de sa vitalité, dont l'orgueil sera exalté par ses souffrances et par la création de la grande Serbie, qui n'a pas hésité à affronter une guerre inégale avec l'Autriche-Hongrie pour réaliser cet idéal, n'hésiterait pas, s'il s'agissait de la parachever, devant une nouvelle guerre avec la Roumanie isolée, si ce n'est même menacée par d'autres ennemis. Entourée par la Russie toujours énigmatique et jamais bienveillante, la Hongrie qui ne lui pardonnera jamais d'avoir doublé son territoire à ses dépens, et la Bulgarie également hostile, la Roumanie ne peut, sans folie, s'offrir le luxe du moindre désaccord avec la Serbie. Au contraire, en identifiant, conformément à la nature des choses, ses intérêts politiques et économiques avec ceux de cette puissance, elle garantirait, en même temps que la paix dans les Balkans, sa sécurité, sa prospérité et même son hégémonie dans cette partie de l'Europe.

Il est superflu de souligner l'importance de l'élément d'équilibre général que nous trouverions dans un bloc roumano-serbe de 24 millions d'habitants, appelés à se multiplier très rapidement, et l'avantage qu'il y aurait pour la France à le voir se constituer sous ses auspices. Notre prépondérance dans la péninsule des Balkans serait d'autant mieux établie qu'elle ne serait pas imposée, mais recherchée et aimée, comme la sauvegarde de l'indépendance. En fait, la situation générale, les sympathies naturelles, notre rôle dans la guerre, le concours que nous avons prêté à la Roumanie et à la Serbie en feront, si nous réussissons à les unir, des colonies morales et économiques de la France et des facteurs dociles de notre politique. Je suis à même de m'en rendre compte pour la Roumanie. Quant à la Serbie, le déplacement de son centre de gravité vers l'Adriatique et l'incorporation des Serbo-Croates, dont une forte proportion de catholiques, la tourneront davantage vers l'Occident et la détacheront de la Russie, sans la rapprocher de l'Italie, au contraire. C'est donc à Paris, non a Rome ou à Pétrograd, qu'elle cherchera un appui qu'elle est déjà habituée à y trouver.

Le seul avantage de limiter, autant que possible, les risques de conflits dans les Balkans, suffirait a y dicter notre politique. Seules, la France et l'Angleterre y sont exemptes d'arrière-pensées et sont qualifiées pour y imposer les solutions nécessaires. Même dans la Russie nouvelle, on ne redoute pas, comme nous, der germes de conflits, pleins de promesses, d'occasions, de tentations. Quant à l'Italie, ses agents en Roumanie ne cachent pas leurs sympathies pour la Hongrie qu'ils souhaitent forte, afin d'y trouver un contrepoids aux ambitions de la Serbie. Leurs vœux seraient comblés si la Roumanie n'annexait que le Banat, mais tout le Banat. Ils concilieraient aussi le maintien d'une Hongrie à peu près intacte et la création d'un antagonisme serbo-roumain qui assurerait la liberté d'action de l'Italie dans l'Adriatique et, peut-être, ailleurs. L'extrême complexité des problèmes balkaniques, l'indifférence relative ou les erreurs de l'opinion à leur sujet, l'enchevêtrement d'intérêts qui les caractérise, les causes de conflits qu'ils recèlent, les graves répercussions qu'ils peuvent avoir sur la situation générale, tous commence d'apporter les plus grands soins à leur solution. S'il n'est pas possible de prévoir on interviendra la décision militaire. On peut, du moins, affirmer avec certitude, que la décision politique se produira dans les Balkans. C'est surtout dans l'aménagement futur de cette région qu'il importe de ne rien négliger pour éviter une malfaçon qui risquerait de compromettre la solidité de tout l'édifice.

Si, comme je le souhaite, la clause relative au Banat doit être révisée, le moment et la procédure de cette révision auraient leur importance. Le mieux serait que la Roumanie, comme le voudraient ses hommes d'état les plus sages mais actuellement les moins écoutés, prit elle-même l'initiative de proposer la révision avant les négociations de paix, il est difficile au

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Puissances de l’Entente et surtout à la France qui, par nécessité d’aboutir promptement, a soutenu toutes les exigences de la Roumanie, de déclarer aujourd’hui qu’elles sont injustifiées sur un point. En présence de la nouvelle politique de la Russie, il serait plus difficile encore, peut-être, de s’arrêter dans la voie de la révision que de s’y engager. La puissance intéressée, si elle agit à temps, semblerait mieux à même de faire à la révision sa part, en disjoignant une clause des traités sans mettre en question les autres, ou même en les consacrant de nouveau. L’inconvénient d’ajourner la question jusqu’aux négociations de paix serait, d’une part, de l’envenimer par la prolongation de la campagne que la Serbie a déjà entreprise et d’ôter aux concessions éventuelles de la Roumanie toute apparence de spontanéité. La Roumanie se croirait donc victime d’une violation des traités et sortirait du futur Congrès, comme du Congrès du Berlin[1], avec une déception dont elle rendrait ses alliés responsables et avec un vif ressentiment contre la Serbie. Ce serait l’état d’esprit le plus propre à la rapprocher de l’Austro-Allemagne à laquelle, entre la Russie toujours menaçante, la Bulgarie hostile et la Serbie au moins indifférente, elle serait tenté de demander la garantie de son unité contre la Hongrie, par un calcul analogue à celui qui avait jeté l’Italie dans la Triple Alliance. Quant à la procédure, elle devrait comporter un arbitrage où la France, l’Angleterre, et peut-être les Etats-Unis, seules puissances désintéressées dans la question, joueraient le principal rôle. On aboutirait ainsi à une solution forcément imparfaite, mais qui s’imposerait avec une autorité morale trop grande pour ne pas être acceptée par les deux parties sans arrière-pensée. La nature de la question et l’écart des points de vue excluent la possibilité de tout arrangement direct.

La mégalomanie de M. Bratiano, aggravée de son amour-propre d’auteur du Traité d’alliance de la Roumanie avec les Puissances de l’Entente, le rend réfractaire à toute suggestion en ce sens. Il a décliné tout entretien avec le Ministre de Serbie sur la question du Banat et, si mes renseignements sont exacts, il aurait déclaré lors de son dernier séjour à Pétrograd, à M. Milioukoff, qui se faisait l’écho des doléances serbes, qu’il n’admettrait aucune discussion sur les engagements pris envers son pays. Il a réussi à communiquer son entêtement au Roi à qui on attribue même ce propos singulier, qui serait inquiétant, s’il était réfléchi: „Mieux vaut avoir les Hongrois que les Serbes dans le Banat”. Je connais trop l’intransigeance de M. Bratiano pour tenter de la fléchir par mon action personnelle. Seuls, des conseils donnés au nom de la France et de l’Angleterre auraient chance d’être écoutés par lui. Ils le seraient sûrement par tout autre Président du Conseil. Je ne puis que laisser à Votre Excellence, qui a si heureusement inauguré à Athènes le rôle dirigeant de la France en Orient, le soin d’apprécier si les démarches éventuelles de la Serbie ne nous donneraient pas l’occasion de l’étendre encore.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 89, c. 94-101]

36. 6/19 iulie 1917, Iaşi, Broşura „Justiția cauzei române”, autor A.W.A. Leeper[2] de la British Museum, trimisă prim-ministrului României

N. 2170 6/19 Iulie 1917
(2 anexe)

[1] Congresul de pace de la Berlin (13 iunie-13 iulie 1878) a definitivat problemele rezultate din războiul ruso-româno-otoman din anii 1877-1878. Deşi prin convenția din aprilie 1877 Rusia se angaja să respecte integritatea teritorială a României, ea a anexat cele trei județe (Cahul, Bolgrad şi Ismail) din sudul Basarabiei pe care Tratatul de Pace de la Paris din 1856 le retrocedase Moldovei. România a primit nordul şi centrul Dobrogei.

2 Alexander Wigram Allen Leeper (1887-1935), ofițer britanic, de origine australiană, care a funcționat în serviciul diplomatic al Marii Britanii. El a făcut parte ca reprezentant al Marii Britanii din Comitetul teritorial al Conferinței de Pace de la Paris în divizia Austro-Ungaria. Ulterior a făcut carieră în serviciul diplomatic britanic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Iaşi
Domniei Sale
Domnului Prim-Ministru I. I.C. Brătianu
Ministru al Afacerilor Străine

Domnule Prim-Ministru,

Confirmând telegrama mea nr. 2111 din 25 iunie (8 iulie) a.c., am onoarea a vă trimite, aci alăturat, broşura sub titlul „Justiția cauzei române", publicată de amicul nostru A.W.A. Leeper, asiriolog la British Museum şi om de litere foarte distins.

Această broşură este publicată sub auspiciile lui „Foreign Office" de biroul presă al guvernului britanic pentru propagandă în favoarea aliaților şi se împarte în mai multe mii de exemplare în toate statele europene. Una sută mii de exemplare se vor trimite zilele acestea în America de Nord.

Binevoiți a primi, Domnule Prim-Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerații.
M. Duisy

THE JUSTICE OF RUMANIA'S CAUSE
by
A.W.A. Leeper
Hodder and Stoughton
London, New York, Toronto
MOMXVII
Price two pence
The Justice of Rumania's Cause

The moral significance of Rumania's intervention in the great war has probably been understood less fully than any other important event which has taken place since August 1914. Even among Rumania's allies, welcome as Rumania's help was to them, and well disposed as they were to give her their help in return, there was lacking adequate knowledge of the vital issues for democracy and freedom at stake in Rumanian lands. Among countries then neutral there was probably even less understanding of the questions at issues. For instance, in one of the foremost papers of the Anglo-Saxon world we find the following passage:

„In at least two minor respects they [the terms enunciated in the Allies' Note to President Wilson], are wholly immoral, in that they contemplate the seizure of territory that never belonged to Italy or Roumania in order to pay the bribes that these two eminently sordid Governments exacted as their price for entering the war".

(New York World, Jan. 12)

„Wholly immoral"; „never belonged to Rumania"; „these eminently sordid Governments"; „their price for entering the war" – let us analyse shortly the justice of these remarks in the light of the history of the Rumanian race, of Rumania's position to-day and of her future prospects.

The Historical Rights and Wrongs of the Rumanian Race

What is „Rumania"? Who are the „Rumanians"? So many false and misleading statements have been made by partisan writers about the origins and constitution of the Rumanian race, so ofter a purely arbitrary and restricted meaning is given to the term „Rumania", that it is worth

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

while to oint out clearly the full and proper signification of the two names. Modern „Rumania” is a term of barely 70 years' usage. Formed by the union of the two principalities of Wallachia and Moldavia, in 1859, the kingdom of Rumani includes only a part of the Rumanian race. Over a million Rumans live in the old Moldavian, since 1812 Russian, province of Bessarabia. A quarter of the race are to be fund in N.E. Serbia, in S.W. Macedonia, and Thessaly. But by far the greater part of „unredeemed” Rumania is stil governed by the Hungarian Crown. Hungarian official statitics (1910) give he number of Rumans in Hungary as 2.949.032. This is a minimum estimate. Hungarian census estimates are notoriously „touched up”. Rumanian writers show good grounds for he belief that there are at least 3.935.120 Rumans in Hungary, and probably considerably more than 4.000.000. Moreover, these Rumans mostly live in a compact mass in contact with the Rumanian kingdom. According to the Hungarian census of 1910 more than five-sixths of the Rumanian population of Hungary lived either in Transilvania – of the 15 Transilvanian counties, eight had a Rumanian majority of 64 to 89 per cent., four a substantial minority of from 35 to 48 per.cent., while three (Udvarhely, Csik and Háromszék) were purely Szekler (Magyar) – or in the four adjoining counties of Krassó-Szörémy (72'1 per.cent.), Szilágy (59'1 per.cent.), Arad (57,81 per.cent), and Temes (34 per.cent.). Rumania „beyond the Carpathians” is, therefore, a compact country, geographically unied with the kingdon.

Unable to deny, while they seek to minimise, the Rumanian majority in Transilvania and the adjoining counties, Hungarian and other anti-Rumanian controversial writers fall back on two main lines of argument: (1) That the Rumans are intruders of much later date than the Magyars. (2) That there is no „irredentist” problema, and that the non-Magyar nationalities have no reason or wish to be separated from Hungary. The first is a much less important point than the second, and can be more quickly dismissed.

To us modern Europeans and Americans it appears a matter of little import what nation has medieval or earlier history on its side in claiming certain territories. But Hungarian writers have laid great stress on the fact that their occupation of Transilvania, the Banat, &c., preceded that of the „Vlach” (or Ruman) population by three or four centuries. There are little or no contemporary records extant, and we are forced to speculate from such evidence as we have. All that is known for certain is that the Magyars did not begin to occupy Transilvania till the roth century. In the 12th century began the systematic introduction by the Hungarian kings of the Saxon colonists who built up the prosperous communities of Siebenbürgen (Kronstadt, Hermannstadt, Klausenburg, &c.). According to Hungarian contentions, „Vlach sheperds” only began to filter into Transilvania during the Middle Ages (14th and 15th centuries), and are thus „introders” in Magyar lands. Such a contention, however, does not explain who were the pre-Magyar inhabitants of the province of whose existence, side by side with the invaders, there are plentiful indications. It does not explain the great number of place names of Rumanian origin. Finally, on this theory, it is quite inexplicable how, in spite of oppression and suppression for centuries, the Rumans of Hungary should now be in a great majority in Transilvania and the adjoining counties.

Neither Magyars nor Saxons make nor can make any claim to have been in Transilvania before the 10th century. Rightly or wrongly, the Rumans do make this claim very emphatically. Ethnological and linguistic evidence supports the heory that they are in the main a blend of two races – the original Dacian people of Transilvania and Wallachia, whom Trajan conquered at the beginning of the 2nd century, and the Romans and Romanised Thracians and Illyrians who were partly settled there by the Roman emperors as colonists, but to a still larger extend drifted in as traders and settlers. The sole criterion of nationality worth respecting is that of consciousness of a certain origin and tradition. This the Rumans of Hungary possess very strongly. The old Roman names – Traian, Aurelian, Octavian, Titu, Valeriu, Severin &c. – are

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

frequent amongst them. Almost equal respect is paid to their Dacian ancestry. In his tragedy, „Ovidiu" [the poet Ovid, who was banished to and died at Tomi, near Constantsa], the great Rumanian poet, Vasile Alecsandri, insists that Dacia was a worthy foe even for Rome. If history and historical consciousness are appealed to, there is everything to be said for the Rumanian and very little for the Magyar claim.

But let us turn from such academic arguments to contemporary facts. We have seen that in Transilvania and the adjoining counties of Hungary the Rumans form a great majority of the population. During the many centuries of Hungarian rule this majority has been systematically ill-treated and denied its rights. In the principality of Transilvania – both in its medieval and its Turkish (1526-1691) period – the Ruman population was denied the civil and religious privileges granted to the dominant Magyar and German population. When in 1691 the Habsburg succeeded the Turk as the suzerain of Transilvania, the Emperor Leopold I granted the principality a diploma guaranteeing the continuance of its distinctive privileges. No proper provision was made, however, to safeguard the Rumanian majority, and the result was growing unrest throughout the 18th century, culminating in the peasant revolt led by Horea in 1784 and the petition called „Supplex Libellus Valachorum" laid before the Emperor Leopold II in 1791. Maria Theresa and her sons – Joseph II and Leopold II – were on the whole benevolently disposed to their Rumanian subjects, but they encounteres every hidrance to reform in the close corporation of three „nations" – Magyars, Szklers (racially one with the Magyars), and Germans – who composed the Transilvanian Diet. It was their opposition which prevented Joseph II from raising the Rumanian „nation" to the same status. But there was worse in store. The year 1848 with its universal movement of revolt inspired the Rumans to a great national demonstration at Blaj (Blasendorf). In no sense antidynastic, this assembly demanded for the Rumans equal rights with the other „nations" of Transilvania. The Magyars took alarm. The Hungarian Diet had already earlier in the year voted at Pressburg the union of Transilvania with Hungary. The Transilvanian Die was forced by the predominant Magyar element to do likewise, and the demonstration just mentioned to record their protest. The Magyar insurrection and its suppression the following year annulled the Act of Union. For a decade, old conditions returned. At last, in 1863, the Transilvanian Diet agreed to the recognition of the Rumans as a „nation". But two years later the same Diet, under extreme pressure from Budapest, overrode the protests of the Saxon and Rumanian representatives and voted union with Hungary. After his defeat by Prussia, Francis Joseph was compelled to agree to this as to other Hungarian demands, and in 1867 the Hungarian Parliament legalised and regulated the union.

The hald-century which followed has seen Transilvania under purely Magyar rule. It is true the Hungarian statesmen. Eötvös and Deák, had favoured a policy of conciliation of the other nationalities, and the Nationalities Law of 1868 provided glowing promises of the fair treatment of the non-Magyar nationalities. Unfortunately most of its promises have been ingnored or deliberately broken. Hungarian has not only been made he official language, but is forced on Rumanian schools and churches. The Rumans can secure no teaching of their own language in the State schools, which they are generally obliged to support, and can only keep their language alive by maintaining additional Church scholls at their own expense. Even these schools the Hungarian Government, especially since Count Apponyi's education laws of 1907, has been engaged in Magyarising. Hardly a voice has been raised among the Magyars in favour of a fairer and saner policy, and in the Hungarian Parliament repeated and unanimous demands have been made for the enforcement of a ruthless policy of Magyarisation in defiance of even the limited privileges accorded the Rumans by the law of 1868.

Politically, the Rumans have been almost unrepresented. They have not even enjoyed the restricted franchise accorded to the Magyar population, and the franchise is especially narrow

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

in Transilvania. In Rumanian districts the electoral boundaries are drawn in such a way as to diminish as far as possible the weight of the Rumanian vote. The Rumanian elector finds in many cases that the polls are almost inaccessible to him. Not content with this the Hungarian authorities have resorted to every method of terrorisation and corruption – methods exemplified to the full in the last general elections of 1910[1], at which the Hungarian Government pleaded that it „only” employed 194 battalions of infantry and 114 squadrons of cavalry. Cynics may congratulate the Budapest authorities on the decisive victory obtained with these „small” forces; for only eight representatives of non-Magyar ntionality were returned to the House of [413]. Representatives, although – according to the Hungarian census of that year there were only 10.050.575 Magyars in Hungary out of a total population [excluding Croatia and Slavonia] of 18.217.918. Exactly five members of the Rumanian National Party (and two other non-Nationalist Rumanians) were returned, though on a proportional basis there should be at lest sixty-nine [and as the Hungarian census returns are certainly falsfied, nearer eighty]. What would the world say if the British Government only allowed four Irish Home Rulers instead of eighty-five to sit in the House of Commons? Yet the Rumans form between a sixth a fifth of the total population of Hungary, whereas the Irish (including Ulster Unionists) are about a tenth of the total population of the British Isles.

The Rumanian National Party has had to face many storms of persecution. Founded in 1881, it from the first pleaded for equal and democratic treatment of all Hungarian subjects, for the execution of existing laws, the use of the Rumanian language in Rumanian districts, the restoration of autonomy to Transilvania, and the introduction if possible of manhood suffrage. Failing to obtain any hearing for their cause, the party in 1892 attempted to petition King Francis Joseph directly. The Hungarian Premier prevented them from obtaining access to the Throne, and the publication of the petition brought down on the heads of the authors a long array of sentences of imprisonment. Undeterred by persecution, the Rumanian Nationalists have continued their struggle for fair and equal treatment. In 1906 they secured the return of 14 members to the Hungarian House of Representatives, but four years later the Magyar authorities saw to it that the numbers were reduced by corruption and intimidation to five. Meanwhile the Rumanian press was systematically threatened, suppressed and sentenced. Between 1884 and journalists. Almost every paper in turn has been suppressed. Since 1914 the régime of terrorisation has been intensified. Papars like Românul and Poporul român of Arad, and at least eight other papers which supported the national claims, were suppressed between August 1, 1914, and May 21, 1916. Others, like Gazeta Transilvaniei, have been taken over and used by the Hungarian Government. A long list could be given of Transilvanian journalists, writers, and professional men who have taken refuge in the kingdom of Rumania – headed by the poet and dramatist, Octavian Goga, who in one of his plays, Domnul notar, has admirably shown up the way elections are conducted or misconducted in Hungary. Rumania is at present full of Transilvanian refugees, priests, professors, journalists and other well-educated men who have guven up in despair any hope of securing justice and reccognition of their rights in Hungary. General Dragalina, who commanded the Rumanian First Army at the battle of Târgul-Jiu last October, but was killed ere the vicory was won, was a Rumanian from the Banat, trained in the Austro-Hungarian Army. Since 1914 the policy of the Magyar Government has become increasingly intransigeat. Freedom of speech and action has ceased to exist. The Rumans have lost enormous numbers fighting in Galicia, in Russia, on the Isonzo. So the Magyars hope to „settle” the Rumanian Question by extermination of the Rumans. Last August the Hungarian Government forced the Rumanian Orthodox Church to elect as its new Metropolitan a certain Vasile Mangra, who abandoned some years ago his national principles

[1] Fully described in R.W. Seton-Watson „Corruption and Reform in Hungary”. [n.a.]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

for the hope – soon realised – of preferment. Professions of loyalty are being extorted from the Rumanian clergy, teachers and parliamentary representatives, who are compelled to forswear their principles in order to protect their fellow-Rumans' lives and property. Recent debated in the Hungarian House of Representatives have, however, given the lie to these professions. In reply to interpellations the Hungarian Minister of Justice, Balogh, admitted that a great part of the Ruman population had „traitorously" helped the invading Rumanian armies. Balogh promised severe punishment of these offences. Already 1.000 sentences of imprisonment and 600 of confiscation of property have been inflicted (Pester Lloyd March 10th). Pesti Naplo recently anounced the formation of a new and more docile Rumanian party under Mangra! Pesti Hirlap, of February 14th, coolly informs the Rumans of Hungary that they are not a nationality, but merely Ruman-Magyars, and henceforth must all learn Magyar. So much for the Law of Nationalities of 1868!

Rumania and the cause of Democracy and freedom

We have seen that there are few better instances of a clear-cut issue between right and wrong, justice and inustice, oligarchic tyranny and democratic aspirations, than between the Magyar rulers and the Ruman oppressed subjects of Eastern Hungary. For decades their liberatin has been the dream and hope of their brethren in the Rumanian kingdom. King Charles had hoped to attain their emancipation by friendly agreement with Hungary and Prussia. But his long reign (1866-1914) coincided with the increasing and unabashed persectuion of the Rumans of Hungary. The hope of peaceful settlement gradually melted away and every Rumanian was beginning to realise that sooner or later freedom must be won by the sword. The European War offered at last an opportunity which could not be lost. For two years Rumania was forced to wait – not in order, as has been ignorantly stated, to „rush to the succour of the victors" – but for the moment when, her own military arrangements improved, she could shed the blood of her sons with some hope, though at frightful risk, of delivering her oppressed brethren. Even August 1916 was, as events have proved, too soon. But Rumania has at least played the heroic part of facing great risks and enduring great suffering for an ideal – the union of the Rumanian race and the cause of democratic progress and national freedom.

For the issues at stake were not merely Transilvania, the Banat, Bukovina. With the question of liberating the Rumans of Austria-Hungary and uniting them in a „Great Rumania" was bound up the future of democracy and freedom in Rumanian itself. As we have seen, the Rumans of Hungary are socially and politically democrats. They are hard-working, intelligent and keenly alive to and eager fo the progress of education and self-governing institutions, for the maintenance of which they have had to pay in money and tears. They are dour because they have had to fight a dominant race, and thrifty because only ba thrift could they meet the double charges laid on them by the State and voluntarily undertaken by themselves to maintain their own churches and schools. Their incorporation in the kingdom of Rumania must be – and the fact is universally admitted – a great asset for the cause of progress and democracy.

Political and social conditions in Rumania today are by no means perfect, and there are few Rumanians who would not frankly admit the fact. Rumania is politically a very young country. The medieval State, in which under Turkish suzerainty the two Principalities of Wallachia and Moldavia had remained up till 1830, offered little chance of political education to the bulk of the Rumanian people. The country was ruled, in consultation with two Divans of boeri (great landed proprietors), by princes nominated by the Porte for seven years. From 1711-1821 these princes were generally of Constantinopolitan Greek extraction. Many of them were honest and well-intentioned, but the system automatically produced widespread corruption and unjust exploitation of the native inhabitants. Greek ecclesiastical foundations held a great part of the

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

land, and the rest was the properts of boeri, who held the peasant in a state of villenage, working for them so many days of the year in return for the right to enjoy a small percentage of what was produced. These peasants had no political rights. The revolution of 1848 introduced a new atmosphere of democracy, but the peasants were too uneducated to take advantage of the moment. It was Alexander Cuza, first prince of the United Principalities (1859-1866), who tok the first practical steps to alleviate their lot. By arbitrary means he forced on an apathetic legislature laws reforming the land, franchise, and eduction questions. The Church was largely de-Hellenised and to a large extent expropriated, schools were introduced, and a measure of manhood suffrage was carried. Most important of all, a considerable portion of land was given over to the peasants to hold in their own right. To save them from the clutches of usurers and land-grabbers they were forbidden by law to alienate their properties for 50 years. The period was up in 1914, but the European War has temporarily lengthened it.

Out-and-out Liberals have always felt that these reforms were not enough. To begin with, though the suffrage was universal it was not equal. Voters were divided into three colleges on a basis of wealth and education, and illiterate peasants were only allowed to vote through representatives of each village commune. The great peasant population of the country had therefore no adequate means of making its voice heard. Wise and good ruler as the late King Charles was, he inherited from his Prussian blood and upbringing an instinctive dread of democracy, and of the rule of the uneducated masses, and found in the three-college system a parallel to the far more antiquated and less justified three-class system of Prussia. Again the peasants had a legitimate grievance over the land question. As population increased, the land grants of 1864 became more and more strikingly inadequate, and the unrest found expression in the peasants' revolts of 1888 and 1907. It was generally recognised that the situation must be taken in hand before long, but party politics and vested ineresrs postponed a thorough settlement. Only the imminence of intervention in the war prevented a full discussion of the question in the parliamentary session of 1916. The war has, however, shown that anomalies that might one be excused can no longer be tolerated. Not only Liberals and Conservative Democrats, but even patriotic Conservatives like the late Nicolae Filipescu assented to the future introduction of equal suffrage, for he knew that with it was bound up the Transilvanian question. On December 22nd last, when the Rumanian Parliament met in Iashi (Jassy), the King emphasised the fact in his speech.

„The peasants should know that they are fighting for national unity in a battle for political and economic freedom. Their valour gives them still stronger rights to the soil they have been defending, and imposes on us more strongly than ever the duty of carrying through when the war is over the agrarian and electoral reforms on the basis of which this representative assembly was elected”. In an address to his troops early in April, the King reafffirmed the promise of „the grant of land and political rights”.

With agrarian and franchise reform is bound up the Jewish question. There are to-day something like 300.000 Jews in Rumania, for he most part in Moldavia. They immigrated there in two big waves – after the Polish partitions (1772-1795) and after the Treaty of Adrianople (1829). Keenly alive to commercial and industrial undertakins, they soon absorbed most of the trade of the principality. Their higher level of education and business talent qualified them to control the whole economic life of the country. Add to this that their natural language was German, or Yiddish, and it will be understood that even quite fair-minded Rumanians might well dread and seek to thwart their triumphal progress. The Jews have accordingly been hampered and hindered in their civic life. While they have to serve in the army, they could not obtain commissioned rank in it – an unjustifiable disability to which Jews in the Prussian army are also subjected. They were prevented from entering the legal profession or obtaining any

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Government post. Heavy restrictions were placed on their residence in the country villages, where formerly they had owned the inns and taverns and acted as middlement and moneylenders. Above all, in spite of the stipulations of the Treaty of Berlin, the Rumanian Government refused to facilitate for Jews the acquisition of citizenship. They could only be naturalised individually by Act of the Rumanian Parliament – a difficult and invidious distinction. Patriotic Rumanian Jews have rightly resented these disabilities. Moderate and thoughtful Rumanian opinion is on heir side. There is not the faintest doubt that agrarian and franchise reform will be followed by relief for the Jews. The Iashi correspondent of the London Morning Post (April 7) learns „from an authoritative Rumanian source that the Iaschi Government proposes to grant full political and civil rights to the Jews". Rumanian Jews have shed their blood side by side with their Christian fellow-countrymen in this war. The Jews of Hungary, whom the Magyars for political reasons have always favoured, must find equal treatment for themselves and their co-racials in the new kingdom of Great Rumanian. With the extension of the franchise there will no longer be a danger of the Jewish vote exercising an undue influence, and Rumanian Jews will have a splendid chance of building up the temporarily shattered prosperity of the country. The Rumanian peasant is naturally the most tolerant of men. In Rumania and Rumanian-Hungary Orthodox, Uniat, Roman Catholic, Lutheran, Calvinist, Jew, Armenian, Gipsy, Tatar, Turk live contentedly side by side. Moldavia and Dobrogea have served as havens of refuge for the various heretics – Skoptsy and Molokany and other such fanatics – who have in the past found life in the Russian Empire intolerable. Impartial observers – including Jewish observers – a have admitted the innate tolerance of the Rumanian peasant. Anti-Jewish legislation in the past has been due pre-eminently to social and political reasons which will no longer obtain in an enlarged and democratised Rumanian. The Jew will be admitted to the full privileges of the Rumanian citizen. In return the Rumanian Jews will find it both their privilege and their duty to identify their inerests still more fully with those of the country, and rebut for ever natural if largely unjustified, charges that they are in sympathy with Germany rather than with their Rumanian fatherland.

Rumania's international position

The defects in the constitutional and social condition of contemporary Rumania, to which we have alluded, are the defects not of a decadent but of an immature political community. Like Russia, Rumania has not yet fully entered into the European heritage of which barbarian tyranny and lack of connection with the Latin and Anglo-Saxon worlds have so long deprived her. It is a frequent accusation of the press of the Central Powers against Rumania that she is a thouroughly decadent and disunited Power. (It is interesting ot remember that down to 1913 German writers were accustomed to point with pride to Rumania as a splendidly organised State on the Prussian model, with its large German community and flourishing German schools). The Bulgarian press is proud of contrasting the free, democratic Bulgarian nation – the foreign policy of which recent events have shown to be entirely in the hands of its foreign Tsar and his nominees – with the Rumanian, composed as it is of selfish and corrupt boyars and an oppressed and unenlightened peasantry. The Hungarian Socialist organ, Népszava, has repeatedly declaimed against the medievalism and feudalism and Byyantinism of Rumanian public life, and encouraged the Magyar and non-Magyar masses to forget their own grievances and vent their enthusiasm against absolutism on the public foe. Not very long ago the Frankfurter Zeitung wrote a higly-coloured picture of the deplorable conditions in Rumania, and represented the German conquerors as liberators and apostles of freedom. We have seen how much and how little justification there is for charges, which, even if justified, it would ill become

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Rumania's enemies to make. Rumanian political and social life is ultra-modern if compared with the reactionarism and oligarchism which obtain in Hungary. As for Prussia – in Rumania as in Russia, Prussia's best, if not her only, friends, were to be found among the very boyars and exploiteres of the people hom she so self-righteously abuses. It is true that German capital and German science have powerfully helped in the development of modern Rumania – not out of altruism, but as a good commercial speculation. But what sympathy or help has Germany given to the growth of democratic feeling and cultural development there? It is from France and Italy that Rumanians have drawn their political and spiritual inspiration. From Berlin and Vienna they received little but trade wares, political loans, and diplomatic instructions.

In Rumania's fight for freedom the economic side is not unimportant. Just as in Italy, just as in Russia, so in Rumania, German economic expansion, set in motion in the '80's by Bismarck, passed gradually into political control of the country. Not only the trade but the finances of Rumania soon became predominantly the sphere of German bansk such as the Deutsche Bank and the Disconto Gesellschaft. The Entente Powers apathetically allowed Germany to enmesh Rumania financially, and with German finance goes hand-in-hand German foreign policy. A German victory or a „drawn" war would mean the complete political and economic subjection of Rumania to the Central Powers.

Like Italy, Rumania had no choice but to be the ally or enemy of Austria-Hungary. There were such acute differences between the two neighbouring States – over Transilvania in especial – that they must be settled or postponed by war or alliance. The alliance concluded secretly in 1883 between Rumania and the Germanic Empires was the sole alterntive to a disastrous war. As the Rumanian Declaration of War on Austria-Hungary explained, „Rumania", in concluding the Treaty of 1883, „saw in the relations of friendships and alliance which were established between the three Great Powers a precious pledge for her domestic tranquillity, as well as for the improvement of the lot of the Rumanians of Austria-Hungary". In the course of three decades she found, however, that not only had she thrown in her lot with Powers whose policy and political principles ran counter to her own, but had not even by doing so saved the Rumans of Hungary from continued persecution. Like Italy, Rumania was not the sinner but the sinned against in the matter of treaties. Just as Austria-Hungary's Balkan policy, aggressive and pan-German, broke the spirit of the alliance with Italy, so was it also with Rumania. If again, the flagrant and continued oppression of the Rumans of Hungary could not be mitigated by frinedly representations and political help from the neighbouring kingdom, them it must be settled by the sword. „The bribes that these two eminently sordid Governments exacted as their price for entering the war" – to return to the New York World's criticism – were nothing more nor less than the demand that the Powers of the Entente who have proclaimed that they are championing the principle of nationality and the rights of small peoples should apply their general principles to the salient case of the Rumanians of Austria-Hungary. The States now fighting the battle of Civilisation and Christianity should only be proud that included in their program is a demand so clearly justified by history, by equity, and by common-sense. Grievously as she suffered for her ideal, Rumania, through the mouth of her king and oremost men, has proclaimed her belief that it was „worth while", and that she does not regret it. She has risked all for Justice and Freedom, let justice and freedom be her reward.

[Arh. M.A.E., fond E.2, 71-1914, vol. 251, p. 5-30]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***37.* 6/19 iulie 1917, Iaşi, Telegrama ministrului Republicii Franceze, contele de Saint-Aulaire, adresată lui Alexandre Ribot, preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul afacerilor externe, prin care acesta este informat despre dificultățile în relațiile dintre România şi Serbia din cauza problemei Banatului**

Jassy, 19 juillet 1917

Le Ministre de France en Roumanie à son Excellence Monsieur Ribot, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères

La question des rapports entre la Roumanie et la Serbie aura joué un rôle dans la formation du futur Cabinet. C'est ainsi que M. Take Ionesco ayant réclamé le Ministère des Affaires Etrangères, le Roi, à l'instigation de M. Bratiano, lui a fait observer que la politique extérieure du pays ne pouvait être dirigée par un homme notoirement disposé à abandonner en faveur de la Serbie une partie des revendications territoriales sanctionnées par les traités. M. Take Ionesco, dont la campagne ardemment nationaliste a été une des principales causes de l'intervention roumaine, se montre fort irrité contre M. Bratiano qui, après lui avoir reproché, pendant la période de neutralité, l'imprudence de cette campagne, le toise aujourd'hui du haut de son impérialisme et le considère comme disqualifié par sa modération. Afin de remettre les choses au point, il a écrit au Roi une lettre dont il m'a donné connaissance. Il y proteste contre l'exclusive qui le frappe et déclare que si, avant la conclusion du traité d'alliance, il a cru devoir mettre le Gouvernement, dont il ne faisait pas alors partie, en garde contre les difficultés que soulèverait l'annexion à la Roumanie de la totalité du Banat, il n'en reconnaît pas moins la valeur du titre que constitue pour elle ce traité. Il ajoute qu'il s'abstiendra de soulever la question de la révision des clauses relatives au Banat et que, le jour où elle serait soulevée par d'autres de façon à ne pouvoir être éludée, il ne souscrirait jamais à une concession sans contrepartie. Le maintien de M. Bratiano à la tête du Ministère des Affaires Etrangères n'en reste pas moins très probable et on pourra y voir une nouvelle preuve de l'accord qui règne entre le Roi et lui sur la question du Banat.

Le Ministre de Serbie à qui M. Bratiano a fait comprendre sans aucun ménagement l'inutilité de tout entretien sur ce sujet, ne reste pas cependant inactif. Il a fait récemment un long séjour en Russie où il aura certainement trouvé un terrain favorable à une propagande serbe au détriment de la Roumanie. Il m'a rapporté que M. Milioukoff lui a dit que, sollicité par M. Bratiano d'intervenir pour concilier à la Roumanie les sympathies de la Presse, lui aurait répondu: „Pour l'instant, le mieux est de n'en pas parler, car tous les journaux soulèveraient la question du Banat et ce serait pour nous pire que le silence". D'autre part, M. Marincovitch m'a dit qu'il engage son Gouvernement à proposer un arrangement sur la base de l'annexion future à la Serbie d'une partie du Banat à déterminer par l'arbitrage des Puissances de l'Entente, en échanges d'avantages économiques, y compris la cession à la Roumanie d'emplacements dans un port de l'Adriatique.

De son côté, M. Bratiano redouble d'aigreur contre la Serbie. Il impute à sa propagande la malveillance ou le silence de la Presse de l'Entente à l'égard de la Roumanie. Il croit que le centre de cette propagande est à Paris et il s'alarme de la retraite de M. Iswolski[1], ami de la Roumanie, dit-il, et dont le rôle de directeur de la politique slave en France va maintenant

[1] Aleksandr Pavlovici Izvolski (1851-1919), diplomat rus cu misiuni la Vatican, Tokio, Danemarca, ministru de externe al Rusiei (1910-1910), ambasador în Franța (1910-1917).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

être dévolu à M. Vosnitch. Enfin, lorsque j'ai signalé au Président du Conseil le danger de l'envoi en Macédoine, au service de l'Italie, des officiers roumains d'origine koutzo-valaque, M. Bratiano, tout en attribuant, sincèrement je crois, l'initiative de ce projet à mon collègue d'Italie, ne m'a pas caché qu'il y voyait une riposte aux „mauvais procédés de la Serbie” et une parade contre certaines prétentions de sa part. Cette affaire des officiers et agents koutzo-valaques demandés par l'Italie a, d'ailleurs, subi de nouvelles vicissitudes depuis mon dernier télégramme à ce sujet. Après avoir d'abord déclaré mettre son veto à leur départ, le Roi, sans doute circonvenu par les intrigues italiennes et informé par M. Bratiano de l'intention de la France et de l'Angleterre de mettre obstacle à leur voyage, aura préféré laisser aux grands alliés toute la responsabilité de l'échec du projet. Il a donc déclaré à l'attaché militaire italien qu'il ne pourrait que ratifier l'engagement pris par le Président du Conseil. Mais, à la suite de démarches plus pressantes que j'ai faites auprès de M. Bratiano et auxquelles le Ministre de Russie s'est associé, tous ces officiers, qui avaient été rassemblés à Jassy, ont reçu l'ordre de rentrer dans leurs régiments. Cette mesure a été prise d'accord avec mon collègue d'Italie que M. Bratiano a mis au courant, avec notre assentiment, de notre intervention, ce qui était le seul moyen de la rendre efficace. Son empressement à battre en retraite donne à penser qu'il avait agi sans instructions de son Gouvernement afin de ménager les susceptibilités de l'Italie; je m'étais concerté avec mon collègue de Russie pour ne pas le mettre en cause et justifier exclusivement nos observations par la nécessité, pour le Gouvernement roumain, de ne pas se livrer à l'égard de la Serbie à un acte inamical qui ne pourrait manquer de fournir à la propagande allemande un moyen d'augmenter la tension russo-roumaine et de détourner les troupes russes de se battre pour reconquérir un pays représenté comme hostile au slavisme. J'ai même affecté, dans mon premier entretien avec M. Bratiano, d'apprendre de lui ce que je savais déjà du rôle de mon collègue d'Italie dans cette affaire. Ainsi, notre action peut apparaître comme inspirée par un sentiment, non de défiance envers l'Italie, mais de sollicitude pour les intérêts généraux des alliés, y compris ceux de l'Italie qui ne saurait voir avec indifférence se perpétuer et même s'aggraver sur ce front une situation qui permet à l'ennemi de le dégarnir pour se renforcer sur le Carso.

Quant au Ministre de Serbie, il n'a fait aucune démarche auprès de M. Bratiano qu'il ne voir presque jamais et qui n'a jamais tenu compte de ses interventions. Il m'a dit qu'il se garderait bien, dans ses entretiens avec le Gouvernement roumain, de faire allusion à une solution que celui-ci serait tenté de lui présenter comme un bon procédé devant être payé de retour, alors qu'elle est due uniquement à nos démarches. Il estime en outre que c'est aux Grandes Puissances de l'Entente, surtout à la plus désintéressée et à la plus écoutée en Roumanie, c'est-à-dire à la France, qu'il appartient de faire la haute police des alliés dans les Balkans.

Ces indications confirment les conclusions de mon rapport no. 87 sur l'avantage qu'il y aurait à ôter, si possible, sans délai, par un règlement équitable de la question du Banat, une épine qui envenime et envenimera de plus en plus les rapports de la Roumanie et de la Serbie. Dans le cas contraire, ce conflit latent deviendra une cause de difficultés pendant les pourparlers de paix, puis un danger pour la stabilité de l'ordre de choses à fonder dans les Balkans après avoir été pendant la guerre une cause de faiblesse sur ce front où il peut compromettre, non seulement la coopération russo-roumaine, mais aussi l'unité nécessaire d'action entre les représentants de l'Entente, en donnant à mon collègue d'Italie qui, en fait, se dérobe presque toujours à toute démarche collective, la tentation de faire son jeu à part aux dépens des intérêts généraux des alliés.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XII, f.. 23-25]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***38*. 25 iulie/7 august 1917, Petrograd, Telegrama lui Joseph Noulens[1], ambasadorul Franței la Petrograd, privind demersurile pe lângă autoritățile ruse pentru luarea măsurilor de apărare a Moldovei şi cazarea familiei regale în sudul Rusiei**

Pétrograd, 7 Août 1917, no. 1143

Comme je demandais ce matin à M. Teretchenko[2] si les renforts russes annoncés avaient été envoyés sur le front roumain, il me confirma qu'ils avaient été prélevés sur des troupes assez rapprochées pour permettre leur arrivée rapidement sur les points d'attaque des Allemands. Il m'avoua d'ailleurs que, malgré la volonté du Gouvernement russe de défendre la Moldavie, il était indispensable de ramener le front en arrière pour rectifier la direction suivant une ligne passant par Piatra, Folkitcheni, Sutchava, Kamenetz-Podolsk et en avant de Proskourow et Rovno. J'ai encore réclamé un vigoureux effort militaire en faveur de la Roumanie. M. Teretchenko m'a affirmé que le Gouvernement provisoire était décidé à le faire et que la défense de la Moldavie était actuellement le principal objectif des troupes russes. Toutefois, pour le cas où l'évacuation de ce territoire ne pourrait pas être évitée, M. Teretchenko a télégraphié de nouvelles assurances au roi de Roumanie. „Je voudrais, m'a-t-il dit, que le Roi Ferdinand pût se croire, par les égards dont il sera entouré, et le respect de sa souveraineté, comme en territoire roumain." Le Gouvernement provisoire comptait éventuellement affecter la ville de Kherson à l'installation de la Cour de Roumanie qui y aurait trouvé un palais confortable et des locaux appropriés aux divers services. M. Bratiano fait des objections tirées de ce que à Kherson, la population israélite est très nombreuse. Le Gouvernement roumain demande à se transporter le cas échéant à Ekatérenoslaw, ce qui présente, d'après M. Teretchenko, des inconvénients au point de vue des possibilités d'organisation matérielle. M. Teretchenko part à la Stavka accompagné de M. Diamandi, Ministre de Roumanie. Communiqué à Jassy.

Noulens

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XII, c. 119]

***39*. 3/16 august 1917, Petrograd, Telegrama ambasadorului Franței în Rusia, Joseph Noulens, în care este relatată convorbirea cu Victor Antonescu şi Constantin Diamandy, cei doi fiind nemulțumiți de relațiile României cu Rusia**

Pétrograd, 16 Août 1917, no. 1199

J'ai reçu aujourd'hui la visite de M.M. Antonesco et Diamandy. M. Antonesco ne manifeste que défiance à l'égard de l'armée russe et même du Gouvernement provisoire dont les efforts pour le rétablissement de l'ordre et de la discipline lui paraissent avoir peu de chances de succès. Le seul véritable espoir de la Roumanie, m'a dit M. Antonesco, est dans la France. Le souvenir odieux des violences et des pillages commis à Kaloutch, dans la retraite récente de Galicie, lui fait redouter la dévastation de la Moldavie par les Russes eux-mêmes s'ils évacuent un jour cette contrée. En tout cas l'attitude scandaleuse des troupes russes en Roumanie et leur

[1] Joseph Noulens (1864-1944), om politic şi diplomat francez, a fost ministru de război (1913-1914) şi de finanțe. În mai 1917 a fost trimis ca ambasador în Rusia, părăsind această țară după încheierea Tratatului de Pace de la Brest-Litovsk dintre Puterile Centrale şi Rusia bolşevică.

[2] Mihail Ivanovici Tereşcenko (1886-1956), om de afaceri, latifundiar şi bancher. În 1917 a devenit membru al guvernului provizoriu al Rusiei, ocupând funcția de ministru al finanțelor şi, ulterior, pe cea de ministru al afacerilor externe. De asemenea, a fost o figură proeminentă a emigrației ruseşti, colecționar de opere de artă şi editor. În 1918 a emigrat în Finlanda. S-a stabilit în Franța şi Marea Britanie, unde a devenit un om de afaceri de succes. A susținut Mişcarea Albă şi intervenția străină împotriva Rusiei Sovietice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

refus de combattre à Czernovitz, taxée par M. Antonesco de „véritable trahison”, ont créé des germes d'hostilité durable entre les populations des deux pays.

M. Antonesco est revenu sur sa nomination comme ministre à Paris. M. Bratiano avait cru agir plus vite en ayant recours à mon intermédiaire, les télégrammes entre Jassy et Paris n'arrivant à destination qu'après de longs délais. Il m'a répété que M. Lahovary avait vécu trop loin de la Roumanie depuis nombre d'années pour être en état de régler les questions d'ordre économique et financier que la guerre va poser. C'est là la cause qui aurait décidé M. Bratiano à le remplacer.

Noulens

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XII, c. 174]

40. 29 iulie/11 august, Iaşi, Generalul Henri Mathias Berthelot despre situația internă din Rusia

Kerenski[1] şi Kornilov[2] îşi arată reciproc colții! Kerenski l-a dat jos pe Kornilov, care refuză să se lase debarcat şi îl acuză pe celălalt că face jocul nemților, cedând la ordinele maximaliştilor. În acest conflict, Țurikov[3] este cu toată armata lui de partea lui Kerenski, în timp ce Şcerbacev vrea să împace şi capra, şi varza. Din păcate, această anarhie creează în România o situație deosebit de gravă şi repune pe tapet chestiunea exodului în Rusia, dacă va fi cazul!

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 239]

41. 31 iulie/13 august 1917, Iaşi, Telegrama trimisului diplomatic al Belgiei, Ypersele de Strihou, privind eventuala evacuare a trupelor şi autorităților române în Rusia şi propaganda germană în scopul încheierii de către România a păcii separate

Jassy, 31 Juillet 1917

Devant la propagande qui est faite dans l'armée roumaine pour l'engager à ne pas passer en Russie le cas échéant sous prétexte que les officiers y seront maltraités et que leurs familles abandonnées en Roumanie y étaient exposées mauvais traitements allemands, d'autre part devant lâcheté des troupes russes qui refusent de défendre leur territoire et qui abandonnent a fortiori Moldavie devant leur mauvais vouloir et les indices qu'on possède qu'ils gardent le moment venu les voies ferrées pour se sauver et qu'ils empêchent ainsi évacuation de la

[1] Aleksandr Fiodorovici Kerenski (1881-1970), personalitate reprezentativă a revoluției ruse. A făcut parte din guvernul provizoriu ca ministru al justiției, apoi a preluat portofoliul războiului, iar din iulie 1917 a fost prim-ministru înlocuindu-l pe prințul Lvov. A fost înlăturat de bolşevici prin lovitura de stat din 25 octombrie/7 noiembrie 1917. A trăit în exil la Paris şi New-York.

[2] Lavr Georgevici Kornilov (1870-1918), general rus. La începutul războiului a comandat o divizie de infanterie, iar în aprilie 1915 a fost luat prizonier, dar a reuşit să evadeze în iulie 1916. După înlăturarea țarului Nicolae al II-lea a devenit comandantul militar al districtului Petrograd. În iulie 1917 a devenit comandant suprem al armatei ruse. A încercat să instituie dictatura, ca modalitate de redresare a situației din Rusia, dar a eşuat.

[3] Afanasii Andreevici Țurikov (1858-1922), general de cavalerie. În 1883 a absolvit Academia Statului-Major General. În 1902 i se acordă gradul de general-maior şi devine comandant al Brigăzii 2 a Diviziei 11 Cavalerie. La 1 noiembrie 1902 este mutat şef al statului-major al Corpului 10 Armată. A luptat în războiul ruso-nipon. În 1907 este avansat general-locotenent. În decembrie 1916 este numit comandant al Armatei 6, dislocată pe frontul român. În 1920 a intrat în serviciul Armatei Roşii. A murit la Moscova, în 1922.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Roumanie, les Ministres des Puissances signataires de convention du 17 Août 1916 font aujourd'hui auprès de leurs gouvernements respectifs une démarche pressante en vue d'obtenir que Gouvernement russe fixe en Roumanie une zone neutre où peuvent être évacués la Cour, le Gouvernement, l'armée et la population, que les autorités militaires russes d'après informations sûres des Ministres des Puissances signataire convention précité prennent renseignements en vue de cette évacuation et évacuation faite qu'elles veillent au ravitaillements de l'armée en munitions et de la population en vivres. Une propagande active est faite par l'Allemagne en Roumanie où la lassitude morale était grande déjà et chez neutres où sont réfugiés des Roumains en vue de paix séparée. Allemagne annonce qu'elle est décidée à envahir Moldavie et que si Roumanie demande paix séparée elle lui fera des conditions très favorables. Austro-Hongrois et Allemands sont depuis hier à 12 kilomètres de Cernowitz. Russes ont perdu contact avec eux et leur ont abandonné toute leur artillerie.

Ministre Belgique

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Belgia, rola 12, c. 133]

***42*. 15/28 august 1917, Livermore Falls, Scrisoarea maiorului Stanley Washburn[1], corespondent de presă în Rusia şi România, către senatorul Elihu Root[2], prin care propune acordarea de ajutor pentru România**

Norlands

Livermore Falls
28 august 917
Senatorului Elihu Root
Hotel The New Willard
Washington D.C.

Dragă domnule senator Root,

O scrisoare recomandată, primită de la Basil Miles astăzi-dimineaţă, a fost prima aluzie care mi s-a făcut că ar exista o oarecare dorinţă ca eu să revin la Washington. Tocmai vă telegrafiasem că voi veni imediat dacă, după părerea dv., vă pot fi de cel mai mic folos. Cele trei sau patru zile petrecute la Boston pentru o operaţie pe care a trebuit să o facă fetiţa mea sunt răspunzătoare pentru rătăcirea scrisorilor şi telegramelor mele.

Basil Miles vorbeşte în scrisoarea sa despre propusa vizită a reginei României în ţara noastră. Cred cu toată sinceritatea în acest pas şi, înainte de a pleca din Rusia, i-am scris Maiestării Sale şi prinţului Ştirbey, aghiotantul regelui, insistând ca regina să întreprindă această călătorie. Am considerat dintotdeauna, după cum ştiţi, că Aliaţii au o mare obligaţie morală faţă de România şi, în limitele foarte strâmtei mele sfere de influenţă, am insistat întotdeauna să scot în evidenţă această obligaţie. Aspectele practice ale situaţiei din România, cu totul separat de partea etică şi morală, constituie o justificare mai mult decât suficientă ca noi să acordăm ajutor

[1] Stanley Washburn (1878-1950), colonel american, jurnalist, corespondent al ziarului *The Times* pe lângă armata rusă. A manifestat înţelegere faţă de situaţia României şi a armatei sale, căutând să sprijine efortul românesc de război, prin intervenţii la autorităţile ruse.

[2] Elihu Root (1845-1937), om politic american, a fost ministru de război (1899-1904), apoi preşedintele Theodore Roosevelt l-a chemat în administraţia sa, el fiind secretar de stat. S-a opus politicii de neutralitate a preşedintelui W. Wilson, dar în momentul intrării în război a SUA, a acceptat să intre în serviciul acestuia şi a ocupat postul de ambasador în Rusia. În 1912 a primit Premiul Nobel pentru Pace.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

României în cea mai mare măsură posibilă. După cum a arătat în mod clar Tibbi Mott în raportul său asupra situației din România, noi dispunem pe frontul românesc de echivalentul a şapte corpuri de armată şi jumătate. După aprecierea lui, ar fi nevoie de trei sute de milioane pentru a menține această forță pe front. Ne-ar costa o sumă de bani de zece ori mai mare pentru a trimite un număr egal de trupe din America pe orice front, plus o întârziere de şapte sau opt luni.

România şi situația României nu sunt câtuşi de puțin înțelese în America. Îi va fi destul de greu Administrației să facă populare marile împrumuturi pe care le acordăm Aliaților. Mi s-a părut clar de la început că trebuie să facem orice efort compatibil cu legalitatea pentru a populariza România şi cauza românească în țara noastră, întărind astfel cu atât mai mult poziția preşedintelui, în vederea realizării acestor împrumuturi de care, într-o mare măsură, depinde soarta României şi, odată cu aceasta, întregul nostru flanc stâng pe frontul de est. Dacă opiniei publice din țara noastră i se poate stârni entuziasmul pentru România, atunci va exista şi în țara noastră o largă cerere de a ajuta România prin toate mijloacele posibile. Dacă noi vom determina această cerere, vom ajuta cu atât mai mult Administrația, fără a mai vorbi de sprijinul pe care l-am acorda *acestui aliat mic şi valoros*.

De altfel, nu trebuie să uităm România şi viitorul ei la Conferința de pace. În cazul în care cauza, sacrificiile şi buna ei credință în această luptă nu sunt înțelese de toată lumea, este mai mult decât probabil ca în perioada de târguială şi compromis care, sigur, va avea loc la Conferința de Pace, România să poată deveni țapul ispăşitor.

Propunerea ca regina să vină în America a încolțit într-o minte mai deşteaptă ca a mea; dar când mi s-a cerut părerea în această problemă, am considerat că ea este întemeiată şi, prin urmare, i-am scris Maiestății Sale cea mai fermă scrisoare pe care am putut-o compune pe această temă. Îmi dau foarte bine seama că pentru o regină este un lucru fără precedent, dar, după cum i-am subliniat, nu pot fi probleme de formă, de precedent sau de conveniențe acolo unde este în joc binele poporului ei. Regina Luise a Prusiei nu şi-a călcat pe demnitate când a mers la Napoleon şi l-a implorat pentru poporul ei. Miezul întregii probleme este dacă prezența reginei în America va ajuta şi va consolida sau nu cauza României şi cauza în care cu toții credem nestrămutat. Instinctul îmi spune că prezența acestei fiice a două împărătese şi vară primară a doi împărați şi a unui rege, în rolul ei de femeie, pledând pentru poporul ei în maniera simplă, directă şi democratică în care ea s-a comportat în tot timpul războiului, ar lua cu asalt America, ar face posibil să obținem finanțarea României fără vot şi nu va impune preşedintelui, ale cărui poveri sunt şi aşa imense, să treacă [prin Congres] un alt mare împrumut pentru unul dintre aliații noştri.

Printre altele, vizita ei aici va servi cu atât mai mult pentru a explica poporului nostru un motiv pentru care America este în război, iar fiecare măsură pe care o putem lua în prezent pentru a populariza cauzele pentru care luptăm va uşura cu atât mai mult sarcina noastră de a combate opoziția de care guvernul se ciocneşte şi se va ciocni din ce în ce mai mult pe măsură ce războiul înaintează.

Vă rog să nu mă considerați inoportun pentru faptul că insist atât de mult pentru a impune atenției dv. această problemă. Îmi dau seama că judecata dv. în toate aceste probleme îmi este superioară şi de aceea îmi susțin opiniile cu o oarecare modestie, dar sunt atât de ferm în convingerile mele în această privință, încât mi-am luat libertatea să vă scriu în acest sens.

Rămân al dv. foarte sincer şi respectuos

Stanley Washburn

[*1918 la români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918*, vol. II, p. 944-945]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***43.* 16/29 august 1917, Washington, Telegrama ambasadorului Republicii Franceze în SUA, Jean Adrien Antoine Jules Jusserand[1], adresată Ministerului Afacerilor Străine, referitoare la situația dificilă a României şi necesitatea de a fi sprijinită prin acordarea unei subvenții de 10 milioane de dolari pe lună**

Washington, 29 Août 1917

L'Ambassadeur des Etats Unis à Pétrograd a télégraphié à son Gouvernement que la situation roumaine est extrêmement inquiétante; pressés par les Allemands, abandonnés ou à peu près par les Russes, épuisant leur ressources, la Roumanie peut être tentée de conclure une paix séparée. M. Francis propose que les Etats-Unis lui accordent d'urgence une subvention de 10 millions de dollars par mois. Son armée s'élèverait encore à 300.000 hommes. Le secrétaire du Trésor m'a envoyé M. Crosby pour savoir si j'avais des renseignements sur cette situation (je n'ai pu lui en fournir) et connaître mon avis. Mon visiteur m'a dit l'embarras où le mettait les pressants télégrammes de M. Francis qui m'a du reste pas indiqué à quoi servirait cet argent. Il est impossible en raison de l'engorgement du port de Vladivostock de rien faire parvenir des Etats-Unis en Roumanie; tout ce qui pourrait être fait serait de mettre ce pays en mesure d'acheter, si c'est là ce qui lui manque, du blé russe, mais alors on se demande ici pourquoi la Russie ne se contenterait pas de papier roumain en paiement. M. Crosby a demandé aussi si, outre le Général Berthelot nous avions en Roumanie un agent financier qui pourrait contrôler les crédits éventuels. J'ai répondu que je ne le croyais pas, mais que les ministres alliés pourraient prée leur concours. Si le Département possédait sur cette question des indications utiles, je lui serais obligé de m'en faire part. Faute d'en avoir je me suis borné à m'exprimer dans le sens du télégramme de V. E. no. 1134.

Jusserand

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XII, f.. 212]

***44.* 1/14 septembrie 1917, Iaşi, Ministrul Republicii Franceze la Iaşi, Saint-Aulaire, către Alexandre Ribot, preşedintele Consiliului de Miniştri al Franței şi ministru al afacerilor străine, despre sosirea Misiunii Crucii Roşii Americane în România**

Jassy, 14 septembre 1917

Le Ministre de France en Roumanie à son Excellence Monsieur Ribot, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères

On parle beaucoup ces jours-ci à Jassy de la très prochaine arrivée d'une mission américaine qui comprendra, en outre le Ministre en Roumanie, M. Vopicka[2] qui rentre de congé, 38

[1] Jean Adrien Antoine Jules Jusserand (1855-1932), diplomat francez, ambasador în SUA în perioada 1902-1925. A fost un adept al colaborării strânse dintre Franța şi SUA, având un rol important în decizia acesteia de a intra în război.

[2] Charles J. Vopicka (1857-1935), diplomat american de origine cehă. La 11 septembrie 1913, preşedintele W. Wilson l-a numit trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar în Bulgaria, România şi Serbia. Misiunea s-a suprapus peste desfăşurarea Primului Război Mondial, el ducând o intensă activitate, mai ales în anii când SUA rămăseseră în neutralitate. A reprezentat interesele Germaniei şi Austro-Ungariei în Serbia, interesele Marii Britanii în Bulgaria şi interesele Bulgariei şi Imperiului Otoman în România şi ale României în Germania şi Austro-Ungaria. După încetarea misiunii diplomatice (1920), Charles J. Vopicka a revenit în afaceri. A editat lucrarea *Secrets of the Balkans*, un izvor memorialistic important pentru cunoaşterea evenimentelor din regiunea balcanică în timpul războiului. Ediția în limba română (*Secretele Balcanilor: Şapte ani din viața unui diplomat în centrul furtunos al Europei*) a apărut la Institutul European în anul 2012, traducere de Andrei Alexandru Căpuşan.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ingénieurs, médecins et délégués de la Croix-Rouge. Comme de juste les membres de cette mission se sont fait précéder d'une réclame élogieuse et tout a été mis en œuvre pour leur assurer en Roumanie un accueil sympathique. Le but qu'ils assignent à leur voyage est de se rendre compte sur place des besoins divers du pays afin de pouvoir, sitôt de retour aux Etats-Unis, expédier ici les denrées les plus nécessaires.

D'après une note parue hier dans les journaux de Jassy, une semaine leur suffirait pour connaître à fond l'objet de leur étude. „C'est beaucoup trop de temps, s'est écrié mon collègue d'Espagne, qu'on télégraphie à Washington que nous manquons de tout et qu'en ne nous envoie pas trente-huit bouches inutiles.” M. Multedo n'exagère qu'à peine et il ne semble pas que la mission américaine puisse être pour la Roumanie d'une aide quelconque. Se membres pourront, sans doute, dans le délai qu'ils se sont fixé, se faire une idée précise de nos besoins. Mais là devra se borner leur activité car la crise des transports en Russie, le faible débit du Transsibérien et l'engorgement du port de Vladivostock „rendent impossible de rien faire parvenir des Etats-Unis en Roumanie”, selon l'expression même de M. Crosby, citée par M. Jusserand dans un télégramme du 29 Août que Votre Excellence m'a transmis sous le no. 346.

Si telle est bien l'opinion du Gouvernement américain, on peut se demander pourquoi il envoie, en ce moment, en Roumanie, une mission aussi nombreuse et qui cherche autant à attirer l'attention sur elle. Il n'est pas impossible que ce ne soit dans un but de réclame personnelle et que les ingénieurs qui la composent n'aient, en outre, pour instructions de s'occuper bien plus des besoins futurs de la Roumanie que de ceux de l'heure présente. Pour l'instant, l'activité des ingénieurs américains trouverait un emploi beaucoup plus utile pour la Roumanie dans la réorganisation des transports en Russie. Je ne manquerai pas, au surplus, de me renseigner aussi exactement que cela me sera possible sur les résultats de leur séjour ici.

Comme je le disais plus haut, la Mission Américaine sera accompagnée par M. Vopicka. Ce dernier n'a eu aucuns rapports avec le Gouvernement roumain depuis la chute de Bucarest. Resté dans la capitale au moment de son évacuation, il y est demeuré jusqu'au moment où les autorités allemandes l'ont prié de la quitter à son tour. Il reprend aujourd'hui son poste après un long congé qu'il a passé aux Etats-Unis et je me félicite beaucoup de son retour. Fort honnête homme, il est d'origine tchèque et de sentiments très francophiles, M. Stefanik qui le connaissait de longue date, m'avait donné à ce sujet les assurances les plus formelles et jamais elles n'ont été démenties par les actes ou les paroles de M. Vopicka. J'ajoute que ce dernier est un des principaux électeurs de M. Wilson[1] et son ami personnel. Il aurait, me dit-on, sur le Président une assez grande influence et ses avis seront plus écoutés que ceux du Chargé d'Affaires actuel, jeune homme d'éducation plus raffinée peut-être que celle de son chef, mais d'une grande insignifiance. Ardent patriote tchèque en même temps que diplomate américain, M. Vopicka pourra être fort utile dans toutes les questions touchant son pays d'origine au service duquel il mettra de tout cœur l'autorité que les nombreux électeurs qui travaillent dans ses brasseries de Chicago lui confèrent dans les conseils de la Maison Blanche.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XIII, f. 44-45]

45. 10/23 octombrie 1917, Iaşi, Generalul Henri Mathias Berthelot despre proiectul de organizare a unor mari unități cehe, sârbe şi poloneze şi situația trupelor ruse

[1] Woodrow Wilson (1856-1924) a studiat la Universitatea din Princeton şi şi-a luat doctoratul în ştiințe politice în 1886. A devenit profesor de drept şi economie politică. În 1910 a fost ales guvernator al statului New Jersey, iar în 1912 a devenit preşedinte al SUA din partea Partidului Democrat. În al doilea mandat a decis intrarea SUA în război alături de Antanta. La începutul lunii ianuarie a prezentat programul său de pace în 14 puncte, care a constituit baza ordinii politice postbelice. Este fondatorul Ligii (Societății) Națiunilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

[...] Într-o telegramă către Paris, împărtăşesc conversaţia mea de ieri cu Masaryk[1]. Ar exista posibilitatea să organizăm mai multe divizii cehe şi sârbe şi să le instruim pe timpul iernii. Dar, pentru a reuşi, aceste formaţiuni ar trebui să fie în întregime în mâinile noastre. Rămâne de văzut dacă Rusia va accepta asta. Chestiunea ar putea fi prezentată ca utilă la conferinţa de la Paris, în schimbul cererilor pe care, de cealaltă parte, le va face Rusia şi la care nu putem subscrie fără condiţii. Una din aceste condiţii ar trebui să fie organizarea armatelor poloneză, sârbă şi cehă; armamentul ar fi prelevat din resursele destinate Rusiei, din moment ce nu le foloseşte. Misiunea franceză le-ar putea furniza instructori, câte unul pentru fiecare regiment. Am face bine să debarasăm România de prezenţa trupelor ruse, care o jefuiesc şi care nici măcar nu vor să se lupte.

În acelaşi sens, de Renty îmi comunică elucubraţiile sovietului din Petrograd în legătură cu condiţiile păcii, pe care Skobelev[2] a fost însărcinat să le apere la conferinţă. De Menditte transmite informaţii deplorabile despre starea de spirit a Armatei 6 ruse şi spune că Ţurikov şi şeful său de stat-major sunt în întregime răspunzători de această situaţie. S-a dorit eliminarea acestuia din urmă, dar a refuzat să plece. Cei doi au permis distribuirea de manifeste germane care îl acuzau pe ambasadorul Angliei că se comportă ca un ţar la Petrograd şi că ruşii nu vor obţine pacea decât atunci când se vor fi debarasat de el. Un ziar din Odessa a publicat un articol în care se spunea că cei mai răi duşmani ai Rusiei sunt francezii şi că singurii săi prieteni sunt Wilhelm[3] şi poporul său.

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 250-251]

46. 16/29 octombrie 1917, Iaşi, Referat şi jurnal al Consiliului de Miniştri şi pentru crearea unei comisii însărcinate cu importul produselor necesare din Statele Unite ale Americii şi alte ţări

Nr. 375, 16 octombrie 1917

Domnilor Miniştri,

Nevoile Statului nostru sunt mari, atât în ordinea financiară, cât şi în cea economică. Chestiunile de ordin financiar între aliaţi se vor trata în curând într-o conferinţă care se ţine la Londra şi la care România este reprezentată prin trimisul Ţării la Paris. Lipsa articolelor de prima necesitate în toate direcţiunile este atât de simţită, încât dacă nu se iau măsuri urgente, ea poate paraliza viaţa Statului şi periclita traiul populaţiunei. Aprovizionarea nu se poate face decât din ţările aliate pe bazele stabilite de Comisiunea instituită de aliaţii noştri la Londra. Această Comisiune primeşte nevoile aliaţilor, iar pentru satisfacerea lor, ţinând seamă de disponibilităţile din fiecare ţară aliată, face repartiţiunea între aliaţi. În timpul din urmă, cadrul

[1] Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937), om politic cehoslovac care s-a pronunţat începând cu anul 1917 pentru formarea unui stat al cehilor şi slovacilor. A contribuit la organizarea Legiunii cehoslovace din Rusia în 1918 şi a proclamat, la 18 octombrie 1918, naşterea noului stat cehoslovac. A fost ales preşedinte al acestuia şi a exercitat această funcţie pe care a părăsit-o din motive de boală în 1935.

[2] Matvei Ivanovici Skobelev (1885-1938), membru al mişcării social-democratice din Rusia, menşevic. Deputat în Duma de Stat, fiind unul dintre liderii fracţiunii social-democrate. A ocupat funcţia de ministru al muncii în cadrul guvernului provizoriu. În octombrie 1917 a fost numit reprezentant al guvernului provizoriu la Conferinţa interaliată.

În acelaşi an a fost numit vicepreşedinte al Sovietului din Petrograd şi ulterior – vicepreşedinte al Comitetului Executiv Central al Sovietelor deputaţilor, muncitorilor şi soldaţilor. Era unul dintre liderii blocului socialist-revoluţionar şi menşevic din cadrul Sovietului din Petrograd şi al Primului Congres al Sovietelor deputaţilor, muncitorilor şi soldaţilor. În 1923 pleacă în Franţa, în calitate de funcţionar al Comisariatului Poporului pentru Comerţ Exterior, pentru a stabili relaţii comerciale cu Franţa şi Belgia. În 1926 revine în Rusia, ocupând diverse funcţii. În 1937 a fost arestat şi declarat „duşman al poporului". A fost împuşcat la 29 iulie 1938.

[3] Este vorba de Wilhelm al II-lea (1859-1941), împărat al Germaniei şi rege al Prusiei (1888-1918).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

aliaților noştri s-a mărit prin intrarea în alianţă a Statelor Unite ale Americii. Solicitudinea pe care guvernul acestui Stat ne-a arătat-o, trimiţând misiuni la noi, care, cutreierând ţara, au avut ocazia să se convingă prin ele însele de lipsurile noastre de tot felul, ne îndreptăţeşte a crede că o bună parte din nevoile noastre vor putea fi satisfăcute cu produsele ce am dobândi din Statele Unite. Se impune dar instituirea unei comisiuni care să meargă în Statele Unite ale Americii pentru a cumpăra toate articolele ce se pot obţine din acea parte. Propun ca această comisiune să fie compusă din domnii: George Danielopol, director la Banca Naţională, deputat, ca preşedinte, Zahariade, subdirector general al căilor ferate române, Mrazec[1], profesor universitar, comandor Pantazzi şi Ionel Petrescu, inginer şi agricultor ca membri. Domnul Danielopol se va mai ocupa şi cu chestiunile de ordin financiar, pentru care are o însărcinare specială. Fiecare din persoanele propuse este de o competenţă necontestată în materie. Cumpărăturile se vor face numai din articolele arătate în tabelele hotărâte de delegaţiunea Consiliului de Miniştri, care a stabilit nevoile urgente ale Statului şi în limita creditelor disponibile în acest scop. Comisiunea va prepara şi satisfacerea nevoilor viitoare ale Ţării. Dată fiind pe de o parte încrederea pe care din toate punctele de vedere o inspiră persoanele desemnate, iar pe de alta, dacă ţinem seama că, în aceste timpuri, preţurile în pieţele de desfacere sunt dintr-o zi într-alta aşa de variate, lesne se poate vedea că dacă se va cere permanente aprobări din ţară va rezulta prin întârzierile fatale în corespondenţă, prejudicii însemnate pentru Stat. De aceea propun să se lase Comisiunei toată latitudinea în acţiunea sa. Dacă şi D-voastră împărtăşiţi aceste vederi, vă rog să binevoiţi a semna alăturatul Jurnal.

Jurnal

În Şedinţa de la 16 octombrie 1917

Văzând referatul Preşedintelui Consiliului nr. 375 din 16 octombrie 1917, Consiliul aprobă concluziunile acestui referat şi decide:

Se instituie pentru aprovizionările de făcut în Statele Unite ale Americii şi în alte ţări din acel continent o comisiune compusă din domnii: George Danielopol, director la Banca Naţională, deputat, ca preşedinte, Zahariade, subdirector general al căilor ferate române, Mrazec, profesor universitar, comandor Pantazzi şi Ionel Petrescu, inginer şi agricultor, ca membri. Această Comisiune are următoarele însărcinări:

a) De a comunica Conferinţei aliaţilor de la Londra, prin delegatul României la acea conferinţă, nevoile de tot felul imediate şi viitoare ale ţării.

b) De a cumpăra din Statele Unite ale Americii şi din alte ţări din acest continent tot ceea ce ar fi afectat sau trebuincios României pentru nevoile ei pe un an şi a lua măsurile pentru plată, întrepozitarea şi expedierea lor în ţară.

c) De a studia modul de satisfacere al nevoilor viitoare ale ţării.

d) Cumpărăturile le va face în limita creditelor obţinute şi a instrucţiunilor date de delegaţia Consiliului de Miniştri prin Preşedintele Comisiunii. Spre acest sfârşit va face cumpărături şi va încheia contracte în numele Statului Român cu depline puteri pentru fixarea preţurilor şi a condiţiunilor de cumpărare şi transport.

e) De a se ocupa cu finanţarea cumpărăturilor efectuate, aceasta numai prin organul Preşedintelui ei, care de altfel este însărcinat de Ministrul de Finanţe de a discuta de acord cu Ministrul ţării la Washington chestiunile financiare la ordinea zilei. Deoarece Preşedintele Comisiunii mai are şi această din urmă însărcinare specială, dânsul va putea să nu participe la cumpărăturile prevăzute la litera b.

[1] Ludovic Mrazec (1867-1944), geolog român, specialist în exploatarea petrolului. A fost membru al Academiei Române din 1901, ca membru corespondent şi titular din 1905. De numele său se leagă crearea Institutului Geologic al României.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

f) Comisiunea va putea lucra cu majoritatea membrilor ei. Hotărârile se vor lua cu majoritate şi vor fi consemnate în procesele verbale semnate de membrii Comisiunii. Contractele pentru cumpărăturile hotărâte se vor semna de Ministrul țării la Washington sau de delegatul său. În lipsa Preşedintelui Dl. Gh. Danielopol, cel mai în vârstă din membri îi ține locul.

g) Orice desluşiri de detalii de cari ar avea nevoie Comisiunea, le va cere departamentului respectiv, iar pentru toate chestiunile de ordin general şi de principiu se vor adresa Ministerului Materialelor de răsboi, care le va supune deliberărilor şi deciziunei Consiliului de Miniştri, compus din Miniştrii: Lucrărilor publice, Internelor, Industriei şi Comerțului, Materialelor de răsboi, Agriculturei şi Domeniilor şi Finanțelor.

h) Delegația Consiliului de Miniştri va stabili indemnizările de acordat membrilor Comisiunei de cumpărare şi orice alte chestiuni privitoare la cheltuielile de instalare şi funcționare a acestei comisiuni.

i) Ministrul țării la Washington va putea participa la deliberările Comisiunii, în care caz el o va prezida. Corespondența oficială cu guvernul American şi cu țara o va face prin mijlocirea Legațiunei țării la Washington.

j) Instituirea acestei Comisiuni se va comunica Legațiunii Statelor Unite în România pentru încunoştințarea Guvernului American, Legațiunilor române la Washington, Londra şi Paris. Preşedintele Consiliului este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a acestui Jurnal.

[S.A.N.I.C., fond P.C.M., inv. 299, dosar 26/1917, f. 119-120]

47. 11/24 octombrie 1917, Iaşi, Telegrama lui Saint-Aulaire către Alexandre Ribot, ministrul afacerilor străine, prin care este semnalată conduita răuvoitoare față de România şi Franța a ambasadorului Angliei la Petrograd, sir G. Buchanan

Le Ministre de France en Roumanie à son Excellence Monsieur Ribot, Ministre des Affaires Etrangères

Le Président du Conseil m'a signalé la mauvaise volonté dont l'Ambassadeur d'Angleterre à Pétrograd fait preuve envers la Roumanie dans toutes les affaires qui comportent son intervention. Le plus récent exemple en est la prétention, en effet, indéfendable de Sir G. Buchanan de déposséder notre mission militaire de son contrôle sur les besoins de la Roumanie en matériel de guerre, pour les soumettre à la Commission de Pétrograd, présidée par un Russe, alors que ces besoins ne peuvent être appréciés que sur place et par un organe technique. A ce double titre notre mission militaire joint l'avantage de représenter le pays qui fournit la quasi-totalité de ce matériel et une expérience consacrée par les résultats reconnus par tous les Alliés.

M. Bratiano est persuadé qu'une prétention aussi paradoxale est personnelle à l'Ambassadeur d'Angleterre. En tous cas si elle a été appuyée ou imposée par son Gouvernement, elle n'a pu être suggérée par le représentant d'Angleterre à Jassy, Sir George Barclay, qui me communique toute sa correspondance, d'ailleurs fort restreinte, exclusivement télégraphique, limitée au minimum strictement indispensable, et dénuée de tout esprit d'initiative, est trop inerte pour combattre notre prépondérance militaire et même pour la signaler à son Gouvernement. Il a d'ailleurs trop de bon sens pour ne pas voir qu'elle est conforme à la force des choses et à l'intérêt commun des Alliés. En ce qui concerne les attributions de la Commission de Pétrograd, il a soutenu très nettement le même point de vue que moi et pour les mêmes raisons.

M. Bratiano a, en outre, observé que Sir G. Buchanan a toujours fait, soit à lui-même, soit aux divers délégués roumains envoyés à Pétrograd, en dernier lieu au Ministre de la Guerre roumain, un accueil glacial qui contraste avec l'empressement cordial des autres ambassadeurs, notamment de l'ambassadeur de France, et de tous les autres agents anglais, mi-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

litaires ou civils. Sir G. Buchanan, m'a dit M. Bratiano, est le seul des ambassadeurs alliés qui ne l'ait jamais invité pendant les divers séjours qu'il a fait à Pétrograd en qualité de Président du Conseil. Cet ostracisme s'étend à toutes les personnalités roumaines qui pénètrent difficilement dans son bureau et jamais dans sa salle à manger. Sir G. Buchanan, dit M. Bratiano, a pour la Roumanie, les sentiments d'une belle-mère pour une belle-fille indésirée qui représente un pis aller après l'échec d'un autre projet d'alliance longtemps caressé. En l'espèce, la belle-fille recherchée et manquée est la Bulgarie, dont Sir G. Buchanan, ancien Ministre à Sofia, aurait rêvé de faire le pivot de la politique balkanique de l'Angleterre. Il ne pardonnerait pas sa déconvenue à la Roumanie malgré tout ce qu'elle a fait pour être adoptée et aimée par sa nouvelle famille. En outre, Sir G. Buchanan n'aurait pas perdu le souvenir d'un incident survenu entre la Reine Marie de Roumanie et lui, lorsqu'il représentait la Grande-Bretagne à Darmstadt. Dans l'intimité de cette Légation de famille, il a connu jeune fille la Reine Marie pendant ses fréquents séjours auprès de sa sœur, la Grande-Duchesse Cyrille. Or, il aurait pris parti contre cette dernière, lors de son enlèvement par son second mari, et la Reinde de Roumanie qui a beaucoup d'affection pour sa sœur, lui en a voulu et ne le lui a pas caché. Fort impulsive, elle lui en aurait même, pendant un de ses séjours à Pétrograd, marqué en public, et sans aménité, son ressentiment. Il ne faudrait pourtant pas qu'un mélange de bulgarophilie impénitente et de snobisme mortifié induisit Sir G. Buchanan à ne pas donner aux légitimes demandes de la Roumanie à Pétrograd, tout l'appui qu'elles méritent. J'ai souvent indiqué combien il est désirable que, pour augmenter l'effort et réduire les inconvénients de notre action en Russie en faveur de la Roumanie, l'Angleterre y fût étroitement associée. Je ne sais, si, sans faire état de renseignements confidentiels, il serait possible de provoquer en ce sens, de la part du Gouvernement Anglais qui, dans ces derniers temps, a manifesté des sentiments très chaleureux à l'égard de la Roumanie, des instructions assez impératives pour neutraliser les dispositions peu amicales de Sir G. Buchanan.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XIII, f.. 125-126]

***48*. 26 octombrie/8 noiembrie 1917, Salonic, Telegrama Consulatului român de la Salonic către Ministerul de Externe prin care este transmisă sugestia ca generalul Maurice Sarrail să primească o decorație românească**

Ministerul de Externe
Înreg. La No. 14931 din 26.X.1917

Telegramă cifrată
De la Consulatul General din SALONIC
No. 1268 din 26.X.1917

Radio
Ministerul de Externe
Iassy

Le Général Michaud, Chef de l'Etat-Major français à Salonique, m'a demandé si le Général Sarrail ne se trouve parmi les Généraux français auxquels Sa Majesté le Roi de Roumanie a accordé des décorations – vu qu'il a lu dans les journaux les noms d'autres Généraux français, décorés de l'ordre „Mihai Viteazul”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Le Général Michaud m'a laissée entendre que le Géneral Sarrail désirerait beaucoup être titulaire d'une décoration roumaine.

No. 1268 (Consulatul General din Salonic)

[Arh M. A. E., Fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, Atena, Salonic, Ianina, vol. 25, p. 141]

***49*. 26 octombrie/8 noiembrie 1917, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Paris, prin care este trimisă Ministerului Afacerilor Străine alocuţiunea rostită la prezentarea scrisorilor de acreditare şi răspunsul preşedintelui Franţei**

Ministerul Afacerilor Străine
Înreg. La No. 14945 din 26.X.1917

Telegramă cifrată
De la Legaţiunea din Paris
No. 3142 din 21.X.1917

Externe,
Iassy

Je Vous transmete ci-dessous le texte de mon discours et la réponse du Président de la République:

„Monsieur le Président,

J'ai honneur de remettre entre Vos mains les lettres qui m'accréditent en qualité d'Envoyé Extraordinaire et de Ministre Plénipotentiaire de Sa Majesté le Roi de Roumanie auprès du Gouvernement de la République Français.

En accomplissant cette mission, je suis fier d'être auprès de Vous l'interprète des sentiments de haute estime et de très vive amitié du Roi, mon Auguste Souverain. Je serai heureux de pouvoir, en toute occasion, exprimer du Guouvernement de la République les sentiments d'affection confiant, que la Roumanie garde à la France. L'attachement, que personnellement je porte à la France, où j'ai fait mes études, s'est constamment accru des rapports affecteux que j'ai conservées avec mes anciens maîtres, ces maîtres de la pensée française, qui ont répondu dans le monde la clarté, le culte du beau et du juste et ont fait partout vénérer la France.

Les liens puissants qui ont attaché la Roumanie à la France, Monsieur le Président, dattent de loin. C'est grâce à la ferme volonté de la France qu'en 1859 l'election d'un Prince unique fait des Principautés de Valachie et de Moldavie la Roumanie actuelle. Ce lien solide, tout de réciprocité, la communauté d'origine et le puissant attrais, qu'a toujours exercé sur notre pays le génie de la France, devaient par la suite bracer, avec la force d'un arrêt du destin, la route de la Roumanie, lorsque'en 1870 on connut chez nous les malheurs de la France, la population de Bucarest manifesta bruyamment contre l'envahisseur at quand, en 1914, la France fut attaquée, nous nous sommes tous sentis atteinte. Comme pour défendre la civilisation, elle même menacés dans la Francs, la Roumanie se réveille, acrute son pas, s'envisage la conduite que lui impose le souci de son avenir et c'est au moment où ves braves soldats défendaient heroïquement la France devant Verdun que la Roumanie entreait en guerre aux côtés de la France.

Le sang de nos soldats se mêle au sang des soldats français et, si jamais l'histoire devait dire que nos efforts ont pu seconder les vôtres, le poids de nos sacrifices sera allégé par toute la gratitude que nos aïeux portaient à la France.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

En ces jours de grandes épreuves, je peux Vous l'affirmer, Monsieur le Président de la République, la Roumanie ne se sent point malheureuse, car elle a la ferme conviction de marcher vers sa destinée historique. Dans cette grande guerre, où l'appelait la voix de ses frères, depuis des siècles opprimés, il n'y a pas de douleur qu'elle ne soit prête à supporter, il n'y a pas de sacrifice qui lui emble trop lourd. Nos campagnes, nos villes souillées par l'ennemi, la perte de notre prosperité naissante, nos blessés at nos morts, tant de malheurs qui la frappent, la Roumanie les envisage à travers ses grandes aspérances. L'unité nationale, rêve séculaire de notre race, sortira – nous en gardons le ferme epoir – de ces dures épreuves!

Sûre de la victoire et confiante dans l'appui de la France et de ses puissants Alliés, la Roumanie luttera jusq'à la fin, avec la loyauté et la bravoure dont son noble Roi este la plus haute expression. A cette heure décisive, la Roumanie sait que son unité nationale, son indépendance politique, sa prosperité financière et économique sont intimement liées à la grandeur de la France. Développer notre alliance, la rendre féconde, este un tâche qui m'est chère at à laquelle je m'enploierai de tout mon coeur. J'ose esperer, Monsieur le Prédident, que, pour l'accomplissement de cette mission, je puis compter sur Votre bienveillance et sur le concoura amical du Gouvernement français”.

Suit la réponse du Président de la République:

„Monsieur le Ministre,

A tout moment Vous auriez été le bien venu dans ce pays, où Vous retrouvez tant de souvenirs et où Vous comptez tant d'amitiés.

Vous pouvey être sûr que cet accueil est encore plus chaleureux dans les circonstances tragiques qui rapprochant nos deux nations et unisent nos deux armées. Tout prédestina la Roumanie et la France à cette alliance définitive de sa parente latins – les traditions communes, l'identité de la formation de son caractère et le soin même que la France a mis à veiller, il y a près de 60 ans, sur la berceau des libertés roumaines.

Votre Excellence peut être sûre que je garde toujours profondément gravée dans la mémoire une image, que je n'évoque pas sans mélancolie, aujourd'hui que l'ennemi foule le sol de Votre charmante Capitale. En arrivant autrefois à Bucarest, après avoir traversé l'Allemagne, l'Autriche et la Hongrie, j'ai au la sensation très vive de rentrer en France à la sortie de la contrée étrangère. J'entendait dans les rues les passants qui parlaient le français, je lisais des journaux roumains rédigés un français, je voyais fleurir partout l'esprit français. Cette fraternité, qui m'apparaissait alors avec un visage souriant, prend, en face des terribles évenements qui vouleversent la monde, une phisionomie grandiose. Le même peuple, debout, lutte côte à pour le même [pasaj neclar]; il endure les mêmes souffrances, les mêmes sacrifices, entretient les mêmes espérances et conserve – comme leur fiable alliées, la même inebranlable confiance en la victoire du droit. Leur amitié, désormais consacrée par le sang versé est maintenent indestructible. Je Vous remercie, Monsieur le ministre, de m'en apporter un nouveau temoignage.

Reservez, à Votre tour, ses meilleurs Vous pour la réalisation de Vos aspirations nationales et veuillez transmettra à Votre loyal souverain, qui personifie si dignement la Roumanie, les félicitations émues de la France”.

Victor Antonesco, No. 3142

[Arh. M.A.E., Fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, Paris, 1914-1924, vol. 31, p. 43-46]

50. **10/23 noiembrie 1917, Paris, Telegrama ministrului român la Paris, Victor Antonescu, adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, prin care acesta este informat despre conținutul discuției cu Stephen Pichon[1], ministrul afacerilor străine, despre situația din România**

[1] Stephen Jean-Marie Pichon (1857-1933), om politic, diplomat şi jurnalist francez de orientare radical-socialistă. A fost parlamentar în mai multe legislaturi (deputat şi senator). Ministru de externe de mai multe ori: 1906-1911;1913 (martie-decembrie); 1917-1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

No. 46, 23 Novembre 1917/ Ministre Président Bratiano, Jassy

Le conseil des ministres s'est réuni hier à l'Elysée pour discuter la situation de la Roumanie. A la sortie, le Ministre des Affaires Etrangères m'a dit qu'on a décidé l'envoi d'un télégramme du Président de la République au Roi et m'assuré que tous les engagements des Alliés à l'égard de la Roumanie seront fidèlement tenus. J'ai dit à M. Pichon ce qui suit: Qu'il y a en Russie plus de 100.000 soldats roumains prisonniers d'Autriche-Hongrie et plus de 200.000 tchèques qu'on pourrait utiliser sur le front roumain ou bien en les mettant à la disposition de Kaledine qui doit être sécouru à tout prix car le seul espoir est en lui. Que les cosaques sont de tout temps habitués à être à la solde du pouvoir, il faut que les Etats-Unis mettent à la disposition de Kaledine les frais nécessaires pour les tenir et que l'élément juif et les prêtre puissent être acquis à une propagande destinée à sauver la Russie. Que le pouvoir actuellement constitué à Kiew et en Ukraine devait être utilisé et gagné par les alliés. Que la commission interalliée créée à la conférence financière de Londres et que vous devèz présider à Jassy pourrait avoir pour mission de s'occuper de quelle manière établir les liens avec le pouvoir dans la Russie du Sud. Qu'à cet effet vous pouvez disposer de la mission française très nombreuse à Jassy, et des autres missions étrangeres, et même des officiers et agents roumains. M. Pichon a pris des notes écrites pendant ma conversation, et m'a promis d'agir vite. Il m'a promis d'intervenir en Amérique pour que les Etats-Unis déclarent la guerre à la Bulgarie et à l'Autriche-Hongrie et que la délégation de représenter les Bulgares soit retirée aux ministres d'Amérique à Jassy. Pour l'action que les Etats-Unis doivent déployer en Russie j'ai causé aussi à leur ambassadeur d'ici, qui m'a dit avoir télégraphié à M. Wilson . Mişu[1] m'a communiqué hier qu'il a fait des démarches auprès du Gouvernement anglais qui lui a annoncé l'envoi d'un télégramme du Roi et du Gouvernement anglais au Roi et au Gouvernement roumain.

Victor Antonesco

[S.A.N.I.C., fond P.C M., dosar 4/1917, f. 11-12]

***51*. 16/29 noiembrie 1917, Paris, Telegrama ministrului român în Franța adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu prin care acesta este informat despre deschiderea conferinței interaliate**

No. 53, 29 Novembre 1917

Ministre Président Bratiano, Jassy

La Conférence s'est ouverte ce matin à 10 heures, après quelques courtes paroles de M. Clémenceau[2] qui a dit qu'il faut vaincre pour arriver à une pais d'humanité. On s'est partagé en 5 commissions: finances, ravitaillement, transports, armement et munitions, blocus et aviation. Dans les 3 premières c'est moi qui figure pour la Roumanie, dans les deux dernières ce sont les Généraux Iliesco et Rudeano.

Victor Antonesco, No. 3510

[S.A.N.I.C., fond P.C M, dosar 4/1917, f. 19]

[1] Nicolae Mişu (1858-1924), diplomat român cu o remarcabilă pregătire. A funcționat ca trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar al României în Sofia, Viena, Constantinopol. În perioada 1912-1919 a fost reprezentantul statului român la Londra. Între 15 octombrie-30 noiembrie 1919 a fost ministrul afacerilor străine în guvernul condus de Arthur Văitoianu.

[2] Georges Clémenceau (1841-1929), om politic francez de primă mărime. În noiembrie 1917 a fost învestit şef al guvernului. În această calitate a avut o contribuție majoră la victoria din anul 1918. Împreună cu W. Wilson, a fost principalul artizan al tratatului de la Versailles (1919).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***52*. 20 noiembrie/3 decembrie 1917, Paris, Telegrama ministrului român în Franța adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu prin care acesta este informat despre poziția României în cadrul conferinței interaliate**

No. 60, 3 Décembre 1917

Ministre Président Bratiano, Jassy

Au sein de la conférence qui dans sa composition est très brillante, la Roumanie jouit d'une considération réelle. Jamais son prestige n'a été plus grand; tous font de vouex pour que vous puissez réussir dans votre lourde tâche.

Victor Antonesco

[S.A.N.I.C., fond P.C M., inv. 3039, dosar 4/1917, f. 21]

***53*. 20 noiembrie/3 decembrie 1917, Paris, Telegrama ministrului român în Franța adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu prin care acesta este informat despre conținutul întrevederii cu Georges Clemenceau, prim-ministrul Franței**

No. 65, 3 Décembre 1917

Ministre Président Bratiano, Jassy

La conférence a cloturé ses travaux aujourd'hui. Je viens de voir à l'instant même M. Clémenceau, qui m'a fait un accueil extrèmement affectueux. Il m'a dit de vous dire que „vous êtes tous des gens chic et qu'il vous admire beaucoup”, et a ajouté: „demandez-moi tout ce que vous voulez au nom de la Roumanie et je vous l'accorde. Venez chez moi quand vous voulez, vous y êtes chez vous”. L'Angleterre, m'a-t-il dit, marche à fond pour vous secourir, de mêne que nous.

Victor Antonescu

[S.A.N.I.C., fond P.C M., dosar 4/1917, f. 22]

***54*. Însemnările contelui de Saint-Aulaire, ministrul Republicii Franceze în România, privind comportamentul armatei ruse în Moldova, în iarna anului 1917**

„Aliații ruşi” – Această mizerie şi această pacoste contrastau cu opulența în care hălăduiau ruşii, din care foarte puțini mureau: ei nu se băteau, ceea ce îi imuniza aproape complet împotriva tifosului. Chiar în unitățile lor sanitare, pe care m-am crezut dator să le vizitez şi unde nu era admis niciun român, domnea bucuria de a trăi. Se aflau mai ales din cei bolnavi „condamnați de Venera la tratament cu mercur” şi convalescenți care cântau şi dansau în sunetele acordeonului în jurul unui samovar imens şi fumegând, idol al cărui foc sacru îl întrețineau.

Toată iarna anului 1917, tăvălugul rusesc s-a revărsat pe străzile Iaşului pentru a îneca toată Moldova. Acest torent a adus cu sine mai multe armate cu un efectiv total de un milion de oameni. Nu-i califc drept combatanți pentru că s-au retras pe linia Siretului fără a schița niciodată nici cea mai mică ofensivă împotriva unui „inamic” de cinci ori mai puțin numeros, dar care le inspira mai multă simpatie decât „aliatul”. De altfel, numai jumătate din oameni erau înarmați. Se vedeau defilând alternativ un batalion cu puşcă pe umăr şi altul cu bâta în mână, destinat, aşa se spunea, să înlocuiască pe cel dintâi folosind puştile acestuia când va fi scos din luptă – eventualitate puțin probabilă, pentru că nu erau lupte. Inegale prin armament, toate

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

batalioanele se asemănau prin bogăția echipamentului, orice soldat având, dacă nu puşcă, o şubă îmblănită – şi prin lipsa totală de ofițeri, trupa nefiind încadrată decât de subofițeri. Ofițerii, în fruntea trupelor în alte armate, îi urmau în automobile sclipitoare, cu nevestele sau amantele lor în uniforme de „sistriță" sau infirmiere, având şi camioane pline cu lăzi de şampanie, cu merinde, şi pentru statele majore, cu veselă de argint. Mă grăbesc să adaug că majoritatea ofițerilor şi subofițerilor de carieră, căzând eroic în primii ani de război, această armată din 1917 nu era decât o hoardă. Rusia, din lipsă de clasă mijlocie şi de sentiment național solidar, era incapabilă să-i înlocuiască cu ofițeri de rezervă: fie şi pentru acest singur motiv, Rusia nu putea reprezenta un aliat util decât în cazul unui război de scurtă durată.

Val nesecat de lăcuste fără aripi, se spunea la Iaşi. Aşteptând ca prin neînfrânta atracție a Revoluției, „noroiul" să se întoarcă la obârşie, „puhoiul", „stepa" în marş zămislea acest noroi în trecerea ei, făcând tabula rasa, din fericire fără proiectile, căci acestea ar fi fost mai periculoase pentru „aliat" decât pentru „inamic".

Confruntată cu această avalanşă, misiunea noastră militară, redusă la neputință pe tărâm militar, se lupta mai mult ca oricând pe frontul epidemiilor, pregătind discret reconstituirea armatei române.

Din clipa sosirii sale în România, generalul Berthelot ceruse generalului Joffre[1] să trimită puternice întăriri în ofițeri şi tehnicieni. El considera, pe bună dreptate, că nu va putea acționa în mod eficace asupra armatei române, fie pentru a o folosi cât mai bine, fie, în caz de înfrângeri, pentru a o reconstitui, decât printr-o colaborare care să exercite în toate serviciile şi în toate eşaloanele sale, de la comandamentul suprem până la unitățile mici. Un nou convoi cu doisprezece ofițeri superiori, două sute de ofițeri subalterni, opt escadrile cu echipajele lor de aviatori, tehnicieni şi mecanici, şi şaizeci de medici, debarcaseră la Arhanghelsk în cursul lunii noiembrie, dar sosiră la Iaşi abia în ianuarie, pentru că dezorganizarea transporturilor făcuse progrese de la călătoria mea, cu câteva luni înainte. Sosirea acestui contingent, după dezastru, ce coincidea cu oprirea operațiilor militare şi cu recrudescența unor îngrozitoare epidemii, aducea României mai ales un sprijin moral şi, din punct de vedere sanitar, cadre care, cu prețul a dureroase sacrificii, au salvat tot ce mai putea fi salvat.

Şi tocmai în momentul când, din inițiativa generalului Berthelot, Franța îşi dovedea astfel solicitudinea față de România, şeful misiunii noastre militare – împotriva voinței regelui, a guvernului şi a statului-major român – era supus unei *deminutio capitis* în avantajul comandamentului rus, răspunzător de atâtea nenorociri, care, după ultimele rapoarte, erau mai multe chiar decât crezusem la început. Aceste rapoarte stabileau într-adevăr că, dacă ar fi beneficiat de ajutorul măcar al unei părți a trupelor ruseşti, bătălia de la Bucureşti, condusă de generalul Berthelot, ar fi fost o mare victorie. Rapoartele afirmau de asemenea că după pierderea Bucureştiului, pe frontul care acoperea calea ferată de la Galați, anume legătura pe mare cu Odessa, retragerea fără luptă a trupelor ruseşti obligase diviziile româneşti, copleşite de inamic, să-şi părăsească tunurile pentru a scăpa de încercuire.

Ruşii triumfau de pe urma acestei noi înfrângeri româneşti. Deoarece armata română, spuneau ei, şi-a pierdut cea mai mare din valoarea ei combativă şi apărarea Moldovei cădea exclusiv în sarcina lor, mai ales acum când dispuneau aici de două armate noi, ei trebuiau să exercite comandamentul suprem, sub autoritatea nominală a regelui Ferdinand. Însă generalul rus Saharov, adjunctul nominal al regelui, deținea de fapt toate puterile, în timp ce generalul

[1] Joseph J.C. Joffre (1852-1931), general şi mareşal al Franței. A fost numit şef al Marelui Stat-Major în 1911, el fiind responsabil cu pregătirea de război a Franței. Îi revine meritul de a fi oprit ofensiva germană, prin bătălia de la Marna, din prima parte a lunii septembrie 1914. Un an mai târziu a primit comanda supremă a tuturor armatelor franceze. A rămas în funcție până la 13 decembrie 1916, când a fost înlocuit de generalul Robert Nivelle. În 1917, Joffre a devenit preşedintele Consiliului de Război al Aliaților.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Berthelot, decăzut din rolul său oficial de consilier întotdeauna ascultat, se afla retrogradat în funcția de „inspector al trupelor române în reconstituire”. Regele îi spuse îmbrățișându-l: „În inimile noastre urcați în grad”. Berthelot își va lua curând o revanșă strălucită.

Cu totul stăpân pe situație, generalul Saharov aplică principiul esențial al strategiei ruseşti: retragere fără luptă, definită prin eufemism, scurtarea frontului. Astfel, evacuă Dobrogea, unde forțele ruseşti erau mult superioare celor ale inamicului şi unde importante unități de geniu ruseşti organizaseră timp de trei luni poziții defensive care păreau invincibile. Fără să tragă o singură lovitură de tun, el părăsi aceste poziții apărate prin trei rânduri de tranşee succesive şi cincisprezece rânduri de sârmă ghimpată. El părăsea în acelaşi timp calea de aprovizionare a Dunării, vitală pentru Moldova înfometată şi bântuită de epidemii. Această abandonare care agrava tifosul şi foametea provoacă o violentă indignare, care-l făcu pe generalul Saharov să surâdă. Trupele sale, admirabil aprovizionate, primeau rații uriaşe ale căror firimituri ar fi fost de ajuns să-i împiedice pe soldații români să moară de foame, spunea generalul Berthelot. Unii, românii, se luptau nemâncați, alții, ruşii, mâncau fără să lupte. În ciuda strădaniilor sale, generalul Berthelot nu obținu de la „aliatul” rus sprijin nici alimentar, nici militar, însă generoasa lui intervenție, ce nu ținea seama de situația sa personală, curând compromisă prin învinuirile comandamentului rus, care va cere să fie rechemat, înduioşă adânc inima românilor. Popularitatea îi sporea pe măsură ce puterea îi scădea.

Părăsirea Dobrogei fără să se tragă niciun foc, cu toate angajamentele solemne de a o apăra, corespundea cu strategia politică şi militară a Rusiei.

[Contele de Saint-Aulaire**,** *op.cit.*, p. 99-102]

55. Însemnări ale lui I.G. Duca[1], ministrul instrucțiunii publice şi cultelor, referitoare la semnificația intrării Statelor Unite ale Americii în război alături de Antanta

Cred chiar că la sfârşitul lui martie iluziile noastre s-ar fi spulberat cu totul dacă la 22 martie nu ne-ar fi venit ştirea oficială a intrării în război, alături de Aliați şi deci şi de noi, a Statelor Unite ale Americii. Bucuria noastră – şi cu drept cuvânt – a fost nespusă. Am avut cu toții conştiința în acel moment că războiul e câştigat. Ultimele îndoieli ce mai puteau fi în sufletele noastre au dispărut. În fața unei coaliții la care mai veneau să se adauge şi Statele Unite cu formidabilele lor mijloace militare şi financiare era matematiceşte imposibil ca Germania să ție piept. Durata războiului putea fi mai lungă sau mai scurtă, încercările prin care urma să trecem noi, românii, în special puteau fi încă cumplite, dar rezultatul final devenea indiscutabil. Toate suferințele momentane nu mai contau. Scopul pentru care declarasem război, unitatea națională, ne apărea deja atins. În asemenea condițiuni ce mai însemnau răbdarea şi resemnarea care ni se cereau? Nimic sau aşa puțin încât parcă ni se părea o adevărată datorie să plătim acest tribut pentru suprema fericire ce ne aştepta. Nici nu pot să spun în ce stare de euforism politic eram. Vintilă Brătianu[2] de obicei atât de tăcut, atât de puțin expansiv în manifestațiu-

[1] I.G. Duca (1879-1933), om politic român, membru şi lider al partidului (1930-1933). Ministru al instrucțiunii publice şi cultelor în guvernul condus de Ion I.C. Brătianu (1914-1918) şi al afacerilor externe (1922-1926). Instalat prim-ministru la 14 noiembrie 1933 a fost ucis în ziua de 29 decembrie 1933 în gara Sinaia de către un grup de legionari (NICADORI). Memoriile sale, care acoperă perioada Primului Război Mondial, sunt foarte prețioase.

[2] Vintilă Brătianu (1867-1930), fiu al lui Ion C. Brătianu (1821-1891) şi frate al lui Ion I.C. Brătianu. Inginer cu studii la Paris, intră în viața politică, fiind unul dintre liderii Partidului Național Liberal. Între anii 1907-1910 a fost primarul general al Bucureştiului, reuşind să realizeze o serie de lucrări edilitare. La intrarea României în război, a fost numit ministru de război, în cabinetul condus de fratele său. Din iulie 1917 a devenit ministru al materialelor de război. În guvernarea liberală din anii 1922-1926 a fost ministru al finanțelor; din

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nile lui sentimentale, nu-şi putea stăpâni entuziasmul. Bucuria transfigurase faţa lui posomorâtă. Îmi aduc aminte că ne-am dus împreună să exprimăm felicitările noastre tânărului dl. Andrews, însărcinatul de afaceri american. Ai fi zis că mergem nu la o vizită de curtenie, ci să luăm Transilvania în stăpânire.

Să zic că intrarea în război a Statelor Unite ne-a surprins a fi exagerat, dar tot atât de inexact ar fi să spun că ne aşteptam să primim această ştire. De câteva luni vedeam că evenimentele se precipitau în sensul intrării Americii în război. Într-adevăr, după ce la sfârşitul lui decembrie Aliaţii au respins cu hotărâre propunerile de pace ale Puterilor Centrale, Wilhelm al II-lea s-a hotărât să recurgă la războiul submarin şi în acest scop a adresat neutrilor o notă prin care le aducea la cunoştinţă că de la 1 februarie, stil nou, va întreprinde acest război submarin fără cruţare şi fără deosebire atât împotriva vaselor beligerante, cât şi împotriva vaselor neutre. Comentând această notă într-un articol publicat în *Mişcarea* de la 23 ianuarie 1917 şi intitulat „Ultima notă a Germaniei", am conchis că o atare politică e mărturia stării disperate în care se află Germania şi că nu va avea alt rezultat practic pentru ea decât de a[-i] exaspera pe neutri. Aşa s-a şi întâmplat, la câteva zile în urmă, America, grav atinsă în interesele ei cele mai de seamă, a şi rupt relaţiile diplomatice cu Imperiul German.

Iată cum tot în *Mişcarea*, de la 28 ianuarie, stil vechi, comentam acest eveniment. Reproduc aceste fragmente pentru a arăta mai bine care era pe atunci starea noastră de spirit: „Nu ştiu dacă ruperea relaţiilor diplomatice va fi urmată sau nu de declaraţia de război. Desigur că pentru noi şi Aliaţii noştri ar fi de o mare însemnătate ca Statele Unite să intre în război. Dar chiar dacă nu ar intra, chiar dacă s-ar mărgini la o simplă rupere a relaţiilor diplomatice, atitudinea lor are o deosebită însemnătate. Ea reprezintă o netăgăduită victorie morală pentru Aliaţi... În fine, chiar din punct de vedere practic ruperea relaţiilor diplomatice dintre Germania şi Statele Unite va fi de folos Quadruplei Înţelegeri fiindcă în loc să aibă în faţa ei o ţară cu o neutralitate strictă sau indiferentă, va avea în faţa ei o ţară cu o neutralitate binevoitoare. De aceea, fără a exagera deocamdată rezultatele atitudinii Statelor Unite, avem tot dreptul să ne bucurăm şi în interesul scopului comun şi al idealurilor umanitare pentru care luptăm, să[-l] felicităm pe preşedintele Confederaţiunii americane pentru nobilul gest pe care l-a făcut şi care îi asigură un rol de seamă în groaznica învălmăşeală ce însângerează astăzi popoarele lumii".

Totuşi intrarea în război a Americii era un vis aşa de frumos, încât nu îndrăzneam să fim siguri că se va înfăptui, deşi semnele se înmulţeau tot mai mult. Întâi, America hotărâse înarmarea vaselor ei pentru a se putea apăra împotriva atacurilor germane şi pe urmă, când submarinele Kaiserului au scufundat câteva din vapoarele ei, indignarea în tot cuprinsul Statelor Unite a fost atât de vie încât păreau cuprinse de o adevărată înfrigurare războinică. Desigur, cu aceste manifestări speranţele noastre renăşteau, dar parcă tot nu cutezam să dăm liber curs bucuriei noastre crescânde. În asemenea condiţiuni e lesne de înţeles ce explozie de entuziasm a fost când telegrama oficială a sosit la Iaşi.

[I.G. Duca, *Memorii,* vol III, *Războiul. Partea I (1916-1917*), ediţie de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, 1994, p. 198-199]

---

această postură a teoretizat şi aplicat concepţia „prin noi înşine", ce dădea prioritate capitalului românesc. După moartea fratelui său (1927), a preluat conducerea Partidului Naţional-Liberal şi şefia guvernului (24 noiembrie 1927-3 noiembrie 1928) .

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul 2
REFACEREA (REORGANIZAREA) ARMATEI ROMÂNE. ROLUL MISIUNII MILITARE FRANCEZE

Introducere

Înfrângerea din campania anului 1916 a impus cu necesitate refacerea armatei române, problemă analizată îndelung de guvernul român, de Marele Cartier General ce avea în frunte un nou şef în persoana generalului Constantin Prezan, fost comandant al Armatei 4 şi al grupului de armate care i-a purtat numele şi care a organizat bătălia de pe Neajlov, Argeş sau bătălia de la Bucureşti. De altfel, la 4/17 decembrie 1917, Grupul de armate general Prezan a fost desfiinţat, marile sale unităţi fiind ori concentrate în Moldova (Diviziile 4, 16, 12, 23), ori trecute în subordinea Armatei 2, care rămânea în dispozitiv.

În acelaşi timp, prin ordine succesive, Marele Cartier General a fixat zonele de concentrare din Moldova, precum şi itinerarele de deplasare[1] . Trebuie spus că în toată această perioadă s-au manifestat inconsecvenţe în privinţa raioanelor de concentrare şi chiar a conţinutului reorganizării, Marele Cartier General revenind periodic asupra dispoziţiilor şi ordinelor date, ceea ce a produs, nu o dată, confuzii în rândul comandamentelor şi trupelor.

Abia la 27 decembrie/9 ianuarie 1917, prin Ordinul nr.1062, s-a ajuns la o formulă definitivă privind raioanele de concentrare ale trupelor române. Apoi, prin Ordinul nr. 1276 din 10/23 ianuarie, s-au adus unele precizări la documentul anterior. Deplasarea unităţilor şi marilor unităţi în raioanele stabilite s-a făcut cu multe greutăţi, determinate de dezorganizarea transporturilor, starea de oboseală fizică şi mentală a militarilor, ezitările Marelui Cartier General, conflictele cu trupele ruse, care foloseau aceleaşi itinerare de deplasare şi, uneori, aceleaşi raioane de concentrare etc. De aceea, Marele Cartier General a fost obligat să emită ordine severe pentru a pune cât de cât ordine în această operaţie atât de importantă. Treptat, cu eforturi deosebite, s-a reuşit îmbunătăţirea situaţiei, astfel că la începutul lunii ianuarie 1917, cele mai multe unităţi şi mari unităţi se aflau în raioanele stabilite[2] .

Corpul 1 a fost dispus în zona capitalei Iaşi, marile sale unităţi fiind dispuse astfel: Divizia 2 în regiunea Bucium-Socola-Bârnova; Divizia 4 în raionul Ciurea-Galata-Voineşti-Nicolina; Divizia 11 în arealul Poeni-Prisăcani-Măcăreşti-Moreni. Corpul 3 Armată a fost dizlocat în regiunea Hârlău-Botoşani, comandamentul fiind în această ultimă localitate, iar marile unităţi din subordine având următoarele raioane: Divizia 5-Truşeşti-Buhăceni-Ionăşeni-Sulița; Divizia 13-Hârlău-Cotnari-Deleni-Frumuşica; Divizia 14-Vădeni-Ungureni-Mândreşti-Săveni. Corpul 5 Armată avea stabilit cartierul la Vaslui, Divizia 9 în raionul Vaslui-Băleşti-Ivăneşti, Divizia 10

[1] Detalii în Ion Giurcă, *Armata Română de la Bucureşti la Mărăşeşti 1916-1917*, Editura Militară, Bucureşti, 2017.

[2] General G.A. Dabija, *Armata română în Războiul Mondial(1916-1918)*, prefaţă de domnul general de corp de armată Alexandru Averescu, vol. IV, Editura I.G. Hertz., Bucureşti, p. 137.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în Negreşti-Băceşti-Glodeni-Sofroneşti şi Divizia 15 Infanterie în regiunea Grajduri-Scânteia-Boroşeşti-Petreşti. Divizia 1 Cavalerie s-a refăcut în raionul Dumbrăveni, iar Divizia 2 Cavalerie în regiunea Burdujeni. Artileria grea s-a dislocat în zona Vaslui.

Marele Cartier General a stabilit, la sfârşitul lunii decembrie 1916, ca Armata 2 să execute reorganizarea pe front[1]. În acest scop, i-a fost stabilită structura de forţe şi modul cum marile sale unităţi din organică vor face reorganizarea. Armata 2 era compusă din două corpuri de armată – Corpul 2 şi Corpul 4, fiecare cu trei divizii. Corpul 2 avea în compunere Diviziile 1, 3, 12 Infanterie, iar Corpul 4 – Diviziile 6, 7 şi 8 Infanterie, ultima mare unitate fiind Divizia 15 Infanterie redenumită.

Generalul Alexandru Averescu a dispus ca reorganizarea să se facă pe divizii, înapoia frontului. Fiecare mare unitate din cele două corpuri a fost scoasă câte o lună de zile din dispozitiv într-un raion destinat în acest scop. Pentru Corpul 2 Armată a fost stabilit arealul Orbeni, Drăguşeni, Valea Seacă, iar pentru Corpul 4 Armată, Fundu Răcăciuni, Pârava, Gârleni. În timpul destinat marile unităţi au desfăşurat activităţi complexe, cum ar fi: completările în oameni şi în materiale; omogenizarea subunităţilor şi unităţilor; executarea de trageri cu armamentul din dotare; organizarea de aplicaţii şi aplicaţii şi exerciţii etc.

Armata 2 a realizat reorganizarea în două mari faze: de la începutul lunii ianuarie până la mijlocul lunii aprilie; din a doua decadă a lunii aprilie până la sfârşitul lunii iunie 1917, în această ultimă perioadă armata beneficiind de un număr sporit de oameni.

Terminarea concentrării trupelor în raioanele stabilite şi stabilizarea frontului au permis trecerea la reorganizarea efectivă a forţelor militare româneşti. Concepţia care a stat la baza acestui proces s-a conturat în timpul lunilor decembrie 1916 şi ianuarie 1917. Potrivit instrucţiunilor din februarie 1917, document ce sintetiza căutările de până atunci, reorganizarea trebuia să ţină cont de experienţa negativă a campaniei din 1916 (*Documentul nr. 8*). Prin urmare, s-a decis dimensionarea efectivelor armatei la posibilităţile economice, demografice, financiare ale României din acea perioadă, formându-se 15 divizii de infanterie şi două divizii de cavalerie. Divizia a fost considerată „adevărata unitate de luptă”, iar pentru aceasta s-au asigurat mijloacele necesare pentru a trăi şi lupta în mod autonom.

Numărul regimentelor a fost stabilit la 80, iar dintre acestea doar jumătate erau întregi, adică aveau trei batalioane. În cealaltă jumătate erau combinate două câte două, având un număr dublu, explicaţia fiind comportarea lor meritorie pe câmpul de luptă. (*Documentul nr. 35*). În consecinţă, numărul real al regimentelor s-a ridicat la 60, fiecare având trei batalioane în organică. Diviziile aveau câte patru regimente fiecare, grupate în două brigăzi, iar cele numerotate de la 1 la 10 mai aveau în subordine şi un regiment de vânători.

Regimentul de infanterie era organizat pe sistemul ternar, având trei batalioane, iar cel de vânători două batalioane. La rândul său, batalionul dispunea de trei companii şi o companie de mitraliere a opt piese. O companie avea patru plutoane a două secţii, cu opt puşti mitraliere. Întrucât încadrarea cu efective a fost foarte dificilă, compania a fost redusă de la 226 de oameni la 194. Faţă de campania anului 1916, cantitatea de armament din dotarea unei companii era mult mai mare. Astfel ea avea arme Mannlicher de 6,5 mm, Lebel de 8 mm sau austriece tot de 8 mm, mitraliere Maxim de 6,5 mm, Hotchkiss şi St. Etienne de 8 mm, puşti-mitralieră franceze de 8 mm şi grenade franceze. Astfel, organizat şi dotat, regimentul avea o putere de foc mult mai mare. El dispunea de 24 de mitraliere, 96 de puşti mitraliere, iar toţi soldaţii aveau grenade în dotare şi ştiau să le folosească. De asemenea, fiecare soldat primise în dotare lopată şi mască contra gazelor.

[1] Petre Otu, *Mareşalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, Bucureşti, 2005, p. 161-166.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cavaleria a fost organizată în două divizii, compuse fiecare din două brigăzi a două regimente, cu patru escadroane[1]. Fiecare brigadă avea trei grupe de mitraliere. Diviziile mai aveau un regiment ce acționa pe jos cu o companie de mitraliere, o companie de ciclişti, un divizion de artilerie călăreață, fiecare a trei baterii. În plus față de acestea, fiecare armată mai avea o brigadă de roşiori, cu două regimente de călăraşi.

Artileria a fost structurată în 15 regimente de câmp cu nouă baterii fiecare şi 15 regimente de obuziere a câte patru baterii. Fiecare dintre aceste regimente a fost ataşat pe lângă o divizie. Cât priveşte artileria grea s-au constituit patru regimente afectate armatelor.

Diviziile au fost grupate în corpuri de armată care au primit în organică un număr variabil de divizii, funcție de misiunea ce urmau să o îndeplinească. Structura ierarhică superioară era armata, numărul acestora fiind redus la două – Armata 1 şi Armata 2. Armata 1 a luat în subordine Corpurile 1, 3 şi 5, iar Armata 2, Corpurile 2 şi 4. Fiecare armată avea în structura sa elemente de cavalerie, artilerie grea, pontonieri, aviație, automobile, trupe şi servicii de etapă. Comandamentul de corp de armată era format numai dintr-un stat-major şi subordona 2-3 divizii.

S-a îmbunătățit considerabil şi dotarea, cantitățile de material de război sosite din țările occidentale fiind mult mai mari[2]. S-a acordat o atenție deosebită instrucției, care a căpătat un caracter practic pronunțat, soldații şi ofițerii fiind deprinşi cu modul de mânuire a noului armament şi cu exigențele luptei moderne. Instrucția trupei s-a făcut, de obicei, în cadrul diviziei prin organizarea şcolilor şi centrelor de instrucție. Acestea au fost structurate pe categorii de armament – mitraliere, grenadieri, telefonişti şi semnalizatori, de fortificație etc. Din primăvară au avut loc aplicații în teren cu sau fără trageri de luptă, inclusiv cu armament de artilerie.

O problemă foarte intens dezbătută în iarna anului 1917 a fost locul acestei reorganizări. Comandamentele ruseşti au solicitat imperativ transferarea armatei române în Rusia. Generalul Vladimir Saharov propunea chiar regiunea Harkov-Don. Argumentele invocate în sprijinul acestei soluții erau dezorganizarea economiei româneşti, teritoriul rămas nefiind în stare să asigure logistica pentru un număr atât de mare de militari, în Moldova fiind dislocate trei armate (9, 4 şi 6), necesitatea apărării eficiente a frontului din Carpați, eliminarea suprasolicitării transporturilor din această regiune, asigurarea unor condiții bune de refacere pentru armata română etc. Scopul nemărturisit era, însă, înglobarea armatei române şi a României, care urma să devină o simplă afacere rusească. Aceasta presupunea eliminarea sau reducerea semnificativă a influenței Misiunii Militare Franceze, privită cu ostilitate de la început de către Stavka[3].

Practic în iarna anului 1917 în România a avut loc o confruntare între Rusia şi Franța, aceasta din urmă respingând, prin vocea generalului Berthelot şi a ministrului Saint-Aulaire, soluția transferului armatei române în afara teritoriului național (*Documentele* nr. 6, 16, 19, 32). Generalul Berthelot, asupra căruia se exercitau presiuni pentru a accepta transferul trupelor române şi a propriei misiuni peste Prut, a trimis la sfârşitul lunii decembrie 1916 o lungă telegramă la Paris, care a atras atenția autorităților franceze asupra planurilor ruseşti[4]. Totodată, şi Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, şi-a informat superiorii săi asupra intenției Petrogradului.

---

[1] *Istoria cavaleriei române*, coordonarea lucrării: general de brigadă (r) dr. Gheorghe Marin, Ecaterina Marin-Zăinescu şi colonel (r) dr. Gheorghe Romanescu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1998, p. 188-191.

[2] Detalii despre procesul de aprovizionare a armatei române în General Vasile Rudeanu, *Memorii din timpuri de pace şi de război, 1884-1929*, ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Dumitru Preda şi Vasile Alexandrescu, Cavallioti, Bucureşti, 2004.

[3] Glenn Torrey, *Russia, Romania and France: The Reorganization of the Romanian Front, 1916-1917*, în *Romania and World War I. A Collection of Studies*, The Center for Rumanian Studies, Iaşi, Oxford, Portland, 1999, p. 257.

[4] *Ibidem*, p. 262-263.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Berthelot s-a deplasat şi în Rusia, unde la 22 ianuarie 1917 a fost primit de generalul Vasili Gurko, noul şef al Stavkăi, cu care a avut o lungă discuție referitoare la evoluția frontului de est şi, în special, asupra situației din România. El a insistat pentru menținerea armatei române pe propriul teritoriu, argumentând că acest lucru ar duce la întârzierea cu una-două luni a procesului de refacere şi a reluării ofensivei împotriva Puterilor Centrale. În plus, această măsură ar fi produs o rea impresie asupra populației şi însăşi armata ar fi fost demobilizată. Şeful Stavkăi era mirat de insistența lui Berthelot pentru ca armata română să se refacă pe propriul teritoriu şi i-a spus că este „mai român decât românii, cu un zâmbet care mă face să mă îndoiesc de sinceritatea lui”[1]. Desigur, Berthelot nu era mai român decât românii, dar în acel moment interesele Franței şi ale României coincideau.

Pe lângă respingerea fermă a ideii Petrogradului de a transfera armata în Rusia, Misiunea Militară Franceză a avut un mare rol şi în reorganizarea acesteia. Aşa cum aprecia Constantin Kirițescu, această operă „a înscris Franța pentru veşnicie în cartea recunoştinței neamului nostru”[2].

Ofițerii şi subofițerii francezi au fost repartizați la comandamente, unități, centre de instrucție, şcoli militare, cu titlu de consilieri şi instructori. O altă parte a încadrat unitățile de aviație şi artilerie antiaeriană, iar medicii şi surorile au acționat alături de personalul românesc. Peste tot, sfaturile, ideile, soluțiile şi exemplul lor au fost bine venite şi, de regulă, materializate. Fireşte, nu au lipsit animozitățile, cum a fost relația rece dintre Averescu şi Berthelot, nici momentele de tensiune, dar colaborarea foarte bună dintre staful Misiunii şi Marele Cartier General, dintre Berthelot şi Prezan a contribuit la instalarea unei atmosfere cordiale, de lucru[3]. (*Documentele* nr. 19, 29, 32) Mai trebuie menționat şi faptul că unii militari francezi au şi murit în România.

Urmare a unei activități intense desfăşurate în condiții dintre cele mai vitrege (iarna grea, epidemia de tifos exantematic, lipsurile de tot felul, aglomerația umană în localitățile din Moldova, raporturile dificile cu aliatul rus etc.) armata a fost reorganizată, astfel că, în vara anului 1917, ea devenise un instrument mai suplu, cu o bună stare combativă şi cu un moral ridicat. Confirmarea noii stări operative şi a unei alte stări de spirit a venit în bătăliile din iulie-august 1917.

[1] Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 141.

[2] Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României (1916-1919)*, text stabilit de Costin Kirițescu, Mircea N. Popa şi Lucia Popa, prefață şi note de Mircea N. Popa, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, vol. 2, p. 20. Pentru această problemă a se vedea *Général H.M. Berthelot. 80 ans après la Mission Française en Roumanie 15-16 octobre 1996*, care conține actele colocviului bilateral, organizat de Institutul pentru Studii Operativ-Strategice şi Istorie Militară şi Serviciul Istoric al Armatei de Uscat din Franța; Prof. univ. dr. Gheorghe Nicolescu, *Contribuții franceze la reforma structurilor organizatorice ale armatei române în Primul Război Mondial*, în *Reforma militară şi societatea în România de la Carol I la a doua conflagrație mondială*, „Occasional Papers”, anul 6, nr. 8, 2007, p. 129-144.

[3] Marcel Fontaine, *Jurnal de război. Misiune în România. Noiembrie 1916-aprilie 1918*, cuvânt înainte de Alain Legoux, introducere de Daniel Cain, traducere din franceză şi postfață de Micaela Ghițescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2016.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1*. 20 decembrie 1916/2 ianuarie 1917, Iaşi, Instrucțiuni ale generalului Henri Mathias Berthelot pentru ofițerii francezi de pe lângă comandamentele şi marile unități române**

Pétin pleacă la Iaşi, ducând lista cu repartizarea ofițerilor şi cu instrucțiunile generale pe care le-am trimis ofițerilor de la regimente: în timpul deplasărilor, să meargă pe jos, alături de trupă, şi nu în maşină; în tabără, să participe la distribuiri, să asiste la pregătirea meselor, să viziteze locurile de instalare a trupei, să stea de vorbă cu soldatul, să-i arate solicitudine; să fie un exemplu în orice situație; să nu critice ofițerii români, să aducă argumente înainte de a da sfaturi; să fie binedispuşi în orice situație.

Štefánic[1] a terminat regruparea prizonierilor cehi şi a celor din Alsacia şi Lorena. Cei 1.500 de compatrioți ai săi vor pleca spre Kiev unde vor fi organizați şi amestecați cu cei care se află în Rusia. Răspunsul lui Joffre a fost favorabil şi țarul şi-a dat consimțământul. Trebuie să plece mâine şi rămâne să cineze cu noi. Îmi pleacă un prieten. [...]

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit*., p. 129]

***2*. 26 decembrie 1916/8 ianuarie 1917, Paris, Evaluare a căpitanului J. Lambert, ataşatul militar al Belgiei în Franța, a perspectivelor de reorganizare ale armatei române**

Paris, 8 Janvier 1917

Roumanie

Les avis restent partagés sur les causes réelles des retards apportés dans le secours russe à la Roumanie. En Roumanie, les Roumains et même les observateurs étrangers sont enclins à croire à une arrière pensée politique. D'après eux la Russie a voulu rendre inévitable l'évacuation de tout le pays pour justifier la répudiation des accords du mois d'août en le reconsidérant ensuite. Une suspicion naturelle et certaines imprudences de langage de la part d'officiers russes ont donné lieu à ce soupçon que l'on explique par la volonté de la Russie de se ménager des communications avec Constantinople en annexant la Dobroudja. Les représentants alliés à Pétrograd ne pensent pas que ces inquiétudes soient fondées. Ils attribuent la tournure fâcheuse de la campagne des Balkans à une imprévoyance qui fut aussi grande du côté russe que du côté roumain. Quoi qu'il en soit, les troupes russes, qui sont nombreuses et excellentes, semblent ne vouloir résister sérieusement que sur le Pruth. Partout ailleurs elles n'ont organisé que des positions rudimentaires. Lorsque la situation sera consolidée, le Roi et la Reine de Roumanie ont, parait-il, l'intention de se rendre auprès du Tzar pour l'amener intervenir énergiquement en leur faveur. L'armée roumaine, encore engagée sur le front, comprend six divisions sous les ordres du général Averesco. La réorganisation de l'armée est en bonne voie et il semble que les premières évaluations furent trop pessimistes. Les appréciations russes tendent d'ailleurs à sous-estimer le concours futur des forces roumaines. On compte que pour

[1] Milan Rastislav Štefánik (1880-1919), om politic slovac, general al armatei franceze. Alături de T.G. Masaryk şi E. Beneś este unul dintre fondatorii statului cehoslovac. A contribuit la organizarea de legiuni cehe, provenind din prizonieri de război în Serbia, România, Rusia şi Italia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

le mois de mai quinze divisions d'environ 20.000 hommes seront prêtes à reprendre la lutte dans de bonnes conditions. L'armée roumaine a fait une dure école, mais d'après les officiers étrangers qui s'occupent de la reconstituer, cette leçon ne fut pas perdue, et ils affirment qu'au printemps les unités qui rentreront en scène seront aguerries et solides.

Le capitaine commandant, J. Lambert

[S. A.N.I.C., fond Microfilme Belgia, rola 20, c. 146-147]

3. 14/27 ianuarie 1917, Notații ale lui Octavian Codru Tăslăuanu[1] despre starea de spirit a românilor basarabeni de pe frontul român şi a populației locale

14/27 ianuarie. Noaptea era să îngheț în pat. Dimineața o ştergem spre Jioveni. Primarul ne spune că în sat nu se găseşte nimic. Pornim din casă în casă, la noroc. Oamenii sunt mai primitori. Dăruiesc din ce au. Găsesc gospodării bune de răzeşi podgoreni, cu vinuri excelente.

Un țăran ne ospătează împărăteşte. Are un băiat la liceul din Bacău. Acum e dus la săpat tranşee. Dacă ar fi al unui surtucar, desigur ar fi rămas acasă. Pretutindeni se sapă tranşee sub supravegherea ruşilor, care sunt brutali cu românii. Un basarabean, Teodor Timofte, din Regimentul 14 Artilerie, îmi spune că moldovenii de peste Prut sunt sătui de ruşi şi că vreau să se unească cu România. E cel dintâi caz de conştiință națională pe care îl întâlnesc între basarabeni. Îl cinstesc cu 5 kilograme de vin.

Seara stau de vorbă cu Filip Munteanu din Călăraşii Basarabiei, un român voinic, care îmi spune că a învățat ruseşte în armată. Nu are conştiința unirii. Se gândeşte numai la dânsul. Pretinde că după război va rămâne în țară, ca să scape de armata rusească. Îi e frică de un război. Muscalii abia isprăvesc o bătălie şi încep alta. Zice că moldovenii sunt cei mai buni soldați ai armatei ruseşti, mai ales la atac. Mi-a plăcut când mi-a spus: *„Ei, dacă n-ar fi fost războiul ăsta, cum am fi ştiut noi de România?”* O femeie, căreia îi cer îmbrăcăminte pentru armată, îmi răspunde răstit: *„Al meu a fost acasă şi l-am îmbrăcat, că statul l-a lăsat gol. Să dea statul, dacă a făcut război”.* Bravo, femeie! În Vrânceni, nimeresc la un moşier antipatic, Dumitru Ionescu. Se plângea că l-au jefuit soldații, nu vrea să dea nimic şi nu vrea să ne primească în casă. În gândul meu: *„Praf şi cenuşă să se aleagă de toată averea ta”,* şi-l las.

[Octavian C. Tăslăuanu, *Din vârtejul războiului,* 2, *Sub flamurile naționale*, Editura Rao Bucureşti, 2001, p. 192]

4. 16/29 ianuarie 1917, Însemnări ale lui Alexandru Averescu despre întrevederea cu Barbu Ştirbei[2] în care s-a discutat posibilitatea unei schimbări de guvern

[1] Octavian Codru Tăslăuanu (1875-1942), scriitor, ziarist şi om politic român, originar din Bilbor, județul Harghita. A absolvit Facultatea de Litere şi Filosofie a Universității din Bucureşti (1898-1902). A lucrat la consulatul României de la Budapesta. A desfăşurat o intensă activitate literară, a fost redactor-şef al revistei *Luceafărul* de la Sibiu, director fiind Octavian Goga, şi redactor al revistei *Transilvania* (1907-1912; 1913-1914). La declanşarea războiului a fost înrolat ca ofițer în armata austro-ungară, luptând pe frontul din Galiția. A dezertat, a trecut în România şi s-a înrolat voluntar în armata română. Experiența sa pe front a fost înserată în lucrarea memorialistică *Trei luni pe câmpul de război* (1915), care a avut un mare ecou. Activitatea sa în armata română este redată în volumul *Sub flamurile naționale* (1935). A participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, fiind ales în Marele Sfat Național. În 1919, a devenit deputat în Parlamentul României, apoi în guvernul condus de Alexandru Averescu a îndeplinit funcțiile de ministru al industriei şi comerțului (13 martie-16 noiembrie 1920) şi apoi ministru al lucrărilor publice (16 noiembrie 1920-1 ianuarie 1921).

[2] Barbu Ştirbei (1872-1946), nepot al domnitorului Barbu Ştirbei (1849-1856), cumnat al lui Ion I.C. Brătianu şi prim-ministru (4-20 iunie 1927). Administrator al Domeniilor Coroanei (1913-1927) şi intim al reginei Maria. Prin aceasta a avut o influență puternică asupra cuplului regal şi în viața politică românească. În timpul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

16 I. Zi foarte importantă.

Dimineață, paradă la Oneşti, unde s-au decorat drapelele unor regimente, ofițerii şi grade inferioare din Divizia 15, care cuprindea trupe din Diviziile 1, 7 şi 8.

[L-]am văzut pe colonelul Sturdza şi ieri, şi azi. Nu am avut prilejul să vorbesc mai pe larg cu el, deşi mi s-a părut că se aştepta la o explicațiune între noi. De altfel, ştiindu-l foarte persistent în ideile sale, nici nu mi-am dat osteneala să găsesc un moment liber, ca să mă întrețin cu el.

Generalul Grigorescu[1] a făcut un discurs pompos, după cuvântarea Regelui. Este extraordinar să auzi cu propriile tale urechi, din gura unui comandant superior: „Divizia 15 a scăpat de două ori soarta țării, o dată în Dobrogea şi o dată la Oituz. A înscris în istoria țării pagini nepieritoare, iar Regele a fost astăzi în şanțurile din prima linie ale poziționilor noastre!" Dacă se vorbeşte astăzi aşa în fața celor ce cunosc personal realitatea, ce se va povesti mâine?

După-amiază am fost la Divizia 3 col. Mărgineanu[2] (la Drăguşeni). S-au decorat drapelele Regimentelor 24 şi 22, precum şi mulți ofițeri şi trupă. Divizia, foarte redusă ca efectiv; oamenii cu echipamentul uzat; aspectul totuşi impunător. Pe drum, colonelul Ferigo[3], ataşatul militar italian, mi-a spus că maiorul Ştirbei din Statul-Major Regal ar dori să-mi vorbească într-o chestiune foarte importantă şi că aş face bine nu numai să mă întrețin cu el, dar să iau hotărârea ce-mi va sugera, căci vine de la o persoană care este pe jumătate pregătită.

Am spus că-l voi primi cu plăcere în tren, în compartimentul meu. În substanță, întreținerea a fost aceasta: că ar fi bine să se facă ceva, pentru a scăpa de catastrofa economică la care suntem expuşi prin încordarea relațiunilor dintre guvern şi Marele Cartier General.

I-am spus că, în adevăr, ceva ar fi de făcut şi primul pas ar fi împărțirea teritoriului pe circumscripții, înființând în fiecare circumscripție un organ cu putere nelimitată, în care organ să fie reprezentate: interesele armatei noastre, interesele populațiunii şi interesele armatei ruseşti. Nu am înțeles bine scopul urmărit de maiorul Ştirbei.

Col. Ferigo m-a lămurit în urmă puțin, dar desigur nu cu totul pe față; de altfel el nici nu avea căderea. Se pare că s-ar voi să se formeze un nou guvern, cu caracter mai mult sau mai puțin militar. În capul guvernului aş fi pus eu! Un guvern militar ar fi o soluțiune. Dar desigur, nu cu mine. Eu voi fi arătat ca prea periculos şi chestiunea va cădea. De altfel, în zilele prin care trecem, cu cât răspunderea este mai mică, cu atât mai bine.

Natural, acest mod de a gândi este foarte egoistic şi puțin lăudabil în momentele de față, dar când cineva este înlăturat în mod sistematic, pentru a se da armata şi deci soarta țării pe mâna unor diletanți, pe atât de inconştienți pe cât de prezumțioşi, nu este firesc să pătrundă în suflet o amărăciune imensă, care să încerce toate celelalte sentimente!

[Mareşal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din război, 1916-1918,* vol. 2, ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Eftimie Ardeleanu şi Adrian Pandea, Editura Militară, Bucureşti, 1992, p. 106]

Primului Război Mondial, cu grad de maior, a îndeplinit diferite misiuni în cadrul Casei Militare Regale. În anul 1944, a fost trimis la Cairo pentru a trata cu reprezentanții Coaliției Națiunilor Unite ieşirea din război a României. A făcut parte din delegația care a semnat, la Moscova, în noaptea de 12/13 septembrie 1944, Convenția de armistițiu dintre România şi Coaliția Națiunilor Unite.

[1] Eremia Grigorescu (1863-1919), general, grad obținut la 28 noiembrie 1915. În perioada 15 august-30 decembrie 1916 a comandat Divizia 15 Infanterie, apărând cu tenacitate pozițiile din Valea Oituzului. El a lansat deviza „Pe aici nu se trece", iar marea sa unitate a fost denumită „Divizia de Fier". A condus apoi grupul „Oituz-Vrancea" şi Corpurile 4 (1 ianuarie-11 iunie 1917) şi 6 Armată (11 iunie-30 iulie 1917). La 30 iulie 1917 a fost învestit comandant al Armatei 1, fiind principalul artizan al victoriei de la Mărăşeşti. În 1917 a fost avansat general de divizie, iar în 1918, general de corp de armată. În perioada noiembrie-decembrie 1918 a fost ministru de război.

[2] Alexandru Mărgineanu (1871-1930), general, comandant al Diviziei 3 Infanterie în bătălia de la Mărăşti.

[3] Luciano Ferigo (1870-1921), maior şi locotenent-colonel, ataşat militar al Italiei la Bucureşti (1913-1917). A avansat până la gradul de general-maior (1918). A încetat misiunea în România la începutul lunii septembrie 1917, preluând apoi comanda unei brigăzi, în luptele duse de aceasta pe frontul italian fiind rănit. A fost căsătorit cu o româncă, Ioana Slamu. A murit la Bucureşti la 6 noiembrie 1921.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***5.* 24 ianuarie/6 februarie 1917, Notații ale lui Alexandru Averescu referitoare la întâlnirea de la Târgu Frumos cu regele Ferdinand, în cadrul căreia s-a discutat posibilitatea unui guvern militar condus de comandantul Armatei 2**

24 I. Am venit înainte de ora 11 la Tg. Frumos, unde [i-]am găsit pe g-ralul Aslan şi pe g-ralul Pretorian[1]. Timpul care ieri a fost atât de frumos, astăzi este foarte urât; ninsoare cu viscol. Eu am sosit cu bine, adică fără greutăți. Pare-mi-se că zăpada este mai mare spre Iaşi.

Suntem înştiințați că Regele, care a plecat de la Iaşi spre Tg. Frumos, nu mai poate continua, din cauză că s-a înzăpezit la Sârca. Am trimis două automobile în întâmpinare şi cu mare greutate, cu ajutorul unor atelaje de artilerie, s-a putut scoate automobilul regal din zăpadă.

De abia la ora 4 p.m. a sosit Regele la Tg. Frumos. Am dejunat împreună, improvizând o masă la Corpul II Armată, partea sedentară, comandată de generalul Aslan.

Mai pe seară, am trecut cu maiorul Ştirbei într-o cameră alăturată, unde am avut o lungă convorbire. În substanță, mi-a spus că lucrurile nu merg bine şi că ar trebui format un guvern cu caracter militar, în capul căruia să fiu pus eu. Am răspuns că sarcina este foarte grea şi nu-mi aparține mie să judec dacă sunt sau nu la înălțimea ei. Desigur însă că, dacă voi primi o astfel de însărcinare, aş face toate sforțările posibile ca să fiu util țării mele.

Am fixat ideile şi asupra unei eventuale liste de guvern, întocmind chiar două, una cu persoane luate cu totul în afară de viața noastră politică, alta admițând în ea şi oameni politici.

Cel mai de vază dintre ei pe ambele liste figurează Mişu, ministrul nostru plenipotențiar de la Londra. Planul conceput de mine este următorul:

Adevăratul meu loc este, evident, la armată. Pentru moment însă, operațiunile stagnează, armata noastră este ca şi lovită de paralizie. Nu vom putea începe o reluare a operațiunilor decât prin iunie; cel mai devreme în mai. Avem înaintea noastră deci trei, patru luni. În acest interval de timp, zisul guvern ar putea prinde rădăcini şi atunci, lăsând conducerea lui Mişu, aş putea să mă întorc la locul meu, adică pe front.

Când am trecut în cancelaria de alături, unde erau Regele şi adjutanții, maiorul Ressel[2], generalul Aslan şi generalul Pretorian, mi s-a spus că de la Corpul 2 Armată generalul Văitoianu[3] comunică de pe front că colonelul Sturdza, care trebuia să părăsească frontul şi să meargă în interior, a venit, de la aripa dreaptă a Armatei la aripa stângă, să vadă brigada de grăniceri şi că acolo ar fi dispărut, cu locotenentul Wachmann[4]. S-a găsit cadavrul ordonanței lui Sturdza; omorât de cine?

---

[1] Enache Pretorian, general de brigadă (1913). Chemat din rezervă, în campania anului 1917, a îndeplinit funcția de comandant al comandamentului teritorial al Diviziei 3 Infanterie.

[2] Carol Ressel, şef de cabinet al generalului Averescu, subşef de stat-major al Armatei 2. A avansat până la gradul de general

[3] Arthur Văitoianu (1864, Ismail-1956, Bucureşti) s-a născut într-o familie de origine germană, Wiethoffer. A absolvit, succesiv, Şcoala Militară din Bucureşti (1882-1884) şi Şcoala de Artilerie şi Geniu (1884-1886), având o carieră militară impresionantă de la sublocotenent la general de corp de armată. La declanşarea războiului exercita comanda Diviziei 10 Infanterie/Corpul 5 Armată, dislocată la Tulcea, acesta constituind rezerva generală a armatei române la intrarea în război.Ulterior, a preluat comanda corpurilor 2 şi 4 armată, ce a făcut parte din Armata 2 comandată de generalul Alexandru Averescu. În această calitate s-a distins în bătăliile de la Mărăşti şi Oituz, soldate cu importante victorii. După intrarea lui Averescu în viața politică a comandat Armata 2 (decembrie 1917-iunie 1918). În anul 1918 a fost inspector general de armată şi comisar general (guvernator) al Basarabiei. A intrat, ulterior, în viața politică, ocupând funcția de prim ministru în perioada 27 septembrie-30 noiembrie 1919, asigurând, concomitent, portofoliul internelor şi interimatul la externe (27 septembrie-15 octombrie 1919. În 1938 a fost numit consilier regal, susținând regimul autoritar al regelui Carol al II-lea. Pe această bază a fost numit ministru de stat fără portofoliu în guvernul condus de patriarhul Miron Cristea (10 februarie 1938-6 martie 1939). În anul 1947 a fost arestat şi întemnițat fără judecată de către autoritățile comuniste.

[4] Constantin Wachmann, locotenent, „colaboratorul” colonelului Sturdza. Pe 26 februarie 1917 Curtea Marțială a Armatei 2 l-a condamnat la moarte, în contumacie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ce s-a întâmplat? Să nu fie o greşeală la mijloc? Cum putea Sturdza să meargă în alte sectoare fără autorizare şi fără să înştiinţeze cel puţin pe cineva de asta?

De la sosirea Regelui, adică de la ora 4, s-a cerut un tren de la Iaşi, pentru Rege. Imposibil de avut! Nu este nevoie de niciun comentariu.

Un moment, Regele ar fi voit să meargă cu sania la Hârlău, în urmă considerându-se lucrul ca prea riscant, a rămas a-şi petrece noaptea în Tg. Frumos. Am luat masa împreună tot la comandament.

Am dormit la generalul Aslan.

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 108-110]

6. 25 ianuarie/7 februarie 1917, Raportul nr. 8 al şefului Misiunii Franceze în România, generalul Henri Mathias Berthelot, privind situaţia de pe frontul românesc, starea armatei române, procesul de reorganizare, raporturile dintre români şi ruşi, situaţia aprovizionărilor

Mission Militaire Française en Roumanie, 25 Janvier /7 Février 1917

Le Général Berthelot, Chef de la Mission Militaire Française en Roumanie à Monsieur le Général Commandant en Chef, Grand Quartier Général, Secteur Postal no. I

Rapport No. 8

I. Événements militaires

Aucun événement militaire n'est survenu depuis mon dernier rapport. Les Russes et les Roumains, ansi que l'ennemi, ont continué à renforcer le front, qui semble pour le moment stabilisé. Au surplus, les chutes abondantes de neige et le mauvais état des chemins, le rigueur de la température, rendent toute opération sérieuse impossible. Sur l'organisation du front chez les Russes, nous sommes mal fixés. Cependant, les photographies d'aviateurs que nous possédons révèlnt de leur part un effort sérieux; chez les Roumains, le travail se poursuit aussi, mais dans des conditions rendues particulièrement difficiles par le fait que les troupes sont en pleine montagne. L'absence d'organisation dans les transports rend plus difficile encore l'arrivée des matériaux, en sorte que la comparaison des deux fronts dans la zône montagneuse n'est pas à l'avantage des Roumains. Toutefois, ainsi qu'il sera indiqué plus loin, l'influence de nos officiers commence à secouer l'inertie générale et à produire ses effets.

II. Comparaison des forces

Le travail ci-joint, du 2e Bureau, donne la comparaison des effectifs. Il montre que l'effort des Russes va en s'accentuant et qu'ils disposent, d'ores et déjà d'une supériorité notable en hommes, que le retour d'une saison plus favorable permettra d'exploiter. Les projets du Général Saharoff sont tenus excessivement secrets, et nous n'avons pas, à ce sujet, de renseignements authentiques. En tous cas, le commandement russe a bien certainement l'intention, et le Général Saharoff me l'a dit, de passer à l'offensive le plus tôt possible, mais il sera retardé, m'a-t-il avoué, par l'état précaire des chaussures de ses hommes, qu'il faudrait remplacer, et qui ne lui parviennent pas, bien que des dépôts considérables existent en Russie. Je regrette de ne pouvoir donner, sur cette question importante de la reprise de l'offensive, des renseignements plus précis, mais la réserve particulière à laquelle je me trouve renu m'empêche de pouvoir me renseigner directement.

III. État de l'Armée roumaine

1-Au front: 2e Armée

Tous nos officiers sont désormais en place, et les rapports nous parviennent nombreux, précis, et très interessants. Ils sont unanimes à constater les qualités natives du soldat roumain

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

et son exceptionnelle rusticité. Ils constatent tous aussi, malheureusement, la misère extrême à laquelle il est soumis, parsuite du manque d'organisation, qui n'a pas fait prévoir en temps utile les moyens d'habillement, de ravitaillement, et les soins médicaux, par suite aussi de la crise des transports, qui empêche d'y remédier aujourd'hui de façon satisfaisante. L'état moral de certaines divisions est donc très médiocre; le soldat passif semble mal préparé à repousser une offensive si elle venait à se produire. L'officier souffre comme le soldat, beaucoup moins naturellement, car il songe avant tout à s'abriter lui-même. Lors d'un récent engagement, où les pertes d'une division se sont élevées à 600 hommes, aucun officier ne figurait au tableau, parcequ'il n'y en avait pas en première ligne. L'incident d'ailleurs a donné lieu à des observations qui seront probablement écoutées, maintenant que nous avons des Français sur place.

Les effectifs que je vous communique sont très bas, dans l'infanterie surtout. Mais il n'est pas douteux que si l'armée du Général Averesco était commandée par un chef moins orgueilleux, qui veuille s'en rapporter aux leçons de la guerre, elle serait dans un meilleur état. Le Général Averesco commande à la façon roumaine. Il ne contrôle pas l'éxécution de ses ordres; il laisse à ses subordonnés une initiative qui ne lui permet pas d'exercer vraiment son commandement. Il est indiscipliné, en ce sens qu'il prend à contre-pied les instructions du G.Q.G. Or il est une puissance en Roumanie, par suite d'un engouement inexplicable des jeunes officiers, en sorte que le Général Prezan éprouve une certaine gêne à lui donner des ordres, et n'ose pas affronter sa personnalité. Pour donner un exemple des conceptions regrettables avec lesquelles il administre son armée, je puis citer le cas d'une division dont les quatre régiments étaient réduits à un total de 735 hommes; on envoie à cette division 50 officiers et 2500 hommes de renfort. Le Général forme, avec ces renforts, un régiment nouveau, dit Régiment C; pendant ce temps là, les 4 régiments, dont l'existence est légale achèvent de mourir d'anémie. Le régiment C, mal encadré, et qui n'est dans le fond qu'une juxtaposition de récupérés ou de recrues, tient mal sa place au front; 2 de ses bataillons étant allés faire un tour en première ligne, 150 désertions s'y produisent en deux jours.

Si l'on pénètre dans le détail, on constate que les liaisons téléphoniques sont insuffisantes, que les évacuations se font mal, qu'il n'y a pas de chaussures, pas de linge de corps, pas d'outils du génie. Tout ceci est su des divisions, su aussi de l'armée, mais on n'y remédie pas. Il faudrait mettre en route un certain nombre d'officiers, les arracher à leur bureau ou à leur maison, les faire convoyer des wagons ou des voitures dans la neige; on n'en a pas l'habitude en Roumanie, aussi allons nous prendre le parti de mettre les nôtres le plus tôt possible à cette tâche modeste, et d'employer nos propres soldats comme convoyeurs.

Je résume mon impression sur l'armée du front en disant que la misère y est extrême et que le moral s'en ressent; je suis persuadé qu'avec de la méthode, les résultats pourraient être meilleurs. Les rapports qui nous parviennent laissent espérer que notre intervention pourra modifier la situation, mais il y a au dessus de cette armée un homme dont il faudrait modifier la mentalité et je ne crois pas que personne ici ose y toucher.

2. Armée en reconstitution (1ere Armée)

Vous savez qu'elle comprend trois corps d'armée, de trois divisions chacun. Il est incontestable que depuis une dizaine de jours les choses commencent à s'y tasser et que les régiments sont presque tous arrivés à leur emplacement; que les portions sédentaires ont rejoint les corps, et que dans beaucoup de régiments, l'instruction a déjà commencé. Nos jeunes officiers constatent que là aussi le soldat est bon, et que beaucoup d'officiers ont une curiosité d'esprit et une intelligence natives qui leur permettraient de s'assimiler très vite nos procédés d'instruction et de combat. Jusqu'à présent, ce qui a manqué pour cette reconstitution, c'est la présence à la tête des régiments et des divisions des chefs qui devaient définitivement les commander. Le Général Prezan a pu, enfin, arrêter cette liste, et les colonels viennent d'arriver. Attendons

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

donc encore et espérons de ce renouveau du commandement. Le travail de la mission consiste à faire établir dans chaque Corps d'Armée des centres d'instruction pour les mitrailleurs, pour les grenadiers, pour l'artillerie; dans chaque division, des écoles divisionnaires; à faire reprendre dans les régiments une instruction élémentaire du pionnier et l'instruction du tir, à faire enfin quelque exercices en terrain varié. La neige qui couvre la campagne, la pauvreté des villages à coté desquels il faut construire des baraquements, ne sont pas faites pour faciliter l'existence courante. Beaucoup des hommes qui ont échappé à la retraite, sont dans un état d'épuisement et de misère physique considérables; ils manquent de linge et de chaussures, sont couverts de poux. Tout cela est à modifier et ne se fera que peu à peu. Cependant, il existe des ressources que l'on commence à distribuer et j'espère que mon prochain rapport sera plus satisfaisant. L'instruction des cadres est à entreprendre, ou pour mieux dire à faire entièrement; beaucoup de chefs roumains n'en soupçonnent pas le besoin et estiment que leurs officiers on savent suffisamment; en réalité, ils ignorent les nécéssité de la guerre actuelle.

Pour conclure, je confirme mes précédentes impressions; je fais toutes réserves sur la possibilité d'employer les divisions reconstituées avant le 1 Mai, date avancée, et je me demande avec inquiétude ce que seront devenues pendant cette période les divisions demeurées au front, étant donnée la médiocrité du chef qui est chargé d'assurer leur reconstitution et leur entretien. Je crois bien que lorque l'armée de l'arrière sera prête à entrer en ligne, ce ne sera que pour prendre la place de celle de l'avant qui sera entièrement épuisée.

IV. Rapports avec les Russes

Des rapports des Roumains avec les Russes, je n'ai rien de nouveau à vous apprendre; la méfiance des uns pour les autres demeure la même; cela rend la collaboration peu cordiale; les torts des uns et des autres sont d'ailleurs bien établis. En tous cas, si les Russes ont une manière de procéder un peu rapide, les Roumains ne doivent pas oublier à l'heure actuelle que les Russes ont pris à leur compte presque tout le front et qu'ils fournissent un effort considérable. Quant à ma situation personnelle ici, le rapport annexe ci-inclus vous expose quel fût l'aspect de mon entrevue avec le Général Gourko; j'espère que cette entrevue aura dissipé les préventions qu'il nourissait contre moi et l'aura convaincu de la pureté de mes intentions. A mon retour ici, j'ai dit au Général Sakaroff combien je tenais à rester en dehors des opérations dont il avait la lourde charge, et j'ai ajouté, au cours de la conversation que si j'avais su que ma présence au Conseil du Roi lui fût importune, je l'aurais bien volontiers rendue plus rare. Le Général Sakaroff, en présence de son chef d'Etat-Major, le Général Chichkevitch[1] , a protesté avec véhémence, disant que jamais ma présence ne l'avait choqué ni gêné et m'a supplié de ne rien changer à mes habitudes. Le lendemain même, au moment du rapport, il vint me rendre ma visite et me rappela qu'il comptait me voir quelques instants plus tard. Autant qu'on puisse se fier à des paroles orientales, il semble que la bonne foi du Général commandant le Groupe des Armées du Sud-Ouest est entière; s'il en est autrement, je reconnais que nous autres, gens d'Occident ne sommes pas de force à lutter. Je préfère supposer que suivant une habitude

[1] Mihail Platonovici Şişkevici (1862-1919), general-locotenent. În 1883 a absolvit Şcoala de Artilerie, iar în 1888, Academia de Artilerie. În 1890 s-a înscris la Academia Marelui Stat-Major, pe care a absolvit-o în 1893. În acelaşi an a fost trimis în districtul militar Odessa. În 1885 a fost numit ofiţer pentru misiuni speciale de pe lângă statul-major al Armatei 8, iar în 1897 a fost transferat, în aceeaşi funcţie, la statul-major al districtului militar Odessa. În 1902 a fost numit şef al statului-major al Diviziei 2 unificate de cazaci. Tot în 1902 a fost înaintat în gradul de colonel. În 1905 a devenit comandant al Regimentului basarabean 129 de Infanterie şi ulterior – comandant al Regimentului 101 de Infanterie din Permi. În 1910 a fost înaintat în gradul de general-maior şi numit în funcţia de general de încartiruire pe lângă statul-major al districtului militar Moscova. În perioada 1911-1913 a participat la elaborarea lucrării *Istoria armatei şi flotei ruse*, în 15 volume. În 1914 a fost numit şef al statului-major al Armatei 7, în 1915 – şef al statului-major al Armatei 11 de pe frontul de sud-vest. În 1916 a devenit şef al statului-major al Armatei de Dunăre şi, ulterior, şef al statului-major rus pe frontul românesc. În 1917 a preluat funcţia de comandant al Corpului 7 Armată. În 1918 s-a retras din armată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fréquente en Russie, la tempête de la Stavka était provoquée par des rapports écrits partis d'ici en dehors du Général Sakaroff; une phrase qu'il prononça ici me quittant me la laisserait supposer. Au fond, tout ceci est mesquin, et n'aurait présenté aucun interêt au milieu des heures graves que nous vivons ici, si ces intrigues n'avaient menacé pendant un certain temps de troubler la cordialité de nos relations avec les Russes. Mon action m'est comme toujours facilitée par la grande confiance du Général Prezan; il trouve dans les rapports reçus de nos officiers une source de renseignements à laquelle il n'était pas habitué.

V. Ravitaillement

Il est incontestable que nous marchons à une crise grave de ravitaillement de la population et de l'armée. C'est sur cette crise d'ailleurs que les Russes se sont basés pour envisager l'évacuation de l'armée roumaine hors du territoire roumain. Je crois que cette crise aurait pu être diminuée si les Russes avaient fait un meilleur usage des ressources existantes etsi les Roumains avaient pu les répartir sur l'ensemble du territoire. En tous cas, cette crise existe, et je ne vois qu'une solution pour y remedier; c'est à bref délai une reprise sérieuse de l'offensive, principalement par la 6e Armée russe, au sud et à l'ouest du Danube, de manière à reprendre les hauteurs de Babadag et la tête de pont de Braila. Ce résultat obtenu, et les bouches du Danube ainsi entièrement dégagées, on pourrait apporter d'Odessa à Galatz toutes les ressources et approvisionnements nécéssaires aux 4e et 6e Armées russes, peut-être même à l'armée roumaine et à la 9e armée russe, si le chemin de fer Galatz-Tecuci-Bacau est amélioré. C'est la solution que je dis à tout le monde.

VI. Crise des chemins de fer

Si les chemins de fer fonctionnaient normalement ici, la question du ravitaillement, et beaucoup d'autres aussi d'ailleurs seraient résolues; malheureusement, il n'en est rien; la crise des chemins de fer est dès maintenant extrême et s'aggravera peut être davantage encore. Les chemins de fer ne marchent plus parce qu'il n'y a plus de combustible (les pétroles ont été détruits), parceque les Russes n'en apportent pas (et ils n'en apporteny pas parceque leurs propres chemins de fer vont mal), parceque les machines sont usées et ne peuvent être réparées faute de pièces de rechange; parcequ'à l'inertie roumaine vient se joindre la désordre russe, parcequ'enfin, les lignes sont encombrées d'un matériel roulant qu'il faut évacuer vers la Bukovine, et que l'opération ne se fait que peu à peu. Le Gouvernement Russe, le Ministre des Travaux Publics Russe, la conférence inter-alliée de Pétrograd, ont été tous saisis de cette question; il n'y a rien à dire de plus. La Russie est-elle en mesure d'apporter remède à la situation? Je l'ignore, mais ce que je sais, c'est que si l'état de choses actuel n'est pas modifié, il serait puéril de compter sur des opérations de grande envergure.

Berthelot

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 317, c. 674-682]

7. 29 ianuarie/11 februarie 1917, Slobodka, Telegrama împuternicitului special Sterligov către senatorul D.I. Zasiadko privind măsurile întreprinse pentru deplasarea cercetaşilor români în gubernia Ekaterinburg

Copia telegramei din Slobodka pe numele senatorului Zasiadko, din 29 ianuarie 1917.

În urma discuțiilor personale cu oamenii de pe loc: directorul de gimnaziu, preşedintele administrației locale, ispravnic (şeful poliției locale), reprezentantul consiliului orăşănesc, s-a aflat: spații pentru cercetaşi au două gimnazii, două şcoli începătoare. Directorul gimnaziului va oferi cazare pentru noapte, ceai şi mic dejun, iar consiliul oraşenesc – prânzul. Pentru drum,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

instructorii cercetaşilor vor primi câte 1,5 ruble de persoană şi zahăr. Materialul rulant va fi pus la dispoziție la timp, în funcție de anunțare. Animale pentru alimentația cercetaşilor refugiați vor fi primite de către consiliul orăşănesc din partea agenților Ministerului Agriculturii; se vor adresa, în acest sens, cereri lui Grebel. Pe parcursul pedestru Sculeni-Bălți, consiliile orăşăneşti au creat suficiente puncte sanitar-medicale. Colonelul Mordovin a fost însărcinat cu funcția de ispravnic, să aibă grijă de evacuarea cercetaşilor. Ispravnicul dispune de un credit de 20 mii [ruble] de la Guvernatorul Basarabiei. În urma primirii de noutăți de la Şambelanul Iacevskii privind probabila deplasare a cercetaşilor, voi anunța persoanele numite, care vor fi pregătite pentru a-i întâlni în drumul lor spre gubernia Ekaterinburg. Alimentația cercetaşilor va fi organizată de consiliile administrației locale, conform înțelegerii mele cu Odessa. Refugiații nu au trecut de la graniță spre Bălți. Nr. 65.

Împuternicitul special, Sterligov.

[S.A.N.I.C, fond P.C.M., 103, dosar 4/1916, f.52-53]

***8*. 30 ianuarie/12 februarie 1917, Instrucțiuni generale pentru comisarii guvernului, personalul armatei ruse şi a intendenței în ceea ce priveşte chestiunea cumpărăturilor şi a rechizițiilor**

Copie după adresa No. 322 din 30 ianuarie 1917 a Cartierului Armatelor ruse după frontul român.

În ceea ce priveşte chestiunea cumpărăturilor şi a rechizițiilor alimentelor, furajului şi a animalelor:

1) Armatele ruse pot cumpăra cu bani gata sau prin rechiziții în teritoriul României atâta cantitate de alimente de tot felul câtă va fi nevoie pentru aprovizionarea armatelor ruse în România precum şi toate mijloacele necesare de a le putea transporta şi pune în magaziile ce s-ar constitui în acest scop.

2) E absolut interzis de a se cumpăra sau rechiziționa următoarele:

a) productele cari sunt de mare necesitate pentru proprietar sau vitele cari-i aparțin;

b) productele necesare proprietarului pentru semănat;

c) animalele ce sunt întrebuințate la munca câmpului.

3) Guvernul român va stabili Comisiuni cari vor fixa în fiecare localitate cantitatea de producte şi vite cari ar putea fi comparate sau rechiziționate după cum e indicat în paragrafele a, b, c.

4) Comisiunile dau proprietarului tablouri în cari se însemnează productele şi vitele ce nu trebuie să fie nici rechiziționate şi nici vândute. Ele iau măsuri ca să se pună un fier pe vitele proprietarului pe cari acesta le ține pentru munca câmpului sau pentru rasă.

5) Funcționarii de aprovizionare şi intendență rusă cari vor să cumpere cu bani gata sau să rechiziționeze trebuie să se adreseze comisiunilor mixte cari se vor înființa în fiecare județ sau subcomisiunilor din fiecare comună.

6) La fiecare armată rusă se vor ataşa ofițeri de intendență români în scop de a stabili împreună cu funcționarii de la intendența rusă necesitățile adresându-se comisiunilor mixte cari trebuie să le dea orice lămuriri în caz de trebuință extremă cumpărăturile şi rechizițiunile pot fi făcute direct de la proprietari, dar e obligator să se aducă la cunoştința autorităților comunale. În cazul când cumpărătura productelor pentru aprovizionare se fac în cantități mici de către ofițerii cari se ocupă cu aprovizionarea trupelor, se admite ca ele să se facă direct cu ajutorul autorităților comunale şi a interpreților.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

7) În ceea ce priveşte rechiziţiile, ele trebuie să se facă numai în cazuri de necesitate extremă dacă ar fi imposibil să se cumpere cu bani gata atunci când proprietarul ar refuza să vândă – rechiziţiile trebuiesc făcute conform instrucţiunilor ofiţerilor de intendenţă români cari trebuie să observe legile rechiziţiilor, luând toate măsurile pentru ca formalităţile prevăzute să fie îndeplinite.

p. Şeful biroului de aprovizionare
Colonel de Stat-Major (ss) Stelletzcky

[Arh. M.A.E., fond E.2, 71-1914, vol. 17, p. 73]

***9*. Februarie 1917, Instrucţiuni emise de Marele Cartier General Român referitoare la reorganizarea armatei**

MARELE CARTIER GENERAL
Februarie 1917

INSTRUCŢIUNI GENERALE
Referitoare la organizarea armatei

Armata noastră, după lupta eroică susţinută timp de trei luni, în condiţiunile cele mai grele, contra unor adversari cu experienţa a doi ani de război, superiori ca număr şi armament, a văzut neîncetat rândurile sale subţiindu-se, astfel încât a fost nevoită să se retragă temporar din luptă, pentru a se odihni, a se recompleta cu elemente noi, a fi înzestrată cu toate mijloacele materiale necesare şi a putea relua apoi lupta în condiţiuni mai bune.

Fiecare trebuie să fie conştient de mărimea rolului ce are de îndeplinit şi să lucreze, fără preget, pentru a pregăti momentul dezrobirii solului naţional şi a putea astfel să nădăjduim la realizarea aspiraţiunilor neamului.

Rolul cel mai important în această reorganizare aparţine şefilor; răspunderea şi datoriile lor sunt cu atât mai mari, cu cât gradul şi comandamentul lor este mai înalt. Toţi au datoria de a lucra fără preget pentru îmbunătăţirea stării soldatului, pentru a-l reface fiziceşte, a perfecţiona instrucţiunea sa, a dezvolta calităţile sale morale, într-un cuvânt a face dintr-însul un soldat sănătos, viguros, doritor de a reîncepe lupta şi de a învinge.

Instrucţiunea morală a soldatului prezintă o mare importanţă. Sentimentele cele mai înalte trebuiesc dezvoltate în el; i se va vorbi de Patrie, i se va descrie în linii mari Istoria României, i se vor arăta pericolele şi durerile unei servitudini politice, i se va face să zărească viitorul mai bun, când prin curajul şi tenacitatea sa va fi participat la crearea României Mari. Un soldat fără ideal este un grup fără suflet. Fiecare soldat român să ştie pentru ce luptă.

Totodată, este bine a se preocura distracţiuni soldatului; se vor reînvia cântecele şi muzicile militare vor cânta cât mai des.

Reorganizarea armatei se va face pe divizii, această unitate fiind adevărata unitate de luptă. Toate elementele diviziei vor fi grupate în aşa fel ca comandantul diviziei să[-i] poată cunoaşte pe toţi şefii în subordine şi să supravegheze instrucţiunea tuturor unităţilor în sensul directivelor de faţă.

ROLUL COMANDANTULUI DIVIZIEI

Rolul comandantului diviziei este covârşitor. El are datoria de a face faţă nevoilor tuturor trupelor de sub ordinele sale, de a da directive pentru conducerea instrucţiei, de a coordona toate sforţările spre ţinta comună, de a face din marea unitate pe care o comandă un instru-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ment de luptă disciplinat, rezistent şi priceput în manevră. Comandantul de divizie nu va comanda trupa sa din cancelarie, ci va fi în mod constant pe teren, va urmări pas cu pas progresele unităţilor sale, [îi] va îmbărbăta şi [îi va] recompensa pe ofiţerii buni, [îi] va pedepsi fără milă pe cei răi, va asigura o legătură tactică strânsă între diferitele arme; va fi, într-un cuvânt, *Sufletul* diviziei sale.

ROLUL COMANDANŢILOR DE BRIGADĂ,
DE REGIMENT ŞI DE SERVICII

Comandanţii de brigadă, de regiment şi de servicii au răspunderea întreagă a refacerii, a instrucţiunii şi a antrenamentului unităţilor lor. În acest sens, li se lasă cea mai largă iniţiativă, lucrând cu toate acestea în limitele şi în cadrul programului de instrucţie, ce le este impus de Înaltul Comandament, care singur poate indica sensul în care trebuie lucrat şi timpul de care pot dispune unităţile pentru reorganizarea lor.

ROLUL OFIŢERILOR

Comandanţii îşi vor face o datorie de a cunoaşte perfect ofiţerii, gradaţii şi oamenii în subordine; de a fi cunoscuţi de ei şi de a servi de pildă tuturor în executarea riguroasă a ordinelor primite. Disciplina strictă, care este baza organizării militare, nu exclude bunătatea sufletească. Recompense trebuie acordate tuturor celor meritoşi, aceasta fiind cel mai bun stimulent, iar şeful care se îngrijeşte de starea fizică şi morală a soldaţilor va dobândi cu siguranţă iubirea şi devotamentul lor.

Ofiţerii trebuie să trăiască şi să lupte cu trupa, să o îmbărbăteze, să-i vorbească, să-i servească de pildă. Ei trebuie să împartă cu trupa oboselile şi suferinţele.

Ofiţerii au datoria de a merge la locul lor în coloană, fie călare, fie pe jos, iar nu în trăsură şi departe de trupe, cum s-a văzut prea adesea. Numai aşa fel vor putea impune regula şi disciplina. *Ofiţerul care-şi va părăsi trupa, fie în timpul luptei, fie în timpul marşului sau din cantonament, va fi tradus înaintea consiliului de război, pentru părăsire de post.* [subliniere în textul original]

De altminteri, nu este suficient de a da ordine, trebuie să te asiguri de pornirea lor, de ajungerea lor la destinaţie, de perfecta lor executare. Aceasta este una din datoriile cele mai de căpetenie pentru un comandant.

În fine, este inadmisibil a se vedea ofiţerii însoţiţi de soţiilor lor în cantonamente. Nu suntem în timp de pace, în garnizoane. Comandanţii de divizii vor da ordine severe pentru a stârpi acest abuz.

ROLUL GRADELOR SUBALTERNE

Cadrele subalterne, subofiţeri şi caporali sunt auxiliarii preţioşi ai ofiţerilor. Trebuiesc formaţi, călăuziţi, îmbărbătaţi, pretinzându-li-se maximum de muncă. Ei vor trebui să cunoască îndatoririle gradului şi acelea ale gradului superior, pe care pot fi chemaţi a-l îndeplini mai curând ori mai târziu. Trebuie să li se ceară o disciplină de fier, dar totodată să li se recunoască meritele, dificultăţile misiunii lor atât de grea şi să li se dea stima şi bunăvoinţa la care au dreptul. Aceasta nu va scădea întru nimic, ci din contră, va creşte autoritatea ofiţerului, care-şi cunoaşte meseria şi care este gata orişicând a da el exemplul datoriei.

SOLDATUL

Soldatul român are toate calităţile unui bun soldat. Este viguros, rezistent, sobru, disciplinat. El va fi ceea ce vor face dintr-însul şefii: un soldat rău sau un viteaz.

INSTRUCŢIUNEA

Instrucţia diviziei se face sub înalta direcţiune şi răspundere a generalului comandant al diviziei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ea se va face:

1. În fiecare regiment, baterie, escadron sau unitate izolată, sub ordinele şi răspunderea comandanților acestor unități;

2. În afară de regiment, la centrul de instrucție al diviziei, de un ofițer superior ales cu îngrijire, sub direcțiunea imediată a comandantului diviziei.

INSTRUCȚIUNEA ÎN UNITĂȚI

A) INFANTERIA

1. Cadre

Cadrele tuturor unităților vor fi aduse progresiv la efectivul reglementar, iar instrucția acestor cadre se va face de ofițeri, odată cu instrucția trupei.

Se vor cerceta cu îngrijire toți subofițerii, caporalii sau soldații apți pentru a deveni gradați sau apți pentru a fi înaintați la gradul superior. Toate resursele disponibile, peste cadrele normale, vor fi trimise centrului de instrucție al diviziei, unde instrucția lor va fi făcută în mod intensiv şi unde vor constitui o rezervă prețioasă pentru a umple golurile care se vor produce, în mod fatal, în unități.

Înaltul Comandament va da o mare importanță acestei trimiteri la centrul de instrucție al diviziei, a tuturor acestor cadre sau oameni susceptibili de a deveni gradați. Fiecare comandant de unitate trebuie să aibă grijă de a nu lăsa neîntrebuințat vreun om susceptibil de a deveni gradat.

2. Trupa

Înaltul Comandament arată într-un program larg (tabelul A, aici alăturat) sensul în care se va face instrucția. Acest tabel constituie un minimum. Comandanții de divizie vor stabili programe detaliate după norma care le este indicată prin acel tabel.

Programul astfel stabilit nu poate fi decât o enumerare a părților de instrucțiune, cărora li se va da, în special, atențiune. Doi ani de război care s-au scurs au pus în lumină un număr oarecare de principii asupra cărora e necesar să se insiste şi care sunt indicate mai jos, sub cele două capitole *Ofensiva* şi *Defensiva*.

Ofensiva

Organizarea atacului în adâncime;

Aşezarea trupelor de atac cu fața la obiectiv (nu se manevrează sub foc);

Nu se vor organiza formațiuni de atac prea dese. Se prescrie în mod absolut întrebuințarea lanțurilor de trăgători cu oamenii cot la cot;

Nu se vor aşeza în linie decât efectivele strict necesare, restul trupelor având destinația de a alimenta atacul şi de a manevra;

Se vor da fiecărei unități (mică sau mare) obiective de atac bine definite, bine limitate.

După cucerirea poziției, a se organiza poziția, a se acoperi prin patrule şi a semnala artileriei prin toate mijloacele pozițiile ocupate, astfel ca să se poată pregăti şi executa trageri de baraj înaintea punctului ocupat.

Se va profita de toate momentele de linişte pentru a se reorganiza, a se reface unitățile, a reorganiza comandamentul în toate unitățile, chiar în cele mai mici. În caz de scoatere din luptă a unui gradat, înlocuitorul *desemnat mai dinainte* ia comanda unității.

Defensiva

Imediat ce soldatul este oprit în mersul său înainte, el este dator a-şi săpa un adăpost şi *a lucra chiar sub foc*;

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Recunoaşterea poziţiunii de organizat să se facă la adăpostul obstacolelor naturale, utilizând punctele de sprijin, în contrapantă dacă se poate, bine flancate, şi cu vederi întinse;

Se va ţăruşa poziţiunea în liniile ei generale;

Se va stabili o reţea de sârmă ghimpată care să poată fi flancată de mitraliere (trasată independent de traseul tranşeei, pentru a face tragerea artileriei mai anevoioasă);

Se vor face tranşee şi adăposturile pentru mitraliere;

Se vor deschide comunicaţiuni;

Se vor organiza posturi de comandă bine adăpostite; se vor organiza posturi de observare;

Se vor organiza linii înapoi (eşalonarea rezervelor corespunde cu eşalonarea organizaţiunilor defensive);

E absolut necesar de a se disimula lucrările, în special lucrările de flancare;

Se vor eşalona mijloace de apărare (tranşee, mitraliere, trupe); se vor disimula şi acoperi;

Să se menţină în mod riguros legăturile tactice;

Legăturile să fie asigurate, în aceleşi timp, pe mai multe căi (telefoane, semnale, curieri).

O trupă lucrează, după cum luptă, *pe unitate constituită*. Toţi ofiţerii şi gradaţii sunt prezenţi. Lucrările de pe câmpul de luptă nu sunt o corvoadă. Ele sunt tot atât de indispensabile ca şi lupta. Când întrebuinţează lopata şi sapa, infanteristul face act de luptător ca şi când trage cu puşca.

Se lucrează zi şi noapte: noaptea se încep lucrările şi ziua se termină.

Se profită de timpul acoperit de ceaţă pentru a lucra descoperit, dacă este necesar. Când timpul este limpede, se lucrează la adăposturi şi la amenajarea interioară a tranşeelor.

Lucrările trebuiesc disimulate (se va nivela pământul; se vor desfiinţa, ridicăturile lesne de reparat);

Nu se va tolera nicio neglijenţă în întreţinerea lucrărilor;

Se vor obişnui oamenii la serviciul tranşeelor.

Pentru a permite ofiţerilor, gradaţilor şi oamenilor de trupă de a se face familiarizarea cu atacul şi apărarea poziţiunilor întărite, comandanţii de divizii vor ordona a se organiza pe un teren prielnic un sistem de apărare complet pentru frontul unui batalion. Acesta va fi un exerciţiu atât pentru cadrele pionierilor şi infanteriei, cât şi pentru oamenii de trupă care vor învăţa a construi tot felul de lucrări. Fiecare va şti astfel să organizeze, să atace şi să apere o poziţiune întărită.

B) ARTILERIA

Artileria n-a suferit pierderi aşa de grave în oameni ca infanteria. Ea se va putea reface şi organiza mai uşor.

Profitând de învăţătura acestor 3 luni de război, ofiţerii vor perfecţiona instrucţia cadrelor şi oamenilor. Caii vor fi readuşi în stare bună.

Cu toate acestea, este important a semnala câteva principii, a căror aplicaţiune lipseşte sau cel puţin este insuficientă. Asupra lor este necesar a insista în mod deosebit.

Legătura constantă cu infanteria. Artileria trebuie totdeauna să ştie unde este infanteria, ce face, ce vrea să facă, ce teamă are. Această legătură trebuie să fie asigurată nu numai prin fir telefonic, dar prin vizite frecvente făcute de ofiţerii de artilerie până la liniile înaintate ale infanteriei.

Pregătirea de eventuale adăposturi pentru baterii pe care artileria le va putea ocupa, dacă este redusă la tăcere, sau dacă este prea combătută de artileria inamică, sau dacă se întăreşte artileria aflată în luptă. Faptul de a fi încadrat nu autorizează o schimbare de poziţiune.

Se vor ascunde tunurile, se vor îngropa;

Se vor construi adăposturi pentru oameni, pentru muniţiuni;

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Se vor recunoaşte exact liniile ocupate de trupele amice şi inamice;

Se va pregăti tragerea de baraj între ambele linii;

Se vor proteja bateriile cele mai înaintate prin apărări accesorii [sic!] ;

Se va cere – când va fi necesar – un mic ajutor de infanterie şi dacă este posibil şi de mitraliere.

C) CAVALERIA

Cavaleria în primele sale ciocniri cu inamicul s-a angajat în mod curajos, dar foarte imprudent; din această cauză a suferit pierderi mari care au făcut-o în urmă prea prudentă; ea nu a mai luptat şi a informat foarte slab comandamentul.

Comandanții de divizii de cavalerie nu trebuie să uite că sunt la dispoziția înaltului comandament, pentru a-l informa. Nu au făcut acest lucru întotdeauna. Ei au dus o luptă deosebită, fără nicio legătură cu celelalte arme.

Această practică trebuie să înceteze absolut. Cavaleria trebuie să se familiarizeze cu lupta pe jos şi să se pregătească la această luptă ca şi infanteria.

Se va profita de perioada de repaus, pentru a readuce caii în stare bună, a-i antrena în mod sistematic şi pentru a relua instrucția. Se va insista asupra patrulelor, recunoaşterilor de ofițeri, detaşamentelor de descoperire.

La divizii, de câte ori un exercițiu de luptă va fi organizat, cavaleria diviziei va lua şi ea parte. Comandanții de divizii vor da ordine în acest sens.

D) PIONIERII

Unitățile de pionieri afectate diviziilor vor lucra fără preget, pentru a se familiariza cu toate lucrările de apărare, actualmente în uz. Principiile arătate pentru infanterie sub rubrica *Ofensivă şi Defensivă* vor fi perfect cunoscute şi aplicate de unitățile de pionieri.

INSTRUCȚIA ÎN CENTRE DE INSTRUCȚIE DIVIZIONARE

În fiecare divizie de infanterie pe cale de reorganizare va funcționa un centru de instrucție, la care va fi ataşat un depozit de cadre divizionar.

Comanda centrului va fi încredințată unui comandant de batalion, ales cu o deosebită îngrijire.

Comandantul diviziei se va asigura dacă centrul de instrucție funcționează în sensul indicat de Înaltul Comandament şi după instrucțiunile particulare ce va putea da. Centrul de instrucție va cuprinde diverse şcoli:

1. O şcoală pentru mitraliere;
2. O şcoală pentru grenadieri (aruncători de grenade);
3. O şcoală pentru cadre.

ŞCOALA DE MITRALIERE

Această şcoală va avea de scop:

a) de a uniformiza metodele şi de a[-i] orienta pe comandanții de unități;

b) de a forma cadre şi mitralierişti.

Comandanții de divizii vor desemna pentru direcția acestei şcoli un ofițer care a urmat cursurile de instrucție, făcute de ofițerii specialişti francezi.

Aceste şcoli vor fi sub direcțiunea ofițerilor francezi, între care vor fi repartizate:

Companiile de mitraliere de la regimentele din divizie vor fi grupate la centrul de instrucție al diviziei pentru o durată de 15 zile, pentru a perfecționa instrucția lor tehnică şi tactică.

Totodată se va organiza un curs de perfecționare pentru cadre şi un curs pentru formarea specialităților, îndeosebi armurieri.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cadrele şi soldaţii vor fi furnizaţi de regimentele care vor găsi util de a trimite câţiva din gradaţi sau oamenii lor, pentru a se perfecţiona şi de centrul de instrucţie al diviziei, care va fi dator a trimite câţiva gradaţi şi oameni inteligenţi, pentru a urma cursurile.

Gradaţii şi oamenii de la centru vor forma o rezervă de mitralierişti a căror instrucţie şi perfecţionare se vor continua neîntrerupt.

Durata şcolii la şcoala de mitralierişti nu se poate fixa dinainte. Se pare că 3 săptămâni ar fi suficiente pentru cursul de perfecţionare al companiilor deja instruite şi că 6 săptămâni sunt un minimum pentru a[-i] forma pe specialiştii care nu au încă nicio instrucţie.

ŞCOALA PENTRU GRENADIERI (ARUNCĂTORI DE GRENADE)

Comandanţii de divizie vor da ordinele necesare pentru organizarea unui curs de aruncători de grenade.

La aceste cursuri vor asista în serii:

Din fiecare regiment, gradele şi soldaţii prevăzuţi de instrucţiunile [lipsă în text – *n.a.*]

Un număr de grade şi soldaţi hotărâţi de centrul de instrucţie, pentru a forma o rezervă de aruncători de grenade.

Şcolile centrale de aruncători de grenade sunt organizate de instructorii francezi sosiţi din Franţa cu aruncători de grenade francezi, de elită.

ŞCOALA DE CADRE

Comandantul centrului de instrucţie al diviziei va organiza 3 plutoane de instrucţie:

1 pluton de elevi caporali;

1 pluton de elevi subofiţeri;

1 pluton de subofiţeri, candidaţi plutonieri (dacă mijloacele îngăduie acest lucru).

Vor urma aceste cursuri toţi caporalii şi soldaţii din centrul de instrucţie şi toţi aceia care vor fi trimişi la centru ca supranumerari în corpuri.

Se va insista asupra lucrărilor de câmp, legăturilor de orice natură.

Gradaţii astfel formaţi vor constitui o rezervă pentru divizie.

În fine, telefoniştii şi semnalizatorii de la corpuri vor fi trimişi pe o durată de 15 zile la secţia de telegrafie a diviziei unde vor urma un curs de perfecţionare.

Cadrele necesare diferitelor şcoli vor fi luate din cadrele diviziei, după ordinele comandantului diviziei.

[*Marele Cartier General al Armatei Române, Documente 1916-1920,* Editura Machiavelli, Bucureşti, 1996, p. 163-169]

***10.* 14/27 februarie 1917, Iaşi, Telegrama ministrului Republicii Franceze în România, contele de Saint-Aulaire, către Ministerul Afacerilor Străine şi ambasada de la Petrograd referitoare la situaţia României şi necesitatea îmbunătăţirii aprovizionărilor**

No. 113, Jassy, 27 Février 1917

Je me réfère aux télégrammes no. 242 et 247 de M. Paléologue.

La situation alimentaire en Roumanie est beaucoup plus grave qu'on ne le croit à Pétrograd. L'évacuation de l'armée ne serait nullement une solution. Ce ne serait qu'un aurait d'une semaine ou deux avant l'épuisement total des approvisionnements. La seule solution consiste dans: d'une part le ravitaillement de l'armée russe par ses propres moyens, soit par le Danube

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

après réoccupation du Nord de la Dobroudja, soit par les chemins de fer après amélioration du service et, d'autre part, dans l'envoi de vivres en quantités suffisantes pour la population civile. Comme le général Berthelot, nos officiers et les officiers étrangers qui connaissent la situation militaire en Roumanie ne voient aucune objection sérieuse à une offensive en Dobroudja où l'ennemi n'est plus en force. Ils ne s'expliquent pas que la Russie ait accumulé en Moldavie des armées beaucoup plus nombreuses que la défensive ne l'exige, si cette concentration ne doit avoir d'autre résultat que d'épuiser le pays et de le réduire à la famine. En ce qui concerne les chemins de fer un effort sérieux a été entrepris depuis quelque temps et leur rendement, d'après les renseignements de nos officiers, comportera dans un mois environ un nombre de trains suffisant pour ravitailler l'armée russe et la population civile. Si j'ai insisté avec le général Berthelot pour l'évacuation d'une partie de la population civile, c'est sans y voir une solution, mais seulement pour enlever à l'Etat-Major russe son principal argument en faveur de l'évacuation de l'armée. Quant à cette dernière mesure qui entraînerait aussi le départ du Roi et du Gouvernement, elle est plus dangereuse que jamais et l'Etat-Major russe mettrait [cuvânt indescifrabil] à ses fautes en Roumanie en la rendant inévitable. Ce ne serait pas seulement renoncer au concours d'une armée de 200.000 hommes qui est en bonne voie de réorganisation, ce serait encore donner à l'Allemagne un argument décisif pour conclure une paix séparée à Bucarest et incorporer de nouveau effectifs avec plus de chance de succès qu'en Pologne; sur ce point aucun doute n'est permis après la tentative récente des Allemands pour provoquer la défection d'une division roumaine au moyen de proclamations où l'incorporation des prisonniers roumains est envisagée. J'ai appris aussi de source confidentielle mais sûre que M. Marghiloman a fait savoir au Roi qu'il ne répondait plus de son attitude et de celle des germanophiles restés à Bucarest, si le Gouvernement et l'armée se retiraient en Russie. Mes collègues d'Angleterre et d'Italie télégraphient dans le même sens à leurs Gouvernements. Communiqué à Pétrograd.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C, fond Microfilme Franța, rola 316, c. 80-81]

11. 1917, Însemnări ale lui A.A. Mosolov, ministrul rus la Iaşi, referitoare la măsurile întreprinse pentru evacuarea autorităților şi armatei în sudul Rusiei

Generalul Zaharov socotea că ar fi fost necesar ca trupele româneşti şi instructorii lor francezi să fie deplasați în teritoriul rusesc, pentru a se facilita operațiunile armatei noastre pe frontul românesc.

Prezența trupelor româneşti în vecinătatea imediată a frontului stânjenea mişcările noastre şi, în starea lor de depresiune morală după recentele înfrângeri, românii puteau la cele mai mici insuccese să-i atragă pe ruşi în retragerea lor precipitată.

N-am reuşit să-l conving pe generalul Berthelot să ne accepte punctul nostru de vedere şi părerea sa avea prioritate în cercurile guvernamentale româneşti.

Pe de altă parte, starea precară în care se aflau căile ferate româneşti făcea foarte dificilă evacuarea trupelor române, iar generalul Zaharov a luat hotărârea să aştepte îmbunătățirea transporturilor pentru a-şi relua cererea sub o formă mult mai energică.

Instructori francezi nu erau de acord cu evacuarea rămăşițelor armatei române în Rusia, unde întreținerea acestora ar fi fost mai uşoară şi cu cheltuieli mai puține. Ei spuneau că se simt foarte bine în România şi că preferă deci să rămână în această țară unde limba franceză este

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

foarte binecunoscută de către clasele privilegiate. Ei considerau, probabil, şi pe bună dreptate, că şederea soldaților români în Rusia ar slăbi influența franceză şi, că în caz de succes, instructorii francezi vor împărți cu ruşii meritul de a fi reorganizat armata română.

Generalul Berthelot nega necesitatea pentru ruşi de a avea în spatele lor un câmp de manevră mai mare. El protesta, prin urmare, pronunțându-se categoric împotriva evacuării trupelor româneşti spre răsărit. Părerea mea personală, în această problemă, era următoarea: ştiam prea bine că Franța trimisese un contingent de ofițeri, de o valoare excepțională, ca rezultat al unei selecționări printre cei răniți pe frontul occidental. Trimiterea lor în România, după suferințele pe care le îndurase, era pentru aceşti ofițeri un fel de consolare şi de odihnă. Or, prezența lor în România, unde limba franceză este foarte răspândită, nu putea să nu exercite o influență dintre cele mai binefăcătoare asupra tovarăşilor lor români. Aceşti instructori aveau totuşi o influență destul de redusă asupra soldaților descurajați de înfrângerile recente pe care le suferiseră şi care deveneau şi mai descurajați când intrau în contact cu populația Moldovei, care şi ea era foarte demoralizată.

Având în vedere toate aceste aspecte, eu consideram că evacuarea rămăşițelor armatei române în Rusia şi cantonarea sa în satele ruseşti unde domnea în acele timpuri o atmosferă mult mai sănătoasă şi optimistă ar fi fost cât se poate de dorit pentru soldați.

În ceea ce-i priveşte pe ofițeri, de ei ar fi urmat să se ocupe instructorii francezi. Pe lângă avantajele pe care le-ar fi oferit o evacuare armatei române spre răsărit, prezenta o mare însemnătate faptul, din punctul nostru de vedere, bineînțeles, ca şi noi să luăm parte la reorganizarea armatei şi la reconstrucția căilor ferate, şi ca meritul pentru acestea să nu fie atribuit numai Franței, după ce Rusia trimisese o armată atât de puternică pentru a stăvili invazia germană în România.

În aceste împrejurări, credeam că este de datoria mea să le expun francezilor rațiunile care făceau atât de necesare evacuarea armatei româneşti, atâta câtă mai rămăsese, în Rusia. Nu voiam să confer acestei chestiuni forma unui ultimatum adresat românilor, şi aceasta pentru a nu crea divergențe între noi şi aliații francezi, căci, în definitiv, această evacuare mai putea fi amânată.

De altfel, generalul Zaharov era de acord cu mine că operațiunile active pe frontul nostru nu vor avea loc decât în momentul în care aliații vor lansa o ofensivă generală, iar aceasta nu se va întâmpla înainte de venirea primăverii.

Când primăvara se va apropia, rămăşițele armatei române, după ce se va fi refăcut, vor putea să-şi reia locul în poziția întâi a frontului. Până atunci putea fi tolerată prezența lor în apropierea pozițiilor pe care le ocupau trupele noastre. Potrivit veştilor pe care le primeam, am constatat că această evacuare se află la ordinea zilei la cartierul nostru general. Or, la Iaşi, românii, mai ales Regele şi Regina, nici măcar nu voiau să audă de aşa ceva. Brătianu, de asemenea, se opunea unei asemenea eventualități în modul cel mai categoric. Era cât se poate de limpede şi de firesc, în acelaşi timp, că nici Regina, nici Brătianu nu voiau să admită ca România să devină un stat fără teritoriu. Brătianu credea cu convingere în victoria finală a aliaților şi el considera, şi pe bună dreptate, că în momentul încheierii păcii România s-ar afla într-o postură proastă dacă ar înceta să existe pentru câtva timp.

Având în vedere toate motivele pe care le-am enunțat mai sus, m-am hotărât, de comun acord cu generalul Zaharov, să nu mai insist în această problemă. Am întocmit, despre toate acestea, un raport amănunțit către Împărat; o copie a acestuia [i-]am trimis-o imediat lui Pokrovski, ministrul afacerilor externe, care-l înlocuise în acest post pe Stürmer, la foarte scurt timp după plecarea mea în România.

De fiecare dată când sosea poşta, primeam teancuri de hârtii în legătură cu plănuita evacuare. Mi se puneau tot felul de întrebări despre instituțiile care urmau să fie evacuate, despre

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

măsurile ce trebuiau luate pentru transportarea corpului diplomatic. Se iniţiau diferite proiecte pentru dislocarea serviciilor publice şi toate aceste sarcini îmi fuseseră încredinţate mie care n-aveam la dispoziţia mea decât doi secretari, dintre care unul, şi anume Şcerbacev, se ocupa cu cifrul şi cu problemele de contabilitate, iar celălalt, prinţul Gagarin, nu era făcut pentru o muncă intensă şi lipsită de orice legătură cu activitatea diplomatică curentă.

În ceea ce-l priveşte pe consulul Rusiei la Iaşi, care era atunci A. Savinov, el era în acea vreme supraaglomerat cu treburile sale, iar ajutorul lui, deşi foarte preţios, nu era totuşi permanent şi sistematic.

În aceste condiţii, am cerut să mi se trimită de la Petrograd un funcţionar cu multă experienţă care a lucrat timp îndelungat în cadrul Ministerului de Interne; acesta urma să se ocupe de toate problemele privitoare la evacuarea românilor şi să coordoneze cu succes măsurile pe care le vom lua noi cu indicaţiile pe care le vom primi de la diferitele ministere ruseşti, cărora le reveneau sarcini directe în ceea ce priveşte dislocarea românilor în Rusia.

Preşedintele Consiliului (rus), răspunzând cu solicitudine cererii mele, a obţinut numirea şambelanului Iacevschi, care fusese secretarul consecutiv a trei guvernatori generali în Polonia. Imediat ce a sosit la Iaşi, Iacevschi a mers să viziteze toate ministerele româneşti, pentru a întocmi liste cu înalţii funcţionari ce urmau să fie evacuaţi. El a fost cazat la mine în Legaţie, în camera în care locuise şi inginerul Lomonosov.

Mai cerusem, de asemenea, la Petrograd, să-mi pună la dispoziţie un funcţionar descurcăreţ care să poată să mă ajute în munca foarte complicată de repartizare a evacuaţilor în Rusia. Îmi trebuia un om foarte energic, capabil să execute ordinele mele şi să asigure legătura cu diferitele ministere interesate în această evacuare. A fost numit pentru această sarcină, contrar dorinţelor mele, senatorul Zasiadco, care nu-mi era câtuşi de puţin pe plac. Acest senator, chinuit de mania grandorii, şi-a început activitatea prin a strânge toţi secretarii de stat şi a le ţine o conferinţă într-una din sălile Consiliului Imperiului din Palatul „Maria”. El şi-a dat multe aere şi multă importanţă în a prezida această adunare pe care o întrunise fără să ţină seama de instrucţiunile mele. Îşi crea astfel un nou organism guvernamental care nu putea decât să împiedice bunul mers al lucrurilor şi pe care nu-mi era uşor să-l desfiinţez, dat fiind că eu mă aflam în acea vreme la Iaşi.

Am hotărât, prin urmare, să mai aştept pentru a rezolva această problemă până la apropiata mea vizită la Petrograd. Într-adevăr, puţin mai târziu, am avut prilejul să prezidez această adunare, pe care m-am grăbit s-o dizolv, dată fiind deplina sa inutilitate.

Toate problemele în legătură cu evacuarea erau studiate cu toată atenţia de Împărat; acestea îi erau prezentate, după ce le raportam eu de la Iaşi, chiar de preşedintele Consiliului.

În ceea ce priveşte eventuala transferare a familiei regale din România pe teritoriul rusesc, rapoartele mele treceau prin canalul Ministerului Curţii Imperiale.

Se hotărâse ca la dispoziţia evacuaţilor români să fie puse oraşele Nicolaev şi Kserson cu zonele înconjutătoare respective.

În acea perioadă de timp au început să sosească la Iaşi tineri funcţionari, delegaţi ai diferitelor ministere ruseşti, pentru a studia la faţa locului condiţiile în care urma să se efectueze exodul românilor în Rusia şi să raporteze organelor lor tutelare despre mersul acestei operaţiuni.

Trebuie spus că, din punct de vedere strict militar, nu era necesară o evacuare generală decât în cazul unei noi ofensive generale a nemţilor. Dar, dacă din punct de vedere militar nu existau motive, existau suficiente din punct de vedere economic care cereau această evacuare în mod imperios.

Devenea, într-adevăr, din ce în ce mai greu de a întreţine imensa aglomerare de mase militare şi civile aflate pe un teritoriu atât de restrâns cum era nordul (sic!) Moldovei.

Or, ideea abandonării teritoriului românesc care mai exista neocupat se lovea de o puternică opoziţie atât din partea guvernului român, cât şi a Curţii Regale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În plus, diplomații acreditați în acele timpuri la Iaşi erau şi ei foarte ostili proiectului unei evacuări generale în Rusia.

Aceasta atât din motive personale, cât şi politice. Ei considerau, pe bună dreptate, că viața la Iaşi, în mijlocul românilor, care cunoşteau atât de bine limba franceză, era, oricum, preferabilă vieții pe care ar fi urmat s-o ducă într-un oraş de provincie rusesc. Din această cauză, diplomații mă bombardau fără încetare cu întrebări, voind să afle care erau localurile ce le vor fi repartizate şi dacă fiecare legație va avea la dispoziția sa un vagon special cel puțin pentru transportul personalului şi al arhivei. Sarcina de a aranja toate aceste lucruri i-am încredințat-o lui Iacevschi, care a reuşit, într-adevăr, să se achite foarte bine de ea. Cu toate acestea, sarcina apăsa cu toată greutatea tot pe umerii mei. Era deosebit de important pentru mine să reuşesc cu orice preț s-o conving pe Regină de necesitatea de a abandona Iaşiul, dacă aceasta se va dovedi singura soluție posibilă. I-am mărturisit totuşi că eu personal speram că, până la urmă, va fi cruțată de această grea încercare pentru ea. I-am spus chiar că ar fi posibil ca ea să locuiască pe un vas de război românesc, ancorat în apele teritoriale ruseşti.

În urma întrevederilor mele numeroase cu prințul Ştirbei, am luat hotărârea să n-o mai deranjez pe Regina Maria cu toate aceste probleme care o întristau şi o îndurerau atât de mult.

În ceea ce priveşte problema referitoare la evacuarea bunurilor mobiliare ale Coroanei, am luat hotărârea de a o regla împreună cu prințul Ştirbei.

În aceste împrejurări, nu puteam să insist prea mult asupra urgenței evacuării.

Mi-am impus, prin urmare, să par mai degrabă optimist în întrevederile pe care le aveam cu colegii mei diplomați şi cu guvernanții români, ca şi cum nu aş mai considera evacuarea o chestiune imperios necesară.

În acelaşi timp, am luat toate măsurile necesare pentru ca această evacuare să se realizeze, la momentul potrivit, în nu mai mult de două-trei zile, fără grabă şi fără panică.

[A.A. Mossolov, *Misiunea Mea în România (Memorii)*, ediție de Marin. C. Stănescu, Editura Silex, Bucureşti, 1997, p. 81-85]

12. 27 februarie/12 martie 1917, Iaşi, Informare a contelui Saint-Aulaire adresată Ministerului Afacerilor Externe al Franței despre mutarea sediului Marelui Cartier General de la Bârlad la Iaşi

Jassy, 12 Mars 1917, No. 142

Le transfert des grands quartiers généraux russe et roumain de Berlad à Jassy est décidé. Déjà le Général Sakharoff est arrivé dans cette dernière ville avec une partie de son Etat-Major. Le grand quartier général roumain et le Général Berthelot doivent s'y installer dans quelques jours. Cette mesure est indépendante de la situation toujours stationnaire du front roumain. Le commandement russe l'a motivée par la position plus centrale de Yassy par rapport à l'ensemble des armées placées sous les ordres du général Sakharoff, notamment de l'armée de Bukovine. De son côté, le Gouvernement roumain qui, faute de moyens de communications, n'avait aucune liaison avec le Grand quartier général insistait pour ce transfert afin de supprimer une dualité qui se traduisait par un redoublement d'anarchie. La cohabitation dans la même ville peut, il est vrai, causer un conflit où le gouvernement n'aurait sans doute pas le dernier mot.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 89, c. 615]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***13.* 3/16 martie 1917, Iaşi, Raportul generalului Henri-Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, asupra vizitei la Corpul 5 Armată**

Mission Militaire Française en Roumanie, 3/16 Mars 1917. Rapport du Général Berthelot sur sa visite au 5e Corps d'Armée

Au cours de ma visite au 5e Corps d'Armée, mon attention s'est portée principalement sur les effectifs, les ressources et l'état actuel de l'instruction. Dans la majeure partie des troupes, les effectifs sont au complet. Dans quelques-unes, il manque un certain nombre d'hommes; d'autres, au contraire et particulièrement l'artillerie, sont au-dessus du chiffre fixé par les dernières instructions. Dans l'ensemble, avec 3 ou 4000 hommes de supplément, les trois divisions du 5e corps seraient tout à fait reconstituées. A l'artillerie lourde que j'ai vue simultanément, on demande de reprendre un certain nombre d'hommes provenant de l'artillerie de forteresse, qui ont été versés il y a trois mois dans quelques régiments de nouvelle formation, et qui seraient parfaitement aptes au service de l'artillerie, notamment pour les manœuvres de force. Un simple échange d'hommes, nombre pour nombre, permettra peut-être de réaliser le désir du Commandement de l'Artillerie lourde.

En ce qui concerne les officiers, on se plaint surtout dans les corps de troups du petit nombre d'officiers aptes à commander des batteries ou des compagnies. Il est certain que cette catégorie fait un peu défaut, mais avec une instruction bien dirigée on peut arriver à dresser des commandants d'unités, en choisissant très sérieusement les plus aptes dans les cadres inférieurs. C'est ce qui a été réalisé en France à un moment où la même pénurie se faisait sentir. La prochaine promotion d'officiers sortant des Ecoles militaires permettra certainement de doter toutes les unités du nombre d'officiers qui leur est indispensable. On insiste surtout dans les régiments pour que les officiers qui exercent le commandement des bataillons et des compagnies soient investis du grade de commandant ou de capitaine; quelques-une d'entre eux, en effet, étant moins anciens que leurs camarades, ne jouissent peut-être pas de toute l'autorité que leur donnerait une promotion définitive.

L'instruction a été notablement retardée dans presque toutes les unités, tant parce que le matériel nécessaire (armement de toute nature) faisait défaut en partie, que parce que les conditions d'installation et d'hygiène laissaient énormément à désirer. Seuls les cours institués aux centres d'instruction du Corps d'Armée, mitrailleuses et grenadiers, ont pu fonctionner régulièrement. Dans quelques régiments également où l'état sanitaire était moins mauvais que dans les autres, on a pu également reprendre l'instruction individuelle et l'instruction du groupe. J'estime cependant que l'on pourrait peut-être faire mieux. Je crois que la question sanitaire que je vais exposer plus loin ne devrait pas empêcher l'instruction des cadres et notamment celle des officiers. Quelques conférences peuvent mettre les officiers plus au courant des conditions actuelles de la guerre, notamment en ce qui concerne l'emploi des différentes armes dans une même action. Il est nécessaire que tous les officiers d'infanterie soient au courant des moyens d'action de l'artillerie et des résultats qu'on peut on attendre, de même que tous les officiers d'artillerie doivent connaître les procédés de combat de l'infanterie et la meilleure manière de préparer et d'appuyer son attaque.

Mais il est certain que l'instruction ne pourra battre son plein que lorsque l'état sanitaire aura été sérieusement amélioré. Cet état sanitaire est inquiétant. Dans l'ensemble, on trouve dans les différentes unités du 5e corps d'Armée un nombre moyen de malades de 10% et atteignant parfois 15% de l'effectif. Seuls quelques corps de troupe particulièrement bien commandés et où tout le monde s'occupe des conditions d'installation matérielle et de nourriture des hommes, le nombre des malades s'abaisse à 5 ou 7%. La mortalité est également très gran-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de. On signale quelques cas de choléra, un plus grande nombre de typhus exanthématique, un grand nombre de fièvre récurrente; des bronchites et maladies des voies respiratoires, etc. Toutes ces maladies sont des maladies de misère physiologique qui tiennent: à l'encombrement, à l'insuffisance des effets et du line et surtout à un régime alimentaire absolument insuffisant. La construction des bordei remédiera dans une certaine mesure à l'encombrement, à la condition encore qu'on prenne des mesures d'assèchement de ces installations avant le moment où l'on y mettra la troupe. La question de la nourriture est plus grave et j'estime, si l'on ne trouve pas le moyen d'augmenter très considérablement la ration de viande, que les épidémies se développeront de plus en plus. Actuellement, la ration normale est de 250 grammes par jour, pour trois jours seulement de la semaine. Cette portion n'est pas seulement de la viande; elle comprend également des os. En tout cas la viande est d'une telle maigreur que son rendement alimentaire est presque insignifiant; on manque de graisse ou de lard, bien qu'on me signale notamment à Vaslui un dépôt assez considérable qui appartient au Ministère de la Guerre.

Les zones de ravitaillement des divisions ne sont pas suffisamment garanties contre les achats exécutés au compte d'unités qui ne sont pas dans cette zone. On m'a signalé, en particulier, que des propriétaires ou des paysans ont été assez peu scrupuleux des intérêts de leur armée pour abandonner des approvisionnements réquisitionnés à des intendants de l'armée russe qui leur offraient de payer ces approvisionnements à un taux plus élevé et il est regrettable de constater que les soldats roumains sont pour la plus part d'une maigreur caractéristique qui apparait d'autant plus qu'à son voisinage le soldat russe parait en parfait état de santé. Pour les animaux, chevaux et bétail, la situation parait encore plus grave. Les approvisionnements en fourrage diminuent de plus en plus et l'on peut se demander si l'on pourra atteindre facilement le moment où le printemps permettra de les nourrir avec de l'herbe fraîche. Je crois qu'il aurait lieu de déterminer dès maintenant quelle quantité de bétail il est possible de nourrir avec ce qui reste et de se résigner à sacrifier la partie qu'on ne pourrait pas conserver sans risquer de la voir mourir faute de fourrage. Si l'on se résout à cette solution, on aura du moins la possibilité de nourrir l'armée et de la remettre plus facilement en état. Mais il est indispensable que cette mesure soit prise dans le plus bref délai.

En ce qui concerne l'habillement, on constate depuis quelques jours une certaine amélioration. Par contre, le linge fait extrêmement défaut. Toutes les mesures de propreté individuelles sont intimement liées à celles résultant de la possibilité de doter les hommes de linge de rechange. Il faudrait pouvoir doter chaque homme de 2 chemises et de 2 caleçons. J'ai signalé déjà au Ministère de la Guerre un certain nombre de wagons de toile et de wagons de fil appartenant à la Roumanie et qui se trouvent actuellement dans la région d'Odessa. La transformation de cette toile en chemises et caleçons pourrait être faite rapidement tant sur place dans les corps de troupe ou par les œuvres organisées en Roumanie même, que dans le sud de la Russie; il suffirait de donner au Général Kianovski les instructions nécessaires, car il m'a dit qu'il avait les moyens de faire confectionner rapidement une certaine quantité d'effets. Pour compléter les mesures sanitaires il y aurait lieu d'être très sévère sur l'entretien des abords même des cantonnements, que j'ai malheureusement trouvés presque partout souillés d'immondices. Les fouillées de campagne ne sont pas organisées; on trouve des cadavres de chevaux le long des routes sans que personne songe à les enfouir. Il y a en certains points de la région occupée par le 5e Corps de la pierre calcaire que certains corps transforment actuellement en chaux. Il faudrait généraliser cette mesure, de façon à procurer partout de la chaux vive; ce serait le meilleur moyen d'assainir les villages, les fouillées et les abords des campements.

Une mesure prise hâtivement complique encore la situation. On a procédé simultanément à des mutations très nombreuses entre les médecins des troupes et ceux des services; de sorte qu'actuellement les corps de troupe qui on exécuté l'ordre sont démunis du personnel médical

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

si nécessaire au moment des éclosions des épidémies; certains médecins également n'ont pas le sentiment du devoir suffisamment développé et profitent de leur mutation pour prendre quelques jours de permission, alors que les soldats souffrent de leur absence.

Tel est l'exposé qui n'est certes pas brillant, que je crois devoir soumettre, des conditions actuelles où se trouvent les troupes du 5e Corps d'Armée.

Berthelot

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 317, c. 710-712]

***14.* 3/16-4/17 martie 1917, Iaşi, Scrisoarea şefului Misiunii Militare Franceze în România, general Henri-Mathias Berthelot, către ministrul de război, referitoare la acoperirea necesităților de armament şi muniție ale armatei române**

G.Q.G. Roumain, 16 et 17 Mars 1917
Chef Mission Française à Ministre Guerre

Réponse à lettre no. 9020 1/M du 25 Janvier de M. Albert Thomas.

A. Munitions infanterie

1. Fabrications de cartouches complètes.

Les éléments cartouches complètes prêts y compris chargeurs nécessaires existant en Roumanie permettent de confectionner 50 millions de cartouches 6,5 mm et 126.000 de 8 pour fusils autrichiens. Les éléments complets existant en Russie permettent fabriquer 13 millions coups de 6,5 mm. Pyrotechnie peut charger chaque jour de 500.000 à 1.000.000 de cartouches. Les éléments incomplets sont justes suffisantes pour assurer réfection cartouches manquées dans les travaux chargement.

2. Réfection d'étuis. Étuis disponibles pour réfections: fusils C mm 5–235.000; 8 idem autrichien 235.000; 8 Lebel 135.000; Weterly 350.000.

3. Confection d'étuis. Les approvisionnements de laiton en bandes et flanc de 2,5 mm sont réservés pour fabrication urgente de détonateurs et étoupilles; ils ne pourraient être utilisés du reste pour la fabrication sans intérêt d'étuis 8 mm autrichiens. Atelier confection de douilles de la pyrotechnie pourrait atteindre production journalière de 50.000 étuis de 6,5 mm; cette fabrication nécessiterait mensuellement 75.000 kilogrammes flanc de laiton de 3,4 mm qui font défaut.

4. Utilisation des étuis réfectionnés ou confectionnés ne peut être réalisé qu'en constituant stocks capsules et balles (en particulier ces derniers que pyrotechnie ne peut plus fabriquer). Une commande de 10 millions de balles serait nécessaire pour utiliser étuis réfectionnés à réfectionner.

5. Observations. Travail confection et réfection étuis ne sont pas urgent, car il existe gros stocks coups complets et surtout parce que balles manquent. Machines pyrotechnie qui seraient absorbées par ce travail seront plus avantageusement utilisées pour faire journellement capsules chargées 300 à 500.000; étoupilles: 3000; détonateurs divers 6000 à 10.000 tubes même chiffre.

B. Munitions artillerie

1. Confection (provisoire) obus. S'il était possible recevoir journellement et régulièrement 30 tonnes fonte par jour les installations fonderie et usinage terminées permettraient fabrications journalière de 3000 corps d'obus en fonte aciérés dont: 1600 obus de 53, 400 obus de 57, 250 obus de 63, 750 obus de 87 anciens modèles. Mais livraisons fonte ne se font pas et ne

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pourront se faire d'ici plusieurs mois en raison de crise générale transports russes et besoins roumains beaucoup plus urgents à satisfaire.

2. Confection coups complets avec éléments et matériaux disponibles. Pendant mois Avril, Mai et Juin production Roumanie en munitions artillerie doit être limitée aux munitions qui peuvent être préparées avec éléments disponibles dans le pays pour raison indiquée au paragraphe précédent. On opérera finissage pièces non terminées et évacuées de Valachie et utilisera matériaux (fonte) qui pourront être trouvés pays. Les quantités de coups complets qui peuvent être produits dans ces quatre mois sont les suivantes:

Nature et calibre pièces	**Production schrapnels**	**Production obus explosifs**
Canons de 53	néant	24.000
Canons de 57	16.000	121.200
Contre avions	2.500	néant
Canons de 63	1.500	néant
Canons de 75 modèle 1904	17.000	480.000 en acier, 17.400 en fonte
Canons de 75 modèle 1912	néant	5.400
Canons de 75 modèle 1880	néant	16.000 dont 6000 en fonte
Canons de 78 (1868)	néant	21.200; 10.800 avec gargouusses charges poudre noire
Canons de 87 (1880)	néant	2000
Canons de 105 (1891)	néant	5000
Obusiers de 105 (1901)	285	73.000
Obusiers de 120 (1901)	3160	2000
Obusiers de 120 (1888)	néant	1000
Obusiers de 120 L Français	néant	14.000
Canons de 120 C	néant	10.900
Canons de 150 (1885-1891)	néant	18.000
Obusiers même calibre (1912)	néant	6700
Obusiers de 152 4 Armstrong	120	1300
Canons de 155 (Bange)	néant	1915
Obusiers de 210	néant	3500

Observations. Direction de l'Artillerie doit faire connaître s'il est utile ou non de continuer confection de coups complets pour canons de 75 modèle 1880 et de 78 modèle 1868.

3. Réfection des douilles. Un atelier fonctionne actuellement sur base d'une production journalière de 2400 douilles de 75 modèle 1904. Cette production pourra atteindre 9000 après montage de l'installation envoyée de France en septembre 1916 qui est arrivé Octobre à Arkhangelsk et n'est pas encore parvenue Roumanie.

C. Poudres. Les quantités de poudres nécessaires aux coups complets fabriqués en Mars, Avril et Juin existent en Roumanie. Les poudres spéciales aux pièces roumaines seront confectionnées par fabriques de Botoshani. Production en kilogrammes: Mars 40.000, Avril 70.000, Mai 100.000, Juin 100.000 etc. Il faut que des arrivages réguliers en Roumanie de Russie soient assurés à partir de fin Mai.

D. Explosifs. Jusqu'à mois de Mai, approvisionnements sont suffisants; à partir de cette date il faudra que les dépôts roumains en Russie résidèrent explosifs qui y avaient été évacués et qui seront alors nécessaires pour chargement obus fabriqué.

E. Personnel nécessaire. Je vous confirme mon télégramme no. 10.081 à 83 du 11 Mars qui vous demandait un technicien pour suivre en personne les fabrications en Roumanie et qui serait adjoint pour Roumanie au Colonel Piot.

F. Réparations du matériel d'artillerie et des équipages militaires. Arsenal ne peut réparer les tubes canons usés qui doivent être envoyés en Russie. Toutes les autres réparations seront faites par Arsenal. Pour exécution de ces travaux, il faut obtenir livraison régulière

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

des matériaux. Matériels nécessaires sur base consommation mensuelle suivante exprimée en kilogrammes:

Fer plat et rond 46. 000
Fer profilé 11.500
Vis, écrous, boulons et chaines 32.000
Tôle de fer et acier 5650
Tôle de zinc 1000
Peaux diverses 4000
Toiles diverses 1500.

Confection de même matériel. Un atelier fabrication de matériel artillerie (affût caissons chargés de fabriquer le matériel destiné au remplacement de celui hors service doit être installé en Russie aux environs de Nicolaiew, il comprendra 2000 ouvriers roumains en entrera en service en Juillet 1917).

[S.A.N.I.C, fond Microfilme Franța, rola 176, c. 386-391]

***15*. 11/24 martie 1917, Iaşi, Articolul lui N. Iorga[1], „Generalul Berthelot”, în care acesta prezintă rolul Misiunii Militare Franceze în România şi personalitatea şefului acesteia**

Nu vreau să schițez figura ca ostaş a generalului frances care a venit aici ca să căutăm împreună căile biruinței şi de la sfatul luminat al căruia avem încă atâta de aşteptat. Alții au această chemare şi o vor îndeplini la ceasul când fiecăruia trebuie să-i arătăm recunoştința ce se cuvine pentru că a muncit lângă noi şi ni-a dat sprijinul cunoştințelor şi energiei sale. N-am nici onoarea de a cunoaşte, în isolarea mea socială, pe acela care, după mărturia tuturora, a adus, alături de marile sale calități ostăşeşti, şi acel spirit de dreaptă cumpănire, dar şi de curtenitoare prevenientă, care deosebeşte nația sa. Câte am avea să învățăm şi supt acest raport de la acea solidă şi sănătoasă burghesie francesă, călită în seculare lupte istorice, al cării represintant este generalul!

Vreau să comunic numai cetitorilor miei plăcerea ce mi-a produs o visiune de oaste, în ce are ea mai simplu şi mai frumos.

Plecând de la cartierul său, generalul frances mergea călare la rosturile sale, cu ofițerul de ordonanță lângă dânsul. Şi era în frumoasa uniformă legată de vechi şi mari tradiții, în ținuta plină de o superioară demnitate în care nu se amesteca totuşi nicio trufie de castă, în liniştita înaintare solemnă a micului grup, în fața plină de energie calmă a generalului atâta armonie – un tablou de Meissonnier –, încât lumea numeroasă care umplea trotoarele se opria în loc şi multor civili – între cari mă mărturisesc şi eu – li veni a să salute în acel care trecea, nu numai pe marele tovarăş de arme al soldaților noştri, pe prietenul României şi pe trimesul mândrei armate francese, ci pe acela în care se întrupa ceia ce rasa noastră latină înțelege prin armată.

A venit războiul acesta nou de ingineri mecanici şi de matematici. Undeva într-un coif lucrează un om care ține înaintea sa hărți de drumuri şi liste de calcule. Când iese din colțul acela de muncă, el aleargă grăbit cu automobilul, cum fac şi alții, tot aşa de grăbiți, cari nu iese din niciun colt de muncă. Sunet de sirenă, fum, o licărire de colori şterse, aşa cum trebuie ca să nu le vadă duşmanul. S-a isprăvit.

Dar sufletele noastre, pe care nicio predică de puritanism abstract nu le poate despoia de aspirațiile lor către frumuseță, vreau pe lângă toate mijloacele moderne cari duc spre biruință,

[1] N. Iorga (1871-1940), cel mai mare istoric român şi om politic de primă mărime. A fost prim-ministru în perioada 1931-1932. Opera sa este impresionantă, greu de egalat. În timpul războiului a avut un rol foarte important de mobilizare a opiniei publice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ceva mai mult. *Li trebuie imaginea* [subliniere în textul original], acea imagine pe care şi arta a coborât-o aşa de adânc în sufletele acestea, până şi la chipurile asupra cărora ni se opresc ochii în cărțile de istorie. Acea mândră imagine ostăşească în care să se vadă şi ceia ce împodobeşte lupta pentru patrie şi ceia ce în figura omenească însăşi se oglindeşte măreț din conştiința ei.

Generalul Berthelot arată că totuşi e permis ca ea să ni se deie. Şi pentru această privelişte, care a fost, cred, pentru toți şi, ca o solie de vremuri mai bune, îi suntem foarte recunoscători.

11 martie 1917

[N. Iorga, *Memorii. Însemnări zilnice (mai 1917 – martie 1920) Războiul național. Lupta pentru o nouă viață politică*, Bucureşti, f. a., vol I, p. 269-271]

16. 18/31 martie 1917, Iaşi, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot privind situația armatei române şi situația din Rusia

Am primit ieri o depeşă de la Janin, comunicându-mi o telegramă inadmisibilă a lui Painlevé[1], în care îl desemnează pe Janin să evalueze situația armatei române şi decizia care trebuie luată în această chestiune. Răspund printr-o telegramă că problema deplasării armatei române este rezolvată prin refuzul regelui de a părăsi pământul românesc. Ruşii trebuie să conştientizeze asta. Notă pe tema stării generale a armatei române.

I-am vorbit generalului Prezan despre intenția mea de a merge să văd şcolile militare. De Luynes care se întoarce din Caucaz îmi împărtăşeşte proasta lui impresie în legătură cu ceea ce se întâmplă în Rusia: haosul este omniprezent, frizând anarhia. De Belloy vine să îmi vorbească despre organizarea unui batalion de puşcaşi marini selectați din echipajele flotei române, care altfel nu mai are nicio posibilitate de acțiune. Hucher îmi povesteşte despre beţele-n roate puse de Averescu şi de omul lui de încredere, Ressel, pentru a împiedica acțiunea ofițerilor noştri!

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 165-166]

17. 22 martie/7 aprilie 1917, Notații ale generalului Averescu referitoare la vizita regelui la unitățile Armatei 2 şi promisiunea adresată militarilor de realizare a reformei agrare

Regele a sosit din nou. Nici prin minte nu-mi putea trece adevăratul motiv!...

În orice caz, este o zi de mare însemnătate şi denotă că o stare de foarte serioasă îngrijorare domneşte în cercurile înalte ale țării. Probabil că au contribuit mult la producerea ei şi evenimentele din Rusia, care devin din ce în ce mai complicate.

M.S. Regele a inspectat centrul de instrucție, a asistat la un mic exercițiu tactic la câmp şi apoi s-au vizitat spitalele „Regele Ferdinand" şi „Cazarma 4 Obuziere". A fost mulțumit de modul cum sunt adăpostiți şi îngrijiți bolnavii.

În realitate, la Obuziere totul este organizat foarte primitiv, dar pare că la Iaşi este ceva îngrozitor şi de aceea modestia, ca să nu zic sărăcia, de aici, nu este băgată în seamă.

După-amiază (masa a fost luată în vagon) am mers la cele două divizii în refacere, 8 la Răcăciuni şi 1 la Negri. După revistă şi defilare, în fiecare loc, Regele a pus a se strânge trupa în careu şi a ținut câte o cuvântare cam la fel.

[1] Paul Painlevé (1863-1933), savant de renume mondial, premiat de Academia Franceză (1890). A fost un promotor al aviației, publicând o lucrare celebră pe acest subiect în 1911. A intrat în viața politică în 1910, fiind ales deputat. În 1915 a intrat în guvern (1915) ca ministru al instrucțiunii publice. În perioada martie–septembrie 1917 a fost ministru de război şi efemer premier al Franței (septembrie-noiembrie 1917). A continuat activitatea politică şi după război, având numeroase responsabilități guvernamentale, inclusiv pe cea de prim-ministru.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În rezumat, după o introducere, cu care arată mulțumirile Sale pentru bravura desfăşurată în trecut şi nădejdea ce pune în bravura viitoare, prin care se va izbuti a se libera țara de duşmani, a dat soldaților făgăduiala că pământul, pentru care luptă, va fi al lor. Cuvântarea, deşi într-un mediu exclusiv militar, avea în partea ei finală un caracter eminamente politic.

Am crezut că nu era în căderea mea să răspund Regelui, căci ar fi fost o necuviință să ignorez în răspunsul meu partea politică a cuvântării, iar pe de altă parte atingând acel punct, m-aş fi amestecat în lucruri care ieşeau din sfera atribuțiunilor mele.

Am tăcut.

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 123-124]

18. 29 martie/11 aprilie, Iaşi, Articolul lui N. Iorga, „Cuvântul regelui”, prin care acesta subliniază semnificația promisiunii lui Ferdinand de realizare a reformei agrare

În duioasele şi mândrele cuvinte, pline de atâta iubire pentru tovarăşii săi de luptă şi de încredere nezguduită în viitorul țerii asupra căreia cârmuieşte, nu pentru a „presida”, ci pentru a vedea, a auzi şi a lucra mai presus de toți, cum mai presus de toți se găseşte Tronul, Regele a spus încă o dată soldaților țerani că făgăduința Sa e dată în chip solemn şi irevocabil, că ea se va îndeplini cu orice preț. „Vi se va da pământ“ e scurta şi hotărâtoarea formulă, care nu sufere nicio răstălmăcire din partea acelor cari s-ar refusa să înțeleagă sau n-ar voi să urmeze necesitatea absolută a timpului cuprinsă în declarația Suveranului. El însuşi, Domnul țerii, va da pilda; din pământul ce are Coroana, din pământul lăsat ca moştenire de întemeietorul Regatului se vor desface ogoare pentru aceia cari cu arma în mână au dovedit cât de drag li este acest strămoşesc pământ. Se va statornici din nou astfel acea legătură dintre sufletul omului şi stăpânirea lui care au făcut odinioară nebiruita putere a acestui neam.

Când orice patriot se bucură de anunțarea marelui act ca apropiat, istoricul mai are şi misiunea de a-l urmări în originile sale.

În această decisiune a unui mare şi nobil suflet nu e nicio înrâurire din afară, a împrejurărilor sau a oamenilor.

Trecuseră grozavele lupte din Mart 1907. Se ştie cum s-au interpretat asigurările date de Regele Carol în clipa când viitorul însuşi al țerii părea primejduit, căci străinul era chemat aici ca să „facă ordine“, de aceia chiar care astăzi, la Bucureşti, îi formează curtea şi clientela. Atunci, represintând Coroana la desvelirea statuii lui Vodă Ştirbei în Craiova[1], Principele Moştenitor a rostit judecăți asupra operei agrare a Voevodului de acum cincizeci de ani, în care se vedeau punctele principale dintr-un program de Domnie. Cel d-intâiu era prefacerea condițiilor de viață ale claselor muncitoare în aşa chip încât pe îndestularea şi mulțămirea lor să se poată sprijini cu siguranță Statul. Atunci nimeni nu prevedea vreun război. Scopul se fixa de sine, printr-un proces de conştiință, nu printr-o impunere.

Nimeni nu ridicase din nou, în mijlocul dureroasei emoții a unei evacuări şi retrageri, chestia acelor reforme pentru care în 1914 fusese aleasă o Constituantă, ale cării zăbăvi vor fi apreciate după cuviință de cercetătorii vremilor ce vin. Atunci în Mesagiul său şeful unei oştiri care tăcuse mai mult decât se putea cere de la puterile omeneşti rămase cu aşa de puțin sprijin într-un furios război de maşini, rostia tare şi desluşit intenția sa de a face ca numele lui Ferdinand I-iu să rămâie nedeslipit de liberarea socială definitivă a țeranului, precum a lui

[1] Este vorba de Barbu Dimitrie Ştirbei (Ştirbey) (1785-1869), domnitor al Țării Româneşti (1849-1856). În curtea Bisericii Sf. Treime din Craiova a fost dezvelit, în 1912, monumentul care i-a fost dedicat. Autor este sculptorul francez Jean-Jules-Antoine Lecomte du Nouÿ. Prințul moştenitor Ferdinand a participat la dezvelirea lui şi a omagiat personalitatea domnitorului, reiterând două din reformele sale – îmbunătățirea stării țăranilor şi reforma armatei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Carol I-iu[1] nu se va putea despărți de Independență şi al lui Cuza-Vodă[2] de întâia împroprietărire a aceluiaşi sătean.

Pe atunci în niciuna din țerile vecine nu se petrecuse nimic care să arăte că pe lângă preocupările unui crâncen războiu, pe viață şi pe moarte, mai pot exista altele.

*

Dovada e făcută pe deplin. Regele a voit aşa după îndelungata cugetare, plină de simțul răspunderilor Sale, asupra sarcinei pe care Istoria i-a fixat-o Lui, şi numai Lui.

Şi în acest caracter al prefacerilor ce se vor îndeplini stă însăşi cea mai puternică garante a lor. Căci niciun capriciu de persoană, niciun punct de program al vreunui partid şi niciun interes de clasă nu vor putea să împiedice opera de dreptate, atâta timp cât prin iubirea şi sprijinul devotat al tuturor oamenilor muncitori şi cinstiți, şi împotriva oricării uneltiri, Domn al României e Ferdinand I-iu.

29 martie 1917

[N. Iorga, *op.cit.*, 346-347]

19. 6/19 aprilie 1917, Iaşi, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la situația trupelor ruse din Moldova şi la greutățile în aprovizionarea armatei române

Domnul Diamandy, în trecere pe aici, pare să aibă încredere în evenimentele care se petrec la ora actuală în Rusia. Eu sunt ceva mai puțin încrezător, văzând ce se întâmplă aici. Grupuri de soldați ruşi au manifestat pe străzile Iaşului purtând steaguri roşii cu inscripția *mir*, ceea ce înseamnă „pace". Pe de altă parte, Leciţki[3] şi-a dat demisia pentru că i s-a refuzat dorința de a reinstaura cât de cât disciplina în cadrul trupelor! În fine, generalul Talgreen minte cu neruşinare în privința resurselor acordate pentru hrănirea armatelor ruse din România. Susține că a înlocuit cu strictețe tot ce au consumat acestea. E de-ajuns să compari cifrele tonajului vagoanelor care au tranzitat Iaşiul cu efectivele ruse. Şi materialul pentru români, care tot nu soseşte! Paraschivescu propune să trimitem un ofițer în căutarea acestui material. Ar trebui câte un însoțitor pentru fiecare tren!

Un torpilor a naufragiat la gurile Dunării. Se pare că trei dintre ofițerii noştri s-ar fi înecat. Amiralul Bălescu[4] vine să îmi prezinte condoleanțele sale.

Generalul de Candolle, de origine elvețiană, vine la Marele Cartier General al armatei române ca reprezentant al armatei britanice. Mi se pare un cunoscător foarte avizat al problemelor industriale şi comerciale.

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 170-171]

---

[1] Carol I (1839-1914), domnitor (1866-1878), alteță regală (1878-1881), rege al României (1881-1914). Una dintre cele mai mari personalități ale istoriei moderne şi contemporane a României.

[2] Alexandru Ioan Cuza (1820-1873), lider al revoluției de la 1848, domnitor al României (1859-1866). Domnia sa este una dintre cele mai importante din istoria modernă a românilor prin reformele ample care au fost adoptate.

[3] Platon Alekseevici Leciţki (1856-1921), general rus. A absolvit Şcoala Militară din Varşovia. A participat în războiul ruso-japonez (1904-1905). În 1905 a devenit general-maior şi numit comandant al Brigăzii 1 a Diviziei 6 est-siberiene de puşcaşi, iar în 1906 a fost numit comandant al acestei divizii. În 1908 a avansat în gradul de general-locotenent şi a devenit comandantul Corpului 18 de Armată, iar în 1910 a fost numit la comanda forțelor armate ale Districtului militar din Extremul Orient rus. La 9 august 1914 a devenit comandantul Armatei 9, dislocată pe flancul drept al frontului de sud-vest, trimisă în 1915 în Bucovina. A participat la bătăliile de la Lemberg şi de pe Vistula, şi la ofensiva Brusilov. S-a retras din armată în 1917. În 1919 a intrat în rândurile Armatei Roşii. A fost arestat în 1921. A murit în închisoare.

[4] Constantin Bălescu (1864-1929), contraamiral (1913), viceamiral (1920), preşedinte al Comitetului Executiv al Marinei (1916-1918), comandant al Marinei Militare Române (1918-1920).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

20. 11/24 aprilie 1917, Iaşi, Raport al prințului Carol către regele Ferdinand în urma inspecției trupelor Armatei 2

1917, Aprilie 11, Iaşi, No. 4

Raport către Maiestatea Sa Regele

Sire,

În conformitate cu Înaltul ordin al Maiestății Voastre, am deosebita onoare a raporta că am inspectat parte din trupele Armatei 2, în intervalul 31 martie-9 aprilie.

Trupele şi serviciile ce-am trecut în inspecție sunt:

Corpul 2 Armată:

a) Cartierul Corpului 2 şi instalarea birourilor;

b) Divizia 3 şi Divizia 12;

c) Apărarea antiaeriană a podului căii-ferate de pe Trotuş, de la Cornățelul;

d) Construirea podului peste Trotuş destinat a face legătura spre Sascut;

e) Escadrila de aviație de la Gârbovanu.

Corpul 4 Armată:

a) Cartierul Diviziei 7 şi instalarea birourilor;

b) Regimentul 14 Infanterie.

Aveam în program inspectarea tuturor trupelor şi serviciilor Armatei 2, precum şi Vânătorii de Munte; vremea rea însă, care împiedică ca rezultatele să fie în adevăr profitabile, m-a silit a întrerupe inspecțiile pentru câteva zile. Observațiile şi propunerile rezultate, în urma acestei inspecții, am onoarea a le arăta, cu cel mai deosebit respect, aci mai jos:

Corpul 2 Armată:

Corpul 2 Armată are Diviziile 3 şi 12 pe front; iar Divizia 1 înapoi ca rezervă şi în refacere. Frontul ocupat de Corpul 2 A. este cuprins între satul Ireşti inclusiv – la stânga şi până în dreptul cotei 561 de pe dealul Drăgoteştilor, la dreapta. Comuna Răcoasa este limita stângă a Diviziei 3 care se află la dreapta dispozitivului Corpului de armată. La dreapta sa Corpul 2 A. se leagă cu Divizia 6 din Corpul 1; iar la stânga cu Ruşii.

I. *Efective*: Corpul de armată – cele trei divizii, artileria grea, Regimentul 10 Călăraşi şi cartierul – are azi: 1.172 ofițeri şi 43.869 trupă. Acest efectiv abia atinge două treimi din ceea ce trebuie să aibă după tabelele de efective.

II. *Încadrarea*. Divizia 3: la patru regimente de infanterie lipsesc comandanții; unii mutați prin înaintare, fără a se numi înlocuitori, cazul colonelului Epure; iar alții neprezentați cum este Lt-Colonel Abeg Filip, comandantul Regimentului 3 Dâmbovița No. 22. Dacă la Regimentul 2 Vânători nu va fi adus maiorul Buttescu, propun a rămâne comandant maiorul Iacobini un om destoinic, priceput, cinstit şi care cunoaşte regimentul şi este bine cunoscut în regiment, şi bine apreciat de şefii săi. Colonelul Constantinescu Stan, comandantul Brigăzii 5 Infanterie, a fost detaşat la Centrul de instrucție al Armatei 2, de la Tg-Frumos. Cred că aci ar fi putut fi trimis un alt ofițer superior din acei rămaşi la dispoziția Ministerului; iar Colonelul Constantinescu să rămână la comanda brigăzii sale. Dintre medicii repartizați Diviziei nu s-au prezentat 25; iar 10 lipsesc cu totul fiindcă sunt dintre cei morți sau prizonieri.

Divizia 12: Are lipsă 3 ofițeri superiori şi 48 de căpitani, înlocuiți cu ofițeri de rezervă subalterni. Lipsesc încă 32 de medici, cari nu s-au prezentat încă la serviciu, cu toate intervenirile făcute.

III. *Starea sanitară*. Este relativ bună. În general este mult mai bună decât a trupelor în refacere. Se observă că atâta timp cât trupele de pe front n-au intrat deloc în contact cu părțile lor sedentare n-au avut niciun bolnav contagios. Recruții sau oamenii trimişi de la Centrul de instrucție al Armatei au adus şi tifosul exantematic şi recurent. Divizia 3 are: 840 în infirmeriile

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

corpurilor, din cari 250 de febră recurentă, 527 la ambulanțele diviziei, din cari 283 cu febră recurentă şi 15 exantematici. Aceştia din urmă toți sunt veniți de pe zona de reorganizare. Divizia 12 are: 537 în infirmeriile corpurilor, din cari 116 cu febră recurentă; 1.020 la ambulanțele diviziei, din cari 234 cu febră recurentă şi 36 cu tifos exantematic.

IV. *Echipament*. Față de efectivul prezent, echiparea este satisfăcătoare; totuşi, sunt multe lipsuri, în special în micul echipament care ar trebui de urgență complectat.

V. *Armamentul*. După noua organizare, lipsurile în armament sunt:

Divizia 3: 8 ts. 75 mm, 4 Ob.105, 8 Ob.155, 56 Mort, 7536 arm. şi carab.

Divizia 12: 13 ts. 75mm, 4 Ob.105, 8 Ob.155, 48 Mort, 8826 arm. şi carab.

VI. *Material telefonic*. Lipseşte foarte mult. Este destul să arăt că la ambele Divizii – 3 şi 12, lipsesc 206 telefoane, fără a mai socoti cablul, bobinele, centralele etc. Asemenea se simte mare lipsă şi în uneltele portative.

VII. *Hrana*. În general este bună şi suficientă. La Divizia 3, în cursul lunilor februarie şi martie s-a simțit lipsa de carne pentru oameni şi furaje pentru cai. Abia s-a putut da câte 1-2 mese, pe săptămână, cu carne; iar cailor câte *2* Kg. grăunțe pe zi, fânul fiind înlocuit cu muguri şi sfeclă tocată. Acuma s-au făcut aprovizionări mai abundente, atât în vite pe picioare, cât şi în grăunțe pentru cai. Divizia 12 a fost mai prevăzătoare şi a putut da oamenilor şi cailor o hrană mult mai substanțială. Astăzi are mari aprovizionări cumpărate atât în grăunțe pentru cai, [cât şi] în grâne şi vite pe picioare.

VIII. *Instrucția*. Este foarte bine făcută şi complectă; nu găsesc destule cuvinte de laudă pentru Comandantul Corpului de Armată, general Văitoianu. Trupele de pe front sunt atâta de bine instruite – artileria şi infanteria – şi legăturile atâta de strâns făcute, încât sunt convins că viitoarele lupte ne vor da, foarte curând, câştig de cauză asupra duşmanului. Am ordonat telefonic deschiderea focului din diferite baterii, din diferite puncte de observare, din diferite centre, asupra a diferitelor poziții inamice, fie concentrare de focuri, fie tir de baraj în diferite ipoteze. Rezultatele au fost mai mult decât frumoase. În majoritatea cazurilor, într-un minut şi jumătate orice baterie deschidea focul, iar gruparea punctelor de cădere totdeauna în obiectiv. Observatorii sunt perfect instruiți; legăturile telefonice funcționează foarte bine, cu toată jena ce se simte din lipsa de cablu şi de telefoane. Centrul de instrucție al Diviziei 12 nu funcționează în prea bune condițiuni; am observat multe lacune în metodele de instrucție. Motivele arătate, printre altele, că nu sunt instructori suficienți ca număr şi calitate nu pot fi luate prea mult în serios. Am atras atenția şi am dat ordine. Dintre ofițerii prezenți am constatat absoluta nepregătire a colonelului de artilerie Grecescu, comandantul Brigăzii de artilerie a Diviziei 3. Cred că i s-ar putea aplica legea şi a fi scos la pensie pentru incapacitate. Dintre ofițerii ce nu am văzut încă, mi s-a afirmat de către generalul Grigorescu şi generalul Văitoianu că sunt unii care n-ar fi la înălțimea locului ce-l ocupă. În inspecțiunea ce o voi face-o mă voi convinge personal şi voi avea deosebita onoare a raporta Maiestății Voastre totul.

Corpul 4 Armată

La Corpul 4 Armată nu am putut vedea decât instalarea Regimentului 14 Infanterie, la sud-vest de Mănăstirea Caşin. Vremea rea m-a împiedicat de a face o inspecție amănunțită, aşa cum am făcut la Corpul 2 Armată. Îndată ce se va îndrepta voi face inspecția ordonată de Maiestatea Voastră şi voi avea onoarea a raporta. Apărarea antiaeriană a podului de cale ferată de pe Trotuş, de la Cornățelul, este făcută de 2 tunuri de 75 Deport sub comanda locotenentului Limburg. Piesele sunt foarte bine instalate şi personalul bine instruit. Câteva exerciții de tragere ce am ordonat mi-au probat, până la evidență, acest lucru. Escadrila de aviație de la Gârbovanu, condusă de căpitanul Ştefănescu Scarlat, şi pusă la dispoziția Corpului 2 Armată, dă foarte bune rezultate. Observatorii execută zilnic sboruri luând diferite fotografii ale pozițiilor inamice după cari se conduc tragerile şi repartizările focului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Propuneri

1) Comandanții de brigăzi, de regimente, de divizioane şi de baterii din artileria Corpurilor 1, 3 şi 5 să meargă, pe rând, câte 2-3 zile, pe front spre a vedea modul de funcționare a tragerilor aşa cum sunt organizate în Corpul 2 Armată. Cum luna aprilie este întrebuințată numai la munca câmpului pentru trupă, cred că fără niciun inconvenient, ofițerii ar putea fi trimişi în serviciul ordonat, pe front. Poate că s-ar putea întinde aceasta şi la ofițerii de infanterie, pe rând până la comandanții de batalioane inclusiv. Oricâtă teorie s-ar face în zonele de refacere nu poate da, nici pe departe, rezultatul ce s-ar obține dacă ar vedea şi practica real 2-3 zile pe front.

2) Oamenii şi ofițerii ce se trimit de la Centrul de instrucție la diferitele unități sunt trimişi în bloc la regimente, fără a se ține seamă de corpul de origină. Aceasta a dat naştere la dezertări cari s-ar fi putut evita. Astfel, Regimentul 4 Vânători s-a pomenit într-o zi cu peste 100 de soldați trimişi de centrul de instrucție al altui regiment şi cum ei aparțineau Regimentului 4 Vânători au plecat de acolo, fără voie, şi s-au prezentat la corpul din care făceau parte. Aceste cazuri sunt generale, aproape la toate regimentele. Păstrarea spiritului de corp este mai mult decât necesară din toate punctele de vedere. Cred că s-ar putea face un triaj la centrul de instrucție, şi să trimită oamenii nu în mod global, ci pe corpuri, aşa cum au aparținut şi numai la o nevoie extremă să se facă altfel.

3) Colonelul Moşoiu[1], comandantul Diviziei 12, raportează că a cerut darea în judecată a căpitanului Bănică, comandantul Rgt. 3 Vâlcea P.S., pentru că a constatat că nu a dat, zile întregi, deloc de mâncare la soldații săi. Cred că ar trebui să se facă o anchetă cât mai complectă şi cât mai conştiincioasă asupra funcționării tuturor părților sedentare. Poate că s-ar descoperi multe adevăruri crude. În general 95% din bolnavii de tifos exantematic şi recurent au fost numai din tinerii contingentelor 1917 şi 1918, cari au fost la părțile sedentare pentru instrucție şi cari au fost vărsați părților active complet debilitați. Pe lângă aceasta, un ordin al Marelui Cartier General prevede prioritatea ce o are comandantul cel mai vechi sau cel mai mare în grad, fie de la partea sedentară, fie de la partea activă. În tot cazul, aceste două comandamente sunt complect separate executând ordine de la autorități deosebite. Înainte era hotărât că partea activă avea sub ordinele sale partea sedentară, oricare ar fi fost gradul comandantului părții sedentare. Aceasta era firesc şi foarte logic fiindcă partea sedentară trebuie să fie, în tot momentul şi din toate punctele de vedere, la ordinele părții active, care singură luptă şi căreia trebuie să i se dea totul pentru obținerea victoriei. Astfel, separațiunea acestor două comandamente dă naştere la ciocniri şi întârzieri în executarea deziderateloor părții active.

4) Să se hotărască asupra drapelului ce trebuie să se păstreze de regimentele Diviziilor de la 11 la 15. Astăzi regimentele au câte 2 drapele. Propun a se păstra numai drapelul regimentului cu număr mai mic, iar celălalt să se depună la arsenal; iar acolo unde ambele drapele sunt decorate să se păstreze amândouă sau aceeaşi normă ca mai sus.

5) Pe frontul Diviziei 12 se află un divizion (9 piese) din Rgt. 24 Art., ce aparține Div. 14 de pe zona de refacere. Cred că acest divizion care are pe front numai bateria de tragere – trenul de luptă şi trenul regimentar se află pe zona de refacere a Diviziei 14 – ar putea fi înlocuit cu

[1] Traian Moşoiu (1868-1932), provenit din armata austriacă, a fost integrat în armata română în anul 1893. În toamna anului 1916, cu gradul de colonel, a comandat Regimentul 2 Infanterie (august 1916), Brigada 3 Infanterie (august-octombrie 1916), Divizia 23 Infanterie (octombrie-decembrie 1916). De la începutul anului 1917 a preluat comanda Diviziei 12 Infanterie. În vara anului 1917 a fost avansat general de brigadă, rămânând la comanda aceleiaşi mari unități. În perioada iunie-decembrie 1918 a condus Divizia 7 Infanterie, iar apoi, pentru o scurtă perioadă, Comandamentul Trupelor din Transilvania (1918-1919), grupul de divizii „Nord” şi de „Manevră”, ultimele două în timpul războiului româno-ungar din vara anului 1919. În primul deceniu interbelic a fost ministru de război (1920), ministru al comunicațiilor (1922-1924) şi al lucrărilor publice (1924-1926).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

un alt divizion dintr-un alt regiment pentru ca şi el să treacă în odihnă şi în refacere şi pentru ca Regimentul 24 să se întregească. Toate unităţile au trecut în refacere, numai acest divizion a rămas neclintit, la locul său, de la început. Starea de oboseală se resimte atât asupra ofiţerilor, cât şi a trupei. În aceeaşi situaţie se găseşte şi o baterie de obuziere de la Divizia 7.

Carol, Principe al României

Colonel [Indescifrabil]

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală Ferdinand, dosar 59-1917, f. 1-5]

21. 1917, Însemnări ale lui Constantin Beldie[1] referitoare la atmosfera pe frontul de la Oituz şi reorganizarea armatei române

Într-o scurtă trecere pe frontul de la Oituz – unde am găsit compania mea, cu foştii mei camarazi de la regiment, toţi ţărani ilfoveni, printre care sergentul Bură Petre, cu chipul său de medalie romană – am găsit mai multă sănătoasă bunăvoie decât în Bacăul huzurelilor noastre. Am intrat în borderiul lor din spatele reţelelor, aducându-le o bucată de afumătură şi ceva rachiu, lucruri rare şi pe la noi, de care însă camarazii n-au prea făcut caz, fiindcă le uitaseră gustul puşi pe trai călugăresc, cu fasole şi iar fasole, aşa cum le stă bine ostaşilor nespovediţi şi gata de moarte.

Atmosfera cea mai scăzută în război era la Iaşi, unde ministrul Constantinescu-Porcu[2] şi şeful lui de cabinet, poetul Ion Minulescu[3], distribuiau, din sertarul biroului lui, cărticele cu foiţă „Job" solicitatorilor de marcă; tipic exemplu de îndeletnicire unui ministru în plină mizerie fizică şi morală.

Dar am văzut, în primăvara lui 1917, minunea minunilor: tânăra noastră oştire refăcută şi înviată ca din morţi, instruită şi încadrată de zvelţi ofiţeri francezi, armată cu scule noi şi ingenioase, aptă pentru victoriile care trebuiau să vină. Priveam la ea pe uliţa cea mare a Bacăului şi nu-mi venea a crede ochilor mei umeziţi.

Cu îndeletniciri băbeşti în aceste câteva luni şi până în primăvară, petrecute cu oblojitul rănilor războiului şi ale retragerii, cu despăducherea, spălatul cu pucioasă şi întremarea oamenilor plini de păduchi, de râie sau anemiaţi de frigurile recurente şi de tifosul exantematic, participarea mea la război aş putea spune că se încheia fără sacrificii şi fără glorie, la fel cu a lui Grigore N. Filipescu[4], fiul unic al marelui patriot mort în toiul dezastrului ţării – acuma şef al gunoierilor din Bacău.

[Constantin Beldie, *Memorii,* Editura Albatros, Bucureşti, 2000, p. 112]

22. 30 aprilie/13 mai 1917, Iaşi, Raport al prinţului Carol adresat regelui Ferdinand privind rezultatul inspecţiilor efectuate în unităţi şi comandamente

[1] Constantin Dumitru Beldie (1887-1954), jurnalist şi publicist. A lucrat la *Noua Revistă Română*, *Ideea Europeană* şi *Cuvântul*.

[2] Alexandru C. Constantinescu (1859-1926), avocat şi om politic român, personalitate controversată a vieţii publice româneşti, supranumit „Porcu". Lider marcant al Partidului Naţional Liberal a ocupat mai multe portofolii guvernamentale – Agricultură şi Domenii (1909-1910; 1914-1916; 1922-1926); Interne (1916-1918); Industrie şi Comerţ (1918-1919).

[3] Ion Minulescu (1881-1944), poet, prozator şi dramaturg român, reprezentant al simbolismului românesc. Creaţiile sale au avut o largă circulaţie în epocă, fapt care i-a adus o recunoaştere naţională.

[4] Grigore N. Filipescu (1886-1938), fiu al omului politic Nicolae Filipescu. A fost membru al Partidului Poporului, Partidului Conservator-Democrat. În 1929, a înfiinţat Liga Vlad Ţepeş. A condus ziarul *Epoca*. A fost caracterizat de contemporani ca o personalitate controversată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1917, aprilie 30

Nr. 5

Raport către Maiestatea Sa Regele

Sire,

Urmare Înaltului ordin al Maiestății Voastre, am continuat inspecțiile armatei şi ale diferitelor instituțiuni militare. În Iaşi, în intervalul 17-22 curent, am inspectat:

1) rezerva generală de aviație;

2) abatorul;

3) rampa de la gara Nicolina;

4) arsenalul, cu următoarele ateliere:

a) Atelierul din curtea gării Nicolina;

b) Reparațiile de arme instalate în şcoala primară de la Nicolina;

c) Fabrica Fortuna (lemnărie şi curelărie);

d) Fabrica de unsori, pentru curele şi pentru arme;

e) Şcoala de Arte şi Meserii (mecanică şi lemnărie);

f) Atelierul de optică.

În intervalul 23-28 curent, am inspectat, pe front, următoarele unități:

Corpul 4 Armată. Divizia 8, Divizia 6, ambele pe front, şi am trecut în revistă întreaga Divizie 7 ce se găseşte înapoi în rezervă.

Observațiile ce am făcut cu această ocazie sunt următoarele, pe care conform Înaltului Ordin ce am, cu cel mai profund respect, le supun Maiestății Voastre:

1. Rezerva generală de aviație, condusă de căpitanul-aviator Adamovici, serveşte de rezervoriu al escadrilelor de pe front. Aci se primesc toate materialele şi toate aparatele ce vin din străinătate şi pe măsură ce se montează se expediază la cerere, pe front. Aci se fac şi reparațiunile cele mai mari care nu pot fi făcute în atelierele mobile ale grupurilor de escadrile. Atelierele, depozitele, montările etc. funcționează în cele mai bune condițiuni.

2. Abatorul este condus cu multă pricepere de Intendantul-maior Vasilescu. Mi s-a raportat că numărul vitelor a scăzut aşa de mult, încât în curând, poate peste o lună, nu se vor mai găsi vite pentru tăiat. Cred că trebuiesc luate măsuri de prevedere în această privință, cu mult înainte de a ajunge la adevărata criză. În acelaşi timp cred că ar trebui să se angajeze, chiar de acuma, cumpărări mari de vite din Argentina, din Brazilia şi de oriunde s-ar găsi, şi care să poată fi aduse în țară odată cu încheierea păcii, aceasta nu atât pentru a avea carne, ci cât pentru a se avea vite pentru lucrul pământului, care ne formează, pentru moment, adevărata bogăție a Țării. Am văzut aci şi conserve uscate – salam, cârnați etc. – din carne de cal. Aspectul era foarte plăcut şi cred că s-ar putea da o dezvoltare mai mare acestei industrii.

3. Rampa de la gara Nicolina, făcută pentru a primi toate materialele ce vin din Rusia, nu corespunde, prin organizație, nevoilor. Din lipsă de vagoane româneşti date la timp, din lipsă de brațe suficiente care să transporte materialele, direct, din vagoanele ruseşti şi vagoanele româneşti, în timpul cel mai scurt, fără întrerupere şi fără a se mai descărca prealabil pe rampă, au rezultat adesea întârzieri în transporturi, prin refuzul de a se primi în gară trenurile ce soseau. Rampa este încă încărcată, în parte, cu materiale, lăzi, maşini etc., din acelea evacuate. Între altele am văzut şase țevi de obuziere de 210 care ar putea fi întrebuințate în altă parte. Azi media vagoanelor sosite zilnic a atins, în ultimele 15 zile, 54 vagoane. Ar trebui să meargă această mijlocie la 150 de vagoane zilnic, adică 3 trenuri pe zi, cât mi s-a spus că s-au angajat ruşii să ne trimeată. Prin organizație sistematică a serviciului la această rampă şi prin organizația triajului de la gara Razdelnaia, din Rusia, cred că s-ar putea ajunge, cu uşurință, la acest rezultat. În acelaşi timp, întreaga rampă Nicolina, cu toate liniile sale, trebuie să rămână exclusiv trenurilor româneşti; iar Ruşii, care şi-au construit rampă şi gară la Socola, trebuie să o

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

utilizeze numai pe aceea. Separațiunea aceasta va da, desigur, un randament cu mult mai mare decât acuma. De altfel, Ruşii singuri au spus că foarte curând vor organiza serviciul în acest mod şi până acuma a trecut foarte mult timp fără niciun rezultat practic.

4. Arsenalul. Deşi nu a putut ridica maşinile cele mari de la Bucureşti, totuşi s-a instalat destul de satisfăcător în diferitele ateliere găsite aci la Iaşi şi funcționează în condiții destul de bune. Numărul cel mare al lucrătorilor este utilizat la lucru pe echipe de zi şi de noapte. Se lucrează cu multă pricepere. Locot-Colonel Pascal Traian, Comandantul Arsenalului, are merite deosebite în această privință.

Corpul 4 Armată. (Divizia 8 şi Divizia 6 pe front; Divizia 7 în rezervă). Corpul 4 Armată ocupă frontul la dreapta Corpului 2 Armată întinzându-se de la Poiana Nicoara la stânga, până la Poiana Feleguş, la dreapta (cota 580) la 5 Km. VSV de M-rea Caşin. Divizia 8 ocupă sectorul din dreapta, legându-se la dreapta sa cu Ruşii (Div. 3 Tk.); iar Divizia 6, sectorul din stânga, legându-se la stânga sa cu Corpul 2 Armată.

Divizia 8. Divizia 8 a înlocuit, de câteva zile, Divizia 7. Generalul Pătraşcu a cerut să i se lase şi Rgt. 4 V. ce aparține Diviziei 7, pe motivul că nu are forțe suficiente a ține frontul. Comandantul de Corp de armată a îngăduit aceasta. Cred însă că Divizia 8 ar fi trebuit să-şi facă față situației cu forțele de care dispune. Forța unei poziții nu constă în tăria trupelor înşirate în prima linie de şanțuri, ci în rezervele aşezate judicios înapoi. Afară de aceasta şi Rgt. 4 V. are nevoie de un timp de repaus şi de odihnă, pe care nu-l va mai putea avea aşa curând, căci intrând din nou Divizia 7 pe front, ea, desigur, îşi va păstra şi acel regiment. Comandantul Diviziei 8 arăta ca motiv principal al cererii sale slabul efectiv al Rgt. 37 Inf. aflat la rezerva Diviziei. În adevăr, acest regiment împreună cu un Batalion din Rgt. 8 V. şi cu Batalionul 2 din Rgt.13 Inf., toate la rezerva Diviziei, abia aveau 2400 trupă.

1. Efective. Divizia 8 are deficite atât în ofițeri, cât şi în trupă. Aşa îi lipsesc: 12 ofițeri superiori, 62 de căpitani, 22 de medici şi 3 intendenți şi administratori. Efectivul total al trupei, combatanți şi necombatanți, abia atinge 19.000 de oameni, din cari 1600 sunt bolnavi. În acest efectiv intră şi contingentul 1917.

2. Starea sanitară este relativ bună, căci la un efectiv de 19.000 de oameni sunt numai 1.600 de bolnavi, din care aproximativ 100 sunt de tifos exantematic şi recurent. Majoritatea bolnavilor sunt, ca în generalitatea cazurilor, din contingentul 1917 şi din aceia veniți de la P.S.

3. Echipamentul. Lipsuri mari. Este destul să arăt câteva din ele: mic echipament 16.000 de cămăşi, 18.000 de ismene (abia se poate socoti câte una şi ½ pe om).

Ar trebui cel mai puțin câte 2 din fiecare fel şi pentru fiecare om. Aşa este în general, cu toate categoriile micului echipament. Este o minune că în astfel de condițiuni boala nu a făcut progrese mai mari. Îmbrăcăminte 6.500 mantale, 8.000 tunici, 5.000 pantaloni, 6.000 bocanci, 17.000 opinci. Mare echipament: 7.000 ranițe, 3.000 centuroane, 7.700 corturi, 9.300 gamele, 12.000 măşti contra gazelor asfixiante.

4. Armamentul. Până la complect, după tabelele de efectiv, mai trebuiesc 1.900 arme Md. 93. Arme s-au dat numai pe efectivul prezent. Cred că ar trebui să se dea pe întreg efectivul, iar ceea ce rămâne, din lipsă de efectiv, să se păstreze la reşedința Diviziei, ca o rezervă de arme. Pistoale automate şi revolvere lipsesc, aproximativ 1.500. Mitraliere sunt în funcțiune numai 50% din ceea ce trebuie să fie, adică 56 mitraliere şi mai trebuiesc încă 56. Sunt anunțate însă că în curând vor sosi încă câte o secție – 2 piese – de fiecare companie.

Tunuri mai trebuiesc încă 12 de 75; 4 obuziere de 105; şi 8 obuziere de 155.

5. Uneltele. Mai trebuiesc până la complectul nevoilor: 3.600 lopeți Linemann, 1.700 toporaşe şi în special, lipsa cea mai simțitoare, 2.800 unelte de tăiat sârma.

6. Telefoane şi cablu lipsesc în cantități mari; aşa: 50 telefoane, 200 Km. cablu, 34 centrale etc.

7. Instrucția şi legăturile pe front. Divizia 8, probabil fiind abia instalată pe front, nu a putut să-şi facă complect legăturile între baterii şi observatori şi nu a putut să facă exerciții dese de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

legături, de observări şi de regulări de tragere etc. Este însă fapt că am constatat că observatorii nu răspundeau la chemarea cu telefonul; dacă răspundeau, după repetate chemări, nu-şi cunoşteau deloc însărcinarea şi meseria. Generalul Grigorescu stând, personal, la telefon şi vorbind cu un observator – elev Tătăranu – a spus: „Acesta este un analfabet, nu cunoaşte nici expresiunile tehnice măcar”. Am ordonat mai multe deschideri de foc pentru a mă convinge de modul funcționării acestui serviciu atâta de important. Rezultatele au fost mediocre şi chiar submediocre. Am dat ordine de repede îndreptare.

Divizia 6

1. Efective: Lipsesc 77 de ofițeri combatanți şi 18 medici. La cartierul Diviziei lipsesc 8 ofițeri şi 7 subofițeri de administrație. Din această cauză serviciul este foarte mult îngreunat pentru cei 3 ofițeri de stat-major prezenți. La trupă lipsesc 5.306. Sunt prezenți 8.442 combatanți şi ar trebui să fie 13.748. Deficitul se va mai micşora prin intrarea în rânduri a celor 1.413 recruți din contingentul 1917.

2. Starea sanitară relativ bună. La întreg efectivul Diviziei sunt confirmați, în ultimele 15 zile, 176 de bolnavi de tifos exantematic în spitalul ambulanței din Căiuți; iar numărul total al bolnavilor este de aproximativ 1.500. Măsurile sanitare luate sunt bune şi boalele sunt în descreştere.

3. Echipamentul. Şi la această divizie sunt lipsuri mari în echipament, chiar mai mari decât la celelalte divizii. Aşa: Micul echipament: 17.000 cămăşi, 21.000 izmene şi tot cam aşa pentru toate categoriile; Îmbrăcăminte: 9.000 mantale, 6.000 bluze pânză, 9.000 pantaloni, 7.000 bocanci, 17.000 opinci. Mare echipament: 12.000 raniți, 6.500 centuroane, 9.000 port-baionete, 11.000 cartuşiere de infanterie, 6.000 curele armă etc., apoi 16.000 foi de cort, 14.000 gamele, 241 bucătării de campanie. Lipsuri tot aşa de importante sunt şi la harnaşament.

4. Armamentul. Mai sunt lipsă 3.000 arme Md. 1893; 1.163 pistoale sau revolvere; 4.825 măşti contra gazelor. Mitraliere mai trebuiesc 57 de piese. Artileria de 75, de 57 şi de 53 complectă; mai trebuiesc încă 4 obuziere de 105 şi 8 de 155.

5. Unelte. Şi aci sunt lipsuri destul de simțitoare; în special lipsesc 900 foarfeci pentru tăiat sârmă cari trebuiesc cât mai curând complectate. Asemenea lipsesc şi unelte de la trăsurile de terasieri. Generalul Arghirescu[1] raportează că a primit ordin de la Armată, General Mărdărescu[2], să justifice pierderea atâtor unelte. El a răspuns că după cum nu poate justifica pierderea atâtor morți şi dispăruți şi atâtor efecte şi arme tot aşa nu poate justifica pierderea uneltelor. Tot generalul Arghirescu mi-a raportat că generalul Berthelot ar fi fost foarte mirat când a auzit că are atâtea unelte lipsă, fiindcă lui nu i se adusese deloc la cunoştință aceasta şi nu i s-au cerut deloc.

6. Material telefonic. Este o lipsă mare. Mai trebuiesc până la complectare: 65 centrale; 83 telefoane; 343 km cablu etc.

7. Instrucția şi legăturile pe front. În general trupa Diviziei 6 mi-a făcut o bună impresie. Legăturile, însă, cu observatorii din tranşee nu erau prea bine făcute. Focul se deschidea destul

[1] Nicolae Arghirescu (1864-1919), general român. În timpul Primului Război Mondial a comandat Diviziile 19 şi 6 Infanterie. În fruntea acesteia din urmă s-a remarcat în bătălia de la Mărăşti. Este înmormântat în mausoleul din această localitate.

2 Gheorghe Mărdărescu (1866-1938), general de corp de armată; în războiul de întregire națională a fost şef de stat-major al Armatelor 3 (august-septembrie 1916) şi 2 (septembrie 1916-ianuarie 1918) contribuind la marile victorii de la Mărăşti şi Oituz din 1917; inspector tehnic al infanteriei (februarie 1918-aprilie 1919); la 11 aprilie 1919 Marele Cartier General l-a numit comandant al Trupelor din Transilvania, conducând operația ofensivă a armatei române până la Budapesta (4 august 1919) ca răspuns la atacurile violente şi repetate ale Ungariei asupra României. După război a fost inspector al infanteriei, la 13 aprilie 1922 fiind numit inspector general al Inspectoratului 3 Armată. La scurt timp, a fost învestit ministru de război în cabinetul condus de Ion I.C. Brătianu (24 aprilie 1922-29 martie 1926). După înlăturarea guvernului Brătianu a revenit în funcția de inspector general al Inspectoratului 3 Armată pe care a exercitat-o până la 1 octombrie 1930, când a trecut în rezervă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de repede. Cred că față de măsurile ce s-au ordonat la fața locului, legăturile şi observatorii vor funcționa bine. Am observat că barajele şi concentrările de focuri sunt, aci, denumite prin cotele punctelor, prin numele pozițiunilor, iar nu prin numere cum am văzut la Corpul 2 Armată. Acolo erau de exemplu un baraj normal care indica baterea întregii zone din față, apoi barajele 1, 2, 3, 4, 5 etc., care indicau baterea unei anumite zone, de către anumite baterii, în situațiuni diferite şi speciale. Cred că s-ar putea generaliza metoda întrebuințată în Corpul 2 A, care a dat rezultate aşa de frumoase constatate de mine personal. În general însă, ambele aceste unități ale Corpului 4 A. se prezintă bine şi se poate compta [conta] pe ele. Moralul, în special, este foarte mult ridicat.

Observațiuni şi propuneri

1. Toate materialele, de orice categorie, precum şi echipamentul sosit din Rusia să fie distribuit, cât mai curând posibil, trupelor, fără a se mai depozita şi face prea multe formalități. Cred că ar fi bine ca trupele de pe front să primescă ele, cele dintâi, toate cele necesare.

2. Colonelul Grecescu, fost comandant al Brigăzii 3 Artilerie, a fost mutat, în aceeaşi funcțiune, la Brigada 6 Artilerie. Cred că şi aci va aduce cu sine aceeaşi nepregătire ce-am constatat la Div. 3. Colonelul Stoica V., fost comandant al Brigăzii 6 Art., în urma unui raport al generalului Arghirescu, ca fiind cu totul incapabil, a fost mutat la Brigada 3 Art., în locul colonelului Grecescu. Dacă a fost rău la o unitate, nu înțeleg cum ar putea fi altfel la o altă unitate. Astfel de ofițeri, dacă nu se găseşte modalitatea să fie scoşi din armată, cred că ar putea să fie puşi la dispoziția părților sedentare. Locot-colonel Lăzărescu Kochino, şeful serviciului artileriei de la Divizia 6, îşi cunoaşte foarte bine toate îndatoririle sale şi chiar şi pe acelea ale comandantului de artilerie. Am constatat că ori de câte ori era o chestiune mai greu de rezolvat pentru ceilalți, o rezolva el imediat. Generalul Arghirescu este foarte mulțumit de serviciile sale şi chiar l-a propus să fie lăsat ca comandant de brigadă în locul colonelului Stoica. Acest locot-colonel, deşi vechiu, a fost sărit la înaintare; nu ştiu dacă este vreun motiv; în tot cazul, impresia ce-am căpătat-o despre el este foarte bună.

3. Corpul 4 Armată nu are niciun automobil cu care să poată să-şi facă repede inspecțiile. Din cauză că singurul automobil ce are abia merge şi rămâne foarte des în drum, comandantul Corpului de Armată preferă să-şi facă inspecțiile călare, ceea ce este o mare pierdere de timp. Propun a se da fiecărui Corp de Armată cel puțin câte 2 maşini puternice şi să se complecteze, măcar unităților de pe front, numărul maşinilor prevăzute în tabelele de efectiv. Aceasta este absolut necesar. Din informațiile ce am se pare că etapele Armatei 2 au strâns toate maşinile bune şi le întrebuințează numai în serviciul său.

4. Intendantul-maior Fărcăşanu a fost mutat de la Divizia 6, unde era foarte necesar, fiind foarte activ şi priceput, în Ministerul de Războiu, fără ştirea ofițerului şi fără a se întreba comandantul de Divizie de nevoile ce are. Cred că ar fi bine să fie înapoiat Diviziei şi să înceteze sistemul de a se lua ofițeri de pe front pentru serviciul în interior.

5. La Divizia 6 era un tun defect – dilatat – şi totuşi era întrebuințat la tragere, ceea ce avea drept rezultat bătăi foarte scurte, dând posibilitatea de grave accidente dacă un obuz ar cădea în tranşeele amice. Comandantul Diviziei mi-a raportat că a dat ordin să nu mai fie întrebuințat acest tun şi totuşi el a fost întrebuințat. Am ordonat să fie imediat vărsat arsenalului.

6. S-a constatat că ranița aşa cum este organizată la armata noastră nu este de mare folos soldatului decât în staționare. În marş, şi mai ales în luptă, este atât de jenantă încât majoritatea soldaților o aruncă, cu toate ordinele severe ce se dau în această privință. Cred că ar trebui înlocuită cu altceva – cu saci, de exemplu – care să permită soldatului să ducă cu el muniția, hrana de rezervă şi un rând de priminele; iar toate celelalte efecte să rămână în raniță şi ea să fie purtată în căruțe, la trenul regimentar. În tot cazul, este o cestiune care trebuie curând studiată, mai ales că numărul ranițelor lipsă este foarte mare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Divizia 7. Din lipsă de timp nu am putut să fac o inspecție amănunțită acestei Divizii. Am văzut-o însă numai la revistă şi la defilare – Rgt. 15 Războieni, Bacău 27 şi Suceava 16. Impresia ce-am căpătat, ca aspect general, este mai mult decât favorabilă. Este o unitate pe care se poate conta în mod absolut. Am remarcat, îndeosebi, frumoasa ținută a Regimentelor 15 şi 27.

Carol

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală Ferdinand, dosar 59/1917, f. 14-26]

23. 6/19 mai 1917, Impresiile generalului Averescu despre personalitatea generalului Henri Mathias Berthelot şi vizita sa la Armata 2

Am avut vizita generalului Berthelot, pe care l-am găzduit la mine, împreună cu adjutantul lui. Am mers la centrul de instrucție, pentru ca să se asigure de activitatea ofițerilor francezi. Pare că trebuie să plece în Franța, unde va primi comandamentul unei armate. Independent de sentimentele lui față de mine, cred că vom câştiga, dacă va fi înlocuit.

Cu cât îl cunosc mai bine şi de fapt îl cunosc foarte puțin, cu atât mă conving mai mult că alegerea comandamentului sau guvernului francez nu a fost din cele mai fericite. De o suficiență nemăsurată, căptuşită cu o superficialitate uimitoare.

În Rusia, evenimentele nu au nicio importanță pentru el: *Ça se tassera bientôt* („Asta se va linişti în curând”). La noi, lucrurile merg de minune! În Franța, germanii de abia mai rezistă!

În orice caz, este o natură fericită şi aceasta se dovedeşte prin proporțiunile corpolenței sale. Nu pune prea multe la inimă, vede totul în bine şi în două cuvinte rezolvă chestiunile cele mai complicate. Vom vedea ce va face în Franța, căci de activitatea lui în țară la noi nu cred că vor fi încântați francezii, când se vor cunoaşte lucrurile mai târziu.

Față de mine, de rândul acesta a fost foarte amabil şi ce este curios că în toate convorbirile a fost continuu de acord cu părerile mele. Ne-am despărțit în termenii cei mai buni. În realitate, cred că este un suflet bun şi s-a lăsat a fi influențat de cei interesați în cauză. Eu nu regret atitudinea lui față de mine personal, ci numai că nu a văzut clar. Cu mai multă perspicacitate şi prudență, poate că ar fi putut, prin influența lui, să ne cruțe cel puțin de unele părți din relele care s-au abătut asupra capului nostru.

Îl cred foarte răspunzător de dezastrele de la Jiu şi mai cu seamă de pe Argeş, unde aripata noastră a fost înfrântă, ceea ce s-ar fi putut cu siguranță evita. Se poate să mă înşel, dar până la probe sigure, aceasta este credința mea.

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit*., p. 131-132]

24. 10/23 mai 1917, Iaşi, Însemnare a lui Gheorghe Mârzescu[1] despre sărbătorirea Zilei Naționale a României

10 mai 1917. Consiliul de Miniştri nu a fost.

La ora 10 dim. am fost la serviciul religios şi la serbarea militară ce a avut loc pe platoul de la Şorogari, îndărătul abatorului.

[1] Gheorghe Gh. Mârzescu (1876-1926), jurist şi om politic român. Membru al Partidului Național Liberal, primar al oraşului Iaşi (1914-1916). A înființat ziarul *Mişcarea* (1909). A făcut parte din guvernele liberale conduse de Ion I.C. Brătianu, deținând mai multe portofolii: ministru al agriculturii şi domeniilor (11 decembrie 1916-28 ianuarie 1918), ministru de interne (29 noiembrie 1918-26 septembrie 1919), ministru al muncii şi ocrotirii sociale (19 ianuarie-26 aprilie 1922), ministru al sănătății publice, muncii şi ocrotirii sociale (26 aprilie 1922-30 octombrie 1923), ministru al justiției (30 octombrie 1923-29 martie 1926).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Serbarea nu a avut caracterul oficial obişnuit. A oficiat un foarte larg serviciu arhiereul (vicar al Mitropoliei Moldovei) Antim Petrescu, care n-a scăpat nici acest prilej să țină în împăciuința generală un foarte plictisitor discurs. Regele şi Regina cu Pr[inţul] Carol şi toți ceilalți copii au asistat înconjurați de miniştri, cu toți generalii şi toate misiunile militare străine. A trecut în revistă trupele, după care a decorat cu „Mihai Viteazul" şi „Coroana României" mai mulți ofițeri ce s-au distins pe front şi cu „Virtutea Militară" mai mulți soldați; a decorat şi câteva drapele. La „Mihai Viteazul" le-a aplicat acolada.

După aceasta, generalul Berthelot a decorat cu „Legiunea de Onoare" şi „Medalia Militară" patru ofițeri şi un plutonier român.

Defilarea a fost impunătoare şi a fost un moment de satisfacție mişcătoare până la lacrimi, când am văzut câmpia Şorogarilor plină de infanteria română reconstituită, bine echipată şi bună alură. Au defilat poate 3.000 de soldați, comandanți de ofițeri români şi francezi, caii cu mitraliere, buni şi bine ținuți, comanda sub generalul Petala[1]. S-a cântat „La arme" sub conducerea lui Alfonso Castaldi[2], au jucat căluşarii olteni şi s-a terminat serbarea cu o piramidă de soldați pe care era scris „Trăiască Regele tuturor Românilor". S-au făcut entuziaste ovații Regelui Ferdinand, Reginei şi tuturor copiilor.

M-am reîntors acasă la 1½ împreună cu Jean Ghica. [....]

[Gheorghe Gh. Mârzescu, *Fapte şi impresii zilnice (1917-1918)*, ediție de Ioan Lăcustă, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2004, p. 41-42]

***25.* 13/26 mai 1917, Paris, Scrisoarea generalului Ferdinand Foch[3] adresată ministrului armamentului şi fabricațiilor de război referitoare la transferul către România al unor materiale militare**

Paris, 26 Mai 1917

Le Général Chef d'Etat-Major Général de l'Armée à Monsieur le Ministre de l'Armement et des fabrications de guerre

Par votre lettre no. 9186-1/M. en date du 26 Mai 1917, vous m'avez demandé de soumettre au Comité de Guerre les questions relatives aux cessions de divers matériels de guerre à la Roumanie et qui ont fait l'objet:

a. de votre télégramme no. 86 et 87 du 7 mai courent. Cessions de quelques canons de 155 C. modèle St-Chamond. A cet égard, vous me rappelez que le Général Commandant en Chef, consulté, a fait connaître par le télégramme 741 du 11 Mai qu'il lui paraissait possible de céder avant fin Août 30 matériels de 155 C. St-Chamond.

[1] Nicolae Petala (1869-1947), la începutul războiului a comandat Brigada 15 Infanterie şi apoi Divizia 9 Infanterie, în fruntea căreia a luptat în Dobrogea. La 1 octombrie a preluat comanda Corpului 1 Armată, pentru ca apoi să conducă pentru scurt timp Armata 1 (12-21 octombrie 1916). După o perioadă de convalescență, el fiind bolnav, a revenit la comanda Corpului 1 Armată pe care l-a condus până la 1 iunie 1918. După război a comandat succesiv Corpurile 4 şi 6, ocupând apoi funcția de inspector general de armată. La sfârşitul anului 1930 a demisionat din cadrele active ale armatei.

[2] Alfonso Castaldi (1874-1942), compozitor italian, stabilit în România. A fost profesor la Conservatorul din Bucureşti.

[3] Ferdinand Foch (1851-1929), general şi mareşal francez. Teoretician militar de seamă, lucrarea sa *Les Principes de la guerre* fiind foarte cunoscută. În timpul războiului a comandat diverse mari unități de tip corp de armată şi armată. După o perioadă de eclipsă, la 15 mai a fost învestit în funcția de şef de stat-major al Marelui Cartier General. În primăvara anului 1918 a devenit comandant suprem al forțelor aliate de pe frontul occidental şi a condus ofensiva victorioasă din ultimele luni ale războiului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

b. de votre lettre no. 7642-1/M du 11 Mai. Envoi en première urgence de 64.000 coups complets de 120 L, 50 caissons de 75, 100 affûts de 75, 4 canons de 120 L.

c. de votre lettre no. 7952-1/M du 13 Mai modifiée par votre note 8122-1/M du 16 Mai. Envoi immédiat à la Roumanie de: 168 voitures caissons de 75 (non compris les 50 visées ci-dessus), 10 voitures canons de 75, 180.000 cartouches de 75, 36 matériels de 129 C, 54 chariots de parcs, 12.000 coups complets de 120 C, 2700 fusils-mitrailleurs, harnachements pour les voitures ci-dessus.

A ce sujet, j'ai l'honneur de vous exposer que la question des cessions de matériel de guerre à consentir à la Roumanie vient de faire, à deux reprises différentes, l'objet de décisions du Gouvernement. D'une part, dans sa séance du 23 Avril dernier, le Comité de Guerre a estimé, ainsi que je vous l'ai fait connaître par ma lettre 1234 BS en date du même jour, qu'il y avait lieu de limiter au matériel demandé d'urgence par le Général Berthelot, à l'exclusion des munitions d'artillerie qui peuvent être utilisées sur notre front, les envois à destination de la Roumanie pendant tout le cours du 2ème trimestre 1917. D'autre part, ainsi qu'il résulte de votre précitée no. 8122-1/M du 16 Mai, le Conseil des Ministres a décidé dans sa séance du 15 Mai de n'expédier aucun nouveau matériel à la Roumanie. C'est du reste à la suite de cette décision que vous avez jugé vous-même opportun d'annuler par la dite note, celles de vos prescriptions antérieures qui comportaient des mesures d'exécution.

Dans cette question, l'avis que l'Etat-Major de l'Armée a pu être appelé à formuler, n'a pas été seulement basé, comme vous l'exposez à notre attaché militaire à Pétrograd, dans votre télégramme no. 7339-1/M du 11 Mai dernier, sur les besoins du front du Nord-Est et sur l'impossibilité de faire parvenir du temps opportun à la Roumanie des matériels d'artillerie et des munitions pour les prochaines offensives. En réalité, il a fallu surtout tenir compte de la situation créée par la dernière crise des transports russo-roumains qui a eu pour résultat de laisser en souffrance dans les ports ou entrepôts de la Russie, 32.000 tonnes de matériel de guerre à destination de la Roumanie. Cette situation a d'ailleurs été résumée et précisée par les télégrammes 157 à 165 en date du 16 Mai courant, du Lieutenant-colonel Langlois, Attaché à la Mission de M. Albert Thomas. De ces télégrammes, il résulte que:

1. L'on peut prévoir pour le 15 Juillet l'épuisement des stocks de matériel roumain entreposée en Russie.

2. Les envois faits de France pendant le 2ème trimestre 1917 soit 10.000 tonnes, permettront d'attendre jusqu'au 1er Juillet prochain l'époque à laquelle devront reprendre les expéditions.

C'est pourquoi il a paru avantageux à M. le Ministre de la Guerre, ainsi qu'il vous l'a exposé dans sa lettre no. 1901 BS du 26 Mai 1917 de profiter de ce délai pour procéder à un examen d'ensemble de toutes les questions que soulèvent les cessions de matériel de guerre de nos alliés et la répartition de ce matériels entre nos armées. Vous estimerez sans doute que les demandes concernant la Roumanie et que vous m'avez rappelées par votre lettre no. 9158-1/M du 26 Mai courant pourront être utilement englobées dans le programme général qui sera prochainement établi.

Foch

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 177, c. 561-564]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***26*. 19 mai/1 iunie 1917, Iaşi, Instrucţiunile operative nr. 29 adresate armatelor din compunerea frontului român pentru viitoarele operaţii**

MARELE CARTIER GENERAL
Biroul Operaţiilor
19 mai 1917

INSTRUCŢIUNI OPERATIVE NR. 29

1. Operaţiunile ofensive vor fi reluate pe întregul front român;
2. *Scop:*
a) Completa distrugere a tuturor forţelor inamice
b) Distrugerea forţelor inamice care operează pe frontul Focşani-Nămoloasa.
3. *Misiunea armatelor:*

a) Armata 9, prin acţiuni ofensive locale, va trebui să imobilizeze forţele adverse care operează pe frontul său, pentru a face cu neputinţă deplasarea rezervelor respective în direcţiunea unde va avea loc lovitura noastră principală.

b) Armata 2 va trebui să înainteze până în Valea Putnei. În scopul de a acoperi şi înlesni operaţiunile aripei drepte a Armatei 4, Armata 2 va trebui să atace viguros şi să pună stăpânire, repede, pe dealul Momâia, cota 632. În raport cu mersul operaţiunilor Armatei 9, Armata 2 va trebui să păstreze necontenit legătura cu stânga acelei armate. Cu începere de la 1 iunie a.c. Diviziile 12 şi 7, cu efectivele şi unităţile complete, vor rămâne la dispoziţia Marelui Cartier General, în zonele pe care se găsesc actualmente.

c) Armata 4, cu concursul Armatei 1, va trebui să distrugă forţele inamice care operează pe frontul dintre munţi şi Siret. În acest scop va imobiliza forţele inamice pe tot frontul şi va ataca puternic pentru a rupe liniile inamice în sectorul Dealul Gatului-N.-V. de Voloscanisatul Burca, ambele inclusiv. După reuşita acestei operaţiuni, atacul va fi dirijat în direcţiunile Poiana şi către Baloteşti–Focşani. Întreaga armată va trebui să atingă linia Milcovului.

d) Armata 1, care va opera pe frontul Movilenii de Jos exclusiv, cota 20-1 km SE Crângeni inclusiv, va avea misiunea de a ataca şi rupe, cu orice preţ, frontul inamic în sectorul Podul Huroaia–Olăneasca. Direcţia generală de înaintare va fi Râmnicul Sărat.

e) Armata 6. În acelaşi timp cu atacul Armatei 1, Armata 6 va ataca cu dreapta sa în sectorul Olăneasca, exclusiv, Măxineni, Latinul, cu misiunea de a acoperi şi asigura manevra Armata 1 şi de a arunca către Dunăre forţele inamice care operează în regiunea Brăilei.

4. *Gruparea forţelor:*

Armata 2 va grupa forţele sale în raport cu scopul urmărit şi cu efectivele de care va dispune pentru aceste operaţiuni.

Concentrarea şi gruparea *Armatei 1* se vor face de către Marele Cartier General.

5. *Linii de demarcaţie*:

Între Armata 9 şi 2 neschimbată;

Între Armata 2 şi 4: Topeştii, Părosul, cota 554, Varniţa, iar mai departe actuala linie de demarcaţie. Punctele arătate mai sus aparţin Armatei 2.

Ambele armate vor stabili cât mai repede cu putinţă, de comun acord, data când sectorul ce s-a repartizat prin instrucţiunile de faţă Armatei 4 va fi ocupat de trupele ruse.

Bateria de obuziere de 150, instalată actualmente pe dealul Porcului, va rămâne pe loc, la dispoziţia dreptei ruseşti.

Bateria va trebui să concure la atacul pe care-l vor da cele 2 aripi ale armatelor vecine. În acest scop, va trebui să fie în legătură cu comandanţii ambelor sectoare de atac.

Între Armata 4 şi 1: Bogza, Gologanul, Bilieşti, Movilenii de Jos, Drăgăneşti, Matca, Corod, Cărăpceşti, Fundeanul, Schitul Zimbrului, Docăneasa, Pleşa, Tuţcani, Giltoza, Vişinovca,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Sadaklia; toate aceste puncte, mai puțin Movilenii de Jos, Drăgăneşti, Matca, Cărăpceşti, aparțin Armatei 1.

d) Între Armata 1 şi 6: Vâlcele, Gulianca, Olăneasca, cota 20, Tudor Vladimirescu, cota 60 lângă Odaia Gerului Mânjina, Zăgancea, Piţichioaia, Oancea, Găidar, Caghiliuk; toate acestea, mai puțin, Tudor Vladimirescu, Zagancea şi Oancea aparțin Armatei 1.

6. Operațiunile prevăzute prin instrucțiunile de față vor începe între 15 iunie şi 1 iulie a.c.

7. Pe baza acestor instrucțiuni, comandamentul Armatei 2 va întocmi planul de operațiune pe care-1 va înainta Marelui Cartier General până la 1 iunie a.c.

8. Aceste instrucțiuni, fiind strict secrete, sunt date numai pentru orientarea personală a comandanților de armate.

Din Înalt Ordin
ŞEFUL DE STAT-MAJOR GENERAL
General de Corp de Armată adjutant
CONSTANTIN PREZAN
Şeful Biroului operații
Maior Ion Antonescu[1]

[*Marele Cartier General al Armatei Române, Documente 1916-1920*, p. 171-173]

27. 30 mai/12 iunie, Însemnări ale generalului Alexandru Averescu referitoare la dezbaterea planului de operații al armatelor româno-ruse pe frontul român

Mare consiliu în vederea ofensivei proiectate. Participă: M.S. Regele, prințul Carol, generalii Scerbacev, Golovin Prezan, Christescu şi eu.

G-ralul Prezan face o expunere a situațiunii şi caută să explice atât motivele, cât şi dezvoltarea ofensivei, astfel cum este proiectată.

Când mi s-a cerut părerea, am început prin a spune că nu înțeleg scopul acțiunii, deoarece în ordinul primit se pune ca scop:

a fixa forțele duşmane pe întregul front;

a nimici forțele duşmane ce se găsesc în fața sectorului Năməloasa, înaintând în direcția R. Sărat;

a fixa forțele este ceva concret, dar situațiunea generală nu face a fi necesară o ofensivă, pentru aceasta.

Pe niciun front al teatrului general de război, situațiunea nu este de aşa fel încât să necesite o grabnică concentrare de forțe duşmane, prelevate de pe frontul din fața noastră.

Pe de altă parte, dacă ar fi chiar necesar, forțele duşmane pe întregul front român sunt atât de reduse, față de ale noastre, că o preluare este aproape exclusă. În orice caz, mare lucru nu s-ar putea lua.

[1] Ion Antonescu (1882-1946), general şi mareşal (1941), ataşat militar în Franța (1922-1923), Marea Britanie şi Belgia (1923-1926), director al Şcolii Superioare de Război (1931-1933), subşef al Marelui Stat-Major Român, delegat să conducă acest organism (1933-1934), ministru al Apărării Naționale (1937-1938), „conducător” al statului român şi preşedinte al Consiliului de Miniştri (5 septembrie 1940-23 august 1944). La începutul Primului Război Mondial a fost şef al secției de operații a Armatei 4 (de Nord) şi după numirea lui Prezan în funcția de şef al Marelui Cartier General, şef al secției operații, înlocuindu-l în această funcție pe maiorul Radu R. Rosetti. A fost judecat de Tribunalul Poporului (aprilie 1946) şi condamnat la moarte pentru crime de război. Sentința a fost executată la 1 iunie 1946.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Rămâne al doilea punct: nimicirea. Această formulă teoretică este vagă şi nerealizabilă. Nu se nimicesc forţele astăzi. Nu am fost nici noi nimiciţi, cu atât mai puţin vom putea noi să[-i] nimicim pe germani, care au dovedit că ştiu să facă războiul.

Am conchis că scopul trebuie să fie concret, bine definit. Cerându-mi-se părerea, am spus că eu l-aş formula: ducerea frontului de pe Siret pe o altă linie, bunăoară: Mostiştea-Ialomiţa-Cricovul sau o alta oarecare.

Golovin mi-a spus că asta va depinde de modul cum se vor desfăşura operaţiunile.

Părerea mea, am răspuns, este că în desfăşurarea operaţiunilor trebuie să avem un front de orientare: obiectul material de atins. Silinţa noastră va trebui să fie constant să dominăm împrejurările şi numai în caz de absolută imposibilitate să ne supunem lor.

A fost de prisos; au rămas în părerile lor. Am trecut la detalii. Am spus că dacă se sparge frontul în câmpie vom avea două mari inconveniente.

Spargerea în centru ne va obliga să facem două conversiuni şi în adevăr noi avem intenţiunea ca cu Armata 6 să facem o conversiune la stânga spre Dunăre, iar cu Armata 1, o conversiune la dreapta, spre munţi.

Creăm două flancuri în aer, spre duşman. Copleşirea uneia din aceste armate se va traduce în dezastru pentru cealaltă. Mi s-a răspuns de g-ralul Prezan că flancurile vor fi apărate cu cavalerie! Mai sunt oare posibile astfel de enormităţi? Spargerea frontului în câmpie va duce desigur la operaţiuni manevrate şi ar fi o greşeală enormă a ne crede superiori germanilor în manevră. Ei au şi experienţa lucrului şi sunt mai bine încadraţi şi mai bine utilaţi!

Generalul Golovin, cel mai de seamă dintre toţi, mi-a spus că a ales acel sector, din cauza condiţiunilor locale. Crede că spargerea este mai sigură pe acolo. Sunt mai puţine întăriri ca în alte părţi. În adevăr, am văzut această curioasă teorie dezvoltată în nişte instrucţiuni emanate de la comandamentul rus.

Am căutat să arăt că este bine, neapărat, a prefera punctele care, mulţumită condiţiunilor locale, sunt mai uşor de atacat, cu condiţiune însă *sine qua non* ca atacul odată reuşit să se poată dezvolta, şi dezvolta cu urmări corespunzătoare sacrificiilor, ceea ce nu pare că va fi cazul în sectorul ales.

Am vorbit cu g-ralul Prezan. Generalul Scerbacev m-a întrebat atunci care ar fi, după mine, direcţia de dat atacului.

Am spus că inamicul are în eşichierul româno-transilvan, două fronturi: unul în Transilvania, care începe la Oituz şi se termină în Bucovina, şi altul în Muntenia, de la Oituz până la Dunăre.

Intenţiunea noastră este să ne îndreptăm sforţările în contra acestuia din urmă. Dacă izbutim să spargem linia duşmană în punctul de joncţiune al celor două fronturi menţionate, putem arunca stânga inamică de la Târgu Secuiesc spre sud, iar dreapta lui din Muntenia spre R. Sărat. Atât în contra stângii, cât şi a dreptei inamicului, acţiunea noastră va trebui să fie învăluitoare[1].

În spatele dreptei noastre învăluitoare, s-ar găsi partea neaccesibilă a munţilor, uşor de apărat şi nefavorabilă unei concentrări mari de forţe duşmane, pentru a ne ameninţa serios.

Am arătat pe de altă parte că acţiunea noastră în munţi va reuşi cu siguranţă, căci după ruperea frontului contramanevra inamicului se va izbi de greutăţile terenului şi deci nu va putea să pareze la timp loviturile acţiunii noastre de exploatarea primului succes, întotdeauna sigur dacă este bine pregătit.

Eram şi trist, şi amărât, în acelaşi timp, să ascult obiecţiunile. Cea mai puternică era că nu voi putea să mişc şi să hrănesc trupele, în zona mea de operaţii. Am răspuns că-mi asum toată răspunderea, deoarece cunosc perfect regiunea. Am operat în toamna trecută retragerea pe acolo, pe un timp foarte defavorabil şi în condiţiuni morale deplorabile.

Este interesant să reamintesc acum, după ce lucrurile au trecut, că trei luni după ce am expus proiectul meu de contraofensivă s-a petrecut o acţiune analoagă pe frontul italian, în sectorul Isonzo.

[1] Pasajele italice din *Însemnările lui Averescu* sunt scrise ulterior evenimentelor consemnate. [n.n.].

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Germanii au ales ca punct principal pentru atacul lor stânga italiană, care avea ca punct principal de sprijin Caporetto. L-au învăluit cu dreapta lor, obligându-l să facă o uşoară conversiune la stânga înapoi şi atunci [i-]au împins pe italieni până la Piave, menţinându-se constant în poziţiune dominantă.

Evident că nu ştiam în iunie, la Iaşi, ce se va petrece în octombrie la Caporetto! La situaţiuni analoage, soluţiunile se impun.

Din cauză că s-a făcut altfel decât ar fi trebuit, sforţările noastre au dus, tot numai în zona muntoasă, la un început de izbândă (la Mărăşti), pe când germanii, în situaţie analoagă, au putut obţine o strălucită victorie, care dacă nu s-a transformat în dezastru este mulţumită faptului că italienii au putut să desfăşoare virtuţi militare excepţionale...

Totul era de prisos.

Am cerut să mi se lase cel puţin armata neciuntită, adică toate diviziile, căci mi s-au luat două (7 şi 12) spre a le da la Armata 1.

Şi aici rezistenţă absolută, deşi Regele părea că înclină spre vederile mele.

Să le dea Dumnezeu noroc! Am convingerea că mergem orbeşte la o acţiune care se va sfârşi prin o înfrângere dureroasă pe frontul Armatei 1.

Pe frontul meu, sunt sigur că vom avea victorie, dar o victorie nefolositoare, din punct de vedere strategic. Ne vom spăla puţin, din cel moral.

Înainte de plecare, am fost chemat la o parte de Rege şi mi-a spus că atunci când mi-a trimis un ordin observator că nu am rezerve, dându-mi ca exemplu Armata de Nord, *a fost indus în eroare*! Pot să consider această mărturisire ca o satisfacţiune tardivă.

Rămâne însă în picioare că un comandant de armată care izbuteşte prin influenţa lui personală să redea încrederea unei armate în debandadă, primeşte un ordin dur, pentru un fapt care, dacă ar fi fost chiar just, încă nu justifica procedarea.

Ce atmosferă favorabilă mie trebuie să fi domnit atunci la Marele Cartier General!

De altfel, azi, persoanele sunt altele, dar atmosfera nu s-a modificat mult. Am fost foarte penibil impresionat de atitudinea generalului Christescu pe timpul consfătuirii.

Così va il mondo! [1]

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 136-139]

28. 4/17 iunie 1917, Iaşi, Raport al prinţului Carol adresat regelui Ferdinand privind rezultatele inspecţiei efectuate în unităţi şi formaţiuni militare

4 iunie 1917, No. 7

Raport către Maiestatea Sa Regele

Sire,

Urmare Înaltului Ordin al Maiestăţii Voastre am continuat inspecţiile în diferitele unităţi de trupă şi comandamente ale armatei, în intervalul dintre 23 mai inclusiv până la 28 mai inclusiv.

Unităţile ce am trecut în inspecţie sunt:

a) Corpul apărării antiaeriene (Paşcani şi Stolnicenii-Prăjescului);

b) Şcoala centrală de puşti-mitraliere (Sodomeni);

c) Compania de motociclişti-mitraliere (Mănăstirea Neamţului);

d) Batalionul Vânători de munte (Târgul-Neamţ);

e) Divizia 13 (Hârlău);

f) Centrul de automobile (Hârlău).

Rezultatul acestor inspecţiuni, cu cel mai profund respect, am onoare a-l supune cunoştinţei Maiestăţii Voastre.

[1] Asta (aşa) e lumea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1) Corpul Apărării antiaeriene. Locotenent-colonel N. Opran. Această unitate se împarte în două părți bine distincte: atelierele şi şcoala. Atelierele sunt instalate în atelierul căilor ferate din gara Paşcani. Aci se lucrează în special montarea afetelor pentru diferitele piese ce sunt în serviciul antiaerian; asemenea şi aparatele de ochire. Două vagoane se amenajau pentru a primi câte un tun de 57 şi de 75 francez. Lucrul este foarte bine condus şi supravegheat de către maiorul francez Humbert. Şcoala funcționează la Stolnicenii-Prăjescului. Aci sunt mai multe echipe care se instruiesc fără întrerupere, şi pe măsura necesităților se expediază, material şi personal, la locul indicat de către Marele Cartier General. Şcoala funcționează în foarte bune condițiuni, din toate punctele de vedere, şi se aplică toate noile principii ale tragerilor în contra avioanelor. Până acuma, de la înființare, şcoala a dat 18 posturi, în diferite localități, întrebuințând în total următorul material: 7 tunuri franceze de 75 mm; 4 tunuri Deport de 75 mm; 24 tunuri de 75 Md. 1.880 român; 8 tunuri de 57 Burileanu; 17 tunuri de 57 Negrei; 5 mitraliere. Efectivul total al corpului este de 28 ofițeri şi 785 trupă. Starea sanitară bună.

2) Şcoala centrală de puşti-mitraliere. Căpitan Miltiade Gazi. Şcoala aceasta, începută la 12 mai, odată cu sosirea puştilor-mitralieră, are drept scop a forma echipe model de puşcaşi-mitralieri, după care în fiecare corp de trupă să se poată instrui numărul necesar pentru 96 arme de regiment de infanterie. Am văzut la lucru prima serie, venită numai de câteva zile. Impresia generală bună. Erau sosiți de la Diviziile 5, 9, 12, 13, 14, Brigada Grăniceri şi cavalerie, următorul personal: 2 căpitani, 3 locotenenți, 23 sublocotenenți, 3 elevi-plotonieri, 15 plotonieri, 10 sergenți-instructori, 33 sergenți, 15 armurieri. Numărul total al pieselor mitraliere sosite la acea epocă era de 1490. Am tras eu însumi cu această armă şi am căpătat convingerea că este o armă foarte precisă, puternică şi de mult moral, dacă este bine întrebuințată.

3) Compania de motociclişti-mitraliere. Căpitan Manolescu. Se prezintă numai cu un început de organizație, de altfel foarte frumos şi cu multă pricepere început de căpitanul comandant. Personalul există; lipsesc încă o parte din piese şi motocicletele. Pentru instrucție sunt numai două motociclete montate cu mitraliere şi cu care se face toată seria de exerciții.

4) Batalionul Vânători de Munte. Maiorul Bădulescu Virgil[1]. Batalionul Vânători de Munte are un efectiv de 35 ofițeri şi 1.697 trupă. Stare sanitară foarte bună. Acest batalion este împărțiti în 5 companii de luptă, două companii de mitraliere şi una companie de stat-major. Echiparea oamenilor este complectă. Instrucția foarte bine făcută. Am asistat la trageri, la ascensiuni şi coborâri cu colțuri, cu frânghii şi fără frânghii; la ştafete, la recunoaşteri, la şcoala grenadierilor; semnalizatori; la trageri din copaci etc. şi impresia ce am căpătat este mai mult decât favorabilă. Este o adevărată plăcere a vedea modul cum lucrează această trupă fie în ansamblu, fie individual. Comandantul batalionului şi cu ofițerii săi aleşi merită toată lauda şi respectuos îi prezint bunei voințe a Maiestății Voastre.

Notă a Regelui Ferdinand: Ar trebui să aibă şi această unitate partea ei sedentară.

5) Divizia 13. În Divizia 13 am văzut toate regimentele infanterie, artilerie, batalionul de pionieri şi coloanele. Am asistat la două trageri ale artileriei, trageri făcute în legătură cu manevrele trupelor de infanterie.

Efective. Divizia are un efectiv de: 488 ofițeri şi 26.869 trupă. Din acest efectiv se deduc: 6.113 nedisponibili (infirmerii, convalescenți, scutiți, spital, lipsă la apel, gărzi, corvezi şi munci agricole, şcoli, detaşați şi delegați, congedii, dezertori, izolați). Acest număr, însă, de nedisponibili va scădea foarte mult, în câteva zile, prin trecerea convalescenților la unitățile lor, ieşirea celor din infirmerii, şcoale etc. Se poate însă socoti un nedisponibil de aproape 2.000 oameni. Prin urmare, efectivul real al Diviziei este de minimum 24.000 trupă, din cari 16.000 combatanți.

[1] Virgil Bădulescu (1882-1944) a fost comandant al primului Batalion (ulterior regiment) de Vânători de Munte, în fruntea cărui a luptat în bătălia de la Oituz. A fost decorat cu ordinul „Mihai Viteazul". După război a reorganizat sportul românesc, întemeind sportul Oficiul Național de Educație Fizică. A fost avansat la gradul de general în 1933.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Starea sanitară. Este în mare progres şi pe fiecare zi se îmbunătăţeşte. În intervalul 10-20 mai au fost 31 morţi, adică 3 pe zi, la un efectiv atâta de mare. În acelaşi interval de timp au fost bolnavi de tifos exantematic 185 oameni; de febră recurentă 362 şi de diverse boale 238. Numărul convalescenţilor era de 1036. Se poate spune că măsurile perfecte şi energice luate au pus stăpânire pe boală, care scade văzând cu ochii.

Lipsuri:

Armament: 1.800 pumnale, 8 obuziere, 16.569 măşti contra gazelor asfixiante. Trebuie a se da imediat revolverele, pistoalele şi mai ales măştile. Armele mitraliere toate, care deşi sosite nu s-au distribuit încă.

Material sanitar este în curs de primire. Este complectă lipsă de iodul soldatului (20.728), de pansamentul individual (4.163), tărgi Percy (103) şi încă altele mai mici.

Cai. Divizia mai avea o lipsă de 1.755 cai. Caii pentru artierie s-au complectat luând cai de la regimentele de obuziere (aceia pentru obuzierele grele). Semicoloanele de muniţii pentru obuzierele de 155 asemenea sunt fără cai. Pentru acoperirea deficitului s-au trimis delegaţi la Divizia 4 să primească 1.500 cai; deficitul ar fi de 255 cai.

Echipament. Mai lipsesc încă 4.000 perechi izmene (pentru bolnavi şi convalescenţi); 8.800 ştergare; 24.000 batiste; 26.000 ciorapi obiele; 5.600 mantale; 4.000 bluze; 6.000 capele.

Materialul telefonic. Mai lipseşte, până la complect, următorul: 45 telefoane, 66 centrale, 48 bobine cablu, 105 Km cablu şi încă alte mici lipsuri.

Unelte portative şi de trăsuri lipsesc: 1.685 lopeţi Linemann; 477 foarfeci pentru tăiat; 395 casmale etc., şi încă din fiecare fel de unelte câte ceva.

În tot cazul, lipsurile acestea, până la complectare după tabelele de efectiv, nu constituie o piedică prea mare pentru intrarea în luptă, la absolută nevoie, a acestei divizii. Ar fi însă mai bine ca după cum instrucţia este complectă să fie şi echipamentul şi armamentul complect, căci numai atunci este acordul perfect între cunoştinţe şi mijloace şi între rezultatele obţinute.

Instrucţia. Am inspectat fiecare regiment în parte, atât la instrucţia de luptă, cât şi la toate celelalte feluri de instrucţie: tragere cu arma şi mitraliera, patrule, legături, semnalizări, lansări de grenade etc. şi m-am convins că această unitate, Divizia 13, de altfel ca toate diviziile din Corpul 3 Armată, este foarte bine instruită. Moralul atât al ofiţerilor, cât şi al trupei este cu adevărat perfect. Am remarcat cu deosebire frumoasa ţinută şi prezentare a Regimentului 50 Inf., comandat de locot-colonel Genuneanu, a Divizionului coloane de muniţii, comandat de căpitanul de rezervă Golfineanu. Artileria am văzut-o atât în tabără, la revistă, cât şi la tragere. Rezultatele le pot considera bune. Atât comandantul Rgt. 23 Art., locot-colonel Marcovici S., şi mai ales comandantul de brigadă, colonelul Glodeanu, mi-au făcut o prea bună impresie.

În ultima zi a inspecţiei am asistat la o tragere a artileriei combinată cu o manevră de mişcare. Manevra în trăsături generale a fost bine condusă şi bine executată. S-au observat, pe ici pe colo, mici ezitări, oarecare jenă atât în luarea de hotărâri, cât şi în executarea ordinelor, probabil rezultate din faptul că nu s-a făcut aproape deloc asemenea manevre. Artileria a deschis focul repede, la timp şi cu rezultate foarte precise. Telefoanele au funcţionat mai slab; legăturile se făceau cu oarecare greutate. În inspecţia ce am făcut Batalionului 3 pionieri am constatat o pregătire suficientă şi solidă. Lucrările de sapă, aşezarea şi exploatarea minelor, întinderea şi ridicarea podurilor, s-au făcut în cele mai bune condiţiuni, iar comandantul batalionului, locot-colonel Mântulescu P., mi-a făcut o bună impresie.

6) Centrul de automobile Hârlău. Căpitan N. Arion. Este instalat în magaziile staţiei de cale ferată Hârlău şi funcţionează în foarte bune condiţii. Efectivul este: 24 ofiţeri, 422 trupă. De la înfiinţare şi până la 24 mai a făcut următorul lucru: 177 maşini reparate, din cari 84 s-au repartizat la diferite unităţi; 18 camioane din cari 13 s-au repartizat la diferite unităţi; 97 caroserii de turism; 106 brancarde; 80 camionete; 5 remorci. Impresia generală de modul cum este condus acest centru este bună.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Observaţiuni şi propuneri

1) În pădurea Maxut este o colonie de italieni angajaţi de direcţia căilor ferate pentru lucru. Aceşti oameni au fost lăsaţi şi fără plată, fără mâncare şi fără nicio îngrijire. Generalul Popescu, comandantul Diviziei 13, mi-a raportat că a găsit câţiva morţi de inaniţie şi că singur s-a îngrijit de soarta lor.

2) Batalionul Vânători de Munte mai are nevoie de un număr de 45 cai de munte pentru purtatul mitralierelor şi samarelor. În ţară nu se găsesc. Propun a se admite, urgent, ca să se cumpere din „Bicazul Unguresc" unde se găsesc cai foarte buni de munte şi cu preţuri destul de avantajoase (350-450 lei unul).

3) Un corp constituit cum este Batalionul Vânătorilor de Munte trebuie neapărat să-şi aibă şi drapelul. Propun, respectuos, deci, a i se da drapel.

4) Propun ca toate unităţile cari sunt în refacere să execute, pe lângă manevrele de atac şi apărare a lucrărilor de întărire, şi manevre de mişcare. Se pare că s-a dat toată atenţia numai manevrelor şi atacurilor locurilor şi poziţiunilor întărite şi că s-a neglijat cu totul manevrele de mişcare. Este absolută nevoie să se repare această greşeală, mai ales că războiul, este probabil, se va termina prin manevră şi urmărire.

5) Propun ca plotonierii de rezervă care ar avea cel puţin diploma de capacitate a 8 clase liceale şi care ar fi perfect apreciaţi şi notaţi de şefii lor şi cari din cauza serviciului nu au putut urma vreuna din şcoalele militare pentru a ieşi ofiţeri să poată trece un examen direct de ofiţer, la Marele Cartier General, fără a li se mai cere obligaţia de a face şcoala militară. Am văzut la Corpul apărării antiaeriene plotonieri cu diploma de ingineri şi cari nu au putut fi înaintaţi sublocotenenţi fiindcă nu au făcut o şcoală militară şi totuşi ei făceau serviciul de ofiţer.

Carol

Colonel C. Găvănescul

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală Ferdinand, dosar 59/1917, f. 6-13]

29. 6/19 iunie 1917, Iaşi, Constatări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la procesul de instruire a trupelor române

[...] Am crezut de datoria mea să adresez un raport regelui în legătură cu instrucţia trupelor. Dimineaţă îi voi vorbi despre asta generalului Prezan, ca şi despre alte probleme: aducerea de modificări la scrisorile de serviciu ale ofiţerilor mei detaşaţi la state-majore şi regimente, pentru a le da autoritatea pe care anumiţi xenofobi nu vor să le-o recunoască; organizarea comandamentului pentru următoarea ofensivă şi coordonarea pregătirilor; crearea unor rezerve de materii prime, construirea de depozite în imediata apropiere a terenului ales.

Mai este încă un punct asupra căruia cred că trebuie să îi atrag atenţia: de câtva timp, la instigarea ministrului Italiei, baronul Fasciotti, România organizează comitete de propagandă cuţovlahe în Albania şi în Macedonia, pentru a aţâţa spiritele. Acest lucru ar fi în cea mai mare măsură util Italiei şi defavorabil grecilor şi sârbilor. Să zicem că în privinţa grecilor mai merge, dar este inadmisibil ca doi dintre Aliaţi să se înţeleagă între ei pe la spatele altuia. Legaţia Serbiei o ştie şi este foarte iritată. Dacă sârbii sesizează guvernul rus actual, şi se poate întâmpla, acesta nu va scăpa ocazia să spună că cei care trădează sunt aceşti doi Aliaţi, de altfel cel mai puţin democraţi, şi va arunca răspunderea pe umerii regelui lor. Ce ar însemna asta pentru România?

I-am văzut pe Coullaud şi Lavenant, apoi pe Greceanu şi Ştirbey. E dificil să îi faci să se înţeleagă. Propun următoarea soluţie: Comitetul Crucii Roşii române să decidă el însuşi, drept

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

regulă generală, ca, într-un spital, administrația să fie subordonată medicului-şef, cum se face şi la noi. [...]

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.,* p. 199]

***30*. 8/21 iunie 1917, Iaşi, Scrisoarea lui Hubert Marie Christian de Belloy de Saint Liénard, şeful Misiunii Navale Franceze, către generalul Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, despre situația politică din România şi activitatea „dinastiei” Brătianu**

Jassy, 21 Juin 1917

Le Capitaine de Vaisseau de Belloy, Chef de la Mission Navale à M. le Général, Chef de la Mission Militaire Française en Roumanie

Je crois utile de vous mettre au courant, en quelques mots, de l'évolution politique qui se manifeste en Roumanie depuis que toute activité militaire a disparu de ce front en laissant aux esprits la liberté de se reporter vers leurs habituelles préoccupations. Le parti au pouvoir, connu sous le vocable de National-Libéral, a, comme vous le savez, pour chef Bratiano, le fils du grand Bratiano qui fut l'émancipateur du pays et fit reconnaître comme Prince un Hohenzollern. Ce parti est le plus nombreux et le plus puissant des 3 qui se disputent la direction des affaires et les bénéfices qui en découlent. M. Jan Bratiano Président du Conseil a, tout naturellement fait participer le plus possible ses proches aux affaires de l'Etat. Avant la guerre un de ses frères était directeur de la plus grande Banque roumaine, l'autre directeur du Crédit Foncier; un de ses beaux-frères était Préfet du Département de la Capitale, un autre, médecin dans la vie privée, fut pendant quelques temps l'un des directeurs de la Banque nationale. Depuis la guerre, le directeur de la Banque est devenu Ministre de la Guerre, celui du Crédit Foncier Président de la Commission de l'approvisionnement à l'étranger. Or, lorsque la débâcle militaire fit éclater à tous les yeux, sans distinction de parti, le manque de prévoyance et d'organisation, l'inertie, l'incapacité du Gouvernement, beaucoup des patriotes, et parmi eux principalement ceux qui se reconnaissaient une certaine responsabilité par leur acharnement passé à réclamer l'entrée en guerre, se mirent à examiner les causes du désastre et les moyens d'y remédier. Ils les trouvèrent facilement et la dynastie Bratiano entendit les échos des attaques auxquelles on se livrait contre elle, en cette rude fin d'hiver, au coin des foyers sans feu ou des tables mal servies, dans des maisons trop souvent peuplés de moribonds. Il fallait reprendre en mains la direction des esprits, battre le rappel des fidèles, rappeler aux obligés ce qu'ls devaient. Le Parlement fut convoqué.

Le Parlement actuel à était jadis élu en Constituante. Je veux dire par là que les dernières élections avant la guerre furent faites sur un programme spécial: la révision de la Constitution, dans le but de modifier le mode de suffrage, et de permettre l'expropriation des terres. Bien que faites par les soins vigilants de la famille Bratiano, les élections furent peut-être un peu plus libres que de coutume et les Chambres qui en résulteront peuvent être considérées comme moins maniables que celles du passé. L'expression des sentiments privés de leurs membres faisait une obligation au Gouvernement de les convoquer dans un bref délai. Ce qui eut lieu. Sur les entrefaites, éclatait la Révolution russe. Par crainte de la contagion, on fut amené à jeter du lest et à prendre les devants sur les évènements. Le Roi dans 2 discours aux soldats affirme sa volonté de distribuer des terres aux paysans. Le Parlement fut convoqué une seconde fois et alors avec un but précis, celui de faire passer immédiatement la Loi de réformes électorales

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

et celle de l'expropriation. C'est alors que l'opposition, composée d'extrémistes, songea à se grouper et à s'entendre sur un programme commun. Un nouveau parti qui venait de se créer, celui du Travail, fit bloc avec elle. Et l'on trouve dans l'opposition actuelle: des transfuges libéraux, révoltés d'avoir vu le pays réduit, par l'incapacité de leur propre parti, à la misère matérielle et morale; des conservateurs, généralement grands propriétaires, révoltés eux aussi des mêmes faits, partisans des réformes et de l'expropriation, mais ne voulant pas les voter tant que Bratiano sera Président du Conseil, fait qui, pour eux, leur ferait craindre, que le bénéfice de la Loi s'évaporât en route avant d'arriver jusqu'aux paysans; enfin des travaillistes, noyau du futur parti socialiste, dont le programme n'est pas encore complètement connu. Le Gouvernement a la majorité à la Chambre mais, ici, un vote n'est pas nécessaire pour faire tomber un Gouvernement. Au Sénat, le quorum n'est jamais atteint pour la tenue d'une séance et la Loi ne saurait donc s'y être votée. Le Roi est et reste le seul maître des destinées du pays dans cette passe difficile. L'opposition voudrait balayer d'un seul coup tous les hommes politiques, ministres et ministrables, ayant abusé des fonds publics ou ayant simplement laissé leurs partisans en abuser, faire un Ministère de jeunes, rénover l'administration préfectorale, mettre les compétences à leur place. Le Roi, pressenti, s'est inquiété de connaître les noms des futurs ministres. Et, comme aucun de ces noms n'est connu à l'étranger, Sa Majesté a reculé trouvant que ce Ministère manquerait, auprès des Alliés, de l'autorité qui s'attache à la publicité faite atour du nom d'un personnage politique. L'opposition a donc dû, pour tenter de parvenir à son but, faire des concessions, admettre au sein du futur Ministère 2 ou 3 des leaders connus, mais c'est montrée intransigeante sur la Présidence du Conseil qui ne doit pas revenir, d'après elle, à l'un des personnages connus compromis par leur clientèle.

Le Président du Conseil, pour sauver la barque de son parti, n'a pas infiniment de choix dans les moyens à employer. Il peut ou se contenter d'un vote de la Chambre faisant passer la Loi et ne pas la porter devant le Sénat, sous un prétexte quelconque, ou faire décréter que les Sénateurs des pays envahis ne font plus, momentanément parti du Sénat et alors porter la Loi devant lui où le quorum serait atteint. Ces deux moyens sont assez pitoyables, et le Gouvernement serait considéré comme moralement diminué et incapable de résister de front à l'opposition. Celle-ci n'en aurait que plus d'ardeur à l'attaque et ne reculerait peut-être plus devant l'emploi de la violence pour arriver à ses fins. Tout en sommes là pour le moment. Mais, encore une fois, je sens monter les colères, les rancœurs, dans tous les milieux civil et militaire. Une chaudière ne peut résister longtemps à une vaporisation trop active entretenue dans ses flancs par des foyers trop chargés; il faut un exutoire. A mon avis il faudrait trouver l'exutoire politique qui permettrait au pays roumain d'atteindre la fin de la guerre sans trop forte secousse, car l'exemple de la Russie est là, bien peu encourageant pour nous. Et l'hiver à venir nous réserve, par suite de l'inertie ou de l'incapacité des gens au pouvoir, de telles épreuves que je doute que nous en puissions voir la fin sans assister à quelques convulsion intérieure d'issue plus que douteuse.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 89, c. 866-868]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***31*. 17/30 iunie 1917, Iaşi, Raport al generalului Constantin Christescu[1], subşef al Marelui Cartier General Român, adresat ministrului de război privind starea fortificațiilor din Bucureşti şi Focşani. Documentul este transmis de autoritățile franceze**

Grand Quartier Général, 30 Juin 1917

Le Chef de la Mission Militaire Roumaine auprès du Grand Quartier Général Français à Monsieur le Général Commandant en Chef des Armées du Nord et du Nord-Est

J'ai l'honneur de vous adresser ci jointe la copie du rapport que le Grand Quartier Général Roumain a fait le 17/30 Avril au Ministre de la Guerre de Roumanie sur l'état dans lequel on a dû laisser les fortifications de Focsani et Bucarest.

Général D. Iliescu

Grand Quartier Général au Ministre de la Guerre, 17/30 Avril 1917

Au No. 1157 relatif à l'état dans lequel on été laisses les fortifications de Focsani et Bucarest, nous avons l'honneur de vous faire connaître les suivantes:

1 A Focsani

Armement. On a enlevé et transporté à Ciurea 7 canons de 120 mm, modèle 1887, avec leurs accessoires, 247 tubes de mortiers de 120 mm avec leur accessoires, 200 tubes de canon de 37 avec leur accessoires; toute la munition a été transportée à Totireni. Les tourelles de 37 mm, au nombre de 32, enlevées de la première ligne, ont été détruites, ne pouvant pas être transportées; 6 n'ont pas pu être détruites; toutes les tourelles de la première ligne, les coupoles de la seconde et troisième lignes, ainsi que les coupoles de 53 mm qui se trouvaient en dépôt, ont été détruites, sauf une de la 2eme et une de le 3eme ligne du groupe Vrancea.

b) La maçonnerie des ouvrages. Aux ouvrages de la première ligne on n'a détruit que la maçonnerie de 6 batteries (1 et 2 du groupe Odobesti; 1, 2 et 3 du groupe Marasesti et 1 du groupe Razboieni); dans la 2eme ligne on n'a pas pu détruire une batterie de 3 coupoles (batterie 2 du groupe Vrancea); une coupole de chacun de groupes Vanatori et Jorasti; des ouvrages de la 3eme ligne, il n'a pas été detruite la batterie 2 du groupe Vrancea.

2 A Bucarest

a) Armement. Le premier régiment d'artillerie de siège a démonté tous les canons de 150 mm (au nombre de 88), les obusiers de 210 (au nombre de 36) qui ont été transporté à Galatzi, au chantier Fernic pour les monter sur les affûts transportables; les canons de 57 mm a tir rapide, ainsi que toutes les accessoires et pièces fixes, qui ont pu être demandé, ont été transporté sur des wagons qui se trouvent garés.

[1] Constantin Christescu (1866-1923) a absolvit ca şef de promoție Şcoala fiilor de militari din Craiova (1886) şi Şcoala de ofițeri din Bucureşti (1885-1887). A urmat apoi studiile în Franța, la Şcoala Politehnică din Paris (1888-1890), Şcoala de Aplicație de Artilerie şi Geniu de la Fontainebleau (1890-1892), Şcoala de Război din Paris (1892-1894). A avut o carieră militară strălucită ajungând la gradul de general de Corp de Armată obținut în anul 1918. Între funcțiile deținute reținem: director al Şcolii Superioare de Război (1910-1912); subşef al Marelui Stat-Major (1912-1913; 1914-1916); şef de stat-major al Armatelor 2, 3 şi „Grupului de armate de sud” (15 august-noiembrie 1916); comandant al Armatei 4 (noiembrie-decembrie 1916); subşef al Marelui Cartier General (decembrie 1916-iunie 1917). Între 1912-1916, în calitate de subşef al Marelui Stat-Major, a avut o contribuție foarte importantă la elaborarea planului de campanie, cunoscut sub numele de Ipoteza „Z”. La declanşarea mobilizării a primit funcția de şef de stat-major al Armatei 2, apoi a fost şef de stat-major al Armatei 3 şi al „Grupului armatelor de sud” şi comandant al Armatei de Nord (noiembrie-decembrie 1916). În perioada ianuarie-iulie 1917 a exercitat concomitent funcția de subşef al Marelui Stat-Major şi comandant al Armatei 1. În timpul bătăliei de la Mărăşeşti, generalul Christescu a fost înlocuit de generalul Prezan din funcția de comandant al Armatei, pretextul fiind un conflict cu generalul rus Aleksandr Iosipovici Ragoza, comandant al Armatei 4 ruse. În locul lui a fost numit generalul Eremia Grigorescu. (Detalii în Petre Otu, *Mareşalul Constantin Prezan.Vocația datoriei*, Editura Militară, Bucureşti, 2008) Generalul Christescu a fost şef al Marelui Stat-Major în perioadele 2 decembrie 1913-1 aprilie 1914; 1 aprilie-28 octombrie 1918 şi 1 aprilie 1920-9 mai 1923, dată la care a decedat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

b) La Maçonnerie de tous les forts est restée intacte.

3 Sur l'utilisation que l'ennemi pourrait donner à ces fortifications, nous croyons:

Pour Focsani. Les emplacements des coupoles et des casematas ont été en effet détruits et la plus grande partie coupoles enlevé, néanmoins la disposition générale des batteries est restée la même et chaque batterie est entourée d'un rideau d'acacias, qui permet d'organiser facilement un puissant réseau de fil de fer et les parapets des batteries peuvent être organisés très facilement pour l'infanterie, de sorte que ces batteries formeront de très bons points d'appui d'une ligne fortifiée. Si l'ennemi dispose d'un matériel cuirassé mobil, il pourrait réparer les anciens bâtiments pour s'en servir comme s'ils n'avaient pas été touchés.

Pour Bucarest, où tout est resté intacte (sauf les pièces d'artillerie) nous croyons que l'ennemi se servira des ouvrages, en cherchant à les armer avec l'artillerie mobile et peut être avec des pièces sans coupole.

En ce qui concerne le fort de Focsani, les reconnaissances aériennes ont établi que l'ennemi a occupé seulement les batteries 2 et 3 du groupe VII et la batterie 1 du groupe VIII (ainsi que probablement toutes les batteries de la première ligne); il n'a pas fait encore des réparations à la maçonnerie démolie.

Pour le Chef de l'Etat Major Général de l'Armée, Général Christesco

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 316, c. 182-185]

32. 1917, Însemnări ale contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, privind procesul de reorganizare a armatei române

În pofida bolilor, lipsurilor, aprovizionării insuficiente, armata română, încadrată de misiunea noastră, se reconstituia. Din amânare în amânare, obținusem de la Paris ca generalul Berthelot să fie menținut în România până la căderea regimului rusesc căruia guvernul nostru fusese destul de slab spre a-i promite rechemarea. Cum se putea persevera în această aberație, atunci când duşmanii misiunii noastre militare, generalul Alekseev, delegatul său în România, generalul Beleav şi fostul prim-ministru Stürmer, se aflau în dizgrație, sub acuzare, sau chiar în închisoare? Într-o zi când, în ciuda protestelor mele, ale regelui Ferdinand şi ale guvernului său, ordinul notificat generalului Berthelot să se înapoieze în Franța nu era încă anulat, domnul Brătianu îmi arătă, nu fără un strop de ironie, un articol publicat în marele nostru ziar oficios, *Le Temps* din 3 aprilie, al cărui autor îl considera pe Stürmer trădător şi insinua că prim-ministrul român i-ar fi fost poate complice, după ce se lăsase înşelat printr-o ciudată orbire. Dar domnul Brătianu fusese primul care denunțase trădarea lui Stürmer care (potrivit altor extrase din ziarele noastre) complotase cu generalul Alekseev zdrobirea României, pentru a justifica o pace separată. „Ciudată orbire" era aceea a guvernului nostru şi a statului nostru major care, în virtutea unui vechi complex de inferioritate față de Rusia, semnalat de mine mai sus, deveneau complicii ei inconştienți sacrificând pretențiilor unui aliat perfid interesele vitale ale unui aliat credincios.

Un asemenea paradox nu se mai putea susține după revoluția din martie. Generalul Berthelot, în teorie rechemat la Paris, conducea efectiv formarea unei armate române noi şi reînarmarea acesteia cu armament francez, tranzitat prin Rusia sub controlul ofițerilor noştri. Reînnoit şi întinerit, comandamentul românesc colabora frățeşte cu misiunea noastră şi privea cu încredere viitoarele operațiuni. Printr-o coincidență ce pare simbolică, în toiul sărbătorilor Paştelui, de 10 mai, sărbătoarea națională a României, o paradă a diviziilor reconstituite a căror înfățişare marțială, în ținută de campanie, a stârnit aclamațiile publicului, a scos la lumină reînvierea armatei române. Curând, o lege specială, votată în unanimitate, conferea generalului

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Berthelot, care oficial mai era jertfa răzbunării germanofililor ruşi, titlul de cetăţean de onoare al României.

Câteva zile după sărbătoarea naţională, acest sentiment de reînviere militară şi speranţa într-o eliberare naţională au fost întărite prin defilarea la Iaşi a primelor eşaloane ale unui corp de armată recrutat prin voluntariat printre prizonierii transilvăneni din Rusia. Acest corp de armată, cu un efectiv de 40.000 de oameni, era, după cum se spunea, avangarda unui al doilea eşalon, poate al unui al treilea şi chiar al unui al patrulea, ce urmau să fie recrutate printre nenumăraţii prizonieri transilvăneni sau cehi. Toţi aceşti soldaţi, admirabil antrenaţi, echipaţi şi hrăniţi, erau o dovadă în favoarea regimului care le fusese aplicat în Rusia şi a bunăvoinţei cu care noul guvern înlesnea încorporarea lor în armata română.

Înainte de a se distinge pe frontul din Moldova, aceste unităţi câştigau prima lor bătălie pe frontul revoluţiei printr-o influenţă foarte favorabilă asupra stării de spirit a armatelor ruseşti. „Comitetele de soldaţi“, sau soviete militare, au înţeles că aceşti voluntari, nerăbdători să se bată în rândurile armatei române împotriva foştilor lor stăpâni pentru a le smulge propriile lor pământuri erau, de acum înainte, sub ordinele regelui Ferdinand, nu unelte ale unui proiect imperialist, ci ale unei opere de eliberare. Această bruscă schimbare de atitudine a „Sovietelor” s-a accentuat când i-au văzut pe membrii guvernului şi ai aristocraţiei, aceşti „reacţionari”, dansând în piaţa publică hora naţională, ţinându-se de mână cu simpli soldaţi.

Fraternitatea democratică a claselor sociale, împreună cu influenţa ofiţerilor noştri şi cu ţinuta admirabilă a trupelor româneşti, explică un alt paradox: faptul că armatele ruseşti din Moldova, singurele care, aflându-se pe teritoriu străin şi lipsite de sentimentul de a apăra pământul patriei, ar fi putut să fie primele care să se descompună, au fost dimpotrivă ultimele care şi-au părăsit poziţiile.

[Contele de Saint-Aulaire, *op.cit*., p. 116-117]

33. 23 iunie/6 iulie 1917, Ordinul Circular nr. 9.400 al Marelui Cartier General Român privind acceptarea colaborării cu artiştii plastici

MARELE CARTIER GENERAL
23 iunie 1917

ORDINUL CIRCULAR NR. 9.400

Marele Cartier General a hotărât crearea unui Muzeu Militar Naţional, în care să se păstreze pentru viitorime toate lucrările care vor reprezenta paginile cele mai alese ale războiului, clipele de restrişte, ca şi sforţările prin care năd ăjduim a se înfăptui idealul nostru naţional.

La acest apel au răspuns artiştii noştri, sculptorii şi pictorii notaţi pe contrapagină care, dintr-o pornire curată de patriotism şi de înălţător sentiment artistic, şi-au pus talentul la dispoziţia noastră, declarând că toate operele ce vor concepe şi executa le vor încredinţa în plină proprietate statului, renunţând la orice fel de răsplată pentru munca depusă. Marele Cartier General luând cu plăcere act de această faptă frumoasă, care[-i] onorează pe artiştii noştri, a decis a le asigura mijloacele necesare pentru a putea aduce la îndeplinire realizarea acestei misiuni artistice.

În acest scop se ordonă următoarele:

1. Aceşti artişti vor face parte din Marele Cartier General (Secţia 3 Adjutantură).

Cei care nu sunt mobilizaţi vor fi asimilaţi gradului de locotenent şi vor primi solda şi indemnităţile cuvenite acestui grad, iar cei mobilizaţi, drepturile gradului pe care îl au.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2. Vor avea voie a merge pe front şi în localităţile unde vor putea să ia diferite schiţe, solicitând permisia comandamentelor sau serviciilor respective.

Acestea vor aprecia şi vor hotărî asupra permisiei solicitate, având în vedere situaţia şi împrejurările militare locale.

3. Pentru stabilirea identităţii acestor artişti, li se vor libera permise personale din partea Marelui Cartier General.

Din Înalt Ordin
ŞEFUL DE STAT-MAJOR GENERAL
General de Corp de Armată adjutant
CONSTANTIN PREZAN

Sculptori: Locotenent I. Iordănescu, locotenent Jalea Ioan, Medrea Corneliu, O. Han, D. Măţăoanu, Al. Călinescu, Al. Talpoşin (Severin), G. Stănescu.

Pictori: Locotenent Stoica, D., locotenent Teodorescu Sion, locotenent Cornescu Traian, locotenent Creţoiu Alexandru, sublocotenent Em. Lăzărescu, sublocotenent Brăescu Tache, sublocotenent Al. Poitevin, Aurel Băeşiu, C. Petrescu Dragoe, Troteanu Remus P., Aurel Constantinescu, Şt. Dumitrescu, Toma Tomescu, Niculescu Andrei, Negoşanu Grigore, N. Mantu, Camille Ressu, Al. Macedonsky, N. Dărăscu, Bulgăraş Petre, Ionescu G. (Doru), Hârlescu, Ion Mateescu, Briese O., Bacalu Constantin, Ignat Bednarik.

[*Marele Cartier General al Armatei Române, Documente 1916-1920...*, p. 175]

34. 1917, Însemnări ale ministrului Franţei în România, contele de Saint-Aulaire, asupra situaţiei din Moldova în iarna anului 1917

Iarna anului 1917

Dacă aş încerca, schiţând-o numai, să evoc icoana suferinţelor care copleşeau România, spre a-i găsi un loc într-un imaginar muzeu al frumuseţilor morale, ar trebui să aşez în sala capodoperelor această ţară ale cărei virtuţi se ridică la înălţimea suferinţelor şi chiar mai sus, pentru că o depăşesc.

Ca printr-o conspiraţie între natură şi oameni, iarna anului 1917 a fost deosebit de aspră. La Iaşi, termometrul cobora la -20°, la -30° şi chiar la -40°. Pe frontul francez, atunci când ploaia inunda tranşeele şi încetinea convoaiele cu aprovizionarea pe pământul îmbibat de apă şi prin băltoacele de noroi, soldaţii se consolau spunând: „Şi la nemţi plouă". În România nu se putea spune: „Este tot atât de frig şi pentru nemţi şi pentru ruşi". Acolo, duşmanul – adică neamţul – în cele două treimi ale ţării pe care le ocupa, şi „aliaţii", adică ruşii, şi mai brutali decât duşmanul, în Moldova, pe care de asemenea o ocupau, erau înfofoliţi în şubele lor, ocupaseră clădirile cele mai bune, din care îi goniseră pe locatari şi puseseră mâna pe lemnele de foc; lor nu le păsa de frigul ce se abătuse şi mai năprasnic peste nenumăraţii români în zdrenţe, fără case sau înghesuiţi în locuinţe neîncălzite.

Chiar pentru mine, care eram atât de privilegiat, ca reprezentant al aliatului cel mai popular, încât îmi era şi ruşine, încălzitul reprezenta o problemă. Graţie prestigiului pe care proprietarul nostru, prinţul Albert Ghika[1], îl avea în calitatea sa de pretendent la tronul Albaniei, sau,

[1] Albert Ghika (Ghica) (1868-1928), prinţ aparţinând familiei Ghiza, ramura albaneză. În condiţiile ridicării la luptă a albanezilor împotriva Imperiului Otoman, el a fost, la începutul secolului al XX-lea, pretendent, fără succes, la tronul Albaniei. A publicat lucrarea *Albania şi chestiunea Orientului*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mai curând, în onoarea de a adăposti legația Franței, birourile mele dispuneau de o rezervă de lemne.

Dar această rezervă s-ar fi terminat înainte de sfârşitul iernii. Pentru ca să țină mai mult, nu o foloseam pentru încălzirea locuinței mele personale. Dar când bucătarul meu disperat îmi spuse: „Nu mai am niciun buştean ca să încălzesc plita mâine şi nici măcar pentru soba din biroul dumneavoastră (nu-mi încălzeam cabinetul de lucru pentru a economisi prețiosul combustibil)”, i-am dat ordin să facă rost de lemne prin propriile mele mijloace şi cu orice preț. Presupuneam că va reuşi.

A doua zi dimineață am fost trezit de zarva produsă de mai multe camioane care intrau pe poarta grădiniței mele. După câteva clipe, am auzit focul trosnind în soba din biroul meu şi, sunat de mine, servitorul meu intra în cameră cu un coş de lemne care, pentru prima oară anul acela, mi-au oferit luxul să ies din pat fără a dârdâi şi a clănțăni din dinți. Trăgând perdelele, am văzut prin fereastra dublă trei camioane pline cu trunchiuri uriaşe de copaci.

Mai întreprinzători decât mine, oamenii mei rechiziționaseră odată cu aceste camioane o echipă făcând parte din secția de geniu a misiunii noastre militare şi tăiaseră copaci din pădurea de pe Copou, un „Bois de Boulogne” al Iaşiului. Prima mea grijă a fost să trimit urgent o scrisoare primarului oraşului, în care mă scuzam, oferindu-i o despăgubire şi punându-i la dispoziție rodul acestui furt, exprimându-mi dorința, justificată prin faptul că eu procurasem mâna de lucru, ca spitalul francez să beneficieze de el într-o oarecare măsură. După o jumătate de ceas, mi se anunță vizita domnului primar. Îşi ceru scuze pentru că nu înțelesese că, din discreție, nu mă adresasem lui sau ministrului Aprovizionării. Credea că lemnele pentru birourile mele serveau atât pentru încălzirea mea proprie, cât şi pentru bucătărie. „Nu sunteți primul care tăiați copacii din parcurile noastre publice. Membrii guvernului au procedat la fel înaintea dumneavoastră. Acum avem cu ce să-i încălzim, atât pe ei, cât şi corpul diplomatic, cu prețul unei raționalizări drastice, dar dumneavoastră veți fi servit primul.“

Dimineața, ducându-mă la birou, întâlneam tomberoane care ridicau cadavrele nenorociților morți de frig pe trotuar. Deseori se afla printre ele cadavrul unei mame cu copilul ei nou-născut.

Din lipsă de adăpost, un nou val de refugiați depunea pe aceleaşi trotuare epave umane care a doua zi aveau un nou lot de cadavre îngropate, ca şi cei din ajun, într-o groapă comună. Cultul morților, atât de viu în România, era acum redus la o operație de salubritate.

În această Moldovă suprapopulată, subalimentată, devastată, mizeria şi foametea, din care ia naştere tifosul exantematic, făceau mai multe victime decât focul inamicului. În spitalele care refuzau să mai primească lume, lipsea totul în afară de devotament. Lipseau lemnele, rufăria, pansamentele, instrumentele chirurgicale, lipseau anestezicele. Răniții şi bolnavii le implorau pe infirmiere să pună capăt suferințelor lor, să-i ucidă. Urletele de durere acopereau gemetele muribunzilor. Materialul sanitar, expediat de Franța – neglijență sau sadism? –, era reținut tot de Rusia, care, după ce dezlănțuise toate aceste suferințe, nu preda leacurile furnizate de alții. Acestea nu vor începe să sosească la Iaşi decât în trenuri însoțite de ofițeri francezi, detaşați din misiunea noastră militară, care, condamnată la inactivitate de statul-major rus, va deveni un fel de soră şefă a acestui imens spital sau a acestei grădini a supliciilor. Grădini funebre erau aceste săli de spital, unde în timpul iernii crengi de brad şi ramuri de merişor sau flori în primele zile ale primăverii împlinesc cum pot această dragoste pentru natură care, la români, nu se stinge decât o dată cu ei. În mijlocul acestei vegetații, lumânările aprinse la căpătâiul morților şi muribunzilor aminteau de un altar tulburat de strigăte de durere.

În fiecare dimineață, regina, în ținută de infirmieră, însoțită de o doamnă de onoare şi de o echipă de brancardieri voluntari, se ducea la gară pentru a primi răniții. Câteodată, când se deschidea uşa unui vagon, se constata că niciunul dintre călători nu mai mişca: cei doisprezece

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

soldaţi sau refugiaţi bolnavi muriseră de frig. Într-o zi, îmi povesteşte una dintre doamnele de onoare, intrând în spital, simţise cum se mişcă podeaua sub paşi.

Cutremur de pământ? Nu, un covor gros de păduchi, purtători de tifos. Regina şi femeile mai elegante ale societăţii româneşti înfruntau moartea şi, ceea ce este desigur mai greu, înfrângeau oboseala nu a unei zile de opt ore, ci a unor zile care mureau – în bordeie de pământ şi crengi, năpădite de păduchi. Locuitorii satelor învecinate, şi mai prost aprovizionate, dădeau mai mule jertfe tifosului.

[Contele de Saint-Aulaire, *op.cit*., p. 94-96]

35. 1917, Însemnări ale lui Radu R. Rosetti[1], comandant al Regimentului 55/67, privind procesul de refacere şi reorganizare

La 13 ianuarie 1917, am primit ordinul de numire în calitate de comandant al Regimentului 55/67 Infanterie. Îndoita numerotare a acestui regiment are nevoie de o lămurire. Iat-o. La realcătuirea armatei se hotărâse ca să se reducă numărul diviziilor la 15 (poate că cititorii îşi amintesc că, încă din iarna 1915, propusesem ca să nu se depăşească acest număr de divizii). În vederea acestei reduceri se contopiră cele două regimente ale fiecărei brigăzi de infanterie de rezervă într-un singur regiment, care urma să poarte ambele numere ale regimentelor contopite. Nu se puteau atunci, neavând date îndestulătoare, desfiinţa regimente din care multe avuseseră o purtare glorioasă. Regimentul 55 era regimentul de rezervă din Piatra Neamţ, iar Regimentul 67 cel din Bacău.

Am plecat din Iaşi, în seara de 15 ianuarie, cu trenul. Până la Paşcani, deşi înghesuiala şi zarva erau mari, călătoria a fost relativ omenească, vagonul fiind încălzit. La Paşcani a trebuit să iau trenul pentru Botoşani, ale cărui vagoane nu erau încălzite şi care tren s-a oprit mult timp în fiecare gară. Afară viscolea grozav. Din fericire, geamurile nu erau încă sparte şi aveam cu mine un serviciu pentru gătit ceaiul, serviciu ce nu m-a părăsit un moment în toată campania. Mai cu ceaiuri, mai cu hrana ce luasem din Iaşi, n-am îngheţat şi am ajuns la Botoşani la 16 ianuarie, ora 15. Acolo m-am prezentat la comandamentul Corpului 3 Armată, unde am şi luat masa. Găzduirea a fost mai grea pentru că hotelierii, evrei, pretindeau că n-aveau camere libere. Am găsit în sfârşit una bună şi curată, dar n-am putut dormi pentru că ordonanţele mele, dormind în aceeaşi odaie pe o canapea, au sforăit cât zece maşini.

[1] Radu R. Rosetti (1877-1949), general, fiu al scriitorului Radu D. Rosetti. Cu gradul de maior (1/14 aprilie 1914) a fost încadrat, de la 23 iulie/5 august 1914, ca şef al Biroului 6 operaţii din cadrul Marelui Stat-Major, funcţie pe care şi-a păstrat-o şi în toamna anului 1916, în cadrul Marelui Cartier General. După terminarea campaniei, la cererea sa, a comandat pe rând Regimentele 55/67 Infanterie, 6 Infanterie Mihai Viteazul, 47/72 Infanterie, cu ultimul luptând în cadrul bătăliei de la Mărăşeşti, unde a fost rănit. Radu R. Rosetti a fost decorat pentru faptele sale de arme din bătălia de la Mărăşeşti cu ordinul „Mihai Viteazul", cea mai înaltă decoraţie de război românească. Aceeaşi decoraţie a obţinut-o şi unitatea pe care o comanda. După încheierea păcii separate cu Puterile Centrale, a demisionat din armata română şi s-a înscris în armata franceză (septembrie 1918), fiind ataşat mai întâi statului-major al Armatei 5 şi, mai apoi, Armatei Aliate de Dunăre. Colonelul Radu R. Rosetti a servit ca ofiţer de legătură între Comandamentul Militar Francez şi autorităţile române, ce se pregăteau să se realăture Antantei. După război a fost ataşat militar în Anglia (1919-1920). Avansat general de brigadă la 1 ianuarie 1924, a demisionat din armată o lună mai târziu. A fost unul dintre organizatorii Muzeului Militar Naţional, deţinând funcţia de preşedinte al Consiliului de conducere a acestei instituţii (1924-1931). După trecerea în rezervă a fost mult timp conservator al colecţiilor Bibliotecii Academiei Române. În 1935, Academia Română l-a primit în rândurile sale. În perioada ianuarie-noiembrie 1941 a fost ministru al Educaţiei şi Culturii Naţionale, din care a demisionat. Radu R. Rosetti a fost unul dintre cei mai importanţi istorici militari români, iar cea mai importantă lucrare este *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, apărută în 1947. A decedat în închisoare la 2 iunie 1949. (Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Maria Georgescu, Editura Modelism, Bucureşti, 1997)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

De la Botoşani, generalul C. Iancovescu[1], comandantul Corpului 3 Armată (compus din Diviziile 5, 13 şi 14; din această din urmă divizie făcea parte şi Regimentul 55/67 Infanterie), care mergea în inspecție, mă luă cu dânsul cu sania până la Vlădeni, unde se afla cartierul Diviziei 14, cartiruit în conacul Pherekyde. M-am prezentat colonelului Gr. Bunescu[2], un vrednic luptător, comandantul diviziei, şi am fost reținut la dejun la popota diviziei. Din Vlădeni, locotenentul I. Mânecuță, adjutantul Regimentului 67, veni să mă ieie, tot cu o sanie. Din primul moment, acest ofițer mi-a făcut cea mai bună impresie prin răspunsurile clare şi cinstite ce dădea numeroaselor întrebări ce puneam asupra regimentului. N-am avut decât laude de adus lui Mânecuță (azi – 1942 – colonel Comandant al jandarmeriei din Bucovina), destoinic şi sârguincios ofițer, atât în timpul cât am comandat Regimentul 55/67, cât şi ulterior când a slujit, în aceeaşi calitate de adjutant, în Regimentul 47/72, la Nămăloasa şi la Mărăşeşti.

Sosind la Vorniceni, unde era cantonat Regimentul 67 (celălalt regiment nefiind sosit de pe zonă), m-am prezentat fostului comandant al regimentului, colonelul Anton Libiez-Gherescu, destinat a lua comanda unei brigăzi. Lăsându-i locuința cea mare a arendaşului moşiei, mobilizat ca subofițer de administrație la comandamentul Diviziei 14, m-am instalat într-o cameră din atenanse. Camera era destul de mare şi-mi slujea şi ca odaie de dormit. La mobilierul original (mese, scaune, un dulap şi cromolitografii urâte ce ascundeau găuri şi crăpături ale tencuielii pereților) s-au adăugat: drapelul regimentului, telefonul, hărți ale frontului şi ale regiunii, patul meu de campanie, baia de cauciuc şi diferite alte bagaje, printre care tacâmul de făcut ceai, ce-mi îngăduia să dau celor ce veneau înghețați de afară câte un ceai sau chiar un bulion făcut cu comprimate „Borough & Welcome“, cu care mă aprovizionase Adine Ştirbey[3].

[I-]am chemat apoi la mine pe comandanții de batalioane şi pe ofițerii cu însărcinări speciale spre a mă pune la curent cu starea regimentului din toate punctele de vedere. Înarmat cu aceste informațiuni şi cu lucrările ce le pregătisem la Iaşi, m-am ocupat imediat să alcătuiesc programele şi normele de lucru.

Toate acestea erau bune şi eram comandant titular al regimentului, dar eu voiam ca între mine şi regiment să existe o legătură mai personală decât aceea a impunerii de sus. Regimentul fusese pe front mai bine de patru luni şi luase cu destoinicie parte la multe lupte, avea deci experiența focului, care-mi lipsea mie. Să le vorbesc despre câmpul de luptă şi emoțiile sale ar fi fost o greşeală psihologică (îmi aduc aminte efectul unei asemenea cuvântări după război, cuvântare rostită de un comandant de Corp de Armată ce nu fusese o zi pe front, ci tot timpul se încurcase printre şi încurcase căruțele armatei, în fața unor colonei ce fuseseră toți pe front şi majoritatea şi răniți). De aceea, adunând regimentul, am vorbit ofițerilor şi trupei, nu în calitate de şef, ci în aceea de conjudețean, de băcăuan, ca imensa lor majoritate, dornic de a-i conduce pe calea croită de dânşii pe câmpul de luptă. Iar când am sosit, câteva zile mai târziu, cei din Regimentul 55, le-am vorbit la fel, dar nu ca din acelaşi județ cu dânşii, ci ca moldovean şi vecin de-al lor.

Ambele regimente, deşi avuseseră pierderi, se prezentau destul de bine şi ca armament şi ca echipament, pe care nu-l pierduseră, şi ca stare fizică, cu toată lunga retragere pe jos din munții Argeşului şi din Valea Prahovei până la Vorniceni. Meritul revenea desigur celor doi coman-

[1] Constantin Iancovescu (1862-1945) a făcut parte din elita militară românească din deceniul al doilea al secolului trecut, fiind avansat succesiv general de brigadă (1915), de divizie (1917) şi corp de armată (1918). În timpul războiului a ocupat funcții de mare răspundere: secretar general al Ministerului de Război (august-septembrie 1916); şef al Marelui Stat-Major – Partea Sedentară (septembrie-noiembrie 1916), comandant al grupului Apărării Dunării (noiembrie 1916), comandant al Corpului 3 Armată (decembrie 1916-iulie 1917); ministru de război (iulie 1917-martie 1918).

[2] Grigore Bunescu (1859-1939), colonel, ulterior general. Comandant de regiment şi brigadă la începutul războiului, a exercitat în perioada 3-12 decembrie 1916 comanda Diviziei 7 Infanterie. Din 17 iunie 1917 până la 28 octombrie 1918 a comandat Divizia 14 Infanterie în fruntea căreia a luptat la Mărăşeşti.

[3] Adine Ştirbey (Ştirbei) (1877-1967), soră cu Eliza Brătianu (fostă Marghiloman), Barbu Ştirbei, George Ştirbei, Zoe Ştirbei, Maria Ştirbei; cumnata lui Radu R. Rosetti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

danți de regimente, dar şi, nu în mică măsură, calităților de rezistență fizică şi morală ale materialului om, excelent material de ostaşi dovedit ca atare de-a lungul veacurilor istoriei Moldovei.

Prima mea grijă a fost nu numai de a menține moralul (mai ales că circulau zvonuri despre o evacuare în Rusia), dar a-l şi ridica, de era cu putință. În acest scop am dat ordin ca în programele serviciului zilnic ale companiilor să se prevadă câteva minute în care să se vorbească oamenilor (cum vorbeam şi eu ofițerilor adunați la conferință) şi să li se comenteze comunicatele zilnic reproduse în ordinele de raport, arătându-li-se pe de o parte trecutul nostru, iar pe de alta scopul şi nevoia războiului.

Tot în vederea menținerii şi ridicării moralului, [l-]am chemat pe preotul Gh. Tudorache, confesorul regimentului, din comuna Mănăstirea Caşinului (Bacău) de felul lui. I-am vorbit vreme îndelungată (spune el în notele sale de război, din care mi-a dat un extras) de concursul ce l-ar putea da preotul pentru refacerea moralului şi al ofițerilor, după o retragere atât de dureroasă şi de apăsătoare. Foarte deştept, cult, pasionat şi uneori exagerat, părintele Tudorache avea un sincer şi mare dor de bine. Rar am întâlnit, şi vorbesc nu numai cu experiența mea de comandant de diferite regimente pe front, de comandant de brigadă în timp de pace, de cetățean, de fost membru al unui consiliu parohial, dar şi cu aceea de fost ministru al cultelor, un preot de-ai noştri având întru atâta focul sacru şi fiind cu adevărat atât de adânc credincios şi bun propăvăduitor prin cuvânt şi prin faptă a spiritului Evangheliei. Am hotărât ca, în fiecare zi, la o anumită oră, părintele Tudorache să vină la mine, pentru a-mi arăta, în zece minute, ce a constatat în privința stării sufleteşti a ostaşilor, el fiind toată ziua în mijlocul lor.

La începutul postului cel mare, mi-a cerut să hotărăsc, pentru companii, zile şi ore în care să poată spovedui şi împărtăşi trupa. Am dat hotărârea cerută, adăugându-i că nu-i cer să-mi destăinuiască cele ce i se vor mărturisi, dar că-l îndatorez a-mi face, oral, scurte dări de seamă sintetice asupra stării de spirit a celor spoveduiți şi eventual despre plângerile ce i-ar face oamenii de trupă. În rapoartele cerute, preotul mi-a arătat că trupa-şi păstra moralul aproape nezdruncinat, cu toată retragerea şi necazurile, oboselile şi lipsurile legate de ea. Sub epitrahil, soldatul țăran nu trăda nicio descurajare. Intuiția şi bunul lui simț cuprindeau realitatea în formele ei adevărate şi mai optimiste. Preotul i-a găsit înzestrați cu rezistență, de o nesfârşită răbdare şi de o plină şi tăcută nădejde în soarta şi în steaua nației lor. În ceea ce priveşte corpul ofițeresc, din notele părintelui Tudorache rezultă că din discuția cu dânşii s-a convins cum că împingeau critica prea departe şi că socoteau şi se gândeau prea mult la superioritatea de înzestrare şi de conducere a adversarului.

După câtva timp, tot dânsul mi-a atras luarea aminte că aveam şi catolici (circa 200) şi evrei în regiment. Am scris atunci episcopului catolic din Iaşi şi căpeteniei religioase evreieşti din Botoşani, cerându-le să-mi trimită câte un duhovnic de-ai lor. Aceştia au sosit pe rând şi i-am găzduit, şi pe cel catolic şi pe el mozaic, la un loc cu confesorul nostru. La plecare, amândoi au avut cele mai elogioase aprecieri cu privire la părintele Tudorache şi la chipul cum pricepea rostul său duhovnicesc.

Ulterior, după plecarea mea, fiind mereu printre cei bolnavi, s-a îmbolnăvit şi dânsul şi a suferit greu de tifos exantematic.

Tot cu acelaşi scop al ridicării moralului, prevăzusem în program ore pentru duminicile după-amiază (dimineața erau slujbe religioase şi dansuri cu muzica condusă de destoinicul şef C. Rusovici) şi întreceri sportive. Nu uitasem cele trăite în tabăra de la Hagieni, în 1909, sub a generalului C. Hârjeu.[1]

[1] Constantin Hârjeu (1856-1928), general şi teoretician militar român. Genist de profesie, cu studii în România şi Franța a scris *Istoria armei geniu* (1902) ce îşi păstrează valoarea. A fost ministru de război în două rânduri, între 14 octombrie 1912 şi 31 decembrie 1913, în guvernul condus de Titu Maiorescu, şi 5 martie-24 octombrie 1918, în cabinetul Alexandru Marghiloman. Este autorul a două volume cu accente memorialistice – *Studii şi critice militare; Din învățămintele războaielor din 1913 şi 1916-1918*, utile pentru înțelegerea epocii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

A doua grijă a fost pregătirea tehnică a regimentului. Era adevărat că acesta luptase mai multe luni pe front şi căpătase experienţa câmpului de luptă. Urma să fie înzestrat cu alt soi de armament şi trebuia folosită şi experienţa frontului occidental, aşa cum reieşea din instrucţiunile Marelui Cartier General şi cum era înfăţişată prin ofiţerii francezi ataşaţi regimentelor noastre. Regimentului 55/67 îi era ataşat un locotenent de rezervă, institutor ca meserie, Louis Lavault.

Pentru folosirea în cele mai bune condiţiuni a noului armament se înfiinţase pentru anumite specialităţi centre de instrucţie (mitraliere, grenadieri) la divizii, corp de armată şi armată. [I-]am trimis acolo pe cei mai destoinici ofiţeri şi oameni de trupă din specialitatea respectivă, urmând ca, la întoarcerea lor la regiment, să devină, la rândul lor, instructorii celorlalţi din aceeaşi specialitate. Pentru rest, am înfiinţat în regiment şcoli de: recruţi, caporali, subofiţeri, semnalizatori, agenţi de legătură, conducători de trăsuri, brancardieri. Programul prevedea, în principiu, ca dimineaţa să se facă instrucţia pe companii, iar cea a specialităţilor după-amiază.

Pentru ofiţeri se ţineau conferinţe seara, înainte de masă, în localul şcolii primare. Corpul ofiţeresc, cu puţine excepţiuni, prin care se distingea medicul şef, leneş, îngâmfat şi puţin conştiincios, a înţeles repede nevoia de a se pune la lucru şi mi-a dat un concurs efectiv.

Fiind toată ziua în mijlocul lor şi a trupei (redusesem orele de lucru în cancelarie la un minimum), puteam controla şi îndruma mereu ceea ce se făcea, cum şi constata ceea ce nu se făcea, luând, pe loc, măsuri de îndreptare.

Cum nu vorbeam cu ofiţerii şi cu trupa (afară de cei care greşeau, şi atunci o luam foarte de sus) ca şef, ci ca de la om la om, având aceeaşi grijă de buna lor stare şi de pregătirea noastră cât mai desăvârşită, trupa a căpătat repede încredere în mine şi mi-a arătat-o în diferite chipuri. În convorbirile cu dânşii niciodată vreun ostaş nu a bârfit pe un camarad sau pe un şef. Dar, prin chipul său de a povesti un fapt, prin intonaţiunea dată cuvintelor sale, prin anumite gesturi, ostaşul făcea să se înţeleagă adevărata sa părere asupra fiinţei despre care era vorba sau despre care păstram o tăcere plină de înţeles. Aşa de pildă nu a fost ofiţer sau ostaş care să nu vorbească altfel decât cu admiraţie despre purtarea pe câmpul de luptă a căpitanului Ioan Grecescu. În schimb, despre alt căpitan, numele-i era totdeauna însoţit de o glumă sau un adjectiv, care arăta respectul ce-l avea pentru glonţul inamic.

În sfârşit o grijă nu mai mică a fost aceea sau mai bine zis acelea, căci au fost mai multe, de ordin administrativ.

În ceea ce priveşte găzduirea, ofiţerii şi trupa stăteau bine, satul Vorniceni fiind mare, cu o populaţie destul de înstărită. Ne veniseră însă ordine, din pricina epidemiilor ce bântuiau atunci (tifos exantematic şi febră recurentă), să construim bărăci în afară de sat. S-a început lucrul, dar mergea încet pentru că nu aveam destule unelte, iarna era foarte grea şi pământul era îngheţat. Până la isprăvirea lor s-au făcut câteva cuptoare de deparazitare şi s-a închipuit şi o baie în sat. Spre a micşora răspândirea bolilor, am silit şi populaţiunea civilă să se îmbăieze şi să-şi deparaziteze îmbrăcămintea.

Tot spre a cruţa ofiţerii şi trupa de boli, s-a primit ordin de a le face injecţii cu un produs special antiholeric, antitifoid şi paratifoid, care producea celor injectaţi nişte reacţiuni grozave. Cum se cam ezita, am adunat ofiţerii şi reangajaţii şi am pus să mi se facă prima injecţie, urmând ca apoi să se facă celorlalţi pe grade şi după vechime. Când colo, cine să nu vreie a fi injectat: medicul şef al regimentului. Luându-l la o parte, i-am spus cu tonul cel mai tăios, răspicat şi hotărât că, dacă nu se lasă să fie injectat de bunăvoie, pun să-l lege, acolo, în faţa tuturor şi să i se facă injecţia, ceea ce desigur aş fi făcut, dacă, văzând că, cu mine, nu poate glumi, nu ar fi lăsat să i se facă injecţia de unul din medicii tineri. Din aceasta şi din alte ciocniri, s-a convins medicul şef că, cu mine, nu se poate glumi în chestiunile de serviciu. A intervenit nu ştiu unde şi nu ştiu prin cine, obţinând să fie mutat la o ambulanţă divizionară, unde fiind şef îşi putea face serviciul domol de tot.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

A doua grijă de ordin administrativ era hrana şi era cu atât mai mare cu cât ofiţerii şi trupa erau slăbiţi de strădaniile lunilor anterioare. Hrana trebuia asigurată imediat – intendenţa dându-ne mai mult instrucţiuni decât alimente – şi trebuia asigurată şi pentru viitor.

Pâine, mămăligă şi fasole se găseau la faţa locului. Carne, de asemenea, dacă nu se dădea prea des. În această privinţă, unul din primele ordine ce am dat a fost acela că la popota ofiţerilor nu era îngăduit să se mănânce carne decât în zilele când se dădea carne trupei.

Dar cu toate că am interzis să se servească carne la mesele ofiţerilor în zilele când nu mânca şi trupa carne, ţineam şi am ţinut totdeauna ca ofiţerii să mănânce bine.

De asemenea, ţineam ca mesele să fie un prilej de distracţie. De aceea interziceam să se vorbească de chestiuni de serviciu în timpul lor, încurajam discuţiile şi glumele, puneam deseori muzica să cânte şi[-i] îmbiam pe ofiţerii ce aveau voci frumoase, şi erau câţiva, să cânte.

Discuţiile – *de omni re scibili et quibusdam aliis*[1] *– erau adeseori foarte vii, mai ales când intrau în discuţie părintele Tudorache, idealist şi om citit, şi medicul şef, materialist.*

Aflai de la locuitori că în regiune se găseau mulţi porci. Am pus să se cumpere cât mai mulţi şi cum aveam în regiment mai mulţi membri ai familiei Stratulatio, cunoscuţi cârnăţari din Bacău, i-am pus să transforme porcii în şunci, cârnaţi etc. Când am întâlnit regimentul la Nămăloasa, în vara 1917, avea o mare cantitate din şuncile şi din cârnaţii fabricaţi la Vorniceni.

Eram lipsiţi de sare. Problema a fost lesne rezolvată. Am dat ordin să se prezinte la raport toţi gradaţii şi soldaţii din Târgu Ocna, care lucraseră sau fuseseră funcţionari la salina de acolo. [I-]am ales pe vreo doi, trei, le-am dat banii necesari şi-n opt zile am avut un vagon cu sare.

S-a aflat de către comandatul diviziei şi celelalte corpuri de trupă că aveam sare. Intendenţa a vrut să mi-o ieie. Dar şi-a găsit şi de astă dată Bacăul cu mine. Am refuzat net să predau sare, punând santinele s-o păzească. După aceea m-am înţeles cu comandantul diviziei ca să facem schimb în natură, adică să dau eu sare, iar cei ce n-aveau sare să-mi deie alte lucruri şi în special rufărie. Rufărie pentru regiment am căpătat şi de la Regină, căreia Crucile Roşii engleză şi americană îi trimiseseră mari cantităţi.

Era, de asemenea, mare lipsă de zarzavaturi şi intendenţa nu avea legume proaspete în depozitele sale. În această privinţă m-a ajutat mult primarul din Vorniceni, un uncheş sfătos răspunzând la numele de Fasole. Aflând de nevoia noastră, a venit la mine şi mi-a spus că locuitorii din Dumbrăveni au avut o bună recoltă de zarzavaturi, dar că au ascuns-o în pământ, fiindu-le teamă să li se rechiziţioneze. Primarul se îndatora dacă plăteam imediat, să ne aducă orice cantitate de zarzavaturi de care am avea nevoie. Transporturile trebuiau făcute noaptea, deoarece în Dumbrăveni erau cantonaţi roşiorii. Timp de vreo două săptămâni transportul a mers strună şi ne-am făcut un bun stoc de zarzavaturi. După aceea s-au trezit călăreţii şi au descoperit că au chiar la domiciliu zarzavaturile ce le lipseau; nu am mai putut cumpăra nimic de acolo. De altfel nici nu ne mai trebuia.

Au ajuns până la noi zvonuri despre insistenţa ruşilor ca Regele, guvernul şi armata să treacă Prutul, părăsind Moldova în grija lor, zvonuri ce ne veneau mai cu seamă prin ofiţerii şi ostaşii trimişi cu delegaţii fie la Iaşi, fie la comandamente sau la depozite. Întreaga mea fire (mai ales fiindcă ştiam adevărul asupra presiunii ruseşti şi pentru că eram convins că intenţiunile ruşilor numai curate nu erau) se revolta la această idee. Era însă nevoie ca regimentul să nu fie impresionat de acest zvon şi de aceea, ori de câte ori eram întrebat despre acest zvon, răspundeam că am auzit de un aşa zvon, că zvonurile sunt în mare parte de-a pururea neadevărate, că nu am primit ordine în această privinţă şi că, dacă ar veni un asemenea ordin, ar fi de datoria noastră de ostaşi să-l executăm, având încredere în înţelepciunea Regelui şi a şefilor noştri.

Eventualitatea unei retrageri în Rusia impunea cu atât mai mult căpătarea desăvârşitei încrederi a regimentului în mine.

---

1 Despre tot ceea ce se poate şti şi despre alte câteva.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Nu am fost lipsit de ştiri, altele ca zvonurile ce ne soseau, cum am arătat mai sus, ca cele din ziare (*Neamul Românesc* şi altele) şi ca cele din comunicatele oficiale, pentru că scriam multora din cei din Iaşi şi primeam, deşi mai rar, răspunsuri şi unele ştiri. Aşa, într-o scrisoare din 23 februarie, Vintilă Brătianu se plângea de lipsa noastră de spirit gospodăresc şi de „ciocoismul întregii noastre pături de mai sus”. El adăuga că prin chipul cum se proceda se crea „un abis între ofiţeri şi trupă”. Această tendinţă pe care am constatat-o şi eu şi contra căreia am luptat, între altele prin interzicerea alimentării cu carne a ofiţerilor când nu era pentru trupă, a existat mereu în armată de când eram elev al şcolii militare şi-mi este teamă că există pe alocurea şi azi (1942). Către sfârşitul scrisorii sale, Brătianu arăta că sunt foarte multe intrigi politice la Iaşi.

[General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri. 1914-1919*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Maria Georgescu, Editura Modelism, Bucureşti, 1997, p.173-178]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul 3
MARILE BĂTĂLII DE LA MĂRĂŞTI, MĂRĂŞEŞTI ŞI OITUZ ŞI IMPACTUL LOR ASUPRA EVOLUȚIEI RĂZBOIULUI

Introducere

Din punct de vedere militar, anul 1917 a fost foarte dificil pentru Antanta, care a cunoscut câteva crize majore, cu impact negativ asupra potențialului său militar şi al încrederii în victoria finală. La conferința interaliată de la Chantilly din 15-16 noiembrie 1916 [stil nou] s-au stabilit principiile planului de operații pentru 1917, hotărându-se declanşarea unei ofensive generale la începutul anului.

Dar revoluția din Rusia a amânat realizarea ei, astfel că aliații occidentali au luat în calcul pregătirea unei acțiuni de mare amploare, doar pe teatrul de operații din Franța. Anticipând mişcarea Antantei, comandamentul german a repliat forțele din sectoarele Serre şi Lessigny (aşa-numita operație „Alberich") pe aliniamentele mai în adâncime (aliniamentul „Siegfried") situate la 15-40 km înapoi. Operația a fost o surpriză pentru franco-britanici, aceştia nereuşind să exploateze momentul.

Planul generalului Robert Nivelle, numit la 12 decembrie 1916 [stil nou], în funcția de şef al Marelui Cartier General francez în locul lui Joseph Joffre, a constat în distrugerea forțelor principale pe frontul de vest printr-o dublă ofensivă: anglo-franceză în sectorul Arras şi Roye şi franceză în fâşia Reims şi Soissons.

Acțiunea s-a declanşat la 16 aprilie 1917 [stil nou], dar s-a împotmolit rapid. Ea a fost reluată la 4 mai, dar la 9 mai [stil nou] orice efort ofensiv a fost oprit. În urma acestui eşec, la 15 mai 1917, generalul Nivelle a fost înlocuit, funcția de şef al Marelui Cartier General fiind preluată de generalul Philippe Pétain, eroul de la Verdun[1].

În contextul înfrângerii s-a declanşat în armata franceză o mare şi gravă rebeliune. Zeci de mii de militari au refuzat să mai asculte dispozițiile comandanților şi să mai lupte, apogeul fiind atins în luna mai şi începutul lunii iunie. După unele cercetări au existat 161 de asemenea mişcări în 78 de divizii, numărul participanților fiind estimat între 50 şi 80 000 de oameni[2]. Pétain a adoptat o atitudine înțeleaptă, care a avut rezultate benefice. A îmbunătățit viața militarilor pe front sub aspectul hranei, echipării, acordării permisiilor, al asistenței medicale, iar pe de altă parte, a luat măsuri de pedepsire a vinovaților. Oficial, 412 persoane au fost condamnate la moarte, dar pentru cei mai mulți pedeapsa a fost comutată.

Deşi rebeliunea a fost stinsă, armata franceză nu a mai fost capabilă să desfăşoare acțiuni de mare amploare, greul căzând pe Corpul expediționar britanic. Dar aceasta nu a reuşit să

[1] Pentru celebra bătălie de la Verdun a se vedea maiorul Octav Vorobchievici, *Între Verdun şi luminişurile Armistițiului. Pe urmele bătăliilor din 1914-1918,* Tipografia cavaleriei, Sibiu, 1931; Ioan Jitianu, *Verdunul în văpaie, 1914-1918*, Bucureşti, 1936.

[2] *Dictionnaire de la Grande Guerre 1914-1918***,** sous la direction de François Cochet et Rémy Porte, Robert Laffont, Paris, 2008, p.742-743.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

obțină victorii care să încline balanța de forțe. Este totuşi de remarcat bătălia de la Cambrai (20-30 noiembrie 1917 [stil nou]), în care s-au folosit pe scară mare carele de luptă (tancurile), care îşi făcuseră apariția cu un an în urmă. Armata 3 engleză a declanşat prin surprindere, fără pregătire de artilerie, o puternică ofensivă în regiunea Cambrai, utilizând un număr de 324 de tancuri, ceea ce a permis o pătrundere în dispozitivul advers de circa 10 km. Reacția germană a fost promptă, reuşind să refacă parte a aliniamentului de apărare[1].

Dacă pe frontul de vest a existat un anumit echilibru, pe teatrul din Peninsula Italică, în cadrul celei de-a 11 bătălii de la Isonzo, trupele italiene au reuşit să cucerească platoul Bainsizza (18-19 august 1917 [stil nou], dar prețul plătit a fost foarte greu, circa 40.000 de morți.

Două luni mai târziu, respectiv în perioada 24-31 octombrie 1917 [stil nou], armata italiană a suferit o gravă înfrângere la Caporetto[2] (a 12-a bătălie de la Isonzo). Marile unități austro-ungare au înaintat 140 km în dispozitivul italian, cucerind circa 14 000 km^2. Pierderile italienilor au fost severe: 10 000 de morți, 40 000 de răniți, 265 000 de prizonieri, 3 000 de tunuri, 300 000 de puşti, 2 500 de automobile, 73 000 de cai. Aliniamentul de apărare a fost stabilit în a doua jumătate a lunii noiembrie de-a lungul fluviului Piave.

Dezastrul a generat o criză politică şi militară. Luigi Cadorna a fost înlocuit de generalul Armando Diaz în fruntea Marelui Cartier General, iar prim-ministrul Paolo Boselli a demisionat (26 octombrie 1917; stil nou), şefia guvernului fiind preluată la 31 octombrie (stil nou) de Vittorio Emanuele Orlando.

Pe frontul de la Salonic de care se legaseră foarte multe speranțe ale României la intrarea în război, Grupul expediționar aliat, condus de generalul Maurice Sarrail, în care au fost integrate şi diviziile sârbe refăcute, a declanşat la 11 martie 1917 [stil nou] o puternică ofensivă, denumită *Ofensiva de primăvară a aliaților*, la nord şi nord-vest de Monastir (Bitolia). Cu tot efortul depus, forțele germano-bulgare şi-au menținut pozițiile. Situația pe acest teatru de operații se va schimba abia către sfârşitul anului 1917, odată cu înlocuirea generalului Sarrail, comanda fiind preluată de generalul Marie Louis Adolphe Guillaumat. Acesta a procedat la o reorganizare a comandamentului şi a făcut demersuri insistente pentru îmbunătățirea echipării, dotării şi instruirii, ceea ce a sporit capacitatea combativă forțelor aliate.

În acest context strategic s-a înscris şi frontul românesc, parte a celui oriental care se întindea de la Marea Baltică la Marea Neagră.

După o reorganizare de câteva luni, desfăşurată în condiții dificile, armata română avea efectiv de 700 000 de oameni, dintre care 460 000 constituiau armata de operații. Față de situația din august 1916, numărul celor mobilizați şi al armatei de operații era evident mai mic, dar acest lucru se explică şi prin diminuarea resurselor, Muntenia, Oltenia şi Dobrogea intrând sub ocupație dușmană.

Sub raport organizațional, armata avea următoarea structură: două comandamente de armată; cinci comandamente de corp de armată; 15 divizii de infanterie; două divizii de cavalerie; două brigăzi de călăraşi; două brigăzi de roşiori pe jos; o brigadă de grăniceri; un regiment de escortă regală; 12 escadrile de aviație; cinci companii de aerostație.

Forța combativă era compusă din 207 batalioane, 60 de batalioane de marş, 110 escadroane, 243 de baterii din care: 114 baterii tunuri de câmp, 30 baterii obuziere de câmp, 2 obuziere grele, 47 baterii tunuri munte, 15 baterii mortiere de tranşee (fiecare cu 8 piese), 15 baterii de tunuri calibrul 53 mm (a 8 piese), 6 baterii călărețe, la care se adăugau elementele de aviație.

O problemă intens dezbătută în primăvara anului 1917 a fost viitoarea ofensivă a forțelor române şi ruse din Moldova. La conferința interaliată de la Chantilly, de la mijlocul lunii

[1] Pentru evoluția tancului în timpul războiului a se vedea Michael Foley, *Rise of the tank. Armoured Vehicles and Their Use în the First World War*, Pen and Sword Military, Barnsley South Yorkshire, 2014.

[2] Astăzi oraşul Kobarid, în Slovenia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

noiembrie 1916 s-a hotărât să se desfăşoare o ofensivă generală, care trebuia să se declanşeze în martie 1917. Ea a fost amânată apoi pentru luna aprilie, concomitent cu acțiunile de pe celelalte fronturi. (*Documentele nr. 1, 2, 3*) Din cauza evenimentelor din Rusia, ofensiva a fost amânată. Au continuat totuşi discuțiile privind planul de campanie al celor două armate. În acest scop, premierul Brătianu, însoțit de generalul Constantin Prezan, a efectuat o vizită la Petrograd, una din temele aflate pe agendă fiind şi configurația viitoarei ofensive. Generalul Prezan s-a întâlnit la Moghilev şi cu generalii Mihail V. Alekseev, şeful Marelui Cartier General rus, şi D.G. Şcerbacev, comandantul trupelor ruse din Moldova şi au discutat detaliile planului ofensivei. S-a decis să se recurgă la o manevră dublu învăluitoare, lovitura principală urmând a fi dată în sectorul Brăila, concomitent cu o acțiune ofensivă a trupelor ruse din Bucovina.

Ultima etapă a activității de planificare strategică a avut loc la 30 mai/12 iunie 1917, la Iaşi, în cadrul unei reuniuni la care au participat regele Ferdinand, primul ministru Ion I.C. Brătianu, generalii Constantin Prezan, Alexandru Averescu, Constantin Christescu, D.G. Şcerbacev, N.N.Golovin, şeful de stat-major al comandamentului rus şi H.M. Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze. Aici au ieşit, din nou, în evidență viziunile strategice diferite din sânul Înaltului Comandament român. Generalul Alexandru Averescu dorea ca rolul principal să revina Armatei 2 de sub comanda sa. Aceasta urma să dea lovitura principală la joncțiunea celor două grupuri de armată inamice dispuse din Bucovina până la Oituz şi, respectiv, în Munții Vrancei şi în Câmpia Siretului, pentru a le putea înfrânge apoi pe părți.

Participanții au respins această soluție, optând pentru executarea loviturii principale în sectorul Nămoloasa, cu scopul nimicirii principalei grupări de forțe inamice – Armata 9 germană. Cu această misiune au fost însărcinate Armata 1 română, comandată de generalul Constantin Christescu, şi Armata 4 rusă, condusă de generalul Aleksandr Ragoza. În cadrul reuniunii au ieşit în evidență concepțiile diferite ale lui Averescu şi Prezan, primul propunând ca rolul cel mai important să revină Armatei 2, al cărei comandant era. Aceasta trebuia să dea lovitura principală la joncțiunea celor două grupuri de armată inamice dispuse din Bucovina până la Oituz şi, respectiv, în Munții Vrancei şi în Câmpia Siretului, pentru a le putea înfrânge apoi pe părți. Pentru a atrage forțele adversarului şi a veni în sprijinul flancului drept al grupării de pe direcția loviturii principale, Armata 2 dezvolta ofensiva în sectorul Mărăşti. Acțiunea ei trebuia să preceadă pe cea a grupării principale.

Cursul evenimentelor a fost departe de proiecțiile strategice ale statelor majore ale armatelor române şi ruse. Ofensiva de la Mărăşti a început la 9/22 iulie 1917 cu pregătirea de foc, iar atacul propriu-zis s-a declanşat la 11/24 iulie 1917[1]. Acțiunea a continuat cu mult succes şi în zilele următoare, deşi Averescu primise ordin să oprească atacul, întrucât la flancul nordic, în Galiția se crease o situație gravă, ofensiva Kerenski fiind oprită, iar trupele austro-ungare şi germane trecuseră la atac. În cele din urmă, Averescu s-a conformat şi a oprit atacul trupelor sale . (*Documentele nr. 4, 5, 6*)

Între timp, din cauza situației din Galiția, s-a anulat ofensiva în sectorul Nămoloasa, şi s-a constituit o grupare compusă din mari unități ruse care urma să fie deplasată în Galiția cu misiunea de a rezolva situația critică de aici.

Obligat să renunțe la ofensiva preconizată în sectorul Nămolosa, inamicul, care a planificat şi el o ofensivă tot în zona Nămoloasa, a atacat mai la nord, în regiunea Focşani-Mărăşeşti, fără a mai termina concentrarea forțelor şi mijloacelor.

[1] Bătălia de la Mărăşti beneficiază de o bibliografie consistentă. Dintre lucrările apărute citățm: Ion Cupşa, *Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz*, Editura Militară, Bucureşti, 1967; Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *Ofensiva de vară – Mărăşti 1917*, Bucureşti, 1997.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

S-a ajuns astfel la bătălia de la Mărăşeşti, declanşată la 24 iulie/6 august 1917, cea mai mare confruntare de pe frontul român din vara anului 1917 şi una dintre cele mai ample purtate de Antanta în acelaşi an[1].

S-au aflat faţă în faţă Armata 1 română, comandată de generalul Constantin Christescu şi Armata 4 rusă, condusă de generalul Aleksandr Ragoza. De partea cealaltă, acţiona Armata 9 germană. (*Documentele nr. 18, 25, 26, 32, 34*)

Bătălia a cunoscut în desfăşurarea ei trei faze importante. În prima dintre ele, 24 iulie-30 iulie/6 august-12 august 1917, Armata 1 română şi Armata 4 rusă au dus dârze lupte de apărare, marile unităţi române intrând treptat în dispozitiv pentru a prelua fâşiile marilor unităţi ruse retrase de pe front sau pentru a compensa lipsa de rezistenţă a unora dintre ele. Acest fapt l-a obligat pe inamic să-şi mute efortul către nord-vest. Tot în această etapă s-a produs o criză de comandament româno-rusă, manifestată în neînţelegerile dintre generalii Constantin Christescu şi Aleksandr I. Ragoza, comandanţii Armatelor 1 română şi 4 rusă. (*Documentul nr. 20, 23*) Pentru a restabili buna cooperare pe câmpul de luptă, indispensabilă obţinerii victoriei, generalul Constantin Christescu a fost înlocuit din funcţie cu generalul Eremia Grigorescu.

A doua etapă s-a consumat în perioada 31 iulie/13 august-6/19 august 1917 şi s-a caracterizat prin sporirea intensităţii ofensivei inamicului, organizarea temeinică a rezistenţei trupelor române, intrate complet în dispozitivul de apărare şi eşuarea ofensivei inamicului.

În sfârşit, a treia etapă, 7/20 august-21 august/3 septembrie 1917, s-a caracterizat prin slăbirea considerabilă a intensităţii confruntării, inamicul făcând un ultim efort ofensiv pentru îmbunătăţirea poziţiilor în zona Varniţa-Muncelu.

Concomitent cu marea confruntare de la Mărăşeşti, s-a desfăşurat şi bătălia de la Oituz (26 iulie/8 august-9/22 august 1917), inamicul încercând să străpungă apărarea trupelor româno-ruse de aici şi să facă joncţiunea cu trupele comandate de Mackensen, ce avansau pe Valea Siretului. Această misiune a fost încredinţată grupului condus de generalul Friedrich von Gerok, care era situat la flancul drept al Armatei 1 austro-ungare, dislocată în Carpaţii Orientali. Confruntările au fost acerbe, dar trupele Armatei 2 comandate de generalul Alexandru Averescu au rezistat. Oituzul a reprezentat ultimul episod al confruntărilor din vara anului 1917 de pe frontul românesc. (*Documentele nr. 22, 32, 33*)

Victoriile din „triunghiul de foc”, cum au fost denumite aceste confruntări, au avut consecinţe politice şi militare foarte importante. Ele au salvat fiinţa statului român, întrucât adversarul şi-a propus scoaterea României din război şi ajungerea în sudul Ucrainei. În acelaşi timp victoriile obţinute au reprezentat o revanşă faţă de înfrângerile din toamna anului 1917, iar idealul unirii ce părea compromis s-a revitalizat.

Înclusiv inamicul a fost nevoit să recunoască înfrângerea. Generalul Curt von Morgen, comandantul Corpului 1 rezervă german, în lucrarea sa *Meiner truppen Heldenkämpfe* (*Luptele eroice ale trupelor mele*) menţionează: „Rezistenta duşmanului, în special a românilor, a fost neobişnuit de dârză şi s-a manifestat prin 61 de contraatacuri (pe frontul Corpului 1 Armată german) în decursul celor 14 zile. Ele au condus la lupta la baionetă. Acestea ne-au pricinuit pierderi considerabile. Luptele din august (1917) ne-au adus, e drept, un succes local, dar nu unul hotărâtor; ele au dovedit că românii deveniseră un adversar demn de respectat. După o pregătire de şase luni înapoia frontului, sub conducerea franceză, ei se băteau mai bine, erau conduşi cu mai multă dibăcie, în special artileria şi infanteria cooperau mai strâns ca la începutul campaniei”. (*Documentul nr. 35*)

Din cauza înrăutăţirii situaţiei din Rusia, aceste victorii nu au putut fi valorificate sub raport politico-strategic, România devenind izolată, din momentul în care regimul bolşevic a scos ţara din războiul împotriva Puterilor Centrale.

[1] Detalii în Virgiliu Stef. Serdaru, *Lupta de la Mărăşeşti-Oituz*, cu desene de A. Murnu, Institutul de Arte Grafice „Minerva”, Bucureşti, 1919; Dumitru Preda, Nicolae Ciobanu, *Bătălia de la Mărăşeşti, 24 iulie/6 august-21 august/3 septembrie 1917*, Editura Militară, Bucureşti, 2017 etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1.* 8/9-21/22 martie 1917, Iaşi, Telegrama secretă a generalului Vladimir Saharov, comandantul trupelor ruse pe frontul românesc, adresată comandanților Armatelor 4, 6 şi 9 ruse, precum şi Marelui Cartier General Român privind planificarea viitoarelor operații împotriva Puterilor Centrale**

Operatif: A déchiffrer personnellement par le sous-chef d'Etat Major – Supplément au No. 02267

L'opération du printemps doit être exécutée sur les bases suivantes: le but principal des opérations du front est de fixer les troupes ennemies, qui nous sont opposées, par des coupes partiels de chaque armée, pour ne pas permettre à l'adversaire de transporter des reserves sur d'autres fronts; en consequence je donne aux armées les missions suivantes:

1. 9e Armée (26e, 2e, 36e, 24e, 40e et 45e Corps d'Armée, 103e division et 3e division de Turkestan, 5e Corps de Cavalerie – chaque corps d'armée se compose de 3 divisions). Cette armée attaquera dans la direction générale Baratok-Kesdi Vásárhely, ayant pour but de rejeter l'ennemi le plus loin possible dans les montagnes afin d'assurer d'une part la région pétrolifère Ocna-Oneşti et la voie ferrée Oneşti-Comăneşti, par laquelle se font tous les transports pour les corps d'armée de l'aile gauche de cette armée, d'autre part de débaucher autant que possible dans la vallée de l'Oltu, et de créer une menace pour les communications de l'ennemi qui se trouve devant le front de la 2e armée roumaine, et de faciliter l'offensive de celle-ci.

2. 4e Armée (7e, 8e et 30e Corps d'Armée, 3e Corps de Cavalerie; chaque corps d'armée comprend 3 divisions). Cette armée attaquera dans la direction générale Focşani-Râmnicu Sărat, dans le but d'empecher l'ennemi de transporter ses forces sur les autres secteurs du front, ayant comme mission initiale de prendre en possession le hauteur 1001, qui domine la région, et de développer ensuite son offensive le long de la chaussée et de la voie ferrée Focşani-Râmnicu Sărat et de se porter sur le Milcov.

3. 2e Armée Roumaine. Cette armée, tout en faisant la liaison entre les 9e et 4e armées, devra seconder leur offensive, en tâchant de prendre, si possible, une offensive energique dans le but d'empecher l'ennemi de concentrer ses forces contre la 9e ou la 4e armée; il faut tout d'abord essayer de prendre la ligne des hauteurs 1167-923-742-962-855-657-648-896-927-733-759-827 – le village et la hauteur 553.

4. 6e Armée (4e, 29e et 47e Corps d'armée, 4e Corps siberien, 115e et 124e divisions d'infanterie, 6e corps de cavalerie; chaque corps d'armée à 3 divisions). Cette armée concentrera sur le secteur compris entre les riviéres Râmnicu Sărat et Buzău, si possible, au moins 6 divisions d'infanterie et deux de cavalerie, pour porter un coup dans la région Fundeni (?)-Corbul, dans la direction générale Ciorăşti, en menaçant les arrières des troupes opposées à la 4e armée.

5. Le reste de la cavalerie formera la réserve du front. Les lignes de démarcation seront les suivantes:

1. Entre la 9e armée et la 2e armée roumaine: Mănăstirea Caşin – Comanlo – Crasna, tous ces points appartenant à la 9e armée.

2. Entre la 2e armée roumaine et la 4e armée Iveşti – Măgura – Vintilă Vodă – tous ces points appartenant à la 2e armée roumaine.

3. Entre la 4e armée et la 6e armée: Salcia – Suraia – Bocza – Rubla, tous ces points appartenant à la 4e armée.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La préparation définitive des opérations, comprenant aussi la mise en position de l'artillerie lourde, commencera sur un ordre special, pour ne pas dévoiler à l'avance nos plans, ordre qui sera donné probablement 3 semaines avant le commencement des opérations. Ces 3 semaines seront employées pour preparer les places d'armes, pour la mise en position de l'artillerie lourde, pour la concentration des autres moyens et pour l'installation définitive des postes d'observation et des moyens de liaison.

Les travaux suivants doivent être exécutés dès à présent:

Le service de reconnaissance, auquel doivent prendre part tous les commandements des unités d'infanterie et d'artillerie, qui prendront part à l'opération.

2. De trouver des postes d'observation pour l'artillerie et pour les commandants d'unités et de les améliorer.

3. De chercher les positions d'artillerie et de préparer les installations des batteries et les caves pour les dépôts de munitions.

4. D'installer la liaison permanente terrestre et souterraine dans la région du feu.

5. D'amenager les stations de débarquement, de préparer les routes à l'arrière dans les secteurs et sur les positions mêmes.

6. De préparer en vue de l'offensive et pour la mise en état de défense des positions conquises à l'aide des chevaux de frise, des hérissons, des fascines, claies, travers, et aussi le matériel pour la construction des ponts.

7. De préparer des points d'évacuation, des routes d'évacuation, l'installation des locaux pourt les établissements sanitaires, qui seront concentrés dans la région de l'offensive.

8. De préparer les dépôts d'artillerie et d'intendance.

Si tous ces travaux seront commencés de suite, les 3 semaines, qui seront à la disposition des armées, avant le commencement des opérations, seront suffisantes pour la préparation définitive de l'offensive.

L'elaboration des plans et des travaux préparatoires, indiqués dans les points compris entre les numeros de 1 à 8, sera commencé de suite. Les plans elaborés en detail me seront présentés jusqu'au 25 mars.

8/9 Mars 1917,

Général de Cavalerie Saharoff

Traduit par le Lt. Colonel Cr. Moruzi et le Capitaine Iourieff

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală Ferdinand, dosar 55/1917, f. 1-3]

2. 15/28 martie 1917, Însemnări ale generalului Alexandru Averescu referitoare la discuțiile cu regele Ferdinand şi generalul Constantin Prezan privind planul viitoarei ofensive a armatei române

Am avut o lungă conferință cu Regele şi generalul Prezan, asupra unei viitoare ofensive a armatei noastre.

G-ralul Prezan propune a se forma o altă armată română, Armata 1. Să se puie această armată în regiunea Năməloasa. De acolo, împreună cu Armata 4 rusească, să pornească ofensiva principală, pe două direcțiuni: Armata 1 română spre Râmnicul Sărat, pentru ca să arunce pe inamic în munți şi deci să-l nimicească, iar Armata 4 rusească prin aceeaşi spărtură să înainteze spre Brăila, pentru a deschide comunicația pe Dunăre.

Armata 2 în timpul acesta va pătrunde pe la Oituz, în Transilvania şi se va îndrepta spre Braşov. În modul acesta, din o singură lovitură, curățim toată țara de duşmani. Am rămas literalmente înmărmurit auzind atâtea insanități!

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mai întâi, spargerea frontului pe la Nămoloasa şi înaintarea divergentă spre Râmnicul Sărat şi Brăila ar crea două flancuri într-o regiune care permite manevra! Apoi, cele două jumătăţi de armate înaintând în direcţiuni divergente, cu un flanc descoperit înspre baza inamicului, ar însemna ca înfrângerea uneia din ele să atragă un adevărat dezastru asupra celeilalte.

Generalul Prezan mi-a răspuns că între cele două armate va arunca o masă considerabilă de cavalerie. Nici până azi nu a priceput caracterul războiului actual şi nu a parvenit să-şi dea seama de adevărata valoare a duşmanului ce avem în faţă. Cu cavalerie să spulberi pe germani!?

Este adorabilă apoi ideea pătrunderii Armatei 2 prin o singură trecătoare – Oituz –, care şi acum cade în sectorul Armatei 9 rusă.

I-am opus la acest proiect următorul: Armata 2, întărită cu două divizii, să înainteze spre Putna şi apoi spre sectorul Focşani-R. Sărat, pentru a[-l] împinge pe inamic din munţi spre şes, obligându-l a lua front, orientat cu flancul drept spre frontul nostru de pe Siretul de Jos.

Această manevră, de a cărei reuşită sunt convins, ar înlesni trecerea Armatei 1 peste Siret şi ar obliga pe inamic să-şi rectifice frontul înapoia Râmnicului şi poate chiar înapoia Buzăului, ceea ce ne-ar înlesni ducerea frontului pe Cricov-Ialomiţa.

Peste putinţă să ne înţelegem. Vorbim două limbi diferite. Regele mi-a făcut impresia că înclină înspre ideile mele, deşi cu siguranţă este îndoctrinat în cealaltă direcţie.

Cine să fie autorul acestui genial plan?

Cu siguranţă va duce la un mare fiasco, dacă nu la ceva mai dureros.

Am făcut mai multe vizite azi.

[L-]am văzut pe generalul Zaharov. Mi-a făcut impresiunea unui bun lucrător în birou. Este foarte îngrijat de cele ce se petrec în Rusia. Probabil că nu este în graţiile celor tari, azi.

[L-]am văzut şi pe Take Ionescu. Din convorbirea ce am avut cu el am dedus că la Palat el este considerat ca o persoană în care nu se poate pune multă încredere. Ar fi cotat deci ca periculos. Aceasta le întrece pe toate!

Regele mi-a cerut să mă duc să[-l] văd pe Brătianu. L-am văzut. Am stat de vorbă mai bine de trei sferturi de oră. Un adevărat duel de banalităţi. M-am ales cu promisiunea că-mi va da sprijinul să organizez un sanatoriu de convalescenţi la Piatra. Bine şi atât. Cel puţin serveşte la ceva această plimbare pe sub furcile caudine!

De altfel, nu am avut „Mihai Viteazul"? Şi nu mai am de înregistrat încă o distincţiune pentru ziua de azi? Am primit din mâna generalului Berthelot, în prezenţa Regelui, însemnele Legiunii de Onoare în gradul de mare ofiţer! Aş fi renunţat la toate onorificenţele acestea în schimbul adoptării planului meu pentru viitoarea ofensivă.

[L-]am văzut şi pe ministrul Italiei. Mi-a arătat un document foarte important. La timp, voi vorbi despre acest document. Îmi face impresia însă că reprezentantul Italiei, însufleţit de prea multă bunăvoinţă, pentru ţara lui, se amestecă în treburile noastre interioare. Ştiu eu ce instrucţiuni are el?

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 118-122]

3. 3/16 iulie 1917, Iaşi, Notaţiile generalului Henri Mathias Berthelot privind pregătirea operaţiilor armatelor române şi ruse

La ora prânzului, la rege este ţinut un fel de Consiliu de Război, pe tema operaţiilor proiectate; sunt prezenţi Brătianu, Şcerbacev, Prezan şi cu mine. Brătianu nu ar dori declanşarea ofensivei şi găseşte multe contraargumente, formulând temeri de tot felul: Aliaţii nu mai atacă, englezii vor să evacueze Macedonia, ruşii nu mai avansează în Galiţia, germanii sunt prea puternici, aviaţia lor este superioară celei de care dispunem noi şi tocmai au incendiat un tren

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cu muniție fără ca noi să-i fi putut împiedica! În realitate, Brătianu nu are încredere în ruşi! Combat această teză cu argumente pur militare: legăturile cu celelalte teatre de operații sunt destul de îndepărtate, dispunem de condiții de securitate relativă a ofensivei prevăzute, efectivele inamicului în punctul ales pentru atac sunt reduse, starea de spirit a duşmanului nu este strălucită pe acest front, întâmpină dificultăți în reconsolidarea rapidă a trupelor. La noi însă totul este gata şi orice întârziere va spori dificultatea atacului. Pregătirile nu mai pot fi camuflate prea multă vreme. Trupele române, care aşteaptă cu nerăbdare atacul, vor fi dezamăgite. Şcerbacev mă aprobă în întregime: garantează pentru trupele ruse şi solicită ca data atacului să fie fixată la 24 iulie, pentru Averescu şi Ragoza[1], şi la 25 pentru Christescu şi Țurikov. Regele acceptă şi astfel se decide totul. [...]

Vizita generalului italian Romei Longhena, care vine de la Stavka, parcurgând frontul român. Acesta este convins că în luna octombrie, la reuniunea Constituantei, toată armata rusă se va întoarce acasă, cu ofițerii în frunte. Toți sunt sătui de război!

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.,* p. 209-210]

4. 11/24 iulie 1917, Aprecieri ale generalului Alexandru Averescu asupra desfăşurării bătăliei ofensive de la Mărăşti

Nu am dormit deloc. A trebuit să merg la postul de comandă, al generalului Mărgineanu, comandantul Diviziei 3, pentru a fixa detaliile atacului, în acord cu rezultatele obținute până atunci. M-am întors pe la 1; am terminat ce mai aveam de ordonat pe la 2 şi am intrat în baraca mea.

Atât bateria grea din dreapta, cât şi cea de câmp din stânga au tras toată vremea. Peste putință să închid ochii. De altfel, nici nu m-am dezbrăcat. Fix la 4, am mers la observator; era încă întuneric, dar partea stângă a sectorului de atac era luminată de satul Mărăşti, *în flăcări*. (Subliniere în textul original – *n.n.*)

Exploziunile proiectilelor noastre acopereau întregul sector de atac, de la inclusiv Mărăşti la Încărcătoarea. Spectacol măreț, peste măsură de emoționant. Încetul cu încetul se luminează de zi şi ochiul poate distinge numai cu binoclu şi cu mare greutate, coloanele noastre încep a se auzi armele infanteriei, apoi mitralierele şi în fine grenadele; s-a ajuns deci corp la corp.

Din toate părțile rapoartele sunt favorabile; soldații noştri pătrund în poziția inamicului şi încep curățirea şanțurilor. De altfel, pe unele puncte se pot vedea distinct oamenii noştri, alergând în lungul şanțurilor şi azvârlind grenade în ele.

La oră 8, întreaga linie este a noastră! Duşmanul se retrage, mai cu seamă la centru, în dezordine încep a se aduna prizonieri numeroşi. Se raportează capturare de tunuri.

La aripa stângă, adică la Mănăstioara, duşmanul opune foarte mare rezistență. Aceasta nu mă îngrijorează; este deja stabilit de ieri-seara, că la sud de Mărăşti să fie numai o acțiune demonstrativă. Mănăstioara trebuie să cadă prin acțiune de întoarcere pe la nord de Mărăşti.

[1] Aleksandr Frantșevici Ragoza (1859-1919), general rus de infanterie. În 1909 A. Ragoza a fost numit comandant al Diviziei 19 Infanterie, iar la 27 septembrie 1914 a primit comanda Corpului 25 Armată. În 1915, Ragoza a fost numit comandant al Armatei 4, care a luptat pe frontul român. La începutul bătăliei de la Mărăşeşti a intrat în conflict cu generalul Christescu, acesta fiind înlocuit de la comanda Armatei 1 române. La 21 noiembrie 1917 a fost înlăturat de la comanda armatei de către Comitetul militar-revoluționar. În perioada 30 aprilie-13 decembrie 1918 a fost ministru de război în cadrul guvernului Ucrainei, condus de Pavlo Skoropadski. În urma preluării puterii de către Simon Petliura, Ragoza a refuzat să facă parte din armata Republicii Populare Ucrainene şi s-a retras la Odessa. După ocuparea oraşului de către detaşamentele bolşevice ale lui Nikifor Grigoriev, a fost arestat şi executat, în urma refuzului de a se înrola în Aramata Roşie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mai îngrijitoare este vestea că Regimentul 11, care pătrunsese în prima linie la Încărcătoarea, a fost respins de un contraatac şi toate încercările de a pătrunde iarăşi în poziția duşmanului au rămas fără niciun rezultat.

Am dat ordin Diviziei 6 (general Arghirescu) să înceteze ofensiva şi să se mărginească, în acel punct, la o acțiune vie de front, de fixare. Diviziei 1 (generalul Stratilescu[1]) i-am ordonat să trimită Regimentul 17 în ajutorul Diviziei 6, îndreptându-se de la sud spre nord, pe dealul Mărăşti, pentru a lua Încărcătoarea prin întoarcere.

Am dispus în acelaşi timp a se bombarda Încărcătoarea, cu toată artileria grea, care este la distanța necesară. Acțiunea infanteriei va trebui să înceapă mâine-dimineață, după o scurtă bombardare de artilerie.

Primesc un ordin de la Marele Cartier General că stânga mea rămâne înapoi şi că este pericol pentru dreapta ruşilor, care nu sunt destul de susținuți de noi. Enormități ridicole. Inamicul este în debandadă şi ei se tem de un contraatac!

Centrul meu este pe dealul Teiş, iar dreapta pe dealul Mare. Am ajuns deci cu frontul pe Şuşița. Dreapta la Încărcătoare a rămas înapoi şi aceasta mă cam stinghereşte, deşi sunt sigur că mâine se vor îndrepta lucrurile şi acolo.

În fine, avem o zi frumoasă, o zi cum nu a avut armata noastră până acum! Se vor bucura oare toți de victoria Armatei 2? Căci sunt convins că victorie desăvârşită va fi.

Armata 1 a cerut o zi de pregătire. Aşadar 48 ore întârziere. Strategii noştri care au ales pe acolo direcția principală de atac „pentru condițiunile locale" pot să se felicite, între aceştia a fost si generalul Christescu, comandantul de azi al acelei armate; ce crudă ironie a soartei! Am apropiat rezerva (Diviziei 1) de noua linie de luptă, mişcând-o în valea Limpejioarei.

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 143-145]

5. 12/25 iulie 1917, Ordinul nr. 34 al Marelui Cartier General Român prin care se dispune încetarea acțiunilor ofensive pe frontul românesc

MARELE CARTIER GENERAL
Biroul Operațiilor
Nr. 34
12 iulie 1917

către
ARMATELE 1, 2

Cu tot succesul obținut, continuarea operațiunilor pe frontul nostru nu mai este posibilă din cauza situațiunii generale pe Frontul Oriental.

În consecință, se ordonă:

1. Armata 2 se va opri pe frontul pe care ajunge în seara de 12 iulie a.c. Trupele se vor întări puternic, pe cea mai bună pozițiune de rezistență care se află în lungul frontului cucerit. Poziționea va fi în legătură cu aceea pe care se va întări Armata 4.

2. Armata 1 rămâne pe poziționile pe care se găseşte. Gruparea armatei trebuie să fie astfel făcută încât trupele din linia a 3-a şi rezervele să nu sufere din cauza artileriei inamice.

[1] Dumitru Stratilescu (1864-1927), general de brigadă de la 1 aprilie 1916, apoi general de divizie (1917) şi general de corp de armată (1926). În timpul războiului a îndeplinit mai multe funcții: subşef al M.C.G. (august 1916), subşef al M.St.M.-P.S. (septembrie-noiembrie 1916), comandant al Armatei 1 (noiembrie-decembrie 1916), comandant al Diviziei 1 infanterie (decembrie 1916-ianuarie 1918). După război, a comandat Corpul 3 armată (1920-1923) şi a fost inspector general de armată (1923-1926).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Retragerea trupelor din linia a 2-a şi a rezervelor (Divizia 5 şi eventual 12 şi parte din Divizia 9), la nord de Siret se va face chiar în noaptea de 12-13, această mişcare de retragere trebuie să fie terminată odată cu ivirea zilei.

Ambele armate trebuie să grupeze astfel forțele încât să fie în măsură a face față în bune condițiuni unui eventual atac inamic.

Din Înalt Ordin
Şeful de Stat-Major General
General de Corp de Armată adjutant
Constantin Prezan

[*Marele Cartier General al Armatei Române, Documente 1916-1920....*, p. 186]

6. 13/26 iulie 1917, Iaşi, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la desfăşurarea ofensivei de la Mărăşti

Vizita lui Odone, care îmi dă detalii suplimentare despre ofensiva dusă de Diviziile 1, 3 şi 6 române, de Diviziile 14 şi 15 Infanterie ruse şi de Divizia 3 Tiraliori din Turkestan. Ofensiva a avansat până la Putna şi Soveja, pe un front de 30 km şi o adâncime de 15 km în anumite puncte. S-au capturat 46 de tunuri. Averescu a protestat împotriva opririi forțate a trupelor sale victorioase. În această chestiune îl aprob total. El este autorizat să împingă linia sa spre Putna, între Valea Sării şi Negrileşti, şi să cucerească munții Caşin, pentru a asigura o mai bună legătură cu Armata 9 rusă. I se recomandă să grupeze maximum de forțe în regiunea Soveja.

Din nefericire, veştile din Galiția şi din Bucovina sunt descurajante. Duşmanul a cucerit Colomeea. Aici, ideile o iau razna şi unii vorbesc de pace separată. Alții ar vrea să meargă în Rusia. Ce-i de făcut, Dumnezeule! Saint-Aulaire îmi cere chiar să îl văd pe rege pentru a sprijini această a doua soluție. Refuz energic.

Apoi, Brătianu vine să se plângă de faptul că nu a fost ascultat. La ce se referă? Atacul nu a avut loc, aşa cum îşi dorea el, iar dacă avea loc înaintea nefericitei telegrame, nu ne-am mai afla, acum, într-o astfel de situație. În orice caz, îi spun că datoria lui este să reziste la toate presiunile făcute în vederea unei păci separate. Dacă va trebui să ne retragem, o vom face, dar nu se pune problema. [...]

Generalii Coandă, Romei, Barter sunt oaspeții mei în această seară. Primii doi sunt de-a dreptul pesimişti. Barter susține opinia lui Ragoza şi a lui Țurikov: aceea că Rusia ar avea nevoie de o lovitură zdravănă de bici şi asta i-ar face bine! Numai de nu le-ar dăuna aliaților săi!...

[Generalul Henri Berthelot, *op. cit.*, p. 215-216]

7. 14/27 iulie 1917, Notații ale generalului Alexandru Averescu referitoare la rezultatele ofensivei de la Mărăşti

După ordinul dat de mine, aseară trupele au ajuns pe linia pe care cred că ne vom opri, afară de o uşoară, dacă va fi posibilă, înaintare la centru spre frontieră.

Suntem pe linia Arşița Mocanului – Măgura Caşinului – Sboina Neagră – Tuia Neagră – Geloasa – Negrileşti – V. Seacă.

În unele puncte, mai ales pe frontul Diviziei 8, situațiunea nu este încă limpede; linia fixată nu este încă atinsă şi sunt lupte foarte serioase, mai cu seamă la dreapta, din cauza retragerei

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ruşilor de pe Măgura Caşinului, lăsând în vânt Brigada 16 Infanterie (colonel Dabija[1]), de la extrema mea dreaptă. Colonelul Dabija a luat măsurile necesare.

Din contră, pe restul frontului, dacă aş avea forţe disponibile, aş putea împinge, fie spre şoseaua Focşani-Râmnic, fie spre Keszdi Vasarhely (Târgu Secuiesc).

Am vizitat din nou câmpul de luptă: observator. Mărăşti-Încărcătoarea-Coada Babei Câmpurile. Ce organizaţie extraordinară a avut duşmanul!

Alle Ehren!...

Am să dau ordin, pe de o parte, să se facă o călătorie de instrucţie cu reprezentanţi din toate corpurile, pentru ca să se vadă cum se întăreşte duşmanul, iar pe de alta, voiu pune să se facă o ridicare topografică amănunţită a întregului câmp de luptă, pentru ca să pun să se întocmească o descriere a lui.

Am ajuns cam târziu la Câmpurile; nu mai puţin am rugat pe generalul Vaitoianu să mă însoţească până la Soveja. Doream să pun piciorul în acea localitate.

Pe drum am depăşit Regimentul 24. Soldaţii m-au recunoscut şi m-au aclamat cu entuziasm. Am fost foarte viu mişcat.

În Soveja am găsit un spital german, evacuat de bolnavi, dar un depozit farmaceutic foarte bine aprovizionat a fost lăsat cum era.

Am mers pe şosea spre linia înaintată; am găsit în Dragoslave Brigada de călăraşi sub comanda colonelului Scărişoreanu[2], iar sub poalele Ţiuei pe colonelul Stoenescu, comandantul Brigăzii 11, cu care m-am întreţinut asupra modului cum să dispue trupele.

Peste tot: încredere şi avânt. Este o adevărată crimă de a opri ofensiva, care se adaugă la aceea de a nu-mi fi dat forţe suficiente spre a o exploata, aşa cum prevăzusem că s-ar putea!

Nepricepere ori răutate?

Am luat masa la Câmpurile, într-un local care a servit probabil la cazino germanilor. Toate localităţile ce am vizitat sunt în bună stare şi se vede că germanii au ţinut ordine.

[Mareşal Averescu, *op.cit.*, p. 147-149]

8. 11/24 iulie-17/30 iulie 1917, Iaşi, Însemnări ale lui Gheorghe Mârzescu referitoare la dezbaterile privind conduita militară a României şi perspectivele evacuării autorităţilor în Rusia

24-30 iulie 1917. N-am mai putut marca zi cu zi. În cursul acestor zile s-au petrecut însă următoarele fapte importante:

Consiliul de Miniştri, prezidat de M.S. Regele, în palatul din str. Lăpuşneanu (Casele Creditului Urban, fosta reşedinţă a lui Cuza Vodă). Asistă Principele Carol, generalii Prezan şi

[1] Gheorghe A. Dabija (1872-1957), ofiţer de stat-major şi comandant, unul dintre cei mai importanţi teoreticieni şi istorici militari. Absolvent al Şcolii Superioare de Război şi studii de specializare în Germania. A fost şeful de cabinet al generalului Grigore Crăiniceanu în calitatea acestuia de şef al Marelui Stat-Major şi ministru de război, ataşat militar în Bulgaria (1910-1913), despre care a lăsat o lucrare memorialistică valoroasă. A comandat Batalionul 2 Vânători şi Regimentul „Mihai Viteazul". În timpul războiului a fost şef al secţiei operaţii la Armata 2. În 1918 a fost avansat general de brigadă şi a comandat Divizia 6 Infanterie (4/17 februarie-1/13 mai 1918) şi Divizia 2 Vânători (26 octombrie/8 noiembrie 1918-3/16 august 1919) distingându-se în bătăliile de la Mărăşti şi Oituz în campania de eliberare a Transilvaniei şi în lupta împotriva agresiunii Republicii Ungare a Sfaturilor (1919). A elaborat lucrarea *Armata română în războiul mondial (1916-1918)*, vol. I-IV, Editura I. Hertz, Bucureşti, f.a.

[2] Romulus Scărişoreanu (1870-1943), colonel, ulterior general. În campaniile din anul 1916-1917 a comandat Regimentul 9 Călăraşi şi Brigăzile 2 şi 5 Călăraşi. A fost decorat cu ordinal „Mihai Viteazul", clasa a III-a, pentru contribuţia sa la luptele din Dobrogea şi Oituz.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Averescu, Preşedinţii Corpurilor Legiuitoare, Porumbaru[1] şi Morţun[2], toţi miniştrii afară de Costinescu, care n-a venit pentru că nu e bolnav, dar pentru că n-a fost încunoştiinţat la timp.

Acest Consiliu fusese convocat, după cererea lui Brătianu, pentru a se lămuri, în faţa militarilor, politica noastră alăturea de Aliaţi, chiar în cazul unei ocupări a Moldovei şi a încheierii unei păci separate de către ruşi. Punctul de vedere al Guvernului şi al Regelui este: solidaritatea cu Aliaţii până la sfârşit, oricare ar fi suferinţele şi jertfele noastre. Trebuie să rămânem în picioare în faţa Aliaţilor, a duşmanilor şi a lumii. România este un stat de onoare, un stat care nu renunţă, chiar zdrobit, la afirmarea drepturilor şi aspiraţiunilor, un stat ce piere, dar nu trădează.

Consiliul mai avea şi scopul de a discuta situaţia militară şi de a auzi de la comandanţii supremi ai oştirii, faţă de acţiunea propagandei germane, dacă oştirea română va trece Prutul.

Chestiunea principală care făcea obiectul preocupării tuturor era ca, chiar pe teritoriul străin, o parte din armata ţării să fie salvată, să păstreze construirea punctului de vedere românesc; să se ştie că mai rămâne un rest din fosta armată.

Brătianu a exprimat foarte clar acest punct de vedere, aprobat în unanimitate de Consiliu. Numai Porumbaru, prezidentul Senatului, a cerut ca să se facă o conferinţă cu Aliaţii în care să se examineze atitudinea României în cazul unei propuneri de pace separate faţă de ruşi.

Al. Constantinescu a fost cel dintâi care a combătut propunerea lui Porumbaru, arătând inconvenientul ce ar decurge din această manifestare de suspiciune faţă de ruşi, de care avem trebuinţă acum mai mult decât oricând. Şi ce să ne înveţe Aliaţii? Ce linii de conduită să avem noi?

Brătianu [îi] atrage atenţia lui Porumbaru că, atunci când era ministru de afaceri străine, a refuzat împreună cu guvernul o alianţă numai cu ruşii. România a voit şi tratate de alianţă s-au încheiat cu puterile occidentale: Franţa, Anglia şi Italia. Nu putem să înfrângem acest tratat de alianţă.

Prezan, Averescu şi Iancovescu au declarat că armata va executa ordinele Regelui şi va urma calea ce i se va indica. Averescu totuşi a ţinut să observe că există asperitate între armata română şi rusă, din cauza atitudinii acesteia din urmă. El se teme de contagiune pe teritoriul rusesc sau de incidente.

Citează mai multe cazuri de pe front: cum s-au găsit între rândurile noastre soldaţi germani îmbrăcaţi în uniforme ruse; legături de fire între tranşeele ruse şi germane; tăierea de fire telefonice de către ruşi etc. El mai observă încă că moralul trupelor (ruse) în retragere este scăzut şi că lipsa de organizare serioasă a aprovizionărilor în Rusia ar putea să le scadă şi mai mult moralul.

Într-o conversaţie particulară cu Delavrancea, după Consiliu, Averescu a declarat că se teme să[-i] ducă pe Suverani în focarul revoluţiei ruseşti.

Declaraţiile lui Averescu n-au fost însă clare şi categorice şi au impresionat rău Consiliul.

Take Ionescu a fost foarte nemulţumit şi mi-a declarat că Averescu l-a decepţionat.

Consiliul a durat până la 2 ½, de la 11 ½ - 2 ½.

Consfătuirile parlamentare care continuă în sala Senatului (Aula Universităţii), într-o stare de spirit dintre cele mai rele. Cei 50-60 deputaţi şi senatori ce se găsesc în Iaşi, între care ge-

[1] Emanoil M. Porumbaru (1845-1921), om politic liberal, ministru al afacerilor străine (4 ian. 1914-8 dec. 1916), preşedintele Senatului.

[2] Vasile G. Morţun (1860-1919), ziarist şi om politic român. Adept în prima perioadă a vieţii al ideilor socialiste, a devenit primul deputat socialist în Parlamentul României (1888). A trecut apoi la liberali, în cadrul a ceea ce s-a numit „trădarea generalilor” (1899). A fost ales în Parlamentul României ca senator şi deputat. În perioada 4 ianuarie 1914-10 decembrie 1916, Vasile G. Morţun a îndeplinit funcţia de ministru de interne, în cabinetul condus de Ion I.C. Brătianu. În anul 1916, a fost ales preşedinte al Camerei Deputaţilor, care îşi stabilise sediul la Iaşi. În această calitate, el a prezidat Adunarea Constituantă care a realizat cele două reforme iniţiate de liberali înainte de război şi promise de regele Ferdinand – votul universal şi noua lege agrară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

neralul Lambru[1], Cuza[2], Gr. Vericeanu , Gr. Trancu-Iaşi[3], Romano şi, la unele consfătuiri, chiar Ianculescu şi N. Cănănău, voiesc să subordone strămutarea suveranității Senatului român pe teritoriul străin. Convocarea Parlamentului; în orice caz evacuarea Parlamentului să se facă în ultimul moment. Alții, precum Anton Filotti, declară că nu pleacă. Alții cer retragerea trupelor ruse de pe teritoriul nostru, ca şi cum noi singuri am putea ține frontul. Alții sunt misterioşi, cum de pildă Mihai Carp, steristul care tace. Alții invocă nesiguranța din Rusia şi cer garanția Puterilor Aliate. Alții cer sporirea diurnelor, viața fiind cu desăvârşire scumpă în Rusia. Năzdrăvănii, preocupări de ordin personal, murdării. Al. Bădărău[4] mi-a declarat că pleacă. Nu s-a înscris însă că pleacă şi până în ultimul moment cred că nu va pleca. Misterul de pe carta de vizită a lui von dem Bussche: 1/2 milion.

La toate aceste consfătuiri am asistat Duca şi cu mine. Numai la două consfătuiri, după cererea Parlamentului, a fost Brătianu şi întregul Guvern.

În consfătuirea de la 30 iulie [l-]am combătut pe Cuza în cererile lui, în chipul următor: Chestiunile ridicate de el erau de două naturi: 1) principială şi de formă, aceea privitoare la convocarea Parlamentului: pentru strămutarea suveranității statului pe teritoriul străin; 2) administrativă, de organizare a evacuărilor.

Privitor la prima chestiune am susținut că nu e nevoie de convocarea Parlamentului pentru că Parlamentul s-a pronunțat încă din decembrie 1916, când s-a deschis sesiunea parlamentară la Iaşi. Şi atunci situația era tot atât de gravă ca şi acum. După ce se ocupase Muntenia şi se dădeau atacurile la nord de Focşani şi Nămoloasa, se punea eventualitatea evacuării Moldovei şi atunci sub Imperiu, ca şi azi sub revoluție, era frica încheierii păcii separate de către ruşi. Acțiunea guvernului Stürmer punea pentru noi aceleaşi ipoteze ca şi acțiunea revoluționară, sub influența propagandei germane.

Am votat mesajul care însemna continuarea războiului în orice caz. Iorga a pronunțat discursul, numit de Take Ionescu „Imnul național", în aplauzele Camerei. Şi parlamentării în consfătuirile intime au admis plecarea lor, adică strămutarea suveranității Statului în Rusia, la Cherson, localitatea desemnată de atunci de ruşi şi acceptată de guvernul român (ianuarie 1917).

Parlamentarii au instituit Comisia de evacuare şi de instalare la Cherson şi o mare parte din deputați şi senatori au plecat de atunci.

Acei rămaşi azi aci sunt minoritatea. Pentru a forma *quorum* necesar reformelor s-au adus parlamentarii din Rusia. Pentru ce dar azi necesitatea nouă a provocării Parlamentului?

---

[1] Nicolae Lambru (1858-1926). Între 1907 şi 1911 a fost comandant al Regimentelor „Tulcea" nr. 33, 7 „Prahova, nr. 2 „Vâlcea" şi 31 „Calafat". În 1911 a demisionat din armată, dar la mobilizare a fost rechemat în activitate şi învestit comandant al Brigăzii 34 Infanterie din Divizia 4 Infanterie/Corpul 2 Armată. La 21 septembrie i s-a încredințat comanda Diviziei 21 Infanterie. Marea sa unitate a luptat la Flămânda, la apărarea Braşovului, pe Valea Prahovei în zona localității Predeal, în bătălia Bucureştilor. La 7 decembrie 1917 Divizia 21 a fost desființată, iar la 1 ianuarie generalul Lambru a trecut în rezervă. A primit ordinul „Mihai Viteazul", clasa a III-a.

[2] Alexandru C. Cuza (1857-1947), văr primar cu domnitorul Al. I. Cuza, om de litere şi jurist, profesor de economie politică la Iaşi. În 1910 a întemeiat împreună cu N. Iorga Partidul Naționalist-Democrat. După Război a creat Liga Apărării Național-Creştine, o formațiune de dreapta. Aceasta s-a unit în 1935 cu Partidul Național Agrar Român şi a format partidul Național-Creştin. Acest partid, cu Octavian Goga prim-ministru, a fost la guvernare timp de 44 de zile.

[3] Grigore Trancu-Iaşi (1874-1940), om politic, economist, scriitor de origine armeană. Unul dintre fondatorii Partidului Muncii (1917). Ministru al Muncii şi Ocrotirilor Sociale (1920), calitate în care a promovat un important act legislativ – legea conflictelor de muncă.

[4] Alexandru Bădărău (1859-1927), om politic şi publicist român. A fost primar al Iaşiului în perioada iunie 1899-februarie 1901. Membru marcant al Partidului Conservator, va fi ministru al justiției (1904-1905). A optat apoi pentru formațiunea condusă de Take Ionescu. În guvernul al doilea condus de Titu Maiorescu (1912-1913) a fost ministru al lucrărilor publice. La 1 mai 1897 a fondat ziarul *Opinia*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Belgia şi Serbia, care se găsesc în situaţia noastră, nu au luat un vot al parlamentului pentru a se strămuta la Havre şi la Nisa. Niciunui deputat belgian sau sârb nu i-au trecut prin minte să ridice această chestiune şi ceea ce a făcut admiraţia lumii a fost hotărârea şi manifestarea de solidaritate cu suveranul şi guvernul lor, când au părăsit teritoriul naţional.

Doresc şi aci ca atâta vreme, cât vom stăpâni un metru pătrat din teritoriul acestei ţări, Regele, Guvernul şi Parlamentul să nu-l părăsească. E însă o imposibilitate materială ca în cazul unui eveniment precipitat să se poată evacua toată lumea, fiinţa morală a statului român. Dacă e uşor a evacua 14 miniştri şi un Rege, e imposibil a evacua 400 de inşi, cât formează azi deputaţii şi senatorii cu familiile lor.

Tocmai criticile ce au fost aduse de Cuza, Trancu-Iaşi şi Filotti felului cum au fost făcute evacuările precipitate din Muntenia, când au căzut atâtea victime din populaţia civilă, din tineretul şcolar, dovedesc necesitatea unei organizări din timp a evacuărilor. Aceasta se impune cu atât mai mult astăzi când o ruptură a frontului nu ne-ar lăsa decât un singur punct de evacuare, Ungheni, şi când mijloacele de evacuare nu stau în mâinile noastre ci ale nemţilor, cu toate dificultăţile ce ei înşişi ar întâmpina din cauza căilor de comunicaţie reduse şi a dezorganizării dinlăuntru. Necesitatea unei evacuări militare ar face imposibilă evacuarea civilă. De aceea e nevoie ca Parlamentul, ministerele, băncile etc. să fie evacuate din timp, chit c-o să fie aduse înapoi când situaţia frontului o va permite. Reintegrarea e uşoară, evacuarea e grea.

Evacuarea tineretului şcolar, care a făcut atâtea victime în ianuarie, nu se poate organiza decât cu etape, ceea ce cere timp. Nu e serios a se impune evacuarea pe jos cu provizii pe luni de zile întregi. Duca se ocupă de această evacuare.

Dezmint, în fine, în cursul acestei convorbiri, zvonurile că guvernul ar fi ordonat incendierea sau distrugerea recoltelor, condamnând la mizerie populaţia ce va rămâne în teritoriu. Asemenea ordin nu s-a dat, dimpotrivă guvernul crede că în caz de evacuare recoltele să fie împărţite la ţărani, la populaţia civilă. De asemenea, dezmint afirmaţia lui Trancu-Iaşi că s-ar fi ordonat distrugerea morilor. S-a înţeles numai distrugerea fabricilor, care ar putea servi armatelor duşmane.

Guvernul poate lua măsuri pentru primele zile ale ocupaţiunii până ce se va face organizarea de duşmani, dar nu poate garanta populaţiei că recoltele, vitele, proviziile îi vor rămânea. S-a dovedit că în Muntenia s-au ridicat recoltele, vitele, proviziile etc. La Câmpuri (jud. Putna) sat reocupat de noi, nu s-au găsit decât cinci vite.

Pentru Iaşi, o comisiune compusă din primarul Racoviţă, Mitropolitul Moldovei, Pimen[1], şi P. Poni[2] se vor ocupa de populaţie. Ei chiar au avut câteva consfătuiri. Dr. N. Racoviţă le recunoaşte.

Funcţionarilor Statului, comunelor şi judeţelor, ca şi pensionarilor, li se vor plăti lefile şi pensiunile pe trei luni, în caz de evacuare, ceea ce însumează una sută milioane. (În visterie nu sunt decât 70 milioane şi Banca Naţională bate bilete continuu, câte cinci milioane pe zi.) Circulara direcţiunii Căilor Ferate, citită de Cuza, a fost rău interpretată. Nu e vorba a se lăsa funcţionarii pe drumuri, dar funcţionarii trebuie să ştie că acei cari au primit ordinul de a rămânea pe loc trebuie să rămâie. Pentru a evita ceea ce s-a întâmplat la evacuarea Bucureştiului, când mulţi din aceşti funcţionari au părăsit funcţiunile lor, direcţia Căilor Ferate le-a pus în vedere că aceştia vor pierde salariul, rămânând a se susţine pe propriile lor mijloace. Şi, de fapt, nu e posibil a se evacua toţi funcţionarii. Se vor evacua numai acei mobilizaţi, mobilizabili, indispensabili operaţiunilor militare (lucrătorii CFR, de la muniţii, poşte şi telegraf etc.) şi aceia strict indispensabili mergerii serviciilor reduse. După aceste declaraţiuni parlamentarii păreau mai liniştiţi.

[1] Pimen Georgescu (1853-1934), înalt ierarh al Bisericii Ortodoxe Române. Episcop al Dunării de Jos (1902-1909) şi mitropolit al Moldovei şi Sucevei (1909-1934).

[2] Petru Poni (1841-1925), chimist şi fizician, profesor la Universitatea din Iaşi. Membru al Academiei Române (1879). Deputat şi senator liberal, ministru, în mai multe rânduri.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Din nenorocire însă, comunicatul era barometrul atitudinii lor. Cum comunicatul zilei următoare părea ceva mai bun, au început agitarea în cererile de amânare a plecării, convocarea Parlamentului etc. Generalii Crăiniceanu şi Lambru, deputaţii, s-au prezentat cu o misiune în acest sens. Ceea ce [l-]a obligat pe Brătianu să vină din nou la consfătuire şi să-i convingă să plece. Şi pe ziua de 3 august s-a şi decis să plece la Odesssa, ei refuzând să plece la Cherson pentru multe motive: că e prea multă populaţie evreiască, că nu e apă, că malaria e endemică etc.

La prima consfătuire la care fusese guvernul întreg, Brătianu şi Take Ionescu au trebuit să lămurească următoarea chestiune.

C. Dobrescu, deputat de Prahova, afirmase că Take Ionescu i-a declarat că Albert Thomas remisese gazetarului Fermo[1], la Petrograd, o declaraţie scrisă că România ar face bine să organizeze o propagandă pentru susţinerea drepturilor şi revendicărilor ei, chiar în ţările aliate, întrucât nu se poate conta pe tratatele de alianţă. Cu această afirmaţie produsese oarecare impresie asupra parlamentarilor.

Take Ionescu a arătat că indiscreţia lui Dobrescu se reduce la o scrisoare ce Take Ionescu a primit de la Fermo şi prin care zice că Albert Thomas, într-un inerviu ce i-a acordat, ar fi povăţuit România ca în afară de tratatele de alianţă să organizeze acţiunea de propagandă pentru drepturile ei.

Ion Brătianu a fost şi mai categoric, arătând că Albert Thomas dezminte a fi făcut această declaraţie şi că în momentul de faţă el, Albert Thomas, e cel mai mare amic al României. I-a trimis o telegramă amicală, pe care a ezitat să o publice din cauza aprecierilor prea măgulitoare ce făcea persoanei lui (Brătianu).

Toate aceste aranjamente, Duca şi cu mine ne oferim ca împreună cu Comisia parlamentară să ne ocupăm de evacuarea Parlamentului. Comisia parlamentară se compune din Dobrescu, Elefterescu, Berindei, Tănase Gheorghiu, dr. Sadoveanu.

Tristă operaţie!

Moartea lui Ion Procopiu[2] aflată din *Gazeta Bucureştilor*[3].

Duca îmi citeşte articolele de elogiu pentru *Mişcarea* şi *Independenţa*.

[Gheorghe Gh. Mârzescu, *op.cit*, p. 62-67]

***9.* 16/29 iulie 1917, Iaşi, Ordin al comandantului-şef, generalul Dmitri Şcerbacev, către Armatele 6 şi 9 ruse privind măsurile luate pentru redresarea situaţiei de la flancul stâng al frontului de sud-vest**

Documentul Nr. 12

Nr. 0182
Iaşi, 16/29 iulie 1917

Comandanţilor Arm. 6 şi 9 Ruse
Copie Comandantului Arm. 4 Rusă şi
Marelui Cartier General Român

Din ordinul Ajutorului Augustului Comandant-Şef se comunică copia traducerei telegramei următoare:

[1] Iosif Avram Fermo (1879-1953), ziarist român de origine evreu (sefard), a avut foarte bune relaţii cu oameni politici români, cum ar fi Take Ionescu şi Nicolae Titulescu. A colaborat la diverse publicaţii şi a fost decorat de preşedintele Franţei cu „Legiunea de onoare" pentru cronica externă a ziarului *Universul*.

[2] Ion Procopiu (1863-1917), ziarist, cu studii politehnice şi agroeconomice la Paris. Deputat liberal, director al ziarului *L'indépendance Roumaine* şi preşedinte al Sindicatului ziariştilor.

3 Publicaţie scoasă de autorităţile germane de ocupaţie, în limbile română şi germană (1916-1918).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

„Dat fiind presiunea care a început pe flancul stâng al Armatei 1 rusă şi văzând slăbiciunea Armatelor 1 si 9 ruse, Comandantul-Şef al Armatelor a autorizat ca să se trimită Corpul 29 Armată rus înapoia flancului drept al Armatei 9, cu condiția ca această operațiune să fie executată urgent şi ca Corpul 29 Armată rus nu numai să asigure flancul drept al frontului român şi cu legătura cu frontul de sud-vest, dar de asemenea trebuia să ajute la nevoile Armatei 1 rusă.

Comandantul-Şef al Armatelor autoriza ca Corpurile 26 şi 2 Armată ruse să fie lăsate Armatei 9 şi să nu fie trecute la Armata 1.

Dat fiind că este imposibil de a prevedea cum se va desfăşura situația pe frontul de sud-vest, Comandantul-Şef al Armatelor găseşte că o ofensivă pe acest front nu ar fi oportună. În caz că situația cere luarea ofensivei pe frontul român, Comandantul-Şef al Armatelor va da intrucțiunile necesare”.

Golovin

[A.M.N.R., fond M.C.G., dosar nr. 71, f. 332]

***10*. 20 iulie/2 august 1917, Iaşi, Instrucțiunile operative nr. 37 ale Marelui Cartier General Român către Armata 1 prin care i se fixează noile misiuni în condițiile înfrângerii armatelor ruse în Galiția şi Bucovina**

MARELE CARTIER GENERAL
Biroul Operațiilor
20 iulie 1917
către
ARMATA 1
INSTRUCȚIUNI OPERATIVE NR. 37

Urmare la nr. 2385;

1) Situația creată, prin înaintarea inamicului în Bucovina, impune acoperirea nordului Moldovei;

2) Pentru realizarea acestui scop, trupele de pe frontul român vor fi grupate în consecință;

3) Pentru ca gruparea să se poată grabnic realiza s-a hotărât:

a) Armata 6 rusă, va înlocui trupele Armatei 1.

Actualul front al Armatei 6 se va întinde până la Salcia, exclusiv.

Înlocuirea trupelor române cu cele ruse pe frontul Salcia – cota 20, începe imediat şi va trebui să fie terminată la 23 iulie curent;

b) Armata 1 va înlocui, deocamdată, trupele Corpului 7 şi 30 din Armata 4 rusă.

Frontul Armatei 1 va fi între Salcia şi Valea Seacă-sud Ireşti.

Înlocuirea Corpurilor 7 şi 30 prin trupe române se va face treptat, cu alte cuvinte pe măsură ce Diviziile 5, 13, 14 şi 9 devin disponibile vor fi îndreptate către noua lor destinație.

Deplasarea diviziilor se va face numai noaptea.

Poduri de trecere peste Siret sunt la Movilenii de Sus, Ciuşlea, Bălțărețul şi Cosmeştii din Deal.

Deplasarea diviziilor către noile sectoare ce le veți destina trebuie să se facă astfel încât cel mai târziu, în dimineața de 28, Corpurile 7 şi 30 să fie complet degajate.

Înlocuirea unităților ruse va începe de la est către vest.

c) Armata 2, fără modificare;

d) Trupele ruse, care se retrag de pe front, vor primi altă destinație.

4) Pentru executarea acestui ordin, armata se va pune imediat în legătură cu comandamentele Armatelor 4 şi 6.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

5) Pentru ca înlocuirea unităților să se facă în ordine şi cu repeziciunea cerută de împrejurări, comandamentul va lua măsuri imediat în sensul ordinului nr. 1133 din 4 iunie a.c. – paginile 2 şi 3.

Iar schimbarea unităților se va face în sensul ordinului nr. 1384 din 15 iunie curent;

6) Ordin de operațiuni detaliat, instrucțiuni în privința grupării artileriei grele, instrucțiuni sanitare şi de reaprovizionare vor urma.

7) Se va confirma primirea ordinului.

Din Înalt Ordin
ŞEFUL DE STAT-MAJOR GENERAL
General de corp de armată adjutant
CONSTANTIN PREZAN
Şeful Biroului Operațiunilor
Maior ION ANTONESCU

[*Marele Cartier General al Armatei Române, Documente 1916-1920...*, p. 189-190]

***11*. 21 iulie/3 august 1917, Iaşi, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la măsurile întreprinse pentru redresarea situației după înfrângerea trupelor ruse în Galiția**

Reuniune la generalul Prezan. Veştile din Bucovina sunt proaste: ruşii au pierdut Cernăuțiul şi Câmpulungul şi se retrag fără luptă pe frontiera moldovenească. Şcerbacev îi cere lui Brătianu să înceapă evacuările de oameni şi materiale în sudul Rusiei. La statul său major se vorbeşte de transferarea cartierului lui general la Odessa! [...]

La ora 5, Consiliu de Război ținut la Palatul Regal. Asist şi eu, cu Şcerbacev şi Prezan, precum şi Averescu. Brătianu vine un pic mai târziu. Şcerbacev prezintă măsurile pe care le-a luat recent. E de acord să asigure apărarea nordului Moldovei şi să constituie în acest scop o armată de manevră pe care să o concentreze între Roman şi Paşcani. Această armată ar include patru corpuri: 29, 40, 7 şi 30, cu Divizia de Cavalerie Zamurskaia şi Divizia 1 Cavalerie română. Dar astfel ar dispărea Armata 4 rusă şi ar trebui ca diviziile române disponibile să-şi asume acoperirea frontului ținut de aceasta. Hotărâre luată în această privință: Armata 2 română se va extinde spre dreapta şi va împinge în sus Corpul 40 rus până la Doftana; Diviziile 7 şi 12 îi vor fi restituite. Armata 1 va prelua frontul de la Lieşti până la Valea Sării, dar va păstra la dispoziția sa Corpul 8 Armată rus, care va apăra flancul drept, în legătură cu Averescu. Se mai decide şi apărarea fiecărui centimetru de pământ moldovenesc şi, numai în caz de necesitate, retragerea în Rusia, cu regele, guvernul şi toate forțele combatante. Dar n-am ajuns încă acolo! [...]

Sosire la Iaşi a unui nou detaşament de transilvăneni.

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 220-221]

***12*. 23 iulie/5 august 1917, Raportul comandantului Diviziei 13 Infanterie, generalul Ion Popescu[1], adresat Corpului 3 Armată referitor la cazul de dezertare la inamic a unui grup de ostaşi din Regimentul 47/72, comandat de locotenent-colonel Radu R. Rosetti**

[1] Ion Popescu (Sanitarul) (1866-1954), înainte de război a fost şef de stat al Direcției 6 sanitare din Ministerul de Război, de unde şi supranumele de „Sanitarul". În timpul războiului a comandat Divizia 13 Infanterie (24 decembrie 1916-30 august 1917) în fruntea căreaia s-a remarcat în bătălia de la Mărăşeşti. Pentru comportarea sa în această confruntare a fost decorat cu ordinul „Mihai Viteazul", clasa a III-a. În 1919 a făcut parte ca ministru de finanțe în guvernul condus de Arthur Văitoianu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

No. 1416/1917 iulie 23
DIVIZIA 13 către CORPUL 3 ARMATĂ

Privitor la dezertarea oamenilor din Reg. 47/72 Inf. Lt.-Colonel Rosetti, în noaptea de 21-22 iulie cercetând personal cazul însoțit de Comandantul Brigăzii şi regimentului, am onoarea a vă raporta:

În materie de asemenea cercetări se iau declarațiuni scrise ale tuturor, căci experiența probează că fără acest procedeu s-ajunge adesea la concluzii false. Aceste declarațiuni servesc apoi justiției. Or, pentru a executa aceasta față cu răspândirea oamenilor şi ofițerilor şi mai având în vedere nevoile serviciului în strâns contact cu vrăjmaşul, rezultă nevoia scurgerei timpului necesar, timp ce în cazul de față s-a mărit prin operațiunile de schimbare cu ruşii. Iată cauza care în aparență produc întârzieri mai mari decât s-ar judeca necesare.

Rezultatul cercetărilor este consemnat în dosarul ce va servi plângerei de dare în judecată şi care credem că nu vă interesează, decât în rezumatul următor:

1. Batal. 3 din Reg. 47/72 Inf. a fost pus în linia 1 cu ocazia ultimelor schimbări. Companiei 10 din batalion i s-a dat ca sector extrema stângă în legătură cu ruşii. În această companie se găseau 2 români transilvăneni:

a. Soldatul Radu Gheorghe fost servitor la Consulatul Austro-Ungar din Bucureşti. El vorbea limba germană şi ungară. Niciodată n-a dat cel mai mic semn de faptă săvârşită, ci din contra zicea că el va lupta până va muri, căci oricine-şi închipuie ce-ar păți dacă ungurii ar pune mâna pe el, care e considerat ca dezertor, de vreme ce nu s-a dus la mobilizare. Este într-adevăr curios cum acest om fiind în serviciul consulatului a reuşit a se sustrage mobilizării noastre.

Acest soldat făcea parte din o grupă comandată de caporalul Soare C-tin, grupă ce fiind în patrulă a dezertat în întregime.

b. Sergentul Tinaru Gheorghe, care a fugit singur. Alături cu patrula caporalului Soare se găsea patrula caporalului David Gh. pe care aceasta a trimis-o înapoi în tranşee, pretextând că el se duce a face legătura cu cea stângă a caporalului Soare cu care a şi dezertat împreună. Se crede că grupa lui David n-a putut fi coruptă şi d-aceia a preferat a fugi singur caporalul, deşi n-a rămas nici urmă c-ar fi încercat coruperea.

Premeditarea sergentului Văsie pentru dezertare se vede din aceia că a ținut să se primenească de linjerie mai înainte precum şi a-şi lua bocancii cei mai buni. Era un sergent foarte bun, fapt ce-i atrăsese propunerea pentru plutonier. El a dezertat d-asemenea izolat.

Sergentul Badea, după afirmațiunile comandantului de ploton era cel mai de nădejde din ploton şi avea sarcina de rond pentru inspecția oamenilor din linia 1.

Caporalul Ciutac avea funcția de agent de legătură între companie şi batalion.

Caporalul Mărăcineanu şedea în tranşee alături de soldatul Păun Nicolae care la rându-i este din acelaşi sat Ceraşu cu sergentul Badea.

În fine, azi-noapte 22-23 a dispărut soldatul Bercu Iacob care, deşi poartă un nume strein, se zice că e român din Comuna Homoriciu, Jud. Prahova. E din contingentul 1918.

Caporalul Constantinescu Mihăilă, şeful patrulei de azi-noapte din care făcea parte soldatul Bercu, declară: Bercu era un om foarte ascultător şi a fost în patrulă cu mine de treisprezece ori până acum. Azi-noapte mi-a cerut voie să meargă a lua o grenadă pe care o lăsase într-una din nopțile trecute când păzea pe pionieri la lucru. Locul unde arăta fiind prea înaintat spre vrăjmaş, nu i-am dat voie. El însă a dispărut, iar după ce s-a observat aceasta, l-a căutat la locul grenadei, însă a găsit într-adevăr grenada, iar pe el nicăieri.

Tot din Reg. 47/72 Inf., însă din altă companie (3), sunt doi soldați evrei care, după părerea căpitanului francez Chérel erau pe punctul d-a dezerta la inamic în ziua de 21 iulie dimineața pe la 8.30, însă Comisarul Regal trimis de noi chiar la fața locului stabileşte că ei aveau de executat un ordin al Locot de pionieri Angheliu, ordin de care credința este că ei voiau să profite pentru a fugi, dar din actele încheiate nu poate ieşi aceasta, ci cel mult deduce intenția.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dacă legea nu ne-ar fi oprit, pe aceşti doi îi executam fără judecată chiar atunci şi poate că nu era rău din punct de vedere moral. Legea însă modificată chiar acum pe timpul campaniei este categorică faţă cu cazul cum s-a petrecut, şi prin urmare era o călcare de lege pur şi simplu a-i executa fără judecată. Acţiunea nu e încă închisă şi ne vom ocupa d'aproape de acest caz.

În definitiv au dezertat următorii:

1. Văsii Constantin	sergent
2. Badea Dumitru	″
3. Tinaru Gheorghe	″
4. David Gheorghe	caporal
5. Soare Constantin	″
6. Ciutac Marcu	″
7. Mărăcineanu Ion	″
8. Păuna Nicolae	soldat
9. Epure Grigore	″
10. Ilie Nicolae	″
11. Laşcu Gheorghe	″
12. Cimpoaia Vasile	″
13. Anca Nicolae	″
14. Drăgănoiu Anghel	″
15. Radu Gheorghe	″
16. Bercu Iacob	″ în noaptea de 22 iulie

Capii erarhiei de care tratează ordinul Dvs. No. 2781 sunt:

1. Maior rez. Drăgănescu cel mai bun dintre comandanţii de batalioane ai regimentului, ofiţeri superiori

2. Căpitan Codreanu Silviu, comandantul Companiei 10, a fost la Direcţiunea Muniţiilor până la 18 iulie când a venit la acest regiment, deci nou în corp; cu toate astea, şefii erarhici au cuvinte de laudă pentru dânsul ca om energic şi muncitor.

3. Şefii de plotoane: Sublt. rez. Jarnea Stoica care s-a distins în recunoaşteri asupra vrăjmaşului. Din acest ploton era sergentul Tinaru. Plotonier Tudoriu Alex. voluntar de război făcut de noi plotonier, om energic şi de muncă, de meserie actor în viaţa civilă, care putea rămâne în ţară nesupărat, neavând obligaţii militare. Din plotonul său era grupa ce a fugit întreagă şi care avea pe soldatul Radu Gh. fost servitor la Consulatul Austro-Ungar. Sergentul instructor Godeanu bun gradat; din plotonul său erau sergentul Badea, caporalul David şi Mărăcineanu şi soldatul Păuna Nicolae.

CONCLUZIE

Din cele ce preced se vede că dezertorii au complotat; că desigur aveau intenţia să fugă şi n-au voit a scăpa ultima ocazie urmând să fie schimbaţi de pe front fie prin venirea ruşilor, fie prin alt regiment, lucru ce începuse cu retragerea Batal[ionului] 1 cu o zi înainte. Se mai vede că fugarii sunt toţi din compania ce era în contact cu ruşii.

Se remarcă faptul că, de la trecerea noastră la defensivă, s-a întâmplat incursia inamicului, iar după aceasta n-au mai ieşit patrule inamice şi că soldaţii noştri sunt veşnic invitaţi de cei vrăşmaşi, care sau nu se arată, ci fac semn cu mâna, chemându-i, sau strigă tot fără a se arăta îndemnându-i a trece la ei, căci nu trag.

Curios este că toţi fac parte din Reg. 72, niciunul din 47, şi că Reg. 47/72 este cel care a fost mai fericit din Divizie. Este cel care a făcut admiraţia tuturor pe zona de refacere. El avea cea mai bună gospodărie înfiinţată de harnicul Colonel Panaitescu. Acest regiment n-a suferit nici

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cele mai puține lipsuri toată iarna. A fost bântuit de boli ca şi celelalte, dar foarte bine îngrijit. Aci a fost fabrică de uleiu, aci acea de sirop de sfeclă, aci biquerul fortifiant etc. etc. văzute de toți cari au vizitat ori inspectat Divizia pe zona de refacere. Este Regimentul care a mâncat cea mai multă carne. A sosit pe zona de acțiune cu 150 vite proprii ale regimentului.

Lt.-Colonel Rosetti venit de curând în capul Regimentului a găsit tradiția pe care a continuat-o sub acest raport. Astfel, acest Regiment a avut tutun şi diferite alimente ori condimente procurate în mod particular de comandantul regimentului.

Trebuie să profităm de această împrejurare nenorocită, care vine după alta aşa de deplorabilă, adică după incursiunea cu succes a vrăjmaşului la acest regiment, ca să remarcăm câteva cauze ce nu sunt streine de aceste întâmplări şi asupra cărora chemăm respectuos atențiunea comandamentelor superioare.

1. Oprirea bruscă a ofensivei atât de mult cântată de noi toți, şi apoi atât de mult pregătită de artilerie şi apoi trecerea la o defensivă pregătită în toată graba, ceea ce au adus muncă excesivă cu lucrări de terasament, pe care cred că numai noi de la fața locului le apreciem în justă valoare: este lucru, cred, nemaivăzut dacă se calculează volumul săpat în raport cu timpul.

2. După trecerea la defensivă, a venit incursiunea vrăşmaşă atât de formidabil pregătită şi prin opoziție neputința în special a acestui regiment d-aşi lua revanşa, din cauza lipsei de mijloace. A făcut cereri, i s-a aprobat în principiu incursiunea de făcut la duşman, a obținut voluntari printre ofițeri şi trupă, mult mai mult decât trebuiau, totul s-a pregătit din punct de vedere moral şi material la regiment în cele mai mici detalii. De acord cu artileria se pusese totul la cale, însă nu ni s-a aprobat muniținea trebuincioasă.

Sub acest raport, trebuie să mărturisesc că rămân personal complect nelămurit asupra ultimelor două aliniate din ordinul Dvs. No. 2765 din 22 iulie, față cu cererea noastră No. 1294 din 19 iulie de a ni se aproba tocmai ceea ce prevede ordinul citat şi nu ni s-a aprobat. Este nevoie a se clarifica cel puțin pentru viitor această cestiune.

3. Retragerea muniținilor din tranşee pentru a nu se lăsa decât numărul ordonat cu No. X a avut, spun comandanții, o influență mult demoralizatoare asupra soldaților şi chiar ofițerilor, mai ales că aceasta a coincidat cu tăcerea artileriei noastre nevoite a păstra mica alocație pentru a răspunde, iar nu a lua zilnic inițiativa tragerilor contra duşmanului.

Au fost ostaşi cari s-au auzit esclamând: „Dacă muniție nu e, cu ce să luptăm”.

4. La acestea se poate adăoga incidentul de la 5/6 Iulie când artileria noastră răspunzând atât de bine celei vrăjmaşe, ridicând mult moralul, a fost apoi incriminată de a fi aruncat proectilele fără folos, lucru neconstatat, căci nu se ştiau pierderile duşmanului. Aceasta a avut efect numai de cât trecerea la cealaltă extremitate, adică intimidare, care ori cât nu s-ar crede, că se repercutează fără a se observa asupra tuturor.

Neapărat, noi mai bătrâni şi mai mari în grad, ne dăm bine socoteala că totul este legat de considerațiuni ce îmbrățișează ansamblul, iar nu numai partea noastră mică; totuşi am crezut de a mea datorie să relevez aceste neajunsuri, convins fiind că aduc serviciu Comandamentului pentru părțile ce n-ar cunoaşte până acum.

Este foarte trist şi dureros pentru noi a lua măsuri ca cea de azi-noapte, şi anume de a păzi un regiment prin altul, lucru ce am făcut pentru Reg. 47 păzindu-l cu detaşamente din Reg. 48 Inf.

La toate cele de mai sus, se adaogă nenorocul ce am avut să venim pe zonă unde vrăjmaşul venea în tranşeele ruşilor ca într-ale lor. Ziare se schimbau de la unii la alții. Elemente de la ruşi reintrau în rândul lor după absență de mai multe zile la inamic. Focuri şi artificii luminoase se schimbau şi continuau a se schimba între ruşi şi vrăjmaş. Trebuie să fie cineva lipsit cu totul de noțiunea educațiunei militare ca să nu-i facă rău, văzând cum vedem noi zilnic soldați tolăniți şi jucând cărți în fața ofițerilor neputincioşi a-i pune la regulă. Când am venit întâia dată pe

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

zonă, mi-am exprimat dorința de a vizita prima tranşee în contact cu duşmanul ca să văd linia acestuia. Credeam că trebuie să intrăm în tranşee pentru a ne acoperi. Am fost invitat să mergem pe deasupra pe terenul liber şi în anume condițiuni asigurându-ne că nu se va întâmpla nimic, deşi nu era decât 400-500 m până la vrăjmaş (flancul drept al Diviziei). Aşa a fost. Dar m-am întrebat d-atunci chiar pe ce se întemeiau ofițerii ruşi când mă asigurau în acest chip?

Iată dar atâtea cauze care au contribuit, dar pentru care eu nu pierd speranța.

Am ordonat darea în judecată a dezertărilor cari vor fi condamnați în lipsă. În ce priveşte şefii, mărturisesc că nu pot acuza pe niciunul, căci de ar fi să cred că au luat parte ori că au simțit şi n-au luat toate măsurile ar fi tocmai că pierd speranța de îndreptare.

Rămâne ca autoritățile superioare să decidă cum cred.

Propun ca de urgență toți ostaşii şi poate chiar fără deosebire de grad de proveniență streină, fie chiar români, să fie constituiți în unități aparte; să nu mai fie intercalați ca otravă printre oamenii noştri.

COMANDANTUL DIVIZIEI 13
POPESCU

[A.M.N.R., fond M.C.G., dosar nr. 80, f. 146]

13. 25 iulie/7 august 1917, Însemnări ale generalului Alexandru Averescu referitoare la şedința Consiliului de Miniştri în care s-a discutat posibilitatea evacuării în Rusia a autorităților şi armatei

Am fost chemat din nou la Iaşi. La ora 11, Consiliu de miniştri. Participă generalul Prezan şi cu mine. În discuție: evacuarea Moldovei. D-l Porumbaru, după expunerea situațiunii de către Brătianu, opinează că poate ar fi cazul, înainte de a face un pas atât de important, a se lua şi avizul reprezentanților puterilor aliate. Brătianu spune că un astfel de aviz nici nu trebuie lăsat a se presupune, că ar fi în intențiunea noastră să ne retragem, căci Aliații vor profita pentru a se uşura de noi.

Tot ce a fost în putința noastră am făcut pentru Aliați, de aici încolo, noi suntem o povară pentru ei şi vor profita de cea mai mică şovăire a noastră, pentru a nu se mai simți obligați față de noi. Este şi aceasta un mod de a vedea, desigur însă că dacă este împărtăşit de Aliați atunci putem să ne felicităm de tovărăşia în care am intrat. Cred mai degrabă că este o părere personală a lui Brătianu, care nu ar voi cu niciun preț să se gândească cineva la o altă soluțiune, decât aceea a Aliaților, oricum s-ar desfăşura evenimentele.

Generalul Iancovescu, ministrul de război, atrage atențiunea asupra stării de anarhie din Rusia, asupra lipsei de proviziuni în unele părți şi asupra transporturilor. Nu se primeşte nici 25% din ceea ce este stabilit, iar pentru evacuare, de abia dacă ni se pune câte un vagon la dispoziție. Din arătările generalului Iancovescu transpiră un fel de pesimism asupra reuşitei evacuării.

Atunci ministrul Duca pune întrebarea, îndreptată cu siguranță mie: până la ce punct sunt întemeiate unele zvonuri că în caz de evacuare ofițerii şi trupele s-ar împotrivi de a trece Prutul. Duca roagă pe domnii generali să informeze Consiliul în această privință.

Eram singurul general de pe front şi am luat aproape de drept cuvântul. Am început prin a declara că Armata 2 şi cred că şi restul trupelor, adică întreaga noastră putere militară, este însuflețită de un solid spirit de disciplină, că este cu desăvârşire devotată țării şi cum dinastia este identificată cu țara, se înțelege că ea este pe deplin devotată dinastiei.

Armata va executa ordinele ce va primi. Este însă o datorie a se examina urmările ordinelor date. Aceasta nu înseamnă că poate fi şovăire în executare. O astfel de presupunere este o jignire nemeritată adusă ofițerilor. Evacuarea poate fi considerată sub două aspecte diferite. Ea este

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

datorită considerațiunilor strategice. În cazul acesta lucrul este clar. Se rectifică frontul prin operațiuni pur militare, ducându-se înapoi de pe Siret pe Prut, pe Nistru sau şi mai departe.

Dacă evacuarea nu se face din considerațiuni strategice, şi ea se face şi din considerațiuni de altă natură: de pildă, defecțiunea armatei ruseşti; în cazul acesta sunt de examinat 3 puncte:

1. Unde ne retragem;
2. Care va fi situația armatei acolo;
3. Care va fi perspectiva ei în viitor.

Să începem acest examen, pentru că densitatea populației în Rusia este slabă şi pentru a adăposti şi întreține armata trebuie a o răspândi pe suprafețe întinse, ceea ce va slăbi eficacitatea comandamentului, deci trebuie avută în vedere contaminarea morală.

Dacă, dimpotrivă, se va căuta a se prezerva armata de contaminare, va trebui ținută masată, în care caz vor fi necesare adăposturi, aprovizionări etc...

Apoi care va fi perspectiva, cum se vor desfăşura în viitor evenimentele în Rusia?

Ministrul Duca observă că se constată unele îmbunătățiri: s-a stabilit un acord între Kornilov şi Kerenski şi măsuri eficace au început a fi luate.

Am răspuns că instrucțiuni bune nu pot lipsi de la centru, este de văzut însă dacă unda pornită de la centru parvine să se propage până la periferie.

Nu ştiu pentru ce Take Ionescu a voit să deducă din cele spuse de generalul Iancovescu şi de mine că voim pacea separată. Am protestat numaidecât, că nici în intenționea camaradului meu, nici în intenționea mea nu a fost să alunece pe panta politică a chestiunii. Am crezut necesar a releva dificultățile evacuării, dificultăți decurgând, evident, din cauzele care au determinat evacuarea şi că un rezultat bun nu este de aşteptat decât numai dacă totul este prevăzut în cele mai mici amănunte şi pregătit din vreme.

Generalul Prezan mi-a făcut şi de data aceasta o impresie deplorabilă. Zice că pregăteşte evacuarea părților sedentare şi a familiilor ofițerilor din Basarabia. Este aceasta o măsură? Dacă nu putem ține Siretul, nu vom putea ține cu siguranță nici Prutul. Mi-a răspuns că este numai o măsură provizorie, va să zică o evacuare pe dibuitele. Repetarea ordinei din iarna trecută! Să sperăm că evenimentele nu vor îngădui acest bis în idem şi vor impune ele drumul de urmat.

După dejun, iarăşi consfătuire militară asupra situațiunii Armatei 2. Se discută retragerea frontului. Am arătat că această retragere nu este impusă de situațiunea operativă.

Generalul Prezan arată că Armata 1 este foarte violent atacată de duşman în direcția Mărăşeşti şi acest lucru periclitează situațiunea Armatei 2. Mi-am menținut părerea că nu este nevoie să mă retrag, ci numai să mai întăresc stânga mea.

Atunci generalul Scerbacev, care are planuri mari de a concentra forțe numeroase în nordul Moldovei şi în Basarabia, pentru a face, după cum spune, „un pumn zdravăn” cu care să ia ofensiva spre Bucovina, arată că trebuie să ducă în acea direcție Corpul 8 şi de aceea eu trebuie să-i ocup sectorul. Dacă cu forțele ce am pot ocupa sectorul Valea Sărei şi menține frontul, el nu se opune la propunerea mea.

Evident că mă punea într-o situațiune din cele mai rele, totuşi am răspuns că primesc propunerea, cu condițiunea de a mi se reda Brigada de grăniceri, care-mi fusese dată şi apoi de două zile reluată. Cu multă greutate am putut obține acest lucru.

Generalul Prezan exercită o adevărată tiranie asupra Regelui, cu ajutorul generalului Berthelot şi a maiorului Rosetti[1]. Dar de astă dată M.S. Regele a rezistat. Am mers direct la Marele Cartier General şi am dat de acolo ordinele pentru executare.

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 155-158]

[1] Afirmația poate fi nejustificată, deoarece la această dată „maiorul” Rosetti era lt.-colonel şi nu mai lucra în Marele Cartier General, ca şef al Biroului Operații, ci deținea, pe front, comanda Regimentului 47/72 Infanterie. [n.n.]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***14.* 25 iulie/7 august 1917, Iaşi, Decretul nr. 775 al regelui Ferdinand privind modificarea legii asupra înaintărilor în armată**

MINISTERUL DE RĂSBOI

FERDINAND I,

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională, Rege al României,

La toţi de faţă şi viitori, sănătate:

Asupra raportului ministrului Nostru secretar de Stat la departamentul răsboiului sub No. 53344917.

Având în vedere şi jurnalul consiliului Nostru de miniştri No. 278/917,

Am decretat şi decretăm:

Art. 1. – Se aprobă de Noi, sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor legiuitoare, introducerea următoarelor modificări şi adăugiri în legea asupra înaintărilor în armată:

1. Textul art. 21 din acea lege se înlocuieşte cu următorul:

Art. 21. – În timp de răsboi, înaintarea gradelor inferioare, a ofiţerilor şi a asimilaţilor lor, aparţinând armatei mobilizate ca şi numirile la comandamente şi servicii se vor face observându-se cele ce urmează:

a) Se suprimă vechimea în grad, stagiu la trupă, examenele şi probele cerute în timp de pace, pentru a trece de la un grad la altul sau de la o funcţiune (comandament) la alta, avizul comitetului inspectorilor generali şi condiţiunile de vârstă şi căsătorie prescrise de aliniatele b şi d de sub art. 28.

b) Tablourile de înaintare se întocmesc de ministerul de răsboi, împreună cu Marele Cuartier General şi cu ministerul materialului de răsboi pentru personalul militar al acestui departament şi sunt supuse aprobării Regelui.

Aceste tablouri se întocmesc după propunerile categorice şi documentate ale şefilor ierarhici, din care să reiasă în mod clar aptitudinele ofiţerului pentru comanda unităţei sau pentru conducerea serviciului imediat superior.

c) Înaintările ofiţerilor se fac în ordinea înscrierei în anuar. Totuşi, ofiţerii şi asimilaţii cari vor fi săvârşit fapte strălucite de destoinicie în conducerea trupelor în lupte, precum şi pentru deosebită pricepere şi iniţiativă în concepţia şi execuţia diferitelor chestiuni în legătură directă cu operaţiile sau în conducerea unui serviciu ce ar ajuta în mod vădit operaţiunile armatei pot înainta, de la un grad la altul, oricare ar fi ordinea înscrierei în anuar.

Aceste dispoziţiuni se aplică în aceleaşi condiţiuni şi ofiţerilor prizonieri la înapoierea lor din captivitate. Medicii şi intendanţii generali, ca şi veterinarii şi farmaciştii coloneli vor putea obţine numai în timp de răsboi, pentru servicii eminente bine constatate, un grad superior celui prevăzut de art. 2 din legea actuală asupra înaintărilor în armată.

2. La art. 77 din menţionata lege se adaugă următorul aliniat: „Cei angajaţi în timp de răsboi nu sunt obligaţi, pentru regularea drepturilor la pensie, de a depune reţinerile ce ar fi urmat să li se facă în trecut".

3. După art. 77 din acea lege se adaugă un nou articol în cuprinderea următoare: „Art. 77 bis – Supuşii Statelor aliate pot fi primiţi în timp de răsboi să lupte în rândurile armatei române cu gradul şi vechimea ce au în armata căreia aparţin. Ei vor avea în armata română, pe tot timpul răsboiului, toate îndatoririle, drepturile şi prerogativele gradului lor".

Art. II – Toate dispoziţiunile contrarii decretului de faţă sunt şi rămân desfiinţate.

Art. III şi cel din urmă. – Ministrul Nostru secretar de Stat la departamentul de răsboi este însărcinat cu executarea decretului de faţă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dat în Iaşi, la 25 iulie 1917
FERDINAND
Ministru de răsboi,
General de divizie C. Iancovescu No.775

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 1.2491, c. 265]

***15*. 27 iulie/9 august 1917, Tecuci, Informare a comandantului Armatei 1 române, generalul Constantin Christescu, adresată Marelui Cartier Rus privind desfăşurarea atacului în ziua următoare**

MARELUI CARTIER RUS
ARMATA 1 (Postul de comandă)

Am onoare a raporta că: de comun acord cu Domnul General, Comandant al Armatei 4 ruse, am hotărât ca proiectul de atac pentru astăzi să fie amânat cu 24 ore. Motivele determinate au fost:

1) Pregătirea artileriei nu este suficientă;

2) Trupele noastre sunt obosite prin mişcările executate în nopţile de 25/26 şi 26/27 iulie;

3) Avem în faţa noastră patru divizii inamice susţinute de o numeroasă artilerie grea;

4) Artileria noastră grea nu este în măsură să înceapă o acţiune intensă decât mâine-dimineaţă, 28 iulie;

5) Divizia 5 se găseşte slăbită prin luptele ce a avut de susţinut în prezent şi Divizia 34 rusă nu mai are capacitate de luptă;

6) Până la această oră, toate atacurile inamicului deslănţuit în sectorul limitat de Siret şi calea ferată Focşani-Mărăşeşti au fost respinse cu mari pierderi pentru el.

Comandantul Armatei 1
ss/General, Christescu
No. 1863 din 27.VII. 1917, ora 14.55

[A.M.N.R., fond M.C.G, dosar nr. 119, f. 25]

***16*. 28 iulie/10 august 1917, Berna, Telegrama ataşatului militar al Franţei în Elveţia, generalul Morier, adresată ministrului de război, Statului-Major al Armatei şi Biroului 2 referitoare la planurile germane pe fronturile de est şi sud**

Berne, 10 Août 1917
Ambassade de la Republique Française, L'Attaché militaire
Le Général Morier au Monsieur le Ministre de la Guerre, Etat-Major de l'Armée, 2e Bureau à Paris
Plans allemands sur le front sud-oriental

J'ai l'honneur de vous adresser tels quels les renseignements suivants qui sont communiqués par le service roumain, et font suite au rapport no. 2672 du 3 courant. Ces renseignements datent du 1er août:

1. Depuis la dernière offensive austro-allemande en Galicie, les Allemands ont ramené 40 divisions du front nord de la Russie et les ont réparties sur les fronts de Mackensen et de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Boehm-Ermolli. Le plan austro-allemand serait le suivant: L'armée Boehm-Ermolli avancerait dans le nord de la Bessarabie; Mackensen, avec les Turcs et les Bulgares, pénétraient entre Galatz et Reni. L'archiduc Joseph forcerait le passage des montagnes. L'objectif serait Jassy. Tout en attaquant Galatz, on chercherait, par un mouvement tournant, à envelopper les troupes roumaines. Hindenbourg aurait déclaré que le 27 août au plus tard, les troupes alliées entreraient à Jassy, et qu'au 15 septembre la conquête entière de la Roumanie serait chose faite.

2. Ces opérations terminées, l'armée austro-allemande réorganisée, et on entreprendrait une expédition contre l'armée de Sarrail. Cette campagne serait menée rapidement, et serait terminée avant l'entrée en ligne probable de l'armée grecque au printemps prochain.

3. Monastir rendu aux Bulgares, le roi Ferdinand aurait promis à l'Allemagne 150.000 combattants bulgares pour le front occidental.

4. Au printemps prochain, les Allemands feraient revenir sur le front occidental les troupes bulgares et turques.

5. On parle du recrutement forcé en Roumanie occupée.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 81, c. 119-120]

***17*. 29 iulie/11 august 1917, Iaşi, Ordinul Marelui Cartier General Român către Armatele 1 şi 2 prin care li se se fixează noile misiuni şi se dispun unele reorganizări ale dispozitivului de luptă**

MARELE CARTIER GENERAL
Biroul Operațiilor
29 iulie 1917
către
ARMATELE 1, 2

1) Inamicul continuă a ataca cu înverşunare în direcția Mărăşeşti şi în valea Oituzului, unde a reuşit să respingă aripa dreaptă a Armatei 2.

2) Misiunea armatelor de pe frontul român este de a asigura, cu orice preț, realizarea intenționii indicate în ordinul de operație nr. 39.

3) În acest scop, se ordonă:

a) Armata 2, întărită cu Brigada de Grăniceri şi Divizia 1 de Cavalerie, are misiunea de a restabili, cu orice preț şi grabnic, situația la aripa sa dreaptă, împiedicând[u-l] pe inamic să intercepteze comunicațiile din Valea Trotuşului;

b) Armata 1, întărită cu Corpul 7 rus, compus din Diviziile 103, 13 şi 71 şi Divizia 10 care soseşte în dimineața zilei de 30 în regiunea Nicoreşti, are misiunea de a respinge forțele inamice care atacă în direcția Mărăşeşti şi de a restabili situația pe frontul Ireşti-Siret. După atingerea acestui scop, armata va retrage Diviziile 13 şi 71 ruse, în rezervă, în regiunea în care va crede necesar unde, împreună cu Divizia 34, se va reconstitui Corpul 7 care rămâne, din punct de vedere operativ, la dispoziția Comandamentului Frontului.

Corpul 7 rus intră sub ordinele Armatei 1 cu începere de la 30 iulie, ora 20.

c) Divizia 15, concentrată la Berheci până în seara de 31 iulie, în rezervă la dispoziția Marelui Cartier General.

4) Liniile de demarcație rămân acelea ordonate cu nr. 39 şi nr. 2615.

5) Se trimite, în copie, ordinul nr. 0273 dat de Comandamentul Frontului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Din Înalt Ordin
ŞEFUL DE STAT-MAJOR GENERAL
General de Corp de Armată adjutant
CONSTANTIN PREZAN

[*Marele Cartier General al Armatei Române, Documente 1916-1920...*, p. 199]

18. 29 iulie/11 august 1917, Iaşi, Aprecieri ale generalului Henri Mathias Berthelot despre bătălia de la Mărăşeşti

Lupta de la Mărăşeşti este încă în toi. Germanii au angajat opt divizii. Ținem piept: Diviziile 5 şi 9 înregistrează pierderi, dar contraatacă şi iau prizonieri; urmându-le exemplul, ruşii reacționează şi ei. În schimb, flancul drept al lui Averescu continuă să cedeze, iar el nu conteneşte să se plângă de tot şi de toate. Solicită toate rezervele disponibile, dar nu face niciun efort pentru a retrage vreuna dintre diviziile sale din zona muntoasă, unde inamicul nu mai are niciun soldat (sau nu prea mulți). Divizia 12 Infanterie a fost inutil aşezată în dispozitiv în acest sector muntos, de nimic amenințat. Fără îndoială, acest om este nefast pentru țara sa: prea orgolios pentru a accepta sfaturi şi nu suficient de inteligent pentru a le înțelege utilitatea.

Schimbare la comanda Armatei 9 ruse. Stupin este înlocuit de Ionakov. Guvernul român cere Poltava drept centru de reşedință în Rusia. Prezan vine să îmi vorbească despre măsurile generale care au fost stabilite în eventualitatea unei retrageri. Îmi împărtăşeşte în totalitate opinia despre Averescu, despre care spune că este un indisciplinat şi un fals om de treabă.

Maiorul Arquier îmi raportează despre călătoria sa în Rusia; organizarea liniei de transport Arhanghelsk, Moscova, Odessa; concentrarea materialului românesc în depozitele din Karlovka, Poltava şi Kremenciug. Se va întoarce la Odessa pentru a organiza o gară centralizatoare a tuturor transporturilor destinate armatei române.

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 226-227]

19. 29 iulie/11 august 1917, Iaşi, Ordin de operație nr. 45 al Marelui Cartier General Român adresat Armatelor 1 şi 2 române

29 iulie 1917
ORDIN DE OPERAȚIUNI No. 45
către
ARMATA 1 şi 2

1) Inamicul continuă a ataca cu înverşunare în direcția Mărăşeşti şi în Valea Oituzului unde a reuşit să respingă aripa dreaptă a Armatei 2;

2) Misiunea armatelor de pe frontul român este de a asigura, cu orice preț, realizarea intenționei indicată în ordinul de operație No. 39;

3) În acest scop se ordonă:

a) Armata 2 întărită cu Brigada de Grăniceri şi Divizia 1 de Cavalerie are misiunea de a restabili, cu orice preț şi grabnic, situația la aripa sa dreaptă, împiedicând pe inamic să intercepteze comunicațiile din Valea Trotuşului;

b) Armata 1 întărită cu Corpul 7 rus, compus din Diviziile 103, 13 şi 71 şi Divizia 10 care soseşte în dimineața zilei de 30 în regiunea Nicoreşti, are misiunea de a respinge forțele inamice care atacă în direcția Mărăşeşti şi de a restabili situația pe frontul Ireşti-Siret.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

După atingerea acestui scop, Armata va retrage Diviziile 13 şi 17 ruse, în rezervă, în regiunea în care va crede necesar unde împreună cu Divizia 34 se va reconstitui Corpul 7 care rămâne, din punct de vedere operativ, la dispoziția Comandamentului frontului.

Corpul 7 rus intră sub ordinele Armatei 1 cu începere de la 30 iulie, ora 20;

c) Divizia 15 concentrată la Berheci până în seara de 31 iulie, în rezervă la dispoziția Marelui Cartier General.

4) Linii de demarcație rămân acelea ordonate cu No. 30 şi No. 2615;

5) Se trimite în copie ordinul No. 0273 dat de comandamentul frontului.

DIN ÎNALT ORDIN
ŞEFUL DE STAT-MAJOR GENERAL AL ARMATEI
ss/General Prezan

Şeful Biuroului Operațiunilor
ss/Maior Antonescu

[A.M.N.R., fond M.C.G., dosar nr. 94, f. 342]

***20.* 30 iulie/12 august 1917, Iaşi, Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la criza de comandament româno-rusă în timpul bătăliei de la Mărăşeşti**

Situație în continuare gravă pe Şuşița. Ruşii dau înapoi la Panciu şi Divizia 71 rusă, incapabilă să reziste, descoperă flancul drept al Diviziei 9 române, care se află o vreme într-o situație critică, dar sfârşeşte prin a se elibera.

Criză la comandament: Christescu, care nu dovedeşte suficientă forță şi care, în ochii Marelui Cartier General, se face prea des ecoul vorbelor lui Ragoza, care ar vrea să se afle deja pe malul stâng al Siretului, este înlocuit cu Grigorescu[1]. Lucrurile nu merg mai bine nici pe flancul drept al Armatei 2; inamicul a cucerit ieri satul Slănic şi bombardează Târgu Ocna, amenințând calea ferată de pe Trotuş, linie de aprovizionare a Armatei 9 ruse. Noi plângeri ale lui Averescu. Hucher, care, în ochii lui Averescu, are vina de a ne furniza informații, se trezeşte că i s-a interzis accesul în biroul operații.

Martin mă previne că angajaților din cadrul legațiilor li s-a pus recent în vedere să se pregătească pentru plecarea către Herson. Este totuşi prematur.

M-am întâlnit în cursul zilei de azi cu Ion Brătianu, care îmi cere părerea în legătură cu situația militară. [...]

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 225]

***21.* 31 iulie/13 august 1917, Petrograd, Informare a lui Joseph Noulens, ambasadorul Franței în Rusia, despre convorbirea cu Mihai Ivanovici Terescenko privind necesitatea apărării României în fața ofensivei Puterilor Centrale**

Pétrograd, 31 Juillet 1917, no. 1103

M. Tereschenko, de retour du Grand Quartier Général, m'a reçu ce matin. J'ai renouvelé auprès de lui la pressante démarche que j'avais faite auprès de M. Neratof, en insistant sur la

[1] Despre criza de comandament, vezi detalii în Ion Pavelescu, Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, *Proba focului. Ultima treaptă spre Marea Unire*, Editura Globus, Bucureşti, 1991, p. 63-83; Petre Otu, *Mareşalul Constantin Prezan, Vocația datoriei*, Editura Militară, Bucureşti, 2008, p. 184-194.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

responsabilité qui incomberait à la Russie si elle ne prenait pas toutes les mesures possibles pour éviter la retraite de l'armée roumaine et l'évacuation de la Moldavie. M. Tereschenko m'a déclaré que le Gouvernement provisoire n'avait jamais renoncé à défendre la Moldavie et que les conceptions stratégiques du commandement se bornaient à envisager l'éventualité d'un recul dans le nord de la Bukovine mais non dans le sud. Sur ce dernier point, au contraire, un corps d'armée supplémentaire venait d'être envoyé pour renforcer la charnière des deux fronts à la jonction de la 9ème et de la 1ère armées et pour mieux protéger ainsi l'aile droite de l'armée russo-roumaine qui couvre la Moldavie. M. Tereschenko a reconnu qu'il avait été mal renseigné en fixant tout d'abord les pertes en matériel à 500 ou 600 canons. En réalité, elles s'élèvent seulement à 70 canons lourds et 150 d'artillerie légère. M. Tereschenko s'est ensuite étendu sur les mesures décidées pour fortifier le commandement et ramener la discipline. Le général Broussilof[1], accusé de faiblesse, est remplacé par le général Kornilof qui, sans attendre le rétablissement de la peine de mort, l'a appliquée dans son armée aux déserteurs et aux fuyards. Depuis que la mesure est devenue légale, de nombreux soldats ont été fusillés, notamment au nombre de 500 dans une seule gare, m'a dit M. Tereschenko. Un commandant de corps d'armée qui avait refusé de laisser tirer sur les fuyards passe lui-même en conseil de guerre et va être probablement exécuté. Enfin, pour remédier au mauvais fonctionnement des moyens de transports, les employés et ouvriers des chemins de fer vont être militarisés. M. Tereschenko, au cours de notre conversation, tout en me répétant que le Gouvernement provisoire avait la volonté de tout faire pour éviter l'invasion de la Moldavie, m'a affirmé que si, contre toutes les prévisions, le Roi de Roumanie était obligé de se réfugier en territoire russe, il y serait traité, ainsi que sa famille et son gouvernement, avec tous les égards qui lui sont dus et avec le souci de respecter ses prérogatives.

Noulens

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XII, f. 98-99]

22. 31 iulie/13 august 1917, Notații ale lui Gheorghe I. Brătianu[2] referitoare la confruntările de la Cireşoaia

31 iulie

Dumnezeu ne-a ascultat; ieri-seară Vânătorii de Munte au răzbit la Cireşoaia. Vrăjmaşul se retrage. Soarele biruinții a răsărit peste noi. Bateria întâia să schimbe de poziție, sus, la creastă! Telefonul zbârnâie de nerăbdare. Înainte! În aerul viu al dimineții pluteşte parcă duhul izbândei înaripate ce ne mână spre culmi. Caii trag puternic tunuri şi chesoane înhămate în pripă. Mai sus, fiecare pas recucereşte o palmă de pământ strămoşesc, şterge urmele pângăririi vrăjmaşe. Lângă noi, un pluton se desfăşoară în trăgători, vântul aduce vuiet de goarne şi de urale. În față, pădurea tace; crestele s-au golit de duşmani. Câteva împuşcături se mai rătăcesc prin tufiş. Tot mai aproape, lângă vârful Coşnei, răsună îmbătătoare, poruncitoare, goarnele

[1] Aleksei Alekseevici Brusilov (1853-1926), ofițer de cavalerie, promovat la gradul de general în 1906. În timpul Primului Război Mondial a comandat Armata 8, apoi a fost învestit comandant al frontului de sud-vest. Este foarte cunoscut prin ofensiva declanşată la începutul lunii iunie 1916 şi prin tacticile de infiltrare utilizate care au fost preluate de ceilalți beligeranți. A rămas neimplicat în timpul războiului civil, dar în 1920 a intrat în Armata Roşie, participând în calitate de consilier pentru cavalerie la bătălia Varşoviei (august 1920). Memoriile sale au fost traduse şi publicate în engleză în 1930, ele reprezentând o sursă prețioasă, inclusiv pentru participarea României la război.

[2] Gheorghe I. Brătianu (1898-1953), unul dintre cei mai mari istorici români. Profesor la universitățile din Iaşi şi Bucureşti. Fiu al lui Ion I.C. Brătianu, lider al Partidului Național Liberal şi prim-ministru al României (1908-1910; 1914-1916; 1918-1919, 1922-1926, 1927). A fost voluntar în război şi a fost rănit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

asaltului. Uitate nopțile nedormite, oboseala, grijile covârşitoare ale zilelor trecute; urcăm, într-o bucurie fără margini, spre înălțimile recucerite. Iată vechile poziții: poteca e plină de încărcătoare, de măşti, de arme. Din loc în loc, pete de sânge s-au închegat în lutul galben. Hârtii, şepci rotunde, mantale, zac, rupte, printre crengi. De-a curmezişul drumului, cu fața de ceară, întâiul mort ni se întinde la picioare: un bavarez cenuşiu. Fâşia unui fanion galben şi roş atârnă de crengi. Călcăm peste baionete, peste coifuri greoaie, ocolind granatele de mână risipite în graba fugii. Prin săpături, lopeți şi târnăcoape au rămas pe urmele fugarilor, iar petele roşii tot mai dese şi-au scris povestea. Copaci rupți şi trăsniți s-au prăvălit pe cărare; obuzele noastre n-au fost trase în zădar. Ne miră numărul de măşti împotriva gazelor cari stau împrăştiate; pe cât ştiu, noi n-am tras cu gaze, dar se vede că i-a înnebunit bombardamentul.

Aproape de noi, o goarnă începe cântecul înaintării. Prin tufişe, un lanț de trăgători împuşcă în vale. Am ieşit într-o poiană, plini de avânt răzbunător; de pe dealul Cândei, din față, ne primesc focuri de puşcă. Țiuind, câteva gloanțe se pierd printre crengi; ce ne pasă? Iată în sfârşit un tun, tras anevoie de patru cai, împins de tunari cari îl aşază între tufe. Obuzele trec din mână în mână, întâia lovitură bubuie prin vale. Ochită de-a dreptul, s-a spart pe creasta din față, răscolind copacii. Glasul biruitor al goarnei se ridică, aşa cum va fi sunat la Grivița, acum patruzeci de ani; cu strigăte de îndemn, pedestrimea se avântă în văi. La simfonia goarnelor şi a uralelor, tunul îşi adaugă basul adânc. Este în ceasul acesta ceva care răscumpără zile întregi de înfrângere şi desnădejde. Şi acum, prin colbul subțire al amintirilor, această clipă de izbândă pătrunde, vie şi luminoasă, ca o rază de soare glorioasă şi aurie.

Am regăsit locul vechiului post de comandă. În râpă, cartuşele trase sau asvârlite presară iarba. Iată şi ulciorul cu lapte, rămas întreg, aşa cum l-am părăsit; bucuria nevestei din sat, care se plângea ieri-seară că i l-am pierdut. Oala aceasta şi-a bătut joc de baraj, de trăgători, de mitraliere, de obuze grele; ne-a aşteptat cu credință întoarcerea.

Mă opresc în drum, lângă mort. A fost rănit întâi la cap; nişte cârpe îi înfăşoară fruntea albă, ca de var. Buzele vinete s-au deslipit; e încă tânăr, nici barbă, nici musteți. Trăsăturile feții sunt regulate şi subțiri. Lângă el, în sânge, un album de muzică: Schubert. La câțiva paşi, o scrisoare dintr-un orăşel german, un scris subțire, de femeie. Mamă, logodnică, cine ştie? Citesc, ca o amară ironie, această frază: „Îmi pare aşa de bine că eşti acum într-un loc mai liniştit..."

Mi se strânge ceva în gât. Da, ştiu, e un duşman, un năvălitor, țara mea e încălcată, pe acest necunoscut în haine sure l-a răpus apărarea unui neam cotropit de el şi de ai săi. Dar nu pot opri valul de milă şi de înduioşare care mă cuprinde năvalnic. Acest om a trăit, a simțit, a gândit, a cântat, cum arată filele rupte şi prăfuite cari l-au însoțit în adâncimile tainice ale morții. Acestui necunoscut i se deschideau zările largi ale tinereții şi ale viitorului; purta în el o energie, o simțire, o minte frumoasă, poate. Iar schija nebună care a cruțat ciobul de alături a sfărâmat cântecul acestei vieți, spârcuind nemiloasă şi neştiutoare. Uit că este îmbrăcat în hainele vrăjmaşului şi nu mai văd decât omul, un frate de suferință şi de jertfă. Şi aş vrea, la căpătâiul tinereții secerate, să scriu în praful sângeros vechile versuri, săpate undeva în slovă de mormânt, ca o recunoaştere şi o mângâiere:

QVI ANTE DIEM PERIIT,
SED MILES, SED PRO PATRIA

Pretutindeni, trupuri nedesluşite s-au prăbuşit. În aerul cald al amiezii se ridică mirosul greu al leşurilor. Câți vor fi pierit în colțul acesta blestemat, de-ai noştri şi de-ai lor? Mulți şi-au săpat singuri groapa în adăpostul şanțului, iar adăpostul li s-a făcut mormânt. Sângele devine o obsesiune: calci în el la fiecare pas. Pe hârtiile risipite, vulturi negri, hrăpăreți, cruci de fer stau călcate în praful înfrângerii. Ridic o gazetă mototolită, o deschid. „*Das deutsche Volk*... Poporul german trebuie să-şi întindă departe peste hotare semnele puterii sale. Neamurile celelalte se vor pleca în curând tăriei noastre nebiruite". Iată şi o scrisoare, căzută alături: „Viața e grea, *Süßstoff ist giftstoff geworden* dulcele s-a făcut otravă. Toate se isprăvesc, numai războiul, nu".

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Gazeta scrie imperioasă: „Viitorul nostru e sigur, mergem la izbândă desăvârşită, belşugul e cu noi“. Scrisoarea îngână dureros: „Mă uit cu jale la norii ce pornesc spre voi, lăsând soarele să ne ardă holdele. Ce vom mânca la iarnă?“ Veşnică şi neschimbată poveste. Minciuna oficială a tiparului înăbuşe, cu pumn de fer, strigătul de grije şi de durere al filelor răzlețe.

Mă întorc, trecând cu băgare de seamă peste morții cari astupă cărarea. Iată şi cel de adineauri. L-am lăsat îmbrăcat şi încălțat, acum picioarele i s-au desgolit. La câțiva paşi, unul din tunarii noştri îmi iese înainte, râzând. Mă uit cu mirare la pantalonii noi, de culoare sură, căptuşiți cu piele la genunchi, la bocancii grei şi ferecați cari mi se par în acelaşi timp noi şi cunoscuți. Am înțeles, l-a despoiat pe mort. Ceea ce mi s-ar fi părut o impietate a fost pentru el dreptul firesc al războiului. Şi la urma urmei, de ce nu? Badea Ghiță are şi el dreptate. Badea Ghiță nu e, ca mine, un nou-venit pe câmpul de luptă: a văzut morții noştri semănați prin văile Ardealului, a văzut drumurile retragerii presărate cu trupuri româneşti. Ce-i pasă lui de Neamțul ăsta, un hoit ca toate hoiturile? /.../ Neamț parşiv! Bine i-a făcut. Pământ a vrut, pământ a găsit. Să se învețe minte/.../. Ce-a căutat în țara noastră? Iar Badea Ghiță, înjurând satisfăcut printre dinți, şi-a însuşit hainele cele nouă, în locul zdrențelor sale din refacere. Da! Badea Ghiță are dreptate: este învingător şi teafăr, celălalt e învins şi mort. Să nu ne încurcăm în păienjenişul subțire al simțirilor gingaşe de acasă. În lupta vieții, suflarea energiei brutale şi simple, a voinței mărginite, dar limpezi va birui întotdeauna.

De pe înălțimile recucerite, ne aruncăm privirile înapoi, spre valea în care ieri ne împingea urgia, din care astăzi ne-a răsărit biruința. În lumina nepăsătoare a verii, întreaga vale a Trotuşului se desfăşoară înaintea noastră, cum se va fi arătat ieri, ca o vedenie de izbândă şi de pradă, ochilor lacomi ale vrăjmaşilor. Ca un brâu sclipitor de argint, râul şerpuieşte spre depărtările în cari munții se pierd în dealuri albăstrii: țara Moldovii întreagă, ca un covor bogat, ni se întinde la picioare.

Sub noi, Târgul Ocnei pare o jucărie, casele mărunte, strânse grămadă între râu şi saline, lăsând ici-colo să răsară vreun turn de biserică. În depărtare, pete nedesluşite arată Târgul Trotuşului şi Oneştii, de-asupra cărora se învârte în zare un aeroplan. Toate aceste le-au privit acum câteva ceasuri, cu poftă de cucerire, năvălitorii. Mâine trebuiau să pornească urmărirea prin străzile Oneştilor, iar cel mai târziu peste două săptămâni, la un an de la intrarea noastră în război, erau să calce biruitori peste Iaşii robiți. Încă un şir de dealuri şi eram măturați din cel din urmă colț al pământului nostru, visurile noastre cele mai scumpe risipindu-se în fumul şrapnelelor. Dacă treceau ieri de perdeaua de schije a barajului, dacă un singur regiment răzbea până în apa Trotuşului... Într-adevăr, sunt clipe cari atârnă deosebit de greu în cumpăna nestatornică a vremii.

Pe drumul ce urcă spre noi, de la Pârâul Boghii, e mişcare şi viață. În lung alai, femei şi copii ne cară sus proiectile şi focoase lucitoare, întorcându-se la vale cu tuburile trase şi înegrite. Urlând, obuzul nemțesc se repede peste creastă, şi crapă de ciudă, răscolind pământul. Fetele se scoală, râzând de zăpăceala mătuşii speriate. Câteva gloanțe rătăcite mai bâzâie prin aer, dar nimic nu opreşte bunăvoința sătencelor. Nici nu-şi dau seama că îndeplinesc vreun lucru deosebit, vreo faptă vitejească. Cum se duceau seara la fântână, cu donițele pe umeri, tot astfel ne aduc şi acum hrana gurilor flămânde de oțel. E în vitejia lor ceva atât de simplu, de obişnuit, ca şi cum ar fi de la sine înțeles ca şi femeile să înfrunte primejdiile războiului. Şi totuşi, prin iadul de foc şi fum, râzând de urletele amenințătoare ale ghiulelelor, ele torc firul ce ne leagă tot mai strâns de țară. Ca o nouă friză a Panateneelor, şirul lor ridică, deasupra slăbiciunilor trecătoare şi a şovăielilor omeneşti, întruchiparea Patriei veşnice, săpată în trupuri şi în suflete, în țărână şi în văzduh, mai trainic decât chiar în stânca slăvită a Acropolei.

În ochii tuturor, ele sunt icoana vie a Neamului în primejdie, amintindu-ne în fiecare clipă, de mai era nevoie, că un popor întreg, de la Vlădică la opincă, luptă, pe viață şi pe moarte, pentru lege şi moşie, pentru vetrele încălcate, pentru țărâna sfințită de moaştele trecutului. Nu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ne aduc numai plumb şi fer, ne înalţă şi sufletele prin pilda lor întăritoare. Căci ce semn mai frumos, ce simbol mai înalt al apărării îndârjite poate fi, decât acest sat care se ridică întreg, luptând, spre creste şi spre slava strămoşilor?

[Gheorghe I. Brătianu, *File rupte din cartea războiului*, Editura „Cultura naţională", Bucureşti, f.a., p. 83-92]

***23*. 1/14 august 1917, Iaşi, Ordin observator al Marelui Cartier General Român adresat Armatei 1 prin care se critică neluarea unor măsuri pentru îndeplinirea misiunilor ordonate**

MARELE CARTIER GENERAL
Nr. 2735
1 august 1917
către
ARMATA 1

La raportul nr. 1899, cu onoare se fac cunoscute următoarele:

1) Nu se răspunde la afirmaţia generalului [Alexandru Iosifovici] Ragoza că, într-adevăr, în dimineaţa de 26 iulie s-a stabilit, de comun acord, un proiect de operaţiuni pentru ziua de 27, iar în seara zilei, comandantul Armatei 1 a declarat comandantului Armatei 4 ruse că neavând forţe suficiente s-a mai cerut o divizie Marelui Cartier General şi se aşteaptă răspunsul.

Cererea n-a sosit niciodată la Marele Cartier General.

Armata însă avea cunoştinţă că singura divizie care se dirija către Nicoreşti era Divizia 10 care nu putea să ajungă pe zonă înainte de 31 iulie.

Totuşi, accelerarea marşului Diviziei 10, în loc să se facă de armată, s-a ordonat tot de Marele Cartier General; ordinul nr. 2579.

Datorită acestui fapt divizia a putut ajunge la Nicoreşti în dimineaţa de 30 iulie, în loc de 31 iulie;

2) La Cap. II, alin. c., se arată că dezarcordul ivit între dvs. şi dl. general Ragoza, în privinţa întrebuinţării Diviziei 5, a fost adus la cunoştinţa Marelui Cartier General cu nr. 1791 din 24 iulie şi că a primit aprobarea.

Raportul s-a primit.

Aprobarea însă nu s-a dat, nici verbal, nici în scris.

3) La Cap. III, se arată că printre cauzele care au provocat şovăielile armatei sunt schimbările care au survenit zilnic, în compunerea armatei, schimbări care au influenţat ordinele date de armată.

Schimbările care au survenit şi la care cred că se face aluzie nu pot fi altele decât următoarele:

a) La 25 iulie, cu ordinul de operaţie nr. 2544, s-a pus la dispoziţia armatei şi Divizia 34 rusă.

Dispoziţia a fost luată pe consideraţia că divizia se găsea în zona de operaţii afectată armatei prin ordinul de operaţie nr. 2544.

Această schimbare în compunerea armatei nu putea influenţa, în mod defavorabil, ordinele armatei fiindcă, la data de 25 iulie, armata nu avea alte intenţiuni decât a se menţine pe stânga Siretului pentru a acoperi direcţia Tecuci-Bârlad; raportul nr. 83, Cap. I;

b) La 26 iulie, noaptea, s-a luat Brigada de Grăniceri care a fost pusă prin ordinul nr. 42 la dispoziţia Armatei 2.

Nici această schimbare în ordinea de bătaie nu putea influenţa proiectele de operaţii ale armatei, fiindcă:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a') Brigada de Grăniceri, de când a trecut sub ordinele Armatei 1 – 25 iulie – a fost necontenit ținută în rezervă, la nord de Tecuci;

b') În niciunul din proiectele şi ordinele de operație înaintate de armată nu se vede însărcinarea acestei brigade;

c') În seara de 27 iulie, când prin ordinul nr. 43 brigada a fost lăsată tot Armatei 1, ea a fost readusă, în noaptea de 27/28 iulie, de la Podul Corbului – nord Nicoreşti – unde se găsea tot la Tecuci raportul nr. 94 din 28 iulie.

Prin urmare, din cele arătate mai sus, rezultă că de la 28 iulie Brigada de Grăniceri a fost necontenit menținută în rezervă la Tecuci.

Din ordinele şi proiectele de operațiuni ale armatei nu rezultă că brigada avea însărcinarea de a lua parte activă la evenimentele care se desfăşurau pe dreapta Siretului.

În astfel de condițiuni, nu cred că ordinul de trecerea şi retrecerea brigăzii, de la o armată l alta, a putut influența ordinele de operații ale armatei;

c) În sfârşit, ultima modificare adusă în compunerea armatei este că cu ordinul nr. 2593, dat la ora 21 în seara de 27 iulie, s-a luat armatei Divizia 34 rusă.

Măsura a fost luată pe considerațiunile că atât Armata 4, cât şi Armata 1, cu raportul nr. 1863 din 27 iulie, ora 15, arată că Divizia 34, suferind mari pierderi, nu mai are capacitatea de luptă necesară.

În astfel de condițiuni, desigur că resturile Diviziei 34 constituiau pentru armată o povară, fără să-i aducă niciun folos, iar pe de altă parte, din punctul de vedere al organizării, este o greşeală a se lăsa, în luptă, o unitate până la completa sa distrugere.

Totuşi, lăsând la o parte aceste considerațiuni, Divizia 34 a fost retrasă după darea ordinului 2587, prin care se atrăgea atenția armatei că a mers din ezitare în ezitare.

Astfel fiind, argumentul nu putea fi invocat la armată la ora 13 când i s-a dat ordinul nr. 2587.

ŞEFUL DE STAT-MAJOR GENERAL
General de Corp de Armată adjutant
CONSTANTIN PREZAN

[*Marele Cartier General al Armatei Române, Documente 1916-1920,* p. 202-203]

***24.* 1/14 august 1917, Iaşi, Raportul Ypersele de Strihou, ministrul Belgiei în România, referitor la comportarea armatei române în bătăliile de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz şi la perspectiva evacuării corpului diplomatic şi al unor autorități române în Rusia**

Legația Belgiei
Nr. 473/81 Iaşi, 14 august 1917

Domnule baron,

Austro-germanii au atacat în ultima vreme România din trei părți deodată: la Tecuci, unde au trecut Siretul, şi la Mărăşeşti, sub comanda generalului Mackensen, în zona muntoasă de la Oituz, sub comanda generalului Kavess şi dinspre Bucovina, sub comanda arhiducelui Joseph[1].

[1] Arhiducele Joseph (1872-1962) aparține ramurii zise maghiare a familiei de Habsburg Lorena. A fost unul dintre cei mai talentați generali ai Puterilor Centrale din Primul Război Mondial. A intrat în serviciul militar ca locotenent de infanterie în 1890. În 1908 a fost avansat general şi învestit comandant al Brigăzii 79. La declanşarea conflictului mondial comanda Divizia 31. Luptă inițial pe frontul din Galiția, apoi este transferat în Italia în

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Armata română, care se află într-o stare materială şi morală bună, ca şi armata rusă, care a avut ici şi colo câteva mici înfrângeri, dar care luptă totuşi, au oprit inamicul cu succes şi i-au provocat pierderi grele. Acesta din urmă pare însă hotărât să dea lovitură decisivă pentru a scoate România din luptă. El aduce întăriri şi dă o mare amploare acțiunii sale, astfel încât situația este foarte serioasă fără să fie totuşi critică.

Dacă, după cum totul lasă să se întrevadă, soldații români rezistă, iar ruşii îi secondează, dacă nu se comite nicio eroare gravă şi dacă pe vreun alt front din Occident, în special pe cel din Italia, de unde vin întăririle trupelor inamice, se încearcă vreo ofensivă, soarta României va fi salvată. Ca atare se joacă o carte mare, întrucât se ştie că germanii nu întreprind asemenea ofensive în mod superficial şi că odată începute, tenacitatea lor îi va duce până la capăt.

Iată suficiente motive ca să existe aici atâta teamă. Fără a mai socoti că mulți, chiar în sânul guvernul, stabilesc un raport fatal şi îngrijorător între atac şi apărare şi nu concep că o armată ar putea lupta serios cu trupele germane şi în special cu cele ale generalului Mackensen, fără să fie învinsă.

Cei care locuiesc în oraşul de reşedință a guvernului, fără a mai vorbi de unii parlamentari şi de evrei, care se găsesc în număr mare la Iaşi, au, din nefericire, un moral scăzut şi numără o mulțime de pescuitori în ape tulburi. Astfel că după înfrângerea rusă în Bucovina şi amenințarea pe care această lamentabilă aventură a constituit-o pentru Moldova, s-a văzut dintr-odată că marca şi coroana care nu avuseseră până acum nicio căutare, atât erau de scăzute, urcă în proporții surprinzătoare.

Aceste elemente de corupție şi slăbiciune morală răspândesc cu uşurință panica. Guvernul şi în special preşedintele Consiliului şi poate chiar câțiva miniştri aliați… (*lipsă în microfilm*).

De aici s-a născut hotărârea regretabilă care a fost adoptată acum patru zile de a preveni corpul diplomatic că trebuie să se pregătească pentru a pleca la Kerson în decurs de opt zile. Cum aici niciun secret nu se păstrează, iar spionajul german funcționează cu o exactitate ce nu se dezminte niciodată, trebuie să ne întrebăm dacă ştirea nu cumva s-a răspândit! Dacă mai ştim că şi guvernul consideră situația ca fiind atât de gravă, încât îşi face pregătirile de plecare, cât temei ar avea atunci inamicul să persevereze în planul său, de plecare, în ciuda rezistenței pe care o întâmpină şi câtă certitudine că va învinge în curând! A fost văzut oare guvernul de la Viena făcându-şi bagajele şi hotărând îmbarcarea corpului diplomatic în ziua, acum rămasă mult în urmă, în care Przemysl a căzut în mâinile ruşilor? Or, aici lupta se dă la 120-150 şi peste 200 km de Iaşi; dinspre Bucovina, unde pericolul era mai mare, presiunea inamică s-a oprit de la sine; în sfârşit, calea de evacuare se găseşte în partea opusă punctului în care s-a produs invazia, iar capitala Moldovei se află la 18 km de frontiera rusă.

Pentru toate aceste motive, evacuarea unor personalități în care se întruchipează viața politică a țării şi cea a corpului diplomatic n-ar trebui întreprinsă decât în ultimă instanță. Şi totuşi tocmai cu aceasta vor să înceapă, ca şi cum ar ține să demoralizeze trupele care luptă vitejeşte, dovedindu-li-se astfel că nu li se acordă nicio încredere!

Fără a socoti că condițiile pe diferitele teatre de război erau susceptibile de a se influența reciproc, evacuarea guvernului şi a corpului diplomatic din Iaşi, măsură extremă în fața dezastrului iminent şi a pierderii totale a țării, va fi primită cu o profundă dezamăgire de către toate armatele care luptă pe frontul occidental. Un guvern care ar lua o asemenea decizie, din laşitate sau din imposibilitatea de a se organiza, ar comite deci o greşeală gravă față de țară şi

---

vara anului 1915. Se distinge în bătăliile de la Isonzo. Odată cu intrarea României în război primeşte comanda forțelor Puterilor Centrale ce acționau împotriva acesteia. În octombrie 1918 a fost numit mareşal şi a încercat, fără succes, să se opună forțelor conduse de Bela Kun. S-a proclamat regent al Ungariei, dar în septembrie 1919 s-a retras, aliații din Antanta nefiind de acord cu revenirea Habsburgilor la putere. În 1927 a fost ales deputat în Parlamentul de la Budapesta, dar s-a apropiat de mişcarea de extremă dreaptă, fiind nevoit să plece în exil în Austria şi apoi în Germania.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

aliații săi şi, în împrejurările actuale care par destul de sumbre, văzute cel puțin din orizontul răsăritean, ar pericilita, prin slăbiciunea lui, unele dintre şansele noastre de reuşită.

De asemenea, trebuie să sperăm că dacă situația militară nu se înrăutățeşte considerabil, el va suspenda executarea măsurilor pe care le-a hotărât în principiu şi că se va limita să lanseze ideea acestei evacuări pentru a se debarasa de anumiți parlamentari pe care nu-i putea trimite în Rusia în ultimul moment, şi al căror spirit era prea periculos pentru a-i lăsa acolo.

Primiți, vă rog, domnule baron, asigurările profundului meu respect.

van Ypersele de Strihou

[*1918 la români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918,...,* vol. II, p. 939-941]

25. 2/15 august 1917, Ghidigeni, Scrisoarea prințului Carol către regele Ferdinand prin care îi aduce la cunoştință diverse aspecte ale bătăliei de la Mărăşeşti

Ghidigeni, 2. VIII. 1917

Dragă *Papa*,

Pe lângă cele scrise în raport mai sunt câteva chestiuni de o oarecare importanță şi despre cari vreau să-ți vorbesc. Luptele aci au fost cât se poate de înverşunate şi pierderile Diviziilor 5 şi 9 au fost foarte mari, atât în oameni cât şi în ofițeri. Luptele aci îmi fac impresia de a fi lupte de uzură. Câştigătorul va fi acela care va avea mai mulți oameni, afară de cazul în care se va da o lovitură solidă care să dea duşmanul peste cap. Normal ar fi ca o divizie care s-a luptat 5 zile cu pierderi mari să fie retrasă ca să se odihnească şi să se refacă. Cele două divizii citate n-au putut să se odihnească, cu toate că se luptă continuu de 10 zile. Rezistența lor a fost admirabilă, au fost zile unde cu toate pierderile avute au ținut piept la 5 divizii duşmane. Orişice rezistență are o limită, şi dacă ostenim prea mult trupele am putea să ne aşteptăm la surprize dezagreabile. Pe de altă parte recomplectarea efectivelor ca să se facă în condiții bune trebuie să fie făcută în tihnă. Nici aceasta nu s-a putut face. Complectarea e şi ca o vorbă goală, căci rezervele de complectare ale diviziilor au şi ele o limită. De pildă, Div. 5 a rămas cu vreo 3.000 de oameni cel mult, cu complectările Reg. de Marş ar putea să ajungă la 6.000 de oameni, să zicem, ceea ce e o cifră mult exagerată. Dar de la 6.000 până la 12.000 de unde îi luăm? Aş propune un lucru foarte îndrăzneț, dar care ar fi o soluție imediată. Să se desființeze una din diviziile C.1. A. care ar putea fi întrebuințată la complectare. Pe de altă parte, ca să se odihnească diviziile slăbite s-ar trimite infanteria celorlalte două divizii din C. 1. A. cari s-ar complecta cu artileria aflătoare pe front. Astfel s-ar da Div. 5 şi 9 odihna bine meritată şi foarte necesară. E mai bine să ai mai puține divizii pe care poți să le menții la un nivel constant, decât multe aşa-numite divizii slabe. Dacă am putea obține un număr mare de ardeleni, chestiunea s-ar simplifica mult. Această chestiune a topirii efectivelor e foarte importantă şi am impresia că nu e suficient studiată. Cu timpul e adevărat că vor reveni mulți răniți, dar în epoca de criză trebuie făcut ceva. Luptele ce s-au dat zilele acestea ne-au mâncat cam 1000 de oameni pe zi şi vreo 20 de ofițeri. A doua chestiune e statul-major al armatei. În ordinul dat pentru schimbarea comenzii s-a vorbit numai de Cristescu, iar pe Zadik[1] l-a uitat acolo. Zadik e un lucrător nemaipomenit, lucrează ziua

[1] Iacob Zadik, ortografiat şi Zadic (1867-1970), general. S-a născut la 8 decembrie 1867, îm comuna Brătuleşti, fostul județ Roman, într-o familie armeană, părinții săi fiind Grigore şi Eufrosina Zadik. A urmat Şcoala fiilor de militari din Iaşi şi apoi Şcoala Militară de Artilerie, Geniu şi Marină, pe care a absolvit-o în 1888. În perioada 1897-1899 a urmat cursurile Şcolii Superioare de Război. La declanşarea Primului Război Mondial a fost numit şef de stat-major la Corpul 3 Armată de la Galați, de unde a fost transferat pe aceeaşi funcție la Corpul 4 Armată, comandat de generalul Constantin Prezan. După mobilizare a rămas şef de stat-major al Armatei de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

şi noaptea, dar nu produce nimic. Trebuie absolut schimbat şi înlocuit prin Samsonovici[1]. Aci la armată e o adunătură de ofiţeri cu şcoala de răsboi, dar un stat major în adevăratul sens al cuvântului nu există. Trebuie remediat, căci aceasta e o foarte mare stânjenire în bunul mers al operaţiilor. Au fost ordine urgente care, date la ora 19, a doua zi la 15 n-au fost expediate. Un şef de stat-major care trebuie absolut schimbat e Gherculescu de la C. 1. A. Admirabil la trupă, este nul la stat-major. În afară de acestea se respiră la Armată un aer curat de calm şi de încredere, cu toate că ai tot timpul teama ruşilor. Am venit la concluzia că pe lângă că nu se bat bine, mai e complecta lipsă de ştiinţă de a se bate, atât din partea ofiţerilor, cât şi din a soldaţilor.

Carol

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală Ferdinand, dosar 184/1917, f.34-38.]

***26*. 5/18 august 1917, Iaşi, Raportul nr. 18 al şefului Misiunii Militare Franceze, general Henri-Mathias Berthelot, adresat ministrului de război, şefului de Stat-Major al Armatei şi Biroului 2 despre confruntările militare de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz**

Mission Militaire Française en Roumanie, 5/18 Août 1917

Le Général Berthelot, Chef de la Mission Militaire Française en Roumanie à Monsieur le Ministre de la Guerre, Etat-Major de l'Armée, 2me Bureau

Rapport No. 18

Opérations

Mon dernier rapport no. 17 du 7 Août definissait la situation militaire d'ensemble du front roumain d'après les caracteristiques suivantes:

1. Ralentissement marqué de l'offensive ennemie sur le front de Bukovine;

2. Violentes attaques éxécutées par 3 divisions allemandes sur la base Putna, contre les 34me et 71me divisions russes, nécessitant l'intervention de la Ire Armée roumaine par deux de ses divisions (5me et 9me).

3. Calme sur tout le reste du front roumain.

Les événements qui se sont déroulés pendant la période du 7 à 17 août nous permetrent à l'heure actuelle de définir dans son ensemble le plan allemand sur tout le front du Dniester au Danube.

I. L'offensive de Bukovine s'est momentanément arrêtée; aux dires des prisonniers, elle ne devait pas aller plus loin que la frontière. Le front actuel tenu par les 8me armée russe (33me C.A., 15me C.A., 11me C.A., 23me C.A., 5me C.C.) et 9me armée russe (25me C.A., 2me C.A., 36me C.A., 2eme C.A.) passe du Nord au Sud par Hotin – Zankoucy – Mamornitza – Ouest de Siret – est de Radautz – Arbora – est de Vama – Barka et suit approximativement la frontière jusqu'à l'est de Slanic où il se lie à la 2me armée roumaine. Ce front n'a pas sensiblement varié

Nord, funcţie pe care a exercitat-o până la 5 decembrie 1916. Ulterior, a fost şef de stat-major, până la 12 august 1917, la Armata 1 română. În perioada septembrie 1917-februarie 1918 a exercitat funcţia de secretar general al Ministerului Munițiilor şi Materialelor de Război. Una dintre cele mai faste perioade din cariera sa militară a fost cea în care a comandat Divizia 8 Infanterie (februarie 1918-aprilie 1920), în fruntea căreia a intrat în Bucovina (5-12 noiembrie 1918). A trecut în rezervă în anul 1926. S-a stins din viaţă la vârsta de 103 ani.

[1] Nicolae Samsonovici (1877-1950) s-a născut la Ştefăneşti, jud. Botoşani. A fost şef de stat-major al Armatei 1 în bătălia de la Mărăşeşti; general. În perioada interbelică a îndeplinit funcţii de înaltă răspundere în armată: şef al Marelui Stat-Major între 1927-1932 şi 1934-1937 şi ministru al Apărării Naţionale între 1932-1933. În aceste funcţii a avut contribuţii importante la consolidarea aliaţelor militare ale României – Mica Antantă, Polonia şi Înţelegerea Balcanică. A murit la închisoarea de la Sighet, acolo unde a fost decimată elita politică şi militară a României.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

depuis le 7 août. Les troupes ennemies qui l'occupent creusent des tranchées et s'organisent défensivement; certains unités ont même été distraites de ce front et amenées sur celui de la 2me armée roumaine en vue des opérations offensives dont il sera question plus loin.

II. L'attaque commencée dans la région de Marasesti s'est développée avec violence, d'abord dans la zône Furcenii, voie ferrée Focsani-Marasesti, puis par suite de la résistance opiniatre des 5me et 9me divisions roumains, dans la région de Satul Nou sur le front occupé par les Russes, et enfin au fur et à mesure que les troupes russes, en raison de la faible résistance qu'elles opposaient à l'ennemi étaient remplacées par des troupes roumaines de la 1re Armée; elle s'est étendue vers l'ouest et elle s'exerce actuellement sur tout le front entre Irestii et le Sereth.

La nécessité de tenir le terrain coûte que coûte a constamment amené le commandement d'abord à soutenir, ensuite à remplacer pour reprendre le terrain perdu les troupes russes par des troupes roumaines. Cette façon de conduire le combat devant un ennemi attaquant sans cesse et avec des moyens d'artillerie considérable n'a pas été sans imposer aux troupes roumaines de grosses fatigues et de gros sacrifices ainsi qu'un recul lent mais continu au cours des premières journées. Il y a lieu d'ajouter que ces troupes ont combattu avec une énergie digne d'éloge et qu'on leur doit d'avoir rétabli et maintenu une situation qui sans elle eut été rapidement désespérée. 5 Divisions allemandes et une autrichienne appuyées par une puissante artillerie ont commencé l'attaque sur un front de 15 kilomètres. Actuellement, 11 divisions ont été soit identifiées sur le front d'attaque Irestii-Sereth, soit signalées en arrière. A la date du 17 août, en pleine bataille, le front est marqué par le Sereth jusqu'au pont du chemin de fer et passe ensuite par Baltaretul – (pont sauté) – boucle sud du Sereth - Fabrica de parchete - Gare de Marasesti – 109 – 334- Muntescul – Mangalaciul – Iresti

La répartition des forces est la suivante:

Iere Armée roumaine – en ligne du Sereth à l'ouest de la cote 334 (corps de Cavalerie sur la rive gauche du Sereth – 14e, 9e, 13e, 10e divisions) – en réserve à Calimanesti: 15e division.

8e Corps d'armée russe – en ligne de 334 à Irestii (15e, 16e divisions) – en réserve 14e division.

A Iresti, le 8e C.A. russe se lie à la 2e Armée roumaine.

Commandement

La conduite de la bataille a été considérablement gênée au début par suite de la dualité du commandement. Le Général Christesco, commandant la 1re Armée roumaine, et le Général Ragoza, commandant la 4e Armée russe, étaient peu faits pour s'entendre. Le relève en pleine bataille des troupes de l'un qui lâchaient pied par les troupes de l'autre a été extrémement difficile; c'est ce qui explique les grosses pertes subies notamment dans la 5e division roumaine. Puis le commandament a été exercée sur ce front pendant 24 heures par la commandant de la 4e Armée russe qui a immédiatement parlé de se replier. Le Général Grigoresco, commandant le 5e Corps d'Armée roumain, qui a été dissout à ce moment là, a été nommé je ne sais pour quel motif au Commandement de la Iere Armée en remplacement du Général Christesco et a été presque en même temps investi du commandement d'ensemble sur toutes les forces russes et roumaines engagées dans cette région. On peut dire que ces modifications incessantes du commandement n'ont pas facilité la tâche des troupes; il faut en savoir d'autant plus grè aux vaillantes troupes roumaines qui, on peut le dire, ont empêché l'ennemi d'atteindre son but, l'ont forcé à accepter un combat d'usure que ses disponibilités actuelles rendent difficile à soutenir longtemps. Les troupes russes ont été extrêmement inégales; les unes ont laché pied carré pied carrément dès le premier coup de canon; d'autres ont contre-attaqué vigoureusement, puis après avoir énergiquement combattu quelque temps ont fuit demi-tour sous un bombardement d'intensité tout à fait ordinaire.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

II. L'effort fait par les Allemands dans la région de Marasesti a été suivi à bref délai d'une poussée énergique sur la partie droite de la 2e Armée roumaine, avec comme objectif Turgu Ocna et Onesti. Cette poussée ayant comme axes les vallées Slanic et Oituz devait avoir pour but:

1. de faire une diversion à l'action principale dirigée sur Marasesti;

d'enlever à l'armée roumaine la possibilité d'utiliser la voie importante de ravitaillement et d'acces du Trotus.

Elle a été menée par 4 à 5 divisions austro-allemandes, mais n'a pas eu la violence de celles du Sereth. Le terrain d'ailleurs, difficile et boisé, peu propice à des concentrations d'artillerie, ne s'y prêtait pas. Les objectifs que s'étaient assignés les Allemands ont été cependant en partie atteints par eux, par suite de l'incapacité du commandant de la 2e Armée (Général Averesco) et de son insubordination habituelle aux ordres du G.Q.G. La 2e Armée, à la suite des succès obtenus par son offensive sur la vallée de Sucita, avait continué sa marche en avant et ne s'était arrêtée qu'après plusieurs ordres impérieux du G.Q.G, justement inquiet de l'avance ennemie en Galicie et de l'orage qui s'annonçait sur le Sereth. L'avance isolée de la 2e Armée ne pouvait avoir aucune influence sur les événements en cours ou à prévoir sur le reste du front roumain; elle se faisait dans un pays de montagnes et de bois à une distance beaucoup trop grande de la plaine hongroise, éloignant l'armée de ses bases de ravitaillement et allongeant démesurement son front. L'ennemi ne faisait d'ailleurs rien pour l'arrêter. A la date du [cuvânt neînțeles] Août, elle s'arrêtait enfin sur la ligne Iresti – Colacul –Valea Sarei – Tulnicu – Magura Casin. On lui adjoignait deux divisions nouvelles (7e et 12e) pour occuper au nord le secteur de Grosesti et de Slanic, où elle devait remplacer le 40me Corps d'armée russe destiné à remonter en Bukovine.

Au moment de l'attaque ennemie, la 2me armée avait ses 6 divisions en ligne, du sud au nord, dans l'ordre: 1- 3 – 12 - 8 – 6 - 7. Pas de réserve d'armée, presque pas de réserve particulière. Les efforts allemands s'étant portés en entier sur les 6me et 7me divisions, on dût pour renforcer ces deux divisions, utiliser leur dépôt divisionnaire, les réserves des divisions voisines, et prélever sur les réserves du G.Q.G. une division de cavalerie et une brigade de graniceri, unités qui étaient destinées à la Iere Armée. Finalement l'ennemi a pu attendre les lisières est de Slanic et s'emparer d'une partie du village de Grosesti. Pour récupérer des disponibilités, le commandant de la 2me Armée a enfin consenti a rétrecir son front et à le reporter sur la ligne Slanic – Grosesti – Magura Casin – 883 – 855 – 534 – 896 – Vizantes Monastirea – Gaurile – Iresti. Une division (Iere) est devenue de ce fait disponible. Elle est rassemblée actuellement dans la vallée du Zebraut en mesure soit d'agir sur Campurile-Racoasa, soit d'intervenir sur le champ de bataille de Marasesti. A l'heure actuelle, les combats continuent du coté de Grosesti.

Tous ces événements n'ont pas été sans causer aux troupes de la 2me armée des fatigues, des pertes et un abaisement de leur état moral. Ils ont absorbé en profit de la 2me armée des réserves que l'on pourrait avoir à regretter à la Iere armée. Ils sont entièrement imputables comme je l'ai dit plus haut, au commandant de la 2me armée auquel la guerre n'a rien appris. Le Général Averesco a refait ensomme les fautes qu'il avait déjà commises en octobre et novembre 1916, événements qui ont amené la perte de la Valachie; il ne peut pas disposer d'une réserve sans le mettre en ligne et toutes ses forces sont également allignées. Il a le génie de la désorganisation, prend des régiments à une division pour les affecter à une autre, utilise ses dépôts divisionnaires comme unités tactiques et se fâche quand on cherche à lui donner des idées plus saines. Trop orgueilleux pour accepter des conseils, il n'est pas assez intelligent pour en comprendre l'utilité.

IV. En dehors des forces réservées des deux armées roumaines, le Grand quartier a encore à sa disposition, dans la région de Iassy, le Ier Corps d'armée (2me, 11me, 4me divisions). Ce corps n'a pas encore d'artillerie. La 11me division commence aujourd'hui à se porter dans la région de la Ier armée où on lui donnerait dit-on l'artillerie du 7me corps russe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

V. Il ressort nettement à l'heure actuelle que les Allemands ont tenté l'invasion de la Moldavie par une percée suivant l'axe Focsani-Bacau. La réussite de cette action devant faire remonter vers le nord toute la ligne de la 6me armée russe et de la 2me armée roumaine, ou au moins forçant les deux armées roumaines à venir s'alligner derrièr le Sereth et le Trotus. La caractéristique de cette offensive est qu'elle a été montée presqu'uniquement avec des troupes provenant de l'ensemble du front Dniester-Danube. Devant la résistance qu'il rencontre, il semble qu'il continue encore maintenant sa manœuvre en prélevant des troupes toujours aux même sources. Après avoir étendu à l'extrême le front de ses divisions entre Movileni et le Danube, pour former avec les prélèvements réalisés un groupement allemand chargé de l'attaque principale dans la région nord de Focsani, il semble vouloir retirer des forces devant la gauche de la 2me armée roumaine pour les engager dans ce secteur et y pousser encore ce qui pouvait être réservé (212me division). Après avoir formé un groupement d'attaque austro-hongrois dans la région d'Oituz, en employant les troupes déjà en secteur, renforcées par 2 divisions de cavalerie autrichienne venant d'autres parties du front roumain, des éléments de la 117me division allemande venant de Bukovine et un bataillon de chasseurs venu de France, l'ennemi semble encore renforcer ce groupement par des éléments venus du centre de la 2me armée. Il est à remarquer d'ailleurs que sur la partie du front qu'ils dégarnissent, les Allemands prononcent de nombreuses attaques, mais celles-ci semblent tout à fait locales et ont été repoussées.

VI. D'après les déclarations des prisonniers capturés les derniers jours en differents points du front, il résulte que les pertes subies par l'ennemi pendant les derniers combats ont été très grandes, ainsi:

1. les compagnies du 18me Rgt de réserve bavarois, attaché à la 70me division Honved, région Nord Oituz, n'ont que 80 hommes par compagnie.

2. La 70me division Honved a peru plus de la moitié de son effectif. Le 2me bataillon du 315me Honved de cette division a été complètement détruit.

3. La 12me division bavaroise (nord de Focsani) a ses compagnies à l'effectif de 60 à 70 hommes (9 mitrailleuses par btn).

4. Dans la 216me division allemande, l'effectif des compagnies est tombé à 70-90 hommes (les bataillons ont 9 mitrailleuses).

5. Les plus grandes pertes auraient été subies par la 89me division allemande, dans laquelle le Rgt 333 serait resté avec 20-30 hommes par compagnie.

VII. Si nous remontons à l'origine des opérations actuellement en cours, nous pouvons dire en toute connaissance de cause que l'arrêt de l'offensive de la Iere armée roumaine préparée sur le Sereth dans le secteur de Namoloasa a été une faute. A ce moment, nous avions l'initiative des opérations, la préparation d'artillerie était excellente et des renseignements recueillis depuis l'opération devait réussir. Elle désorganisait complètement toutes les forces ennemies du secteur Focsani-Danube; ces mêmes forces qui depuis ont eu tout le loisir de se concentrer et qui nous imposent la bataille à un moment et dans un région choisis par l'ennemi. Elle aurait aussi donné à l'armée roumaine un moral qui lui est absolument nécéssaire; elle ouvrait dans le front allemand une trouée que l'ennemi aurait bouchée difficilement, son manque de grosses disponibilités actuel le preuve. Elle permettait à la 2me armée roumaine de continuer sa poussée vers la frontière, sans l'exposer à ce revirement brusque qu'elle n'a pas su comprendre ni éxécuter à temps. Enfin, nous aurions eu sur les Allemands l'avantage de l'initiative des opérations, avantage inestimable sur un front où les premières lignes sont relativement faibles et où la guerre de mouvement peut être rapidement envisagée.

VIII. Les détails des opérations vous seront adressés dans un rapport ultérieur dès que la situation sera stabilisée.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Transports et chemins de fer

J'ai envoyé dans le courant du mois de Juillet un officier de la mission, le Capitaine Arquier, pour essayer d'organiser à travers la Russie le transport rapide de tout le matériel destiné à la Roumanie. Cet officier vient de rentrer avec des renseignements interessants. Les autorités russes ont admis l'organisation de trains complets et directs sur la ligne Arkangelsk – Moscou – Krementchoug – Odessa. Les dépôts roumains en Russie seront réduits au nombre de trois, savoir Poltava (matériel d'artillerie), Karlowka (poudre), Krementchoug (autre matériel). Nous organisons en ce moment à Odessa un grand dépôt de transition analogue à nos gares régulatrices, pour tout le matériel destiné à la Roumanie. Nous y avons un de nos officiers chef du bureau roumain de gare régulatrice. J'espèr de cette manière assurer le transport rapide de tout ce qui est destiné à la Roumanie.

Un assez gros encombrement est résulté sur les chemins de fer roumains, du matériel roulant évacué de Bukovine. Une grande partie d'ailleurs de ce matériel est dans un état tel que je pense préférable de le détruire plutôt que d'encombrer les lignes. En vue de l'évacuation du matériel roulant en meilleur état et des locomotives, on est en train d'organiser en différents points de la ligne Ungheni-Kichinew de nombreuses gares de triage et des voies de garage très nombreuses, ainsi que la possibilité de circulation jusqu'à Kichinew du matériel à voie normal, par l'adjonction d'un troisième rail sur la voie russe. En cas de retraite, tout un plan de destruction des voies ferrées en Moldavie a été établi en vue de retarder le plus possible la progression de l'ennemi.

Situation morale a l'interieur

Après la retraite russe en Bukovine, les attaques de Mackensen sur la Putna et de l'Archiduc Joseph dans l'Oituz ont contribué à énerver et affoler la population. Les mesures prises par le Gouvernement n'ont pas calmé cet affolement, au contraire. L'évacuation du matériel se fait sans plan d'ensemble, malgré toutes nos objurgations; tout ce que j'ai pu obtenir c'est de tout diriger d'abord sur Odessa où il est possible de faire de gros entrepôts et où l'on peut attendre une répartition ultérieure. L'évacuation de la population civile fortunée a commencé. Je ne regrette pas le départ de cette partie de la population civile qui est la someuse de panique et qu'il n'y a pas interêt à conserver ici. Les senateurs et députés ont commencé également à aller s'installer à Kerson. Le président du conseil voulait aussi y envoyer les Légations; ce serait une faute que d'accéder trop vite à ce désir; il est nécéssaire que les représentants des puissances alliées restent auprès du Gouvernement tant que celui-ci restera lui-même en Roumanie. S'il n'en était ainsi, il y aurait certainement des défections. Je n'insiste pas d'ailleurs sur le mauvais effet que cela produirait sur l'armée roumaine, qui comme je l'ai dit, se bat bien, mais qui ne montrerait pas le même moral si elle sentait que derrière elle tout le monde fuit. On raconte aussi que les Allemands mènent des forces nouvelles en Bukovine; je ne sais quel renseignements permettant de croire à cela. Nous avons au contraire l'impression que des éléments ont été pris en Bukovine pour renforcer les troupes qui ont attaqué sur l'Oituz. Il est certain que si c'était exact, et avec l'état d'esprit des troupes russes, il y aurait un véritable dangeur pour la Moldavie, car je ne crois pas que les Russes, malgré les renforts envoyés, résistent longtemps à une attaque bien préparée et vigoureusement menée. Les officiers russes eux-mêmes sont les premiers à croire que leurs troupes ne tiendront pas, puisqu'ils commencent à faire filer toutes leurs femmes en Russie. Je dois ajouter qu'il y a chez tout ce monde russe un état d'esprit lamentable, de nature à justifier toute les craintes. Les renseignements que j'ai reçus sur l'arrêt des Russes en Bukovine me faut croire que cet arrêt tient surtout à ce que l'ennemi n'avance plus, et pas dutout à ce que les Russes résistent à ses attaques.

Berthelot

[S.A.N.I.C, fond Microfilme Franța, rola 317, c. 778-789]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***27.* 6/19 august 1917, Iaşi, Ordin observator al Marelui Cartier General român adresat comandantului Armatei 2, general Alexandru Averescu, privind modul de îndeplinire a ordinelor primite în timpul bătăliilor de la Mărăşti şi Oituz**

MARELE CARTIER GENERAL
Biroul Operațiilor
Nr. 2854
6 august 1917
către
ARMATA 2

La nr. 2385;

1) Schimbările în compunerea armatelor se datoresc numai necesităților de ordin operativ;

2) Aceleaşi necesități implică variația grupării forțelor în fiecare armată;

3) Comandamentul armatei ştie prea bine că şi unele şi altele – Cap. 1 şi 2 de mai sus – sunt fatalmente inevitabile atunci când se adoptă, voit sau forțat, defensiva strategică;

4) Adoptându-se această atitudine, se lasă adversarului o completă inițiativă a cărei consecință imediată este continua variație a grupării forțelor apărătorului. A se examina procedarea Armatei 2 între 25 iulie şi 3 august;

5) Cu toate acestea, atât variația în gruparea forțelor, cât şi variația în compunerea armatelor se pot reduce la minimum atunci când:

Forțele sunt eşalonate în adâncime şi comandamentele au, bine grupate, rezerve suficiente.

Eşalonarea forțelor în adâncime şi rezervele permit comandamentelor de armare să facă față, la timp şi în orice direcție, atacurilor inamice[1].

Rezervele generale la dispoziția Marelui Cartier General permit Înaltului Comandament să varieze forța armatelor, atât în raport cu necesitățile de ordin tactic, cât şi cu importanța strategică a fronturilor.

Călăuzit numai de acest principiu, Marele Cartier General a păstrat întotdeauna rezerve la dispoziția sa – vezi ordinele de operație nr. 36, 39, 45, 47 – şi ori de câte ori situația a impus repartizarea lor la una din armate, Marele Cartier General a căutat să-şi formeze imediat altele, fie transportându-le din interior, fie retrăgând din forțele altei armate – ordinul de operație nr. 48.

6) Trecând de la principii la fapte, examinăm mai întâi cauzele care au provocat schimbările „bruşte” survenite în ultimul timp şi după aceea vom aprecia consecințele lor.

Astfel:

a) Brigada de Grăniceri, în baza ordinului de operație nr. 36, era în rezervă la Tecuci, la dispoziția Marelui Cartier General.

La această dată, Armata 1 cu un efectiv de 6 divizii, din care una de cavalerie, primise ordinul nr. 37 de a înlocui trupele Armatei 4 până la Clipiceşti inclusiv. Cu alte cuvinte avea de apărat un front de 50 km. Pe acest front operau 7 divizii, toate germane.

Necesitățile de ordin operativ şi criza acută care era, pe frontul de pe Putna, în zilele de 24 şi 25 iulie, au impus punerea acestei brigăzi la dispoziția Armatei 1 – ordinul nr. 2544 din 25 iulie a.c.

Tot aceleaşi necesități, cât şi faptul că la acea dată Armata 2 având toate forțele sale în linie şi deci fără rezerve – rapoartele nr. 2160 (cu schiță), 2172, 2184, 2199, 2221, 2204 (gruparea forțelor) şi ordinul de operații nr. 2202 al Armatei 2 – au impus darea ordinului de operație nr. 40 din 25 iulie, care permitea să scurteze frontul cu 20 km şi astfel să se constituiască 3 divizii – unele de la Armata 2 şi 2 ale Corpului 8 rus.

[1] Pasajele italice sunt sublinieri în textul original.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Din motive pe care comandamentul armatei le cunoaşte, acest ordin a fost contramandat, o zi mai târziu, cu ordinul nr. 42.

Ca consecinţă imediată, revocarea ordinului de operaţie nr. 40, revocare survenită în urma cererii făcute de comandamentul armatei, la Consiliul care a avut loc în ziua de 26 iulie, sub preşedinţia Majestăţii Sale Regelui, Brigada de Grăniceri a fost pusă, prin ordinul de operaţie nr. 42, sub ordinul Armatei 2 şi i s-a dat ordin să se deplaseze de la Tecuci la Răcoasa.

Este o schimbare bruscă în compunerea armatelor, provocată de modificarea ordinului de operaţie nr. 40, modificare cerută de însăşi Armata 2.

Cauzele schimbării nu se datoresc deci Marelui Cartie General; ele îşi au originea în contramandarea ordinului de operaţie nr. 40.

În timpul când ordinul nr. 42 era în curs de executare, criza pe Putna devine din ce în ce mai acută.

Pe de o parte, impetuozitatea şi superioritatea forţelor cu care inamicul ataca – 3 divizii pe front numai de 5 km; iar pe de altă parte inferioritatea numerică a forţelor care se puteau opune inamicului, la acea dată, *a făcut să se aprecieze situaţia ca foarte serioasă*.

Dacă inamicul reuşea să străpungă frontul şi să înainteze către Adjud, pe de o parte situaţia Armatei 2 ar fi fost cu desăvârşire compromisă; iar pe de altă parte, întregul front român ar fi trebuit să fie retras la est de Siret.

Eventualitatea aceasta şi consecinţele care ar fi decurs din străpungerea frontului către Adjud, în situaţia în care se găsea Armata 2, la data de 24-26 – vezi schiţa nr. 1 – au impus Înaltului Comandament să dirijeze pe câmpul de bătălie de la Mărăşeşti, unde se desfăşura principala acţiune, maximum de forţe la îndemână.

Cea dintâi la îndemână era Brigada de Grăniceri care, în baza ordinului de operaţie nr. 42, se deplasase de la Tecuci la Piscul Corbului, 2 km nord Nicoreşti, deci în imediata apropiere a câmpului principal de bătălie.

Este o nouă schimbare bruscă survenită în compunerea armatelor.

Cauzele acestei noi schimbări se datoresc: pe de o parte, necesităţilor de ordin operativ care reclamau concentrarea maximului de forţe pe câmpul principal de acţiune – şi nu ducerea lor în altă parte, iar pe de altă parte contramandării ordinului de operaţie nr. 40, contramandare cerută de însuşi comandamentul armatei.

Totuşi redarea Brigăzii de Grăniceri Armatei 1 nu putea să modifice în nimic planurile şi situaţia armatei, după cum s-a raportat cu nr. 2226 din 27 iulie.

După cum comandantul ştie prea bine, brigada a fost pusă numai provizoriu la dispoziţia armatei şi cu condiţia de a o ţine în rezervă, înapoia aripei stângi, timpul strict necesar consolidării frontului, pe care armata dorea să se menţină. După terminarea întăririlor brigada trebuie să retreacă la dispoziţia Marelui Cartier General.

Prin urmare, numai ca măsură de precauţie, şi pentru un timp cu totul determinat, brigada a fost pusă la dispoziţia Armatei 2.

În astfel de condiţiuni, Marele Cartier General nu poate aprecia cum armata putea clădi proiectele sale de operaţie – raportul nr. 2226 – ceea ce de altfel nu rezultă din ordinul de operaţie nr. 2202 al armatei, la care se referă raportul nr. 2226.

În ziua de 26 iulie, inamicul atacând violent aripa dreaptă a armatei pe frontul Doftana-Caşin, Armata 2 surprinsă complet fără rezerve, cere cu insistenţă, la telefon, să i se trimită grabnic trupe de ajutor.

Situaţia era atât de gravă, încât armata a cerut chiar sprijinul singurului batalion rus care se găsea la Târgu-Ocna.

Date fiind cererile presante făcute de armată şi Marele Cartier General, împreună cu Comandamentul Frontului, cunoscând că armata nu dispune de nicio rezervă la îndemână –

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

situația trimisă cu nr. 2160 din seara zilei de 22 iulie, situație înrăutățită şi mai mult în urma ordinului de operație nr. 2202 al Armatei 2 – vezi schița nr. 2 – a hotărât, pentru a opri inamicul, să-i pună la dispoziție Brigada de Grăniceri şi Divizia 1 Cavalerie.

Este din nou o modificare bruscă a destinației pe care o aveau unitățile de mai sus.

Consecințele acestei schimbări fac obiectul unui studiu aparte, *iar cauzele nu au originea în obiectul Marelui Cartier General de a schimba brusc compunerea armatelor*, după cum se afirmă în raportul nr. 2385.

Prin urmare, ca concluziune generală a celor arătate mai sus, rezultă că trecerea şi retrecerea Brigăzii de Grăniceri, de atâtea ori, într-un timp atât de scurt, de la o armată la alta, se datoreşte: *de două ori cererilor făcute de armată şi o dată necesităților de ordin operativ, pe care armata nu poate să le aprecieze ca neevidente*.

b) Prin ordinul de operație nr. 48 s-a ordonat armatei să concentreze, până la 2 august dimineața, o divizie înapoia aripei sale stângi.

Pe de o parte, Marele Cartier General nu dispunea la această dată de nicio rezervă la dispoziția sa; iar pe de altă parte, necesități de ordin imperativ impuneau concentrarea unor forțe numeroase, la îndemână, înapoia punctului de contact dintre Armata 1 şi Armata 2, unde inamicul făcea presiunea sa maximă pentru a străpunge frontul.

Într-adevăr, datorită acestei puternice presiuni, Corpul 8 rus, de la dreapta Armatei 1, era şi este încă silit să cedeze pas cu pas şi cu mari sacrificii terenul, astfel încât înaintarea inamicului, către nord, n-a putut fi oprită în această parte.

Continuarea acestei înaintări ar pune într-o situație extrem de critică, în special stânga şi chiar întregul front al Armatei 2.

Aceste singure considerațiuni au impus concentrarea Diviziei 1 în zona ordonată cu nr. 48 din 1 august a.c.

Din această situație divizia era în măsură să intervină în acțiune, la timp, atunci când situația ar fi impus-o.

Deşi cauza n-a dispărut, *totuşi în baza cererii făcute de armată cu raportul nr. 2343 din 1 august*, divizia a fost trecută sub ordinele Armatei 2.

În acest scop, s-a dat ordinul nr. 2775 din 2 august prin care, odată cu punerea diviziei la dispoziție, se atrăgea atenția armatei asupra presiunii puternice, exercitată de inamic, la punctul de contact între cele două armate.

Afirmația făcută de armată în raportul nr. 2343 că va „Întrebuința divizia în raport cu necesitățile de ordin operativ” şi considerația că s-a atras atenția armatei asupra evenimentelor care se desfăşurau la aripa stângă au *făcut pe Înaltul Comandament să creadă că Armata 2 va aprecia importanța care trebuie să se dea situației de la Panciu şi i-a pus la dispoziție divizia*.

O altă schimbare bruscă în compunerea armatei datorită cererii pe care a făcut-o cu nr. 2343.

7) Odată dovedite, cu acte, cauzele schimbărilor, rămâne de examinat consecința lor.

În raportul nr. 2385 se arată, cu vădită intențione de a arunca vina în spinarea altora, că schimbările „bruşte” în compunerea armatelor „a[u] dat loc la marşuri şi contra-marşuri care au micşorat hotărât capacitatea de luptă a unităților şi a[u] făcut să ducem în fața duşmanului soldații slăbiți de oboseală”.

Marele Cartier General fiind de perfect acord cu Armata 2 asupra acestui fapt *n-a fost niciodată partizanul acestei proceduri*.

Ceva mai mult, constatând că acest mod de a opera continuă a se practica în prezent ca şi în trecut, a atras celor în drept atenția verbal şi în scris să se înlăture cauzele care impun acest mod de a proceda.

Ele trebuiesc căutate, întotdeauna, în nerespectarea principiului economiei forțelor.

Când forțele sunt dispuse cot la cot, frontul este, pe de o parte, deopotrivă de slab peste tot; iar pe de altă parte, nu poate fi, la un moment dat – moment ales şi impus de adversar – tare nicăieri.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Aceasta din cauză că adoptarea sistemului liniar a făcut întotdeauna imposibilă formarea rezervelor – cazul Armatei 2 de la 22 iulie până la 26 iulie când s-a produs atacul inamicului pe frontul Doftana-Caşin.

Situația aceasta este mărturisită de însăşi Armata 2 prin raportul nr. 2226 din 27 august către Majestate Sa Regele prin care se afirmă că „*luarea Brigăzii de Grăniceri privează armata de orice rezervă*".

După cum se arată mai sus însă, nu în acest scop comandamentul Armatei 2 ceruse brigada.

Consecința neexistenței rezervelor este îndeajuns de cunoscută de armată, care din prima zi, când a fost atacată, s-a văzut constrânsă:

a) să aducă, prin marşuri forțate, batalioane retrase în grabă de pe frontul care se găsea în completă inacțiune – 2 treimi;

b) să introducă aceste batalioane în acțiune pe măsură ce ele soseau – vezi tabelul nr. 1 –, adică obosite şi în mici pachete;

c) să introducă în luptă, contrar ordinelor, unitățile de completare, cu toate că ele au o valoare combativă – schița nr. 3;

d) să ceară ajutorul la Marele Cartier General.

Marele Cartier General, de comun acord cu Comandamentul Frontului, apreciind consecințele care ar fi rezultat dacă inamicul pătrunde la Târgu-Ocna, a dispus să trimită grabnic, în ajutorul armatei, singurele forțe pe care le avea la îndemână, şi anume: batalionul rus din Târgu-Ocna, Brigada Grăniceri de la Tecuci şi Divizia 1 Cavalerie care era în marş spre Bacău.

Toate aceste forțe aveau cu totul alte destinații.

Consecințele acestei procedări au avut o *repercusiune imediată asupra bătăliei de la Mărăşeşti* – în planul de angajare al Armatei 1 se conta şi pe Brigada de Grăniceri; şi *îndepărtată asupra operațiunilor proiectate în nordul Moldovei* – vezi ordinul de operații nr. 39.

Atât Brigada de Grăniceri, cât şi Divizia de Cavalerie au fost introduse în luptă imediat ce au sosit pe zonă – raportul nr. 2273 din 29 iulie şi nr. 17 al maiorului Dragomirescu –, cu toate că comandamentul cunoştea că capacitatea lor de luptă era scăzută din cauza mersului aproape necontenit care-l executase timp de 24 de ore. Ce este mai grav, 4 batalioane din Brigada de Grăniceri au fost aruncate la atac imediat ce s-au dat jos din autocamioane, deşi comandantul brigăzii a raportat comandamentului armatei că nu poate executa ordinul, deoarece trupa n-are grenadele de mână, iar în ceea ce priveşte cartuşele numai acelea care se aflau pe oameni. Cu toate acestea, atacul s-a executat şi ce a urmat se ştie.

Contramarşul Diviziei 1 Cavalerie se datora cererii făcute de armată sub presiunea evenimentelor, *iar acela făcut de Brigada de Grăniceri nu poate fi consecința fluctuațiilor survenite în compunerea armatelor* chiar când aceste fluctuațiuni sunt provenite din vina Marelui Cartier General – după cum se încearcă a se afirma în raportul nr. 2385.

În contra evidenței dovedite mai sus, admițând că fluctuațiile se datoresc Marelui Cartier General, totuşi nu se poate afirma că Brigada de Grăniceri a ajuns la Oneşti obosită şi deci, într-adevăr, cu capacitatea de luptă micşorată din cauza acestor fluctuațiuni.

Într-adevăr, Brigada de Grăniceri a fost, pentru prima oară, pusă la dispoziția Armatei 2 în ziua de 27 iulie – ordinul nr. 42.

Conform acestui ordin brigada s-a pus în marş în noaptea de 26-27, iar în dimineața zilei de 27 a ajuns la Piscul Corbului, unde a fost oprită şi retrecută sub ordinele Armatei 1.

Admițând că acest ordin nu se da şi brigada mergea, fără întrerupere, prin Răcoroasa – locul ei de destinație fixat de armată – la Oneşti, nu putea să ajungă în valea Caşinului sau a Oituzului decât în dimineața de 30 iulie, după un marş neîntrerupt de aproape 100 km, prin munți şi pe un drum foarte greu.

În realitate însă, brigada a fost transportată de la Tecuci la Oneşti cu autocamioane şi trenuri formate şi puse la dispoziție de Marele Cartier General.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Într-un timp de 24 de ore brigada, astfel transportată, a ajuns în aceeaşi dimineaţă, 30 iulie, la Oneşti.

Cu toate acestea, înainte de a-şi face calculele de mai sus, armata a găsit de cuviinţă să raporteze cu nr. 2293 din 30 august – poate pentru a explica înfrângerea suferită de aripa dreaptă – că brigada i-a sosit târziu.

Rămâne acum, în urma faptelor reale, să se aprecieze în care caz brigada ar fi fost mai obosită şi ar fi avut mai multă capacitate de a lupta.

***

Odată restabilit adevărul asupra celor afirmate cu rapoartele nr. 2226 şi 2293 în privinţa Brigăzii de Grăniceri, rămâne de judecat cele petrecute cu Divizia 1.

Marele Cartier General, cu nr. 48 a ordonat armatei să concentreze, până la 2 august dimineaţa, o divizie complet constituită, înapoia aripei stângi a armatei.

Armata a dispus adunarea Diviziei 1.

Cum însă unităţi din această divizie – Regimentul 1 Vânători, Batalionul 1 din Regimentul 1 Infanterie şi Batalionul 1 din Regimentul 31 Infanterie – se găseau tocmai la aripa dreaptă unde fuseseră duse în grabă cu 3 zile înainte pentru a face faţă situaţiunii – tabel nr. 1 –, Armata 2 a dat ordinul nr. 2322 al armatei.

Prin urmare, pentru a face faţă situaţiei, Batalioanele 1 şi 2 din Regimentul 1 Vânători, 1 din Regimentul 1 Infanterie şi 1 din Regimentul 31 Infanterie au făcut marş de noapte de la sud Bârseşti-vest Tulnici-Vârful Streiului la Grozeşti şi nord Grozeşti (45-50 km); imediat ce au ajuns au intrat în luptă; iar la 1 august au fost scoase din luptă şi trimise la Coţofeneşti prin marşuri neîntrerupte.

Cu alte cuvinte, în concluziune, trupele Diviziei 1 au făcut marşuri şi contramarşuri, fără a se ţine seamă de distanţe şi oboseală, care desigur au micşorat dacă nu chiar au redus la zero capacitatea de luptă a unităţilor.

Dacă consecinţele acestor procedări sunt evidente şi deopotrivă apreciate şi de Marele Cartier General, cauzele care le-au produs nu se datoresc însă Marelui Cartier General, după cum se afirmă în raportul nr. 2385.

Ele sunt consecinţele dispunerii forţelor în cordon şi se datoresc numai situaţiei iniţiale în care a fost surprinsă armata, în momentul când s-a produs atacul inamicului.

Într-adevăr, din schiţele cu situaţia inamicului şi buletinele de informaţiuni înaintate de armată cu începere de la 23 iulie rezultă că pe întregul front armata dispunea de forţe superioare inamicului (vezi schiţa nr. 2). (Aceasta nu se publică – *n.n.*)

În sectorul de atac însă, sector ales şi impus de inamic, superioritatea era de partea inamicului (vezi tabelul anexat schiţei nr. 2). (Aceasta nu se publică – *n.n.*)

Această superioritate a fost realizată, în parte, prin aducerea de forţe din sectoarele defensive.

Lipsa de rezerve, adică nerespectarea principiului economiei forţelor, a pus armata în imposibilitate – deşi mijloacele în totalitate îi permiteau (schiţa nr. 2) (aceasta nu se publică) – să facă faţă în bune condiţiuni în punctul unde este atacată.

Această situaţiune este o primă cauză a marşurilor şi contramarşurilor unităţilor Diviziei 1.

O altă cauză este nerespectarea dispoziţiunilor ordonate la timp de Marele Cartier General.

Asfel:

a) În ordinul de operaţie nr. 36, Cap. III, alin. d, s-a prescris armatelor să păstreze, la îndemână, numeroase rezerve care să fie astfel grupate încât să se poată, repede, face faţă oricărei situaţii.

Când s-a ordonat luarea acestor dispoziţiuni, Marele Cartier General a avut în vedere faptul că, adoptându-se defensiva strategică, iniţiativa trecea de partea adversarului – evenimente-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

le în curs au dovedit-o –, astfel încât pentru a se putea face față situațiunii impuse de adversar, oricare ar fi fost ea, era nevoie de numeroase rezerve.

Totuşi, cu toate aceste prescripțiuni, armata a cărei superioritate față de aceea a adversarului la acea dată, se vede din tabelul nr. 2, n-a păstrat în rezervele armatei decât cele cinci regimente de vânători – ordinul de operație nr. 2050 al Armatei 2.

În realitate însă, aceste rezerve n-au existat niciodată şi armata n-a avut în rezervă de armată decât Regimentul 4 Vânători la Târgu-Ocna şi Regimentul 1 Vânători la Câmpurile. Schița trimisă cu nr. 2160 din 22 iulie şi rapoartele nr. 2172, 2184, 2199, 2221 (acestea nu se publică) prin care se arată ca neschimbată situația grupării forțelor până la data de 26 iulie, când inamicul a atacat.

La această dată situația era şi mai rea, fiindcă armata nu mai dispunea nici de această neînsemnată rezervă, deoarece din ajun Regimentele 1 şi 4 Vânători erau dirijate către aripa stângă unde urmau să intre pe front – ordinul de operație nr. 2202 al Armatei 2.

Cauzele se datoresc cererii făcute de comandamentul armatei în consiliul prezidat de Majestatea Sa Regele, consiliu în care armata susținând că nu trebuie să-şi rectifice frontul – în sensul ordinului de operație nr. 40 al M.C.G. – şi-a asumat, pe propria răspundere, luarea frontului Armatei 4 [rusă] până la Ireşti.

În timpul executării acestei deplasări către stânga, a singurelor rezerve de armată, inamicul atacă dreapta armatei.

Ce a urmat se ştie.

Superioritatea în forțe în sectorul de atac a fost în parte realizată de inamic prin aducerea de forțe de pe sectorul frontului Armatei 2 – Schița nr. 2. (Aceasta nu se publică – *n.n.*)

b) În ziua de 28 iulie constatându-se că înaintarea inamicului către Târgu-Ocna progresează în mod evident şi cunoscându-se situația armatei, sub raportul grupării forțelor, Majestatea Sa Regele a ordonat să trimit armatei ordinul nr. 44 din 28 iulie.

Până la 31 iulie acest ordin n-a fost executat, ceea ce a făcut să se dea ordinul nr. 47 din 31 iulie prin care se fixa locul şi data când armata trebuia să aibă o divizie de rezervă.

Prin urmare, ca concluziune generală a celor dovedite, la acest capitol, rezultă că şi în privința Diviziei 1 fluctuațiunile se datoresc aceloraşi cauze care au determinat şi fluctuațiile suferite de Brigada de Grăniceri.

8) În sfârşit, pentru a răspunde la ultima idee – aceea principală – din acuzația adusă Marelui Cartier General prin raportul nr. 2385 – în afară de oboseala provocată de marşuri şi contramarşuri, cauzele care au micşorat considerabil capacitatea de luptă a unităților şi chiar a întregii armate sunt:

a) Ruperea legăturilor de comandament şi cu ele şi a legăturilor tactice şi sufleteşti între unități.

Scoaterea batalioanelor din regimente şi întrebuințarea lor pe fronturi deosebite duc la completa dezorganizare a comandamentelor.

Această procedare practică, pe o scară foarte întinsă, în prima parte a campaniei, a coborât repede valoarea marilor unități şi a dus la distrugerea lor completă.

Având în vedere această tristă experiență, Marele Cartier General din Înalt Ordin – ordinul nr. 44 – a interzis cu desăvârşire acest mod de a proceda.

Consecințele continuării sistemului nu vor întârzia a se învedera.

b) Întrebuințarea unităților de marş ca unități de luptă a micşorat, de asemenea, întreaga capacitate de luptă a armatei.

Necompletarea la timp a golurilor ivite duce repede la epuizarea totală a marilor unități.

Această completare nu mai este astăzi posibilă din cauză că armata, trecând peste toate ordinele, extrem de categorice, date de Marele Cartier General, a întrebuințat toate unitățile de marş ale Corpului 4 ca unități de luptă – vezi rapoartele nr. 2257 şi 2321 (gruparea forțelor şi schițele respective). (Acestea nu se publică – *n.n.*)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Procedarea persistă, încă şi astăzi, cu tot ordinul categoric trimis armatei din ordinul Majestății Sale Regelui cu nr. 44.

Unitățile de marş fiind constituite ad-hoc n-au nicio valoare combativă, folosul tras prin introducerea lor în luptă a fost desigur extrem de mic dacă nu chiar nul, în schimb armata se găseşte astăzi în imposibilitatea de a completa imediat marile pierderi suferite de Diviziile 7 şi 8. Se anexează în copie raportul maiorului Dragomirescu, delegat de Marele Cartier General pentru a raporta situația.

9) Ca concluziune generală a celor dovedite mai sus, se atrage, pentru ultima oară, atenția armatei asupra consecințelor care decurg din nerespectarea instrucțiunilor şi ordinelor date din Înalt Ordin.

În ceea ce priveşte însă întâmpinările făcute Marelui Cartier General cu raportul nr. 2385, pe de o parte s-a arătat cât de puțin sunt justificate, iar pe de altă parte cu onoare este rugat comandamentul armatei ca pe viitor să țină întotdeauna socoteală că:

a) Dispozițiunile de ordin operativ sunt întotdeauna dictate de interesele şi situația generală a frontului: situație care nu poate fi complet apreciată decât de aceia care o cunosc în cele mai mici detalii; (Subliniere în textul original – *n.n.*)

b) Aceste dispoziții sunt luate de comun acord cu Comandamentul Superior al Frontului şi din Înalt Ordin;

c) Neexecutarea la timp a dispozițiunilor luate poate influența – cum este cazul marii bătălii de la Mărăşeşti –, dacă nu chiar compromite, situația întregului front.

În condițiunile în care se prezintă situația pe frontul Doftana-Siret, armatele noastre, cu forțele de care dispun, aveau putința nu numai să[-l] respingă pe inamic, dar să-l şi bată pe ambele câmpuri de bătălie.

Situația ne permitea să manevrăm pe linii interioare.

Pentru aceasta se cereau, încă, două condițiuni:

a) Să se concentreze maximum de forțe pe câmpul de acțiune principal – Mărăşeşti – şi

b) Aripa dreaptă a Armatei 2, sprijinită numai de rezervele proprii ale armatei să reziste timpul strict necesar terminării acțiunii de la Mărăşeşti.

Prelungirea în timp a rezistenței pe care împrejurările o cereau, în mod imperios, aripei drepte a Armatei 2 era însă în raport direct cu superioritatea forțelor cu care inamicul ataca şi în special cu capacitatea de manevră a armatei.

Pe de o parte, superioritatea şi valoarea forțelor grupate de inamic, în sectorul de atac, nu sunt prea impunătoare; acestea se pot aprecia la justa valoare dacă se examinează cu atenție tabelul comparativ anexat schiței nr. 2. (Acesta nu se publică – *n.n.*)

Pe de altă parte însă, capacitatea de manevră a armatei a fost cu totul neînsemnată din cauza situațiunii în care a fost surprinsă, *sub raportul rezervelor*, în momentul în care s-a dezlănțuit atacul inamic.

Singurul factor care rămâne de precizat este dacă armata putea sau nu să-şi constituie rezerve şi în ce măsură.

Admițând că armata nu scurta frontul, după cum se ordonase la 25 iulie cu nr. 40, şi se menținea, după cum dorea, pe frontul pe care-l ocupa la 24 iulie, afirm că armata avea putința să dispună de două şi chiar de trei divizii în rezervă.

Această posibilitate rezultă, în mod evident, din examinarea tabelului anexat schiței nr. 4, în care se vede că de la 14 iulie când s-a adoptat defensiva strategică – ordinul de operație nr. 36 – până la 20-22 iulie, când inamicul probabil că a început să grupeze forțele sale, în vederea atacului ce proiecta, *forțele Armatei 2 reprezentau îndoitul acelora ale adversarului*. (Subliniere în textul original – *n.n.*)

Această considerațiune a făcut pe Marele Cartier General să prescrie de la 14 iulie armatelor – ordinul nr. 36, Cap. III, al. d – să păstreze în rezervă forțele cât mai numeroase. Dacă

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

acest lucru se executa – lucrul era foarte posibil –, armata ar fi dispus la 25 iulie când s-a dezlănțuit atacul inamicului, pe frontul Doftana-Caşin, de cel puțin două divizii în rezervă.

Această grupare ar fi îngăduit ca, pe de o parte, să se susțină la timp şi în bune condițiuni aripa dreaptă cu o divizie; iar pe de altă parte, cu o a doua divizie armata ar fi putut, desigur, să contribuie la contraofensiva care era şi este necesar să se execute pe frontul Treşti-Cosmeşti.

Prin scurtarea frontului cu 20 km – ordinul nr. 40 care nu s-a executat –, jocul rezervelor de la un flanc la altul s-ar fi făcut cu mare uşurință.

În realitate nu numai că acest joc nu s-a putut executa din lipsă de rezerve, dar situația Armatei 2 a impus Marelui Cartier General şi Comandamentului Frontului să întărească dreapta Armatei 2 – front secundar – în detrimentul acțiunii principale.

Consecințele acestei procedări sunt evidente; pe de o parte contraofensiva n-a mai fost posibil să fie pronunțată la timp – Armata 1 este astăzi forțată să adopte defensiva activă –, iar pe de altă parte s-a pierdut ocazia de a bate pe inamic şi la Mărăşeşti, şi la Oituz.

Şeful de Stat-Major General
General de Corp de Armată adjutant
Constantin Prezan

[*Marele Cartier General al Armatei Române, Documente 1916-1920...*, p. 203-212]

***28*. 6/19 august 1917, Petrograd, Telegrama ambasadorului Franței în Rusia, Joseph Noulens, referitoare la discuțiile cu Mihail Terescenko, ministrul afacerilor externe, referitoare la pregătirile pentru eventuala evacuare a autorităților române şi a armatei în Rusia**

Pétrograd, 19 Août 1917, no. 1214

Je me suis longuement entretenu avec M. Terestchenko des garanties d'ordre matériel et moral ainsi que des mesures financières qu'exigerait la situation du Gouvernement roumain dans le cas où l'évacuation de la Moldavie deviendrait nécessaire. Le Ministre des Affaires étrangères m'a assuré que les aménagements se poursuivent à Cherson pour l'installation des divers services administratifs et de leur personnel. En dehors de l'hôtel du Gouverneur que l'on répare, la famille royale disposera de 2 magnifiques domaines qui sont situés aux environs de Cherson et dont l'un appartient au Prince Yousoupof[1]. Je n'ai pas pu traiter la question des arrangements financiers qui intéressaient le Gouvernement roumain avec mon collègue anglais par suite de son absence momentanée de Pétrograd. Sans attendre son retour, j'ai demandé au Ministre des A. E. que le ravitaillement de l'armée et des réfugiés fut assuré par le Gouvernement russe au moyen de fournitures dont la valeur, au lieu d'être acquittée par le Trésor roumain, viendrait en déduction des avances faites aux petits Etats alliés par l'Angleterre et la France pour le compte de la Russie. M. Terestchenko m'a déclaré que le Gouvernement russe préparait avec le Gouvernement roumain une convention appelée à régler non seulement les questions concernant la zone d'occupation et l'action combinée des troupes, mais encore les moyens d'assurer le ravitaillement en vivres et munitions de l'armée roumaine. Le projet prévoit que les dépenses seront couvertes par voie d'emprunt à la charge du Gouvernement roumain. J'ai montré à M. Terestchenko combien il importe d'écarter tout

[1] Felix Iusupov (1887-1967), aristocrat rus, provenind dintr-o familie bogată, foarte cunoscut datorită participării la asasinarea lui Grigori Rasputin. După evenimentele din Rusia din anul 1917 a emigrat în Occident, stabilindu-se în 1920 la Paris.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

système qui serait onéreux pour le Trésor roumain et qui découragerait un peuple déjà trop éprouvé. Il m'a promis d'entretenir de la question son collègue des Finances et de l'engager à retenir la suggestion du Gouvernement français pour ne pas accentuer la dépréciation du lei. Au point de vue de l'occupation j'ai recueilli un renseignement intéressant: l'Ambassadeur des E.U. négocie pour le cas d'évacuation de la Moldavie un arrangement aux termes duquel les Etats-Unis fourniraient 10 millions de dollars par mois au Gouvernement roumain. Ce serait une amélioration appréciable pour le Trésor de notre alliée danubienne.

Noulens

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XII, f. 184-185]

***29*. 12/25 august 1917, Iaşi, Ordinul de zi nr. 39 al regelui Ferdinand adresat ostaşilor de pe frontul român prin care elogiază faptele acestora în bătăliile de la porțile Moldovei**

ORDIN DE ZI

No. 39

———

Ostaşi de pe frontul român!

Luptele crâncene ce s-au dat în timpul ultimelor săptămâni de către trupele ruso-române puse sub comanda Mea au dat din nou la iveală însuşirile ostăşeşti ale armatelor aliate pe frontul român. După ce bravele Mele regimente din Armata 2, cot la cot cu vitejii lor fraţi de armă din Armata 4 rusă, au alungat pe vrăjmaşul din poziţiile ţinute atâta timp, Armata 1 împreună cu Corpurile 8 şi 7 ruse au ştiut să ţină în respect valurile inamice ce încercaseră a rupe frontul Nord de Focşani. Mărăşti, Mărăşeşti, Panciu şi Oituz pentru Armata 9 rusă sunt nişte nume cari constituie titlurile de glorie pentru trupele ce au luptat şi sângerat acolo.

Cu piepturile voastre aţi ridicat un zid mai tare decât granitul. Voinţa voastră, vitejia copiilor Ţărilor noastre aliate au pus o stavilă potopului vrăjmăşesc ce a vrut să se reverse asupra câmpiilor Moldovei, pentru a purta valurile sale şi mai departe până în sânul Rusiei.

Cu mândrie Mă uit la voi şi Vă aduc mulţumirile Mele călduroase şi recunoştinţa Mea ofiţerilor şi trupei cari v-aţi purtat atât de bravi. Onoare acelora cari şi-au lăsat viaţa pentru apărarea patriei lor!

Ne mai aşteaptă noi lupte, noi sforţări şi noi jertfe ni se impun, căci vrăjmaşul tot îşi mai ţine capul sus. Nu uitaţi nicio clipă că drumul spre biruinţă duce numai într-o singură direcţie: înainte; numai învingând[u-l] pe vrăjmaş puteţi realiza străduinţele voastre. Aţi dovedit până acum că puterea voastră de rezistenţă e mai tare ca năvălirile vrăjmaşului, iar vitejia voastră mai mare decât numărul lui. Va veni momentul când voi veţi fi năvălitorii, când veţi purta drapelele voastre înainte pentru a alunga pe vrăjmaşul de pe pământul care nu este al lui, căci cât timp mai are un picior pe pământul vostru biruinţa nu e desăvârşită.

Vitejia ce aţi arătat până aci Îmi dă dreptul să privesc cu încredere în viitor, căci luptăm pentru bunurile noastre cele mai sfinte şi cauza noastră e justă de aceea şi biruinţa trebuie să fie a noastră.

Acest ordin trebuie citit la toate companiile, escadroanele şi bateriile.

Dat în Cuartierul Nostru General în 12/25 august 1917

Ferdinand

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola 1.2491, c. 311]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***30.* 14/27 august 1917, Iaşi, Proclamaţia regelui Ferdinand cu prilejul împlinirii unui an de la intrarea României în război**

Iaşi, 14 (27) august 1917

Români,

Se încheie anul de când, credincioşi neamului, am declarat război Austro-Ungariei. De atunci ne aflăm în luptă cu Germania şi cu aliaţii ei. Războiul nostru nu porni din dorinţa de cucerire. Viaţa şi roadele muncii voastre ne-au fost prea scumpe ca să ne fi gândit la risipa lor în scopuri de deşartă strălucire. Războiul nostru este un război sfânt. A nu-l fi declarat ar fi fost o îndoită trădare: faţă de înaintaşii noştri şi faţă de şirul generaţiunilor cari vor să vie. Acum optsprezece veacuri Traian ne puse strajă a civilizaţiei pe crestele Carpaţilor şi la poalele lor de la miazănoapte la miazăzi, de la Tisa şi până la mare. Năvala ungurească de acum zece secole ne-a rupt în două. Carpaţii, leagănul neamului, l-a schimbat în hotar despărţitor între fraţi. Ea ne-a despicat politiceşte dar ne-a lăsat sufletul întreg, acelaşi suflet al aceluiaş popor. Vremi de veacuri nu am avut decât un gând: „veniv-ar ceasul să fim iarăşi împreună".

Prin muncă, prin răbdare şi prin jertfa strămoşilor şi a părinţilor noştri abia ajunserăm la înfăptuirea regatului României. Şi era limpede: ori izbutim să înfigem steagul Românimei dincolo de munte, ori s-ar stinge viaţa noastră şi dincoace de munte.

Războiul lumei deslăţuit acum trei ani de setea de stăpânire a Austriei şi a Germaniei ne dădu prilej să punem la mijloc toate puterile neamului. Oricât am suferi, trebuie să urmăm soarta şi să asigurăm menirea neamului nostru. Ieri şi mai ales azi suntem aliaţi cu aproape toate popoarele de pe faţa pământului. Bătându-ne pentru dezrobirea moşiei strămoşeşti ne batem pentru triumful libertăţii şi al dreptăţii în omenirea întreagă. Biruinţa este sigură. Nimic şi nimeni nu o poate împiedica. Aliaţii şi noi vom învinge. Vom învinge oricare ar fi întâmplările nestatornice şi trecătoare ale acestui război uriaş, şi ne vom întoarce într-o patrie prea mărită. În locul României de ieri vom dobândi România de mâine, aşa cum au mângâiat-o în visurile lor părinţii noştri, aşa cum o vom lăsa moştenire urmaşilor noştri.

Eroismul uimitor al ostaşilor – admiraţi de lumea toată – a fost susţinut de bărbăţia voastră, a acelora de acasă. În mijlocul celor mai groaznice încercări aţi rămas statornici în credinţa şi hotărârea voastră de a jertfi tot pentru cinste, pentru drept, pentru biruinţă. Atacaţi de armata celei mai puternice împărăţii am fost siliţi să părăsim două treimi din scumpul nostru pământ. Şi soarta a vrut să îndurăm şi vedenia chinurilor cumplite la cari sunt supuşi cei rămaşi sub călcâiul vrăşmaşului. Şi aţi rămas neclintiţi. Şi aţi dat cea mai frumoasă pildă de înălţare sufletească. Al doilea an de război, începând acum, ne va găsi tot aşa de hotărâţi, tot aşa de neclintiţi. Prin suferinţele noastre vom câştiga dreptul la viaţă Românilor de pretutindeni, singura viaţă care are preţ pentru noi toţi.

Sus inimile şi strânşi uniţi împrejurul steagului acoperit de glorie prin vitejia ostaşilor, să nu iasă din piepturile noastre decât un singur strigăt: „Înainte pentru România Mare"!

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală Ferdinand, dosar 3/1917, f. 1-2]

***31.* 15/28 august 1917, Paris, Scrisoarea semnată de generalul Louis Hallouin, în numele ministrului de război, adresată preşedintelui Consiliului de Miniştri şi ministru al afacerilor străine, privind greutăţile întâmpinate de Franţa în aprovizionarea României cu material militar pentru refacerea armatei sale**

Paris, 28 Août 1917

Le Ministre de la Guerre à Monsieur le Président du Conseil (Cabinet du Ministre des Affaires Etrangères)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Par une communication aux quatre Ministres de l'Entente et au chargé d'affaires des Etats-Unis à Jassy (télégramme no. 450 du 17 Août de M. de Saint-Aulaire), le Président du Conseil des Ministres roumain a demandé le concours des Puissances alliées pour la reconstitution de l'armée roumaine gravement éprouvée par la lutte qu'elle soutient victorieusement. Monsieur Bratiano suggère que la Roumanie devrait être mise en mesure de recevoir par la voie ferrée de Vladivostock du matériel de guerre fourni par l'Amérique. L'intérêt que présentent la réorganisation, le recomplétement et l'entretien de l'armée roumaine est pleinement reconnu par les Puissances alliées. La France notamment n'a jamais marchandé son concours en cadres et en matériel. La Mission française a eu sa large part dans les succès qui vient de couronner la résistance roumaine. Elle continuera dans cette voie; mais il ne faut pas se dissimuler que ses efforts se heurtent aux obstacles résultant d'une part de l'insuffisance du tonnage et, d'autre part, de l'exploitation défectueuse des chemins de fer russes, de l'anarchie qui règne dans les réseaux et du mauvais état du matériel roulant. Vous estimerez sans doute utile de communiquer les indications ci-dessus à M. de Saint-Aulaire, afin que notre Ministre soit en mesure d'exposer au Gouvernement roumain les raisons pour lesquelles la France se trouve gênée pour augmenter autant qu'elle le voudrait l'importance de ses expéditions de matériel sur la Roumanie.

Le Major Général du Groupe de l'Avant, Hallouin

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XII, f. 204-205]

***32*. 16/29 august 1917, Iaşi, Darea de seamă a Misiunii Militare Franceze în România referitoare la planificarea şi desfăşurarea operațiilor pe frontul român**

Mission Militaire Française en Roumanie, 16/29 Août 1917
Opérations offensives du front roumain en Juin 1917

I. But general des operations

Lorsque, poussé par le Ministre Kerensky, le front oriental prit cette offensive dont le début s'annonçait si brillant, le Chef des Armées du front roumain décida, de son côté, de tenter d'importantes opérations. Il disposait pour cela des 9 me, 4 me, 6 me Armées russes et des I ère et 2 me Armées roumaines. Cex deux Armées roumaines – 10 divisions – remises des terribles épreuves de la retraite et des épidémies de l'hiver, complètement instruites et possédant un armement identique à celui des D.I. du front occidental, attendaient avec un moral élevé l'occasion d'engager de nouvelles luttes et d'arracher à l'ennemi une partie du sol roumain. Le but des opérations prévues par le Général Tscherbatscheff et approuvé par S.M. le Roi, était de briser le front ennemi d'une poussé brutale dans le secteur de la tête de pont de Maicanesti à Corbul, et, la brêche une fois produite, de l'élargir vigoureusement en poussant sur Focsani d'une part, sur Braila de l'autre. Cette action principale était réservée à la Iere Armée roumaine (6 divisions) et à la VIe armée russe. En même temps, précédant de quelques heures l'attaque principale, la IIe Armée roumaine – 4 divisions – de concert avec la IVe armée russe, devait faire une diversion ayant pour axe Manesti-Barcesti et atteindre si possible la vallée de la Putna qui servait de voie de communication principale à l'ennemi. Enfin, la IXe armée russe, par des actions locales, devait fixer l'ennemi qui lui était opposé. L'ordre d'opération donné par le Général Tscherbatscheff était le suivant:

17 Mai 1917, No. 046

1. Dans le but de ne pas permettre à l'ennemi de transporter des forces de notre front, il a été décidé de prendre l'offensive. Le premier but à atteindre pour les Armées du Front Roumain est d'anéantir l'ennemi qui se trouve dans la région de Focsani.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2. 9 me Armée, par une série d'actions offensives locales, fixera l'ennemi qui lui este opposé, afin de lui interdire de transporter des unités dans la zone de notre actio principale. Le commandant de la 9me armée préparera le retrait du front d'une ou de deux divisions d'infanterie pour les mettre en réserve, afin que, en cas de rupture du front ennemi, il soit possible de développer un premier succès obtenu.

3. 2 me Armée roumaine attaquera l'ennemi de façon à porter un coup violent par son aile gauche et à s'emparer de la cote 625, au sud de Racoasa, pour permettre de couvrir l'attaque de l'aile droite de la 4me armée. L'objectif suivant sera d'atteindre la ligne de la vallée de la Putna.

4. 4 me Armée fixera l'ennemi sur tout son front et rompra par son aile droite la position ennemie dans le secteur, à partir de Dealul Satului au NO de Voloscani, jusqu'au village Burca, inclusivement. Le premier succès obtenu, poussera dans la direction générale de Bolotesti-Focsani. L'objectif suivant de l'armée sera d'atteindre la ligne de la rivière Milcovul afin de porter un coup décisif, avec le concours de la Iere Armée roumaine, à l'ennemi occupant la région de Focsani.

5. I ère Armée roumaine occupera le secteur de Movilenii de Jos, exclus, jusqu ;à la cote 20 incluse, 1 km SE de Grangeni, et rompre le front ennemi dans le secteur Podul Huroia-Olaneasca inclus. L'objectif suivant sera, par une attaque décisive dans la direction générale de Ramnicul Sarat, d'amener, par un coup violent en arrière la déroute de l'ennemi qui se trouve dans la région de Focsani.

6. 6 me Armée rompra, par sa droite, le front ennemi dans le secteur Olaneasca, exclus – Maxinenii – Latinul, en liaison étroite avec la Iere Armée roumaine. Elle devra ensuite élargir la brêche dans la direction Racovita-Traian, pour couvrir la manœuvre de la Iere Armée roumaine. Elle mettra un Corps d'Armée en réserve du front dans la région Cuca-Gagul-Foltesti.

7. Réserve du front. Outre le Corps d'Armée ci-dessus indiqué, seront en réserve le 3me Corps de cavalerie et la Iere division de cavalerie de Cosaques Terskaia, qui seront désormais à ma disposition, dans les régions qu'ils occupent.

8. Réserve de la Stavka. Le Corps d'Armée qui était retiré par la 9 me Armée dans la région de Comanesti-Ocna.

II. Opérations particulières à la II e Armée roumaine

1. En exécution de l'ordre ci-dessus, le Général commandant la IIe Armée roumaine donne l'ordre d'opération suivant: Le Commandant en Chef du front roumain a décidé une action offensive sur tout le front, dans un double but: d'immobiliser toutes les forces de l'ennemi se trouvant en face de ce front, et de percer les lignes de défense de l'ennemi dans le secteur de Namoloasa. La IIe Armée est chargée de contribuer indirectement au percement du secteur de Namoloasa ayant comme objectif la vallée de la Putna. Pour la réalisation de cette mission, on prendra les dispositions suivantes:

Extension du front d'action. L'action se développera avec toute l'intensité possible sur le front entier de l'Armée, c'est-à-dire du flanc droit de la 8me division sur la hauteur Arsita Mocanului, jusqu'au flanc gauche de la 3me division, lisière ouest du village de Racoasa. Sur le front entier de la 8me division et sur celui de la 6me division, jusqu'à Intarcatoarea, l'action aura directement le but de fixer toutes les forces ennemies qui se trouvent en face, et de repousser tout essai d'attaque de la part de l'ennemi sur un point quelconque dans cette portion du front. De Intarcatoarea jusqu'à Racoasa inclusivement, l'action devra être offensive, mettant à contribution tous les moyens disponibles pour percer les lignes ennemies entre Intarcatoarea et Marasti. Objectifs de la première phase de l'action offensive de l'Armée: Le premier objectif à atteindre sera, pour la 6me division, d'atteindre le sommet D. Ft. Puturoasa, et pour la 3me division, la ligne Susitei de la Dealul Mare (N. Campurile) jusqu'à Racoasa. Pour

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

le développement ultérieur de l'offensive, il sera donné des ordres en temps utile, au cours même de l'action.

Groupement des forces, commandement. Au moment où commencera l'action, le front de l'armée sera divisé en deux secteurs. Dans le secteur de droite, Arsita Mocanului – Intarcatoarea seront dans l'action des troupes de la 8me division et une brigade d'infanterie de la 6me division, sous le commandement du général Valeanu Gheorghe[1], commandant le 4me Corps d'Armée. Dans le secteur de gauche opéreront les troupes divisions 1 et 3 en entier, et celles des la 6me division, moins 1 brigade d'infanterie, sous le commandement du général Vaitoianu Arthur, commandant le II Corps d'Armée. L'infanterie de la Iere division restera cependant depuis le début, à la disposition directe du soussigné et ne rentrera dans la composition des troupes d'attaque que sur ordre spécial. Le commandant du 4me Corps devra constituer une réserve générale de son secteur d'au moins 3 bataillons. La 2me brigade de Calarasi se trouvera dans la région Radeana-Garbovanu à la disposition directe du soussigné.

Distribution de l'artillerie, commandement. L'artillerie suivante est destinée au secteur d'attaque: les brigades d'artillerie entières de même que l'artillerie de petit calibre des divisions 1, 3 et 6. Toutes les batteries d'artillerie lourde de l'armée soit une batterie d'obusiers de 150, 2 batteries russes de 152,4, 4 batteries de 120, 2 batteries de 105. Les batteries de mortiers de tranchée (y compris les batteries Aasen) des divisions 1, 3, 6 et 8; 2 groupes d'artillerie de montagne. Cette artillerie sera répartie et distribuée sur les bases du projet établi d'un commun accord entre le commandant du 2me CA et l'inspecteur de l'artillerie de l'armée. Les batteries seront réparties en:

– batteries ayant mission de contrebattre l'artillerie ennemie
– batteries de destruction
– batteries d'accompagnement.

Parmi ces dernières, seront les batteries de montagne et une partie des batteries de la Iere division, à ce destinées spécialement, et qui devront être mises en mesure de pouvoir se porter en avant avec assurance et en temps utile. Les mortiers de tranchée seront distribués en face de la portion Marasti-Incarcatoarea du secteur d'attaque. Le commandant du 4me CA répartira l'artillerie de la 8me division sur le front entier du secteur Arsita Mocanului – Incarcatoarea, de telle sorte que les batteries d'obusiers contribuent au bombardement des positions qui seront attaqués par le centre et la gauche de la 6me division.

Travaux préliminaires. Tous les travaux en vue du commencement et du développement de l'action offensive, tels que reconnaissance de la situation de l'ennemi, préparation des positions de départ des troupes d'attaque, places de rassemblement. Abris pour les réserves, chemins pour les mouvements de l'artillerie et de l'infanterie, dépôts de matériel pour les nouvelles positions, etc… seront faits conformément aux A, B, C et D des „Instructions pour l'organisation, la défense et l'attaque des positions fortifiées” (pages 4 à 14).

2. Groupement détaillé des forces de la II me Armée

Secteur defensif

a. VIIIe division: 14 bataillons, 8 batt. Camp. 75 (32 pièces), 2 batt. 53 (16 pièces), canons longs 105 et 120 (2 pièces). Total 50 pièces, 2 escadrons.

[1] Gheorghe Văleanu (Vălleanu) (1864-1948), absolvent al Şcolii Militare din Bucureşti, al Şcolii Politehnice din Paris şi al Şcolii de Artilerie din Fontainebleau, Franţa, a devenit general de brigadă la 1 aprilie 1912. În vara anului 1916 a fost învestit comandant al Cetăţii Bucureşti. După intrarea în război a comandat Divizia 1 Infanterie şi Corpul 1 Armată (august-septembrie 1916), apoi a condus Direcţia Superioară a Fortificaţiilor (noiembrie 1916-ianuarie 1917) şi a fost comandant al Corpului 1 Armată – P.S. (ianuarie-iunie 1917). În perioada iunie-august 1917 a comandat Corpul 4 Armată, apoi Corpul 2 Armată (august 1917-februarie 1918). În 1918 a fost avansat general de divizie, dar în acelaşi an a trecut în rezervă şi s-a înscris în Liga Poporului, devenită în primăvară Partidul Poporului, condus de Alexandru Averescu, fostul său comandant. A fost ministru al Lucrărilor Publice (1920) şi al Comunicaţiilor (1921).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

b. XIe brigade infanterie: 5 bataillons, 1 batt. camp. (4 pièces), 2 batt. Obusierc (8 pièces).

Secteur offensif:

a. VI eme division: 9 bataillons, 2 batt. Camp. longs 105 (7 pièces), 9 batt. camp. 75 (35 pièces), 1 batt. 53 (8 pièces), 2 obusiers (8 pièces), 1 ½ mort. 58 (12 pièces), ½ batt. Obus. Aasen (12 pièces). Total 83 pièces.

b. III eme division: 17 bataillons, 18 batt. camp. 75 (72 pièces), 2 batt. 53 (16 pièces), 4 batt. obusiers (16 pièces), 2 ½ mort. 58 (20 pièces), 2 ½ batt. Obus. Aasen (20 pièces), 4 batt. C. 120 (15 pièces), 1 batt. Obus. 150 (4 pièces), 2 batt. Obus. Russes 152,4 (8 pièces). Total 171 pièces, 2 escadrons.

Réserve d'armée:

a. I ère division: 14 bataillons, 4 batteries de montagne (16 pièces), 2 escadrons.

b. 2 me brigade Calarasi: 8 escadrons.

3. Composition des forces ennemies

En face du secteur offensif de la IIeme Armée roumaine et de la IVe armée russe, l'ennemi disposait des forces suivantes: 217me et 218me divisions allemandes, Iere division de cavalerie autrichienne, brigade 8 de montagne autrichienne, 71me division autrichienne.

4. Développement des opérations

Les travaux préparatoires destinés à rapprocher les tranchées russo-roumaines des positions ennemies sont commencées à la fin de mois de juin vieux style. Le début des opérations est fixé au 22 juillet (n.s.). La préparation d'artillerie commence intense ce jour à midi et est menée de telle sorte que le 23 juillet à 20 heures, les reconnaissances d'infanterie et les photographies d'avions indiquent que la première ligne ennemie est suffisamment détruite et que des passages et brèches nombreux existent dans tous les réseaux. Dans le secteur défensif, le bombardement commence à 10 heures, destiné seulement à maintenir l'ennemi en place et à le laisser dans l'incertitude sur les intentions du Commandement roumain.

23 Juillet. Dans la nuit du 23 au 24 juillet, les troupes sont amenées sur la position de départ; le détail est indiqué sur le croquis no. 2 ci-joint. A 4 heures du matin, les régiments roumains débouchent brillement et enlèvent d'un seul élan la position ennemie entre Marasti et Poiana Incarcatoarea. Dans le secteur défensif, le bombardement continue intermittent. L'ennemi réagit à 16 heures 30 sur le flanc droit de la 12me brigade d'infanterie. Une vive réponse de la 6me division permet de maintenir le terrain gagné. A 23 heures, le front des 1ere et 3me divisions d'attaque atteint la ligne suivante: cotes 590- 622-452-420- Fundul Cecatoarei. Au cours de la nuit, réaction très faible de l'ennemi sur les cotes 711-660-670. Le résultat extrêmement brillant obtenu dans cette première journée de lutte n'avait coûté aux divisions roumaines que des pertes extrêmement légères, et faisait tomber entre les mains des Roumains un butin important. La même journée, le VIII C.A. russe enlevait la première ligne ennemie entre Racoasa et Irestii.

25 Juillet. Les patrouilles envoyées dans le secteur défensif constatent que l'ennemi a évacué ses tranchées de première ligne. Celles-ci sont occupées immédiatement par les troupes roumaines. Dans le secteur offensif, l'ennemi exécute un mouvement de retraite; serré de près par les Roumains, il se replie précipitamment et en désordre sur certains points, brûle le dépôt de Campurile et ne s'arrête que sur la cote 506 (Dealul Carpilist) et sur le Dealul Arsitei. Les divisions roumaines s'emparent de Campurile. Dans la soirée, le 2me CA atteint la ligne Dealul Boului – Rachitasul – Dealul La Chiva – cote 827 – cote 442, sur laquelle l'ennemi avait, dès le moi de Mai, préparé une ligne de résistance. Le 4me CA se met à l'alignement vers Dealul Arsitei, Dealul Fundul Largutei et Dealul Teharaie.

26 Juillet. A cette date, le G.Q.G. voir se confirmer les désastres de Bukovine et de Galicie et le repli des troupes russes vers Czernovitz et vers Kamenetz Podolsk. Ce mouvement de retraite qui commence à compromettre gravement le nord de la Moldavie décide le Commandement

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Russo-Roumain à arrêter l'offensive sur tout le front. A la Iere Armée roumaine et à la VIme armée russe, sur le point de s'élancer à l'assaut après une préparation d'artillerie extrêmement efficace, se voient contraintes à abandonner le succès tout proche et à rester sur la défensive. La IIeme armée roumaine reçoit l'ordre d'arrêter sa marche en avant et de s'organiser elle-même défensivement. Toutefois, pour ne pas laisser vain le magnifique succès obtenu, et pour profiter au repli de l'ennemi, l'Armée est autorisée à s'établir sur la ligne qui lui parait la plus avantageuse, d'une part pour sa propre résistance, et d'autre part pour gêner le plus l'ennemi. Cette ligne la plus favorable est jalonnée par le Magura Casinului – Muntele Seciul – cote 1171 – Sboina Neagra – Tiua Neagra – Tiua Golase – Tulnici – Barcestii – Valea Sarei. Atteindre cette ligne est le but des opération des jours suivants. Dans la journée du 26 Juillet, les divisions roumaines, après un violent combat, achèvent d'occuper solidement Dealul Arsitei à D. Fundul Largutei au point de jonction des 6me et 8me divisions. Dans la soirée, les troupes de la 8me division avancent sur les deux rives du Casin pour occuper les positions abandonnées par l'ennemi que les observateurs signalent en retraite vers la frontière. Dans le secteur offensif, l'ennemi bombarde par intermittence tout le front. Il a miné la route de Soveja. A la fin de la journée, l'élan des troupes roumaines avait élargi la brèche faite dans le front ennemi et permis d'occuper toutes ses positions défensives sur un front de 30 kilomètres et une profondeur de 15. Un bataillon avancé pénétrait dans Soveja et y faisait plus de 1000 prisonniers.

27 Juillet. Dans la nuit, l'ennemi en retraite ne manifeste son activité que par des feux d'infanterie et d'artillerie. Dans le secteur du nord, les troupes de la 8me division maintiennent le contact et occupent les tranchées du front Arsita Mocanului – D. Pietrisului – Valea Casin faisant encore des prisonniers. Mais le 40me Corps russe a droite, dont on attend l'action, reste immobile. Dans le secteur offensif, les troupes de la 1ere division et de la 3me continuent à poursuivre l'ennemi qui ne résiste que sur certains points, notamment à l'extrême gauche, sur la rive gauche de la Putna. Après un violent bombardement, il est délogé des hauteurs de cette rive, à D. Barbaraia – D. Frasinet – Cotes 647 -500, à l'ouest et à l'est de Valea Sarei. De fortes reconnaissances pourvues de mitrailleuses passent sur la rive droite de la Putna, suivies bientôt par des éléments plus importants chargés de nettoyer la région Coza Barcesti. La ligne fixée par le Commandement était presque atteinte dès ce jour. Les opérations des 28, 29 et 30 Juillet exécutées par les 6me et 8me divisions auront pour but de s'emparer de Magura Casinului, point dominant de la région et du Cornul Magurei, sur lequel l'ennemi résiste avec acharnement. L'objectif est atteint le 30 Juillet. Les troupes de la 8me division parviennent à tourner les positions et à les prendre à revers. Dès cette date, l'armée s'organise sur ses positions remet de l'ordre dans les unités et se prépare en tous points à la défensive.

5. Résultats obtenus

En quelques jours, 4 divisions roumaines aidées au début par deux divisions russes, étaient donc parvenues à briser le front ennemi sur 30 kilomètres de largeur et à provoquer sa retraite jusque vers la frontière. Le butin capturé était considérable: 4000 prisonniers et 45 canons, une grande quantité d'approvisionnements de toutes sortes, munitions, vivres, installations de TSF, etc. L'élan des troupes avait été remarquable. Toutes possédaient un allant et un esprit d'offensive qui fit l'admiration des officiers français détachés près d'elles. Cette puissante offensive de l'Armée roumaine est une révélation pour l'ennemi qui, très au courant des terribles épreuves supportées durant l'hiver par elle, ne pouvait s'attendre à semblable résurrection. Etant donné le magnifique succès obtenu sur ce secteur d'importance secondaire et disposant de peu de moyens, que ne pouvait-on espérer dans le secteur d'attaque principale, au sud de la bouche du Sereth, où la Iere Armée roumaine et la VI me armée russe disposaient d'un matériel d'artillerie considérable et où, au dire des prisonniers ennemis, la préparation d'artillerie, minutieusement poussée, avait rasé complètement les deux seules lignes de défense de l'adversaire. L'élan des troupes roumaines est d'ailleurs mis pleinement en valeur à l'heure présente par la bataille de Marasesti où, dès leur apparition sur le lieu de combat, l'ennemi

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

n'est pas parvenu à gagner un seul pouce de terrain, malgré des pertes considérables et l'engagement successif de 12 divisions dont 10 allemandes.

[S.A.N.I.C, fond Microfilme Franța, rola 317, c. 797-807]

33. 29 august/11 septembrie 1917, Însemnări ale lui Gheorghe I. Brătianu despre confruntările de la Cireşoaia

29 August

De la ambulanța Diviziei I, lângă Mosoare, unde un cunoscut ziarist, care şi-a adus aminte că mai e şi doctor, mi-a înnoit pansamentul, am mers mai departe cu o camionetă sanitară. Drum greu, în lumina asfințitului, prin ruinele Târgului Ocnei, cu teama ochitorului vrăjmaş de pe Coşna, care poate oricând să ne țintească, cu gemătul neîntrerupt al unui greu rănit, întins pe targă înlăuntrul camionetei şi scuturat fără milă de hopurile şoselii stricate. În gară, la Oneşti, triajul a sute de răniți cari se îngrămădesc mereu; un elev plutonier, cu piciorul sfărâmat, reclamă cu disperare să fie aşezat cu ofițerii. Norocul mă îndreaptă spre trenul sanitar care va porni chiar astă-seară.

Iată-mă aşezat, cu alții mai uşor răniți, în vagonul încăpător, cu paturi pregătite şi curate. Infirmiere elegante şi grăbite trec lângă noi. Trenul porneşte încet: prin Adjudul bombardat de aeroplane, îi va trebui douăzeci şi patru de ore să ajungă de la Oneşti la Bacău. Țara s-a micşorat, dar drumurile s-au lungit.

Am regăsit câțiva prieteni. Se schimbă impresii şi amintiri. Una din ele mă izbeşte prin tragedia nemărturisită ce o cuprinde. Iată povestirea, aşa cum am aflat-o şi eu, în uruitul roților spitalului nostru rătăcitor.

Ultimul asalt, la Cireşoaia, a fost extrem de greu şi de sângeros. Prin desişul nepătruns al pădurii, pregătirea artileriei nu s-a putut face îndeajuns, iar când infanteria a pornit la ora hotărâtă, rețelele de sârmă erau întregi şi mitralierele dușmane neatinse. Pe frontul regimentului din Bacău, una din ele, cu deosebire, secera cumplit. În jurul ei câțiva honvezi bine adăpostiți şi îndărătnici opreau în loc înaintarea. Zeci de oameni, ofițeri din cei mai viteji, au căzut pradă tragerii ucigătoare a acestei maşini infernale. În sfârşit, un grup mai norocos, călăuzit de un sergent hotărât, întoarce poziția; sub loviturile lor, apărătorii se prăbuşesc peste mitraliera înțepenită. A mai rămas totuşi unul: ridică mâinile spre cer şi strigă prin larma care îi înconjoară: „Nu dați, fraților, că şi eu mi-s Român!" Sergentul însă nu-şi mai stăpâneşte furia: „Acu ți-ai adus aminte că eşti Român!" îi răspunde cu o înjurătură zdravănă. Şi granata aruncată cu sete sfărâmă în bucăți mitraliera şi pe apărătorul ei. Dintre toate tragediile uriaşei încăierări, nu este oare aceasta cea mai sfâşietoare?

[Gheorghe I. Brătianu, *op.cit*., p. 139-141]

34. 1919, Notații ale lui Eugen Lovinescu[1] despre bătălia de la Mărăşeşti

Ca printr-o veche consfințire istorică, războiul ne-a curmat țara în două prin linia Siretului, la care nu se gândise nimeni înainte. Fortificațiile de la Năməloasa-Galați trecuseră demult în galeria curiozităților strategice.

[1] Eugen Lovinescu (1881-1943), personalitate de prestigiu a culturii române. Critic şi istoric literar, scriitor, memorialist şi sociolog al culturii. Între lucrările sale cele mai importante se înscriu *Istoria civilizației române moderne* (1924-1925), în trei volume, care a generat o amplă dezbatere; *Istoria literaturii române contemporane (1926-1929, 1937), Memorii*, I, II, III (1930, 1932, 1937); *Aqua forte* etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Războiul le-a dat totuşi o ciudată realitate inversă: în loc să ne apere dinspre nord au trebuit să apere din sud...

Ne urmăreşte, desigur, o fatalitate istorică. Şase veacuri această ciudată linie imaginară, care nu are nicio realitate geografică, a rupt trupul neamului nostru de dincoace de Carpaţi în două frânturi tragice....

Un searbăd pârâu ne-a curmat cu un brâu secular. Aceeaşi fatalitate, acum salutară, şi în războiul de ieri. Ca prin farmec, toată suflarea combatantă a ţării s-a retras îndărătul aceleiaşi linii imaginare. Ne-am găsit iarăşi despărţiţi în două, sub privirea rapace a celor doi vulturi. Păream destinaţi să cădem sub gheara vecinilor hrăpăreţi. Ceea ce nu putuseră face veacuri de cotropire şi de încălecare a atâtor neamuri barbare era să se înfăptuiască în doi ani de războiul ce ne retezaseră salutar prin acelaşi fir subţire al liniei Siretului.

*
* *

Şi totuşi linia Siretului a rezistat.

Minunea de la Marna s-a întâmplat şi la noi[1]. La început, nu prin puterile noastre sleite de dezastrul retragerii, dar mai pe urmă, printr-o refacere, care poate fi privită, într-adevăr, ca un miracol... Minunea noastră s-a întâmplat la Siret. Şi niciodată nu cred că sufletele româneşti să fi fost mai tragic legate de o linie bizară de sate şi pâraie, ceea ce pornea din josul Galaţilor pentru a se ridica de deasupra Focşanilor, Odobeştilor şi a Sovejei. Luni de zile am stat cu ochii pironiţi pe harta războiului. Ce destin ne fixase încă o dată de această parte a Siretului? Sunt puteri oarbe ce planează, implacabil, deasupra noastră... Duşmanul se apropia nestânjenit. Ai fi crezut că întreaga ţară se va prăbuşi sub lovitura lui. Şi, deodată, această oprire neaşteptată în faţa unui zid, pe care nimeni nu te făcea să-l crezi de netrecut.

*
* *

Iată cum linia Siretului a venit să răzbune veacurile de despărţire arbitrară. Ne-a despărţit de data aceasta de duşman. Jumătate din ţară a căzut; fiinţa legală a ţării a rămas slobodă dincolo de malul ridicat al râului... Hula trecutului se întoarce în slavă. Din funia ce gâtuie a devenit brâului de foc şi de aur: puncte de infern şi de glorie, sate cuprinse în vâlvătaia incendiilor şi a slavei, pâraie înroşite, şi imensul rug al Mărăşeştilor, pe care neamul românesc, recules din prima zguduire a războiului, l-a înălţat ca pe un ex-voto al aspiraţiilor lui; salbă de pietre, scăpărând deodată la irizarea obuzelor; calvar al idealului naţional; cale lactee a faptelor noastre eroice... Iată linia Siretului... Nu trebuie s-o uităm niciodată. De aceea să se facă tot ce se poate face, pentru a fixa prin monumente, prin conservare de ruine, prin comemorări această linie hotărâtoare de puncte luminoase.

[Eugen Lovinescu, *În cumpăna vremei, Note de război*, Editura Librăriei Socec&Co, Soc. anonimă, 1919, *op.cit.*, p. 74-76]

[1] Este vorba de prima bătălie de la Marna (3-9 septembrie 1914) care a oprit ofensiva armatei germane şi a stabilizat situaţia pe frontul occidental.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***35.* 1920, Extras din lucrarea generalului Curt von Morgen[1], *Meiner truppen Heldenkämpfe* (*Luptele eroice ale trupelor mele*), referitoare la bătălia de la Mărăşeşti şi comportarea trupelor române**

...La 21 iunie 1917 s-a transmis ruşilor prin radio o propunere de pace pe principiul „nicio anexiune, nicio despăgubire" şi această ofertă a fost tipărită şi răspândită în tranşeele lor. S-a instituit un adevărat trafic poştal între linii cu cutii de scrisori care noaptea erau umplute şi golite. Cu toate acestea comportamentul ruşilor a continuat să fie ostil. Aveam chiar impresia că plănuiau un atac asupra Brăilei sau la Fundeni[2]. În vreme ce iniţial în România aceste planuri nu au fost duse la îndeplinire, un atac s-a produs cu toate forţele pe teatrul de operaţiuni galiţian. Generalul Brusilov a repurtat o mare victorie asupra austriecilor care au fost daţi înapoi 15 km şi au pierdut oraşul Halici[3], capitala Galiţiei.

Lovitura de la nord de Focşani – august 1917. Pentru a termina odată pentru totdeauna cu ruşii şi cu românii şi pentru a permite trupelor germane şi austriece ocupate cu ei să fie trimise pe teatrele de operaţiuni din vest, respectiv sud-vest[4], Înaltul Comandament a dat ordin ca în luna august să se treacă la ofensivă în România.

Iniţial a fost plănuit un atac asupra localităţii Fundeni. Eu trebuia ca acolo să forţez trecerea peste Siret cu Diviziile 109, 115, 216 de Infanterie, cu Divizia 76 Infanterie de rezervă şi o divizie bulgară şi să împing liniile inamice spre nord. Pregătirile pentru această operaţiune erau deja încheiate când s-a produs un eveniment care a dat peste cap acest plan. La aripa dreaptă a armatei vecine, Armata 1 austriacă, pe cursul superior al Şuşiţei, puternice forţe ruseşti şi române au trecut la ofensivă. Ameninţau să străpungă poziţiile noastre de pe Putna şi Siret. O parte din forţele pregătite pentru atac [la Fundeni] au fost trimise în locul ameninţat, altă parte în zona Focşaniului. În pofida părerilor contrarii susţinute de mine ca după zăgăzuirea pătrunderii inamice să se păstreze direcţia de atac hotărâtă iniţial, s-a decis ca baza atacului să fie deplasată la Focşani. Lovitura trebuia dată de aici înspre nord, spre Adjudul Nou, cu intenţia de a-l izola pe inamicul pătruns şi de a zdruncina frontul românesc din pădurile Carpaţilor. Eu am arătat că un atac peste Siret, în adâncimea poziţiilor inamice, este mai eficient şi că printr-un atac spre nord, de-a lungul malului vestic al Siretului, flancat de malul de răsărit, mult mai înalt, cu greu ar reuşi izolarea inamicului. Zadarnic. Nu s-a mai revenit asupra direcţiei

[1] Curt von Morgen (1858-1928) a fost un general german care s-a ilustrat în timpul Primului Război Mondial. Ca ofiţer a participat la o serie de expediţii coloniale germane în Camerun, în anii 1890-1893, pe care le-a descris chiar la vremea respectivă într-o lucrare intitulată *Durch Kamerun von Süd nach Nord*. În anii 1897-1898 a fost ataşat militar la Constantinopol. A trecut şi prin Bucureşti, fiind primit de către regele Carol I. La izbucnirea Primului Război Mondial, Morgen a fost numit comandant al *Diviziei 3 Rezervă*, la 2 august 1914. La 19 august 1914 a fost înaintat la gradul de general-locotenent, la Danzig. Divizia condusă de Morgen a făcut parte din compunerea Armatei 8, având un rol important în câştigarea bătăliei de la Tannenberg (26-31 august 1914), precum şi a primei bătălii de la Lacurile Mazuriene (9-14 septembrie 1914). La 8 noiembrie 1914 a fost numit comandantul Corpului 1 Rezervă care a intrat în compunerea Armatei 9 în septembrie 1914, participând la Bătălia de la Łódź şi la războiul de tranşee de la Rawka şi pe Bzura. Din septembrie 1916, Corpul 1 Rezervă a participat la campania împotriva României, în cadrul Armatei 9, condusă de generalul Erich von Falkenhayn. Acesta a sprijinit acţiunile de luptă ale Armatei 1 austro-ungare în luptele din bazinul mijlociu al Mureşului, în bătălia de la Braşov, din 7-9 octombrie 1916, bătălia de pe Valea Prahovei şi în bătălia din zona Bran-Câmpulung. La sfârşitul lui noiembrie 1916, trupele sale au trecut Carpaţii în zona culoarului Rucăr-Bran, au ocupat oraşul Câmpulung continuând înaintarea spre sud, ajungând la începutul lunii decembrie 1916 la Ploieşti. În vara anului 1917 Corpul 1 Rezervă condus de Morgen a participat la bătălia de la Mărăşeşti. La 24 august 1918 a fost mutat pe frontul de vest unde a preluat conducerea Corpului 14 Rezervă. După război şi-a prezentat demisia din armată, care i-a fost acceptată începând cu 9 ianuarie 1919. Pe 11 februarie 1920 a fost înaintat la gradul de general de infanterie, cu efect de la 9 ianuarie 1919.

[2] Astăzi comuna Fundeni, judetul Galaţi.

[3] Astăzi oraş din Ucraina, centru administrativ al raionului omonim din regiunea Ivano-Frankivsk.

[4] Frontul din nordul Italiei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

schimbate a atacului şi doar s-a permis ca pe malul de est al Siretului, la nord-est de Focşani, să se facă un cap de pod, cu rol de acoperire de flanc.

Dificultatea operațiunii încredințate Corpului 1 de rezervă se afla în mişcarea de atac pe care trebuia să o execute, dublă şi excentrică, anume: una înspre nord-est pentru cucerirea unui cap de pod în direcția Tecuci şi una înspre nord pentru a ajunge pe linia Cosmeşti-Mărăşeşti-Panciu, şi mai departe în pătrunderea spre nord pentru a oferi acoperirea cu artilerie care se aştepta de pe malul de est al Siretului. În vederea atacului Corpului 1 de rezervă i s-au pus la dispoziție în afară de diviziile din care era format (216, 12 bavareză şi 89 de Infanterie) mai întâi Divizia 76 Infanterie de rezervă, apoi încă şase batalioane landsturm[1] pentru înlocuirea Diviziei 216, care se afla dislocată pe râul Siret între Suraia şi Pădurea Neagra.

Divizia 76 Infanterie de rezervă a fost dislocată între Divizia 12 bavareză şi Divizia 89 Infanterie, Divizia 216 Infanterie dispusă în spatele aripii drepte pentru a fi folosită în caz de nevoie, fie pentru a face față presiunii care urma să fie exercitată asupra acestei aripi, fie pentru a fi ulterior plasată între Divizia 12 bavareză şi Divizia 76 Infanterie de rezervă. Diviziile de Infanterie 115 şi 212 au constituit rezerva armatei la Focşani.

În ziua de 5 august 1917 toate pregătirile fuseseră încheiate şi atacul a fost fixat pentru ziua de 6 august.

După ce în noaptea de 5 spre 6 august Pădurea Neagră a fost bombardată cu proiectile cu gaze toxice, atacul a început în ziua de 6 august la ora 4.30 dimineața printr-un bombardament de nimicire de trei ore cu artilerie şi aruncătoare de mine asupra zonei unde trebuia realizată străpungerea cuprinsă între satele Răduleşti şi peste drum de Făurei. Fix la ora 7 şi 30 Infanteria a pornit la atac. Divizia 12 bavareză a cucerit până la ora 12 satul Răduleşti, pădurea Neagra[2] şi Ciuşlea[3]. Aici însă nu a mai reuşit să treacă peste Siret deoarece podul a fost incendiat de ruşi. Divizia 76 Infanterie de rezervă a trecut şi ea prin toate liniile pozițiilor ruseşti şi, cotind spre stânga a degajat Divizia 89 Infanterie care, împreună cu Divizia 76, a înaintat spre Bizigheşti[4] după ce au luat cu asalt pozițiile inamice dintre Balta Raței şi Făurei. Divizia 216 Infanterie a fost introdusă în breşa care a apărut între Divizia 12 bavareză şi Divizia 76 Infanterie de Rezervă în direcția Străjescu. Au luat cu asalt acest sat în seara zilei de 6 august. Divizia 212 a fost trimisă la Vânători[5], divizia 115 la Făurei.

Din cauza faptului că trecerea prin surprindere peste podul de la Ciuşlea a eşuat, Corpului 1 de rezervă i s-a pus în vedere să forțeze trecerea peste râul Siret în acest loc. Pontoanele care trebuiau să formeze podul au fost duse în Pădurea Neagră în noaptea de 6 spre 7 august şi pregătite acolo. În urma unor ordine venite de la eşalonul superior această operațiune nu s-a mai executat şi s-a ordonat atacul numai înspre nord de-a lungul malului de vest al Siretului.

Misiunile de luptă pentru ziua de 7 august au fost distribuite astfel: Divizia 12 bavareză – menținerea liniei pe Siret între Ciuşlea şi Străjescu[6] ; Divizia 216 – cucerirea satului Doaga, iar diviziile de la aripa stângă trebuiau să ajungă în sectorul râului Şuşița[7]. Divizia 115 trebuia să vină în urma aripii stângi.

În vreme ce toate celelalte divizii şi-au atins obiectivele din ziua aceea, din cauza numeroaselor contraatacuri inamice, Divizia 89 Infanterie nu a reuşit decât cucerirea satului Bizigheşti[8].

[1] Formațiuni de luptă ale armatei germane formate din bărbați cu vârsta cuprinsă între 35 şi 45 de ani.

[2] Pădurea Neagra există şi astăzi la nord de satul Răduleşti.

[3] Astăzi satul Ciuşlea aparține comunei Garoafa, situată în apropiere de Făurei. Lângă Ciuşlea se află o zonă lărgită a râului Siret.

[4] Bizigheşti este un sat care ține tot de comuna Garoafa, străbătut azi de DN2, care duce spre Mărăşeşti.

[5] Greu de înțeles ce vrea să spună Morgen deoarece satul Vânători este la sud de Răduleşti şi Făurei.

[6] Localități unite de drumul secundar 204 E.

[7] De la izvoare spre vărsare, râul Şuşița trece prin următoarele sate: Rucăreni, Dragosloveni, Rotileştii Mari, Câmpuri, Gogoiu, Răcoasa, Varnița, Repedea, Panciu, Satu Nou, Tişița şi Doaga.

[8] Rezultă că obiectivul ar fi fost cucerirea satului Tişița situat mai la nord pe DN2 şi prin care trece râul Şuşița.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Până la 10 august, în pofida intenselor şi numeroaselor contraatacuri inamice şi în pofida celei mai înverşunate apărări a satelor dintre râurile Putna şi Şuşiţa, s-a reuşit depăşirea sectorului Şuşiţa[1]. În plus, Divizia 115 de Infanterie care a fost aruncată în luptă la aripa stângă a putut să înainteze până la Satu Nou[2] şi în felul acesta a creat aripii drepte a Corpului de rezervă 18 posibilitatea de a trece peste râul Putna. Divizia 89 a fost înlocuită cu Divizia 12 bavareză şi aceasta la rândul ei cu Divizia 212. După o serie de contraatacuri violente diviziile angajate în luptă au reuşit să ajungă, la 12 august, pe linia care li se ordonase[3].

Din cauza ameninţării de pe malul stâng al Siretului, pentru continuarea ulterioară a atacului s-a ordonat adoptarea unei dispuneri a trupelor în adâncime la aripa dreaptă. După părerea comandantului Corpului 1 de rezervă o continuare a înaintării nu se putea realiza decât dacă putea fi cucerit capul de pod ameninţat de la Bălţăreţi[4]. Această misiune a fost încredinţată Diviziei 216 Infanterie. După bombardarea cu proiectile cu gaze toxice ale bateriilor inamice de pe malul de est al Siretului şi după un bombardament de baraj asupra capului de pod, la 14 august, ora 7 seara, poziţia inamică a fost atacată dinspre sud şi dinspre vest şi luată cu asalt cu pierderi reduse. Divizia 5 română care apăra acest cap de pod a fost nimicită în mare parte. 3500 de prizonieri, 16 tunuri şi 40 de mitraliere au căzut în mâinile Diviziei 216. Podul de cale ferată de acolo de peste Siret a fost aruncat în aer de către români. Zilele următoare au fost folosite pentru punerea în ordine a unităţilor.

La 19 august, Divizia 76 de Rezervă şi Divizia 12 bavareză au luat cu asalt fabrica de parchet şi gara din sudul oraşului Mărăşeşti, capturând încă 2.200 de prizonieri.

Din Înalt Ordin, atacul ulterior al Corpului 1 de rezervă a fost oprit. Trebuia menţinută linia cucerită.

În luptele grele din august, Corpul 1 de rezervă a cucerit o porţiune de teren de 20 km lungime şi 10 km adâncime care a fost apărată de inamic cu cea mai mare înverşunare şi care a trebuit smulsă pas cu pas. Legătura atât de importantă pentru inamic între malul de est şi cel de vest al Siterului, calea ferată Tecuci-Mărăşeşti, a fost tăiată. Trei divizii ruseşti şi trei divizii româneşti au fost nimicite şi inamicul a suferit pierderi foarte grele. După numai unul din atacuri, o companie sanitară a îngropat opt sute de ruşi la Pătrăşcani[5]. Prada de război capturată de Corpul 1 de rezervă se ridica la 15 mii de prizonieri, 29 de tunuri şi 118 mitraliere. Rezistenţa inamicului, mai ales a românilor, a fost extrem de îndârjită şi s-a manifestat în 61 (şaizeci şi unu) de contraatacuri în decursul celor 14 zile de luptă. Cele mai multe contraatacuri au fost date la baionetă. În cursul lor s-au produs pierderi grele, în vreme ce atacurile asupra poziţiilor puternic fortificate au cerut doar puţine sacrificii datorită pregătirii excelente de artilerie şi a atacurilor prin surprindere executate de infanterie, precum şi a colaborării admirabile dintre cele două arme.

În pofida rezistenţei înverşunate a inamicului, în pofida focului inamic de artilerie de pe flancuri, de pe malul de est al Siretului, în pofida unei arşiţe cumplite care a ajuns până la 60 de grade la soare, în pofida numeroaselor cazuri de bolnavi de intestine din care majoritatea au continuat să lupte în linia întâi, dorinţa de atac a trupelor a fost admirabilă.

După ce atacul a fost oprit în sectorul de front comandat de mine, la corpul de armată din stânga mea s-a mai făcut o încercare de a[-l] sili pe inamic să se retragă în faţa aripii drepte a Armatei 1 austriece şi în felul acesta să se străpungă frontul din pădurile Carpaţilor. Acest atac

[1] Adică o înaintare de aproximativ 7-8 kilometri!

[2] Sat pe malul stâng al Siretului care face parte din comuna Bălţăreţi, judeţul Galaţi.

[3] Adică pe malul drept al Siretului.

[4] Bălţăreţi, judeţul Galaţi, sat în apropierea căruia se află podul de cale ferată şi rutier de peste Siret. În text, Morgen a scris greşit „Bălţărețul".

[5] Pătrăşcani este un sat în judeţul Vrancea, comuna Ţifeşti, fiind aşezat între satele Bătineşti la vest şi Igeşti la est.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dat în susul dealului a eşuat[1]. Pe tot frontul Armatei 9 s-a trecut din nou la lupte pe poziţii fixe.

Luptele din luna august ne-au adus, ce-i drept, un succes local, dar nu un succes de proporţii, ceea ce a dovedit că românii deveniseră adversari mai respectabili. După ce au avut parte de instruire de şase luni în spatele frontului sub conducerea francezilor, românii s-au bătut mai bine, au fost mai bine conduşi, mai ales artileria şi infanteria au conlucrat mai bine decât la începutul campaniei împotriva României.

[Curt von Morgen, *Meiner Truppen Heldenkämpfe*, Berlin, 1920, p. 121 -126]

36. 1936, Bucureşti, Aprecierile generalului de divizie Nicolae Mihăescu[2] privind cauzele victoriilor armatei române din vara anului 1917

Observaţiuni asupra armatei române din a doua parte a campaniei

Succesele noastre din partea a doua a campaniei, faţă de insuccesele din partea întâiu, se datoresc în primul rând solidei pregătiri a armatei pe zona de refacere şi în al doilea rând complectării a cea mai mare parte din lipsurile ei, cu osebire artilerie grea, mitraliere, puşti-mitraliere, cum şi a întregului material tehnic cu care erau dotate armatele beligerante şi de care noi eram lipsiţi aproape cu desăvârşire.

Trebuie de asemenea adăogat lipsa de ideal a soldaţilor şi chiar a unei bune părţi a ofiţerilor noştri, mai ales a celor din rezervă, cari erau concentraţi de aproape 2 ani fără ca cineva să aibă curajul să le spună, din cauza scrupulurilor oficialităţii noastre, scopul acestei concentrări.

În adevăr, oficialitatea noastră declarând neutralitatea, nu voia sau nu putea să dea pe faţă adevăratele aspiraţiuni naţionale şi să permită astfel pregătirea sufletească a naţiunei şi a oştirei în vederea realizării acestor aspiraţiuni.

Osebit, însăşi pregătirea de război a majorităţii ofiţerilor noştri de rezervă lăsa foarte mult de dorit.

Se ştie, în adevăr, că majoritatea ofiţerilor noştri de rezervă din prima parte a campaniei aproape nu conta ca pregătire militară. Mulţi dintre ei simple grade inferioare – unii chiar simpli soldaţi de rând până în 1913 – fuseseră promovaţi ofiţeri numai pe consideraţia că făcuseră campania din 1913 din Bulgaria şi absolviseră fie liceul, fie o universitate oarecare.

În ce priveşte pe nouii, adică ultimele promoţiuni de ofiţeri de rezervă destinaţi să împlinească numeroasele lipsuri datorită creării de noui unităţi la mobilizare, s-a recurs, pentru complectarea lor la tot felul de expediente, între cari şi la absolvenţii şcoalelor de învăţători în urma unei pregătiri din cele mai superficiale de circa 30-40 zile la regimentele din aceleaşi localităţi cu ele, ceea ce era totuna cu nimic, sau aproape cu nimic.

Cu trupa a fost şi mai rău, căci chiar în ajunul mobilizării s-au vărsat regimentelor toţi amânaţii şi dispensaţii valizi în număr de circa 250-300 oameni de fiecare regiment, fără ca aceşti oameni să fi făcut o singură zi de instrucţiune militară.

În toată durata părţii întâiu a campaniei aceşti oameni, cari în definitiv nu purtau altă vină decât aceea că ştiuse sau putuse să se învârtească după cum era de altfel sistemul ţării – dacă

[1] Referire la bătălia de la Oituz (8-22 august 1917).

[2] N. Mihăescu (1866- ?), general. La declanşarea războiului a comandat Brigada 19 Infanterie din organica Diviziei 10 Infanterie care a luptat în Dobrogea şi apoi în bătălia Bucureştilor. Marea unitate de sub comanda sa a luptat în bătălia de la Mărăşeşti. La 1 ianuarie 1918, Nicolae Mihăescu, avansat general, a primit comanda Diviziei 1 Infanterie. Divizia a fost pusă la dispoziţia Comandamentului Trupelor din Transilvania (15 iunie 1919) pentru ca zece zile mai târziu generalul Mihăescu să fie numit comandant al grupului de nord. Această grupare de forţe a participat la acţiunile militare împotriva armatei Ungariei bolşevice. Generalul Mihăescu a fost numit apoi comandant al etapelor şi guvernator militar al zonei ocupate – 29 iulie 1919-1 aprilie 1920. A. trecut în rezervă în octombrie 1926.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nu toți, dar marea lor majoritate – au fost mai mult o povară pe spinarea bietelor noastre regimente, căci toți aceşti nenorociți formau, pe timpul marşurilor şi mai ales al luptelor, marea majoritate a trenarzilor şi fugarilor, cari populau pădurile, satele şi ascunzătorile şi cari în mod fatal antrenau după ei şi pe unii dintre soldații vechi, mai slabi de înger.

S-a făcut de asemenea o mare greşeală cu batalioanele de miliții formate din contingente bătrâne şi armate cu puşti vechi cu tragere înceată, a căror funcționare era aproape necunoscută sau uitată de majoritatea milițienilor şi chiar a ofițerilor.

Toate aceste formațiuni dispăruseră în partea a doua a campaniei, ceea ce a fost o mare uşurare pentru armată şi conducătorii ei.

Pe zona de refacere, instrucția, disciplina, moralul şi mai ales spiritul de sacrificiu al ofițerilor de rezervă se formaseră şi întăriseră în aşa măsură, încât aceşti ofițeri de rezervă aproape nu se mai deosebeau de camarazii lor activi, lucru care a făcut ca în a doua parte a campaniei marea lor majoritate să poată da dovezi nu numai de eroism şi sacrificiu, dar şi de destoinicie şi aptitudini în conducerea unităților.

Acelaşi lucru se poate spune fără nicio exagerare despre foştii amânați şi dispensați, cari formau de altfel elementul cel mai viguros şi inteligent al oştirei din partea a doua a campaniei. Majoritatea celor mai bravi şi destoinici soldați şi grade inferioare din partea a doua a campaniei o formau tocmai aceşti dispensați şi amânați, instruiți şi pregătiți de noi pe zonele de refacere.

Se poate dar afirma fără teamă de desmințire că armata noastră din partea a doua a campaniei a fost o armată cu totul nouă, care nu mai avea de comun cu armata care luptase în prima parte a campaniei decât doar că purta acelaşi nume şi aceeaşi uniformă, la care se adăogase în plus casca de oțel model francez.

Dacă am scris aci aceste câteva observațiuni, am făcut-o în speranța că conducătorii destinelor neamului nostru şi căpeteniile oştirei noastre de după războiu vor şti să tragă din ele învățăminte pentru viitor.

[Generalul de divizie N. Mihăescu, *Amintiri şi învățăminte din războiul de întregire a neamului 1916-1919*, Tipografia ziarului *Universul*, Bucureşti, 1936, p. 115-117]

37. 1936, Extras din volumul al VI-lea din lucrarea *Ultimul război al Austro-Ungariei*, sub conducerea lui Edmund Glaise-Horstenau[1], referitoare la sfârşitul confruntărilor de pe frontul român

La 22 august 1917, feldmareşalului Mackensen i-a parvenit un ordin de mare însemnătate de la Înaltul Comandament prin care i se cerea ca „deocamdată" să pună capăt ofensivei, pentru că din cauza luptelor grele de pe frontul de vest şi din cauza stării precare a rezervelor din patrie, marele consum de forțe al Armatei 9 nu va putea fi compensat într-un viitor previzibil. La cucerirea Mărăşeştilor trebuia să se renunțe, deoarece luarea în stăpânire a acestei localități nu era o chestiune vitală şi nici nu ar fi permis ca vreo trupă să poată fi trimisă altundeva. Doar Muncelu şi dealul de la nord mai trebuiau câştigate pentru a controla drumul spre Răcoasa. În vederea acestui atac trebuia adunată toată infanteria şi artileria disponibile. Dacă în aceste

[1] Edmund Glaise-Horstenau (27 februarie 1882 la Braunau am Inn-20 iulie 1946), ofițer austro-ungar, ulterior colonel în serviciul de informații al Austriei. Militant activ pentru anexarea Austriei la Germania hitleristă. Cancelar (11-13 martie 1938), ulterior general în SA. Reprezentant al Germaniei în Croația, a înfățişat în rapoartele sale ororile săvârşite de guvernarea lui Ante Pavelic. După război s-a sinucis într-un lagăr de prizonieri de lângă Nürnberg. Studii de istorie la Viena în anii 1919-1921, doctorat în 1934 la München. Autor al mai multor lucrări despre sfârşitul monarhiei austro-ungare, memorialist.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

condiții românii ar ceda în fața amenințării venite de pe două laturi, din partea armatei generalului Eben şi a generalului Gerok, şi ar evacua zona muntoasă, atunci Înaltul Comandament îşi va rezerva decizia dacă să mai continue presiunea exercitată la poalele munților sau dacă acțiunile militare trebuiesc definitiv oprite.

Comandamentul Armatei 1 chibzuise anterior cum ar putea contribui cu propriile-i mijloace la întărirea grupului Gerok pentru a permite continuarea atacului acestui grup împreună cu Armata 9. Cel mai apropiat ajutor a fost indicat ca fiind Corpul 8[1] [...][2] Sporirea cu două mii de puşti a grupului Gerok părea să fie suficientă pentru a da atacul de la fabrica de sticlă [de la Mărăşeşti] în direcția muntelui Caşin. Când Mackensen a comunicat la 23 august arhiducelui Josef[3] că aripa de nord a Armatei 9 va lovi înspre Muncelu probabil la 28 august, lui Gerok i s-a ordonat să fie gata de luptă pentru această zi. Gerok a dat ordin Diviziei 117 de Infanterie să cucerească o înălțime aflată la nord de satul Grozeşti care permitea observatorilor de artilerie români să supravegheze valea până la Herăstrău. Divizia 71 Infanterie trebuia să cucerească panta coborâtoare a dealului Mălaiului. Dacă ar fi primit întăriri serioase de infanterie, Gerok promitea un succes de amploare în adâncimea dispozitivului inamic.

Cu toate acestea, la 24 august, Înaltul Comandament a telegrafiat lui Mackensen şi şefului de stat-major al Grupului de Armate Arhiducele Joseph, general-maiorului von Seeckt, că situația de pe râul Isonzo necesită oprirea luptelor [din Moldova] şi expedierea Corpului Alpin. Şi Divizia 117 Infanterie şi Batalionul Alpin din Württemberg trebuiau scoase de pe frontul românesc. Înaltul Comandament a cerut simultan să i se comunice traseul pozițiilor de durată ale trupelor, dar a cerut să se dea atacul planificat pentru ziua de 28 august. Generalul Seeckt a desemnat ca linie de apărare a Grupului Gerok frontul care fusese deja atins. Acesta trebuia doar între Gurița şi Valea Oituzului puțin împins înainte, ceea ce se potrivea cu planul de atac al Corpului 8 [...]

Numai că aceste planuri nu s-au mai realizat. Înaltul Comandament al armatei austro-ungare a trebuit să acorde toată atenția frontului greu încercat de pe Isonzo. La operațiunile de pe frontul de est care nu ar fi însemnat decât o „îndreptare” a sinuozităților frontului trebuia să se renunțe. [...]

La 27 august, Comandamentul frontului a primit ordinul că Divizia 117 Infanterie trebuia să fie gata pentru trimiterea pe un alt teatru de operațiuni. Până la plecare trebuia să se refacă în spatele frontului Grupului Gerok şi instruită pentru noua misiune.

La 28 august, aripa dreaptă a Diviziei 117 Infanterie a reuşit chiar înainte de plecare să cucerească micul deal de la nord de Grozeşti. În acelaşi timp, la sud de această localitate, o trupă de asalt din Regimentul 5 Infanterie boemian a reuşit să facă vreo câteva zeci de prizonieri români. La Armata 9 a pornit conform planului ultimul atac. Comandantul Corpului 18 de rezervă, general-locotenent Wennninger[4], a atacat cu Corpul alpin şi cu Divizia 216 Infanterie de lângă aripa de sud a Grupului Gerok Muncelul şi Ireşti. Divizia de vânători vieneză şi Divizia 115 Infanterie au acoperit aripa dreaptă a atacului. Lupta a durat mai multe zile deoarece atât Armata 1 română[5], cât şi o parte a armatei lui Averescu au dat contraatacuri puternice. Comandamentul armatei române nu a acceptat cu niciun preț să se ajungă la ruperea frontului. Operațiunea a adus atacatorilor germani pe dealurile de la est de localitățile menționate un

[1] Comandat de generalul Siegmund von Benigni.

[2] Enumerare a unităților militare din zona respectivă.

[3] Arhiducele Joseph August al Austriei (1872-1962), general-colonel austro-ungar (de la 1 noiembrie 1916), ulterior feldmareşal (24 octombrie 1918), de la 6 decembrie 1916 comandantul grupului de armate „Arhiducele Joseph” până la încheierea armistițiului cu România. Ulterior, comandant pe frontul italian.

[4] Karl Wenninger (1861-8 septembrie 1917) general de infanterie bavarez, căzut la datorie pe Dealul Secului.

[5] Comandată de generalul Eremia Grigorescu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

câştig moderat de teren şi peste 1.500 prizonieri, dar nu a exercitat asupra inamicului efectul de amploare urmărit. Semidivizia de vânători a generalului Kalser a fost retrasă treptat de pe front în timp ce vecinii ei din stânga se luptau aprig. Deja la 30 august primele trenuri cu trupe au pornit spre frontul de sud-vest [italian]...

La 3 septembrie, generalul Eben a dat ordin Corpurilor 1 şi 18 de rezervă să oprească atacurile, iar liniile cucerite să fie amenajate pentru un război de poziții de durată. În aceeaşi zi şi generalul Grigorescu a emis un ordin asemănător. După aproape o lună întreagă de lupte neîncetate, cele două bătălii sângeroase dezlănțuite la Focşani [Mărăşeşti] şi pe Valea Oituzului s-au stins. Planul Înaltului Comandament German de a pătrunde în Moldova trecând peste Siret a eşuat în fața rezistenței românilor. Aceştia puteau să consemneze ca rezultat final un succes prin care „bătălia de apărare de la Mărăşeşti" a barat drumul Puterilor Centrale spre supunerea deplină şi cucerirea țării.

Renunțarea la cucerirea Moldovei

[...]

Între timp, arhiducele Joseph a trebuit să vadă din indicațiile care de la fine lui august i-au parvenit şi lui şi feldmareşalului Mackensen că Înaltul Comandament al Puterilor Centrale se îndepărta tot mai mult de planul cuceririi Moldovei. Arhiducele era dispus să se subordoneze lui Oberkommando Ost[1], aşa cum îi declarase telefonic la 1 septembrie şefului Marelui Stat-Major austro-ungar, generalul Arz[2], în cazul în care ar fi primit de la acest comandament forțele militare necesare pentru cucerirea Moldovei, pentru că arhiducele nu era înclinat să renunțe la această operațiune pe care el o considera neapărat necesară pentru asigurarea stăpânirii Bucovinei şi a Transilvaniei. După ce însă la 3 septembrie grupul de armate condus de Mackensen a trecut la defensivă şi arhiducele Joseph a trebuit să-i declare feldmareşalului Kövess[3] la 5 septembrie că având în vedere situația generală trebuie ca deocamdată să se renunțe la toate planurile de ofensivă. Pentru apărarea împotriva aşteptatului atac rusesc asupra Bucovinei, Corpul 26 a fost subordonat grupului de armate Krauss[4], al cărui sector de operațiuni cuprindea acum zona dintre cursurile râurilor Siret şi Moldova.

La aripa de sud a Armatei 3 austro-ungare, la 6 septembrie, generalul Litzman[5] a preluat sectorul oraşului Cernăuți cu Divizia 5 Infanterie austro-ungară la sud de Prut şi cu Divizia 83 Infanterie germană, Divizia 16 de rezervă şi Divizia 2 Cavalerie austro-ungară la nord de acest râu. Armata 3 a general-colonelului Kritek a trecut de la Grupul de armate Böhm-Ermolli[6] la Grupul de Armate al arhiducelui Joseph. Acesta din urmă a primit ca sector de operațiuni toată zona până la Nistru. Sediul Cartierului General s-a mutat de la Târgu Mureş la Cluj.

Activitatea intensă de artilerie a ruşilor în fața Grupului de armate Krauss a durat până la mijlocul lui septembrie. Cu toate acestea infanteria inamică nu s-a încumetat să treacă la atac împotriva Corpului 26. Puternicele concentrări de trupe ale ruşilor în fața Armatei 7 austro-ungare au avut evident doar scopul de a împiedica pătrunderea inamicului în nordul Moldovei. Înaltul Comandament se gândise ca linia frontului deloc favorabilă a Diviziilor 34 şi 5, dominată de pe pozițiile ruşilor, să fie împinsă înainte. Atacul plănuit ar fi trebuit să se dea în sectorul Diviziei 34, care trebuia să-i împingă pe ruşi până la Prut. Generalul Litzmann căruia

[1] Comandamentul german al frontului de est.

[2] Arthur Arz von Straussenburg (1857-1935), general-colonel austro-ungar, ultimul şef al Marelui Stat-Major, funcție pe care a preluat-o la 2 martie 1917 de la contele Franz Conrad von Hötzendorf.

[3] Hermann Kövess von Kövesshaza (1854-1924), ultimul comandant suprem al armatei austro-ungare (4 noiembrie-19 decembrie 1918).

[4] Alfred Krauss (1862-1938), general austro-ungar, comandant de grup de armată pe frontul din Carpați.

[5] Karl Litzmann (1850-1936), general german.

[6] Eduard von Böhm-Ermolli (1856-1941), feldmareşal austro-ungar (31 ianuarie 1918). Comandant de grup de armată pe frontul de est. La 3 august 1917, împreună cu germanii, a recucerit oraşul Cernăuți. Avea să participe în 1918 la cucerirea Ucrainei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

i se încredinţase această dificilă operaţiune a cerut ca întăriri două divizii, deoarece Divizia 16 de rezervă fusese cedată Comandamentului german al frontului de est. Până la urmă comandamentul austro-ungar nu a mai avut rezerve pentru o asemenea operaţiune.

După aşa-numita „ofensivă a lui Kerenski”, strălucitul contraatac al Puterilor Centrale asupra oraşului Tarnopol[1] în iulie şi la începutul lui august adus la eliberarea de sub ocupaţia rusească a întregii Galiţii şi a Bucovinei. Peste 42 de mii de prizonieri, 257 de tunuri, 546 de mitraliere, 191 aruncătoare de mine şi 50 de mii de puşti au fost prada învingătorilor. Comandantul grupului de armate victorios, general-colonel Eduard von Böhm-Ermolli, a primit pentru această operaţiune Crucea de Comandor a Ordinului militar Maria-Theresia.

După acest mare succes însă, nu doar forţele austro-ungare, ci şi cele germane s-au pomenit epuizate din cauza marilor sforţări şi a lipsurilor din aprovizionare. La frontiera Moldovei, atacatorii s-au văzut siliţi să se oprească. Puterile Centrale nu mai dispuneau de forţe proaspete care să dea un nou impuls ofensivei. În plus, liniile de comunicaţie mult prea extinse, dincolo de locurile unde se terminau căile ferate, nu mai permiteau o aprovizionare corespunzătoare.

În schimb, Înaltul Comandament al armatei germane a declanşat o ofensivă în sectorul de nord al frontului de est, asupra oraşului Riga. Încă de la 3 septembrie, la două zile după traversarea Dvinei, Armata 8 germană a cucerit capul de pod rusesc şi oraşul Riga. Armata 12 rusească a fost bătută. Ca să ţină Rusia sub presiune, Înaltul Comandament al armatei germane a pornit o lovitură asupra oraşului Jakobstadt[2]. Şi această operaţiune a germanilor a reuşit în zilele de 21 şi 22 septembrie.

[*Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918* [Ultimul război al Austro-Ungariei], Viena, 1936, p. 391-394; 405-407]

38. 1937, Extras din lucrarea lui Erwin Rommel[3], *Infanteria atacă*, referitoare la luptele vânătorilor de munte germani din Batalionul Württemberg în bătălia de la Oituz

Luptele din Carpaţii de sud-est, august 1917

Deşi izbucnirea revoluţiei ruse[4] a slăbit poziţiile Aliaţilor de pe frontul de est, în vara lui 1917 forţe germane considerabile se aflau ţintuite în această zonă. O lichidare completă a întregului front ar fi făcut ca aceste forţe să fie disponibile pentru a obţine decizia finală pe frontul de vest. Pentru realizarea acestui scop, flancul de sud al frontului ruso-român trebuia să fie atacat dinspre sud de către Armata 9 care se afla dislocată între cursul inferior al Siretului şi poalele munţilor, la 32 km nord-vest de Focşani, şi dinspre vest de către grupul de armate Gerok care se afla în legătură cu aripa stângă din munţi.

După o săptămână de mers cu trenul prin căldura toridă a verii de la Colmar via Heilbronn, Nürnberg, Chemnitz, Breslau, Budapesta, Arad şi Braşov, trenul în care se aflau trupele co-

[1] Azi, oraşul Ternopil, în vestul Ucrainei, pe malul râului Siret.

[2] Astăzi oraşul Jekabpils din Letonia, la jumătatea distanţei dintre oraşele Riga şi Daugavpils.

[3] Erwin Rommel (1891-1944), celebrul feldmareşal german din al Doilea Război Mondial, şi-a făcut o aspră ucenie ca ofiţer de vânători de munte pe fronturile Primului Război Mondial în Franţa, România şi Italia. Experienţele din acei ani au fost reunite într-o lucrare memorialistică şi tehnică deopotrivă publicată sub numele de *Infanterie greift an!* în 1937. Am selectat din ea câteva pagini în care Rommel povesteşte cum s-a reîntors pe frontul românesc refăcut după campania dezastruoasă din noiembrie–decembrie 1916 şi cum în luptele dramatice de pe dealul Coşna armata română a produs pierderi grele Batalionului Alpin. Rommel însuşi a părăsit doar cu ajutor zona respectivă.

[4] Se referă la revoluţia burghezo-democrată din Rusia care a dus la abdicarea ţarului Nicolae al II-lea la 2/15 martie 1917.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mandate de mine – Companiile 1, 2 şi 3 – au sosit la Brețcu[1] în după-amiaza zilei de 7 august 1917. Eram penultima subunitate a batalionului care era aşteptată să vină. La gară am aflat că atacul grupului de armate Gerok fusese programat chiar pentru dimineața zilei următoare, 8 august, şi se va da asupra înălțimilor de pe ambele părți ale văii Oituzului (schița 1.)

Cele trei companii ale mele au primit hrană rece şi, lăsând bagajele în urmă, s-au îmbarcat în camioane şi în decurs de trei ore au trecut prin pasul Oituzului pe la Poiana Sărată[2], localitate aflată în apropierea frontierei ungaro-române din acea vreme. Echipamentul de luptă şi proviziile urmau să fie trimise la Poiana Sărată de îndată după ce vor fi fost descărcate din tren.

La Poiana Sărată ne-am întâlnit cu detaşamentele batalionului care fuseseră în vale şi mărşăluiseră spre munții de la nord de Valea Oituzului în cursul dimineții. Legătura telefonică cu cartierul de comandă al batalionului fusese întreruptă şi a venit un sergent însărcinat cu transmiterea ordinelor prin viu grai: „Detaşamentul Rommel va urma batalionul cât mai repede cu putință la cota 764 (Bolohan) via Hârja – cota 1020".

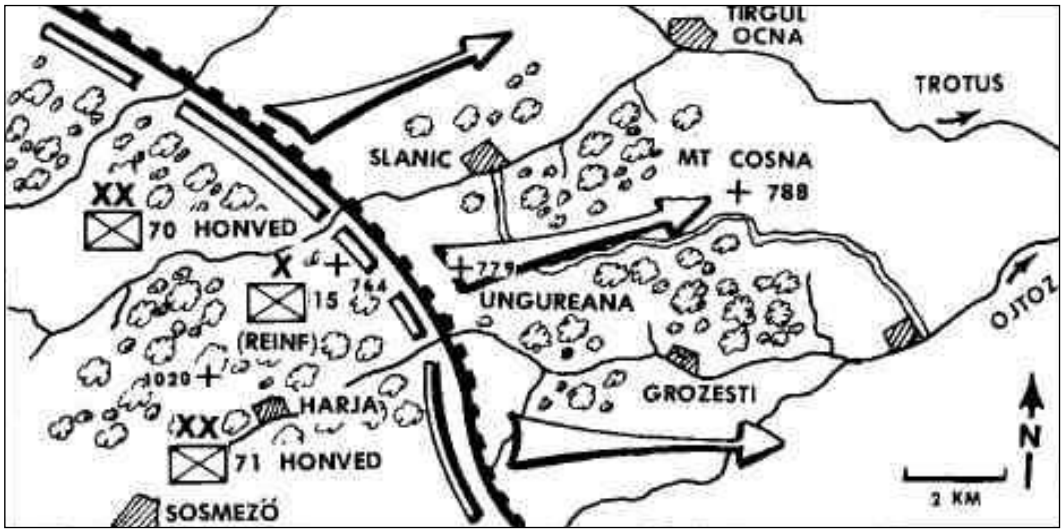

Schița 1. Atacul asupra trecătoarei Oituzului

Austriecii, ungurii şi bavarezii au ocupat valea în forță şi mai multe baterii, unele de calibru mare, s-au aliniat pe ambele laturi ale drumului din vale. Pentru că nu puteam porni marşul spre munți până când nu ne sosea echipamentul de luptă, am ordonat trupelor mele să-şi organizeze bivuacarea într-o zonă foarte restrânsă.

Santinelele austriece, cu baioneta la armă, aveau grijă ca niciunul din puşcaşii mei să nu pătrundă în grădina de cartofi a comandantului local. Precauțiunile de genul acesta erau justificate de rațiile foarte mici care ni se ofereau pe atunci.

S-a lăsat noaptea şi fanfara batalionului ne-a dat un concert de o oră la lumina focurilor de tabără. Amintirile cu care rămăsesem de la ultima campanie de iarnă din România ne făceau să privim viitorul cu mare încredere.

Focurile au fost stinse la ora 22. Trupa a trecut la somn, lucru necesar, având în vedere faptul că în zilele următoare i se vor cere cu siguranță cele mai grele eforturi.

[1] În textul original, Bereczk.

[2] În textul original, denumirea ungurească Sósmezö. În cimitirul satului se află monumentul celor 1609 luptători căzuți în Primul Război Mondial (români, austrieci, maghiari şi germani).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Odihna de noapte a fost brusc întreruptă la miezul nopții de sosirea bagajelor noastre. Puțin mai târziu am dat deşteptarea, am ridicat tabăra, am luat rații de hrană pentru patru zile şi companiile au fost gata de marş. Pentru că toate vehiculele trebuiau să rămână în urmă, la Poiana Sărată, companiilor şi statului-major al detaşamentului li s-au alocat câteva animale de povară care au fost încărcate cu muniții, rații de hrană şi alte obiecte din magaziile noastre. Apoi unitatea s-a pus în marş spre Hârja. Coloana noastră înainta fără zgomot la lumina clară şi caldă a lunii. La revărsatul zorilor mi-am propus să fac o recunoaştere în acele porțiuni din vale şi la cota 1020 despre care se putea presupune că se aflau sub observația inamicului. De la Hârja drumul abrupt şi alunecos trecea mai mult prin păduri. În zori, companiile au avut ocazia să-şi încerce puterile împingând în sus pe deal o baterie de obuziere austriece care trebuia să participe la lupte.

În cursul dimineții, artileria ambelor tabere a tras din plin. Noi ne temeam că am putea ajunge prea târziu pentru a porni la luptă împreună cu Brigada 15 bavareză infanterie de rezervă căreia îi fusese repartizat Batalionul nostru de vânători de munte din Württemberg. În pofida faptului că am mers cât am putut de repede, se făcuse amiază când am ajuns la cota împădurită 764.

În timp ce unitatea se odihnea, eu am raportat telefonic sosirea noastră maiorului Sproesser[1] şi am primit ordin să mă deplasez înainte, ca rezervă a brigăzii, la cota 672, unde se afla cartierul de comandă al lui Sproesser. Sosit aici, mi-a fost subordonată Compania 6 şi ulterior încă trei companii de mitraliere. În ceea ce priveşte evoluția bătăliei am aflat că Regimentul 18 infanterie bavareză de rezervă a cucerit primele poziții româneşti de la Ungureana după o luptă foarte înverşunată. Se spune că în pofida tuturor aşteptărilor, românii s-au bătut foarte vitejeşte şi au apărat cu îndârjire fiecare tranşee şi fiecare adăpost individual. La o rupere a frontului inamic nu s-a ajuns.

Trupele mele au luat poziție pentru noapte, au ridicat corturi, au trecut la pregătirea cinei când a venit ordinul să ne mutăm mai în față cu trei companii de infanterie şi companie de mitraliere la un punct aflat la vest de Ungureana (cota 779). Maiorul Sproesser mergea înainte, iar eu îl urmam cu cele patru companii. În pădure era întuneric beznă, iar noi înaintam în şir indian pe o cărare îngustă şi mlăştinoasă. Deasupra culmii din față se ridicau rachete luminoase, din când în când se auzea răpăitul mitralierelor şi uneori exploda câte un obuz. În curând am ajuns la destinație. Am anunțat sosirea şi am primit ordin să înoptăm într-o adâncitură de teren la nord de cărăruia principală.

Tocmai indicasem comandanților de grupe locurile lor şi misiunile respective, încă se mai aflau soldați pe cărăruia aceea îngustă, când deodată au început să cadă obuze în stânga şi în dreapta. Atac de artilerie al românilor! În jurul nostru se ridicau flăcările obuzelor care explodau, şuierau schijele, ploua cu pietre şi bucăți de pământ. Animalele de tracțiune s-au smuls şi au pornit în galop care încotro cu poverile lor. Vânătorii mei, culcați la pământ, au lăsat să treacă bombardamentul peste ei până când după zece minute tunurile inamice au amuțit. Din fericire nu am avut pierderi.

Companiile s-au deplasat rapid spre locurile indicate. După sforțările zilei am dormit de minune îmbrăcați în mantale şi foi de cort, întinşi pe iarbă, şi nu ne-a mai păsat de ploaia puternică ce s-a pornit imediat.

[…]

Al doilea atac al dealului Coşna, 19 august 1917

După câteva zile de lupte grele, vecinii noştri de la stânga, Divizia 70 de honvezi, au reuşit să înainteze la nord de Valea Slănicului şi o continuare a atacului pe frontul larg de pe am-

[1] Theodor Sproesser (1870-1933), avansat maior în august 1914, comandant al Batalionul 1 de Vânători de Munte din Württemberg. Ulterior general. Autor al unei lucrări în care a relatat luptele batalionului său, *Die Geschichte der Württembergischen Gebirgsschützen*, Stuttgart, 1933.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

bele maluri ale Văii Oituzului şi Slănicului a fost planificată pentru ziua de 18 august. Dealul Coşna trebuia atacat încă o dată şi ocuparea poziţiilor de la est făcea parte din planul general. Apoi comandamentul spera să obţină străpungerea. Pentru atacul împotriva dealului Coşna aveam grupul Madlung (Regimentul 22 infanterie de rezervă) la dreapta şi grupul Sproesser (Batalionul de vânători de munte din Württemberg, Batalionul 1 şi Regimentul 18 infanterie) la stânga. La 17 august mi s-a dat ordin să termin toate pregătirile de atac pentru unităţile Grupului Sproesser aflate pe linia frontului; am fost de asemenea instruit să discut cu comandanţii de regiment şi de batalion din Grupul Madlung la faţa locului despre terenul pe care urma să se desfăşoare atacul lor. Rezultatul a fost că nu am mai avut o clipă de răgaz de dimineaţa până seara târziu.

Când am revenit la postul meu de comandă am aflat că în urma unei puternice pregătiri de artilerie, românii lansaseră un atac împotriva unei poziţii numite Piciorul de pe Valea Slănicului, adică din stânga poziţiilor noastre. Li se opuseseră elemente din Regimentul 18 infanterie de rezervă bavareză, iar vuietul luptei indica faptul că românii făceau progrese considerabile. Flancul şi spatele detaşamentului meu apăreau ameninţate şi mă temeam să nu fiu izolat de grupul Sproesser. Ca măsură preventivă m-am grăbit cu o parte a rezervelor mele (două companii de puşcaşi, o companie de mitraliere în vecinătatea cotei 674) şi le-am camuflat acolo într-un pâlc de tufişuri, gata să treacă la contraatac. Au fost stabilite comunicaţii telefonice cu postul meu de comandă, dar cartierul general ne-a anunţat că bavarezii de la poziţia numită Piciorul i-au oprit pe atacatori, aşa că rezervele mele nu trebuiau să intre în luptă.

Atacul asupra Dealului Coşna a fost amânat cu o zi. În timpul nopţii de 17 spre 18 august, companiile din partea dreaptă a sectorului nostru au fost scoase şi trecute în linia a doua. În ziua de 18 august compania a doua împreună cu unităţi din Batalionul 1 din Divizia 18 infanterie i-au alungat pe românii de pe marginea dealului la 600 de metri nord de poziţia numită Movila Rusească. În acea zi ploioasă am cercetat terenul din jurul poziţiei Movila Rusească cu observatori de la artileria germană şi austro-ungară şi am pus la punct planul de sprijin artileristic în vederea atacului de la 19 august împotriva părţii de nord a Dealului Coşna.

Chiar înainte de revărsatul zorilor în ziua de 19 august, trupele de asalt din grupul Sproesser s-au adunat în depresiunea de la nord-vest de cartierul general de la Movila Rusească. S-a organizat o nouă grupare. Am preluat comanda companiilor de atac 1, 4 şi 5, companiile 2 şi 3 de mitraliere, un detaşament de asalt şi un pluton de genişti. Căpitanul Gössler trebuia să urmeze în linia a doua cu Companiile 2 şi 6 şi Compania 1 de mitraliere. Grupul Sproesser avea deci la dispoziţie Batalionul 1 din Regimentul 18 Infanterie.

Detaşamentul meu era adunat în pâlcurile de tufişuri şi fâşia de pădure de la vest de Movila Rusească, în vreme ce celelalte unităţi ale grupului Sproesser se adunaseră în partea de vest. Inamicul construise o linie continuă de tranşee şi ridicase obstacole mai sus de marginea dealului care mergea de pe Dealul Coşna înspre nord-vest în direcţia Cotei 491. Observând atent zona cu binoclurile am putut să vedem părţi ale poziţiei şi obstacolele dintre tufişuri. (Vezi schiţa 2)

Potrivit dispoziţiilor primite de la divizie, poziţia trebuia luată după un bombardament de artilerie de o oră. După o altă oră de bombardament poziţia puternic fortificată la o jumătate de milă est de Dealul Coşna trebuia să fie şi ea cucerită; aceasta era poziţia pe care o atacaserăm noi la 13 august. Intenţionam să pătrund în poziţia inamicului de pe Dealul Coşna chiar în timpul bombardamentului de artilerie, să înaintez puţin în această poziţie şi apoi să îndrept focul artileriei noastre asupra celei de a doua poziţii româneşti şi să pornesc la atacarea ei.

Vremea de vară din acea zi de 19 august era magnifică; nu fuseseră lupte în sectorul Dealului Coşna în primele ore ale dimineţii; trupele de asalt erau ascunse în tufişuri. Către orele şase, l-am trimis pe sergentul tehnician Friedel (Compania 5) cu zece oameni şi o echipă

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de telefonişti, i-am explicat planul meu de atac şi i-am dat următoarea misiune: „Trupa ce cercetare Friedel va urca pe drumul acoperit, folosindu-se de tufişuri şi denivelările de teren de la Movila Rusească prin râpa de la est în adâncitura de acolo (i-am arătat-o pe teren) către locul plănuit pentru ruperea frontului şi îl va cerceta folosindu-se de obstacolele din zonă. Trebuiesc luate foarfeci de tăiere a sârmei ghimpate, iar prin grupa de telefonie trebuie ținută permanent legătura cu postul de comandă pe toată durata acțiunii”. Cu ajutorul unui binoclu foarte puternic i-am arătat lui Friedel locul plănuit pentru străpungere şi cât se vedea din drum până acolo.

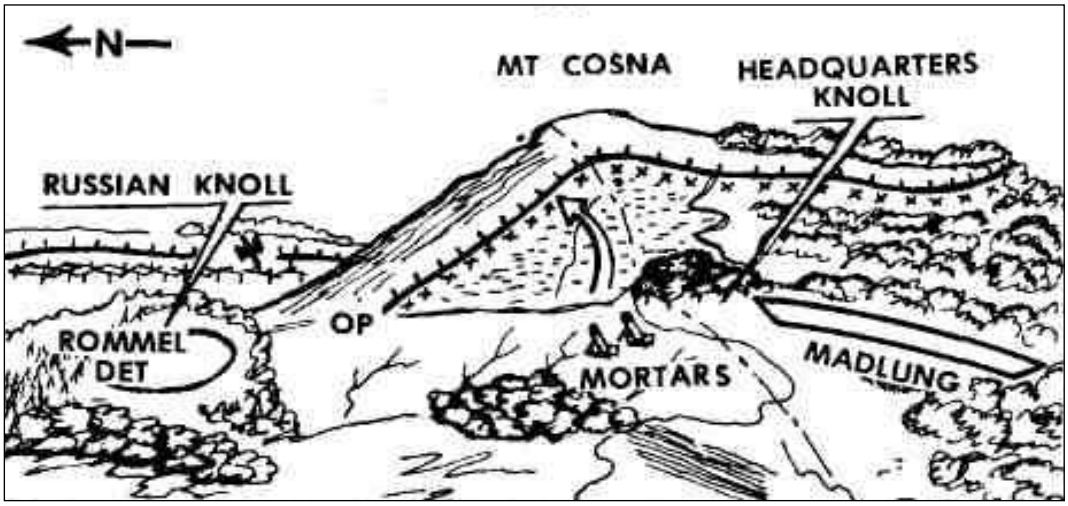

Schița 2. Situația de la Dealul Coşna la 19 august 1917, vedere dinspre vest

O jumătate de oră mai târziu am văzut trupa lui Friedel urcând pe panta de vest a Dealului Coşna. Între timp descoperiserăm în apropierea locului plănuit pentru străpungerea tranşeei cu români în ele. Legătura telefonică cu trupa de cercetare a lui Friedel este în ordine, am putut să-l informez exact care este situația în poziția inamică. Pot să-i spun precis de fiecare dată la ce distanță se află de poziția inamică şi în felul acesta să-l conduc spre locul plănuit de străpungere. Friedel şi trupa lui se apropie repede de obstacolele inamice.

Când văd că avanposturile românilor încep să se agite – se pare că fie au văzut, fie au auzit trupa noastră de cercetare – îl retrag pe Friedel la 20 de metri distanță de sârma ghimpată şi dau ordin companiei de aruncătoare de mine a locotenentului Wöhler să tragă asupra locului plănuit pentru străpungere. În curând proiectilele cad exact pe santinelele inamice. Acestea se ascund sau fug din zona primejdioasă. În vreme ce compania lui Wöhler trage acum cu proiectile brizante, dau ordin trupei lui Friedel ca la 50 de metri de locul unde cad aceste proiectile să croiască o trecere prin obstacolele cu sârmă ghimpată ale inamicului. Se pare că lucrul merge fără probleme şi nimeni nu-i deranjează.

La ora 11 urmează să înceapă pregătirea de artilerie. La ora 9 urc cu detaşamentul meu pe drumul pregătit de Friedel şi fixat cu ajutorul telefonului către Dealul Coşna. Panta de la Movila Rusească până la râpa de la est se află acum în plină lumină a soarelui, tufişurile nu ne mai apără suficient împotriva observării din pozițiile inamicului. În curând românii observă mişcarea noastră. În pofida intervalelor mari dintre oameni şi a înaintării rapide, mitralierele românilor care intră în acțiune ne provoacă o serie de răniți, dar nu foarte grav. Pe panta arcuită a dealului reuşim însă să ne continuăm urcuşul acoperiți împotriva focului inamic şi după toate aparențele nu suntem observați.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Când împreună cu cei din fruntea coloanei mele ajung la trupa de cercetare a lui Friedel, acesta a reuşit să taie aproape toată sârma ghimpată a obstacolelor inamice. În timpul urcuşului detaşamentului meu, locotenentul Wöhler, aflat în urmă, la postul de observare de la Movila Rusească, m-a ținut la curent cu tot ceea ce se întâmpla în pozițiile inamicului. Din când în când, la ordinul meu, a mai lansat câteva mine explozive ca foc de perturbare a inamicului.

La vreo 50 de metri de locul plănuit pentru străpungere dau ordin companiei să se desfăşoare în poziție de atac. Între timp mă lămuresc asupra locului de unde va trebui să pornim atacul, din apropierea locului plănuit pentru străpungere. Dincolo de următoarea adâncitură înaintează acum – este 10.30 – detaşamentul Gössler. Batalionul 1 din Divizia 18 este încă ocupat cu urcuşul. Deoarece vreau ca imediat după începutul pregătirii de artilerie să pătrund în poziția inamică, trebuie să mă grăbesc să ocup locul de pornire.

[...]

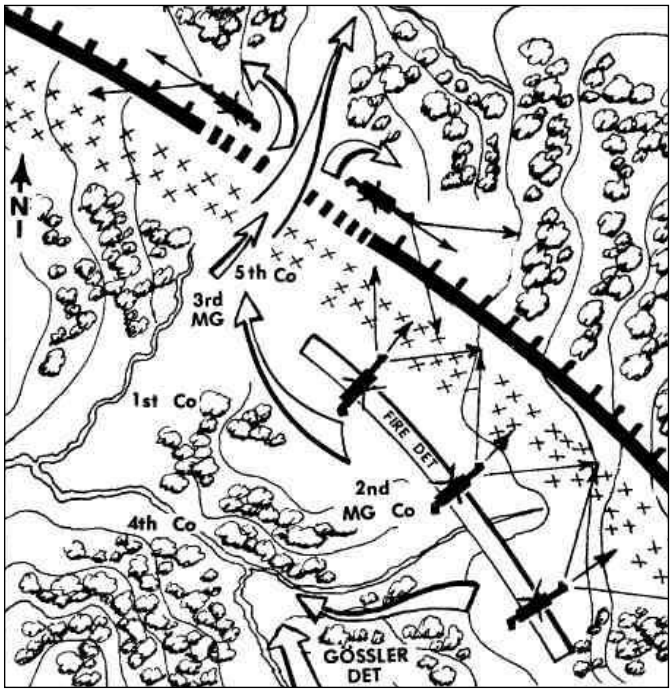

Schița 3. Pătrunderea pe pantele Dealului Coşna la 19 august 1917

La cinci minute după începutul pregătirii de artilerie dau ordin de atac detaşamentului meu.

Gurile de tun de deasupra încep să scuipe foc. Câteva secunde mai târziu trupa lui Friedel se năpusteşte prin breşa făcută în poziția inamică. Partea din frunte a detaşamentului meu se pune în mişcare. Bubuitul grenadelor de mână din apropierea noastră acoperă tragerile artileriei de deasupra noastră. Câteva sărituri prin praf şi fum şi iată-ne în tranşeele inamice. Trupa lui Friedel a făcut aici o lucrare excelentă. Ce-i drept, viteazul sergent a căzut în fruntea alor săi răpus de un glonț de pistol al unui căpitan de cavalerie român, dar vânătorii de munte se năpustesc cu atât mai aprig asupra inamicului şi se încinge o luptă corp la corp în tranşee. Căpitanul de cavalerie şi încă zece soldați de-ai lui sunt făcuți prizonieri, apoi îmi împart detaşamentul spre dreapta şi spre stânga ca să blocheze asaltul inamic.

Cu cei din fruntea detaşamentului meu cuceresc tranşeele inamice. În sus, spre dreapta, cei din tranşee sunt gata să reziste la atacul pe care îl bănuiesc că va veni din această direcție.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Deoarece noi am pătruns deja, din cauza tufişurilor şi a denivelărilor de teren, acea parte a inamicului nu ne vede. Nu văd cum companie după companie se apropie în pas alergător de locul plănuit pentru străpungere.

Se instalează însă o confuzie cumplită: grenadele de mână explodează pretutindeni, focul puştilor şi al mitralierelor se încrucişează printre tufişuri, iar obuzele explodează în imediata noastră apropiere. Detaşamentul de asalt a croit o breşă de 40 de metri în poziția inamică şi o blochează pe deplin pe ambele laturi. Să cucereşti pozițiile din pantă ale inamicului nu ar fi acum prea greu, dar eu mă țin de planul inițial şi las această misiune pe seama celor care vin din urmă. Potrivit planului, Compania 5 îşi croieşte deja drum printre tufişuri înspre nord-est. La scurtă vreme locotentul Leuze deschide focul cu mitralierele sale grele asupra inamicului de deasupra şi de dedesubt. Fără să-mi mai pese de gloanțe intru cu Compania 5 în zona apărată de inamic. Adjutantul anunță telefonic grupul de reuşita atacului şi cere deplasarea focului artileriei de calibru mare asupra pozițiilor de la est de Dealul Coşna în zona asupra căreia va acționa grupul Sproesser.

În zona apărată de români luăm prin surprindere rezervele lor şi facem mai mult de o sută de prizonieri, restul fug. În timpul urmăririi, câteva proiectile germane de 305 mm cad în apropierea noastră şi fac cratere uriaşe în solul lutos, unde o companie întreagă se poate adăposti fără probleme. Artileria noastră nu ne-a produs pagube, dar ne-a făcut să ne ținem răsuflarea. Mergem mai departe. Când ajungem pe creasta dealului, la 400 de metri distanță de linia de pornire, vedem că următorul nostru obiectiv este mult mai jos decât suntem noi, cam la vreo şapte sute de metri distanță. Obuzele germane cad în adânciturile din fața noastră prin care câteva companii româneşti se retrag în dezordine.

Ordon repede unui pluton de mitraliori să deschidă focul asupra inamicului în retragere şi dau ordin detaşamentului să coboare în pas alergător şi să urmărească inamicul în retragere. Prin telefon – aparatele şi firele au ținut pasul cu noi la înaintare – cer foc puternic de artilerie în careurile 76, 75, 74, 73, 72, 62, 52 şi 42. Credincios planului meu inițial vreau să iau cu asalt următoarea poziție românească după o scurtă pregătire de artilerie. Va ieşi însă cu totul altceva!

Aranjamentul telefonic a durat doar câteva minute şi uite că primele obuze germane lovesc jos în denivelările terenului. Românii se grăbeau spre noile lor poziții printr-o cărăruie îngustă printre tufişuri, când focul câtorva mitraliere grele a lovit printre ei. Efectul a fost devastator de la mică distanță. N-ar fi acum posibil ca profitând de panica inamicului printr-o urmărire hotărâtă să ocupăm şi a doua poziție? Suntem siguri că vom intra sub focul propriei noastre artilerii, dar tocmai am scăpat de propriile noastre obuze de 305 mm, aşa că nu o să ne aştepte nimic rău nici mai departe. (Schița 4)

Pornim la vale alergând cât ne țineau picioarele. În adâncitura de teren lovesc obuzele, focul mitralierelor noastre îl ținteşte pe inamicul care pe cărăruile înguste prin sârma ghimpată se retrage în grabă în poziția sa. Ne ținem pe urma lui. În focul luptei nu ne mai pasă de obuzele noastre care cad în dreapta, în stânga şi în spate. Inamicul fuge cât poate el de repede. Nu ştie cât de aproape sau de departe suntem noi; nicio împuşcătură din partea sa nu ne împiedică asaltul. În dreapta şi în stânga se văd români morți şi răniți în număr mare. Mitralierele noastre îşi mută focul înspre stânga, trecem în fugă peste obstacole şi iată-ne în poziția inamică. După o scurtă încăierare cu puşti şi grenade, ocupanții tranşeelor sunt puşi pe fugă şi eu mă grăbesc să-mi instalez companiile de cum sosesc:

„Compania 1 spre est, Compania 5 spre nord, Compania 4 spre sud. Fiecare companie se desfăşoară câte 150 de metri în poziția inamică, apoi se opreşte, ocupă poziția şi o organizează. Menține recunoaşterea atentă a frontului.”

După câteva minute primesc vestea că toate obiectivele desemnate au fost ocupate. La dreapta, în zona Companiei 4, trupa românească a fost mai tenace şi chiar a încercat să recucerească poziția pierdută printr-un contraatac, dar a fost zadarnic, căci vânătorii de munte nu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mai dau din mână ceea ce au cucerit. La est şi la nord românii s-au retras şi chiar şi artileria lor care era aproape şi-a evacuat pozițiile cât a putut de repede. Inamicul încă rezistă pe Dealul Coşna în sectorul grupului Madlung.

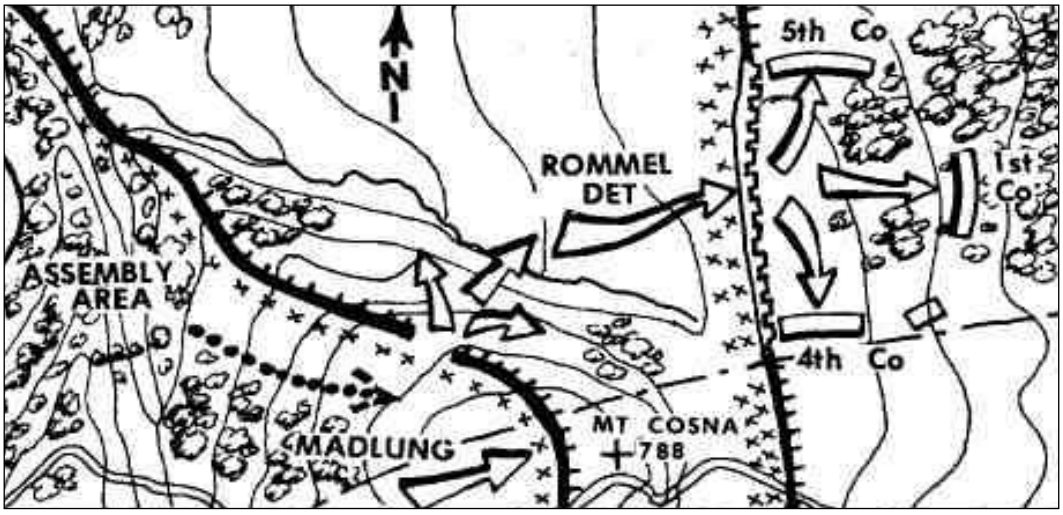

Schița 4. Detaşamentul lui Rommel copleşeşte a doua poziție a inamicului pe panta de nord a Dealului Coşna, la 19 august 1917.

Mai departe, înspre dreapta, inamicul a ocupat un al doilea rând de poziții. După ce primul contraatac împotriva noastră a eşuat, acum îşi limitează eforturile la păstrarea acestor poziții. O breşă largă a apărut în sistemul defensiv al inamicului şi este vizibilă în fața noastră şi în stânga. Dacă acum am avea rezerve să le aruncăm în luptă, am putea uşor să rupem frontul.

S-a stabilit legătura telefonică cu cartierul general al grupului. Trupa mea de transmisiuni a fost la înălțime, cu nimic în urma vânătorilor de munte! Am informat rapid grupul despre situația din față şi am cerut trimiterea tuturor rezervelor disponibile şi încetarea focului artileriei asupra celei de-a doua poziții inamice în sectorul Sproesser. Aflu că poziția inamicului de pe Dealul Coşna din dreapta grupului Madlung nu a fost luată nici până la ora aceasta (11.45). Ni se promite trimiterea imediată a detaşamentului Gössler şi a Batalionului 1 din Divizia 18.

Mă organizez cum pot cu oamenii pe care îi am la dispoziție. Din direcția Dealului Coşna şi dinspre sud trebuie să mă aştept la un contraatac; plutonul de genişti este folosit la închiderea pozițiilor Companiei 4. Aceasta îşi extinde frontul înspre est până la o movilă acoperită de copaci. De acolo plutonul de mitraliere deschide un foc de durată asupra bateriilor inamice de la Nicoreşti – distanța peste 2.500 metri – şi uite că are succes, căci tunarii îşi înhamă tunurile şi părăsesc în galop poziția. Spre est rămâne Compania 1 care, printre copacii de pe pantă, se confruntă cu cercetaşii inamicului. Spre nord se trece la asaltul pozițiilor inamice dincolo de poziția ocupată de Compania 5. Se pare că lucrurile decurg fără probleme. În aceeaşi direcție se află Târgu Ocna, la doar trei kilometri distanță de noi, am putea să punem mâna pe el. Artileria noastră trage din plin. La gară se văd trenuri nesfârşite şi în apropierea lor numeroase coloane de trupe. Într-o jumătate de oră am putea fi acolo, am putea să închidem valea aceasta largă pe unde este aprovizionată o bună parte a frontului românesc.

Plin de nerăbdare aştept sosirea detaşamentului Gössler şi a Batalionului 1 din Divizia 18 infanterie. Din înştiințările primite de la grup amândouă detaşamentele ar fi de multă vreme pe drum. Minutele trec chinuitor de încet, nu vine nimeni. Se aud zgomotele luptei din dreap-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ta spre spate, o zonă unde se dispută stăpânirea Dealului Coşna. Între timp numărul prizonierilor capturați de detaşamentul Rommel a crescut la 500 de oameni, au fost capturate câteva zeci de mitraliere româneşti. Au trecut mai mult de două ore de când am capturat poziția a doua a românilor. Acum românii îşi revin din şoc în zona de nord şi contraatacă. În acelaşi timp câteva baterii de artilerie românească din zona Satul Nou trag circa 100 de proiectile asupra Companiei 4. Din fericire cele mai multe proiectile trec pe deasupra şi explodează pe panta de nord a dealului Coşna fără să producă pagube. Inamicul aflat la sud nu se încumetă la contraatac, dar printr-un foc intens de mitraliere ne sileşte să stăm ascunşi în tranşee. Din când în când la Compania 4 are loc un schimb de grenade cu inamicul, dar care nu-i aduce niciun folos acestuia din urmă.

Detaşamentul Gössler soseşte la ora 16.00, la patru ore şi jumătate după atacul nostru reuşit. Sosirea sa coincide cu un puternic contraatac al românilor dinspre nord care ne sileşte să trimitem Compania 6 în breşa dintre Companiile 1 şi 5. Un atac asupra văii este de neconceput dacă nu vom avea rezervele corespunzătoare. Contraatacul inamic dinspre nord a fost respins după o luptă corp la corp.

La ora 18.30 primim de la grup înştiințarea că detaşamentul Madlung a ocupat partea de sud a Dealului Coşna şi înaintează spre est prin râpă pentru a ataca cea de-a doua poziție a românilor.

Cu puțin timp înainte de lăsarea întunericului observăm mişcarea de retragere a unor puternice unități de infanterie românească lângă Nicoreşti şi Satul Nou. În acelaşi timp din Târgu Ocna pornesc mai multe trenuri, unul după altul, înspre est. Apoi reuşim să luăm legătura cu Regimentul 22 infanterie de rezervă a cărui aripă stângă a cucerit poziția românească de la Cota 692. În speranța că în ziua următoare vom răzbi la câmpie îmi plasez detaşamentul într-o poziție înaintată care se extinde mult către est şi trimit o grupă de recunoaştere până la Nicoreşti. Înspre nord inamicul se află în fața Companiilor 5 şi 6.

Preocupările curente m-au ținut în activitate până la miezul nopții având grijă de aprovizionarea trupelor, de completarea muniției şi de redactarea raportului despre luptele zilei de azi, apoi am dormit în acelaşi cort cu căpitanul Gössler.

Considerații: Atacul din ziua de 19 august 1917 împotriva a două poziții româneşti fortificate şi prevăzute cu sârmă ghimpată aflate la 800 de metri una de alta a pus Batalionul de Vânători de Munte din Württemberg în fața unui nou gen de misiune. Fiecare poziție trebuia cucerită după un bombardament de artilerie de o oră. Vânătorii au ocupat ambele poziții cu pierderi reduse în timp ce se desfăşura bombardarea de către artilerie a primei poziții şi apoi au cucerit a doua poziție aflată la şapte sute metri de prima şi au luat prizonieri cinci sute de români, deschizând astfel drumul pentru o străpungere spre est, pentru că era puțin probabil ca românii să mai dispună de o a treia poziție fortificată şi apărată de trupe la poalele Dealului Coşna.

Din păcate acest mare succes nu a putut fi exploatat pentru că rezervele pregătite în acest scop nu au venit suficient de repede la această poziție a doua şi când au sosit erau în număr prea mic.

Terenul ne-a impus o tactică de atac cu totul neobişnuită. Dacă reuşeam să străpungem pozițiile inamicului aflate un pic mai jos de partea cealaltă a crestei Dealului Coşna, era uşor de străpuns poziția inamicului de pe panta abruptă de nord-vest, mai ales că acest atac putea fi sprijinit de tirul mitralierelor noastre de la Movila Rusească.

Pentru detaşamentul Rommel, aflat în linia întâi, era foarte important ca lovitura să se desfăşoare cât se putea de repede şi cât mai adânc în zona de apărare a inamicului. Nu avea voie să-şi răreasc forțele după cucerirea poziției întâi, iar la atacarea poziției a doua forțele trebuiau să-şi păstreze coeziunea pentru a avea maximum de putere în vederea continuării atacului după sosirea rezervelor.

Cooperarea cu artileria, aruncătoarele de mine şi mitralierele a fost temeinic pregătită. Aruncătoarele de mine au țintuit inamicul la pământ chiar înainte de declanşarea pregătirii de artilerie propriu-zise

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

şi a permis grupei de cercetaşi a lui Friedel să-şi croiască drum prin sârma ghimpată a poziţiei inamice. Bombardamentul artileriei i-a obligat pe români să se ascundă în timp ce detaşamentul lui Rommel a cucerit această primă poziţie în vreme ce o companie de mitraliere şi un pluton din Compania 5 a tras asupra inamicului şi l-a împiedicat să se opună pătrunderii detaşamentelor conduse de Friedel şi Rommel.

Focul intens de pregătire al artileriei germane asupra primei poziţii inamice a silit numeroasele rezerve ale românilor să se retragă în fugă spre cea de a doua poziţie. Detaşamentul Rommel a exploatat această situaţie tactică şi printr-o urmărire energică şi rapidă a ajuns la cea de a doua poziţie a inamicului aflat şi ea sub focul artileriei şi al mitralierelor, fiind imediat în urma celor care fugeau. Procedând astfel, vânătorii de munte şi-au asumat riscul de a intra sub focul propriei artilerii care nu putea fi deplasat la fel de repede. [Subliniere în textul original]

Din nou în defensivă.

Încă de la ora trei dimineaţa, la 20 august, inamicul reia prin focul intens al numeroaselor sale baterii lupta pentru cucerirea masivului Coşna. Multe obuze de mare calibru cad chiar în apropierea postului meu de luptă şi lângă rezervele care se aflau în apropiere. Ne silesc să părăsim această zonă devenită periculoasă şi să ne căutăm acoperire într-o vâlcea situată la 800 de metri nord de cota 788. Focul inamicului se înteţeşte tot mai mult. Se concentrează în primul rând asupra poziţiei ocupate de noi la est de Dealul Coşna, unde presupun românii că suntem noi. Eu sunt foarte bucuros că practic nimeni din detaşamentul meu nu şi-a căutat adăpost acolo, pentru că în scurtă vreme focul inamicului a transformat această poziţie într-o ruină.

La ora 7 inamicul trece la atac dinspre est cu forţe numeroase asupra avanposturilor înaintate ale Companiei 1. Şi vâlceaua de la Nicoreşti se umple de români. De la Compania 6, care ne asigură dinspre nord-vest, vin în acelaşi timp veşti despre modul în care inamicul s-a desfăşurat pentru atac. Acum nu mai încape nicio urmă de îndoială. Românul vrea să ne smulgă din nou poziţiile cucerite de noi la 19 august. Este momentul să ne organizăm defensiva.

Trebuie construită o linie compactă pe acest teren accidentat şi împădurit; flancul de nord neacoperit are nevoie de protecţie specială. Decid să nu ocup fostele poziţii româneşti care toată dimineaţa au fost puternic bombardate. Românul este bine orientat asupra lor şi în plus cunoaşte toate detaliile terenului. Apărarea acestor poziţii ne-ar putea produce pierderi prea grele. În pofida muncii suplimentare care ne aşteaptă în scurtul răstimp pe care îl mai avem la dispoziţie până la confruntarea directă cu forţele numeroase ale inamicului, eu prefer să organizez o poziţie înaintată pe panta dinspre est, în pădure.

Imediat dau ordinele necesare pe teren. În timp ce Compania 1 îşi ocupă poziţia înaintată evitând focul intens al inamicului şi va încerca să-l întârzie în acţiunea sa, celelalte companii sapă tranşee. În solul lutos lopeţile noastre au un randament remarcabil. Rezervele de care dispun dau o mână de ajutor companiilor din linia întâi la construirea şi consolidarea tranşeelor de legătură. Când trupele noastre înaintate alungate de focul inamicului revin pe poziţii, acestea au deja adâncimea unui stat de om. Atacul cu forţe numeroase care nu întârzie să se producă este respins cu uşurinţă de la mică distanţă. Apoi îi vedem pe români cum pun şi ei mâna pe lopată şi îşi fac tranşee la 50 de metri în faţa tranşeelor noastre. Zadarnic caută artileria românească poziţiile noastre înaintate din pădure. Nu poate să le bombardeze fără să-şi pună propriile trupe în pericol şi din acest motiv se limitează să bombardeze de sus fostele poziţii ocupate de români.

Din acest motiv, în partea de est a frontului, unde se află Companiile 4 şi 1, lupta nu mă îngrijorează. Cu totul altfel stau lucrurile în partea de nord şi de nord-est. Aici a apărut o breşă largă.

Legătura noastră din stânga, Batalionul 1 din Regimentul 18 bavarez de infanterie de rezervă se află pe panta de nord-est a Dealului Coşna pe râpa care duce de la Cota 491 până la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

vârf; românii se folosesc de vâlcea, urcă şi ajung în spatele poziției noastre. Compania 3, până atunci în rezervă, trebuie să închidă breşa dintre flacul stâng al Companiei 5 şi Batalionul 1 din Regimentul 18 bavarez. Rezistă în fața unui inamic numeric superior, pe un teren greu de apărat, cu vizibilitate minimă, dar rezistă. Lupta devine tot mai violentă cu fiecare ceas care trece. În cursul zilei, inamicul lansează cel puțin de douăzeci de asalturi împotriva noastră, unele precedate de o scurtă pregătire de artilerie, altele nu. Frontul românilor se conturează ca un semicerc în fața noastră; puținele rezerve disponibile trebuiesc aruncate în luptă de la un punct amenințat la altul. Artileria inamică îi bombardează pe cei care ne susțin din spate, dar vânătorii de munte nu cedează. În comparație cu pierderile suferite de inamic, ale noastre sunt relativ reduse, în total 20 de oameni.

Am fost atât de epuizat din cauza acțiunilor solicitante din zilele trecute, încât nu mai puteam da ordine decât întins pe pământ. După-amiaza, din cauza febrei mari, am început să delirez de-a binelea tot felul de aiureli. M-am convins eu însumi că nu mai sunt în stare să conduc. Seara predau comanda căpitanului Gössler şi discut situația cu el. La lăsarea întunericului cobor poteca de pe Dealul Coşna până la punctul de comandă al grupului care se află la circa 400 de metri sud-vest de cartierul statului-major.

Batalionul de vânători de munte din Württemberg a rezistat la toate atacurile românilor până în ziua de 25 august, când a fost înlocuit de Regimentul 11 infanterie de rezervă şi trimis în spatele frontului ca rezervă a diviziei.

Luptele de pe Dealul Coşna au cerut eforturi imense din partea tinerilor soldați. Am pierdut cinci sute de oameni în decurs de două săptămâni, iar 60 de bravi vânători de munte îşi dorm somnul de veci în pământul românesc. În pofida faptului că principala misiune asumată nu a putut fi îndeplinită şi că nu am putut să distrugem flancul de sud al inamicului, vânătorii de munte şi-au arătat de fiecare dată vitejia în fața unui inamic aprig, tenace şi bine echipat. Şi azi privesc în urmă cu mândrie şi bucurie la vremea când am comandat aceste trupe de elită.

După luptele aprige de pe Dealul Coşna, cele câteva săptămâni pe care le-am petrecut pe malul Mării Baltice m-au readus într-o formă de zile mari.

Considerații: În luptele de apărare din ziua de 20 august 1917, linia principală de rezistență a fost mutată pe terenul dens împădurit al pantei din față pentru a anihila acțiunea anticipată foarte puternică a artileriei româneşti. A fost un lucru pe deplin justificat pentru că în cursul luptelor inamicul nu a reuşit să lovească această linie principală de luptă bine ascunsă.

Principalele poziții de apărare au fost pregătite în vreme ce soldați din linia întâi se retrăgeau luptând, iar companiile de rezervă erau folosite la săparea unor tranşee de legătură pentru ceea ce urma a fi linia întâi. Aceste tranşee s-au dovedit a fi importante pentru aprovizionările de toate felurile şi pentru evacuarea răniților sub focul inamicului fără să apară pierderi sau, oricum, pierderi foarte reduse. Ulterior rezervele au săpat şi ele tranşee în zonele indicate.

Luptele de apărare din 20 august ne-au solicitat folosirea rezervelor acolo unde apăreau zonele primejduite. Acolo unde apărea pericolul, rezervele trebuiau să ocupe în adâncime câmpul de luptă principal. [Subliniere în textul original]

[La sfârşitul lui septembrie, unitatea lui Rommel a fost trimisă pe frontul italian de la Isonzo.]

[Erwin Rommel, *Infanteria atacă*, 1937, p. 173-176; 237-252]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul 4
DE LA BELIGERANȚĂ LA ARMISTIȚIU

Introducere

După marile confruntări din lunile iulie-august 1917, pe frontul românesc s-a instalat un calm relativ, părțile beligerante nemaifiind capabile să recurgă la acțiuni de amploare. Deşi armata română avea o stare combativă foarte bună şi un moral ridicat în urma victoriilor obținute, ea nu putea singură să-şi asume declanşarea unei ofensive de proporții, deşi planuri au fost elaborate în această privință. Partenerul de alianță, Rusia, trecea printr-o situație foarte dificilă, guvernul provizoriu, condus de la începutul lunii iulie 1917 de Aleksandr Kerenski, având mari dificultăți să controleze şi să stabilizeze situația internă şi cea de pe front. Aici s-a dezvoltat aşa-numitul „bolşevism de tranşee", soldații refuzând să mai lupte, cerând insistent să se încheie pacea.

Într-o încercare disperată de a reda încrederea şi de a obține controlul, Kerenski, în calitate de ministru de război, şi Aleksei Brusilov, eroul din vara anului 1916, numit comandant suprem, au declanşat, la 16/29 iunie 1917, o mare ofensivă, lovitura principală fiind îndreptată spre Liov (Lvov). După două zile de bombardament intens, s-a trecut la atac, obținându-se succese importante. În a treia zi a ofensivei, înaintarea s-a oprit, germanii declanşând o puternică ripostă. Numeroase unități ruse s-au retras, retragere care s-a transformat în haos, mulți militari fugind, practic, din calea inamicului. Dezastrul „ofensivei Kerenski" a avut, aşa cum s-a precizat anterior, consecințe serioase asupra frontului românesc, determinând anularea planului de campanie al forțelor româno-ruse.

Eşecul ultimei mari ofensive a Rusiei în Primul Război Mondial a dat o lovitură fatală autorității şi prestigiului guvernului provizoriu. La începutul lunii iulie 1917, la Petrograd a avut loc o încercare de lovitură de stat, dar liderii bolşevicilor au fost ezitanți, astfel că ea a eşuat. Lenin şi Zinoviev, în pericol de a fi arestați, au reuşit să fugă în Finlanda, iar alți fruntaşi bolşevici au fost reținuți. Aleksandr Kerenski a devenit prim-ministru, iar Brusilov a fost înlocuit de generalul Lavr Kornilov. De condiție modestă, Kornilov era adeptul reinstaurării disciplinei în armată şi a ordinei în societate. El a încercat, la sfârşitul lunii august 1917, o lovitură de stat, mai mulți generali din vechea gardă susținând intenția sa. Trupele trimise de el spre Petrograd nu i-au mai rămas loiale, astfel că generalul Kornilov a fost plasat în arest la domiciliu. Kerenski a reuşit să dejoace încercarea lui Kornilov, dar a făcut-o apelând la Sovietul de la Petrograd, în care intrau şi bolşevicii, aceştia sporindu-şi influența. Puterea guvernului provizoriu s-a erodat din nou, iar poziția lui Kerenski, atacat şi din stânga şi din dreapta, a devenit din ce în ce mai şubredă. S-a creat un vid de autoritate şi problema era cine avea să-l umple. Au făcut-o bolşevicii, prin lovitura de stat de la 25 octombrie/7 noiembrie 1917, fără mari confruntări, cum au susținut ulterior.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Una dintre primele inițiative ale noului regim a fost „Decretul asupra păcii”, dând expresie astfel unei dorințe larg exprimate a armatei şi a populației, în special a țărănimii. Pe 13 noiembrie, L. Troțki a solicitat Înaltului Comandament german începerea tratativelor de pace, acest lucru realizându-se trei zile mai târziu la Brest-Litovsk. Bolşevicii au insistat pe negocierea unui armistițiu general, sperând ca Antanta, presată de situația internă, să li se alăture. Germania şi Austro-Ungaria erau şi ele dornice să ajungă la încheierea ostilităților. Prima avea în intenție să transfere forțe pe frontul de vest, iar austro-ungarii vedeau o posibilitate de îmbunătățire a situației interne.

Armistițiul a fost încheiat la Brest-Litovsk la 2/15 decembrie 1917, iar negocierile pentru încheierea păcii au continuat timp de câteva luni, ele finalizându-se la 3 martie 1918.

Evoluția situației din Rusia din vara şi toamna anului 1917 a reprezentat o preocupare majoră pentru Antanta care a căutat soluții pentru a menține activ frontul românesc. (*Documentele nr. 2, 3, 4*) Diplomații puterilor aliate acreditați în România, Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul Berthelot, alți militari de rang înalt aflați la Iaşi au subliniat capacitatea combativă a armatei române şi necesitatea sprijinirii ei, în primul rând din punctul de vedere al aprovizionărilor, dar şi financiar. (*Documentele nr. 7, 8, 10, 11*) Cum singura cale de ajungere a materialelor era prin Rusia, s-au făcut demersuri insistente pe lângă autoritățile de la Petrograd. Acestea s-au dovedit, în general binevoitoare, dar era o bunăvoință a neputinței. Aceeaşi constatare a făcut-o şi generalul Iancovescu, ministrul de război care a vizitat Rusia în septembrie 1917. (*Documentul nr. 6*)

Pe măsură ce situația internă din Rusia se degrada, se înrăutățea şi starea forțelor ruse de pe frontul românesc, comandanții de toate gradele având dificultăți din ce în ce mai mari de a menține disciplina în rândul subordonaților. (*Documentul nr. 1*)

Preluarea puterii de către bolşevici a schimbat în chip substanțial datele problemei. Intenția noului regim de a pune capăt ostilităților şi de a încheia pacea a reprezentat un factor destabilizator pentru trupele ruse dislocate în Moldova, sporind starea de anarhie a acestora.

În atari condiții, generalul Dmitri Şcerbacev, şeful de stat-major al trupelor ruse din România, s-a văzut nevoit să ceară armistițiu pentru marile unități de sub comanda sa. Această situație a obligat guvernul român să se alieze propunerilor partenerului de alianță, întrucât era imposibil ca o parte din forțele de pe front să încheie armistițiul, iar cealaltă să continue ostilitățile.

Deja manifest în vara anului 1917 când refuzul de a lupta şi chiar abandonarea spontană a frontului ocupat de către trupele ruse au complicat situația militară, procesul de disoluție a acestora s-a amplificat odată cu revoluția bolşevică din noiembrie 1917. În fața armatei române s-a ridicat astfel imensa sarcină de a asigura prin forțe proprii nu numai întreaga întindere a frontului românesc, ci şi securitatea internă a teritoriului românesc, a depozitelor şi liniilor de comunicații cu sudul Rusiei, esențiale în susținerea şi aprovizionarea frontului românesc. Orice încercare de acțiune militară separată era, în acest context, sortită eşecului.

Perspectiva încetării luptelor a generat dezbateri contradictorii la nivelul clasei politice şi al comandanților de rang înalt. (*Documentele nr. 16, 23, 24, 25*) La rândul lor, guvernul francez şi generalul H.M. Berthelot au cerut insistent şi vehement ca România să continue lupta, deoarece încetarea confruntărilor permitea germanilor să transfere efective pe frontul occidental, ceea ce agrava situația acestuia. (*Documentele 17, 18, 19, 20*) Miniştrii aliați de la Iaşi, fără a avea acordul propriilor guverne, la impulsul lui Saint-Aulaire, au dat o declarație scrisă în care recunoşteau situația extrem de dificilă a României. Generalul Berthelot a fost foarte furios pe această inițiativă apreciind-o ca pe o gafă, un adevărat cec în alb. (*Documentul nr. 20*)

În pofida acestor demersuri ale aliaților, România a încheiat, la Focşani (26 noiembrie/9 decembrie 1917), armistițiul cu Puterile Centrale. (*Documentele nr. 29, 30*) Delegația română a

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fost condusă de generalul Alexandru Lupescu, subşef al Marelui Cartier General, şi coloneii Ion Răşcanu, Ion Manolescu şi Nicolae Condeescu. Delegaţia rusă, compusă din 16 persoane, îl avea în frunte pe generalul Kelcevski.

De partea cealaltă, Puterile Centrale erau reprezentate de generalul german Curt von Morgen, şeful delegaţiei, generalul Oskar Hranilović (austriac), fost ataşat militar al Austro-Ungariei la Bucureşti, coloneii Hentsch şi Förster Streffleur, maiorul von Hempel, locotenent-colonel Popov (Bulgaria) şi maiorul Nahsim Bei (Imperiul Otoman).

De remarcat că armistiţiul a fost semnat în numele generalilor Dmitri Şcerbacev şi Constantin Prezan. Comandant al frontului român era regele Ferdinand, dar el a renunţat la această funcţie, întrucât armistiţiul ar fi avut un caracter politic, şi l-a desemnat comandant suprem al armatei române pe generalul Prezan, şeful Marelui Cartier General Român.

Regele Ferdinand, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu s-au adresat preşedintelui Franţei, Raymond Poincaré, şi prim-ministrului Georges Clemenceau explicând situaţia deosebită în care se găseşte România. (*Documentele nr. 31, 34*) Niciodată cu adevărat amicale, raporturile militare româno-ruse s-au înrăutăţit considerabil după semnarea armistiţiului. În plus, guvernul bolşevic a trimis în Moldova un detaşament condus de Semion Grigorievici Roşal, cu misiunea de a schimba regimul politic în România şi de a-l aresta pe regele Ferdinand. Centrul agitaţiilor bolşevice era gara Socola, unde se găseau numeroase trupe ruse. (*Documentul nr. 44*)

Confruntate cu pericolul agitaţiei politice revoluţionare şi mai ales cu cel al acţiunii militare a sovietelor de pe teritoriul românesc, precum şi cu jafurile, distrugerile, crimele săvârşite de trupele ruseşti în retragere, autorităţile române au decis utilizarea forţei militare pentru punerea sub control şi pacificarea teritoriului românesc.

În urma deciziei adoptate de către Consiliul de Miniştri în noaptea de 21/22 decembrie 1917, trupele române au procedat la dezarmarea şi evacuarea sub escortă a forţelor de la Socola şi apoi a tuturor trupelor ruse de pe teritoriul românesc aflate în retragere. Către sfârşitul lunii ianuarie 1918 acest proces era încheiat. (*Documentele nr. 39, 40, 41, 42, 47*) Operaţia nu a fost lipsită de incidente, unele mai serioase, cum ar fi cele de la Mihăileni, Botoşani, Galaţi etc.

România se afla sub prevederile Convenţiei de armistiţiu, dar starea de beligeranţă persista, astfel că eventuala rezistenţă a României a fost una din problemele luate în discuţie de către autorităţile politice şi militare de la Iaşi, împreună cu Misiunea Militară Franceză, cu guvernele aliate, în special cu cel de la Paris.

Generalul Berthelot, în acord cu autorităţile politice şi militare franceze, au cerut României să ia în calcul continuarea luptei. În acest cadru au fost elaborate mai multe scenarii. Astfel, s-a evocat posibilitatea ca armata română să se retragă într-un perimetru restrâns, deliminat de localităţile Tecuci, Bârlad, Vaslui, unde să susţină o ultimă luptă. Această ipoteză, cunoscută şi sub numele de „triunghiul morţi", a fost respinsă de majoritatea generalilor români. (*Documentul nr. 48*)

O altă variantă ar fi fost retragerea în Rusia, vechea formulă de la sfârşitul anului 1916 şi începutul anului 1917. Dar în Rusia era haos, astfel că armata română risca să fie atrasă în disputele diferitelor facţiuni, care se luptau între ele. Se mai adăuga imposibilitatea aprovizionării cu material de război, din cauza confruntărilor interne din fostul imperiu.

Generalul Berthelot a susţinut la un moment dat că frontul românesc poate rămâne activ, prin constituirea diviziilor ucrainene, luându-se în calcul chiar un număr de 60 de mari unităţi[1]. Ucraina se proclamase stat autonom, dar structurile sale erau în stare incipientă, astfel că această idee a fost până la urmă o iluzie.

[1] Detalii în Vasile Popa, Ion Cerăceanu, Vasilica Manea, *Misiunea generalului Coandă la Kiev (1917-1918)*, Editura Militară, Bucureşti, 2012; Jean-Noël Grandhomme, *Henri-Mathias Berthelot (1861-1931) Du culte de l'offensive à la stratégie globale*, ECPA, Paris, 2011, p. 588-595.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La începutul anului 1918, pe fondul degradării şi apoi al ruperii relaţiilor de către Rusia sovietică, România, complet izolată, cu doi inamici, unul în faţă şi altul în spate, a fost obligată să înceapă tratativele cu Puterile Centrale pentru încheierea păcii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1*. 28 august/10 septembrie 1917, Iaşi, Ordinul nr. 495 al generalului Dmitri Şcerbacev, comandantul trupelor ruse pe frontul român, către comandanții Armatelor 4, 6, 8 şi 9 ruse prin care se dispun măsuri în contextul acțiunii generalului Lavr Kornilov de preluare a controlului în Rusia**

COPIE DUPĂ ORDINUL GENERALULUI CERBATCEFF No. 495 din 28 august 1917
Către,
Comandanții Armatelor 4, 6, 8 şi 9 ruse

În seara de 27 august am primit o telegramă de la generalul Lukomsky[1], în care el îmi comunica că generalul Corniloff [Kornilov] a primit o telegramă semnată Kerensky, cu ordinul de a remite sarcina Comandamentului Suprem generalului Lukomsky, până la sosirea noului comandant – *en chef* – şi de a se prezinta el însuşi la Petrograd.

Luând în considerațiune situația actuală, generalul Corniloff, în constiința sa, a găsit că este cu neputință de a remite sarcina sa într-un moment aşa de greu (penibil), şi generalul Lukomsky, de a accepta aceasta.

În urmă, a fost primită o telegramă a agenției – semnată Kerensky – prin care se comunică că generalul Corniloff cere deplina putere, în scopul de a constitui, după alegerea sa, un nou guvern şi că el – Kerensky – ia măsuri decisive în contra acestui atentat la puterea supremă.

În acelaşi timp, au sosit din partea generalilor Denikin[2], Baluieff[3], Lukomsky, Erdely, Rerberg, contele Kaminsky şi alții, copii după telegramele adresate Ministrului Preşedinte, prin care ei declară că schimbarea de Comandament Suprem în acest moment ar avea o influență periculoasă asupra Armatei şi asupra întregii Rusii.

---

[1] Aleksandr Sergheievici Lukomski (1868-1939), general-locotenent, lider al Mişcării Albe, unul dintre organizatorii Armatei Voluntarilor. În 1913 devine asistentul şefului cancelariei Ministerului de Război, iar odată cu declanşarea mobilizărilor, devine şef al cancelariei. În 1914 obține gradul de general-locotenent, iar în 1915 este numit asistent al ministrului de război. În aprilie 1916 devine comandant al Diviziei 32 Infanterie, în fruntea căreia participă la ofensiva Brusilov. În octombrie 1916 este numit şef de stat-major al Armatei 10, iar la finalul lunii obține funcția de general-intendent al statului-major al Comandantului suprem. În 1917 devine comandant al Corpului 1 Armată şi şef al statului-major al Comandantului suprem. În august 1917 este demis pentru susținerea lui Kornilov şi arestat. În noiembrie evadează şi se alătură Mişcării Albe. Din decembrie 1918 devine asistentul lui Denikin şi şeful Direcției Militare şi Navale. Emigrează în Franța.

[2] Anton Ivanovici Denikin (1872-1947), general, unul dintre cei mai importanți lideri ai Mişcării Albe. În august 1914, Denikin a devenit general-maior şi comandant al districtului militar Kiev. În septembrie, acelaşi an, a fost numit adjunct al şefului Statului-Major al Armatei 8. În 1916 a fost numit la comanda Corpului 7 care a luptat pe frontul din Galiția. După înlăturarea țarului Nicolae al II-lea a fost Şeful Statului-Major al generalilor Mihail Alekseev, Aleksei Brusilov şi Lavr Kornilov, sprijinind încercarea de lovitură de stat a acestuia din urmă. După preluarea puterii de către bolşevici, atât Denikin, cât şi Kornilov au fugit în sudul Rusiei împreună cu alți ofițeri şi au format Armata de voluntari.

[3] Piotr Semionovici Baluev (1857-1923), general de infanterie. În 1904 este înaintat în gradul de general-maior şi devine comandant al Brigăzii 2 din cadrul Diviziei 16 Infanterie şi, ulterior, şef al statului-major al Corpului 6 Armată. În 1910 obține gradul de general-locotenent şi funcția de comandant al Diviziei 17 Infanterie. În 1914 este numit comandant al Corpului 6 Armată din componența Armatei 2. A participat la ofensiva Brusilov. În perioada 24-31 iulie 1917 a fost comandantul armatelor frontului de sud-vest, iar în perioada 5 august-12 noiembrie al aceluiaşi an comandant al armatelor frontului de vest. La 12 noiembrie este arestat de comitetul militar revoluționar. În 1918 s-a înrolat în Armata Roşie. A murit în 1923, la Moscova.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La chestiunea ce am pus prin telegraf subşefului de Stat-Major al Comandamentului Suprem – generalul Romanowsky – îmi răspunse că telegrama Agenției nu corespunde adevărului şi că însuşi Kerensky, prin Savincoff [1]şi Lwolf, sosiți la Stawka, exprimase opțiunea că ar fi indispensabil de a crea o autoritate puternică şi propunea mai multe combinațiuni.

Corniloff ruga pe Kerensky şi Savinkoff de a veni la Stawka pentru a se întreține personal, lucru la care ei consimțiră.

În acelaşi timp a fost pusă chestiunea de a se trimite la Petrograd, un Corp de Cavalerie pentru a înăbuşi definitiv pe maximalişti şi Corpul fu trimes: dar la 27 dimineața fu primită telegrama lui Kerensky privitoare la remiterea Comandamentului. Am trimis o telegramă Ministrului de Război, făcând apel la patriotismul său şi rugându-l a nu introduce dezbinarea în Armată şi de a nu schimba Comandamentul Suprem – un moment atât de greu.

Acum primesc de la Generalul Corniloff următoarea telegramă: „Telegrama Ministrului Preşedinte No. 1163 în toată prima sa parte nu este decât o minciună. Nu sunt eu acela care a venit la mine în calitate de trimis al Ministrului Preşedinte.

Membru Parlamentului Aleksei Aladin[2] este martor al acestui fapt. Prin acest mod a avut loc o mare provocațiune, care joacă pe o carte soarta Patriei.

Ruşi, marea noastră Țară este în agonie, momentul morței sale se apropie! Eu General Corniloff m-am străduit de a declara pe față că guvernul provizoriu, sub presiunea majorității consiliilor maximaliste, procedează de acord cu planurile Statului-Major German şi în acelaşi timp cu debarcarea de curând a forțelor inamice pe malul Rigei, omoară Armata noastră şi zdruncină interiorul Țării.

Greaua conştiință a unui dezastru inevitabil al Țării mă sileşte în acest moment de temut de a face apel la toți Ruşii, pentru a salva Patria ce moare.

Voi toți acei în al căror piept bate o inimă rusească, toți care credeți în Dumnezeu, rugați-vă pentru o minune supremă, minunea salvării Țării noastre părinteşti.

Eu generalul Corniloff, fiu de țăran cazac, declar tuturor că personal nu doresc nimic alta decât salvarea Rusiei şi jur, ca prin victoria asupra inamicului să aduc poporul la constituanta în care el va decide singur asupra soartei sale şi va alege forma nouei sale organizăei de Stat; însă nu pot avea tăria de a preda Rusia în mâinile inamicului său ereditar – rasa germanică – şi de a face din poporul Rus sclavul Germaniei.

Prefer mai bine să mor pe câmpul de glorie decât a fi martor al dezonoarei şi al ruşinei Rusiei.

Popor Rus! Viața Patriei tale este în mâinile tale!

No. 653 din 27 august 1917

(ss) GENERAL CORNILOFF

---

[1] Boris Viktorovici Savinkov (1879-1925), revoluționar rus, terorist, personalitate politică, unul dintre liderii partidului eserilor, conducătorul Organizației de luptă a partidului eserilor, membru al Mişcării Albe, scriitor. În 1906, aflat la Sevastopol, a pus la cale un atentat împotriva comandantului Flotei de la Marea Neagră, amiralului Ciuhnin. A fost arestat, condamnat la moarte, însă a reuşit să evadeze şi a fugit în România, iar de acolo – în Germania. În aprilie 1917 revine în Rusia şi îşi reia activitatea politică. Devine adjunctul ministrului de război în guvernul lui Kerenski. După lovitura de stat bolşevică din octombrie 1917 se alătură mişcării contrarevoluționare. A participat la formarea Armatei voluntarilor. În 1919 a emigrat în Polonia, de unde a fost expulzat în 1921. În 1924 a revenit în Rusia. A fost arestat şi condamnat la 10 ani de închisoare. Potrivit versiunii oficiale, la 7 mai 1925, Savinkov s-a sinucis.

[2] Aleksei Fiodorovici Aladin (1873-1927), membru al Dumei de Stat. A absolvit Universitatea din Kazan. Şi-a început activitatea politică în 1892. În 1906 a fost ales deputat din partea țărănimii. După dizolvarea Dumei, Aladin a fost nevoit să plece în SUA şi Marea Britanie. La începutul Primului Război Mondial s-a înrolat în armata britanică. În iulie 1917 a revenit în Rusia. După Revoluția din octombrie a aderat la Mişcarea Albă. În 1920 a emigrat la Londra.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Rog să se mențină ordinea şi o linişte complectă şi să ne amintim că numai victoria asupra inamicului ce avem în fața noastră va putea să dea fericirea Patriei noastre. Toți trebuie să fie siguri că nu este niciun atentat la noua organizare a Statului.

Orice desordine poate duce la distrugerea frontului şi la dezastrul Rusiei.

(ss) Cerbatceff [Şcerbacev] Iaşi, 28 august 1917 No. 495

[A.M.N.R., fond M.C.G., dosar nr. 33, f. 28]

2. 30 august/12 septembrie 1917, Iaşi, Raportul nr. 20 al generalului Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, despre situația frontului român

Rapport No. 20 du Général Berthelot, 30 Août /12 Septembre 1917

Situation générale en Roumanie

A. Opérations

1. Événements survenus sur le front roumain

Aucun événement à signaler depuis le rapport du 31 Août. L'organisation défensive a été entreprise sur tout le front. L'Armée roumaine y a apporté des qualités d'ordre et de travail aussi sérieuses que dans l'offensive. Grâce à l'effort de tous et en particulier des officiers français, cette organisation est déjà puissante. Elle comprend:

– une première position avec 2 lignes de tranchées terminées, réseaux et boyaux compris

– une 2ème et une 3ème positions, presque achevées.

2. Répartition des forces roumaines

Les 2 Armées roumaines tiennent actuellement un front de 90 kilm., depuis la vallée de la Doftana jusqu'à hauteur de Suraia sur le Sereth – jonction des deux Armées à l'Est de Racoasa.

a. IIe Armée – depuis la vallée de la Doftana jusqu'à Racoasa – comprend:

En 1ère ligne: 7e, 8e, 6e, 12e, 33 D.I, 1ère D.C. et Brigade de Graniceri.

En réserve: 1ère D.I.

Aucune intervention n'a pu amener le Général Averesco à augmenter ses réserves en retirant des unités de la 1ère ligne.

b-1ère Armée – de l'Est de Racoasa jusqu'à Suraia sur le Sereth – comprend: En 1ère ligne: 11e, 2e, 10e, 15e, 14e D.I. et le Corps de Cavalerie (2e D.C., Brigade de Calarasi et Brigade de Cavalerie à pied). En 1ère ligne: 4e, 13e, 9e, 5e D.I.

L'état d'avancement des travaux dans le secteur de la 1ère Armée permettra sous peu d'élargir les secteurs de D.I. et de placer la 10e D.I. en réserve. Moral excellent dans toute l'Armée.

Laissant une D.I. en réserve d'Armée, le G.Q.G. pourra disposer de quatre D.I. L'intention du Commandement est de les placer sur la rive gauche du Sereth. Les 7e et 8e C.A. Russes et la 124e D.I. Russe qui stationent sur les arrières de la 1ère Armée ne peuvent être d'aucune utilité en raison de leur état moral et sont une charge pour le pays.

3. Impressions sur le front roumain

La partie du front tenue par les troupes roumaines ne cause pas la moindre inquiétude. Il n'en est pas de même du secteur tenu par les troupes russes dont le manque de solidité a été marqué par l'abandon sans combat de Bojan et Mamornitza sur le Pruth. La présence de nombreuses D.I. russes en réserve et d'une grosse quantité de Cavalerie russe permet d'esperer cependant que par la masse de ces réserves on arriverait à arrêter une poussée dans cette

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

région. A la VIe Armée russe (bas Sereth et gauche du Danube) moral extrêmement bas; les soldats menacent de rentrer chez eux si, dans un mois, la paix n'est pas signée. Une attaque de Mackensen sur cette partie du front présenterait un grand danger, plus grand que celui d'une offensive ennemie sur les Carpathes. Les 4 D.I. roumaines, réserves de G.Q.G., sont mises pour cette raison sur la rive gauche du Sereth, à l'Est de Tecuci.

4.Situation politique

a. Dans la crise Kerensky-Kornilov, le Général Tcherbatcheff fait preuve d'une extrême réserve et semble ne vouloir se compromettre dans aucun des deux clans.

b. Cette crise politique ne peut qu'augmenter l'anarchie, non seulement à l'intérieur, mais aussi dans les Armées.

Si la VIe Armée Russe venait à céder sur le Bas Sereth et les Bouches du Danube et que l'Armée Roumaine ne puisse arrêter les Allemands dans cette région, on peut se demander si le Gouvernement et l'Armée roumaine resteront jusqu'au bout fidèles à l'Alliance en se repliant en Russie.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 81, c. 134-136]

3. 5/18 septembrie 1917, Paris, Scrisoarea lui Gaiffier d'Hestroy, ministrul Belgiei la Paris, adresată ministrului afacerilor străine, privind situația din România şi politica guvernului Ion I.C. Brătianu

No. 5426/2501
Paris, 18 septembre 1917

Monsieur le Ministre,

Je vous remercie d'avoir bien voulu me communiquer la dépêche de mon collègue à Bucarest en date du 23 juillet. Ses appréciations sont d'ordre strictement confidentiel. Je me garderai bien de les dévoiler à mes interlocuteurs, mais il m'est fort facile, en ce moment ci, d'amener l'entretien sur la Roumanie et de connaître, sans paraître les provoquer, les opinions du Gouvernement français au sujet du Roi Ferdinand et de son premier ministre. Le rapport de M. van Ypersele trahit un ressentiment personnel contre M. Bratiano. Ce ressentiment je le conçois, parce que le premier ministre fait une grande différence entre les représentants des grandes Puissances et des Etats secondaires. Très déférent vis-à-vis de premiers, il se montre arrogant, hautain envers les seconds qu'il ne reçoit pas. Mais l'agent d'un Gouvernement doit se garder dans ses jugements contre des impressions de cette nature et ne pas leur permettre d'influencer ses appréciations politiques.

Bien qu'ayant eu à me plaindre de l'attitude partiale dont M. Bratiano, et ayant eu avec lui une explication courtoise mais violente au sujet d'une fourniture de 58 locomotives qu'il enleva arbitrairement à la Belgique pour la donner à l'Allemagne, je l'ai toujours considéré comme un patriote sincère, un homme loyal et désintéressé. Tel est aussi l'avis de M. Ribot, comme vous l'avez vu par mon rapport d'hier. A. M. Cambon[1] j'ai parlé de mes souvenirs de Roumanie et j'ai trouvé ainsi une occasion de lui demander si l'attitude du Roi et de son ministre n'inspiraient aucune inquiétude aux Alliés. „Aucune, me répondit-il; elle fut au-dessus

[1] Jules Cambon (1845-1935), jurist, avocat şi diplomat, a fost ambasador la Washington, Madrid şi Berlin (1907-1914). În 1915 a devenit secretar general al Ministerului Afacerilor Străine. A participat la elaborarea tratatelor de pace de la Paris. În mai 1918 a devenit membru al Academiei Franceze.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de tous soupçon, n'a pas donné lieu à la moindre critique, et je vais vous en fournir la preuve. A la fin de juillet on discuta au Grand Quartier Roumain la question de savoir si l'abandon de la Moldavie ne se justifiait pas à la suite de la retraite russe de Galicie. Le Roi et Bratiano s'y opposèrent de toutes leurs forces; seul le Général Averesco fut d'un avis opposé. Si toutefois la retraite était devenue inéluctable, le Président du Conseil eut prescrit de détruire les récoltes, les puits à pétrole et de ne laisser dans les pays abandonné que de agents subalternes. Dans ce cas le Gouvernement aurait demandé aux Alliés de garantie l'intégrité du pays, et à la Russie un traitement convenable pour le Roi et son Gouvernement. Pendant la période la plus critique du mois d'août, M. Bratiano affirma sa fidélité à l'Entente et sollicita l'intervention de celle-ci auprès de Tereschenko afin qu'il envoyât des troupes pour soutenir l'effort russo-roumain. Le Roi Ferdinand a jeté au feu toutes ses divisions de réserve, sauf trois qui étaient dépourvues d'artillerie, et les Roumains se battirent très courageusement malgré la défaillance russe. Enfin, le Souverain et M. Bratiano nous tiennent au courant des manigances allemandes destinées à les détacher de l'Entente et à leur montrer la Bessarabie si facile à cueillir." Ces indications et bien d'autres que j'oublie sont puisées dans les télégrammes de M. de Saint-Aulaire. A ma connaissance ils ne sont pas contredits par ceux de son collègue anglais. Il est vrai toutefois que certaines personnalités du Parlement se montraient favorables à un rapprochement avec les Empires du Centre, mais on les a expédiés à Kherson. D'autre part, le rapport de M. Van Ypersele expose des vues très judicieuses sur la politique à suivre par la Roumanie envers la Serbie.

d'H. de Gaiffier

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Belgia, rola 39, c. 508-510]

4. 11/24 septembrie 1917, Iaşi, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot despre anarhia din Rusia şi necesităţile de aprovizionare ale armatei române pentru continuarea rezistenţei

La Brătianu, într-o conversaţie cu Prezan şi Iancovescu, vorbim despre anarhia rusă: cazacii refuză să asculte de guvern; sovietele extremiste îi dau afară pe reprezentanţii delegaţi ai comisarilor poporului; Verhovski[1] ar vrea să-l înlăture pe Şcerbacev, Kerenski se opune.

Examinăm apoi nevoile armatei române, căreia-i lipseşte echipamentul de iarnă. I-ar trebui 300.000 de rânduri de efecte de postav, 500.000 de lenjerie. Ruşii vor să lase la vatră o treime din armata lor şi ar putea da ceea ce nu le mai este necesar (lucru care m-ar mira sau, în lipsă, s-ar putea cere Americii, numai că atunci ar trebui plătit cu banii jos). Apoi, mai este problema proviziilor şi a depozitelor ce trebuie constituite în Basarabia. În fine, apar lamentările obişnu-

[1] Aleksandr Ivanovici Verhovski (1886-1938) a luptat în războiul ruso-japonez. În 1911 a absolvit Academia Marelui Stat-Major. În 1913 a fost trimis în Serbia pentru a studia experienţa de luptă a armatei sârbe în războaiele balcanice. A revenit în Rusia la începutul Primului Război Mondial. A luptat, în componenţa Corpului 22 Armate, în Prusia de Est. În 1916 devine aghiotant superior în departamentul de intendenţă în statul-major al Armatei 7 şi, ulterior, asistent al reprezentantului rus în Cartierul General român. În 1917 este numit şef al statului-major al Diviziei navale de la Marea Neagră, care trebuia să participe în operaţiunea de desant din Bosfor. A susţinut activ Revoluţia din februarie. Tot în 1917 s-a înscris în partidul eserilor şi a fost înaintat în gradul de colonel. În iunie 1917 a fost numit comandant al trupelor din Districtul militar Moscova. În septembrie acelaşi an devine ministru de război în guvernul provizoriu şi obţine gradul de general-maior. La începutul anului 1918 a fost arestat şi eliberat în decembrie. S-a înrolat în Armata Roşie. În 1922 a devenit şeful Academiei Militare a Armatei Roşii, iar din 1927 profesor în cadrul aceleiaşi instituţii. În februarie 1931 a fost arestat şi condamnat la moarte, însă pedeapsa i-a fost comutată cu 10 ani de închisoare. A fost eliberat în 1934. În 1938 a fost iarăşi arestat, acuzat de participare în complot anti-sovietic şi executat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ite: dacă ruşii renunţă, ar trebui să cedăm şi noi lupta, pentru că plecarea în Rusia înseamnă să condamnăm la moarte armata şi populaţia: fără adăposturi, fără lemne, fără căldură, mâncarea în niciun fel asigurată etc. De Renty adaugă că Statul-Major rus este total descumpănit, că nici Kerenski însuşi nu mai este ascultat de soviete. Informaţia face obiectul unei telegrame pentru Paris.

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.,* p. 241-242]

5*. 22 septembrie/5 octombrie 1917, Iaşi, Telegrama ministrului Franţei în România, contele de Saint-Aulaire, adresată lui Alexandre Ribot, preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al afacerilor străine, prin care informează despre starea de nemulţumire a oficialităţilor româneşti, în frunte cu Ion I.C. Brătianu, faţă de acţiunile lui Cristian Rakovski[1] ce urmăresc destabilizarea situaţiei din România. Se anexează şi un articol din ziarul *Lupta

Jassy, 5 octobre 1917

Le Ministre de France en Roumanie à son Excellence Monsieur Ribot, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères

La dernière fois que je suis allé voir M. Bratiano, je l'ai trouvé violemment irrité contre les Russes. Il venait de recevoir le Baron de Tisengraun, commissaire du Gouvernement Provisoire, qui, en fait, remplit les fonctions de Ministre de Russie. Ce personnage lui avait demandé, avec insistance, la mise en liberté d'un socialiste roumain nommé Dobrogeano[2], déféré en Conseil de Guerre sous l'inculpation de trahison, l'enquête ayant démontré sa connivence avec le chef du parti socialiste roumain, le docteur Rakowski, actuellement à Odessa et avec les membres du même parti restés à Bucarest où ils servent la politique allemande. Afin de me permettre d'apprécier le genre d'activité du docteur Rakowski et de ses acolytes de Bucarest, M. Bratiano m'a communiqué les deux documents ci-joints. L'un est la traduction d'un article de la Lupta, journal publié à Odessa sous l'inspiration de Rakowski. L'autre résume les déclarations faites à la presse autrichienne par les amis de Rakowski, envoyés de Bucarest à Stockholm par les Allemands. Le Gouvernement Provisoire, m'a dit M. Bratiano, prétend avoir prescrit des poursuites contre les auteurs d'injures aux Gouvernements étrangers, néanmoins le Lupta publie journellement les articles les plus venimeux et les plus mensongers contre le Gouvernement roumain, c'est à dire contre le Gouvernement d'un pays allié envahi par l'ennemi, à la suite des trahisons de la Russie, et dont les sacrifices viennent cependant de réparer, sur ce front, les défaillances de son armée et de la préserver elle-même de l'invasion.

Cette campagne n'est pas seulement injuste et inconvenante, elle est singulièrement dangereuse, car le journal „Lupta„ rédigé spécialement pour ce front est répandu parmi les troupes

[1] Cristian Rakovski (numele real Krăstio Gheorghev Stancev) (1873-1941), medic, militant socialist, ziarist şi diplomat de origine bulgară care a trăit în România şi Uniunea Sovietică. A fost preşedinte al Partidului Social Democrat Român. La declanşarea războiului a fost închis pentru propaganda în favoarea Puterilor Centrale. A fost eliberat de soldaţii ruşi la începutul lunii mai 1917 şi transferat în afara României. A fost în trei rânduri prim-ministru al Ucrainei sovietice (noiembrie 1918 ; ianuarie-decembrie 1919, 1920-1923). A fost trimis al Uniunii Sovietice în Marea Britanie, Franţa şi Japonia. A fost o victimă a terorii staliniste.

[2] Alexandru Dobrogeanu Gherea (1879-1937), fiu al militantului socialist Constantin Dobrogeanu Gherea. A studiat la Politehnica din München şi s-a încadrat de tânăr în mişcarea socialistă din România, dar a devenit apoi adept al bolşevicilor. A fost membru al delegaţiei comuniştilor români care a vizitat Rusia sovietică (1920) şi care a discutat cele 21 de condiţii de afiliere la Internaţionala a III-a comunistă. A făcut parte din lotul arestat în timpul congresului de înfiinţare a Partidului Comunist din România (1921), dar a fost eliberat în 1922. A deţinut funcţii de conducere în Partidul Comunist, fiind şi deputat în Parlamentul României. În 1932 s-a stabilit în Uniunea Sovietică, unde în 1937 a fost executat fiind acuzat de troţkism.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

russes de Roumanie qui y trouvent des arguments, calculés d'ailleurs à cet effet, pour justifier leur lâcheté, ou leur intrusion dans les affaires intérieures du pays, en leur représentant la Roumanie comme le dernier refuge du tsarisme. Je me suis efforcé, avec le concours de nos agents de propagande et avec l'approbation du Commandement ainsi que du Comité central des armées russes de Roumanie, de combattre cette campagne, mais, depuis l'installation à Jassy d'une délégation du Comité d'Odessa qui la favorise de tout son pouvoir, elle a redoublé d'intensité et il devient très difficile de la neutraliser, le Commandement étant, surtout depuis l'échec de Kornilof, terrorisé par les judeo-germano-maximalistes d'Odessa, soutenus, affirme-t-il, par Kerenski.

M. Bratiano a naturellement éconduit, sur ce point, le Commissaire du Gouvernement Provisoire. Mais, il craint que des manifestations russes ne se produisent en faveur de Dobrogeano et même que les soldats ne cherchent à le délivrer de force comme Rakowski, ce qui risquerait d'entrainer une collision entre eux et les soldats roumains. Pour éviter, autant que possible, tout incident, il a donné l'ordre de transférer le prisonnier dans une localité éloignée des troupes russes.

M. Bratiano a, en revanche, accueilli deux autres demandes également fort inconvenantes, mais juridiquement plus défendables, du Commissaire du Gouvernement Provisoire. L'une de ces demandes vise le paiement, à la charge du Gouvernement Roumain, des loyers de tous les immeubles réquisitionnés à Cherson pour son installation éventuelle à partir du jour où ils ont été réquisitionnés, qu'ils soient ou non occupés par des tiers. Les loyers ayant été fixés arbitrairement par une commission russe, cette réclamation, m'a dit M. Bratiano, s'élève à plusieurs millions. Néanmoins, la Roumanie, réduite au tiers de son territoire par la faute de la Russie, lui paiera cette somme, sans rien réclamer pour les loyers des immeubles occupés par l'armée russe, c'est-à-dire de tous les immeubles confortables de Moldavie, qui représentent certainement une valeur locative très supérieure à celle de tous les immeubles de Cherson. L'autre demande a pour objet le remboursement de quelques millions pour des vivres, distribués, parait-il, par les Zemtvos de Bessarabie à des réfugiés roumains de la Dobroudja qui, avant d'être occupée par les Bulgares, avait été mise à sac par les Russes, de même d'ailleurs que toutes les régions de la Moldavie qu'ils occupent. Le Gouvernement Roumain paiera encore cette somme sans rien réclamer pour la dévastation du pays. Ce n'est pas le moment, dit avec raison M. Bratiano, de chicaner le Gouvernement russe sur ces vétilles.

Les procédés de la Russie envers les Roumains qui lui imputent tous leurs malheurs exaspèrent contre elle une animosité dont les Allemands tireraient aisément parti, en cas d'invasion de la Moldavie et qui risquerait même de détourner l'armée roumaine de se retirer en Bessarabie. L'opinion locale est de plus en plus pessimiste en ce qui concerne la Russie. On déplore l'échec de Kornilof et on considère ici Kerenski comme un traitre ou un fou, du moins comme un illuminé, atteint d'hystérie oratoire, qui croit avoir agi quand il a parlé, ou qui n'agit que pour empêcher les autres, Kornilof, par exemple, d'agir utilement.

Saint-Aulaire

Annexe

„La Terreur en Roumanie". Article publié dans le journal *Lupta*, numéro du 5 Septembre

En Roumanie la sauvage politique du Gouvernement Bratiano continue. Dans toutes les villes, dans les quartiers ouvriers, aux environs des fabriques, la terreur règne. Des centaines d'agents secrets, de gendarmes ruraux, de policiers, parcourent les rues, violent les domiciles des ouvriers, insultent, frappent, perquisitionnent, procèdent à des arrestations. Dès que le soir tombe, la circulation est défendue. L'horaire des ateliers a été changé, l'heure du travail

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

reculée. De sorte que les ouvriers ne peuvent plus disposer pendant la semaine d'une minute de liberté. De temps en temps, les autorités civiles et militaires – un policier et un préteur – pénètrent dans les maisons pour fouiller, chiper, confisquer ou enlever quelqu'un. Pourquoi tout ceci? Parce que les croquemorts de la Roumanie, les politiciens qui ont provoqué l'immense désastre du pays, voient dans le moindre scintillement d'une conscience, dans la plus infime manifestation d'indépendance, une menace directe contre leur propre situation. Oui! La liberté civique, l'organisation des ouvriers, la propagande socialiste sont considérées comme un danger par le néfaste régime roumain, lourd de péchés, comme elles l'étaient jadis par le tsarisme à jamais enterré. Et, de même que le tsarisme incapable, notre ignoble oligarchie, accumule avec l'aveuglement et l'acharnement des régimes mourants, exactions et fautes, infamies et crimes, riche matériel inflammable.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XIII, f. 90-93]

6. 7/20 octombrie 1917, Iaşi, Memoriul generalului de divizie Constantin Iancovescu, ministru de război, referitor la problematică dezbătută în timpul vizitei în Rusia

Ministerul de Război, Iaşi
7 octombrie 1917

Memoriu asupra Misiunei Generalului de Divizie Iancovescu Constantin, ministru de război, pe lângă Marele Cartier General rus şi guvernul rus, referitor la aprovizionările armatei şi populaţiunei româneşti

Prin convenţiunea încheiată la Petrograd la 25 aprilie 1917 (anexa No. 1) [nu se publică] între prim-ministrul României, Domnul I.C. Brătianu, şi reprezentantul Ministerului de Război rus, Domnul General Polivanov[1], se hotărâse ca aprovizionamentele armatei de pe frontul român să fie satisfăcute prin proviziuni trimise din Rusia, prin îngrijirea intendenţei ruseşti. Aceste subsistenţe trebuiau a fi distribuite proporţional cu efectivul în oameni şi cai al celor două armate. Prin sus-numita convenţiune se hotărâse de asemenea ca echipamentul şi harnaşamentul absolut necesar armatei române, la acea epocă, să se procure de către guvernul rusesc. La 24 august 1917 are loc o nouă conferinţă la Petrograd (anexa No. 2, cu două tabele) [nu se publică] sub preşedinţia D-lui General Michelson, şeful Serviciului Aprovizionamentelor din străinătate, la care a luat parte şi Dl. General Coandă, reprezentantul armatei române de pe lângă Marele Cartier General rus. Ca rezultat al acestei conferinţe s-a hotărât ca echipamentul de toate categoriile necesar armatei române, până la 1 iulie 1918, să se procure din depozitele armatei ruseşti; clasându-se acele necesităţi în două categorii: unele care puteau să fie procurate până la data de 1 iulie 1918 şi altele pe care comisiunea a declarat că nu le poate da, neavându-le.

Deoarece subsistenţele prevăzute în protocolul încheiat la Petrograd în luna iulie nu au fost procurate trupelor ruse de pe frontul român, acestea şi-au procurat parte din subsistenţe, ce le lipseau, din ţară, fie prin cumpărături aprobate de guvernul nostru, fie prin cumpărături neaprobate şi chiar luate cu forţa. Din această cauză, guvernul român, considerând că a lăsa să dăinuiască şi mai departe această stare de lucruri ar fi un pericol, a cerut în repetate rânduri Statului-Major Rus al trupelor din România îndeplinirea angajamentului luat, de a se aduce

[1] Aleksei Andreevici Polivanov (1855-1920), general rus de infanterie. Din iunie 1915 până în martie 1916 a fost ministru de război. În 1920 s-a alăturat Armatei Roşii şi a participat la războiul sovieto-polon. În cursul tratativelor de la Riga dintre Rusia sovietică şi Polonia a murit de tifos.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

subsistențele necesare din Rusia, precum şi a opri orice cumpărături de pe teritoriul român. Măsurile ce s-au luat în această privință au dat naştere unei conferințe ținute la Iaşi în zilele de 27 şi 28 august (anexa No. 3) [nu se publică] la care a luat parte ministrul de interne, Dl Alexandru Constantinescu; Ministru de Război Generalul de Divizie Iancovescu Constantin; Şeful Marelui Stat-Major de la Marele Cartier General, General Prezan Constantin, precum şi ajutorul Augustului Comandant en chef ale armatelor de pe frontul român, Generalul Stcherbatcheff, [Şcerbacev] şi şeful de stat-major al trupelor de pe frontul român, Generalul Golovin, asistați fiind de şefii serviciilor de aprovizionare respectivi. În acea conferință s-a hotărât cantitățile de subsistențe necesare pentru trupele de pe front şi populațiunea română; precizându-se numărul vagoanelor necesar pentru fiecare armată, respectiv rusă sau română.

Recunoscându-se de comun acord imposibilitatea transporturilor pe căile ferate ruse, a cantităților prescrise, s-a concedat din partea reprezentanților României ca până la 1 octombrie 1917, când randamentul căilor ferate va permite transportarea numărului de vagoane hotărât de convențiune, trupele ruse să fie autorizate a-şi procura din țară un număr de 24 vagoane zilnice de subsistență, iar pentru trupele române să se aducă mai puțin 12 vagoane. Cum însă nici cu această diminuare a cerințelor noastre nu s-a putut aduce din Rusia cantitățile necesare şi s-a continuat prin cumpărăturile pe loc către ruşi cu voie şi fără voie; guvernul român foarte îngrijat de această situațiune care dacă ar fi continuat mai departe ar fi adus cu siguranță, după un timp nu tocmai depărtat, o lipsă totală de alimente, atât a armatelor de pe frontul român cât şi a populațiunei; iar pe de altă parte efectele de echipament prevăzute în convențiune a se da armatei nu soseau şi apropierea timpului rău ar fi surprins armata română lipsită de efectele necesare de îmbrăcăminte, punându-ne chiar în imposibilitate de a putea îmbrăca noul contingent de recruți, a hotărât a trimite un membru al guvernului la M.C.G. rus şi la guvernul rusesc pentru a expune precara situațiune în care se găsesc armatele de pe frontul român şi consecințele dezastruoase dacă această situațiune ar mai dăinui.

În acelaşi timp guvernul român îngrijat de noua stare de lucruri de pe frontul armatei ruse şi în vederea unei eventuale retrageri a armatei române, provocată fie printr-un atac al inamicului în față, fie prin retragerea voluntară a trupelor ruse, s-a găsit îndreptățit a cere să se ia din vreme măsuri de către M.C.G. rus pentru organizarea pe liniile de retragere eventuale din Basarabia a depozitelor de subsistență şi combustibil necesare armatei, şi aceasta cu atât mai mult că regiunea destinată unei astfel de eventualități este lipsită de orice fel de căi de comunicații, că localitățile sunt foarte depărtate unele de altele, iar lemnele necesare încălzitului şi fiertului hranei aproape lipsesc, dat fiind lipsa de păduri a regiunii. Odată dar cu expunerea situației referitoare hranei şi îmbrăcămintei necesare, delegatul guvernului român a avut însărcinarea să expună la locul competinte şi necesitatea organizării depozitelor pe liniile de retragere eventuale. Rezolvarea acestor chestiuni fiind de urgentă necesitate, ele au fost supuse miniştrilor plenipotențiari ai statelor aliate aflați la Iaşi, precum şi Cartierului rus al armatelor de pe frontul român, cărora li s-a cerut tot concursul pentru îndeplinirea lor.

Odată cu chestiunile referitoare la aprovizionări ce trebuiau să fie supuse Marelui Cartier General şi guvernului rus, delegatul guvernului a mai fost însărcinat de a le supune la cunoştință agitațiunile şi uneltirile ce se fac de către agitatorii şi dezertorii români contra siguranței statului român; aceste agitațiuni sunt tolerate a se face pe teritoriul rus şi român, nu numai de agitatorii de mai sus, dar şi chiar de noile organizațiuni ruse – soviete, comitete – şi a cere încetarea lor în interesul comun, fiind absolut necesar ca armatele să aibă linişte înapoia lor.

Pentru supunerea tuturor acestor chestiuni M.C.G. şi guvernului rus, ca delegat al guvernului român, cu Înalta aprobare a M.S. Regelui, a fost însărcinat subsemnatul care şi-a îndeplinit misiunea după cum urmează:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Am fost însoţit în această misiune de către Constantin Brătianu deputat, preşedintele Comisiei de aprovizionare română din Rusia; Int. Lt. Colonel Popescu, membru în acea comisiune; Căpitan Teodorescu Paul[1], şeful de cabinet al subsemnatului, şi Căpitan Ulea Octav , interpret de limba rusă.

Partea I

A. Întrevederea de la Mohilev (Marele Cartier General rus)

În ziua de 22 IX 1917 a avut loc la M.C.G. rus o conferinţă la care au luat parte:

Generalul de divizie Nicolae Nicolaevici Dukhonin[2], şeful Statului-Major General rus;

Generalul de brigadă Mihail Constantinovici Diterihs[3], subşef de stat-major; Vasile Vasilievici Varubow[4], comisarul guvernului;

Generalul de divizie Alexandru Serghievici Sanikow[5], şeful aprovizionărilor frontului român;

Generalul de divizie Constantin Nicolaevici Egorieff[6], intendant general al armatei ruse;

Generalul de divizie Alexandru Arnoldovici Moritz[7], preşedintele comisiei mixte de aprovizionare de pe frontul român;

---

[1] Paul (Pavel) Teodorescu (1888-1981), general român care a exercitat funcţii importante în perioada interbelică, mai ales în timpul domniei regelui Carol al II-lea, de care a fost apropiat –, comandant al Şcolii Superioare de Război (1936-1937), subsecretar de stat în Ministerul Apărării Naţionale (ministru al Aerului şi Marinei în perioada 1937-1940), ataşat militar la Lisabona, Madrid şi Londra. A fost absolvent al şcolii de la Saint Cyr, unde a fost coleg cu generalul Charles de Gaulle.

[2] Nikolai Nikolaevici Duhonin (1876-1917), general-locotenent, comandant suprem al Armatei Ruse în perioada noiembrie-decembrie 1917. În 1902 a absolvit Academia Marelui Stat-Major. În perioada 1908-1912 este trimis la Şcoala Militară din Kiev pentru a preda ştiinţele militare. În 1915 este numit comandant al Regimentului 165 Infanterie din Luţk. La 6 decembrie, acelaşi an, i se acordă gradul de general-maior. Din 22 decembrie 1915 devine asistentul generalului – intendent al Statului-Major General al Frontului de sud-vest, Mihail Dieterichs, iar din 25 mai 1916 este numit general intendent al Statului-Major General al Frontului de sud-vest. În iunie-august 1917 este şef al Statului-Major General al Frontului de sud-vest, iar în august-septembrie 1917 al fronturilor de vest. În august 1917 este ridicat în gradul de general-locotenent. În septembrie 1917 este numit în funcţia de şef al Statului-Major General Rus, iar în noiembrie, Kerenski a semnat ordinul de numire a lui Duhonin în funcţia de Comandant Suprem interimar. În aceeaşi lună, a fost demis de către Lenin şi declarat duşman al poporului. A fost omorât la sfârşitul lunii de către un grup de marinari în localitatea Moghilev.

[3] Mihail Konstantinovici Diterihs (1874-1937), general rus. În perioada august-septembrie 1917 a ocupat funcţia de şef al statului-major al armatei speciale din Petrograd, iar în lunile septembrie- noiembrie, funcţia de general-intendent al Cartierului General al armatei. În zilele 16-20 noiembrie 1917 a îndeplinit funcţia de şef al statului major al generalului Duhonin. Ulterior a plecat în Ucraina, unde în martie 1918 a devenit şef al Statului-Major al Corpului Cehoslovac, alături de care a ajuns până la Vladivostok. A fost un susţinător al lui Alexandru Kolceak. În 1922 a emigrat în China.

[4] Vasilii Vasilievici Vîrubov (1879-1963), om politic rus. În 1901 a absolvit Facultatea de Matematică şi Fizică a Universităţii din Sankt Petersburg. La începutul Primului Război Mondial a fost desemnat membru al Comitetului principal al Uniunii orăşeneşti al Zemstvelor, şi ulterior responsabil pentru afacerile Zemstvelor de pe lângă Cartierul General al comandantului frontului de vest, generalul Alekseev. După revoluţia din februarie a fost numit în funcţia de ministru-adjunct al afacerilor externe în guvernul condus de prinţul Gheorghi Lvov. În 1918 a plecat din Rusia, alături de Lvov, pentru a participa, la ordinul lui Kolceak, la negocierile cu foştii aliaţi din Antanta. În 1918 s-a mutat la Paris.

[5] Aleksandr Sergheevici Sannikov (1866-1931), general locotenent. În 1914 a devenit şef de stat-major al Armatei 2 şi din 1915 şef de stat-major al Armatei 9. La începutul anului 1917 a fost numit în funcţia de şef al aprovizionărilor frontului românesc. După lovitura de stat bolşevică a emigrat în Franţa.

[6] Konstantin Nikolaevici Egoriev (1870-?), general-locotenent. Pe parcursul Primului Război Mondial a ocupat funcţia de asistent al intendentului principal, iar din 20 martie 1916 – intendent principal de campanie de pe lângă Cartierul General al Comandantului Suprem.

[7] Aleksandr Arnoldovici Moriţ (1861-1936), general-locotenent. În 1890 a absolvit Academia Marelui Stat-Major. În 1899 a fost înaintat în gradul de colonel, în 1906 – înaintat în gradul de general-maior, iar în 1912 – general-locotenent. În august 1916 a fost numit în funcţia de şef al Statului-Major al comandantului frontului românesc. În august 1917 a devenit preşedinte al comisiei mixte ruso-române de aprovizionare a frontului român. În 1918 s-a alăturat Mişcării Albe. În anii 1918-1920 a ocupat funcţia de şef al Depozitului militar-istoric din Odessa. În 1920 a emigrat în Iugoslavia şi s-a înrolat în armata iugoslavă. A murit în 1936, la Belgrad.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Generalul de divizie Mihail Vasilievici Hangine[1], inspector general al artileriei;

Generalul de brigadă Aleksandr Aleksandrovici Kalpakov[2], şeful comunicaţiilor frontului român;

Generalul de brigadă Aleksandr Nicolaevici Andrew, intendant general la etapele frontului român;

Generalul de brigadă Nicolae Iosefovici Rattel[3], şeful comunicaţiilor M. C. G. rus;

Contraamiral Alexandru Demetrievici Bubnoff[4], şef de stat-major al marinei;

Generalul de brigadă Pavel Aleksandrovici Bazarof[5], ataşat la persoana ministrului de război român.

Iar din partea noastră: subsemnatul, general de corp de armată Coandă, reprezentantul armatei române de pe lângă M.C.G. rus; Constantin Brătianu şi Int.Lt. Colonel Popescu.

Conferinţa a fost prezidată de şeful Marelui Stat-Major rus.

Subsemnatul a expus necesitatea pentru frontul comun ruso-român de a se aduce la îndeplinire angajamentele luate relativ la subsistenţe şi îmbrăcăminte prin diferitele convenţiuni stabilite între guvern şi M.C.G. rus pe de o parte şi guvern şi reprezentanţii armatei române, pe de altă parte; iar generalul de divizie Sanikow, şeful aprovizionamentelor armatelor de pe frontul român, a adăogat că cunoaşte personal lipsurile populaţiei române cari se măresc din ce în ce, precum şi imposibilitatea de a se hrăni armatele de pe frontul român cu mijloacele locale şi că este absolut necesar să se facă toate sforţările pentru a se aduce toate cele necesare pentru subsistenţe din Rusia. Afară de aceasta am mai adus la cunoştinţa comisiunei angjamentul luat prin convenţiunea sanitară, relativă la evacuarea răniţilor; despre caii necesari armatei; complectarea transporturilor de drumurile de fier.

---

[1] Mihail Vasilievici Hajin (1871-1961), general de artilerie. A luptat în războiul ruso-japonez. În 1905 a primit gradul de colonel. A participat la lucrările comisiei pentru reformarea armatei. În 1913 a fost trimis în misiune militară în Franţa, iar în 1914 a fost înaintat în gradul de general-maior şi numit la comanda Brigăzii 19 Artilerie. În iulie 1915 a fost numit comandant al Brigăzii 12 Infanterie. În aprilie 1916 a devenit inspector de artilerie al Armatei 8 şi a avut un rol important în organizarea ofensivei Brusilov, pentru care a primit gradul de general-locotenent. La finalul anului 1916 a devenit inspector de artilerie de pe frontul românesc. În aprilie 1917 a fost numit general-inspector de artilerie de pe lângă comandantul suprem. După lovitura de stat bolşevică a aderat la mişcarea albă. A emigrat în China, în Harbin. La 15 septembrie a fost arestat de SMERŞ în Dalian şi a petrecut 10 ani în lagărele comuniste. După eliberare s-a mutat în Kazahstan, unde a şi murit.

[2] Aleksandr Aleksandrovici Kolpakov (1871-1920). În 1906 a fost înaintat în gradul de colonel. În 1915 a fost numit şef al comunicaţiilor pe frontul de nord, iar în 1916 – şef al comunicaţiilor armatelor frontului român. După preluarea puterii de către bolşevici a aderat la mişcarea albă. A murit în Crimeea.

[3] Nikolai Iosifovici Rattel (1875-1939). În 1902 a absolvit Academia Marelui Stat-Major. La începutul anului 1916 a fost înaintat la gradul de general-maior, exercitând funcţia de general-intendent al Statului-Major al Frontului de sud-vest. În 1918 s-a înrolat în Armata Roşie, ocupând, până la data retragerii (1925), mai multe funcţii de conducere. În 1930 a fost arestat şi acuzat de legături cu organizaţii străine antisovietice, ulterior eliberat. A fost arestat a doua oară în 1938. În 1939 a fost condamnat şi executat pentru participarea în organizaţii teroriste contrarevoluţionare.

[4] Aleksandr Dmitrievici Bubnov (1883-1963), contraamiral, practician şi teoretician militar, pedagog, unul dintre fondatorii flotei marine militare şi al învăţământului superior naval în Regatul Iugoslaviei. La declanşarea Primului Război Mondial se afla în serviciul Cartierului General al comandantului suprem. La 28 iulie 1914 a fost înaintat în gradul de contraamiral al forţelor navale ruse. După revoluţia bolşevică a rămas profesor la Academia Navală. S-a alăturat mişcării albe şi a exercitat din 1919 funcţia de şef de stat-major al comandantului flotei de la Marea Neagră. În 1920 a fost demis de către Denikin pentru susţinerea acordată generalului Vranghel. În 1921 a emigrat la Paris, după care s-a mutat în Iugoslavia. În 1923, la cererea regelui Alexandru I a pus bazele, la Dubrovnik, Academiei Navale şi a contribuit la formarea forţelor navale iugoslave. În 1945, URSS a cerut extrădarea lui, însă a fost salvat de foştii absolvenţi ai Academiei Navale, care ocupau funcţii înalte în noul guvern. A fost înmormântat cu onoruri militare în localitatea Kranj, Slovenia.

[5] Pavel Aleksandrovici Bazarov (1871-1948). În 1900 a absolvit Academia Marelui Stat-Major. A participat la războiul ruso-japonez, iar în 1911 este trimis agent militar în Germania. În 1915 este numit ofiţer superior pentru gestiune şi misiuni de pe lângă statul-major al Comandantului Suprem. În 1917 este avansat general-maior, iar după octombrie 1917 a aderat la Mişcarea Albă. Ulterior a emigrat în Franţa.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Şeful Marelui Stat-Major General al armatelor ruse împreună cu toţi şefii superiori ai serviciilor prezenţi la conferinţă au recunoscut dreptele noastre cereri, luând măsuri în consecinţă, dând asigurări pentru realizarea lor. Rezultatul acestei conferinţe s-a consemnat în protocolul încheiat în ziua de 22 septembrie 1917, semnat de către Generalul de divizie Dukhonin, şeful Marelui Stat-Major General al armatelor ruseşti şi Generalul de divizie Iancovescu C., ministru de război român; protocol care se alătură (anexa no. 4) [nu se publică] cu două tablouri.

După terminarea conferinţei am avut o întrevedere cu generalul Dukhonin, şeful Marelui Stat-Major General al armatelor ruse, ajutat de generalul Ditrechs, subşeful de stat-major, şi Gl. Sanikow, şeful aprovizionărilor de pe frontul român, subsemnatul fiind asistat de generalul Coandă, reprezentantul armatei române de pe lângă M.C.G. rus. În această conferinţă am arătat necesitatea organizării de depozite de hrană şi combustibil pe liniile de retragere a armatei române în cazul unei eventuale operaţiuni de retragere. Am prezentat totodată harta zonei eventuale de retragere, cuprinzând liniile de comunicaţii, precum şi un tablou al cantităţilor necesare fiecărui depozit. Generalul Dukhonin recunoscând importanţa acestei chestiuni ca măsură de prevedere m-a asigurat că va da ordinele necesare pentru realizarea ei cât mai neîntârziat. Rezultatul acestei conferinţe s-a consemnat în procesul verbal (anexa no. 5) [nu se publică].

B. Întrevederea de la Petrograd

Întrevederea cu domnul Kerenski (Comandantul suprem al armatei ruse şi preşedintele guvernului provizoriu)

În ziua de 24.9.1917, subsemnatul însoţit de Generalul Coandă am fost primiţi de domnul Kerenski, căruia i-am expus scopul venirii mele la Petrograd.

1. Chestiunea aprovizionării în subsistenţe a armatei şi populaţiunei române, arătându-i că condiţiunile prevăzute în diferitele protocoale încheiate între guvernul şi armata rusă pe de o parte şi guvernul român pe de alta n-ua fost aduse la îndeplinire. Armata rusă a continuat să consume din puţinele subsistenţe ce se găsesc în ţară şi care abia ajung pentru populaţia ţării, astfel că dacă nu s-ar aduce proviziile prevăzute în diferitele convenţiuni, în timp de 2 luni armata şi populaţia ţării nu vor mai avea ce mânca.

2. Am cerut autorizarea pentru comisiunile de aprovizionare române din Rusia să cumpere pe socoteala statului român pentru populaţiune diferite subsistenţe în afară de cele ce trebuie să fie trimise de statul rusesc.

3. Să ni se dea echipamentul ce ni s-a refuzat de M.C.G. rus sub motivul că nu au în depozit şi acesta cât mai repede, deoarece timpul rece s-a apropiat şi trupele suferă de frig.

4. Am cerut să dea ordine pentru a ni se da cele 5.000 căruţe prevăzute în convenţia de la Petrograd, dintre care 1.000 cât se poate de urgent, fiindu-ne necesare pentru transportul proviziilor în ţară, ce s-a hotărât a se aduna pe malul Prutului.

5. I-am vorbit despre chestiunea unei eventuale retrageri şi de formarea depozitelor de lemne şi furaje încă de pe acum, înainte de a se strica vremea, pe direcţiile hotărâte de retragere.

6. L-am rugat să oprească propaganda pe care D-rul Racovski , Sub.Lt.[sublocotenent] de rezervă, dezertor, Bujor[1] şi alţi agitatori români, o fac în detrimentul statului român, care în momentele de faţă are nevoie de linişte şi de concursul tuturor factorilor ei, care este: dinastia şi forma actuală de guvernământ. I-am vorbit de asemenea de complotul plănuit contra de-

[1] Mihail Gheorghiu Bujor (1881-1964), ziarist şi militant socialist, cu o activitate dinamică până la război. A îmbrăţişat ideile comuniste în timpul Primului Război Mondial şi a organizat la Odessa un detaşament care a sprijinit regimul bolşevic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tronării regelui de către Dobrogeanu Gherea şi alţii, spunându-i că prim-ministrul român împreună cu guvernul nu a trimis până acum pe Dobrogeanu Gherea, care este militar, înaintea justiţiei militare, din cauza pedepsei prea aspre ce s-ar aduce asupra lui şi dintr-o chestiune de umanitate.

Prim-ministrul a răspuns favorabil la toate cererile ce le-am formulat, asigurând că ne va da tot concursul pentru realizarea nevoilor noastre atât de drepte şi reale. În ceea ce priveşte agitaţiile lui Racovski şi ale celorlalţi este hotărât să oprească publicarea ziarului sau să cenzureze articolele sale. Relativ la cele expuse mai sus am făcut să parvină D-lui Kerenski o notă rezumat (anexa no. 6) [nu se publică].

Întrevederea cu Domnul Tereschenco (ministru de externe)

Însoţit de domnul Diamandy Constantin, ministrul nostru plenipotenţiar la Petrograd, şi dl. Constantin Brătianu, deputat, am fost la domnul Tereschenco, căruia i-am expus scopul venirei mele la Petrograd şi M.C.G. rus, cerându-i concursul pentru realizarea nevoilor noastre. D-sa ne-a spus că cunoaşte toate tratativele ce au avut loc la M.C.G. rus în privinţa nevoilor armatei române care sunt reale şi pe care le consideră ca o datorie de onoare să le îndeplinească, deoarece armata română şi-a îndeplinit însărcinarea de aliată luptând cu mare bravură, atrăgând astfel atenţiunea şi admiraţiunea tuturor. Împreună cu dl. Diamandy am făcut atent pe dl. Tereschenco asupra uneltirilor criminale ale d-rului Racovski contra monarhiei române. Dl. Diamandy a cetit apoi telegramele prim-ministrului român relativ la propaganda ce se face în ţară în judeţul Dorohoi şi Botoşani de către unele comitete din armata rusă contra regelui şi ţărei; i-am expus în acelaşi timp complotul ce s-a descoperit la Iaşi contra familiei regale, pentru detronarea ei, complot în care este complicat subofiţerul român Dobrogeanu Gherea. Am rugat împreună cu domnul Diamandy ca guvernul rus să trimită o personalitate influentă care să convingă pe agitatori să înceteze orişice mişcare, deoarece ţara are nevoie de linişte şi mai ales armata pentru a continua să-şi facă datoria. În ţara noastră, dinastia, guvernul şi armata formează elementele de ordine pe care ne sprijinim pentru a duce războiul la bun sfârşit. Este în interesul comun pentru menţinerea ordinei în ţară, şi nu este timpul acum, când armata luptă cu atât avânt să se facă astfel de manifestaţiuni. Domnul Tereschenco a promis că va face tot posibilul ca aceste agitaţiuni să înceteze şi la nevoie să expulzeze pe d-rul Racovski şi Sub. Lt. dezertor Bujor din Rusia.

Întrevederea cu dl. general de brigadă Verihowski [Verhovski] (ministru de război)

Subsemnatul însoţit de dl. Diamandy am fost în audienţă la dl. general Verihowski căruia i-am expus obiectul venirei mele la Petrograd, cerând concurs şi sprijin pentru realizarea nevoilor ce avem. I-am adus la cunoştinţă că cea mai mare parte din cererile noastre au fost admise la M.C.G. rus, dar că o parte din acele cereri – echipamentul – negăsindu-se în depozitele armatei suntem nevoiţi a ne adresa la guvern pentru a ni le procura. Am prezentat d-lui ministru de război un tablou de efectele lipsă (anexa no.7) [nu se publică]. Ne-a răspuns că guvernul rus are obligaţiune de onoare faţă de armata română pentru a-i da toate cele necesare şi că după examinarea tabloului va face tot posibilul să se satisfacă nevoile noastre din depozitele armatei ruse. Cu această ocazie atât subsemnatul, cât şi dl. Diamandy i-am expus uneltirile ce se fac în Rusia şi România, în acelaşi sens ca şi d-lui Kerenski; adăugându-i că D-Sa ca militar îşi poate da seama de pericolul ca o armată să fie contaminată de aceste idei. Armata română este dotată cu un spirit de luptă şi disciplină, admirabil, că şi-a făcut şi îşi va face datoria, dar că trebuie să fie înlăturate toate manifestările nesănătoase din prejurul ei. Domnul ministru de război a recunoscut justeţea cererilor noastre şi a făgăduit că va contribui la combaterea acestor manifestaţiuni.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Întrevederea cu dl. general Vladimir Maruschevici[1] (Şeful de Stat-Major P.S.)

Însoţit de Lt. Colonel Palada, ataşatul militar român la Petrograd, am fost la şeful Marelui Stat-Major p.s., cu care m-am întreţinut asupra chestiunei prizonierilor austriaci de origine română şi asupra chestiunei cailor hotărâţi pentru armata română, rugându-l să activeze îndeplinirea acestor două chestiuni. I-am lăsat în acest sens o notă rezumat (anexa no. 8) [nu se publică]

Întrevederea cu domnul Procopovici[2] (ministrul aprovizionamentelor)

Însoţit de d-nii Diamandy şi Brătianu m-am prezentat d-lui Procopovici. După expunerea ce i-am făcut asupra cererilor noastre de cumpărare pentru populaţia civilă, primul răspuns a fost: Este imposibil. În urmă după explicaţiile noastre şi întrebând pe ruseşte pe subsecretarul său de stat, a făgăduit să înlesnească procurarea alimentelor cerute. Nu era în curent cu organizarea serviciului de aprovizionare în Rusia. Le era teamă ca comitetele regionale să nu facă dificultăţi, însă a spus că va examina care sunt comitetele refractare şi modul cum vor putea fi aduse la sentimente mai bune. Am cerut atunci ca comitetele şi autorităţile să cunoască dorinţa guvernului, ca să putem face cumpărături, şi să delege pe un subsecretar de stat în curent cu chestiunile ca să stabilească de acord cu noi modul cel mai practic şi eficace pentru a ajunge la rezultatul dorit, ceea ce a aprobat. După formularea cererilor i-am prezentat o notă rezumat (anexa no . 9) [nu se publică].

Întrevederea cu domnul Conovaloff[3] (ministrul industriei şi comerţului)

Însoţit de aceleaşi persoane, m-am prezentat d-lui Conovaloff, intervenind pe lângă D-Sa, pentru înlesnirea de cumpărături din Rusia a diferitelor obiecte de manufactură necesare populaţiei, rugându-l a da curs favorabil tuturor cererilor ce le vom face prin ministerul de aprovizionare; ele fiind comune la ambele ministere. Lipsă ce în oarecare parte este atribuită

[1] Este posibil să fie o confuzie. Documentele militare ruseşti îl menţionează pe generalul Vladimir Vladimirovici Maruşevski (1874-1952). În 1896, acesta a absolvit şcoala de ingineri, iar în 1902 a absolvit Academia Statului Major General. A luptat în războiul ruso-nipon. În decembrie 1905 este numit ofiţer de stat-major, iar în 1910 devine aghiotant superior al statului-major al trupelor din Districtul militar Peterburg. În ianuarie 1910 este numit Şef de stat-major al Brigazii 2 finlandeze de puşcaşi. În 1916 a fost numit comandant al Brigăzii Speciale 3 de infanterie, trimisă în Franţa. Rechemat în Rusia, în iulie 1917, a fost numit Şef al Marelui Stat Major, partea sedentată. Imediat după revoluţia din octombrie a fost arestat, fiind acuzat că ar fi purtat tratative secriete împotriva puterii sovietelor (împreună cu N. Duhonin) şi că ar fi sabotat încheierea păcii cu Germania. În 1917 a fost eliberat şi a fugit în Finlanda. În august 1918 s-a mutat la Stockholm, iar în noiembrie 1918, la invitaţia misiunilor militare franceză şi britanică, s-a deplasat în Arhanghelsk, unde a preluat comanda trupelor Regiunii de nord. În 1919 a fost trimis în Finlanda pentru a negocia cu Carl Mannerheim. La finalul anului a emigrat în Suedia, şi ulterior în Iugoslavia, unde a murit.

[2] Serghei Nikolaevici Prokopovici (1871-1955), economist, politician, ministru al comerţului şi al industriei, ministru al aprovizionării cu alimente în cadrul guvernului provizoriu. A absolvit, în 1913, Facultatea de Filosofie din cadrul Universităţii din Berna (Elveţia). Iniţial adept al narodnicismului, a aderat, ulterior, la social-democraţi; susţinător al economismului şi al teoriei evoluţioniste. În 1905 a făcut parte din comitetul central al Partidului Constituţional-Democratic. În timpul Primului Război Mondial a lucrat în cadrul Comisiei Militar-Industriale. După Revoluţia din februarie a ocupat funcţiile de preşedinte al Comisiei Economice principale, adjunct al preşedintelui Consiliului economic de pe lângă guvernul provizoriu, ministru al comerţului şi industriei şi ministru al aprovizionării cu alimente. În noiembrie 1917 a fost arestat de bolşevici şi eliberat la scurt timp. În 1921 a fost iarăşi arestat şi exilat în 1922. Şi-a desfăşurat activitatea de economist în Cehoslovacia, până în 1938, după care a emigrat în Elveţia.

[3] Aleksandr Ivanovici Konovalov (1875-1949), om de afaceri, personalitate politică, membru al Dumei de Stat. Şi-a făcut studiile la Facultatea de Matematică-Fizică a Universităţii din Moscova şi în Germania. Şi-a început activitatea politică în 1905. În perioada 1912-1917 a fost membru al Dumei de Stat, a făcut parte din Comisia pentru finanţe, comerţ şi industrie. În 1912 devine unul dintre fondatorii şi liderii Partidului Progresist. În anii 1913-1914 îndeplineşte funcţia de adjunct al preşedintelui Dumei. În perioada Revoluţiei din februarie 1917 devine membru al Comisiei provizorii a Dumei de Stat. În lunile martie-mai şi septembrie-octombrie 1917 ocupă funcţia de ministru al comerţului şi industriei în guvernul provizoriu. În timpul Revoluţiei din octombrie a fost arestat şi eliberat în 1918. A emigrat în Franţa. Şi-a continuat activitatea politică şi în exil.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cumpărăturilor ce s-a făcut din țara noastră de către oameni de afaceri şi armată pe care le-au trecut în Rusia pentru a fi vândute acolo pe prețuri exagerat de mari. D-Sa a recunoscut toate nevoile noastre, promițând a da permisiunile respective în legătură cu colegul său de la aprovizionări, sub rezerva însă a putinței de executare față cu situația precară a Rusiei. La plecare i-am lăsat o notă rezumat (anexa no. 10) [nu se publică]

Întrevederea cu Domnul Liverowski[1] (ministrul transporturilor)

Însoțit de persoanele de mai sus am fost la ministrul transporturilor pentru a-l ruga să intervie în privința vagoanelor necesare transporturilor diferitelor cumpărături ce facem din Rusia prin comisiile de aprovizionare. Ni s-a dat un răspuns favorabil. Am lăsat în această privință o notă rezumat (anexa no. 11) [nu se publică]. Se alătură copii după permisele date comisiei de aprovizionare pentru diferitele cumpărături ce au de făcut în Rusia (anexa no. 12 b) [nu se publică – *n.n.*] ca urmare a cererilor făcute către Ministerul de Aprovizionare, Industrie şi Comerț.

C. Întrevederea cu ambasadorii puterilor aliate

Vizitând împreună cu dl. Diamandy pe ambasadorii puterilor aliate i-am pus la curent cu scopul venirei noastre în Rusia, arătându-le gravitatea momentului pentru armată şi populațiunea românească în ceea ce priveşte lipsa de hrană şi echipament. Am solicitat tot sprijinul țărilor aliate prin domniile lor. D-nii ambasadori mi-au răspuns că sunt în curent cu toate trebuințele noastre, pentru care a făcut toate demersurile atât pe lângă guvernele lor, cât şi pe lângă cel rus. Am discutat apoi asupra proiectului constituirii la Petrograd a consiliului de ambasadori ai puterilor aliate, care să se ocupe împreună cu ministrul nostru pentru toate cumpărăturile din Rusia şi transportul celor din străinătate.

În ziua de 28.9.1917 a avut loc la ambasadorul Angliei o conferință la care a luat parte subsemnatul, dl. Diamandy şi d-nii ambasadori ai Angliei, Franței, Italiei şi Americei. La această conferință au asistat dl. deputat Constantin Brătianu, dl. general englez De Candolle, însărcinat cu organizarea transporturilor în Rusia, şi dl. general Judson[2], ataşat militar pe lângă ambasada americană şi reprezentantul armatei americane pe lângă armatele ruse. În această conferință s-au discutat următoarele puncte:

Ambasadorul Franței a cetit proectul de organizare al comitetului interaliat la Petrograd, cu scopul de a examina şi controla chestiunea transporturilor prin Rusia pentru România, a mate-

[1] Aleksandr Vasilevici Liverovski (1867-1951), inginer de comunicații, profesor, ministru al comunicațiilor în guvernul provizoriu. În 1889 a absolvit Facultatea de Matematică-Fizică a Universității din Sankt Petersburg. În 1894 a absolvit Institutul de Comunicații din Sankt Petersburg. În perioada 1894-1897 a lucrat în calitate de inginer la construcția căii ferate Transsiberiene, iar în 1901-1905 a condus procesul de construcție a sectorului de cale ferată din Krugobaikalsk (16 km, parte a magistralei Transsiberiene). Datorită eforturilor lui Liverovski, lucrările au fost finalizate înainte de termen, fapt ce a permis utilizarea căii ferate în transportarea trupelor pe frontul ruso-japonez. În anii 1912-1915 a condus construcția părții estice a magistralei Transsiberiene. În 1914 a devenit membru al Comunității geografice ruse. În 1915 este numit în funcția de adjunct al şefului şi, ulterior, şef al Direcției pentru construirea de căi ferate din cadrul Ministerului Comunicațiilor. După Revoluția din februarie a devenit ministru-adjunct al comunicațiilor şi preşedinte al Consiliului central provizoriu al Uniunii inginerilor şi tehnicienilor din domeniul comunicațiilor. În vara lui 1917 devine ministru al comunicațiilor, după Revoluția din octombrie este arestat. A fost eliberat pe caz de boală şi cu promisiunea că nu va desfăşura activități anti-bolşevice. În 1921 a lucrat în calitate de inginer militar în Caucaz, la construcția căii ferate din Abhazia. În 1923, la propunerea lui Felix Dzerjinski, a venit la Moscova, unde a activat în calitate de expert tehnic şi membru al Comisiei de planificare a Comisariatului pentru comunicații. În 1924 a revenit la Leningrad, în calitate de profesor la Institutul inginerilor de comunicații. A fost fondatorul secțiunii de transporturi din cadrul Academiei de Ştiințe. În 1933 a fost arestat şi eliberat în 1934. În 1941-1942 a lucrat în cadrul Comisiei de apărare pentru asistență tehnică pe front. După război şi-a continuat activitatea didactică.

[2] William V. Judson (1865-1923), Şeful Misiunii Militare Americane la Petrograd. Având gradul de căpitan, a participat ca observator în războiul ruso-japonez (1904-1905). A fost capturat de japonezi care l-au retrimis în SUA.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rialelor cumpărate din străinătate, precum şi a preveghea executarea angajamentelor luate de către ruşi pentru complectarea nevoilor noastre şi transportul lor până în ţară. Ambasadorul Angliei a dat cetire unei telegrame a guvernului englez prin care propune modificări în textul propus de ambasadorul Franţei şi comunicat guvernului englez. Din această telegramă rezultă că guvernul englez consideră noul comitet inter-aliat de la Petrograd nu numai a regula şi priveghea chestiunile de transport, dar chiar a rezolva chestiunile de oportunitate a comandelor, Comitetul interaliat din Londra neluând în considerare decât comenzile admise de Comitetul de la Petrograd, pentru România. Acest text necorespunzând intenţiunilor ambasadorilor din Petrograd s-a decis a se face un nou text prin care să se prevadă ca comitetul interaliat de la Petrograd să-şi înregistreze toate cererile României, va repartiza şi supraveghea transportul lor pe mare şi căile ferate ruseşti şi va supraveghea executarea comenzilor făcute în Rusia, precum şi transportul lor în România.

Ambasadorul Franţei a dat cetire unei telegrame a ministrului Franţei în România referitoare la agitaţiile ruşilor în România şi în special ale celor din Botoşani, unde au fost întruniri ale sovietelor frontului român la care au luat parte spionii Racovski şi Frim[1], deghizaţi în ofiţeri ruşi, precum şi Steinberg din Odessa. În această adunare s-a hotărât de a se răsturna forma de guvernământ din România, de a regula chestiunile agrare române şi de a apăra drepturile evreilor din România sub presiunea evreilor din Rusia – că ministrul de interne român Constantinescu a cerut a se interveni pentru a înceta aceste agitaţiuni pe care guvernul român nu le admite pe teritoriul său şi atrage atenţia că răbdarea românilor a ajuns la sfârşit şi că astfel de agitaţiuni ale sovietelor ruse ar putea să dea loc la conflicte regretabile între români şi ruşi. Ministrul Franţei cere a se comunica această telegramă ambasadorilor ţărilor aliate, precum şi guvernelor respective. D-nii ambasadori au decis de a face intervenţie energică pe lângă guvernul rus, luând act că un asemenea demers a fost făcut şi de ministrul României la Petrograd, şi va cere guvernului rus de a trimite pe frontul român o persoană cu autoritate care să intervină pe lângă sovietele ruse să înceteze astfel de agitaţiuni.

Subsemnatul a expus situaţia actuală a armatei române. Deşi am obţinut promisiuni din partea Rusiei, armata română nu este sigură că i se va da subsistenţele şi echipamentul necesar, iar populaţia noastră este în pericol de a suferi de foame. O armată de 400 000 combatanţi care a dat probe de valoarea sa militară îndeplinindu-şi cu prisosinţă datoria şi care este decisă a-şi face datoria până la sfârşit trebuie să fie prevăzută cu alimentele şi echipamentul necesar, pentru a nu i se micşora, din cauza acestor lipsuri, valoarea sa combativă. Trebuie ca aliaţii să ne dea de urgenţă ceea ce ruşii nu ne pot da.

În cazul unei eventuale retrageri în Rusia, cauzată de către trupele ruse, care acoperă flancurile armatei române, armata română, compusă din 700.000 oameni şi 200.000 cai, se va retrage prin Basarabia. Or, această provincie este lipsită de căi de comunicaţie, de combustibil şi cantonamente suficiente pentru trupă. Pe lângă acestea nu se găsesc depozite de subsistenţe de niciun fel, care să înlesnească aprovizionarea trupelor în retragere; dacă guvernul rus nu ia măsuri de a face aceste depozite de urgenţă cât mai ţine timpul favorabil, mai târziu comunicaţiunile devin imposibile din cauza lipsei complecte de şosele. În atari condiţiuni, o retragere a armatei noastre ar duce-o la o pieire sigură. Domnul Diamandy susţine că în atare condiţiuni nimeni nu poate lua răspunderea unei retrageri în Rusia. Armata română contează ca o forţă importantă a aliaţilor, care are tot interesul de a nu o lăsa să fie distrusă. Aliaţii trebuie a o considera ca o armată a lor şi a nu o lăsa la discreţia Rusiei, care nu face sforţările necesare pentru îndeplinirea datoriei sale. Trebuie ca d-nii ambasadori să facă o presiune energică asupra gu-

[1] I.C. Frimu (1871-1919), militant de frunte al mişcării socialiste din România, unul dintre liderii Partidului Social Democrat. A murit în închisoare din cauza rănilor căpătate în urma demonstraţiei muncitorilor tipografi din 13 decembrie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

vernului rus, precum şi a comunica guvernelor lor, pentru ca cu ocazia conferinței interaliate ce va ave loc la Londra şi Paris, la rândul lor să pună ca o condiție pentru ajutorul financiar şi economic, de care are nevoie Rusia, ca guvernul rus să execute angajamentele luate către România. D-nii ambasadori, cu toate dificultățile ce au de a găsi soluțiuni practice pentru a face ca să se execute angajamentele guvernului rus, promit de a face pentru România tot ce va fi posibil şi de a interveni pe lângă guvernele lor, în sensul indicat de către ministrul României. D-nii ambasadori recomandă în acelaşi timp guvernului român de a trimite la conferința de la Londra şi Paris persoane la curent cu toate chestiunile ce interesează România şi de a expune în mod energic cererile relative la armată şi populațiune. S-a remis d-lor ambasadori o notă cuprinzând articolele de echipament de care armata noastră are urgentă nevoie pentru iarnă (anexa no. 13) [nu se publică] şi care nu pot fi procurate de către guvernul rus; s-a remis de asemenea un extras cuprinzând toate cererile formulate către guvernul rus (anexa no. 14) [nu se publică].

Întrevederea cu reprezentanții armatelor aliate pe lângă M.C.G. rus

Cu ocaziunea aflării subsemnatului la M.C.G. rus şi Petrograd am luat contactul cu reprezentanții armatelor aliate pe lângă M.C.G. rus şi alți generali englezi şi americani aflați cu diferite misiuni în Rusia. Generalul Barter, reprezentantul armatei engleze, mi-a arătat impresia cu totul favorabilă ce i-a făcut armata română al cărei front l-a vizitat, asistând chiar la atacul Corpului 4 Arm. Că a făcut raport către guvernul englez arătând absoluta nevoie şi datorie ce Anglia are de a ajuta armata română, care şi-a îndeplinit aşa de măreț misiunea de aliat. I-am expus scopul misiunei mele la M.C.G. rus şi l-am rugat să ne dea sprijinul său şi al guvernului englez, pe lângă guvernul rus şi M.C.G. rus, pentru îndeplinirea convențiunilor ce a încheiat cu armata română, relativ la aprovizionări de subsistențe şi îmbrăcăminte. I-am arătat situația precară în care s-ar găsi armata română, în cazul când nu s-ar aduce din Rusia proviziunile ce s-a hotărât conform protocoalelor încheiate în această privință între guvernul rus şi reprezentanții României. I-am spus de asemenea că din cauza acestor lipsuri, forța combativă a armatei române va scădea în mod fatal, ceea ce s-ar răsfrânge asupra operațiunilor celorlalți aliați. Generalul Barter mi-a răspuns că cunoaşte în mod perfect nevoile armatei române şi necesitatea de a se obliga guvernul rus şi M.C.G. rus de a-şi îndeplini angajamentele luate față de armata română; că guvernul şi națiunea engleză consideră ca un punct de onoare a ajuta România pe care a silit-o să intre în război şi că va comunica imediat guvernului său să susțină cu toată tăria cererile României trimițând chiar din Englitera şi America echipament şi harnaşament; a dat apoi cetire unei telegrame adresate guvernului său în acest sens.

Am văzut de asemenea pe generalul Romei, reprezentantul armatei italiene, cu care m-am întreținut asupra obiectului venirii mele la M.C.G. rus şi care mi-a spus că a făcut deja cunoscut guvernului său de necesitățile armatei române.

Cu generalul Niessel[1], şeful Misiunii Franceze, n-am putut avea o întrevedere decât câteva minute, pe peronul gării din Moghilev, deoarece sosise în acelaşi timp de la Petrograd cu plecarea mea în acea direcție; în această scurtă întreținere m-a asigurat că trebuie să vedem în el un amic sincer şi că ne va da tot concursul asupra tuturor necesităților ce vom avea.

La Petrograd am văzut pe următorii generali:

Generalul englez de Candolle însărcinat cu studiul transporturilor pe căile ferate din Rusia; m-a consiliat să facem toate demersurile posibile ca toate nevoile noastre să fie satisfăcute şi că

[1] Henri Albert Niessel (1866-1955), comandant de regiment şi de brigadă la începutul războiului, el a fost avansat general în vara anului 1915. A comandat Divizia 58 în bătălia de la Artois şi a luat parte din primele zile la bătălia de la Verdun. În lunile mai-iulie a condus Corpul 9 Armată pe Somme şi în confruntarea de la Arras. Ca şef al Misiunii Franceze în Rusia, el a încercat la sfârşitul anului 1917 să organizeze în profitul Antantei forțele antibolşevice din Rusia centrală şi septentrională. În februarie 1919 a fost trimis ca şef al Misiunii Militare Franceze în Polonia, apoi a primit însărcinarea de a impune retragerea ultimelor contingente germane din țările baltice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

majoritatea aprovizionărilor să fie transportate în țară cel mai târziu până la 15 decembrie, când va fi punctul culminant al crizei transporturilor în Rusia din cauza lipsei de cărbuni, a deteriorării unui mare număr de locomotive şi a lipsei de lucrători specializți.

Generalul englez Pool[1], însărcinat cu supravegherea transporturilor materialului de artilerie din Englitera, mi-a spus că ne va mai da o baterie de obuziere din cele care se găsesc în Rusia. Pentru moment nu trebuie să mai cerem din Englitera tunuri, în prezent neputând a da din cauza ofensivei, dar că din luna noembrie împreună cu dânsul să cerem, lucrul în uzine pe timpul iernei devenind mult mai intens. Greutatea cea mai mare este transportul, deoarece prin intrarea Americei în război, Englitera trebuie să mai dea vase necesare transportului de trupe, muniții şi hrană, că Franța nu ne poate da nimic. Mi-a mai spus că pierderea vaselor mari din cauza submarinelor este mai mare decât construcțiunea; iar că o parte din vase sunt avariate; că situația tonajului este îngrijitoare. Se va face totuşi totul pentru România care acum s-a făcut iubită şi stimată în Anglia care înainte de război aproape nu se cunoştea. M-a asigurat că va stărui în Rusia pentru necesitățile de hrană ale populației şi armatei, pentru echipament şi accelerarea transporturilor.

Generalul Judson, reprezentantul armatei americane şi şeful misiunii americane la Petrograd care a vizitat frontul român, s-a arătat un mare admirator al armatei noastre, interesându-se de toate nevoile ei, spunând că în Statele Unite țara noastră şi îndeosebi armata sunt foarte mult prețuite, în urma modului strălucit cum s-au luptat. Generalul Judson secondează îndeaproape pe ambasadorul Statelor Unite, Sir Francisc, care şi acesta se arată ca un mare amic al țării noastre, dând asigurări că America va da tot sprijinul material de care avem absolută nevoie.

[S.A.N.I.C., fond P. C. M., dosar 1/1917, f.1-15]

7. 8/21 octombrie 1917, Iaşi, Raportul şefului Misiunii Militare Italiene, generalul A. Peano[2], despre vizita la Armata 1, comandată de generalul Eremia Grigorescu, şi Armata 2, condusă de generalul Alexandru Averescu

Missione Militare Italiana in Romania, Jassi, 21 Ottobre 1917
Al Comando Supremo dell'Esercito Italiano

Relazione della gita alla fronte romena fatta dal sottoscritto, che si ha l'onore d'inviare a codesto Comando opportuna conoscenza.

Il capo della Missione Militare Italiana in Romania, Generale A. Peano

Visita alla prima Armata

Partii de Jassi il 30 settembre alle 19 di sera diretto a Barlad sede del Comando della prima Armata. Vi giunsi la mattina del 1 Ottobre per tempo, ma non potei essere ricevuto da S.E.

[1] Frederick Cuthbert Poole (1869-1936), general britanic. A luptat în al Doilea Război al Burilor. În 1903-1904 a servit în Somalia şi în nordul Nigeriei. În 1909 a devenit maior. În 1915 a fost înaintat în gradul de colonel, iar în 1917 – general-maior. La începutul anului 1917 se afla în Petrograd, la Conferința aliaților de la Petrograd. În 1918 a devenit comandant al trupelor britanice din nordul Rusiei. La 31 iulie 1918 a intrat cu trupele în Arhanghelsk, unde anterior a avut loc o rebeliune antibolşevică. Ulterior a fost trimis în sud, la Denikin, pentru a obține informații referitoare la necesitățile de armament şi muniție ale Armatei Voluntarilor. A încercat să medieze tensiunile dintre Denikin şi atamanul cazacilor de pe Don, Piotr Krasnov. În 1919 a revenit la Londra. A murit în 1936.

[2] Alberto Peano (1859-1930), general italian. La începutul războiului, fiind colonel, a comandat Regimentul 11 Artilerie. În martie 1916 a fost avansat general. La 6 septembrie 1917 a fost acreditat în România ca ataşat militar şi şef al Misiunii Militare Italiene. Stagiul său în România a durat până la 27 iunie 1919. După preliminariile Păcii de la Buftea, a rămas doar cu titlul de ataşat militar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

il Generale Grigoresco che alle ore 11. Le accoglienze furono quanto mai cordiali e piene di deferenza verso il rappresentante dell'Esercito Italiano. Io lo pregai di volermiu stabilire un programma orario, per facilitare la mia visita al fronte, indicandorli come lo scopo essenziale della mia gita fosse quello di avere l'onore di essere presentato ai titolari dei grandi comandi dell'esercito e di farmi in pari tempo un'idea sommaria del terreno su cui esso combate. S.E. il generale Grigorescu volle trattenermi a colazione e nell'attesa mi fece accompagnare a visitare l'ospedale Beldiman. Dopo colazione in base al programma stabilitomi, partii in automobile per Tecuci sede del Comando del III Corpo d'Armata Romeno comandato da S.E. il Generale Vasilescu[1]. Giuntovi a sera, mi fermai a pernottare a Tecuci e la mattina appresso, 2 Ottobre, partii per Domnesti, sede del Vo corpo d'Armata comandato del Generale Istrati[2]. Per accordi già presi a Jassi, mi accompagnò in tale gita il Generale russo Vinogradski, addetto all'Ispettorato d'artigleria e per recarci sul posto percorremo alcune strade militari recentemente costruite, tra cui, notevoli, quelle che intagliano il terrazzo del Siret, attraversando poi il fiume su ponti militari. Due sono le strade principali costruite, una passante per Cosmesti – Din Deal – Modruseni, l'altra per Costa Lupei – Padureni. Giunti a Domnesti fui ricevuto affabilmente dal Comandante del V corpo, che volle personalmente accompagnarmi a Padurea Buhaciu (nord di Padureni) sede della 15ma divisione comandata dal generale Anghelescu[3]. Quivi ebbe luogo una conferenza sulle posizioni occupate dalle truppe romene e nemiche e una descrizione sommaria della gloriosa battaglia Marascesti. Verso le ore 11 sempre accompagnato dal generale Istrati e dal generale Anghelescu mi recai a visitare una batteria di cannoni da 120 situata in regione Halta Diocheti presso la quota 181. La batteria era ben mascherata ma non protetta; è una batteria di tipo francese, antico modello, con affusto rigido, è tenuta con molto ordine e ogni particolare per il rapido ed efficace intervento della batteria stessa; vi è studiato con somma cura, ma la batteria, per il tipo antiquato a cui appartiene, è di scarso rendimento. Ivi presso ebbi pure occasione di visitare il Comando di una brigata di fanteria (30ma).

Rientrato verso le ore 14 al Comando della 15ma divisione per la colazione, ci recammo in seguito, verso le ore 15, all'osservatorio d'artiglierua di detta divisione, presso Targul Nicoresti, ove il colonello d'artiglieria Limburg Dtru, comandante dell'artiglieria divisionale, tenne una conferenza sull'impiego dell'artiglieria nelle diverse ipotesi di attesso, indicando i compiti delle singole batterie da campagna a cui è essenzialmente affidata l'esecuzione del tiro di sbarramento e di repressione, mentre il tiro di contro batteria è di massima eseguito con le sole artiglierie pesanti. Dall'osservatorio posto sull'alto del terrazzo del Siret, dal quale si scorgevano assai bene le trincee avversarie, venne ordinato un concentramento di fuoco di diverse batterie da campagna su determinati obbiettivi e l'esercizio riussì assai interessante per la celerità con cui

[1] Paraschiv Vasilescu (1864-1925) a obținut tresele de sublocotenent la 1 iulie 1885, iar după trei decenii a fost avansat la gradul de general de brigadă (28 octombrie 1915). În perioada 15 august-20 octombrie 1916 a comandat Divizia 14 Infanterie, apoi Armata 1(octombrie-noiembrie 1916). Din decembrie 1916 până în august 1917 a fost şef al Marelui Stat-Major, partea sedentară, şi apoi comandant al Corpului 3 Armată (septembrie 1917-iunie 1918). În 1917 a fost avansat general de divizie.

[2] Ion Istrati (1860-1942) a obținut tresele de sublocotenent la 17 aprilie 1881 şi a înaintat destul de rapid în carieră, la 47 de ani, respectiv la 28 noiembrie 1907, obținând gradul de general. A fost absolvent al Şcolii de la Fontainebleau şi al Politehnicii din Paris. A fost şef la Marelui Stat-Major român în perioada noiembrie 1911-31 martie 1913. În timpul războiului a comandat Divizia 7 Infanterie (15 august-27 noiembrie 1916) şi Corpul 5 Armată (ianuarie 1917-februarie 1918). Din noiembrie 1918 a fost inspector general al geniului. În 1922 a trecut în rezervă, iar în 1928 în retragere.

[3] Paul Angelescu (1872-1949), absolvent al Şcolii Militare de Artilerie şi Geniu (1890-1892) şi al Şcolii Superioare de Război (1901-1903). Până la declanşarea războiului a îndeplinit diverse funcții, între care amintim ofițer în Marele Stat-Major, inspector de studii şi profesor la Şcoala Superioară de Război (1907-1914). A fost avansat colonel la 1 aprilie 1916 şi numit adjutant regal. A comandat Şcoala Militară de Artilerie şi Geniu (1916) şi pentru scurt timp a fost şef al secției operații a Marelui Cartier General (1916). În vara anului, în bătălia de la Mărăşeşti, a comandat Divizia 15 Infanterie. General de brigadă (1917) şi general de divizie (1919) a fost şef al Casei Militare Regale (1920-1921) şi ministru de război în două rânduri (1927-1928; 1934-1937).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

le batterie aprirono il fuoco sugli obbiettivi indicati. Ultimate tali esercitazioni e congedetomi dal generale Anghelescu, mi recai verso le ore 17 all'osservatorio della 14ma divisione presso Dobrinesti (quota 126) sempre accompagnato da S.E. il generale Istrati; ivi mi attendeva il generale Banescu[1][Bunescu], comandante la 14ma divisione, che tenne a sua volta una breve conferenza, indicandomi, in tutti i particolari, la dislocazione delle sue forze, le posizioni occupate delle sue batterie e il loro impiego, illustrando il suo dire coll'osservazione diretta del terreno, mirabilmente veduto dall'osservatorio, benchè situato lontano delle posizioni nemiche. Verso le ore 19, congedatomi dal generale Banescu e dal generale Istrati, rientravo a Tecuci.

Alla mattina del 3 Ottobre partii da Tecuci verso le ore 8 per recarsi a Draganesti ove resi visita al comandante del Corpo di Cavalleria, generale Senescu, proseguendo in seguito per Barcea Veche, ovi mi presentai al comandante della 2da divisione di Cavalleria, Generale Greceanu.[2] Fu ivi tenuta una breve conferenza, per indicare l'impiego delle truppe della divisione, che deve, con i soli suoi reggimenti appiedati, provvedere alla difesa di estesissimo fronte (15 km. circa). Accompagnato in seguito dal generale Greceanu mi recai a visitare un gruppo di batterie da 75 da campagna (mod. Crupp 1904) situato presso Movileni de Sus. Le batterie, il cui materiale è poco differente del materiale italiano 1906, erano molto ben mascherate e coperte alla vista dagli aeroplani, ma non blindate; sono impiegate in massima come batterie di posizione, con tutti gli elementi del tiro preparato, tenuti in perfetto ordine. Compito principale di esse, è il tiro di sbarramento, che può essere eseguito in brevissimo tempo a richiesta dei comandanti degli squadroni appiedati, per il tramito dell'osservatore dell'artiglierie, che trovasi nelle trincee di prima linea. Ci recammo in seguti a visitare dette trincee situate lungo il reso principale del Siret, giungendo ad un osservatorio posto a 500 m a sud-est di quota 45, sull'isola maggiore, posta di rispetto a tale quota. Da questo osservatorio, che trovasi nelle trincee più avanzate, venne eseguito un esercizio di concentrazione di fuoco di parecchie batterie e fu notevole la celerità e precisione con cui le batterie risposero. Rientrato delle trincee verso le ore 12, ci recammo a visitare la scuola dei mitraglieri a Barcea Veche, facendo in seguito colazione ale comando della divisione di cavaleria. Alle ore 14 ci recammo a Barcea Noua a far visita al comandante della 4ta divisione di fanteria, generale Ghinescu[3]. La divisione è attualmente in riserva presso Padurea Dorasca (5 km a nord-est di Barcea Noua) per rimettersi delle gravi perdite subite nella bataglia di Marascesti. Accompagnato dal generale Ghinescu, mi recai sul posto ove è attendata ed ivi ebbi occasione di assistare a diverse esercitazioni di combattimento simulato, lancio di granate a mano, attacco di appostamenti, avvicinamento alla boera ecc, terminando le istruzoni con la rivista e lo afilamento in parata di un reggimento. Dall'insieme ho potuto convincermi che l'istruzione del soldato è molto curata, la discipina e l'ordine mantenuti perfettamente. Tutto il sistema dell'istruzione e di esercitazioni è ora ispirato da regolamenti francesi, per la cui applicazione trovansi comandati presso tutti i comandi ufficiali francesi di vario grado. Nello sfilamento in parata è conservato il passo di parata, che però poco risponda al sentimento e all'indola del soldato romeno e probabilmente verrà abolito al termine della guerra. Rientrato a Tecuci verso le ore 16, proseguii in automobile per Barlad e nella notte per ferrovia feci ritorno a Jassi ove giunsi la mattina del giorno 4.

Visita alla II Armata

Al mattino dell'8 ottobre partii da Jassi in automobile, giungendo nel pomeriggio a Barlad sede del Comando della 2° armata. Presentatomi al sottocapo di Stato Maggiore dell'armata,

[1] Grigore Bunescu (1859-1939), general român. A comandat Diviziile 7 (3-12 decembrie 1916) şi 14 Infanterie (31 decembrie 1916-28 octombrie 1918). S-a remarcat în bătălia de la Mărăşeşti.

[2] Petre Greceanu (1865- ?), ofiţer de cavalerie, general. În timpul Primului Război Mondial a comandant succesiv Brigada 6 Roşiori (15/28 august 1916-15/28 ianuarie 1917) şi Divizia 2 Cavalerie (15/28 ianuarie 1917-10/23 aprilie 1918).

[3] Ioan Ghinescu (1868- ?). La declanşarea războiului a fost şef de stat-major al Corpului 2 Armată. În perioada 23 decembrie 1916-1 iunie 1918 a comandat Divizia 4 Infanterie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

colonnello Ressel Carol, seppi da lui che S. E. il. Gen. Averescu mi avrebbe ricevuto soltanto la sera, invitandomi a pranzo per le ore 20. Presentatomi verso le ore 19 ½ al suo alloggio, fui ricevuto da lui e dalla sua signora con molta cordialità. Si concertò in breve il programma della visita al fronte del secondo e quarto corpo d'armata, dopo di che ci recammo a pranzo. Il gen. Averesci si mostra molto affezionato all'Italia, prendendo vivo interesse ai successi recentemente ottenuti e ricorda con molto piacere il tempo trascorso in Italia, la cui lingua parla correntemente. In base al programma stabilito, partii la mattina del 9 ottobre per Cotofanesti, ove è dislocato attualmente il comando del II corpo d'armata. Ero ivi atteso dal suo comandante, S. E. il generale Valeano, avvertito telefonicamente dal comando d'armata. Egli dopo avermi brevemente informato sulla dislocazione delle sue divisioni, mi propose di accompagnarmi dapprima alla 3° divisione e poi alla 12a, entrambe dislocate nella valle Susita. La strada che vi conduce percorre tutto il terreno collinoso e coperto di foreste, che si stende fra il Trotus e il Susita, è, in gran parte, stata costruita dalle truppe, non essendovi prima che poche e maltenute carrareccie e sentieri per i boscaioli. Essendo il comandante della 3a divisione, gen. Razu Aristide[1], ammalato, ci limitammo a vedere il 30o regg. fanteria, che trovasi in breve turno di riposo per rimettersi delle numerose pertite subite nella decorsa offensiva. Il reggimento è comandato dal colonnello Capeleano e doveva nello stesso giorno ritornare alla fronte. Per questa ragione non si potè assistere ad alcuna istruzione, ma venne soltanto passato in rivista, dopo di che esso afilò in parata davanti a noi. La truppa porta nel suo equipaggiamento e nella sua uniforme, le traccie di oltre un anno di guerra. Molti soldati sono vestiti di tela per mancanza di oggetti di panno, alcuni sono aprovvisti di coperte da campo, la calzatura è in gran parte sostituita da „baganci" specie di calzatura alla ciociara, assai economica, fatta con pelle. Alcuni fucili invece del coltello-baionetta, portano la sciabola-baionetta del fucile Wetterly, opportunamente modificata non avendo modo di sostituirla con la baionetta regolamentare. Alcuni soldati li trovai anche con le giberne prive di cartucce, ma si assicura che le munizioni non mancano. Malgrado queste deficienze, la truppa ha un aspetto marziale, sfila in perfetto ordine e dall'assieme si comprende come essa sia bene istruita, molto disciplinata e col morale altissimo. Ogni compagnia è munita di alcuni fucili automatici sistema Hotchiss (fucili mitragliatrici). Ogni fucile pesa circa 16 kg, ed ha una dotazione di cartucce portate da altri due soldati in appositi astucci di cuoio.

Lasciato questo reggimento proseguimo la visita verso l'alta valle della Susita, ove è dislocata la 12° divisione, giungendo a Campurile sede del comando. Ci attendeva il gen. Mosoiu Trajan[2], suo comandante, che dopo averci tenuto una breve conferenza sulle posizioni conquistate nella recente offensiva e sulla dislocazione delle sue forze, lasciò al colonnello d'artiglie-

[1] Aristide Razu (1868-?), general român, grad obținut la 10 mai 1916. În timpul carierei militare a deținut funcții importante: ataşat militar în Imperiul Otoman (15 februarie 1910-1 august 1911); comandant al regimentelor nr. 35 „Matei Basarab" şi nr. 8 „Buzău". La începutul războiului a fost însărcinat comandant al Brigăzii 9 Infanterie, iar la scurtă vreme i s-a încredințat comanda Diviziei 22 Infanterie. În decembrie 1916 a preluat comanda Diviziei 5 Infanterie. În fruntea acestei mari unități s-a remarcat în bătălia de la Mărăşeşti. În timpul acestei confruntări a preluat comanda Corpului 3 Armată, pe care l-a condus până la 7 septembrie 1917. În perioada 1 februarie-1 iulie 1918 a fost secretar general la Ministerului de Resort. La 10 mai 1918 a fost avansat general de divizie şi a preluat trei luni mai târziu comanda Corpul 1 Armată pe care a păstrat-o până la 1 aprilie 1923. A trecut în rezervă la începutul lunii octombrie 1929.

[2] Traian Moşoiu (1868-1932), provenit din armata austriacă, a fost integrat în armata română în anul 1893. În toamna anului 1916, cu gradul de colonel, a comandat Regimentul 2 Infanterie (august 1916), Brigada 3 Infanterie (august-octombrie 1916), Divizia 23 Infanterie (octombrie-decembrie 1916). De la începutul anului 1917 a preluat comanda Diviziei 12 Infanterie. În vara anului 1917 a fost avansat general de brigadă, rămânând la comanda aceleiaşi mari unități. În perioada iunie-decembrie 1918 a condus Divizia 7 Infanterie, apoi, pentru o scurtă perioadă, Comandamentul Trupelor din Transilvania(1918-1919), grupul de divizii „Nord" şi de „Manevră", ultimele două în timpul războiului româno-ungar din vara anului 1919. În primul deceniu interbelic a fost ministru de război (1920), ministru al comunicațiilor (1922-1924) şi al lucrărilor publice (1924-1926).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ria Petrescu Gheorghe l’incarico di dare le opportune spiegazioni circa le posizioni occupate dall’artiglieria, i compiti assegnati alle singole batterie e l’organizzazione del fuoco d’artiglieria a seconda delle diverse ipotesi d’attacco delle posizioni. Fatta colazione, ci recammo a vedere l’osservatorio in trincea che era stato occupato dal comandante dell’armata, gen. Averescu, nell’offensiva eseguita la scorsa estate. Da questo osservatorio mi venne illustrato sul terreno, tutto il successivo svolgersi della detta operazione. Proseguimo quindi per recarci a vedere alcuni appostamenti di batterie da campagna, visitando la 7a, 6a e 5a batteria del 22 regg. artiglieria, appartenenti alla 12° divisione. Anche in questa occasione potei riscontrare come tutti i documenti per il tiro preparatorio delle batterie siano tenuti con la massima cura e che è molto accudita l’organizzazione del tiro di sbarramento; questa è anzi la principale preoccupazione dei comandanti d’artiglieria, che hanno suddiviso tutto il terreno da sorvegliare fra le diverse batterie assegnando ad esse un compito principale nei settori viciniori a seconda delle diverse ipotesi d’attacco considerate. Assistemmo anche in quest’occasione ad alcuni esercizi di concentramenri di fuoco, riusciti, come sempre, molto rapidamente e molto bene; in generale gli spostamenti d’artiglieria sono molto bene mascherati, i pezzi non hanno che una blindatura leggiera per riparare dalle scheggie, ma presso ogni piazzuola sono costruiti profondi ricoveri per i servanti e riservatte pe le munizioni. Nel ritorno visitamo il comando del 40 regg. fanteria (ten. co1. Calotescu) e l’8° e 9° batteria del 6 regg. artiglieria addetto alla 3° divisione, rientrando a tarda sera al comando del 2 corpo d’armata.

Dopo pranzo ci recammo a pernottare a Garbovana a monte di Cotofanesti (valle del Trotus). La mattina del 10 ottobre partii per Onesti ove trovai il Q. G. del IV corpo d’armata, comandanto da S. E. il gen. Vaitoiano. Questi dopo avermi fatta una succinta descrizione della regione su cui operano le sue divisioni mi propose di visitare la 7a divisione che trovasi all’estrema destra e si collega con l’armata russa. Rimontamo perciò tutta la valle del Trotus, recentemente riconquistata nell’offensiva iniziata la scorsa estate, attraversammo Targul-Ocna, in gran parte distrutta negli ultimi combattimenti e, poco oltre, saliti a cavallo ci recammo a quota 712 ove è situato un osservatorio di artiglieria. Da questo potemo osservare tutte le opposte posizioni nemiche e tutto il vallone dello Slanic, che corre sul rovescio delle posizioni occupate dei tedeschi. Tali posizioni sono anche meglio osservate da altro osservatorio costruito sopra un albero colossale che sorge in mezzo alla foresta. Salito su tale speciale osservatorio, all’altezza di circa 30 m. Dal suolo, assistemmo ad altri esercizi di concentramento di tiri sulle posizioni avversarie e, come sempre, le batterie furono pronte ad aprire il fuoco sul punto indicato e a cambiare obiettivo a mia richiesta, impiegando non più di un minuto e mezzo a far partire il colpo, dal momento in cui veniva dato l’ordine dall’osservatorio. Visitamo anche in questa regione alcune batterie da campagna organizzate allo stesso modo. Ripresa la via del ritorno, ci dirigemmo a Visora, ove è situato il comando della 7a divisione, giungendovi alle 14 e mezze, attesi fino a quell’ora dal generale Scarisoreano, che ci aspettava per la colazione. Nella giornata rientramo a Bacau, giungendovi a sera e nel passare presso Cotofanesti visitamo uno splendido ospedale fatto recentemente costruire in legno, dalla Regina Maria e la cui direzione è affidata al colonello medico francese Le Laurier. Il giorno dopo rientravo a Iassi.

Dal complesso della visita fatta alle due armate, ebbi a riportare un eccelente impressione dell’esercito romeno. L’istruzione vi è molto curata in tutti i particolari. Nei periodi di riposo, la fanteria è continuamente esercitata nell’istruzione di combattimento, con speciale riguardo a quanto a tratto all’esecuzione del fuoco, al lancio delle bombe a mano, alle marcie di avvicinamento al coperto ecc. L’istruzone intorno alle armi è spinta al punto da sapere smontare e rimontare, ad occhi bandati, una mitragliatrice, scomponendola in tutte le sue parti. Le armi sono conservate in ottimo stato e specialmente le bocche da fuoco sono oggetto di molta cura. L’artiglieria si presenta ben istruita e ben comandata, ma solo se ne lamenta la piccola quantità,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

specialmente dei medii calibri e l'assoluta mancanza dei grossi. Malgrado le deficienze accenate nel vestiario ed equipaggiamento il morale delle truppe è altissimo e tutti anelano a riprendere l'offensiva interrota, per le note cause. Il soldato non ha diritto ad alcune licenze ed anche agli ufficiali è negata, se non vi sono serie ragioni di interesso o di salute, per consigliarla; i soldati feriti ritornano al fronte appena guariti, senza ottenere licenza di convalescenza, salvo casi specialissimi. Dovunque ferve il lavoro per preparare gli alloggiamenti invernali, consistenti in bassi ricoveri in legno semi interrati e coperti da zolle, nelle zone più arretrate e non soggetti al tiro nemico, scavati completamente nel terreno, nelle zone più avanzate. Oltre alla linea delle trincee occupate, si sono costruite e si seguita a costruire una seconda, una terza e qualche volta una quarta linea di trincee, che fanno sistema con la prima e sono eseguite dalle truppe stesse che occupano il fronte. Altre linee difensive più arretrate, costituenti posizioni di ripiegamento, in caso di offensiva vittoriosa del nemico, si stanno preparandp e molte già sono terminate, facendole eseguire dei prigionieri sorvegliati da pochi territoriali. Ad essi pure sono affidati i lavori stradali, che hanno assunto un discreto sviluppo, in regioni, ove le communicazioni erano dapprima molto scarse.

Dato tutto l'insieme, si vede che l'esercito romeno, dopo la sua riorganizzazione, è andato, e va, sempre più rafforzandoasi migliorando tutti i suoi elementi, sia materiali che morali, malgrado le enormi difficoltà da superare, per la scarsezza del vestiario e dei viveri. È quindi da ritenersi, che se si pronunciasse ora una offensiva nemica, questa assai difficilmente potrrebbe aver ragione dell'esercito romeno e che, non mai come al presente, l'esercito romeno è stato pronto a prendere l'offensiva. E perciò maggiormente da rimpiangere se, quella iniziata questa estate, ha dovuto essere sospesa, per cause indipendenti dell'esercito romeno e che si riattaccano alle condizioni delle armate russe che lo inquadrano e di quelle più a nord.

Jassi, 21 Ottobre 1917
Il capo della Missione Militare Italiana in Romania, Generale A. Peano

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Italia, rola 107, c. 235-244]

8. 11/24 octombrie 1917, Iaşi, Raportul nr. 22 al generalului Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, adresat ministrului de război privind situația de pe frontul român

Mission Militaire Française en Roumanie, 11/24 Octobre 1917
Le Général Berthelot, Chef de la Mission Militaire Française en Roumanie à Monsieur le Ministre de la Guerre
Rapport No. 22

Depuis mon rapport précédent, la situation militaire ne s'est pas sensiblement modifiée sur le front roumain. Je résume ci-après les points intéressants.

Mouvements des troupes ennemies
Depuis plus d'un mois, on signale le départ de troupes ennemies du front russo-roumain; plusieurs grandes unités ont quitté ce front; quelques unes d'entre elles comme le corps alpin, la 15me brigade bavaroise et la 216me division pouvaient être considérées comme étant parmi les meilleurs du front russo-roumain. D'autre part des prélèvements ont été faits sur d'autres divisions et ce sont toujours les meilleurs éléments qui ont été enlevés, comme par exemple les bataillons de chasseurs. Les effectifs ne paraissent pas avoir été sérieusement recomplétés

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dans les troupes qui restent. Certains régiments ont été réduits de trois à deux bataillons; les effectifs ne dépassent guère 130 hommes par compagnie et dans quelques unités l'effectif atteint tout juste 90 hommes. Certaines unités d'artillerie ont également été enlevées de ce front pour être envoyées sur d'autres. Enfin, l'état moral des troupes semble diminuer, aussi bien chez les Allemands que chez les Autrichiens et les Turcs. Les désertions sont plus nombreuses; les discussions entre alliés dont fréquentes et on est à peu près certain que dans la boucle de Namoloasa les Allemands ont été obligés de tirer sur les troupes bulgares. La capacité de combat des troupes allemandes de ce front est donc grandement diminuée, et l'on peut estimer que le haut commandement ennemi n'a en ce moment aucune idée d'offensive sérieuse. Les nombreux travaux de fortification qui se font sur tout le front ennemi, le travail intensif qui est fourni par lui, les préparatifs pour les cantonnements d'hiver, la construction d'abris permettenr d'affirmer que l'ennemi n'a pas l'intention d'entreprendre des actions importantes sur le front roumain. De l'interrogatoire des prisonniers il résulte simplement que sur deux points du front, à Radautz d'une part et à la cote 554 (2me armée roumaine) d'autre part, l'ennemi à des projets d'offensive limitée pour obtenir une rectification de front; il n'y a pas lieu de s'en inquiéter.

Les troupes roumaines

Les troupes roumaines sont toujours dans la même situation que celle que je vous indiquais dans mon précédent télégramme, savoir:

1 ère armée: 4 divisions d'infanterie et 1 division de cavalerie sur le front, 2 divisions d'infanterie en réserve.

2me armée: 5 divisions d'infanterie et la brigade de Graniceri sur le front, 1 seule division en réserve avec 1 brigade de Calarasi.

En réserve de G.Q.G: 3 D. d'infanterie, 1 D. de cavalerie.

Sur tout le front, les travaux de fortification ont été poussés très activement. Il y a partout plusieurs lignes de tranchées et des abris ont été construits. Le moral de l'armée est toujours excellent.

Les troupes russes

Les troupes russes sont toujours gangrenées par l'anarchie révolutionnaire. Pour savoir exactement l'état dans lequel se trouvent celles du front russo-roumain, pour connaître leur état moral, pour juger de visu des travaux qui ont été faits, pour apporter aux officiers russes un réconfort et pour remonter le moral de la troupe, j'ai envoyé à la 6 me armée d'une part, aux 8 me et 9 me armées d'autre part, deux groupes de trois à quatre officiers; ils sont encore sur place en ce moment, mais des rapports m'ont été adressés. J'en donne ci-dessous les points essentiels. A la 6 me armée, le front est très calme; aucune activité d'infanterie; l'artillerie ennemie effectue des tirs intermittents sur les diverses parties du front et en particulier sur Galatz. Les renseignements donnés par les déserteurs ne font prévoir aucun symptôme d'attaque. Les effectifs ennemis sont très faibles. Il y a beaucoup de malades. Dans les troupes russes le moral est très bas. La 6me armée est un foyer de propagande révolutionnaire. On ne parle que de quitter le front; on ne veut pas se battre; le découragement est très grand chez les officiers[1]; les effectifs des compagnies sont très faibles, 40 ou 60 hommes environ; il y a beaucoup de malades. J'estime qu'on ne peut pas compter sur les deux armées si l'ennemi tentait un effort dans la direction de Galatz, il réussirait à coup sûr. C'est en raison de l'état lamentable dans lequel

[1] Pour caractériser l'état d'esprit des soldats de cette armée, je cite le deux faits suivants:

– dans un régiment au cantonnement, les soldats ont expulsé les officiers de leur logement, les forçant à se construire eux-mêmes des abris souterrains, et ils se sont installés à leur place dans leurs lits.

– dans un autre régiment, les soldats, à la suite d'un ordre qui ne leur plasait pas, ont décidé de priver leurs officiers de toute nourriture pendant 24 heures. Dans les deux cas les officiers se sont soumis sans discussion à la volonté des soldats. (n.a.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

se trouve cette armée que j'ai beaucoup insisté pour le maintien de la 1ère division serbe[1] en arrière de son front. Cette division est la seule troupe qui pourrait, avec les trois divisions roumaines qui sont en réserve du G. Q. G., parer à une attaque ennemie vers l'embouchure du Sereth. A la 4 me armée russe, certains éléments ont été contaminés par l'arrivée des derniers renforts. Dans une division, les soldats ont refusé de toucher leur effets d'hiver en disant que la guerre sera finie avant l'hiver. Aux 8me et 9me armées russes, la situation est un peu meilleure. Le front est calme. Il n'y a aucun symptôme d'attaque et d'après les dires des prisonniers et des déserteurs aucune idée d'offensive. L'ennemi, qui avait semblé vouloir faire une attaque dans le secteur de Radautz parait y renoncer. Deux des quatres divisions allemandes qui tenaient le front ont été retirées à l'arrière. Au point de vue matériel, la situation des troupes russes de ces armées est bonne; les hommes s'intallent pour l'hiver dans leurs tranchées; les organisations défensives sont déjà très avancées et on en poursuit chaque jour l'amélioration. Le service de garde est fait correctement; dans la plupart des unités chacun est à son poste; les artilleurs sont à leur observatoire, les barrages sont prêtes. Au point de vue moral, les unités de ces deux armées n'ont certainement pas une grande valeur offensive mais elles paraissent capables de tenir suffisamment leur rôle dans la défensive. Quelques comités se sont faits les auxiliaires du commandement. Si la confiance réciproque n'est pas fameuse entre les Etats-Majors et les soldats, on peut espérer que grâce à l'influence de quelques colonels énergiques le front tiendra jusqu'au printemps.

Projets ennemis

Comme je vous le disais au commencement de ce rapport, l'ennemi ne semble pas préparer de grosses offensives, tout au plus songe-t-il à des actions locales dans le secteur de Radautz d'une part, et à la cote 564 (secteur de la 2 me armée) d'autre part. Ce sont des prisonniers et des déserteurs qui nous ont indiqué ces intentions de l'ennemi; on ne peut pas conséquent en être sur. Il semble d'ailleurs d'après les derniers renseignements reçus que l'attaque sur Radautz soit complètement abandonnée.

Projets roumains

L'armée roumaine n'a pas l'intention d'entreprendre de grosses opérations d'ici l'hiver mais elle fera dans quelques temps une attaque partielle près de Targul Ocna, pour dégager complètement la vallée du Trotus et la route qui la longe. Cette route, outre son importance stratégique, est très importante au point de vue économique. Elle conduit en effet aux dernières exploitations de pétrole que possède la Roumanie et aux mines de sel qui alimentent tout le pays. Cette offensive partielle ne se fera qu'on peu plus tard, aux derniers beau jours, pour ne pas avoir de réaction de l'ennemi. Toutes les études sont faites en ce moment et le transport de l'artillerie nécessaire commencera d'ici quelques temps.

Ravitaillement de vivres de la Roumanie

I. Dans mon dernier rapport je vous ai fait part des inquiétudes que nous prouvions ici concernant le ravitaillement en vivres de la Roumanie. Tant que des ressources ont existé dans la Moldavie, la question ne s'est posée que pour l'avenir, mais l'épuisement du pays menaçait d'être un fait accompli à brève échéance, et le ravitaillement par la Russie, malgré toutes les promesses faites, étant toujours inexistant, on peut prévoir à une date relativement proche une catastrophe dont les conséquences pour la continuation de la guerre sur cette partie du front peuvent être des plus désastreuses. Je dois dire que sue mes instances et sur celles du

[1] La Grande-Bretagne semble mettre de l'opposition au maintien de cette division serbe, bien qu'ici tout le monde soit unanime, y compris le Ministre de la Grande Bretagne, en arrière de la 6me armée, l'unique troupe qui ait encore un peu de cohésion et le désir de se battre. Je viens encore de télégraphier au Général Niessel pour qu'il insiste auprès du Général Barter, attaché militaire britannique à la Stavka, et qu'on demande instamment au Gouvernement britannique de consentir au maintien de cette division sur notre front. (n.a)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Gouvernement roumain un pas de plus a été fait dans le sens des promesses. Une commission russo-roumaine, dont je vous ai déjà entretenu dans mon dernier rapport, s'est réunie dans le courant d'août-septembre et il a été décidé que jusqu'au premier octobre le Gouvernement roumain fournirait encore à l'armée un certain nombre de wagons de céréales par jour, mais qu'à partir de cette date tout ce qui est nécessaire aux armées et à la population serait importé de Russie. Les arrivages s'intensifient au fur et à mesure de l'achèvement des travaux d'amélioration des voies ferrées (71 wagons par jour jusqu'au 1 Octobre; 91 wagons à partir du 1 Octobre; 150 wagons à partir du 15 décembre plus 100 wagons par jour pour la population civile). En tous cas les aléas du ravitaillement restant, à mon avis les même en raison d'abord du peu d'activité des travaux des voies ferrées et de la mauvaise exploitation de celles-ci, ensuite en raison des difficultés pour le Gouvernement russe lui-même de se procurer dans l'arrière pays les vivres qu'il promet de livrer à la Roumanie. Cette impression est d'autant plus nette dans mon esprit que les propositions que j'ai émises relatives à la prise en charge par une commission interalliée des l'exploitation du réseau bessarabien sont rejetées et qu'il n'y a guère de progrès à attendre de ce coté.

II. Quoi qu'il en soit, j'ai cherché, d'accord avec le Gouvernement roumain, par un moyen plus pratique, à faire passer dans le domaine de la réalité ce qui me semblait devoir rester encore longtemps dans le domaine des projets. J'ai fait envoyer à Odessa, centre régulateur du front roumain, une commission française avec mission d'établir sur place:

un plan d'approvisionnement de la Roumanie par achats directs dans la Russie méridionale.

2. un plan de transport par eau, des approvisionnements susceptibles d'êtres réunis dans les ports de la Mer Noire et de la Mer d'Azov; la voie d'eau Mer Noire-Danube étant de nature à soulager, dans des proportions appréciables, le transit par les voies ferrées.

Malgré de grosses difficultés les résultats obtenus par cette commission sont satisfaisantes. Grâce en partie à ses démarches, toutes facilités sont données dès maintenant à des acheteurs officiels roumains pour opérer en Russie, tant au point de vue des achats que du transport des marchandises achetées. A ces acheteurs formant commission, j'ai l'intention d'adjoindre deux intendants et une vétérinaire français. Il ne faut d'ailleurs pas exagérer les avantages que l'on pourra retirer de ces opérations; l'état intérieur de la Russie n'est pas fait pour les faciliter. Le paysan, par suite de l'absence de prix maxime et de l'émission constante et inconsidérée de roubles-papiers vend difficilement. Quant à la réquisition elle ne peut jouer efficacement qu'appuyée par la force et cette force n'existe pas.

La question des transports par eau a été résolue dans le sens suivant: les ports autorisés pour le rassemblement des marchandises sont: Novorossisk, Theodosia, Odessa. 16.000 tonnes seront transportées mensuellement par les services russes entre ces ports et Ismail, jusqu'à la prise du Danube par les glaces. Nous pouvons espérer ainsi faire entrer en Roumanie par cette voie peut-être 40.000 tonnes de marchandises. C'est évidemment peu, comparé à ce qui est nécessaire et à ce qui a été promis par la Russie. Il y a lieu aussi de faire entrer en ligne de compte les difficultés du chargement dans les ports de Russie provenant de l'absence de main d'œuvre régulière.

III. L'importance de la Bessarabie et de la région d'Odessa dans cette question du ravitaillement de la Roumanie est primordiale. Ces régions ont toujours été réputées comme riches en céréales et en fourrages, et cette qualité, jointe à leur proximité de la Roumanie, en font l'élément approvisionneur tout désigné de ce pays. Malheureusement la guerre a bouleversé là comme dans toute la Russie, les éléments d'appréciation. On ne connait pas au juste l'état de récoltes et des approvisionnements; les armées russes de Bukovine tirent continuellement du nord de la Bessarabie les denrées qu'elles ne peuvent plus trouver que difficilement dans

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la Moldavie; les formations arrières de ces armées ont pillé plus ou moins. La contrebande s'exerce aussi sous différentes formes et c'est là un fait que je tiens à signaler. Mes agents m'ont fait connaitre notamment qu'un transit actif de blé russe se produisait entre les ports de la Mer Noire et Constanza. Il m'a été signalé également que de convois de vivres, soi-disant amenés de Bessarabie pour les armées russes sont après déchargement dans les magasins russes de l'arrière de la 9me armée rechargés en cours de route par des achats éxécutés en Moldavie et conduits en Bessarabie d'où ils reviennent comme chargés de blé bessarabien. Il parait que cela donne des bénéfices à certaines gens, le blé étant moitié moins cher en Moldavie qu'en Bessarabie. J'ai cherché à me renseigner exactement sur les approvisionnements de la Bessarabie, je n'ai encore reçu aucun renseignement précis. D'autre part, les voies de communication entre la Moldavie et la Bessarabie sont très limitées, les routes sont impraticables en hiver. Pour obvier à ces difficultés dans les transports, en plus de l'utilisation de la voie d'eau Mer Noire – Danube, le protocole établi par la commission russo-roumaine dont je vous ai parlé au début de cette étude, a prévu le transport par camions automobiles, jusqu'aux têtes de stations roumaines du Pruth et tant que les route sont praticables, de vivres achetés en Bessarabie. Toutes mesures sont prises pour l'aménagement de magasins sur le Pruth et pour le transport sur le fleuve, par chalands, jusqu'au débouché des routes roumaines, des vivres qui seront ensuite transportés par convois de voitures dans l'intérieur de la Roumanie. Mais toutes ces mesures ne peuvent donner de résultats qu'à la condition que l'autorité russe se procure les vivres dans la partie occidentale de la Bessarabie et qu'elle commence ses livraisons sans délai.

[…]

Berthelot

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 317, c. 825-840]

***9*. 11/24-12/25 octombrie 1917, Iaşi, Scrisoarea ministrului Franței în România, contele de Saint-Aulaire, adresată ministrului afacerilor străine, în care prezintă impresiile în urma călătoriei la Odessa, importanța acestui port pentru frontul român, acțiunile lui Cristian Rakovski şi ale bolşevicilor pentru destabilizarea României**

Jassy, 24-25 octobre 1917

Le Ministre de France en Roumanie à M. le Ministre des Affaires Etrangères

Pendant le récent séjour que j'ai fait à Odessa afin d'y coordonner l'activité des divers agents français détachés par notre Mission militaire ou notre Mission navale et d'examiner sur place comment pourrait s'établir une liaison efficace entre ma Légation et la Métropole de la Russie Méridionale, j'ai été frappé de l'importance vitale pour le front russo-roumain des questions qui s'y posent et de notre impuissance à influer sur le règlement de ces questions.

Odessa est, en effet, la base matérielle et morale de tout le front russo-roumain où sont concentrés plus de 1.500.000 hommes et qui, grâce à la valeur de l'armée roumaine, est la seule partie solide de tout le front oriental. C'est Odessa qui est le centre du ravitaillement de ce front. Là se trouvent les stocks et les moyens de transports nécessaires ou les organes dont dépendent les autres centres de la région. Là aussi siègent les Comités et organisations occultes ou non qui, soit inertie, soit trahison, paralysent le ravitaillement du front et parfois même, ainsi qu'une enquête que j'ai prescrite l'établira sans doute, favorisent, par Constanza, le ravitaillement de l'ennemi. Là fonctionnent les Comités qui ont dépossédé le Commandement russo-roumain de la plus grande partie de son autorité, surtout depuis qu'ils lui ont envoyé une délégation à Jassy, et avec lesquels nous n'avions jusqu'ici aucun contact.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Le plus important de ces Comités est désigné sous le nom de „Roumscherod”, abréviatif synthétique signifiant que sa juridiction s'étend sur le front roumain, la Chersonèse et l'arrondissement d'Odessa. Ce Comité, qui cumule les attributions militaires et civiles, a usurpé son pouvoir, mais, assure-t-on, a été reconnu et même subventionné par Kerenski. C'est du moins la raison que les Commandement des armées russes de Roumanie invoque pour excuser ses faiblesses à son égard. Installé dans le Palais du Gouverneur, il est le principal foyer d'anarchie de la Russie méridionale. Il est complètement dominé par les Juifs et les germanophiles. Odessa est aussi le centre de toutes les organisations juives de la Russie méridionale. Or, ces organisations, qui sont toutes violemment roumanophobes, en raison du régime d'exception appliqué aux Juifs de Roumanie, se livrent, sous le couvert du principe d'égalité entre les races, à une propagande acharnée contre ce pays allié que les évènements mettent à la merci de la Russie et, notamment, d'Odessa. C'est aussi là que se trouve le dépôt des prisonniers serbes déjà incorporés dans les corps volontaires. C'est donc là qu'aboutissent tous les fils de l'organisation destinée à former une armée serbe assez nombreuse pour étayer l'armée roumaine et jouer un rôle important dans les opérations du printemps prochain. Centre de propagande et d'action allemandes dans toute la région, Odessa parait, comme je l'ai déjà indiqué, être aussi le centre d'une contrebande allemande que nous aurions grand intérêt à constater et dénoncer, sinon auprès du Gouvernement provisoire, impuissant ou complice, du moins dans la presse sympathique à notre cause.

Il n'est donc pas exagéré d'affirmer que le maintien du front russo-roumain dépend de la situation à Odessa, situation jusqu'ici complètement abandonnée à elle-même. Or, l'armée roumaine, encadrée et dirigée par notre Mission Militaire, constituant en fait l'équivalent d'une armée française sur ce front, nous ne pouvons nous désintéresser d'une situation dont dépendent son entretien et sa sécurité.

Cette considération nous impose une action ferme et vigilante à Odessa, alors même que nos intérêts en Russie, dont l'appréciation m'échappe, ne suffiraient pas à la justifier. Cette action ne peut être exercée par notre Consulat, absorbé par les besognes courantes du temps de paix et nullement outillé pour faire face aux nécessités de la guerre et aux difficultés exceptionnelles que nous vaut l'anarchie russe. Le mieux serait, selon moi, sans ériger ce poste en Consulat général, car il est préférable de ne pas attirer l'attention, de le munir de puissants moyens d'action sous la direction d'un agent, affranchi de la routine professionnelle, et apte à cette activité multiforme ou excellaient autrefois, dans les périodes de lutte d'influence avec les autres Puissances en Orient, certains de nos meilleurs Consuls en Turquie d'Asie. Autant que j'ai pu juger, la Russie, cette „Turquie orthodoxe”, comme l'appelaient, avant même la Révolution, les Roumains et les Serbes qui la connaissaient mieux que nous, doit être traitée par les mêmes méthodes qui sont aujourd'hui appliquées sans aucun obstacle en Turquie par les Allemands.

Mais l'indigence de notre cadre consulaire exclut sans doute cette solution qui, en tous cas, ne serait pas instantanément réalisable. Afin d'y suppléer tant bien que mal, j'ai eu recours à une équipe de fortune composée de deux agents familiarisés avec la connaissance de la langue et des milieux russes, placés sous la direction de celui de nos officiers de notre détachement d'Odessa qui m'a paru, par sa finesse et son activité, le plus apte à ce rôle. Ces deux agents rétribués par les fonds de propagande mis à ma disposition par notre Ambassade à Pétrograd ont été pourvus d'une situation de façade qui justifiant leur présence à Odessa et leurs rapports avec tous les milieux, les met à l'abri de toute suspicion. L'un est attaché, en qualité d'interprète, aux officiers français chargés du transport du matériel de guerre et du ravitaillement de l'armée roumaine, l'autre est correspondant de journaux français ou suisses. Il va de soi que cette organisation connue cependant de notre Consul qui peut, parfois être à même de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

l'aider, doit demeurer rigoureusement secrète. J'espère qu'elle permettra de recueillir sur les faits de nature à affecter la situation du front russo-roumain des renseignements intéressants dont je ne manquerai pas de faire part au Département et à notre Ambassadeur à Pétrograd.

Par ma correspondance télégraphique et notamment par mes télégrammes no. 548 et 549, j'ai signalé l'exaspération croissante de la famille royale, du Gouvernement roumain, de l'armée et de la population contre l'ingérence des comités russes dans les affaires intérieures du pays et contre leur méconnaissance des devoirs les plus élémentaires de l'alliance. Il est vrai que, ainsi que M. Teretschenko l'a fait observer à M. Noulens, la présence de Rakowski, en uniforme russe, au Congrès des Soviets du front roumain a été relevée à tort. Mais le Gouvernement Provisoire aurait tort de triompher de cette erreur de détail. Elle n'infirme pas les griefs légitimes du Gouvernement roumain quant au fond des choses, c'est-à-dire quant aux tentatives des Comités pour bouleverser les institutions intérieures du pays et le livrer à l'ennemi par la désorganisation systématique du front.

Le Commandement russe se déclare désarmé contre ces tentatives que, sous l'impulsion énergique des représentants alliés, il aurait pu prévenir ou réprimer avant l'arrivée à Jassy de la Délégation du Comité d'Odessa, placé, si l'on en croit l'Etat-Major, sous le patronage de Kerenski. D'ailleurs le fait inexact de la présence de Rakowski au Congrès des Soviets du front roumain a été dépassé par un autre fait, indiscuté, particulièrement caractéristique de l'impuissance ou de l'inconscience des autorités russes. Ce fait, résumé dans mon télégramme no. 548, est l'arrivée récente à Jassy, sans l'uniforme et avec le passeport de colonel russe, d'un certain Thumine, sujet autrichien, espion avéré, ex-agent de la propagande allemande à Bucarest, interné dans un camp de concentration lors de l'entrée en guerre de la Roumanie, puis livré à la Russie, sur sa demande, pour y répondre du fait d'espionnage contre cette puissance. Ayant eu connaissance au Ministère de l'Intérieur du dossier de cet individu, j'ai pu constater qu'il était un espion des plus dangereux, ce que, d'ailleurs, les autorités russes, civiles ou militaires, sont unanimes à reconnaître. Je n'en ai pas moins vu également dans son dossier les photographies des documents russes dont il était porteur, lettres de service et passeports revêtues du visa des autorités régulières, y compris le Général Tscherbatscheff, commandant en chef des armées russes de Roumanie. Ce dernier, en effet, invité à faire arrêter Thumine, s'est récusé, alléguant que ses papiers sont en règle, ce qui est, en effet, exact. En réalité, il n'a pas osé agir contre un espion, avéré, couvert par les Comités d'Odessa et même, d'après un renseignement que je n'ai pu vérifier, Vice-Président du „Roumscherod", le puissant comité qui régente le front roumain et dont il est question dans ma dépêche no. 164. Cet individu, qui est officier dans l'armée autrichienne comme dans l'armée russe, s'est présenté à Jassy comme le mandataire des organisations juives de Russie auprès de leurs coréligionnaires de Roumanie et comme le délégué des Juifs roumains réfugiés à Odessa, c'est-à-dire de tous les déserteurs de l'armée roumaine, les comités russes ayant organisé une agence de désertion à l'usage des juifs roumains, contre laquelle le Commandement russe, malgré les plus pressantes démarches du Gouvernement roumain n'a jamais agi. C'est en cette double qualité que le colonel Thumine a demandé une audience au Président du Conseil qui l'a éconduit en le menaçant d'arrestation s'il ne réintégrait pas la Russie dans les 24 heures. Contre toute prévision, cette menace que le Gouvernement roumain n'aurait pu exécuter, afin de ne pas provoquer un conflit aigu entre lui et les comités russes auxquels Thumine est affilié, a intimidé ce dernier qui a rallié la Russie. Il est vrai qu'il a pu avoir l'écho de menaces plus sérieuses proférées par des membres de notre mission militaire et des officiers roumains qui, révoltés d'un pareil scandale, manifestaient l'intention de tuer cet espion autrichien déguisé en officier russe. Le Gouvernement roumain se félicite de son départ, mais les autorités russes, Commandant en Chef, Ministre de Russie, Commissaire du Gouvernement provisoire s'en montrent fort irrités. Mon collè-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

gue, M. Poklewski m'a avoué que les autorités militaires russes avaient attiré Thumine à Jassy, avec l'espoir qu'il serait arrêté par le Gouvernement roumain auquel tous les renseignements nécessaires ont été fournis à cet effet. Elles espéraient que le Gouvernement roumain, au risque de provoquer un conflit susceptible d'entrainer une catastrophe, les débarrasseraient de cet individu gênant intangible pour elles.

Je pourrais citer de nombreux faits analogues et même de plus graves. De mon voyage à Odessa j'ai retiré l'impression ou plutôt la certitude que, dans toute cette région, l'action allemande, contre laquelle aucune action n'est tentée ni par le le Gouvernement provisoire, ni par les Alliés, mine à fond l'arrière du front russe qui, le moment venu, tombe de lui-même. Les comités manœuvrés par les agents allemands paralysent le ravitaillement et les transports, empêchent ou sabotent le travail dans les usines, y organisent des attentats, négocient des ententes avec les comités d'unités du front qui, sur un ordre d'origine allemande, se retirent sans combattre. Jusque dans ces derniers temps, les avions allemands atterrissaient tranquillement dans les villages peuplés de colons d'origine allemande de la région d'Akermann. Ils y déposaient des officiers qui recevaient le rapport des agents allemands, leur donnaient des instructions et ils repartaient le lendemain matin pour revenir le soir. On m'assure que nos officiers ayant signalé le fait au Commandement russe, des mesures de surveillance ont été prises récemment.

Plusieurs officiers russes, sincèrement francophiles et nullement inféodés à l'ancien régime, m'ont résumé leurs impressions sous la forme suivante: „En réalité, disent-ils, la paix est faite entre l'Allemagne et le Gouvernement Provisoire, mais celui-ci ne la proclame pas afin de ne pas être privé du concours financier des Alliés qui lui est indispensable pour vivre”. Toutes les personnalités russes avec lesquelles j'ai pu m'entretenir sont unanimes à s'étonner de la pusillanimité et de l'inertie des Alliés. La situation financière et économique, dit-on, mettent le Gouvernement provisoire à leur merci. La Russie est perdue pour l'Entente et pour elle-même si les Alliés ne subordonnent pas leur concours financier à des garanties concernant le rétablissement, sous leur contrôle étroit et avec leur collaboration active, de la discipline sur le front et de tous les services, transport, ravitaillement, fabrication de matériel de guerre, sûreté, contre-espionnage, qui intéressent la conduite de la guerre et sont actuellement supprimés ou germanisés. Parmi ceux qui m'ont tenu ce langage le plus nettement, mais en insistant pour que leur nom ne soit pas prononcé, figurent le Ministre de Russie et le Commandant en Chef des Armée Russes de Roumanie.

Pendant mon récent séjour à Odessa, les représentants de la presse locale, tous Juifs, germanophiles et roumanophobes, ayant voulu m'interviewer, je les ai d'abord éconduits. Mais ayant été avisé de leur intention de m'interroger sur les bruits de paix séparée de la Roumanie, j'ai craint que mon silence ne fût interprété comme une confirmation de ce bruits et exploité pour compliquer encore les rapports russo-roumains. J'ai donc accepté de recevoir ensemble, afin de les obliger à se contrôler mutuellement, les représentants des journaux locaux. Par surcroit de précaution, j'ai convoqué, en même temps le représentant de l'Agence Havas qui s'est chargé de résumer mes déclarations tout en les atténuant de façon à les rendre acceptables même pour les feuilles les plus hostiles à la Roumanie. J'ai l'honneur d'envoyer ci-joint au Département, tel qu'il est reproduit dans les journaux roumains, ce résumé qui permettrait de remettre les choses au point, si elles étaient dénaturées par certaines agences russes. La note de l'Agence Havas omet d'ailleurs la partie la moins délicate, mais la plus vigoureuse de mes déclarations, celle qui a trait à la question du ravitaillement de la Roumanie et qui, m'assure-t-on, a été fidèlement publiée par certains journaux d'Odessa, bien qu'elle soit exempte de ces ménagements aujourd'hui inutiles et même dangereux, car ils permettent à la Révolution russe de faire encore illusion à elle-même et aux autres sur l'énormité de ses fautes, de ses crimes et de ses responsabilités. Je me suis efforcé de faire appel à ce que la démocratie russe peut

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

conserver de coeur ou de pudeur, en insistant avec force sur 1e véritable scandale du contraste entre l'abondance et l'inertie où vit la Russie méridionale et l'héroïsme que déploie, à côté, malgré la famine et les privations de toute sorte, l'armée roumaine obligée de faire plus que son devoir pour défendre, malgré elle, la Russie qui ne fait pas le sein. Enfin, j'ai fait ressortir que si elle néglige son devoir de solidarité, non seulement sur le front, mais aussi à l'arrière où, cependant, il ne lui coûte rien, au contraire, ses denrées lui étant payées un bon prix par les autres puissances alliées qui s'efforcent de venir en aide à la Roumanie, le résultat de cette trahison sera de faire périr de faim, non les boyards et les bourgeois qui, même en Roumanie, ne meurent jamais de faim, mais les femmes et les enfants du peuple, les soldats-paysans, frères du paysan russe, qui versent leur sang pour empêcher la Russie de devenir la proie de l'autocratie allemande.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XIII, f.. 121-123, 127-128]

***10.* 27 octombrie/9 noiembrie 1917, Washington D.C., Telegrama Departamentului de Stat către ambasada din Londra referitoare la ajutorul de cinci milioane de dolari acordat României**

SENT
DEPARTMENT OF STATE
Washington
November 9, 1917

AMERICAN EMBASSY
London,

At suggestion Treasury Department, for your information the following cable was sent on October twenty-third, to Minister Vopicka and Ambassador Francis concerning five million dollar loan to Roumania through Russia quote:

No replay has been received from you to our last dispatches relative to rendering assistance to the Roumanian Government. However, in view of the urgency of the situation, and the impossibility of our new dealing directly with the Roumanian Government the Secretary of the Treasury has today arranged to loan five million dollars to the Russian Government on condition that the Russian Government for the purchase of food supplies in Russia which Russia agrees to furnish to Roumania to that extent. The twenty-five million roubles shall be loaned by Russia to Roumania for three month at 4 ¼% intererst, the Russian Government having agreed with the United States Government to accept five million dollars and interest in satisfaction of said twenty-five million roubles obligation at any time within said three months. This limit of time is fixed in fairness to Russia in order to protect herself in exchange, and on the supposition that within the three months specified Roumania will have a representative duly authorised to contrast obligations directly with the Government of the united States, in which event this Government is willing to advance to Roumania five million dollars on the same conditions as advances to other allied Governments, with which to discharge the above obligation to Russia. If , however Roumania should prefer to maintain the loan of twenty-five million roubles from Russia instead of borrowing five million dollars from this Government with which to satisfy the loan from Russia, then Roumania may arrange with Russia for continuing the

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

loan in roubles after the expiration of the three months. The above procedure seems the most practical solution under the circumstances, and this Government because of the urgency of the situation has taken this action independently of arranging further credits and assistance to Roumania in cooperation with England, France, and Russia, which is being taken up with those countries. Please explain the above to the Roumanian Government, and also that the Secretary of the Treasury is endeavoring to obtain through England the equipment for the Roumanian Army requested in your despatch No. 139, in order that said supplies may reach Roumania quickly. Unquote.

In further explanation of transaction Treasury Department states it was impossible to obtain food supplies required by Roumania except in Russia, or to render any immediate assistance to Roumania without intervention and cooperation of Russian Government.

It is rumored now that Roumanian representaives in London conference criticises transaction on ground that Roumania will be obliged to pay more than their value for roubles, and would have preffered to receive a loan in dollars with liberty to buy roubles in market. Russian Government took position that market price is purely nominal and does not represent real value and that it could not justify furnishing food supplies at a sacrifice of Russia s own seen by supply, and in addition allow market for roubles to be further upset by free speculation in roubles by anyone in possession of so large a fund as five million dollars. Russian Government also took position that United States in aiding one of the allies should not permit injury to the credit of another through speculation in its exchange. Treasury Department accepted these views and made above arrangement with Russia which under circumstances seemed just and reasonable, in order to render assistance to Roumania. Credit and supplies seemed to be the matter of prime importance rather than any question of exchange, acceptance of the arrangement, however, being optional with Roumania. Without desiring in any way to commit Roumania or the United States definitely to a policy as to any future aid to be extended to Roumania, Treasury Department considers it desirable that the American representative in attendance upon Roumanian conference should be advised as to the reasons why the five million dollar transaction took the form it did and as to the general principle trusted.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme SUA, rola 659, c. 1128-1131]

11. 28 octombrie/10 noiembrie 1917, Iaşi, Notaţii ale generalului Henri Mathias Berthelot asupra perspectivelor României în condiţiile sporirii anarhiei din Rusia

Brătianu, Prezan şi Iancovescu vin în această dimineaţă să discutăm despre starea de lucruri actuală, pe care o văd în negru. Ei consideră că anarhia conduce inevitabil Rusia către o pace separată. România este foarte hotărâtă să rămână până la capăt alături de Aliaţi. Totuşi, s-ar putea întâmpla ca armatele ruse să abandoneze frontul român. În acest caz, trupele române, aflate în imposibilitatea de a-l apăra singure, ar trebui să se retragă la rândul lor. Dar unde? Oare ruşii nu-i vor considera duşmani pe luptătorii români? Sigur, românii ar putea rezista în Basarabia, chiar împotriva ruşilor, datorită afinităţilor de neam. Dar dacă germanii îşi continuă înaintarea, s-ar ajunge la o completă disoluţie a unităţilor române.

Brătianu deplânge cu amar faptul că, în împrejurări atât de critice pentru România, Aliaţii nu-i vin în ajutor şi nu-i acordă credit în ceea ce priveşte necesităţile sale de ordin financiar. Apar discuţii pe tema sumelor cheltuite, în vreme ce statul român este obligat să întreţină nu numai populaţia Moldovei, dar şi pe toţi refugiaţii din Muntenia şi în special pe funcţionarii care au urmat aici guvernul, împreună cu familiile lor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Generalul Prezan adaugă că singurul mijloc pentru a obține provizii din Rusia este cumpărarea lor directă de către reprezentanți români sau aliați de la producătorii sau de la comitetele locale, cu plata pe loc, majorată, după obişnuinţele ruseşti adânc înrădăcinate, cu bacşişuri substanțiale. Este vorba, deci, de un sprijin financiar fără rezerve, pe care România îl cere acum Aliaților.

Fac diligenţele necesare pe lângă preşedintele Consiliului francez, pentru ca acesta să mă autorizeze să răspund la această solicitare.

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 255-256]

***12*. 29 octombrie/11 noiembrie 1917, Iaşi, Raportul nr. 23 al generalului Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, despre situația pe frontul român**

Operations

I. Troupes ennemies

Aucun renseignement sur la présence d'un groupement de forces ennemies dans la région de Bucarest.

II. Troupes Roumaines

Aucune modification à la situation des forces roumaines.

III. Troupes Russes

A chacune des 6e, 8e et 9e Armées, on a mis 3 D.I. en réserve. De nouveaux officiers français ont été envoyés auprès des Armées Russes pour renseigner le Général Berthelot, qui ne peut compter sur les renseignements du Commandement russe.

Subsistances

Après entente avec M. Terestchenko, et comme conséquence d'un accord établi le 22 septembre avec le Général Doukhonine, il avait été convenu que la Russie:

1. livrerait les vivres et céréales nécessaires pour alimenter, d'une manière continue, les transports maritimes de la Mer Noire sur Ismail.

2. aiderait à la constitution de dépôts de vivre en Bessarabie le long des voies ferrées de pénétration en Roumanie.

Les Russes ont consenti à livrer un millier de wagons de céréales et graines fourragères, à prélever dans les localités voisines du Pruth. La question des dépôts de vivres n'est pas solutionnée.

Transports

D'ailleurs, le ravitaillement de la Roumanie dépend essentiellement de la résolution du problème des transports et, par suite, de l'achèvement des travaux entrepris sur le réseau bessarabien, ansi que du matériel roulant mis à la disposition de ce réseau. Après entente avec le Général de Candolle, on a obtenu l'adhésion des autorités russes à l'envoi d'un agent de liaison auprès du Directeur des Chemins de fer du Sud-Ouest. Cet agent de liaison sera appuyé par un officier français et un officier anglais.

Habillement

En vertu d'un accord du 24 août, la Russie devait fournir pour le 1er Novembre sensiblement tout ce qui était nécessaire à l'Armée roumaine en matière d'habillement et d'équipement. Le Général Berthelot espère obtenir les articles les plus indispensables.

Ravitaillement des usines de guerre

La livraison par la Russie des matières premières et du coke nécessaires aux ateliers roumains n'a pu être garantie. Seules, les commandes d'obus, suivies de près par la Mission Pyot, s'exécutent normalement.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Commission interalliée

Une liaison étroite sera établie entre la Légation Roumaine de Pétrograd et les officiers français de la Mission Niessel qui feront partie de la Commission interalliée. Toutes les commandes roumaines intéressant l'Armée seront toujours soumises au contrôle du Général Berthelot et présentées par la voie française.

Situation politique

Le Général Berthelot revient sur l'impossibilité (voir télégramme 869-73) pour l'Armée roumaine de se replier en Bessarabie, si la Russie fait une paix séparée. Il demande que la tutelle financière des Alliés à l'égard de la Roumanie soit rendue aussi discrète que possible.

Situation militaire

Le Général Berthelot constate avec d'autant plus de tristesse le sombre avenir qui semble réservé à la Roumanie, que l'Armée roumaine est en parfait état. Il demande que l'instruction des officiers roumains qui doivent être envoyées en France (1) soit dirigée avec le plus grand soin en raison de l'influence que ces officiers exerceront plus tard dans l'Armée roumaine et dans leur pays.

Nouveaux moyens dont peut disposer la Roumanie

On envisage la création de 2 divisions roumaines nouvelles, peut-être même 3, grâce à l'appoint des transylvains. Le Général Berthelot réclame encore l'envoi sur le front roumain des deux belles divisions tchèques existantes, dans lesquelles il se proposerait de détacher des officiers français. Le Général Berthelot revendique pour la France le droit de conduire les Tchèques et les Serbes. Il a l'intention, de concert avec le Général Niessel, de recruter de nouvelles unités serbes, son centre de recrutement étant à Odessa. Il propose la constitution d'un budget interallié destiné à payer la solde des unités tchèques et serbes, et dont l'administration serait confiée à la Mission Militaire française en Roumanie. Le Général Berthelot insiste sur le rôle que doit jouer la France et met en lumière le rayonnement répandu par le nom français à l'étranger et qui a été trop souvent méconnu en France.

Propagande en Russie

Le Général Berthelot s'efforce de concert avec le Général Niessel de développer une propagande active dans la Russie méridionale, notamment à Odessa où la propagande allemande s'exerce avec une ampleur extraordinaire (journal allemand et presse anti-alliée, agences de désertion roumaine, contrebande des blés, obstruction du ravitaillement de la Roumanie, etc.). Le Général Berthelot voudrait que les dépôts tchèques fussent transférés dans la région entre le Dniester et la ligne Imerinka-Rasdelnaia où il enverrait des officiers qui seraient d'excellents agents de propagande et auraient d'autant plus de chances de réussir que le séparatisme ukrainien semble pouvoir être utilement exploité par les Alliés. Il croit savoir à cet égard que le Général Niessel envisage l'utilisation des tendances séparatistes de certaines nationalités pour les substituer à la Russie mourante.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 81, c. 166-170]

13. 30 octombrie/12 noiembrie 1917, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu, ministrul român în Franța, despre contactele cu oficiali francezi în care a prezentat situația dificilă a României

No. 29, 12 Novembre 1917

Excellence Bratiano, Jassy

Le jour même de mon retour de Londres je suis allé voir M. Cambon au Quai d'Orsay, auquel j'ai exposé la situation terrible de la Roumanie en face de la décomposition tragique de la Russie. Je lui ai demandé que la Roumanie soit admise à dire son mot à la conférence inte-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ralliée de Paris, car elle est le seul élément sain, le seul point stable du front russe. Je lui ai dit que les agents les plus actifs de la propagande anarchique en Russie sont les juifs et ce n'est par la volonté de trahir les Alliés, mais par suite de circonstances qui ont fait d'eux les agents de la pénétration économique, financière et industrielle de l'Allemagne en Russie.

On il fallait donc profiter de la présence du Colonel House[1] et l'importante mission américaine pour organiser la pénétration économique effective de l'Amérique en Russie et faire des juifs russes les agents des Alliés. Il m'a dit qu'il me mettrait en contact avec M. House, le représentant du Président Wilson, et qu'il me priait de lui exposer la question. J'ajoute que j'ai fait la même suggestion à M. Painlevé, président du conseil français, avec lequel j'ai voyagé à Londres et qui l'a très bien accueilli.

A la fin M. Cambon m'a assuré que je serai admis officieusement à participer comme représentant de la Roumanie à la conférence interallié de Paris, et que je dois en outre lui demander personnellement de saisir le comité militaire des Alliés qui doit se réunir à Versailles pour coordonner les fronts, d'examiner la situation de la Roumanie en face du désastre russe et d'aviser aux moyens.

Il a été convenu que je lui écrivé deux lettres, par l'une lui demander participation officielle de la Roumanie à la conférence des Alliés et par l'autre l'examen par le comité militaire des Alliés de la situation militaire de la Roumanie en face des événements de Russie.

Ici comme à Londres, on envisage la situation avec calme et une grande fermeté. J'attends vos instructions sur toutes ces questions.

Victor Antonesco

[S.A.N.I.C., fond P.C.M., dosar 4/1917, f. 1]

***14*. 10/23 noiembrie 1917, Paris, Telegrama secretă a lui Georges Clemenceau, prim-ministru al Franței, către generalul Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, prin care solicită întreprinderea unor demersuri în vederea continuării războiului de către România**

Ministerul de Război — Statul-Major General al Armatei
23 noiembrie 1917

Grupa de înaintare 3 Birou A Secret
Telegramă

Preşedintele Consiliului
Ministrul de Război
către
Şeful Misiunii Militare Franceze
Marele Cartier General român
Nr. 11 415 BS/3
RĂSPUNS la telegramele 905-910 din 19 şi 927-930 din 23 noiembrie.

Primo. Guvernul francez apreciază că situația României ar deveni deosebit de gravă în cazul în care ar fi abandonată total de Rusia. Dar consideră *că nu poate fi vorba de dezarmarea armatei române sau de desființarea ei*.

[1] Edward Mandell House (1858-1938), membru influent al Partidului Democrat din SUA. A susținut alegerea lui W. Wilson ca preşedinte al SUA şi i-a devenit cel mai important consilier. Veritabil secretar de stat din umbră, el a acționat pentru intrarea SUA în război alături de Antanta. A participat la Conferința de pace de la Paris, unde a avut un rol foarte important în adoptarea deciziilor care au încercat să soluționeze marile probleme apărute după război.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Secundo. Această armată, reconstituită cu prețul atâtor eforturi şi a cărei valoare s-a afirmat deja atât de strălucit, reprezintă o forță la care România nu poate renunța fără a-şi sacrifica viitorul şi fără a-şi recunoaşte neputința în fața duşmanului.

Tertio. Dacă evenimentele fac inevitabilă abandonarea temporară a teritoriului român, armata română va trebui să-şi continue lupta în Basarabia şi în zona Donețului, să întărească aici acel nucleu de forțe pe care autoritatea unor comandanți cum este Kaledin le menține sub ordine şi să le aducă un sprijin care poate fi decisiv pentru destinele României.

Quarto. Este necesar *ca hotărârile guvernului şi Comandamentului român* să fie dirijate în acest sens şi să se uzeze de înalta autoritate pe care v-o conferă excelentele dv. servicii, pentru a le întări speranțele şi a le susține moralul.

Quinto. România poate fi asigurată că în ochii Aliaților cauza sa rămâne sacră. Prima lor grijă la Conferința interaliată, care se va reuni la *29* noiembrie, va fi să se adopte, în sensul cel mai favorabil intereselor române, hotărârile energice pe care le reclamă situația pe frontul oriental.

Sexto. Fără a aştepta acțiunea coordonată care trebuie să rezulte din aceasta, *guvernul francez*, prin telegrama nr. 11 391 BS/3 care v-a fost comunicată, *a făcut cunoscut deja, în mod clar, că nu va recunoaşte în Rusia nicio putere în stare de a pactiza cu duşmanul. [Subliniere în textul original]*

(semnat) Clemenceau

[*1918 la români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918,...* vol. II, p. 1018-1019]

15. 12/25 noiembrie 1917, Iaşi, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot privind necesitatea ca armata română să continue lupta împotriva Puterilor Centrale, inclusiv pe teritoriul Basarabiei şi al Rusiei

Răspunsul lui Clémenceau la telegramele mele din data de 18 a sosit azi-noapte: guvernul francez realizează gravitatea situației care ar putea rezulta pentru România dintr-o abandonare totală a luptei din partea Rusiei, dar apreciază că, pentru toți Aliații, principala datorie este de a rămâne până la capăt fideli angajamentelor lor. România poate fi convinsă că, în ochii Aliaților, cauza ei rămâne sacră. Prima lor grijă în cadrul Conferinței interaliate care se va desfăşura pe 29 noiembrie va fi să ia, în sensul cel mai favorabil pentru interesele românilor, deciziile energice pe care le presupune situația de pe frontul estic.

Fără a aştepta acțiunea concertată care ar trebui să rezulte din aceste decizii, guvernul francez a notificat limpede că nu va recunoaşte nicio putere rusă care este capabilă să pactizeze cu duşmanul. Guvernul a înştiințat deja comandantului suprem al armatelor ruse că Franța nu recunoaşte sovietele comisarilor poporului şi că în Franța se contează pe fermitatea înaltului Comandament de a respinge toate negocierile criminale şi pentru a menține armata rusă în fața inamicului comun.

În ceea ce priveşte România, guvernul francez apreciază că nu se pune problema dezarmării armatei române şi nici a desființării ei. Această armată, reconstituită cu prețul atâtor eforturi şi a cărei valoare s-a afirmat deja într-un chip atât de fericit, reprezintă o forță pe care România nu o poate dizolva fără a-şi sacrifica viitorul şi a-şi declara neputința în ochii duşmanului.

În cazul în care desfăşurarea evenimentelor ar determina în mod inevitabil abandonarea momentană a Moldovei, armata română are datoria de a continua lupta în Basarabia, în Rusia meridională şi, la nevoie, până în teritoriul Donețului, pentru a întări acolo nucleul de contingente pe care elanul unor comandanți precum Kaledin le mențin la datorie şi spre a oferi astfel tuturor acelora care mai au încă sentimentul onoarei un ajutor ce poate fi decisiv pentru destinele României şi Rusiei.

Este regretabil faptul că guvernul francez nu a adoptat o poziție atât de energică încă din luna mai. Îi comunic această notă domnului Brătianu, care este încă la pat şi care îmi arată toate impedimentele legate de exodul în Rusia, obiecții pe care le ridic şi eu însumi, legate de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

imposibilitatea, din punct de vedere practic, a acestei noi retrageri în Rusia pe timpul iernii. Rezum discuția în câteva pasaje pe care i le trimit printr-o scrisoare lui Şcerbacev.

Îi comunic şi lui Saint-Aulaire telegrama primită, care subliniază faptul că guvernul nu oferă un răspuns la principala problemă, aceea a creditelor. De asemenea, ar trebui să obținem un răspuns ferm referitor la relațiile cu autoritățile ucrainene.

Îi răspund chiar în această seară lui Clémenceau, pentru a-i atrage atenția asupra dificultăților, ca să nu spun imposibilității, unei retrageri pe distanță mare. Nu ar trebui să ne amăgim cu speranțe deşarte.

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.,* p. 262-264]

16. 18 noiembrie/1 decembrie 1917, Însemnări ale generalului Averescu despre Consiliul de Război, prezidat de regele Ferdinand, în care s-a discutat perspectiva încheierii armistițiului

Consfătuire la Palat sub preşedinția Regelui; Brătianu, generalii Berthelot, Prezan, Grigorescu, Iancovescu şi cu mine.

S-au pus 4 chestiuni față cu atitudinea ruşilor (despre care se ştie că au încheiat armistițiu în multe părți ale frontului).

Chestiunile au fost, care va fi situația armatei române în următoarele presupuneri:

1. Armistițiul este încheiat independent de Înaltul Comandament.
2. Armistițiul este încheiat chiar de Înaltul Comandament.
3. Care ar fi măsurile militare de luat imediat, potrivit cu atitudinea impusă nouă?
4. În cazul retragerii trupelor ruse, care ar fi condițiunile de stipulat, pentru efectuarea ei, şi care ar trebui să fie măsurile de luat în acest sens de trupele noastre?

A început a vorbi Brătianu în intenționea de a face să reiasă că este o datorie pentru noi să ne ținem de angajamente, pentru ca să ieşim din război fără cea mai mică micşorare morală. Este convins că victoria va fi a aliaților şi că Germania va fi zdrobită.

Nu am înțeles partea practică a cuvântării. Am pus de aceea chestiunea cu totul pe un alt teren. Am spus că în calitate de comandant de armată nu am căderea şi nici obligațiunea de a emite o părere în ceea ce priveşte partea politică a situațiunii. Sunt dator a-mi da însă părerea asupra părții militare. Trebuie să ştiu pentru aceasta care este scopul politic avut în vedere sau intențiunile urmărite?

Brătianu spune că scopul politic este să învingem pe duşman. Am răspuns că aceasta este o formulă generală, teoretică, în cazul nostru, trebuie să concretizăm.

Văzând că se ține mereu alături cu chestiunea şi voieşte ca alții să intre în ea, l-am întrebat: Ruşii încheie armistițiu; guvernul nostru are intențiunea să încheie şi el armistițiu sau nu?

Atunci a fost nevoit a spune că, dacă situațiunea militară îngăduie, guvernul nu vrea să încheie armistițiu.

Am răspuns că situația nu impune încheierea armistițiului pentru noi, întrucât pe timpul cât va dura armistițiul, trupele ruse vor păstra pozițiunile lor.

Am făcut o mare deosebire între cele două prime puncte, căci dacă armistițiul este încheiat de trupă, noi avem mână liberă să facem ce voim, dar dacă este încheiat de Înaltul Comandament, noi suntem înglobați în comandamentul rus. Regele comandă trupele ruso-române şi este sub Comandamentul Superior rus. Dacă acel comandament încheie armistițiul şi noi nu urmăm aceeaşi cale este o ruptură cu ruşii, ruptură care trebuie să o hotărască şi să o traducă în fapt guvernul.

În fine, după multe discuțiuni, s-a putut hotărî că deoarece guvernul nu are intențiuni sub niciun cuvânt de a intra în tratative cu duşmanul, în caz că ruşii încheie armistițiu, sub orice

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

formă, noi păstrăm poziţiunile; dacă suntem atacaţi, rezistăm. Dacă se retrag ruşii, ne retragem şi noi până pe linia Bârladului cu aripile sprijinite pe Prut, cuprinzând şi Iaşiul.

Mi-a făcut o impresiune din cele mai penibile generalul Berthelot, care când a luat cuvântul a vorbit exclusiv în interesul Aliaţilor, fără a se preocupa câtuşi de puţin de soarta noastră. Vede în Rusia toate în roz. Se va forma acolo un stat ucrainean, care va avea o armată credincioasă pentru continuarea războiului, iar o misiune franceză, care a plecat din România, va lua în mâini transporturile pe căile ferate! Era omul, poate din cauza gravităţii momentului, mai mult ca oricând, în nervi!

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit*., p. 209-210]

***17*. 18 noiembrie/1 decembrie 1917, Iaşi, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot despre Consiliul de Război care a dezbătut situaţia României în condiţiile dezagregării trupelor ruse**

Reuniune la Palatul Regal. Regele vrea să ne consulte în privinţa conduitei ce trebuie adoptată vizavi de evenimentele din Rusia. Este un Consiliu de Război la care iau parte Brătianu, Prezan, Averescu, Grigorescu, Iancovescu şi cu mine. Discuţia este foarte lungă şi extrem de delicată. Averescu şi Iancovescu vorbesc mult fără să spună nimic pentru a-şi declina răspunderea. În cele din urmă se hotărăşte:

1) Armistiţiile de detaliu care există *de facto*: a nu se ţine cont de ele şi a se continua, ca şi în trecut, cu acoperirea breşelor create în front de trupele ruse care îl părăsesc.

2) Armistiţiul general încheiat de ruşi: a nu ne amesteca, a refuza toate propunerile, a interzice toate fraternizările în cadrul trupelor române, a nu provoca inamicul, dar a respinge orice atac.

3) Abandonarea completă a frontului de către ruşi: retragerea deodată cu ei şi stabilirea unui nou front înaintea Prutului, înglobând Iaşiul, pentru a ne sprijini pe ambele maluri ale râului.

4) Luarea unor măsuri de protecţie împotriva jafului în zonele de retragere a armatei ruse.

Numai Averescu ridică obiecţii, dar semnează totuşi procesul-verbal de deliberare

Prezan îmi comunică o telegramă de la Coandă, care anunţă că misiunile aliate părăsesc în această seară Stavka pentru a merge la Kiev.

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 266-267]

***18*. 19 noiembrie/2 decembrie 1917, Iaşi, Telegrama şefului Misiunii Militare Franceze, generalul Henri Mathias Berthelot, adresată ministrului de război al Franţei, referitoare la Consiliul de Război, prezidat de regele Ferdinand în care s-a discutat despre conduita României în condiţiile evenimentelor din Rusia**

G.Q.G. Roumain, 2 Décembre 1917
Chef Mission Française à Ministre Guerre

1. Hier 1 Décembre une réunion a eu lieu chez S.M. le Roi de Roumanie à laquelle ont pris part Président du Conseil, Ministre de la Guerre, les commandants d'Armées et le Chef d'Etat-Major Général; S.M. le Roi de Roumanie m'a prié d'y assister. Cette réunion a été consacrée à l'examen de la situation créée par les évènements de Russie. On a envisagé notamment:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

A. Conclusion d'un armistice soit directement par les unités du front, soit d'une manière plus générale par le Commandement russe. Il a été décidé qu'en aucun cas, les troupes roumaines ne participeraient à cet armistice. Des ordres sont donnés pour empêcher absolument toute fraternisation et pour repousser toute attaque.

B. En cas d'abandon du front par les troupes russes, les troupes roumaines suivraient le mouvement et viendraient tout d'abord s'installer à l'Ouest du Pruth dans une position appuyée à ses deux ailes sur la rivière et englobant la ville de Jassy. Retraite aurait lieu pied à pied et l'on saisirait toutes les occasions de faire du mal à l'ennemi.

2. Sur le front roumain, il n'y a eu jusqu'ici que 2 incidents: premier, a été une tractation directe d'armistice par une division 11e corps d'armée 8e armée entre deux aspirants et 3 Tovariches russes, 1 général, 2 médecins et 3 autres officiers allemands. Dans la 40e division, 6e armée, artillerie russe a refusé contrebattre artillerie allemande qui bombardait tranchées occupées par les régiments roumains qui avaient remplacé au milieu de cette division régiments russes qui s'étaient refusé il y a quelques jours, à occuper les tranchées.

3. On signale départ mission militaire de Grand Quartier Général russe.

Berthelot

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 316, c. 442-443]

***19.* 21 noiembrie/4 decembrie 1917, Paris, Telegrama ministrului român în Franța, Victor Antonescu, adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu prin care acesta îl informează despre reacția autorităților franceze față de propunerea generalului Dmitri Şcerbacev de încheiere a armistițiului şi necesitatea ca România să continue lupta**

No. 66-67, 4 Décembre 1917

Ministre Président Bratiano, Jassy

Je viens de montrer votre télégramme relatif armée Tcherbatcheff à M. Clémenceau. Il a immédiatement convoqué dans son cabinet le Ministre des Affaires Etrangères qui nous a donné lecture d'un télégramme qu'il venait de recevoir de M. de St Aulaire, exposant la situation dans le même sens que vous se plaignant en outre que les crédits nécessaires n'avaient pas encore été mis à sa disposition. Le Ministre de l'Armement est venu aussi et a pris part à la délibération. Ils ont été unanimes à déclarer que l'armistice de Tcherbatcheff etait une capitulation déguisée et qu'ils ne peuvent à aucun prix admettre la capitulation de l'armée roumaine, qui doit se replier pour s'unir à Kaledine[1]. Que la trahison russe même totale n'aurait pas au point de vue moral le même retentissement que la capitulation de la Roumanie. Il a vivement insisté auprès de moi pour que je vous prie de sa part de ne pas hésiter un seul instant et d'envisager avec tout le courage des résolutions extrèmes. Ils m'ont dit que Kaledine a reçu et de l'Angleterre et de la France tous les crédits nécessaires et que pour chez nous des crédits illimités ont été ouverts aussi. Clémenceau doit vous adresser un télégramme personnel; le Ministre des Affaires Etrangères nous a quitté pour aller immédiatement conférer avec le Président de la

[1] Aleksei Maksimovici Kaledin (1861-1918), general de cavalerie, participant la Mişcarea Albă. A absolvit Academia Marelui Stat-Major. În 1903 a fost numit şef al Şcolii Militare Căzăceşti din Novocerkassk. În 1906 devine asistentul şefului de stat-major al trupelor căzăceşti de pe Don. În 1907 obține gradul de general-maior. În 1910 este numit comandant al Brigăzii 2 din cadrul Diviziei 11 Cavalerie, iar în 1912 – comandant al Diviziei 12 Cavalerie. Este ridicat în gradul de general-locotenent în 1914 şi general de cavalerie în 1915. Tot în 1915 devine comandant al Corpului 12 Armată, şi din aprilie 1916 – comandant al Armatei 8. A participat la ofensiva Brusilov. În 1917 a fost ales Ataman al cazacilor de pe Don. A luptat împotriva bolşevicilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

République, qui très probablement communiquera son opinion au Roi. Le général Foch de son côté transmettra des instructions au général Berthelot.

Je vais transmettre votre télégramme à Mişu, car Lahovary et Angelesco[1] ne sont pas encore arrivé à leur poste.

Victor Antonesco

[S.A.N.I.C., Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar 4/1917, f. 26]

***20.* 21 noiembrie/4 decembrie 1917, Iaşi, Notaţii ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la solicitarea de armistiţiu a generalului Dmitri Şcerbacev şi la demersul miniştrilor aliaţi de la Iaşi prin care se acordă susţinere poziţiei guvernului român**

Zi nefastă. Ca urmare a asasinării lui Duhonin şi a anunţării sosirii bolşevicilor la Iaşi, Şcerbacev a precipitat evenimentele şi a lansat azi-noapte telegramele următoare (Iaşi, 20 noiembrie/3 decembrie, ora 22.05, nr. 1567):

„Comandanţilor Armatelor 4, 6, 8, 9 şi al flotei Mării Negre. Copie comandantului Frontului de Sud-Vest şi Cartierului General român:

În urma acordului încheiat azi cu românii, am decis, în deplină înţelegere cu Comitetul revoluţionar, să încheiem, în anumite condiţii, un armistiţiu pe întreg frontul armatelor ruse şi române, aşteptând încheierea păcii de către guvernul central. Pentru a purta tratativele direct cu reprezentanţii inamicilor, vom trimite o comisie de reprezentanţi ai tuturor armatelor de pe front, la care vor participa şi românii. Ordon să comunicaţi imediat cele de mai sus tuturor unităţilor şi organizaţiilor de pe frontul român şi să le impuneţi menţinerea unei ordini perfecte şi păstrarea întregii forţe combative, în aşteptarea încheierii armistiţiului general”.

„Feldmareşalului Mackensen şi Arhiducelui Joseph

Propun angajarea de tratative în vederea încheierii unui armistiţiu în zona de luptă a trupelor ruse şi române de pe frontul român. Întâlnirea delegaţilor cu reprezentanţii dumneavoastră ar putea avea loc la Focşani şi, în acest caz, delegaţii noştri vor traversa linia frontului pe şoseaua de la sud de Călieni. Vă voi aduce la cunoştinţă ziua şi ora întâlnirii, îndată ce voi primi răspunsul. Semnat: Şcerbacev.”

Am impresia unei acţiuni premeditate, ca să nu spun a unei adevărate trădări. Sub impulsul acestei impresii, mă duc să îl văd pe Brătianu şi, în prezenţa tuturor miniştrilor aliaţi şi a lui Şcerbacev, protestez cu indignare împotriva trădării comise faţă de Aliaţi, contrară tuturor promisiunilor, a deciziilor Consiliului de Război de la 1 decembrie şi fără a aştepta măcar răspunsul la telegrama colectivă a miniştrilor aliaţi trimisă guvernelor lor.

Brătianu se opune şi spune că n-a fost vorba despre trădare. Era imposibil să se procedeze altfel. Ceea ce Brătianu nu admite este faptul că Şcerbacev a vorbit despre un acord cu românii pentru propunerea de armistiţiu, în care aceştia din urmă ar fi incluşi, şi că nu a propus acest armistiţiu numai în numele trupelor ruse. În apărarea sa, Şcerbacev spune că trebuia să acţioneze rapid. În situaţia actuală din Rusia a fost vorba de un demers salvator. El crede, de altfel, că acesta nu este decât un prim pas către o pace viitoare şi inevitabilă. La naiba, de asta mă tem şi eu: li se dă nemţilor mână liberă, ca să poată inunda frontul din Franţa. Este vorba despre complicitate, acord tacit sau indiferenţă?

[1] Dr. Constantin Angelescu (1869-1948), medic, profesor universitar şi om politic român. Deputat şi senator în toate legislaturile din perioada 1901-1938, ministrul lucrărilor publice în guvernul liberal (4 ianuarie 1915-10 decembrie 1916). A fost primul titular al Legaţiei române în SUA (1918). După război a fost ministru al instrucţiunii publice, în guvernele conduse de Ion I.C. Brătianu (1918-1919; 1922-1926; 1927-1928) şi Gheorghe Tătărescu (1934-1937) afirmându-se ca un reformator al şcolii româneşti. A fost membru al Academiei Române. Între 30 decembrie 1933-4 ianuarie 1934 a fost prim-ministru interimar al României.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

După-amiază, Saint-Aulaire vine să mă vadă şi-mi mărturiseşte că are impresia că a făcut o gafă: miniştri aliaţi au trimis ieri-seară diverselor guverne nu numai o telegramă, ci şi o adevărată absolvire, făcută la cererea lui Brătianu sub formă de declaraţie colectivă, care i-a fost remisă şi lui şi al cărei text mi-l arată:

„Subsemnaţii, neavând împuternicirea necesară pentru a-şi asuma angajamente în numele guvernelor lor, solicită instrucţiuni prin telegramă. Convinşi că comandamentul rus va face tot ceea ce-i stă în putere pentru a apăra cauza Aliaţilor, care este însăşi cauza libertăţii şi a democraţiei, ei recunosc şi semnalează guvernelor lor validitatea considerentelor invocate de către generalul Şcerbacev, ca şi interesul primordial pe care-l reprezintă evitarea situaţiei ca maximaliştii să câştige fronturile de sud-vest şi român. Ei recunosc, de asemenea, împreună cu preşedintele Consiliului român, gravitatea pericolelor care, în situaţia actuală, ameninţă armata română".

Este pur şi simplu un cec în alb! [...]

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 271-273]

21. 21 noiembrie/4 decembrie 1917, Iaşi, Telegramă a trimisului diplomatic belgian, Ypersele de Strihou, referitoare la situaţia armatei ruse din România şi perspectiva încheierii armistiţiului

Jassy, 4 décembre 1917

Armée russe du front roumain ayant passé aux Maximalistes et fait des armistices locaux en même temps qu'elles ont arrêté leurs commandants, le Commandant en Chef du front Russo-Roumain, dans le but de calmer les troupes et de les maintenir sur le front jusqu'à ce qu'on voie la tournure que prendront les négociations engagées par Lenine et de sauvegarder aussi armée roumaine, avait proposé au Général Mackensen de négocier un armistice. Cet armistice n'est pas proposé d'accord avec le Gouvernement Lenine[1] que la plus grande majorité des troupes ne reconnaît point. Il est appliqué par Gouvernement Roumain et les Ministres France et Angleterre en ont été prévenus sans qu'ils aient eu cependant le temps de consulter leurs Gouvernements.

Ministre Belgique

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Belgia, rola 12, c. 218-219]

22. 22 noiembrie/5 decembrie 1917, Însemnări ale generalului Alexandru Averescu referitoare la reuniunea Consiliului de Miniştri consacrată desemnării delegaţiei care va negocia armistiţiul şi mandatul acesteia

Mare Consiliu de Miniştri şi patru generali. Se discută numirea delegaţilor, care vor merge să încheie armistiţiul. Misiunea delegaţiunii este să încheie armistiţiul pe aceleaşi baze ca armata rusă, fără a se angaja câtuşi de puţin în vederea păcii, deoarece în intenţiunile guvernului nu stă să încheie pacea, cu niciun preţ.

[1] Vladimir Ilici Lenin (Ulianov) (1870-1924), lider al Partidului Bolşevic din Rusia. Creator al doctrinei care îi poartă numele (leninism). A trăit mult timp în exil. În primăvara anului 1917, cu sprijin german, el se întoarce în Rusia şi reuşeşte să răstoarne guvernul provizoriu şi să preia puterea la 25 octombrie/7 noiembrie 1917. În răstimp de câţiva ani, Lenin a reuşit să consolideze regimul bolşevic şi să obţină victoria în războiul civil împotriva forţelor care se opuneau, generic denumite „mişcarea albă".

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Am pus unele chestiuni. Deoarece nu voim, pe de o parte, să încheiem pace cu niciun preț, iar pe de alta primim armistițiul, pentru a înlesni ruşilor încheierea armistițiului, la ce este nevoie să mai trimitem noi delegațiuni? Ar fi destul să fim cuprinşi în tratativele delegațiunii ruse, pe baza faptului că noi facem parte din grupul aliat de pe frontul român, care de fapt a fost sub Înaltul Comandament rus.

Mi s-a spus de Brătianu că a apucat să se angajeze deja în acest sens față de generalul Scerbacev şi aceasta după ce consultase pe reprezentanții puterilor aliate. Aceştia ar fi răspuns că nu au instrucțiuni de la puterile respective, dar că, personal, recunosc necesitatea în care se găseşte România de a se alipi la demersurile Rusiei.

Eu ştiu până la ce punct era îndreptățit Brătianu să facă ceea ce a făcut, în orice caz, am spus că deoarece s-a angajat a participa la armistițiu, să numim un ofițer care să facă parte din delegațiunea frontului. Nu s-a primit propunerea, pe motivul că trebuie să ne păstrăm independența!

Am răspuns că probabil de la duşman va fi o delegațiune şi nicidecum câte o delegațiune din cele patru state, aliate. A fost de prisos.

Am obiectat asupra mandatului delegațiunii, părându-mi-se puțin probabil ca delegațiunea duşmană să se mulțumească cu răspunsuri evazive. S-a recunoscut oarecum temeinicia obiecțiunii mele, dar nu s-a schimbat nimic din rezoluțiunea luată.

S-au mai discutat alte chestiuni secundare, asupra cărora nu am emis nicio părere.

Am pus întrebarea: în caz de retragere, ce se face cu familiile ofițerilor, cu formațiunile sanitare, cu depozitele etc... şi nu am avut un răspuns precis; aceste chestiuni au a fi studiate de aici înainte!

În fine, consfătuirea s-a sfârşit şi am plecat cu impresiunea că acum, când suntem în rostogolire spre fundul prăpastiei, nu facem decât a urma, cu acelaşi sistem nenorocit de până acum al subtilităților şi al arguțiilor.

Unul, cel mult doi hotărăsc ceea ce este de făcut şi apoi ceilalți sunt chemați nu să-şi dea părerea, ci să asculte meşteşugitele apărări ale hotărârii proiectate.

Doi sau trei, mai independenți, îşi spun vederile, pentru a nu fi luate în considerațiune; ceilalți tac întocmai ca şi când ar fi pierdut darul cuvântului. Şovăire, în momentele grele ale neamului!

S-a hotărât armistițiul.

Pentru ce?

Pe cinste, nu am înțeles!

Pentru a servi personal pe Scerbacev?

Mi s-a răspuns de Brătianu, hotărât că nu.

Atunci în speranța că se va produce un miracol care să schimbe starea de lucruri în Rusia; un stat ucrainean? Un mănunchi de forțe doritoare de a lupta? Cazacii?

Am spus lămurit că atât cât cunosc eu sufletul rusesc, posibilitatea unei puteri militare organizate, pentru operațiuni militare, este de domeniul fanteziei. Soldatul rus nu mai vrea să se bată şi nimic nu-l va mai readuce – în starea lucrurilor de astăzi – în fața duşmanului. S-a convenit că am dreptate şi totuşi s-a persistat în hotărârea ambiguă luată. O adevărată şi foarte tristă comedie.

Am fost invitat să dejunez la Palat. După ce ne-am sculat de la masă, am rugat pe Rege să mă desărcineze de comandamentul armatei, deoarece nu pot rămâne sub comanda generalului Prezan.

M-a rugat să rămân la postul meu şi să fac asta pentru El.

Faites ça pour moi[1] .

I-am spus atunci că-l rog să-mi dea un concediu. Mi-a răspuns că ar putea să se interpre-

[1] „Faceți asta pentru mine”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

teze ca o protestare şi ar fi în defavorul meu. I-am răspuns că sunt obişnuit cu interpretările calomnioase.

În fine, a convenit să-mi dea un concediu tacit, fără a face formalitate. *Stilles, schweigen des, Urlaub*[1].

În toate, jumătăți de măsuri. Vorbind apoi de situație, am întrebat pe Rege dacă ştie care ar fi condițiunile ce ne-ar impune germanii. Mi-a răspuns că nu. De asemenea nu ştie nici vederile Aliaților asupra situațiunii noastre!...

I-am spus că după ce ne vom retrage şi se va dizolva armata desigur că se va stabili o stare de lucruri în România, o stare de lucruri cu aparența cel puțin, dacă nu cu realitatea, de a fi cea voită de țară; adică de cele 7 milioane de români.

Să admitem că războiul după un an, doi, trei etc... se termină cu victoria Aliaților şi că Aliații nu ar fi mulțumiți cu ceea ce a făcut România reală şi ar voi să se readucă România oficială din decembrie 1917, în drepturile ei. Prin ce mijloc material s-ar realiza aceasta?

În România va exista atunci un guvern, o armată, un aparat administrativ complet! Cum ar putea fi răsturnată această stare de lucruri? Pe cale militară, cu neputință materială. Pe cale diplomatică?

Regele Ferdinand al Bulgariei[2] a domnit şapte ani, fără să fie recunoscut de Europa!... Mi-a spus că s-a gândit la acest lucru, precum şi la alte situațiuni şi are pentru fiecare o soluție.

Am mers în urmă la Regina în audiență şi i-am spus acelaşi lucru. M-a întrebat dacă am vorbit şi Regelui în acelaşi mod.

Bilanțul zilei de azi este că ne zbatem în întuneric. Cei cu frânele țării nu văd realitatea, orbiți de povara greşelilor comise.

Am plecat din Iaşi cu inima plină de amărăciune, durere şi scârbă! Totul este de mulțumit ficțiunii parlamentare, poate chiar regimului parlamentar însuşi!

În teorie, poate să fie judicios, în practică se dovedeşte, cel puțin în țările nepregătite ca educațiune civică şi temperament, că poartă în sine germenele ficțiunii care duce la corupție şi decădere.

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 211-214]

23. 22 noiembrie/5 decembrie 1917, Iaşi, Însemnări ale lui N. Iorga referitoare la contextul încheierii de către România a armistițiului cu Puterile Centrale

De dimineață aflu că şi noi am propus armistițiul.

Întâlnesc pe ministrul Serbiei[3]. El e indignat. „Nu vreau să amintesc faptele pentru că ar însemna să critic, şi eu nu vreau să critic." Ca şi mine, Lăscăruş Catargiu, care îl întovărăşeşte, e de părere că se caută din partea noastră o câştigare de timp.

[...]

În acest moment chiar, vine Duca. Îmi arată ce a determinat pe Şcerbacev. Trupele nu-l ascultau nicăieri. O bandă de maximalişti arestase pe generalul şi pe ofițerii de la Comăneşti. Tot aceia puseseră la arest în Roman pe generalul Ragoza. Atunci Şcerbacev a arătat lui Brătianu că are un singur mijloc de a fi măcar întru câtva folositor românilor: să negocieze el

[1] „ Linişte, tăcere, concediu"

[2] Ferdinand I de Saxa-Coburg, rege al Bulgariei (1861-1948). După Primul Război Mondial a abdicat în favoarea fiului său, Boris, şi a părăsit țara.

[3] P. Marinković, ministru plenipotențiar al Serbiei în România, care şi-a prezentat scrisorile de acreditare la 15 octombrie 1915, cf. *Almanach de Gotha*, Justus Perthes, 1916, p. 1064.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

armistițiul pe care altfel l-ar negocia ceilalți. Berthelot şi miniştrii aliați au recunoscut că este o necesitate.

Generalii adunați la Palat într-un Consiliu care n-a fost „de Coroană” au fost de părere să cerem şi noi armistițiul, frontul român neputându-se ține numai cu trupe româneşti. S-au trimis deci la Mackensen, care acceptase o întrevedere, generalul Lupescu şi colonelul Condeescu.

Ce putem face? se întreabă Duca. Mackensen va cere neapărat să primim şi scopul rusesc, pacea, şi să ținem pasul cu dânşii în negocierea ei. Dar dacă Aliații nu ni-o permit? Mihai Cantacuzino[1] e de părere că am fost o povară pentru dânşii până acuma şi că a venit momentul să le dăm o adevărată dovadă de credință. Ar rămânea, după Duca, o luptă fără scop, lipsită de provizii, de muniții şi – capitularea finală. Sau, de la început, capitularea.

Îi spun că orice e preferabil acestei ruşini, care nu s-ar putea şterge, şi catastrofei materiale în care s-ar rezolva ea pentru această iubită armată de care suntem aşa de mândri. El se grăbeşte atunci să mă îndemne a vorbi în acest sens, al păcii separate, miniştrilor străini, invocând rolul pe care-l am ca reprezentant al unei opinii publice independente. El insistă şi adaugă că n-are nicio misiune de la Brătianu.

E însă liniştit şi la urmă explică aceasta: vom avea măcar Basarabia!

[...]

Cer a fi primit de Regină chiar acum seara.

Îmi arată ce ştiam de la Duca, despre motivele care au hotărât pe Şcerbacev. Se caută a câştiga timp: măcar 48 de ceasuri! Pare a dori ca Aliații să ne permită o înțelegere aparentă fără a pierde folosul convențiilor încheiate cu dânşii. E absolut încredințată că s-a procedat bine şi că „Regele va şti să apere demnitatea țării”.

Prințul Carol vine îndată în odaie. Tăgăduieşte că Take Ionescu ar fi fost pentru drumul în Caucaz („chiar azi-dimineață l-am auzit rostind altă părere”), frontul nu se poate ține numai de către români, cum toți generalii, şi Averescu, şi chiar Grigorescu, au recunoscut-o, învoindu-se la armistițiu. Chiar dacă azi duşmanul ar avea puține trupe, cum sugerează Regina, ele pot veni în trei săptămâni de pe alte fronturi. Ar trebui să înceteze aceste zadarnice speranțe, care ni s-au dat de atâtea ori, că Aliații ar putea să țină pe germani în apus. I se pare bună alegerea delegaților noştri: pe Lupescu spune că-l cunoaşte bine (obiectez că l-am auzit susținând alături de Vaida[2] alianța ardelenilor cu politica austriacă). Cum discuția urmează asupra calității trecutului şi simpatiilor celor însărcinați cu negocierile, arăt că există un curent pentru rezistență, că el trebuie combătut cu argumente decisive, dacă sunt. De aceea voiam să vorbesc cu Regele, dar acum, după tot ce mi se spune, audiența n-ar mai avea scop. Regina îmi răspunde că Regele trebuie să vină imediat. Am impresia că prezența mea mai îndelungată ar fi neplăcută.

Într-un moment Regina a vorbit de calitatea ei de englezoaică ce ar fi făcut-o să sufere şi mai mult în această zi. A recunoscut că cedându-se comanda generalului Prezan şi făcând să negocieze „armata”, nu guvernul – formă pe care o declar copilăroasă şi nedibace – s-a căutat a se da la o parte responsabilitatea Regelui.

[Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 176-179]

[1] Mihai G. Cantacuzino (1867-1928), om politic conservator, primar al Capitalei (1904-1907), ministru al Justiției (1910-1913, 1916-1918).

[2] Alexandru Vaida-Voevod (1872-1950), medic, om politic şi publicist român din Transilvania. Până la Primul Război Mondial, a acționat consecvent pentru drepturile românilor de peste munți, fiind în anturajul prințului moştenitor Franz Ferdinand, asasinat la Sarajevo. După război a fost unul dintre liderii de frunte ai Partidului Național şi apoi Național-Țărănesc, ocupând fotoliul de prim-ministru în trei rânduri. După sosirea în țară a regelui Carol al II-lea a susținut veleitățile acestuia pentru un regim autoritar, întemeind o nouă formațiune politică, Frontul Românesc (1935).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

24. 22 noiembrie/5 decembrie 1917, Fitioneşti, Însemnări ale lui Gheorghe Garoescu[1] despre încetarea luptelor în perspectiva încheierii armistițiului cu Puterile Centrale

Miercuri, 22 noiembrie 1917, cota 405, N-V Fitioneşti

Azi-dimineață am fost chemat de urgență la Postul de Comandă al Batalionului pentru a mi se comunica că, cu începere de azi, orice lupte vor înceta pe front şi orice foc de armă sau tun va fi oprit. Ora de începere a executării acestui ordin era 8 a.m. Am comunicat aceasta Companiei mele a 10-a, le-am explicat şi oamenii au înțeles că războiul nu înseamnă că s-a sfârşit. Mult nu m-a mirat această încetare a ostilităților, pentru că ruşii au afirmat-o de mult. De cum l-am văzut pe Lenin, eram sigur de aceasta. Mă surprinde întrucâtva de noi, pentru că contam că nu ne vom adapta la mizerabila mocirlă a porcilor. Cred că aliații au aprobat-o pentru ca eram jertfiți degeaba din moment ce porcii nu merg. Totuşi mă aşteptam la o ofensivă şi apoi încetarea ostilităților. Sunt curios să ştiu dacă şi aliații au admis-o. Eu însă cred că nu. Dar dacă au făcut-o, poate numai cu scop de a câştiga timp să se pregătească America şi ca, începând operațiile, poporul german să vadă că cauza sa este decât numai guvernul german. Demoralizarea în acest caz va fi însă în Germania. Nu cred ca aliații să fi încheiat acest armistițiu pentru că atunci turcii vor avea timp să-şi aducă trupe în Palestina şi deci să pareze lovitura ca urmare a englezilor. În sfârşit, socot că Aliații şi-au încetat ostilitățile şi numai porcii[2] şi, din cauza lor, am făcut-o şi noi. Sper însă că germanii, voind şi cu ruşii o pace germană, aceştia n-o vor primi uşor, deşi sunt laşi şi voiesc să dea totul numai ca să scape şi, în acest caz, vom începe ostilitățile cu mai multă vigoare. E numai o speranță, căci cu porcii te aştepți la orice…

Mare greşeală a guvernului că n-a avut la Petrograd un bun birou de informații. Dacă ar fi avut aici un bun aparat de spionaj, nu se poate să nu fi simțit intențiile Rusiei de a se sacrifica. De altfel, aceasta era vădit imediat după încetarea ofensivei ruseşti – Brusilov –, fără niciun motiv, şi tocmai înaintea intrării noastre în acțiune. Apoi şi mai vădit lipsa de ajutor care ne-au dat-o la începutul campaniei şi apoi în tot timpul operațiunilor. Guvernul şi Marele Cartier General de la început, generalul [Dumitru] Iliescu – a fost inconştient şi nepregătit. Singura grijă a guvernului fuseseră furtul şi afacerile. Compoziția lui era de imbecili şi oameni de paie, pentru ca Dinastia să poată fura şi dicta cum va vrea. Ce hal de oameni de stat! Unul fură şi alții suferă. Cred că poporul îi va ține minte în viitor ca să-i aleagă din nou în parlament şi în capul țării! Generalul Iliescu va trebui adus ca şef al Marelui Stat-Major sau ca ministru de război, fiind aşa de specialist în furturi şi conducere. Acuma creând pacea, putem să ieşim *statu quo*, reduşi sau amplificați. Cred că vom ieşi între aceste soluții. Vom pierde Cadrilaterul nou, pentru a obține Basarabia, pe care porcii, sunt sigur, o vor da-o singuri. Sunt nerăbdător să văd gazetele. Prin ele se va lămuri chestia armistițiului. În tot cazul, mie îmi pare foarte rău de această întorsătură neplăcută. Voiam să intru în țară victorios, nu aşa... [...]

Aici stau într-un bordei săpat în pământ de o lungime de 3 metri/3 metri, înalt la uşă de 1,50 metri, la fund de 2,50 metri. Soba este în terenul natural, ca furnal. Patul este lăsat din pământ. Ca mobilier, mai am o măsuță, o firidă şi o poliță de lemn. Fotografia lui Lison am pus-o deasupra măsuței şi la capul patului pentru ca s-o am mereu în față şi, privind-o necontenit, să-mi aducă mereu aminte de Lison, draga şi scumpa mea.

[1] Gheorghe Garoescu (1886-1939), absolvent al Şcolii de Ofițeri de Infanterie, a fost avansat sublocotenent în 1908. A participat la Primul Război Mondial, remarcându-se în bătălia de la Porumbacu (17 septembrie 1916). La 1 noiembrie a fost avansat la gradul de căpitan, luptând în calitate de comandant de companie pe Valea Prahovei şi apoi, în vara anului 1917, la Mărăşeşti. Şi-a continuat activitatea în perioada interbelică, absolvind în 1922 Şcoala Superioară de Război, comandând batalion, regiment şi brigadă. La 10 mai 1937 a fost avansat general. Gh. Garoescu a fost şi un teoretician militar important, publicând lucrări importante despre războaiele balcanice şi Primul Război Mondial.

[2] Autorul îi are în vedere pe ruşi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pe patul de pământ de află o gratie. Deasupra acesteia am pus o saltea umplută cu frunze uscate. Ca lampă am o grenadă umplută cu gaz.

Bordeiul este bunişor, dar cam friguros. Cei dinaintea mea nu l-au amenajat deloc. Eu i-am pus uşă cu geam, gratii pe jos, pat şi pereți şi, dacă voi mai sta aici, îi pun şi o sobă de fier sau cărămidă. Soba actuală nu face cald deloc.

Aseară am fost la săpat tranşee. Inamicul ne-a luminat cu reflectoare pentru că bănuiau că lucrăm. N-au tras cu tunul decât ai noştri. Era un frig grozav. Şi azi e foarte frig. E un ger uscat şi soarele e cu dinți. Suflă un vânt subțire, dar foarte tăios.

Desigur, şi la noi, în Muntenia, şi în Germania, trebuie să fie mare bucurie cu pacea. Mamei şi lui Lison, dacă a rămas aceeaşi, mult bine trebuie să-i pară. Dar ce decepție ar fi în Germania când s-o vedea că războiul n-a sfârşit complet, pentru că în Franța aliații cei mari continuă războiul ani de zile dacă nu li se va da ce-au cerut. Dacă Lison m-ar fi uitat, voi pleca şi eu în Franța pentru a călători cu francezii, englezii sau americanii. La ce-aş mai rămâne în țară? La ce-aş mai trăi, dacă Lison m-ar fi uitat?

[General Gheorghe Garoescu, *Jurnal de front, vise de iubire (14 august 1916-28 septembrie 1918)*, ediție stabilită, studiu introductiv şi note de Marian Moşneagu, Editura Militară, Bucureşti, 2017, p. 202-206]

***25*. 23 noiembrie/6 decembrie 1917, Paris, Telegrama ministrului român în Franța, Victor Antonescu, adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu prin care îl informează despre reacția vehementă a lui Georges Clemenceau față de perspectiva încheierii de către România a armistițiului cu Puterile Centrale**

No. 68-69, 6 Décembre 1917
Ministre Président Bratiano, Jassy

M. Clémenceau m'a lu hier soir mot-à-mot plusieurs dépêches du Général Berthelot. Dans la première il annonçait que le Général Tcherbatcheff brusquant les événements, dans une proclamation lancée dans la nuit, a accepté l'armistice au nom des troupes russo-roumaines, que le Président du Conseil roumain a protesté en sa présence contre la proclamation de Tcherbatcheff, mais qu'il lui semblait que malgré tout il y avait entre vous un accorde tacite. Dans l'autre télégramme il lui communiquait le texte d'une résolution signée à Jassy par les Ministres Alliés réunis par vous et dans laquelle à votre demande, malgré qu'ils reconnaissaient eux-mêmes n'avoir aucune instruction de leur gouvernement, il admettait cependant que les propositions d'armistice du général Tcherbatcheff, vu la gravité des événements, pouvait permettre de gagner du temps. Le général Berthelot se plaignait de ce que St. Aulaire avait pu signer cette résolution a son insu et sans avertir au préalable le gouv. français, et il demandait s'in n'y avait pas lieu de retirer les missions militaires françaises de Russie et de Roumanie.

Clémenceau m'a déclaré qu'il n'admettait pas l'armistice roumain, et que de moment que nous avons déposé les arms il ne nous connaissait plus. Il a dicté au Ministre des Affaires Etrangères qui est arrivé pendant notre conversation en ma présence 2 télégrammes. L'un pour St. Aulaire, le désavouant catégoriquement pour la déclaration qu'il a signée au sujet d'un armistice que le gouvernement français considère comme une capitulation, lui disant que du moment qu'il reconnaissait n'avoir pas d'instruction il aurait du s'en tenir là.

La deuxième au Général Berthelot approuvant sa conduite et désavouant celle de St Aulaire et lui donnant pleins pouvoirs pour agir. Je leur ai dit qu'à mon avis il ne pouvait s'agir là même de la part du général Tcherbatcheff, que d'un expédient qui lui permettre de gagner du temps. La preuve résulte de la délibération même des ministres alliés qu'il venait de me lire?

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Clémenceau me semble intransigeant dans son attitude de protestation. J'attends vos instructions.

Victor Antonesco

[S.A.N.I.C., fond P. C. M., dosar 4/1917, f. 29-30]

***26*. 24 noiembrie/7 decembrie 1917, Iaşi, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la perspectiva încheierii armistiţiului pe frontul român**

Radiotelegrama primită în această noapte este mai clară: „Guvernul francez protestează cu indignare împotriva unui armistiţiu pe frontul român, armistiţiu care nu este decât o manevră de capitulare. Dezavuăm declaraţia semnată de ministrul Franţei, fără a vă fi consultat. Vă bucuraţi de deplina noastră încredere. V-am pus la dispoziţie toate mijloacele cerute. Suntem dispuşi să luăm toate deciziile recomandate de dumneavoatră, pentru a salva ceea ce mai poate fi salvat". Semnat: Clémenceau.

Şcerbacev ar vrea să organizeze un batalion basarabean, dar nu are bani şi vine să-mi ceară 50.000 de ruble pentru recrutarea acestei unităţi. După consultarea cu Saint-Aulaire, i le promit.

Vizita lui Porumbaru, care vine să mă întrebe dacă sunt de acord cu Brătianu. Sunt obligat să îi răspund că nu şi că, după opinia mea, linia de conduită de urmat era limpede indicată de deciziile Consiliului de Război din 1 decembrie.

Pétin, care se întoarce de la Brătianu, vine la rândul lui să îmi spună că, în cursul conversaţiei, acesta din urmă a afirmat că mă pusese fără doar şi poate la curent cu intenţiile lui, pe 3 decembrie. Nu este întru totul exact: nu a vorbit deloc despre intenţiile sale; el şi-a expus pur şi simplu punctul de vedere asupra gravităţii situaţiei şi asupra faptului că nu vedea altă soluţie decât un armistiţiu general pe frontul estic, la care eu am răspuns că nu puteam face nimic fără a sesiza guvernele aliate în legătură cu intenţiile noastre; am propus chiar să trimit o telegramă pe acest subiect la Paris, dar atunci mi-a spus textual: „Aşteptaţi până diseară, aş vrea să am mai întâi răspunsul Radei la propunerea lui Şcerbacev. Vă voi chema imediat ce o voi cunoaşte".

N-am fost chemat, iar a doua zi m-am trezit în faţa faptului împlinit. Mi-am manifestat indignarea în faţa tuturor miniştrilor aliaţi, spunând că este o trădare! Şi acum se spune că eram la curent! Nu, eu mă raportez în continuare la hotărârile luate în faţa regelui şi la instrucţiunile primite de la Paris.

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 275-276]

***27*. 25 noiembrie/8 decembrie 1917, Washington D.C., Telegrama Departamentului de Stat, semnată Robert Lansing[1], adresată ambasadei din Londra, referitoare la împrumutul de 20 de milioane de dolari acordat României în scopul continuării războiului alături de Antanta**

TELEGRAM SENT
DEPARTMENT OF STATE

[1] Robert Lansing (1864-1928), avocat şi om politic american. A fost secretar de stat (1915-1920), calitate în care a acţionat pentru intrarea SUA în război alături de Antanta. A participat în delegaţia americană la Conferinţa de Pace de la Paris.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Washington, December 8, 1917
American Embassy, London

Following for Crosby from Secretary of the Treasury quote:

Treasury 21, your 13. Approve arrangement for loan of twenty million dollars to Roumania of which one third advanced by United States. Have just received following cable number 181 dated December 5 from American minister at Jassy quote Myself the American Military Attache and all the allied Ministers recommend that the United States either by itself or in conjunction with the Allies, make a loan of twenty million dollars to Roumania commencing at once and continuing for three months and possibly longer, provided that the Roumanians will withdraw the Roumanian army to Russia and will undertake not to make a peace and if possible will continue to fight. Romania cannot buy provisions for the army en route through Russia because it has no money. It is consequently necessary to open a credit with some bank at Odessa at once. The situation otherwise is lost. I request instructions if the Department wishes me to control this loan so as to carry out this plan. The Allied Ministers and myself have protested against an armistice with Germany being concluded by Roumania. The American Military Attache says that he has just been advised by the British Military Attache that authority has been given him to expend up to one million pounds provided Roumanian Premier will instruct that this plan be carried out by the army. Unquote.

On December 5 before receiving your cable United States had advanced five million dollars to Great Britain to be made immediately available to Roumania probably through Bank of England. In view of foregoing cable from Jassy conclude that Great Britain had advanced one million pounds for ger own account immediately followed by five million dollars advanced by United States. In view of apparent urgency of situation believe this advances should stand and that the advance of five million dollars thus already made by United States should be taken as on account of advance of one third of twenty million dollars arranged by you, balance of our one third or one million six hundred sixty thousand dollars to be drawn on manner suggested by you. Please cable at once whether you are satisfied that arrangement reported by you sufficient to take care of immediate exigencies of situation in view of urgent cable above quoted from American Minister at Jassy direct and he has been so advised. Unquote.

Referring your 181 December 5, 10 p.m.and previous telegrams,

Arrangement has been worked out in conference with Antonescu, Roumanian Minister at Paris, who is in telegraphic communication with his Government and, pending further study of Roumanian situation and with a view to possible ultimate more permanent arrangement, but without commitment to such arrangement, United States, Great Britain and France to advance in equal parts, twenty million dollars. You are authorized to act upon instructions in this matter which will be received by your director from Oscar T. Crosby, Assistant Secretary of the Treasury, now in Europe, who will communicate with you through the London or Paris Embassy. Five million dollars advanced by United States on December 5 to Great Britain for Roumania should doubtless be taken as on account of the twenty million dollars provided for in above quoted arrangement.

Lansing

[S.A.N.I.C., fond Microfilme SUA, rola 659, c.1153-1156]

28. 26 noiembrie/9 decembrie-27 noiembrie/10 decembrie, 1917, Notațiile lui Octavian C. Tăslăuanu despre încheierea armistițiului cu Puterile Centrale

O credință moare tot aşa de greu ca şi un suflet. Adeseori se întoarce de la marginea prăpastiei. Nu pot să mă împac cu ideea că rolul nostru în actualul război s-a sfârşit. Nu cred nici

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în încheierea unei păci cu Rusia, deoarece guvernele sunt schimbătoare. O pace încheiată cu Lenin–Troțki nu va fi recunoscută de alt guvern rusesc. Talazurile revoluției ridică şi răstoarnă guvernele cu o iuțeală prostească. Soldații inamici dezertează la noi, deoarece nu vor să fie duşi pe alt front de luptă.

[Octavian C. Tăslăuanu, *op.cit*., p. 379]

29. 26 noiembrie/9 decembrie 1917, Focşani, Armistițiul încheiat între armatele române şi ruse şi Puterile Centrale

Astăzi 26 noiembrie/9 decembrie 1917
Ora 22.30, ora Petrogradului
Ora 10.30 seara, ora Europei Centrale

Condițiile armistițiului încheiat între armatele ruse şi române de pe frontul român, de o parte, şi armatele germane, austro-ungare, bulgare şi turce operând pe acelaşi front, de altă parte:

1. între armatele ruse, care operează pe frontul între Nistru şi Gurile Dunării inclusiv, sub comanda generalului Stcherbatchef de o parte şi între armatele germane, austro-ungare, bulgare şi turce, dispuse pe acelaşi front, sub comanda Arhiducelui Iosif şi a feldmareşalului von Mackensen de altă parte, s-a încheiat convențiunea următoare, relativă la un armistițiu provizoriu, până în momentul când chestiunea războiului sau a păcii va fi decisă de Adunarea Constituantă a întregii Rusii. Armatele române, care operează sub ordinele generalului Prezan şi care fac parte din frontul român, încheie şi ele această convențiune, pentru timpul cât va dura armistițiul armatelor ruse, de pe frontul român;

2. ambele părți sunt reciproc obligate a anunța reluarea ostilităților, cu 72 de ore mai înainte de reînceperea lor;

Prezenta convențiune se anulează de la sine în cazul când forțele germane, austro-ungare, bulgare sau turce ar relua ofensiva pe un sector oarecare al întregului front cuprins între Marea Baltică şi gurile Dunării incluşi – fie chiar şi în afară de frontul român – sau în cazul reluării ostilităților de către armatele ruse sau române; şi în cazul acesta, partea adversă trebuie să fie prevenită cu 72 de ore mai înainte;

3. toate ostilitățile, pe frontul sus-menționat la punctul 1, încetează de îndată ce prezenta convențiune va intra în vigoare;

4. operațiunile aeriene încetează de ambele părți, nu numai asupra liniilor inamice, dar chiar şi deasupra unei zone de 10 kilometri adâncime, măsurată de la tranşeele de prima linie a contractanților respectivi. În acelaşi timp, încetează cu totul şi activitatea aerostatelor;

5. este inadmisibilă orice trimitere de patrule şi chiar de cercetaşi izolați dincolo de propria lor linie înaintată a rețelelor de sârmă;

6. este interzis avanposturilor ambelor părți de a trece dincolo de propria lor linie înaintată a rețelelor de sârmă;

7. ambele părți se leagă de a nu executa lucrări pregătitoare de ofensivă, precum nici lucrări în scopul întăririi şi dezvoltării pozițiilor. Sunt admise numai lucrările în scopul întreținerii pozițiunilor şi îmbunătățirii stării materiale a trupelor (aprovizionare, stare sanitară), precum şi construcțiile de baraci;

8. din momentul ce prezenta convențiune a intrat în vigoare, cele două părți se obligă de a nu mai da ordine prentru transporturi operative, mişcări şi regrupări, precum şi de a nu mai executa transporturile *şi* regrupările pentru care s-ar fi dat ordine după 5 decembrie stil nou (inclusiv);

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pe tot timpul duratei armistițiului este permis schimbul obişnuit al unităţilor în sectoarele corpurilor de armată, precum şi mişcările de trupe în zona armatelor, executate în scopul îmbunătățirii cantonamentelor şi a aprovizionării trupelor.

Nu este promis de a înlocui trupe retrase din zona unui corp de armată decât cel mult prin trupe de aceeaşi forță şi luate numai de pe frontul arătat la punctul 1;

9. este interzis de a slăbi unitățile dispuse în prezent pe front, prin retrageri individuale sau colective, în scopul de a întări alte fronturi;

10. zona neutră pentru timpul armistițiului se va întinde între liniile rețelelor de sârmă cele mai înaintate, ale celor două părți. În caz de lipsă de obstacole artificiale, zona este cuprinsă între tranşeele cele mai înaintate sau între 2 linii drepte închipuite de-a lungul tranşeelor şi indicate prin placarde.

În regiunea Deltei Dunării, zona neutră este brațul Sf. Gheorghe.

11. intrarea în zona neutră este interzisă; dar contra persoanelor fără arme, care totuşi vor circula într-însa în timpul zilei, nu se vor lua măsuri violente;

12. orice persoană aparținând părților contractante şi *care* depăşeşte zona neutră e considerată ca prizonier de război;

13. este interzis de a vinde, de a ceda sau de a consuma băuturi alcoolice în zona neutră;

14. neînțelegerile care ar putea interveni în timpul duratei acestei convențiuni vor fi supuse hotărârii delegaților ambelor părți. Locul şi timpul întrunirii delegaților vor fi hotărâte pentru fiecare caz în parte, prin intermediul parlamentarilor;

15. cele două părți vor avea dreptul de a face propuneri complimentare pentru modificarea stipulațiunilor prezentei convenții. În scopul acesta, se va convoca o comisie împuternicită cu aceleaşi depline puteri, ca şi prezenta;

acest armistițiu priveşte şi flotilele fluviale militare ale ambelor părți;

17. prezenta convențiune intră în vigoare odată cu semnarea ei;

18. acest armistițiu pierde valoarea sa, de îndată ce, între Comandamentul Suprem al Puterilor Centrale Aliate, de o parte, şi între Comandamentul Suprem Rus şi Comandamentul Suprem Român de acord, de altă parte, se va încheia un armistițiu, cuprinzând în mod expres frontul total între Marea Baltică şi Marea Neagră;

19. prin intermediul delegaților se va da fiecăreia dintre părți un exemplar al acestei convențiuni, semnat şi redactat franțuzeşte.

Subsemnații exprimă dorința lor ca chestiunea neutralizării coastei între gurile Dunării şi navigarea pe Marea Neagră, precum şi pe toate brațele Dunării până la Galați să fie discutată şi stabilită printr-o comisie mixtă specială.

În numele Arhiducelui Iosif şi al
feldmareşalului von Mackensen:
generalleutnant[1] (ss) von Morgen,
general-maior (ss) Hranilovici, oberst[2] (ss) Hentsch,
oberst (ss) Förster Streffleur, maior (ss) von Hempel,
lt. col. (ss) Popoff, maior (ss) Nahsim Bei
În numele generalului Şcerbacev,
Comandantul Armatei 9 ruse:
general (ss) Kolcevski
În numele generalului Prezan:
general (ss) Al. Lupescu, colonel (ss) Baumgarten,

[1] General locotenent.
[2] Colonel

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

colonel (ss) Ressel, stabs-căpitan (ss) Baron Tiserthausen,
colonel (ss) Rakitin, locotenent (ss) Komeiev,
căpitan (ss) Ocesalov, voluntar TR. (ss) V. Belgov,
sub-lt. (ss) Bielov, soldat (ss) Polagîci,
soldat (ss) Vorobiev, (ss) A. Temicenco, (ss) Pospelov,
(ss) Nichitin, (ss) stabs cap. Arcaş, (ss) locot. Lebel,
colonel (ss) Răşcanu[1], colonel (ss) I. Manolescu[2],
colonel (ss)N. Condeescu

Conform cu originalul.
Secretarul Comisiunii Române,
maior (ss) Dimitrescu

[Octavian C. Tăslăuanu, *op.cit*., p. 379-382]

***30*. 26 noiembrie/9 decembrie 1917, Focşani, Telegrama generalului Alexandru Lupescu adresată generalului Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier, prin care anunță încheierea armistițiului cu Puterile Centrale**

Telegramă
De la Dl. General Lupescu
Către Marele Cartier General
Pentru Dl. General Prezan

Div.15-a Eşal.I. 10/12.

Armistițiul încheiat. Punctele din ultima mea telegramă s-au acceptat astfel:

a) Am preferat a suprima punctul 8 relativ la deplasări de trupe pe alte teatre, deoarece adversarul nu a voit să cedeze, fixând 8 divizii; s-a prevăzut însă în articolul următor că nu este permis niciun transport de trupe pe alte teatre, afară de acele ce fuseseră ordonate până la 22 Nov. (5 Dec.), ziua în care s-a început suspensiunea de arme;

b) Chestiunea transportului pe Dunăre s-a exprimat numai ca o dorință, urmând a fi tranşată de o comisiune specială;

c) Relativ la anularea armistițiului nostru în cazul când Stavka ar încheia un armistițiu general, am stabilit că aceasta nu va putea avea loc decât în cazul când comandamentul suprem rus şi comandamentul suprem român vor fi de acord asupra acestui punct (libertatea noastră

[1] Ioan Răşcanu (1872-1952), în perioada neutralității, a fost şef al Secției operații din Marele Stat-Major (Marele Cartier General). În decembrie 1916 a fost numit ataşat pe lângă Marele Cartier General francez, apoi a comandat o brigadă. După război a îndeplinit funcțiile de secretar general al Ministerului de Război (1918-1919) şi ministru de război în trei guverne conduse de: Arthur Văitoianu (27 septembrie-30 noiembrie 1919); Alexandru Vaida (1 decembrie 1919-12 martie 1920); Alexandru Averescu (13 martie 1920-16 decembrie 1921). A demisionat din armată în 1922, urmând o carieră politică. A fost ministru pentru Basarabia şi Bucovina (1927); comisar superior al guvernului în Basarabia şi Bucovina (1931); ministru de stat (1931-1932); primar al oraşului Vaslui (1938-1942) şi al municipiului Bucureşti (octombrie 1942 - august 1944. A fost ales deputat în legislaturile 1920, 1926, 1928 şi 1931 şi senator în 1920 şi 1930). În 1950 a fost arestat de autoritățile comuniste şi a murit în închisoarea de la Sighet.

[2] Ioan Manolescu (1869-1946), colonel (1 aprilie 1917), ulterior general. În timpul războiului a fost şef de stat-major al Diviziei 12 Infanterie, iar între 1 august 1917-1 februarie 1918 şef de stat-major al Corpului 4 Armată. Până la sfârşitul războiului a lucrat în statul-major al Armatei 2. În perioada 1923-1927 a condus societatea „Mormintele Eroilor", transformată în 1927 în Societatea „Cultul Eroilor". S-a remarcat şi pe tărâm publicistic, editând lucrări de istorie militară, de psihologie, de teorie militară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de acțiune asigurată). Se pare că inamicul a început să transporte trupe spre vest, încă dinainte de 22 Nov. (5 Dec.) după cum reiese din pretențiunile ce voia să ne impună prin armistițiu. Se pare că cei ce au mai mare interes pentru a lua trupe sunt Austriacii. Este important faptul că chiar maximaliştii din comisiune au convenit că trebuie să uşurăm situația aliaților, neadmițându-se transportul de trupe pe alte teatre ca o datorie de ordin moral.

Tot timpul a domnit cel mai perfect acord şi sprijin reciproc între noi şi Ruşi; rog comunicați trupelor române încheierea armistițiului cu începere de la 26 Novembrie, ora 23 şi 30.

Condițiunile armistițiului se vor comunica după sosirea comisiunilor ruso-română la Iaşi, care cred că va avea loc în seara zilei de 27 Nov.

ss/ General Lupescu

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola nr. P. 1.274, c. 75-76]

***31.* 27 noiembrie/10 decembrie 1917, Iaşi, Telegrama regelui Ferdinand către Raymond Poincaré[1], preşedintele Republicii Franceze, în care acesta arată situația României**

T C. de Jassy 10 Décembre 1917

Monsieur Raymond Poincaré, Président de la République

Mon gouvernement et Moi avons été profondément touchés par les témoignages d'amitié que vous avez bien voulu exprimer pour Mon peuple, Mon armée et pour Moi. C'est le coeur de la France qui parle par votre bouche, Monsieur le Président, et la coeur de la France a toujours vibré aux justes causes.

Je sais que je peux compter pour Mon pays sur la France et sur nos autres Alliés et j'ai été heureux d'apprendre que leur gouvernement est décidé à tout mettre en oeuvre pour nous venir en aide. Malheureusement la position ou nous nous trouvons rend notre situation autrement grave qu'on ne peut l'envisager de loin. Ainsi que je l'ai expliqué à M. de St Aulaire, qui fait preuve d'une compréhension exacte des choses, ce n'est pas seulement une partie, mais bien l'armée russe toute entière qui fait défaut. Nous avons en face l'ennemi naturel qui concentre ses forces contre nous, pendant qu'autour et au milieu de nous les Alliés de la veille deviennent traîtres et hostiles. Mille kilomètres de désert et l'absence de routes nous séparent d'un noyau resté de meilleurs sentiments, mais actuellement à peine en état de défendre son propre territoire contre l'invasion bolchevik.

Telle est, Monsieur le Président, la situation réelle de mon malheureux et vaillant pays. C'est dans ces dures conditions que mon gouvernement use de tous les moyens capables de donner aux Alliés le temps nécessaire pour tenter tout ce qui serait encore en leur pouvoir afin d'enrayer la débâcle complète et immédiate de la Russie. Ainsi, quel que soit le tragique de sa situation, la Roumanie aura prouvé à ses grands Alliés, par les pertes et les sacrifices cruels, consentis pour remplit ses engagements, que même au moment ou elle se sait trahie et se sent abandonnée, elle n'épargner aucun des efforts qui peuvent soulager la tâche des Alliés.

Ferdinand

[S.A.N.I.C., fond P. C. M., dosar 4/1917, f. 40-41]

[1] Raymond-Nicolas-Landry Poincaré (1860-1934), om politic francez, preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al afacerilor străine (14 ian. 1912), preşedinte al republicii (17 ian. 1913-18 febr. 1920), apoi de mai multe ori prim-ministru şi ministru al afacerilor străine.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

32. 27 noiembrie/10 decembrie 1917, Iaşi, Telegrama ministrului Belgiei, Ypersele de Strihou, privind încheierea armistiţiului pe frontul român

Jassy, 10 décembre 1917

Gouvernement français a exprimé au Ministre Roumanie à Paris sa désapprobation pour initiative prise par Roumanie de proposer pour l'armée roumaine en même temps que Général Tcherbatchef le faisait pour armée russe un armistice à l'ennemi. Ministre de France me dit que Général Mackensen aurait répondu aux plénipotentiaires roumains qu'il n'avait pas à traiter d'armistice avec eux, attendu que front roumain fait partie du front russe de la Baltique à la Mer Noire. Les plénipotentiaires russes envoyés par Général Tcherbatchef ayant posé parmi leurs conditions d'armistice qu'aucune troupe ennemie ne serait, pendant la suspension des hostilités, transportée sur un autre front, général allemand a refusé. Il est à craindre que Général Tcherbatchef doive céder.

Ministre de Belgique

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Belgia, rola 12, c. 221]

33. 28 noiembrie/11 decembrie 1917, Iaşi, Notaţii ale lui N. Iorga privind conduita delegaţiei române care a negociat şi încheiat armistiţiul

Negociatorii noştri n-au avut cel mai elementar simţ de demnitate. S-au arătat extrem de încântaţi de primirea ceremonioasă a germanilor, care i-au întâmpinat la ieşirea chiar din tranşee printr-un căpitan de stat-major în mare uniformă. La vila doamnei Apostoleanu, bine păstrată şi păzită de ostaşi cu chivere, li s-a făcut o cinste deosebită pe care delegaţii au apreciat-o aşa de mult, încât au strâns mâinile, au luat masa împreună, au ascultat toasturi cu *Hoch die Rumanen*[1] sau chiar *Hoch Rumanien*[2] şi au şi răspuns, s-au fotografiat în rând cu nemţii, cu ungurii, cu bulgarii şi turcii! Am văzut fotografia. Doar bulgarilor nu li s-a dat mâna, pe care germanii i-au chemat la urmă (*să vină bulgarii!*) şi despre care au spus că în opera de grea gospodărie pe care au făcut-o la noi şi pe care vom vedea-o au avut de lucru cu propriii lor aliaţi.

Ruşii retrăgându-se pentru a discuta asupra punctului 9, românii au rămas. Au şi dormit la Focşani, serviţi însă de ordonanţe germane, păziţi de santinelele germane. Se spune că au fost şi la teatru! Şoferii au fost lăsaţi liberi şi ei fac reclamă duşmanului cu preţurile reduse ale articolelor de îmbrăcăminte şi încălţăminte.

Germanii s-au grăbit a expedia scrisorile aduse deschise şi pe care le-au închis fără a le ceti. În schimb, au transmis unui ofiţer de la Cartierul cel mare fotografia unei perechi căsătorite: sora ofiţerului şi un maior german. Ai noştri au primit să aducă fotografia.

Fiind vorba de lărgirea zonei neutre în Dobrogea, germanii ne-au sfătuit să nu stăruim, căci ne-ar prăda ruşii. Aceştia par jigniţi şi semnalează în raportul lor noaptea petrecută de români în Focşani.

Curentul nemţesc creşte. Prin trenuri, ofiţeri de rezervă îl propagă. La o divizie s-a dat masă cu muzică pentru armistiţiu. Râmniceni şi buzoieni ar dezerta demult, cu miile. Ziarul *Acţiunea* ne face don Quixoţi şi cere, contra *sentimentalilor* cu *sensiblerie* şi consideraţii de *amor propriu*, politică reală.

Ministrul francez îmi mulţumeşte pentru articol. *În ceasurile foarte grave*, spune el, *pe care le trecem, cuvintele d-tale vor întări părerea foarte justă care există acum în ţara mea despre vitejia naţiei*

[1] „Trăiască românii".
[2] „Trăiască România".

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

româneşti, capabilă, în mijlocul jertfelor ei şi a îngrijorărilor ei dureroase (angoisses), *să mai arate credinţa ei în Franţa şi legătura ei, cu neputinţă de desfăcut, cu cauza Dreptului, pe care Înţelegerea o susţine.* [sublinieri în textul original]

Ofiţerii francezi de pe front recunosc că amestecul infanteriei şi artileriei ruseşti şi româneşti ne silea să intrăm şi noi în armistiţiu. Se spune că pe alocuri ruşii lasă în mâinile alor noştri tunuri şi cai şi pleacă, cu ofiţeri în frunte.

La Iaşi a sosit cavalerie şi artilerie. Sunt acum trei regimente de infanterie. Se spune că bolşevicii din Chişinău vreau să bombardeze Iaşiul, să-l atace.

Ambasadorul englez în Rusia, Buchanan, a dat dreptul ruşilor să nu facă război şi s-a declarat gata a revizui scopurile luptei cu un guvern rusesc definitiv. Kaledin şi Kornilov ar fi început contrarevoluţia.

La Odessa, filologul Candrea[1] face lecţii universitare de literatură română. Duca era încredinţat că istoria românilor o fac eu!

România publică faţă în faţă textul complet al armistiţiului şi un articol de Bucşan despre onoarea Serbiei”.

[N. Iorga, *op.cit.*, p. 185-187]

34. 30 noiembrie/13 decembrie 1917, Iaşi, Telegrama lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru al României, adresată lui Georges Clemenceau, prim-ministru al Franţei, în care acesta explică situaţia României şi cauzele încheierii armistiţiului cu Puterile Centrale

T C. de Jassy le 13 Décembre 1917 (radio)
Remis au Président du Conseil M. Clémenceau le même jour.
Monsieur le Président,

Les paroles si vibrantes et si cordiales que vous avez bien voulu m’adresser me sont parvenues au moment même ou nous constations, avec plus de douleur que jamais, la grande distance qui nous sépare de la France. Aujourd’hui plus que jamais nous aimons sentir le coeur de la France auprés du nôtre, car nos difficultés sont telles que pour le vaincre le Gouvernement roumain doit pouvoir compter sur la confiance absolue et sur 1e concours sans réserve des Gouvernements Alliés. En effet, dans le cours de l’histoire on trouve difficilement une situation plus tragique que celle que traverse la Roumanie.

Devant un ennemi libre de disposer de toutes ses troupes, notre armée se trouve isolée et sans ligne de retraite comme eurent les belges et les serbes. Nous sommes en outre entourés d’un million de troupes russes venues en Alliés et aujourd’hui transformés en éléments de désordre, se tournant contre leurs compagnons d’armes et ne connaissant d’autres adversaires que ceux qui refusent la paix à tout prix. C’est pourqoi ils encouragent et fomentent même des complots contre la sûreté de l’Etat roumain, menacent son roi et son gouvernement. Cependant, avec une Russie ennemi la Roumanie ne peut poursuivre la lutte. C’est de là que nous viennent les approvisionnements, c’est sur l’artillerie russe qu’une partie de notre infanterie s’appuie, c’est par la Russie que s’etablit notre seul contact avec les Alliés.

Malgré ces difficultés, malgré les dangers de dévastation par l’armée russe, malgré la famine dont souffre déjà toute la population, malgré les épreuves nouvelles qui menacent de s’ajouter à celles si cruelles du passé, la Roumanie n’hésitera pas de se considérer jusqu’au bout solidaire de ses alliés. Aussi le but évident que l’Entente doit poursuivre en face de la défecti-

1 Ion Aurel Candrea (1872-1950), lingvist, filolog şi folclorist. A fost profesor la Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

on russe est de gagner du temps, afin de permettre aux alliés de tout mettre en oeuvre pour empêcher la débacle complète et immédiate de la Russie et ensuite lui insuffler une nouvelle force pour le combat.

C'est dans cette politique; la seule sage et pratique pour l'Entente, que le Gouvernement roumain voit également le salut de sa patrie. Mais pour la conduire à bonne fin, à travers tous les obstacles, il a besoin, je le répéte, de la confiance des Alliés, confiance non conditionnée a laquelle il estime qu'il a droit en raison de l'exécution scrupuleuse de tous ses engagements, même quand il s'est vu trahi. Quelque grand que soit le danger, les Alliés doivent regarder la vérité en face et se convaincre que le front Est ne peut pas être actif tant que les russes refusent de combattre, et qu'on devra compter sans lui s'ils se retirent complètement de la lutte.

Cette confiance est nécessaire au Gouvernement roumain afin de se sentir libre de pouvoir à toutes les mesures reconnues utiles et indispensables pour la bonne conduite de la politique admise. Dans une situation qui change à tout moment et ou tout instant surgissent de nouveaux problèmes qui réclament impérieusement des solutions immédiates, ceux qui sont sur place peuvent seuls juger et décider sur le champ et en parfaite connaissance de cause. Aucune oeuvre utile ne saurait être faite sans une entière liberté d'action et le Gouvernement roumain ne peut l'avoir que si les Gouvernementes Alliés sont convaincus de sa bonne foi et de sa capacité. Du reste, n'est-il pas de toute évidence que les intérêts des roumains se confondent avec ceux des Alliés? La seule chance de salut de la Roumanie n'est-elle pas dans la victoire des Alliés? Elle lui et plus nécessaire qu'aux Alliés eux-mêmes.

Le dernier entretien que V.E. a eu avec M. Antonesco nous donne entière confiance que les sentiments traditionnels de la France à l'égard de la Roumanie trouvent en vous, en ces dures épreuves, le grans et puissant représentant qui développera encore davantage le capital moral de votre noble et généreux pays aux bouches du Danube.

Bratiano

[S.A.N.I.C., fond P.C. M., dosar 4/1917, f. 44-46]

***35*. 27 noiembrie/10 decembrie 1917, Paris, Telegrama ministrului belgian în Franța d'Hestroy Gaiffier, adresată lui Charles Marie Pierre Albert, conte de Broqueville[1], adresată ministrului afacerilor străine, prin care acesta informează despre situația deosebită a României şi căutările aliaților de a menține activ Frontul oriental**

Paris, 10 Décembre 1917, No. 7352/3878
Monsieur de Broqueville, Ministre des Affaires Etrangères, Le Havre

Monsieur le Ministre,

Les nouvelles de Jassy continuent à être très confuses aujourd'hui, je ne sais pas encore avec certitude si l'armistice signé par le Général Tcherbatcheff vaut pour la Roumanie, s'il fut consenti avec l'agrément de M. Bratiano. A la vérité, on ne se bat plus dans les Carpathes, mais Jassy continue à radiotélégraphier un communiqué dans lequel il dit invariablement „rien à signaler". En sa qualité d'ancien Ministre en Roumanie et d'ami sincère de ce pays, M. Antonesco me tenait jour par jour au courant de ses démarches à Londres et à Paris. Le 2 Décembre, il

[1] Charles Marie Pierre Albert, conte de Broqueville (1860-1940), personalitate politică belgiană cu un rol determinant în timpul războiului. A fost prim-ministru (1911-1918), ministru de război (1912-1917), al afacerilor străine (1917) şi al reconstrucției naționale. A continuat activitatea politică în perioada interbelică, fiind ministru de război (1926-1932) şi prim-ministru (1932-1934).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fut reçu par M. Clemenceau, entouré de M. M. Orlando[1], Balfour[2], Foch et Robertson. Il obtint l'assurance que les Alliés n'abandonneraient pas la Roumanie et que ceux-ci s'occupaient activement de réunir l'armée roumaine à celle de Kalédine de l'Ukraine et de Tcherbatcheff, pour autant qu'on y trouverait encore des éléments non contaminés; on formerait ainsi dans le sud de la Russie un noyau de résistance appuyé sur une force oscillant autour de 1.500.000 hommes; on parlait enfin de saisir le port de Kola et les chemins de fer destinés à ravitailler les troupes fidèles. Mais le 6 Décembre, je fus témoin au Quai d'Orsay d'un assez grand désarroi. On y désespérait de la loyauté de Tcherbatcheff, de la persévérance du Roi Ferdinand, de la possibilité de trouver un point d'appui dans le sud. Les instructions adressées à M. de Saint-Aulaire désavouaient, en termes adoucis, l'attitude du Cabinet Bratiano. Toutefois, ce pessimisme n'était pas partagé par M. Antonesco; il ne croyait pas, ou feignait de ne pas croire à la signature de l'armistice: „nous prendrons, disait-il, une résolution désespérée, folle, mais nous ne désarmerons pas, nous ne nous séparerons pas des Alliés sans leur assentiment”. Ces propos rapprochés de la proclamation de Lénine, de l'excommunication lancée contre Kaledine et Korniloff laissent encore filtrer une lueur d'espoir. Ici, circule le bruit de la fuite du Roi et de la Reine de la Roumanie.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de mon très profond respect.

E. de Gaiffier

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Belgia, rola 24, c. 319-320]

***36*. 1/14 decembrie 1917, Iaşi, Raportul lui Gustave Boissier[3], însărcinatul cu afaceri al Elveției în România, adresat lui Alphonse Dunant, consilier federal la Departamentul politic al Ministerului de Externe, referitor la încheierea armistițiului pe frontul român**

Legația Elveției în România — Iaşi, 14 decembrie 1917
Nr. 18
III. A. 2

Domnule consilier federal,

Deşi condițiile armistițiului intervenit între armatele rusă şi română de pe frontul românesc şi armatele Puterilor Centrale vă sunt, fără îndoială, cunoscute, am onoarea să vă trimit în acest plic textul integral, aşa cum mi-a fost comunicat de Ministerul regal al Afacerilor Externe.

Nu am de adăugat mare lucru la raportul meu nr. 17, expediat pe 6 luna aceasta, decât că după primul moment de stupoare provocat de propunerile de armistițiu, spiritele s-au mai calmat puțin, şi că situația provocată României de ultimele evenimente este privită cu mai mult calm.

[1] Vittorio Emanuele Orlando (1860-1952), om politic italian, reprezentant al stângii liberale, ministru de justiție în guvernul Salandra şi de interne în guvernul Boselli (1916-1917). A fost numit prim-ministru la 26 octombrie 1917, după dezastrul de la Caporetto. A participat la Conferința de Pace de la Paris unde a adoptat o politică de intransigență, apărând ambițiile imperiale ale Italiei.

[2] Arthur James conte de Balfour (1848-1930), lider al Partidului Conservator la sfârşitul secolului al XIX-lea şi prim-ministru (1902-1905). La începutul războiului mondial, deşi nu deținea niciun post oficial, a influențat intrarea Marii Britanii în conflict. În 1915 l-a înlocuit pe W. Churchill în postul de prim lord al Amiralității şi a făcut parte din toate guvernele până în 1929. În cabinetul condus de L. George a fost ministru de externe şi este autorul celebrei declarații (2 noiembrie 1917) care îi poartă numele prin care evreilor li se permitea crearea unui cămin național în Palestina.

[3] Gustave Bossier (1867-1924), ministrul Elveției în România din primăvara anului 1916.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Este sigur că, oricare ar fi reproşul care poate fi adus armatelor de pe acest front de a fi acţionat poate cu prea mare grabă, România nu putea să nu se alăture cererii de armistiţiu formulate de armata rusă cu riscul de a se afla, aşa cum v-am scris deja, între duşman şi Aliaţi, care nu valorau cu nimic mai mult. Se confirmă, din ce în ce mai mult, că generalul comandant şef al armatelor ruse pe acest front a crezut că trebuie să ia iniţiativa propunerilor de armistiţiu pentru a-şi asuma conducerea lor şi a o lua din mâinile elementelor bolşevice care începuseră să negocieze pe cont propriu şi în diferitele armate de pe front cu duşmanul; în timp ce aceste negocieri se desfăşoară separat, au intervenit destituirea generalissimului Duhonin, apoi asasinarea sa şi diferite ameninţări ale generalului Şcerbacev de a declanşa un soi de război civil în ţară; generalul Şcerbacev, pentru a para, în măsura în care este posibil, aceste din urmă ameninţări, pentru a evita destrămarea completă a armatelor sale pe frontul românesc, s-a hotărât, în ciuda unei decizii contrare, luate acum trei zile, să preia el însuşi iniţiativa negocierii armistiţiului, sperând prin asta să câştige timp şi să poată hotărî, de acord cu Aliaţii şi conform evenimentelor de pe frontul rus, alte eventuale măsuri. Neasociindu-se acestor negocieri, armata română ar fi fost singură în faţa tuturor armatelor duşmane şi ar fi fost contracarată în eforturile ei de a rezista în cazul unui atac al Puterilor Centrale, de puternica armată rusă, care ocupă încă teritoriul Moldovei. I-ar fi fost imposibil, în aceste împrejurări tragice şi în ciuda vitejiei soldaţilor săi, să opună o rezistenţă eficace.

Nu este mai puţin adevărat că, chiar dacă au început negocierile pe frontul ruso-român din România – ca urmare a unor tratative similare, desfăşurate pe frontul rus –, armatele ruso-române beneficiază în prezent – ca urmare a rapidităţii cu care aceste negocieri s-au derulat şi a acceptării de către Puterile Centrale a tuturor condiţiilor lor – de un armistiţiu legal, în timp ce pe frontul rus negocierile continuă încă şi, până acum, ele par să întâmpine mari dificultăţi, pe frontul rus nefiind vorba decât de o suspendare a luptelor sau de un armistiţiu provizoriu. Care va fi urmarea acestor evenimente? Mi-ar fi greu să fac un pronostic. În prezent, mi s-a spus din mai multe părţi, atât din sursă românească, cât şi din sursă diplomatică, că nu se pune problema pentru România de a începe negocieri de pace. Personal, n-aş fi atât de categoric şi nu prea văd limpede, în cazul încă foarte nesigur în care ruşii ar începe negocieri pentru o pace separată, cum ar putea Guvernul român să nu ia parte la acestea, de vreme ce a fost târât să înceapă tratative de armistiţiu; aceleaşi probleme care s-au pus atunci când a fost obligat să ia această hotărâre, se vor pune din nou în momentul eventualelor negocieri de pace, dar până atunci această eventualitate poate foarte bine să nu se mai discute sau să nu se pună decât într-un viitor destul de îndepărtat, Guvernul român având răgazul să se consulte cu Aliaţii săi. Principalul obiectiv care, în momentul hotărârii în vederea discuţiilor pentru un armistiţiu, era de a câştiga timp, a fost atins şi, în ce priveşte eventualele negocieri de pace, repet că declaraţiile de refuz ale guvernului român sunt dintre cele mai categorice.

Primiţi, domnule consilier federal, asigurările înaltei mele consideraţii.

Însărcinatul cu afaceri al Elveţiei
Boissier

[*1918 la români. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918,* vol. II,... p. 1023-1024]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***37*. 2/15 decembrie 1917, Paris, Scrisoarea trimisului diplomatic belgian la Paris, d'Hestroy Gaiffier, adresată lui Charles Marie Pierre Albert, conte de Broqueville, prim-ministru şi ministru al afacerilor străine al Belgiei, prin care se informează despre situația din România şi se acreditează ideea că semnarea armistițiului cu Puterile Centrale nu semnifică automat şi o pace separată**

Paris, 15 Décembre Mai 1917, No. 7455/3929
Monsieur de Broqueville, Ministre des Affaires Etrangères
Monsieur le Ministre,

Il ne parait plus impossible de continuer à assurer à l'Entente le concours roumain dont on désespérait au commencement du mois. M. Antonesco est parvenu à faire admettre par le Cabinet français la nécessité impérieuse dans laquelle la Roumanie s'était trouvée de signer l'armistice consenti par Tscherbatscheff. En effet, pour intimider les Roumains, les Allemands avaient aligné devant eux, en dehors des troupes du secteur, soixants bataillons.

Comme, d'autre part, l'attitude des Russes était menaçante, la résistance exposait les troupes du Roi Ferdinand à la destruction, puisqu'elles auraient été attaquées en face par les Allemands et à revers par les Russes. Mais, la signature de l'armistice n'est pas nécessairement le prélude de la conclusion d'une paix séparée. Pour la Roumanie, le point essentiel est de gagner du temps afin de pouvoir organiser la liaison avec certains éléments du sud de la Russie, ainsi que le ravitaillement. Il faut pouvoir nourrir l'armée, lui fournir des munitions dont elle ne possède de réserves que pour trois mois, et proteger dans la mesure du possible la droite de cette armée contre une attaque allemande. On trouvera en Ukraine et en Bessarabie les approvisionnements nécessaires et dès maintenant on s'occupe nettement à saisir et à organiser, avec le concours de la Rada ukrainienne, les moyens de transport.

Les munitions ne peuvent être expédiées que par le Japon, via Vladivostok. C'est pourquoi les Alliés viennent de décider de faire occuper le terminus du Manchourie-Sibérien par les Japonais. Quant au chemin de fer, il sera gardé et exploité par de Japonais et plus probablement par des Américains à la suite d'un accord à intervenir entre Washington et Tokyo. Les Américains susciteraient moins de suspicions de la part des Russes que les Japonais et pour ce motif doivent leur être préférés.

Enfin, la protection de l'aile droite roumaine, point extrêmement délicat, me parait plus impossible à réaliser. Tscherbatsceff, en effet assura qu'il a signé l'armistice contraint et forcé et afin de ne pas être remplacé dans son commandement par Rakowski; il encourage les Roumains à la résistance en leur promettant de les soutenir par une partie de son armée, qu'il estime à 200.000 hommes. Il est naturellement difficile de savoir si les circonstances permettront au Général de tenir sa promesse, mais ceux qui le connaissent le considèrent comme un loyal soldat opposé à la conclusion de la paix. A côté des éléments fidèles de l'armée Tscherbatsceff, on compte sur le Polonais, les Tchèques et les Roumains dont l'entrainement et l'armement se poursuivent très activement.

Mais, l'indice le plus réconfortant vient de la Rada ukrainienne. Celle-ci, tout en se montrant bien disposée pour l'Entente, déclarait vouloir rester neutre. Aujourd'hui, parait-il, elle inclinerait vers la guerre si l'Entente lui donnait certaines garanties quant à la réalisation de son indépendance. Les agents français et anglais dépensent beaucoup d'argent à Kiev qui donne asile aux cadets Milioukoff, Gouthckoff, Rodzianko, aux Généraux Kaledine et Korniloff, tandis que l'Angleterre vient de consentir un nouveau prêt de 300 millions de francs à la Roumanie.

Hier, M. Antonesco a remis à M. Clémenceau un télégramme dans lequel M. Bratiano lui renouvelle l'assurance de sa fidélité à l'Entente, lui demande son entière confiance en lui disant qu'aucun pays n'est aussi intéressé que la Roumanie à la victoire des Alliés. Le Président du Conseil s'est montré très satisfait de ce message. Revenant sur une décision prise le 2 Décembre, le Roi Ferdinand ne retire plus ses troupes sur le Pruth et les laisse dans les positions qu'elles occupent.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, l'assurance de mon très profond respect.
E. de Gaiffier

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Belgia, rola 24, c. 331-333]

***38*. 6/19 decembrie 1917, Petrograd, Telegrama lui Constantin Diamandy, ministrul român, adresată lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, despre evoluțiile din Rusia**

Petrograd, 6/19 decembrie 1917
No. 3827
Foarte confidențial

Domnule Preşedinte al Consiliului,

În marele războiu deslănțuit, organismul de stat cel mai păcătos şi geograficeşte prea despărțit de aliații săi – Rusia – a fost acel care s-a prăbuşit cel d-intâiu. Chiar de la începutul revoluțiunei din februarie 1917, s-a simțit ca marea masă a soldățimei ruseşti a văzut în revoluțiune putința de a scăpa de luptă; revoluția a zdruncinat forța combativă a Rusiei.

Oamenii de Stat cari s-au perindat nu şi-au dat seama îndeajuns că în Rusia cel puțin nu se putea duce împreună mai departe şi revoluția, şi războiul.

Afacerea Korniloff a precipitat dezorganizarea armatei dându-i un caracter violent şi de luptă de clasă între soldați şi ofițeri.

Prizonier al Maximaliştilor, cari l-au sprijinit în conflictul contra Generalului Korniloff, Domnul Kerensky n-a fost la înălțimea unei ambițiuni superioare în care înaltele aspirațiuni pentru patrie se confundă cu râvnirea gloriei proprii. Ambițios mărunt, el tindea numai să elimine din preajma lui orice personalitate mai de seamă. Se poate că intențiunile lui să fi fost curate, şi dorința lui de a crea o armată revoluționră, sinceră; el nu şi-a dat seama de mijloacele ce erau de întrebuințat.

Vizionar, sentimental şi îmbuibat de retorica revoluționară, el a trăit în iluziunea că poporul şi soldățimea rusească pot îndeplini datoria patriotică care cere sacrificiul suprem al vieței prin singura putere a cuvântărilor.

Această concepțiune a dus la atitudinea cea mai incoerentă. În presă se lasă să se atace zilnic aliații, până la atâtea, încât cititorii simpli nu mai puteau distinge dacă germanii sau aliații erau duşmanii Rusiei. [….] Opera de dezorganizare a armatei era dusă metodic de bolşevici şi găsea, în oboseala generală şi dorința soldaților de a nu mai lupta, cel mai puternic imbold. Guvernul perora şi nu lua nicio măsură.

În politica internă el a crezut că abilitatea şi echilibrul politic pot înlocui razimul ce-l poate da numai o direcțiune hotărâtă. În această privință domnul Kerensky a urmat apucăturile firei ruseşti care căuta să iasă din situațiunile cele mai grele prin cuvântări şi compromisuri şi, de teamă de conflict, făcându-l să avorteze.

După prima insurecțiune bolşevică de la 3-8 iulie, Rusia întreagă i-ar fi ratificat măsurile ce le-ar fi luat pentru a salva țara. A scăpat momentul.

Maximaliştii, îndrăzneți şi urmărind nestrămutat scopul fixat, i-au dovedit că, mai ales în vremuri de revoluție, politica de echilibru şi măsurile pe jumătate duc la pieire.

O altă iluziune caracteristică la domnul Kerenski a fost aceea că şi-a închipuit că printr-un fel de menire el trebuie să ducă fără zguduire şi ocolind obstacolele barca Statului până la Constituantă. Bolşevici mai puțin scrupuloşi i-au răpit cârma din mână câteva zile înainte ca barca să ajungă în port.

Succesul maximaliştilor nu se poate explica numai prin programul lor social care merge până la confiscarea fabricelor şi a pământurilor în favoarea lucrătorilor şi a țăranilor; puterea lor provine mai ales din slăbiciunea celorlalți, apatia şi lipsa de organizare a burghezimii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mişcarea bolşevică creştea mereu aceasta, era vădită pentru toţi, şi pe când şefii acelei mişcări aţâţau masele, cârmuirea şi elementele moderate nu luau nicio măsură de apărare şi de fapt dezertau lupta. Retragerea de la Tarnopol, căderea Rigei, semnele prevestitoare că soldaţii nu vor rămâne pe iarnă în tranşee, dezorganizarea comunicaţiilor şi a aprovizionării, spectrul înfometării.

În starea actuală a Rusiei va fi greu de a se mai restabili o autoritate centrală şi oricare ar fi guvernul în Petrograd, el nu va avea mai multă autoritate decât bolşeviştii. Se observă însă o ferbere chiar printre soldaţi şi animozitate contra „gardei roşie” care primeşte solda de 20 ruble pe zi, atunci când simplii soldaţi nu primesc decât 88 pe lună. Intenţiunea pe care ar aveao maximaliştii de a trimite din Petrograd o parte din garnizoana pe care o bănueşte, şi înlocuirea ei prin trupe ce le sunt devotate, contribue a mări nemulţumirile care vor creşte încă, desigur, când criza aprovizionării va deveni mai acută.

Binevoiţi a primi, Domnule Preşedinte al Consiliului, încredinţarea prea înaltei mele consideraţiuni.

Diamandy

Excelenţei Sale,
Domnului I. I.C. BRĂTIANU
Preşedinte al Consiliului de Miniştri
Ministru al Afacerilor Străine
Iaşi

[Arh. M.A.E., Fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, Paris, 1914-1924, vol. 34, p. 138-141]

39. 7/20 decembrie 1917, Iaşi, Însemnări ale lui I.G. Duca privind starea de spirit în cadrul clasei politice româneşti faţă de situaţia în care se găsea ţara

[...] Seara între orele 6 şi 8, scena a fost zguduitoare la Palat; probabil din cauza solemnităţii ei, Regele foarte emoţionat avea lacrimile în ochi, Brătianu era vădit chinuit. Take Ionescu descompus, noi toţi mişcaţi până în fundul sufletului de tragedia pe care o trăiam. Generalii toţi îngânduraţi, Averescu singur ironic având aerul să zică *tot ce se întâmplă este din vina dvs., eu o prevedeam, dar nu am fost consultat*. [subliniere în textul original] După lungi, penibile discuţii în care nu a fost vorba decât de retrageri, de capitulări, ultima sforţare, de inutilă încercare, de gesturi frumoase pentru a muri, s-au ratificat hotărârile Consiliului de Miniştri. Cu alte cuvinte, concluzia tuturor acestor consultări şi dezbateri este că va trebui să ne retragem singuri şi, după o scurtă şi nimicitoare luptă, să capitulăm. Era groaznic, am plecat după emoţiile acestor dramatice zile adânc cutremurat.

[I.G. Duca, *Memorii. Războiul. Partea a II-a (1917-1918*), ediţie Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1994, vol. 4, p. 43]

40. 8/21 decembrie 1917, Iaşi, Însemnări ale lui Gheorghe Gh. Mârzescu privind reuniunea guvernului ce dezbate conduita de urmat în starea de tensiune creată de detaşamentele bolşevice

Brătianu ne convoacă iar la 11 la Consiliu. Consiliul durează până la ora 2½ asistând toţi miniştrii, afară de Costinescu şi generalul Prezan.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ziua de astăzi aduce un fapt nou: generalul Şcerbacev, sub presiunea reprezentanţilor Aliaţilor de aici, declară că primeşte a da, cu concursul României, lupta împotriva bolşeviştilor de pe teritoriul nostru. El, în conversaţia avută dimineaţă cu generalii Prezan şi Iancovescu, cere să i se dea ajutor să schimbe Comitetele [Sovietele], în special cele de la Iaşi şi Roman, să aresteze pe bolşeviştii de la Socola şi să reglementeze chestia transporturilor din Ucraina.

Aliaţii insistă să-i dăm acest ajutor. În Consiliu părerile sunt împărţite astfel:

1. Take Ionescu califică de absurditate cererea Aliaţilor, precum şi încercarea lor de a recrea armata rusă. Părerea lui este că noi suntem legaţi pentru a lupta contra Germaniei, iar nu de a declara război Rusiei, armatei ruse sau numai Rusiei septentrionale. Să lăsăm vremea să-şi urmeze cursul şi, dacă se va denunţa armistiţiul, să luptăm cât vom putea şi să capitulăm, căutând a salva fiinţa legală a Statului, Regele, Guvernul şi Parlamentul.

2. Mişu Cantacuzino şi Titulescu[1], care sunt de părere să intrăm necondiţionat în luptă contra bolşeviştilor, aşa cum cer Aliaţii, pentru că în orice altă soluţie se tem de ruptura cu Aliaţii şi de dezonoarea noastră.

3. Ion Brătianu, care este de părere să încercăm, cu toate puţinele şanse de reuşită, acţiunea cerută de Aliaţi, de a recrea armata rusă, transformând-o dintr-o bandă bolşevistă într-o armată care, cel puţin în aparenţă, va fi conştientă de cauza Aliaţilor şi de obligaţiunile ei.

Aceasta însă sub două condiţiuni:

a) Ca în cazul în care acţiunea n-ar reuşi, şi prin urmare România obligată să capituleze şi să se abandoneze germanofililor, Aliaţii să-i lase libertatea de acţiune, adică de a face chiar pacea separată, fără a pierde nimic din drepturile ce-i sunt recunoscute prin tratatele de alianţă.

b) Ca Aliaţii să-i garanteze averea mobiliară, tezaurul şi depunerile Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni, aflate la Moscova, în cazul când bolşevicii le-ar ataca în urma acţiunii noastre.

La părerea lui Brătianu par a se asocia ceilalţi miniştri.

Chestiunea fiind însă de o importanţă decisivă, conservatorii cer ca să mai avem încă un Consiliu mâine-dimineaţă la 11, iar Brătianu cere un Consiliu şi cu Regele, tot mâine.

Take Ionescu însă atrage atenţia că nimeni nu poate fi obligat să facă o politică în care n-are încredere. Admite toate opiniunile şi nu bănuieşte [contestă] patriotismul niciuneia dintre ele, dar el preferă să plece din guvern şi din ţară.

Destăinuieşte că a avut un incident pe această chestie cu Brătianu zilele trecute, dar nu e bine, nici drept ca cineva să fie obligat la o politică în care n-are încredere.

Brătianu declară că primeşte orice soluţiuni mai bune ca ale lui, dacă se va ivi vreuna, ceea ce constată că nu s-a ivit. Cere să se discute şi să se adopte soluţia ce va ieşi dintr-o discuţie comună, fără deosebire de partid.

Ceea ce nu poate admite în situaţia actuală este ca ţara să aibă un alt guvern decât un guvern naţional. În cazul când guvernul nu poate să rămână aşa cum este, va supune chestia Regelui.

În timpul acestui Consiliu vine ştirea că şase automobile cu soldaţi ruşi (bolşevişti) înarmaţi voiesc să intre în ţară pe la Sculeni. Întâlnind acolo trupe, s-au îndreptat spre Ungheni, unde nu sunt trupe.

Se cere lui Iancovescu să trimită trupe imediat spre Ungheni. Iancovescu se codeşte. De fapt, măsurile militare luate sunt slabe. Bolşevişti intră continuu în ţară. Ieri au intrat la Socola 2.500 de bolşevişti.

Consiliul decide o organizare mai serioasă militară pentru Iaşi.

Vasile Morţun propune – singur în părerea lui – strămutarea Regelui şi a Guvernului la Vaslui.

[Gheorghe Gh. Mârzescu, *op.cit.*, p. 169-171]

[1] Nicolae Titulescu (1882-1941), diplomat şi om politic român cu o largă recunoaştere internaţională. Ministru de externe (1927-1928; 1932-1936), preşedinte al Ligii Naţiunilor (1930, 1931).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***41.* 8/21-9/22 decembrie 1917 (noaptea), Iaşi, Însemnări ale lui Gheorghe Gh. Mârzescu despre şedinţa guvernului în care s-a decis eliminarea focarului bolşevic de la Socola**

Orele 10 ½ seara. La 10 şi jumătate seara bolşeviştii cer generalului Şcerbacev să parlamenteze în chestia comandamentului, cerând o întrevedere chiar în această seară cu un comitet de şase bolşevişti.

Generalul Şcerbacev îi primeşte, dar în loc de şase se găseşte în faţa a 20 de bolşevişti. El atunci cheamă garda ucraineană tot de 20; ivindu-se discuţie între ei cu privire la cine reprezintă mai bine comitetul din localitate, un tânăr bolşevist, doctor în drept, Kornev, scoate revolverul şi vrea să-l împuşte pe Şcerbacev. Este oprit în gestul său de un ucrainean devotat lui Şcerbacev, la care toţi bolşeviştii îşi scot revolverele. Ei sunt dezarmaţi de ucraineni şi Şcerbacev arestează în chiar casa lui (casa lui Gr. Gr. Iamandi) pe cei patru capi ai mişcării: Kornev, dr. Roşal[1], trimis special de la Kronstadt, unde organizase mişcarea maximalistă, unul al cărui nume îmi scapă şi pe o evreică, Roga.

Imediat după incident au venit la Şcerbacev Poklewski-Koziel, colonelul Pétin, generalul Ştefănescu[2], Al. Constantinescu şi, după un moment, eu.

Şcerbacev, încurajat de colonelul Pétin, cere prin generalul Ştefănescu guvernului român concursul trupelor române pentru distrugerea tuturor centrelor bolşeviste, arestarea tuturor comitetelor şi, în special, ocuparea în zorii zilei a gării Socola, unde e cel mai important centru bolşevist – patru mii de oameni.

În afară de aceasta, Aliaţii – St. Aulaire, Fasciotti, Vopicka şi Barclay – înmânează lui Brătianu o cerere ca România să aducă ultimul serviciu pe care îl mai poate aduce Aliaţilor, de a înfrâna prin intervenţia militară mişcarea bolşevistă care paralizează ucrainizarea frontului. Consideră România achitată de toate datoriile ei faţă de Aliaţi, dacă îi aduce acest ultim serviciu.

Orele 11 şi jumătate noaptea. Întâlnim întâmplător pe trotuarul din faţa Statului-Major (strada Carol, casele Sturdza) pe generalul Iancovescu, perplex în faţa lui Şcerbacev şi gata a trata chestia la telefon. Îi atrag atenţia că chestia e de o gravitate politică hotărâtoare şi că trebuie să meargă cu mine la Brătianu, chiar acum noaptea.

Merg cu Iancovescu la Brătianu. Îl sculăm din somn, îi expune Iancovescu chestia şi Brătianu ordonă imediat convocarea Consiliului.

Eu mă duc să iau pe Take Ionescu, care doarme la Titulescu (str. Sf. Haralamb, casele Corjescu, unde a stat mama), îi comunic cu puţine cuvinte situaţia. Take Ionescu, fiert, spune că Aliaţii vor să ne facă să jucăm *la carte forcée*; un om mort de frică.

Pe la 1 şi jumătate toţi miniştrii erau la Consiliu, afară de Costinescu, reţinut în casă, în plus, generalul Prezan.

Brătianu expune foarte clar situaţiunea. Nu este cu putinţă de a se ieşi din această alternativă: sau intrăm în luptă cu bolşeviştii, ceea ce echivalează cu războiul contra Rusiei septentrio-

[1] Semion Grigorievici Roşal (1896-1917), membru al Partidului Bolşevic. Şi-a început activitatea revoluţionară încă de pe băncile gimnaziului. În 1914 s-a înscris în Partidul Bolşevic. În septembrie 1915 a fost mobilizat şi trimis pe frontul de nord. A fost arestat pentru promovarea propagandei bolşevice pe front şi eliberat după Revoluţia din februarie. În martie 1917 a fost trimis în Kronstadt, unde a fost ales preşedinte al comitetului orăşenesc al Partidului Bolşevic. În iulie 1917 a fost arestat de guvernul lui Kerenski şi eliberat după Revoluţia din octombrie. În decembrie 1917 a fost trimis de către Lenin, în calitate de comisar al Consiliului Comisarilor Poporului, pe frontul românesc pentru organizarea unui comitet militar-revoluţionar cu misiunea de a-l aresta pe regele Ferdinand şi a înlătura monarhia din România. A fost arestat de autorităţile române şi transferat autorităţilor militare franceze. A murit în condiţii neelucidate.

[2] Ştefan Ştefănescu (1865-1939), general român, grad obţinut la 1 septembrie 1917. A comandat Regimentul 61 Infanterie şi Brigada 16 Infanterie. După război a condus Jandarmeria română (ianuarie 1919-august 1920; februarie 1922-aprilie 1927) şi Corpul Grănicerilor (noiembrie 1921-februarie 1922).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nale, în sensul politicii Aliaților şi în interesul siguranței interioare a statului român, sau lăsăm ca valul bolşevist să ne acopere, să rupem cu Aliații şi să întindem mâna Germaniei.

Între două soluțiuni primejdioase, trebuie să ne oprim la aceea care dă un procentaj cât de mic de speranțe pentru menținerea frontului şi scapă panaşul [onoarea] României.

Cu toate că în soluțiunea antibolşevistă riscăm pierderea tezaurului, represalii împotriva românilor şi întreruperea, cel puțin temporară, a aprovizionărilor din Rusia, n-am ezitat să adoptăm această soluție, pentru că ea scăpa forma de guvernământ a țării, Dinastia şi onoarea obligațiunilor noastre față de Aliați şi speranța slabă, dar în definitiv speranța, unei mențineri a frontului nostru, a frontului rus din țară, ceea ce împiedică retragerea devastatoare a trupelor ruse în debandadă.

A fost unul dintre cele mai grele momente de hotărâre, pentru că dacă această acțiune eşuează, nu ne mai rămâne decât una singură, plecarea Guvernului şi trecerea mânei unui alt Guvern, care să întindă mâna germanilor. Consiliul în majoritatea lui a hotărât, la orele patru şi jumătate, războiul cu bolşeviştii, fiind contra: Take Ionescu, Pherekyde[1], Greceanu şi generalul Iancovescu.

Take Ionescu, prăpădit, declară că el demisionează pentru că consideră totul isprăvit şi că nu-şi poate lua răspunderea unei asemenea măsuri; în fond refuză pentru a-şi păzi pielea, crezând că situația lui va fi mai uşoară ieşind din Guvern.

Ceilalți miniştri declară că ei se supun hotărârii majorității şi se solidarizează cu toate măsurile lui. Cer lui Take Ionescu să adopte aceeaşi atitudine, dar Take Ionescu rămâne intransigent şi-şi scrie demisia la biroul lui Brătianu. Conservatorii toți declară că nu-l urmează şi că rămân în guvern.

Brătianu îi reaminteşte datoria pe care el, Take Ionescu, cu el, Brătianu, o au împreună față de Rege şi țara pe care i-a dus în acest război, că trebuie să încerce până la sfârşit toate soluțiunile de care se mai pot lega o umbră de speranță şi n-au dreptul să se retragă atunci când se mai varsă o picătură de sânge. Take Ionescu rămâne intransigent.

Atunci Brătianu observă că o măsură de însemnătatea acesteia cere consimțământul tuturor şi dacă o persoană ca Take Ionescu refuză, aceasta înseamnă că o face să paralizeze actul şi în asemenea caz, el ca prezident de Consiliu consideră că hotărârea Consiliului e caducă şi nu ne rămâne decât să cerem pacea nemților.

Toți protestează, iar Prezan, cu ceasul în mână, cere hotărârea Consiliului, deoarece măsurile militare, pentru a avea efectul dorit, cer pregătiri şi nu mai avem înaintea noastră decât două ceasuri până la ziuă. Brătianu se duce la Rege, îi expune criza din Guvern, iar Regele împărtăşeşte opinia majorității Consiliului şi ordonă ocuparea gării Socola, arestarea comitetelor etc.

Se fac formele, generalul Şcerbacev face cererea în scris, generalul Iancovescu raportează cererea lui Brătianu, care în numele guvernului dă ordin generalului Prezan.

La ora 6 dimineața, Prezan se duce la Cartier şi noi ne despărțim.

Opt sute de bolşevişti armați, amenințând cu revolverele personalul gării Burdujeni, au făcut două trenuri şi au pornit spre Iaşi. S-a dat ordin trupelor de la Podu Iloaiei să-i oprească şi să-i dezarmeze.

Din Dorohoi vine ştirea că moşia lui Coco Rosetti, Ionăşenii din Vârful Câmpului, a fost devastată.

[Gheorghe Gh. Mârzescu, *op.cit.*, p. 171-174]

[1] Mihail Ferechide (Pherekyde) (1842-1926), om politic, unul dintre fondatorii Partidului Național Liberal. A făcut parte din cabinetele liberale de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, deținând mai multe portofolii – justiție, interne, lucrări publice, afaceri externe. În perioada 1914-1916 a fost preşedinte al Adunării Deputaților.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***42*. 9/22 decembrie 1917, Iaşi, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot despre situaţia tensionată din Iaşi şi necesitatea dezarmării trupelor ruse bolşevizate de la Socola**

Iată ce s-a petrecut în decursul acestor ultime două zile: alaltăieri, praporcicul care i-a luat locul lui Ragoza la Armata 4, argumentând cu ordine primite de la Krîlenko[1] şi pretextând cu reaua-voinţă a comandamentului român în asigurarea aprovizionării trupelor de pe front, a informat că şefii Armatele 4, 8 şi 9 nu mai recunosc autoritatea lui Şcerbacev şi vor ordona retragerea trupelor şi reîntoarcerea acestora în Rusia înainte de 26 decembrie.

Generalul Prezan, considerând că în împrejurările actuale nu s-ar putea petrece nimic mai rău decât abandonarea frontului, a propus preşedintelui Consiliului să procedeze la arestarea comitetelor bolşevice. În acelaşi timp, i-a cerut lui Şcerbacev să aprobe măsurile pe care intenţiona să le ia. La care Şcerbacev a declarat că nu mai avea niciun om de încredere în jurul lui şi că îşi dă demisia.

Miniştrii aliaţi au făcut un demers comun pe lângă Brătianu, pentru a obţine adoptarea unor măsuri militare energice şi urgente; ei au invocat decizia luată pe frontul de sud-vest de către Ucraina, aceea de a se debarasa de tutela bolşevică. Brătianu hotărăşte reunirea unui Consiliu de Coroană, dar nu se riscă luarea unei decizii: luând în considerare demisia lui Şcerbacev, adică absenţa comandantului-şef rus, se concluzionează că o acţiune militară nu este posibilă, de vreme ce nu se poate acţiona astfel fără acoperire rusă, cel puţin nominal.

Ieri, Şcerbacev a declarat că nu şi-a dat în niciun caz demisia şi că nu înţelege să facă acest gest, dacă românii îi acordă un sprijin energic pe care, zice el, îl promit întotdeauna şi nu-l oferă niciodată. El voia să acţioneze încă de pe 18 şi în acord cu Prezan, dar Brătianu s-a opus.

În faţa acestei atitudini a lui Şcerbacev, miniştrii aliaţi l-au îndemnat din nou pe Brătianu să-i aresteze pe şefii bolşevici, în ciuda valorii nesemnificative pe care o reprezintă comandamentul rus. Domnul Brătianu obiectează că, dacă se rupe pe faţă de sovietici şi dacă trupele ruse părăsesc frontul, va dezlănţui o catastrofă în România. Fiind înconjurată de duşmani, dacă ar fi constrânsă să facă pace, ea nu ar mai avea nicio şansă de a scoate din ţară guvernul legal şi regele. El se declară totuşi gata să încerce această şansă de salvare, cu condiţia ca Aliaţii să recunoască, dacă ea eşuează, că nu mai este nimic altceva de încercat.

Dată această promisiune, Consiliul de Miniştri este de acord să aibă în vedere aplicarea măsurilor de ordine şi de poliţie necesare împotriva comitetelor revoluţionare şi, în aceeaşi ordine de idei, să dea Ucrainei tot ajutorul posibil. Şcerbacev este de acord, dar cu „dacă” şi „dar”.

Totuşi, evenimentele se precipită. În cursul serii, mai mulţi membri ai comitetului bolşevic au pătruns cu forţa la Şcerbacev, cu pistolul în mână. Din fericire, noi desemnaserăm ca gardă un ofiţer francez şi unul român, care, cu ajutorul fiului său, au reuşit să le dejoace planul şi să-i respingă pe atacatori. Ucrainenii şi cazacii au fost de acord să treacă la arestarea a patru principali conducători. Şcerbacev înţelege că nu mai este loc de tergiversări şi solicită ca măsurile prevăzute să fie luate imediat.

În cele din urmă, Consiliul de Miniştri dă autorizaţia cerută pentru ca autoritatea militară să ia toate măsurile pe care le consideră necesare pentru a reinstaura ordinea şi liniştea pe teritoriul românesc.

[1] Nikolai Vasilievici Krîlenko (1885-1938). În 1904 s-a înscris în partidul bolşevic. Şi-a început activitatea politică în 1905, motiv pentru care a fost de mai multe ori arestat şi expulzat din Rusia, trăind în exil în Finlanda, Austria, Elveţia. În 1906 a devenit agitator al bolşevicilor, iar în 1907 a fost arestat. După Revoluţia din februarie şi-a început activitatea de agitator în rândul soldaţilor, iar după preluarea de către bolşevici a puterii a devenit membru al Consiliului Comisarilor Poporului, în calitate de membru al Comitetului pentru afaceri de război. În noiembrie 1917, la ordinul lui Lenin, Krîlenko a fost numit Comandant suprem al armatei ruse, după demiterea lui Duhonin, care a refuzat începerea tratativelor de pace cu forţele austro-germane. În 1918 a fost învestit preşedintele tribunalului suprem revoluţionar, iar în perioada 1922-1923 a ocupat funcţia de adjunct al comisarului justiţiei. În 1929-1931 îndeplineşte funcţia de procuror al RSSFR, iar în 1936-1938, pe cea de comisar al justiţiei. În 1938 a fost arestat din ordinul lui Ejov, a fost condamnat la moarte şi executat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În această noapte, gara Socola, în acelaşi timp gară regulatoare, de aprovizionare şi de tranzit, dar mai ales cartier general revoluționar rus, de unde pleacă toate directivele bolşevice, a fost încercuită de trupele române. Toți indivizii suspecți au fost dezarmați. Şi asta s-a întâmplat cu mult calm şi fără cea mai mică vărsare de sânge, ceea ce dovedeşte cu prisosință că ajunge numai voința pentru a-i întoarce pe oameni la respectul datoriei.

La fel, un regiment rus care mergea spre Iaşi a fost arestat şi dezarmat foarte uşor de către un batalion român, la Podu Iloaiei.

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit*., p. 285-287]

***43.* 11/24 decembrie 1917, Iaşi, Telegrama ministrului belgian Ypersele de Strihou despre Consiliul de Război, care a examinat situația creată ca urmare a proclamării armistițiului de către regimul bolşevic din Rusia**

Jassy, 24 décembre 1917

Un conseil de guerre s'est tenu hier matin sous la présidence du Roi pour examiner situation créée par armistice proclamé en Russie. Si armée russe ne fait pas entièrement défection et qu'on puisse encore s'appuyer sur une partie de ses effectifs on retirera armée roumaine ainsi que les dits effectifs sur le Pruth qui constituera nouveau front. Si au contraire armée russe abandonne entièrement la partie, le Gouvernement n'on restera pas moins fidèle à ses alliés, il licenciera l'armée qui après avoir détruit le matériel s'éloignera avec le Roi et la Cour en Russie. Peut-être général chef d'état-major général garderait-il quelques divisions pour se protéger ou s'ouvrir un chemin. Lénine ayant déclaré que si Roumanie ne concluait pas paix favorable à Russie il ferait arrêter son Roi et son Gouvernement par l'armée russe; on a déjà pris les dispositions militaires pour y parer. Pour le moment, d'après gens bien informés, on croit que tant que armée russe sera nourrie elle ne quittera pas le front. Bien que désireuse ne plus combattre, armée russe de Roumanie n'est pas jusqu'à présent favorable à Lénine.

Ministre de Belgique

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Belgia, rola 12, c. 217]

***44.* 11/24 decembrie 1917, Iaşi, Telegrama prim-ministrului Ion I.C. Brătianu către misiunile diplomatice de la Paris şi Londra referitoare la intențiile bolşevicilor de la Socola şi decizia autorităților române de a interveni**

R. C. de Jassy du 24 Décembre 1917

Je vous prie de communiquer ce télégramme aussi à Mişu.

Les événements se sont précipités. Les Maximalistes occupant la gare de Socola ont voulu arrêter et assasiner le général Cherbatcheff, qui avait pu faire arrêter quatre meneurs principaux, parmi lesquels Rochal, venu de Cronstadt. Le général nous a demandé de faire reprendre la gare par l'administration roumaine et de faire intervenir nos troupes dans le cas ou un complot armé se développait entre les maximalistes et les troupes russes qu'il envoie pour les désarmer. Il m'a déclaré se croire obligé à résigner son commandement dans le cas ou notre appui lui manquerait pour empêcher les maximalistes de Jassy et d'ailleurs de devenir maîtres absolus de l'armée. Les 4 ministres de l'Entente nous ont demandé déjà dans la journée, en vue de pareille éventualité, par ecrit, notre concours pour le général Cherbatcheff, reconnaissant que si cette opération n'avait pa réussi à assurer le front de l'Ukraine et que si la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Roumanie se trouvait dans l'impossibilité d'évacuer son armée et d'organiser même le départ de son Gouvernement, l'Entente devrait reconnaître que son alliée a fait loyalement tout son devoir. Nous avons décidé d'entreprendre cette action, en exposant tout ce qu'elle comporte de dangers, et en exprimant nettement que si elle ne réussit pas, l'Entente devait considérer que nous n'avons plus vis-à-vis d'elle aucune obligation à remplir, mais qu'elle conserve tous ses engagements envers nous, et qu'il nous sera impossible de continuer une lutte armée contre les Allemands, entourés par une armée russe dont cette action aurait accéléré l'attitude hostile à notre égard.

J'ai demandé que notre trésor de Moscou devait nous être garanti par les Gouvernements alliés. Nous avons cédé ainsi à une demande pressante, mais en fait nous étions convaincus de l'impossibilité d'éviter un conflit ouvert avec les maximalistes, qui s'organisent de manière à restaurer la révolution chez nous, afin de satisfaire au programme de Rakowsky, et détruire toute résistance de l'armée roumaine contre les Allemands. Dans ce but ils procèdent déjà à la concentration de troupes à Jassy.

Bratiano 1708

Transmise au Min. de Londres sous le no. 3855 du 25 Décembre 1917

Transmise en résumé à M. Clémenceau le 26 Décembre 1917

[S.A.N.I.C., fond P. C. M., dosar 4/1917, f. 56-57]

***45*. 15/28 decembrie 1917, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu, ministrul român în Franța, despre alocuțiunea în Parlament a lui Stephen Pichon care a declarat că angajamentele aliaților față de România vor fi menținute**

No. 94, 28 Décembre 1917,

Ministre Président Bratiano, Jassy

Dans la séance d'hier consacrée aux interpellations sur les affaires de Russie, M. Pichon, aux applaudissements vifs et répétés de toute la Chambre, a parlé en termes chaleureux de la noble et malheureuse Roumanie, menacée jusque dans son existence par les capitulations militaires qui s'organisent autour d'elle sur le front russe. Il a motivé l'intervention de la France dans le Sud de la Russie sur le droit particulier qu'avait la France d'agir pour sauver la Roumanie, il a fait l'éloge du général Berthelot et des officiers français. Le malheur de la Roumanie, a-t-il dit, comme celui de la Serbie et de la Belgique, n'aura qu'un temps. Il a declaré être intervenu à Jassy pour informer le Gouvernement roumain que tous les engagements pris à son égard au moment de son entrée en guerre étaient maintenus.

Victor Antonesco

[S.A.N.I.C., fond P. C. M., dosar 4/1917, f. 59]

***46*. 16/29 decembrie 1917, Iaşi, Telegrama contelui de Saint-Aulaire, ministrul Republicii Franceze în România, adresată ministrului afacerilor străine, în care prezintă starea de spirit a clasei politice şi a opiniei publice după încheierea armistițiului de la Focşani cu Puterile Centrale**

Jassy, 29 Décembre 1917

Le Ministre de France en Roumanie à son Excellence le Ministre des Affaires Etrangères

Mes télégrammes ont tenu Votre Excellence exactement informée, à mesure qu'ils se déroulaient, des évènements qui ont abouti à l'armistice du 9 Décembre. Pendant les premières

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

heures, la décision prise par le Commandement Militaire et le Gouvernement de cesser les hostilités, à l'exemple des Russes, n'a pas été bien accueillie par la population civile et surtout par l'Armée. L'armée consciente de sa force et exaltée par les luttes glorieuses qui ont brisé l'offensive allemande sur le Sereth, mal informée de la situation véritable de l'armée russe, s'indignait d'un armistice où elle voyait le prélude de la paix. L'action de nos officiers, orientée chaque jour par un bulletin de l'Etat-Major de la Mission, a bientôt réussi à lui faire comprendre la portée de l'armistice, à la préserver du découragement et à maintenir sa valeur combative. Son moral demeure excellent, du moins au front. Celui de l'arrière, au contraire, est affecté par l'état de l'opinion qui, sous le coup des derniers évènements de Russie, plus forts que la propagande inter-alliée, a, sauf de rares exceptions, rapidement approuvé le principe d'une suspension d'armes qui ne ferait que préparer la paix.

Ce n'est pas une des moins curieuses manifestations de la vie intellectuelle et sociale roumaine que des courants irrésistibles d'opinion qui, à certains moments, s'emparent de tous les esprits et les portent, sans rencontrer d'opposition sérieuse, dans la même direction. L'année dernière, à pareille époque, après la prise de Bucarest et l'invasion de toute la Valachie, le vent était à la panique, au désespoir, tous les militaires, officiers comme soldats, ne pensaient qu'à se retirer, tous les civils ne parlaient que de fuir en Russie. En peu de mois tout le monde s'est ressaisi. Les sodats de Marasesti ont atteint l'héroïsme des plus belles troupes, de l'avis même de ceux de nos officiers qui ont pris part à ces très durs combats. Nous assistons aujourd'hui à un nouveau renversement du courant et ceux qui, il y a quelques semaines, étaient tous pour la guerre à outrance, considèrent maintenant que la situation de la Russie rend la résistance de la Roumanie impossible et inutile. Ils sont prêts à accepter les conditions de l'ennemi pour pouvoir enfin rentrer dans leurs foyers. Il ne serait pas impossible que la saison y fut pour quelque chose. Comme le Russe et certaines espèces animales, le paysan roumain hiverne. A l'époque où d'habitude il mène une vie ralentie, il ne faut peut-être pas lui demander un redoublement d'énergie et une grande fermeté d'âme. Cela pour le fonds de la population. Quant aux classes dirigeantes, elles n'ont pas été préparées, par l'existence qu'elles menaient avant la guerre, au stoïcisme qui leur serait nécessaire pour supporter, d'une âme égale, les épreuves d'aujourd'hui. Il faut en outre tenir compte, comme me le disait le Professeur Cantacuzène[1] avec lequel je raisonnais de la mentalité de ses compatriotes, d'un défaut général chez les Roumains, l'indiscrétion. Grâce à elle, aucun secret ne peut être gardé et les nouvelles, qui devraient rester les plus confidentielles, sont sues de tout le monde, grossies et commentées avec passion. Il est donc fort probable que des conversations nombreuses avaient préparé la société roumaine à envisager l'idée de paix sans sursaut d'indignation et sans étonnement bien vif.

Le Gouvernement, sauf deux ou trois membres, dont la fermeté demeure inébranlable, ne réagit pas assez fortement contre le découragement général et contre l'aspiration vers une paix prochaine. Il faut reconnaître cependant que les membres du Cabinet se trouvent dans une situation sans précédent, la plus difficile que l'on puisse imaginer pour un Gouvernement. Le sort des peuples belge et serbe est sans doute plus malheureux encore que celui du peuple roumain qui, du moins, n'a pas connu l'horreur des massacres et des déportations en masse. Mais leurs Gouvernements, en contact avec des alliés sincères et puissants, accueillis avec sympathie et installés avec confort, et soustraits à l'influence déprimante qu'exercerait sur eux la vue directe des souffrances de leurs compatriotes, n'ont pas connu des épreuves comparables à celles qui accablent le Gouvernement roumain. Il faudrait aux Ministres roumains une fermeté

[1] Este vorba de *Ion Cantacuzino* (1863-1934) Celebru medic român, fondator al şcolii de imunologie şi patologie experimentală. A fost membru al Academiei Române. În anii războiului a fost un susținător constant al intrării României în război alături de Antanta. A contribuit substanțial la campaniile antiepidemice prin combaterea tifosului exantematic şi holerei

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

d’âme qui aurait quelque analogie avec de la dureté de cœur pour ne pas être impressionnés par le spectacle qu’ils ont constamment sous les yeux, de leur pays ravagé par la famine et les épidémies, dévasté par les bandes de soldates russes, avec autant de régularité et plus de sauvagerie sans doute que les Turcs, les Bulgares et les Allemands eux-mêmes n’en déploient en Valachie. Il leur faudrait encore un sang froid inconnu ici pour n’être pas troublés par la trahison qui les enveloppe de tous côtés et émus des plaintes justifiées qui leur arrivent de toutes parts contre un allié qu’ils n’ont jamais aimé, mais qu’ils ont appris maintenant à haïr.

Cette haine du Russe, le désir de le voir évacuer la Moldavie coûte que coûte dominent chez presque tout le monde, la crainte et la haine des Allemands. Ces sentiments s’allient à la conviction que l’Entente, malgré tous ses efforts, ne pourra pas sortir victorieuse de la guerre, ou du moins ne réussira jamais à imposer sa volonté sur ce front. Que cet état d’esprit inspire aux Roumains la pensée qu’il faut traiter, tant qu’ils peuvent encore prétendre formuler quelques conditions, c’est ce dont il ne faut pas trop s’étonner. Ils ne connaissent pas la liberté depuis assez longtemps pour le placer au-dessus de tous autres avantages. Quant à l’opinion, qui se répand de plus en plus que l’Entente sera amenée à signer une paix boiteuse, elle est assez explicable pour fausse qu’elle soit. Les Roumains, en effet, sont convaincus que jamais les Russes ne seront plus d’une aide quelconque pour l’Entente et que tout au contraire ils pourrent fournir à nos ennemis des hommes et des approvisionnements. Notre blocus des Empires Centraux en serait annihilé, des expéditions puissantes pourraient être préparées contre les points faibles de nos divers fronts: Italie, Salonique et par suite Egypte et route d’Extrême-Orient. Les Roumains n’ont pas dans les troupes Franco-Anglaises la confiance assez forte pour triompher de tant de raisons de pessimisme et ils ont subi une si cruelle désillusion de la part des Armées russes qu’ils rejettent, en même temps, toutes les raisons d’espérer dont ils soutenaient leur courage depuis dix huit mois. Pour le raffermir, il faudrait un rapide succès de l’action entreprise tardivement par les Alliés en Russie Méridionale, au milieu de difficultés que la plupart jugent ici insurmontables.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C, fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XIII, f. 189-190]

47. 18/31 decembrie 1917, Iaşi, Raportul nr. 26 al generalului Henri Mathias Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze în România, adresat ministrului de război al Franței privind acțiunile bolşevicilor în Rusia, starea de spirit din România şi situația din Basarabia

Le Général Berthelot, Chef de la Mission Militaire Française en Roumanie à Monsieur le Ministre de la Guerre

Rapport No. 26

I. Depuis le 29/12 Décembre, date de mon dernier rapport, la situation a empiré. Les Bolchéviks, maîtres de la Russie du Nord, ont etendu rapidement leur influence vers le sud et en Roumanie. Dans presque toutes les unités, les comités maximalistes se sont substitués aux anciens comités, qui étaient pour la grosse majorité de tendance socialiste-révolutionnaire. Le 5/18 Décembre, la circulaire de Krilenko ordonnant aux officiers de supprimer les insignes de leur grade était transmise aux armée du front roumain par la trahison du chef d’Etat-Major du Général Tcherbatcheff, le colonel Baumgarten. Aussitôt, les scènes de désordre redoublèrent. Parmi les officiers, certains se soumient, d’autres se virent arracher leurs épaulettes

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

par leurs propres hommes, d'autres, nombreux, prirent la fuite craignant pour leur vie. Des simples soldats, élus par les comités bolchéviques, furent placés à la tête des unités dont on avait chassé les chefs. Les généraux commandant les 4me, 9me et 8me armées furent destitués et remplacés à la 4me armée par un praporchik, aux 9me et 8me par de simples soldats. Les hommes n'ayant plus d'officier pour le soutenir, commencerent à quitter le front en masse, en livrent à l'intérieur du pays à des actes de brigandage, vols, pillages, incendie, et terrorisant les habitants. Le praporchik commandant la IVe Armée fit connaître qu'il ne reconnaissait plus l'autorité ni de Tcherbatcheff, ni de l'Ukraine, ni d'aucune autre nationalité du Sud, mais seulement celle de Krilenko et de commissaires militaires de Petrograd, et qu'il en était de même aux 8me et 9me armées. Il déclara en outre que puisqu'on avait retenu à Jassy 11 trains de vivres à destination de son armée, il avait ordonné la retraite à date de 8/21 Décembre. Une foie maîtres dans les armées, les bolchéviks s'attaquérent au suite au Grand Quartier Général. Trois délégués de la IVe armée, envoyés à Jassy, exigerent de Tcherbatcheff sa soumission à Krilenko et devant son refus le déclarèrent traître au peuple et à la révolution. Enfin, dans la nuit de 21 au 22 un coup de main fût tenté contre le général Tcherbatcheff par un groupe de meneurs de Socola. Pendant cette période de troubles, le Grand Quartier Général russe a assisté, impuissant, à la désorganisation complète de l'armée. Le général Tcherbatcheff malade et fatigué, sans adjoint capable de le seconder, se sentit devenir peu à peu le prisonnier des Bolchéviks. Son Etat-Major d'ailleurs n'éxistait plus, il n'y avait pas de chef pour le diriger et les officiers avaient renoncé à tout travail. Les forces sur lesquelles on comptait pour rétablir l'ordre étaient très hésitantes et même les Ukrainiens semblaient donner des signes de faiblesse. C'est alors que le Gouvernement roumain, sur les instances des Alliés, et s'appuyant sur son armée, décide de tenter un gros effort pour rétablir la situation et autorize le Général Prezan à prendre toutes les mesures nécessaires (8/21 Décembre):

a. Tout d'abord, rétablir, puis maintenir l'ordre dans le pays; tâche facile, à fair éxécuter par de simples détachements de police.

b. Donner au général Tcherbatcheff l'aide indispensable pour reprendre son autorité et rétablir le discipline; pour cela: arrêter tous les meneurs ainsi que ceux qui ont pris illégalement le commandement d'unités, dissoudre les comités bolchéviques, désarmer et disperser les groupements dangereux.

c. barrer la route aux troupes quittant le front pour rentrer en Russie et les maintenir sur les positions.

Il importait de mener d'une façon prudente et sans s'engager directement l'action vis-à-vis de l'armée russe. Ainsi il fût décidé entre le Gouvernement roumain, le général Tcherbatcheff et les représentants des Puissances Alliés que les troupes roumaines opéraraient sous une couverture russe en soutien de petits détachements de soldats ukrainiens fidèles. Les mesures prises furent immédiatement mises en éxécution. Le 9/22, en gare de Podul Iloaiei, un parti important de bolchéviks qui se dirigeait sur Jassy en chemin de fer fût arrêté et désarmé; il en fut de même des agitateurs de Socola. Dans la nuit du 10/23 au 11/24 le comité bolchévik de la 4me armée fût arrêté à Roman et avec lui tous les agitateurs et fauteurs de désordre. Le 13/26 eut lieu à Botosani, Quartier Général de la 9me armée la même opération de police qu'à Roman, Entre temps, le 12/24, le Grand Quartier Général roumain décretait l'éat de siège et envoyait à toutes les troupes l'ordre d'arrêter les unités russes quittant le front, de désarmer celles faisant mouvement sans ordre dans l'intérieur du pays, de fusiller sur place les bandits et les incendiaires.

II. Je vous ai tenu au jour le jour au courant des difficultés que nous avons rencontrées pour venir à bout des atermoiments et des hésitations du Gouvernement roumain et le décider à prendre des mesures énergiques. Dans la nuit du 6/19 au 7/20, M. Bratiano refuse de faire

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

arrêter les meneurs bolchéviks réunis à Socola. Le 7/20 à nouvelle des évènements graves qui s'étaient passés aux 4eme, 8eme et 9eme armées, le Conseil des Ministres se réunit à 12 heures mais ne prend aucune décision. Dans l'après-midi, à l'annonce de la démission du général Tcherbatcheff, un Conseil de couronne est convoqué. Il est décidé que la Roumanie ne peut agir sans couverture russe. Ce n'est que le lendemain que le Conseil des Ministres apprenant que le général Tcherbatcheff avait retiré sa démission, sur les instances des représentants des puissances alliés, et la demande du général Prezan, se résoud à agir énergiquement, après toutefois avoir déclaré que c'était sa dernière tentative de rétablir la situation. Ces hésitations du Gouvernement roumain sont compréhensibles. Depuis l'armistice, devant les évènements de Russie et le progrès faits par la propagande bolchévique dans les Armées russes du front roumain, il s'est formé en Roumanie un courant d'opinion nettement pessimiste. Beaucoup craignent que les troupes russes, abandonnant les lignes, ne se livrent dans l'intérieur du pays à toutes les atrocités. Certains voient dans un paix immédiate le seul moyen de sauver la situation, prétextant que la Roumanie privée de l'aide de la Russie ne peut seule continuer la lutte. Des journaux ont dans quelques articles prétendu que le pays avait fait entièrement son devoir et que tout nouveau sacrifice serait vain. Le Gouvernement même n'a pas échappé entièrement à ce courant de pessimisme. Certains ministres, entre autres M. Bratiano et M. Take Ionescu, craignent par suite du refus de la Roumanie à participer aux négociations de paix, du concours prêté à l'Ukraine et de l'aide donné à Tcherbatcheff, de s'attirer l'hostilité ouverte du Gouvernement de Lénine. Par contre l'armée roumaine garde toujours un moral solide. Sur le front la tenue des troupes continue à être parfaite. L'ennemi n'a pas donné suite à ses premières tentatives de fraternisation qui n'avaient obtenu aucun succès. Le Grand Quartier Général reste partisan d'une action énergique, qui seule à mes yeux peut sauver la situation et permettre la continuation de la guerre. Le Général Prezan a été pour les Alliés un auxiliaire précieux et son intervention auprès de M. Bratiano a compté pour beaucoup dans la décision prise par le Conseil des Ministres.

Conclusion Malgré les résultats déjà obtenus il reste encore beaucoup à faire pour rétablir complètement la situation. Les Comités Bolchéviques des armées, ainsi que les groupes de meneurs rassemblés dans les villes principales ont été arrêtés et quelques régiments désarmés, mais ce n'est là qu'un commencement. L'action déjà entreprise doit être étendue à l'intérieur des armées jusqu'aux compagnies de première ligne. Il va falloir dissoudre les Comités des divisions, brigades, régiments. De plus, la tâche de barrer le chemins de Russie aux troupes qui quittent le front ne sera pas des plus faciles, si l'on a affaire, au lieu de quelques régiments isolés, à tout un corps d'armée, et mête toute une armée. Al'heure actuelle, le commandement roumain est en pourparlers avec le comité de la 4eme armée. Il essaye de maintenir les troupes sur la position en leur promettant l'envoi régulier de vivres nécessaires. Le Gouvernement roumain, soutenu et dirigé par le représentants des Puissances Alliés, est décidé de tenter l'aventure jusqu'au bout. Mais le général Tcherbatcheff manque complètement d'énergie et de décision. Sont Etat-Major n'existe plus. Les ordres qu'il signe ne sont pas transmis ou ne le sont qu'avec une lenteur désespérante. Le Ministre de France m'a fait part d'une démarche de tous ses collègues me demandant de placer auprès du général Tcherbatcheff comme chef d'Etat Major officieux un officier français. C'est aussi à mon avis la seule solution possible. C'est fait. J'espère pouvoir aboutir et obtenir du Grand Quartier Russe la mise en application des mesures énergiques qui s'imposent.

(…)

VII. Bessarabie

La Bessarabie s'est déclarée République autonome. Ses dirigeants n'ont ni l'anvergure ni les moyens de ceux de l'Ukraine. Deux partis politiques influents: le parti paysan à programme socialiste révolutionnaire et à idées fédéralistes russes; le parti national moldave qui deman-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de l'autonomie complète avec l'arrière pensée d'une réunion à la Roumanie. C'est le parti modéré. Tous désirent l'ordre. Le pays est entièrement dominé par la crainte des bolchéviques. L'élément militaire représenté par deux régiments moldaves et russes règne en maître à Kichinev. Avant de rien entreprendre de fécond, il y a une opération d'assainissement à effectuer avec des troupes étrangère, serbes ou tchèques. Les directeurs de la Bessarabie ne paruissent pas vouloir accepter le concours des Roumains. Le parti juif est nombreux et puissant, il est dans la main des Allemands. Le nouveau Consul Français que j'ai envoyé à Kichinev a été bien reçu. Il a bon espoir. J'envisage surtout la Bessarabie comme l'arrière pays de la Roumanie, destiné à ravitailler le front russo-roumain et au besoin à recevoir sur son territoire l'armée roumaine obligée d'abandonner le front. Il existe en Bessarabie des ressources suffisantes mais elles sont difficiles à trouver et à acheter et surtout à rassembler. La Bessarabie, comme arrière front des armées du front russo-roumain est encore complètement occupée par l'autorité militaire russe. Il faut compter avec cette organisation routinière qui enserre toute la région jusqu'à Odessa. Je suis absolument décidé à me passer des fonctionnaires russes et à opérer par action directe de la commission interalliée d'achats et des intendants français; par une exploitation quasi-commerciale qui seule peut résoudre cette question angoissante du ravitaillement du front. J'ai insisté à différentes reprises sur l'impérieuse nécéssité pour l'armée roumaine d'avoir des dépôts de vivres constitués à l'avance de l'autre côté du Pruth. Les crédits nécéssaires ne m'ont été accordés que tardivement et encore aujourd'hui je suis loin d'être fixé sur les disponibilités qui sont mises à ma disposition. Il n'est impossible de garantir qu'en cas de repli en Bessarabie, l'armée roumaine trouvera de quoi vivre pour prolonger la résistance.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 317, c. 885-896]

48. 21 decembrie 1917/3 ianuarie 1918, Însemnări ale generalului Alexandru Averescu despre consfătuirea politico-militară care a dezbătut perspectivele unei rezistențe împotriva Puterilor Centrale şi situația din Ucraina

Am venit la Iaşi, unde am fost chemat din nou, ieri, când am comunicat că starea sănătății îmi permite să călătoresc. Am ajuns la 11 ½ şi am mers direct la Palat. Un automobil mă aştepta la gară, când am sosit.

Consfătuire politico-militară: Regele, Brătianu, generalii Prezan, Iancovescu, Grigorescu, Văitoianu şi eu.

Brătianu face o expunere a situației politice, din care rezultă, pe de o parte, că ştirile privitoare la constituirea Ucrainei şi mai cu seamă a unei armate nu sunt edificatoare, iar pe de alta că atitudinea ruşilor, în urma amestecului nostru armat în luptele lor, a devenit ostilă nouă.

Cere apoi avizul nostru asupra temeiului ce se poate pune milităreşte pe Ucraina. Cu toții am fost de părere că niciunul.

A cerut apoi avizul asupra timpului cât ar mai putea să se ție o ficțiune de front în Moldova, pentru ca armata noastră să nu fie nevoită a se retrage.

Părerile au diferit. Generalul Grigorescu crede că în orice caz poate să se menție frontul şi 2 luni.

Am opinat că în caz că nu se încheie pace în acest interval se poate conta pe o lună mulțumită dificultății însăşi a retragerii.

În fine, s-a pus şi chestiunea retragerii în Basarabia; gl. Iancovescu şi cu mine am fost pentru imposibilitatea şi pericolul acestei operațiuni. Ceilalți nu au avut opiniuni bine lămurite. Gl. Prezan a fost însă hotărât pentru.

În timpul discuțiunilor am putut constata că amestecul în luptele cu bolşevicii a fost încuviințat de guvern, după cererea reprezentanților puterilor aliate. Dispoziționea de a dezarma

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

unităţile constituite, întrebuinţând chiar focul, este datorită generalului Prezan. Brătianu a fost surprins şi nemulţumit. Prezan a căutat să atenueze faptul spunând că măsura era numai pentru oameni în cete mici şi că unităţile se dezarmau până la îmbarcare.

I-am răspuns că în ordin s-a spus:

1. A se dezarma orice trupă care nu are ordinul generalului Scerbacev.
2. A se retrimite la front, dezarmată.
3. A se depozita armele.

A contestat existenţa unui asemenea ordin, dar Grigorescu a sprijinit afirmaţiunea mea.

Am dejunat la Palat; Regele şi Regina de o amabilitate excepţională cu mine. S-a vorbit mult de Sturdza. Să fi fost aceasta în intenţiunea de a-mi şti părerea? Mai era nevoie? Am avut impresia că se tem de părăsire.

S-a vorbit mult de cele ce se petrec în Rusia. Prinţul Carol se miră că o revoluţie aşa de mare s-a putut face cu atât de puţine victime. Suntem de abia la începutul ei şi nu se pot trage deja concluziunile finale.

După-masă, lunga convorbire cu Regele, despre înaintări şi despre situaţia politică. La înaintări mi-a spus că toată lumea se plânge şi că ar voi să facă ceva pentru a împuţina nemulţumirile.

De situaţia politică am vorbit mai mult. În rezumat, avem datoria să considerăm situaţia din punctul de vedere românesc. Este posibil să aibă nevoie de serviciul meu în afară de armată.

După-amiază am avut vizita lui Tilică Ioanid. Voieşte a merge la Paris, pentru a face propagandă. I-am spus că este o dezertare. Convingerea lui este că trebuie să rămânem cu Aliaţii până la sfârşit, oricare ar fi sacrificiile. El personal însă pleacă la Paris!...

Îmi dă ştirea că via mea este în bună stare, dar că atât casa de acolo, cât şi cea din Craiova au fost devastate.

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 227-229]

49. 1917, Iaşi, Însemnările contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franţei în România, privind descompunerea armatei ruse şi semnarea armistiţiului cu Puterile Centrale

Descompunerea armatei ruse şi armistiţiul. Imediat ce au preluat puterea, la 17 noiembrie, Lenin şi Troţki[1], printr-o radiogramă adresată lumii, au propus un armistiţiu şi au început tratative de pace.

La Iaşi, comandantul frontului ruso-român, Şcerbacev, a refuzat să recunoască autoritatea lui Krîlenko şi nu se considera obligat să recunoască armistiţiul acestuia. Dar, capitularea avusese parte de o publicitate mondială şi nu o putea ascunde trupelor sale care, potrivit noului statut al armatelor ruse, îşi destituiau ofiţerii, îi degradau, îi arestau, când nu-i măcelăreau, şi-i înlocuiau cu şefi aleşi din mijlocul lor.

Cu o lealitate vrednică de laudă, Şcerbacev îşi prezentă intenţiile guvernului român şi reprezentanţilor aliaţi: „Eu pot renunţa la comandamentul meu, ceea ce nu ar fi un mare sacri-

[1] Lev Davidovici (Bronstein) Troţki (1879-1940), lider al sovietului din Sankt Petersburg în anul 1905. Arestat, el a reuşit să evadeze şi a locuit în Austria, în Franţa şi SUA. În mai 1917 a revenit în Rusia şi după o lungă ezitare între bolşevici şi menşevici, i s-a alăturat lui Lenin în august 1917. A predicat sovietul de la Petrograd în toamna anului 1917 şi a devenit primul comisar pentru afaceri externe. În martie 1918 a devenit comisarul poporului pentru război şi a prezidat Comitetul militar revoluţionar. Este considerat fondatorul Armatei Roşii. A elaborat teza revoluţiei bolşevice mondiale. I s-a opus permanent lui Stalin, motiv pentru care a fost înlăturat din funcţiile oficiale, din momentul în care acesta a preluat conducerea în Uniunea Sovietică. A fost expulzat din ţară în 1929 şi a trăit în exil, ultimul domiciliu fiind în Mexic. A fondat o nouă organizaţie revoluţionară – Internaţionala a IV-a. A fost asasinat de un agent al serviciilor secrete sovietice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ficiu, dat fiind ce s-a ales de el. Dacă aş demisiona, voi fi probabil asasinat, şi nici asta n-ar fi un mare sacrificiu pentru mine. Dar atunci, succesorul meu, numit de soldaţi, va semna o capitulare fără condiţii, şi o va semna pentru întregul front, inclusiv pentru armata română. Mai am încă, cel puţin aşa sper, destul prestigiu pe lângă Mackensen, pe care-l cunosc personal, pentru a discuta cu el şi a salva ce mai poate fi salvat. Am doar o putere negativă, aceea de a limita răul, ceea ce totuşi nu este de neglijat într-o situaţie atât de catastrofală. De exemplu, cum bine ştiţi, nu pot obţine de la soldaţii mei să mă apere dacă sunt ameninţat cu moartea de camarazii lor. Cu atât mai puţin îi pot obliga să lupte. Dar, negociind eu însumi armistiţiul, pot obţine să nu părăsească frontul cu toţii şi astfel pot câştiga timp. În schimb, dacă mă eschivez, cea mai mică presiune a inamicului va provoca o debandadă generală, încercuirea armatei române şi invazia Moldovei".

La 3 decembrie, Şcerbacev îi comunica lui Mackensen intenţia de a intra în tratative cu el. Ce va face România? Vrând, nevrând, armistiţiul o angaja şi pe ea. Încă de la 29 noiembrie, Brătianu, pe care-l prevenisem că Clemenceau nu va admite niciodată cazul de forţă majoră pentru a justifica încheierea armistiţiului românesc, îi adresase un memoriu expunându-i criza foarte complexă în care se zbătea ţara şi implorându-l să nu se îndoiască niciodată de sentimentele sale şi ale României. Potrivit reprezentantului său la Paris, domnul Antonescu, „Tigrul"[1], care nu se înduioşa uşor, mărturisise că „soarta României îi stoarce lacrimi".

La rândul nostru, pentru a permite guvernelor noastre să se consulte din timp asupra atitudinii ce o vor lua, miniştrii Angliei, Italiei, Statelor Unite şi eu însumi nu conteneam, prin telegrame mereu „identice", să cerem de urgenţă instrucţiuni în eventualitatea unei fatalităţi prea lesne de prevăzut.

În acelaşi timp, nu uitam să semnalăm că, potrivit părerii unanime a misiunilor noastre, agravarea rapidă a haosului din Rusia făcea ca evacuarea armatei române acolo să devină imposibilă. Cunoscând sentimentele regelui şi ale lui Brătianu, nu pregetam să garantăm pentru ele. Insistam asupra marelui interes de a arăta că avem încredere în România, pentru a dejuca o campanie de propagandă din ce în ce mai intensă împotriva aliaţilor, cu atât mai periculoasă cu cât era mai lesne de făcut şi mai justificată.

Nu era singurul caz în care ceream instrucţiuni fără să le primim şi când evenimentele la capătul frontului interaliat o luau înaintea deciziilor din capitalele noastre. Numai iluziile alergau repede şi erau de durată, ceea ce va costa nenumărate vieţi tinere. Noi nu am putut împrăştia acea iluzie foarte persistentă, inspirată, chiar după primele fapte care au dezminţit-o, de asigurările satisfăcătoare şi, după părerea mea, sincere, ale lui Miliukov. Degeaba repetam că în Rusia, mai mult ca oriunde, liberalismul nu poate fi decât o boală a copilăriei revoluţiei. Un regim liberal, care în Rusia se sprijinea doar pe vid, nu putea, din primul avânt, decât să cadă şi să se sfărâme.

Pe cadavrul acestui copil născut-mort înflori o nouă iluzie, tot atât de absurdă şi de persistentă, iluzia că separatismul zămislit prin descompunerea Rusiei ne va aduce noi aliaţi. Această iluzie, cultivată în Occident de câţiva aventurieri plătiţi de Germania şi întreţinută din fondurile propagandei acesteia, creştea îndeosebi în ce privea Ucraina şi regiunile alăturate, la care râvnea imperialismul german, încurajat de acest separatism. Din această combinare a separatismului cu imperialismul, pe baza principiului naţionalităţilor, se aştepta un „dinamism" războinic şi „tânăr" prin aceste patruzeci de milioane de „ucraineni", ce împărtăşeau împreună cu toţi ruşii defetismul mai mult ca bolşevismul. Se spunea că focul sacru, stins la Petrograd, se va aprinde la Kiev.

Ucraina, ca întreaga Rusie meridională, aflându-se în câmpul nostru de observaţie, repetam, zadarnic însă, că potrivit rapoartelor concordante ale tuturor agenţilor noştri şi declaraţii-

[1] Este vorba de prim-ministrul Franţei, Georges Clémenceau, acesta fiind poreclit „Tigrul".

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lor noului său guvern „independent” (de fapt creat de Germania), „Rada” de la Kiev voia pace imediat şi cu orice preţ. Guvernele noastre, cele mai luminate ale universului, erau mai dispuse să-i creadă pe agenţii germani camuflaţi în ucraineni şi plătiţi să-i înşele decât pe propriii lor reprezentanţi diplomatici de la faţa locului, plătiţi să le spună adevărul.

Guvernele noastre nu ne credeau, sau se prefăceau că nu ne cred, nici atunci când, cerându-le instrucţiuni, îi anunţam că încheierea unui armistiţiu pentru armata română era la fel de inevitabilă şi iminentă ca pentru armatele ruse de pe acelaşi front.

În mod spontan, fără ca noi să exercităm vreo presiune, guvernul şi comandamentul român se străduiau, în aceste tratative, să-şi apere interesele şi să despartă cauza lor de cea a Rusiei. Cele două armistiţii nu trebuiau să aibă vreo legătură decât în ceea ce priveşte condiţiile de durată. La 4 decembrie, un consiliu de miniştri, prezidat de rege, hotărî în unanimitate că armistiţiul impus de un caz de forţă majoră, adică de trădarea Rusiei, trebuie să formuleze precizări pentru viitor, păstrând un caracter exclusiv militar. Pentru a nu se implica personal, regele a trecut generalului Prezan comanda armatei române. Delegaţia română va fi independentă de delegaţia rusă, care totuşi se va consulta cu ea pentru a limita pe cât posibil consecinţele capitulării lui Krîlenko în celelalte sectoare ale frontului. Şcerbacev mai păstra încă destulă autoritate pentru a-şi obliga delegaţii să declare că nu se consideră legaţi de semnătura lui Krîlenko şi că tratează în numele unui front independent.

Armistiţiul a fost semnat la 9 decembrie. Proclamarea lui a fost primită cu o bucurie fără margini în lagărul austro-german şi a provocat scene de fraternitate cu chefuri şi dansuri germano-ruse. Numai Şcerbacev rămânea demn, dar într-o situaţie paradoxală: el nu-l recunoştea nici pe Krîlenko, nici guvernul sovietic, care la rândul lor nu-l recunoşteau. După ce se folosise de el pentru a semna armistiţiul, nici armata nu-i recunoştea autoritatea şi îi reproşa colaborarea cu guvernul român şi cu reprezentanţii Antantei. Soldaţii lui nu mai ascultau de nimeni, nici măcar de şefii bolşevici pe care tot ei îi numiseră. Toţi ofiţerii ruşi care nu se alăturaseră noului regim căutaseră de mult adăpost în armata română. Frontul, atât de fragil chiar de la începutul revoluţiei, cu grupuri şi mici unităţi din ce în ce mai numeroase care dezertau, se prăbuşi deodată pe sectoare întregi.

Toate drumurile Moldovei erau înţesate de dezertori, de jefuitori care luau trenurile cu asalt şi-i obligau pe mecanici, ameninţându-i cu moartea, să le îndrepte spre Rusia. Unităţi înarmate încercau să năvălească la Iaşi pentru a proclama republica şi a-i măcelări pe suverani, pe Şcerbacev şi pe reprezentanţii aliaţi. Brătianu simţea o silă adâncă la ideea de a folosi armata română împotriva ruşilor, cu riscul ca, deschizând un conflict oficial şi general cu guvernul lor, să provoace distrugerea a ceea ce rămânea din România, sau cel puţin să ducă la o ruptură ireparabilă între ea şi Rusia. Dar iată că riscul acţiunii cântărea prea puţin pe lângă certitudinea că acel al inacţiunii va avea acelaşi rezultat, şi imediat.

În timp ce optsprezece divizii româneşti mai disciplinate ca oricând îşi extindeau flancurile şi îşi reduceau adâncimea pentru a ocupa tot frontul din Bucovina până la mare, toate rezervele erau mobilizate împotriva hoardelor ruseşti care încercau din nou să atace Iaşiul. Trecuse vremea când un pichet de soldaţi francezi, comandaţi de un subofiţer, era de ajuns ca să-i respingă. Sub acţiunea propagandei germane, prestigiul Franţei se prăbuşea ca un simplu front rusesc. De-acum încolo, numai datorită unei gărzi româneşti putu Şcerbacev să scape de ucigaşi. Poliţia română îi arestă pe toţi membrii comitetelor celor mai înflăcărate. Ruşii fie dezertau abandonându-şi artileria şi vânzând tot ceea ce se poate vinde – cai, maşini, echipamente, alimente –, fie, în mase compacte de zece sau cincisprezece mii de oameni cu tunuri, încercau să-şi deschidă drum spre Iaşi, pentru a instala acolo bolşevismul. Ei se loveau mereu de trupele române care nu se lăsau rugate şi intrau în luptă 1 contra 10, 20 sau 30. Un corp de armată rus, după ce a pierdut mai mulţi oameni răpuşi de gloanţele românilor decât a ucis români cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

obuzele sale, s-a predat unui batalion român, care l-a dezarmat şi l-a expediat în Rusia. Alte unităţi ale acestei armate formidabile de un milion de oameni s-au predat austro-germanilor fără să lupte, pentru a scăpa de unităţile de rezervă româneşti, înşirate pe drumul spre Rusia.

Ca să menţină pe cât posibil ficţiunea tutelară a unei simple colaborări cu Şcerbacev având scopul de a asigura ordinea în armata sa, Brătianu a recrutat cu bani grei o slabă figuraţie de soldaţi ruşi, mereu aceiaşi, aşezaţi la vedere în primul rând al românilor.

La sfârşitul lui decembrie, mai precis în ziua de 28, la Iaşi, aflat la adăpost de o lovitură bolşevică, a avut loc, ca şi cum totul ar fi fost normal, deschiderea Parlamentului. În discursul tronului, regele nu a făcut nicio aluzie la armistiţiu şi a prevăzut continuarea războiului, vorbind de dureroasele sacrificii care vor mai trebui făcute.

[Contele de Saint-Aulaire, *op.cit*., p. 188-192]

50. Decembrie 1917, Însemnări ale lui Gheorghe I. Brătianu referitoare la starea de spirit ca urmare a încheierii armistiţiului

Decembrie 1917

De câteva săptămâni, tunurile au amuţit. În urma ruşilor, şi noi am încheiat armistiţiul: perioadă de reculegere şi de aşteptare a unor ursite necunoscute. Linişte era şi în timpul din urmă, în acest sector al frontului, lucrările noastre nu prea erau tulburate de tragerea vrăjmaşului; şi totuşi, tăcerea totală a acestei păci provizorii tulbură ca ceva necunoscut şi tainic. Poţi trece acum în amiaza mare, cu căruţe încete şi scârţâitoare, pe drumul care ne leagă de bateriile acoperite de pe Măgura; poţi să te plimbi în voie, alături de şanţ, până în liniile cele mai înaintate. De-altfel, ca niciodată, s-au înteţit de câteva zile vizite şi inspecţii; altele şi mai însemnate, ni se vestesc. Curioasă răsturnare de situaţii: în vreme de armistiţiu, cei cari au stat la urmă vin pe front; poate şi cei de pe front vor putea merge pe acasă.

Ofiţerul de vânători, vecinul meu de bordei, mă invită să-l însoţesc la noapte în prima linie: se face schimbul de gazete cu inamicul. După ce s-a lăsat întunerecul, îmbrăcăm mantale şi capele soldăţeşti, şi ne strecurăm până în tranşeea de pe Cireşoaia. Un semnal, căruia altul îi răspunde, la câţiva paşi. În lumina nesigură a lunei care răzbate prin codrul uscat de iarnă, ne ridicăm din şanţ prin reţelele dese de sârmă ghimpată, încerc o senzaţie ciudată; iată-ne într-adevăr străbătând paşnic, liniştiţi şi siguri, aceşti câţiva paşi, cari au costat la sfârşitul verii viaţa atâtor oameni. La dreapta şi la stânga, sârmele ucigătoare se pierd în taina pădurii; ici-colo vreo rază rătăcită de lună luceşte printre crengi pe nodurile lor. La dreapta şi la stânga, ele aleargă astfel peste văi şi peste munţi, de-a lungul râurilor, la margine de mlaştini, în desişul codrilor şi prin brazda câmpiei, de la Baltică la Dunăre şi la Marea Neagră. Hotarul care desparte omenirea, în Răsărit ca şi în Apus, graniţa năvălirii care ne despică ţara în două, lăsând de-o parte şi de alta, copii şi părinţi, fraţi şi surori, bărbaţi şi soţii, fără veşti de ai lor, par'că n-ar mai trăi pe acelaşi pământ. Zidul cel puternic al împăraţilor Chinei, cu turnurile sale înalte, cu porţile sale grele, despărţit-a vreodată mai cumplit şi mai temeinic noroade şi stăpâniri decât această reţea şubredă şi şerpuitoare de sârmă spinoasă?

O umbră a răsărit, ca şi noi, la câţiva paşi, din şanţul apropiat. Cu gulerul ridicat până la şapca apăsată pe ochi, ofiţerul austriac se apropie. Strângem mâna care ni se întinde: e un român, un ardelean. Schimbăm, după ritul prescris, gazetele: îi dăm *România* şi *Neamul Românesc* şi primim... *Lumina* şi *Gazette des Ardennes*. Cel puţin aici, ziarele tipărite sub ocupaţie vor rămâne în arhiva statului-major şi otrava propagandei lor nu va pătrunde mai departe. Schimbăm câteva impresii; adversarul nostru de acelaşi sânge a luptat până mai dăunăzi pe frontul italian.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

A fost greu pe Carso, obuzele sfărâmau stânci şi răscoleau pietre, înzecind astfel raza lor ucigătoare. Ofițerul nostru informator îi dă câteva scrisori pentru cei din țară, cu veşti de la rude şi părinți; promite că le va expedia la destinație. Un schimb de țigări, şi ne-am despărțit, alungați de frigul nopții care ne pătrunde până în oase. Am aruncat repede gazetele lor, dar ce va fi în sufletul ostaşului de dincolo, şi cum va fi citind el cuvântul nostru, chemarea din restrişte a României libere?

De ziua sfântului Nicolae, ziua maiorului nostru, mare petrecere în adăpostul său. Deşi e armistițiu, deşi n-a mai călcat pe acasă din prima zi a mobilizării, maiorul Dăscălescu a rămas pe front. Cât timp un singur soldat de sub comanda lui nu va fi putut pleca în permisie la ai săi, el nu înțelege să-şi părăsească unitatea. Ca şi căpitanul unui vas, pe timp de furtună. De fapt, familia lui suntem noi. Războiul, această grozavă încercare, spulberă toate fățărniciile şi arată firea adevărată a fiecăruia. După atâtea decepții, nu e o mare bucurie să descoperi că el nu vădeşte numai slăbiciuni şi ticăloşii, dar şi virtuți? Rareori un simț mai înalt al datoriei şi al dreptății s-a împerecheat cu o mai desăvârşită simplicitate, cu o mai prietenească modestie. Astfel de caractere îți mai redau încredere în armată şi în omenire. Nu-i de mirare că în jurul lui se va strânge astăzi tot sectorul.

Călărim pe şoseaua Doftanei, în frigul dimineții. Ici, colo, câte un rus, fără arme, cu însemnele rupte de pe şăpci şi mantale. Ne privesc duşmănoşi, dar şi temători. La un cot al şoselii, câțiva soldați austriaci s-au înțepenit în salutul reglementar. Mirat, unul din noi interpelează pe primul rus care îi iese în cale: „aşa vă păziți prizonierii?“ – „*Niet prizonier*, ni se răspunde cu indignare, *na provizii, na Doftanu!*” Aşadar, D-lor au venit în voie, după cumpărături! Stăm bine, în ce priveşte siguranța frontului.

Iată, în drum, un grup mai numeros de soldați ruşi destrăbălați, puhoi fără regulă, cu mantale desfăcute şi căciuli turtite pe ceafă. Fără voie, gândul se întoarce la intrarea lor în țară, iarna trecută, la şirurile lor masive cari zguduiau străzile Iaşilor în marşul lor cadențat, la cântecul de înaintare al coloanelor nesfârşite cari curgeau pe toate văile Moldovei: *Russkii-horoşîi soldat!*[1], la privirile disprețuitoare cu cari ofițerii mândri ai țarului măsurau pe ostaşii noştri bătuți de toate vânturile şi asprimile retragerii. Astăzi, au aruncat totul la răspântii: puşti, tunuri, mitraliere, măşti, grămezi de obuze şi de cartuşe netrase. Nu numai armamentul şi îmbrăcămintea, nu numai hrana îndestulătoare fac tăria unei oştiri: odată ce sufletul lipseşte, cea mai puternică armată cu cel mai covârşitor material se risipeşte ca o turmă lipsită de păstori. Iată, din desfăşurarea însăşi a revoluției, întâia concluzie potrivnică filozofiei marxiste a materialismului!

Acasă, de sărbătorile Crăciunului. Am fost poftit la un ceai, cu lume multă, doamne, domnişoare, ofițeri cu pieptul plin de decorații, din serviciile numeroase ale Marelui Cartier. Odăile calde, lumină, zgomot, veselie: iată într-adevăr că lumea trăieşte mai departe, că nu se lasă oprită de urgiile războiului. O domnişoară binevoitoare, zărindu-mă stingher într-un colț, mă întreabă din viața frontului. Altele s-au apropiat, curioase; subiectul e acum din cale afară de banal, ce să le mai spun? Nu ştiu ce duh rău mă îndeamnă şi iată că le povestesc ultima născocire a istețului meu camarad, prietenul Iancu de la Bateria III. Omul practic şi-a instalat un fir special, de la patul lui până la adăpostul secției sale; când, aproape în fiecare noapte, comandamentul îl deştepta cu un ordin de tragere, un baraj la o cotă de mult cunoscută, el transmitea echipei de noapte porunca, fără a-şi mai părăsi culcuşul, împăcând astfel confortul cu îndeplinirea obligațiunilor sale şi nevoile zilnice ale sectorului.

Vai, cine m-a pus să desprind prea de-a dreptul, din realitatea crudă, asemenea impresii pentru ascultătoarele mele! Cea mai mare dintre domnişoare m-a fulgerat cu o privire încărcată şi de dispreț şi de mustrare. – „Auzi, să comande tragerea din pat! Pe când soldații stau lângă tunuri! Dacă eu aş fi fost acolo, niciodată n-aş fi îngăduit aşa ruşine!“

[1] Rusul este un bun soldat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

O privesc, consternat, măsor, cu luare-aminte şi părere de rău, tocurile înalte, mătasa lucitoare a rochiei, mijlocul subțire, surprins de parfumul îndărătnic care mă învăluie. Duduie dragă, dacă ai fi fost într-adevăr acolo... Dar D-ta te-ai supărat şi la urma urmei nu poți pricepe. Nu poți înțelege că nu e vorba de o acțiune de apărare sau de atac, ci de rutina obişnuită a vieții de tranşee, de lovituri cari se trăgeau zilnic, regulat, aproape la acelaşi ceas. Că era vorba de rezistență şi de durată, de aşteptare, în care eroismul zgomotos nu-şi mai avea locul. Dar nu, eu sunt un prost şi un necioplit: de pe peretele din față, mă priveşte un tablou care înfățişează într-un avânt eroic şarja strălucită a cavaleriei lui Lassalle, cu săbii ridicate, dolmane fluturate în vânt, cai înfăşurați de spume. Aceasta e imaginea războiului pentru lumea de aci, nu truda fără slavă a tranşeelor din pădure. Am intrat în salonul elegant cu cizmele pline de noroiul din şanțurile Cireşoaiei. N-am respectat convențiunea, nu mi-am înțeles rostul.

Degeaba mă minunam dăunăzi de despărțirea pe care o hotărniceşte o rețea de sârmă de-asupra unui şanț: iată alta, de se poate, şi mai adâncă. Fără tranşee, fără sârmă ghimpată, războiul ne-a despărțit de cei rămaşi la vatră, a săpat între noi o prăpastie pe care mă întreb dacă anii vor putea s-o umple. Mi-au cerut poveste şi le-am dat faptă. Se poate nepotrivire mai izbitoare?

[Gheorghe I. Brătianu, *op.cit.*, p. 145-152]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul 5
BASARABIA, DE LA GUBERNIE RUSEASCĂ LA REPUBLICĂ

Introducere

Vestea înlăturării ţarului şi a revoluţiei din Petrograd a ajuns cu întârziere în Basarabia, provincie de la periferia imensului imperiu. De aceea, acţiunile de sprijinire a noului regim au înregistrat o anumită întârziere faţă de celelalte regiuni, astfel că prima manifestare în această privinţă, improvizată de altfel, a avut loc la Chişinău abia la 10/23 martie 1917[1]. Întârzierea a fost apoi recuperată, astfel că în următoarele săptămâni, la Chişinău şi în alte localităţi s-a constatat o vie activitate la care au participat categorii diferite de cetăţeni – militari, cadre didactice, funcţionari etc.

La început, programul de revendicări era difuz, el conţinând revendicări de ordin socio-profesional şi mai puţin de ordin politic. Pe măsură ce situaţia din Rusia evolua, iar organizarea instituţională din Basarabia devenea mai consistentă, solicitările au căpătat un caracter mai închegat. A existat un paralelism între revoluţia şi mişcarea naţională din Basarabia şi revoluţia din Rusia. Fiecărei faze din revoluţia rusă i-a corespuns una relativ similară în Basarabia. Caracteristica primelor săptămâni după înlăturarea ţarului a fost cea a „romantismului revoluţionar şi naţional" în care a persistat încrederea în revoluţie şi în guvernul provizoriu de la Petrograd.

A urmat, apoi, faza „realismului naţional" în care a prevalat organizarea activităţii, care a avut drept obiectiv principal obţinerea autonomiei. A urmat, la începutul anului 1918, etapa luptei pentru independenţă, pentru ca ulterior să se treacă la faza finală care s-a concretizat în Unirea din 27 martie/9 aprilie 1918.

Un rol important în procesul de redeşteptare naţională l-a avut Partidul Naţional Român, formaţiune politică înfiinţată la începutul lunii aprilie 1917 şi care avea în programul său revendicări naţionale şi social-economice largi, ce urmăreau, în prima fază, sporirea autonomiei Basarabiei. (*Documentele nr. 3, 4, 5, 6*)

Foarte activi pe tot parcursul anului 1917 au fost şi militarii moldoveni din armata rusă, Odessa, important port la Marea Neagră, devenind unul dintre cele mai importante centre ale mişcării de emancipare. Aici a avut loc, la 18 aprilie, un mare miting la care alături de studenţi şi profesori au luat parte 10.000 de militari. Cu acest prilej, între alte revendicări, s-a cerut autonomia Basarabiei, încorporarea în armată să respecte principiul teritorial, iar unităţile constituite astfel să fie dislocate doar în provincia dintre Prut şi Nistru[2]. (*Documentele nr. 7-8*)

---

[1] Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut şi Nistru 1812-1918*, Viaţa Românească, Iaşi, 1928, p. 184.

[2] Gherman Pântea, *Rolul organizaţiilor militare moldoveneşti în actul unirii Basarabiei*, Chişinău, 1932, p. 68; Vitalie N. Ciobanu, *Militarii basarabeni 1917-1918. Studiu şi documente*, Chişinău, 2000, p. 41-46.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pe parcursul lunilor următoare s-au desfăşurat congrese ale corpului didactic, preoților şi laicilor, reprezentanților țărănimii etc. în care s-a cerut cu insistență sporirea autonomiei Basarabiei – utilizarea limbii naționale în administrație, şcoală, justiție, armată, dezvoltarea învățământului de toate gradele, autonomia bisericească, libertatea presei, a cuvântului, dreptul la întruniri, realizarea reformei agrare, egalitatea pentru minorități etc. Aşadar, autonomia era una extinsă şi viza toate domeniile vieții economice, administrative, politice, culturale, militare, judiciare etc. Până la sfârşitul anului 1917, toate formațiunile politice apărute au precizat că Basarabia rămâne în cadrul Republicii Federative Democratice Ruse, ca parte a acesteia.

Desigur, au existat perspective diferite, chiar contradictorii, asupra diverselor aspecte ale evoluției provinciei în anul revoluționar 1917 care erau generate atât de convulsiile prin care trecea statul rus, cât şi de condițiile locale. Pornind de aici, viața provinciei a fost destul de agitată.

Un moment foarte important al etapei de organizare instituțională a Basarabiei l-a constituit Congresul Militarilor Moldoveni din 21-27 octombrie 1917. Cei peste 600 de delegați reprezentau peste 250.000 de militari moldoveni (ofițeri, subofițeri, marinari, soldați) din armata rusă, ce se găseau pe frontul românesc sau în alte sectoare ale teatrului de operații oriental, în garnizoane din Basarabia, Ucraina, Rusia. A fost dezbătută o problematică largă, iar hotărârile adoptate au avut o mare influență asupra destinului provincie[1] (*Documentul nr. 16*)

S-a proclamat autonomia teritorială şi politică a Basarabiei, naționalizarea oştirilor moldoveneşti, sporirea cohortelor moldoveneşti, oprirea colonizării provinciei cu străini, naționalizarea şcolilor şi instituțiilor din Basarabia, reforma agrară etc. S-a decis constituirea unei adunări reprezentative („adunări întemeietoare”), iar până la materializarea ideii s-a creat Sfatul Țării ca organ diriguitor. Acesta era compus din 120 de deputați, dintre care 84 moldoveni şi 36 pentru celelalte neamuri. În plus, se preconiza acordarea a zece loturi, pentru moldovenii de peste Nistru, dacă populația de acolo dorea acest lucru.

La 21 noiembrie 1917, Sfatul Țării, „cel dintâi parlament” al Basarabiei, şi-a deschis lucrările[2], preşedinte fiind ales Ion Inculeț. În cuvântarea rostită, Inculeț a subliniat necesitatea organizării provinciei „într-o republică democratică, formând o parte indivizibilă din marea Republică Federativă Democratică Rusă”[3]. Până la convocarea Adunării Constituante, Sfatul Țării devenea autoritatea superioară a provinciei. Acesta avea de materializat o agendă foarte complicată în condițiile anarhiei generate de retragerea trupelor ruse de pe frontul românesc şi ale problemelor cauzate de război.

Sfatul Țării a continuat lucrările şi a încercat să găsească soluții la problemele ce-i stăteau în față. Dintre hotărârile adoptate se cuvine menționat „Proiectul organizării ocârmuirei Basarabiei” (28 noiembrie/11 decembrie)[4] (*Documentul nr. 17*)

La 2/15 decembrie 1917, Sfatul Țării a proclamat Basarabia „Republică Democratică Moldovenească, care va intra în alcătuirea republicei federative democratice ruseşti, ca părtaş cu aceleaşi drepturi”. (*Documentul nr. 19*). Evenimentul a fost anunțat guvernului de la Petrograd, Radei de la Odessa, Republicii Ural şi Republicii Musulmane (*Documentul nr. 21*). S-a constituit apoi şi Consiliul directorilor generali, acesta având atribuții executive.

---

[1] Vitalie N. Ciobanu, *op.cit*. p. 68-69; *Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România 1917-1918. Documente*, antologie de Ion Calafeteanu şi Viorica-Pompilia Moisuc, prefață Viorica Pompilia Moisuc, Editura Hyperion, Chişinău, 1995, p.56-59.

[2] Iurie Colesnic, Generația Unirii, Editura Museum, Fundația Culturală Română, Chişinău, Bucureşti, 2004, p. 31-45.

[3] *Ibidem*, p. 32.

[4] Iurie Colesnic, *Generația Unirii*, Editura Museum, Fundația Culturală Română, Chişinău, Bucureşti, 2004, p. 31-45.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Situația proaspetei republici era cât se poate de dificilă, ea. fiind confruntat cu dezordinile provocate de fostele trupe ruse, intensificarea presiunilor organizațiilor bolşevice, cererile ultimative ale Ucrainei de încorporare a unor teritorii ale statului moldovean etc.

Evident că nu existau forțe pentru asigurarea viabilității noii formațiuni politice şi teritoriale. Singura soluție era un sprijin extern, iar acest lucru nu putea veni decât de la aliați şi de la România. Ca atare, Sfatul Țării şi Consiliul directorilor au adresat cereri de ajutor Antantei, generalului Dmitri Şcerbacev, şeful de stat-major al trupelor ruse de pe frontul românesc, care nu mai avea autoritate asupra foştilor subordonați şi, desigur, României. (*Documentele nr. 25, 26*)

Pe fondul înrăutățirii relațiilor dintre regimul bolşevic şi România, perspectiva unui ajutor militar pentru Republica Democratică Moldovenească a fost dezbătută intens de liderii politici şi militari de la Iaşi şi în cele din urmă marile unități române vor trece Prutul la 10/23 ianuarie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

1*. 26 martie/8 aprilie 1917, Chişinău, Apelul „Acum ori niciodată" adresat românilor basarabeni de către ziarul *Cuvânt moldovenesc

Moldovenilor, ne aflăm în împrejurări în care până acum nu ne-am văzut niciodată! Ni se face nouă un examen, după care se va dovedi dacă mai suntem un popor vrednic de a ne bucura de drepturi în rând cu alte popoare.

Înaintea revoluției noi eram ocârmuiți de alții, dar totuşi ne-am deprins în toate să ne lăsăm în nădejdea ocârmuitorilor. Singuri nu făceam pentru noi aproape nimica.

Acuma însă stăpânirea nouă a mărturisit că pentru stăpânire, chiar cât de bine ar fi alcătuită, îi peste putință a îngriji de toate şi pentru toți.

Ea s-a pus pe a orândui bine poşta, drumurile de fier, viața economică şi financiară din Rusia întreagă şi afară de asta să scoată războiul la un capăt bun.

Iar ceea ce priveşte celelalte părți ale vieții obşteşti locale, stăpânirea a lăsat ca poporul singur să se îngrijască de întocmirea ei. Ba mai mult decât atâta. Ea ne cheamă pe noi nu numai să ne întocmim viața noastră pe loc, dar încă şi s-o sprijinim în lucrul ei greu, căci de la stăpânirea veche ea a primit o moştenire în neorânduială deplină.

Fiind deprinşi a ne lăsa totdeauna în nădejdea altora, noi suntem cu totul nepregătiți pentru ceia la ce ne cheamă stăpânirea. Dar să stăm nepăsători față de ceia ce se petrece, fiindcă singuri nu ştim ce să facem, ar fi o fărădelege, căci „acum ori niciodată" putem noi singuri să ne hotărâm soarta noastră.

Ce să facem atunci? La această întrebare e uşor de răspuns. Trebuie să ridicăm sus steagul, pe care să fie scris *unire*. Trebuie mai degrabă să ne arătăm ca o putere mare, ca şi pe noi lumea să ne ieie în seamă. Trebuie să scoatem nevoile noastre la dezbatere în lumea largă. Trebuie să ne pregătim pentru o luptă crâncenă cu duşmanii noştri, care de o sută şi mai bine de ani ne-au ținut în bezna întunericului şi care şi acuma n-ar vrea să ne vadă trăgându-ne la lumină.

Şi toate acestea trebuiesc făcute cât mai degrabă, până ce nu-i pierdut timpul. „Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume" că şi noi suntem un popor vrednic de a trăi pe acest pământ.

[Ştefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu şi documente cu privire la mişcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, „Cartea Românească", Bucureşti, 1929, p. 5-6]

***2*. 28 martie/10 aprilie 1917, Chişinău, Însemnări ale lui Onisifor Ghibu[1] la dezbaterile privind programul Partidului Național Moldovenesc şi opiniile lui Octavian Goga**

[1] Onisifor Ghibu (1883-1972), intelectual din Ardeal, cu o bogată activitate publicistică şi pedagogică. După înlăturarea țarului, în anii 1917-1918, s-a aflat în Basarabia unde s-a implicat în procesul de renaştere a națională de aici. A contribuit la redactarea programului Partidului Național Moldovenesc. A editat publicații care au contribuit la redeşteptarea sentimentului național – *Ardealul* (1917-1918), *România nouă* (1918), *Biblioteca națională* (1917-1918). Memoriile şi însemnările sale sunt foarte importante pentru cunoaşterea situației din Basarabia în anii 1917-1918.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Chişinău, marți, 28 martie 1917

Alaltăieri, duminică, au venit aici Oct[avian] Goga şi V. Osvadă[1], care sunt în drum spre Petrograd, trimişi de guvernul român. I-am întâlnit seara, la hotel, şi-am luat împreună masa, după ce eu i-am pus în curent cu cele ce am făcut noi aici, pe terenul politic. Goga nu aprobă lupta pentru autonomia Basarabiei, şi anume din două motive: că poate strica României, care e astăzi la cheremul Rusiei, şi că poate jigni amorul propriu al ruşilor care, văzându-se amenințați de dezmembrarea statului lor, se vor opune din toate puterile şi vor reacționa în sens național rusesc. Noi trebuie să ne punem pe temei democratic şi să tragem din acestea consecințele de ordin național pe teren administrativ, judiciar, bisericesc, şcolar şi economic şi să facem o legătură strânsă cu democrația rusă, punându-ne la dispoziția noului guvern.

Citindu-i programul, cam repede, fără să fi prins exact înțelesul părții prime, Goga îmi spune că, dacă la elaborarea lui am avut şi eu o parte, nu mă felicită pentru ea. Dar revenind la citirea ei, o lasă mai domol. Mă face atent să nu intru în politica de aici, pentru ca să nu tulbur relațiile amicale, dar şubrede, dintre România şi Rusia şi să nu pară că eu sunt un emisar al României. Îmi pune, de două ori, în vedere că o s-ajung la Petropavlovsk, de unde tot el mă va scăpa. Îmi spune mai departe că el, care merge la Petrograd pentru a lua contact cu bărbații politici de acolo, a vorbit la plecarea din Iaşi cu ministrul Franței, St.-Aulaire, care l-a făcut atent să fie cu foarte mare precauțiune când va atinge, eventual, în conversațiile sale cu politicienii ruşi, chestia Basarabiei.

Când stăm la masă, vine şi Halippa[2], pe care-l chemasem eu anume, şi căruia îi spune Goga de asemenea temerile sale, pe care Halippa însă nu le împărtăşeşte. Din vorbă în vorbă, Goga ajunge să enunțe că Partidul Național de aici trebuie să enunțe lupta de clasă în contra boierilor şi, apoi, în contra preoților. Halippa se bucură un moment de această întâlnire de păreri între el şi Goga şi-l pofteşte la adunarea de luni seara, unde să-şi expună părerile acestea. Eu, bineînțeles, rămân neclintit în părerile mele că, deocamdată, lupta trebuie să aibă un program pur național, care să unească în jurul său toate elementele cu simțire națională. Pentru moment, mă temeam ca Goga să nu strice ceea ce cu atâta trudă am înjghebat aici în curs de două săptămâni.

Luni mă duc iar la Goga, la 11. Ieşim la plimbare, cu Osvadă, şi reluăm firul discuției. Goga apelează la conştiința mea, ca să nu-mi iau o aşa de grea răspundere singur, fără a consulta pe alți oameni şi zice că va trebui să mă duc neapărat la Iaşi pentru a vorbi cu Iorga, Brătianu, Tache Ionescu şi alți câțiva bărbați politici. Să mă duc eventual cu Alexandri[3]. Pentru moment,

[1] Vasile Osvadă (1875-1931), economist cu studii de specialitate la Universitatea din Viena. A funcționat în diverse bănci din Transilvania. La declanşarea războiului a fost încorporat în armata austro-ungară, cu gradul de sublocotenent. A căzut prizonier. A revenit în România şi s-a înrolat în Corpul Voluntarilor transilvăneni. A participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, fiind ales în Marele Sfat Național şi în Consiliul Dirigent, unde a deținut resortul agricultură. A fost şi primar al municipiului Cluj (1926-1927).

[2] Pantelimon Halippa (1883-1979), lider al românilor din *Basarabia*, participă la editarea primului ziar românesc de aici – Basarabia (1906-1907). Publică, împreună cu N. Alexandri, ziarul *Cuvânt moldovenesc* (1913). A fost vicepreşedinte al Sfatului Țării (1917-1918), apoi preşedinte al acestui organism (1918-1919). În perioada interbelică a fost ministru de stat pentru Basarabia (1919-1927), ministrul lucrărilor publice (1927; 1930), ministru de stat (1931, 1933). Deputat şi senator în parlamentul României. În prima perioadă a regimului comunist a fost arestat şi condamnat la doi ani de închisoare la Sighet (1950-1952), apoi este condamnat la 25 de ani de muncă silnică în Siberia. A fost amnistiat, dar a fost din nou închis pentru doi ani la Gherla (1955). A publicat lucrări valoroase despre istoria românilor dintre Prut şi Nistru şi unirea Basarabiei cu România. Detalii în lucrarea lui Ion Constantin, *Pantelimon Halippa*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2016.

[3] Nicolae N. Alexandri (1859-1931), lider al mişcării naționale din Basarabia. În 1914 a fondat revista *Cuvânt moldovenesc*. A participat la înființarea Partidului Național Moldovenesc şi a fost preşedintele de vârstă al Sfatului Țării. A condus cotidianul *Sfatul Țării*. În perioada interbelică a continuat activitatea publică, fiind ales senator, dar s-a retras, nemulțumit de climatul politic. A fost printre cei zece deputați din Sfatul Țării care nu au fost de acord cu renunțarea la condițiile puse de Basarabia când s-a unit cu România.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lucrul nu-mi pare rău pus, rămâne ca să-l mai discutăm după-amiază, când va veni şi Halippa. Mai vine şi Cioflec[1], şi egumenul Dionisie, starețul mânăstirii Suruceni, cu care stăm vreo jumătate de ceas în parc, rămânând ca la 5 să ne întâlnim noi – Goga, Osvadă, Halippa şi eu. Nu pot fi punctual şi ajung abia către *6,* după ce Goga discutase câtva timp cu Halippa şi-i citise chiar un nou program, pe care l-am copiat aici:

Program: Partidul Național Moldovenesc, rămânând credincios unității de stat, în care găseşte o garanție pentru propria conservare a neamului, îşi exprimă alipirea lui neclintită la principiile mişcării democratice care au făcut să triumfe noul regim de orânduire politică a Rusiei.

Partidul Național Moldovenesc, dându-şi seama că aşezarea definitivă a noului regim constituțional se poate asigura numai prin desăvârşita biruință a Rusiei pe câmpul de luptă, cere continuarea războiului, a cărui izbândă e menită să întroneze pe întregul continent o democratizare a vieții politice.

Partidul Național Moldovenesc, constituit în temeiul principiului de naționalitate, care călăuzeşte guvernul provizoriu actual, cere, pe seama poporului moldovenesc din Basarabia, drept consecințe fireşti ale acestui principiu, următoarele:

Participarea la viața națională a tuturor cetățenilor, prin introducerea sistemului electoral pe baza votului universal.

Libertatea de presă şi dreptul de întrunire.

Orânduirea chestiei agrare, pentru asigurarea dezvoltării economice a păturii țărăneşti, şi realizarea sistemului de dare progresivă.

Autonomia bisericească națională a moldovenilor, prin înființarea de eparhii administrate separat şi păstrând legăturile de ordin canonic cu Biserica Ortodoxă din Rusia.

Realizarea principiului de naționalitate în învățământul primar, secundar şi universitar din Basarabia, prin introducerea limbii moldoveneşti.

Limba moldovenească în Biserică, Administrație şi Justiție în proporția majorității numerice a moldovenilor.

Până aici programul lui Goga, care nu s-a discutat – cel puțin nu după ce am venit eu.

Goga a mai fixat nişte principii relativ la înființarea unei societăți culturale, *ca Asociația* din Sibiu, apoi a pus în discuție aceste puncte, pe care le avea scrise:

Coordonarea acțiunii din Basarabia cu interesele superioare ale idealului național românesc integral.

Contactul cu Iaşii. Plecarea lui Ghibu şi Alexandri.

Contactul cu mişcarea revoluționară rusească şi cu guvernul provizoriu.

Dezvoltarea gazetei *Cuvânt moldovenesc* şi introducerea treptată a alfabetului latin.

Aducerea la Chişinău a cel puțin doi români din Regat şi doi din Transilvania, pentru întărirea mişcării.[2]

Câştigarea arhimandritului Gurie[3] pentru cauză.

---

[1] Romulus Cioflec (1882-1955), scriitor şi ziarist care a lucrat la Biblioteca Academiei Române (1905-1910). A fost prim redactor la ziarul *Românul* (1911-1912), aflat sub directoratul lui Vasile Goldiş. În primăvara anului 1917 face o lungă călătorie la Petrograd, fiind martor ocular al abdicării țarului Nicolae al II-lea. Participă la crearea Partidului Național Moldovenesc şi este prim redactor la cotidianul „Sfatul Țării", Călătoreşte mult în Germania, Franța (la Paris îl cunoaşte pe Panait Istrati de care îl va lega o lungă prietenie), Spania etc. În 1936 s-a stabilit la Bucureşti şi va fi profesor la liceul Sfântul Sava până în 1942, când se va pensiona. În 1927 i-a apărut lucrarea *Pe urmele Basarabiei... note şi impresii din revoluția rusă*. (Detalii în Romulus Cioflec, *Un ardelean pe drumurile lumii*, ediție îngrijită de Luminița Cornea, Editura Arcuş, Sf. Gheorghe, 2007)

[2] Întrebându-l practic cine, Goga a zis: „Popa Moța şi A. Esca, iar din Țară, Em. Panaitescu" ş.a. (n.a.).

[3] Gurie, mitropolit (Gheorghe Grosu) (1877-1943) Mitropolit al Basarabiei. S-a încadrat în mişcarea națională, motiv pentru care a fost obligat să părăsească Basarabia. A revenit în provincie după revoluția din februarie/martie 1917 şi participat la înființarea Partidului Național Moldovenesc. A oficiat deschiderea Sfatului

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Înființarea unei tipografii.

Trimiterea gratuită pe front a gazetei şi reducerea abonamentului.

Solicitarea, la Iaşi, pentru aducerea de cărți şi broşuri.

Discutând punctul 1, Halippa a fost contra intrării în legătură cu politicienii din România.

Ce să aşteptăm de la ei? Ei pot numai compromite acțiunea. Chiar şi pe teren cultural, Basarabia nu prea are ce împrumuta de la români. Literatura românească e săracă şi nepotrivită.

Eu îmi exprim temerea că, întrebându-i pe cei din țară, aceştia, de frica Rusiei, nu vor cuteza cu niciun preț să încurajeze o mişcare națională acum, în Rusia. De aceea, eu cred că acțiunea de aici trebuie să meargă singură, cu tact şi ținând cont atât de interesele Basarabiei, cât şi de ale neamului românesc întreg. Goga zice că Basarabia va avea nevoie şi de sprijinul material al României, cel puțin o jumătate de milion lei pe an, la care eu îi răspund că nu, deoarece Basarabia vrea să pună mâna pe averile mânăstireşti, care sunt de vreo patru milioane ruble pe an. Halippa pune rău chestia cu unitatea culturală, care trebuie neapărat să fie.

Nu se hotărăşte nimic. Goga rămâne cu o idee mai rea despre Halippa ca aseară, când, întâlnindu-se cu el în părerea cu privire la lupta împotriva boierilor şi a popilor, îi făcuse impresie destul de bună.

Halippa pleacă la gară, cu Osvadă, ca să cumpere bilete pentru Petrograd, şi astfel discuția rămâne neisprăvită.

Urmează să ne întâlnim seara la cină, la Restaurantul Național, unde vine şi Claudia (Bucşan), doamna Răşcanu şi nevastă-mea. Goga se exprimă foarte nefavorabil despre moldoveni, care sunt „grei la cap“ şi „proşti” şi care n-o să poată face nimic. Rusia i se pare ajunsă într-un aşa hal de anarhie încât se poate rostogoli. Dar Anglia şi Franța ar fi în stare să mobilizeze un milion de japonezi, care să restabilească liniştea în Rusia. Încetarea oricărui principiu de autoritate e o primejdie. Copierea revoluției franceze e o copilărie. Francezii au detronat pe Dumnezeu, ruşii fac revoluție aprinzând prin gări candelă la icoana Sf. Nicolae! Se declară contra democrației şi pentru țarism. Pe Halippa îl numeşte acum „Birăuțul Basarabiei”,[1] la ce eu îi răspund că în cazul cel mai rău i s-ar putea zice „Ciurcul Basarabiei”[2].

După cină, cu toții venim la noi în grădină, pe care o găsesc cu toții admirabilă, iar pe noi, fericiți! Venim apoi în casă, la poveşti, la țigări, la cântece şi la glume, până către 12. Apoi: la revedere, pe marți, la masă, la hotel.

[Onisifor Ghibu, *În vâltoarea revoluției ruseşti, Însemnări din Basarabia anului 1917, Însemnări „zilnice” ale unui ardelean, martor ocular – şi mai mult decât atât – al revoluției ruseşti în anii 1917-1918, începând cu ziua de 12 martie şi până în ziua de 6 august 1917,* ediție îngrijită de Octavian O. Ghibu, Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1993, p. 29-33]

3. 1/14 aprilie 1917, Chişinău, Însemnări ale lui Onisifor Ghibu referitoare la întrunirea unor personalități basarabene în scopul definitivării programului de Sâmbăta Patimilor

Aseară a fost cea mai mare dintre întrunirile de până acum. Au participat vreo 45 de persoane, dintre care unele cu situații importante, ca arhimandritul Gurie, preşedintele Zemstvei

Țării (21 noiembrie/4 decembrie 1917). La 28 aprilie 1928 a fost numit mitropolit al Basarabiei, funcție pe care o deține până la ieşirea la pensie (1936).

[1] Al. Birăuț, editorul temporar al oficiosului Partidului Național Român din Transilvania, cu care O. Goga a purtat violente polemici (n.a.).

[2] Şt. Ciurcu, editor din Braşov, cu mari merite în publicarea lucrărilor româneşti în anii dualismului austro-ungar (n.a.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ținutului, Glavce, deputatul (!) Gore[1], apoi boieri ca Erhan[2], Herța[3], fetele lui Dicescu ş.a. Halippa a comis greşeala de a propune ca preşedinte pe Gore, în locul arhimandritului Gurie, care era în fruntea mesei şi care, după discuțiile cu mine se socotea indicat de a lua el asupra sa conducerea. Gore s-a dovedit un slab preşedinte. Pare că era un vicenotar de la comitat. A fost slab în rolul de preşedinte, cu atât mai bun a fost însă Gurie, care după deschiderea şedinței a ținut un discurs foarte interesant, pe care nu-l mai rezum aici, deoarece îl am în notele luate. A terminat cu *Deşteaptă-te, române!*. Halippa n-a ştiut exploata câtuşi de puțin prezența lui Gurie şi, după el, a trecut *in medias res*, arătând ce s-a făcut până acum la noi cu partidul şi cu societatea. Citeşte programele, care se discută. Din cauza nepriceperii preşedintelui şi a lipsei unei ordini de zi, discuția merge cam anapoda, totuşi sunt momente admirabile de elan național.

Părintele Gurie, care, cu două zile înainte, când i-am citit, la el acasă, programul, a rămas încremenit când a auzit că se cere autonomia Basarabiei şi mi-a spus că noi deocamdată trebuie să cerem mai puțin, a evoluat atât de mult în cele două zile, încât acum s-a declarat aderent al autonomiei, zicând că nimenea nu poate fi contra ei. A iscălit deci programul şi l-au iscălit şi Glavce, Gore şi ceilalți.

Cred că, odată câştigat Gurie pentru acest program, întreaga preoțime se va ralia la el, mai ales că Gurie spunea că părintele V. Gobjilă, care a scris scrisoare celor treizeci de blagocini şi preoți, aderă şi el la program. La 18 aprilie, când se vor întruni aici preoții, o delegație a noastră va căuta legătura cu ei şi le va supune programul nostru. După paşii de până acum, cred că se poate conta pe sprijinul preoțimii.

Din parte-mi, mă simt foarte fericit că stăruința mea pentru unirea tuturor claselor a ajuns să dea roade şi că lucrurile n-au apucat în direcția lui Halippa şi, mai pe urmă, a lui Goga, care propuneau începerea luptei de clasă.

Cât de stranie li s-a părut celor prezenți la şedința din 13 martie observația că trebuie câştigată neapărat preoțimea! Şi iată acum toți lucrează în direcția aceasta.

S-au relevat greutăți mari, ca organizarea satelor, pe care a început a le lua în primire comitetul soldaților şi al lucrătorilor de la Odessa, pentru scopuri care nu pot fi ale noastre în definitiv. S-a început o colectă pentru Fondul de propagandă națională, care a dat imediat peste două mii de ruble. (Singur Herța a dat o mie; un doctor tânăr, Siminel, cinci sute; eu, 25.) S-a hotărât coordonarea acțiunii noastre cu a cooperatorilor, a învățătorilor, a preoților şi a muncitorilor, alegându-se comisii anume. S-a fixat ținerea unei adunări publice pe vineri, pentru care arhimandritul Gurie spune că e şi gata cu discursul de deschidere. El spune că cu acest prilej trebuie să se cânte numaidecât *Deşteaptă-te, române!*. S-a decis, la propunerea lui Herța, să se trimită guvernului o telegramă, în care să se spună că moldovenii cer autonomia Basarabiei. Eu propun o telegramă şi lui Stroescu. Halippa a propus ca să se facă cât de curând un memoriu, care să se tipărească în ruseşte şi româneşte (eu adaug, acum, şi franțuzeşte etc.) şi să se trimită guvernului ş.a. ca să ştie ce vrem noi.

Schița de program se va amplifica acum de către o comisie de opt inşi, în care sunt, bineînțeles, şi eu, şi care se va întruni astăzi la 3 1/2.

---

[1] Pavel (Paul) Gore (1875-1927), unul dintre liderii de frunte ai mişcării naționale din Basarabia. La 20 martie a fost ales preşedinte al Partidului Național Moldovenesc, iar două luni mai târziu preşedinte al Societății Culturale Moldoveneşti. Academia Română l-a ales membru la 7 iunie 1919.

[2] Pantelimon Erhan (1884-1971), membru în Sfatul Țării. A aderat la Fracțiunea Țărănească. La îndemnul guvernului provizoriu, în fruntea unui grup de persoane, din care se detaşa Ion Inculeț, se întoarce în Basarabia pentru a răspândi ideile revoluției. Este cel dintâi premier al Republicii Democratice Moldoveneşti, ales la începutul lunii decembrie. Directoratul de sub conducerea sa a cerut ajutorul armatei române. A fost arestat de către bolşevici la începutul lunii ianuarie 1918, împreună cu Ion Inculeț, dar a reuşit să scape. După preluarea şefiei guvernului de către Daniel Ciugureanu, Pantelimon Erhan a fost ministru pentru învățământ. În perioada interbelică a fost senator în Parlamentul României, director de liceu în Chişinău, director al învățământului din Basarabia.

[3] Teodor Herța (1891-?) a fost deputat în Sfatul Țării votând unirea Basarabiei cu România.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Desigur că adunarea aceasta e un mare pas înainte, dar totuşi e grea calea, căci între toţi moldovenii nu e niciun om cu rutină politică. Halippa ştie multe, dar n-are destul tact. Eu n-am vrut să iau deloc cuvântul, pentru că nu sunt cetăţean rus şi, faţă de atâţia inşi, nu vreau să risc să se găsească vreun ticălos care să mă denunţe, prin ce aş strica cauzei.

La adunare au fost şi Veturia[1], Claudia, doamna Răşcanu şi Marioara Bucşan. A ţinut de la 8 1/2 până la 1 după miezul nopţii.

[Onisifor Ghibu, *op.cit*., p. 42-44]

***4.* 9/22 aprilie 1917, Chişinău, Programul Partidului Naţional Moldovenesc publicat în ziarul *Cuvânt moldovenesc*.**

În faţa stărilor nouă de viaţă politică în Rusia, prin căderea vechei stăpâniri şi prin venirea unei stăpâniri democratice, care chezeşluieşte (sic!) slobozenia fiecărui om şi a fiecărui neam din această ţară, Partidul Naţional Moldovenesc, alcătuit acum, se simte dator a păşi şi el pe calea dobândirii drepturilor cetăţeneşti şi naţionale pentru Moldovenii din Basarabia şi de dincolo de Nistru.

1. Fiind încredinţaţi că o ţară poate înainta numai dând cetăţenilor săi putinţa unei desfăşurări slobode a tuturor puterilor lor sufleteşti şi trupeşti, partidul naţional moldovenesc va ajuta în tot chipul pe cei care luptă pentru aşezarea temeinică a slobozeniilor cetăţeneşti şi naţionale, dobândite prin revoluţia rusească.

El va lupta alături de celelalte popoare ale Rusiei pentru slobozeniile naţionale ale tuturor, pentru înfăptuirea votului (glăsuerii) obştesc, deopotrivă, de-a dreptul şi tăinuit, pentru slobozenia cuvântului, a tiparului, a adunărilor şi a credinţelor şi pentru aşezarea unui chip (formă) nouă de cârmuire a ţării, care să chezăşluiască în măsura cea mai dreaptă întruparea acestor lucruri.

2. Plecând de la gândurile democratice şi naţionale, mărturisite atât de stăpânirea vremelnică a Rusiei, cât şi de cârmuirile ţărilor întovărăşite cu ea în marele război de acum, Partidul Naţional Moldovenesc va lupta pentru dobândirea celei mai largi autonomii administrative, judecătoreşti, bisericeşti, şcolare şi economice a Basarabiei. Rămânând legată şi de aici încolo de Rusia prin legile de interes de obşte, Basarabia va avea să-şi cârmuiască singură viaţa ei din lăuntru, ţinând seama de drepturile naţionale ale tuturor locuitorilor ei. Drept urmare a celor spuse până aici, partidul naţional va lupta ca:

3. Toate legile, care privesc viaţa din lăuntru a Basarabiei, să le întocmească Dieta provincială (Sfatul Ţării), potrivit obiceiurilor vechi şi nevoilor de acum ale ţării. În Parlamentul Rusiei, întreaga Basarabie să fie înfăţişată prin trimişii ei, într-un chip, care se va hotărî mai târziu, iar pe lângă stăpânirea de sus, ea va fi înfăţişată printr-un însărcinat anume al Basarabiei.

4. Administraţia (ocârmuirea locală) şi judecăţile să se îndeplinească, de sus până jos, de către slujbaşii ieşiţi din sânul poporului şi în limba poporului. Limba rusească să fie numai pentru legăturile cu stăpânirea de sus.

5. În şcolile de toate treptele limba de predare să fie limba naţională a poporului. Limba rusească se va învăţa în şcoli ca obiect de învăţământ (ca învăţătură deosebită). În toate satele

[1] Veturia Triteanu (1883-1979), cântăreaţă română de operă, celebră în primele două decenii ale secolului al XX-lea. Născută Mureşan, s-a căsătorit mai întâi cu Lazăr Triteanu (1903) şi mai apoi cu poetul şi omul politic Octavian Goga. După căsătoria cu Goga a renunţat la cariera artistică. A fost doamnă de onoare a reginei Elisabeta şi prietenă bună cu Maria Antonescu, soţia mareşalului Ion Antonescu. După al Doilea Război Mondial a fost judecată de Tribunalul Poporului, în calitatea de vicepreşedinte al Consiliului de Patronaj al Operelor Sociale. I s-a fixat domiciliul forţat în localitatea Ciucea, unde, în anii ’20, Goga a cumpărat şi refăcut conacul care i-a aparţinut prietenului său, Ady Endre.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

şi oraşele să se facă şcoli bune, cu mai mulţi ani de învăţătură, şi toţi copiii să fie îndatoriţi a învăţa la acele şcoli.

6. Biserica să-şi aibă autonomia ei, adică să se cârmuiască singură: ea să alcătuiască o Mitropolie deosebită cu arhiereu Moldovean în frunte. Preoţii să fie crescuţi în limba moldovenească şi toate slujbele bisericeşti să le facă în această limbă.

7. Moldovenii să nu fie duşi la oaste în afară de Basarabia, şi să înveţe aici pe loc slujba ostăşească în limba moldovenească. Limba rusească să rămâie numai pentru comanda mai înaltă.

8. Colonizarea, adică aducerea şi aşezarea străinilor pe pământul Basarabiei, să se oprească şi să se dea pământ sătenilor plugari, care n-au pământ sau n-au de ajuns.

9. Să se întocmească cât mai bine viaţa economică a Basarabiei şi veniturile ţării să se întrebuinţeze pentru nevoile acesteia. Veniturile moşiilor mănăstireşti închinate, dăruite de domnii şi boierii moldoveni din vechime, să fie întrebuinţate pentru aşezămintele de cultură şi de binefacere moldoveneşti, şi în sfârşit,

10. Moldovenilor de dincolo de Nistru să li se chezeşluiască aceleaşi drepturi naţionale pe tărâm cultural, bisericesc, politic şi economic, pe care le vor avea în Basarabia, locuitorii altui neam.

Pe aceste temeiuri se aşază Partidul Naţional Moldovenesc şi el nădăjduieşte tare că sub steagul desfăşurat aici va izbuti să adune toată suflarea moldovenească şi să o ducă la izbândirea sfintelor noastre drepturi, de care am fost lipsiţi până acum.

[*Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România 1917-1918,* Antologie de Ion Calafeteanu şi Viorica-Pompilia Moisuc, Editura Hyperion, Chişinău, 1995, p. 25-27]

5. 12/25 aprilie 1917, Chişinău, Notaţii ale lui Onisifor Ghibu privind eforturile pentru introducerea limbii române în Basarabia şi definitivarea programului Partidului Naţional Moldovenesc

Miercuri, 12 aprilie 1917

Aseară am făcut nişte statute pentru Reuniunea învăţătorilor moldoveni din Basarabia, pe care voiam să le propun învăţătorilor, care era vorba să se adune azi dimineaţă la *Cuvânt moldovenesc*. Dar nu s-au adunat. Buzdâgă[1] spunea că se vor aduna după-amiază, dar nici după-amiază nu s-au adunat, deoarece toată vremea au fost reţinuţi la congresul lor de discuţii politice. Se amânase de ieri pe azi chestia republicii democratice ori federative şi Buzdâgă voia să vină azi cu un referat asupra republicii federative, dar n-a găsit pe nimeni care să i-l facă. Halippa i-a dat *Enciclopedia* lui Brockhaus[2] – în ruseşte –, dar acolo nu se găseau lucruri precise. Pe urmă, i-am făcut eu, în câteva rânduri, definiţia celor două feluri de republici. Am scris apoi un apel către preoţime şi o formulă de jurământ pentru soldaţii de la Odessa.

[1] Este vorba de Ioan Alexandru Buzdugan (1887-1967), absolvent al Facultăţii de Drept din cadrul Universităţii din Iaşi, doctor în economie al Universităţii din Cernăuţi. Deputat în Sfatul Ţării şi secretar al acestuia. A votat unirea cu România.

[2] Enciclopedia Brockhaus este o lucrare de referinţă în mai multe volume, în limba germană, a cărei ultimă ediţie a fost realizată de Wissen Media Verlag care face parte din concernul Bertelsmann. Până la începutul lui 2009 enciclopedia a fost editată de *Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG.* Iniţiatorul acestei enciclopedii a fost Friedrich Arnold Brockhaus (1772-1832), editor german, întemeietor al casei editoriale „F.A. Brockhaus", care în 1808 a editat enciclopedia *Conversations-Lexikon* în cinci volume ce avea să cunoască mai multe ediţii până la sfârşitul vieţii sale. Opera sa care i-a purtat numele, *Brockhaus Enzyklopädie*, a fost continuată de către fiii săi, Friedrich (1800-1865) şi Heinrich Brockhaus (1804-1874). Ediţiile 13 şi 14 au apărut în anii 1882 -1908, ediţia 15, *Der Grosse Brockhaus*, între anii 1928 -1939, în 20 de volume, iar ultima ediţie, a 21-a, între anii 2005 -2014, în 30 de volume.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

După-amiază, m-am dus iarăşi, devreme, la redacţie, dar nici de astă dată n-au venit învăţătorii, nici Buzdâgă.

Au fost pe la redacţie nişte preoţi, şi anume Andrei Murafa[1], care a scris o frumoasă *Cântare a Moldovei* şi care e un român neaoş, apoi părintele Nicolae, de la Casa eparhială, care e cam rusit, apoi popa Mina Ţăruş, care s-a abonat la *Cuvânt moldovenesc* şi s-a înscris în partid. Zicea că va trebui ca vlădicii să se aleagă dintre preoţii căsătoriţi şi, spre mirarea mea, a afirmat că aşa spune şi Apostolul Pavel în *Scrisoarea către Timotei,* ceea ce eu uitasem. Am căutat în *Biblie* şi am aflat întocmai. Când a plătit abonamentul, eu i-am scris numele şi adresa româneşte în condica de recipise, ceea ce l-a mirat şi l-a făcut să mă întrebe dacă se vor introduce aceste litere în şcoli. I-am spus că da şi el a rămas cam uluit. Zicea c-o fi greu... dar la urmă, aducându-şi aminte că noi suntem neam de români, a găsit că aşa ceva e chiar firesc. Se teme că dacă ne-om strica cu ruşii, n-om izbuti. Ar dori un program care să întrunească şi aprobarea acestora. La ora 5, şedinţa comisiei de redactare a statutului partidului. Gore vine cu un proiect gata de acasă. Vorba vine că e gata; el e petecit. Adică Gore a luat ca bază statutul Partidului zemstvei, de la 1912, constătător aproape numai din moldoveni, a mai făcut oarecare schimbări şi l-a propus ca statut al Partidului Naţional. Exact aceeaşi operaţie pe care a făcut-o Halippa pentru Societatea culturală, cu statutele Societăţii moldovene de la 1905. Amândouă aceste statute au fost făcute în ruseşte şi discuţia asupra lor s-a făcut tot astfel, aşa că eu n-am luat parte la ea. Mă gândesc că, dacă n-aş fi fost, din întâmplare, eu pe aici, în aceste timpuri, chiar şi programul naţional se făcea în ruseşte şi toate discuţiile ar fi decurs în această limbă. Dacă, bineînţeles, s-ar fi ajuns să se organizeze un astfel de partid.

Congresul învăţătorilor a scos la iveală lucruri dureroase. O mare parte a învăţătorimii e lipsită de conştiinţă naţională şi nu va putea fi câştigată uşor pentru ideile Partidului Naţional. Unii sunt de părere că mai curând vor putea fi câştigaţi preoţii.

Astăzi, s-a dat la tipar *Strigarea* mea către învăţători în chestia înfiinţării unei reuniuni.[2] Mare lucru ar fi aşa ceva, dacă ar izbuti.

Azi am fost martor la chinurile tantalice ale bietului bănăţean Vereş de a scrie, pentru *Cuvânt moldovenesc,* informaţii după ziarele ruseşti. Bietul om ştie prea puţin ruseşte şi prea puţin româneşte şi nu ştie nici scrie, pe lângă acestea. S-a chinuit 2 1/2 ceasuri la o ştire de vreo 10-15 rânduri, despre un incendiu. Un foarte caracteristic tip de notar bănăţean cu şcoală ungurească.

[Onisifor Ghibu, *op.cit*., p. 65-66]

6. 23 aprilie/6 mai 1917, Rezoluţia adunării delegaţilor din plasa Slobozia Bălţilor

Noi delegaţii din volostea Slobozia Bălţilor, întrunindu-ne astăzi la aprilie 1917, în număr de 30 de oameni, sub preşedinţia d-lui Dumitru Ivanovici Bujor, preşedintele comitetului de voloste, am găsit de cuviinţă să desbatem nevoile neamului nostru moldovenesc din Basarabia şi la urma urmei am primit următoarele hotărâri:

Biserica noastră moldovenească din Basarabia trebuie să fie de sine stătătoare. Arhiereii noştri nu pot fi decât Moldoveni. Ei trebuie să fie *aleşi* de către popor şi preoţime. Preoţimea asemenea trebuie să fie aleasă de către mireni. În toate satele moldoveneşti slujba Dumnezeiască să se facă negreşit în limba noastră părintească.

[1] Andrei Murafa (1874-1927), preot şi scriitor, animator al vieţii culturale din Basarabia şi adept al unirii cu România.

[2] A apărut, nesemnată, în cadrul grupajului de ştiri din nr. 31 (231), din 19 aprilie 1917, p. 2-3 (n.a.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Şcoala noastră de asemenea trebuie să fie adevărat izvor de limbă şi ştiinţă. De-aceea toată învăţătura în şcolile noastre să se facă în limba moldovenească. Limba rusească să se înveţe ca o limbă deosebită, precum s-a învăţat până acum în şcolile orăşeneşti limba franţuzască şi cea nemţască.

Judecata să se facă după legile pe care le vom face noi prin aleşii noşti şi să fie negreşit în limba moldovenească. Judecătorii nu pot fi decât numai aleşii de către popor.

Toţi breslaşii de pe la felurite aşezământuri să fie Moldoveni sau cel puţin să ştie limba moldovenească.

Ucrainenii, bulgarii, leşii, armenii şi celelalte neamuri trăitoare în Basarabia au toată voia să înveţe şi să se roage lui Dumnezeu în limba lor naţională.

Toţi moldovenii basarabeni chemaţi la oaste în timp de pace să-şi facă această datorie negreşit în Basarabia. Comanda obişnuită în oaste să se facă în limba moldovenească. Numai comanda cea mai înaltă să fie în limba rusească.

Tot pământul din Basarabia – fie împărătesc, fie bisericesc, fie boieresc – să fie dat la porăni, care-l muncesc cu mâinile lor, fără plată.

Pentru cei bătrâni, caliciţi, neputincioşi şi care nu se pot hrăni cu munca lor, adunarea întemeietoare să le poarte de grijă.

Colonizarea pământurilor basarabene prin colonişti străini, din alte ţări, să se oprească.

[Ştefan Ciobanu, *op. cit*., p. 26-27.]

7. 26 aprilie/9 mai 1917, Chişinău, Ziarul *Cuvânt moldovenesc* despre hotărârile adoptate de adunarea ostaşilor moldoveni de la Odessa din 8/21 aprilie 1917

La adunare au participat „vreo 10.000 de ostaşi şi unde câte o faţă în strae neostăşeşti". Adunarea a fost prezidată de „ştabs-căpitan E. Cateli[1], ajutat de d. P. Halippa, voluntarul Păscăluţă[2] şi d. I. Pelivan[3], împuternicitul cercului moldovenesc din Bolgrad. Ca secretari ai adunării au fost studenţii V. Bogos[4] şi C. Ceapă[5] şi prăpuraşul C. Osoian[6]".

„Potrivit cu aceste schimbări (din Rusia), moldovenii vor căuta ca şi ei să capete putinţa de a trăi slobod spre binele neamului lor. Astfel, ei vor cere ca ţara Basarabiei să nu se mai ocâr-

[1] Emanuil Catelli (Catelly) (1883-1943) a urmat Şcoala Militară de la Odessa, devenind la absolvire subofiţer. A urcat în ierahie în 1917 obţinând gradul de căpitan. S-a implicat în activitatea de organizare a militarilor moldoveni, fiind Preşedinte al Comitetului Naţional Moldovenesc din Odessa. A făcut parte din Directoratul Republicii Democratice Moldoveneşti ca „director al pământului". A continuat activitatea politică în perioada interbelică, ca membru al Partidului Naţional- Liberal, fiind, între altele, prefect de Bălţi.

[2] Ion Păscăluţă (1890-1988). În timpul Primului Război Mondial a fost subofiţer în armata rusă. S-a remarcat ca o persoană activă în împrejurările anului 1917 din Basarabia. A fost membru al Partidului Naţional Moldovenesc şi a votat unirea Basarabiei cu România. Activitatea lui spre finalul perioadei interbelice este controversată, el fiind acuzat de legături cu sovieticii. După 1940 s-a stabilit în România, dar spre finalul vieţii a emigrat în Canada, unde a şi murit. (Detalii în S.A.N.I.C, fond Amintiri, memorii şi însemnări ale unor personalităţi despre situaţia din România1882-1972, dosare nr. 277-278)

[3] Ion Pelivan (1876-1954), unul dintre cei mai consecvenţi luptători pentru emanciparea românilor din Basarabia şi a unirii cu România. A participat la fondarea Partidului Naţional Moldovenesc. A făcut parte din guvernul Republicii Moldova, fiind ministru al justiţiei şi de externe. În perioada interbelică a fost membru al Partidului Naţional Ţărănesc, fiind deputat în mai multe legislaturi. (Detalii în Ion Constantin, Ion Negrei, Gheorghe Negru, Ion Pelivan, *Părinte al mişcării naţionale din Basarabia*, cuvânt înainte de Corneliu-Mihail Lungu, Editura Bibliotecii Bucureştilor, Bucureşti, 2011)

[4] Vlad Bogos (1893-1950), deputat în Sfatul Ţării din partea Fracţiei Ţărăneşti. A votat actul unirii din 1918. Şi-a definitivat studiile de medicină la Cluj după război şi a profesat meseria de medic în judeţul Hotin. A fost prefect de Hotin şi membru în Parlamentul României.

[5] Calistrat Ceapă. A participat la procesul de emancipare naţională din Basarabia şi al unirii de la 27 martie/9 aprilie 1917.

[6] Constantin (Costache) Osoianu. Deputat în Sfatul Ţării din partea Comitetului Executiv Moldovenesc al Deputaţilor, Soldaţilor şi Marinarilor din Odessa. A votat unirea cu România, el aderând la Fracţia Ţărănească.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

muiască ca o țară supusă, ci ca o țară slobodă. Basarabia spre binele noroadelor, care trăiesc în ea, va trebui să se ocârmuiască prin aleşii ei, care vor întocmi Sfatul Țării. Acest sfat va face zacoanele (legile) privitoare la viața obştească şi particulară în țară şi va avea în vedere să supravegheze îndeplinirea acestor zacoane. Niciun zacon nu se va face fără cunoştința şi întărirea norodului, care trebuie să fie stăpânul adevărat al țării.

Ocârmuirea locală şi judecățile vor trebui să se îndeplinească de sus până jos, de *către slujbaşi*, eşiți din sânul norodului în limba norodului. Limba rusească să *fie* numai pentru *le*găturile cu stăpânirea *de* sus, pe lângă care țara noastră este înfățişată printr-un însărcinat anume din Basarabia.

Învățătura în toate şcolile din Basarabia trebuie să se facă în limba *norodului*. Limba rusească se va învăța ca limbă deosebită. Învățământul va fi fără plată şi va fi îndatoritor pentru toți, pentru băieți şi pentru fete. Cei care nu-şi vor da copiii la învățătură trebuie să fie traşi la răspundere.

Viața bisericească să fie şi ea întocmită aşa, ca să răspundă *mai bine* nevoilor norodului. Fiind povățuitoarea sufletească a credincioşilor, biserica trebuie să vorbească în limba lor: pentru moldoveni în limba moldovenească, pentru ucraineni în limba rusească, pentru bulgari în limba bulgărească şi aşa mai departe. Biserica Basarabiei să fie neatârnată în ocârmuirea ei de biserica rusească, păstrând cu ea numai legăturile sufleteşti şi canonice. Ocârmuirea lăuntrică a bisericii basarabene să fie democratică, pentru ca şi mirenii să aibă glas la aşezarea vieții bisericeşti. În fruntea bisericii să fie un mitropolit moldovan ales de preoți şi de mireni. Preoții şi dascălii bisericilor să fie de asemenea aleşi de poporăni.

Moldovenii să nu mai fie duşi la oaste afară din Basarabia şi să se învețe pe loc în țară slujba ostăşească în limba moldovenească. Limba rusească să rămâie numai pentru comanda mai înaltă.

Trecând la viața economică a Basarabiei, vorbitorii au arătat relele şi lipsurile de până acum în treaba aceasta şi au cerut ca viața economică să fie întocmită mai bine. Astfel veniturile țării trebuie să se întrebuințeze pentru nevoile ei; se va întocmi o dare progresivă de venituri, care va face cu neputință adunarea capitalurilor mari în mâna unor oameni.”

[Ştefan Ciobanu, *op.cit*., p. 18-20]

8. 3/16 mai 1917, Chişinău, Ziarul *Cuvânt moldovenesc* despre hotărârile adunării ostaşilor moldoveni de la Odessa

Ostaşii moldoveni din garnizoana Odesei, adunați în număr de 10.000 la mitingul național de la 18 aprilie, după ce au dezbătut starea lucrurilor, aduse prin revoluția rusească, la care au luat şi ei parte şi după ce s-au sfătuit despre nevoile, interesele noastre moldoveneşti, au hotărât să aducă la cunoştința ocârmuirii vremelnice că Moldovenii i-au dat şi-i vor da sprijinul lor, până când vor avea încredere că ea chezăşlueşte slobozenia tuturor noroadelor din Rusia împreună cu norodul Moldovenesc.

Totodată ostaşii au hotărât că pentru stăpânirea slobozeniei pe viitor Basarabia trebuie să capete autonomia cea mai largă. Zacoanele după care se va ocârmui țara Basarabiei trebuie să fie lucrate de Sfatul Țării, întocmit din deputații tuturor noroadelor ce locuiesc în Basarabia.

Administrația, judecata, şcoala şi biserica trebuiesc întocmite după trebuințele noroadelor din Basarabia, chezăşluindu-se tuturor partea dreaptă în viața obştească a țării.

Basarabia fiind o țară plugărească, tot pământul țării trebuie să treacă fără plată în mâna plugarilor muncitori cu brațele lor, după o lege care se va întocmi în Sfatul Țării.

[Ştefan Ciobanu, *op.cit*., p. 20]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***9.* 3/16 mai 1917, Chişinău, Manifestul Comitetului profesorilor şi învăţătorilor moldoveni, publicat de ziarul *Cuvânt moldovenesc* din 24 mai/6 iunie 1917**

Strigare,

Către toţi profesorii şi învăţătorii moldoveni şi către profesoarele şi învăţătoarele moldovence de la şcolile de toate treptele din Rusia şi către studenţii moldoveni de la facultăţile de filologie, ştiinţele naturale, medicină şi justiţie din Rusia.

După ce revoluţia rusească a prăbuşit la pământ vechea stăpânire vinovată pentru asuprirea noroadelor, moldovenii din Basarabia şi de peste Nistru s-au văzut în sfârşit ajunşi şi ei în starea demult dorită de a-şi putea croi singuri soarta.

Sub stăpânirea cea veche, după cum ştim cu toţii, moldovanul n-avea niciun fel de drept în ţara lui, el nu se putea închina lui Dumnezeu în limba sa, el nu putea învăţa în şcoli moldoveneşti şi drepturile lui erau pretutindenea nesocotite.

În astfel de împrejurări nu-i de mirare că moldovenii au rămas printre cele mai înapoiate popoare ale Rusiei. Chiar şi acei moldoveni care învăţau prin şcoli mai înalte şi universităţi nu ajungeau să-şi slujească în adevăr neamul. Mulţi nici nu erau lăsaţi în Basarabia, ci erau trimişi prin cele mai depărtate gubernii ale Rusiei, unde adeseori îşi uitau şi limba, şi legăturile de sânge.

Multe am avea de spus despre suferinţele neamului moldovenesc, dacă am voi să le înşirăm aici pe toate, dar să lăsăm această sarcină istoriei, care va vorbi cu mai multă nepărtinire, decum am putea-o face noi astăzi, şi din parte-ne aducem mulţămiri lui Dumnezeu, că ne-a scăpat de stările cele vechi şi ne-a adus în sfârşit mult dorita slobozenie şi dreptate.

De-acum toate noroadele din Rusia vor putea să se lumineze slobod şi printre ele şi noi moldovenii. Dar acum noi suntem datori să dovedim prin munca noastră că suntem vrednici de această slobozenie. Noi trebuie să arătăm lumii că nu este adevărat ceea ce spuneau până acuma, că suntem un *neam* prost, care n-avem cultură şi nu suntem în stare s-o avem nici de aici înainte; noi trebuie să dovedim că suntem un *neam* cu alese puteri sufleteşti, care va putea fi un sprijin de *mare* preţ nu numai pentru neam şi pentru ţară, ci şi pentru *întreagă* cultură omenească.

*Noi p*rofesorii şi învăţătorii moldoveni, ca unii care avem mai înainte decât toţi datoria de a ne pune în fruntea norodului pentru a-l lumina, ne-am şi pregătit pentru acest lucru.

Fiind încredinţaţi că mijlocul cel mai însemnat pentru luminarea norodului nostru este şcoala naţională, noi am alcătuit o obştie în scopul de-a lua în mâini treaba învăţământului moldovenesc.

Această obştie, dându-şi seama de multele nevoi ale învăţământului, s-a îndreptat către Zemstva gubernială a Basarabiei cu rugarea ca ea să adune încă în vara aceasta pe toţi profesorii şi învăţătorii moldoveni la nişte cursuri, în care să le dee îndrumare trebuitoare, ca la începutul anului şcolar 1917 să se poată deschide pretutindeni şcoli moldoveneşti. Apoi ea a hotărât să scoată şi un jurnal pedagogic numit „Şcoala moldovenească", în care să se desbată trebile învăţământului moldovenesc de toate treptele.

În urma memoriului, zemstva a chemat la sfat pe toţi învăţătorii moldoveni din Chişinău pentru a hotărî împreună măsurile de luat. La acest sfat s-a hotărât că pe ziua de 25 mai a anului curgător toţi învăţătorii moldoveni din întreaga Rusie să fie chemaţi la o adunare, la care să ia parte şi preoţii care predau religia în şcoli, precum şi câte un ţăran împuternicit din fiecare voloste. Acest congres va avea să discute deaproape treaba învăţământului moldovenesc în şcolile de toate treptele, adecă în grădinele de copii, în şcolile începătoare, în şcolile mijlocii, în şcolile de învăţători, în seminariul duhovnicesc, precum şi în toate celelalte feluri de şcoli.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Avem nădejdea că această cea dintâi adunare a învățătorilor moldoveni de toate treptele va fi o adunare istorică pe care vor pomeni-o cu laudă vremurile viitoare. Ea va avea să puie temelia culturii moldoveneşti din Basarabia.

La această adunare îi poftim cu toată dragostea inimii noastre pe toți învățătorii şi învățătoarele de pe la felurite şcoli din Rusia, precum şi pe studenții şi studentele de la toate facultățile, care mâine vor intra şi ei în învățământ ca profesori.

Veniți, fraților, cu toții la cel dintâi sfat național pedagogic moldovenesc, veniți la serbarea redeşteptării noastre; veniți, ca să puneți cu toții umărul pentru ridicarea neamului, veniți din toate părțile, la datoria de a hotărî asupra luminării odraslelor neamului moldovenesc, atât de oropsit până acuma. În adunarea noastră a tuturor va trebui să găsim calea cea bună, pentru care ne vor binecuvânta toți cei ce vor veni pe urma noastră.

Avem nădejde că cu toții veți da ascultare chemării noastre şi veți face ce vă stă în putință, pentru ca pe ziua de 25 mai să puteți fi la adunarea din Chişinău, unde vom pune la cale treaba întregului învățământ moldovenesc.

Chişinău, 3 mai 1917

Comitetul vremelnic al obştei învățătorilor moldoveni din Basarabia

[Ştefan Ciobanu, *op.cit*., p. 30-32]

10. 21 mai/3 iunie-23 mai/5 iunie 1917, Chişinău, Hotărârile congresului delegaților țărani din Basarabia

„1. De azi înainte pentru totdeauna se schimbă dreptul de proprietate în întreaga republică rusească.

Tot pământul cu pădurile, apele şi bogățiile din sânul lor vor fi moştenirea întregului norod, care locuieşte în republica rusească.

Fiecare cetățean are dreptul de a se folosi de pământ, dacă îl va lucra el însuşi; fiecare va primi numai partea de pământ hotărâtă de adunarea întemeietoare.

Dreptul de a împărți pământul la oamenii muncitori şi de a hotărî cum să se folosească aceşti muncitori de pământ îl au comitetele de sate, de voloste, de ținut, de gubernie, de oblastie şi mai presus de toate, comitetul central al întregii Rusii.

Pământul va trece în mâna norodului fără nicio plată.

Sumele de bani luate de moşieri sub amanetul (zălogul) moşiilor se vor întoarce înapoi băncilor din banii care se vor căpăta prin vânzarea pâinei şi a uneltelor, ce se găsesc pe la moşii, şi din capitalurile moşierilor, şi nici într-o întâmplare nu vor fi plătite de norod şi de stăpânire.

Dreptul de stăpânire a pădurilor şi a pescăriilor se hotărăşte şi se orânduieşte de către comitetele de oblastie, iar bogățiile din sânul pământului trec în stăpânirea întregii republici ruseşti.

Pământurile orăşeneşti, precum şi locul prins sub casele orăşenilor trec în stăpânirea upravelor de oraşe.

Chipul după care pământul va trece în mâna muncitorilor va fi hotărât de către adunarea întemeietoare.

Toate cheltuielile țării se vor face din dările de pe venituri.

Până la adunarea întemeietoare stăpânirea vremelnică va opri trecerea pământului din mână în mână, precum şi vânzarea pământurilor cu scop de a plăti datoriile stăpânilor acestor pământuri.

Tot până la adunarea întemeietoare toate trebile despre arenda pământului şi despre plata datoriilor la băncile pământeşti vor trece în sama comitetelor de voloste, de ținut şi de gubernie, care le vor dezlega împreună cu sfatul deputaților țărăneşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cel dintâi congres țărănesc din Basarabia după dezbaterea întrebării despre felul de ocârmuire în viitoarea Rusie a ajuns la gând că numai aşezarea republicii federative cu un parlament (iar nu cu două), fără prezident şi cu cea mai largă autonomie pentru toate popoarele din Rusia, va răspunde năzuințelor întregului popor revoluționar."

[Ştefan Ciobanu, *op.cit*., p. 34-35.]

***11*. 25 mai/7 iunie-28 mai/10 iunie, Rezoluții ale primului Congres național al corpului didactic din Basarabia**

1. De la 1 septembrie 1917 şcolile din satele moldoveneşti sau în majoritate moldoveneşti se vor preface în şcoli moldoveneşti.

2. Limba rusească se va învăța în aceste şcoli ca obiect de învățământ îndatoritor, începând de la anul al treilea, în şease ceasuri pe săptămână.

3. În şcolile cu două clase, limba rusească se va învăța tot de la al treilea an, în câte şease ceasuri pe săptămână.

4. Să se deschidă şcoli moldoveneşti şi la oraşe.

5. Programele şcolare să fie în conformitate cu programele ruseşti.

6. În Chişinău şi în ținuturile unde moldovenii sunt în majoritate, să se deschidă încă la 1 septembrie 1917 câte un gimnaziu de băieți şi câte unul de fete.

7. Programele gimnaziilor să fie potrivite cu cele ale gimnaziilor ruseşti, dar limba rusească şi istoria şi literatura rusească să se predea după un program pe care-l va lucra o comisie anume.

8. La Universitatea din Odessa şi la cea din Kiev să se deschidă câte o catedră de limba, literatura şi istoria moldovenească, până când se va înființa o Universitate la Chişinău.

9. Religia e obiect de învățământ îndatoritor pentru toți moldovenii din şcolile de toate treptele.

10. Limba de predare a acestui învățământ va fi pentru toți elevii moldoveni limba moldovenească.

11. Religia va fi predată de preoți, iar în caz de lipsă de către învățători, diaconi şi dascăli.

12. Preoții vor fi răsplătiți pentru osteneala aceasta a lor, dându-li-se leafă.

13. În şcolile începătoare dascălii îi vor învăța pe copii şi cântarea bisericească moldovenească.

14. În gimnaziile moldoveneşti, cari se vor deschide la toamnă, toate obiectele se vor preda în clasa I moldoveneşte, iar în clasele celelalte limba şi literatura românească va fi îndatoritoare pentru elevii Moldoveni şi facultativă pentru cei de altă naționalitate.

15. În seminarul de învățători din Soroca şi în cel de învățătoare din Chişinău, precum şi în institutul de învățători din Chişinău, învățământul să fie în limba moldovenească, iar în seminarul din Acherman limba românească să se introducă ca obiect de studiu obligator în toate clasele.

16. În şcoala eparhială de fete şi în clasele pedagogice de la gimnaziu, limba română se introduce ca obiect de învățământ.

17. În şcoala duhovnicească şi în seminarul preoțesc învățământul se va face în limba moldovenească, începând cu cl. I-a.

18. Congresul găseşte că cea mai bună formă de ocârmuire pentru Rusia este republica democratică federativă, cu un palat şi fără preşedinte, iar cât priveşte Basarabia, să i se dea cea mai largă autonomie teritorială şi politică.

19. Dorințele de cuprins politic şi şcolar ale congresului să fie aduse la cunoştința Stăpânirii vremelnice printr-o telegramă, care să se trimită numaidecât de către preşedintele congresului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

20. În şcoala moldovenească se introduce alfabetul latinesc care va fi întrebuinţat atât în cărţile didactice, cât şi în scris.

21. În viitor toată conducerea şi supravegherea şcolilor moldoveneşti să se facă de către moldoveni şi în limba moldovenească.

22. În fruntea şcolilor moldoveneşti să stea un sfat democratic cu un comisar, ca delegat al său.

23. Fiecare ţinut să aibă un sfat ţinutal şi câte un instructor, ca ajutor.

24. Conducătorii şi instructorii şcolilor moldoveneşti să fie pregătiţi în chip deosebit pentru şcoală şi singura lor grijă să fie şcoala.

25. Aceştia să nu atârne de alte organe, decât de ale vieţii şcolare.

26. Învăţătorii moldoveni să fie organizaţi în societăţi ţinutale cari să fie întrunite în Societatea învăţătorilor moldoveni din întreaga Basarabie.

27. Pentru şcolile de altă limbă să fie numiţi instructori deosebiţi.

[*Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România 1917-1918*...., p. 32-34]

12. 28 mai/10 iunie 1917, Telegrama trimisă de Adunarea soldaţilor moldoveni din Diviziile 3 şi 4 de Vânători de pe frontul românesc Comitetelor din Chişinău şi Odessa

Noi, ostaşii moldoveni de pe frontul românesc, adunaţi pe divizii de d. Murafa, după ce am vorbit de nevoile noastre şi ale ţării, vă trimitem îndemnul nostru pentru lupta pe care aţi pornit-o şi fiţi încredinţaţi că noi toţi uniţi într-un gând vom sprijini pe luptătorii noştri pentru dobândirea sfintelor noastre drepturi şi ne-om stărui ca în adunarea întemeietoare să trimitem oameni vrednici, cari ne-or apăra drepturile noastre. Duceţi lupta începută pentru autonomie şi pământ, iar noi aici ne-om face datoria până la sfârşit, încredinţaţi, că cu stăpânirea nouă ni-ţi da putinţa să trăim fericiţi în casa noastră.

[*Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România 1917-1918*..., p. 32-34]

13. 29 mai/11 iunie 1917, Chişinău, Însemnări ale lui Onisifor Ghibu despre desfăşurarea Congresului învăţătorilor (al corpului didactic)

Luni, 29 mai 1917, d.a. 6 ore

Joi, s-a deschis congresul învăţătoresc, care a fost cea dintâi manifestare românească a moldovenilor, poate că de la anexare şi până astăzi. În tot cazul, e cea dintâi adunare mare românească în Basarabia şi am o mare bucurie că ea a ieşit din modesta asociaţie învăţătorească înfiinţată de mine şi că partea cea mai însemnată a organizării ei e opera mea. Eu am făcut întreg programul, eu l-am pregătit şi eu l-am tipărit. În pregătirea referatelor, am avut un rol destul de însemnat (eu am pregătit trei referate, Cioflec tot trei, Ciobanu două[1]).

Nimeni nu ştia câtă lume o să ia parte la congres şi nimeni nu putea prevedea decursul lui. Căci aceşti oameni nu se cunoşteau şi mulţi se temeau să nu iasă rău lucrul. Slavă domnului,

[1] Ştefan Ciobanu (1883-1950), absolvent al Facultăţii de Litere a Universităţii din Kiev. Revoluţia din februarie/martie 1917 l-a găsit profesor de liceu la Bolgrad. S-a implicat în mişcarea naţională din Basarabia ceva mai târziu, dar contribuţiile sale au fost remarcabile. A fost ministrul învăţământului în directoratul condus de Pantelimon Erhan. Şi-a continuat activitatea didactică şi ştiinţifică la Chişinău şi Bucureşti, fiind profesor la Facultatea de teologie din Chişinău (1926-1938) şi la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii Bucureşti (1939-1949). A publicat lucrări de valoare privind istoria Basarabiei. Membru al Academiei Române din 1918.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

el a ieşit bine. Acest congres e de o extraordinară importanţă în istoria moldovenilor. El mi se pare că constituie cel mai mare eveniment cultural şi politic din întreaga istorie a Basarabiei. Nu voi putea scrie aici nici tot ce s-a petrecut, cu de-amănuntul, căci pe de-o parte nu voi să repet ceea ce am în notele mele, pe de alta, şi aşa voi descrie acest congres pentru nr. 2 din *Şcoala moldovenească* [1]. Voi însemna numai unele lucruri mici, pe care nu le pot scrie în alt loc.

Straşnic s-au reliefat cu acest prilej cele două caractere etnice, cel moldovenesc şi cel rusesc. Caracterul nobil şi distins al neamului nostru, deşteptăciunea şi bunul simţ al lui s-au arătat la o mulţime de oameni de toate treptele, ca, de exemplu, învăţătorul Nastasi[2], preotul Mateevici[3], Murafa, Bologa, Buşa, Săcară[4], Codreanu[5], şi alţii, ca de exemplu cântăreţul acela bătrân şi Înţelept, ca Pepelea din poveste. Dar a ieşit la iveală şi caracterul pervers şi porcos al celorlalţi, ca, de exemplu, învăţătorul Dimitriu (acesta a şi părăsit congresul după ziua cea dintâi), învăţătorul Guma, care a cerut votare secretă în chestia alfabetului, Slovar şi alţi câţiva, pe care nu ştiu cum îi cheamă (acela cu faţa şi cu haine ca de rob). Incidentul cu portretul lui Serafim a dezvelit câteva note caracteristice, ca, de exemplu, încetineala rusească la facerea unui lucru. Tot vorbeşti, te agiţi şi când e vorba să faci ceva, lucrul rămâne început şi se isprăveşte prost.

Apoi: cei mai mulţi erau pentru Serafim şi unii preoţi, ca părintele C. Ursul şi N. Timoftei, au primit chiar să fie membri ai unei comisiuni care a chemat miliţia ca să facă rânduială printre învăţătorii moldoveni.

[Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p.87-88]

14. 20 august/2 septembrie 1917, Chişinău, Manifestul electoral al Partidului Naţional Moldovenesc cu ocazia alegerilor în Constituanta Rusă

Partia naţională moldovenească către toţi moldovenii.

În faţa alegerilor în Adunarea întemeietoare care va hotărî viitorul ţării noastre şi a norodului, ce trăieşte în ea partia moldovenească naţională crede că e datoria ei să se îndrepte către toţi Moldovenii din această ţară, chemându-i la luptă pentru drepturile lor sfinte şi îndemnându-i să ia parte la alegerile pomenite.

Toate noroadele din Rusia se pregătesc să trimită din mijlocul lor în adunarea întemeietoare pe acei bărbaţi, care dau destulă chezăşie că vor lucra numai pentru folosul norodului, stăruind să se aşeze aşa fel de rânduire dreaptă, care să scape mulţimea muncitoare de asupririle şi nedreptăţile trecutului.

---

[1] Darea de seamă, elaborată de autor (semnată de Al. Groppa), a fost publicată în *Şcoala moldovenească*, nr. 2-4, 1917, p. 45-81, sub titlul: „Primul congres al învăţătorilor din Basarabia: 25-28 mai 1917" (n.a.).

[2] Cel mai probabil este vorba de Gheorghe Năstase (1896-1985), absolvent al Şcolii Normale din Chişinău şi ofiţer în armata rusă. A fost membru al Partidului Naţional Moldovenesc şi deputat în Sfatul Ţării, fiind secretar al Comisiei Agrare. A votat unirea Basarabiei. După război şi-a definitivat studiile universitare, absolvind Facultatea de Ştiinţe Naturale a Universităţii din Iaşi. Profesor la această universitate vreme de aproape un deceniu (1939-1948).

[3] Alexe Mateevici (1888-1917), preot, profesor la Seminarul de la Chişinău. A fost înrolat în armata rusă (1916) şi a participat la confruntările din Galiţia şi de la Mărăşeşti. Moare de tifos exantematic la Chişinău. A. Mateevici este unul dintre poeţii reprezentativi ai Basarabiei, autorul între altele al celebrei poezii *Limba noastră*. A participat activ la mişcarea unionistă de peste Prut.

[4] Vasile Secară (1881-1938), de profesie învăţător şi membru al Ligii Culturale. A editat revista *Şcoala moldovenească*. A participat la cele două congrese ale învăţătorilor din anul 1917.

[5] Ion Codreanu (1879-1949), deputat în Sfatul Ţării şi membru al Blocului Moldovenesc. A votat unirea. Membru al delegaţiei basarabene care a participat la Conferinţa de Pace de la Paris. În perioada interbelică a fost de mai multe ori deputat din partea partidului Naţional-Ţărănesc. A fost arestat de sovietici în iulie 1940, dar în mai 1941 este schimbat cu Ana Pauker.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Partia națională moldovenească se înfățișează înaintea Dvs. iubiți frați Moldoveni, cu un program care are în vedere toate nevoile şi trebuințele moldoveneşti.

În rândul celui întâi partidul cere împărțirea întregului pământ al țării la norodul muncitor şi aceasta fără plată. Pământul pe care îl munceşte, cu care se hrăneşte din timpurile cele mai vechi şi de care este legat cu tot sufletul, trebuie să ajungă în mâinile muncitoare ale țăranului; această orânduială a trebii pământului ar fi şi în folosul neamului nostru moldovenesc, care este mai presus de toate un norod plugar.

Îndeobşte vorbind, grija noastră se îndreaptă către norodul moldovenesc din Basarabia, căruia dorim să-i dăm pământ, lumină şi glas obştesc. Având aceste trei lucruri, el va putea ajunge iar stăpân în țara părinților săi. Pentru ca să putem scoate aceste drepturi de tot trebuincioase norodului nostru, e nevoie ca să trimitem în adunarea întemeietoare oameni de ai noştri, moldoveni adevărați, cu gândul curat şi dragoste pentru neamul nostru moldovenesc.

Având în vedere toate acestea şi crezând că moldovenii basarabeni vor dori să trimeată în adunarea întemeietoare bărbați din mijlocul lor, comitetul central al pârtiei naționale moldoveneşti a întocmit împreună cu uniunea basarabeană a tovărăşiilor cooperative un izvod de candidați, punând în el pe trei mai iscusiți şi mai vrednici oameni din neamul nostru.

Iată acest izvod:

1.Vladimir C. Chiorescu[1], preşedintele uniunii basarabene a tovărăşiilor cooperative.

Teofil Gh. Ioncu[2], cooperator, preşedintele comitetului central moldovenesc.

Ioan Gh. Pelivan, avocat, slujbaş în uniunea zemstvelor.

Daniil A. Ciugureanu[3], doctor, preşedinte al upravei zemstvei din ținutul Chişinăului.

Alexandru I. Groppa[4], cooperator, părtaş în casa zemstvei guberniale de credit mărunt.

Gheorghe I. Buruiană[5], cooperator, părtaş al cârmei în uniunea basarabeană cooperativă.

Porfirii Gh. Fală[6], învățător sătesc.

Anton A. Crihan, ofițer, inspectorul cohortelor moldoveneşti din Basarabia[7].

Teodor T. Corobcian[8], cooperator, părtaş în uniunea *gubernială* de îndestulare.

---

[1] Vladimir Chiorescu (1888-1969), absolvent al Şcolii de Comerț din Kiev. A fost membru al Partidului Socialist Revoluționar, deputat în Sfatul Țării. A votat unirea Basarabiei. Deputat în Parlamentul României în anii 20 ai secolului trecut. Deputat al ținutului Nistru, după reforma administrativă a regelui Carol I. Ajutor de primar al Odessei (1941-1944).

[2] Teofil Ioncu (1885-1954), studii superioare la Moscova şi Leipzig. Preşedinte al Partidului Național Moldovenesc. A participat la Congresul naționalităților din Rusia de la Kiev (1917). Ministru de finanțe în guvernul Republicii Democratice Moldoveneşti. În 1919 a fondat revista *Basarabia economică* şi a organizat Banca Basarabiei (1920).

[3] Daniel Ciugureanu (1885-1950), medic. Absolvent al Facultății de Medicină din Kiev. Membru al Partidului Național Moldovenesc. Desemnat şef al guvernului Republicii Populare Democratice Moldoveneşti la 16 ianuarie 1918. În anii 1918-1919 a fost ministru pentru Basarabia în guvernele de la Iaşi şi Bucureşti. A avut mai multe mandate de senator în perioada interbelică. În perioada celui de-al Doilea Război Mondial a fost mobilizat în armata română cu gradul de colonel şi a activat ca medic. În 1950 a fost arestat şi a murit la închisoarea de la Sighet.

[4] Alexandru Groppa (1895-1970), cu gradul de sublocotenent, participă la Primul Război Mondial în armata rusă. A aderat la mişcarea națională din Basarabia. Deputat în Sfatul Țării cu mandat nevalidat. În perioada interbelică a lucrat ca avocat şi în magistratură. După al Doilea Război Mondial a fost scos din magistratură.

[5] Gheorghe Buruiană (1885- ?) a contribuit la constituirea Sfatului Țării. A făcut parte din delegația care s-a deplasat la Iaşi pentru a cere ajutorul României. Deputat în Sfatul Țării şi vicepreşedinte al acestuia.

[6] Porfirii Gh. Fală (1877- ?), învățător de profesie, s-a încadrat în Partidul Național Moldovenesc. A fost deputat şi senator în Parlamentul României în perioada interbelică.

[7] Anton Crihan (1893-1993), ofițer în armata rusă, unul dintre organizatorii cohortelor moldoveneşti. Deputat în Sfatul Țării şi vicepreşedinte al Comisiei Agrare. A făcut parte din delegația română participantă la tratativele de la Viena (1924). Deputat în Parlamentul României în perioada interbelică. Doctorat la Sorbona (1934). Profesor la Universitatea din Iaşi şi apoi la Chişinău. După al Doilea Război Mondial a reuşit să părăsească România mergând în Franța şi apoi în SUA.

[8] Teodor Corobcian (1881-?), deputat în Sfatul Țării, membru al Fracțiunii Blocul Moldovenesc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Eufimie L. Popovici, cooperator.

Ioan C. Codreanu, ţăran ostaş, părtaş în comitetul gubernial al sfatului deputaţilor ţărăneşti.

Mihail H. Minciună[1], ţăran ostaş, redactor la gazeta *Soldatul moldovan*.

Iată izvodul partiei moldoveneşti la alegeri în adunarea întemeietoare. El va purta numărul 6 şi cu el trebuie să glăsuiască toţi moldovenii de orice tagmă, ca să avem cât mai mulţi deputaţi moldoveni în adunarea întemeietoare.

Fraţi Moldoveni!

Gândiţi-vă la viitorul copiilor voştri, care vor rămânea de batjocura străinilor, dacă acuma, când se aşază în Rusia temelia vieţii noroadelor, nu veţi alege oameni de ispravă din sângele vostru, care să vă scoată drepturile politice şi naţionale, fără care nu poate trăi niciun neam. Strângeţi-vă în jurul steagului partiei moldoveneşti, intraţi în luptă pentru drepturile voastre şi cu ajutorul lui Dumnezeu veţi birui.

Înainte pentru dreptul vostru, pentru viitorul copiilor voştri!

Glăsuiţi cu izvodul moldovenesc nr. 6.

Comitetul central al partiei naţionale moldoveneşti

[Ştefan Ciobanu, *op. cit.*, p.63-65]

15. 20 august/2 septembrie 1917, Chişinău, Instrucţiuni pentru crearea cohortelor militare moldovene publicate în ziarul *Cuvânt moldovenesc*

Instrucţii pentru cetele (cohortele) de miliţionari moldoveni

Având în vedere provocările la anarhie şi siluirile asupra locuitorilor din Basarabia, şi urmările lor nedorite, starea de nelinişte între soldaţii moldoveni de pe front şi de pe la spate, provocate de către companiile ce trec la front prin Basarabia, de dezertori şi diferiţi maroderi[2] şi provocatori de dezordine – ajutorul comandantului suprem al armatei de pe frontul român, generalul Scerbaciov, prin telegrama nr. 156.370 a permis să se formeze şi să se trimită în Basarabia 16 cete mobile de miliţionari, din soldaţi născuţi în Basarabia şi care au fost răniţi nu mai puţin de două ori.

Scopul formării cetelor:

Paza siguranţei personale şi publice a cetăţenilor;

Lupta cu dezertorii şi maroderii;

Oprirea vânzării tainice a băuturilor spirtoase;

Prevenirea dezordinelor agrare;

Lupta cu anarhia şi contrarevoluţia;

Menţinerea ordinei în caz de demobilizare.

Organizarea cetelor:

O ceată se compune din 100 de oameni (din unităţile de rezervă circumscripţiei Odessa) cu un ofiţer;

În capul cetelor stă un inspector;

[1] Mihail Minciună (1884-1935), membru al Partidului Naţional Moldovenesc din partea Congresului Militarilor Moldoveni. Redactor la ziarul *Soldatul moldovan*. A votat actul unirii de la 27 martie/9 aprilie 1918.

[2] Maroderi (Marodöri, marodeori). Cuvânt în limba rusă ce desemnează în general jefuitori ai populaţiei civile în zona operaţiilor militare, jefuitori de cadavre pe câmpul de luptă; speculanţi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Toți comandanții se numesc după indicațiile comitetului executiv moldovenesc.

Regulile şi datoriile autorităților:

Inspectorul cetelor este subordonat direct şefului statului-major al circumscripției Odessa, iar în ordinea externă supravegherii comandantului garnizoanei Chişinău;

El îngrijeşte de formarea cetelor.

Le dirijează unde crede că este mai necesară prezența lor;

Desemnează raza lor de acțiune (un număr de sate);

Stabileşte legătura cu organizațiile revoluționare locale şi comisarul guvernului;

Ia toate măsurile pentru asigurarea siguranței politice;

Dă ordinele necesare şefilor de cete;

Despre activitatea sa la timp comunică şefului statului-major din Odessa şi comitetului executiv moldovenesc.

Şefii cetelor:

Şeful cetei este direct subordonat inspectorului, iar în ordinea supravegherii externe comandantului garnizoanei locale;

În activitate se conduce de această instrucție şi indicațiile inspectorului miliției;

Ia şi hotărâri independente, dacă cer împrejurările;

Aşază pe oameni în centrul regiunii sale (în sat după ordinul inspectorului);

Şeful cetei poate singur să schimbe aşezarea cetei sale, în caz dacă alt punct este amenințat de primejdie;

Despre toate actele şi mişcările sale la timp raportează inspectorului;

Face o exactă recunoaştere a regiunii sale;

Lucrează în înțelegere cu organizările revoluționare locale. Aprovizionarea, soldații şi ofițerii o primesc, ca şi în părțile de rezervă, de la comandanții cercurilor de recrutare, în regiunea cărora sunt aşezați. Comisarii volostelor şi comitetelor săteşti sunt datori să le dea tot concursul pentru mişcări şi carteruiri.

Notă. Acum este inspector al cetelor mobile de miliționari şi comisar de la comitetul moldovenesc pe lângă statul circumscripției militare Odessa, praporşcicul Crihan.

Semnat: locțiitor al comandantului statului-major al circumscripției militare Odessa.

General-leitenant [locotenent] Marx

Aghiotantul secției de operațiuni
Căpitan Satînsky

[Dr. Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut şi Nistru 1812-1918, Viața Românească, Iaşi, 1928*, p. 213-214]

16. 25 octombrie/7 noiembrie 1917, Chişinău, Rezoluții ale primului congres ostăşesc moldovenesc

I. Despre republica federativă rusească

Fiindcă Rusia e foarte mare şi e locuită de o mulțime de popoare, fiecare cu cultura lui deosebită şi cu conştiința lui națională, ocârmuirea centrală din Petrograd numai împiedică propăşirea culturală a națiilor şi îmbunătățirea stării lor economice. În vederea acestei împrejurări, întâiul congres ostăşesc a hotărât: să se recunoască că forma cea mai potrivită a ocârmuirii Rusiei este republica federativă democratică.

II. Despre autonomia Basarabiei

Având în vedere cultura națională a neamului moldovenesc şi trecutul său şi plecând de la principiul revoluției, că fiecare norod are dreptul singur să hotărască de soarta sa, congresul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în dorința de a uni neamul moldovenesc şi a-i chezăşlui drepturile lui naționale şi propăşirea lui economică şi culturală a hotărât: să declare autonomia teritorială şi politică a Basarabiei. Pentru apărarea drepturilor şi intereselor autonomiei Basarabiei, pe lângă stăpânirea vremelnică să fie un împuternicit al neamului moldovenesc.

III. Despre naționalizarea oştirilor moldoveneşti

Găsind că rânduiala veche de a întocmi oştirile amestecând la un loc felurite neamuri era aşezată pe temeiuri antidemocratice şi avea de scop slăbirea noroadelor şi totodată recunoscând că numai sub steagurile moldoveneşti şi condus de ofițeri moldoveni, poporul moldovenesc va putea apăra patria (țara) şi slobozeniile câştigate prin revoluție, congresul a hotărât: să se înceapă cât mai degrabă alcătuirea oştilor moldoveneşti de tot felul de arme. Pentru formarea şi ocârmuirea lor să se alcătuiască în cel mai scurt timp comitetul general ostăşesc moldovenesc în frunte cu un comisar pentru afacerile militare moldoveneşti şi cu un împuternicit în Stavcă. Comitetul moral va alcătui proiectul naționalizării oştilor moldoveneşti şi va începe a introduce naționalizarea în viață.

IV. Despre cohortele moldoveneşti

Pentru potolirea anarhiei şi susținerea rânduelei în Basarabia pe vremea demobilizării, congresul a hotarât: să se sporească numărul cohortelor de la 16 până la 100, având fiecare cohortă câte 100 de soldați. Afară de aceasta soldații moldoveni din cavalerie să fie deosebiți şi trimişi în Basarabia, în schimbul părților de cavalerie, care dețin de pază acuma în țara noastră.

V. Despre Sfatul Țării

Întâiul congres ostăşesc moldovenesc a hotărât: pentru ocârmuirea Basarabiei în cel mai scurt timp să se alcătuiască Sfatul Țării. În el vor intra 120 de deputați în felul următor: moldovenii vor avea 84 de locuri (70%) şi celelalte neamuri din Basarabia 36 de locuri (30 %). 44 deputați moldoveni se vor alege din congresul de față; 30 deputați de la țărani şi 10 de la organizațiile şi partiile moldoveneşti. Să li se dee în Sfatul Țarii 10 locuri (pe deasupra celor 120) moldovenilor de peste Nistru, dacă dânşii vor voi să se prindă. Unirea cu capitaliştii nu-i dorită. Sfatul Țării va fi vremelnic şi va ființa numai până la alcătuirea adunării întemeietoare basarabene. Toate aşezămintele administrative din Basarabia se supun pe deplin Sfatului Țării. Îndată ce se va înființa Sfatul Țării, toate comitetele din Basarabia capătă un caracter curat profesional şi n-au dreptul de a se amesteca în trebile politice.

VI. Despre pământ şi colonizare

Congresul a hotărât: tot pământul Basarabiei cu bogățiile dintr-însul şi de pe dânsul e moştenirea locuitorilor ei. Pământurile mănăstireşti, bisericeşti, cazone şi celelalte, fără plată, trec în mâna celor cari le vor lucra cu brațele lor. Stăpânirea de pământ se desființează pentru totdeauna. Împărțirea pământului se va hotărî în adunarea întemeietoare basarabeană.

Colonizarea Basarabiei cu străinii e oprită. Au dreptul de a veni în Basarabia numai acei din basarabeni, cari sub stapânirea veche au fost nevoiți să părăsească țara.

VII. Despre adunarea întemeietoare

Congresul a hotărât: să se lucreze pretutindeni pentru alegerea şi susținerea candidaților moldoveni în adunarea întemeietoare.

VIII. Despre naționalizarea şcoalelor, aşezămintelor şi a dregătoriilor din Basarabia

Congresul a hotărât:

Să se naționalizeze în cel mai scurt timp şcolile, aşezămintele şi dregătoriile din Basarabia autonomă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Învățământul să fie îndatoritor şi fără nicio plată: toate şcoalele se vor întreține din banii țării.

Toate şcolile cazone mijlocii, atât ale ministerului de învățământ, cât şi ale altor ministere trebuie să treacă în mâinile zemstvei guberniale basarabene.

În mâinile zemstvei guberniale trec seminariile şi institutele de învățători, şcolile tehnice, şcolile de gospodărie şi şcolile de vierie; toate aceste şcoli trebuie să fie naționalizate.

Împărtăşind hotărârile zemstvei guberniale despre naționalizarea şcolilor, congresul recunoaşte că şcoala națională e treaba întregului norod şi nu numai a unor organizații profesionale sau aşezământuri obşteşti, cum a fost până acuma.

Zemstvele ținutale numaidecât să îndeplinească toate hotărârile zemstvei guberniale despre naționalizarea şcoalei moldoveneşti.

Zemstva Achermanului şi altele, care împiedică naționalizarea şcolilor moldoveneşti, sunt îndatorite să eie toate măsurile pentru înființarea şcolilor moldoveneşti în satele locuite de Moldoveni.

Toți învățătorii basarabeni sunt chemați la munca obştească pentru înfăptuirea şcoalei naționale, aşezate pe temeiuri democratice.

Să se facă cunoscut sfaturilor pedagogice ale tuturor şcolilor din Basarabia că trebuie luate măsuri grabnice pentru naționalizarea şcoalelor şi predarea învățământului în limba moldovenească.

IX. Despre învățământul în afară de şcoală

Congresul recunoaşte că trebuie cât mai degrabă înființat învățământul în afară de şcoală pe temeiuri naționale; organizarea cade în sarcina zemstvelor de ținut şi gubernie din Basarabia.

X. Despre Moldovenii de peste Nistru

Congresul a hotărât: să se propuie moldovenilor de peste Nistru 10 locuri în Sfatul Țării şi să dee tot sprijinul organizațiilor lor. Să se îndrepte către stăpânirea vremelnică şi rada ucraineană cu cererea ca Moldovenilor de peste Nistru să li se încuviințeze aceleaşi drepturi pe cari le au alte neamuri în Basarabia autonomă.

XI. Despre fondul național

Să fie însărcinat Sfatul Țării a se îngriji pentru facerea fondului național.

Congresul în sfârşit a hotărât că în viața nouă democratică a Basarabiei vor fi chezăşluite drepturile naționale ale tuturor noroadelor mici din Basarabia.

Preşedintele congresului,
rotmistr. V. Cijevschi[1].
Secretar podporucic, Gh. Nastase

[*Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România 1917-1918*...., p. 56-59]

17. 28 noiembrie/11 decembrie 1917, Chişinău, Proiectul organizării Basarabiei primit (prima citire) în şedința Sfatului Țării din 28 noiembrie 1917

[1] Vasile Cijevski (1880-1931), ofițer care a luptat în armata rusă. Preşedinte al Congresului Militarilor Moldoveni de la Chişinău (20-27 octombrie 1917), cu o mare contribuție la buna desfăşurare a acestuia. Până la constituirea Sfatului Țării a fost comisar militar al Basarabiei, funcție împărțită cu Vasile Țanțu. A fost desemnat deputat în Sfatul Țării. Intervențiile sale în procesul de realizare a Unirii din 27 martie/9 aprilie au fost hotărâtoare pentru rezultatul votului. L-a propus pe Constantin Stere ca membru şi a insistat ca votul să fie deschis şi nominal.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Puterea înaltă în Basarabia o are Sfatul Țării, care este cel mai înalt aşezământ de ocârmuire până la chemarea adunării poporane basarabene.

Organ (aşezământ) împlânitor al Sfatului Țării este Sfatul directorilor generali, care este răspunzător pentru trebile şi măsurile sale numai înaintea Sfatului Țării.

Sfatul directorilor generali are toată puterea împlinitoare şi lucrează în temeiul zacoanelor şi poveţelor date şi întărite de Sfatul Țării.

Legăturile între Sfatul Țării şi stăpânirea centrală au să se facă prin sfatul directorilor generali.

Sfatul directorilor generali este alcătuit dintr-un director-preşedinte şi 10 directori generali pe următoarele branşe: unul pe trebile dinlăuntru, al doilea pe învățământul norodului, al treilea pe trebile pământului şi ale gospodăriei săteşti, al patrulea pe trebile finanțelor, al cincilea pe treaba drumurilor de fer, pe poşte şi telegraf, al şaselea pe trebile ostăşeşti, al şaptelea pe judecătorii şi pe trebile credințelor religioase, al optelea pe negoț, industrie şi pentru apărarea muncii, al nouălea pe trebile străine (internaționale) şi al zecilea controlorul general.

Sfatul directorilor generali se alcătuieşte de o față însărcinată cu această treabă de către prezidiumul Sfatului Țării împreună cu o comisie mijlocitoare, în care intră 7 deputați de la toate fracțiile Sfatului Țării. Sfatul Țării are drept să-i întrebe pe directorii generali despre orişice treabă în ocârmuirea lor şi ei sunt datori să răspundă. Dacă Sfatul Țării are drept neîncredere directorilor generali, ei părăsesc slujba lor, toți sau o parte din ei.

Trebile țării se hotărăsc după zacoanele de până acuma, care n-au fost desființate de stăpânirea vremelnică (rusească) sau de Sfatul Țării. Asemenea se iau în seamă măsurile şi poruncile stăpânirii vremelnice (ruseşti), care au fost scoase de la 1 martie 1917 încoace şi care se potrivesc cu împrejurările din țara noastră.

[Ştefan Ciobanu, op.cit., 126-127]

18. 30 noiembrie/13 decembrie 1917, Adresa Serviciului Transporturilor de Prut către Marele Cartier General prin care informează despre incidentele provocate de soldații ruşi în Cahul

No. 1100 bis. 30.XI.1917
Serv. Transporturilor pe Prut
CĂTRE
M.C.G. Comandantul Marinei

Am onoare a raporta că situația în Basarabia este turbure. Astfel eri 29 noembrie la Kahul, vis-a-vis de Oancea, soldații ruşi au prădat prăvăliile şi locuințele proprietarilor. Sub seară aceşti hoți [aceste hoții] s-au transformat în program organizat, s-au omorât, mulți oameni, iar centrului oraşului i s-a dat foc. Dezordinele continuă.

Pentru această stare, amarnică să nu se întindă şi la Oancea şi în special pentru a păzi averea statului, care ne e dată spre păstrare, am luat măsurile cuvenite, prevenind pe comandanții celor două regimente cari cantonează aci că dezordonile vor fi reprimate cu toată străşnicia şi că vom face uz de tunurile ce avem în caz când depozitele şi vasele noastre vor fi atacate.

Până acum este linişte şi sper că se va menține. Odată cu aceasta vă rog să binevoiți a interveni la M.C.G. Comandamentul Grănicerilor pentru a permite populației Moldoveneşti care ar cere adăpost la noi temporar să fie liberă a trece Prutul fără a fi împiedicată şi supusă la vexații de către santinelele noastre.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Comandantul Transporturilor pe Prut
Lt. Comandor, ss/

Notă
2.XII.1917

Intervenire la Ministerul de Război cu privire la adăpostirea populației române din Basarabia spre a hotărî. – Gl. ss/Prezan.

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 1.522, c. 122]

19. 2/15 decembrie 1917, Chişinău, Declarația Sfatului Țării

Moldoveni şi noroade înfrățite ale Basarabiei!

Republica rusească se află în mare primejdie. Lipsa de stăpânire la centru şi neocârmuiala în toată țara, care este istovită prin lupta cu duşmanul de din afară, duc la peire întreaga republică.

În această clipă îngrozitoare singura cale de izbăvire pentru republica democratică rusească este ca noroadele ei să se unească şi să-şi ieie soarta în mâinile lor, alcătuindu-şi stăpâniri naționale, în hotarele țărilor unde locuesc.

În puterea temeiului acesta şi având în vedere aşezarea rânduelii obşteşti şi întărirea drepturilor câştigate prin revoluție, *Basarabia, sprijinindu-se pe trecutul său istoric, se declară de azi înainte Republică Democratică Moldovenească*, care va intra în alcătuirea republicei federative democratice ruseşti, ca părtaş cu aceleaşi drepturi.

Până la chemarea adunării poporane a Republicii Moldoveneşti, care va fi aleasă de tot norodul prin glăsuirea de-a dreptul, deopotrivă şi tăinuită, după sistemul proporțional, cea mai înaltă ocârmuire a Republicei Democratice Moldoveneşti este Sfatul Țării, alcătuit din împuterniciții tuturor organizațiilor democrației revoluționare ale deosebitelor noroade şi din împuterniciții zemstvelor şi târgurilor.

Puterea împlinitoare în Republica Democratică Moldovenească o are sfatul directorilor generali, cari sunt răspunzători numai înaintea Sfatului Țării.

Înfățişând voința noroadelor trăitoare pe pământul Republicei Moldoveneşti, Sfatul Țării are în vedere:

1. Să cheme în timpul cel mai scurt adunarea poporană a Republicei Moldoveneşti, aleasă prin glăsuire obştească, de-a dreptul, deopotrivă şi tăinuită după sistemul proporțional.

2. *Să împartă norodului muncitor tot pământul fără plată, pe temeiul folosirei drepte.*

Până la alcătuirea unei legi despre trecerea pământului la norodul muncitor, ca să nu fie neorânduială şi irosire a bogățiilor țării, tot pământul, care nu se lucrează cu brațele stăpânului lui, împreună cu vitele şi stromenturile (uneltele) gospodăriei va trece în sama comitetelor pământeşti, alese din nou pe temeiul democratic.

Sfatul Țării va întocmi porunci amănunțite despre felul cum trebuie să treacă pământul în seama comitetelor şi cum acestea trebuie să orânduiască treaba pământului.

Pădurile, apele, bogățiile de sub pământ, câmpurile de încercare, răsadnițele, ogoarele pentru sfeclă, precum şi viile şi livezile boereşti şi mănăstireşti, bisericeşti şi ale udelurilor şi în sfârşit toate curțile boereşti, fiind avere obştească a norodului, vor trece în seama comitetului pământesc general al Republicei Moldoveneşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

3. Să orânduiască treaba îndestulării norodului cu hrănile şi mărfurile de întâia trebuinţă; să orânduiască munca lucrătorilor, urcând plata ei şi aşezând în toate întreprinderile ziua de muncă de 8 ceasuri, şi să întocmească controlul ţării asupra fabricilor şi a veniturilor pe tot pământul Republicei Moldoveneşti.

Sfatul Ţării are în vedere să lucreze un plan de măsuri în legătură cu demobilizarea oastei şi a fabricilor.

Ca să înlăture grozăviile foametei şi a urmărilor ei, Sfatul Ţării va lua toate măsurile, ca să fie arate şi sămănate toate câmpiile slobode ale Basarabiei.

4. Să orânduiască alegerile drepte în aşezământurile locale şi sinecârmuire [sic!], care încă n-au fost alese pe temeiul glăsuirei obşteşti, de-a dreptul, deopotrivă şi tăinuite după sistemul proporţional, şi să chezăşluiască pe deplin bunul mers al acestor aşezăminturi.

5. Să apere toate slobozeniile, câştigate prin revoluţie, precum: slobozenia cuvântului, tiparului, credinţei, cugetului, unirilor, adunărilor şi grevelor, să chezăşluiască neatingerea persoanei şi a locuinţei şi să aşeze judecată dreaptă pentru tot norodul.

6. Să desfiinţeze pedeapsa de moarte pentru totdeauna pe pământul Republicei Moldoveneşti.

7. Să chezăşluiască pe deplin drepturi deopotrivă pentru toate noroadele, ce trăesc pe pământul Republicei Moldoveneşti, dându-le autonomia culturală-naţională-personală.

8. Să orânduiască treaba învăţământului pe temeiul autonomiei şi al naţionalizării pentru toate popoarele Republicei Moldoveneşti.

9. Să întocmească îndată polcuri naţionale din ostaşi născuţi pe pământul Basarabiei pentru apărarea bogăţiei ţării de jaf în vremea demobilizării oastei şi pentru izbăvirea ţării de cea mai straşnică anarhie.

10. Să eie măsuri pentru ca îndată să se încheie pace fără răpiri de pământuri străine şi fără despăgubiri de război, dându-se noroadelor dreptul de a-şi hotărî soarta; pacea trebuie să fie încheiată în înţelegere cu întovărăşiţii[1] şi cu toate noroadele republicei democratice federative ruseşti.

Moldoveni şi noroade înfrăţite ale Republicei Moldoveneşti

În clipa aceasta grozavă, când stăm la marginea prăpastiei, anarhiei, vărsării de sânge frăţesc, sărăciei, foametei şi a frigului – Sfatul Înalt al ţării vă cheamă împrejurul său să puneţi toate puterile voastre pentru lupta hotărâtoare împreună cu toate noroadele Republicei Moldoveneşti ca să sprijinească din răsputeri şi să apere adunarea întemeietoare rusească.

Sfatul Ţării cheamă pe moldoveni şi pe toate noroadele înfrăţite ale Basarabiei să se apuce harnic de lucru obştesc, clădind viaţa nouă pe temelia slobozeniei, dreptăţii şi a frăţiei!

Numai astfel vom scăpa noi ţara noastră şi vom feri-o de peire pe maica noastră a tuturor – marea republică democratică rusească!

Primită de Sfatul Ţării la 2 decembrie, anul 1917.

[*Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România 1917-1918...*, p. 117-120]

20. 3/16 decembrie 1917, Chişinău, Strigarea Comitetului central al ostaşilor basarabeni de pe frontul românesc către fraţii români

Fraţi români! Neamul românesc dintre Nistru şi Prut duce o mare lipsă de cărţi. În toată Basarabia nu se află nicio bibliotecă moldovenească. Şcoalele în care pentru întâiaşi dată se în-

[1] Aliaţii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

vață acuma româneşte n-au nici manuale, nici cărți de bibliotecă. Bisericile sunt cu desăvârşire lipsite de cărți româneşti.

Astăzi, când ne-am trezit din somnul adânc în care am zăcut atâta amar de vreme, vă rugăm, fraților, să ne dați tot sprijinul, pentru ca trezirea noastră să fie deplină şi mişcarea odată pornită să nu mai înceteze, ci să ne ducă cât mai grabnic la idealul mult dorit.

Jertfiți pentru cauza sfântă a deşteptării şi lumânării fraților voştri, lipsiți-vă de orice puteți, căci nouă orice ne va prinde bine şi ne va da nemărginit folos. Fiecare cărticică va aduce rodul ei bun şi sănătos, căci sămânța aruncată de ea nu va cădea în drum, ci în adâncul sufletului curat al românului basarabean, lipsit până acuma de fericirea de a putea învăța carte în limba lui dulce.

Nădăjduiam că toți românii cu iubire pentru frații noştri dintre Prut şi Nistru vor veni degrabă în ajutorul lor. Cărțile se vor trimite pe adresa comitetului central al ostaşilor basarabeni de pe frontul român. Iaşi, str. Cuza-Vodă nr. 37.

[*Ardealul*, nr. 10, 3 decembrie 1917]

21. 3/16 decembrie 1917, Chişinău, Telegrama Sfatului Țării trimisă guvernului din Petrograd, Radei din Odessa, Republicii de Ural şi Republicii Musulmane

Prin declarația de la 2 decembrie a Consiliului superior al țării, Sfatul Țării, Basarabia este proclamată Republică poporană moldovenească, ca membru cu drepturi egale în Republica Federativă Democratică Rusească. Republica Moldovenească aduce la cunoştință despre aceasta. Până la adunarea constituantă a Republicei Moldoveneşti, autoritatea superioară în Basarabia aparține Consiliului Superior, Sfatul Țării, care este singurul organ cu puteri depline în Republica Moldovenească. Sfatul Țării este compus din reprezentanții soldaților, țăranilor, muncitorilor, din partidele socialiste şi din organele autoadministrației.

[*Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România 1917-1918*.., p. 120]

22. 7/20 decembrie 1917, Chişinău, Vizita unei delegații aliate în Basarabia şi salutul său adresat Sfatului Țării

O delegație a României, Franței, Angliei şi Americii, vizitând în 7 decembrie oraşul Chişinău, a socotit de cuviință să se înfățişeze – fireşte în chip neoficial şi la Sfatul Țării, spre a-l hiritisi în legătur[cu proclamarea Republicii Moldoveneşti.

Delegația se alcătuia din 7 membri, şi anume: colonelul francez Henri, colonelul român Ghenadescu, d. Lucasievici şi Balamace, englezul Spit şi doi americani.

Republica Moldovenească a fost salutată prin colonelul francez Henri şi colonelul român Ghenadescu, care şi-au arătat dorința să vadă cât mai repede organizate puterile țării spre binele neamului moldovenesc şi a tuturor noroadelor Republicii.

În numele Sfatului Țării, preşedintele Ioan C. Inculeț a salutat sosirea aliaților pe pământul liber al nouei Republici latine spunând că vor fi binevăzuți totdeauna în cuprinsul scumpei noastre țări.

Delegația a mai fost salutată de către d-nii deputați Buruiană, Cijevschi şi Buzdugan. Acesta din urma a rostit următoarele cuvinte:

„Domnilor deputați englezi, americani şi fraților francezi şi români! Noi moldovenii am fost totdeauna apăsați de jugul țarismului rusesc peste o sută şi mai bine de ani. Din bezna nopții întunecate noi ne uitam cu nădejde spre luceafărul latinității – Franța, şi ne gândeam: oare

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

vom mai scăpa noi cândva de bena nopții grozave? Şi iată, pe urma revoluției tuturor popoarelor subjugate ale Rusiei, ne-a strălucit şi nouă soarele mântuitor al libertății.

Azi suntem cetățeni liberi ai Republicii Moldoveneşti.

Şi dacă acum ați venit la noi ca frați buni ai neamului nostru desrobit mâine vă aşteptăm ca soli ai țărilor libere pe care le veți fi scos din lanțurile robiei.

Trăiască sora noastră Franța! Trăiască sora Romania! Trăiască Anglia! Trăiască America!"

Delegației i s-a făcut, din partea tuturor deputaților, cele mai călduroase ovații.

[*Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România 1917-1918*...., p. 123-124]

23. 14/27 decembrie 1917, Chişinău, Decretul Consiliului directorilor generali ai Republicii Moldoveneşti privitor la organizarea „ocârmuirii" Basarabiei

Tuturor cetățenilor Republicei Moldoveneşti!

Potrivit hotărârii Sfatului Țării, organul superior al Republicii Moldoveneşti, de către preşedintele consiliului directorilor generali a fost format consiliul directorilor generali înzestrat cu depline puteri executive administrative în Țară.

În consiliul directorilor generali au intrat:

Preşedintele consiliului directorilor generali şi director general de agricultură, P.V. Erhan

Director general de interne (provizoriu), V.G. Cristi

Director general de instrucție publică, Şt.N. Ciobanu

Director general de finanțe (provizoriu), T. G. Ioncu Director general al căilor ferate, poştelor, telegrafului şi telefonului, N. N. Bosie-Codreanu[1]

Director general de război şi marină. T.P. Cojocaru[2] Director general de justiție şi culte (provizoriu), M.G. Savenco[3]

Director general al industriei, comerțului şi muncii, V.I. Grünfeld

Director general pentru afacerile străine (internaționale) I.E. Pelivan

Consiliul directorilor generali îşi propune ca scop introducerea ordinei în toate ramurile vieții țării, înlăturarea anarhiei şi a dezastrului, organizarea administrației tuturor aspectelor din viața statului, aranjarea raporturilor cu guvernul central al republicei federative ruse.

Toate aceste probleme de o complexitate extraordinară vor trebui să aducă la restabilirea cursului normal al vieții țării, dar ele vor putea fi înfăptuite numai prin susținerea solidară şi energică a consiliului directorilor generali în activitatea lui de către toți cetățenii, toate instituțiile şi persoanele administrative a țării.

Sprijinit în munca lui viitoare pe susținerea şi consimțământul tuturor, consiliul directorilor generali declară că, din momentul publicării acestui decret, toate instituțiile de stat, obşteşti şi particulare ale țării, precum şi toate organizațiile în toate chestiunile care privesc ocârmuirea superioară a țării se adresează directorului general respectiv prin cancelaria consiliului direc-

[1] Nicolae Bosie-Codreanu (1887-1963), absolvent al Institutului Politehnic din Kiev. A fost deputat în Sfatul Țării din partea feroviarilor moldoveni. A făcut parte din delegațiile care au venit la Iaşi pentru a cere ajutor în stabilizarea situației din Basarabia. După unire a condus Cercul basarabenilor din Bucureşti şi a fost director de exploatare al Căilor Ferate Române.

[2] Teodosie Cojocaru (1879-1941), absolvent al Liceului Militar din Odessa, ofițer în armata rusă, participant la războiul ruso-japonez şi Primul Război Mondial, în cursul căruia a fost rănit. Având în vedere calificarea, a fost desemnat să conducă departamentul de război. După unire a fost primit în armata română cu gradul de colonel, dar în 1919 a trecut în rezervă şi a fost primar al oraşului Chişinău (1919-1920). După anexarea Basarabiei de către sovietici în 1940 a fost arestat, decedând în închisoarea de la Chişinău.

[3] Mihail Savenco, deputat în Sfatul Țării din partea ucrainenilor. Director al justiție şi cultelor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

torilor generali, şi niciun fel de acte în sfera ocârmuirii administrative, săvârşite fără sancţiunea directorului general respectiv nu au niciun fel de putere, şi pentru toate actele săvârşite fără o asemenea sancţiune, consiliul directorilor generali nu are niciun fel de răspundere.

Decretul capătă puterea legală din momentul publicării lui.

Preşedintele consiliului directorilor generali, P. Erhan
p. Secretarul consiliului directorilor generali, T. Ioncu

[*Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România 1917-1918*, p. 127-128]

***24.* 15/28 decembrie 1917, Chişinău,** Ordin de zi nr. 1 al lui Gherman Pântea, directorul general de război, către unităţile militare ale Republicii Moldoveneşti

ORDIN
către oştile Republicei Moldoveneşti
Nr. 1
15 decembrie 1917, Chişinău

Cetăţeni, soldaţi şi ofiţeri,

1. Grea sarcină a căzut asupra mea. Adunarea înaltă „Sfatul Ţării“ m-a împuternicit să îndeplinesc obligaţiunile Directorului general de război şi marină. Trebuie să întrebuinţăm forţe supraomeneşti în lupta cu dezastrul şi dezordinea ce bântuiesc în Republica Rusească şi ameninţă să ajungă cu valurile lor şi în ţara noastră „Moldova”. Cea mai mare dificultate întâmpinăm în faptul că noi toţi am pierdut încrederea şi nu mai credem nimănui. Între noi sunt semănate neîncrederea şi îndoiala.

Cetăţeni, eu sunt împuternicit de „Sfatul Ţării”, ales de voi, şi prin aceasta sper că toate ordinele mele vor fi luate în consideraţie şi executate.

Ţinând seama de toată gravitatea momentului şi că reuşita poate fi câştigată numai prin ajutorul tuturor organizaţiilor democratice, fac apel călduros către toţi să mă ajute la lucrarea aceasta grea. Cu ajutorul lui Dumnezeu, cetăţenilor, să lucrăm împreună pentru mântuirea iubitei noastre Republici Moldoveneşti.

2. Numesc ca ajutor al meu pentru afacerile de marină pe Leitenantul[1] Prahniţchi şi pentru infanterie pe praporşcicii[2] Sacară şi Osoian.

3. Numesc în calitate de şef al garnizoanei oraşului Chişinău pe soldatul din regimentul I Moldovenesc, Ilie Cătărău[3], şi ca pe reprezentant al „Sfatului Ţării” îl împuternicesc să se folosească cu toate mijloacele care-i sunt la îndemână lui, pentru a ţine ordinea în capitala Republicei Moldoveneşti.

4. Ordon tuturor unităţilor militare, ocârmuirilor şi instituţiilor ca toată averea militară ce se găseşte pe teritoriul Republicei Moldoveneşti să nu fie înstreinată şi trecută peste hotarele Republicei Moldoveneşti fără ştirea şi voia Directorului General de Război.

5. Împuternicesc pe căpitanul Caşcarev să formeze în oraşul Bender un divizion Moldovenesc de artilerie. Completarea acestui divizion cu oameni şi cu cai o pun în sarcina ocârmuirei de Artilerie pe lângă Directoratul de Război.

[1] Locotenent

[2] Praporşcic, sublocotenent în armata rusă.

[3] Ilie Cătărau, personaj foarte controversat, aventurier. Născut în Basarabia, el a trăit mult timp în România. La 24 februarie 1914 a organizat un atentat la Debreţin ce s-a vrut o replică la înfiinţarea premeditată pe teritoriul Ungariei, în 1912, a Episcopiei Greco-Catolice Maghiare de Hajdudorog. A mai fost implicat în alte acţiuni diversioniste, fără a se putea stabili dacă a fost agent al Siguranţei române sau simplu mercenar în slujba unor lideri sau organe de informaţii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

6. Drujina[1] Hersonului [Cherson] ce se află în Bender, având în vedere că este complet alcătuită din soldați moldoveni, ordon a fi considerată Moldovenească şi reformată din 6 companii în 8 companii (roți). Reformarea acestei drujini cade în sarcina podpolcovnicului[2] Gaivoronschy.

7. 478 drujina ce se găseşte în or[aşul]. Bălți, fiind toată din soldați moldoveni, ordon a fi considerată moldovenească şi reformată în drujină de 8 companii, Reformarea cade în sarcina ştabs-căpitanului Popa.

8. Ordon a se înființa o comisiune de medici pe lângă infirmeria Regimentului 1 Moldovenesc sub preşedinția şefului medical acestui regiment şi cu patru membri: 3 medici şi un ofițer reprezentant al părților militare pentru cercetarea sănătății ofițerilor şi soldaților din părțile militare moldoveneşti, necesară pentru concediu sau eliberarea din serviciul militar. Comisiunea va începe funcțiunea de la 18 decembrie a.c.

[*Unirea Basarabiei şi a Bucovinei*, p. 128-130]

***25.* 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Chişinău, Telegrama Sfatului Țării trimisă generalului Constantin Iancovescu, ministrul de război al României, prin care se solicită punerea la dispoziția Consiliului Directorilor Generali a unui regiment de ardeleni**

Domnule ministru de război
al României,

Conform hotărârii Consiliului Directorilor Generali ai Republicii Moldoveneşti, Vă rugăm să binevoiți a dispune trimiterea la Chişinău a unui regiment ardelenesc cu posibilă urgență. Totodată, vă rugăm să ordonați ca acest regiment să steie la dispoziția directoratului Republicei Moldoveneşti.

Chişinău, la 22 decembrie 1917.

Preşedintele Consiliului P. Erhan
Director general de externe I. Pelivan
Director general de interne V. Christy[3][Cristi]

Rezoluția pusă de ministrul de război al României: Marele Stat-Major 24/XII/1917.

Consiliul de Miniştri a aprobat cererea de față. Se va da ordin ca 1000 ardeleni cu arme şi mitraliere, ce ne vin din Kiev, să se oprească la gara cea mai apropiată de Chişinău, de unde se vor trimite pentru paza depozitelor de subsistență.

Ministru, general Iancovescu.

[*Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România 1917-1918...*, p. 133]

[1] Drujină. Cuvânt în limba rusă ce are sensul de echipă, detaşament. În Rusia medievală era o formațiune militară a cnezilor.

[2] Locotenent-colonel.

[3] Vladimir Cristi (1880-1956), publicist şi om politic român, cu studii superioare de drept la Moscova şi agronomice la Paris. Deputat în Sfatul Țării şi în Parlamentul român după război. Ministru pentru Basarabia în timpul guvernului condus de N. Iorga şi primar al Chişinăului în perioada 1938-1940.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

26. **22 decembrie 1917/8 ianuarie 1918, Chişinău, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la solicitarea delegației Sfatului Țării de acordare a ajutorului pentru reinstalarea ordinii în Basarabia**

Doi membri ai Sfatului Țării de la Chişinău, domnii Pelivan şi Cristei [Cristi], vin să mă roage să-mi folosesc influența pentru a-i ajuta să reinstaleze ordinea în Basarabia, mai ales în ceea ce priveşte căile ferate. Mă duc să-i vorbesc despre asta lui Şcerbacev şi-i pun imediat la dispoziție trei milioane de lei. Miniştrii Greceanu şi Cantacuzino mi-au semnalat prezența a numeroşi jefuitori la Ungheni şi necesitatea de a păstra intact podul de cale ferată de pe Prut, pe unde trece singura noastră cale de comunicație. Cerere lui Prezan pentru a aduce acolo soldați români.

Comitetul bolşevic al Armatei 9 a fost arestat în această dimineață la Botoşani. Operațiunea a necesitat, de această dată, o acțiune mai fermă şi câteva sute de ruşi au simțit-o pe pielea lor. Asta va mai calma spiritele.

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 289]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul 6
VOLUNTARIATUL ŞI PRIZONIERATUL

Introducere

Voluntariatul

Românii aflați în componența Imperiului Austro-Ungar şi a Imperiului Rus au participat la războiul mondial din primele clipe ale declanşării lui pe frontul din Galiția şi apoi şi pe cel din Italia. Pe parcursul confruntărilor, parte dintre ei au fost luați prizonieri sau au dezertat[1], populând lagărele de prizonieri din Rusia, Italia, Franța.[2]

Problema încadrării în armata română a militarilor ardeleni prizonieri de război a apărut înainte ca România să intre în război împotriva Puterilor Centrale. Octavian C. Tăslăuanu, ofițer din armata austro-ungară ce a trecut în România în toamna anului 1914, l-a rugat pe Nicolae Filipescu, aflat în vizită în Rusia (primăvara anului 1916), să sondeze partea rusă asupra organizării transilvănenilor în eventualitatea alăturării României la Antanta. (*Documentul nr. 15*)

Ulterior, problema utilizării prizonierilor români din Rusia a fost avansată, în septembrie 1916, şi de generalul Alexandru Averescu într-un raport către regele Ferdinand în care reitera necesitatea reorganizării armatei[3].

La rândul lor, lideri ai românilor ardeleni aflați în Vechiul Regat (Octavian Goga, Octavian C. Tăslăuanu, Vasile Lucaciu) au făcut demersuri pe lângă autoritățile române, solicitând măsuri pentru constituirea unui corp de voluntari din prizonierii aflați în Rusia care să se alăture armatei române. Ele au fost reluate la începutul anului 1917, prin trimiterea unui nou memoriu către guvernul de la Iaşi. Acesta, prin reprezentanța diplomatică de la Petrograd, a solicitat sprijinul autorităților ruse pentru recrutarea şi organizarea prizonierilor români, dar refuzul a fost net. Aceeaşi conduită necooperantă a fost adoptată şi față de cererile repetate venite din

[1] Pentru participarea românilor ardeleni, bucovineni şi basarabeni pe fronturile Primului Război Mondial a se vedea, între altele, Zenovie Pâclişanu, *Jertfele românilor din Ardeal, Bănat, Crişana, Sătmar şi Maramureş aduse în războiul mondial din anii 1914-1918*, „Editura Asociațiunii", Tiparul Arhidiecezane, Sibiu, 1923; Sextil Puşcariu, *Memorii*, ediție de Magdalena Vulpe, prefață de Ion Bulei, note de Ion Bulei şi Magdalena Vulpe, Editura Minerva, Bucureşti, 1979; Vitalie N. Ciobanu, *Militarii basarabeni 1917-1918. Studiu şi documente*, Chişinău, 2000; Liviu Maior, *Românii în armata habsburgică. Soldați şi ofițeri uitați*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004; Anatol Leşcu, *Românii basarabeni în istoria militară a Rusiei. De la războaiele din Caucaz la Războiul Civil*, Editura Militară, Bucureşti, 2009; *Primul Război Mondial şi Basarabia 1914-1918* (Culegere de studii şi articole), Bons Office, Chişinău, 2015; Liviu Maior. *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni şi basarabeni în război 1914-1916,* Editura Şcoala Ardeleană, Cluj- Napoca, 2016 etc.

[2] Jean Nouzille, Le calvaire des prisonniers de guerre roumains en Alsace-Lorraine 1911-1918, préface de Major-Général Lucian Culda, postface du Commandant Ilie Schipor, Editions Militaires, Bucarest, 1981.

[3] Mareşalul Alexandru Averescu, *op.cit*., vol. II, p. 61.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

partea reprezentanților prizonierilor români, care doreau să se organizeze în detaşamente de voluntari pentru a se alătura armatei române[1]. De remarcat că guvernul de la Petrograd a acordat un larg sprijin constituirii unităților de voluntari ce proveneau din rândul etnicilor slavi (cehi, sârbi, slovaci, polonezi).

Totodată, în toamna anului 1916, au fost trimise mai multe misiuni diplomatice pe lângă puterile Antantei, cu scopul sondării guvernelor aliate asupra intenției înființării corpurilor de voluntati români, fără a se obține rezultate concludente.

Urmare a demersurilor multiple, Ministerul de Război a decis, prin Ordinul nr. 1.191, înființarea Corpului voluntarilor români ardeleni şi bucovineni, compus din prizonierii români din armata austro-ungară aflați în Rusia, al căror număr era estimat, în august 1916, la peste 120.000 de oameni. Comanda nominală a Corpului îi revenea generalului Constantin Coandă, ataşatul militar român pe lângă Marele Cartier General rus. Conducerea executivă era asigurată de locotenent-colonelul Constantin Pietraru, învestit şef de stat-major al generalului Coandă. Acesta fusese delegat de către Marele Cartier General Român încă de la începutul lunii ianuarie 1917 să ia contact cu prizonierii români, concentrați la Darnița. El a fost însărcinat împuternit oficial de autoritățile române să se ocupe de recrutarea şi organizarea noii structuri. Oficial, corpul a fost înființat la 3/16 martie 1917, sediul fiind la Kiev. După înlăturarea țarului Nicolae al II-lea, noile autorități au arătat mai multă disponibilitate față de organizarea detaşamentelor de voluntari români provenind din prizonieri ale armatei austro-ungare. Au continuat însă, să existe destule impedimente, întrucât prizonierii erau folosiți ca mână de lucru gratuită.

În săptămânile următoare colectivul condus de locotenent-colonelul Constantin Pietraru a desfăşurat o intensă activitate pentru recrutarea, organizarea, echiparea prizonierilor români, care au optat pentru intrarea în armata română[2].

Locul ales pentru concentrarea voluntarilor a fost Darnița, lângă Kiev. Aici, la 13/26 aprilie a avut loc întrunirea delegaților prizonierilor români din Transilvania şi Bucovina. S-a constituit un comitet de organizare care a lansat un apel pentru participarea prizonierilor români din Rusia la eliberarea de sub stăpânirea autro-ungară şi unirea cu România. Organizarea primului detaşament s-a încheiat la sfârşitul lunii mai 1917, iar la începutul lunii iunie voluntarii au pornit spre țară. Efectivul era de 58 de ofițeri, 136 de elevi aspiranți şi 1.100 trupă[3].

Primirea la Iaşi, în ziua de 8 iunie 1917, a fost impresionantă, iar entuziasmul foarte mare, astfel că Petre Nemoianu caracteriza manifestarea drept o „primă Alba Iulia”. (*Documentele nr. 9, 11, 12, 16*) La rândul lui, regele Ferdinand le-a adresat voluntarilor un mesaj în care, între altele, se arăta: „Prin jurământul solemn ce ați depus înaintea lui Dumnezeu, înaintea drapelelor cari vă vor arăta drumul spre libertate, înaintea camarazilor voştri cari au luptat, cari au sângerat pentru înfăptuirea idealului nostru, v-ați legat cu un lanț nedisolubil de patria mumă, ați pus sufletul şi sângele vostru în serviciul cauzei sfinte ce noi am îmbrățişat împreună cu voi cu inimă curată, cu voință de fer”. (*Documentul nr. 13*)

Voluntarii ardeleni au fost repartizați, după un stagiu de instrucție de patru săptămâni, la Regimentele 25 „Rovine” din Divizia 8 Infanterie, 3 Olt şi 19 Romanați, precum şi la Regimentul 5 Vânători din Divizia 2 Infanterie.

Ei au luat parte la bătălia de la Mărăşeşti, dar aşa cum evidențiază generalul I. Vlădescu, pe timpul afluirii, intrării în dispozitiv şi al confruntărilor propriu-zise, unii voluntari au încercat diverse căi să se derobeze de la îndeplinirea obligațiilor militare. (*Documentul nr. 28*) O aseme-

[1] Pentru detalii, Cornel Țucă, *Prizonierii români din armata austro-ungară internați în Rusia. Problemele repatrierii*, Argonaut, Cluj Napoca, 2011, p. 34.

[2] Detalii în Cornel Țucă, *Corpul voluntarilor ardeleni şi bucovineni (1917-1918)*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr. 1 (17)/2002, p. 48-56. (Este vorba de „Memoriul asupra organizării şi funcționării în Rusia a unui corp de voluntari români, ca şi a unui serviciu pentru prizonierii de origină română”.)

[3] *România în anii Primului Război Mondial*, vol. 2, Bucureşti, Editura Militară, 1987, p. 510.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nea situație are cauze complexe, care țin de mentalitățile diferite şi de diferențele de cultură militară în care s-au format şi au evoluat membrii celor două armate, austro-ungară şi română.

Pornind de la experiența din vara anului 1917 şi pe baza propunerilor primite din partea unor ofițeri români, cum ar fi Octavian C. Tăslăuanu (*Documentul nr. 21*), Marele Cartier General a decis, la 28 noiembrie 1917, reunirea voluntarilor ardeleni şi bucovineni într-un corp separat – Comandamentul Corpului Voluntarilor Români şi Bucovineni, cu sediul la Hârlău. El era subordonat operativ Marelui Cartier General Român, având structura unei divizii cu birourile şi serviciile necesare. Comandant al acestei mari unități a fost desemnat colonelul Marcel Olteanu. Se impune precizarea că bazinul de recrutare nu mai era exclusiv teritoriul rusesc, voluntarii fiind români din Austro-Ungaria care se găsesc în calitate de prizonieri sau refugiați în România, Rusia, Italia şi America[1]. La aceeaşi dată şi-a încetat existența Corpul Voluntarilor Români Ardeleni şi Bucovineni din Rusia. O asemenea măsură era generată de schimbările majore intervenite în fostul Imperiu Rus, bolşevicii preluând puterea la Petrograd la 25 octombrie/7 noiembrie 1917. Activitatea de recrutare a militarilor români aflați în lagărele de prizonieri din Rusia s-a desfăşurat cu dificultăți din ce în ce mai mari, pentru ca la începutul anului 1918, în contextul ruperii de către regimul bolşevic a relațiilor cu România, aceasta practic să înceteze.

Conform datelor oferite de colonelul Constantin Pietraru, până în martie 1918 au fost recrutați din rândul prizonierilor români din Ardeal şi Bucovina, aflați în lagărele din Rusia, 396 de ofițeri şi 9.721 de gradați şi soldați. Dintre aceştia au fost trimişi în România în cadrul a 15 eşaloane 374 de ofițeri şi 8.261 de gradați şi soldați. Un număr de 22 de ofițeri şi 1.460 de gradați şi soldați a rămas, după 7 februarie 1918, în Rusia, pentru paza depozitelor armatei române[2].

Cât priveşte Corpul Voluntarilor Români şi Bucovineni, el şi-a încetat existența în mai 1918, după semnarea păcii separate cu Puterile Centrale de la Bucureşti (24 aprilie/7 mai 1918).

Din momentul intrării SUA în război alături de Antanta, Misiunea Patriotică Română trimisă peste Ocean a avut şi sarcina de a recruta şi organiza o Legiune a românilor americani[3]. (*Documentele nr. 15, 17*) Ea ar fi urmat să lupte, sub drapel românesc, pe frontul de vest împotriva Puterilor Centrale, transportul ei în România fiind foarte dificil. (*Documentul nr. 22, 27*) Franța s-a dovedit receptivă la ideea ca voluntarii americane să lupte pe frontul român. (*Documentul nr. 32*)

SUA au privit cu rezervă această propunere, mai ales că autoritățile americane nu erau în război cu Austro-Ungaria, ci doar cu Germania. În cele din urmă ideea unei legiuni militare compuse din români americani a fost abandonată, autoritățile de la Washington fiind împotrivă. Ele au fost de acord cu înrolarea lor, dar în unități americane.

În anul 1917, autoritățile de la Iaşi au evocat posibilitatea eliberării prizonierilor români aflați în lagărele din Italia, pentru a fi integrați în armatele aliate. (*Documentul nr. 5*). Dar această soluție se va materializa către sfârşitul anului 1918, când s-au creat legiuni româneşti[4]. O atare inițiativă a avut loc şi în Franța, către sfârşitul războiului[5].

Prizonierii

În cursul campaniei din anul 1916, armata română a înregistrat pierderi serioase cifrate după unele statistici la 250.000 militari morți, răniți şi prizonieri, numărul acestora din urmă

[1] Cornel Țucă, *op.cit*., p 176-177.

[2] *Ibidem*, p. 182-183.

[3] A se vedea şi Ion **S**tanciu, *Aliați fără alianță. România şi SUA (1914-1920)*, ediția a II-a revizuită, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2010, p. 108-112.

[4] Simion C. Mândrescu, *În Franța şi Italia pentru cauza noastră (27 septembrie 1917-2 ianuarie 1919*), Institutul de Arte Grafice G. Sfetea, Bucureşti, 1919; Idem, *Pro Italia*, Monitorul Oficial. Imprimeria națională, Bucureşti, 1937.

[5] Vasile Dudaş, *Legiunea română în Franța (1918-1919),* Editura Mirton, Timişoara, 1996.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ridicând-se la 100.000[1]. Ulterior, numărul acestora a sporit, astfel că, după datele departamentului de resort ca răspuns la unele interpelări parlamentare din anii ’20 ai secolului trecut, cifra militarilor (ofițeri, subofițeri şi soldați)[2] a ajuns la aproape 230.000. Repartiția pe țări era următoarea: Germania – 147.981; Austro-Ungaria – 51.000; Bulgaria – 25.000; Imperiul Otoman – 6.000; totalul fiind de 229.891 militari.

Modul de intrare a României în război şi suita de eşecuri din toamna anului 1916 au făcut ca preocupările statului român pentru soarta prizonierilor români să fie cu totul modeste, răspunderea căzând mai mult în sarcina inițiativei private. Soarta lor în lagărele din aceste țări era foarte grea, sintagma de calvar, folosită pentru a descrie viața lor, nefiind departe de adevăr[3].

Din primăvara anului 1917, autoritățile române au devenit mult mai active în acest domeniu şi au inițiat un şir de măsuri prin care încercau să îmbunătățească situația zecilor de mii de militari români aflați în lagărele de prizonieri din Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria şi Imperiul Otoman. În primul rând s-a cerut reprezentanților diplomatice româneşti din țările neutre şi aliate să facă demersuri insistente pentru a afla de soarta prizonierilor români. (*Documentele nr. 3, 4, 8,18*)

În al doilea rând s-au direcționat spre misiunile diplomatice fonduri mai mari spre a se cumpăra echipament şi alimente care să fie transferate prizonierilor de război, prin diverse canale, îndeosebi prin societățile de cruce roşie din țările neutre. (*Documentul nr. 20*)

În al treilea rând, guvernul a creat în Elveția, unde era sediul Comitetului Internațional al Crucii Roşii, un Birou central de ajutorare a prizonierilor români aflați în lagărele constituite de Puterile Centrale cu denumirea de „Agenția de Cruce Roşie Română”. (*Documentele nr. 6, 7*)

Condusă de contraamiralul N. Graçoski, agenția a desfăşurat o activitate pozitivă, reuşind, în condiții puțin prielnice, să aducă anumite îmbunătățiri vieții prizonierilor români. (*Documentele nr. 24, 34*)

Mai trebuie amintită şi activitatea nocivă a fostului colonel Alexandru D. Sturdza, care, după actul de trădare din ianuarie/februarie 1917, a colindat lagărele de prizonieri români din Germania, căutând adepți pentru planurile sale. (*Documentul nr. 10*)

Se poate aprecia că autoritățile române au manifestat în prima parte a războiului, respectiv în toamna anului 1916, un anumit dezinteres față de soarta prizonierilor militari, prioritate având operațiile de pe front care evoluau nefavorabil pentru armata română. În primăvara anului 1917 s-a constatat un anumit reviriment în acest domeniu, cu efecte benefice asupra vieții prizonierilor de război.

În acelaşi timp, posibilitățile statului român de ajutorare erau limitate, poate nu atât în privința resurselor financiare, deşi şi acestea au constituit o problemă, cât în privința modalităților practice de intervenție. Aşa s-a ajuns ca soarta celor căzuți în mâinile inamicului să fie critică, fapt ilustrat de mortalitatea foarte ridicată în rândul acestora. (*Documentul nr. 19*)

Mai trebuie menționat că soarta prizonierilor români din timpul războiului, cât şi problemele repatrierii lor după încetarea ostilităților, operație care s-a dovedit foarte dificilă, au constituit subiecte de dezbatere în interiorul clasei politice româneşti din primii ani interbelici.

---

[1] Colonel Alexandru Ioanițiu, *Războiul României (1916-1918)*, volumul II, „Tipografia Geniului” (Cotroceni), Bucureşti, f.a., p. 282.

[2] Maior Petrişor Florea, Iulian Stelian Boțoghină, *Chestiunea prizonierilor de război. Interpelări în Parlamentul României în 1920*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr. 1(17), 2002, p. 37.

[3] Jean Nouzille, *Le calvaire des prisonniers de guerre roumains en Alsace- Lorraine 1917-1918,* Éditions Militaires, 1991. Pentru problematica prizonieratului a se vedea şi Constantin Popian, *Amintiri din viața militară. Jurnale de război şi din prizonierat,* ediție îngrijită, note şi comentarii de Linu Dragu Popian, prefață de colonel (r) Dumitru Roman, Editura Militară, Bucureşti, 2007.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

1. 1917, Însemnări ale lui Constantin C. Popian[4] despre viața din lagărele germane de prizonieri

Din Schwarmstadt şi din alte lagăre

Pe 29 decembrie 1916 am primit ordin să ne pregătim, că plecăm undeva, departe. Am mers mai mult ziua şi am văzut aproape toate oraşele de pe țărmul Balticei, până la Hamburg, al cărui chei are 17 km pe estuarul Elbei şi de la distanță am gândit că miile de catarge sunt o pădure desfrunzită.

Am stat vreo 4-5 ore şi ne-au dus nemții, pe cei care am dorit, să vedem câteva depozite de animale exotice, destinate pentru menajerii şi circuri. Am văzut exemplare splendide de lei, jaguari, elefanți şi mai ales o familie de gorile şi nişte pitici negri din sălbăticiunile Congoului.

De la Hamburg, am trecut pe la Köln şi ne-am oprit la Hanovra, de unde am nimerit ca țiganul miercurea la stână, la cel mai prost lagăr ce se poate imagina. Se chema Schwarmstadt şi era destinat pentru engleji [sic!]. Aceştia însă nu erau români. Au trecut numai pe lângă el huiduind. Barăcile, construite dintr-o singură scândură, lungi de 80 m, late de 10 m şi înalte de 5 m, iar pe dedesubt erau şanțuri cu apă, deoarece terenul era mlăştinos.

Pe un ger de -35-40 de grade, jucam toată ziua în jurul a vreo 3-4 sobe de tuci, încălzite cu turbă, şi noaptea îmbrăcam toate cămăşile cu care ne miluiseră Crucile Roşii: franceză, olandeză, suedeză, afară de Crucea Roşie a noastră, pentru care numai eu câți bani adunasem!

În acest lagăr m-am convins că românul rabdă mai mult ca un câine. N-am murit niciunul, deşi hrana era mai proastă şi mai puțină ca la Stralsund şi în fiecare seară ne închinam la Dumnezeu, rugându-l să nu mai apucăm ziua de mâine.

Avocatul Potârcă Virgil[5], din Craiova, la cădere, avea 120 de kg şi la Schwarmstadt rămăsese de 56 şi învârtea cureaua de 2 ori pe şale. Era doctor în drept de la Paris şi părea om de măsură, dar înapoiat în țară, după război, ne-a feştelit iacaua, deşi câştigase iarăşi în greutate. Venind odată în Râmnicu Vâlcea, ca ministru, m-a întâlnit pe terasă şi, cu toate că în lagăr eram „tu" şi „mă", m-a întrebat grețos: „Tu ce mai învârteşti, mă Popilene?" I-am răspuns: „În niciun caz nu învârtesc ce învârteşti tu şi nici nu mă cheamă Popilean".

[Constantin C. Popian, *Amintiri din viața militară. Jurnale de război şi de prizonierat*, ediție îngrijită, note şi comentarii de Linu Dragu Popian, prefață de colonel (r) Dumitru Roman, Editura Militară, Bucureşti, 2007, p. 161-162]

[4] Constantin C. Popian (1882-1969), învățător de profesie, absolvind Şcoala Normală şi Conservatorul, devine la începutul secolului al XX-lea ofițer de rezervă. A participat la războiul româno-bulgar din 1913, apoi a urmat cursurile Şcolii de Ofițeri de Rezervă de Infanterie de la Slatina. În primele luni ale Primului Război Mondial a fost încadrat în Regimentul 42 Infanterie şi a luptat pe Valea Oltului şi în bătălia Sibiului. La 1 octombrie 1916 a fost luat prizonier de către militari ai Regimentului 189 Bavarezi. Reîntors din prizonierat (1918), a rămas în serviciul activ îndeplinind diverse funcții. La sfârşitul anului 1923 a demisionat din armată, fiind profesor şi secretar al seminarului de la Râmnicu Vâlcea.

[5] *Virgil Potârcă* (1888-1954), avocat cu studii juridice în țară şi în litere la Paris.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***2.* 7/20 martie 1917, Bucureşti, Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman în urma convorbirii cu generalul bulgar Petăr Tantilov privind soarta prizonierilor de război români în Bulgaria**

Generalul Tantiloff, [pe] care l-am văzut azi-dimineaţă, mi-a acordat [sic!] să-mi procure listele prizonierilor noştri din Bulgaria; în chestiunea soldelor, o lege a Sobraniei a hotărât că ofiţerii vor fi hrăniţi şi îmbrăcaţi ca soldaţii, dar nu vor primi solde, fiindcă, după războiul balcanic, turcii au refuzat să recunoască plata soldelor făcută de bulgari. Asupra chestiei trimiterei de bani sau de scrisori prizonierilor, el este obligat să refuze, căci Ruşii nu îngăduiesc transmiteri similare pentru germanii şi bulgarii prizonieri la dânşii.

Am insistat bazându-mă pe textul formal al convenţiei şi pe interesul evident că viitorul trebuie să excludă orice inimiciţie între bulgari şi români. Am invocat şi mizeria în care trebuie să se afle ofiţerii:

(*El*): „Îi tratăm bine, dar cu siguranţă că trebuie să ducă lipsă de haine.” Generalul a sfârşit prin a-mi declara că voi putea face îndoita propunere, solde sau trimiterea de bani din România în scris şi că el o va transmite sprijinind cererea.

Generalul s-a arătat dispus a sta de vorbă. „România şi-a arătat totdeauna dinţii Bulgariei.” Pe vremuri, Bulgaria şi-a oferit alianţa cu sinceritate (eu am replicat că, cât am stat la putere, nu am avut niciodată cunoştinţa de aşa ceva)... şi totdeauna România s-a arătat dispreţuitoare. După 1913, războiul în contra României a fost cât se poate de popular în Bulgaria. La începutul războiului am fost pretutindeni în inferioritate numerică faţă de armata română, dar elanul regimentelor a fost de necrezut. Turtucaia luată în două zile!

Eu: Câţi prizonieri.

El: 28.000. Dacă aţi fi intrat în război alături de noi, astăzi ar fi războiul terminat, pe când acum...

Eu: În orice caz sfârşitul trebuie să se apropie, căci nervii multor popoare nu vor mai putea rezista.

(*El*): Nu ne-am jucat ultima carte: mai avem ceva!...

Nu puteam să insist pentru a şti care era sensul acestei fraze textuale. (...)

[Alexandru Marghiloman, *Note politice 1897-1924*, Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu” S.A., Strada Parlamentului nr. 2, Bucureşti, 1927, p. 445-447]

***3.* 16/29 martie 1917, Iaşi, Decizie a Ministerului de Război, semnată de Vintilă Brătianu, privind urmărirea situaţiei prizonierilor de război români în ţările inamice**

Decizie ministerială

Având în vedere nevoile prizonierilor români aflaţi în captivitate la vrăjmaşi,

decidem:

Articolul 1. Serviciul prizonierilor de război şi internaţilor civili, organizat pe lângă Ministerul de Război (Direcţia Statisticii), pe lângă chestiunea întreţinerii şi pazei prizonierilor luaţi de armata română – pentru care funcţionează comisia pentru prizonierii de război şi internaţii civili, cu puteri de a decide asupra tuturor chestiunilor în legătură cu întreţinerea şi întrebuinţarea acestor prizonieri – are în atribuţiunile sale şi chestiunea informaţiilor asupra prizonierilor de război [români], precum şi aceea a ajutorării lor.

Articolul 2. Biroul de informaţii şi ajutorare a prizonierilor de război va funcţiona ca o secţiune a Serviciului prizonierilor şi internaţilor din Ministerul de Război, având de obiect următoarele atribuţiuni:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Întocmirea şi schimbul listelor de prizonieri, precum şi comunicarea de informaţii cu privire la prizonierii de război;

Transmiterea corespondenţei prizonierilor, atât de la ei în ţările lor de origine, precum şi invers;

Trimiterea de ajutoare în bani, efecte şi alimente prizonierilor.

Articolul 3. În ceea ce priveşte primul punct, el va fi executat conform art. 14 al Convenţiei de la Haga şi numai în baza principiului reciprocităţii. Listele de prizonieri vor fi schimbate prin intermediul Societăţii Naţionale de „Cruce Roşie“ a României, care va da publicului şi informaţii în această privinţă.

Biroul de informaţii şi ajutorare a prizonierilor de război din Ministerul de Război va fi în legătură permanentă cu birourile „Crucii Roşii“ române, astfel ca pe de o parte fişierul biroului de informaţii din Ministerul de Război să fie continuu la dispoziţia „Crucii Roşii“, iar corespondenţa scrisă între aceste două birouri să se reducă la minimum posibil.

Articolul 4. Schimbul corespondenţei prizonierilor se va face pe baza reciprocităţii.

Corespondenţa prizonierilor străini de la noi, care se trimite de la depozitele de prizonieri respective serviciului prizonierilor din Ministerul de Război, unde va fi cenzurată, nu va mai trece prin cenzura militară, ci va fi trimisă direct Societăţii Naţionale de „Cruce Roşie“, pentru a fi ştampilată şi expediată la destinaţie.

În ceea ce priveşte corespondenţa prizonierilor noştri din ţările inamice adresată la noi în ţară, familiilor şi cunoscuţilor, înainte de a fi distribuită destinatarilor, ea va fi trimisă de cenzura militară biroului de informaţii din Ministerul de Război, care, după culegerea datelor necesare, o va restitui cenzurii spre distribuire.

Articolul 5. Pentru unificarea şi simplificarea operei de ajutorare a prizonierilor noştri aflaţi în captivitate la inamic, centralizarea şi manipularea ajutoarelor se va delega în străinătate unui singur organ. Acest organ va fi Secţia română a Comitetului Central din Berna – comitet care este singurul recunoscut şi de celelalte Puteri. Cum secţia română din Berna ar avea astfel un rol important, ea va fi completată cu persoane din România, care ar servi în acelaşi timp ca mijlocitoare şi ca elemente de control.

Articolul 6. Legaţiile noastre din străinătate vor fi prevenite că de acum înainte rolul comitetelor ce s-au înfiinţat acolo trebuie să se mărginească:

A aduna ofrande în numerar, efecte sau alimente;

A transmite aceste ofrande Comitetului Central din Berna;

A cumpăra pentru contul comitetului din Berna articole ce nu se pot găsi în Elveţia şi a le întrebuinţa după indicaţiile Comitetului Central, însărcinându-se şi cu expediţii directe, numai în cazul când ocolul prin Elveţia ar fi considerat ca inutil.

Aceste comitete vor lucra întotdeauna pentru Comitetul Central din Berna şi în deplină concordanţă cu el.

Articolul 7. Expediţiile de bani pentru prizonieri se vor face numai prin mijlocirea Ministerului de Război şi vor fi adresate numai sau la dispoziţia Comitetului Central al „Crucii Roşii“ din Berna, care va primi cuvenitele instrucţiuni pentru întrebuinţarea lor.

Fondurile trimise până acum Legaţiilor noastre din străinătate vor fi ţinute la dispoziţia Comitetului Central din Berna.

Articolul 8. În ceea ce priveşte trimiterile de bani pentru prizonierii din Bulgaria şi Turcia, un contact direct între „Crucea Roşie“ română din Berna cu „Crucea Roşie” Bulgară şi Semiluna Otomană nefiind încă posibil, până la noi dispoziţii, ajutoarele vor fi trimise legaţiilor spaniole din Sofia şi Constantinopol, care vor fi rugate, pe cale diplomatică, să facă distribuirile după normele ce vor găsi mai sigure.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Articolul 9. Societatea Națională de „Crucea Roşie” a României va fi ținută regulat în curent cu toate ajutoarele trimise prizonierilor de război români spre a se evita astfel orice confuzie.

Dată la 16 martie 1917.
Ministrul de Război
Vintilă Brătianu
Nr. 10.778
„Monitorul oficial” nr. 294 din 18(31) martie 1917

[Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Calvarul prizonierilor români din Primul Război Mondial. Mărturii documentare*, vol. I, Fundația „General Ştefan Guşă”, Editura Universității din Piteşti, 2006, p. 85-88]

***4.* 17/30 aprilie 1917, Berna, Telegrama legației din Berna, semnată Mihail Pâcleanu[1], referitoare la situația prizonierilor de război luați de Austro-Ungaria**

Ministerul de Externe
Înreg. La no. 6218 din 2.V.1917
Telegramă cifrată
De la Legațiunea din Berna
No. 1337 din 30.IV.1917
Externe,
Iassy

Une correspondance de guerre d'Autriche-Hongrie de Vienne a publié les listes des prisonniers faits jusqu'au I-er Février 1917 et des internés dans ces Etats; sur un total de près de 3.000.000, on donne: 79.033 Roumains – dont 1536 officiers, plus de 2.000.000 Russes, près de 400.000 Français, 100.000 Italiens, 155.000 Serbes et 42.000 Belges.

Pacliano, Ministre Roumanie, No. 1337

[Arh. M.A.E., fond E.2, Partea a II-a, Berlin, Berna, 1914-1921, vol. 27, p. 30]

***5.* 26 aprilie/9 mai 1917, Roma, Adresa legației române din Italia prin care se solicită eliberarea prizonierilor români din armata austro-ungară în vederea încadrării lor în armatele aliate**

Ministero degli Affari Esteri, Roma, 9 mai 1917

Un certain nombre d'officiers et soldats de l'armée austro-hongroise de nationalité roumaine, prisonniers (ou deserteurs) en Italia ont manifesté a cette Légation Royale le désir soit d'être libérés, afin de pouvoir combattre sur un des fronts alliés soit d'êtres concentrés dans un ou plusieurs camps, uniquement roumaine, afin d'être soustraits aux désagréments dérivant pour

[1] Mihail Pâcleanu, diplomat român. În 1906 a fost numit agent diplomatic la Cairo, iar în 1912 în postul de ministru plenipotențiar la Berna, legație înființată în 1911, primul ei titular fiind Nicolae B. Cantacuzino. După misiunea din Elveția a îndeplinit funcția de ministru plenipotențiar în Suedia (1919-1929). A fost căsătorit cu Maria Simionescu-Râmniceanu din Focşani, nepoata arhitectului Ion Mincu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

eux du voisinage avec des éléments qui leur sont hostiles. A la suite d'instructions qu'elle vient de recevoir, maintenant de son Gouvernement à ce sujet, la Légation Royale de Roumanie a l'honneur de prier le Ministère Royal des Affaires Etrangères de bien vouloir faire examiner la possibilité de faire droit à ces désirs. Si le Ministère Royal de la Guerre acceptait, en principe, de résoudre favorablement la question, l'attaché militaire près cette Légation pourrait être chargé de visiter les camps de prisonniers où se trouvent internés les Roumains d'origine, afin de pouvoir dresser une liste de ceux qui seraient vraiment désireux d'être enrolés dans les rangs des armées alliés, les autres étant réunis, dans la mesure du possible, dans des camps spéciaux où l'élément roumain serait seul ou du moins en grande majorité.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Italia, rola 21, c. 42-43]

***6*. 30 aprilie/13 mai 1917, Referatul ministrului de război, Vintilă Brătianu, privind necesitatea înființării la Berna (Elveția) a unui birou central de ajutorare a prizonierilor români aflați în lagărele constituite de Puterile Centrale**

Copie după referatul nr. 8875 din 30 aprilie 1917

Referat

Domnilor miniştri,

Sprijinit pe cercetările făcute de contraamiralul Graçosky[1] trimis de noi să studieze în străinătate sistemele actuale întrebuințate de aliații noştri în ajutorarea prizonierilor lor, am onoarea a propune înfiinţarea la Berna a unui birou central de ajutorare a prizonierilor români aflați în captivitate la vrăjmaş, [cu] denumirea de „Agenția de Cruce Roşie Română".

Atribuțiunile acestui birou vor fi: să facă cercetări şi să dea informații asupra prizonierilor noştri; să se pună în contact cu toate autoritățile de care va avea nevoie; să se acorde credite comitetelor autorizate a procura şi transmite cele necesare prizonierilor noştri în câmpurile de concentrare care cad în sfera lor de acțiune, având în acelaşi timp dreptul şi îndatorirea de a controla lucrările acestor comitete.

Întrucât în Elveția stocurile de alimente şi îmbrăcăminte utilizabile pentru prizonierii de război sunt istovite, Agenția de Cruce Roşie Română va fi nevoită să-şi procure cele necesare prizonierilor în Franța sau, eventual, şi în Anglia. În acest scop şi în vederea unei diviziuni a muncii, Agenția va utiliza sub controlul ei o organizație română la Paris, pentru prizonierii din Germania şi Austria, şi o alta la Berna pentru cei din Ungaria, Bulgaria şi Turcia.

Prima organizație îşi va procura cele necesare în Franța, iar cea de-a doua, fie în Franța, fie în Anglia.

Pentru a putea face față scopului pe care îl urmăreşte, agenția va avea nevoie, după arătările contraamiralului Graçosky, de 10 franci lunar pentru hrană şi 35 franci semestrial pentru îmbrăcăminte de fiecare prizonier, ceea ce ar reprezenta de fiecare 10.000 prizonieri, o cheltuială lunară de 150.334 de franci, sumă pe care suntem de părere a o aproba.

[1] Nicolae F. Graçosky (1861-1935). În unele lucări apare şi forma Grasovski. Ofițer de marină cu o bogată activitate. A absolvit Şcoala militară de infanterie şi cavalerie (1881) şi a fost repartizat în Corpul flotilei. A efectuat un stagiu de specializare în Franța (1886-1888). În 1896 a fost desemnat adjutant în statul major regal, din care a făcut parte până la sfârşitul carierei militare. A comandat diverse nave, fiind numit în 1904, comandant al Diviziei de Dunăre. A participat la al doilea război balcanic (1913), iar la 28 noiembrie 1915 a fost avansat contraamiral La jumătatea lunii august 1916 a fost mobilizat, fiind numit comandant al Cartierului regal. Din februarie 1917 a primit însărcinarea să se deplaseze în țările occidentale cu scopul de cunoaşte şi îmbunătăți situația prizonierilor de război. Ulterior a fost numit delegat al guvernului român în cadrul Crucii Roşii Internaționale (Detalii în Marian Moşneagu, *Dicționarul marinarilor români*, Editura Militară, Bucureşti, 2008, p. 213.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

De asemenea, credem că trebuie alocată Agenției o sumă lunară de 2.500 lei pentru plata chiriei localului, funcționarilor, cheltuieli de cancelarie, corespondență, călătorii ş.a.

Conducerea Agenției de Cruce Roşie Române şi mânuirea fondurilor destinate ei urmează a se încredința contraamiralului Graşosky, care, în ceea ce priveşte conducerea, va putea fi ajutat şi de alte persoane desemnate de Ministerul de Război.

Ministru de Război, Directorul Statisticii,
Vintilă Brătianu N. Tabacovici

[Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *op.cit*., vol. I, p. 91-92]

7. 1/14 mai 1917, Iaşi, Jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 176 prin care se aprobă înființarea la Berna a unui birou central de ajutorare a prizonierilor români, sub denumirea de „Agenția de Cruce Roşie Română”

Copie
Jurnalul Consiliului de Miniştri
Nr. 176 din 1 mai 1917

Consiliul Miniştrilor, în şedința sa de astăzi 1 mai 1917, luând în deliberare referatul nr. 8875 din 30 aprilie 1917, prin care domnul ministru de război propune înființarea la Berna a unui birou central de ajutorare a prizonierilor români aflați în captivitate de vrăjmaş, decide:

Articolul 1. Se aprobă înființarea la Berna a unui birou central de ajutorare a prizonierilor români, sub denumirea de „Agenția de Cruce Roşie Română”.

Atribuțiunile acestui birou vor fi să facă cercetări şi să dea informații asupra prizonierilor noştri; să se pună în contact cu toate autoritățile de care va avea nevoie; să acorde credite comitetelor autorizate de Ministerul de Război a procura şi transmite cele necesare prizonierilor noştri, în câmpurile de concentrare care cad în sfera lor de acțiune, având în acelaşi timp dreptul şi îndatorirea de a controla lucrările acestor comitete!

Articolul 2. Se aprobă ca Agenția de Cruce Roşie Română să procure alimente în limita sumei de 10 franci lunar şi îmbrăcăminte în limita sumei de 35 franci semestrial, de fiecare prizonier.

Articolul 3. Se alocă Agenției de Cruce Roşie Română 2.500 franci lunar pentru plata chiriei localului, funcționarilor, cheltuieli de cancelarie, corespondență, călătorii ş.a.

Articolul 4. Conducerea Agenției de Cruce Roşie Română şi mânuirea fondurilor destinate ei se încredințează contraamiralului Graçosky care, în ceea ce priveşte conducerea, va putea fi ajutat şi de alte persoane destinate de domnul ministru de război.

Articolul 5. Domnul ministru de război este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor prezentului Jurnal.

Vintilă Brătianu, Mihail Pherechide,
Emil Costinescu, Al. Constantinescu,
Tache Ionescu, Dr. C. Istrate,
Dimitrie Greceanu, Mihail Cantacuzino,
Victor Antonescu

[Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *op.cit*., vol. I, p. 92-93]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***8*. 9/22 mai 1917, Haga, Telegrama Legației române din Olanda prin care Ministerul Afacerilor Străine este informat despre numărul prizonierilor români aflați în lagărele Puterilor Centrale**

Ministerul Afacerilor Străine
Înreg. la No. 7216 din 24.V.1917
Telegramă cifrată
De la Legațiunea din HAGA
No. 1327 din 22.V.1917
Ministre Affaires Etrangères
Iassy

Le Ministère des Affaires Etrangères me fait connaître, d'après une communication du Ministre des Pays-Bas à Sofia, qu'au I-er Février 1917 se trouvaient prisonniers en Bulgarie 789 officiers et 27.718 soldats.

Ce même document indique comme prisonniers roumains en Allemagne 202 officiers et 9.955 soldats; en Autriche-Hongrie 542 officiers et 37.785 soldats et, en Turquie, 3 officiers et 2.039 soldats.

Mitilineu[1], Ministre Roumanie, No. 1327

[Arh. M.A.E., Fond 71-1914, E. 2, Partea a II-a, Paris, 1914-1924, vol. 28, p. 114]

***9*. 25 mai/7 iunie 1917, Notații ale lui Octavian Codru Tăslăuanu despre sosirea la Iaşi a primului detaşament de voluntari ardeleni**

Citesc în *România* că primul transport de voluntari ardeleni, foşti prizonieri în Rusia, a sosit în țară. E un moment istoric în fața căruia întreaga mea ființă vibrează de emoție. Pentru prima oară s-au adunat muntenii, moldovenii, ardelenii şi bucovinenii sub acelaşi steag de luptă, mânați de credința într-un ideal şi de voința de a întrupa un vis secular.

Ideea creării unui corp al voluntarilor ardeleni era de mult frământată de sufletele noastre. În capitolul *„Zilele de glorie"*, am publicat textul inedit al memoriului înaintat guvernului la începutul lui septembrie 1916. După ce am văzut cum suntem tratați noi, ardelenii, eu personal renunțasem la această idee. O credeam irealizabilă şi inutilă. Singurul argument pe care îl admiteam era cel politic, adică sosirea ardelenilor în Moldova constituia o demonstrație împotriva existenței în viitor a imperiului austro-ungar şi dovada concretă că şi ardelenii doresc unirea cu patria-mamă. Spiritul meu practic, cunoscător al realității, nu se putea împăca însă cu rolul militar al acestor unități.

Sentimentele sunt întotdeauna mai puternice decât raționamentele. În fața faptului împlinit, sufletul meu a simțit una dintre cele mai adânci bucurii. Din sângele ce se va amesteca, nu se poate să nu se plămădească Unirea de mâine. Îmi dau seama de câte greutăți se vor izbi bieții ardeleni, câte deziluzii vor avea, dar toate acestea sunt trecătoare şi fără importanță. Faptul participării lor la luptă va rămânea în istoria neamului.

După ce mă închin şi mă rog la Dumnezeu pentru biruința flamurilor noastre, îmi înclin capul obosit de muncă pe pernă, fericit şi mulțumit că am trăit şi această zi de sărbătoare.

[1] Ion Mitilineu (1868-1946), om politic şi diplomat român. Ministru de externe în guvernul condus de Alexandru Averescu (1926-1927).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Are dreptate Iorga, când spune că în aceste vremuri numai sângele are preț. Vorbele, oricât ar fi de înădite, n-au nicio valoare.

[Octavian C. Tăslăuanu, *op.cit*., p. 269-270]

10. Iunie 1917, Însemnări ale lui Constantin C. Popian despre acțiunea lui Alexandru D. Sturdza de recrutare de adepți din rândul prizonierilor români

Trădarea colonelului Sturdza

La 1 iunie 1917, iar am fost anunțați că ne mutăm într-un lagăr mai bun. Nu pot trece însă cu vederea un mare eveniment trăit în lagărul Schwarmstadt: huiduirea colonelului Sturdza. Un ofițer de elită, fiul lui Mitiță Sturdza[1], cel care a trădat pe Cuza, cu studii în Germania, supărat nu ştiu de ce, a părăsit poziția pe frontul de la Oituz, lăsând-o descoperită, şi a dezertat la inamic. (La Berlin a fost numit director al băncii *Deutsche Gesell-schaff*.) S-a gândit că n-ar fi rău dacă ar da un picior în fund patriei sale şi Regelui Ferdinand, constituind din prizonierii cari lâncezesc în Germania o armată – conta pe vreo 300.000, cu care, alături de nemți, ar cuprinde şi Moldova şi ar goni de la Iaşi pe neputinciosul de Rege, cu toată „camarila de trădători”, cari, în cap cu Regina Maria, au nenorocit țara.

Şi-a format un mic stat-major din elemente tot ca el, burzuluite ori vânătoare de demnități, şi hai cu steaua, din lagăr în lagăr, după prozeliți. Conta mult pe ofițerii tineri, foştii lui elevi prin şcolile militare. Reuşise să adune vreo 250.000 – trupă şi ofițeri –, care, bineînțeles, echipați şi înarmați de germani, ar fi atacat împreună Moldova.

Noi nu ştiam nimic din toată această socoteală. Noi ştiam că blândul şi milosul colonel vrea să ne ducă în teritoriul ocupat ca să fim folositori acolo, fiecare în meseria lui. De ce să pierdem vremea şi să ne irosim vlaga ca *Kriegsgefangenen*?

În lagărul nostru a stat bietul „apostol” o săptămână. Împreună cu ceilalți 4-5 „apostoli”, dintre care Andrei Livezeanu, avocat din R. Vâlcea, era piatra cea din unghi. S-au trudit zi şi noapte să ne convingă cum că facem o faptă bună dacă-l urmăm. A reuşit să convingă cam 40% din lagărul nostru, majoritatea învățători, ofițeri de rezervă. Eram cu toții 700. Şi, ca o supremă încercare, a făcut apel la Komandatura lagărului să fim scoşi pe platoul de apel şi în fața Komandantului să ne țină o cuvântare înflăcărată şi noi să răspundem numai: Da! ori Ba!

Noi îl stimam mult pe octogenarul nostru Komandant, colonelul Dienst, care la 1870 fusese prizonier la francezi şi era alsacian. Când venea în uniforma de *Totenhussaren,* avea 2 m înălțime şi era pe cât de sobru, pe atât de cuminte şi drept. El a ales pe prizonierii cu „Da!” la o parte, pe cei cu „Nu!” în altă parte şi a dat cuvântul colonelului Sturdza, care, o fi fost el ofițer de soi, dar orator ioc.

A început prin a batjocori Moldova cea pângărită de ruşi şi de senegalezi şi să ne facă laşi, dacă nu acceptăm propunerea lui. Într-un moment de rumoare şi proteste din partea grupului „Nu!”, în care am avut cinstea să fiu, se desprinde din front locotenentul aviator Cantacuzino-Paşcanu, înalt şi chipeş, şi, repezindu-se ca un uliu, se opreşte în fața lui Sturdza, îl scuipă-n obraz şi-i rupe epoleții de pe umăr şi-i calcă-n picioare. Un: Huo! formidabil dinspre grupul cu „Nu!” şi unii se pornesc spre Sturdza. Von Dienst comandă: *„Ruhe!”* Apoi *„Wache, zur Maschinengewehr!”*[2] *.S-a făcut linişte şi, cu calmul obişnuit, Komandantul a ținut o scurtă cuvântare*

[1] Dimitrie A. Sturdza (1833-1914), om politic român, secretar personal al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, de care s-a dezis apoi, participând la complotul care l-a detronat. Preşedinte al Partidului Național Liberal după moartea lui Ion C. Brătianu. Prim-ministru în mai multe rânduri (1896-1899; 1901-1904; 1907-1908). Membru al Academiei Române şi secretar permanent al acesteia.

[2] Linişte! Santinelă la mitralieră.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cu finalul acesta: „Ca ofițer al armatei germane, nu pot decât să aprob acțiunea colonelului Sturdza; ca cetățean german, însă, felicit pe Oberleutnantul Paşcanu".

Îşi poate închipui oricine ce-a urmat şi care a fost reuşita „trădătorului" în lagărul Schwarmstadt.

[Constantin C. Popian, *op.cit*., p. 166-168]

11. 7/20 iunie 1917, Bucureşti, Notații ale lui Alexandru Marghiloman referitoare la sosirea prizonierilor români din Germania

Germania a început să execute serios ceea ce la început nu mi se părea decât cuvinte în vânt: ni se restituie prizonierii noştri. Un prim lot a sosit alaltăieri. Oamenii cam slabi, dar în stare bună. Pâinea le lipsea mai mult. De altminterea la Crucea Roşie vedem din listele pe care le comunică Geneva că un mare număr din prizonierii noştri sunt la spital pentru „anemie". Şi decesele par foarte numeroase.

Unul din cei doi ofițeri sosiți cu acest convoi, locotenentul de rezervă Georgescu, profesor la Târgovişte, a venit sub escortă să mă vadă şi mi-a adus scrisori.

El îmi spune că colonelul A. Sturdza cutreieră lagărele de prizonieri şi aranjează punerile în libertate; la Krefeld s-ar afla 790 de ofițeri strânşi pentru a fi repatriați. Grosul soldaților se află la Lamsdorf şi are nevoie de ajutoare, pe care le strângem la Crucea Roşie.

Ştiri de la Iaşi aduse lui Lupu de un evreu care a plecat de acolo acum o lună ne înştiințează că 176 de medici au murit de epidemii şi că printre victime ar fi şi doctorul Botescu.

[Alexandru Marghiloman, *op.cit*., p. 560-561]

12. 7/20 iunie 1917, Iaşi, Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la încadrarea în armata română a voluntarilor ardeleni şi bucovineni

Primă manifestare de speranță într-o Românie Mare, cu ocazia încorporării în armata română şi a depunerii jurământului de fidelitate față de rege a 300 de ofițeri şi a 1.500 de soldați bucovineni şi transilvăneni, prizonieri ai ruşilor, care au cerut să servească România. Ceremonia a avut loc pe platoul Moara de Vânt, în campamentul Diviziei 2. Aceste trupe, îmbrăcate şi înarmate de ruşi, se prezintă bine. Şcerbacev spun că vor mai urma alți 35.000 de oameni. Regele, regina şi familia regală sosesc la 10. Rapidă trecere în revistă, ceremonie religioasă, jurământ solemn de credință față de rege, legile româneşti şi regulamentele militare. Discursul regelui. Defilare. Masă în cort. Toate misiunile aliate se află aici. [...]

[Generalul Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 200]

13. Iunie, 1917, Iaşi, Mesajul Regelui Ferdinand adresat voluntarilor ardeleni cu ocazia depunerii jurământului militar

Vouă fraților cari ați venit din pribegie, cari după crude şi multe suferințe ați păşit pragul casei părinteşti vă zic azi din toată inimă „bine ați venit".

Prin jurământul solemn ce ați depus înaintea lui Dumnezeu, înaintea drapelelor cari vă vor arăta drumul spre libertate, înaintea camarazilor voştri cari au luptat, cari au sângerat pentru

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

înfăptuirea idealului nostru, v-aţi legat cu un lanţ nedisolubil de patria mumă, aţi pus sufletul şi sângele vostru în serviciul cauzei sfinte ce noi am îmbrăţişat împreună cu voi cu inimă curată, cu voinţă de fer.

Vouă Ţara vă spune „bine aţi venit”, căci în voi ea vede întâile raze ale unui nou soare ce răsare din întunerec, pe voi oraşul acesta unde s-a făcut unirea principatelor vă salută cu dragoste ca pe întâii soli ai unirii neamului. Armata în a cărei familie aţi intrat astăzi vă primeşte cu braţe deschise ca pe nişte fraţi iubiţi, căci ştie că inima voastră bate spre biruinţă şi că braţul vostru e oţelit în luptă, pe voi Regele căruia aţi jurat credinţă vă priveşte cu dragoste şi cu încredere, căci în venirea voastră salută o chezăşie puternică că visul atâtor veacuri se va înfăptui, că dorul unui neam întreg în sfârşit se va stinge.

Vouă fraţilor de dincolo vă zic înainte cu Dumnezeu, uniţi sforţările voastre cu ale fraţilor din Ţara Românească, călăuziţi steagul nostru naţional peste munţi unde milioane de fraţi aşteaptă deslănţuirea şi liberarea de un jug asupritor şi nedemn, biruinţa va fi a noastră şi cu biruinţa libertatea şi fericirea, şi atuncea vom fi un singur popor strâns unit de fraţi, nedespărţit întotdeauna.

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală Ferdinand, dosar 9/1917, f.2]

***14.* 17/30 iunie 1917, Berna, Telegrama ministrului român în Elveţia, Mihail Pâcleanu, prin care acesta informează despre trimiterea unei delegaţii elveţiene pentru inspectarea lagărelor de prizonieri români din Austro-Ungaria**

Ministerul Afacerilor Străine
Înreg. La No. 8939 din 2.VII.1917

Telegramă cifrată
de la Legaţiunea din BERNA
No. 1783 din 30.VI.1917

Externe,
Iassy

Je réponds à Votre télégramme No. 7189;

Dès réception de Votre télégramme No. 5470, du I-er Mai, me demandant d'intervenir auprès du Gouvernement Fédéral pour obtenir l'autorisation de faire visiter par deux délégués tous les camps de nos prisonniers en Autriche et Hongrie, j'ai aussi-tôt fait les démarches nécessaires et ai été satisfait. Un Lt.-Colonel et le Dr. de Rodt ont été chargés par le Gouvernement Fédéral d'inspecter les camps de prisonniers roumains en Autriche et Hongrie, ainsi que je Vous ai communiqué par mon télégramme No. 1827. Ces délégués ont quitté Berne Samedi, 2 Juin n.st.; à présent, je viens de faire de nouvelles démarches, conformément à Votre télégramme No. 7189, et Vous télégraphierai le résultat.

Pacliano, Ministre Roumanie, No. 1783

[Arh. M.A.E., fond E. 2, Partea a II-a, Berlin, Berna, 1914-1921, vol. 27, p. 50]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***15*. 20 iunie/3 iulie 1917, Washington, D.C., Scrisoarea lui Vasile Lucaciu[1], preşedintele Comisiei Patriotice Române, către secretarul de stat, R. Lansing, prin care se solicită sprijin pentru crearea unei legiuni compuse din români rezidenți în SUA**

Romanian National Patriotic Mission
Lafayette Hotel,
Washington, D.C.
July 3, 1917

To the Honorable, The Secretary of State, Washington, D.C.

Sir:

The idea of the participation of the Roumanians in the United States of America in the world war is not a new one in the political circles of Romania. In considering military affairs the statesment of Roumania thought of using the Roumanians in this country to help the cause of the Allies. In that direction propositions were made to the Governments of France and England, through their respective ministers residing in Bucharest. After the declaration of war by Roumania negotiations were again started for the realization of the idea. The subject was discussed by the representatives of France, the United States and the Roumanian Government, who came to the decision that final and definitive instructions should be delivered to us through the Embassy of France in Washington, D.C. and through the Government of the United States. Because of the need for haste and the great length of our journey they considered the best solution the one indicated above. On our arrival here we found that the expected instructions have not yet come.

Were sent to organize the Roumanians of the United States for the purpose of giving all possible help to the cause of the Allies, a cause which is of Roumania and of all Roumanian people.

Respectfully we beg the Government of the United States to expedite the delivery of the instructions to us. First: To approve the organisation of a Roumanian Legion, which should be composed of the Roumanians residing in the United States who have not yet declared their intention of becoming American citizens, with the purpose that, after the time, they should be sent to the front in France and join the Army of the United States, which is now on the other side of the ocean. Second, that the Government of the United States should be so kind as to get in touch with the Government of France concerning the question of equipping, instructing and transporting these troops to the front as indicated above. We ask the help of the United States in order that we may realize the purpose for which we have been sent. Third: To realize this idea we will use the press, meetings, and all other available propaganda. We will be very thankful to receive from the Government of the United States any instructions in the matter.

I have the honor to be, Your Excellency, very respectfully yours,

Dr. Vasile Lucaciu,

President, Roumanian Patriotic Mission

[S.A.N.I.C., fond Microfilme SUA, rola 659, c. 306-307]

[1] Vasile Lucaciu (1852-1922), unul dintre cei mai importanți lideri ai românilor ardeleni din timpul monarhiei dualiste. A urmat studiile secundare, universitare şi doctorale la Roma. A fost unul dintre inițiatorii şi semnatarii Memorandumului, primind cea mai grea pedeapsă în procesul care a urmat (cinci ani). În 1905 a fost ales în parlamentul ungar ca deputat de Beiuş. Trecut la sud de munți, după declanşarea Primului Război Mondial, a militat pentru intrarea rapidă a României în conflict alături de Antanta. Lucaciu şi Goga au candidat în cadrul unor alegeri parțiale pentru un loc în Parlament, dar nu au fost aleşi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***16.* 22 iunie/5 iulie 1917, Iaşi, Raportul lui Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, adresat prim-ministrului Alexandre-Félix Joseph Ribot, privind sosirea la Iaşi a detaşamentului de voluntari transilvăneni şi primirea ce li s-a făcut**

Legația Franței
Direcția afacerilor politice şi comerciale
Europa
Nr. 90

Iaşi, 5 iulie 1917

Ministrul Franței în România către
Excelența Sa domnul Ribot, preşedintele
Consiliului, ministru al afacerilor externe

Privind voluntarii transilvăneni
Comunicat la Ambasada din Petrograd

Cu sprijinul guvernului provizoriu rus, guvernul român a format din transilvănenii, prizonieri de război în Rusia, un corp de voluntari care trebuie, mi se spune, să atingă cifra de 40.000 de soldați şi al căror prim eşalon, de 1.500 de oameni, a sosit recent la Iaşi.

S-a organizat în cinstea acestuia o festivitate de bun venit despre care Excelența Voastră va găsi mai jos relatarea detaliată. Publicul român a făcut transilvănenilor o primire entuziastă şi nu puteai să nu rămâi uimit, văzând pe aceşti soldați bine echipați şi bine instruiți defilând pe străzile oraşului, toți într-o excelentă formă fizică şi a căror calitate de voluntari garanta ținuta morală. Acum câteva zile, cu ocazia sărbătorii naționale, o paradă militară în ținută de campanie a arătat populației acestui oraş câteva dintre cele mai bune batalioane reconstituite de misiunea noastră; impresia forței care se degaja din acestea a redat siguranța unui număr însemnat de persoane. Acest sentiment a fost întărit prin sosirea transilvănenilor. Se poate spune că acum, nu ca în urmă cu un an, românii au încredere în armata lor, nu din pricină că şi-ar face cumva iluzii asupra războiului şi asupra exigențelor impuse de conducerea conducătorilor lor, ei sunt în măsură să aprecieze nemijlocit adevărata valoare a soldaților lor.

Sărbătorirea transilvănenilor a produs, totodată, o influență favorabilă asupra moralului armatelor ruse. Comitetele soldaților au înțeles că aceşti voluntari, venind să lupte împotriva fostului lor stăpân în scopul de a-i smulge pământul pe care locuiau, nu erau trupe împinse la luptă de un guvern imperialist. Un reviriment s-ar fi produs în rândul Sovietelor, care văd acum intrarea românilor în Transilvania ca o operă de eliberare şi nu, ca până în curând, ca o întreprindere injust anexionistă.

Soldații ruşi îi mai văzuseră pe membrii acestui guvern pe care-l tratează ca reacționar, dansând hore naționale în piața publică şi ținând de mână simpli soldați. Această manifestare democratică i-a impresionat puternic şi contribuie să le facă şi mai apropiată cauza pe care au venit să o apere în România.

Trebuie remarcat că, sub fostul regim rus, România nu a putut obține niciun rezultat în ceea ce priveşte înrolarea prizonierilor transilvăneni în armata sa. Există deci, din acest punct de vedere, un progres semnificativ. Cu toate acestea, inerția sau reaua-voință a administrației ruse nu permit încă să se obțină toate avantajele ce ar putea decurge din această situație. Există, de fapt, în Rusia mai mult de 100.000 de prizonieri transilvăneni, din care majoritatea, după cum am fost asigurat, ar fi dispuşi să lupte în România, dar numai 40.000 au fost promişi de guvernul rus care, pentru a-i reține pe ceilalți, invocă drept pretext ocupațiile pe care aceştia le-ar avea în uzine. Numărul enorm de prizonieri de altă naționalitate de care dispune Rusia

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

face să dispară orice valoare a acestui argument. Ar fi în interesul tuturor ca guvernul şi Statul-Major rus să fie determinate să pună la dispoziția armatei române pe toți prizonierii transilvăneni care doresc să fie înrolați.

Saint-Aulaire

[*1918 la români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918...*, vol. II, p. 915-916]

***17.* 1/14 august 1917, Washington, Telegrama ambasadorului Republicii Franceze în SUA, Jean Adrien Antoine Jules Jusserand, către Alexandre Ribot, preşedintele consiliului de miniştri şi ministru al afacerilor străine, referitoare la formarea de către Misiunea Patriotică Română a unei legiuni româneşti. Memoriul lui Vasile Lucaciu privind această problemă**

Washington, 14 Août 1917

L'Ambassadeur de la République Française aux Etats Unis à son Excellence Monsieur Ribot, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères

Me référant à mon télégramme de ce jour et à ma lettre du 15 du mois dernier, par laquelle j'exprimais la commisération que m'inspire la situation des délégués roumains-transylvains envoyés aux Etats-Unis pour y remplir une mission insuffisamment étudiée et qui semble vouée à un échec, j'ai l'honneur de joindre ici copie du mémoire que j'ai reçu de M. Lucaciu sur les enrôlements auxquels il persiste à vouloir procéder. Mon télégramme en a déjà fait connaître la substance à Votre Excellence qui remarquera que ce que demandent les intéressés est le système „adopté par les volontaires tchèques et serbes" et qu'ils résument en un certain nombre d'articles soumis à notre approbation. La plupart des engagés seraient des Roumains de Transylvanie et leur groupement formerait une unité probablement peu considérable qui, selon les circonstances, constituerait un bataillon, un régiment ou une brigade, et qui pourrait être comprise dans le contingent plus considérable formé par les autres nationalités d'Autriche-Hongrie, Serbes, Tchèques, etc. Les intéressés insistent sur les pourparlers franco-roumains qui eurent lieu à Yassy en avril 1917 et à la suite desquels leur mission aux Etats-Unis a fut décidée.

Jusserand
Mission Patriotique Nationale envoyée par le Gouvernement roumain aux Etats-Unis

Son Excellence l'Ambassadeur de France, Washington
Excellence,

La Mission Patriotique Nationale envoyée par le Gouvernement roumain chez ses conationaux d'Amérique pour maintenir leur patriotisme et éveiller leur intérêt pour la cause des Alliés et la délivrance de notre nation, poursuit son but depuis un mois en se mettant en contact et avec les autorités des Etats-Unis et les représentants des pays alliés et avec les masses d'ouvriers roumains qui se trouvent dispersés dans les grandes villes industrielles de l'Est américain. Tous ces Roumains sont venus de Transylvanie, de la Bucovine ou de la Macédoine; ils appartenaient à la partie asservie de notre nation et ils sont prêts à faire tous les efforts pour aider la délivrance de leur pays. Ce sont des gens qui, à peu près tous, ont fait le service militaire pendant trois ans dans leur pays d'origine et qui sont résolus et savent faire leur devoir. Ils ne sont pas citoyens des Etats-Unis et conséquemment ils ne sont pas soumis à la loi de la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

conscription, ni au cas où cette loi s’appliquera même aux sujets des pays alliés. Beaucoup d’entre eux se sont enrôlés dans l’armée américaine en devenant des citoyens américains. Mais la plupart voudraient rejoindre une unité dont le caractère roumain serait reconnu, et qui donnerait une satisfaction à leur sentiment national. Notre dévouement pour la cause de la liberté et notre amour pour la France, qui est la seconde patrie de tout Roumain, nous font penser que nos volontaires pourront très bien être employés sur le front français. Nous n’avons pas d’autres possibilités pour montrer notre reconnaissance envers la France qui soutient si noblement la cause de notre délivrance. D’après les informations que nous avons reçues, les moyens à l’aide desquels on pourrait avoir les volontaires roumains sur le front de France pourront être les mêmes que ceux qui ont été adoptés pour les volontaires tchèques et serbes. La Mission Patriotique Roumaine à l’honneur de soumettre à l’approbation de Votre Excellence et du Gouvernement Français le projet suivant:

1. La République Française accepte la formation d’une unité de volontaires roumains. Cette unité sera recrutée parmi les Roumains d’Amérique qui ne sont pas citoyens américains. Elle portera le nom de „bataillon” ou „régiment” ou „brigade roumaine” selon le nombre des volontaires qu’on ne peut pas établir encore avec certitude. Elle sera mise tout à fait à la disposition du Gouvernement Français et encadrée complètement dans l’armée française en se soumettant à tous les ordres du commandement français. Elle pourra faire partie de l’unité plus grande des nationalités d’Autriche-Hongrie, à côté des tchèques et des serbes, ou de la „Légion Etrangère”.

2. L’équipement et l’instruction seront faits en France. Les officiers seront des officiers français nommés par le Gouvernement Français. En cas de nécessité, on pourra demander au Gouvernement roumain quelques officiers d’origine transylvaine. Les sous-officiers pourront être des Français ou des volontaires qui étaient déjà sous-officiers dans l’armée où ils ont fait leur service militaire.

3. Le sous-lieutenant Vasile Stoica, détaché par le Grand Quartier Général Roumain pour cette unité, se met tout à fait à la disposition du Gouvernement Fran pour travailler à l’organisation et à l’instruction de cette unité, en partageant avec ses hommes et ses camarades et la vie dans les camps d’instruction et les dangers dans les tranchées du front. La Mission peut également recommander des prêtres roumains connus par les volontaires, qui accompagneront la troupe même au front ou feront service dans les ambulances.

4. Les enrôlements seront faits par la Mission Patriotique Roumaine. Elle fera des réunions publiques où elle expliquera à ses Roumains les buts de cette guerre et éveillera leur patriotisme, et elle instituera dans les villes (6-7) où les Roumains sont plus nombreux des bureaux qui enlisteront les volontaires et leur donneront les renseignements nécessaires. Pour anéantir l’influence des agents allemands et hongrois qui fourmillent partout, les volontaires devront être envoyés en France en quelques jours après leur enrôlement.

5. Le transport sera fait selon la disposition de l’Ambassade Française, par les ports américains ou par le Canada. Les volontaires partiront en groupes de 100-200 hommes, en voyageurs particuliers. D’après nos informations, chaque bateau qui part pour la France peut recevoir un tel groupe. Les agents de la Mission Patriotique Roumaine aideront à embarquer nos hommes. Pour pouvoir passer les frontières, tous les volontaires devront avoir des certificats établis par l’Ambassade de France et remis aux intéressés ou par la Mission Patriotique Roumaine ou par un délégué de l’Ambassade.

6. Arrivés en France, les volontaires seront reçus par un délégué ou par un officier qui les conduira au camp d’instruction destiné pour eux, où ils commenceront aussitôt leur préparation militaire.

7. La Mission Patriotique Roumaine ne disposant pas de sommes pour l’organisation et le transport des volontaires en chemin de fer et bateau, l’Ambassade Française est priée de bien

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

vouloir supporter les frais nécessaires à la réalisation de ce projet. Ces frais pourront être administrés par un délégué spécial de l'Ambassade.

8. L'Ambassade Française trouvera les moyens de se mettre d'accord avec les Gouvernements américain et anglais, si cela est nécessaire, pour éviter les inconvénients qui pourront surgir au sujet du départ et du transport. Le Gouvernement français se mettra d'accord sur la question des volontaires roumains avec le Gouvernement roumain, selon les pourparlers qui ont eu lieu en avril 1917 à Yassy entre le Gouvernement roumain et S. E. le vicomte de Saint-Aulaire, ministre de France en Roumanie.

9. La Mission Patriotique Roumaine a l'autorisation du Gouvernement roumain de déclarer aux volontaires que tous ceux qui entrent en service militaire dans cette unité pour le front de France, dès leur enrôlement, seront considérés comme citoyens roumains et eux et leurs familles auront les droits et les avantages accordés aux soldats roumains pour toutes les circonstances. L'Ambassade Française voudra bien obtenir une confirmation officielle de cette déclaration de la part du Gouvernement roumain.

10. La Mission Patriotique Roumaine pour réaliser ce projet se met en tout à la disposition de l'Ambassade de France en ce pays et continuera son travail selon les indications et les conseils que l'Ambassade voudra bien lui donner. Les détails pourront être établis de commun accord aussitôt que l'idées principale de ce projet est acceptée.

Veuillez bien recevoir, Excellence, avec l'expression de notre dévouement, l'assurance qu'un seul but conduit notre action: de jeter toutes les forces de notre nation dans la balance de la victoire.

Washington, 10 août 1917
La Mission Patriotique Roumaine,
Dr. Basile Lucaciu, Chef de la Mission,
Sous-lieut. Vasile Stoica[1]

[S.A.N.I.C., fond Microfilme SUA, rola 659, c. 313-318]

***18*. 2/15 august 1917, Paris, Adresa Ministerului Afacerilor Străine către Ministerul de Război (Direcția Statisticii), prin care transmite referatul lui A. Catargi, membru al Legației române în Franța, referitor la starea prizonierilor români din Germania. Anexă: Raportul Legației române din 28 aprilie/11 mai 1917**

Ministerul Afacerilor Străine, Nr. 9223
2 august 1917
Anexe: 1
Domnule ministru,

Primesc de la Legația noastră din Paris un raport cu Nr. 1356 din 3/16 mai a.c. alcătuit de domnul A. Catargi, secretar al acelei Legații, asupra stării mizerabile în care se află prizonierii noştri de război în Germania, în special soldații şi subofițerii.

[1] Vasile Stoica (1879-1959) a absolvit Facultatea de Litere a Universității din Budapesta, cu specializări la Paris şi Bucureşti. Redactor la revista *Românul* din Arad. Ofițer în armata austro-ungară, a trecut la începutul războiului în România. A participat la luptele din toamna anului 1916, fiind rănit de două ori şi decorat cu „Virtutea Militară". În primăvara anului 1917 a făcut parte din Misiunea Patriotică Română trimisă de autoritățile de la Iaşi în SUA pentru a propaga cauza românească. A desfăşurat pe pământ american o activitate intensă pentru susținerea cauzei româneşti. A participat la Conferința de Pace de la Paris. A fost încadrat în Ministerul Afacerilor Străine (1921), dar a renunțat după câțiva ani. În 1930 a revenit în diplomația românească, fiind ministru al României în Albania, Sofia, țările Baltice, Turcia. În anii 1942-1944 a fost secretar al Biroului Păcii, apoi ambasador în Olanda, trimis de Petru Groza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Raportul, după informațiile culese din diferite sorginți, arată mai ales că hrana ce li se dă este absolut insuficientă, că prizonierii sunt întrebuințați în zonele de război la diferite lucrări grele, contra dispozițiilor Convențiilor de la Haga şi că pedepsele ce li se impun sunt din cele mai crude.

Domnul Secretar de legațiune A. Catargi face unele propuneri prin care, după părerea sa, s-ar putea pune un capăt acestei stări de lucruri adevărat dezastruoase.

De altminteri, raportul se opreşte la finele lunii aprilie, de când s-au luat de către Agenția Crucii Roşii Române din Berna mai multe măsuri pentru ravitalizarea regulată a acestor.

Totodată, aştept rezultatul vizitelor lagărelor prizonierilor noştri de către delegații spanioli în Bulgaria şi elvețieni în Austro-Ungaria.

Pentru a ni se acorda aceleaşi autorizații pentru toate câmpurile din Germania şi Turcia, am intervenit prin Legația noastră din Madrid, dar n-am primit încă până acum încuviințarea acestor vizite.

Vă trimit aici alăturatul raport în copie, pentru cazul când ați dori ca să fie luate încă alte măsuri decât acele hotărâte de departamentul domniei-voastre acum în urmă, în favoarea prizonierilor noştri.

Ministru,
[Indescifrabil]

Director,
[Indescifrabil]

Domniei-sale domnului ministru de război
(Direcția Statisticii)

Anexă

Ministerul Afacerilor Străine
Copie după raportul Legației noastre din Paris cu Nr. 1356 din 28 aprilie 1917

Domnule Preşedinte al Consiliului,

Pentru a culege informații autentice în privința prizonierilor noştri de război deținuți în țările inamice, m-am adresat la izvoarele cele mai sigure. Atât în Paris, cât şi cu prilejul călătoriei ce am făcut în Elveția, am căutat a mă pune în contact cu delegații neutri, trimişi pentru supraveghere şi cercetări de către organizațiile pentru ajutorare a prizonierilor diferitelor state. Am putut obține comunicarea unor scrisori ale ofițerilor francezi care fuseseră deținuți în Germania şi care acum sunt evacuați în Elveția. Am primit comunicări confidențiale din partea unor personaje însemnate repatriate în Franța, din regiunile ocupate de germani şi care au făcut etape prin diferite câmpuri de prizonieri unde se aflau şi români. Am avut mărturisiri de la evadați, cum ar fi ultima depoziție a unui evadat francez consemnată în alăturatul proces verbal, precum şi aceea a unui soldat român evadat, în tovărăşia unui camarad, prin frontul dinspre Italia, unde fusese silit să lucreze în tranşee.

Paralel cu toate aceste informații, am verificat amănunțit listele de morți în câmpuri şi lazarete, comunicate oficial din Berlin la Geneva odată cu listele de prizonieri.

Toate aceste informații arată unanim că modul neomenos cum sunt tratați prizonierii noştri întrece orice închipuire. Am crezut deci necesar de a enumera aici izvoarele de la care le-am cules, pentru a arăta Excelenței Voastre că suferințele lor şi primejdia în care se află nu sunt nicidecum exagerate.

De la început însă, trebuie să facem o deosebire. Prizonierii ofițeri sunt desigur supuşi unui regim foarte sever, suferințele şi lipsurile lor cresc în măsura în care cresc şi lipsurile din țările inamice. Soarta lor însă nu se poate compara cu aceea a soldaților.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Soldații şi gradele inferioare sunt supuşi unui regim comparabil cu cel al vitelor în țările primitive. După ştiințele ce am căpătat, este iarăşi o deosebire foarte mare între modul cum sunt tratați soldații englezi şi francezi, pe de o parte, şi cei ruşi şi români pe de alta.

Sub pretext că aceştia din urmă sunt obişnuiți cu o viață mai puțin confortabilă, nu numai că sunt lăsați fără adăposturi, sub toate intemperiile, desculți şi goi, dar li s-a redus hrana la o cantitate care este absolut neîndestulătoare traiului. Stârvurile şi rămăşițele animale sunt fierte în cazane şi câteva linguri din această fiertură formează singura hrană într-o zi, alternând în altă zi cu o zeamă făcută din sfecle furajere sau castane sălbatice şi, din când în când, cu peşte putrezit. Nenorociții noştri soldați sunt aşa de înfometați, că se aruncă ca fiarele flămânde asupra acestor lături imunde.

Pâine nu capătă niciodată sub nicio formă. Chiar prizonierilor francezi porția de pâine le-a fost micşorată şi acum, în urmă, guvernul francez a fost avizat de către cel german prin intermediul Ambasadei Spaniei, rația de pâine, care era la început de 350 de grame pe zi, este redusă la 300 de grame şi în curând va fi suprimată.

Dar, pe când operele de ajutoare franceze au la dispoziție mijloace pentru procurarea îmbrăcămintei, alimentării, mai cu seamă cu pâine, a prizonierilor lor şi celor belgieni, mijloacele şi posibilitățile de ravitaliare pentru prizonierii noştri sunt până acum embrionare.

Se mai adaugă pe lângă lipsa de hrană, de încălțăminte şi îmbrăcăminte, încă şi faptul că, contrar tuturor convențiilor internaționale, soldații noştri sunt întrebuințați la grele munci de război, fie în interior fie în zona luptelor, după cum reiese din depozițiile soldaților şi chiar din listele oficiale, care, înregistrând morți în zona luptelor, recunosc implicit prezența în aceste zone a prizonierilor, ceea ce este absolut potrivnic stipulațiilor congresului din Haga.

Prin toate aceste lipsuri şi munci istovitoare se explică şi mortalitatea excesivă a prizonierilor români în câmpurile duşmane. În trecerea mea pe la Geneva, domnul Ador mi-a comunicat că proporția mortalității prizonierilor noştri în câmpuri şi lazarete este de 40% pe an.

Cercetând personal listele de morți comunicate de Berlin Genevei, găsesc că în 3 luni: ianuarie, februarie şi martie 1917, au murit 1.166 de soldați din cei 15.000 internați la Lamsdorf. Aceasta reprezintă o mortalitate de 31% pe an în acest câmp unde nu se află lazaret de răniți.

La câmpul de prizonieri din Tuchel mortalitatea de la 15 ianuarie la 31 martie 1917, adică în două luni şi jumătate, a fost de 2.220 soldați din 17.600 câți se aflau în acel câmp. Aşadar, în acest câmp proporția mortalității este de 61% pe an. Dacă unim cele două câmpuri, găsim că mortalitatea în ele este de 47% pe an! Prin urmare, în aceste două câmpuri numai, de la care avem până acum date asupra mortalității, cifrele comunicate de domnul Ador, care la început păreau de necrezut din cauza mărimii lor, sunt de fapt cu mult depăşite.

Din mărturiile ce am căpătat, ca şi din alăturatul proces verbal, se constată că această mortalitate este datorată în cea mai mare parte epuizării fizice provenite din tratament prost, lipsă de hrană şi de îmbrăcăminte, exces de muncă, transporturi lungi şi penibile de la etapă la etapă, din câmp în câmp, de la lucrări îndepărtate pe teren la câmpurile de concentrare. Aşa e cazul, de pildă, al convoiului de 200 prizonieri din care mor pe drum spre Mannheim, din epuizare, 17. Ceilalți intră în Mannheim aşa de istoviți de drum şi de foame că de abia se susțin câte trei laolaltă şi, când în sfârşit, în câmp, înfometați, se aruncă cu aviditate pe rămăşițele de mâncare ce găsesc acolo, sunt alungați sub loviturile de paturi de puşcă ale păzitorilor.

Dacă, în afară de alte considerațiuni, tendința inamicilor de a condamna la o distrugere lentă a prizonierilor de război este oprită în ce priveşte prizonierii englezi şi francezi prin anchetele ce se fac prin delegații neutri, prin represaliile prin care sunt amenințați propriii lor prizonieri, prin concursul larg urmărit regulat şi cu mijloace îndestulătoare, atât ca ravitaliare, cât şi ca îmbrăcăminte, apoi, prizonierii noştri par până acum aproape complet abandonați de patria mumă şi, cu toate acestea, este evident că aceşti sărmani nu pot conta decât pe ajutorul ce le-ar veni din țară pentru a-i scăpa de la moarte sigură.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Nu mai este nicio îndoială că, dacă nu venim pe toate căile cu energie, în modul cel mai grabnic şi eficace, pentru a scăpa pe nenorociții ce au mai rămas, apoi cea mai mare parte din ei va pieri în urma privațiunilor de tot felul şi muncilor excesive ce au de îndurat, după cum un prea mare număr a sucombat până acum [din cauza] tratamentelor neomeneşti ale căror victime au fost.

În special chestia ravitalierii prizonierilor este, desigur, dificilă, dar, cu energie şi perseverență, ea e departe de a fi insolubilă. Cum m-am ocupat de la începutul războiului de această chestie, îmi permit să expun pe scurt Excelenței Voastre concluziile la care am ajuns, pentru a se obține cele mai bune rezultate. Este indispensabil ca direcția absolută şi completă a ravitalierii să fie concentrată în Paris în mâinile unei singure persoane, care să fie învestită de Guvern cu autorizațiile necesare pentru a trata şi semna acordurile cu Guvernul francez.

Este absolut necesar ca delegatul cu pline puteri căruia i se va da direcția ravitalierii prizonierilor să rezideze la Paris şi să fie autorizat a vorbi nu în numele Crucii Roşii, ci în numele Guvernului român şi ca el şi numai el să fie învestit cu această autoritate, pentru ca Guvernul francez să ştie că dacă tratează cu el tratează cu Guvernul nostru.

Iată motivele pentru care fac această propunere:

Mai întâi, este indispensabil ca acest delegat să rezideze la Paris pentru că Franța este actualmente singura țară în care se mai poate, deşi acum cu oarecare greutate, procura materia primă necesară ravitalierii şi îmbrăcămintei.

Elveția, pentru hrana locuitorilor ei, depinde astăzi complet de ceea ce Franța poate sau lasă să-i treacă, de vreme ce puținul ce-i venea altădată şi prin Italia a încetat din cauza severității blocusului.

Dar Franța, care a avut cuvinte să se plângă de abuzările comise, sub ocrotirea S.S.S. prin ravitalierea directă a Germaniei, refuză astăzi în mod constant şi categoric de a mai pune mărfuri la dispoziția oricărei organizări de ajutorare a prizonierilor noştri, care ar rezida la Berna sau la Geneva, pe al cărui personal nici nu-l cunoaşte, nici nu-l poate controla direct.

Dacă Franța ne poate încă furniza hrana şi îmbrăcămintea necesară prizonierilor nu este de mirat ca ea să dorească să se asigure că aceasta merge direct la prizonierii noştri şi că nu serveşte la uşurarea lipsurilor poporului german.

Dacă Guvernul francez ar şti că are controlul absolut asupra repartiției de ajutoare şi dacă se pune de delegatul nostru destulă perseverență în cereri, este foarte probabil că Guvernul francez va consimți să se însărcineze cu plata furniturilor necesare ravitalierii prizonierilor şi va admite ca rambursarea conturilor să se facă după sfârşitul războiului. Dar, chiar dacă aceasta nu s-ar obține, trebuie să se țină în seamă faptul că, din cauza adagiului, care este astăzi de 11% cheltuielile unei opere de ajutorare prin Elveția sunt mai mari decât prin Paris.

Organizarea unei opere de ajutorare pentru un aşa de mare număr de prizonieri cere o armată de funcționari care, în Elveția, unde colonia română este restrânsă, trebuie recrutată cu plată, ceea ce necesită sacrificii considerabile. În Paris, există o colonie numeroasă şi până acum 20 de persoane se consacră cu devotament acestui scop şi, când s-ar şti că întreaga ravitaliere depinde de Paris, s-ar recruta în mod gratuit tot personalul necesar.

Un alt motiv, şi acesta sigur ar fi îndestulător ca să se hotărască asupra rezolvării chestiunii, este că organizațiile franceze cele mai mari, ca societatea „Le vêtement du prisonnier de guerre“, subvenționată de Guvern, şi „La Federation nationale d’assistance aux prisonniers“, care e o anexă a Ministerului de Război, au oferit să ne ajute cu întreaga lor organizare care subvine astăzi la peste 400.000 de prizonieri francezi şi belgieni şi care depăşeşte pe cea a unui minister, înglobând în ele organizarea română ca o simplă secțiune. De fapt, din decembrie trecut, organizația română creată prin inițiativa doamnelor române din colonia din Paris lucrează cu mijloacele restrânse ce i s-au pus la dispoziție în aceste condiții, pe lângă operele sus-citate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Această ofertă generoasă a operelor franceze suprimă de la sine toate cheltuielile de administrație, împachetare, transport şi distribuție. Ea ne face să profităm, fără alte noi demersuri, de toate convențiile îndelung discutate, cu greutate obținute, încheiate cu guvernele inamice, precum şi de organizațiile franceze ce ar exista deja în câmpurile de prizonieri.

Într-adevăr, în diferite câmpuri există:

Comitetele constituite de prizonieri care sunt răspunzători de distribuția echitabilă şi care trimit confirmări scrise ale expedițiilor primite.

Delegații neutri controlează expedițiile în câmpuri şi fac lunar rapoarte scrise asupra prizonierilor. Pe când în orice altă soluție ar trebui să se reînceapă negocieri cu Germania pentru fiecare chestie particulară, dacă se uzează această soluție, e de ajuns să se încheie un acord global (prin intermediul Ambasadei Spaniei la Berlin) pentru a se asimila situația prizonierilor noştri cu aceea a prizonierilor francezi în ceea ce priveşte ravitalierea lor.

Soluția cea mai nimerită pare deci a fi ca direcția, cât şi personalul însărcinat cu ravitalierea prizonierilor noştri să-şi aibă reşedința în Paris şi să lucreze cu Guvernul şi organizațiile franceze.

În ceea ce priveşte sumele necesare, fie că Guvernul francez să consimtă a le avansa, fie ca ele să cadă în sarcina Ministerului de Război, trebuie să socotim pentru hrană 14.40 franci şi pentru îmbrăcăminte 8 franci de cap de prizonieri şi lunar, precum reiese din detaliul arătat la anexa nr. 2. [nu se publică – *n.n.*]

Este cert că, mai ales în ceea ce priveşte hrana, nu se poate reduce nimic din aceste sume fără a expune pe prizonieri la o moarte aproape sigură.

Cantitatea de 1,1/2 kg de pâine pe săptămână, arătată în anexă, din nefericire nu poate fi mărită, deoarece Guvernul francez nu poate procura mai multă. Pentru prizonierii francezi este de 2,1/2 kg pe săptămână.

Până la sosirea domnului amiral Graçosky, ravitaliarea prizonierilor a fost asigurată de persoane din colonia română, care s-au constituit în secție română a societății „Le vêtement du prisonnier de guerre“, care se ocupă cu ajutorarea prizonierilor francezi şi aliați.

Direcția acestei secțiuni, care funcționează sub controlul domnilor amiral Graçosky şi colonel Rudeanu, este compusă din: domnii Toma Stelian, doamnele Ana Cantacuzino, D.G. Manu, A.M. Callimach, Leon Cantacuzino, M. Catargi, Alexis Catargi, M. Filipescu, O. Miclescu, Elena Soutzo. Afară de aceste persoane, diferitele organe administrative sunt asigurate de d-nii: Capescu, doamnele şi domnişoarele: Coculescu Elena Cantacuzino, Dancovici C.A. Cantacuzino, Don Filipescu, Elias E. Ghika, Grant, Lambru, Lahovary, Ionescu-Mihăeşti ,Rizu Many, Olariu Rizu, Stolojan, Stratt, Varthiady, Vlahutzi, Slătineanu, Zanescu, Zăgănescu.

Până la data de 1 mai secția română a trimis prizonierilor noştri din Germania ajutoare (al căror detaliu se află la anexa 3) [nu se publică] în contul sumelor ce au fost puse la dispoziția domnului colonel Rudeanu de către Ministerul de Război în acest scop şi la care s-a adăugat o subvenție lunară de 20.000 franci acordată de Societatea Crucii sub preşedinția doamnei Al. Em. Lahovary.

Borderoul alăturat al expedițiilor făcute se opreşte la 1 mai, inclusiv. După această dată, domnul amiral Graçosky a deschis un nou credit de 200.000 franci secției, pentru a cărui valoare se fac expedițiile în curs.

Toate expedițiile au fost făcute prin intermediul societății „Le vêtement du prisonnier de guerre“ şi zilnic sosesc la secția română răspunsurile de la prizonierii deținuți în diferitele câmpuri din Germania, arătând că coletele individuale şi colective sosesc cu mare regularitate.

Domnul amiral Graçosky, plecând în Elveția, a rugat pe domnul colonel Rudeanu să urmeze înainte cu direcția secției şi pe persoanele care s-au însărcinat cu administrația să lucreze înainte, rămânând ca Excelența Voastră şi guvernul să ia o hotărâre pentru a stabili în mod definitiv modul de a proceda pentru a aduce la o soluție satisfăcătoare această grea problemă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Înainte de a termina, sunt dator a atrage atenția Excelenței Voastre asupra primejdiei ce ar rezulta din publicații sau din plângeri asupra situației prizonierilor. Orice manifestație de felul acesta se răsfrânge asupra lor, căci ea este urmată de un tratament mai sever. Negreşit, ofițerii sunt aceia care se văd pedepsiți, căci pentru soldați şi gradele inferioare ar fi greu de a înăspri regimul. De asemenea, sistemul represaliilor a fost abandonat de Guvernele francez şi englez, deoarece Guvernul german răspundea cu măsuri şi mai aspre, fiind hotărât a merge mai departe pe această cale. Singurul mod pentru a obține un rezultat satisfăcător este de a trimite necontenit inspectori neutri în câmpurile de prizonieri şi în şantierele de lucru şi de a adresa reclamații oficiale direct prin Ambasada Spaniei la Berlin şi Sofia sau Legației Elveției la Viena. Aceste reclamații trebuie făcute nu de Crucea Roşie, ci de Ministerul nostru al Afacerilor Străine, semnalând în parte fiecare caz, cu toate precizările necesare. În orice caz, publicațiile prin ziare sau proclamații şi apelurile adresate neutrilor au adus rezultate cu totul opuse scopului urmărit, atrăgând după sine o înăsprire în regimul ofițerilor. Personal, am putut constata că corespondența ce am stabilit-o cu fratele meu, prizonier la Stralsund, a fost întreruptă timp de două luni, în urma întârzierii ce a suferit semnarea convenției în privința prizonierilor ce ne era cerută de Guvernul german.

Binevoiți, vă rog, domnule Preşedinte al Consiliului, a primi încredințarea devotamentului meu.

Al. Catargi

[Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *op.cit*., p.100-105]

***19*. 25 august/7 septembrie 1917, Iaşi, Referat al Direcției Statistice din Ministerul de Război referitor la mortalitatea şi morbiditatea prizonierilor români în Germania**

Ministerul de Război
Direcția Statisticii
Nr. 17013
25 august 1917

Referat:

Sumar:

Relativ la mortalitatea şi morbiditatea prizonierilor noştri în Germania.

În listele de prizonieri ce ne-au sosit până în prezent din Germania constatând o mortalitate şi morbiditate enorme printre prizonierii noştri căzuți în captivitate germană, am procedat la o cercetare sumară a lor. În cele ce urmează, am onoarea a expune rezultatele obținute:

După listele oficiale germane ce posedăm, am găsit:

19.525 prizonieri români morți;

16.645 prizonieri români bolnavi în spitale;

53.057 prizonieri români aflați în depozite.

Prin urmare, din totalul prizonierilor români făcuți de armatele germane, cel puțin 36.171 dintr-înşii sunt până azi sau morți, sau zac în spitale.

Considerând că cei mai mulți dintre prizonierii comunicați ca morți sau aflați în spitale figurează încă o dată, înainte de moarte sau boală, în listele de depozit, adică între cei 53.057, că parte din morți figurează câte o dată de 2-3 ori în aceste liste, după cum dovedeşte operațiunea foarte dificilă de eliminare a dubletelor pe care o avem în curs, eliminare care nu se poate face

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

definitiv decât prin întocmirea de fişe individuale pentru toţi prizonierii comunicaţi, credem că suntem îndreptăţiţi a admite că mortalitatea printre prizonierii români din Germania întrece 40% din totalul lor.

Dacă cercetăm acum numărul morţilor şi bolnavilor în oarecare detalii, constatăm că:

Cei 19.525 de morţi se repartizează astfel:

19.009 sau 97,37% sunt daţi fără a li se indica cauza morţii;

108 sau 0,55% morţi din cauză de boală;

406 sau 2,08% morţi în urma rănilor căpătate.

19.525 - 100-%.

Prin urmare, cu o minimă excepţie (2,63%), autorităţile germane nu au curajul să arate cauza generală a acestei mari mortalităţi. Dacă, însă, cercetăm repartizarea pe boli a acelor 108 morţi pentru care avem indicaţii în ceea ce priveşte cauza morţii, adică:

80 prizonieri sau 74,07%, morţi în urma slăbiciunii generale, slăbiciunii inimii, subalimentării, dizenteriei şi enteritei;

28 prizonieri sau 25,93%, morţi de alte boli, şi combinăm acest rezultat cu cifrele de mai jos întocmite după toate extractele de moarte ale prizonierilor noştri din Germania ce ne-au fost trimise până acum şi în care se prevede cauza morţii:

89 prizonieri sau 95,70% morţi de slăbiciunea inimii, dizenterie, enterită, slăbiciune generală, tuberculoză şi pneumonie.

4 prizonieri sau 4,30% morţi de alte boli, putem constata uşor că mortalitatea prizonierilor noştri în Germania se datorează aproape exclusiv mizeriei fiziologice, provenită din nutriţie proastă şi insuficientă, combinată cu muncă excesivă şi lipsă de îngrijire, după cum rezultă şi din documentele diplomatice ce posedăm.

Cercetarea repartiţiei celor 16.646 de bolnavi comunicaţi, cifră iarăşi enormă, nu face decât să întărească aceste concluzii. Într-adevăr, găsim:

5.329 prizonieri sau 32,02 % fără indicarea diagnosticului,

3.346 prizonieri sau 20,09 % bolnavi, din care aproape o pătrime de slăbiciunea inimii, dizenterie, enterită şi slăbiciune generală,

7.271 prizonieri sau 47,89 % răniţi

16. 646 100 %

Prin urmare, din totalul celor bolnavi în spitale, numai 47,89% sunt comunicaţi ca răniţi; la 5.329 prizonieri sau 32,02% autorităţile germane nu au curajul să indice boala, iar pentru cei la care diagnoza este pusă, aproape o pătrime sunt suferinzi de aceleaşi boli care au provocat în genere mortalitatea cercetată mai sus.

Directorul Statisticii,

[Indescifrabil]

[Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *op.cit*., p. 124-126]

***20*. 29 august/11 septembrie, Londra, Referatul lui D.N. Comşa, delegat al Agenţiei Române din Berna, adresat ministrului de război, privind asigurarea sumelor necesare îmbunătăţirii situaţiei prizonierilor români din Austro-Ungaria şi Germania**

Londra, 29 august (11 septembrie) 1917

Domnule ministru,

În calitate de delegat al guvernului pe lângă Direcţiunea Agenţiei pentru ajutorul prizonierilor, conform delegaţiei şi instrucţiunilor ce am de la domnul contraamiral N. Graçosky,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

şeful Agenţiei, am onoarea a vă da următoarele explicaţiuni complementare la raportul acelei Agenţii din 15 august 1917, cu care vi se înaintează un extract al conturilor Agenţiei şi bugetul lunar.

Din extractul de cont (anexa 1 a raportului sus-menţionat, după care alătur copie) se vede că Agenţia, din creditele de 6.000.000 de franci ce i s-au acordat până la 1 august 1917 a cheltuit pentru diferite secţiuni şi ajutorare 1.971.830,00 franci şi a primit franci- 1.745.000,00 avem deci de acoperit un deficit de franci- 226.830,00.

Pentru cheltuiala prizonierilor pe o lună şi jumătate, de la 1 august până la 15 septembrie, ne trebuie pentru prizonierii din Germania, de care se ocupă Secţia din Paris, suma totală de franci- 1.343.573,49.

Socotindu-se conform bugetului lunar de 895.715,00, iar pentru cei din Austro-Ungaria, de care se ocupă Secţia Berna, franci 761.656,57 socotindu-se conform bugetului lunar de 507.771,05 şi pentru cei din România ocupată, Bulgaria, Turcia, de care se ocupă Secţia Geneva, socotindu-se lunar 502.631,90 este nevoie de suma de 753.947,85 sau în total franci 2.859 177,91.

Această sumă ne este absolut necesară pentru a plăti întreţinerea prizonierilor pe acest timp fiindcă noi am făcut un împrumut de 400.000 franci la Banca Dreyfus din Paris şi facturi de mărfuri predate, dar neachitate.

Restul de 381.000, până la totalul disponibil din creditele acordate, ne trebuie după 15 septembrie, când trebuie să avizăm la procurarea sumelor necesare aceloraşi scopuri.

Până la 1 octombrie, Secţia din Paris trebuie asigurată cu fonduri tot de Agenţie din cele 6.000.000 credit acordat, din care un milion la Paris şi cinci în Anglia.

De la 1 octombrie s-a făcut un împrumut special pentru Agenţia din Paris, din care Guvernul francez a dat 500.000. Aşteptăm răspunsul Guvernului englez pentru restul de 500.000, conform cererii făcute Guvernului englez pentru restul de 500.000, conform Guvernului francez.

Până atunci însă, Agenţia trebuie să plătească sumele ce datorează Secţiei Paris pentru întreţinerea până la 15 septembrie/...../ Dacă se va obţine pentru Secţia din Paris un milion, va rămâne ca noi să alimentăm după 1 octombrie numai celelalte două Secţiuni, conform bugetului.

Suma de 1 milion, cheltuită de secţia din Paris cu ravitaillarea prizonierilor până la 1 august, de la 1 ianuarie, adică pe şapte luni, este ridicată faţă de nevoia acestei Secţii de a cheltui cel puţin un milion lunar, conform bugetului.

De asemenea, suma de 460.000 de franci, cheltuită de Secţia din Berna pe mai multe luni, comparativ cu nevoile sale de circa o jumătate de milion franci lunar.

Au mai fost mici ajutoare particulare şi de la Crucea Roşie. Realitatea însă este că prizonierii români au suferit groaznic de lipsă.

Cu aceste explicaţii, sper că situaţia e clară, fiind dat numărul prizonierilor care depind de fiecare Secţie şi alocaţia lunară pentru îmbrăcăminte şi hrană, care e foarte mică relativ cu alocaţiile pentru prizonierii celorlalte state. Cifrele lunare bugetare sunt bine stabilite.

De asemenea, fiind cunoscută cheltuiala lunară, se poate şti exact cât ne trebuie pentru timpul de 1 august până la 15 septembrie.

Numărul prizonierilor se găseşte şi la Agenţia Internaţională din Geneva de unde avem listele lor. În registrele fiecărei Secţii se găsesc numele lor, câmpurile în care sunt şi cheltuielile arătate detaliat până la 1 august şi după acea dată.

Guvernul englez poate, dacă crede de cuviinţă, să controleze în registre printr-unul din funcţionarii săi diplomatici din Berna, Geneva sau Paris, alături de mine, exactitatea cifrelor.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

D.N. Comşa,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Fost deputat, raportor general al bugetului, director la Banca Națională a României, profesor la Şcoala de Ştiințe de Stat, avocat

[Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *op.cit*., p. 127-129]

21. 12/25-14/27 septembrie 1917, Notații ale lui Octavian C. Tăslăuanu referitoare la proiectul organizării unei legiuni din voluntarii ardeleni

Mihai Popovici[1] a profitat de liniştea de pe front şi s-a repezit la Iaşi. S-a întors cu un sac de veşti. E foarte însuflețit de necesitatea organizării unei legiuni a ardelenilor.

Ardelenii veniți din Rusia au fost împărțiți pe la toate regimentele. I-a înghițit pământul, nu-i mai poți găsi. Scopul urmărit era altul, să constituie o demonstrație împotriva monarhiei austro-ungare, nu să fie carne de tun.

De când e la Corpul IV colonelul Manolescu, avem un om înțelegător cu care ne putem sfătui. Îi punem problema şi, cu discernământul său fin, vede imediat cele două aspecte ale ei: cel politic şi cel militar. Cred că militarii ar admite mai uşor organizarea legiunilor ardelene decât oamenii politici.

Cum am spus, eu aveam rezerve față de organizarea ardelenilor în unități militare, deşi la Bucureşti eu redactasem memoriul către Consiliul de Miniştri, după ce mai înainte discutasem de câteva ori chestiunea cu Nicolae Filipescu[2]. Când a fost acesta în Rusia şi la Petrograd, îl rugasem să intervină la autoritățile ruseşti în acest sens. După ce am intrat în armata română şi am constatat lipsa de înțelegere a sufletului ardelenesc şi lipsa spiritului de organizare, nici nu voiam să mai aud de aducerea ardelenilor din Rusia. Taberele de prizonieri din Moldova erau pline de români din Ardeal. S-a gândit cineva nu ca să-i libereze şi să-i înroleze sub flamurile naționale de luptă, ci să-i adune într-o tabără specială, să-i despartă de călăii lor de ieri? Armata română luptă pentru liberarea fraților din Ardeal, iar pe cei ce dezertau din rândurile inamice, nevoind să-şi ridice arma împotriva liberatorilor, îi țineau în robie şi-i lăsau să moară alături de prizonierii de alte neamuri. Aceasta era trista realitate, în fața căreia frazele naționale se topeau ca nişte baloane mincinoase.

Într-un volum următor, intitulat *Corpul voluntarilor ardeleni şi bucovineni*, voi publica o serie de documente, ca o contribuție la istoricul acestor frământări ale ardelenilor. Aici nu notez decât preocupările noastre la Oneşti şi rolul pe care l-am avut la înființarea *Corpului voluntarilor ardeleni şi bucovineni*. *(…)*

La Oneşti, legiunea ardelenilor era concepută larg şi nu se mărginea numai la România. Ideea fundamentală era tot demonstrația politică împotriva Austro-Ungariei, demonstrație care trebuia răscumpărată cu sânge. Din schimburile noastre de vederi şi din lungile discuții a rezultat următoarea organizare: o legiune de ardeleni se va înființa în România, adică în

[1] Mihai Popovici (1879-1966), om politic român. Membru al Partidului Național Român din Transilvania. A contribuit la crearea Corpului Voluntarilor Români (1917-1918). Membru al Consiliului Dirigent şi al Partidului Național Român. În guvernele naționale țărăniste din perioada interbelică a fost de mai multe ori ministru, ocupând fotoliile finanțelor, justiției, lucrărilor publice.

[2] Nicolae Filipescu (1862-1916), om politic român, unul dintre liderii marcanți ai Partidului Conservator. A urmat liceul la Geneva şi dreptul la Sorbona. Proprietar al ziarului *Epoca*. Deputat şi primar al Capitalei (1893-1895). Ministru al agriculturii, industriei, comerțului şi domeniilor (1900-1901), de război (1910-1912), al agriculturii şi domeniilor (1912-1913). A militat cu vigoare şi consecvență pentru intrarea în război alături de Antanta în scopul unirii Transilvaniei cu România. Ca ministru de război a întemeiat Colegiul Militar de la Mânăstirea Dealu şi a contribuit la demararea lucrărilor pentru construcția Palatului Cercului Militar al ofițerilor din garnizoana Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Moldova, în care vor intra toți ardelenii, nu numai cei veniți din Rusia. Părintele Lucaci va recruta ardelenii din America şi aceştia, împreună cu prizonierii făcuți pe frontul apusean, vor forma o legiune în Franța. Din prizonierii ardeleni făcuți de armata lui Cadoma, se va organiza o legiune în Italia care va lupta fie pe frontul din Salonic, fie pe frontul Trieste-Fiume. Sângele românilor ardeleni să curgă pe pământul tuturor neamurilor care ne sprijinesc să ne înfăptuim unitatea națională.

Cum eu tot nu eram convins de utilitatea practică şi de posibilitatea de a realiza acest frumos proiect, i-am spus lui Mihai Popovici să întocmească el un memoriu şi eu m-am angajat să-l duc la Iaşi. Mihai Popovici s-a aşternut pe lucru. (…)

[Octavian C. Tăslăuanu, *op.cit*., p. 332-333]

***22.* 30 august/12 septembrie 1917, Iaşi, Telegrama lui Saint-Aulaire adresată lui Alexandre Ribot, preşedinte al Consiliului de Miniştri al Franței şi ministrul afacerilor străine, prin care informează despre intenția autorităților de la Iaşi ca voluntarii români din SUA, originari din Transilvania, să fie încadrați pe frontul occidental pentru a lupta împotriva Puterilor Centrale**

Jassy, 12 septembre 1917

Le Ministre de France en Roumanie à son Excellence Monsieur Ribot, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères

Je n'ai pas manqué de signaler au Gouvernement roumain, selon les instructions que Votre Excellence à bien voulu me faire tenir par son télégramme no. 317, que le Ministère français est défavorable à la constitution d'un Corps transilvain en France. M. Bratiano trouve peu décisif l'argument tiré du fait que le cas des Polonais et des Tchèques n'est pas assimilable à celui des Transilvains et qu'il n'y a pas lieu de réunir une armée donnant corps à la nationalité de ces derniers. Tout d'abord on estime ici, et je ne suis pas loin de partager cet avis, que la présence sur le front de France de Transilvains venus d'Amérique pour combattre les Empires Centraux, tout en ne répondant pas, en effet, à une nécessité aussi évidente que celle des Tchèques et des Polonais, constituerait une affirmation bien plus éclatante de leur volonté de se séparer de l'Autriche-Hongrie que leur incorporation dans des régiments déjà constitués, au milieu de soldats de même race qu'eux et parlant la même langue.

En outre, il semble que pratiquement le seul moyen d'utiliser les Transilvains d'Amérique, soit de les incorporer dans notre armée et leur nombre est, me dit-on, assez grand pour que l'appoint de ces nouvelles recrues ne soit pas négligeable. En effet, divisés en groupes peu importants chacun, ils pourraient sans doute trouver place à bord des navires qui font le service entre les Etats-Unis et l'Europe occidentale, tandis qu'il y a une absolue impossibilité à les faire venir jusqu'en Roumanie. Comme Votre Excellence le sait, le débit du Transsibérien est très faible et ne suffit pas au transport des marchandises destinés aux Russes mêmes, qui ne se prêteront pas, dans ces conditions, à l'organisation de trains amenant des soldats à un allié à l'égard duquel ils font montre de si peu de bonne volonté. Nous ne pourrions l'obtenir d'eux que par une intervention très pressante, intervention que le Gouvernement de la République juge déjà inopportune (voir le télégramme du Département no. 312) lorsqu'il ne s'agit que de faire diriger sur Jassy, conformément aux engagements du Gouvernement russe, les prisonniers transilvains volontaires qui se trouvent en Russie, ce qui cependant apporterait dans les transports une perturbation beaucoup moins grande que le voyage, à travers toute

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la Sibérie, de contingents venus d'Amérique. Même si cet obstacle était surmonté, l'utilisation en Roumanie d'émigrés transilvains, habitués au confort de la vie américaine, se heurterait à la difficulté de les adapter au régime particulièrement rustique du soldat roumain. Ne pas admettre les Transilvains d'Amérique dans les rangs de l'Armée Française équivaut donc à leur interdire de prendre part à la lutte et c'est se priver des services de soldats dont la qualité de volontaires garantirait la valeur combative. Je souhaite qu'une études plus attentive de la question permette au Ministère de la Guerre de trouver une solution moins négative. Tout en désirant que, faute de mieux, les Transilvains émigrés en Amérique pour fuir la domination magyare soient admis à combattre dans les rangs de l'armée américaine, M. Bratiano espère que les difficultés invoquées pour refuser de les grouper dans un Corps spécial, comme les Tchèques et les Polonais, et que, dit-il, il n'aperçoit pas, ne seront pas insurmontables.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XIII, f,. 39-40]

***23.* 7/20 septembrie 1917, Washington, Telegrama ambasadorului Franței în SUA, Jean Adrien Antoine Jules Jusserand, adresată lui Alexandre Ribot, ministrul afacerilor externe, prin care confirmă remiterea unei sume de bani către Vasile Lucaciu, membru al Misiunii Patriotice Române şi dificultățile întâmpinate de acesta în cursul şederii pe pământ american**

Washington, 20 Septembre 1917

L'Ambassadeur de la République Française aux Etats Unis à son Excellence Monsieur Ribot, Ministre des Affaires Etrangères

Par télégramme du 28 du mois dernier, Votre Excellence m'avait prié d'informer le P. Lucaciu que son Gouvernement lui envoyait 3000 dollars „par l'ambassade de France". La dépêche ne fournissait aucune indication de plus et rien n'était dit de la manière dont cet argent me parviendrait. Ç'a été par la voie de Londres. La banque Riggs de Washington vient en effet de m'annoncer qu'elle tenait à ma disposition cette somme qui „provient du Gouvernement britannique". Dès que M. Lucaciu, absent à ce moment de la capitale, y est rentré, je lui ai remis un chèque de même valeur, sur la même banque. Je joins ici son reçu que je serai obligé à Votre Excellence de vouloir bien transmettre au Gouvernement roumain.

M. Lucaciu m'a confirmé que comme l'indiquait mon télégramme no. 1134, la Roumanie a confié à l'Italie le soin de ses intérêts aux Etats-Unis. Il ne s'explique pas une telle décision qu'il envisage avec un évident regret et qu'il attribue à des combinaisons politiques sur lesquelles il est réduit aux conjectures. Ayant reçu d'une banque américaine agissant au compte du Gouvernement britannique un chèque de 3000 dollars pour le Père Lucaciu, je le lui ai remis aujourd'hui. Il m'a paru fort affecté du silence du Gouvernement roumain qui laisse toutes ses demandes d'instructions sans réponse. Il m'a exposé que tout en se rendant compte des difficultés que d'après votre télégramme 1468 je lui avais déjà signalées, il avait cependant poursuivi avec ses deux adjoints sa campagne patriotique auprès de ses compatriotes dont il croit que plus de 5000 seraient prêts à partir. Je n'ai pu étant données les vues de notre Gouvernement que le décourager de persister puisque les moyens de transport manquent et j'ai suggéré qu'il songe au retour quitte à reprendre son entreprise plus tard si les circonstances se modifient. Il m'a répondu que si réellement sa présence est sans utilité pratique il

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

se résoudra à partir. Il faudrait toutefois de toute nécessité que le Gouvernement roumain lui envoyât des frais de retour soit 1000 dollars par tête pour lui et ses deux compagnons. Votre Excellence jugera sans doute à propos de recommander l'envoi de cette somme à l'intéressés.

Jusserand

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XIII, f. 48-50]

***24.* 23 septembrie/6 octombrie 1917, Berna, Referat asupra înființării şi activității Agenției de Cruce Roşie Române din Berna**

Referat
23 septembrie 1917

Lipsurile de tot felul pe care le îndurau prizonierii noştri au determinat Guvernul român ca, pe lângă ajutoarele de bani trimise prin Guvernul spaniol, Paris şi Berna şi concursul benevol oferit de unele societăți de Cruce Roşie străină, să se gândească la înființarea într-unul din oraşele neutre a unui birou care, condus de un reprezentant al său, să poată duce la bun sfârşit opera de ajutorare a prizonierilor noştri.

Organizarea biroului

Sediul acestui birou s-a hotărât a fi la Berna (anexa nr. 1) [nu se publică], iar ca conducător al său a fost desemnat domnul contraamiral Graçosky care, în ziua de 3 februarie 1917, prezintă un memoriu în care îşi expune punctul său de vedere asupra acestei chestiuni (vezi anexa nr. 1), iar în cea următoare primeşte numirea oficială (vezi anexa nr. 2) [nu se publică].

Plecat din țară şi ajuns la Stockholm, domnul contraamiral Graçosky trimite de acolo un raport în care propune unele măsuri menite să uşureze sarcina sa (vezi anexele 3 şi 4) [nu se publică]. Ca ajutor al său este numit domnul N.D. Comşa (vezi anexa nr. 5) [nu se publică].

Domnul contraamiral Graçosky, după ce vizitează Parisul, Geneva şi Londra, ajunge la Berna în ziua de 16 aprilie stil vechi (vezi anexa nr. 6) [nu se publică] de unde trimite un raport telegrafic, cerând deschiderea creditelor necesare şi făcând unele propuneri privitoare la bunul mers al Agenției ce ar urma să se înființeze acolo.

În urma acestui raport, domnul ministru de război propune şi Consiliul de Miniştri aprobă înființarea la Berna a unui Birou central de ajutorare a prizonierilor, având însărcinarea de a procura soldaților alimente în limitele sumei de 10 franci lunar şi haine în limitele sumei de 35 franci trimestrial, de fiecare prizonier (vezi anexa nr. 7) [nu se publică].

Cu telegrama nr. 102, domnul contraamiral Graçosky propune şi guvernul aprobă (vezi anexa nr. 9) [nu se publică] ca ofițerilor prizonieri din Turcia, Bulgaria şi Germania să li se trimită între 30-60 lei lunar pentru alimente şi 100-150 semestrial pentru îmbrăcăminte, rămânând ca aceste sume să fie scăzute cu o treime pentru prizonierii din Austro-Ungaria, întrucât soldele ce li se plătesc acolo sunt mai mari.

Guvernele beligerante plătesc ofițerilor noştri prizonieri următoarele solde:

În Germania între 125-300 mărci lunar, în Austro-Ungaria între 180-430 coroane şi în Turcia solda corespunzătoare gradului ofițerului din armata turcă în timp de pace, conform convenției de la Haga.

Pentru Bulgaria nu avem nicio comunicare oficială în acest sens, cu toate intervențiile făcute. Din corespondența prizonierilor însă ar rezulta că se dă ofițerilor români prizonieri în Bulgaria, indiferent de grad, câte 60 leva lunar.

De asemenea, s-au aprobat ajutoare şi pentru internații civili şi românii lipsiți de mijloace din Elveția (vezi anexa nr. 9) [nu se publică].

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pentru a factura procurarea şi expedierea hainelor şi alimentelor, s-a hotărât ca Agenţia de Cruce Roşie Română din Berna să utilizeze ca organe ajutătoare Secţia Română de pe lângă Crucea Roşie din Berna, pentru prizonierii din Ungaria, Bulgaria şi Turcia [doamna Kunz Conrad ca preşedintă şi având membri pe doamnele: Valentin, Adina Brătianu, Ana Socek şi domnii Emil Socec, Şerban Cantacuzino, B. Assan, P.S. Widic (azi în ţară) şi L. Geller] şi Comitetul Român din Paris de pe lângă „Vêtements pour les prisonniers de guerre", pentru prizonierii din Austria şi Germania. Domnii: general Rudeanu, Toma Stelian, D.G. Many, Leon Cantacuzino, Alexandru Catargi şi doamnele: Ana Cantacuzino, A.M. Calimachi, M. Catargi, N. Filipescu, O. Miclescu şi Elena Şuţu.

În acelaşi timp, se crea din iniţiativă privată la Geneva un Comitet compus din doamnele: Emile Ghika, Jean Lahovary, G. Valentin Bibescu etc., cu scop de a veni în ajutorul prizonierilor români din teritoriul ocupat (vezi anexa nr. 10) [nu se publică].

Activitatea biroului

Încă înainte de trimiterea domnului contraamiral Graçosky la Berna, Guvernul român expediase următoarele sume de bani pentru ajutorarea prizonierilor şi internaţilor noştri:

100.000 lei la 28 noiembrie 1916 Crucii Roşii din Geneva pentru prizonierii din Turcia, Austro-Ungaria şi Germania.

20.000 lei la Sofia, Legaţiei spaniole de acolo pentru prizonierii din Bulgaria.

7.642 lei la Sofia, pentru plata profesorilor români din Bulgaria.

5.000 lei la Sofia, pentru ajutorarea românilor din Meglenia (Macedonia).

100.000 lei la Madrid, la 19 februarie 1917 pentru prizonierii din Turcia.

1.000.000 lei la Paris, domnului colonel Rudeanu, din care s-au destinat:

100.000 lei la Madrid, pentru prizonierii din Bulgaria şi Turcia,

200.000 lei la Berna, Secţiunii Române a Crucii Roşii Berneze,

700.000 lei la Paris, domnului colonel Rudeanu.

În total s-au trimis, deci, 1.232.642 lei.

La sosirea domnului contraamiral Graçosky la Berna se găsea disponibilă, după bugetul prezentat, suma de 206.134,55 franci (vezi anexa nr. 11) [nu se publică].

Pe lângă aceasta, s-a deschis la Londra un credit de un milion, ca prim fond pus la dispoziţia domniei-sale (vezi anexa nr. 4) [nu se publică].

Guvernul francez s-a însărcinat cu furnizarea a 300.000 kg pâine lunar pentru prizonierii noştri, cu condiţia ca Guvernul român să intervină pentru ca expedierea de alimente să aibă garanţia Guvernului german că vor ajunge la destinaţie (vezi anexa nr. 12) [nu se publică]

De asemenea, s-a obligat să pună la dispoziţia invalizilor de război români 2.000 paturi în spitalele din Toulouse şi Bordeaux (vezi anexa nr. 13). [nu se publică].

După cererea d-lui contraamiral Graçosky, s-a cerut la Londra deschiderea unui nou credit de 4 milioane, ceea ce guvernul a aprobat (vezi anexa nr. 14) [nu se publică]. Ni se telegrafiază însă că Guvernul englez face dificultăţi în acordarea acestor credite. Am stăruit atunci la Londra (vezi anexa nr. 15) [nu se publică].

Dificultăţile persistând, după propunerea domnului contraamiral Gracosky, am cerut la Paris deschiderea unui credit lunar de 1 milion, autorizând, în acelaşi timp, pe domnul general Rudeanu ca până la acordarea lui să împrumute de la Banca Dreyfus, cu 6%, suma de 400.000 lei pentru Agenţia Română din Berna (vezi anexa nr. 16) [nu se publică].

Guvernul francez face cunoscut că aprobă jumătate din creditul de un milion, vărsând chiar 500.000 lei pentru luna iulie, cu condiţia ca guvernul englez să acorde cealaltă jumătate, întrucât materia primă se aduce din Anglia (vezi anexa nr. 17) [nu se publică].

Domnul contraamiral Graçosky telegrafiază că începând de la 1 august stil nou prizonierii sunt ameninţaţi cu încetarea trimiterii de alimente, după care Guvernul român intervine din nou (vezi anexa nr. 18) [nu se publică].

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ar rezulta, prin urmare, că până la această dată prizonierii noştri ar fi primit regulat ajutoare şi că Biroul ar fi funcţionat fără întrerupere. Din corespondenţa prizonierilor, precum şi dintr-o notă a Legaţiei noastre din Stockholm (vezi anexa nr. 19) [nu se publică] reiese însă că, în afară de pachetele expediate de familiile lor, alte ajutoare le-au parvenit foarte rar.

S-a telegrafiat atunci la Berna cerându-se detalii asupra activităţii Biroului şi exprimându-se părerea că Agenţia nu funcţionează.

Domnul contraamiral Graçosky răspunde protestând (vezi anexa nr. 20) [nu se publică] făcând răspunzător Guvernul englez de trista situaţie în care se găsesc prizonierii noştri, întrucât refuză acordarea creditelor necesare.

După stăruinţele noastre repetate, Guvernul englez răspunde în fine că va acorda credite, dacă i se va prezenta în mod regulat un buget de cheltuieli al Agenţiei din Berna, ceea ce până atunci nu se făcuse. S-au dat instrucţiuni în acest sens la Berna (vezi anexa nr. 21) [nu se publică].

Ca activitate laterală a Agenţiei din Berna, menţionăm corespondenţa cu Crucea Roşie Bulgară, privitoare la unii supuşi bulgari care, făcând parte din Armata Română, ar fi fost degradaţi (vezi anexa nr. 23) [nu se publică].

Afară de Comitetele din Berna şi Paris, funcţionează la Haga sub preşedinţia doamnei Mitilineu un birou care, cu banii trimişi de către familii, cumpără şi expediază pachetele prizonierilor, în genere ofiţeri. Această organizaţie cu activitate foarte redusă funcţionează bine şi de câte ori avem nevoie o recomandăm publicului.

Există şi la Copenhaga un Comitet de doamne române cu o activitate similară celei din Haga, însă mult mai modestă.

În ultimul timp, domnul Derussi a organizat la Stockholm un Comitet de doamne, care se ocupă, tot ca organizaţie cu caracter privat, de ajutorarea prizonierilor. Nu-i cunoaştem încă activitatea.

23 sept. 1917

s.s. [Indescifrabil]

[Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *op.cit*., vol. III, p. 27-32]

***25.* 30 septembrie/13 octombrie 1917, Washington, Telegrama ambasadorului francez în SUA, Jean Adrien Antoine Jules Jusserand, adresată Ministerului Afacerilor Externe, prin care informează că nu poate sprijini Misiunea Patriotică Română sosită în SUA**

Washington, 13 Octobre 1917

Réponse à votre télégramme 1750. Il me parait impossible d'exécuter ces instructions. La mission roumaine transylvaine arrivée ici en Juin avec les lettres de recommandation les plus chaleureuses de notre Ministre en Roumanie a été informée par soins d'après votre télégramme 1468 que notre Mission de la Guerre jugeait son projet sans intérêt et qu'elle ferait bien par suite de songer au retour. Je suis prié maintenant de lui dire qu'elle serait la bienvenue à persister dans son recrutement mais qu'elle devrait envoyer ses recrues au besoin par voilier en Roumanie à travers le Pacifique, la Sibérie et la Russie. Encore devrait-elle prendre soin de n'employer que du tonnage dont, par un phénomène peu probable, personne n'aurait besoin. Quant au moyen de finance un voyage aussi long et une entreprise aussi coûteuse, il n'y est pas même fait allusion. Il est dans ces conditions, et alors que même pour les Polonais et les Tchèques nous paraissons vouloir réduire singulièrement notre effort, impossible de donner

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

aucune suite à des suggestions si peu réalisables. L'arrivée prochaine d'un Ministre roumain m'étant annoncée par le Département, je lui laisserai le soin d'agir d'après les instructions dont vous m'avez appris qu'il était muni.

Jusserand

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XIII, f. 106]

***26.* 3/16 octombrie 1917, Paris, Telegrama lui Alexandre Ribot, prim-ministru şi ministrul afacerilor străine al Franței, către Jean Adrien Antoine Jules Jusserand, ambasadorul francez în SUA, prin care este de acord cu poziția acestuia față de Misiunea Patriotică Română**

Paris, 16 octobre 1917

Le Ministre des Affaires Etrangères à Ambassadeur français Washington

Réponse à votre télégramme no. 1300. J'approuve la décision que vous avez prise de laisser au Ministre de Roumanie le soin de régler à son arrivée la question du recrutement des Transylvains conformément aux instructions dont il doit être muni. Mon télégramme 1750 avait d'ailleurs pour objet de vous demander votre avis sur les suggestions qu'il porte à votre connaissance. Je fais connaître au Ministre de la Guerre et à M. de Saint-Aulaire les objections fondées pour vous formulez. Je crois devoir à ce propos vous signaler que mon télégramme 1408 qui était défavorable au transport des Transylvains était motivé par le fait que cette opération était alors envisagée au profit du front français où nous estimions que la présence de ces étrangers n'était pas à mettre en balance avec les effectifs américains dont elle aurait entravé l'arrivée. Il s'agit au contraire aujourd'hui de renforcer l'armée roumaine par la voie de Sibérie. Cette entreprise ne peut être vue par nous qu'avec sympathie, mais il appartient principalement au Gouvernement roumain d'y donner suite.

Ribot

[S.A.N.I.C, fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XIII, f. 113]

***27.* 9/22 octombrie 1917, Iaşi, Ministrul Franței în România, contele de Saint-Aulaire, către Alexandre Ribot, preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru al afacerilor străine, despre intenția prim-ministrului Ion I.C. Brătianu ca voluntarii de origine română din SUA să lupte în armatele aliate, de preferință pe frontul francez, sub drapel românesc**

Jassy, 22 octobre 1917

Le Ministre de France en Roumanie à son Excellence Monsieur Ribot, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères

Par son télégramme no. 389 du 5 de ce mois, Votre Excellence a bien voulu me fair connaître que, sous réserve que le transport des volontaires transylvains résidant aux Etats-Unis ne nuirait pas à celui des divisions américaines en France. M. le Ministre de la Guerre ne voit que des avantages à toutes les mesures propres à renforcer l'armée roumaine. J'avais, dans ma dépêche no. 134, en date du 12 Septembre dernier, exposé au Département les préférences de M. Bratiano, en ce qui concerne l'utilisation éventuelle des Transylvains d'Amérique dans les rangs des armées alliés et les raisons que faisait valoir le Gouvernement Royal, pour demander qu'ils combattent sur le front français, sous les plis du drapeau roumain. Revenant sur

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cette question, le Président du Conseil m'a exprimé la crainte que ces contingents, composés d'hommes habitués au confort américain, ne se trouvent fort dépaysés en Moldavie, qu'ils n'y souffrent particulièrement des privations de toutes sortes auxquelles sont déjà entrainés les soldats roumains, d'ailleurs beaucoup plus rustiques et que leur attitude au feu ne s'en ressente.

D'après M. Bratiano, le précédent établi par l'enrôlement dans les rangs de l'Armée roumaine des Transylvains faits prisonniers par les troupes russes ne serait pas fort encourageant, un certain nombre de ces hommes, plus accessibles que les Roumains à la propagande germano-russe, ayant déserté, parfois par groupes entiers, à la première occasion et les autres s'étant montrés soldats de qualité très inégale. Sans doute les appréhensions du Président du Conseil sont-elles exagérées, au moins en ce qui concerne ce second point. Le Corps des Transylvains d'Amérique devant être constitué uniquement de volontaires ayant fait leur service en Autriche et dont l'instruction militaire serait probablement supérieure à celle des contingents autrichiens actuels, composés, en majorité, de recrues des jeunes classes et d'hommes déjà âgés. Repartis et encadrés dans les unités roumaines, les Transylvains des Etats-Unis s'y battraient probablement mieux que n'ont fait leurs compatriotes prisonniers de guerre, qu'on a eu le tort d'amener sur le front roumain, constitués en régiments portant un uniforme spécial et qui, au cas où ils retomberaient entre les mains des troupes coalisées, avaient ainsi la certitude de subir le sort réservé aux traîtres.

L'argument de M. Bratiano concernant la sévérité du régime auquel seraient forcément soumis en Moldavie les contingents venus d'Amérique me parait devoir, par contre, retenir notre attention: tel est également l'avis du Chef de notre Mission Militaire. Les difficultés du ravitaillement de la Roumanie ne permettent pas, en effet, d'accorder aux renforts qui viendraient s'y battre, un traitement analogue à celui des troupes du front occidental. Cette raison s'ajoute aux considérations d'ordre politique et moral déjà invoquées par M. Bratiano, pour demander l'utilisation de ces contingents sur le front anglo-français. Je serais donc reconnaissant à votre Excellence, si des raisons supérieures s'opposent à l'exécution de ce projet, de vouloir bien me les indiquer, afin que je puisse en faire part au Gouvernement roumain.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XIII, f. 119-120]

28. Octombrie 1917, Dare de seamă a comandantului Diviziei 2 Infanterie, generalul I. Vlădescu, privind comportarea unor voluntari ardeleni pe timpul campaniei din anul 1917

Dare de seamă la Ordinul Marelui Cartier General nr. 3983

Virtuțile oştăşeşti şi calitățile morale ale ardelenilor din Divizia 2 au evoluat descrescând după cum se arată mai jos.

Perioada I

Ziua sosirii şi câteva mai din urmă

Entuziasm patriotic şi bărbăție războinică, delirante.

Perioada a II-a. Zona de reorganizare

Voioşi la treabă, ascultători la povețe şi supuşi față de ofițeri, aici colea numai câteva cazuri de codeală sau prefăcătorie, iar la întrebările dacă doresc războiul şi împreunarea neamului, unul şi acelaşi răspuns: „Mergem cu drag, căci în mâna ungurului nu ne putem lăsa prinşi”. Tonul, expresia feței şi atitudinea, toate erau de natură să convingă chiar şi un stei de piatră, aşa de bine şi frumos vorbeau.

Pe motivul acesta am pus atâta stăruință şi rugare spre a-i constitui în unități aparte.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Perioada a III-a

Pregătirea pentru plecare. Marşurile de afluire spre staţiunile de îmbarcare. Transportul cu C.F.R. Marşul spre front şi intrarea în sector.

Pregătirea pentru plecare. De îndată ce s-a dat ordinul pentru plecare au început dezertările, la început cazuri izolate, iar apoi colectiv. În 5 zile de pregătire am avut 40 de dezertori. Ordinul pentru plecarea pe front parcă a fost otravă. Veselia, bunavoinţă şi hotărârea pentru bătălie, spuse cu atâta fast şi trufie când eram la Aroneanu, dispăruseră, la majoritatea, ca prin farmec, iar în locul lor apărură codeala, nevolnicia, oboseala bătrâneţelor, reumatisme, boala de ochi etc.

Marşurile de afluire spre staţiunile de îmbarcare. În marşurile spre îmbarcare, am urmărit personal fiecare regiment în parte, spre a mă convinge de ordinea şi disciplina trupelor în mişcare. În ceea ce îi priveşte pe ardeleni, constatarea mi-a fost destul de dureroasă căci, cu începere de la 5 km de la bariera oraşului, drumurile, şanţurile şoselei, curţile şi casele le-am găsit pline, nu de câţiva, ci de sute de ardeleni care, împotriva disciplinei, sfaturilor, îndemnurilor şi autorităţii ofiţerilor, rămăseseră care unde voise, zicând că nu mai pot merge.

I-am strâns eu însumi şi dojenit, dar în loc de părere de rău şi iertăciune, unii din ei mi-au răspuns că lor nu li s-a spus că vin în România pentru ca să lupte, iar alţii, cei mai mulţi, nu mi-au spus prin viu grai nimic, dar prin expresiunea feţei, gest şi atitudine, m-au făcut să văd clar şi neted că achiziţia ce făcusem în divizie era departe de a fi fericită după cum crezusem.

Astfel au debutat ardelenii în ziua de 13-17 august [sic!] când s-a trecut de la vorbe la fapte şi de la odihnă la osteneală.

Cazul l-am socotit destul de grav şi indicativ, dar pentru că majoritatea trenarzilor şi a acelor ce ziceau că nu li s-a spus pentru ce vin în România era dintre cei de la Şipote şi de la al doilea transport, am continuat să cred neclintit în bunătatea şi curăţenia sufletului pentru ardelenii veniţi în întâiul transport, iar pentru ceilalţi nu numai că am început să mă îndoiesc, dar chiar să-i socotesc ca elemente de vrajbă şi corupţie pentru ceilalţi, fapt pentru care:

am ordonat brigăzilor ca imediat şi chiar în cursul marşului să-i scoată (pe cei veniţi de la Şipote şi pe cei veniţi a doua oară [cu al doilea transport] din Rusia), din rândurile batalioanelor de ardeleni (pentru completarea batalioanelor de ardeleni băgasem 175 din aceştia) şi să-i verse celorlalte batalioane, unde să fie intercalaţi cu cei mai de încredere ostaşi ai noştri.

ca cei repartizaţi regimentelor pentru completarea efectivelor (total 389 [de militari] pentru toate) şi care făceau grupe aparte în fiecare companie să fie de asemenea risipiţi şi intercalaţi;

Cu Raportul nr. 3414 din 15 august am raportat cazul Corpului I Armată.

Transportul cu C.F.: Nicio schimbare, nici în bine nici în rău; 11 însă scapă de sub ochi şi dezertează. Pe zona de adăstare [aşteptare] Brăhăşeşti aceeaşi situaţie: 12 dezertori.

Perioada a IV-a

Pe front

Aceasta este cea mai grea perioadă, căci aici nu numai numărul cazurilor de dezertare sporesc, dar şi apar şi alte manifestaţiuni mult mai grave şi neînchipuit de dureroase pentru mine şi adică:

murmur şi proteste la măsurile ordonate de ofiţeri în interesul şi binele serviciului;

codeală şi rea-voinţă la lucrările de tranşee;

prefăcătorii şi invocaţiuni de tot felul de boli şi beteşuguri (reumatisme, boală de ochi, hernie etc.)

instigaţii şi convertiri printre ai noştri;

ameninţarea cu lovirea (cu cazmaua) a unui ofiţer (cazul soldatului Benţea şi al sublocotenentului Gheţariu);

înjurarea şi lovirea unui ofiţer (cazul sergentului Androne şi al sublocotenentului Cornăţeanu);

în sfârşit, dezertare la inamic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Numărul total al prefăcuților este de 634 din 1.481, şi anume:

152 refuză categoric orice întrebuințare;

450 acuză diferite boli;

32 bolnavi [solicită] a fi supuşi comisiei.

Deci aproape jumătate s-au răzgândit, iar gândul de predilecție este de a se întoarce iarăşi în Rusia.

Date succinte asupra boalei de ochi şi a cazurilor de lovire.

Boala de ochi: Pe măsură ce s-a intrat în greutățile războiului au apărut şi tot felul de boli, dintre care cea mai predominantă a fost „nu văd noaptea”. Meşteri şi artişti cum sunt la vorbă şi gânduri, la început nu au prezentat această boală nici ca o cauză determinată în schimbarea situației lor de voluntari ardeleni şi nici ca un motiv din care să se bănuiască că voiesc a părăsi rândurile tovarăşilor lor de luptă, ci ca o adevărată năpastă şi nenorocire din care trebuie să scape cât mai repede, căci doar de aceea au pornit din Rusia (aşa ziceau ei) şi că dacă le voi face la ochi băi de abur cu ficat de vacă, de bună seamă că le va trece numa-ndată etc.

Pentru ca să-i curarisesc (sic!), nu de boală, căci eram convins că nu au nimic, ci de bolile gândurilor rele, le-am făcut şi băi, dar în loc să se vindece, din contră, boala s-a întins şi mai rău, sporindu-se cifra lor până la 235, când am cerut Armatei să trimită un specialist (un medic maior francez) care a venit şi i-a constatat pe toți perfecți de sănătoşi.

Exemplul rău şi prefăcătoria a prins şi printre ai noştri.

Cazul soldatului Benția şi sublocotenentului Ghețaru şi al sergentului Androne şi sublocotenentului Corlățeanu. Ambele se petrec în aceeaşi zi, unul după altul, şi cu aceeaşi cauză, în Compania 7 din Batalionul de ardeleni din Regimentul 26 [Infanterie].

Cazul Benția – slt. Ghețaru: compania revenise de la o mică lucrare ce rămăsese neterminată. Lt. Iliescu, comandantul companiei îşi opreşte oamenii pe locul unde erau adăposturile, le dă repaus şi le ordonă ca după un mic repaus să se înceapă construcția adăposturilor.

După câtva timp, câțiva din ei se scoală şi pleacă la apă în vale spre sat. Sublocotenentul Ghețaru care era cu ei le dă ordin să se înapoieze zicându-le că cine vrea să meargă la apă să iasă la raport (ofițerii se conformau ordinelor mele că nimeni nu are voie să părăsească cu de la sine voie unitatea pentru nimic, ci numai cu aprobarea comandantului companiei).

După multe strigări de „înapoi”, cei rechemați se întorc; întoarcerea lor însă dă loc la murmure şi proteste, zicându-se: „De ce? Cum o să lucreze feciorii fără apă (cuvinte zise de Androne mai cu tărie)... Că doar n-au venit aici ca să murim de sete... Că şi pentru apă să ieşim la raport.” etc.

Dintre toți, cel mai guraliv şi mai țanțoş era soldatul Benția care, ca toți ceilalți, şedea jos. Cum acest soldat era unul care se mai făcuse vinovat şi de alte neexecutări de ordine, gesturi şi proteste, ofițerul face greşeala să-l înjure, la care soldatul Benția sare drept în sus ca muşcat de şarpe şi cu cazmaua ridicată gândeşte să lovească pe ofițer. Ofițerul se apropie şi îi aplică două palme. Pe ambii i-am trimis în fața Curții Marțiale.

Cazul sergentului Androne şi slt. Corlățeanu:

Pe când timpul când se petrecea scena de mai sus, sergentul Androne, care şedea mai departe şi îi aţâţase pentru apă, se scoală în picioare, pune mâinile în şolduri şi, dând din cap, grăieşte tare şi răspicat către ofițeri: „Domnu’ sublocotenent, feciorii noştri n-au venit aici pentru ca să fie batjocoriți, ci pentru ca să lupte”.

Atunci sublocotenentul Corlățeanu (din aceeaşi companie), care venise acolo tocmai în acel moment, auzind pe sergent grăind astfel îi zice: „Tu vorbeşti, mă? Dacă ai venit ca să lupți, atunci pentru ce în noaptea de 3 septembrie te-ai făcut bolnav şi n-ai vrut să mergi la atac?” Sergentul îi ripostează că nu s-a prefăcut, la care ofițerul îi mai zice încă o dată că s-a prefăcut,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fiindcă biletul de scutire ce prezentase expirase de 48 de ore, iar, la sfârşit, şi fiindcă sergentul devenea din ce în ce mai dârz îi zice: „Să taci, măgarule!", la care sergentul îi răspunde: „Măgar eşti tu!". Ofiţerul se repede şi îi trage o palmă pe care sergentul i-o înapoiază imediat. Pe ambii i-am trimis în faţa Curţii Marţiale.

Întrebuinţarea ce au pe front:

În rezervă de regiment şi brigadă, iar acum în rezerva generală a corpului de armată. Numai batalionul din Regimentul 19 a stat 3 zile pe front, precum şi cei risipiţi la alte regimente.

Instigaţiuni printre ai noştri şi convertire la dezertare.

Numărul tuturor convertiţilor dintre ai noştri este de 5, care au şi dezertat împreună cu convertitorii lor, şi alţi 3 care nu au reuşit să fugă, trezindu-se din păcatul ce era să săvârşească şi denunţând pe instigator care fugise, dar pe care l-am prins şi trimis în judecată.

Exemplul şi influenţa ardelenilor asupra alor noştri.

Fără să zic şi să cred că buruiana rea a prins în mintea şi sufletul alor noştri, totuşi prezenţa, faptele şi atitudinea lor n-au fost de bun exemplu şi de înviorare regeneratoare, după cum credeam din toată inima şi toată credinţa.

Dezertarea la inamic

Nu numai că au trecut la unguri (deci au dezminţit ceea ce, cu laudă şi cu ifos, ziceau, că ei nu cunosc alt drum decât ori izbândă, ori moarte), dar pe dată ce fiecare trece la inamic, a doua zi liniile sau locul rezervelor din care făcuseră parte şi unde lucraseră erau bombardate de inamic cu cea mai mare furie şi precizie, deci pe lângă dezertare au fost şi trădători.

Iată cum s-au comportat soldaţii ardeleni.

Dorinţa de a lupta: situaţia, aici anexată [vezi tabelul din pagina următoare] [acesta nu se publică – *n.n.*], exprimă realitatea.

Ofiţerii: sub toate raporturile bine.

Din dările de seamă confidenţiale făcute de către comandanţii de regiment rezultă următoarele:

Separaţiuni în orice direcţiune faţă de soldaţii români.

Protestări şi discutare de ordine

Hrana ce li se dă nu este bună.

Eschivarea de la servicii grele, pretextând diferite boli.

Declară că atunci când au venit din Rusia li s-a spus că nu vor fi puşi să lupte, ci numai la servicii dinapoi.

Şeful Biroului 3
Căpitan /ss/ Manoliu
Pentru conformitate
Şeful Biroului Organizare
Maior /ss/ indescifrabil

Comandantul Diviziei
General (ss) I. Vlădescu

[Lucian Drăghici, *1917. Voluntari ardeleni pe frontul din Moldova – aspecte inedite*, Document. Buletinul Arhivelor Militare Române, nr. 1/2008, p. 38-40]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***29.* 19 octombrie/1 noiembrie 1917, Iaşi, Adresa şefului Marelui Cartier General Român, generalul Constantin Prezan, înaintată cabinetului ministrului de război privind măsuri pentru integrarea voluntarilor ardeleni şi amânarea aducerii lor din Rusia**

Confidențial – personal
Nr. 4257 din 19 octombrie 1917
Ministerul de Război
(Cabinetul Ministrului)

După cum am avut onoarea de a vă comunica verbal cunoaşteți că experiența făcută şi întâmplările petrecute în unitățile de ardeleni de pe front ne-au convins că trebuie modificate atât procedeul de angajare a voluntarilor, cât şi dispozițiile de organizare, grupare, tratament, încadrare şi conducere a acestor elemente de luptă.

Unii ardeleni au declarat că au fost angajați numai pentru servicii auxiliare; acesta explică prezența voluntarilor în vârstă sau cu boli din ultimele transporturi.

Alții s-au arătat nemulțumiți de hrană şi nu în ceea ce priveşte cantitatea, cât modul de pregătire.

În fine, alții au reacționat la procedurile de conducere, care diferă în armata noastră de acele obişnuite în armata austro-ungară.

Dar principalul inconvenient constatat este spiritul de neîncredere inerent țăranului şi, în special, acelui ardelean, al cărui suflet înăcrit de purtarea asupritorilor lui a devenit bănuitor.

Această stare sufletească impune de la început viețuirea ardelenilor între ei şi apoi, încetul cu încetul, cu frații lor din țară. Această considerațiune cere mai întâi grupare ardelenilor în unități separate, încadrate pe cât posibil cu ofițeri ardeleni care le inspiră mai multă încredere şi le cunosc traiul şi obiceiurile şi obişnuirea lor treptată cu viața şi traiul soldatului nostru.

În fine, această perioadă mai serveşte la deprinderea lor de a se servi de arma noastră şi procedurile noastre de luptă. Această pregătire trebuie să anticipeze intrarea lor în luptă şi să fie făcută la început separat de unitățile noastre.

Marele Cartier General, care a luat sarcina de a instrui recruții [contingent] 1919, nu mai poate dispune de mijloacele necesare pentru organizarea şi pregătirea unităților de ardeleni.

De altă parte, resursele alimentare actuale ale țării s-ar opune la înmulțirea numărului acelora ce trebuie hrăniți din aceste resurse.

Acesta ar recomanda să amânăm aducerea în țară a voluntarilor ardeleni, până când situația alimentară se va îmbunătăți.

Însă dacă motive de alt ordin s-ar opune la aceasta, atunci cu onoare vă rog să binevoiți a lua măsură ca organizarea şi pregătirea unităților de ardeleni să se facă de către Marele Stat-Major P.S. cu mijloacele de care dispune, începând cu ardelenii care se găsesc pe front şi în centrele de instrucție şi care ar trebui deîndată aduşi în zonele de staționare ale părților sedentare.

Marele Cartier General va putea înlesni întrucâtva încadrarea acestor unități şi va comunica în detaliu experiența făcută şi directivele care crede că trebuie să îndrumeze această importantă operațiune.

Hotărârea şi dispozițiile dumneavoastră ne sunt urgent necesare.

Şeful de Stat Major General al Armatei
General de corp de armată adjutant Constantin Prezan

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P.II.1.2554, c. 430-437]

***30.* 31 octombrie/13 noiembrie 1917, Paris, Telegrama lui Gaillard Lacombe, fost prim secretar al Ambasadei Franței în România, adresată Ministerului Afacerilor Externe al Franței,**

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

prin care acesta apreciază că este în interesul Franței să ajute Misiunea Patriotică Română din SUA

Paris, 13 novembre 1917

M. Anghelesco[Angelescu], ministre de Roumanie à Washington, parait ignorer le dernier point de vue de M. Bratiano en ce qui concerne le recrutement des Transylvains d'Amérique. Il fasse réunis aux Etats Unis les effectifs de deux divisions. Il espère que M. Jusserand lui prêtera son concours dans les négociations qu'il devra engager, car il reconnait son incompétence, sinon son insuffisance. Il a prié M. Lacombe de demander au département l'envoi d'un télégramme dans ce sens à M. Jusserand. L'amitié de M. Anghelesco ne dispensera certainement pas M. Jusserand de s'occuper des affaires roumaines. Les affaires militaires de la Roumanie, en particulier, sont les nôtres: nous les avons totalement en main à Iassy et ne pourrons nous en désintéresser nulle part. L'utilité que le Général Berthelot trouvait il y a deux mois et demi à recevoir des éléments transylvains – y compris ceux d'Amérique – pour repeupler les dépôts à peu près vides de l'armée roumaine n'a vraisemblablement pas disparu. Si le général estimait de nouveau qu'il y eut un intérêt militaire à recevoir des Transylvains des Etats Unis, l'intérêt de la politique personnelle de M. Bratiano ne serait pas à prendre en considération; dans ce cas, il est évident que ce serait M. Jusserand, plutôt que M. Anghelesco, qui aurait à faire aboutir à Washington les négociations nécessaires.

Lacombe

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XIII, f. 143]

***31.* 6/19 noiembrie 1917, Iaşi, Raport al locotenentului-colonel adjutant Traian Stârcea[1] adresat regelui Ferdinand prin care se informează despre modul de integrare în armata română a voluntarilor transilvăneni şi se propun măsuri de îmbunătățire a activității**

Secret

Chestiunea ardelenilor

Greşeala inițială

Din cauză că nu s-a însărcinat de la început un personal serios – care pe lângă că trebuia să cunoască bine pătura ardelenească, dar mai trebuia să posede calitățile necesare pentru a putea lucra cu râvnă şi mai cu seamă cu multă stăruință şi influență pe lângă diferitele organe din Iaşi –, în ultimul timp, chestiunea ardelenească era gata să treacă în rândul chestiunilor eşuate.

Încă de acum 2-3 luni am atras atențiunea că ea merge pe o pantă cu totul greşită şi că dacă nu se procedează cu energie şi cu băgare de seamă va aduce viitorului stat român nişte dificultăți enorme. Cu alte cuvinte că chestiunea aducerii la noi a unor contingente ardelene se poate compara cu un cuțit cu 2 tăişuri.

Într-adevăr, miile de ardeleni ce sosesc din Rusia, în aceste împrejurări tragice, în țară la noi, vor servi la încheierea păcii ca un prim element de uniune sufletească între noi şi ei, sau dimpotrivă, ca un element ce va putea fi perfect utilizat pentru o propagandă serioasă împotri-

[1] Traian Stârcea, cu gradul de căpitan, a fost ataşat militar al României la Viena. A reuşit să-şi creeze o vastă rețea informativă ce cuprindea 50 de persoane, printre care diplomați, ataşați militari străini, aparținând ambasadelor Italiei, Argentinei, statului Chile etc. Ulterior, s-a dovedit a fi acționat şi în serviciul altor state. După război, Stârcea a fost numit prin Decret Regal, cu data de 1 octombrie 1920, „trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar" al României în Ungaria. El a preluat conducerea Legației Regatului României la Budapesta la data de 21 februarie 1921.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

va noastră. În cazul că ardelenii sunt puşi în condiţiunea de a fi relativ mulţumiţi în rândurile şi pe pământul nostru, vom avea în viitor câteva zeci de mii de oameni care prin forţa lucrurilor vor fi tot atâtea zeci de mii de agenţi care vor vorbi pentru statul român. Dimpotrivă, (dacă) le vom procura motive ca să fie nemulţumiţi, vom avea mii şi zeci de mii de oameni care vor fi o piedică la consolidarea noului stat român, ca nişte oameni care vor putea vorbi la ei acasă, arătându-se aceea ce am fost pentru ei atunci când au venit să lupte la cot cu noi; adică ne vor prezenta ca pe nişte răuvoitori, care nu le-au arătat tot timpul decât neîncredere şi care i-au tratat ca atare.

Şi cine oare poate garanta că această chestiune nu va fi speculată de adversarii noştri chiar şi la masa verde? Au trecut atâtea luni de la sosirea primului contingent şi tot nu este încă cineva care să conducă şi care să se ocupe de ardelenii sosiţi la noi. Sunt ai tuturor şi ai nimănui! Un exemplu recent şi frapant. Ultimul batalion de 823 de ardeleni s-a oprit la Chişinău şi, ducându-se la congresul care a declarat autonomia Basarabiei, a cântat în plină sală „Trăiască Regele”; când au sosit la Iaşi, primirea lor fusese pregătită într-un mod deplorabil, căci aceşti oameni care sosiseră plini de entuziasm, au fost ţinuţi aproape o săptămână cu mâncare insuficientă. Pentru 823 de inşi s-a pregătit mâncarea în cazane de 200 de porţii; mai mult încă, acea mâncare le-a fost în unele zile pregătită chiar fără sare şi fără legume. Şi astfel s-a petrecut cu mai toate batalioanele sosite în Iaşi.

Dacă de la început s-ar fi studiat chestiunea în mod serios, lucrurile nu ar fi ajuns într-un stadiu îngrijorător, cum ajunseseră în ultimele săptămâni. După cum se va vedea, greşeala iniţială este a noastră şi nu a lor; şi deci de la noi trebuie să pornească măsurile energice şi grabnice ce vor putea îndrepta răul, oprindu-l de a se propaga mai departe; altfel, după încheierea păcii ne vor trebui 10-15 ani de muncă serioasă, de cheltuieli de sume enorme şi poate chiar de vărsare de sânge, pentru a mai putea înlătura răul creat prin nedarea la timp de atenţiune serioasă unei atât de importante chestiuni.

*Motivele care au compromis chestiunea_*

Neţinându-se socoteală de diferenţa de temperament ce există între ei şi noi (ardelenii sunt greoi, serioşi, pe când ai noştri sunt mai iuţi şi mai uşurateci la vorbă), nu s-a ţinut seama nici de mediul din care ne soseau aceşti voluntari în ţară. Oamenilor care au trăit 2-3 ani în Rusia li se cere să fie perfecţi şi la cea mai mică greşeală li se ridică acuzaţii, întotdeauna exagerate, în loc de a se lua măsuri ca să li se îndrepteze defectele. Nu era timpul de a li se face educaţia naţională aşa cum o dorim noi; ci trebuia ca în cel mai scurt timp să se formeze dintr-înşii elemente folositoare – deocamdată apărării ţării –, iar pentru mai târziu, pioni de unire între România, Ardeal şi Bucovina.

Luându-se de la început ca bază neîncrederea în ei, au fost împărţiţi pe la regimente; adică s-au amestecat cele 2 elemente ce nu se potrivesc între ele nici prin temperament, nici prin graiu şi s-a ajuns încă din primele zile la nemulţumiri. Într-adevăr, nici elementul inteligent, adică ofiţerii şi deci aceia care au îndemnat trupa să părăsească Rusia, n-a fost lăsat să intre în contact cu soldaţii. În curând din cauza aceasta, au început să se nască nemulţumiri, fiindcă atât ofiţerii, cât şi trupa au început să pipăiască neîncrederea şi deci ofensa ce li se aduce.

Domnul General Petala, care în tot timpul a arătat multă bunăvoinţă şi s-a ocupat mai de aproape de ardeleni, ce are sub comandă, a luat atunci măsuri ca să se creeze două batalioane aparte, excedentul rămânând însă repartizat la regimentele Diviziei 2.

S-ar părea însă că temperamentul nostru de oameni iuţi, care se precipită fără a reflecta în unele chestiuni, a început să prepare crearea unui abis între soldaţii ardeleni şi noi.

În ultimul timp, s-a făcut un raport în care elementul ardelenesc este arătat într-o lumină cu totul palidă. Se arată că sunt prefăcuţi, că dezertează la inamic, că sunt nedisciplinaţi şi încă multe altele, dintre care unele sunt îngrijitoare. Dar, dintre acei 88 dezertori, arătaţi pe situaţie, 57 au fost găsiţi de comisiunea de anchetă la batalioanele pur ardeleneşti (8 chiar pe linia 1).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Prin urmare, au făcut şi ei aceea ce au făcut atâtea mii de soldaţi de ai noştri, care au fugit de noile lor corpuri, pentru a se reîntoarce la corpurile lor de origine; iar din restul de 31 dezertori s-a stabilit că numai doi au trecut la inamic şi că şi aceştia erau saşi, care reuşiseră să se strecoare cu al doilea transport (cel mai rău), dându-se drept români. Citez cazul unui sergent care fiind trimis în patrulă nu s-a mai reîntors şi în urma cărei întâmplări s-a dat un ordin de zi prin care se arată că sergentul a dezertat la inamic. Peste trei zile însă, a fost găsit omorât de nouă gloanţe inamice. Cu toate că s-a făcut rugămintea de a se da un alt ordin de zi, prin care să se repare cinstea celui mort, aceasta nu s-a făcut şi a produs o adâncă supărare printre soldaţii ardeleni.

În afară de aceasta, ofiţerii noştri nu ştiu că comisiunea ce îi recrutează în Rusia, pentru a-i atrage în număr mare, a făcut greşeala de a spune unora că, venind în ţară, nu vor fi trimişi pe front şi că vor primi solda din Austro-Ungaria, adică mai mult de o coroană pe zi.

Pe de altă parte, printre soldaţii noştri s-a răspândit versiunea că, venind ardelenii în ţară, are să li se deie şi lor pământ şi că deci pentru ei guvernul va lua o parte din pământurile ce le sunt promise... Dar aceea ce este mai grav este că sunt chiar ofiţeri care le arată în faţă disprețul ce are pentru ei. Astfel, la Bacău un maior s-a oprit pe stradă în faţa unui grup şi înjurându-i în mod trivial i-a apostrofat spunându-le că ce caută aci la noi şi de ce n-au rămas acolo unde erau.

În fine, versiunile exagerate care circulă pe comptul lor prin Iaşi, în provincie şi pe front nasc întrebarea dacă nu cumva la noi în ţară este un element care în interesul vreunui stat străin bagă zâzanie între ardeleni şi români?

Măsurile ce sunt pe cale a se lua

În urma insistenţelor ofiţerilor ardeleni ce au venit la mine, am prezentat Maiestăţii Sale Regelui chestiunea într-un mod cu totul sumar, în urma căreia domnul General Prezan a spus d-lor Goga, Osvald şi locotenent Deleu[1] cum că Maiestatea Sa Regele ar dori să se creeze regimente pur ardeleneşti. Se pare însă că în Marele Cuartier General chestiunea nu este văzută astfel cum se prezintă în realitate, tocmai din cauză că sunt rău informaţi şi că nu cunosc chestiunea în detaliu. (Aceasta nu se referează la domnul general Prezan.) De aceea s-a ajuns la compromisul ca Marele Stat-Major P.S. să formeze regimentele de infanterie, iar la primăvară să le pună la dispoziţia Marelui Cuartier General.

Motivul principal şi serios ar fi că nu sunt mitraliere, căruţe etc. La rândul său, Statul-Major a luat dispoziţiunea ca la P.S. ale regimentelor din Divizia 4 să se repartizeze câte o companie, aducându-se ca argument faptul că pe timpul iernei nu are unde băga mai multe mii de oameni la un loc. Ceva mai mult, domnul general Iancovescu dăduse alaltăieri Statului-Major General ordinul ca oamenii acestor companii să fie repartizaţi pentru a umple golurile regimentelor P.S., adică să se reîntroneze starea de lucruri care a compromis chestiunea.

Vorbind cu domnul colonel Nicoleanu[2], a rămas stabilit că se va face tot posibilul ca câteva mii de ardeleni să fie adunaţi în barăcile Diviziei 13, şi unde cu mici amenajamente aceşti voluntari să poată prea bine fi adăpostiţi pe timpul iernii. Aci este însă necesar să se formeze un centru de instrucţie al ardelenilor, cu ofiţeri români, francezi şi ardeleni, având în fruntea lor un comandant român energic şi destoinic.

[1] Victor Deleu (1876-1939), jurist, ziarist, om politic. Studii în drept la Budapesta şi Cluj. La declanşarea Primului Război Mondial a fost mobilizat în armata austro-ungară, de unde a dezertat. A contribuit la înrolarea prizonierilor români din Rusia în detaşamentele de voluntari. A sosit cu primul detaşament la Iaşi, unde a rostit discursul în numele colegilor săi, acest gest fiind foarte apreciat. După război a fost secretar al resortului Internelor, ocupându-se cu organizarea poliţiei. În anii 1932-1933 a fost primar al Clujului.

[2] Eracle Nicoleanu (1872-1940?). În perioada iunie-decembrie 1916 a exercitat funcţia de şef birou informaţii în Marele Stat-Major. În 1918 a fost avansat general şi numit prefect al Poliţiei Capitalei (1918-1930). După venirea lui Carol al II-lea pe tron, a comandat Jandarmeria Română (1930-1931).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În urma insistențelor ce am pus pe lângă domnul colonel Nicoleanu, care arată multă bunăvoință, biroul existent al ardelenilor va fi înlocuit printr-un altul bine organizat şi complet, care se va putea ocupa pe larg de întreg complexul acestei chestiuni.

Propuneri

Evenimentele din Rusia nu trebuiesc să ne împiedice de a lucra în această direcție. Probabil că până la terminarea războiului vor mai surveni şi altel şi toate vor putea servi pe rând de pretexte, pentru a nu îndrepta o stare de lucruri care în orice caz ne va fi dăunătoare în viitor, dacă ea va fi lăsată să dăinuiască.

Deoarece nu este timp de pierdut, ar trebui să fie cineva care să dea impulsiunea necesară pentru a pune cât mai grabnic formarea viitoarelor regimente ardeleneşti pe o cale bună.

Îmi permit a exprima umila mea părere că nimeni altul nu este mai indicat să dirijeze această chestiune decât Alteța Sa Regală Principele Carol, Moştenitorul Tronului. Pe de o parte, organele noastre superioare vor fi puse în situațiunea de a se ocupa într-un mod serios de chestiunea ardelenească; iar pe de altă parte, sufletele acestor voluntari vor fi cuprinse de un entuziasm extraordinar, atunci când vor auzi că Alteța Sa Regală şi că deci Maiestatea Sa Regele se ocupă de ei şi că astăzi se îndreaptă starea de lucruri atât de compromisă, numai grație intervenției lor.

Ardelenii sunt dinastici prin moştenire. Ei au deja un cult deosebit pentru Maiestatea Sa Regele. Dacă chestiunea ardelenească intră acum pe o cale sănătoasă, Dinastia şi Țara vor câştiga enorm şi sunt convins că Maiestatea Sa Regele şi Alteța Sa Regală Principele Carol vor găsi în viitor un sprijin puternic în Ardeal şi Bucovina, atunci când aceste viitoare țări româneşti vor lua cunoştință de acest Gest Regal, gest care constitueşte primul element de unire între România, Ardeal şi Bucovina.

Aceasta va fi cu atât mai înălțător cu cât se va şti că imboldul a pornit de la Maiestatea Sa Regele şi de la Alteța Sa Regală Principele Moştenitor şi că el nu a pornit de la alte organe ale statului.

Lt. Colonel-adjutant Stârcea

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală Ferdinand, dosar 6/1917, f. 1-6]

***32*. 13/26 noiembrie 1917, Paris, Telegrama lui Paul Painlevé[1], prim-ministru al Franței şi ministru de război, adresată ministrului afacerilor străine, Alexandre Ribot, prin care este de acord cu folosirea pe frontul român a voluntarilor români din SUA, originari din Transilvania**

Paris, 26 Novembre 1917

Le Président du Conseil, Ministre de la Guerre à Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères

Par lettre no. 4241, en date du 22 Novembre, vous avez bien voulu me faire connaître votre point de vue sur la proposition de M. Bratiano, concernant l'utilisation, sur le front français ou de Salonique, des contingents transylvains recrutés d'Amérique. Cette proposition ne vous paraît pas susceptible d'être retenue, et vous estimez que tous les efforts du Gouvernement français doivent tendre à faciliter le transport des Transylvains sur le front russo-roumain par Vladivostock. J'ai l'honneur de vous faire connaître que je partage entièrement votre manière de voir ce sujet, et je vous serais obligé, lorsque les circonstances vous paraîtront favorables,

[1] Paul Painlevé (1863-1933), matematician şi om politic francez. A fost de două ori prim-ministru (12 septembrie-16 noiembrie 1917; 17 aprilie-25 noiembrie 1925). În ambele mandate a condus şi Ministerul de Război.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

d'entreprendre les démarches nécessaires auprès des gouvernements intéressés. Il reste, toutefois, bien entendu, comme vous me l'indiquez dans votre lettre précité, que le transport par la voie de Vladivostock des contingents transylvains formés en Amérique ne saurait nuire en aucune façon aux besoins du tonnage français ayant un caractère de priorité, ni retarder l'arrivée des forces américaines en France.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XIII, f. 151]

***33*. 20 noiembrie/3 decembrie 1917, Madrid, Telegrama legației române din Madrid, semnată G. Cretzianu, referitoare la demersurile pe lângă autoritățile spaniole pentru îmbunătățirea situației prizonierilor români din Germania**

Madrid, 20 noiembrie/3 decembrie 1917
No. 929, Anexe 1

Domnule Preşedinte al Consiliului,

Primind de la domnul ministru al României la Londra o notă cu data de 15 noiembrie stil nou, anul curent, în care în numele Guvernului Regal relatează o serie de fapte doveditoare a modului neomenesc cum sunt tratați prizonieri şi ostateci civili români internați în Germania, conform cererei colegului meu, am dat cunoştință de această lucrare şefului Guvernului spaniol, profitând de ocazie pentru a-l ruga cu insistență să stimuleze zelul ambasadorului Spaniei la Berlin în cestiunea schimbului de internați civili şi în genere în cererea de adoptare a unor măsuri mai blânde față de prizonierii şi ostaticii noştri, mai ales căutând a obține din nou autorizarea trimiterei de pâine şi de pachete pentru prizonieri de la comitetul de aprovizionare din Paris.

Domnul Marchiz de Alhucemas[1] a ascultat cu mult interes rezumatul ce i-am făcut de diferitele cestiuni tratate de domnul Mişu şi mi-a cerut o copie de pe acea notă, pe care m-am grăbit a i-o da. Dsa mi-a promis că va stărui pe lângă Guvernul german în sensul indicat de sus-zisa notă. Pe de altă parte am făcut posibilul pentru a da satisfacere dorinței exprimate în paragraful final al notei, cu toată lipsa desăvârşită de fonduri pentru asemenea scopuri şi cu toate că publicul spaniol se dezinteresează de asemenea cestiuni, am putut să obțin prin amabilitatea ambasadei franceze inserarea gratuită şi aici alăturatului articol, intitular „Martirul României" în ziarul *Correspondencia de Espana*, cel mai răspândit dintre ziarele favorabile aliaților. (Acesta nu se publică – *n.n.*)

Acest articol a fost scris, după indicațiunile mele, de domnul Leon Rollin, unul din numeroşii funcționari ocazionali ai ambasadei (al căror număr a fost aproape întreit de la începutul războiului prin trimiterea unui mare număr de mobilizați), despre care rog pe Excelența Voastră să binevoiască a-şi aduce aminte când va veni ora de a recompensa serviciile dezinteresate aduse țării noastre de unii străini în timpurile de restrişte.

Binevoiți a primi, Domnule Preşedinte al Consiliului, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

G. Cretzianu

[Arh. M.A.E., fond 71-1914, E. 2, Partea a II-a, vol. 90, f.. 62-64]

[1] Marcel Garcia-Prieto, Marchiz de Alhucemas (1859-1938). Om politic spaniol care a deținut funcția de prim ministru în perioada 9 noiembrie -5 decembrie 19118. De la 13 noiembrie 1917- 22 martie 1918 a fost ministru de stat. a îndeplinit funcția de ministru de stat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***34.* 13 august 1919, Bucureşti, Dare de seamă a contraamiralului N. Graçoski asupra misiunii ce i s-a încredinţat de a organiza un serviciu de ajutor al prizonierilor**

CAPITOLUL I

Cercetări şi investigaţii

Pe temeiul înaltei aprobări a M.S. Regelui aţi binevoit, domnule ministru, cu ordinul nr. 4085 din 4/17 februarie 1917, să-mi daţi următoarea misiune:

„A studia în străinătate şi propune de acolo regimul cu ajutorul căruia s-ar putea proceda în modul cel mai expeditiv la ajutorarea prizonierilor şi internaţilor români din ţările vrăjmaşe, arătând în acelaşi timp şi mijloacele întrebuinţate în acel scop de celelalte state beligerante”.

În consecinţă, la 11/24 februarie 1917 am părăsit Iaşii cu destinaţia Petrograd, prima etapă de investigaţii. Acolo, prin mijlocirea domnului ministru al României, am fost pus în măsură de a avea mai multe conferinţe cu domnul Aleksei Arbuzov, pe acel timp senator al Imperiului şi prezident al Secţiunei Petrograd a „Societăţii ruse pentru asistenţa prizonierilor”, afiliată Societăţii Naţionale de Cruce Roşie Rusă.

Dl. Arbuzov a binevoit a-mi da toate informaţiile şi desluşirile asupra sistemului rusesc pentru asistenţa militarilor şi civililor căzuţi prizonieri la duşmani, sistem care consista într-o strânsă legătură a statului atât cu Societatea Naţională de Cruce Roşie, cât şi cu diferite alte societăţi cu însărcinări speciale înfiinţate în timpul războiului şi care toate erau afiliate „Societăţei Naţionale de Cruce Roşie Rusă”. Ele funcţionau sub scutul şi controlul statului, care le da concursul financiar şi sprijin efectiv.

Ravitaliarea cu alimente se făcea în special de către mai sus-numita „Societate rusă pentru asistenţa prizonierilor”. Această Societate centraliza fondurile cu care aproviziona cu alimente imensele sale depozite (cel mai important era la Moscova), din care erau dirijate prin servicii speciale importante stocuri la depozite de distribuire de la Stockholm şi Copenhaga, iar de aci se făceau expediţii colective sau individuale în lagărele de prizonieri, unde distribuirea era asigurată prin îngrijirea ei şi sub controlul delegaţilor neutri.

Această ravitaliare nu s-a putut efectua în mod regulat şi sigur decât numai după punerea în aplicare a unei Convenţiuni speciale asupra tratamentului prizonierilor, încheiată la Stockholm între statele beligerante: Austro-Ungaria, Germania, Rusia şi cele neutre (intermediatoare): Danemarca, Elveţia şi Suedia, Convenţiune cunoscută sub numele de „Proces-verbal de la Stockholm încheiat la 13 mai 1916”.

În afară de aceste referinţe ce a binevoit a-mi da, domnul Arbuzov, care avea cunoştinţă (din corespondenţa prizonierilor şi rapoartele delegaţilor neutri) de starea nenorocită în care se găseau prizonierii militari români de toate gradele internaţi în lagărele de la Stralsund şi Stargard, s-a oferit să trimită acestora prin serviciile ruse de la Stockholm şi Copenhaga alimente şi efecte de îmbrăcăminte, care să le fie distribuite în contul statului român şi cu prilejul Învierii Domnului. În acest scop v-am solicitat telegrafic încuviinţarea d-voastră anume ca Legaţiunea din Petrograd să fie autorizată a încheia cuvenitul aranjament.

Tot în vederea acestei ravitalieri speciale (şi pentru a mări suma ce statul român ar fi pus la dispoziţia Legaţiunei), am solicitat şi obţinut de la Marea Ducesă Melita Kyril Wladimirovitch (sora M.S. Regina) să patroneze o serată muzicală, iar de la domnul ministru Diamandy am obţinut înfiinţarea la Legaţie a unui serviciu de încasări a donaţiilor ce urmau să se facă de către numeroşii cetăţeni români aflaţi la Petrograd.

În ajunul plecării din Capitala fostului Imperiu Ţarist am luat cunoştinţă de răspunsul d-voastră cu privire la acea ravitaliare specială, răspuns conform căruia urma ca ea să se facă numai din produsul seratei şi al donaţiilor (deci în proporţii mult mai reduse), prin îngrijirea Legaţiunei din Petrograd în înţelegere cu domnul senator Arbuzov.

Nu am nicio cunoştinţă de dispoziţiile luate ulterior de către Legaţiune în această privinţă; probabil, însă, că concertul filantropic proiectat n-a mai avut loc din cauza zbuciumărilor formidabile produse de revoluţia ce izbucnise deja pe timpul când mă aflam acolo.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La Petrograd am fost nevoit să stau mai mult decât era nevoie, din pricina greutăților ce am întâmpinat în ce priveşte obținerea de liberă trecere pentru continuarea călătoriei mele. Asemenea greutăți mi-au fost create îndeosebi de către Biroul militar de pe lângă Ambasada Angliei. Cu toate aceste tărăgănări, am avut totuşi norocul să pot pleca la vreme, căci a doua zi după ce am părăsit Petrogradul frontiera se închidea, iar traficul de călători pe calea ferată Finlanda–statele scandinave era suprimat.

La Stockholm. Foarte curând după sosirea mea în capitala Suediei, am obținut favoarea de a fi primit în audiență de Majestatea Sa Gustav al V-lea[1], ocaziune cu care am solicitat Maiestății Sale grația ca guvernul suedez să ridice embargoul pus pe mărfurile trimise din America, Anglia şi Franța în tranzit prin Suedia cu destinație pentru România, acordând ieşirea din Suedia a automobilelor-ambulanțe ale M.S. Reginei şi a stocurilor de medicamente şi materiale spitaliceşti ale Crucii Roşii Române.

Majestatea Sa m-a asigurat de toată bunăvoința guvernului suedez pentru țara noastră, accentuând însă că embargoul era o dispoziție generală pe care guvernul fusese silit s-o ia în urma strictei blocade exercitate asupra coastelor scandinave de către marina engleză. M-a angajat totuşi să supun cererea mea fratelui său, Prințul Carol al Suediei, care era protectorul şi Prezidentul Societății Naționale de Cruce Roşie Suedeze pentru ca dânsul în această calitate să găsească modalitatea în baza căreia guvernul să poată face excepțiune, ridicând embargoul pentru ambulanțele şi medicamentele destinate nouă.

Alteța Sa Regală m-a ascultat cu cea mai binevoitoare atenție şi *séance-tenante* [imediat] a telefonat Ministrului de Finanțe să vină seara la Domnia Sa pentru a conferi asupra acelui subiect. Sunt încredințat că, dacă ajungerea în țară a ambulanțelor şi materialelor sanitare a avut totuşi loc cu întârziere, aceasta se datoreşte numai stării anormale în care se afla Rusia în urma revoluției.

O a doua chestiune importantă ce am avut onoarea a trata cu A.S. Regală a fost aceea cu privire la găsirea celui mai sigur şi eficace mijloc de a veni în ajutor prizonierilor. A.S. Regală a formulat aceeaşi temere ca şi senatorul Arbuzov, exprimându-şi părerea că nu se va putea obține cu certitudine ajungerea ajutoarelor la prizonieri, decât numai în baza unei convenții sau aranjament special făcut cu vrăjmaşii în această privință şi că era de cea mai neapărată şi urgentă nevoie ca un asemenea aranjament să ia ființă. Alteța Sa s-a declarat gata a face cel mai stăruitor demers pe lângă guvernele semnatare a amintitei convenții de la Stockholm pentru a se admite participarea statului român la aplicarea ei, în cazul când acesta ar arăta pe cale diplomatică guvernului suedez că voieşte a adera la acea convenție. Asupra acestei importante chestiuni v-am raportat la timp, telegrafic, din Stockholm, revenind asupra ei cu adresa din 9/22 martie 1917, trimisă din acel oraş prin poştă.

Audiența mea la Alteța Sa Regală a luat sfârşit cu declarația ce mi-a făcut că de câte ori în cursul exercitării misiunii mele voi avea a solicita concursul său, îl va acorda cu atât mai mare plăcere cu cât, în afară de îndatorirea sa de membru al marii şi umanitarei confrerii a Crucii Roşii, este legat de țara noastră cu cele mai plăcute amintiri de pe timpul când a fost oaspetele bolnav al mult regretaților săi unchi şi mătuşă, Regele Carol şi Regina Elisabeta.

În timpul şederii mele la Stockholm am studiat în special organizarea birourilor Comitetului de ajutor pentru prizonierii de război dependințe de Crucea Roşie Suedeză, create imediat după izbucnirea războiului în scop de a asista pe captivii tuturor statelor beligerante.

Acolo am găsit funcționând şi un comitet românesc, a cărui activitate însă era foarte redusă din cauza lipsei de fonduri. Totuşi, chiar de i s-ar fi acordat subvenții de la stat, acest comitet nu şi-ar fi putut lărgi sfera sa de acțiune prin faptul că, înăsprindu-se blocusul şi nemaiputându-se importa în Suedia şi Norvegia alimente în cantități suficiente, guvernele acestor țări s-au văzut nevoite a prohibi exportul lor.

[1] Gustav al V-lea (1858-1950), rege al Suediei (1907-1950).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

De la Stockholm am trecut la *Copenhaga* pentru a cerceta organizațiile de ravitaliare alcătuite acolo de către ruşi şi englezi. În acea epocă Danemarca constituia încă o importantă piață de desfaceri capabilă de a procura stocurile de alimente cerute de organizațiile engleză şi rusă create de statele şi Crucile Roşii respective pentru ravitaliarea prizonierilor din Germania şi Austro-Ungaria. Ținând de acest fapt, precum şi de vecinătatea imediată cu Germania, îmi formasem convingerea că era oportună înființarea unui centru de aprovizionare la Copenhaga pentru prizonierii români. În acest sens, am întreprins demersurile necesare atât pe lângă Crucea Roşie daneză, cât şi pe lângă Agenția rusă pentru ravitaliarea prizonierilor, care mi-au oferit concursul lor cu cea mai mare bunăvoință. N-am putut însă să dau urmare acestui proiect, întrucât la început nu mi-a parvenit răspunsul la rapoartele mele trimise la Iaşi telegrafic şi prin poştă, iar ulterior, aflându-mă în Elveția, a trebuit să renunț la această idee, pe de o parte din cauza refuzului manutanței engleze de la Copenhaga de a procura lunar cantitatea de pâine necesară prizonierilor români din Tuchel (17.000) şi apoi din pricină că, după informațiile culese, aflasem că şi guvernul danez fusese constrâns de blocus să ia măsuri prohibitive şi limitative în ce privea exportul de articole alimentare.

Pe când mă aflam la Copenhaga se puneau bazele unui comitet român de ajutor, care a lucrat multă vreme cu resurse modeste, dar care, în urmă, când a încetat ravitaliarea prizonierilor noştri de la Secția Paris prin încheierea armistițiului şi a Păcii de la Bucureşti, devenise de o mare importanță, căci numai prin el se mai puteau trimite alimente prizonierilor. În acest scop i-am pus la dispoziție importante subsidii şi m-am servit în cea mai largă măsură de serviciile sale foarte prețioase pe acele vremuri grele în ce priveşte ravitaliarea prizonierilor noştri.

La Christiania. Aci, ca şi la Bergen, am aşteptat momentul ca să pot obține autorizarea de a lua loc pe un vapor cu destinație pentru Anglia. (În totul a trebuit să aştept 25 zile în țările scandinave). În Norvegia am constatat o penurie desăvârşită de stocuri alimentare, fapt pentru care n-am găsit niciun centru sau organizare străină de ravitaliare a prizonierilor.

La Londra. În timpul celor câteva zile cât am stat în acest oraş am căutat să pot obține prețiosul sprijin al Crucii Roşii Engleze, în care scop am avut o conferință (la care a luat parte şi Domnul Ministru Mişu) cu preşedintele Secțiunii de ravitaliare în alimente.

Cu mare regret sunt nevoit a raporta că rezultatul acestei conferințe a fost negativ, căci n-am putut obține favoarea de a ne procura măcar într-o măsură oarecare alimentele necesare la ravitaliarea prizonierilor noştri din Germania, nici de a li se trimite pâine din manutanța engleză din Copenhaga.

Refuzul era bazat pe greutățile de aprovizionare mereu crescânde, produse de blocada submarină.

La Londra am avut ocazia a admira splendida organizare a unuia dintre cele mai mari centre de aprovizionare a prizonierilor. Tot aici ființa un comitet de distinse doamne engleze şi române, care au pus la dispoziția domnului Ministru al României importante sume de bani cu care Domnia Sa a procurat prin noi prizonierilor circa 5.000 perechi bocanci.

La Paris. Grija principală ce am avut, sosind aci, a fost de a interesa autoritățile franceze superioare la cauza prizonierilor noştri, şi anume ca să ne dea concursul atât prin procurare de fonduri băneşti, cât şi pentru a realiza pe piețele de desfaceri franceze stocurile de alimente şi de efecte de îmbrăcăminte necesare.

În acest scop, domnul Ministru Al. Em. Lahovary mi-a mijlocit o întrevedere cu domnul Violette, pe atunci ministru al Ravitalierei, care, în urma expunerii verbale ce i-am făcut asupra stării precare a prizonierilor noştri şi a urgentei nevoi de a li se veni în ajutor, mi-a dat cele mai formale asigurări că va interveni în Consiliul de Miniştri pentru obținerea celui mai larg concurs din partea guvernului francez.

Într-adevăr, grație Domniei Sale şi pe temeiul negociațiunilor ce a dus ulterior domnul general Rudeanu, căruia i-am cerut concursul în calitatea sa de reprezentant al Ministerului de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Război, s-a obținut de la guvernul francez ca Intendența armatei să procure lunar prizonierilor români circa 300.000 kg pâine pe prețul de franci 82,25 quintalul de făină.

Sunt însă nevoit a menționa cu mult regret că intervențiile ulterioare ce necesitatea imperioasă m-a făcut să întreprind pe lângă succesorul d-lui Violette, cu privire la asigurarea stocurilor de alimente din Franța sau din altă parte şi exportarea lor în Elveția, ori la crearea unei baze de ravitaliare la Lyon, au rămas zadarnice, căci mi s-au refuzat toate cererile, fie adresate direct, fie prin domnul ministru al României la Paris.

În timpul acestei prime vizite la Paris m-am ocupat de asemenea cu studiul organizării sistemului francez pentru asistența prizonierilor. Am constatat că la baza acestui sistem rezidă acelaşi principiu esențial ca şi la acele ruseşti şi engleze, şi anume o strânsă colaborare între organele respective de guvernământ şi acele de inițiativă particulară, statul acordând la anumite societăți şi instituțiuni de caritate sprijinul său moral şi material pentru îndeplinirea scopului în care ele fuseseră create.

Între principalele instituțiuni caritabile care au conlucrat la ameliorarea traiului prizonierilor francezi sunt de citat:

1) La Société Nationale de Croix Rouge Française;

La Fédération Nationale d'Assistance aux Prisonniers de Guerre;

3) L'Agence des Prisonniers de Guerre Français, cu secția sa „Le Vêtement du Prisonnier de Guerre", unde, cu deosebită bucurie şi satisfacție, am găsit funcționând o secțiune română condusă de un comitet de doamne şi domni din colonia română de la Paris.

Excelenta impresiune ce mi-a produs solida organizare a acelei secțiuni, cât şi rezultatele îmbucurătoare ce obținuse deja față cu modestele mijloace de care dispunea m-au hotărât a solicita guvernului recunoaşterea ei şi autorizația de a o subvenționa, pentru ca să-şi poată exercita nobila-i sarcină într-o măsură cât se poate mai mare. Nu mai puțin mare mi-a fost plăcerea de a găsi funcționând la Paris opera caritabilă română „Le Comité d'Assistance à la Croix Rouge Roumaine", cea dintâi operă română de asistență în străinătate înființată după intrarea țării noastre în război şi creată din inițiativa soției ministrului României la Paris, doamna Alex. Em. Lahovary.

Domniei Sale îi revine meritul de a fi obținut ca opera „Vêtement du Prisonnier de Guerre" să se însărcineze cu revitalierea prizonierilor români de război, în care scop s-a încheiat un aranjament, iar secțiunei române afiliate acelei opere i s-au acordat primele subsidii băneşti din fondurile comitetului prezidat de Domnia Sa, fonduri alcătuite din produsul conferințelor şi serbărilor organizate de Domnia Sa în diferite oraşe ale Franței, între care o serată dată la Opera Mare din Paris a produs o prea frumoasă sumă.

La Geneva. Aci, cu vădită emoțiune, am intrat în templul carităței internaționale, îndeobşte cunoscut sub denumirea de „Comité International de la Croix Rouge", unde am fost primit în mod cu totul afabil de către prea onorabilul şi veneratul său preşedinte, domnul Gustave Ador[1], actualmente preşedinte al Confederațiunei Elvetice.

În cursul conferinței ce am avut împreună, Domnia Sa a binevoit să mă asigure că voi avea din partea tuturor oficiilor celebrei instituțiuni şi în special de la „Agence Internationale des Prisonniers de Guerre" tot concursul, în toate chestiunile privitoare la prizonierii de război.

Relativ la dificultățile întâmpinate de autoritățile respective din ambele tabere beligerante pentru îndeplinirea diferitelor servicii de asistență a prizonierilor, dificultăți ce surveneau în mod inevitabil şi automatic, domnul Gustave Ador mi-a declarat că singurul remediu ce se putuse găsi pentru a le *înlătura* pe cât posibil era numai stabilirea de aranjamente şi convenții speciale între beligeranți, fie prin intermediul Comitetului Internațional, fie prin acel al reprezentanților diplomatici ai statelor neutre.

[1] Gustave Ador (1845-1928), om politic elevețian, al treilea preşedinte al Comitetului Internațional al Crucii Roşii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În această privință, d-sa a insistat foarte stăruitor ca statul nostru să încheie de urgență astfel de aranjamente sau convențiuni, afară de care serviciul de ajutorare a prizonierilor ar fi amenințat să devină o întreprindere de cheltuieli zadarnice.

N-am lipsit de a vă raporta imediat acest prețios aviz al preşedintelui Comitetului Internațional de Cruce Roşie, identic cu acel exprimat de Prințul Carol de Suedia şi de senatorul rus Arbuzov.

La Geneva, după intrarea României în război se formase un comitet român pentru a veni în ajutor compatrioților aflați în Elveția fără mijloace de trai şi în imposibilitatea de a primi bani din țară.

Am asistat la una din şedințele acestui comitet şi, alarmat de cazurile de mizerie care mi-au fost semnalate de preşedintele său, domnul Georges Fazy, consul al României la Geneva, m-am găsit dator de a vă raporta în această privință, cerând şi obținând grație intervenției Domniei Voastre de la guvern asistența sub forma de subsidii lunare în sumă de 4.000 franci.

Tot acolo am găsit creat (2 aprilie 1917) „Le Comité d’Assistance aux Prisonniers Roumains”. Asupra scopului şi mijloacelor sale de acțiune, luând informații chiar de la înfăptuitorii lui, doamnele Ema Lahovary şi Martha G. Bibescu şi domnul Max Dollfus, am obținut cele mai bune impresiuni, mai ales în ce priveşte organizarea serviciului de ravitaliare cu alimente, căci se obținuse prețiosul concurs al solidei Instituții „L’Oeuvre Municipale de Secours aux Prisonniers de Guerre”, puse sub protecția primarului din Lyon şi prezidată de soția sa, doamna Edouard Herriot.

Pe baza acestor constatări, am avut onoarea a vă cere să admiteți recunoaşterea şi subvenționarea comitetului din Geneva, ceea ce ați binevoit a aproba.

Cu mare surprindere am constatat că diferitele organizațiuni de asistență a prizonierilor alcătuite de toate statele beligerante nu-şi aveau sediul la Geneva, unde se afla Comitetul Internațional de Cruce Roşie, ci la Berna, unde unele din ele îşi exersau activitatea în deplină concordanță cu misiunile diplomatice respective, iar altele sub directa dependență a acestora.

Astfel fiind, v-am solicitat înființarea Agenției Crucii Roşii Române la Berna, după ce prealabil luasem avizul domnului Ministru al României în acel oraş şi după studierea la fața locului a organizațiilor speciale de asistență a prizonierilor de război ce funcționau deja în capitala Confederației Elvetice, sediul atât al Societății Naționale de Cruce Roşie Elvețiană, cât şi al celei mai importante opere caritabile înființate prin inițiativă particulară elvețiană pentru a veni în ajutorul tuturor prizonierilor de război, fără distincție de naționalitate.

La Berna mi-am început activitatea prin audiența ce am obținut la domnul consilier federal Hoffman, pe atunci şeful Departamentului Politic al Confederației. Scopul acestei audiențe era să pot dobândi o orientare asupra caracterului SERVICIULUI de ravitaliare ce urma să fie înființat acolo.

În această privință (după cum am constatat şi la Geneva), impresiunea ce am avut era că o organizație cu caracter de sucursală sau filială de Cruce Roşie era cea mai indicată, ca fiind în concordanță atât cu stipulațiile articolului 15 din regulamentul anexă a Convenției a IV-a de la Haga, cât şi cu caracterul neutral al Confederației.

O asemenea organizare era cu atât mai binevenită cu cât ea îşi avea rațiunea în puternicul argument ce ni s-a dat, anume că numai sub această formă şi aparență se putea interveni şi trata cu eficacitate în caz de reclamații şi neînțelegeri ce s-ar fi putut ivi în decursul funcționării.

Cu ocazia acestei audiențe, domnul consilier federal Hoffman mi-a declarat că guvernul român poate fi încredințat că i se va da tot concursul şi sprijinul necesar pentru ca serviciul român de ravitaliare în Elveția să se poată îndeplini cu eficacitate.

Cu domnul colonel-doctor Bohny, preşedintele Societății Naționale de Cruce Roşie Elvețiană, am avut un schimb de vederi foarte favorabile asupra cazului unui eventual aranja-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ment pentru spitalizarea în Elveția a prizonierilor români invalizi, grav bolnavi ori convalescenți.

În Elveția se găseau internați în permanență până la încheierea armistițiului general circa 30.000 prizonieri din ambele grupuri de state aflate în război.

Cu prilejul vizitei ce am făcut în Berna la sediul operei „Comité Bernoise de Secours aux Prisonniers de Guerre", am găsit funcționând şi o secțiune română, care fusese creată de un grup de doamne şi domni români aflați în Berna şi care, prin prezidenta sa, doamna Henriette Kunz-Conrad, ceruse şi obținuse favoarea de a fi afiliată sus-numitei opere. Afilierea se acordase în aceleaşi condițiuni ca şi secțiunilor, italiană, belgiană şi sârbă, iar doamna Valentin, prezidenta comitetului bernez, a arătat secțiunei române o mare solicitudine în tot timpul funcționării ei.

Cercetând organizația acestei secțiuni, am dobândit convingerea că subvenționarea de către stat i-ar putea permite să aducă reale servicii cauzei prizonierilor. În consecință v-am solicitat să o recunoaşteți şi să aprobați subvenționarea ei.

La Berna am vizitat şi cercetat, de asemenea, biurourile, atelierele de confecționare şi manipulație, cât şi depozitele de alimente ale Comitetului Franco-Belgian, intitulat „Fédération des oeuvres de secours en faveur des prisonniers français et belges" şi care asigura ravitaliarea prizonierilor respectivi internați în Germania şi Austro-Ungaria.

Luând în considerare puternicul sprijin acordat de guvernele francez şi belgian acestei opere, organizația sa practică, precum şi convenția ce Comitetul sârb izbutise să încheie pentru ravitaliarea prizonierilor sârbi prin această instituție, am propus direcțiunei ei să stabilească şi cu noi un aranjament analog. Direcțiunea, însă, în termeni de altfel foarte *curtenitori* a declinat această propunere; totuşi, ulterior am putut încheia aranjamente speciale pentru a ne procura stocuri de anumite articole alimentare din Brazilia, prin îngrijirea serviciului său de comandă şi aprovizionări.

Faza cercetărilor şi investigațiilor, care caracterizează prima parte a misiunii mele, se încheie cu întrevederea ce am avut cu Excelența Sa Sir Rumbold, Ministrul Engliterei la Berna.

Scopul acestei întrevederi era ca, arătându-i toate greutățile problemei ravitalierei prizonierilor români, să binevoiască a interveni pe lângă guvernul britanic spre a ni se acorda în parte sprijinul său, dispunând ca organele britanice de revitaliare de la Copenhaga sau de la Berna să fie însărcinate cu ajutorarea celor 18.000 prizonieri români din lagărul Tuchel, aflați pe atunci în cea mai deplorabilă stare din lipsă de hrană şi îmbrăcăminte.

În această privință am remis şi un memoriu domnului Rumbold, care mi-a promis tot concursul său şi a intervenit, într-adevăr, pe lângă guvernul britanic. Din nefericire, nu s-a dat urmare cererii noastre.

Asupra acestui refuz mi-am putut procura ulterior satisfacție de a face să parvină la cunoştința guvernului englez, prin legațiunea României la Londra, cum prizonierii români, în număr de 800, au venit în ajutor unora din colegii lor englezi aflați în mare lipsă în lagărul de la ... [1].

CAPITOLUL II

Organizarea serviciului de asistență şi ravitaliare a prizonierilor de război militari şi civili

Pe baza raportului telegrafic ce v-am adresat, Consiliul de Miniştri, prin jurnalul său din 1/14 mai 1917, a hotărât crearea la Berna a „Agenției Crucii Roşii Române" pentru ravitaliarea prizonierilor de război militari şi civili.

În virtutea acelei încheieri a Consiliului de Miniştri, ce ați binevoit a-mi comunica cu telegrama nr. 00257, Agenția Crucii Roşii Române a luat ființă şi şi-a început activitatea sa, procedând la organizarea serviciului de asistență şi ravitaliare a prizonierilor.

[1] Text lipsă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Acest serviciu s-a efectuat atât direct de Agenție, cât şi prin cele trei comitete române pentru asistență, care fuseseră create la Berna, Paris şi Geneva.

Agenția, în baza subvenționării ce le-o acorda şi a dreptului său de control şi directivă, a determinat sfera de activitate a fiecăruia din aceste comitete în chipul următor:

1) Comitetului secțiunei române afiliate operei „Comité Bernois de Secours aux Prisonniers de Guerre”, cu sediul în Berna, i s-a încredințat ravitaliarea prizonierilor români internați în Austro-Ungaria.

2) Comitetului secțiunei române afiliate aşezământului „Vêtement du Prisonnier de Guerre”, cu sediul la Paris, i s-a atribuit îngrijirea prizonierilor internați în Germania.

3) Comitetului de la Geneva, intitulat „Comité d’Assistance aux Prisonniers Roumains”, care-şi asigurase colaborarea doamnei prezidente a comitetului instituției „Oeuvre Municipale de Secours aux Prisonniers de Guerre” din Lyon, i s-a dat sarcina de a ajutora atât pe prizonierii din Bulgaria, cât şi de acei deținuți de inamic în partea teritoriului țării ocupată de el.

Cât despre prizonierii internați în Turcia, nefiind cu putință ravitaliarea lor în natură, Agenția a fost nevoită să recurgă la singurul mijloc posibil de a le veni în ajutor, anume acela de a le trimite bani.

În acest scop a remis periodic Legațiunei Spaniei la Constantinopol, care reprezenta interesele statului român în Turcia, fonduri pentru a fi distribuite prizonierilor sau pentru a li se procura cu ele alimentele şi efectele de îmbrăcăminte ce, eventual, se puteau găsi pe piețele de desfaceri în Turcia.

Dispozitivul general de ravitaliare a prizonierilor expus mai sus a fost singurul posibil de aplicat, deoarece numai altfel se puteau ocoli cele două mari inconveniente de care ne-am izbit când s-a pus în cercetare problema revitaliarei şi care erau:

1) Lipsa de articole alimentare şi de îmbrăcăminte ce se simțea din ce în ce mai mult pe piețele de desfaceri, atât în țările Înțelegerii, cât şi în cele neutre, neajuns provenit din intensificarea blocadei maritime şi, mai ales, a războiului submarin;

2) Lipsa de convenții sau aranjamente speciale cu statele inamice pentru a asigura atât ajungerea în totalitate la destinație a merindelor şi efectelor de îmbrăcăminte trimise pionierilor, cât şi distribuirea lor în mod echitabil.

Ambele aceste neajunsuri au fost înlăturate prin faptul că ravitaliarea prizonierilor s-a efectuat de către comitete române afiliate la puternice organizații de rezistență din Franța şi Elveția, care, la rândul lor, îşi exercitau activitatea sub egida Crucilor Roşii respective şi în virtutea convențiunilor şi aranjamentelor speciale încheiate ad-hoc în cursul războiului între statele protectoare şi cele inamice şi neutre, precum şi în virtutea stipulațiunilor prevăzute în convențiunile de la Haga.

Activitatea celor trei comitete române, cu toate greutățile enorme de care s-au izbit în executarea mandatului ce primiseră, greutăți de tot felul şi care, la un moment dat, le-au forțat a suspenda şi chiar curma activitatea lor, a fost salutară.

În dările de seamă respective (din care rezulta că durata activității a fost în medie între 7 şi 11 luni) se învederează în mod foarte elocvent utila contribuțiune ce ele au adus operei de ajutorare a prizonierilor şi care este rezumată în alăturatul tablou, aşa că o reeditare în această privință nu mai este necesară.

Nu tot astfel se prezenta chestiunea raporturilor ce Agenția a avut cu fiecare din aceste trei comitete.

Astfel, relativ la comitetul Secțiunii române afiliate „Comité Bernois de Secours aux Prisonniers de Guerre” din Berna, trebuie relatate următoarele:

Acest comitet a luat ființă la Berna în luna octombrie 1916, în urma consfătuirilor şi demersurilor mai multor doamne şi domni din colonia română, începându-şi activitatea prin darea unei serbări cu scop de a aduna primele resurse necesare la instalare şi organizare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Întâiul său succes, de o importanță capitală, a fost de a obține concursul operei elvețiene „Comité Bernois de Secours aux Prisonniers de Guerre", care l-a admis în sânul său sub denumirea de „Section Roumaine", ceea ce i-a permis să beneficieze de serviciul de expediții al acestui comitet pentru a efectua trimiterile de ajutoare în alimente şi efecte de îmbrăcăminte prizonierilor, în măsura mijloacelor sale.

Tot grație sus-zisului comitet a avut şansa să-şi asigure concursul doamnei Kunz-Conrad, persoană îndeobşte cunoscută în societatea berneză pentru activitatea sa caritabilă şi care, în calitate de prezidentă, a depus tot zelul şi devotamentul său pentru a asigura până la sfârşit bunul mers al secțiunii române.

De la înființare şi până la 1 mai 1917, data când a fost recunoscut de stat, acest comitet primise în mai multe rânduri subvenții de la guvern prin legațiile de la Berna şi Paris, care au constituit principalele sale resurse, permițându-i să desfăşoare o activitate oarecare în folosul prizonierilor.

Constituirea lui însă a suferit modificări din pricina demisiunilor mai multor membri fondatori, demisiuni care, cu toate sforțările depuse de agenție şi comitetul bernez, au continuat a se produce în astfel de proporții, că la un moment dat comitetul ajunsese redus la doi membri, anume doamna prezidentă şi trezorierul.

Pentru a pune capăt unei asemenea stări, dăunătoare în toate privințele, a trebuit să se ia măsuri şi dispoziții care au atins autonomia comitetului. Ele au fost absolut necesare, atât pentru a înlătura blamul care se răsfrângea şi asupra instituției elvețiene, cât şi pentru a curma răul produs de inactivitatea SECȚIUNII, căci se suspendase ravitalierea prizonierilor.

Mulțumită sprijinului şi concursului nelimitat al domnului ministru Pâcleanu şi referindu-ne la Instrucțiunile ministeriale nr. 5129 primite de Domnia Sa înainte de înființarea agenției, s-a procedat, în complet acord atât cu doamna prezidentă a comitetului bernez cât şi cu doamna Kunz-Conrad, la completarea şi reorganizarea lui.

În ziua de ...[1] noiembrie 1917 s-au putut reuni în şedința plenară toate persoanele care au consimțit a face parte din noul comitet şi s-au pus bazele noii sale activități, sub patronajul domnului Ministru al României la Berna şi sub preşedința de onoare a domnului general Ghenea[2], şeful Misiunii militare tehnice pentru Elveția şi Italia.

Sub noua sa alcătuire, care a dăinuit până când s-a efectuat repatrierea prizonierilor din Austro-Ungaria – cu a căror revitaliare era însărcinat – comitetul şi-a putut îndeplini sarcina fără a se mai ivi perturbări ca acele menționate mai sus.

Comitetul secțiunii române afiliate lui „Vêtement du Prisonniers de Guerre".

Acest comitet s-a înființat la Paris în luna decembrie 1916 cu scopul de a da sprijin material şi moral prizonierilor români. Serviciul său de ravitaliere a început a funcționa pe lângă acel al operei franceze „Vêtement du Prisonniers de Guerre", pe baza unei convenții speciale ce se încheiase mai înainte între acea instituție şi doamna Alex. Em. Lahovary, preşedinta societății „Comité d'Assistance à la Croix Rouge Roumaine". Primele resurse, în sumă de 93.000 franci, cu care această secțiune şi-a început activitatea, i-au fost donate de numitul comitet român.

Mijloacele sale erau însă prea modeste, chiar ținând seama de subvențiile sporadice ce primea de la stat, pentru a putea întreprinde o ravitaliare pe scară întinsă şi fără întrerupere, astfel cum i-o făcea posibilă admirabilul serviciu de aprovizionare al operei „Vêtement du Prisonniers de Guerre", de a cărei organizare putea să se folosească.

Prin recunoaşterea lui oficială şi acordarea de subsidii lunare, acest comitet şi-a lărgit câmpul său de activitate în proporție de a putea ravitalia toate lagărele de prizonieri români din Germania.

[1] Text lipsă.

[2] Toma Ghenea (1862-1921), general român. Înainte de război a fost inspector general al Stabilimentelor de artilerie şi director superior al Armamentelor (1912-1914).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În acest scop i s-au pus la dispoziție de guvernul francez, lunar, câte 500.000 franci şi câte 300.000 kg făină. Pe de altă parte, Agenția Crucii Roşii Române i-a acordat 2.217.500 franci – şi a mai primit de la guvernul englez şi francez, prin îngrijirea comisiei militare române de cumpărături, efecte de îmbrăcăminte pentru o valoare totală de 1.456.990.450 franci. Cu asemenea resurse acest comitet şi-a putut îndeplini misiunea într-o largă măsură, spre deplina mulțumire a prizonierilor din acele lagăre unde ravitalierea s-a putut efectua în mod continuu.

Întrucât acest comitet îşi trăgea singur subvenția lunară de la trezoreria franceză, iar gestiunea sa, prin faptul afilierii la „V.P.G.”, se făcea după normele şi regulile acestei instituții care nu cadrau cu acele stabilite de Agenție, şi ținând seama de faptul că Ministerul de Război îşi avea în sânul comitetului un delegat al său special, în persoana domnului general Rudeanu, precum şi de faptul că din comitet făceau parte doi foşti miniştri şi două alte personalități care au condus mari servicii de ale statului, v-am solicitat cu raport telegrafic deplina autonomie a acestui comitet față de Agenție.

Guvernul binevoind a-mi acorda această autonomie, Agenția, din luna februarie 1918, n-am mai avut cu el decât relații de serviciu de interes general.

Comitetul de la Geneva pentru asistența prizonierilor români

Acesta a luat ființă în ziua de 2 aprilie 1917 şi recunoaşterea sa oficială a fost comunicată Agenției cu ordinul telegrafic nr. 397/VI/917 al Ministerului de Război. Pe temeiul acestei recunoaşteri, Agenția i-a acordat subsidiile lunare necesare, însărcinându-l cu ravitalierea prizonierilor din Bulgaria.

El şi-a exercitat însă activitatea şi pentru ajutorarea prizonierilor ținuți de inamic chiar în teritoriul ocupat al țării, în care scop primea subsidii de la Secția Bucureşti a Societății Naționale de Cruce Roşie. Comitetul din Geneva şi-a îndeplinit misiunea sa în mod cu totul mulțumitor, datorită, în special, zelului şi devotamentului depus de prezidentul său, domnul Max Dollfus.

Pe *lângă* serviciul de ravitaliare cu alimente şi efecte de îmbrăcă*minte,* domnul Dollfus a organizat şi aşa-numita „Séction des Livres” a acestui Comitet, cu scop de a trimite prizonierilor cărți de lectură, instrumente muzicale şi jocuri distractive.

Pentru aceasta, Agenția i-a pus la dispoziție fondurile necesare din subvenția lunară de 2.500 franci ce avea de la stat pentru administrație şi ajutoare diverse, precum şi din fondul ei de donație.

Relațiunile de serviciu ale Agenției cu comitetul din Geneva s-au desfăşurat pe tot timpul cât a durat colaborarea în cea mai deplină concordare şi unitate de vederi.

În afară de aceste trei comitete române recunoscute şi subvenționate de stat, mai funcționau şi următoarele, cu propriile lor mijloace şi tot pentru ajutorarea prizonierilor:

Comitetul de asistență de pe lângă Legația României la Stockholm;

Comitetul de pe lângă Legația României la Haga;

Comitetul secțiunii române de pe lângă Crucea Roşie Daneză, înființat la Copenhaga de către membrii coloniei române de acolo.

Cele două dintâi au fost nevoite în cursul timpului, din lipsă de resurse şi mai ales din cauză că nu se puteau găsi alimente de export, să-şi reducă activitatea la înlesniri de corespondență a prizonierilor şi la investigațiuni asupra lor şi a familiilor lor.

Acel din Copenhaga, mai favorizat în ce priveşte ravitalierea prin faptul că în Danemarca se puteau încă găsi pe piețele de desfaceri alimente, a adus reale servicii cauzei prizonierilor, mai ales în acea cumplită perioadă când, din cauza armistițiului parțial şi al Păcii de la Bucureşti, s-a oprit complet trimiterea de alimente din țările înțelegerii. Grație concursului dat de Crucea Roşie Daneză, cât şi înlesnirilor acordate de autoritățile respective din Copenhaga, comitetul român din Danemarca a putut fi de mare folos în acele timpuri grele şi din darea sa de seamă se poate constata importantele servicii ce a adus cauzei prizonierilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

O operă română care, de asemenea, a contribuit foarte mult la uşurarea suferinţelor unei anumite categorii de prizonieri (infirmi şi debili) este „Le Comité d'Assistance á la Croix Rouge Roumaine", despre care am avut onoarea a menţiona mai sus.

Cea mai însemnată faptă a acestui comitet a fost convenţiunea încheiată cu „Vêtement du Prisonnier de Guerre" pentru trimiterea de pachete alimentare prizonierilor români, precum şi acordarea primelor subsidii secţiunii române afiliate acestei opere franceze.

În cursul funcţionării serviciului de ravitaliare al Agenţiei, atribuţiunile şi însărcinările sale stabilite în Jurnalul Consiliului de Miniştri din 1/14 mai 1917 au fost completate şi lărgite.

Astfel:

1) Cu ordinul aprobator nr. 595/5 iunie 1917 se hotărăşte în mod definitiv în ce priveşte pe ofiţerii prizonieri alocaţia lunară pentru alimente, cât şi cea semestrială pentru efecte de ÎMBRĂCĂMINTE;

2) În virtutea ordinului aprobator nr. 569, transmis de Legaţia din Berna (nr. 2441/25/VII/17), Agenţia dispune ca prizonierii civili să fie ravitaliaţi de comitete în aceleaşi condiţiuni ca şi prizonierii militari.

3) Ministerul de Război aprobă mărirea alocaţiei de hrană lunară cu 2 franci de prizonier (ordin transmis de Legaţia României la Berna cu adresa sa nr. 3895/22/II/917).

4) Cu ordinul aprobator 551 (transmis de Legaţia din Berna nu cu nr. 2362/18/VII/917), se acordă Agenţiei o subvenţie lunară de 4.000 franci pentru a veni în ajutorul românilor aflaţi în Elveţia în jenă financiară, cu preferinţă pensionarilor, bursierilor, celor suferinzi etc.

În acest scop Agenţia a subvenţionat, la rândul ei, lunar, pe cele două comitete de ajutor înfiinţate pe lângă consulatele române din Geneva şi Zürich.

Din această subvenţie lunară de 4.000 franci, Agenţia a ajutat de asemenea:

a) Şezătoarea română de la Lausanne (Ouvroir Roumain), înfiinţată de doamna Zulnie Aslan, pentru confecţionare de rufărie destinată prizonierilor.

b) Comitetului de ajutor elveţian-român din Lausanne, de sub preşedinţia doamnei Zulnie Aslan;

c) Comitetului român de ajutor de la Davos.

Din aceeaşi subvenţie, Agenţia a putut, în baza aprobării ministeriale, să răspundă la apelul lansat de Comitetul Internaţional de Cruce Roşie din Geneva cu suma de 7.000 franci elveţieni.

A donat, de asemenea, suma de 5.000 franci elveţieni Crucii Roşii Elveţiene şi a contribuit la reuşita loteriei organizate la Berna cu autorizaţia autorităţilor elveţiene de către doamna Melania Mărgăritescu-Grecianu, în folosul invalizilor de război.

Pe baza aprobării de către domnul preşedinte al Consiliului de Miniştri, a raportului telegrafic 1701 din 23 ianuarie 1918, Agenţia a acordat împrumuturi în valoare de 482.871,25 franci elveţieni acelor persoane române cu stare, care, din cauza întreruperii oricărui trafic, nu puteau primi bani din ţară şi se aflau în jenă financiară în Elveţia.

În ce priveşte comitetele de ajutor prezidate de domnii consuli Georges Fazy şi M. Fleischmann, precum şi acel al doamnei Zulnie Aslan, ele şi-au îndeplinit cu prisosinţă sarcina ce-şi luaseră.

În afară de aceasta, Agenţia Crucii Roşii Române, prin Comitetul secţiei de la Berna, a asigurat trimiterea de pachete cu alimente şi efecte de îmbrăcăminte, precum şi de bani, prizonierilor abonaţi la secţia Iaşi a Societăţii Naţionale de Cruce Roşie Română de familiile şi rudele lor.

În acest scop s-a deschis acelei secţiuni un compt special care, cu prilejul lichidării, s-a închis în favoarea Agenţiei cu un sold de 21.274,59 franci elveţieni.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CAPITOLUL III

Efectuarea serviciului de asistență și ravitaliare a prizonierilor

Una din cele mai importante chestiuni – cea mai capitală chiar – care, prin complexitatea problemelor ce suscita, amenința să compromită iremediabil opera ravitalierei prizonierilor, a fost aceea a încheierii unei convențiuni speciale între statul român şi acela cu care el se afla în război, pentru asigurarea asistenței prizonierilor.

La data de 1 mai 1917, când Agenția a fost înființată, o asemenea convenție nu exista. Pentru a evita pericolul ce rezulta din această stare de lucruri şi a putea începe cât mai curând *a*jutorarea prizonierilor, s-a recurs la comitetele române afiliate marilor opere de asistență franceze şi elvețiene, care funcționau pe baza convențiunilor şi aranjamentelor încheiate şi puse în vigoare.

Deşi, mai târziu, şi anume după 8 luni de la înființarea Agenției, s-a încheiat convenția de la Copenhaga, care, pe bună dreptate, se poate considera ca cea mai completă şi echitabilă, evenimentele survenite în iarna anilor 1917-1918 (armistițiul şi pacea separată) n-au permis aplicarea dispozițiunilor şi, mai ales, că ni se oprise şi mijloacele de revitaliare de care beneficiasem până atunci.

Pentru efectuarea în mod constant şi eficace a ravitalierei prizonierilor, era absolut necesar să fim asigurați:

1) Din fondurile trebuincioase;

2) De aprovizionarea pe piețele de desfaceri cu stocurile necesare de alimente şi efecte de îmbrăcăminte;

3) De sprijinul fără limită şi fără întrerupere al aliaților pentru a duce la bun sfârşit opera de ajutorare a prizonierilor,

4) De toate garanțiile că ajutoarele trimise vor ajunge la destinație şi că vor fi repartizate în mod echitabil.

În ce priveşte primul deziderat, statul a acordat Agenției credite în valoare de 9.902.080 franci, în baza cărora ea a primit de la trezoreria engleză suma de 6.282.507,45 franci elvețieni.

A mai primit de asemenea:

1) Efecte de îmbrăcăminte din Londra, prin îngrijirea comisiei militare române de cumpărături, în valoare de 482.575,77 franci.

2) Efecte de îmbrăcăminte de la guvernul francez, prin secția serviciului de internare de pe lângă Ambasada Franței la Berna, în valoare de 27.964,32 franci.

Toate aceste postulate au fost în funcțiune cu evenimentele extraordinare ce s-au desfăşurat în cursul timpului cât a durat războiul.

Din colecția anexă de acte, precum şi din acele cuprinse în dosarele nr. 5, 6, 13 pe anii 1917/1918 rezultă că pentru realizarea lor am avut de întâmpinat mari dificultăți.

Una din aceste dificultăți a fost necunoştința efectivului general exact al prizonierilor de război. Din această cauză nu s-au putut prezenta bugete riguros exacte, aşa cum se cerea de trezoreria engleză, fapt de pe urma căruia nu s-au pus la timp Agenției la dispoziție fondurile necesare.

De aici au decurs multe neajunsuri atât în ce priveşte procurarea la vreme, şi în mod convenabil de stocuri alimentare, cât şi relativ la începerea mai timpurie a trimiterilor de alimente în lagărele de prizonieri.

Cunoştințele ce s-au putut culege de Agenție asupra efectivelor de prizonieri au fost în raport cu bunăvoința şi buna credință a organelor respective din statele beligerante. Izvoarele de care ne-am servit în această chestiune au fost:

1) Agenția prizonierilor din Comité International de la Croix Rouge, care în buletinele sale săptămânale publica diferite date referitoare la prizonieri; Această agenție trimitea regulat lis-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tele de prizonieri care-i erau procurate de oficiul de stat sau Crucea Roşie respectivă a statelor beligerante;

2) Comunicările legaţiunilor neutre care aveau grija apărării intereselor statului român în ţările duşmane;

3) Informaţiunile primite atât direct de la comitetele de Cruce Roşie ale puterilor interaliate sau ale statelor centrale, precum şi de la diverse societăţi şi agenţii de informaţii ori asistenţă, cum era, bunăoară, agenţia „Pax" de la Berna.

Anexa III reprezintă situaţia efectivelor ce s-a putut stabili de Agenţie după datele obţinute prin izvoarele sus arătate [acestea nu se publică – *n.n.*].

În decursul celor doi ani cât Agenţia a funcţionat la Berna, serviciul său de asistenţă a trecut prin următoarele trei perioade!

Perioada I, de la înfiinţare şi până la încheierea armistiţiului special. Cea de-a II-a, de la încheierea Păcii de la Bucureşti până la armistiţiul general, şi cea de-a III-a, de la armistiţiul general până la 18 martie 1919, data încetării activităţii Agenţiei la Berna.

În prima perioadă o ravitaliare fonciarmente eficace nu s-a putut efectua decât în cele câteva luni din iarna anilor 1917-1918. Cauzele care au împiedicat ca ea să se fi putut efectua chiar de la înfiinţarea Agenţiei şi pe tot timpul cât a durat această perioadă sunt de ordin financiar, politic şi economic.

A le enumera pe toate aici ar urma să dăm o prea mare extindere a acestei expuneri. De unele din ele se poate lua însă cunoştinţă consultând dosarul anexă nr...[1] . Se poate astfel vedea că asprul regim al prohibiţiunilor, precum şi celelalte măsuri nu mai puţin grele au fost adoptate de statele beligerante din cauza blocusului şi al războiului submarin.

Deşi unele măsuri ce ni s-au aplicat au fost, poate, nejustificate şi chiar pripite, totuşi nu este nici drept, nici cu cale de a formula plângeri şi a ridica proteste, căci toate perturbările şi neajunsurile ce s-au produs n-au fost decât rezultatul firesc al unui război fără de seamăn de crud şi neuman.

În a doua perioadă serviciul de ravitaliare şi-a redus activitatea gradat până a ajuns aproape la o completă sistare, următoarele două cauze au contribuit la producerea acestui fapt regretabil:

a. Situaţia politică în ce priveşte România, şi

b. Repatrierea prizonierilor, conform stipulaţiunilor tratatului special de pace, din Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia, precum şi a unei părţi din cei internaţi în Germania.

Prizonierii rămaşi în această din urmă ţară, în număr de 28.201 au suferit cumplit în această perioadă, din cauza opririi ravitalierei lor. Pentru a le veni în ajutor într-o măsură oarecare şi a împiedica reeditarea groaznicelor suferinţe îndurate de ei în iarna anilor 1917/18, Agenţia a recurs la singurul mijloc ce îi mai sta la îndemână şi care nu era decât un paleativ, acela de a le trimite bani prin Ambasada Spaniei la Berlin pentru ca să-şi procure alimente pe unde se mai puteau găsi.

A trimis, de asemenea, alimente reconfortante şi reconstituante celor aflaţi în lazarete şi spitale, prin comitetul român de ajutor de la Copenhaga, care şi-a putut procura asemenea articole cu concursul Crucii Roşii Daneze şi cu autorizare specială din partea autorităţilor daneze respective.

Pe la jumătatea lunii august 1918 guvernul francez a revenit asupra măsurilor prohibitive ce luase cu privire la ravitalierea prizonierilor români, aşa că Comitetul român de la Paris şi-a putut relua activitatea sa, în proporţii destul de eficace, deşi mai reduse. Era şi timpul pentru aceasta, căci bolile ce începuseră a bântui cu furie produceau mari ravagii printre prizonieri.

Perioada a treia este aceea a repatrierii prizonierilor statelor aliate şi asociate, conform stipulaţiunilor armistiţiului general încheiat la 11 noiembrie 1918. Prin desăvârşirea acestui

[1] Lipsă în textul original.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mare eveniment au rămas disponibile importante stocuri de alimente, pe care aliații le-au pus la dispoziția prizonierilor români, ruşi şi sârbi.

Pentru obținerea celor aflate la Berna, Agenția a întreprins stăruitoare demersuri, atât prin Legațiile României la Paris şi Berna, cât şi direct pe lângă comitetele şi oficiile speciale ale aliaților în Berna.

În această perioadă s-au putut astfel îndestula din belşug prizonierii, iar de îndată ce comisiunea română de repatriere aliată în Germania a putut organiza trenuri pentru transportul prizonierilor, cu acele trenuri au fost trimise Crucii Roşii Române la Bucureşti importante stocuri de alimente din acele rămase disponibile. Aceste stocuri au servit la alimentarea prizonierilor care, la sosirea în țară, erau repartizați pe la câmpurile de observație medicală şi celor aflați în lazarete.

Prin punerea în aplicare a dispozițiunilor luate pentru repatrierea prizonierilor, Agenția Crucii Roşii Române la Berna se găsea la sfârşitul activității ei. În baza Ordinului ministerial nr. 3990 din 22.02.1919, ea şi-a încheiat, deci, gestiunea şi s-au luat măsurile necesare pentru înapoierea în țară şi aducerea arhivelor (Agenției şi comitetelor de la Geneva şi Berna), precum şi a stocului de îmbrăcăminte rămas disponibil după distribuirea făcută prizonierilor.

Pentru transportarea lor s-a obținut de la autoritățile elvețiene un tren special, cu care a fost repatriat atât personalul Agenției, cât şi numeroase familii de cetățeni români aliați în Elveția.

Cu transferarea Agenției în țară s-a început operația lichidării şi a verificării conturilor de către Serviciul lichidări comenzi de materiale şi instituții de război din Ministerul de război.
Pe temeiul acestei expuneri, se poate afirma fără teamă de dezmințire că statul român şi-a făcut toată datoria pentru a se putea ameliora traiul prizonierilor săi militari şi civili. Dacă însă rezultatele obținute n-au fost pe deplin mulțumitoare, vina trebuie atribuită exclusiv numai vitregiei timpurilor şi împrejurărilor în care s-a desfăşurat cel mai aprig şi crunt război ce s-a purtat vreodată între state civilizate.

Agenția Crucii Roşii Române la Berna, pe lângă ravitalierea prizonierilor, care era ținta sa principală, şi-a întins activitatea sa şi în următoarele direcțiuni:

Tratamentul prizonierilor în lagărele de internare

În această privință Agenția a întreținut o activă corespondență cu Comitetul Internațional de Cruce Roşie de la Geneva, cu Crucile Roşii Suedeză şi Elvețiană şi cu oficiile speciale ale diferitelor state beligerante, atât direct, cât şi prin mijlocirea Legațiunilor României şi statelor neutre însărcinate cu apărarea intereselor române în țările duşmane.

În dosarul special predat Secțiunii Statistice din Ministerul de Război se găsesc toate actele referitoare la această preocupare de seamă a Agenției, iar din examinarea lor se desprinde în mod luminos dorința şi năzuința tuturor instituțiilor de Cruce Roşie de a contribui în cea mai largă măsură posibilă la îmbunătățirea vieții de captivitate.

Organizarea şi funcționarea biroului de informații şi corespondență a prizonierilor

În această chestiune, Agenția, ca orice nou venit, nu a putut decât să aducă o mică contribuție la opera întreprinsă de marile instituții de Cruce Roşie aliate şi neutre, în frunte cu Comité International de la Croix-Rouge (Agence Internationale des Prisonniers de Guerre) şi agenții speciale ca biroul „Pax” din Berna, care desfăşurau cea mai lăudabilă activitate în această direcțiune cu rezultate cât se poate de îmbucurătoare.

Totuşi, în perioada când, după încheierea Păcii separate, s-a îngăduit de Puterile Centrale un anumit mijloc de corespondență între Elveția şi teritoriile ocupate, Agenția a adus servicii apreciabile cetățenilor români refugiați în țări amice sau aliate.

Cu această ocaziune, Direcția Agenției exprimă via sa gratitudine atât Departamentului Politic al Confederației Elvețiene, cât şi Legațiunii Regale a Suediei la Berna care, în timpurile de completă întrerupere a comunicațiilor poştale cu țara, au primit să transmită corespondențe oficiale şi particulare prin curierele lor diplomatice şi grație cărora am păstrat legătura cu Secția Iaşi a Societății Naționale de Cruce Roşie Română.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ridicarea moralului prizonierilor

Pe lângă alimente şi îmbrăcăminte, era de imperioasă datorie să se dea prizonierilor şi putința de a lupta în contra adversității, susținându-li-se moralul prin întărirea credinței şi procurarea de mijloace instructive sau recreative, precum cărți de lectură, instrumente muzicale şi jocuri de societate.

În acest scop, Agenția a luat inițiativa creării pe lângă Comitetul de Asistență din Geneva a aşa-numitei „Séction des Livres" pe care a subvenționat-o, prelevând sumele necesare din fondul dăruit de M.S. Regina, cât şi din acele acordate de stat. În darea de samă a comitetului din Geneva se arată cu cifre serviciile deosebit de folositoare aduse de această secțiune prizonierilor.

În afară de aceasta, Agenția a făcut să se imprime şi distribuie cărți de rugăciuni întocmite special pentru prizonieri de preotul Brănişteanu de la Capela română din Baden-Baden, precum şi cărți cu povestiri igienice şi biblii tipărite la Hamburg prin îngrijirea unei societăți (Société Internationale des Traités) din Gland, Elveția, care a mai dăruit şi un important stoc de reviste „Vulgarisateur et Messager de l'Hygiène" pentru a fi pus la dispoziția prizonierilor români. Agenția a procurat, de asemenea, preotului Brănişteanu mijloacele necesare pentru ca să se poată transporta în diverse lagăre şi să oficieze slujbe religioase.

Asistența specială prizonierilor debili şi infirmi

Pentru a veni în ajutor acestora, Agenția a pus în diferite rânduri importante sume de bani la dispoziția comitetelor din Paris şi Geneva, precum şi domnului Alfred Ney, delegat neutru (elvețian) la Pfullingen (Württemberg), spre a se putea procura în lazarete şi spitale medicamente şi produse farmaceutice reconfortante.

O asemenea asistență a fost dată, de asemenea, prizonierilor debili, infirmi şi bolnavi de către „Comité d'Assistance à la Croix Rouge Roumaine" din Paris, care a întrebuințat importante fonduri în acest scop, şi de toate comitetele române pentru ajutor prizonierilor, îndeosebi cel de la Copenhaga, care funcționau în străinătate.

Toate aceste ameliorări ce s-au putut aduce traiului de captivitate s-au efectuat mulțumită darurilor băneşti primite de la generoşi donatori români şi străini, în fruntea cărora stau M.S. Regina şi Comitetul, de la Iaşi pentru asistența prizonierilor.

Încheind această dare de seamă, țin a menționa că, dacă Agenția Crucii Roşii Române la Berna a putut contribui întrucâtva la îmbunătățirea sorții prizonierilor, pentru obținerea acestui rezultat i-a fost de mare folos sprijinul şi concursul ce i s-a acordat atât de autoritățile federale elvețiene, cât şi de Comitetul Internațional de Cruce Roşie, Comitetul Bernez de ajutor prizonierilor de război, „Vêtement du Prisonnier de Guerre", de către „L'Oeuvre Municipale de Secours aux Prisonniers de Guerre" din Lyon şi, în fine, de instituțiile de Cruce Roşie elvețiene, daneze şi suedeze. Agenția Crucii Roşii Române le aduce aici prinosul ei de recunoştință.

Contraamiral N. Graçoski

[Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *op.cit.*, vol. II, p. 5-34]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul 7
ROMÂNII ÎN TERITORIUL OCUPAT DE PUTERILE CENTRALE

Introducere

La 23 noiembrie/6 decembrie 1916, trupele germane, comandate de August von Mackensen şi-au făcut intrarea în Bucureşti, declarat oraş deschis. Intrând în Capitală, Mackensen a dat o proclamaţie către locuitori prin care îi anunţa că oraşul intră „sub legile războiului", ceea ce însemna supunerea totală în faţa învingătorului (*Documentul nr. 1*). Şi generalul Alexandru Mustaţă, prefectul poliţiei lăsat de guvernul Brătianu, a cerut ca populaţia să se conformeze voinţei învingătorului (*Documentul nr. 2*)

În acelaşi timp, Mackensen a elogiat trupele de sub comanda sa pentru comportarea pe câmpul de luptă şi le-a urat noi succese în confruntarea cu trupele române şi ruse (*Documentul nr. 3*).

După şocul primelor clipe, în care au avut loc violenţe şi jafuri, s-a trecut apoi rapid la organizarea ocupaţiei, scopul Puterilor Centrale fiind acela de a exploata la maximum potenţialul teritoriului românesc, dată fiind dificultăţile economice foarte mari ca urmare a blocadei impuse de Antanta[1].

Autoritatea supremă era Înaltul Comandament (Oberkommando Mackensen O.K.M.), aflat sub conducerea supremă a feldmareşalului Mackensen, ce şi-a stabilit sediul la hotelul Athénée Palace.

Teritoriul ocupat a fost divizat în patru mari zone. Prima dintre ele era *Administraţia Militară din România* ce îşi exercita autoritatea asupra a 14 judeţe, situate în zona de sud, suprafaţa fiind de 65.064 km^2. La 9/22 decembrie, contele Tülff von Tschepe und Weidenbach, general de infanterie, a fost numit guvernator militar al teritoriilor ocupate din România[2]. Exploatarea aces-

[1] Pentru evoluţia situaţiei în teritoriul ocupat, a se vedea Grigore Pherekyde, *Colecţiunea ordonanţelor pentru populaţia României în coprinsul Administraţiei Militare*, Tipografia „Cultura", Bucureşti, 1918; E.C. Decusară, *România sub ocupaţiune duşmană. Fascicolul I Organizarea şi activitatea poliţiei militare*, Tipografia Curţii Regale Göbl&Fii, Bucureşti, 1920; Virgiliu N. Drăghiceanu, 707 *zile sub cultura pumnului german*, 1920; Tzigara-Samurcaş, Al., *Mărturisiri si-li-te*, Tipografia „Convorbiri literare", Bucureşti,1920; Anibal Stoenescu, *Din vremea ocupaţiei*, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Comp. S. A., 1927; Pia Alimănişteanu, *Însemnări din timpul ocupaţiei germane*, Imprimeriile Independenţa, Bucureşti, 1929; Klein, Günther, *Ocupaţia germană în România din 1916-1918 în lumina memorialisticii germane despre Primul Război Mondial*, în „Document", XXXXII, nr. 4, 2008, p. 3-8; Lisa Mayerhofer, *Zwischen Freund und Feind-Deutsche Besatzung in Rumänien 1916-1918*, München, 2010; *Denkschrift der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha abgeschossen mite apríl 1917 (Memoriu al Administraţiei germane de etapă din Dobrogea, întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*), traducere ing. Gustav Rückert, lect univ. dr. Olga Laiter, editori: Valentin Ciorbea, Constantin Cheramidoglu, Walter Rastätter, Ex-Ponto, Constanţa, 2012 etc.

[2] Tülff von Tschepe und Weidenbach (1854-1934), general german de infanterie. Comandant al Corpului 8 Armată de la Koblenz (iunie 1913-4 octombrie 1914), apoi în rezervă. Din decembrie 1916, guvernator militar al teritoriului ocupat din România până la sfârşitul războiului..

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tei zone a căzut în sarcina Statului-Major Economic, ce avea o organizare stufoasă. (*Documentul nr. 33*)

Cele 14 județe au fost împărțite în cinci zone militare de exploatare astfel: zona Comandatura Bucureşti care cuprindea partea nordică a județului Ilfov şi capitala, zona Piteşti era alcătuită din județele Râmicu-Vâlcea, Romanați, Argeş, Olt şi Teleorman, zona Craiova avea în componență județele Mehedinți, Gorj şi Dolj, zona Ploieşti cuprindea județele Muscel, Dâmbovița, Prahova şi Vlaşca şi zona Călăraşi în care intra partea sudică a județului Ilfov şi județul Ialomița. Acestea erau conduse de inspectori asimilați în grad cu comandanții de regimente. În interiorul fiecărei zone s-au creat două-trei candidaturi de etapă:

Organele centrale ale Administrației Militare erau: Comandamentul Suprem Militar, Statul-Major Administrativ, Oficiul Poliției Centrale, Oficiul pentru Aprovizionarea Populației Civile şi, evident, Statul-Major Economic.

A doua zonă de ocupație era cea a *etapelor*, care se întindea de-a lungul râului Buzău, de la Carpați până la Dunăre, exploatarea realizându-se tot după planul stabilit de Statul-Major Economic. Din această zonă se strângeau alimente şi furaje pentru front, iar surplusul era trimis în țările Puterilor Centrale, în special materiile prime de război.

A treia zonă de ocupație aparținea *Armatei 9*, în compunerea acesteia intrând județele Buzău, Râmicu-Sărat, Brăila şi o parte din județul Putna. Exploatarea acestui teritoriu se făcea exclusiv doar pentru necesitățile armatei[1].

În sfârşit, a patra zonă era *Dobrogea*, care s-a aflat inițial sub administrație bulgară, dar din cauza abuzurilor aceasta a fost trecută sub controlul Puterilor Centrale, partea de nord rămânând sub jurisdicția Armatei 3 bulgare[2].

La 25 noiembrie/8 decembrie 1916 a fost creat Guvernământul Imperial al Cetății Bucureşti, sub conducerea lui Tülff von Tschepe und Weidenbach, care şi-a instalat sediul la Ministerul Lucrărilor Publice. Comandant militar provizoriu al oraşului a fost numit colonelul Vogel, însă, după câteva zile, funcția i-a fost dată generalului von Heinrich. Noua instituție îl avea ca şef de Stat-Major pe locotenent-colonelul von Stolzenberg[3].

După organizarea instituțională a teritoriului ocupat, autoritățile au luat măsuri pentru introducerea unui regim strict, prin care să asigure, pe de o parte exploatarea eficientă a resurselor, iar de de altă parte, controlul strict al populației. Acest lucru se realiza prin ordonanțe, emise de Administrația Militară şi structurile ei subordonate. În timpul ocupației în România, Administrația Militară a dat 796 de ordonanțe prin care s-a organizat întreaga viața economică, culturală, socială şi juridică

Una dintre măsurile care a suscitat mari nemulțumiri a fost introducerea, în zona de ocupație, a calendarului gregorian. Aceasta urma să se realizeze în noaptea de 24/25 decembrie, chiar în ajunului Crăciunului pe stilul iulian. În cele din urmă, datorită protestelor, s-a acceptat sărbătorirea lui conform tradiției locale. Introducerea calendarului gregorian semnifica o apropiere de Biserica Catolică (*Documentul nr. 22*), demers încercat şi în secolul anterior de prințul Ştirbei (1852), Alexandru I. Cuza (1864), Ion C. Brătianu (1886), Dimitrie Sturdza (1898) şi de Petre P. Carp (1900)[4].

---

[1] Ilie I. Georgianu, *România sub ocupațiune duşmană, Fascicolul II Exploatarea economică a țării. Organizația şi activitatea Statului-Major Economic*, Bucureşti, Tipografia „Cultura Neamului Românesc”, 1920, p. 2.

[2] *Denkschrift der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha abgeschossen mite april 1917 (Memoriu al Administrației germane de etapă din Dobrogea, întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*), traducere ing. Gustav Rückert, lect. univ. dr. Olga Laiter, editori: Valentin Ciorbea, Constantin Cheramidoglu, Walter Rastätter, Ex-Ponto, Constanța, 2012.

[3] Şerban Rădulescu-Zoner, Beatrice Marinescu, *Bucureştii în anii Primului Război Mondial 1914-1918*, Bucureşti, Editura Albatros, 1993, p. 120.

[4] *Ordonanțe pentru populația României*...,1917, p. 21. Calendarul gregorian a fost introdus în România la 1 aprilie 1919, această zi devenind 14 aprilie. Biserica Ortodoxă Română l-a introdus în 1924.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

O altă măsură importantă a fost organizarea pe 6 ianuarie 1917 (stil nou) a recensământului populației cu scopul aflării forței de muncă existente în teritoriul ocupat, emiterii permiselor de călătorie şi a cartelelor de alimente.[1] (*Documentele nr. 6, 7*) Toți locuitorii aflați sub ocupație erau obligați să ofere recenzorilor informații corecte despre numele celui recenzat, vârsta, protecția statului de care se bucură şi meseria pe care o exercitau şi numărul persoanelor care alcătuiau familia. Totodată, românii erau anunțați că pentru informațiile incorecte urmau să fie pedepsiți[2]. Pentru realizarea acestui demers s-a făcut apel la toți funcționarii statului, profesori, preoți, studenți, precum şi la alte persoane care doreau să participe la această acțiune[3].

Datele publicate menționau existența în Capitală a 308.987 de persoane. Dintre aceştia 119.960 erau bărbați, iar 189.029 erau femei. În perioada cuprinsă între intrarea României în război şi ocuparea capitalei, din Bucureşti au plecat în refugiu 86.992 de locuitori. Dintre aceştia, 77.995 au fost bărbați şi 8.997 femei. După cetățenie, locuitorii Bucureştilor se împărțeau în: 267.525 români, 25.099 austro-ungari, 2.732 germani, 1.126 bulgari, 1.233 turci, 5.405 greci, 739 sârbi, 1.644 italieni, 428 ruşi, 394 francezi, 124 englezi, 2.538 alte naționalități[4]. Ofițerii şi funcționarii Puterilor Centrale nu au fost recenzați.

În teritoriul ocupat trăiau 3 438 002 oameni (*Documentul nr. 7)* În Dobrogea existau, la mijlocul lunii aprilie 1917, 169 322 de locuitori[5]. Pentru teritoriul controlat de Armata 9 germană până în prezent nu am depistat informații privind numărul de locuitori.

Administrația Militară a luat măsuri pentru instaurarea unui control strict al populației. Astfel, prin ordonanța nr. 24 din 8 februarie 1917, dată de generalul de infanterie Tülff von Tschepe und Weidenbach, s-a introdus obligativitatea biletului de identitate (*Ausweis*), pentru persoanele ce aveau cel puțin 15 ani. El trebuia purtat permanent, lipsa acestuia fiind penalizată cu amenzi. Concomitent s-au introdus cartelele de alimente şi bonurile de rechiziții. Rechizițiile de la populație au început cu zahărul, apoi au fost urmate de automobile, benzină, petrol, spirt, sticle goale şi o lungă listă de alimente [6].

Ordonanța, publicată la începutul lunii ianuarie 1917, în *Gazeta Bucureştilor* anunța că „toți comercianții, mijlocitorii, proprietarii de hoteluri, restaurante, cafenele, proprietarii de antrepozite, precum şi toți locuitorii Bucureştilor care posedă sau păstrează mai mult de 5 kilograme de zahăr sau cafea, 25 de kilograme de spirtoase vor preda neîntârziat a treia parte din plusul peste cantitățile arătate, contra unui bon de rechiziție”[7]. Administrația Militară a introdus cartelele şi pentru lemne, iar energia a fost raționalizată.

De asemenea, era interzisă trimiterea de scrisori în teritoriul Administrației Militare şi peste hotare, acelaşi regim avându-l şi întrunirile publice în aer liber. Cele în spații închise erau permise dacă aveau scop religios, ştiințific şi de artă, dar desigur, sub o atentă monitorizare a autorităților de ocupație[8].

O altă măsură luată de către Administrația Militară a fost montarea de plăcuțe cu numele şi numerele străzilor. Unora dintre ele li s-a schimbat şi numele. Astfel, Calea domnească, care trecea pe lângă Curtea Domnească unde au trăit voievozii români, a fost denumită Hindenburg Straβe[9].

---

[1] *Gazeta Bucureştilor*, anul XXXVIII, nr. 214, 4 ianuarie 1917.

[2] *Ibidem*, anul XXXVIII, nr. 17, 30 decembrie 1916.

[3] *Ibidem*, nr. 20, 3 ianuarie 1917.

[4] *Ibidem*, an XXXVIII, nr. 28, 11 ianuarie 1917, p. 2.

[5] *Denkschrift der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha abgeschosseen mite april 1917 (Memoriu al Administrației germane de etapă din Dobrogea, întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*), p.VIII.

[6] *Gazeta Bucureştilor*, anul XXXVIII, nr. 41, 10 februarie 1917.

[7] *Ibidem*, nr.12, 12 ianuarie 1917.

[8] *Ibidem*, nr. 40, 9 februarie 1917.

[9] Virgiliu N. Drăghiceanu, *op.cit*., p. 185.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Autoritățile de ocupație au permis apariția unor publicații în limba germană şi română. Cea mai importantă dintre ele a fost *Gazeta Bucureştilor*, interzisă de autoritățile române la intrarea în război. Apariția ei a fost reluată în decembrie 1916, pentru versiunea în limba română redactor fiind ziaristul Metaxa Doro. Din redacție au făcut parte Tudor Arghezi, Victor Anestin, D.D. Pătrăşcanu, Ioan Slavici, I. Karnabat, A. Camburopol, Lucreția Karnabat, A. Davidescu[1]. Au existat şi alte publicații ale germanilor în zona ocupată. Acestea au fost *Putna Zeitung* (*Gazeta Putnei*) pentru zona de ocupație a Armatei 9 şi revista *Rumänien in Wort und Bild* (*România în imagini şi cuvinte*).

Un caz special l-a reprezentat ziarul *Lumina* care a apărut în perioada 19 august/1 septembrie 1917-13/26 noiembrie 1918. Inițiatorul acestui ziar a fost Constantin Stere, intelectual şi om politic care a militat consecvent pentru intrarea României în război alături de Puterile Centrale. Deşi se intitula „cotidian independent”, el era favorabil Puterilor Centrale, în primul rând Germaniei, susținând implicit politica acestora. Prim redactor era B. Brănişteanu, iar printre colaboratori îi reținem pe George Topârceanu (eliberat din prizonieratul din Bulgaria, la solicitarea lui Stere), D.D. Pătrăşcanu, Alexandru Hodoş (Ion Gorun), Ştefan Meitani, C. Iarca, Scrutator (Calman Blumenfeld), Alexandru Beldiman, Liviu Rebreanu, I. Teodorescu ş.a. S-a permis, totodată, reluarea activității teatrale, inclusiv cea a Teatrului Național, precum şi redeschiderea şcolii, inclusiv a unor instituții de învățământ superior. (*Documentul nr. 11*)

Exploatarea economică a teritoriului ocupat a fost temeinic organizată şi a cuprins mai multe fațete. Una dintre ele era trimiterea de pachete în Germania şi Austro-Ungaria de către militarii aflați în teritoriul ocupat pentru sprijinirea familiilor ce se confruntau cu mari lipsuri, ceea ce a generat proteste ample[2]. Aceste pachete conțineau în principal alimente, îmbrăcăminte, dar şi alte produse ce lipseau în țările de origine. Produsele erau încărcate în cutii de lemn care cântăreau între 5 şi 10 kilograme. Din fiecare gară aflată sub ocupație plecau zilnic vagoane încărcate cu pachete. Cantitățile de alimente trimise acasă, prin această modalitate, nu erau înregistrate în dinamica exportului, pentru că erau considerate a fi colete poştale.

După o statistică austro-ungară, până la sfârşitul lunii august 1917 au fost trimise din România 322 de vagoane. Numărul acestora a crescut, evident, până la sfârşitul ocupației[3].

Într-un raport confidențial, adresat de reprezentantul Austro-Ungariei ministerului de război la 7 septembrie 1917, se făcea o statistică a cantității de alimente expediate din România până la acea dată. În afară de pachetele trimise acasă, existau şi trenuri speciale cu care plecau în țara de origine, în concediu, soldații şi ofițeri germani şi austro-ungari. Celor care plecau în concediu li se permitea să ia cu ei o cantitate de 25 de kilograme.

Pe lângă acest trafic greu de înregistrat s-a procedat la preluarea de la populație a întregului surplus de produse agricole, animaliere şi de altă natură, prin sistemul de rechiziții. Acestea s-au efectuat în beneficiul armatei de operații, al autorităților de ocupație, după cum destule cantități au luat drumul Germaniei şi Austro-Ungariei.

Agricultura a beneficiat de o atenție specială, în primăvara anului 1917 trecându-se la însămânțări masive, mare parte din producție fiind transferată în propriile teritorii. Întrucât lipsa forței de muncă a reprezentat o mare problemă s-au dat dispoziții drastice pentru toți locuitorii satelor, instituindu-se „obligația de a munci”. Tot în acest scop, s-au eliberat un un număr de prizonieri din lagărele germane şi austro-ungare, ei fiind aduşi în România şi utilizați ca forță de muncă.

Cu toate că rezultatele nu au fost la înălțimea aşteptărilor, aprovizionarea cu produse agricole din România a fost extrem de importantă. O recunoaşte însuşi Ludendorff în memoriile

[1] A. Stoenescu, *op.cit*., p. 86.
[2] Lisa Mayerhofer, *op.cit*., p. 157.
[3] Ilie I. Georgianu, *op.cit*., p. 20-21.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sale: „...Numai România singură a fost aceea care ne-a salvat în 1917 şi nu numai pe noi, ci şi pe Austro-Ungaria şi Constantinopolul”[1].

Cifrele privind cantităţile transportate diferite. Sursele germane menţionează 1.751.026 de tone de cereale[2], iar cele româneşti 1.863.165 de tone [3]. O statistică este imposibil de realizat din cauza sistemului paralel al coletelor şi al permisionarilor care duceau importante cantităţi de bunuri.

Pe lângă resursele agricole, autorităţile de ocupaţie au dat o atenţie aparte şi materiilor prime şi în special petrolului. În acest scop, la 13 ianuarie 1917 s-a înfiinţat Comandatura terenurilor petrolifere româneşti, ce avea misiunea de a asigura exploatarea şi transportul acestei materii prime în Germania şi aliaţii ei. S-au refăcut sondele distruse de autorităţile române în momentul evacuării din toamna anului 1916, s-a instituit în zona petrolieferă un regim militar, personalul specializat a fost mobilizat la locul de muncă, s-au adus prizonieri pentru a suplimenta personalul necesar.

Ca urmare a acestor măsuri, instalaţiile au fost repornite, iar până la 20 decembrie 1917 s-au transportat în Germania 299.188 de tone de produse petroliere, o cantitate relativ mică. Cifra a crescut ajungând până la sfârşitul regimului de ocupaţie la 1.140.809 tone[4]. În această statistică nu intră consumul trupelor şi autorităţilor de ocupaţie. Evident, necesităţile populaţiei au fost în mod sistematic ignorate, astfel că românii s-au confruntat cu neajunsuri majore. Concomitent au fost exploatate de către Puterile Centrale şi alte resurse naturale – lemn, sare, minereuri etc.

În ansamblu, exploatarea teritoriului românesc ocupat de Puterile Centrale în urma campaniei din anul 1916 a contribuit în mod semnificativ la efortul lor de război, la depăşirea unor greutăţi de aprovizionare a frontului şi a populaţiei. (*Documentele nr. 16, 19, 30, 35*)

O problemă amplu dezbătută în istoriografie o reprezintă conduita românilor aflaţi sub ocupaţie. Izvoarele şi mărturiile memorialistice subliniază că marea majoritate a populaţiei a suportat în condiţii demne regimul dur impus de Puterile Centrale. (*Documentele nr. 9, 37*) În acelaşi timp, mai ales la nivelul elitei, dar nu numai, au existat persoane care, din diverse raţiuni, au colaborat din proprie iniţiativă şi uneori dând dovadă de exces de zel, cu autorităţile de ocupaţie.

În rândul acestei categorii intră şi oamenii politici, adepţi ai Puterilor Centrale încă de la declanşarea războiului mondial. Exemplul cel mai elocvent este liderul conservator Petre P. Carp, care s-a pronunţat pentru înlăturarea dinastiei şi formarea unui guvern care să colaboreze cu germanii. (*Documentele nr. 24, 25*) În epocă s-a vehiculat şi teza urcării pe tronul României a împăratului Carol I, ce i-a succedat longevivului Franz Josef. (*Documentul nr. 15*) În rândul scăderilor morale ale unor lideri s-a înscris şi colonelul Alexandru D. Sturdza, fiul fostului lider liberal şi prim-ministru D.A. Sturdza, care a dezertat la inamic la începutul anului 1917. (*Documentul nr. 28*)

Un caz aparte este cel al mitropolitului Conon Arămescu-Donici. În timpul confruntărilor de la porţile Moldovei, cedând presiunilor ocupanţilor şi unor colaboratori, el a fost de acord cu lansarea unui manifest adresat militarilor români prin care îi invita la noncombat (*Documentele nr. 23, 36*). După încheierea războiului, el s-a retras din funcţie.

Problema cooperării cu inamicul a făcut şi obiectul unor investigaţii postbelice, inclusiv al unor procese, soldate cu diferite condamnări, cum ar fi cele ale colonelului Victor Verzea, o vreme primar al Bucureştilor în anii ocupaţiei, sau ale ziariştilor care au colaborat la publicaţi-

[1] General Ludendorff, *op.cit*., p. 434.
[2] Lisa Mayerhofer, *op.cit*., p. 208.
[3] Ilie I. Georgianu, *op.cit*., p. 21.
[4] *Ibidem*, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ile germane. Ca şi în cazul „Răspunderilor” lui Alexandru Averescu, bucuria victoriei şi a marii realizări din anul 1918, statul național unitar, a determinat diluarea acestui proces de limpezire a apelor. De altfel, şi pe plan juridic, s-au luat măsuri de amnistiere a unor fapte comise în timpul războiului, cum ar fi cele două decrete ale regelui Ferdinand din anul 1920[1].

[1] Decretul nr. 2009/04.05.1920, „pentru amnistia infracțiunilor comise de civili în timpul războiului” („Monitorul Oficial” nr. 26, 6 mai 1920) şi Decretul-lege nr. 1547/09.05.1920, „pentru amnistia infracțiunilor comise de cei chemați sub arme în timpul războiului mondial”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1*. 23 noiembrie/6 decembrie 1916, Bucureşti, Proclamaţia feldmareşalului August von Mackensen adresată locuitorilor oraşului Bucureşti**

Cartierul general,
6 decembrie 1916

Către locuitorii oraşului Bucureşti,

Oraşul Bucureşti este ocupat de către trupele mele, el intră sub legile de război. Noi ducem război numai contra armatei române şi ruseşti, iar nu contra poporului român. Cine nu va opune armatei mele nicio rezistenţă şi se va supune de bunăvoie ordinelor comandanţilor militari şi ale însărcinaţilor lor le va fi asigurată viaţa şi avutul. Iar cine va încerca a aduce vreun rău trupelor puse sub comanda mea sau să aducă vreun folos armatei române şi ruse, contra cărei luptăm, va fi pedepsit cu moartea. Pentru orice rezistenţă ce s-ar opune trupelor mele de către populaţia civilă, inclusiv funcţionarii publici, oraşul va fi tras la răspundere şi va putea aştepta măsuri de represiune cele mai aspre.

Comandant suprem von Mackensen,
feldmareşal-general

[*Gazeta Bucureştilor*, XXXVIII, nr. 1, 12 decembrie 1916]

***2*. 23 noiembrie/6 decembrie 1916, Bucureşti, Proclamaţia prefectului Poliţiei Capitalei, generalul Alexandru Mustaţă[1], la intrarea trupelor Puterilor Centrale în Bucureşti**

Proclamaţie

Noi, generalul Mustaţă, prefectul Capitalei ordonăm cele ce urmează: la intrarea în capitală a armatelor Imperiale germane, toţi locuitorii bărbaţi şi femei vor avea o purtare cuviincioasă oferind cu bunăvoinţă găzduirea de care vor avea trebuinţă. Porţile şi uşile caselor vor fi deschise. Orice bărbat sau femeie, tânăr sau bătrân care se va deda la acte ce ar aduce o insultă armatelor imperiale, precum împuşcături cu vreo armă de foc ascunsă, aruncare de orice fel de lucruri, cum şi ameninţare cu vorba sau cu gestul, va fi imediat pedepsit cu împuşcarea.

Bucureşti, noiembrie 1916

(ss) General Mustaţă

[Constantin Bacalbaşa, *Capitala sub ocupaţia duşmanului 1916-1918*, Editura Elcaly&Calafeteanu, Brăila, f.a., p. 28]

[1] Alexandru Mustaţă. Generalul Mustaţă s-a născut la 22 ianuarie 1854, a fost încorporat mai întâi ca soldat (23 iulie 1873) şi apoi a devenit sublocotenent la 1 iulie 1877. A avansat în carieră până la gradul de general de brigadă pe care l-a obţinut la 1 aprilie 1911. În timpul campaniei armatei române din sudul Dunării a devenit „celebru", prin ordinul dat de a distruge podurile în urma trupelor sale care înaintau, pentru că aşa scria la regulament. De asemenea, nu a ţinut seama de ordinul de oprire a înaintării dat de principele Ferdinand, astfel că s-a apropiat prea mult de Sofia. La 22 noiembrie 1916 (stil vechi) a fost desemnat de guvernul Brătianu să rămână prefect al poliţiei Capitalei pe timpul ocupaţiei Puterilor Centrale. Necunoscând limba germană, generalul Mustaţă şi-a prezentat demisia, funcţia fiind preluată, la 30 noiembrie/13 decembrie 1916, de Alexandru Tzigara-Samurcaş

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***3*. 24 noiembrie/7 decembrie 1916, Bucureşti, Ordin de zi al feldmareşalului August von Mackensen către armata sa**

Cartierul General, 7 decembrie 1916

Ordin de zi către oştirea mea
Camarazi

Bucureştii, capitala cea mai mare, cetatea inamicului nostru român, sunt în mâna noastră. Armata lui, pretutindeni unde ni s-a opus, a fost bătută. Armata pe care am lăsat-o în Dobrogea de Nord, pe modernul val al lui Traian, pe care el l-a clădit a împiedicat cu rezistență pe inamic, între Mare şi Dunăre, ca să tulbure operațiunile noastre.

Forțele cari rămăseseră disponibile, fiindcă nu erau necesare în această defensivă, unite cu altele, au trecut Dunărea pe la Şiştov, şi în alte locuri surprinzând pe inamic, înaintând asupra capitalei inamice şi a apărătorilor ei ați înfrânt orice rezistență, şi s-a spus că ați dat mâna cu brava armată care în lupte înverşunate şi continue, cu mari oboseli şi privațiuni de tot felul învingând şi cele mai grele piedici naturale şi artificiale a purtat armele peste munții frontierei Transilvano-Române în Muntenia.

Aici, pe Argeş, până în munți ați bătut într-o luptă de mai multe zile pe inamici, hotărâți la cea mai violentă rezistență.

În disperarea aceasta a trebuit să se deschidă cetatea şi oraşul Bucureşti înaintării voastre invincibile. Şi pe când voi respingeți acum pe dreapta Dunării, din întăririle voastre de câmp toate atacurile întăririlor ruseşti, iar pe stânga Dunării urmăriți armata română în disoluțiune, care caută refugiul la ruşi, au fost înconjurate trupele româneşti alungate de la Orşova şi silite, cu ajutorul flotilei de Dunăre, la gura Oltului, să depuie armele.

Miile de prizonieri, mulțimea de tunuri luate inamicului şi materialele de război şi provizii părăsite de dânsul nu sunt încă numărate. Voi soldați ai armatei germane, austro-ungare, otomane şi bulgare, ați cauzat pe teritoriul românesc inamicului ce vi se opunea una din cele mai decisive înfrângeri ale războiului mondial.

Camarazi!

Suveranii voştri vă mulțumesc împreună cu compatrioții voştri de acasă pentru eroismul şi victoria voastră.

Eu, ca comandant suprem al vostru, plin de devotamentul vostru vă strig: Acum mulțumiți-i lui Dumnezeu! Chipiurile jos, spre rugăciune! Onoare eroilor care au plătit victoria cu viața lor. Conducătorul ceresc al războiului a fost cu noi. Să rămâie cu noi! Bucureştii şi armata sa au fost o țintă. Avem în fața noastră una nouă. Înainte deci, cu Dumnezeu, la fapte noi!

Comandant suprem von Mackensen,
feldmareşal-general

[*Gazeta Bucureştilor*, XXXVIII, nr. 1, 12 decembrie 1916]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***4.* 8/21 ianuarie 1917, Bucureşti, Notaţii ale lui Marghiloman despre opiniile unor lideri conservatori rămaşi în teritoriul ocupat faţă de viitorul României**

(...) Conferinţă animată: Rosetti[1], Maiorescu[2], Arion, Nenițescu[3] general Hârjeu, Cantacuzino, G. Stirbey, Mehedinţi[4]. În discuţie chestia dinastică după examenul perspectivelor de viitor.

Rosetti crede că vom fi anexaţi: pentru el România, disprețuită de unii şi de alţii, va fi la Congres un obiect de compensaţii.

Maiorescu, mai puţin pesimist: el crede că, mai ales dacă Rusia arată veleităţi de pace separată, celelalte ţări vor precipita ţinerea unui congres, pentru a nu rămâne izolate. *Arion* nu crede în desmembrare.

Nenițescu: Germania va voi să aibă calea Burdujeni-Constanţa, pentru Asia Mică, calea prin Sofia nefiind cea mai sigură; deci n-am pierde Dobrogea. Dar pentru a se rezema pe noi, trebuie ca cel puţin un partid să dea semnul de vitalitate.

Eu: Demonstrez motivele pentru care cred în menţinerea României: Germania puţin sigură de Ungaria nu poate, în urma anexării noastre, să-i abandoneze petrolul şi avantajele Regensburgului, devenit accesibil, nu pot să o facă a abandona gurile Dunării numai în mâinile a doi mărginaşi. Discuţia dinastică este un non-sens atâta vreme cât se ignorează vederile Germaniei în caz de victorie, şi, desigur, nu este treaba câtorva români de a o provoca în necunoştinţa acestor proiecte.

Nenițescu: Chiar dacă Regele s-ar refugia în Rusia, d-ta nu ai provoca iniţiative în acest sens ale Germaniei.

Eu: Chiar atunci, nu! Este treaba Germaniei să-şi desvăluiască planurile! Suntem unanim de acord, afară de Nenițescu, de a ne pune la lucru pentru a avea gata toate soluţiile constituţionale şi legislative spre a scoate ţara din dezorganizarea şi corupţia care ne rod. Nenițescu pare că declină participarea la acest lucru: pentru el, chestiunea dinastică primează pe toate celelalte. Ne vom mai întâlni lunea viitoare.

[Alexandru Marghiloman, *op.cit*., vol. II, p. 372-374]

---

[1] Radu Rosetti (1853-1926), unul dintre cei mai cunoscuţi reprezentanţi ai ramurii moldovene a familiei Rosetti. Istoric, scriitor şi om politic, tatăl generalului Radu R. Rosetti. În perioada neutralităţii s-a pronunţat pentru aderarea României la Puterile Centrale.

[2] Titu Maiorescu (1840-1917), filosof, scriitor, critic literar şi om politic, una dintre cele mai remarcabile personlităţi ale României din a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. A fost unul dintre fondatorii societăţii „Junimea", care a avut un mare rol în europenizarea culturii române, prin impunerea spiritului critic şi sprijinirea unor mari valori ale literaturii autohtone. A fundamentat teoria „formelor fără fond", ceea ce a constituit baza junimismului pe plan politic. Membru al Partidului Conservator, Titu Maiorescu a fost de mai multe ori ministru în diferite cabinete conservatoare. În perioada 28 martie/10 aprilie 1912-4/7 ianuarie 1914 a deţinut funcţia de prim-ministru. La Consiliul de Coroană din 14/27 august 1916, Maiorescu a susţinut ideea neutralităţii, iar în perioada ocupaţiei Puterilor Centrale a rămas în Bucureşti, refuzând orice legături cu adversarii.

[3] Dimitrie Nenițescu (1861-1930), militar, avocat şi om politic. A absolvit Şcoala Militară de Ofiţeri din Bucureşti şi s-a specializat în topografie. Şi-a dat demisia din armată şi a continuat studiile la Bruxelles. Concomitent cu avocatura a intrat în Partidul Conservator devenind unul dintre liderii acestuia. A fost secretar general al Ministerului de Interne (1899-1900), guvernator al Băncii Naţionale a României (1900-1902) şi ministru al industriei şi comerţului (1910-1912). În anii 1916-1918 a rămas în teritoriul ocupat, intrând în aşa-numitul guvern de giranţi, ca titular al portofoliului finanţelor.

[4] Simion Mehedinţi (1868-1962), geograf şi geopolitician, membru al Academiei Române din anul 1915, cu o foarte bogată şi consistentă activitate ştiinţifică şi publicistică. A condus mulţi ani revista *Convorbiri literare*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

5. 10/23 ianuarie 1917, Bucureşti, Însemnare a lui Titu Maiorescu referitoare la furtul de către militari bulgari a documentelor slavone de la Academia Română

Marți, 10/23 ianuarie. *Bucureşti:* Dimineața. Prințul George Ştirbei la mine are o copie a scrisorii lui Al. Beldiman[1] către I. Brătianu, trimisă din Danemarca 6 decembrie st.n., în ziua intrării trupelor germane în Bucureşti, în care îi aminteşte rapoartele lui cu prevederea calamităților căzute peste România şi-l face responsabil cu „cârdăşia” lui./..../ După-amiază, în urma unei invitări speciale a lui Bianu, de la 3 1/2-4 1/2 ore la Academie unde mai erau şi Mehedinți, Țițeica[2], Giurescu[3] pe lângă Bianu[4] şi la sfârşit dr. Babeş[5] şi Onciul[6] (Antipa indispus[7], Bogdan[8] reținut de vizitarea unui ofițer bulgar şi a unui ofițer de poliție german pentru manuscriptul bulgăresc luat de Bogdan de la gimnaziul bulgăresc din Tulcea). Bianu ne relatează pătrunderea ofițerului bulgar şi a celui german în arhiva Academiei în noaptea de aseară spre azi şi luarea tuturor manuscriptelor bulgare vechi slavone (documentele mai importante în această limbă sunt transportate la Iaşi, ca şi tezaurul de la Pietroasa etc.) şi propune ca eu să mă duc la guvernatorul general Tülff von Tschepe să reclam. Refuz zicând că eu n-am nicio relație şi nu vreau să am cu autoritățile germane din țară, dar că împreună cu Mehedinți voi căuta să îndemn pe Marghiloman, care ca prezident al Crucii Roşii are asemenea relații, să intervie, dacă crede oportun. De altminteri Giurescu zice că şi ai noştri au luat acte din arhiva săsească de la Braşov, şi acum se plăteşte cu aceeaşi măsură. Mă şi duc cu Mehedinți şi-l las la Marghiloman, unde mai găsim şi pe prefectul poliției Tzigara[9].

[Titu Maiorescu, *România şi Războiul Mondial. Însemnări zilnice inedite*, volum editat de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, 1999, p. 213]

---

[1] Alexandru Beldiman (1855-1924), diplomat, ministrul României la Berlin timp de două decenii (18 ianuarie 1896-15 august 1916). Anterior a fost ministru la Belgrad (iulie-octombrie 1888). A fost un adept convins al intrării în război alături de Puterile Centrale. A fost un critic acerb al politicii duse de Ion I.C. Brătianu, căruia i-a şi adresat o scrisoare. Publicată în *Bukarest Tagblatt*.

[2] Gheorghe Țițeica (1873-1939), matematician, profesor la Universitatea din Bucureşti şi la Şcoala Politehnică din Bucureşti. Membru al Academiei Române.

[3] Constantin Giurescu (1875-1918), istoric român cu studii serioase asupra Evului Mediu, mai ales referitor la clasele sociale şi la raporturile dintre ele. Conferențiar al Universității din Bucureşti (din 1912), membru corespondent (1909) şi membru titular al Academiei Române (1914). Este întemeietorul unei dinastii de istorici, activitatea lui fiind urmată de fiul său Constantin C. Giurescu (1901-1977) şi nepotul, Dinu C. Giurescu (1927-2018).

[4] Ioan Bianu (1856-1935), istoric cu mari contribuții la studiul literaturii române vechi. Profesor la Catedra de istoria literaturii române (din 1902) la Universitatea din Bucureşti, membru corespondent (1887) şi titular (1902) al Academiei Române. Preşedinte al acestui for (1929-1932).

[5] Victor Babeş (1854-1926), întemeietor al bacteriologiei, el publicând, împreună cu Victor André Cornil, primul tratat de bacteriologie din lume. Din 1893 a fost membru al Academiei Române.

[6] Dimitrie Onciul (1856-1923), profesor de istorie veche al Universității din Bucureşti (1896-1923), decan al Facultății de Litere şi Filosofie (1919-1923), director al Arhivelor Statului (1900-1923), membru corespondent al Academiei Române (1889) şi apoi titular (1905) , preşedinte ale înaltului for (1920-1923).

[7] Grigore Antipa (1867-1944), oceanolog, ihtiolog, biolog, ecolog român, director al Muzeului de Ştiințe Naturale (1892-1944). A întemeiat şcoala românească de hidrobiologie şi ihtiologie.

[8] Ioan I. Bogdan (1864-1919), profesor la Universitatea din Bucureşti (din 1891), membru corespondent (1892) şi titular (1903) al Academiei Române, vicepreşedinte al acesteia (1910). Slavist cu înaltă pregătire, unul dintre cei mai buni din istoriografia românească. A contribuit la punerea în valoare a documentelor slave editate pe teritoriul țărilor române.

[9] Alexandru Tzigara-Samurcaş (1872-1952), istoric de artă, muzeograf, muzeolog cu studii temeinice în Germania, foarte apropiat de regele Carol I. S-a şi speculat că ar fi fost fiul nelegitim al acestuia. A fost profesor la Şcoala de Arte Frumoase din Bucureşti, Universitatea din Bucureşti, membru al Societății „Junimea”. A creat Muzeul de Etnografie şi Artă Populară (1906) pe care l-a condus patru decenii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***6.* 11/24 ianuarie 1917, Bucureşti, Însemnările lui Alexandru Marghiloman privind rezultatul recensământului populației în Bucureşti, efectuat de autoritățile germane de ocupație**

Se publică recensământul Bucureştilor. Nu le-a trebuit nici 6 zile pentru a-l stabili! Suntem departe de timpul şi de banii ce ne-au costat în 1912. Bucureştii nu mai au decât 309.000 locuitori față de 341.300 acum 4 ani. Sunt 120.000 bărbați față de 189.000 femei (mobilizații şi lucrătorii specialişti rechiziționați). În 1912, 173.000 bărbați față de 166.000 femei. 26.000 supuşi austro-ungari, ceea ce este enorm!

[Alexandru Marghiloman, *op.cit*., p. 376-377.]

***7.* Ianuarie, 1917, Bucureşti, Rezultatele recensământului organizat de autoritățile de ocupație în zona Administrației Militare**

Nr. crt.	Județ	Număr de locuitori
1	Mehedinți	260.104
2	Gorj	166.579
3	Dolj	362.755
4	Râmnicu Vâlcea	166.068
5	Romanați	214.066
6	Argeş	205.499
7	Olt	146.738
8	Teleorman	239.317
9	Muscel	116.453
10	Dâmbovița	229.124
11	Vlaşca	196.920
12	Prahova	328.631
13	Ilfov	594.028
14	Ialomița	211.720
Total		3.438.002

[S.A.N.I.C., fond Microfilme, R.D. Germană, rola 75, c. 15)

***8.* 13/26 ianuarie 1917, Haga, Telegrama Legației din Haga, semnată I. Mitilineu, prin care transmite Ministerului Afacerilor Externe impresiile ministrului plenipotențiar grec despre situația românilor din teritoriul ocupat de Puterile Centrale**

Ministerul Afacerilor Străine
Înreg. No. 915 din 16 ian. 1917

Telegramă cifrată
de la Legațiunea din HAGA
No. 140 din 13/26 ianuarie a.c.

Ministre Affaires Etrangères
Iassy

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Monsieur Rangabé, ancien Chargé d'Affaires de Grèce à Bucarest, nommé Ministre près de la Cour des Pays-Bas, vient d'arriver à La Haye. Il a quitté Bucarest par le même train mis par les autorités allemandes à la disposition des Ministres neutres.

L'impression emportée par Mr. Rangabé sur la situation des parties occupées de la Roumanie, est des plus pénibles. Les Allemands s'y organiseraient sérieusement en le laissant qu'un quart à la population roumaine, qui finirait, dans ces conditions, par manquer de tout. Pour atteindre le moral de la population et amener même une surexcitation contre nos dirigeants, les occupants chercheraient à faire accroire que les russes agiraient en maîtres en Moldavie, où l'armée roumaine, font entamée, serait pour ainsi dire inexistante.

Monsieur Rangabé lui-même semble arrivé à se laisser influencer dans ce sens et il n'y aurait pas lieu de s'en étonner, vu ses sentiments très germanophiles, qui ne sont certainement pas inconnus à Votre Excellence.

Je prierai Votre Excellence de ne pas répéter la source d'où Elle tient ces dernières nouvelles fort tendancieuses, car je compte bien chercher à entretenir ici des relations personnelles avec mon nouveau collègue de Grèce, aux fins de pouvoir facilement obternir de lui tous les renseignements qu'il recevra certainement de chez nous et qui pourraient nous être utiles.

Mitilineu

Ministre de Roumanie, No. 140

[Arh. M.A.E., Fond 71-1914, E. 2, Partea a II-a, Paris, 1914-1924, vol. 28, p. 99]

9. 20 ianuarie/2 februarie 1917, Bucureşti, Însemnare a episcopului Raymund Netzhammer[1] referitoare la convorbirea cu Alexandru Marghiloman în privința conduitei germanilor în teritoriul ocupat

Vineri, 2 februarie 1917

Întâlnindu-l astăzi pe domnul Marghiloman, am observat că este foarte îngrijorat. Întreaga țară este paralizată. În loc ca germanii să numească prefecți români – şi s-ar găsi doisprezece bărbați cinstiți şi harnici, precum prințul Georges Ştirbey –, sunt ținute conferințe pentru a introduce un nou tip de organizare în patru județe. Situația aratului este foarte gravă, pentru că operația de însămânțare s-a efectuat doar pe o treime din terenurile care de regulă se însămânțează toamna. Nici la Brăila lucrurile nu stau bine. Ruşii rechiziționaseră mult acolo, iar românii luaseră ceea ce mai rămăsese, astfel încât acum domneşte sărăcia acolo.

Domnul Marghiloman povesteşte că un domn s-a întors de la Iaşi, după ce luase parte la şedința parlamentului. Brătianu îl abandonase pe generalul Iliescu ca şef al statului-major, dar îi încredințase o misiune importantă la Paris. În particular, premierul le spusese deputaților şi senatorilor că în anumite condiții vor trebui să-l urmeze chiar până în Rusia.

Marghiloman a fost de curând la feldmareşalul Mackensen; el consideră că mareşalul are un cap limpede şi că este un om cu clarviziune. Feldmareşalul i-a spus că era totul pregătit pentru a continua ofensiva împotriva Moldovei, dar că venise de la Berlin ordinul de a se opri la Siret. Mackensen regretă acest lucru. Şi Marghiloman întrevede din această cauză dificultăți pentru România. Raționamentul său este următorul: atâta vreme cât regele, guvernul şi armata se află în Moldova, deci în țară, tot atâta vreme acolo este şi România, şi tot atâta vreme

[1] Raymund Netzhammer (1862-1945). După o primă şedere în Bucureşti (1899-1903), a fost numit arhiepiscop romano-catolic de Bucureşti în anul 1905, funcție pe care exercitat-o până în 1924. A fost un fin observator al societății româneşti, lucru evidențiat de lucrările şi memoriile sale, ultimele având o importanță aparte.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

politicienii români de partea cealaltă a frontului au mâinile legate; pentru că dacă fac vreo mişcare se va spune despre ei că sunt trădători.

[Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naţionale şi religioase*, vol. I, ediţie realizată de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Krista Zach, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, p. 708]

***10*. 16 februarie/1 martie 1917, Bucureşti, Însemnare a episcopului Raymund Netzhammer referitoare la convorbirea cu generalul Tülff von Tschepe und Weidenbach, guvernator militar, privind conduita unor oameni politici români, refacerea sondelor petroliere distruse şi raporturile cu mitropolitul Conon**

Joi, 1 martie 1917

În ciuda unui viscol cumplit, guvernatorul militar, generalul Tülff, îmi face vizita pe care mi-o anunţase. Făcuse investigaţii în legătură cu oamenii noştri din Moldova prin intermediul Ministerului de Externe de la Berlin şi al Cruci Roşii, dar nu primise niciun răspuns până acum. La Iaşi comunicase că multe bunuri ale unor domni români influenţi vor fi confiscate, dacă cei deţinuţi nu se vor fi întors într-un termen dat.

Generalul este foarte preocupat de problemele agrare, dar este de părere că n-ar trebui întors totul cu capul în jos aici. Calculele respective ale domnului Carp, pe care acesta le prezentase într-o broşură, nu sunt acceptate necondiţionat de către guvernator. Carp n-a fost până acum la generalul Tülff. Probabil că are impresia că nici n-ar avea de ce s-o facă! – Tülff spune că lui i se pare că Marghiloman este un oportunist care vrea să se pună bine cu germanii, dar nu vrea să se pună prea rău nici cu cei din Iaşi. Guvernatorul nu pare să aprecieze prea mult colaborarea cu Marghiloman.

În ceea ce priveşte familia regală, generalul Tülff este de părere că nici regele Ferdinand, nici prinţul moştenitor Carol nu vor mai putea reveni vreodată la Bucureşti; nici printre ceilalţi Hohenzollern de Sigmaringen nu vede vreunul potrivit pentru tronul românesc. Îi caută nod în papură şi regelui Carol şi îl critică pentru că nu a menţinut cu fermitate cursul iniţial. Tot astfel făcuse şi regele Greciei, care ar fi trebuit să apară mai hotărât atunci când francezii au debarcat trupe la Salonic.

În ciuda frigului puternic, guvernatorul militar a plecat în zona petrolieră de la Câmpina, Buştenari şi Moreni. Distrugerile par a fi foarte mari, dar deblocarea unor sonde distruse cu bună ştiinţă de englezi reuşise, astfel încât mai multe dintre ele se află acum în funcţiune. Producţia din zona petroliferă ia calea Germaniei, în timp ce petrolul şi benzina capturate la Constanţa pleacă spre Bulgaria şi în Turcia.

Noi ne ridicaserăm deja, când generalul mi-a spus că s-a luat la harţă cu mitropolitul Conon! „Fără doar şi poate – din cauza calendarului, nu-i aşa?" l-am întrebat eu. „Nu, ci din cauza slujbei de la Mitropolie pentru ţarul Ferdinand!" mi-a răspuns generalul Tülff. Problema este chiar ciudată! După ce generalul Tantiloff, împuternicitul bulgar, stabilise totul cu cancelaria mitropoliei, în preziua slujbei mitropolitul Conon îi scrise guvernatorului militar cum că această slujbă de la mitropolie pentru regele bulgarilor nu se poate împăca cu conştiinţa sa şi, drept urmare, roagă să fie scutit de un lucru atât de penibil. „La aceasta", spune generalul Tülff mai departe, „i-am răspuns astfel: Nu înţeleg motivele pentru care vedeţi dificultăţile atât de târziu, în preziua slujbei, când totul a fost pregătit, iar invitaţiile au fost expediate. În plus, nu văd niciun inconvenient în faptul că din biserica mitropoliei de la Bucureşti se vor înălţa rugăciuni către cer pentru ţarul Bulgariei".

[Raymund Netzhammer, *op.cit.*, p. 713]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***11.* 26 februarie/11 martie 1917, Bucureşti, Însemnare a lui Titu Maiorescu privind deschiderea de către autoritățile germane de ocupație a stagiunii Teatrului Național şi refuzul de a participa la activitate**

Duminică, 26 februarie/11 martie.

Bucureşti. Dimineața, Ion Filitti[1] la mine, numit de Lupu Kostaki director al Teatrului Național, care se deschide săptămâna aceasta cu „Iphigenie“, în limba germană, a doua seară „Fântâna Blanduziei“ româneşte. Lupu Kostaki motivează deschiderea teatrului cu argumentul ca să nu moară actorii români de foame, iar actorul Demitriad cu argumentul că deoarece sub ocuparea germană s-au închis toate şcolile române şi Universitatea şi Academia şi nu mai apare niciun ziar românesc şi nu se mai tipăreşte nicio carte, să se audă cel puțin graiul românesc de pe scena teatrului. Oricum va fi, Filitti e însărcinat de la Guvernământul german să mă sondeze pe mine, pe Carp şi pe Marghiloman, dacă am primi invitarea să asistăm la deschiderea festivală a teatrului cu „Iphigenie“, ar fi o lojă rezervată pentru Marghiloman cu mine, una pentru Carp cu Lupu Kostaki şi una pentru Verzea cu arhitectul Berindei[2] şi una pentru Filitti cu Tzigara. (Frac cu decorații? întreabă Filitti.) În antract, Mackensen, care va fi în loja regală, ar dori să aibă întâlnire cu noi. Am fost mulțumit împreună cu Filitti să constatăm că bronşita mea de-abia trecută m-a împiedicat şi mă mai împiedică să ies din casă câtă vreme va ține această extraordinară zăpadă şi umezeală. Astfel refuzul meu de a asista la această serbare teatrală instituită de germani are un adevărat motiv, nu numai un pretext.

A mai fost Mehedinți pe la mine, impresionat de starea de desperare a profesorului takist Motru[3], internat de vreo 2 luni la hotel Imperial.

[Titu Maiorescu, *op. cit.,* p. 225-226]

***12.* 8/21 martie 1917, Bucureşti, Însemnări ale Piei Alimăneştianu[4], aflată în Bucureşti, despre izbucnirea revoluției în Rusia**

Revoluția rusă, detronarea țarului, sunt ştirile de azi. Gazeta spune că sunt uneltirile englezilor. Nu ştim ce să credem, să ne bucurăm sau să ne înstristăm. Va aduce oare vreun folos razboiului sau vreun rău?

Când am ieşit azi după atâta vreme de recluziune din casă, pe stradă, am găsit mare schimbare. Abia mai vezi câte un automobil, câte o birje. Prăvăliile, vitrinile goale. Oraşul pare pustiu. Alimentele se găsesc foarte greu. Nici mălai, nici pâine nu poți obține cu carteluri. Fasolea deşi 1.80-2 lei nu se mai găseşte; de carne nici vorbă: se vinde 4,90-5 lei, cea de porc cu 9 lei, cartofii lipsesc. Țăranilor, când vin la târg cu câte ceva, li se sechestrează marfa de soldați în bande la periferie. Noi avem noroc că ne trimite deseori lucruri de la țară şi Emil Petrescu şi Paul Rădulescu, din mult-puțin ce au şi ei.

[Pia Alimăneştianu, *Însemnări din timpul ocupației germane*, Imprimeriile Independența Bucureşti, 1929, p. 70]

---

[1] Ioan Constantin Filitti (1879-1945), istoric, jurist şi diplomat român, membru corespondent al Academiei Române. A fost adept al alianței cu Germania, de care nu s-a dezis.

[2] Ioan D. Berindei (1871-1928), renumit arhitect român. A coordonat lucrările la expoziția generală română din 1906. A fost vicepreşedinte al Societății Arhitecților Români (1900-1905; 1916-1919). Între edificiile proiectate se numără Palatul Culturii din Iaşi, Palatul Cantacuzino (Casa cu Lei), Muzeul Kalinderu etc.

[3] Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), personalitate polivalentă a culturii române din prima jumătate a secolului al XX-lea (filosof, psiholog, om politic, dramaturg), preşedinte al Academiei Române (1938-1941).

[4] Pia Alimăneştianu (1872-1962), fiica lui Ion C. Brătianu şi a Caliopiei. Soră cu Ion I.C. Brătianu, Vintilă Brătianu, Constantin (Dinu) Brătianu, Măriuța, Sabina şi Tatiana. A rămas în Bucureştiul ocupat de trupele Puterilor Centrale, însemnările sale din această perioadă fiind foarte importante.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***13.* 24 martie/6 aprilie 1917, Bucureşti, Însemnare a lui Alexandru Marghiloman despre constituirea guvernului în teritoriul ocupat sub autoritatea administrației militare**

Iată în ce termeni gazeta oficială anunță constituirea guvernului: Cu încuviințarea Administrației Militare din România, conducerea ministerelor de mai jos a fost luată, în calitate de giranți, de către d-nii Lupu Kostake, Ministerul de Interne; Dim. S. Nenițescu, Ministerul de Finanțe; Dr. Antipa, Ministerul de Domenii; Al.S. Hinna, Ministerul de Justiție; C. Litzica, Ministerul Instrucțiunei şi al Cultelor. (Semnat: Guvernatorul militar)

Cel mai nostim este Hinna care, azi-dimineață încă, venise să-mi repete că el s-a devotat numai când baronul de Welzer l-a amenințat că dacă el se retrage va pune un ofițer în capul departamentului. Hinna dejunează mâine cu ceilalți colegi la d-l de Tülff...

Veşti prin Tzigara despre voiajul Mareşalului. De adăugat la însemnările de ieri, căci Tzigara n-a prea voit să vorbească față de Lupu. Sentiment foarte pronunțat contra Regelui şi familiei sale. Prințul Carol nu are la Berlin *eine gute Nummer*[1]. Notele de la regiment mediocre, dacă nu chiar rele. Nenițescu s-a vârât pe lângă germani cât a putut; el vrea să facă pe şeful; Brociner[2] l-a introdus pe lângă Mareşal, cum de altfel Artur Rosemberg pe lângă Hentsch[3]. Pentru deschiderea Universității se va lovi de opoziținea lui Litzica, totuşi Tülff este foarte dispus a o ajuta. Mareşalul se interesa foarte mult dacă nu cumva cei din Moldova aveau cunoştință de ceea ce se petrecea aici; el era încă în îndoială dacă orişice comunicație era tăiată. Mareşalul ar fi încântat dacă nu ar mai fi nevoie să se ia ostatici.

În astă-seară, plecare la Curtea de Argeş pentru 24 de ore.

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, p. 491-492]

***14.* 18/31 mai 1917, Iaşi, Scrisoarea Ministerului Agriculturii şi Domeniilor către generalul Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier General al Armatei, prin care informează despre cantitățile de produse agricole rămase în teritoriul ocupat**

Roumanie
Ministère de l'Agriculture et des Domaines,
Direction de la Propriété, nr. 501, 18 Mai 1917 à S. E. le Général de Corps d'Armée Aide-de-Camp Prezan, Chef du Grand Etat-Major de l'Armée

Mon Général,

En réponse à votre adresse no. 14 du 6. 4. 17, j'ai l'honneur de vous montrer ci-dessous la situation des céréales qui sont tombées entre les mains des Allemands, dans le territoire occupé, d'après les informations que notre Département a pu recueillir.

Les semailles de céréales faites en 1916, d'après les dates du Ministère, publiée dans le „Moniteur Officiel":

[1] Un număr bun (corespunzător, potrivit) ; în limba germană

[2] Mauriciu Brociner (1854-1946), militar şi diplomat român de origine evreiască. S-a înscris voluntar în armată şi cu gradul de sergent a participat la Războiul de Independență. A fost decorat şi avansat sublocotenent, fiind primul ofițer evreu din timpul conflictului. A avansat în carieră până la gradul de colonel. A fost secretar al reginei Elisabeta şi consul al României la Frankfurt. După retragerea familiei regale din Bucureşti a primit misiunea să protejeze bunurile Coroanei.

[3] Richard Hentsch (1869-1918), colonel german. La începutul lunii martie 1017 a fost numit şef al Statului-Major General al administrației militare din România. A decedat la Bucureşti la 13 februarie 1918 ca urmare a unei operații de bilă. Este înmormântat la cimitirul Pro Patria din Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Blé 1.600.000 hectares
Maïs 1.450.000 hectares
Orge 410.000 hectares
Avoine 280.000 hectares.
Production probable:
Blé. En moyenne, 12 hectolitres par hectare: 144.000 wagons dont il faut soustraire:

a. La consommation interne d'Août à Novembre, en plus de ce que l'on a pu évacuer 20.000 wagons.

b. Réserve pour les semences d'automne 18.000 wagons.

c. Récoltes détruites pendant la guerre 30.000 wagons.

Il reste donc entre les mains de l'ennemi environ 76.000 wagons. En dehors du stock de la production de l'année 1915 qui n'était plus que celui appartenant au Bureau Britannique de 34.000 wagons. Il est donc resté entre les mains de l'ennemi, en tout, approximativement 110.000 wagons.

Maïs. Production moyenne 14 hectolitres par hectare, soit 146.000 wagons, dont il faut soustraire:

a. Les récoltes détruites pendant la guerre, soit ¼ 34.500 wagons.

b. La semence nécessaire pour 1917 11.500 wagons.

Reste 100.000 wagons, en dehors du stock de l'année 1915 qui peut être évalué à 24.000 wagons. Total 124.000 wagons, qui sont restés entre les mains de l'ennemi et dont peu près 80.000 ont dû servir à nourrir la population du pays jusqu'à la prochaine récolte. Donc, il reste en tout 44.000 wagons.

Orge. Production moyenne, 14 hectolitres par hectare, soit 40.000 wagons, dont il faut soustraire:

a. La consommation interne de Juillet à Novembre et les quantités que l'on a pu évacuer 23.000 wagons.

b. Les récoltes détruites pendant la guerre, 10.000 wagons.

Il n'y a pas eu d'ancien stock. Il est resté, approximativement entre les mains de l'ennemi, 5000 wagons. Quantité insuffisante, même pour les semailles de 1917.

Avoine. Production moyenne 20 hectolitres par hectare, soit 23.000 wagons, dont il faut soustraire:

a. La consommation interne de Juillet à Novembre et ce que l'on a pu évacuer 20.000 wagons.

b. Récoltes détruites pendant la guerre, 3.500 wagons.

Il n'y a pas eu d'ancien stock. Il n'est rien resté entre les mains de l'ennemi.

Les chiffres de la production de ces céréales sont basés sur des probabilités, parce que tous les travaux que l'on a rédigés en temps et lieu sont restés à Bucarest. De même, les quantités que l'on a pu évacuer sont indiquées approximativement parce que nous ne savons rien avec certitude. M. le Secrétaire Général du Ministère de l'Intérieur a donné l'ordre, pendant la retraite, de mettre le feu aux céréales qui étaient en dépôt dans des wagons, dans des granges ou dans les gares, ainsi que dans les chalands, après avoir prévenu les paysans et leur avoir conseillé de prendre n'importe quelles quantités qu'ils voudraient, pour leur nourriture, et autant qu'ils pourraient enterrer et cacher. Mais M. le Secrétaire Général ne pourrait affirmer que les paysans se sont approvisionnés de cette façon, et que les ordres de destruction ont été exécutés, de fait, en entier.

En ce qui concerne votre deuxième question, si les Allemands ont commencé l'exploitation de la terre et s'ils ont apporté des machines pour semer et celles nécessaires pour l'agriculture,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nous n'avons aucune information et nous avons dû nous adresser à Monsieur le Ministre de l'Intérieur qui nous a répondu par l'adresse no. 6708.8 du 27.4. 17 dont copie ci-après.

Ministre G. M. Mârzescu

Directeur N. Parjolescu

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 316, c. 189-192]

***15.* 19 mai/1 iunie 1917, Bucureşti, Însemnare a lui Titu Maiorescu referitoare la proiectul alegerii pe tronul României a împăratului Carol al Austriei[1], după înfrângerea armatei române şi înlăturarea dinastiei de Hohenzollern**

Vineri, 19 mai/1 iunie.

Bucureşti. Mari călduri. Azi încep decada diuretin[2]. Dimineața Alex. Marghiloman şi C. Stere[3] la mine. Stere a dat „secretarului de Stat" Zimmermann[4] la Berlin o scurtă notiță scrisă cu propunerea ca România cu Dobrogea veche împreună, îndată ce vor fi ocupat germanii şi Moldova şi va fi alungat Dinastia actuală Ferdinand de Hohenzollern, să aleagă de la sine şi înainte de pacea generală pe împăratul Carol al Austriei drept Rege al României în uniune personală, un trialism după dualismul cu Ungaria. (Rămâne să ne mai întâlnim pentru a discuta propunerea care nu văd cum să se poată realiza din partea României.) Apoi Stere, după stăruința lui Zimmermann, a fost la Viena cu aceeaşi propunere la contele Czernin[5], fireşte bine primit, dar Stere zicând că germano-austriecii mai trebuie, după încetarea ofensivei franco-engleze şi italiene, să atace pe ruşi pentru a le distruge armata (astfel şi ocuparea Moldovei) spre a-i sili la pace separată, pe când Czernin crede o pace separată cu Rusia posibilă fără nou război.

Aflat că Mişu Pherekyde, plătit cu bani ruseşti, primise bani şi de la germano-austrieci cu ideea de a intra chiar într-un Minister conservator de neutralitate. La un direct., Günther[6] ar exista o listă, cunoscută de Brătianu a marilor sume de bani (zeci de milioane ruble) cu care

[1] Carol I al Austriei (1887-1922), ultimul împărat al Austriei (1916-1918) şi ultimul rege al Ungariei, sub numele de Carol al IV-lea.

[2] Medicament folosit pentru edeme de diferite etiologii, microliatizaă renală, infecții urinare etc.

[3] Constantin Stere (1865-1896), scriitor, om politic şi jurist român. Născut la Ciripcău, în județul Soroca (Basarabia), a participat la activitatea revoluționară, motiv pentru care autoritățile ruse l-au trimis în surghiun în Siberia (1886-1892). S-a stabilit la Iaşi, unde a absolvit Facultatea de Drept. A urmat o activitate universitară, fiind ales, în 1913, rector al universității ieşene. Concomitent s-a afirmat ca scriitor, întemeind în 1906 revista *Viața Românească*, şi a intrat în Partidul Național Liberal, având un mare rol în conturarea programului acestei formațiuni în care se preconiza un amplu program de reforme. În timpul neutralității s-a pronunțat hotărât pentru intrarea în război a României, alături de Puterile Centrale, cu scopul unirii Basarabiei. Stabilit la Bucureşti, a editat în vremea ocupației germane ziarul *Lumina*. A avut un mare rol în unirea Basarabiei cu România (27 martie/9 aprilie 1918). După război a activat în Partidul Național Țărănesc, dar în anii '30 s-a retras din activitatea politică.

[4] Arthur Zimmermann (1864-1940), secretar de stat pentru Afacerile Străine al Germaniei imperiale (22 noiembrie 1916-6 august 1917). Numele său este legat de celebra telegramă prin care propunea Mexicului o alianță împotriva SUA. Interceptată de britanici, ea a fost pretextul formal al intrării SUA în război împotriva Germaniei (6 aprilie 1917). A susținut şi rebeliunea irlandeză.

[5] Ottokar von Czernin (1872-1932), diplomat austro-ungar, apropiat prințului moştenitor Franz Ferdinand. A fost ministru plenipotențiar la Bucureşti (12/25 octombrie 1913-14/27 august 1916). Anterior a îndeplinit aceeaşi funcție la Haga (1899-1902). În perioada 22 decembrie 1916-14 aprilie 1918 a fost ministru de externe al dublei monarhii. Detalii în Sorin Cristescu (editor), *Misiunea contelui Czernin în România*, Editura Militară, Bucureşti, 2016.

[6] Este vorba de celebra listă a lui Günther, om de afaceri german, în care apăreau nume sonore ale vieții publice româneşti aflate în slujba Puterilor Centrale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ministrul rus Poklewsky a corupt oameni politici români. Banii trimeşi prin *Bank of Roumanie*. Propunerea Stere pentru încorporarea noastră la Austria, comunicată de Zimmermann în „Cartierul General” împăratului Wilhelm II, lui Bethmann-Hollweg[1] şi contelui Czernin, prezent şi el acolo, acceptabilă pentru Germania fiindcă ar putea avea ca contravaloare oarecare stăpânire asupra noului regat Polonia, care altfel cade mai natural sub influența Austriei, deşi germanii din Austria n-ar fi mulțumiți de o sporire a polonismului, deja prea bine tratat în Austria, chiar cu simpla lor Galiție.

– Prost interviu al lui Brătianu la Petersburg, că luarea Transilvaniei n-ar fi anexiune. Cu Bujor acolo. Dar Racovski contra lui.

De la 6 *1/4-7* 1/4 ore dl. şi d-na C. Arion la mine.

[Titu Maiorescu, *op.cit.*, p. 243.]

***16.* 10/23 iunie 1917, Stockholm, Telegrama Legației române din Suedia, semnată Gheorghe Derussi, prin care se transmit informații din presa germană şi ungară despre recolta din teritoriul românesc ocupat de Puterile Centrale**

Ministerul Afacerilor Străine
Înreg. La No. 8380 din 18.VI.1917

Telegramă cifrată
de la Legațiunea din Stockholm
No. 1218 din 10.VI 1917

Affaires Etrangères
Iassy

Le „NORDDEUTSCHE ALLGEMEINE ZEITUNG” annonce de Cluj que l'Empereur d'Autriche a constaté, dans Son voyage en Transylvanie, que tous les dégâts causés par l'invasion roumaine ont été réparés.

„AZ EST” annonce que 2.066.000 hectares ont été ensemancés dans la Roumanie occupée, dont 1.700.000 avec du blé et du maïs, 80.000 avec des plantes oléagineuses et 23.000 avec des légumineux.

La presse allemande et austro-hongroise insiste sur le contingent important que représentera pour les Puissances Centrales la prochaine récolte roumaine.

Le journal publie le rapport de la Banque Générale, disant que, malgré sa protestation, le Gouvernement Roumain avait nommé un sequestre et l'avait forcée de transporter à Iassy presque tous ses dépôts, dont elle n'a plus de nouvelles depuis le mois de Décembre.

Ministre Derussi, No. 1218

[Arh. M.A.E., E. 2, partea a II-a, Stockholm-Viena, 1914-1924, vol. 36, p. 103]

[1] Theobald Bethmann- Hollweg (1856-1921) Cancelar al Impertiului german între 1909 şi 1917. A avut o contribuție importantă la declanşarea războiului mondial.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

17. 14/27 mai 1917, Iaşi, Însemnări ale lui Gheorghe Mârzescu despre faptele de corupție generate de germani în rândul unor politicieni şi ofițeri români

14 mai 1917. N-a fost Consiliu.

M-am întâlnit la Costinescu cu V. Antonescu, Mişu Cantacuzino şi D.A. Greceanu. Am vorbit despre dosarele corupțiunii germane, care au fost cetite de Brătianu, Mişu Cantacuzino şi Victor Antonescu.

Mişu Cantacuzino susține ca actele să fie încredințate judecătorului de instrucție. El îmi spune că raportul lui Günther făcut lui von dem Bussche[1] este foarte interesant, întrucât face planul acțiunii de corupțiune: în masele populare, în presă, în administrația care ar putea influența guvernul, printre personalități.

Generalul Musteață figurează cu 90.000 lei şi se găseşte chiar chitanța lui. Bădărău[2] apare în mai multe rânduri. (Aci ne-am întrerupt conversația pe ziua de azi).

Victor Antonescu, care a văzut aseară la 8 pe Brătianu, îmi comunică că Albert Thomas[3], ministrul de Muniții al Franței, soseşte astăzi în Iaşi. Vasiliu, şeful de cabinet al lui Brătianu, îmi comunică că soseşte cu automobilul.

Sosirea lui Kerenski pare amânată, ceea ce nu este un semn bun asupra situației din Rusia.

[Gheorghe Gh. Mârzescu, *op.cit.*, p. 44-45]

18. 19 iunie/2 iulie 1917, Bucureşti, Însemnări ale Piei Alimăneştianu despre moartea lui Titu Maiorescu

A murit Maiorescu. Nesimțindu-se bine acum câteva zile şi mergând Marghiloman să-l vadă, i-a adus cu sila un doctor neamț. După ce a plecat, a cerut să nu-i mai vie doctori germani să-l îngrijească. A murit subit şi a lăsat în urma lui regrete, căci tocmai el, care avusese cele mai strânse legături prin studii şi nevastă cu Germania, se arătase mai bun român ca ceilalți germanofili.

Au fost aduşi Derussi, cu încă 3 de la Săveni şi închişi la Cercul Militar. Li se spusese la plecare că sunt liberi, dar în gară i-a luat un soldat în primire.

Revoltele împotriva administrației militare se întețesc printre țărani. Azi era afişat cu iscălitura lui Tulf că au fost împuşcați trei oameni, fiindcă au răspândit şiri false şi au împins pe țărani la răscoală împotriva puterilor centrale.

[Pia Alimăneştianu, *op.cit.*, p. 92]

19. 21 iunie/4 iulie 1917, Stockholm, Telegrama legației din Suedia, semnată Gheorghe Derussi, referitoare la informații din presa germană despre exploatarea economică de teritoriului românesc ocupat de Puterile Centrale

Ministerul Afacerilor Străine
Înreg. La No. 9106 din 4.VII.1917

[1] Hilmar von dem Bussche (Busche)-Haddenhausen (1867-1939), baron, reprezentantul diplomatic al Germaniei în România din septembrie 1914. Statutul său a fost mai întâi ministru în misiune extraordinară, apoi din 1915, ministru.

[2] Alexandru Bădărău (1859-1927), om politic, primar al Iaşilor, deputat; la început socialist, apoi conservator; în 1908 a organizat cu Take Ionescu Partidul Conservator-Democrat. Ministrul justiție (1904) şi al instrucțiunii publice (1912). A înființat revista *Dacia viitoare* şi ziarul *Opinia*.

[3] Albert Thomas (1878-1932), om politic francez, membru marcant al Partidului Socialist Francez, ministru al Armamentului în 1916-1917. Se întorcea dintr-o călătorie în Rusia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Telegramă cifrată de la Legațiunea din Stockholm
No. 1431 din 30.VI.1917
Affaires Etrangères, Iassy

La „NORDDEUTSCHE ALLGEMEINE ZEITUNG” et le „FREMDENBLATT” publient une information presque identique sur la reprise des affaires de commerce en Roumanie occupée. Partout la confiance renaît, grâce aux paiements comptant faits par l'administration militaire et qui favorisent beaucoup la circulation de la monnaie. La suppression du moratoire y a également contribué. Les perspectives de la récolte continuent à être bonnes; l'ancienne récolte est déjà transportée et toutes les dispositions sont prises pour assurer le transport de la nouvelle.

Derussi, Ministre Roumanie, No. 1431

[Arh. M.A.E., E.2, partea a II-a, Stockholm-Viena, 1914-1924, vol. 36, p. 122]

***20.* 27 iunie/10 iulie 1917, Stockholm, Telegrama ministrului român în Suedia, Gheorghe Derussi, prin care acesta informează despre publicarea în presa germană a unui interviu al generalului Petăr Tantilov, reprezentantul armatei bulgare, referitor la teritoriului românesc aflat sub ocupația Puterilor Centrale**

Ministerul Afacerilor Străine
Înreg. La No. 8748 din 27.VI.1917

Telegramă cifrată
de la Legațiunea din Stockholm
No. 1322 din 22.VI.1917

Affaires Etrangères
Iassy

Le „NEUE FREIE PRESSE” publie l'interview du Général Tantiloff, représentant l'armée bulgare à Bucarest.

Le Général dit que tout y est calme et que la population donne l'impression de satisfaction générale et maudit les hommes d'état roumains qui ont mis le pays dans cette situation. Les voies de communication ont été rétablies partout; beaucoup de sleep coulés ont été remis à flot; les fabriques sont en pleine activité; l'exploitation du pétrole a repris. Les travaux des champs se poursuivent activement. Les propriétaires absents ne perdent rien, grâce à la surveillance des administrateurs nommés par les autorités allemandes. Une partie des revenus sont transmis aux propriétaires qui justifient de leur absence et le reste sert à fructifier un fond général d'indemnisation. Dans toute l'administration, les autorités d'occupation s'inspirent de la convention de la Haye. Les provisions de céréales trouvées en Roumanie ont servi à alimenter la population et l'armée d'occupation; tout le reste a été exporté en Allemagne et Autriche-Hongrie, ainsi qu'en Turquie. La Bulgarie, ayant suffisamment de blé, a renoncé à sa part.

Derussi, Ministre Roumanie, No. 1322

[Arh M.A.E., E.2, partea a II-a, Stockholm-Viena, 1914-1924, vol. 36, p. 109]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***21.* 2/15 iulie 1917, Stockholm, Telegramă a legației române din Suedia, semnată Gheorghe Derussi, referitoare la schimbul de corespondență dintre teritoriul liber şi teritoriul ocupat prin intermediul legației Spaniei**

Ministerul Afacerilor Străine
Înreg. La No. 9843 din 17.VII.1917

Telegramă cifrată
de la Legațiunea din Stockholm
No. 1582 din 15.VII.1917

Affaires Etrangères
Iassy

Ayant fait à plusieurs reprises des démarches par la Légation d'Espagne pour établir la possibilité d'échange de la correspondance entre la Roumanie libre et le territoire envahi, le Gouvernement Allemand nous fait parvenir maintenant la proposition suivante:

L'Allemagne admet, pour des affaires importantes et bien établies, de transmettre les lettres qui lui seront transmises par l'entremise de l'Ambassade Espagnole à Berlin, en se réservant la décision sur chaque cas, et à condition que notre Gouvernement permette également, dans les mêmes conditions, la correspondance pour les Allemands résidant en Roumanie, par l'entremise de la Légation de Suisse.

Le Gouvernement Allemand attend nos déclarations catégoriques et l'acceptation préalable de ces clauses de notre part.

Vu l'importance et l'utilité de la question, je Vous pries de vouloir bien répondre par le télégraphes.

Ministre Derussi, No. 1582

[Arh. M.A.E., E.2, partea a II-a, Stockholm-Viena, 1914-1924, vol. 36, p. 131]

***22.* 3/16 iulie 1917, Bucureşti, Notații ale episcopului Raymund Netzhammer în urma convorbirii cu Simion Mehedinți în care s-a abordat problema trecerii românilor ortodocşi la religia catolică**

Luni, 16 iulie 1917

Profesorul universitar S. Mehedinți, un mare prieten al lui Maiorescu şi coleg de partid cu acesta, îmi povesteşte, profund mişcat, despre boala şi decesul acestuia. Nu s-a împăcat încă cu gândul pierderii acestui om, o pierdere într-adevăr mare, pe care o suferise această țară încercată din greu. Am vorbit şi despre viitorul României, iar Mehedinți, în calitatea lui de profesor de geografie, a dezvoltat acest subiect din punctul de vedere al situației geografice a țării. România are pe o mare porțiune a ei ca graniță Dunărea, care încă din antichitatea străveche era un drum comercial; o privire asupra hărții relevă imediat țările care au interese comune cu cele ale României! Cu acestea nu te lupți, ci te aliezi cu ele.

Mehedinți a schimbat discuția, abordând problema unirii care să devieze România de la nefertila ortodoxie şi să o unească cu Apusul şi cu partea ce mai sănătoasă şi ideală a culturii sale, adică cea religioasă, al cărei centru şi izvor se află la Roma. Ar fi vorba mai ales de resus-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

citarea sentimentului profund religios al românilor, de îngrijirea şi aducerea acestuia pe calea cea bună. La rândul meu, am afirmat că unificarea ar putea fi înfăptuită şi prin acţiuni politice. „Dar în asemenea chestiuni”, spuse Mehedinţi „nu te poţi adresa Berlinului protestant!”

„Tocmai de aceea eu nu m-am dus la Berlin, ci la Viena”, a fost răspunsul meu. În ceea ce priveşte problema calendarului, Mehedinţi a făcut afirmaţia corectă, conform căreia germanii au creat o prăpastie între ei şi români, prin faptul că au adoptat calendarul gregorian, în vreme ce pe români i-au lăsat cu cel iulian.

[Raymund Netzhammer, *op.cit.*, p.747]

23. Iulie-august 1917, Bucureşti, Chemarea mitropolitului primat al României, Conon Arămescu Donici[1], lansată în timpul bătăliilor de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz

Chemarea mitropolitului primat

Români moldoveni şi voi Români de pretutindeni adunaţi între Carpaţi şi Prut, auziţi glasul fraţilor voştri din România ocupată. Oştile puterilor centrale sunt în trecătorile Carpaţilor, sunt la porţile de sus şi la porţile de jos ale Moldovei, ele înaintează şi ţara va fi din nou ciuntită în sângele ei.

Noi, Mitropolitul Primat al României, am îngenuncheat înaintea altarului şi ne-am rugat Domnului pentru mântuirea poporului nostru şi s-a umplut biserica de lumina măririi Domnului şi asupra noastră a venit duhul cel bun, ca să sfătuim sfat de pace în cetatea noastră. Ţara vrea pace. Prea mult a fost pus spre pustiire cuprinsul ţării.

Peste cele patru aripi ale pământului a venit asupra noastră sfârşitul nostru. Cele înalte ale ţării au pierit. Puterile noastre s-au surpat. Mulţi din fii au fost ucişi, alţii s-au risipit prin ţări străine, unde suspină de foame, se sfârşesc. Dar Domnul Dumnezeu s-a îndurat de ţara aceasta, el a îmblânzit inima biruitorului către noi şi a făcut dintr-însul tovarăşul nostru la munca pentru mântuirea României.

Ţărani târgoveţi slujbaşi şi orice aţi fi, aveţi bună credinţă că biruitorul care intră în Moldova nu este setos de răzbunare, nu ucide, nu jefuieşte, nu dă foc, nu pustieşte. Aici în Muntenia, averile, casele, cinstea noastră a tuturor au fost respectate, laolaltă noi am muncit câmpiile ţării şi ele au dat roade. Dumnezeu a potolit mânia războiului şi a binecuvântat munca noastră comună. Nu vă temeţi fraţilor şi nu apucaţi drumut pribegiei. Cu dor şi gând de pace ne întoarcem către voi şi vă trimitem îndemn sfătuitor să staţi şi să rămâneţi cu toţii pe la locurilor voastre. Aţi apărat ţara cu vrednicie, datoria v-aţi făcut-o pe deplin. Mulţi dintre voi au căzut apărând moşia strămoşească. Astăzi puterile voastre sunt frânte. O singură datorie mai aveţi: Să nu părăsiţi pământul ţării, să nu lipsiţi România de puterile voastre. Să nu puneţi braţul vostru slujba unei cauze străine. Staţi pe loc fraţilor. Rămâneţi între Carpaţi şi Prut. Nu faceţi din acest râu românesc hotar despărţitor între inimile noastre. Rămâneţi pe pământul strămoşesc lângă mormintele strămoşilor şi ale fraţilor voştri de luptă, lângă holdele [în care] câţi de aci înainte vor hrăni neamul nostru. Aveţi încredere în marele şi milostivul Dumnezeu.

Aveţi încredere în pronia lui minunată care ridică pe cel surpat şi din dărâmături scoate din nou la faţa soarelui viaţa cea frumoasă de mai nainte. Aveţi încredere în viitorul tulpinei româneşti.

Dr. Konon A. Donici

[1] Conon Arămescu Donici (1837-1922), ierarh al Bisericii Ortodoxe Române. În perioada 1912-1918 a fost mitropolit primat. S-a retras din această funcţie la 1 ianuarie 1919, motivul principal fiind colaborarea cu autorităţile de ocupaţie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Arhiepiscop şi Mitropolit Primat
Th. M. Ploeşteanu
Arh. Valerian Romniceanu
Iosif Archimandrit de scaun Sfânta Mitropolie
Melitie Costăţeanu
Ic. Orden (?) Musceleanu
Ic. G. I. Geblescu

[Pia Alimăneştianu, *op.cit.*, p. 101-103]

***24.* 19 iulie/1 august 1917, Bucureşti, Consemnare a episcopului Raymund Netzhammer referitoare la intenţia germanilor de a crea un partid politic în jurul lui Petre P. Carp**

Miercuri, 1 august 1917

Din partea română ne parvine vestea că grupul politic Lupu Costache şi Nenițescu, determinat de către germani şi anume de către colonelul Hentsch, va forma un partid în jurul bătrânului Carp şi că pentru aceasta circulă foi volante în vederea strângerii de semnături. Prin crearea unui partid se urmăreşte izolarea lui Marghiloman, iar organizaţia respectivă, din care el nu va face parte, trebuie să fiinţeze deja, când se va fi ajuns la tratative de pace.

Contele Mirbach, cu care m-am întâlnit astăzi din întâmplare, a negat cu desăvârşire că germanii ar dori tocmai acum să formeze un partid în jurul lui Carp; tocmai colonelul Hentsch i s-ar fi împotrivit cu îndârjire lui Lupu Costache în această problemă. Germanii doresc doar ca românii (Carp şi Marghiloman) să se înţeleagă între ei.

[Raymund Netzhammer, *op.cit.*, p. 749]

***25.* 27 iulie/9 august 1917, Bucureşti, Însemnări ale Piei Alimăneştianu despre activitatea politică a lui Petre P. Carp care urmăreşte detronarea dinastiei şi încheierea păcii**

Comunicat mai bun. Ofensivele amândouă oprite. Ceea ce a preocupat lumea afară de luptele de pe Siret sunt uneltirile lui Carp. A chemat pe Marghiloman la Călineşti şi i-a spus că a cerut un ultimatum Germaniei după plebiscitul început prin ţară, să se facă pace cu România, Moldova fiind privită de germanofili ca şi luată.

Statul german să ne ia pe 20 ani terenurile petrolifere şi recoltele pe anumite preţuri fixate de ei. Ni se lasă Dobrogea fără Cadrilater. Basarabia pe care o priviseră ca posesie germanică ne va fi redată. Familia regală detronată – numai pe Principele Nicolae l-ar primi poate, dar dus şi crescut în Germania.

Regenţii: Lupu Costache, Virgil Arion şi Nenițescu. Aceştia îşi aşteaptă cu nerăbdare numirea. Marghiloman mâhnit că nu este în capul bucatelor.

Poporul tace, dar judecă. Acum câteva zile întâlnind pe P. Carp, D-l Aslan a rostit către nevastă-sa: „Nu-l mai salut”. „Cine să-l mai salute, domnule, de acum înainte”, a grăit în spatele lor un bărbat din popor.

Îşi dau seama că n-ar mai iscăli nimeni manifestul de ar vorbi şi de detronare – deoarece când cheamă funcţionarii, preoţii şi învăţătorii la prefecturi să subscrie, nu le vorbesc decât de pace. Nici pomeneală de detronare, de regenţă, de mobilizarea armatei împotriva celei din Moldova.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Iată hârtia ce se dă de iscălit:

Subsemnații cetățenii având convingerea că în împrejurările prin care trece țara acțiunea d-lui Petre P. Carp e singură în stare a reda României situația perdută, îi încredințăm sarcina de a apăra drepturile țârei în negocierile ce se vor deschide pentru dobândirea păcei dorită de toți. [sublinire în textul original]

Mackensen ar fi declarat că nu primeşte regența – a pățit-o o dată cu asemenea pace ridicolă în Muntenegru.

Zoe Arion, din pricina germanei, care venise să se bage la ea, şi căreia îi spusese că preferă o româncă, a fost condamnată la 4 luni închisoare.

[Pia Alimăneştianu, *op.cit*., p. 98-99]

***26*. 27 august/8 septembrie 1917, St. Sebastian, Scrisoarea lui G. Cretzianu[1], ministrul român în Spania, adresată prim-ministrului în legătură cu articolul ziaristului Antonio Azpeitua care prezintă distorsionat situația din România. Traducerea articolului ziaristului spaniol.**

St. Sebastian 27 august/8 septembrie 1917

Domnule Preşedinte al Consiliului,

Ca urmare la telegrama mea cifrată no. 713 de astăzi, 30 august/13 septembrie, am onoarea a înainta Excelenței Voastre aci alăturat în original şi traducerea corespondenței din Berlin semnată Antonio Azpeitua apărută în ziarul germanofil A.B.G. din 3 septembrie stil nou, şi reprodus sau rezumat în diferite ziare spaniole, precum şi testul notiței ce am făcut să se insereze ca răspuns în ziarul foarte răspândit şi favorabil aliaților, *Corespondencia de Espana*, din 8 septembrie stil nou.

Ziaristul care sub pseudonimul Anton Azpeitua este în Germania de la începutul războiului şi s-a înregistrat şi plimbat pe toate fronturile, de unde a trimis corespondențe entuziaste exaltând victoriile germane. El serveşte uneori de instrument Guvernului şi Marelui Cartier General German pentru a face cunoscut publicului din țările neutre gândul lor sau ceea ce vor să fie considerat ca gândul lor, fără a se pune înainte direct, şi cu înlesnire de a-l dezarma sau dezminți în caz de trebuință.

De aceea am crezut necesar, atât față de publicul spaniol cât şi față de reprezentanții diplomatici ai aliaților noştri, să arăt că ideea unei pactizări cu inamicul este absolut exclusă pentru România, şi n-ar putea fi decât faptul câtorva rătăciți care ar fi pierdut simțul onoarei şi demnității naționale şi personale trădându-şi patria şi călcându-şi jurământul.

Binevoiți, vă rog, a primi, domnule preşedinte al Consiliului încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

G. Cretzianu

Traducerea articolului domnului Antonio Ajpeitua din jurnalul „ABG” din 3 septembrie 1917

[1] George Cretzianu, diplomat român, secretar general al Ministerului Afacerilor Străine acrediat în Spania (1913-1920), cu o întrerupere de câteva luni (vara anului 1918-februarie 1919), când a asigurat conducerea legației din Paris. Între anii 1920-1922, a fost şef de legație în Portugalia. Cum aceasta s-a desființat în 1922, a fost rechemat în centrală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ABG în Germania

O Românie nouă?

În momentul când pare că sacrificiul se consumă, când soldaţii mareşalului Mackensen ameninţă să taie trupele ruse şi române şi să invadeze toată Moldova, sosesc zvonuri despre o viitoare întâmplare care, dacă s-ar realiza, ar fi ca învierea României din ruinele ei. Aceste zvonuri nu sunt mai mult decât zvonuri, însă origina lor permite a le presupune bine întemeiate. Neapărat rugăm pe cititor să nu acorde acestei scrisori mai multă autoritate decât unui „se zice".

Pentru a vedea dacă acest „se zice" se apropie de realitate, trebuie să amintim situaţiunea politică a României înainte de a se alipi Înţelegerei.

În România erau două curente: unul care-l dirigeau domnii Brătianu, Take Ionescu şi răposatul Filipescu, spre războiul cu Austro-Ungaria, şi celălalt care lupta pentru a se declara din partea Imperiilor centrale. Ştim deja că cel dintâi, ajutat de presa din Bucureşti, coruptă şi pusă în serviciul Legaţiunilor Înţelegerei, prin elemente de stradă şi prin influenţe stranii, reuşi să învingă rezistenţa Regelui la schimbarea orientaţiunei date politicei internaţionale a ţării sale de către defunctul Rege Carol. România fu deci condusă la război prin acţiunea a câtorva, care nu reprezentau, nici de departe, opinia unanimă a poporului.

Din întorsătura ce erau să ia operaţiunile militare depindea ca românii să binecuvânteze sau să blesteme pe domnii Brătianu şi Take Ionescu; dacă biruinţa ar fi însoţit armele române prin teritoriile Transilvaniei, poporul român ar fi ridicat statui şi aclamat pe oamenii politici care sfătuiseră războiul contra Austro-Ungariei; însă din contră dacă ar fi văzut câmpiile sale devastate de război şi satele şi oraşele în ruină, era sigur triumful celor care predicaseră neutralitate, dacă nu lupta alături cu Imperiile centrale contra Rusiei.

Trupele germane şi austro-ungare invadară în câteva săptămâni toată Muntenia şi bulgarii ocupară toată Dobrogea. Atunci poporul român blestemă pe cei vinovaţi de ruina sa şi puse toate speranţele sale în aceia care luptaeră în contra catastrofei până la ultimul moment. Noi am văzut pumnii închişi ai sătenilor munteni şi mânia în ochii lor când pronunţau numele lui Brătianu, lui Take Ionescu şi până acela al Regelui însuşi.

Din momentul când două treimi din România rămasă în puterea invadatorului, poporul român părăsi pe Suveranul şi pe Guvernul său, refugiaţi la Iaşi şi cu geamantanul gata pentru a se interna în Rusia.

Cazul României este totalmente contrariu aceluia al Belgiei; tot poporul belgian este cu Regele Albert[1] în exil, pe când poporul român a confirmat osânda executată înainte de către soldaţii germani şi austro-ungari. Domnul Brătianu nu poate să vorbească în numele României, fiind că compatrioţii săi l-au renegat şi-l consideră ca trădător. Şi să nu zică că desautorizaţiunea Domnului Brătianu nu are valoare: în România ocupată sunt personalităţi politice şi masa poporului cu autoritate pentru aceasta. Datorită faptului că autoritatea militară română nu a putut să facă mobilizarea tuturor oamenilor valizi, au rămas sătenii în satele lor şi muncitorii în câmpurile lor.

Pe de altă parte, invadatorul nu numai că lasă liberi pe soldaţii care lepădară puşca pentru a lua din nou plugul, dar încă din câmpurile de concentrare din Germania şi Austro-Ungaria au ieşit mii de prizonieri care la ora actuală ajută cu munca lor la învierea agricolă şi economică a Regatului.

Administraţiunea militară germană a ştiut să se folosească de o stare sufletească a poporului român care îi era favorabilă; a ajutat la reorganizaţiunea ţării, a îndulcit regimul de ocupaţiune, ceea ce avu ca rezultat că urmele războiului s-au şters în mare parte. Astăzi regiunile petrolifere sunt în activă exploatare, înşelând speranţele Înţelegerei care trimisese agenţi pen-

[1] Albert I (1875-1934), al treilea rege al Belgiei (1909-1934). A căutat să păstreze neutralitatea ţării sale, dar a respins ultimatumul german de la începutul lunii august 1914. În calitate de comandant suprem al armatei a manifestat multă determinare în timpul războiului, inclusiv în menţinerea statutului internaţional al ţării sale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tru a strica sondele şi a distruge puţurile: câmpiile muntene au fost semănate şi comerţul se întăreşte.

Românul consideră pe invadator ca prieten, ca colaborator în sarcina de a face să învie România. Într-un cuvânt oficial ca să zicem aşa, România este aliata Înţelegerei, însă în realitate este aliată Imperiilor centrale.

Afirmaţiunea înaintei lumei, exteriorizaţiunea acestei alianţe se va face oare înainte ca pacea să se semneze? Informaţiunile exacte ce avem asupra acestui eveniment probabil sunt acestea: Marele politic român, şef al conservatorilor domnul Carp şi fostul preşedinte al Consiliului (sic) domnul Marghiloman au petrecut mai multe săptămâni la Bucureşti. Un şef militar român, care are mult prestigiu prin iscusinţa şi prin gradul său, a fost asemenea aici în misiune oficială. Domnul Beldiman care fu reprezentant diplomatic al României în Germania până la război şi care de atunci în ceea ce rezidă la Copenhaga prepară călătoria sa spre Bucureşti. Acestea sunt faptele. Acum zvonurile: se zice că domnii Carp, Marghiloman şi Beldiman, uniţi cu alte personaje de mare influenţă politică, vor proclama în Bucureşti constituirea unui guvern provizoriu pentru a dezautoriza guvernul fugitiv şi a trata pacea cu Imperiile centrale.

Se vorbeşte de tratative pentru ca armata română să treacă în partea noului guvern provizoriu. Şi cei care zic aceasta adaugă că tocmai aceste tratative sunt care reţin trupele mareşalului Mackensen în înaintarea lor în Moldova.

Se şopteşte că România va ceda Dobrogea sau parte din ea, în schimbul altor concesiuni ...

Alte lucruri se zic care nu credem discret nici onorabil să publicăm. Prea sunt grave interesele care sunt în joc pentru ca să le sacrificăm dorinţei noastre de a apărea ca bine informaţi. De aceea punem punct, până ca timpul să confirme sau să dezmintă această scrisoare.

(s) Antonio Azpeitua

[Arh. M.A.E., Fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, vol. 90, p. 54-61]

27. 6/19 septembrie 1917, Iaşi, Jurnalul nr. 334 al Consiliului de Miniştri şi Referatul nr. 178 al prim-ministrului Ion I.C. Brătianu privind înfiinţarea Comisiei pentru urmărirea activităţii inamicului în teritoriile ocupate

Nr. 178, 6 septembrie 1917

Domnilor miniştri,

Măsurile pe care vrăjmaşii le iau în teritoriul ocupat, în contra oricărui principiu de drept şi de umanitate, impun o urmărire cât mai de aproape a acestei activităţi. Este nevoie ca o Comisiune de persoane competente să culeagă zi cu zi informaţiile care sosesc pe diferite căi în această privinţă, să le coordoneze şi studieze şi, în sfârşit, să propuie măsurile ce ar fi de luat pentru a înlătura pe cât posibil efectele dăunătoare ale acestor împilări. De aceea, prin alăturatul Jurnal al Consiliului de Miniştri, propun înfiinţarea unei Comisiuni care, funcţionând pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri, să fie însărcinată cu această lucrare.

Preşedintele Consiliului de Miniştri, Ion I.C. Brătianu

Jurnal no. 334

Consiliul de Miniştri, în şedinţa sa de la 6 septembrie 1917

Se înfiinţează pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri o Comisiune însărcinată cu urmărirea activităţii vrăjmaşului în administrarea teritoriilor ocupate şi cu propunerea măsurilor de luat pentru apărarea intereselor noastre. Se numesc ca membri în comisie: d-nii Alex. Ganea, Preşedintele Curţii de Apel din Iaşi, N. Căpităneanu, deputat, N. Ştefănescu, inginer inspector general.

[S.A.N.I.C., fond P.C.M., inv. 299, dosar 28/1917, f. 1-2]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***28.* 8/21 septembrie 1917, Bucureşti, Însemnări ale Piei Alimăneştianu despre vizita lui Wilhelm al II-lea în România, activitatea colonelului Alexandru D. Sturdza şi comportarea ocupanților**

[...] La Florica au pus în locul lui Gheorghiu pe un administrator sechestru fără să ne fi vestit. Vom lupta însă din răsputeri să scăpăm mormântul Tatii. Mare ajutor ne-a dat acolo d-na Nina Radovici.

Deşi mama este aici, i-au sechestrat tot; iar din cele trei case nu au mai rămas decât cea de la Florica. Pe cea din Predeal, găurită de un obuz, i-au pus foc când s-a împlinit anul de la intrarea în război.

Kaiserul a sosit şi s-a dus întovărăşit de Țigara [Tzigara] pretutindeni; la Curtea-de-Argeş a luat masa cu el; i-a dat un ac de cravată. Dacă a văzut pe Carp şi pe Marghiloman nu se spune. Nu ştiu de este adevărat că cerând a face cunoştiința celor ce le dau ajutor în teritoriul ocupat l-ar fi întâmpinat la gară. Ei însuşi nu se laudă cu această întrevedere. În oraş nu a intrat, se spune de teama unui asasinat.

La front a făcut un pompos discurs, tratând pe Regele Ferdinand de apostat – ultimul pe tronul României din Hohenzollern-Sigmaringen.

Ar fi fost aci şi unul din fiii Kaizerului – cel d-al patrulea. Viitorul rege al României venise să-şi vază țara!!

O ştire tristă este că vor fi porniți internații de la Săveni în Bulgaria, la Troian lângă Plevna.

Alexandru Sturdza nu mai îndrăzneşte, ca la început, să se arate. Se vede că i s-au făcut mutre. Ofițerii români ce sunt aduşi mereu din Germania sunt primiți de dânsul în oraşele de provincie şi repartizați fie la moşii, fie la funcții.

Îi pune să iscălească această declarație:

Ce trebuie să iscălească ofițerii aduşi din Germania de Sturdza

Nu va mai lupta contra puterilor centrale

Nu va complota în contra intereselor germane.

Nu va face politică, nici nu se vor amesteca în măsurile politice luate de guvernul teritoriului ocupat de puterile centrale, nici nu le va combate.

Nu va încerca să facă propagandă, nici nu va face acte de spionagiu ori de interes.

Nu va părăsi teritoriul ocupat şi nu-şi va schimba domiciliul declarat fără de prealabila înştiințare.

Nu va proferi insulte nici batjocuri la adresa guvernului şi supuşilor puterilor centrale.

Nu va discuta evenimentele ce ar surveni pe unul din fronturile de luptă ale aliaților centrali.

Nu va face nici propagandă ce ar lega interesele acestor puteri centrale.

Nerespectarea acestora se va pedepsi cu moartea.

Guvernul şi autoritățile imperiale germane se obligă a întrebuința în raport cu necesitățile şi aptitudinile lor individuale, pe prizonierii liberați.

La semnarea tratatului de pace, fiecare din ei pot găsi azil şi ocupație într-una din țările puterilor centrale dacă ar fi siliți să părăsească țara lor natală.

Familiile lor în acest caz vor fi retribuite cu o pensie viageră.

Pe Wachmann[1] vroesc să-l impue ca director la Banca Națională, ceea ce ar sili pe doctorul Cantacuzino să se retragă din consiliu. Radu Stanian din Ploeşti, fiindcă reîntorcându-se de la țară şi-a găsit trăsura rechiziționată şi s-a dus la comandatură, a fost bătut până la sânge de ofițerii încartierați în casă la dânsul (6 la număr). A fost greu bolnav în urmă.

Pe Emanuel Miclescu, magistrat, asemenea l-a bătut un ofițer când a voit să viziteze moşia cumnatului său Lucasievici, vecin cu moşia sa.

[1] Constantin Wachmann, locotenent, adjutant al colonelului Alexandru D. Sturdza, fiu al compozitorului şi dirijorului Eduard Wachman (1836-1908).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Lizon Greceanu a scăpat de la închisoare plătind 25.000 lei. O serie de intervievuri interesante în *Lumina*[1] *– date de Simionescu, Romniceanu, Gr. Coandă, Verzea, C.C. Arion, Marghiloman, prin care vroesc să dovedească că ei au salvat populația de distrugerea şi înfometarea la care o sortise guvernul.*

Uită să spuie că Ionel, înainte de a pleca, chemase pe toți funcționarii superiori, care erau siliți să rămâie aici, rugându-i să şi păstreze funcțiunile şi să vază de populație. A lăsat mai multe milioane spre a fi distribuite la săraci şi din care un milion lui Marghiloman pentru. „Crucea roşie”.

[Pia Alimăneştianu *op.cit*., p. 114-116]

***29*. 9/22 septembrie 1917, Iaşi, Decretul regelui Ferdinand însoțit de referatul prim-ministrului Ion I.C. Brătianu de numire a membrilor comisiei pentru urmărirea activității inamicului în teritoriile ocupate**

Ferdinand I-iu

Prin grația lui Dumnezeu şi voința națională Rege al României,

La toți de față şi viitori sănătate.

Asupra raportului Preşedintele Consiliului Nostru de Miniştri no. 178,

Văzând Jurnalul Consiliului de Miniştri no. 334 din 6 septembrie 1917, am decretat şi decretăm:

Art. I. Domnii Alex. Ganea, preşedintele Curții de Apel din Iaşi, N. Căpităneanu, deputat şi N. Ştefănescu, inginer inspector general, se numesc membri în Comisiunea ce se va înființa pe lângă Preşedinția Consiliului de Miniştri, care va fi însărcinată cu urmărirea activității vrăjmaşului în administrarea teritoriilor ocupate şi cu propunerea măsurilor de luat pentru apărarea intereselor noastre.

Art. II. Preşedintele Consiliului Nostru de Miniştri este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a dispozițiunilor prezentului decret.

Dat în Iaşi, la 14 septembrie 1917.

Ferdinand

Sire,

Prin Jurnalul Consiliului de Miniştri no. 334 din 6 septembrie 1917, se înființează pe lângă Preşedinția Consiliului de Miniştri o Comisiune însărcinată cu urmărirea activității vrăjmaşului în administrarea teritoriilor ocupate şi cu propunerea măsurilor de luat pentru apărarea intereselor noastre. În această comisiune se numesc ca membri domnii Alex. Ganea, Preşedintele Curții de Apel din Iaşi, N. Căpităneanu, deputat şi N. Ştefănescu, inginer inspector general. Am onoarea a supune Înaltei semnături a Majestății Voastre alăturatul proiect de decret, pentru numirea membrilor în comisiunea menționată.

Sunt cu cel mai profund respect, Sire, al Majestății Voastre prea plecat şi supus servitor, Preşedintele Consiliului de Miniştri,

Ion I.C. Brătianu

[S.A.N.I.C., fond P.C.M, inv. 299, dosar 28/1917, p. 3-4]

[1] *Lumina*, ziar apărut în Bucureştiul ocupat de Puterile Centrale între 19 august/1 septembrie 1917 şi 13/26 noiembrie 1918. Inițiator şi director a fost Constantin Stere, iar prim redactor B. Brădişteanu. La acest cotidian, cu vădite simpatii pentru ocupați, au colaborat, între alții, D.D. Pătrăşcanu, Ion Gorun (Al. Hodoş), Alexandru Beldiman, Bucura Dumbravă, G. Topârceanu, Liviu Rebreanu, I Teodorescu, Ştefan Meitani ş.a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***30*. 26 septembrie/9 octombrie 1917, Ştire din ziarul *Neue Freie Presse*, referitoare la preluarea recoltei de grâu din teritoriile româneşti ocupate de Puterile Centrale**

Etat-Major de l'Armée, 2 Bureau, DN 733, 9 Octobre 1917
Roumanie. Exportations de blé
Neue Freie Presse, 22. 09. 1917

Du 1 Décembre 1916 au 15 septembre 1917 beaucoup plus de 1 million de tonnes de blé a été exporté de Roumanie. La repartition entre alliés a été réglée suivant leurs besoins. Plus de la moitié de l'exportation est allée en Autriche-Hongrie. L'Allemagne a reçu ensuite la plus grosse part quoique cependant elle ait eu 150.000 tonnes de moins que son alliée précitée. La Turquie et la Bulgarie ont pu satisfaire leurs plus pressants besoins. C'est aussi la Roumanie qui a fourni une grosse partie des grains oléagineuses réclamées par l'Allemagne et le sel nécessaire à la Bulgarie.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 81, c. 133]

***31*. 30 septembrie/13 octombrie 1917, Iaşi, Referat al prim-ministrului Ion I.C. Brătianu privind măsurile ce se impun a fi luate în perspectiva eliberării teritoriilor ocupate de Puterile Centrale**

Nr. 376, Iaşi, 30 septembrie 1917
Domnilor Miniştri,

Starea actuală de răsboi, urmările lui imediate şi viitoare, precum şi ocuparea vremelnică a unei părți din țară de către duşmani au creat o întreagă serie de nevoi pentru a căror satisfacere se impune ca o importantă măsură de prevedere o pregătire cât mai neîntârziată. Unele din aceste nevoi trebuiesc satisfăcute imediat, iar altele după încheierea păcii.

I. Nevoile ce trebuiesc satisfăcute imediat, pe lângă cele privitoare la teritoriul nostru actual, sunt legate şi de reocuparea teritoriilor deținute azi de vrăjmaşi, precum şi a acelora pe care dorim să le dezrobim de la dânşii. Aceste nevoi sunt[1]:

A) Restabilirea serviciilor publice privitoare la transporturi.

B) Alimentarea populațiunei.

C) Procurarea obiectelor indispensabile obiectelor de îmbrăcăminte, maşinilor şi uneltelor pentru strângerea recoltelor şi pentru facerea recoltelor viitoare.[subliniere în textul original]

A. Prima parte a programului, care se referă în general, la mijloace de comunicație cuprinde refacerea căilor ferate, a podurilor şi a şoselelor; în primele timpuri va trebui să ne folosim pentru comunicație de camioane automobile şi mai ales de navigația pe Dunăre, singurul mijloc care pemite să se alimenteze mai cu înlesnire toată partea de jos a Munteniei. Pentru executarea acestui program va trebui pregătită de pe acum lemnăria necesară din pădurile Moldovei şi dusă într-un punct convenabil de unde va putea fi transportată mai uşor (pe plute sau pe C.F.R.) în punctele unde va trebui să se facă lucrările. Va fi necesar să se pregătească un parc maritim şi fluvial îndestulător pentru a putea transporta materialul de căi ferate la Galați sau Brăila. În acest scop, Statul Român va avea grijă să facă depozitele de materiale necesare la Odessa, Nicolaew şi alte porturi din Rusia de Sud de unde cu vasele noastre să se facă transporturile până în țară îndată ce gurile Dunării vor fi deschise. Tot în acelaşi scop tancuri maritime de transport, cu păcură şi vapoare cu cărbuni vor trebui să fie pregătite la timp, la gurile Donului sau la Batum.

[1] Frazele subliniate italic sunt în original.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

B. Alimentația populațiunei din Muntenia nu se va putea face la început, prin liniile ferate ce ne leagă cu Rusia, linii ce vor fi continuu ocupate cu transporturile pentru armatele ruse şi române, ci numai pe calea mării din regiunea de sud a Rusiei. Trebuiesc dar pregătite în docurile porturilor de sud stocuri de cereale, depozite de conserve de carne, iar pentru vite, în interiorul Rusiei, pentru ca la nevoie să fie aduse pe calea mării la Galați, iar după o primă ofensivă care ar degaja Brăila şi Galați va trebui să se înființeze şi în aceste porturi depozitele necesare.

C. Între obiectele necesare traiului vor fi în primul rând cele privitoare la restabilirea funcționării cât mai repede a morilor, atât pentru armata care va înainta, cât şi pentru populațiunea civilă.

1. Aparate pentru instalațiuni provizorii locomobile, motoare: pregătirea tuturor acestora, precum şi procurarea de maşini şi instrumente agricole, pluguri, sape, seceri etc., pe care să le depoziteze într-unul din porturile de sud ale Rusiei. Din aceste depozite se pot transporta cu înlesnire pe mare în România.

2) Tot în aceste porturi din sudul Rusiei trebuiesc depozitate cantități îndestulătoare de articole de îmbrăcăminte şi încălțăminte pentru populațiune, mai cu seamă opincile.

3) Va mai trebui în fine pregătit materialul necesar primelor sondagii; unelte, linii şi vagonete pentru exploatarea lignitului necesar căilor ferate etc.

4) Sârme şi aparate de telegraf şi telefon.

Împlinirea numai a unora din aceste nevoi se poate face din Rusia, însă majoritatea lor urmează să fie satisfăcută din alte țări, dată fiind lipsa lor din Rusia şi situațiunea în care se află industria din acea țară în urma turburărilor şi mişcărilor sociale prin care trece.

II. Între nevoile de satisfăcut după încheierea păcii, cele care prezintă mai multă urgență sunt următoarele:

A. Pentru cât mai intensa activitate a CFR, trebuie pregătit din vreme: [subliniere în textul original]

1. Material rulant, locomotive şi vagoane de cale ferată pentru noile legături ce le vom avea cu teritoriile ocupate de noi.

2. Combustibil, până ce vom putea procura din țară prin exploatarea petrolului, lignitului etc.

B. Pentru industria petrolului şi exploatarea lignitului vor trebui făcute cât mai multe sondagii, înființate rafinării etc.

C. Pentru agricultură, trebuiesc procurate din vreme:

1) Semințele pentru toamnă, mai ales dacă nu vom avea recolta din Muntenia, care în orice caz abia ar satisface nevoile consumațiunei.

2) Maşini şi unelte agricole, procurate mai ales din America, autotractoare uşoare, pluguri mecanice, autocamioane etc., pentru a înlocui vitele ce vor lipsi atât de mult.

3) Refacerea stocului de vite pentru muncă şi prăsilă: program ce trebuie executat în câțiva ani şi în înțelegere cu Rusia. Din cauza dificultăților de a procura vitele de muncă s-ar putea da preferință cailor cari se găsesc mai cu înlesnire în Rusia Europeană şi se pot transporta mai uşor pe jos.

D. Restabilirea cât mai repede a unor industrii de primă necesitate ca cele privitoare la îmbrăcăminte, alimentare şi industria casnică etc. [subliniere în textul original] Cum este de prevăzut că după acest război, câtva timp, industriile din țările beligerante vor fi ocupate să-şi împlinească propriile lor goluri, vom găsi cu greu produsele fabricate, precum şi o parte din maşinile necesare instalațiunilor de la noi. Atât din acest punct de vedere, cât şi al îndrumării unei industrii naționale va trebui să procurăm industriilor locale toate mijloacele de a lucra şi maşinile absolut indispensabile. Trebuie, de asemenea, procurate din vreme materii prime: bumbac, lână, piele, precum şi metale, cărbuni (cocs) etc., material trebuincios industriei metalurgice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

III. ORGANIZARE

Pentru aducerea la îndeplinire a acestui program trebuie:

1) Procurarea produselor necesare

2) Putința şi modalitatea de plată

3) Posibilitatea de transport în țară.[subliniere în textul original]

l) Procurarea. Lipsurile mari pe care le lasă acest război general va face aprovizionarea foarte grea. Socotim dar că această aprovizionare se va putea face numai pe bază de înțelegeri cu statele aliate, înțelegeri care vor fi de fapt continuarea pe teren economic a războiului ce se poartă astăzi cu armele. Credem iarăşi că, în afară de aprovizionările ce le putem face în Rusia cu consimțământul guvernului rus, cea mai mare parte din aprovizionările necesare țării noastre se vor face mai ales în America. Este folositor dar ca înțelegerile de care vorbim mai sus să se facă din vreme, iar comisiunile de cumpărare să fie oficiale şi să strângă la un loc toate cererile individuale.

2) Dificultățile de schimb şi chiar de credit, imediat după război, ne impun o înțelegere cu statele aliate ca să ne deschidă un credit special pentru aceste cumpărări. La rândul său, statul român va trebui ca în legătură cu despăgubirile de război să înlesnească creditul agricultorilor, care vor fi nevoiți să-şi refacă toată gospodăria lor distrusă de război. Îndeosebi deodată cu împroprietărirea vor trebui date prin Casa Centrală a Băncilor Populare înlesniri speciale sătenilor a pune cât mai repede în mişcare cultura țărănească.

3) Transporturi. Reducerea numărului vapoarelor prin războiul submarin, urcarea navlurilor datorite unor cereri foarte mari de transport şi de peste tot, chiar din timpul de pace, va face ca marfa, deşi procurată şi plătită, să nu poată fi transportată. Pentru aceasta credem că trebuie ca vasele statului şi cele particulare rechiziționate să poată fi întrebuințate exclusiv pentru aceste transporturi globale. În acest scop este necesar ca împreună cu aliații să se întocmească chiar un program de achiziții şi construcții navale şi fluviale pentru a spori capacitatea de transport sub pavilion român. Întru îndeplinirea programului arătat mai sus, urmează să se facă o organizare specială pentru fiecare departament, pentru a împărți cercetarea nevoilor şi satisfacerea lor.

1) Ministerul de Interne pentru nevoile populației civile.

2) Ministerul Agriculturii pentru toate nevoile culturii pământului şi lemnăriei.

a. Va stabili nevoile culturii mari şi mici, adică la obştii şi mari proprietari. Se va ocupa cu mijloacele cele mai lesnicioase de a procura semințele, vitele, maşinile, instrumentele agricole etc.

b. Se va ocupa cu chestiunea lemnăriei.

3) Ministerul de Industrie se va ocupa cu:

a. Nevoile generale ale industriei mari, precum şi ale industriei casnice.

b. Exploatarea de petrol.

4) Ministerul Lucrărilor Publice se va ocupa cu:

a. Nevoile CFR şi în genere ale tuturor mijloacelor de comunicațiune.

b. Transporturile maritime şi fluviale.

5) Ministerul Materialului de Război pentru nevoile apărării naționale dând concurs, până la pace, în această primă perioadă şi celorlalte departamente.

6) Ministerul de Finanțe se va ocupa cu:

a) Tratări globale cu aliații pentru împlinirea programului şi pentru asigurarea creditului şi a schimbului.

b) Băncile Populare. Procurarea diferitelor articole, credem că trebuie să se facă prin mijlocirea mai multor comisiuni; în afară de Comisiunile existente în Franța şi Rusia, mai trebuie una în Statele Unite ale Americii; toate să aibă însă legătură între ele.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dar în condițiunile generale pe care le va stabili actualul război trebuie să prevedem o perioadă destul de lungă, în care fiecare stat industrial va căuta să umple golul lăsat prin istovirea stocurilor şi prin ocuparea fabricelor exclusiv pentru trebuințele războiului. Ne trebuie deci un program industrial. La început, prin industria casnică lesne de îndrumat, apoi prin industria mare către care trebuiesc îndreptate capitalurile disponibile, mai cu seamă după împroprietărire, se va da atât capitalului cât şi bratelor şi inițiativei disponibile după expropriere o îndrumare nouă, utilă economiei naționale. Din aceleaşi considerațiuni, atât condițiunile generale stabilite de război, cât şi reforma agrară vor impune ca cultura să fie pusă pe noi baze. Numai astfel vom putea trece de la cultura extensivă pe mica proprietate viitoare, fără a aduce o zdruncinare în producția generală a țării.

Vă rugăm prin urmare, domnilor miniştri, să binevoiți a autoriza departamentele respective ca pe baza acestui program astfel întocmit să execute detaliile, instituind pentru îndeplinirea lui o comisiune compusă din miniştrii celor şase departamente sub preşidința Preşedintelui Consiliului de Miniştri. Această delegațiune a Consiliului Miniştrilor va lucra cu toate Comisiunile din străinătate pentru nevoile generale prin Ministerul Materialului de Război. Ea va organiza strângerea datelor privitoare la nevoile diferitelor ministere, grupate pe departamente căutând să întrunească interese de acelaşi fel, pentru a le transmite apoi Comisiunilor din străinătate spre achiziție. Compunerea acestor Comisiuni se va stabili prin deciziuni speciale ale Consiliului Miniştrilor.

Preşedintele Consiliului de Miniştri, Ion I.C. Brătianu

[S.A.N.I.C., fond P.C.M., inv. 299, dosar 26/1917, f. 121-130]

32. 28 octombrie/10 noiembrie 1917, Iaşi, Însemnare a lui N. Iorga referitoare la situația românilor din teritoriul ocupat

Vine Dendramis, secretarul, plecat în august de la Bucureşti, al Legației greceşti. El spune că de fapt în Muntenia lumea e cu totul împotriva cuceritilor, adică împotriva germanilor, căci pe bulgari, în urma protestărilor, i-au făcut să dispară, iar turcii... Dar ordinea în ce priveşte alimentarea e perfectă. S-a luat de la fiecare tot prisosul pentru a se trimite în Germania; situația socială a cuiva nu influențează cantitatea ce primeşte.

La țară se cere un anume cuantum de rechiziție, pe bani. Restul însă rămâne asigurat omului. Ouă, pui se găsesc din belşug. Din motive demagogice, țăranul e sprijinit contra „boierului”, şi aceasta îl ridică în opinia proprie. El nu se va lăsa guvernat ca odată şi va impune neapărat reforme imediate şi efective.

Toată lumea e contra oamenilor politici. Take Ionescu, Brătianu sunt în special atacați. Se cer oameni noi, cinstiți. Dendramis vorbeşte de mine, de Averescu.

S-au luat de pretutindeni toate cele în legătură cu industriile, ca să fim siliți a cumpăra apoi de la dânşii [de la germani]. Nicio tipografie nu lucrează, decât cea de la *Adevărul*. De prada bibliotecilor n-a aflat. În case particulare nemții s-au purtat [aşa] cum a fost oaspetele. În oraşe s-a stricat şi s-a prădat mai puțin.

Statuile sunt la locul lor. Antipa e de fapt ministru.

[N. Iorga, *op.cit.*, p. 157-158]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***33*. 1917, Bucureşti, Secţiile Statului-Major Economic (Wirtschaftsstab)**

SECŢIA I. Procurarea de alimente şi furaje. Aceasta avea următoarele subdiviziuni:

Grupa A. Exportul alcătuit din următoarele domenii: Evidenţa animalelor şi furajelor existente; Prepararea şi încărcarea excedentelor pentru export; Strângerea seminţelor pentru culturile viitoare; Aprovizionarea trupelor, populaţiei şi animalelor cu alimente şi furaje; Distribuţia rezervelor de fân şi paie.

Grupa B. Exploatarea morilor alcătuită din secţiile: Exploatarea morilor; Distribuţia făinii şi a altor produse de morărit; Fabricarea pastelor făinoase şi a surogatului de cafea (Ersazt).

Grupa C. Uleiuri şi materii grase alcătuită din secţiile: Întrebuinţarea şi transportul uleiurilor şi grăsimilor vegetale şi animale, a seminţelor oleaginoase, intestinelor etc.; Degerminarea grâului şi porumbului; Extragerea grăsimilor animale de tot felul; Întrebuinţarea intestinelor; Fabricarea săpunului de război şi extragerea glicerinei.

Grupa D. Colectarea ouălor.

Grupa E. Tutunul şi celelalte produse de monopol ale statului alcătuită din secţiile: Cultura, recolta, fabricaţia şi distribuţia; Fabricarea chibriturilor şi desfacerea lor.

Grupa F. Vinul. Secţia era alcătuită din: Rechiziţionarea şi exportul stocurilor existente de vin; Cultura viilor, recolta vinului nou; Întrebuinţarea strugurilor ca înlocuitor de legume. Grupa G. Strângerea fructelor şi a legumelor de tot felul.

SECŢIA a II-a. Agricultura cu subdiviziunile:

Grupa A. Munca câmpului alcătuită din secţiile: Arat şi semănat; Repartiţia seminţelor; Grădinăritul, procurarea de seminţe pentru cultura legumelor şi a cartofilor; Recolta; Înfiinţarea depozitelor pentru paie şi fân; Cultura plantelor oleaginoase.

Grupa B. Animalele formată din subdiviziunile: Creşterea vitelor şi a păsărilor; Înfiinţarea de grajduri; Statistica vitelor; Aprovizionarea cu carne a trupelor şi populaţiei.

Grupa C. Administraţia Domeniilor Statului şi ale Coroanei alcătuită din secţiile: Administraţia Domeniilor Statului; Administraţia Domeniilor Coroanei; Controlul asupra proprietăţilor private puse sub administraţie forţată, precum şi asupra fabricilor instalate pe aceste proprietăţi; Administrarea proprietăţilor familiei regale.

Grupa D. Industriile agricole alcătuită din secţiile: Desfacerea şi producţia berii şi a spirtului, exploatarea fabricilor de bere şi spirt; Ape minerale, acid carbonic, oţet; Fabricarea gheţii artificiale.

Grupa E. Maşini agricole alcătuită din secţiile: Rechiziţionarea şi utilizarea maşinilor şi uneltelor agricole; Pluguri-motoare; Ateliere de reparaţii.

Grupa F. Lăptăriile alcătuită din secţiile: Înfiinţarea de lăptării şi utilizarea produselor lactate; Maşini pentru industria laptelui.

SECŢIA a III-a. Expediţii şi transportul alcătuită din secţiile: Procurarea de vagoane pentru toate transporturile cerute de secţiile de exploatare ale Statului-Major Economic; Expediţia mărfurilor pe Dunăre şi calea ferată, până la frontieră; Întocmirea buletinelor de transport; Centralizarea datelor privitoare la transporturile efectuate.

SECŢIA a IV-a. **Materii prime şi fabricate de război.** Aceasta avea următoarele subdiviziuni:

Grupa A. Materii textile alcătuită din secţiile: In, cânepă, bumbac, lână, iută, mătase brută sau fabricată, zdrenţe de cânepă etc.; Industria ţesăturilor.

Grupa B. Piei crude şi fabricate, taninuri şi blănuri de tot felul alcătuită din secţiile: Piei crude de orice animal, piei tăbăcite; Piei pentru blănuri; Taninuri; Exploatarea tăbăcăriilor şi fabricilor de încălţăminte.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Grupa C. Metale alcătuită din secția: Metale de tot felul, inclusiv fierul vechi.

Grupa D. Produse chimice şi materii prime, nespecificate la grupele A şi C.

Grupa E. Expediția şi transportul.

SECȚIA a V-a. Statistica şi distribiția alcătuită din subsecțiile: Stațiile de distribuție ale Statului-Major Economic din Turnu Severin, Vârciovora, R. Vadului, Predeal, Giurgiu; Repartiția produselor între Puterile Centrale după cheia de repartiție; Statistica exportului pe Dunăre şi uscat.

SECȚIA a VI-a. **Uleiuri minerale** alcătuită din secțiile: Exploatarea fabricilor, rafinăriilor de petrol; Probleme referitoare la material şi probleme tehnice în general; Comandamentele terenurilor petrolifere.

SECȚIA a VII-a. **Industria lemnului** alcătuită din secțiile: Exploatarea fierăstraielor şi fabricilor de cherestea; Expediția.

SECȚIA a VIII-a. Silvicultura şi vânatul alcătuită din secțiile: Exploatarea pădurilor Statului şi ale Coroanei; Poliția silvică şi a vânatului; Cantitățile de buşteni tăiate, lemne de foc, esențe nobile, cărbuni de lemn şi alte derivate silvice.

SECȚIA a IX-a. **Electrotehnica** alcătuită din secțiile: Chestiuni tehnice; Procurarea de materiale electrice pentru centrala şi sucursalele din Câmpina şi Craiova.

SECȚIA a X-a. **Utilizarea maşinilor** alcătuită din secțiile: Procurarea de maşini; Instalarea maşinilor; Centrala pentru curele de transmisie.

SECȚIA a XI-a. Pescuitul alcătuită din secțiile: Administrarea pescăriilor statului; Procurarea şi întreținerea instrumentelor de pescuit; Distribuția, vânzarea şi conservarea peştelui.

SECȚIA a XII-a. Minele alcătuită din secțiile: Exploatarea minelor de cărbuni şi sare; Exploatarea altor minerale; Exploatarea minelor statului.

SECȚIA a XIII-a. Întreprinderile industriale de război.

SECȚIA a XIV-a. Chestiuni economice în general alcătuită din secțiile: Salvgardarea creditorilor; Administrațiile forțate.

SECȚIA a XV-a. **Financiară** alcătuită din secțiile: Decontarea; Emiterea biletelor Băncii Generale.

SECȚIA a XVI-a. Contenciosul.

SECȚIA a XVII-a. Chestiuni muncitoreşti. La acestea se adaugă şi oficiul de despăgubiri.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme R.F. Germană, rola. 76, c. 471- 475]

***34.* 1917, Bucureşti, Prețuri maximale stabilite de autoritățile de ocupație pentru produse de origine animală**

Carne animale în viu
Bovine, calitatea I 1 leu
Bovine, calitatea II 0.90 lei
Porci, 1.20 lei
Oi, 0.70 lei
Păsări de de curte
Gâşte, 5 lei
Rațe, 3 lei
Cocoşi, 1.50 lei
Curcani, 10 lei

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Carne şi alte produse animale
Carne de vită calitatea I, 2.20 lei kilogramul
Carne de vită calitatea II, 2.00 lei kilogramul
Carne de vită calitatea III, 1.80 lei kilogramul
Carne de porc, 2.20 lei kilogramul
Carne de oaie, 1.80 lei kilogramul
Carne afumată, mezeluri, slănină, grăsimi, 4.00 lei kilogramul
Untură, 8.00 lei kilogramul
Unt de la țărani, 6 lei kilogramul
Unt de fabrică, 10 lei kilogramul
Lapte cumpărat de la producători, 0.30 lei litrul
Ouă, 0.12 bani bucata

[S.A.N.I.C., fond Microfilme R. D. Germană, rola 77, c. 131]

35. 1933, Extrase din lucrarea lui Ernst Röhm[1], *Die Geschichte eines Hochverräters* (*Povestea unui vinovat de înaltă trădare)* în care autorul arată viața în teritoriul românesc ocupat de Puterile Centrale

În aprilie 1917 am fost avansat la gradul de căpitan şi în timpul unui concediu pe care l-am petrecut acasă m-a vizitat camaradul meu de la regiment, maiorul Hörauf[2]. Fiind prim ofițer de stat-major la Diviziei 12 infanterie bavareză, îşi făcuse un renume în România[3]. El mi-a reamintit de datoria mea de a mă întoarce pe front şi mi-a sugerat ideea că deşi nu mai eram bun să lupt în linia întâi aş putea să încerc să fiu numit la statul-major al diviziei. Colonelul von Kressenstein mi-a aprobat cererea cu condiția să-i găsesc un înlocuitor potrivit, ceea ce am făcut cât am putut de repede. La jumătatea lui mai 1917 am fost trimis la Focşani, în România, ca adjutant la statul-major al diviziei. Aceasta era formată din Regimentele 26, 27 şi 28 infanterie şi Regimentul 22 artilerie.

[1] Ernst Röhm (1887-1934) este una din personalitățile de tristă celebritate din istoria interbelică a Germaniei. Fondator şi lider al agresivei grupări paramilitare *Sturmabteilung* (SA), elementul de bază al activității Partidului Național Socialist condus de Adolf Hitler, implicat în „puciul de berărie de la München" condus de acesta din urmă la 8 noiembrie 1923, Röhm a fost condamnat şi el la cinci luni de închisoare pentru „trădare de patrie". Acest lucru l-a determinat să-şi scrie în 1928 memoriile – la fel cum procedase cu câțiva ani mai înainte prietenul său Hitler – şi pe care le-a intitulat cu amară ironie *Povestea unui vinovat de înaltă trădare*. Ironia sorții a făcut ca Röhm – cel care n-a vrut să învețe niciodată nimic nici din greşelile sale şi nici dintr-ale celorlalți – să sfârşească asasinat, fiind considerat într-adevăr *vinovat de înaltă trădare* chiar de către prietenul său, Adolf Hitler. Tot ironia sorții a făcut ca fostul căpitan Röhm să nu aibă parte nici de o înmormântare unde camarazii să cânte *„Aveam un camarad în luptă..."* şi nici măcar de o cruce de lemn cu o cască deasupra. Pentru noi este interesantă partea în care Ernst Röhm îşi povesteşte luptele din Marele Război şi arată cum în urma rănilor grave căpătate nu a mai putut lupta acolo unde îi plăcea lui cel mai mult – în linia întâi – şi a trebuit să accepte activitatea de birou de la statul-major. În aceste condiții a ajuns să se afle vreme de 11 luni în România (mai 1917 – aprilie 1918) şi a ținut să arate cititorilor săi cât de importantă a fost regiunea din România cucerită de trupele Puterilor Centrale până în decembrie 1916 pentru supraviețuirea economică a acestor puteri în dramaticii ani 1917-1918.

[2] Franz von Hörauf (1878-1957), general german (1928), membru marcant al NSDAP, unul din liderii SA, comandant al garnizoanei oraşului Lodz în anii 1939 -1943.

[3] Într-adevăr, de la 10 octombrie 1916 Divizia 12 infanterie bavareză a participat la campania din România, iar din august până în septembrie 1917 a participat la bătălia de la Mărăşeşti, fiind încadrată în Corpul I de rezervă condus de generalul Curt von Morgen. Momentul culminant al luptelor a fost încercarea acestei divizii de a cuceri în întregime gara de la Mărăşeşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

11. A treia oară pe front

Pentru a treia oară plecam din nou pe front. România era ţara speranţelor mele, Focşani ţinta călătoriei.

Pentru că de multă vreme nu mai eram capabil să stau în linia întâi, am fost încadrat ca al doilea ofiţer de ordonanţă în statul-major al Diviziei 12 bavareze şi am fost pus în subordinea căpitanului Kieffer[1], ofiţer de stat-major (1 b)[2], de la care am învăţat multe lucruri. În această calitate am rămas scurtă vreme şi am trecut rapid în funcţia de prim ofiţer de ordonanţă al primului ofiţer de stat-major, maiorul Hörauf.

Focşani era un orăşel cochet de vile, cu cartiere deosebit de frumoase, cum nu mai văzusem niciodată în Occident.

Poziţiile pe care le ocupau regimentele 26, 27, 28 de infanterie şi Regimentul 22 de artilerie de Câmp erau relativ bine construite. Am fost primit de către comandantul diviziei, general-locotenent von Huller[3], în locul căruia însă avea să vină la scurtă vreme după sosirea mea generalul-maior Freiherr Nagel von Aichberg[4] care a preluat comanda. În felul acesta divizia 12 bavareză a fost încredinţată unui comandant cu cel mai înalt simţ al răspunderii şi animat de cele mai nobile concepţii cavalereşti. Un om viteaz din fire şi care nu ştia ce-i frica mergea în linia întâi ca să vadă care-i situaţia soldaţilor, le asculta plângerile şi păsurile şi se străduia peste tot să pună lucrurile în mişcare. Trăia numai pentru divizia lui. Şi de la statul-major cerea o permanentă implicare pentru binele trupei. În maiorul Hörauf îşi găsise un colaborator pe măsură. În ceea ce mă priveşte m-am apropiat de acest general pe care am învăţat să-l preţuiesc şi am avut onoarea să mă bucur pe deplin de încrederea sa.

Cam vreo două luni mi s-a dat ocazia ca în timpul luptelor de poziţii de pe râurile Putna şi Siret să cunosc trupele, dispunerea şi nevoile lor. De cele mai multe ori îl însoţeam pe generalul von Nagel, care aproape zilnic vizita o parte din trupele diviziei sale în linia întâi. Uneori mergeam cu maiorul Hörauf sau chiar singur pe poziţiile şi în adăposturile trupelor.

În august 1917 divizia noastră a pornit la atac la est şi la nord de Focşani cu misiunea de a trece Siretul. După câteva succese locale atacul nostru a fost oprit de intervenţia forţelor proaspete româneşti aruncate în luptă. Luptele au ajuns uneori să se defăşoare cu o mare îndârjire, în cursul lor distingându-se mai ales Regimentul 26. Contraatacurile inamicului au fost lipsite de succes. Apoi treptat situaţia s-a destins din nou şi s-a trecut iar la războiul de poziţii. Statul-major al diviziei a revenit la postul său de la Focşani.

În timpul luptelor, ca ofiţer de ordonanţă am avut ocazia să mă instruiesc transmiţând ordinele formulate cu calm şi siguranţă de către maiorul Hörauf.

---

[1] Friedrich von Kieffer (1880-1952), ofiţer german, celebru pentru că la 5 decembrie 1916 a reuşit să captureze cu compania sa podul intact de 300 de metri peste Prahova, ceea ce a permis Diviziei 12 să cucerească ulterior oraşul Ploieşti. Pentru fapta sa a fost distins cu Ordinul Max-Josef şi ridicat la rangul nobiliar de cavaler (Ritter). La 15 martie 1917 a fost încadrat în statul-major al Diviziei 12, în septembrie a fost trimis la serviciul personal al Ministerului de Război din München. În cel de-al Doilea Război Mondial, a fost numit comandant al garnizoanei München la 25 octombrie 1939 şi avansat la gradul de general-locotenent la 1 ianuarie 1942.

[2] Denumire care se referă la funcţia de al doilea ofiţer de stat-major al unei mari unităţi germane, ofiţer însărcinat cu aprovizionarea.

[3] Hugo von Huller (1859-1931), general-locotenent bavarez, comandant al Diviziei 12 bavareze de infanterie de la 27 iulie 1916 la 5 iunie 1917. Pastorul militar al diviziei, Jakob Weiss (1879-1948), i-a dedicat cartea sa de amintiri *Mit einer bayerischen Division durch Rumänien*: *Seiner Exzellenz Herrn Generalleutnant Huller, dem Eroberer von Ploesti, dem siegreichen Führer unserer Division, ehrerbietigst zugeeignet*. (Cu o divizie bavareză prin România Cu profund respect dedicată Excelenţei Sale Domnului General-locotenent Huller, cuceritorul Ploieştilor, conducătorul victorios al Diviziei noastre.)

[4] Karl von Nagel zu Aichberg (1866-2 mai 1919) general german. La 6 iunie 1917 a fost numit comandant al Diviziei 12 bavareze pe care a comandat-o în luptele de pe râurile Putna, Şuşiţa şi Siret. După armistiţiul de la 9 decembrie 1917 Nagel a fost trimis cu divizia sa de la 17 aprilie la 4 mai 1918 pe frontul de vest.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

După mutarea maiorului Kieffer care era al doilea ofițer al statului-major (1 b) am preluat eu atribuțiile acestuia. În această calitatea am avut o bogată activitate care mi-a făcut mare plăcere. Asigurarea tuturor chestiunilor legate de aprovizionare, adăpost, îngrijiri de tot felul, plus probleme sanitar-veterinare, pe scurt tot ce asigura buna funcționare a trupei se afla în răspunderea mea.

Colaborarea cu medicul diviziei şi cu veterinarul, mai ales cu intendentul Henselt şi cu succesorul său destoinic şi cu un spirit practic deosebit, Seber, şi la fel cu tot personalul bine şcolit al intendenței, a decurs fără fricțiuni şi în mod camaraderesc. Şi tânărul ofițer de la economic, Weber, a fost la înălțimea misiunii sale. Acest lucru era foarte important nu numai pentru divizia noastră, ci pentru toate armatele noastre care luptau pe front şi pentru cei din patrie care sufereau de foame, ca solul fertil al României să fie cultivat şi recolta secerată. În perioadele de liniște importanța acestei exploatări economice a țării depăşea misiunile de pe frontul de luptă. Forțe considerabile din rândul combatanților noştri trebuiau retrase din luptă în acest scop, la fel aproape toți caii de care dispuneam şi vehiculele de transport trebuiau puse în slujba acestui imperativ economic. În plus, am implicat în această activitate toată populația aptă de muncă a țării [a zonei]. Prin intermediul diferiților comandanți locali am dispus realizarea unui fel de recensământ pe baza căruia toate femeile şi toți bărbații apți de muncă au trebuit să se încadreze în activitățile noastre agricole. Este de înțeles că populația care la început privea zâmbind ironic cum trebuiau să se chinuie soldații noştri nu a salutat cu bucurie aceste măsuri. Dar cum şi propria ei aprovizionare depindea de cea a germanilor, s-a împăcat în curând cu situația dată şi a muncit cu sârguință.

La cumpăna anilor 1917-1918 au venit negociatori ruşi şi români pentru armistițiu[1] la Focşani şi Râmnicul Sărat.

Cavaleria germană, divizii germane şi turceşti, printre care şi Divizia 12 bavareză au fost trimise prin Brăila în fața Galațiului.

Pe urmă divizia noastră a fost pregătită pentru trimiterea ei pe teatrul de operațiuni de pe frontul de vest.

La 7 ianuarie 1918, de ziua de naştere a M.S. Regele Bavariei, generalul Freiherr von Nagel a organizat o paradă la Mizil.

La 17 aprilie 1918 divizia noastră a părăsit solul României şi a pornit spre teatrul de operațiuni occidental.

[Ernst Röhm, *Die Geschichte eines Hochverräters*, München, 1933, p. 60-64]

36. 1917, Însemnări ale Sabinei Cantacuzino[2] referitoare la disputa dintre oamenii politici din teritoriul ocupat, vizita împăratului Wilhelm al II-lea, măsurile luate de autoritățile Puterilor Centrale, chemarea Mitropolitului Conon

Conservatorii germanofili din Bucureşti nu se mai înțelegeau de fel. Marghiloman şi Carp deveneau rivali şi primul combătea plebiscitul care trebuia să facă pe cel de-al doilea reprezentantul țării pentru a trata pacea cu Germania. În fața acestor disensiuni, se zicea că întrebând

[1] Armistițiul de la Focşani a fost semnat la 26 noiembrie/9 decembrie 1917. Armata română a fost reprezentată de o delegație condusă de generalul Alexandru Lupescu, cea rusă de generalul Anatoli Keltcevski, iar cea germană de generalul Curt von Morgen (vezi lt.col. Al. Ioanițiu, *Războiul României*, f.a., vol. II, p. 363).

[2] Sabina Cantacuzino (1863-1944), fiica lui Ion C. Brătianu şi sora mai mare a fraților Ionel, Vintilă şi Dinu. S-a căsătorit în 1885 cu dr. C. Cantacuzino. A avut o cultură aleasă, fiind o cunoscută colecționară. A contribuit la crearea Muzeului „Toma Stelian". În timpul ocupației Puterilor Centrale, a rămas în Bucureşti şi a fost închisă timp de nouă luni de zile la Mânăstirea Pasărea. A elaborat două volume memorialistice: *Din viața familiei Brătianu*, apărute în perioada interbelică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pe Carp cu cine ar completa ministerul, ar fi răspuns: „Eu sunt ca Napoleon, ceilalți pot fi Popeşti”. *Si non e vero...*

Cu toată opoziția lui Marghiloman, administrația noastră, adică *Lupu Costache*, împins de germani, a convocat la primării pe toți notabilii, preoți, învățători, proprietari şi le-a citit următoarea propunere: „Subsemnați cetățeni, având convingerea că în împrejurările prin care trece țara acțiunea d-lui P.P. Carp este singura în stare a reda României situațiunea pierdută, îi încredințăm sarcina de a apăra drepturile țării în negocierile ce se vor deschide pentru dobândirea păcii dorite de toți”. A doua zi se văzu lipit pe zidurile Capitalei un răspuns [1]. Mulți refuzau să semneze, chiar din cei mici. La Pasărea, preotul Costică Popescu, ca agent al germanilor, Mitică Naumescu, de frică şi prostie. Părintele Manea a refuzat, cerând să ştie care sunt părerile lui Carp. Condițiunile acestea erau:

1. Să înlocuiască pe Regele nostru cu un fiu al împăratului Germaniei;

2. Să plătim 3 miliarde daune de război (în cazul inevitabil de imposibilitate, să cedăm recoltele, petrolul, peştele etc.). În schimb, ne-ar fi dat Basarabia. Bineînțeles că nu s-au destăinuit în vileag aceste condițiuni, dar se insista asupra binelui ce ne făceau germanii. Marghiloman a insistat ca, în locul fiului împăratului, să pună pe tron pe unul din principi români. Nereuşind, combătea plebiscitul.

Altă uneltire criminală plecă de la Mitropolie chiar, *Chemarea mitropolitului*, care trebuia să fie aruncată din aeroplane când trupele germane victorioase aveau să intre în Moldova. Această monstruozitate ni se părea atât de inadmisibilă, încât nu ne venea s-o credem. Bănuiam inventțiunea vrăjmaşului ca să ademenească populația moldoveană. Părintele Moşoaia, care era bine cu toți prelații, confirmă. *Chemarea*, cum am aflat mai târziu, a fost făcută de Mariu Teodorian şi de ceilalți arhierei şi preoți ai Mitropoliei: Teofil Ploeşteanu, Valerian Râmniceanu, Iosif Arhimandritul, Meletie Costățianu, V. Musceleanu, I. Gibescu Scriban. Mitropolitul Konon, ramolit şi înfricoşat, a subscris-o ca un inconştient, dar el a fost singurul care şi-a ispăşit păcatul, fiind scos din scaun şi internat la Căldăruşani. Ceilalți au ajuns mari şi tari. Scriban era trimis să țină predici în biserici. După război, când a încercat să ne facă morală în cea de la Batişte, am părăsit biserica împreună cu Emil Petrescu, şi d-na Emanuel Miclescu şi a doua zi am amenințat pe preotul Negulescu că de se va mai repeta acest scandal vom protesta cu voce tare în fața publicului. Lecția a profitat.

Părintele Scriban era cel mai îndrăzneț din toți. Abia revenisem acasă de la Pasărea, a intervenit prin Zoe Râmniceanu ca să-l primesc pentru o justificare. Îmi povesti că el a subscris fără a putea citi textul care se afla la gravor, pe chezăşia prietenului său Pişculescu, alias Gala Galaction [2]. „Ai fost deci indus în eroare pentru un moment, dar după ce ai aflat adevărul şi trădarea amicului, ai protestat, ți-ai spălat această pată după nume şi ai rupt cu acel mizerabil care te-a atras la o faptă aşa de ruşinoasă?” „Dar era cel mai bun amic al meu!” „Nu se mai putea chema amic după aceasta.” Şi l-am concediat, fără a-l mai saluta vreodată, deşi doamnele de la Ortodoxie şi Mitropolie făceau mare caz de el şi de bunul lui prieten.

15/28 august – Un an de la declararea războiului. Retrăind cu gândul acest an de încercare şi durere, de iluzii şi decepții, de însuflețire şi umilință, totuşi ne simțeam mai siguri de o victorie

[1] *Răspunsul anonim* afişat pe străzi avea următorul conținut: „Români, D. P.P.Carp, în unire cu duşmanul, vrea să ne silească a iscăli un plebiscit pentru pace. Pacea în împrejurările de față e o trădare, o înjosire, chiar, față de inamic, care suntem siguri că nu caută decât interesele sale proprii, îndemnându-ne la această faptă mişelească: osândirea neamului nostru, a armatei, a Regelui şi, mai presus de toate, a onoarei româneşti. Nu. D. P.P.Carp, mână în mână cu inamicul nu poate face pace, ci Regele României, care nu ne-a părăsit în dorințele noastre şi căruia am jurat credință. Armata îşi face datoria până la ultima picătură de sânge, apărând pământul românesc. Datoria noastră este să avem răbdare şi credință”. (n.a.)

[2] Gala Galaction (numele literar al preotului Grigore Pişculescu) (1879-1961), licențiat în Teologie la Bucureşti (1903), doctor în Teologie la Cernăuți (1909). Între 1909-1919 a fost defensor ecleziastic la casa Bisericii. Hirotonisit preot în 1922, a fost preot misionar al mitropoliei în anii 1922-1926.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

definitivă. Chiar germanii o spun şi se vaită pe faţă, văzându-se aşa de izolaţi şi cu adversari aşa de dârzi în luptele lor.

Sfânta Maria era şi hramul Mânăstirii Pasărea. Din ajun soseau tot felul de brişte, poştalioane şi căruţe încărcate cu femei şi copii. Cele mai multe, rude cu maicile, au umplut toate casele, altele au petrecut noaptea afară. Somn puţin, vorbărie multă. Numai două cabriolete elegante, cu dnii Nicolaescu şi Izescu, impiegaţi ai poliţiei române lucrând cu germanii. Veniseră incognito, în numeroasă companie. Minunile dumnezeieşti de la mânăstire s-au arătat pe loc, căci s-au îmbolnăvit din smântâna alterată şi în loc de cheful plănuit şi-au petrecut vremea în durerile unei „holerine", şi mai neplăcută cu instalaţiunea rudimentară de acolo. Seara, părintele Costică Popescu, beat mort, a pus gramofonul să cânte romanţe lumeşti, prohibite la mânăstire; împrejurul casei lui se adunaseră multe maici scandalizate de acel concert ilicit, dar încântate în inimă de frumuseţea muzicii. Beţiile acestea se făceau cu soldaţii germani. Unul din ei, netrezit din ajun, mergând cu mine la plimbare a tras într-un câine care l-a lătrat. Deşi nu l-a nimerit, m-am întors îndată acasă, am reclamat la Gefreiter şi am declarat că nu voi mai ieşi cu acel beţiv, care putea să pricinuiască o nenorocire, începând cu mine. Landowski făcuse în zadar un raport în contra lui, m-a însoţit dânsul la plimbare două zile, însă criza agravându-se beţivul a tras mai multe focuri în sala arhondăriei, n-a rănit pe nimeni dar a găurit icoanele şi Ierusalimul.

A doua zi, trezit, primi ordinul de plecare pe front, a venit să se plângă la noi, cerându-mi şi un certificat de bună purtare. Nici poftă, nici calitatea nu aveam, ca prizonieră a germanilor, să i-l dau, mai ales după o astfel de purtare, şi l-am trimis la şefii lui. S-a dus atunci la Lia, care, de milă, l-a făcut scriind în certificat *noi*, ceea ce ar fi subînţeles pe noi amândouă. Lucru foarte neplăcut pentru mine. Am rugat-o să vorbească altă dată la singular, căci eu nu eram dispusă să laud prin nicio formă purtarea germanilor la Pasărea. Discuţia a fost destul de vie şi multă vreme, chiar după liberare, a rămas supărată, mai ales, poate, fiindcă a înţeles că nu procedase bine.

Era o căldură foarte mare, afară de vizita la ora 6 la maica stareţă când îmi citea pravila zilei, nu mai ieşeam, după ora 8 dimineaţa revenind de la plimbare. Îmi reaminteam gândurile din *Souvenirs de la maison des morts* ale lui Dostoievski: „L'homme s'habitue à tout ...même à la souffrance poignante et terrible de ne jamais être seul pendant des ans"[1]. Ce groaznic trebuia să fi fost. Cum îl înţelegeam. Eu care opt ore pe zi eram singură, căci pe Lia n-o vedeam decât la plimbare şi uneori seara. De copil nu mă bucuram destul din pricina nemţoaicii care n-o slăbea şi hipnotiza pe Lia.

O mică indispoziţie a lui Vintilică ne aduse, după mai multe cereri insistente, pe Costache. Nu-l văzusem de două luni şi jumătate, era foarte slab, dar remontat de atacurile aliaţilor şi de ofensiva pe frontul occidental, era şi înmărmurit de marea putere de rezistenţă a germanilor, hărţuiţi din toate părţile.

Atunci văzurăm pentru întâia oară ziarul lui Stere, *Lumina*, scos cu banii de la *Frankfurter Zeitung*. Această foaie echivalentă cu *Gazeta Bucureştilor*, dar scrisă de un român, ne umplu de scârbă şi indignare, mai ales că ne fusese prieten şi că-l credeam cu sufletul curat de apostol. Uneori îl presupuneam bolnav, alteori ne părea rău de inteligenţa şi cultura lui puse într-o astfel de slujbă. Furia lui în contra războiului şi a celor ce l-au făcut era aşa de mare încât în 5 septembrie publică un articol *subscris de două ori*, în care îşi bătea joc de Independenţă, de Coroane de oţel, în care oamenii cei mari ai României sunt: Maiorescu, Carp şi Marghiloman; insulta pe Ionel şi îl îndruma să se sinucidă, cum avea de gând în timpul neutralităţii de i-ar

[1] În traducere românească: „Aşa, de pildă, mi-aş fi putut închipui vreodată chinul groaznic, insuportabil, de a nu putea rămâne singur o clipă, vreme de zece ani?" (Dostoievski, *Opere*, vol. 3, traducere de Nicolae Gane, Bucureşti, Editura pentru Literatură Universală, 1967, p. 408)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

da politica greş şi ar nenoroci ţara. Se ştie până unde a mers şi ce trădător a fost, cum în urmă a înscenat o acţiune a sa la alipirea Basarabiei şi cum a rămas nepedepsit, ba chiar decorat de rege, sub guvernul Marghiloman. Pe dânsul această favoare nu l-a spălat, dar a înjosit prestigiul *Stelei României* [1] şi a demoralizat publicul. Ionel zicea în urmă: „Şi acum s-ar putea judeca şi executa, dar destul sânge românesc a curs ca să nu mai vărs şi eu”. Era o greşeală.

Omul acela n-a avut nici cel puţin pudoarea să se retragă şi să-şi ispăşească păcatele în singurătate. A voit să joace din nou un rol politic şi numai în urmă a renunţat, după manifestările de indignaţie şi dispreţ ce i s-au făcut în parlament.

Întreaga colecţie a *Luminii* şi a *Gazetei Bucureştilor*, în două exemplare, a fost legată de mine după război, una pentru Clubul liberal, alta pentru biblioteca de la Florica.

I-am spus lui Costache că ne făceam pregătirile de iarnă. De la Kommandantură nu se acordase decât un stânjen de lemn pentru amândouă casele, dar inginerul silvic român a venit la noi, ne-a promis şi trimis cât am cerut. La plecare, le-am cărat la Bucureşti, unde ne lipseau cu totul. Spiritul general era mult mai bun. Înţelegeau toţi că victoria va fi a noastră, afară de românii renegaţi din Bucureşti, care profitau de situaţiune.

Landowski ne aduse o scrisoare de la frate-său, care ne-a uimit cum a ajuns la dânsul fără cenzură. Îi povestea că polonezii au refuzat constituirea regatului polon din partea Rusiei, sub auspiciile germanilor, sub rege german. Îşi rezervau drepturile integrale pentru victoria finală. Scurt, au refuzat, spre marea încurcătură a germanilor, care le asiguraseră în Polonia *rusă* şcoli inferioare, secundare şi superioare în limba leşă, pe când la ei nu le îngăduiau să spună nici măcar rugăciunea în limba maternă. Sperau cu aceste falacioase perspective să obţină armată poloneză voluntară de 700.000 oameni. Czernin, Kühlmann şi Michaelis nu renunţau. Iar scrisoarea soldatului se sfârşea: „*Polonezii au refuzat. Vom rupe nuielile din nou pe spinarea bestiilor*“. *Die Bestien*, mi-a tălmăcit Landowski, sunt conservatorii, partizanii războiului. De altfel, toţi soldaţii vorbesc la fel de ofiţeri (de Herrschaften) şi de prusieni. Această demoralizare trebuia combătută, trupele însufleţite. Cine putea face o astfel de minune în afară de kaiser? Mai ales acum după Mărăşeşti, după telegrama regelui Angliei către regele nostru şi către Ionel pentru a-i felicita de bravura oştirii române. Europa întreagă a manifestat. Noi nu aflam decât crâmpeie, care erau un semn palid al realităţii.

Aşadar, kaiserul sosi cu fiu-său. Îl anunţau ziarele bucureştene. A fost mai întâi la Argeş la mormântul suveranilor români, cărora, în viaţă, nici nu îndemnase să le întoarcă vizita.

Acolo i-a făcut onorurile d. Tzigara-Samurcaş, care primi ca răsplată un ac de cravată cu cifra imperială, arătată cu mândrie impiegaţilor săi de la poliţie. Apoi, nerăspunzându-i-se de siguranţa capitalei, ilustrul oaspete dormi la gară în vagon, fiulsău singur vizită capitala sa prezumtivă. Din Bucureşti la Giurgiu, de acolo la Cernavodă. Întâlnind pe Ferdinand al Bulgariei cu Boris, trecu podul peste Dunăre şi pe urmă la front, unde, într-un discurs *à la* Wilhelm, tratâ pe regele nostru de *trădător şi apostat*. O frază profetică zicea: „*Nu ştiu dacă trupele noastre vor mai câştiga noi victorii, dar vom învinge*!“ (fără victorii!).

La Sinaia a dormit tot în vagon, a vizitat Salinele de la Slănic şi puţurile de petrol din Câmpina, apoi a plecat prin Predeal.

Programul era bine alcătuit şi complet, dar cam la spartul târgului. Repercusiunea decepţiilor se arăta prin noi rechiziţii: de rândul acesta, arămurile. Primarul din Pasărea s-a purtat bine şi a prevenit pe maici şi pe ţărani. Multe le-au îngropat, dar cele mai sărace nu se puteau lipsi de unicul vas pentru a-şi face mămăliga şi au fost cele mai încercate; la unele le-au golit căldările de pe foc şi le-au luat. În Bucureşti ne luase toată alămăria. Eu mă rugasem de Costache să mi le iau la Pasărea şi la nevoie le arunc în baltă. El însă, temându-se de vreo trădare, nu

[1] „Steaua României” a fost instituită la 10/22 mai 1877, fiind prima decoraţie românească. (este corect, în 1877 erau 12 zile diferenţă)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mi-a îngăduit şi am rămas fără nicio tingire din multele ce aveam. Mă durea mai ales că vor servi la muniţiuni contra noastră. Bronzurile, statuile şi lămpile fuseseră asemenea catalogate. Când a fost vorba de bustul tatii ce-mi încredinţase Ionel la plecare, nu am şovăit şi, pe furiş de bărbatul meu, l-am îngropat sub zarzavatul din pivniţa garajului. Aceste articole însă nu au fost luate. Alămurile, însă, îngrămădite în prăvăliile din colţul Str. Academiei şi Clemenţei, erau apoi transportate la Pirotehnie, turtite cu un tăvălug puternic şi expediate.

Mii de cazane, tingiri, samovare, galerii de sobe etc. au fost astfel distruse. Îţi propuneau – cu bani, bineînţeles – vase corespunzătoare de smalţ subţire şi prost. Pe de altă parte, veni ordinul de tăierea pădurii. Frumoasa şi draga noastră pădure, singura mângâiere ce aveam la Pasărea!

La 1 aprilie tot trebuia dat jos. Vindeau stânjenul cu 180 lei, 50 lei transportul la oraş. O nouă pungăşie, desigur, concedată unor antreprenori agreaţi, prin mare bacşiş, de administraţia superioară şi care le revindeau cu sume mari publicului. Nici măcar o perdea de-a lungul drumurilor nu trebuia lăsată. Ca de obicei, publicul, prea fricos, nu protesta.

[Sabina Cantacuzino, *Din viaţa familiei Ion C. Brătianu*, ediţie de Elisabeta Simion, vol. II, Editura Albatros, Bucureşti, 1996, p. 112-117]

37. 1939, Articolul lui N. Iorga *Cum a fost ocupaţia din 1916-1918. O mărturie germană* ce rezumă lucrarea lui Gerhard Velburg[1], *Rumänische Etappe, Der Weltkrieg, wie ich ihn sah (Teritoriul românesc, războiul mondial, aşa cum l-am văzut eu)*

În Gerhard Velburg, *Rumänische Etappe*, *Der Weltkrieg*, *wie ich ihn sah*, Minden i. W. Berlin-Lipsca, sunt şi unele ştiri folositoare[2].

Ofiţerul german vine prin Orşova, în Decembre 1916. La Craiova, defilările învingătorilor. Şi „unele dame elegante", cu rochii prea scurte, zâmbind (Ce ruşine! Să le credem străine).

Dar „*multe femei mai în vrâstă plâng*". Nepotrivire între bogăţie şi sărăcie. Mulţi vorbesc nemţeşte. Soldaţi germani beţi. „Nicio fiinţă femeiască nu e lăsată a trece fără să i se arunce o vorbă, fie ea bătrână sau tânără, convenabilă sau ba." La Balş, autorul aleargă după fete. La Piatra descoperă ura ţăranului contra boierului. Preotul dă ouă nemţilor.

La Bucureşti, „fete germane" (= evreice) întreabă pe soldaţi dacă rămân de Crăciun. „Es scheint hier lustig zu sein."[3] Şi aici ofiţerul se aruncă la mâncare, într-o bodegă, apoi într-un restaurant. E bucuros că află „cocote cu braţele goale" şi „artiste germane" văpsite şi cu monoclu. La „Trocadero" „fiecare soldat german îşi are fata", şi ofiţerii. Toată noaptea se hoinăreşte prin localuri.

Laudă pentru Şcoala Militară, unde însă totul e stricat şi spurcat de năvălitori, cu o deosebită furie contra portretelor, şi ale lui Carol l-iu. „Au făcut-o Austriecii? Sau chiar ai noştri? Bucureştii s-au predat abia acum trei săptămâni fără luptă." Aceleaşi prădăciuni la tipografie.

Pretutindeni, nemţi beţi, „Weinleichen", cad pe străzi. Mare emoţie a lui Velburg la Cofetăria Riegler. La Café Boulevard i se pare că acolo venea pentru conversaţii Take Ionescu!

Cercetarea Căii Victoriei. Un adevărat *Bummel*. Se cască gura la vitrine. Se află lucruri care de mult au fost confiscate în Germania.

---

[1] Gerhard Velburg este un pseudonim, numele autorului fiind Tilka Bogislav, de profesie jurist. Lucrarea a apărut în 1930.

[2] Lucrarea a fost tradusă integral în limba română: Gerhard Velburg, *În spatele frontului. Marele Război aşa cum l-am văzut eu. Decembrie 1916-iunie 1918. Însemnările unui soldat german în România ocupată*, traducător Ştefan Colceriu, Humanitas, Bucureşti, 2018.

[3] „Se pare că este aici"[în limba germană]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Şi săpun ieftin! Ofiţerii bulgari se răpăd să cumpere pentru hârtia lor monedă juvaiere.

Pe stradă plimblarea continuă de persoane vărsite şi parfumate. Un german se uimeşte de cizmele femeieşti înalte: vrea să-i ducă nevestei o păreche. Doi ofiţeri unguri măsoară picioarele femeilor; „restul nu-i interesează”. Virtuoase, fără fard, parfum, blăni, cizme – Germanele şi Austriecele.

Defilări în mahalale, şi conversaţii cu Jidănaşi. Întoarcere la o cofetărie – „Partiserie” (*sic*).

La 30 Decembre, vânătoare la Riegler după femei. De acolo, la „restaurantul Modern”. Apoi „în altă cârciumă”. Urmează „toate cafenelele pe rând”. La o baie, unde Neamţul află un compatriot pentru a-l servi. Noaptea se face foc cu mobila casei, tăiată cu toporul.

La Feteşti se smulge ţăranului carnea porcului tăiat, se jertfeşte o oaie, se fură găini. A doua zi, critica plugarilor cari dau gunoiul în Dunăre. Într-un sat, germanii sunt rugaţi să apere lumea de bulgari. Primăria e prădată de aceştia. Ruşi şi bulgari „au băut tot alcoolul”. În vii pândesc bulgarii „după femei şi vite”. Fetele au fugit în baltă. Brutele aleargă după babe. „Lucruri grozave s-ar fi şi petrecut.” Un subofiţer german stinge cai şi trăsuri. Bulgarii cari se văd samănă a comitagii, şi fură. Pe când cei opt nemţi din Feteşti se tem de un atac al ţăranilor (!), *ei aud cântecele de Crăciun şi văd copii umblând din casă în casă*.[subliniere în textul original] Se miră că s-au trezit la cinci dimineaţa. Steluţele lor strălucesc în noaptea neagră. La plecare, bieţii oameni încarcă de bunătăţi pe soldaţii duşmani.

Se ieau măsuri contra bulgarilor, cari zvântă păsările. „Şi doar trebuie să ne batem cu românii, nu cu bulgarii.” La Slobozia s-ar fi schimbat focuri între germani şi bulgari: opt morţi. Pretutindeni, „bande de hoţi bulgari”. În ciuda germanilor, bulgarii trec porci în Dobrogea. Defilare de fugari flămânzi. Între cei ce se întorc e şi unul din neamul ocupanţilor.

Nemţii sunt sorcoviţi de Anul Nou, după vechiul calendar, „deşi printr-o ordonanţă a guvernatorului militar numai cel gregorian e în us“. Un locotenent bulgar de şaizeci şi unul de ani, care nu s-a putut opri să alerge ca să se bată cu românii. Doi negustori din Bucureşti cari merg pentru provisii îşi batjocuresc ţara: au făcut studii la Jena şi la Dresda. Se cercetează cei buni pentru front, şi ostaşii de la Feteşti nu ştiu cum să scape. Deocamdată se ridică un imn caldelor sobe din satul românesc.

La înmormântarea unui austriac catolic merge biet popa nostru cu amândoi dascălii. Cum i se dă ordin de a scurta, i se pare autorului că „veşnica pomenire” e „etern pomânt”! În schimb, ordin de la Bucureşti să se iea oamenilor toată hrana, afară de 750 de grame de porumb zilnic de fiecare cap: „dar va fi greu, căci atunci oamenii mor de foame”. Se mai cere „arama, cositorul, plumbul, fierul vechiu, cauciucul, blănile”. Locotenentul local „adauge de la dânsul”: grăsime, oţet, linte, mazăre, fasole, petrol, ceapă etc. Tot aşa şi vitele toate. Când se cer caprele, oamenii, cari au bivoliţe, fac haz de năcaz. Locotenentul ordonă a se lucra strict: „de vreme ce ai noştri în Germania sufăr de foame, trebuie să sufere şi duşmanii aceştia”. Ca să nu se ascundă ceva, se înţeapă în fân şi în paie. Babe plâng şi soldatul care execută spune că mai bine ar fi în tranşee. „Facem şi noi ca şi Bulgarii” doar după paragraf, pe când ceilalţi lucrează *sans façon*[1].

Autorul e numit în tribunalul militar, care şi începe condamnările. Dar femeile din sat ajută bucuros la curăţit, pe când soldaţii li fură găinile: ajung de fac o crescătorie... Apoi Nemţii beau coniac, cântă dintr-o armonică pe care o ascultă copiii. Oamenii caută prin peşcheşuri îmbunarea judecătorilor. Li se oferă şi câte un prânz, fata casei puindu-li şerveţele pe genunchi. Ea arată zestrea ei, tot lucruri „făcute de casă” (în româneşte) şi e gata a da ceva din ele oaspeţilor: se întreabă pentru o piesă de îmbrăcăminte proporţiile miresei autorului. În schimb, fata va fi trimeasă la Bucureşti, şi anume la spitalul Colintina, supt învinuire de o boală urâtă; bătrânii vin cu lacrimi să se tânguiască: se vădeşte că era vorba de altă Florică... Părinţii arată fotografiile celor doi flăcăi la armată, „poate morţi, poate prisonieri”. Ca mulţămită, maiorul

[1] Familiar; în limba franceză

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

îi amendează cu 1.000 de lei pentru că n-au alergat să stingă un foc la Țăndărei. Țăranii tot întreabă de pace. Cum tinerii sunt în Moldova, nu se poate lucra la câmp. Nemții se mută la invalidul Mitache Cucu, a cărui soție se teme să nu-i mai dea Bulgari, cari fură şi se suie în pat cu pintenii.

La începutul lui Mart se desface podul, cărându-se bucățile de fier. În acest timp, la Călăraşi mor turcii de exantematic.

Autorul publică foiletoane în gazeta din Iena, dar vede pe tălmaciu, locotenentul Anton Tenkhoff, pregătind examenul pe texte latine. „În Germania n-am văzut vreodată pe un student în drept cetind în original pe Gaius[1] şi pe Ulpianus"[2]. Studentul e evreu şi ajunge la judecată pentru câți bani de mită pare să aibă la ei. Învinuit de legături cu o Mărioară, care, aflând că e însurat, îl va pârî, el declară că e întrebuințat obişnuit ca să caute femei pentru ofițeri... Unul din aceştia se primblă într-o frumoasă trăsură furată. În acest timp Ştefana lui Mitache, având în grijă şi pe pastorul-soldat, „popa", îl îngrijeşte ca o mamă. Autorul se miră cum au țăranii aşa de frumoşi dinți fără a întrebuința peria şi crede că e din causa consumării porumbului, nu a superiorității de rasă.

Din acest huzur nemții de la Feteşti sunt luați la paza gării în pe jumătate dărâmatul Otel Comercial. Orăşelul e pustiu. „Nu se vede măcar un câne." În pivnițe însă ceata „femeilor sălbatece" care se hrănesc din ce aruncă soldații de la tren. Ca să aibă de lucru aceştia, li se dă de la Bucureşti ordine să facă din țărani pompieri.

Fericită întoarcere la vad. Acelaşi defileu de fugari, şi nemți. Când se trimet soldați la Slobozia, ei îşi duc cu ei țiitoarele. Unul din cei rămaşi e pus „primar german" în sat, lângă primarul Niculescu, şi-l acopăr peşcheşurile: se bea toată ziua țuică şi coniac. Se pun tăblițe străzilor, cu numele Împăraților şi ale generalilor. Bacşişurile sunt curente; unul se fereşte de celalt. Cutare e scusat pentru că are zece copii. La trecerea Dunării se preferă fetele văpsite înaintea țăranilor.

De Paşti, Ştefana aduce autorului ouă roşii şi încondeiate. Preotul vine cu altele, cu pască şi cu binecuvântarea lui. Mielul de Paşti e pus înaintea străinului, duşmanului, pe care-l miră scrânciobele. La serbătoare ia parte şi un ardelean, Sporea, venit de pe câmpul de luptă galițian, şi el smulge germanului cele mai mari laude pentru caracterul său; el, locotenent, deşi n-are uniformă, se ceartă dirz cu nemții.

Regimul ocupației, cu mecanizarea lui perfectă şi absurdă, cu lăcomia unor cereri care se mai pot îndeplini e ridiculisat de aceia chiar dintre ocupanți cari trebuie să-l servească. Autorul îşi bate joc de acest *militărischer Klassenstaat*[3]. Şi biserica e rechisiționată pentru serviciul protestant, până la orele douăsprezece.

Toată lumea e chemată să se înscrie, şi oamenii se tem că-i ia la oastea nemțească ori îi deportează. Cu atâta migală se va ajunge doar până la pace... Se aduce vin, şi toată lumea civilisată se îmbată de ajunge prin şanțuri.

Cu beţivănia obişnuită: vin, drojdii, țuică, se mai trece vremea, în Maiu. „Popa" predică întrebuințarea acestui leac sigur contra „malariei"; totuşi e aşa de respectat, încât i se oferi... locul de paroh la Dudeşti. A fi „trinkfester", a ține la beție e o adevărată datorie. După ce se îmbată, nemții se dau la femei cu pruncii la sin ori le gonesc, ziua mare, de-a lungul odăilor . Autorul traduce scrisori femeieşti ale camarazilor şi din „dragă puiule" face „draga pueriile", ceia ce nu-l împiedecă de a critica neînțelegerea românilor culți în materie de ortografie. Birtăşița Paraschiva trebuie să strige subofițerilor beți: «popa german e în casă». Primarului

[1] Gaius Iulius Caesar (100 î.Hr -44 î.Hr.) Una dintre cele mai importante personalități ale Romei antice. În timpul său, Roma a trecut de la republică la imperiu. Caesar a cucerit Galia şi a întins frontierele Romei până la Atlantic. În anul 55 î. Hr. A efectuat prima învazie în insulele britanice.

[2] Gnaeus Domitius Annius Ulpianus; (c. 170 – 223) Unul dintre cei mai mari jurişti romani.

[3] *Militärischer Klassenstaat*, stat militarist întemeiat pe clase sociale. Mai frecvent: *Militär- und Klassenstaat*, stat militarist şi întemeiat pe clase sociale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Niculescu i se cer în căsătorie cele trei fete care au făcut studii superioare. „Zilnic descoperim o nouă cârciumă.” La bulgarul Velicu şi la Nedelcu Costescu beau toate naţiile, cu bulgarii în frunte. Locotenentul bulgar Foţcov „presidează”: bea şi cântă cu „glas de stentor”, culminând cu imnul naţional al său. Alt bulgar stropeşte apoi pe toţi cu apa de trandafir de acasă. Întocmai ca în *Bai-Ganciu* al lui Alecu Constantinov....

„Pentru litrul de vin ce-l avem în faţă, am dat şi ultimul ban.” Situaţia e salvată prin invitaţia locotenentului Radov la un „chef ” oferit de camaradul său. Ţigani cântă şi „Heil dir in Siegerkranz”[1]... Cu toată abureala din cap, ofiţerii bulgari, întrebaţi dacă vreau Dobrogea, Macedonia, spun că li s-a urât de războiu: mai bine „Bulgaria Mică”. Radov primeşte scrisori de la o învăţătoare de-a noastră care ştie franţuzeşte, şi el e în nori. Deci i se face acesteia musică la fereastră. Apoi la alte iubite... Dar un avion frances are nedelicateţa să tulbure oameni cari o duc într-o veşnică nevinovată petrecere. Şi la îngroparea camarazilor fac scandal...

Nu plouă. Şi „popa german” e rugat să ia parte la procesiune. Cum promite să se roage şi ploaia cade, casa i se umple de mâncare şi băutură. Cârciumarul Sava Ionescu mai adauge de la dânsul.

Un compliment în schimb pentru atâtea binefaceri şi bunătăţi. Cercetând un lagăr de prisonieri arabi şi africani din armata francesă, autorul constată că... tot „mai aproape” sunt românii. Aiurea, sunt şi Negri.

Ordin de a merge la front aceşti reservişti din *Landsturm*. Supărare generală... Se îmbată cu toţii..., şi cârciumăreasa li dă trandafiri şi mărţişori de pus la gât. Dar plecarea e contramandată.

La Jigălia, administratorul Dinescu condamnă, în numele păcii, totodată pe „Brătianu, Hindenburg, împăratul Wilhelm, regele Ferdinand”. Dar tot ar vrea să mai meargă odată în Bulgaria ca să-şi răsbune...[2] . Fata casei, care lămureşte ţesutul, li spune la plecare: „Mai poftiţi la Jigălia”. Autorul civilisat se miră că fără sfială fata se suie în copac ca să-i arăte cum se cultivă viermii de mătasă. Gândul oaspeţilor e la vinul ce li s-a dat şi pe care-l ascund de camarazi. Într-un sat vecin se dă totul musafirilor, dar se trimet aiurea, după experienţa cu bulgarii, fetele. Un dr. Beschorner, la Năieni, „domnul profesor”, e respectat de ai noştri pentru că a cruţat lumea: desigur că acesta nu găseşte în beţie rostul vieţii. Acest om de bine spune: „Am trăit cinci luni cu aceşti oameni. Am văzut cum au sămănat, cum s-au ostenit, cum şi-au căutat de vite. Cunosc pe fiecare în sat şi fiecare mă cunoaşte. M-am deprins a gândi şi a simţi cu dânşii, li înţeleg limba, i-am ocrotit, chiar – căci, din nenorocire, a fost necesar – contra camarazilor germani. Acuma am numai dorinţa de a vedea cum seceră. Îmi cade greu să plec”. Gazda lui i-a fost ca o mamă (*bemuttern*).

Ceilalţi regretă, la întors, că subprefectul a pecetluit cârciumele. Îşi fură trăsurile. Peste câteva zile un camarad întors din Germania spune că lumea n-are ce mânca şi că femeile, care se văpsesc, „*vielfach recht leichtsinnig leben*”[3]. La Făcăeni se petrece în splendida casă a proprietarului; ofiţerul german ţinea două femei: una, fiică a unui otelier din Constanţa, alta, Vienesă. El arată fotografia nevestei lui de acasă, iar ticăloasa de româncă, Mărioara, pe a soţului de la oaste. Reflecţia autorului: „Da, da, aşa e în războiu”.

La Hagieni, într-o familie, fata de şeisprezece ani e „măritată” cu un ofiţer german, care vrea să se întoarcă după războiu şi să facă agricultură în sat. De fapt, bieţii oameni au fost înşelaţi, ceia ce se şi recunoaşte. Un alt ofiţer se grăbeşte să-i facă propuneri fetei.

---

[1] *Să trăieşti tu, cel ce porţi cununa învingătorilor!* Imnul naţional Prusiei de la 1795 la 1871 şi apoi al Imperiului German până la 1918, versurile aparţin pastorului Heinrich Harrier (1762 -1802), melodia o imită pe cea a imnului *God Save the King* (*Queen*) şi se află pe youtube.

[2] Lipsă în original.

[3] De cele mai multe ori trăiesc uşuratic

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Visită la un sat, Săveni, cu ostateci, între alții „primarul Bucureştilor", doi episcopi, evreii Rosenthal şi „Grauer". Apoi, în tren la Bucureşti, cu bulgari. Îl desgustă pe autor cum se nutresc, răspândind efluvii de usturoiu. Şi austriecii sunt considerați ca de clasa a doua. Bulgarii sunt însă adesea şi zdrențoşi, în opinci; duc insecte pe dânşii. „E mirare că frăția de arme cu ei nu s-a prăpădit de mult".

În Bucureşti, pretutindeni petrecere. în afaceri, o „supra-organisație" germană pedantă (se presintă un ofițer superior care a scris o operă despre „bagajul ofițerului"). Pentru o afacere de săpun, un întreg pelerinagiu... Prețuri mari. Distracții la „varieteuri".

La Feteşti, autorul vede paparudele şi caută să înțeleagă ce spun. La Săveni, e invitat de un avocat, Alexandru Costescu. „Casă la Bucureşti, casă la Karlsbad, casă la Viena. Vorbeşte perfect nemțeşte şi e entusiast de viața de noapte din Berlin". Află şi pe „un profesor de filosofie care a învățat la Wundt în Lipsca" şi pe „directorul Casei de Economii din Bucureşti", cari se plâng de prigonire. Cel din urmă spune că e decorat cu Coroana Prusiei. Un tălmaciu evreu care, supt ocupație, din Rădulescu, revine la Rosenbaum.

Scrisori de la ofițeri prisonieri în Germania: un Zorilă („Zodilă"), un Ion Buricescu. Foarte convenabile. Lauda bunei rânduieli în munca din țara duşmană – autorul se întreabă dacă nu e făcută pentru a îmbuna censura! –, cerere de alimente.

Rechisiționarea clopotelor, în iulie. Austriecii o fac. Durerea satului; un bătrân plânge.

Începe a se auzi tunul marilor lupte de pe Siretiu. Se recrutează pentru oastea bulgărească bulgari cetățeni români şi orice macedonean. Ba chiar orice român din Ardeal şi Bucovina e trecut la datoria de oaste pentru monarhul austro-ungar, chiar dacă e cetățean român. Sunt duşi în vagoane de vite şi primiți ca nişte „porci de români". Dată fiind vârsta, profesia păstorească a atâtora, lucrul îi pare „monstruos" autorului. În acelaşi timp, control pe toată poşta şi oprelişte a legăturilor cu romînce, ceia ce e „contra demnității unui soldat german"... Oamenii din sat se sperie de formidabila bețivănie pentru cei doi împărați aliați. Alături, naşul lui Mitache, care, invitat să mănânce de frupt în postul Sântămăriei pentru că nu-l vede nimeni, răspunde: „Dumnezeu *vede*" [subliniere în textul original].

La Bucureşti, unde autorul îşi duce, în septembre, ceata de ciobani „austro-ungari", aceiaşi veşnică petrecere. El observă portul femeiesc de la țară, cu o citație din von Dungern, adesea întrebuințat care, gâcind ceva după asămănarea cu cel din Nord, îşi închipuie că stilul a venit din... Norvegia..., peste provinciile baltice, Polonia şi Rusia. Luxul e extraordinar, şi se dau prețurile. Autorul e ospătat la familia tălmaciului evreu, Iosif Lupescu. Se cercetează Cişmigiul, unde administrația militară a găsit cu cale să cultive varză, şi un cinematograf, apoi Parcul Carol şi Palatul Regal, deschis soldaților străini.

Velburg îşi aduce înapoi pe acei „supuşi" cari n-au fost găsiți buni pentru front.Va urma pentru el un scurt concediu acasă, la Iena. Mare mulțămire morală, dar lipsă de hrană şi de băutură...

Aducând de acolo „farfurii, cuțite, pahare şi ceşti pentru găzduitorii țărani de la Feteşti, aceştia le pun de-o parte pentru gospodăria feciorilor".

Pe acolo a trecut împăratul Wilhelm, şi autorul vorbeşte foarte puțin respectuos de formidabilul aparat militar de care i-a fost încunjurată călătoria acestuia. Mii de oameni au fost opriți de la lucru pentru clipa apariției lui. Altă visită e a Marelui Duce de Mecklenburg-Schwerin[1] şi a ducelui de Braunschweig[2], întorşi de la o vânătoare în Dobrogea.

[1] Johann Albrecht zu Mecklenburg-Schwerin (1857 -1920), din 1882 exponent al politicii coloniale germane, regent în Mecklenburg-Schwerin (1897 -1901), regent al ducatului de Braunschweig (1907 -1913) cunoscut ca artizan al tratatului de alianță al Bulgariei cu Puterile Centrale în septembrie 1915, când a negociat cu regele Ferdinand al Bulgariei la castelul Wiligrad.

[2] Ernst August Herzog von Braunschweig (1887 – 1953), ultimul duce de Braunschweig (noiembrie 1913 – noiembrie 1918), în timpul Primului Război Mondial a fost avansat general-maior şi a servit la comandamentul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La Bucureşti, unde vine iarăşi pentru afaceri, Velburg vede pe Mackensen, „al cărui mers şi a cărui figură sunt ca ale unui tânăr de douăzeci de ani” (!). La Teatrul „Carol-cel- Mare” el găseşte că d-na Miciora e prea grasă şi că „dănţează ca o vacă”.

De aici el revine la Feteşti, unde petrece în cârciumă, cu primarul, cu Iancu Niculescu şi Ion Sterea, vechi cunoştinţe, cari semnează pentru... împrumutul de războiu german. Autorul se miră că se poate un astfel de „act de trădare”, asemenea cu al tălmacilor evrei, cari o fac însă „din ură contra românilor”. Se trece la Năeni, pe la Elefteria Zamfir, care a îngrijit aşa de bine pe dr. Beschorner.

Un ultim „control” acolo. Şi o judecată de total: „Am căpătat încredinţarea că românii sunt un popor cu totul bun la inimă şi credincios”. Şi „splendid e materialul uman, mai ales foştii soldaţi. Se găsesc printre bărbaţi unii nalţi ca pomii, cu o spinare ca a uriaşului Atlas, cu picioare şi braţe tari ca oţelul. Tipul nemţesc apare faţă de dânşii mic şi slăbănog”.

Chemat la Bucureşti, îi impune în str. Gheorghe Cantacuzino 15, *Meldeamtul* german, aşezat în birouri depinzând de Ministeriul Agriculturii. Presintare ridiculă a personalului de trufaşi băieţei în haină de sublocotenent, cu indispensabilul tălmaciu evreu Hirsch, pe lângă „încă o duzină de tălmaci iudeo-români şi o dactilografă, tot evreică, Lissy Grunbaum”: parcă ar fi o şcoală jidovească...

Mai departe, şi un Diamant, un Ştefănescu-Steiner, care bruschează pe oricine cu „tu”. La urmă, cei doi sunt arestaţi pentru pungăşii. Evreul Manolescu speculează în Piaţa de Flori cu monedele. Şi Teatrul evreiesc al lui Marcus Strul, cu „subreta” Sara Kanner, care invită pe nemţi.

Se dă noului venit locuinţă la soţia căpitanului Nenițescu, divorţată, care „în cinci minute îi destăinuieşte toate intimităţile”. Se oferă o bulgarcă, de loc din Rusciuc, Alexandrina Stambulov.

S-au deschis la Fundaţie cursurile Universităţii pentru armată; nu lipsesc femei, foarte multe. Între profesorii de drept Adolf Last, evreu de la Cernăuţi, care se amestecase şi în literatura românească. Nu lipseşte un curs de istorie a Bulgariei, până la 1877, de profesorul Götz, de la Bonn; profesorul Sels, tot de la Bonn, vorbeşte „despre formarea limbilor romanice, cu specială privire la cea românească[1]. Între studenţi, filoromânul Beschorner. La petrecerea comună apare Mackensen (decembre 1917). La lecţii asistă şi generalul Túllf von Tschepe. Sels urmează cu lecţii de româneşte la Şcoala Germană.

Acuma, veste că la Brest-Litovsk încep negocierile. „Iţi vine să plângi de bucurie...”

De la d-na Nenițescu autorul e scos pentru a nu strica intimitatea gazdei cu un inspector de spital german. El stă acuma în Ştirbei-Vodă, la o văduvă săracă, împovărată cu cinci copii.

Visită la Văcăreşti, unde descoperă „stil maur”... Apoi la Colintina (pe cale, constată descoperirea înaintea morţilor şi facerea crucii înaintea bisericilor), „Oameni buni şi plini de evlavie. De aici la... Alhambra, unde o artistă din Berlin se împiedeca de două ori şi nu poate cânta.

Crăciun militar la Ateneu, apoi la Comandantură. La 30 decembre, spectacole germane la Teatrul Naţional (organisate de dr. Friedrich din Leipzig, venit şi pentru cursuri) şi la Eforie (spectacole de curiositate, cu omul fără braţe şi gimnastici). Acum autorul stă la nişte evrei, Geissler.

Paradă de ziua împăratului german: turcii participă, bulgarii nu (27 ianuar 1918). Emoţie, la 9 februar, când „Lumea” [Lumina] lui Stere anunţă o pace care e... numai cu Ucraina.

Despăduceherea tuturora, şi a „celor mai fine doamne”, dacă vreau să meargă cu trenul; dar ţidulele se vând cu 25 de bani...

Corpului X de Armată. A fost *a la suite* (onorific) în mai multe regimente.

[1] Traducerea în versuri, de autor, a imnului lui Şt.O. Iosif, p. 253-254. (n.a.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Visită la Museul Zoologic. „Ca toate clădirile publice, şi acesta e clădit în proporţii puternice, cu o mare cheltuială de spaţiu, stabil (*sic*!) şi pompos. Se vede ce mare preţ a pus tânărul stat român în cultivarea ştiinţii şi instrucţiei publice. Ce loveşte apoi e că publicul, şi tocmai clasele de jos, visitează zelos Museul. Şi grupe mai mari de copii mai mărunţi şi mai crescuţi sunt lăsaţi a umbla pe acolo în voie fără întovărăşire de persoane mature, şi n-am observat ca aceasta să ducă la o necuviinţă".

Tragedia demobilisaţilor cari nu-şi mai găsesc soţiile. Dar în cea mai mare parte scene de familie care mişcă pe străin. O infamie e învinuirea că un tânăr căpitan student, de douăzeci şi trei de ani, şi-a cumpărat rangul. Copiii de trupă vorbesc mândru de idealul „României Mari". Un locotenent nu şi-ar fi ştiut anul naşterii... Dar atâţia ofiţeri preferă să nu poată intra în localuri publice decât să-şi lase uniforma; îi doare că trebuie să salute pe ofiţerii duşmani, şi mai ales pe bulgari. Dacă se înfierează medicul bine nutrit, cu soţia germană, se zugrăvesc germanii chemaţi pe frontul de vest, cari sunt desperaţi. Şi Comandantura trebuie să dea un ordin „strict secret" – pe care, de altfel, îl cunoşteam de mult – contra ofiţerilor cari se fac de râs cu femeile (april).

În acel moment reîncep cursurile universitare germane...

Pacea de la Bucureşti. „Nicio agitaţie bucuroasă în masele populare, nimic bătător la ochi nu se vede în aspectul străzilor. Abia se cumpără numerele speciale." Unii aşteaptă defilarea comisiei de pace, despre care s-a vorbit. E o generală „decepţie", mai ales că ocupaţia rămâne. Răpirile de teritoriu dor adânc, ca şi robia economică. „Pe străzi şi în restaurante domneşte azi tăcere de mormânt" (7 maiu). Se protestă contra „păcii de foame". Vom muri de foame, spune unul, dacă nu vine pacea generală.

Autorul, care a împlinit o legătură de iubire cu o femeie neruşinată, de bună familie, merge acum pe front în vest (15 iulie). Aici se opreşte povestirea.

*

* *

În resumat, la ocupanţi, întâiu pasiune de distrugere, apoi lăcomia satisfacerii poftelor animalice. La ai noştri, afară de excepţii în clasele de sus, creştină resignare, nesfârşită bunătate, şi faţă de duşman.

Avem, astfel, în această carte de absolută sinceritate o preţioasă mărturie, care ar trebui cunoscută şi în cercuri mai largi.

[N. Iorga, *Cum a fost ocupaţia din 1916-8. O mărturie germană*, „Datina românească", Vălenii de Munte, 1939; Extras din „Revista Istorică", Anul al XXV-lea, numerele 1-3]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CRONOLOGIE

1917

22 decembrie 1916/4 ianuarie 1917-27 decembrie 1916/9 ianuarie 1917. Are loc atacul germano-austro-ungar asupra liniei Milcovului, Putnei şi Siretului. Trupele inamice ocupă Brăila, ating zona Siretului, unde linia frontului se stabilizează.

25 decembrie 1916/7 ianuarie 1917. Trupele germano-austro-ungare ocupă oraşul Focşani. Astfel, aproape trei sferturi din România se află sub ocupaţia inamică (Dobrogea, Oltenia şi Muntenia). Casa Regală, guvernul, parlamentul şi o parte a populaţiei se refugiază în Moldova.

31 decembrie 1916/13 ianuarie 1917-5/18 ianuarie 1917. Se desfăşoară confruntarea de la Pralea. Armata română a reuşit să ţină sub control Valea Şuşiţei.

1/14 ianuarie. Regele Ferdinand a dat un ordin de zi către armată, cu prilejul Anului Nou, prin care a cerut continuarea luptei.

Ianuarie-iunie. Procesul de reorganizare a armatei române s-a desfăşurat în condiţii foarte dificile. În final au fost constituite două armate (1 şi 2, aceasta din urmă refăcându-se pe front) în loc de patru la începutul războiului, 15 divizii de infanterie, două de cavalerie, patru regimente de artilerie grea şi 12 escadrile de aviaţie. În acest proces, un rol important l-a avut Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot.

7/20 ianuarie. S-a înfiinţat la Iaşi „Comitetul naţional al românilor emigraţi din Austro-Ungaria", format din 12 persoane, care a semnat declaraţia de război împotriva Austro-Ungariei, transmisă Vienei în seara zilei de 14/27 august 1916.

Comandamentul german a decis încetarea acţiunilor ofensive pe frontul românesc şi trecerea la apărare.

9/22 ianuarie. Mesajul preşedintelui W. Wilson către Senatul SUA cu privire la „bazele generale ale unei păci durabile"; reluarea tezei despre „pacea fără victorie".

19 ianuarie/1 februarie-7/20 februarie. La Petrograd a avut loc o conferinţă aliată cu scopul coordonării eforturilor de război ale Antantei. România nu a fost invitată, dar în urma demersurilor la reuniune au participat prinţul moştenitor Carol şi prim-ministrul Ion I.C. Brătianu. Acesta din urmă a avut o serie de întrevederi cu reprezentanţii marilor puteri aliate în cadrul cărora s-a discutat situaţia militară a României, primind asigurări că angajamentele vor fi onorate.

19 ianuarie/1 februarie. Germania a declarat războiul submarin total, ca o modalitate de a obţine victoria în război.

21 ianuarie/3 februarie. SUA au rupt relaţiile diplomatice cu Germania.

24 ianuarie/6 februarie. Colonelul Alexandru D. Sturdza, comandant al Brigăzii 7 mixtă, fiu al fostului prim-ministru şi preşedinte al Partidului Liberal, Dimitrie A. Sturdza, a trecut la inamic la piciorul satului Voloşcani. El dorea ca prin gestul său să determine o dezertare în masă a militarilor români şi crearea unei armate în care urmau să intre şi prizonieri de război români, care să lupte alături de germani împotriva Rusiei, considerată adevărata inamică a României.

28 ianuarie/10 februarie. Locotenent-colonelul Constantin Crăiniceanu, comandant al Regimentului 25 Infanterie, a fost prins la punctul Paltin pe când se întorcea din dispozitivul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

inamic, unde se întâlnise cu Alexandru D. Sturdza. Cei doi au fost judecați și condamnați la moarte. Sentința în cazul Crăiniceanu a fost executată, dar Sturdza și-a găsit adăpost în Germania până la moartea sa în 1939.

2/15 februarie. Apare ziarul *România*, condus de Mihail Sadoveanu și aflat sub direcția Marelui Cartier General. În paginile ziarului au publicat personalități ale culturii române: Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, Barbu Ştefănescu-Delavrancea, Demostene Botez, Vasile Voiculescu ș.a. Publicația era destinată, în primul rând, ofițerilor și ostașilor de pe front.

8/21 februarie. Pe Frontul de Vest armata germană a început operația cu numele de cod „Alberich” prin care s-a repliat pe aliniamentul fortificat „Siegfrieg”, situat între 15 și 40 de kilometri față de dispozitivul inițial.

11/24 februarie. Guvernul englez a oferit SUA telegrama trimisă Mexicului de către Ministerul Afacerilor Externe German prin care îi propunea o alianță și acțiuni comune împotriva SUA („telegrama Zimmermann”).

18 februarie/3 martie. Începe revoluția din Rusia.

2/15 martie. La Petrograd, țarul Nicolae al II-lea a abdicat și s-a format un guvern provizoriu, condus de prințul G.E. Lvov. Rusia s-a proclamat Republică Federativă Democratică.

8/21 martie. Fostul țar al Rusiei, Nicolae al II-lea, a fost arestat împreună cu întreaga sa familie.

10/23 martie. Prinții Sixte și Xavier de Bourbon-Parma, mandatați de guvernul francez, se întâlnesc cu împăratul Carol I al Austriei pentru o tentativă de pace la inițiativa acestuia din urmă.

13/26 martie. Semnarea „Documentului de la Viena”, prin care Germania îi promitea Austro-Ungariei că va anexa teritorii românești, la sfârșitul războiului.

18/31 martie 1917. Prin mijlocirea prințului Sixte de Bourbon-Parma, Carol I, împărat al Austriei și rege al Ungariei, sub titulatura de Carol al IV-lea, a remis președintelui Franței, Raymond Poincaré, o scrisoare prin care propunea începerea negocierilor de pace.

23 martie/5 aprilie. La Răcăciuni, regele Ferdinand I a promis pământ ostașilor de pe front și o mai largă participare la viața politică. Promisiunile regale au fost reluate în ordinul de zi din 23 aprilie/6 mai.

24 martie/6 aprilie. SUA au declarat război Germaniei.

3/16 aprilie. Înființarea Partidului Național Moldovenesc la Chișinău, care avea un program de revendicări naționale și social-economice largi, ce urmăreau, în prima fază, sporirea autonomiei Basarabiei.

– Guvernul rus aprobă ca 30.000 de voluntari de origine română proveniți din armata austro-ungară să se constituie într-un corp de voluntari pentru a lupta alături de armata română.

– Conferința de la Saint-Jean-de-Maurienne. Italia a primit dreptul de a participa la împărțirea teritoriilor aparținând Imperiului Otoman, decise prin acordul Sykes-Picot (9 mai 1916). Premierii francez și britanic, Alexandre Ribot și David Lloyd George, i-au adus la cunoștință prim-ministrului italian, Sidney Sonnino, propunerile de pace ale Austro-Ungariei. Sonino le-a respins declarând că a trata cu Austro-Ungaria însemna a o menține. Or, Italia a intrat în război pentru ca imperiul bicefal să dispară.

3/16 aprilie-20 aprilie/3 mai. Armata franceză a desfășurat ofensiva din sectorul Aisne. Apărarea germană a fost ruptă de 60 km, pătrunderea în dispozitivul inmic fiind de 5 km. Rezultatele au fost modeste, armata franceză înregistrând pierderi foarte mari.

5/18 aprilie. O delegație de români transilvăneni („Misiunea Patriotică Română”), compusă din căpitanul Vasile Stoica, Vasile Lucaciu și Ion Moța, a fost trimisă în SUA cu scopul de a informa opinia publică americană despre politica și revendicările României asupra teritoriilor românești din componența Imperiului Austro-Ungar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pavel N. Miliukov, ministrul de externe al Rusiei, a anunțat că țara sa va continua războiul alături de Antanta până la obținerea victoriei. Ca urmare a acestei declarații, SUA au acordat Rusiei un împrumut de 500 de milioane de dolari.

6/19-17/30 aprilie. La Chişinău s-a desfăşurat primul congres al societăților cooperatiste din Basarabia la care s-a cerut, între altele, autonomia administrativă, economică, religioasă a provinciei.

11/24-14/27 aprilie. Congresul învățătorilor basarabeni în care s-a cerut, între altele, introducerea alfabetului latin, predarea în şcoli în limba română, oficierea serviciilor divine în limba română etc.

12/25 aprilie-25 aprilie/8 mai. Armata aliată de la Salonic cu un efectiv de circa 670.000 de militari cu 300 de tunuri a desfăşurat o amplă ofensivă în zona Macedoniei împotriva Puterilor Centrale. Ofensiva nu a a avut succesul scontat. În următoarele luni, pe acest front s-a instalat o expectativă prelungită, ceea ce a permis transferul de către Puterile Centrale al unor trupe pe frontul românesc.

13/26 aprilie. România şi Danemarca stabilesc relații diplomatice, primul titular al legației (înființată la 1/14 mai) a fost diplomatul Gheorghe Derussi.

La Darnița, lângă Kiev, are loc întrunirea delegaților prizonierilor români din Transilvania şi Bucovina. S-a constituit un comitet de organizare care a lansat un apel pentru participarea prizonierilor români din Rusia la eliberarea de sub stăpânirea autro-ungară şi unirea cu România.

aprilie/1 mai. La Iaşi s-a înființat Partidul Muncii, între membri figurând Nicolae Lupu, Grigore Iunian, George Diamandy, Grigore Trancu-Iaşi, Mihai Macovei ş.a.

Amplă manifestație a soldaților ruşi la Iaşi. Ei i-au scos din arest pe Cristian Rakovski şi Mihail Gheorghe Bujor pe care i-au trecut peste granița în Rusia.

20 aprilie/3 mai. România şi Norvegia stabilesc relații diplomatice, Grigore Bilciurescu fiind acreditat ca însărcinat de afaceri.

22 aprilie/5 mai-28 aprilie/11 mai. Prim-ministrul Ion I.C. Brătianu şi generalul Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier General al armatei, au efectuat o vizită la Petrograd, unde au purtat convorbiri cu oficialii ruşi privind colaborarea militară dintre cele două state.

1/14 mai. Începutul cele de-a 10-a bătălii de la Isonzo pe frontul italiono-austriac.-

6/19 mai. Premierul Ion I.C. Brătianu supune dezbaterii Corpurilor legiuitoare proiectul de revizuire a Constituției, etapă esențială pentru adoptarea reformelor agrară şi electorală.

7/20 mai-28 mai/10 iunie. Apogeul rebeliunii militarilor francezi pe Frontul de Vest.

10/23 mai. Prim-ministrul ungar István Tisza a demisionat. Cinci zile mai târziu s-a format un nou guvern avându-l în frunte pe Gyula Andrássy. Acesta nu a rezistat prea mult, fiind înlocuit succesiv de cabinete conduse de M. Esterhazy şi apoi de Sándor Wekerle.

10/23 mai. Ziua Națională a României. Defilarea armatei a arătat o îmbunătățire semnificativă a stării de echipare, instruire şi dotare a marilor unități române.

19 mai/1 iunie 1917. S-au emis Instrucțiunile operative nr. 29 adresate armatelor din compunerea Frontului român pentru viitoarele operații.

27 mai/9 iunie. La Iaşi au sosit două batalioane din Corpul voluntarilor transilvăneni pentru a lupta alături de armata română. Primirea populației ieşene şi a oficialităților a fost impresionantă.

28 mai/10 iunie. Regele Constantin al Greciei, cu opțiuni progermane (soția sa era sora împăratului Wilhelm), a părăsit țara, fără a abdica. Acest eveniment a dus la o clarificare a situației politice interne. Tronul a fost preluat de fiul său, Alexandru.

29 mai/11 iunie-2/15 iunie. La Odessa a avut loc Congresul militarilor moldoveni, printre revendicări fiind introducerea limbii materne în şcolile din Transnistria, crearea unor catedre de limbă română la universitățile din Odessa şi Kiev, numirea de învățători moldoveni etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

4/17 iunie. Philippe Pétain a fost numit şeful Marelui Cartier General francez, înlocuindu-l pe generalul Robert Nivelle. El a reuşit să potolească revoltele din armata franceză, îmbunătăţind viaţa militarilor pe front, concomitent cu adoptarea unor măsuri de pedepsire a vinovaţilor.

10/23 iunie. Parlamentul ucrainean (Rada) a proclamat autonomia Ucrainei.

17/30 iunie. Guvernul grec, condus de E. Venizelos, instalat la Atena după plecarea regelui Constantin, s-a alăturat Antantei, declarând război Puterilor Centrale.

18 iunie/1 iulie. Armata rusă porneşte în Galiţia o puternică ofensivă („Ofensiva Kerenski”).

3/16-5/18 iulie. Grave tulburări la Petrograd în cursul cărora bolşevicii au încercat preluarea puterii.

6/19 iulie. Frontul armatei ruse din Galiţia este străpuns de ofensiva germano-austro-ungară.

7/20 iulie. La Kiev, un grup de ziarişti români a editat ziarul *România Mare* cu scopul de a-i determina pe prizonierii români din armata austro-ungară să se înroleze în armata română. Ziarul a apărut până în ianuarie 1918, fiind tipărite 23 de numere.

8/21 iulie. Armatele germano-austro-ungare ocupă Cernăuţii.

10/23 iulie. Încheierea crizei guvernamentale, Take Ionescu devenind vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. Guvernul a fost reorganizat. S-a creat Ministerul Materialelor şi Muniţiilor în fruntea căruia a fost numit Vintilă Brătianu, fost ministru de război. Titularul acestui departament a devenit generalul Constantin Iancovescu.

10/23-12/25 iulie. Are loc cea mai puternică acţiune de artilerie şi cea mai mare de pe frontul românesc, în regiunea Nămoloasa, fără urmări practice, întrucât proiectata acţiune ofensivă a fost anulată.

11/24 iulie-19 iulie/1 august. Are loc bătălia de la Mărăşti, desfăşurată de Armata 2 română, comandată de generalul Alexandru Averescu, în cooperare cu trupe ruse. Ofensiva este încununată de un succes important, apărarea inamicului fiind străpunsă pe un front de 30 km şi o adâncime de 20 km. Ofensiva nu este exploatată din punct de vedere strategic, fiind oprită în urma evoluţiei nefavorabile a frontului din Galiţia.

12/25-13/26 iulie. La Paris a avut loc o conferinţă interaliată. Din partea României au participat cu rol consultativ ministrul plenipotenţiar Alexandru Em. Lahovary şi generalul Dumitru Iliescu. Reprezentanţii români au cerut menţinerea frontului de la Salonic pentru a uşura situaţia trupelor române şi ruse de pe frontul românesc. Aliaţii au reconfirmat prevederile documentelor semnate cu România la 4/17 august 1916.

12/25 iulie. Prin ordinul de operaţii nr. 34, Marele Cartier General român a oprit ofensiva de la Mărăşti, din cauza înfrângerilor grave ale trupelor ruse în Galiţia. Generalul Alexandru Averescu a continuat acţiunile.

18/31 iulie. Începutul celei de-a treia bătălii de la Ypres (Passchendaele). Ea a continuat timp de aproape patru luni, cu rezultate cvasinule.

19 iulie/1 august. Papa Benedict al XV-lea a adresat un apel pentru începerea negocierilor de pace.

1/14 august. China a declarat război Germaniei.

23 iulie/5 august. Reuniune sub preşedinţia regelui Ferdinand la care au luat parte prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, prinţul moştenitor Carol, generalii Constantin Prezan, Alexandru Averescu şi Dmitri Şcerbacev. S-a luat în discuţie evacuarea autorităţilor şi a armatei în sudul Rusiei.

24 iulie/6 august-6/19 august. Are loc bătălia defensivă de la Mărăşeşti a Armatei 1 române în faţa puternicei ofensive a Puterilor Centrale („bătălia de străpungere de pe Putna şi Şuşiţa”). Scopul strategic al inamicului a fost de a străpunge frontul, cu ajutorul forţelor generalului Mackensen (supranumit şi „spărgătorul de fronturi”), ocuparea Moldovei, scoaterea României

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

din război şi apoi şi a Rusiei. După două săptămâni de lupte grele, armata română, în cooperare cu câteva divizii ale armatei ruse, a respins ofensiva atacatorilor. În cursul acestei bătălii, cea mai mare de pe frontul românesc din tot cursul războiului, Armata 1 română, condusă de generalul Constantin Christescu, apoi de generalul Eremia Grigorescu, a câştigat una din cele mai importante victorii. Cele mai dramatice momente ale bătăliei de la Mărăşeşti au fost luptele de pe platoul Muncelului (2/15-5/18 august) şi lupta de la Răzoare (6/19 august), unde luptă şi moare eroic întreaga companie de mitraliere comandată de căpitanul Grigore Ignat.

26 iulie/8 august- 9/22 august. Are loc a treia bătălie de la Oituz. Operaţiune de apărare a Armatei 2 române în faţa ofensivei germano-austro-ungare în lungul văilor Oituzului şi Trotuşului, ce face parte din ansamblul puternicei ofensive pornite pe direcţia Mărăşeşti. Scopul strategic al inamicului este efectuarea unei ample învăluiri a dispozitivului româno-rus şi ruperea apărării acestuia, încercuirea şi nimicirea forţelor principale ale adversarului, scoaterea României din război şi pătrunderea forţelor germane şi austro-ungare peste Prut şi Nistru, în regiunile din sudul Ucrainei. Cele mai dramatice momente ale bătăliei au fost atacul de la Cireşoaia (30 iulie/12 august) şi lupta de la Coşna (7/20-9/22 august), care s-au soldat cu victorii ale unităţilor române şi înfrângerea inamicului, cu pierderi deosebit de grele. Bătălia de la Oituz se încheie cu o victorie deplină, ce a reuşit să răstoarne planul strategic al inamicului privind frontul românesc.

27 iulie/9 august. S-a încheiat la Iaşi un protocol între reprezentanţii guvernelor român şi rus şi reprezentanţii Casei de economii şi depuneri privind transportul şi depozitarea în Rusia, respectiv la Moscova, a unor valori româneşti. Acestea totalizau 1,5 miliarde lei (stocul metalic al BNR, bijuterii, tablouri, obiecte de cult, depozite ale unor particulari etc.|).

30 iulie/12 august. Se adoptă legea pentru modificarea unor articole din Constituţie (articolele 19, 57 şi 67), fapt ce deschide calea materializării reformelor agrară şi electorală.

6/19 august. S-a înfiinţat Legaţia României în SUA. Dr. Constantin Angelescu a fost numit ministru plenipotenţiar la 25 septembrie/8 octombrie şi şi-a prezentat scrisorile de acreditare la 3/16 ianuarie 1918.

– Începutul celei de-a 11-a bătălii de la Isonzo pe frontul italiano-austriac.

15/28 august-21 august/3 septembrie. Are loc bătălia de la Varniţa şi Muncelu. Acţiunea ofensivă a armatei germano-austro-ungare, oprită de armata română cu pierderi grele. În cursul acestei bătălii a căzut eroic sublocotenent Ecaterina Teodoroiu („eroina de la Jiu").

Proclamaţia regelui Ferdinand cu prilejul unui an de la intrarea României în război. Documentul arăta necesitatea hotărârii de a intra în conflict şi reitera ideea continuării luptei: „Biruinţa este sigură. Nimic şi nimeni nu o poate împiedica. Aliaţii şi noi vom învinge/.../ Prin suferinţele noastre vom câştiga dreptul la viaţa românilor de pretutindeni, singura viaţă care are preţ pentru noi".

19 august/1 septembrie-8/21 septembrie. Se desfăşoară acţiunile ofensive pentru cucerirea oraşului Riga de către trupele germane.

25 august/7 septembrie. România şi Portugalia stabilesc relaţii diplomatice. Primul titular al legaţiei româneşti a fost Victor Ionescu.

28 august/10 septembrie-30 august/12 septembrie. Bătălia de la Cireşoaia, soldată cu insuccesul trupelor româno-ruse. Ultima bătălie importantă din campania anului 1917 pe frontul românesc.

7/20-10/23 septembrie. Bătălia de la Cambrai pe Frontul de Vest. Forţele aliate au rupt apărarea germană pe un front de circa 15 km şi o adâncime de aproape 8 km.

8/21 septembrie. În Rusia eşuează lovitura de stat iniţiată de generalul Lavr Kornilov, declanşată la 15/28 august.

8/21-14/27 septembrie. Are loc, la Kiev, Congresul popoarelor din Rusia; delegaţia românilor basarabeni se pronunţă pentru o largă autonomie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

13/26 septembrie. România şi Japonia stabilesc relaţii diplomatice. Nicolae Xenopol este primul nostru ministru plenipotenţiar, dar moare înainte de a-şi prezenta scrisorile de acreditare.

10/23 octombrie. Robert Lansig, secretarul de stat al SUA, i-a trimis lui Ion I.C. Brătianu o scrisoare prin care arată disponibilitatea autorităţilor americane de a acorda României un împrumut de 5 milioane de dolari pentru a susţine rezistenţa împotriva Puterilor Centrale.

11/24-18/31 octombrie. Armata italiană a suferit o gravă înfrângere în a 12-a bătălie de la Isonzo (dezastrul de la Caporetto, azi Kobarid, în Slovenia). Pe lângă pierderile umane şi materiale foarte mari, înfrângerea a determinat schimbări importante pe plan politic şi militar. S-a constituit un nou guvern condus de Vittorio E. Orlando (18/31 octombrie), iar generalul Luigi Cadorna a fost înlocuit din funcţia de şef al Marelui Cartier General cu generalul Armando Diaz (26 octombrie/8 noiembrie).

13/26 octombrie. S-a înfiinţat, la Hârlău, printr-un ordin al Marelui Cartier General, Corpul voluntarilor transilvăneni, comandant fiind generalul Marcel Olteanu.

20-27 octombrie/2-9 noiembrie. La Chişinău se desfăşoară Congresul soldaţilor moldoveni de pe toate fronturile şi toate armatele ruse. Delegaţii în număr de circa 800 reprezentau aproape 300.000 de soldaţi. Congresul hotărăşte crearea Sfatului Ţării, compus din 195 de deputaţi (150 români şi 45 reprezentanţi ai minorităţilor), autonomia teritorială şi politică a Basarabiei, învăţământ în limba română, crearea armatei naţionale etc.

25 octombrie/7 noiembrie. La Petrograd, printr-o lovitură de stat, bolşevicii au preluat puterea în Rusia.

2/15 noiembrie. Guvernul bolşevic adoptă Declaraţia drepturilor popoarelor din Rusia, care proclamă egalitatea şi suveranitatea popoarelor dezrobite din Rusia, dreptul lor la autodeterminare, până la separarea şi formarea de state independente.

3/16 noiembrie. În Franţa, guvernul Painlevé este înlocuit cu unul condus de Georges Clemenceau.

7/20-17/30 noiembrie. Pe Frontul de Vest, Armata 3 engleză a declanşat prin surprindere, fără pregătire de artilerie, o puternică ofensivă în regiunea Cambrai. Este primul atac masiv cu tancurile, în număr de 324, ceea ce a permis o pătrundere în dispozitivul advers de circa 10 km. Reacţia germană a fost promptă, reuşindu-se refacerea în mare parte a aliniamentului de apărare.

19 noiembrie/2 decembrie. Rusia bolşevică a suspendat ostilităţile pe Frontul de Est şi a început, la Brest-Litovsk, negocierile în vederea încheierii armistiţiului cu Puterile Centrale.

21 noiembrie/4 decembrie. La Chişinău se deschid lucrările Sfatului Ţării, devenit organul suprem al puterii de stat în Basarabia. Preşedinte a fost ales Ion Inculeţ.

23 noiembrie/6 decembrie. Finlanda şi-a proclamat independenţa faţă de Rusia.

24 noiembrie/7 decembrie. SUA au declarat război Austro-Ungariei.

26 noiembrie/9 decembrie. S-a încheiat la Focşani armistiţiul dintre România şi Puterile Centrale.

29 noiembrie/12 decembrie. În România este trimis de către V.I. Lenin şi L. Troţki un comando condus de Simion Grigorievici Roşal, fost comandant al fortăreţei Kronstadt, compus din circa 80 de persoane. El avea sarcina să preia comanda trupelor ruse pe frontul român, să-l asasineze pe regele Ferdinand, să proclame România republică sovietică.

2/15 decembrie. Sfatul Ţării adoptă *Declaraţia* prin care se proclamă Republica Democratică Moldovenească Autonomă, în componenţa Republicii Federative Democratice Ruse. Se formează un Consiliu al directorilor generali, ca organ executiv, în fruntea căruia a fost ales Pantelimon Erhan. *Declaraţia* cuprindea o serie de deziderate politice, economice, culturale: reformă agrară fără despăgubire; demobilizarea ostaşilor; convocarea Adunării Populare a

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Republicii Democratice Moldoveneşti; drepturi şi libertăţi democratice; libertatea cuvântului, a presei, a credinţei; ziua de muncă de opt ore etc.

– Se încheie la Brest Litovsk armistiţiul dintre Rusia bolşevică şi Puterile Centrale.

3/16 decembrie. Marele Cartier General român a decis să pună la dispoziţia Consiliului directorilor generali din Basarabia voluntarii români recrutaţi dintre prizonierii de război români aflaţi pe teritoriul Rusiei.

8/21-9/22 decembrie. În urma unei şedinţe prelungite, guvernul decide dezarmarea trupelor ruseşti bolşevizate de la Socola. Roşal şi unii colaboratori ai săi au fost ucişi, cel mai probabil de gărzile ucrainene ale generalului Dmitri Şcerbacev. În următoarele zile, armata română a început curăţirea teritoriului naţional de trupele ruse bolşevizate.

11/24 decembrie. S-a proclamat Republica Sovietică Ucraineană.

17/30-18/31 decembrie. La Tiraspol a avut loc Congresul românilor transnistreni, preşedinte fiind sublocotenentul Ştefan Bulat, deputat în Sfatul Ţării din partea Transnistriei.

26 decembrie 1917/8 ianuarie 1918. Discursul preşedintelui SUA, Woodrow Wilson, în Congres, cu privire la programul păcii viitoare („cele 14 puncte").

27 decembrie 1917/9 ianuarie 1918. Guvernul român decide curăţarea teritoriului Moldovei de trupele ruse bolşevizate.

31 decembrie/13 ianuarie 1918. Autorităţile bolşevice i-au arestat pe Constantin Diamandy şi pe membrii legaţiei române de la Petrograd. Personalul diplomatic român a fost eliberat două zile mai târziu, la intervenţia miniştrilor aliaţi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

BIBLIOGRAFIE

Arhive

S.A.N.I.C., Fonduri: Casa Regală; Casa Regală-Ferdinand; Preşedinția Consiliului de Miniştri; Microfilme: Anglia, Belgia, Franța, Italia, SUA

M.A.E, Fonduri: 71/E1 – 1914-1922 – Primul Război Mondial; 71/E2 – 1914-1924 – Primul Război Mondial; Legații: Marea Britanie, Franța, Rusia, Italia, Belgia

A.M.N.R., Fonduri: M.St.M; M.St.M – Secția 2 Informații (1895-1949); M.St.M – Secția 3 Operații (1896-1950); Cabinetul Ministrului Apărării (1913-1950); Ministerul de Război – Secretariatul General (1900-1936); Cabinetul Ministrului Apărării (1913-1950); Marele Cartier General (1913-1945); Microfilme

Volume de documente

xxx, *1918 la români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918*, vol. II, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983

xxx, Denkschrift der Deutschen Etappen Werwaltung in der Dobrudscha ab geschosseen mite april 1917 (Memoriu al Administrației germane de etapă din Dobrogea, întocmit la mijlocul lui aprilie 1917), traducere ing. Gustav Rückert, lect. Univ. dr. Olga Laiter, editori: Valentin Ciorbea, Constantin Cheramidoglu, Walter Rastätter, Ex-Ponto, Constanța, 2012

xxx, *Documents diplomatiques secrets ruses 1914-1917*, Payot, Paris, 1922

xxx, *La Romania nella Grande Guerra. Documenti militari e diplomatici italiani, 1914-1918*, a cura di Rudolf Dinu, Ion Bulei, Editura Militară, Bucureşti, 2006

xxx, *Marele Cartier General al Armatei României. Documente 1916-1920*, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1996

xxx, Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz. Documente militare, volum întocmit de: colonel Constantin Căzănişteanu (coordonator), colonel dr. Vasile Alexandrescu, colonel Aurelian Miriță, Dorina Rusu, locotenent-major Dumitru Dobre, Editura Militară, Bucureşti, 1977

xxx, Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917), coordonare şi studiu introductiv Viorica Moisuc, Editura Globus, Bucureşti, 1993

xxx, *Tezaurul Băncii naționale a României la Moscova. Documente*, cuvânt înainte de prof. univ. dr. Mugur Isărescu, ediție de Marian Ştefan şi Cristian Păunescu, Editura Fundației Culturale Magazin Istoric, Bucureşti, 1999

xxx, *Trădarea Rusiei Țariste. Documente oficiale*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1921

Cuvântări de Ferdinand I, regele României 1889-1922, Din publicațiile Fundației Principile Carol Bucureşti, 1922

Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România 1917-1918. Documente, antologie de Ion Calafeteanu şi Viorica-Pompilia Moisuc, prefață Viorica Pompilia Moisuc, Editura Hyperion, Chişinău, 1995

Moisuc, Viorica, *Românii şi politica externă rusească. Un secol din istoria tezaurului românesc „păstrat" la Moscova (studiu şi documente*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2013)

Nicolescu, Gheorghe, Dobrescu, Gheorghe, Nicolescu, Andrei, *Calvarul prizonierilor români din Primul Război Mondial. Mărturii documentare,* vol. I-III, Fundația „General Ştefan Guşă", Editura Universității din Piteşti, Piteşti, 2006

Pherekyde, Grigore, *Colecțiunea ordonanțelor pentru populația României în coprinsul Administrației Militare*, Tipografia „Cultura", Bucureşti, 1918

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Stănescu, Marin C., Feneşan, Costin, *Lenin şi Troţki versus Ludendorff şi Hoffman. Două cupluri inamice care au schimbat cursul istoriei (1914-1918. Documente, scrieri, mărturii şi relatări*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1999)

Instrumente de lucru (dicţionare, enciclopedii, cronologii, atlase etc.)

xxx, *Dictionnaire de la Grande Guerre 1914-1918*, sous la direction de François Cochet et Rémy Porte, Robert Laffont, Paris, 2008

xxx. *Encyclopédie de la Grande Guerre*, tome I, II, sous la direction de Stéphane Audoin-Rouzeau et Jean-Jacques Becker, Bayard, 2004

xxx, *Figuri contemporane din Basarabia*, vol. 1-3, Editura A.R.P.I.D., Chişinău, 1939

xxx, *Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică*, coordonator M. Petcu, Editura Polirom, Iaşi, 2012

xxx, *Şefii Statului Major General. Enciclopedie*, coordonator: general-locotenent (r) Avram Cătănici, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2014

Avram, Valeriu, Drăghici, Lucian, Pătraşcu, Gabriel-George, Râşnoveanu, Ion, *Războiul de întregire (1916-1918) Comandanţi militari români*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2016

Bradford, James C., editor, *International Enciclopedia of Military History*, vol. 1-2, preface by professor Jeremy Black, Rourledge, New York, 2006

Bucur, Bogdan, *Cartea de Aur a Centenarului Marii Uniri*, cu un cuvânt înainte de Bogdan Murgescu, RAO, 2017

Calafeteanu, Ion (coordonator), *Istoria politicii externe româneşti*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003

Ciobanu, Ştefan, *Unirea Basarabiei. Studiu şi documente cu privire la mişcarea naţională din Basarabia în anii 1917-1918*, Cartea Românească, Bucureşti, 1929

Cojan, Vicenţiu, *Primul Război Mondial. Repere de cronologie militară*, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., Bucureşti, 1997

Colesnic, Iurie, *Generaţia Unirii*, Museum, Fundaţia Culturală Română, 2004

Georgescu, Maria, Midan, Cristophe, capitaine, *Un exemple de cooperation bilaterale. Les attaches militaires français en Roumanie et roumaines en France (1860-1940*), Editions Militaires, Bucarest, 2003

Giurescu, Dinu (coordonator), *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003

Hogg, Ian V., *Dicţionarul Primului Război Mondial*, traducere din limba engleză: Diana Şipu, Editura Niculescu, Bucureşti, 2007

Mamina, Ion, Scurtu, Ioan, *Guverne şi guvernanţi (1916-1938)*, Silex-Casă de Editură, Presă şi Impresariat S.R.L., Bucureşti, 1994

Marcu, George, Ilinca, Rodica, *Dicţionarul personalităţilor feminine din România*, coordonator: George Marcu, cuvânt înainte: Gabriela Creţia, Editura Meronia, Bucureşti, 2009

Neagoe, Stelian, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 2012*, ediţia a III-a definitivă, Editura Machiavelli, Bucureşti, 2013

Neagoe, Stelian, *Miniştrii de externe ai României 1862-2016*, Editura Institutului de Ştiinţe Politice şi Pelaţii Internaţionale „Ion I.C. Brătianu”, Bucureşti, 2016

Palmovski, Jan, *Dicţionar de istorie universală contemporană. De la 1900 până astăzi*, vol. I-II, traducere de Simona Ceauşu, Editura All, Bucureşti, 2005

Păcurariu, Mircea, prof. univ. dr., *Dicţionarul teologilor români*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002

Predescu, Lucian, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc, oameni şi înfăptuiri*, ediţie anastatică, Editura Saeculum, Editura Vestfala, Bucureşti, 1999

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Răceanu, Mircea, *Cronologie comentată a relațiilor româno-americane. De la începutul cunoașterii reciproce până la prăbușirea regimului comunist în România, 1989*, Silex, 2005

Stoica, Stan (coordonator), *Dicționar biografic de istorie a României*, Editura Meronia, Bucureşti, 2008

Țărălungă, Ecaterina, *Enciclopedia identității românești. Personalități*, Editura Litera, Bucureşti, 2011

Vaisse, Maurice, *Dicționar de relații internaționale. Secolul al XX-lea*, traducere de Marius Roman, Polirom, Iaşi, 2008

Zodian, Vladimir, Pandea, Adrian, Zodian, Mihai V., *Enciclopedie de istorie militară*, cu o postfață de general-maior prof. univ. dr. Teodor Frunzetti, Editura Militară, Bucureşti, 2006

Lucrări generale

xxx, *Apărarea națională şi Parlamentul României*, vol. I, Editura Militară, Bucureşti, 1992

xxx, *Austro-Hungar`s Last War 1914-1918*, edited by the Austrian Federal Ministry of the Army and War Archive, translated by Stan Hanna, vol. 1-4, Publisher of Military Sciences Releases, Viena, 1930

xxx, *Basarabia – pământ românesc*, editor şi redactor ştiințific Mihai Taşcă, Editura Serebia, Chişinău, 2017

xxx, *Istoria cavaleriei române*, coordonarea lucrării: general de brigadă (r) dr. Gheorghe Marin, Ecaterina Marin-Zăinescu şi colonel (r) dr. Gheorghe Romanescu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1998

xxx, *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară, Bucureşti, 1989

xxx, *Istoria Românilor, vol. VII, tom II. De la independență la Marea Unire*, coordonator acad. Gheorghe Platon, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003

xxx, *România în anii Primului Război Mondial*, vol. 1-2, Editura Militară, Bucureşti, 1987

xxx, *The Cambridge History of Russia*, volume III, The Twentieth Century, editad by Grigor Suny, University of Michigan and University of Chicago, Cambridge University Press, 2006

xxx, *The Origin and Prevention of Majors Wars*, edited by Robert I. Roberg and Teodore K. Rabb, Cambridge University Press, 2002

Abrudeanu, Ion Rusu, *România şi războiul mondial. Contribuții la studiul istoriei războiului nostru*, Editura Librăriei Socec, Bucureşti, 1921

Berstein, Serge, Milza, Pierre, *Istoria Europei, vol. IV Naționalismele şi Concernul European secolul XIX (1815-1919)*, traducere de Monica Timu, ediție îngrijită, note şi comentarii de Ovidiu Pecican, Institutul European, 1998

Bideleux, Robert and Jeffries, Ian, *A History of Eastern Europe. Crisis and change*, second edition, Routledge, London and New York, 2007

Black, Jeremy, *The Age of Total War 1860-1945*, Praeger, Security International, Westport Connecticut, London, 2006

Boldur, Alexandru V., *Istoria Basarabiei*, Editura Ion Frunză, Bucureşti, 1992

Boldur, Alexandru V., *Basarabia Românească*, Editura Vicovia, Bucureşti, 2014

Boldur, Alexandru V., *Basarabia şi relațiile româno-ruse*, Chişinău, Editura Timpul, 2017

Brătianu, Gheorghe I., *Basarabia. Drepturi naționale şi istorice*, ediție îngrijită şi note de Florin Rotaru, traducere Ecaterina Holban, Editura Semne, Bucureşti, 1995

Brendon, Vyvyen, *Primul Război Mondial 1914-1918*, traducere de Daniela Mişcov, All, Bucureşti, 2003

Bulei, Ion, *Conservatori şi conservatorism în România*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2000

Dabija, Gheorghe, *Armata română în războiul mondial*, prefață general de corp de armată Alexandru Averescu, Editura I.G. Hertz, Bucureşti, f.a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ferro, Mark, *The Great War 1914-1918*, translated by Nicole Stone, Routledge, London and New York, 1973

Figes, Orlando, *Revoluția rusă 1821-1924. Tragedia unui popor*, traducere de Cornelia Marinescu, Editura Polirom, Iaşi, 2016

Gaillard, Jean-Michel, Rowley, Anthony, *Istoria continentului european. De la 1850 până la sfârşitul secolului al XX-lea*, traducere din limba franceză de Em. Galaicu-Păun, Editura Cartier, Bucureşti, Chişinău, 2001

Gilbert, Martin, *The European Powers 1900-1945*, Phoenix Press, London, 1965

Glenny, Misha, *The Balcans. Nationalism, War and the Great powers 1804-2011*, Penguin Books, London, 2012

Grey, Colin S., *Războiul, pacea şi relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, traducere de Ramona Lupu, Polirom, 2010

Hitchins, Keith, *România 1866-1947*, ediția a IV-a, traducere din engleză de George G. Potra şi Delia Razdolescu, Humanitas, Bucureşti, 2013

Jelavich, Charles şi Barbara, *Formarea statelor naționale balcanice 1804-1920*, traducere de Ioan Crețiu, cuvând introductiv şi control ştiințific de prof. univ. dr. Camil Mureşan, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002

Kennedy, Paul, *Ascensiunea şi decăderea marilor puteri. Transformări economice şi conflicte militare din 1500 până în 2000*, traducere de Laurențiu Ursu, Teodora Moldovanu, Lucia Dos, Ramona Lupu, postfață de Andrei Miroiu, Polirom, Iaşi, 2011

Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României (1916-1919)*, text stabilit de Costin Kirițescu, Mircea N. Popa şi Lucia Popa, prefață şi note de Mircea N. Popa, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989

Nistor, Ion, *Istoria Basarabiei*, Editura Cartea Moldovenească, Chişinău, 1991

Pop, Ioan-Aurel, Nagler, Thomas, Andras, Magyari (coordonatori), *Istoria Transilvaniei, vol. III (de la 1711 până la 1918)*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008

Popa, Mircea N., *Primul Război Mondial 1914-1918*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979

Renouvin, Pierre, Preclin, Edmond, Hardy, Georges, *L'époque contemporaine, Tome 2, La paix armée et la grand guerre 1871-1919*, Presses Universitaires de France, Paris, 1939

Sixsmith, Martin, *Rusia. Un mileniu de istorie*, traducere din engleză de Eugen Popa şi Justina Bandol, Humanitas, Bucureşti, 2016

Sondhaus, Lawrence, *World War One. The Global Revolution*, University Press, Cambridge, 2011

Şeicaru, Pamfil, *România în Marele Război*, prefață de Ion Gh. I. Brătianu, traducere din limba franceză de Adrian Iancu

Taylor, A.J.P., *Monarhia habsburgică 1809-1918. O istorie a Imperiului Austriac şi a Austro-Ungariei*, traducere de Cornelia Bucur, Allfa, Bucureşti, 2000

Torrey, Glenn, *România în Primul Război Mondial*, traducere din limba engleză de Dan Criste, Meteor Publishing, Bucureşti, 2014

Wagner, Margaret E., *America and the Great War*, introduction by David M. Kennedy, Athena Angelos, picture editor, Bloomsbury Press, Library of Congress, 2017

Memorialistică

Alimănişteanu, Pia, *Însemnări din timpul ocupației germane*, Imprimeriile Independența, Bucureşti, 1929

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. III, partea a V-a, 1916-1917, Ediție şi indice de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992

Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IV 1917-1918, Ediție şi indice de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993

Averescu, Alexandru, *Notițe zilnice din războiu*, vol. II, 1916-1918, Editura Cultura Națională, Bucureşti, 1937

Averescu, Alexandru, *Răspunderile*, Editura Albatros, Bucureşti, 1999

Bacalbaşa, Constantin, *Capitala sub ocupația duşmanului 1916-1918*, Editura Vremea, Bucureşti, 2017

Beldie, Constantin, *Memorii,* Editura Albatros, Bucureşti, 2000

Berthelot, Henri, *Memorii şi corespondență* 1916-1919, introducere de Glenn Torrey, Editura Militară, Bucureşti, 2012

Bianu, Vasile, dr, *Însemnări din războiul României Mari, tomul II. De la mobilizare până la pacea de la Bucureşti*, Institutul de Arte Grafice „Ardealul", Cluj, 1926

Buttescu, Mihai I., *Vânătorii Reginei Elisabeta. Memoriile unui ofițer din garda regală*, ediție îngrijită, prefață, note şi indice de comandor (r) Gheorghe Vartic, Editura Militară, Bucureşti, 2012

Brătianu, Elisa, Brătianu, Ion C., *Memorii involuntare*, Texte stabilite, note şi prezentare de Marian Ştefan

Brătianu, Gheorghe I., *File rupte din cartea războiului*, Editura „Cultura națională", Bucureşti, f.a.

Buchanan, George, *My mission to Russia, and other diplomatic memories*, 2 vol., London, Cassell, 1923

Cancicov, Vasile Th., *Impresiuni şi păreri personale din timpul războiului României. Jurnal zilnic 13 august 1916-31 decembrie 1918, vol II*, Atelierele Societății „Universul", Bucureşti, 1921

Cantacuzino, Nicolae B., *Amintirile unui diplomat român*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2012

Cantacuzino, Sabina, *Din viața familiei Ion C. Brătianu*, volumul II, îngrijire de ediție, studiu introductiv şi note de Elisabeta Simion, Editura Albatros, Bucureşti, 1996

Cămărăşescu, Zoe, *Amintiri*, Editura Vitruviu, Bucureşti, f.a.

Ciorogariu, Roman R., Episcopul Orăzii, *Zile trăite*, Oradea, 1926

Dragalina, Virgil, Alexandru, *Viața tatălui meu*, generalul Ion Dragalina, Editura Militară, Bucureşti, 2009

Drăghiceanu, Virgiliu N., 707 *zile sub cultura pumnului german*, f.a., 1920

Duca, I.G., *Memorii*, volumul III, *Războiul, Partea I (1916-1917)*, Ediție şi indice de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1994

Duca, I.G., *Memorii*, volumul IV, *Războiul, partea a II-a (1917-1919*), Ediție şi indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1994

Filitti, I.C., *Jurnal*, vol. I, 1913-1919, ediție îngrijită de Georgeta Filitti, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2008

Fontaine, Marcel, *Jurnal de război. Misiune în România. Noiembrie 1916-aprilie 1918*, cuvânt înainte de Alain Legoux, introducere de Daniel Cain, traducere din franceză şi postfață de Micaela Ghițescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2016

Garoescu, Gheorghe, general, *Jurnal de front, vise de iubire. 14 august 1916-28 septembrie 1918*, ediție stabilită, studiu introductiv şi note de Marian Moşneagu, Editura Militară, Bucureşti, 2017

George, Lloyd, *Mémoires de Guerre*, vol. I, traduction de Charles Bonnefon, A. Fayard & Companie, Editeurs, Paris, 1934

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ghibu, Onisifor, *În vâltoarea revoluției ruseşti. Însemnări din Basarabia anului 1917*, ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Octavian O. Ghibu, Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1993

Ghyka, Dimitrie, *Memorii (1894-1940)*, traducere din limba franceză de Vasile Savin, Institutul European, 2004

Greceanu, Ana, *Între două patrii. Însemnări 1911-1920*, traducere de Radu Greceanu, Eugenia Greceanu, Dumitru Roman, cuvânt înainte, note şi comentarii de Dumitru Roman, Editura Vremea, Bucureşti, 2013

Grey, Eduard, vicomte de Fallodon, *Memoires*, traduit de l'anglais par M. D'Honfroi, Payot, Paris, 1927.

Herjeu, C.N., general, *Studii şi critice militare. Din învățămintele războaielor din 1913 şi 1916-1918*, vol. I, Editura Librăriei Stănciulescu, Bucureşti, 1920

Ionescu, Take, *Amintiri. Discursuri pentru România Mare*, ediție îngrijită, cuvânt înainte şi note de Şerban Tanaşoca, Editura Fundației Pro, Bucureşti, 2005

Iorga, N., *Războiul nostru în note zilnice 1917-1918*, vol. III, Editura Ramuri, Craiova, 1919

Iorga, Filip Lucian, *Un cântec de lebădă. Vlăstare boiereşti în Primul Război Mondial*, Editura Corint, Bucureşti, 2016

Kirileanu, G.T., *Însemnări zilnice (1906-1960)*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, bibliografie şi indici de Constantin Frangati, cu un cuvânt înainte de Iordan Datcu, Editura Albatros, Bucureşti, 2004

Kirileanu, G.T., *Martor la istoria României 1872-1969. Jurnal şi epistolar*, volumul al II-lea: 1915-1918, ediție îngrijită, cuvânt înainte, note şi indice de Constantin Bostan, Editura RAO, Bucureşti, 2013

Lovinescu, Eugen, *În cumpăna vremei, Note de război*, Editura Librăriei Socec & Co, Soc. anonimă, 1919

Ludendorff, Erich, *Souvenirs de guerre*, préface du General Buat, Payot, Paris, 1920

Madgearu, Alexandru, *Note din războiul de reîntregire a neamului*, ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Alexandru Madgearu, Editura Militară, Bucureşti, 2017

Maiorescu, Titu, *România şi Războiul Mondial. Însemnări zilnice inedite*, volum editat de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1999.

Maria, Regina României, *Jurnal de război (I) 1916-1917*, traducere de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită de Lucian Boia, Editura Humanitas, Bucureşti, 2014

Maria, Regina României, *Jurnal de război (II) 1917-1918*, traducere de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită de Lucian Boia, Editura Humanitas, Bucureşti, 2015

Marghiloman, Alexandru, *Note politice 1897-1924*, vol. 2 şi 3, Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, Bucureşti, 1927

Marghiloman, Alexandru, Unirea Basarabiei cu România-mumă 27 martie 1918, Editura Institutului de Ştiințe Politice şi Pelații Internaționale „Ion I.C. Brătianu”, Bucureşti, 2018

Memoires du General Broussilov, *Guerre 1914-1918*, preface du General Niessel, Libraire Hachette, Paris, 1929

Mihăiescu, N., general de divizie, *Amintiri şi învățăminte din războiul de întregire a neamului 1916-1919*, Editura ziarului „Universul”, Bucureşti, 1936

Mârzescu, Gheorghe Gh., *Fapte şi impresii zilnice (1917-1918)*, ediție de Ion Lăcustă, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2004

Mossolov, A.A., *Misiunea mea în România (Memorii)*, ediție de Marin. C. Stănescu, Editura Silex, Bucureşti, 1997

Negrescu, Elena, *Descrierea războiului de o refugiată. Notele unei romance care a suferit pentru țara ei. Jurnal de război 1916-1918*, Editura Detectiv, Bucureşti, 2006

Netzhammer, Raymund, *Episcop de România într-o epocă a conflictelor naționale şi religioase*, vol. I-II, traducere de prof. univ. dr. George Guțu, ediție realizată de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Krista Zach

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Paléologue, Maurice, *La Russie des tsars pendant la Grande Guerre*, vol. III, 19 Aôut 1916-16 Mai 1917, Plon, Paris, 1921

Popian, Constantin, *Amintiri din viața militară. Jurnale de război şi din prizonierat*, ediție îngrijită, note şi comentarii de Linu Dragu Popian, prefață de colonel (r) Dumitru Roman, Editura Militară, |Bucureşti, 2007

Prévost, Michel, *Români şi ruşi. Amintiri din anii 1916-1918. Speranțele şi cele dintâi decepții. Retragerea*, prefață N. Iorga, Editura Lupta, Bucureşti, 1925

Puşcariu, Sextil, *Memorii*, ediție de Magdalena Vulpe, prefață de Ion Bulei, note de Ion Bulei şi Magdalena Vulpe, Editura Minerva, Bucureşti, 1979

Rosetti, Radu R., general, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție, studiu introductiv şi note de Maria Georgescu, Editura Modelism, Bucureşti, 1997

Rostas, Zoltan, *Secolul coanei Lizica. Convorbiri din anii 1985-1986 cu Elisabeta Odobescu-Goga. Jurnalul din perioada 1916-1918*, traducerea jurnalului şi transcrierea convorbirilor Irina Marmor-Rostas, prefață: Georgeta Filitti, Paideia, Bucureşti, 2004

Rudeanu, Vasile, *Memorii din timpuri de pace şi de război 1884-1929*, ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Dumitru Preda şi Vasile Alexandrescu, Cavallioti, Bucureşti, 2004

Saint-Aulaire, conte de, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, traducere de Ileana Sturdza, introducere şi note de Mihai Dim. Sturdza, Editura Humanitas, Bucureşti, 2002

Stoenescu, Anibal, *Din vremea ocupației,* Atelierele Grafice Socec & Comp. S.A., Bucureşti, 1927

Tăslăoanu, Octavian C., *Din vârtejul războiului, 2, Sub flamurile naționale*, ediție îngrijită de Gelu Voican-Voiculescu, Editura Rao, Bucureşti, 2001

Tzigara-Samurcaş, *Mărturisiri si-li-te*, Tipografia „Convorbiri literare", Bucureşti, 1920

Tzigara-Samurcaş, Al., *Memorii (1910-1918*), Bucureşti, Editura „Grai şi suflet-Cultura Națională", vol. II, 1999

Winogradsky, general, *La Guerre sur le front oriental. En Russie. En Roumanie,* mis au point et commenté par le general Malleterre, Charles-Lavauzelle, Paris, 1926

Vopicka, Charles J., *Secretele balcanilor. Şapte ani din viața unui diplomat în centrul furtunos al Europei*, prefață şi traducere de Andrei Alexandru Căpuşan, Institutul European, 2012

Lucrări speciale

xxx, *100 de ani de la deschiderea Frontului Românesc în Primul Război Mondial (1916-2016).* Culegere de studii, ediție îngrijită de Gheorghe Vartic, Editura Militară, Bucureşti, 2017

xxx, *Banca Națională a României în timpul Primului Razboi Mondial*, prefață de Mugur Isărescu, Bucureşti, 2011

xxx, *Din modernitate spre contemporaneitate. Studii Istorice dedicate lui George Cipăianu la împlinirea vârstei de 75 de ani*, editori: Valentin Orga, Ottmar Traşcă, Liviu Țârău, Virgiliu Țârău, Argonaut, Cluj Napoca, 2017

xxx, *Historically Inevitable?: Turning Point of the Russian Revolution*, edited by Tony Brenton, Profile Books LTD, London, 2016

xxx La présence francaise en Roumanie pendant la Grande Guerre. 1914-1918, editeurs: George Cipăianu, Vasile Vesa, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997

xxx, *Marele Război şi Europa danubiano-pontică*, coordonator Francesco Guida, versiunea în limba română îngrijită de Ana Maria Sima şi Monica Fekete, traducere de Monica Fekete, Miruna Bence-Muk, Delia Morar, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2016

xxx, *Primul Război Mondial şi Basarabia 1914-1918*. (Culegere de studii şi articole), Bons Office, Chişinău, 2015

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Agrigoroaiei, Ion, *Opinia publică şi starea de spirit în vremea Războiului de Întregire şi a Marii Uniri. Iaşi,1916-1918*, Editura Fundația Axis, Iaşi, 2004

Alexandrescu, Vasile, Prodan, Costică, *Ofensiva de vară – Mărăşti 1917*, Bucureşti, 1997

Bălan, Teodor, *Bucovina în războiul mondial*, Extras din „Codrul Cosminului”, VI, 1929, Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă de la Universitatea din Cernăuți, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1929

Batin, Laurențiu, *Maramureşul şi maramureşenii în Primul Război Mondial*, prefață de academician Alexandru Surdu, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2014

Boia, Lucian, *Germanofilii. Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Humanitas, Bucureşti, 2009

Boia, Lucian, *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, Humanitas, Bucureşti, 2014

Bulei, Ion, *Bunul nostru rege Ferdinand*, Editura Meteor Press, 2017

Bulei, Ioan, *Un război în cenuşa imperiilor*, Editura Cadmos, Bucureşti, 2010

Cazacu, Petre, *Moldova dintre Prut şi Nistru. 1812-1928*, Editura Ştiința, Chişinău, 1992

Cernovodeanu, Paul, Basarabia. *Drama unei provincii istorice româneşti în context politic internațional 1806-1920*, Editura Albatros, Bucureşti, 1993

Ciobanu, Vitalie N., *Militarii basarabeni 1917-1918. Studiu şi documente*, Chişinău, 2000

Clark, Charles Upson, *Bessarabia. Russia and Roumania on the Black Sea*, Dodd, Mead&Company, New York, 1927

Constantin, Cristina, *Viața cotidiană în Primul Război Mondial (Everyday life in World War I)*, Editura Sitech, Craiova, 2017

Constantin, Ion, Negrei, Ion, Negru, Gheorghe, *Ion Pelivan. Părinte al mişcării naționale din Basarabia*, cuvânt înainte de Corneliu-Mihail Lungu, Editura Bibliotecii Bucureştilor, Bucureşti, 2011

Constantin, Ion, *Pantelimon Halippa*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2016

Cupşa, Ion, *Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz,* Editura Militară, Bucureşti, 1967

Decusară, E.C., *România sub ocupațiune dușmană. Fasciculul I Organizarea şi activitatea poliției militare*, Tipografia Curții Regale Göbl&Fii, Bucureşti, 1920

De Luchi, Gianluca, *La prima guerra mondiale*, Giunti, Milano, 2008

Fassy, Gérard, *Le commandement français en Orient (octobre 1915-novembre 1918)*, Economica, Paris, 2003

Gane C., *Petre P. Carp şi locul său în istoria politică a României*, vol. II, Editura ziarului „Universul”, Bucureşti, 1936

Georgianu, Ilie I., *România sub ocupațiune dușmană, Fascicolul II Exploatarea economică a țării. Organizația şi activitatea Statului Major Economic*, Bucureşti, Tipografia „Cultura Neamului Românesc”, 1920

Goga, Octavian, *Unirea tuturor românilor*, ediție şi studiu introductiv de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 2010

Grandhomme, Jean-Nőel, *Henri-Mathias Berthelot (1861-1931): du culte de l'offensive à la stratégie globale*, ECPA, Paris, 2011

Ignat, Adrian, *Aportul bisericii la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, Editura Universitară, Bucureşti, 2011

Iordache, Anastasie, *Parlamentul României în anii reformelor şi ai Primului Război Mondial* 1907-1918, Paideia, Bucureşti, 2001

Lacey, James, Murray, Williamson, *Douăzeci de bătălii care au schimbat lumea*, traducere de Andra Hâncu şi Radu Andriescu, Polirom, 2013

Leşcu, Anatol, *Românii basarabeni în istoria militară a Rusiei. De la războaiele din Caucaz la Războiul Civil*, Editura Militară, Bucureşti, 2009

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Maior, Liviu, *Românii în armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004

Mamina, Ioan, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997

Mayerhofer, Lisa, *Zwischen Freund und Feind-Deutsche Besatzung in Rumänien 1916-1918*, Munchen, 2010

Negoiță, Cătălin, Zamfir, Ilie (coord.), *Presa Primului Război Mondial*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2015

Oprea, Ion M., *România şi Imperiul Rus (1900-1924)*, Editura Albatros, Bucureşti, 1998

Otu, Petre, *Mareşalul Averescu. Militarul, omul politic, legenda,* Editura Militară, Bucureşti, 2005

Otu, Petre, *Mareşalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, Editura Militară, Bucureşti, 2008

Otu, Petre (coordonator), Duțu, Alesandru, Madgearu, Alexandru, Soreanu, Mircea, *100 de mari bătălii ale românilor*, Editura Orizonturi, Bucureşti, 2009

Otu, Petre, Georgescu, Maria, *Radiografia unei trădări. Cazul colonelului Alexandru D. Sturdza*, Editura Militară, Bucureşti, 2011

Pântea, Gherman, *Rolul organizațiilor militare moldoveneşti în actul unirii Basarabiei,* Chişinău, 1932.

Popa, Vasile, *Misiunea generalului Coandă la STAVKA, 1916-1917*, Editura Militară, Bucureşti, 2010

Popa, Vasile, Cerăceanu, Ion, Manea, Vasilica, *Generalul Coandă la Kiev (1917-1918)*, Editura Militară, Bucureşti, 2011

Preda, Dumitru, Ciobanu, Nicolae, *Bătălia de la Mărăşeşti, 24 iulie/6 august-21 august/3 septembrie 1917*, Editura Militară, Bucureşti, 2017

Răcilă, Emil, *România în Primul Război Mondial. Situația economică, social-politică şi administrativă din teritoriul românesc vremelnic ocupat 1916-1918*, Editura Ager-Economistul, Bucureşti, 2005

Rădulescu-Zoner, Şerban, Marinescu, Beatrice, *Bucureştii în anii Primului Război Mondial 1914-1918*, Editura Albatros, Bucureşti, 1993

Seişanu, Romulus, *Take Ionescu. Viața şi opera sa*, Editura ziarului „Universul", Bucureşti, 1930

Serdaru, Virgiliu Stef., *Lupta de la Mărăşeşti-Oituz*, cu desene de A. Murnu, Institutul de arte grafice „Minerva", Bucureşti, 1919

Serdaru, Virgiliu Stef., *Războiul nostru. Turtucaia-Mărăşeşti. Schițe şi note de campanie,* Minerva, Bucureşti, 1918

Spânu, Alin, *Serviciul de informații al României în războiul de întregire națională*, Editura Militară, Bucureşti, 2012

Stanciu, Ion, *Aliați fără alianță. România şi S.U.A. (1914-1920)*, ediția a II-a revizuită, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2010

Stoenescu, Anibal, *Din vremea ocupației*, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Comp. S.A., 1927

Stroea, Adrian, Ghinoiu, Marin, *Generalul Constantin Christescu: seniorul artileriei române moderne*, Editura Militară, Bucureşti, 2016

Trofin, Ion Gh., *Studiu analitic rezumativ asupra războiului mondial 1914-1918*, Tipografia Şcolii de Aplicație, Sibiu, 1937

Țucă, Cornel, *Prizonierii români din armata austro-ungară internați în Rusia. Problemele repatrierii*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2011

Țurcanu, Ion, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări-1918*, Editura Tipografia centrală, Chişinău, 1998

Ursu, Horia Vladimir, *Din istoria relațiilor internaționale ale României 1900-1918*, Editura Universității din Bucureşti, 2010

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Xeni, Constantin, *Take Ionescu*, ediția a 2-a, Editura Tritonic, Bucureşti, 2002

Xeni, Constantin, *Figuri ilustre din epoca României Mari*, text stabilit, prezentare şi note de Marian Ştefan, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2009

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

INDICE DE NUME

A

Abrudeanu, Ion Rusu, 519
Adamovici, 188
Ador, Gustave, 423, 449
Agârbiceanu, Ion, 510
Agrigoroaiei, Ion, 524
Aichberg, Karl von Nagel zu, 497
Aladin, Aleksei, Fiodorovici, 294
Albert I al Belgiei, 485
Alecsandri, Vasile, 127
Alekseev, Mihail, 19, 20, 25, 26, 61, 63, 65, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 108, 109, 110, 115, 205, 217, 293, 302
Alexandrescu, Vasile, 155, 217, 517, 523, 524
Alexandru al Bulgariei, 72
Alexandru al III lea al Rusiei, 83
Alexandru I al Greciei, 61, 511
Alexandru I al Iugoslaviei, 303,
Alhucemas, Marcel Garcia-Prieto, Marchiz de, 445
Alimăneştianu, Pia, 38, 57, 58, 461, 474, 479, 483, 484, 487, 488, 520
Allison, Graham, 11
Anca, Nicolae, 233
Andras, Magyari, 520
Andrássy, Gyula, 511
Andrew, Alexandru Nicolaevici, 303
Andrews, B. Francis, 151
Androne, 437, 438
Anestin, Victor, 464
Angelescu, Constantin, 62, 332, 441, 513
Angelescu, Paul, 311, 312
Angheliu, 232
Antipa, Grigore, 470, 475, 492
Antonescu, Ion, 196, 241, 380
Antonescu, Maria, 380
Antonescu, Victor, 45, 46, 51, 52, 53, 110, 135, 145, 136, 146, 147, 148, 326, 327, 331, 332, 338, 339, 340, 347, 348, 350, 358, 365, 412, 479
Apponyi, 127
Arămescu-Donici, Conon, 58, 465, 482
Arbuzov, 446, 447, 450
Ardeleanu, Eftimie, 241
Argetoianu, Constantin, 521
Arghezi, Tudor, 464
Arghirescu, Nicolae,190, 191, 223
Arhimandritul, Iosif, 499
Arion, Constantin, C., 16, 469, 478, 488
Arion, N., 200
Arion, Virgil, 33, 483
Arion, Zoe, 484
Aroneanu, 437
Aslan, Mihail, 89, 160, 161, 455, 483
Aslan, Zulnie, 455
Assan, B., 433
Audoin-Rouzeau, Stéphane, 518
Averescu, Alexandru, 15, 38, 46, 47, 48, 49, 51, 53, 69, 89, 102, 103, 104, 107, 119, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 181, 182, 192, 196, 197, 198, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 231, 235, 236, 240, 241, 251, 254, 266, 276, 295, 297, 310, 313, 314, 329, 330, 333, 335, 336, 343, 352, 363, 364, 403, 413, 466, 492, 512, 519, 521, 525.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Avram, Valeriu, 518
Azpeitua, Antonio, 58, 484, 486

B

Brănişteanu, B., 459 464
Babeş, Victor, 470
Bacalbaşa, Constantin, 38, 467, 521
Bacalu, Constantin, 207
Badea Ghiță, 244
Badea, Dumitru, 232, 233
Balogh, 129
Baluev, Piotr Semionovici, 293
Barclay, George H., 101, 110, 143, 354
Barter, Charles, 25, 224, 309, 317
Batin, Laurențiu, 524
Baumgarten, 342, 360
Bazarov, Pavel Aleksandrovici, 303
Bădărău, Alexandru, 227, 479
Bădulescu, Virgil, 199
Băeşiu, Aurel, 207
Bălescu, Constantin, 183
Bănică, 186
Becker, Jean-Jacques, 518
Bednarik, Ignat, 207
Bela Kun, 247
Beldie, Constantin, Dumitru, 47, 187, 521
Beldiman, Alexandru, 464, 470, 486, 488
Beldiman, Victor, 32
Belgov, V., 343
Beliaev, Mihail Alekseevici, 75, 76, 77, 99, 205
Bellow, Gustav, von, 35
Belloy de Saint Liénard, Hubert Marie Christian, 181, 202
Benedict al XV-lea, 60, 512
Beneś, Edvard, 158
Benigni, Siegmund von, 276
Bențea, 437, 438
Bercu, Iacob, 232, 233
Bergamen, 25
Berindei, Ioan D., 229, 474
Berstein, Serge, 519
Berthelot, Henri, Mathias, 37, 38, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 61, 63, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 75, 81, 82, 83, 84, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 109, 110, 111, 136, 139, 140, 141, 149, 150, 155, 156, 157, 161, 164, 172, 173, 175, 176, 178, 180, 181, 183, 190, 192, 193, 194, 201, 202, 205, 206, 217, 221, 222, 224, 231, 236, 240, 241, 249, 253, 290, 291, 295, 297, 298, 315, 319, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 338, 339, 356, 357, 358, 360, 402, 415, 441, 509, 521
Beschorner, 505, 506, 507
Bethmann-Hollweg, Theobald, 478
Beyens, Napoléon Eugéne, 44, 108
Bianu, Ioan, 470
Bianu, Vasile, 38, 470, 521
Bibescu, Martha G., 450
Bibescu, Valentin, 433
Bibicescu, Ioan, G., 104
Bideleux, Robert, 519
Bilciurescu, Grigore, 43, 79, 511
Black, Jeremy, 519
Boches, 66, 67
Boehm-Ermolli (von Böhm-Ermolli) Eduard, 239, 277, 278
Bogdan, Ioan I., 470
Bohny, 450
Boia, Lucian, 524
Boissier, Gustave, 52, 348
Boldur, Alexandru V., 519
Boselli, Paolo, 216, 348
Bostan, Constantin, 522
Botez, Demostene, 510
Bourbon-Parma, Sixte, 60, 510
Bourbon-Parma, Xavier, 60, 510
Bradford, James C., 518
Braunschweig, Ernst August *Herzog* von, 506
Brădişteanu B., 488
Brăescu, Tache, 207
Brătianu, Adina, 433
Brătianu, Constantin, 302, 303, 305, 306, 307
Brătianu, Eliza, 210, 521
Brătianu, Gheorghe, I., 38, 49, 50, 242, 245, 269, 519, 521
Brătianu, Ion C., 521
Brătianu, Ion I.C., 9, 15, 16, 18, 23, 25, 26, 27, 31, 33, 34, 35, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 51, 52, 53, 56, 58, 62, 64, 69, 74, 75, 78, 82, 94, 109, 110, 114, 116, 119, 125, 146, 147, 148, 150, 173, 190, 192, 202, 205, 217, 221, 222, 224, 226, 227, 229, 231, 235, 241, 242, 291, 296, 297, 298, 300, 324, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

335, 336, 338, 339, 346, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 363, 364, 365
Brătianu, Măriuța, 474
Brătianu, Sabina, 474
Brătianu, Tatiana, 474
Brătianu, Vintilă, 54, 78, 150, 214
Brendon, Vyvyen, 519
Brenton, Tony, 523
Briand, Aristide, 97, 109
Briese O., 207
Brociner, Mauriciu, 475
Broqueville, Charles Marie Pierre Albert, 52, 347, 350
Brusilov (Broussilof), Aleksei Alekseevici, 20, 21, 23, 27, 30, 183, 242, 271, 289, 293, 303, 331, 337, 241
Bubnov, Alexandru, Demetrievici, 303
Buchanan, George William, 25, 38, 46, 97, 143, 144, 346, 521
Bucur, Bogdan, 518
Bujor, Dumitru, Ivanovici, 382
Bujor, Mihail, 304, 305, 478, 511
Bulat, Ştefan, 515
Bulei, Ion, 517, 519, 523, 524
Bulgăraş, Petre, 207
Bunescu, Grigore, 210, 312
Bură, Petre, 187
Burghelea, 32
Buricescu, Ion, 505
Bussche (Hilmar von dem Bussche (Busche)-Haddenhausen), 227, 479
Buttescu, Mihai, I., 184, 521

C

Cadoma, 430
Cadorna, Luigi, 216, 514
Caesar, Gaius Iulius, 503
Cain, Daniel, 521
Calafeteanu, Ion, 517, 518
Calimachi, A.M., 433
Calotescu, 314
Cambon, Jules, 296, 326, 327
Camburopol, A., 464
Cancicov, Vasile Th., 521
Candolle, Raymond de, 111, 183, 307, 309, 325
Cantacuzino, Ana, 425, 433
Cantacuzino, Constantin, 498
Cantacuzino, Gheorghe (Zizi), 69, 506
Cantacuzino, Grigore, 16, 469
Cantacuzino, Ion, 359, 487
Cantacuzino, Leon, 425, 433
Cantacuzino, Mihail G., 336, 353, 402, 412, 479
Cantacuzino, Nicolae B., 61, 410, 521
Cantacuzino, Sabina, 38, 58, 498, 501, 521
Cantacuzino, Şerban, 433
Cantacuzino-Paşcanu, 414
Carol al II-lea al României, 9, 14, 43, 47, 48, 49, 74, 75, 80, 119, 160, 184, 187, 192, 193, 196, 198, 201, 225, 248, 249, 271, 302, 336, 364, 443, 444, 473, 475, 509, 512
Carol al Suediei, 447, 450
Carol I al Austriei, 57, 60, 477, 510
Carol I al României, 16, 28, 103, 129, 130, 156, 182, 183, 390, 465, 470, 485, 502
Carp, Mihai, 227
Carp, Petre, P., 18, 28, 32, 34, 35, 58, 64, 76, 462, 465, 473, 474, 483, 484, 486, 487, 498, 500, 524
Castaldi, Alfonso, 193
Castelnau, Édouard de, 61, 72, 82, 95, 99
Catargi, Alexandru, 55, 421, 422, 426, 433
Catargi, Alexis, 425
Catargi, Henri, H., 104
Catargi, M., 425, 433
Catargiu, Lascăr, 335
Cazacu, Petre, 524
Călinescu, Alexandru, 207
Cămărăşescu, Zoe, 521
Cănănău, N., 227
Căpităneanu, N., 486, 488
Cătănici, Avram 518
Căzănişteanu, Constantin, 517
Cerăceanu, Ion, 291, 525
Cernovodeanu, Paul 524
Chamberlain, Arthur Neville, 81
Cheramidoglu, Constantin, 517
Chérel, 232
Christescu, Constantin, 48, 49, 196, 198, 204, 205, 217, 218, 222, 223, 238, 241, 248, 250, 513, 525
Cimpoaia, Vasile, 233
Ciobanu, Nicolae, 218, 525
Ciobanu, Ştefan, 375, 383, 384, 518
Ciobanu, Vitalie N., 371, 372, 403, 524

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cioflec, Romulus, 377, 388
Ciorbea, Valentin, 517
Ciorogariu, Roman, 38, 521
Cipăianu, George, 523
Ciuhnin, 294
Ciutac, Marcu, 232
Clark, Charles Upson, 524
Clemenceau, Georges, 46, 51, 52, 147, 148, 291, 327, 328, 329, 331, 338, 339, 346, 348, 350, 358, 365, 514
Coandă, Constantin, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 73, 74, 75, 78, 224, 291, 300, 303, 304, 330, 404, 488, 525
Cochet, François, 518
Coculescu- Cantacuzino, Elena, 425
Codreanu, Ion, 389, 399
Codreanu, Silviu, 233
Cojan, Vicenţiu, 518
Colesnic, Iurie, 518
Comşa, D., N., 55, 427, 428, 432
Condeescu, Nicolae, 291, 336, 343
Conovalov (Konovalov), Aleksandr Ivanovici, 306
Constantin I al Greciei, 61, 511, 512
Constantin, Cristina, 524
Constantin, Ion, 524
Constantinescu, Stan, 184
Constantinescu, Alecu, 27, 226, 354, 412, 308
Constantinescu, Aurel, 207
Constantinescu, Mihăilă, 232
Constantinescu-Porcu, Alexandru C., 187, 301
Constantinov, Alecu, 504.
Cornăţeanu, 437, 438
Cornescu, Traian, 207
Cornil, Victor André, 470
Corteanu, Andrei, 16
Costăţianu (Costăţeanu), Meletie (Melitie), 483, 493, 499
Costescu, Alexandru, 505
Costescu, Nedelcu, 504
Costinescu, Emil, 119, 226, 352, 354, 412, 479
Coullaud, 201
Crăiniceanu, Constantin, 102
Crăiniceanu, Grigore, 102, 225, 229, 509
Cretzianu, George, 56, 58, 445, 484
Creţia, Gabriela, 518
Creţoiu, Alexandru, 207
Cristea, Miron, 160
Crosby, Oscar, T., 139, 140, 340
Cucu, Mitache, 503
Cupşa, Ion, 217, 524
Cuza, Alexandru, C., 227, 228
Cuza, Alexandru, Ioan, 130, 183, 225, 414, 462
Czernin, Ottokar, 35, 477, 478, 501

D

d’Hestroy, Gaiffier, Herman, 50, 52, 116, 296, 297, 347, 348, 350, 351
D’Esperey, Louis Franchet, 81
Dabija, Gheorghe A., 38, 153, 225, 519
Dancovici, Cantacuzino C.A., 425
Danielopol, George, 142, 143
Datcu, Iordan, 522
David, Gheorghe, 233
Davidescu, A., 464
Dărăscu, N., 207
De Belloy de Saint-Liénard, Hubert Marie Christian, 48, 65, 181, 202
De Luchi, Gianluca, 524
Deák, 127
Delavrancea, Barbu Şt., 226, 510
Deleu, Victor, 443
Demitriad, 474
Dendramis, 490, 492
Denikin, Anton, Ivanovici, 24, 111, 293, 303, 310.
Derussi, Gheorghe, 57, 117, 434, 478, 479, 480, 481, 511
Després, Maurice, 44, 84, 94
Diamandy, Constantin, 31, 45, 52, 96, 110, 135, 183, 305, 306, 307, 308, 351, 352, 446, 515.
Diamandy, George, 511
Diaz, Armando, 216, 514
Dinescu, 504
Dinu, Rudolf, 517
Diterihs, Mihail Konstantinovici, 302
Djuvara, Neagu, 70
Dobre, Dumitru, 517
Dobrescu, C, 229
Dobrescu, Gheorghe, 459
Dolgurov, prinţ, 25
Dollfus, Max, 450, 454
Dombrowski, 34

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Donici, Conon, 57, 58, 465, 473, 482, 499
Doro, Metaxa, 464
Dostoievsky (Dostoevsky), Fiodor Mihailovici, 500
Doumergue, Gaston, 82, 95
Dragalina, Corneliu, 127
Dragalina, Ion, 521
Dragalina, Virgil Alexandru, 521
Dragomirescu, 257, 260
Dragomirov, Vladimir Mihailovici, 25
Drăgănescu, 233
Drăgănoiu, Anghel, 233
Drăghiceanu, Virgiliu, 521
Drăghici, Lucian 439, 518
Duca, I. Gheorghe, 14, 21, 27, 30, 38, 46, 52, 60, 150, 151, 227, 228, 229, 235, 236, 335, 336, 346, 352, 521
Duhonin, Nikolai Nikolaevici, 26, 302, 304, 306, 325, 332, 349, 356
Duisy, 125
Dumbravă, Bucura, 488
Dumitrescu, Ştefan, 207
Dunant, Alphonse, 52, 348,
Duțu, Alesandru, 525
Dzerjinski, Felix, 307

E

Eben, Johannes Karl Louis R., 276, 277
Egoriev, Constantin, Nicolaevici, 302
Elefterescu, 229
Elisabeta a României, 380, 447, 475, 521
Elsner, 95
Eötvös, 127
Epure, 184
Epure, Grigore, 233
Erdely, 293
Erhan, Pantelimon, 379, 388, 399, 400, 514
Esterházy, Móric, 511

F

Fasciotti, Carlo, 120, 201, 354
Fassy, Gérard, 524
Fărcăşanu, 191
Feisen, 74
Fekete, Monica, 523
Feneşan, Costin, 59, 518
Ferdinand I al Bulgariei, 35, 335, 501
Ferdinand I al României, 28, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 58, 61, 64, 70, 72, 74, 75, 79, 95, 107, 135, 149, 160, 181, 182, 183, 184, 187, 193, 198, 199, 205, 206, 217, 220, 226, 237, 238, 239, 248, 262, 263, 291, 296, 297, 329, 330, 335, 344, 348, 350, 354, 403, 404, 414, 415, 416, 441, 466, 467, 473, 477, 487, 488, 505, 506, 509, 510, 512, 513, 514, 517, 517, 524.
Ferigo, Luciano, 159
Fermo, Iosif Avram, 229
Ferro, Mark, 520
Figes, Orlando, 59, 520
Filip, Abeg, 184
Filipescu, Grigore N., 187
Filipescu, Nicolae, 130, 187, 403, 425, 429, 433, 485
Filitti, Georgeta, 521
Filitti, Ioan Constantin, 474, 521
Filotti, Anton, 227, 228
Fleischmann, 455
Flers, Robert de, 65, 82, 91
Foch, Ferdinand, 47, 96, 193, 194, 331, 348
Foley, Michael, 216
Fontaine, Marcel, 156, 521
Francis, Andrews B., 45, 113, 114, 151
Francis, David Roland, 31, 45, 113, 139, 323
Francis, sir, 310, 323
Frangati, Constantin, 522
Franz Ferdinand al Austriei, 28, 336, 477
Franz Joseph al Austriei, 127, 128, 139
Frederic-Wilhelm al Prusiei, 35
Friedel, 281, 282, 283, 287
Friedrich, dr., 507
Frimu, Ion C., 308
Frunzetti, Teodor, 519

G

Gagarin, 174
Gaillard, Jean-Michel, 520
Gane C., 524
Ganea, Alex. 486, 488
Garoescu, Gheorghe, 52, 337, 338, 521
Gazi, Miltiade, 199
Găvănescu, Constantin, 20
Genuneanu, 200
George al V-lea, 97
George, Lloyd D., 8, 510, 521

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Georges Fazy, 450, 455
Georgescu, lt., 415
Georgescu, Maria, 65, 84, 102, 115, 209, 214, 518, 523, 525
Georgescu, Pimen, 22
Georgianu, Ilie I., 462, 464, 524
Gerok, Friedrich von, 218, 276, 278, 279
Ghenea, Toma, 453
Gheorghe, Mare Duce, 74
Gheorghe, Radu, 232, 233
Gheorghiu, Tănase, 229
Gherculescu, 249
Gherea, Dobrogeanu, Alexandru, 298
Gherea, Dobrogeanu, Constantin, 298, 305
Gheţariu, 437, 438
Ghibu, Onisifor, 53, 54, 375, 377, 378, 380, 381, 382, 388, 389, 522
Ghica, Albert, 20
Ghica (Ghyka), Dimitrie, 38, 522
Ghica, Jean, 193
Ghika, Emile, 425, 433
Ghinescu, Ioan, 312
Ghinoiu, Marin, 52
Gilbert, Martin, 520
Giurcă, Ion, 15
Giurescu, Dinu C., 470, 518
Glaise-Horstenau, Edmund, 50, 275
Glenny, Misha, 520
Glodeanu, 200
Goga, Octavian, 53, 119, 128, 158, 227, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 403, 417, 443, 510, 524
Goga-Odobescu, Elisabeta, 523
Golfineanu, 200
Goliţîn, Aleksandr Dmitrievici, 75
Golovin, Nikolai N., 26, 65, 196, 197, 217, 230, 301
Gorun, Ion, 464, 488
Gössler, 281, 283, 285, 286, 288
Graçoski, Nicolae F., 56, 406, 410, 411, 412, 425, 427, 432, 433, 434, 446, 459
Grandhomme, Jean-Noël, 291, 524
Grauer, 505
Greceanu, Ana, 522
Greceanu, Dimitrie A., 402, 412, 479
Greceanu, Lizon, 488
Greceanu, Petre, 201, 312, 355, 402
Grecescu, 185, 191
Grecescu, Ioan, 212
Grey, Colin S, 520
Grey, Eduard, 522
Grigorescu, Eremia, 51, 159, 185, 190, 204, 218, 241, 250, 276, 277, 310, 311, 329, 330, 336, 363, 364, 513
Grigoriev, Nikifor, 222
Grunbaum, Lissy, 506
Gucikov, Aleksandr I., 19, 25, 111, 121, 350
Guida, Francesco, 523
Guillaumat, Marie Louis Adolphe, 81, 216
Gurko, Vasili Iosifovici, 8, 21, 43, 44, 61, 63, 70, 73, 74, 75, 83, 84, 95, 96, 156
Gustav al V-lea, 447

H

Hajin, Mihail Vasilievici, 303
Hallouin, Louis, 50, 263, 264
Han, O., 207
Hardy, Georges, 520
Harrier, Heinrich, 504
Hârjeu, Constantin, 16, 211, 469
Hârlescu, 207
Heinrich, von, 462
Hempel, von, 291, 342
Henselt, 497
Hentsch, Richard, 291, 342, 475, 483
Herjeu, C.N., 522
Herriot, Edouard, 450
Hindenburg, Paul von, 22, 239, 505
Hinna, Al., S., 475
Hirsch, 506
Hitchins, Keith, 520
Hitler, Adolf, 13, 496
Hodoş, Al., 488
Hoffman, Carl Adolf Max, 59, 450, 518
Hogg, Ian V., 518
Hörauf, Franz von, 496, 497
Horea, 127
Horstmann, 35
Hötzendorf, Franz Conrad von, 277
House, Edward Mandell, 327
Hranilović, Oskar, 291, 342
Hucher, 241
Huller, Hugo von, 497
Humbert, 199

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

I
Iacevski, 76, 95, 165, 174
Iamandi, Gr., 354
Iancovescu, Constantin, 50, 54, 210, 226, 235, 236, 238, 290, 297, 300, 301, 304, 324, 329, 330, 353, 354, 355, 363, 401, 443, 512
Ianculescu, 227
Iarca, C., 464
Ignat, Adrian, 524
Ignat, Grigore, 513
Ignatief, Aleksei, 74
Ikenberry, John,12, 13
Ilie, Nicolae, 233
Iliescu, Dumitru, 16, 43, 44, 45, 65, 78, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 108, 109, 114, 115, 116, 117, 118, 147, 204, 337, 438, 472, 512
Ilinca, Rodica, 518
Inculeț, Ion, 406, 514
Ioanițiu, Alexandru, 498
Ionakov, 240
Ionescu G. (Doru), 207
Ionescu, Dumitru, 158
Ionescu, Mihail E. , 7, 61
Ionescu, Sava, 504
Ionescu, Take, 14, 27, 30, 117, 119, 133, 221, 226, 227, 229, 236, 336, 352, 353, 354, 355, 362, 479, 485, 492, 502, 512, 522, 525, 526
Ionescu, Victor, 513
Iordache, Anastasie, 524
Iordănescu, I., 207
Iorga, Filip Lucian, 522
Iorga, Nicolae, 38, 47, 52, 58, 180, 181, 182, 183, 227, 335, 336, 345, 346, 376, 401, 414, 492, 502, 508, 522, 523
Iosif, Ştefan O., 507
Iosif al II-lea al Austriei, 127
Iosif, Ferdinand de Austria, 23, 28, 341, 342
Istrati, Ion, 311, 312
Iswolski, Aleksandr Pavlovici, 109, 133
Iunian, Grigore, 511
Iuriev, 220
Iusupov, Felix, 261

J
Jakob Weiss, 497
Jalea Ioan, 207
Janin, Maurice Pierre Thiébaut Charles, 43, 63, 73, 97, 181
Jarnea, Stoica, 233
Jeffries, Ian, 519
Jelavich, Barbara, 520
Jelavich, Charles, 520
Jitianu, Ioan, 215
Joffre, Joseph Jacques, C., 81, 149, 157, 215
Joseph, August de Austria, 246, 257, 276, 277
Judson, William V., 307, 310
Jusserand, Jean Adrien Antoine Jules, 45, 55, 56, 139, 140, 419, 431, 432, 434, 435, 441

K
Kaledin, Aleksei M., 26, 147, 328, 331, 346, 348, 350
Kalpakov, Aleksandr Aleksandrovici, 303
Kalser, 276
Kaminsky, 293
Kanner, Sara, 506
Karnabat, I., 464
Karnabat, Lucreția, 464
Kavess, 244
Kelcevski, 291, 342
Keltcevski, Anatoli, 498
Kennedy, David M., 520
Kennedy, Paul, 520
Kerth, M.G., 43, 73, 79, 80
Kianovski, 95, 177
Kieffer. Friedrich von, 497
Kirileanu, G.T., 522
Kirițescu, Constantin, 156, 520
Kirițescu, Costin, 520
Klembovski, Vladislav, 24
Komeiev, 343
Kornilov (Kornilof), Lavr Gheorghievici, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 50, 59, 136, 236, 289, 293, 294, 296, 346, 513.
Kostaki (Costache), Lupu, 28, 33, 415, 474, 475, 483, 498
Kövess, Hermann, von Kövess-Haza, 277
Krasnov, Piotr, 310
Krauss, Alfred, 277
Kritek, Karl, 277
Krîmov, Alekandr, Mihailovici, 25, 26
Kühlmann, Richard von, 501
Kunz-Conrad, Henriette, 433, 451, 453

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

L
Lacey, James, 524
Lacombe, Gaillard, 56, 440, 441
Laffont, Robert, 518
Lahovary, Alexandru, Emanoil, 43, 78, 109, 118, 136, 332, 425, 512
Lahovary, Ema Alex., 450, 453
Lahovary, Jean, 433
Lambert, I., 43, 44, 46, 70, 71, 94, 95, 107, 108, 157, 158, 448, 449, 450, 453, 512
Lambru, Nicolae, 227, 229, 425
Landowski, Paul, 500
Langlois, 43, 63, 69, 194
Lansing, Robert, 52, 55, 339, 340, 417, 514
Last, Adolf, 506
Laşcu, Gheorghe, 233
Lavault, Louis, 212
Lavault, Louis, 212
Lavenant, 201
Layne, Christopher, 11
Lăcustă, Ion, 522
Lăzărescu, Kochino, 191
Lăzărescu, Emanoil, 207
Le Laurier, 314
Leciţki, Platon Alekseevici, 183
Lecomte du Nouÿ, Jean-Jules-Antoine, 182
Ledebur, Friederich, von, 35
Leeper, Alexander, Wigram, Allen, 45, 124, 125
Legoux, Alain, 521
Lenin, Vladimir, Ilici, 20, 27, 30, 59, 289, 302, 333, 337, 341, 354, 356, 364, 514, 518
Leopold I de Habsburg, 127
Leopold II de Habsburg, 127
Leşcu, Anatol, 524
Leuze, 284
Libiez-Gherescu, Anton, 210
Limburg, Dumitru, 311
Lison, 337, 338
Litzica C., 475
Litzman, Karl, 277
Liverovski, Aleksandr, Vasilevici, 307
Lomonosov, 174
Louise a Prusiei, 138
Lovinescu, Eugen, 38, 50, 269, 270, 522
Lucaci, 430
Lucaciu, Vasile, 55, 56, 62, 403, 417, 419, 421, 431, 510
Lucasievici, 398, 487
Ludendorff, Erich, 22, 23, 59, 464, 465, 518, 522
Lukomski, Aleksandr, Sergheievici, 23, 24, 293
Lungu, Corneliu-Mihail, 524
Lupescu, Alexandru, 52, 291, 336, 342, 343, 344, 498
Lupescu, Iosif, 506
Lupu, Nicolae, 511
Luynes, de, 181
Lvov, Gheorgi, E., 23, 25, 30, 59, 97, 136, 289, 302, 510
Lwolf, 294
Lyautey, Louis, Hubert, Gonzalve, 43, 71, 72, 81

M
Macedonsky, Alexandru, 207
Mackensen, Erich, von, 23, 27, 56, 64, 102, 218, 238, 239, 246, 247, 253, 275, 276, 277, 296, 332, 333, 336, 341, 342, 345, 365, 461, 467, 468, 472, 474, 484, 485, 486, 506, 507, 512
Macovei, Mihai, 511
Madgearu, Alexandru, 73, 522, 525
Madlung, 281, 285, 286
Maior, Liviu, 525
Maiorescu, Titu, 16, 18, 28, 38, 57, 211, 227, 469, 470, 474, 477, 478, 479, 481, 500, 522
Maklakov, Vasili, 25
Maleissye, de, 44, 101
Malleterre, general 523
Mamina, Ioan, 518, 525
Manea, Vasilica, 291, 525
Mangra, Vasile, 128, 129
Maniu, Iuliu, 18
Manolescu, cpt.199
Manolescu, 506
Manolescu, Ion, 291, 343, 429
Manoliu, 438
Mantu, N., 207
Many, D.G., 433
Marchal, 97
Marcovici, S., 200
Marcu, George, 518
Marghiloman, Alexandru, 16, 17, 27, 28, 32, 33, 34, 35, 38, 54, 55, 57, 64, 76, 102, 107,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

172, 210, 211, 408, 415, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 477, 479, 483, 486, 487, 488, 498, 499, 500, 522
Maria I a României, regina, 61, 74, 144, 158, 175, 314, 414, 522
Maria Tereza a Austriei, 127
Marin, Gheorghe, 155, 519
Marincovitch, 133
Marinescu, Beatrice, 462, 525
Marinković, P., 335
Marin-Zăinescu, Ecaterina, 155, 519
Martin, 241
Maruşevschi, Vladimir, Vladimirovici, 306
Masaryk, Tomáš Garrigue, 141, 157
Mateescu, Ion, 207
Mavrogheni, 32
Mayerhofer, Lisa, 464, 525
Mărăcineanu, Ion, 232, 233
Mărdărescu, Gheorghe, 190
Mărgineanu, Alexandru, 159, 222
Mățăoanu, D., 207
Mânecuță, I., 210
Mântulescu, P., 200
Mârzescu, Gheorghe Gh., 38, 47, 48, 52, 53, 57, 192, 193, 225, 229, 352, 353, 354, 355, 477, 479, 522
Mecklenburg-Schwerin, Johann Albrecht zu, 506
Medrea, Corneliu, 207
Mehedinți, Simion, 16, 58, 469, 470, 474, 481, 482
Meitani, Ştefan, 464, 488
Menditte, de, 141
Michaelis, Georg, 501
Michaud, 144, 145
Michelson, 300
Miclescu, Adrian, 113
Miclescu, Emanuel, 487, 499
Miclescu, O., 425, 433
Midan, Christophe, 65, 84, 115, 518
Miechen, 75
Mihai Viteazul, 28
Mihăescu, Nicolae
Mihă(i)escu, N., 50, 274, 275, 522
Miles, Basil, 137
Miliukov, Pavel, Nicolaevici, 25, 121, 124, 133, 350, 365, 511
Millerand, Alexandre, 82
Milner, Alfred, 8, 96
Milza, Pierre, 519
Minulescu, Ion, 187
Mirbach, Contele, 483
Miriță, Aurelian, 517
Mişu, Nicolae, 147, 160, 332, 357, 445, 448
Mitilineu, I., 57, 413, 434, 471, 472
Moisuc, Viorica-Pompilia, 517
Mordovin, 165
Morgen, Curt von, 38, 50, 218, 271, 272, 273, 274, 291, 342, 496, 498
Morier, 239
Moriț, Alexandru Arnoldovici, 302
Morneau, Marian, 521
Morțun, Vasile, 14, 15, 226, 353
Moruzi, Cr., 220
Mosolov, Aleksander A., 38, 44, 47, 70, 72, 76, 80, 81, 95, 97, 172, 522
Moşoaia, Părintele, 499
Moşoiu, Traian, 186, 313
Moța, Ion, 62, 377, 510
Mrazec, Ludovic, 142
Multedo, 140
Munteanu, Filip, 158
Mureşan, Camil, 520
Murray, Williamson, 524
Musceleanu, V., 483, 499
Mussolini, Benito, 120
Mustață, Alexandru, 56, 461, 467
Musteață, 479

N

Nagler, Thomas, 520
Nahsim Bei, 291, 342
Napoleon, 138
Naumescu, Mitică, 498
Neagoe, Stelian, 518, 521, 522, 524
Negoiță, Cătălin, 525
Negoşanu, Grigore, 207
Negrei, Ion, 524
Negrescu, Elena, 522
Negru, Gheorghe, 524
Nenițescu, Dimitrie, S., 16, 18, 469, 475, 483, 507
Neratov (Neratof), Anatoli Anatolievici, 97, 241
Netzhammer, Nikolaus, 473, 522

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Netzhammer, Raymund, 38, 57, 58, 472, 473, 481, 482, 483, 522, 525
Ney, Alfred, 459
Nicolae al II-lea al Rusiei, 9, 14, 59, 61, 74, 75, 83, 84, 136, 278, 293, 377, 404, 510
Nicolae, principe de România, 28, 35, 483
Nicolaescu, 499
Nicoleanu, Eracle, 443, 444
Nicolescu, Gheorghe, 156, 410, 412, 426, 427, 429, 434, 459, 517
Niculescu, 504
Niculescu, Andrei, 207, 410, 459, 517
Niculescu, Iancu, 506
Niessel, Henri Albert, 309, 317,326, 522
Nifon, mitropolit, 33
Nikolaenko, 96
Nistor, Ion, 520
Nivelle, Robert, 149, 215, 512
Noulens, Joseph, 45, 49, 50, 135, 136, 241, 242, 261, 262, 321

O

Ocesalov, 343
Odone, 97, 224
Oldenburg, Alexandru de, 44, 83
Olteanu, Marcel, 514
Onciul, Dimitrie, 470
Opran, N., 199
Oprea, Ion M., 525
Orga, Valentin, 523
Orlando, Viitorio Emmanuele, 216, 348, 514
Osten, von der, 34
Osvald, 443
Otu, Petre, 39, 68, 102, 154, 204, 241, 525

P

Painlevé, Paul, 56, 181, 327, 444, 514
Palada, 306
Paléologue, Maurice, 38, 83, 97, 171, 523
Palmovski, Jan, 518
Panaitescu, Ştefan, 233
Pandea, Adrian, 159, 241, 519
Pantazzi, 142
Paraschivescu, 183
Parjolescu, N., 477
Parker, Francis Lehau, 43, 73, 79, 80
Pascal, Traian, 189
Paschalidou, Efpraxia S., 61
Pašić, Nikola, 119
Pavelescu, Ion, 241
Pavelić, Ante, 275
Păcurariu, Mircea, 518
Pătraşcu, gl., 189,
Pătraşcu, Gabriel-George, 518
Pătrăşcanu, D.D., 464, 488
Păuna, Nicolae, 232, 233
Păunescu, Cristian, 517
Pâcleanu, Mihail, 54, 55, 410, 416, 453
Pântea, Gherman, 54, 371, 400, 525
Peano, Alberto, 51, 310, 315
Pecican, Ovidiu, 519
Pétain, Philippe, 215, 512
Petala, Nicolae, 193, 442
Petcu, M., 518
Pétin, Victor, 109, 111, 157, 339, 354
Petliura, Simon, 222
Petrescu, Antim, 193
Petrescu, Dragoş, 207
Petrescu, Emil, 474, 499
Petrescu, Gheorghe, 314
Petrescu, Ionel, 142
Pherekyde, Grigore, 461, 517
Pherekyde, Mihail, 355, 412, 477
Pherekyde, Tuchketa, 34
Pichon, Jules, 115
Pichon, Stephen Jean Marie, 46, 53, 146, 147, 358
Pilat, Măriutza, 34
Piot, 179
Pişculescu, Grigore (Galaction, Gala), 499
Platon, Gheorghe, 519
Ploeşteanu, Teofil, 483, 499
Poincaré, Raymond, 52, 60, 291, 344, 510
Poitevin, Al., 207
Poklewski-Koziełł, Stanisław, 85, 117, 122, 322, 354, 477
Pokrovski, Nikolai Nikolaevici, 8, 97, 173
Polivanov, Aleksei Andreevici, 300
Poni, Petru, 228
Poole, Frederick Cuthbert, 310
Pop, Cicio, Ştefan, 18
Pop, Ioan, Aurel, 520
Popa, Lucia, 520
Popa, Mircea N., 520
Popa, Vasile, 19, 291, 525
Popescu, 302, 303

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Popescu, Costică, 498, 499
Popescu, Ion, 49, 201, 231, 235, 302, 303
Popian, Constantin, C., 54, 55, 406, 407, 414, 415, 523
Popian, Dragu, Lina, 406, 407, 523
Popov, 291, 342
Popovici, Aurel, 18, 28
Popovici, Eufimie, L., 391
Popovici, Mihai, 429, 430
Porte, Rémy, 518
Porumbaru, Emanoil, 226, 235, 339
Preclin, Edmond, 520
Preda, Dumitru, 155, 218, 523, 525
Predescu, Lucian, 518
Pretorian, Enache, 160
Prévost, Michel, 523
Prezan, Constantin, 25, 27, 48, 52, 56, 57, 67, 68, 10, 110, 111, 153, 156, 162, 164, 181, 186, 197, 201, 204, 207, 217, 220, 221, 224, 225, 226, 231, 235, 236, 240, 241, 246, 248, 261, 291, 297, 301, 324, 325, 329, 330, 334, 336, 341, 342, 343, 352, 353, 354, 355, 356, 361, 362, 363, 364, 366, 396, 402, 440, 443, 475, 511, 512, 525.
Procopiu, Ion, 229
Procopovici, Serghei Nicolaevici, 306
Prodan, Costică, 217, 524
Protopopov, Aleksandr Dmitrievici, 77, 101
Puşcariu, Sextil, 523

R

Rabb, Teodore K., 519
Racoviță, 228
Radov, 504
Radovici, Nina, 487
Ragoza, Aleksandr Iosipovici, 204, 217, 218, 222, 224, 241, 245, 250, 335, 356
Rakitin, 343
Rakovschi (Rakovski), Cristian, 19, 50, 51, 298, 299, 319,321, 350, 511
Rangabé, 472
Rasputin, Grigori Efimovici, 75, 261
Rastätter, Walter, 517
Rattel, Nicolae Iosefovici, 303
Razu, Aristide, 313
Răceanu, Mircea, 62, 519
Răcilă, Emil, 525
Rădulescu (Rosenbaum), 505
Rădulescu-Motru, Constantin, 474
Rădulescu-Zoner, Şerban, 462, 525
Răşcanu, d-na, 378, 380
Răşcanu, Ioan, 291, 343
Râmniceanu (Romniceanu), Valerian, 483, 488, 499
Râşnoveanu, Ion, 518
Rebreanu, Liviu, 464, 488
Recouly, 97
Rémond, 95
Renouvin, Pierre, 520
Renty, de, 141, 298
Rerberg, 293
Ressel, Carol, 160, 313, 343
Ressu, Camil, 207
Ribot, Alexandre, Felix, 44, 45, 46, 50, 55, 56, 97, 110, 111, 114, 118, 133, 139, 143, 296, 298, 418, 419, 430, 431, 435, 444, 510
Roberg, Robert I., 519
Rodzianko, Mihail, 25, 350
Röhm, Ernst, 58, 74, 496, 498, 506
Rollin, Leon, 445
Roman, Dumitru, 522, 523
Romanescu, Gheorghe, 155, 519
Romanescu, Mihail Gr., 62, 155
Romano, 227
Romanowsky, 294
Romei, Longhena, 222, 224, 309, 503
Rommel, Erwin, 50, 278, 279, 285, 286, 287, 288
Roosevelt, Theodore, 12, 137
Root, Elihu, 45, 137
Rosemberg, Artur, 475
Rosenthal, 505
Rosetti, Coco, 355
Rosetti, Radu R., 38, 48, 49, 196, 209, 210, 214, 231, 232, 234, 236, 469, 523
Rosetti-Solescu, Elena, 355
Rosetti, Theodor, 16
Rostas, Zoltan, 523
Roşal, Semion Grigorievici, 291, 354, 514, 515
Rotaru, Florin, 519
Rowley, Anthony, 520
Rudeanu, Vasile, 38, 86, 109, 147, 155, 425, 433, 448, 454, 523
Rumbold, Sir, 451

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ruspoli, 66
Rusu, Dorina, 517

S

Sadoveanu, Mihail, 119, 229, 510
Saharov, Vladimir V., 48, 64, 70, 95, 99, 109, 149, 150, 155, 163, 164, 175, 219
Saint-Aulaire, Charles Auguste, 14, 38, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 53, 55, 56, 61, 81, 83, 97, 110, 111, 113, 114, 116, 118, 133, 134, 139, 140, 143, 144, 148, 150, 155, 171, 172, 175, 205, 206, 207, 209, 224, 264, 290, 297, 298, 299, 319, 323, 329, 332, 339, 348, 358, 360, 364, 367, 418, 419, 421, 430, 431, 435, 436, 523
Samsonovici, Nicolae, 249
Sanikow, Alexandru Serghievici, 302, 303, 304
Sarrail, Maurice Paul Emanuelle, 46, 81, 144, 145, 216, 239
Savinkov, Boris Viktorovici, 23, 24, 25, 30, 294
Savinov, A., 174
Saxa-Coburg şi Gotha, Victoria Melita (Ducky), 74
Sazonov, Serghei, 88
Scărişoreanu, Romulus, 225, 314
Scialoja, Vittorio, 96
Scobelev, Matei Ivanovici, 141
Scott, 31
Scriban, I. Gibescu (Geblescu), 483, 499
Scrutator (Calman Blumenfeld), 464
Scurtu, Ioan, 518
Seber, 497
Seeckt, Johannes Friedrich Leopold, 276
Seişanu, Romulus, 525
Sels, 507
Senescu, 312
Serdaru, Virgiliu Ştef., 218, 525
Setton-Watson, Robert William, 128
Sima, Ana Maria, 523
Simion, Elisabeta, 521
Simionescu-Râmniceanu, Maria, 410, 488
Sixsmith, Martin, 59, 520
Skoropadski, Pavlo, 222
Slamu, Ioana, 159
Slavici, Ioan, 464
Soare, Constantin, 232, 233
Socec, Alexandru, 102
Socec, Emil, 433
Socec, Ioan, V., 102
Socek, Ana, 433
Sondhaus, Lawrence, 520
Sonnino, Sidney, 510
Soreanu, Mircea, 525
Spânu, Alin, 525
Sproesser, Theodor, 280, 281, 284, 285
Stambulov, Alexandrina, 506
Stanciu, Ion, 62, 405, 525
Stanian, Radu, 487
Stănescu, Marin, C., 59, 175, 518, 522
Stănescu, G., 207
Stănescu, Marin C., 518, 522
Stârcea, Traian, 56, 441, 444
Štefánik, Milan Rastislav, 140, 157
Stelian, Toma, 433, 498
Stelletzcky, 166
Stere, Constantin, 18, 28, 394, 464, 477, 478, 488, 500, 507
Sterligov, 47, 95, 164, 165
Stoenescu, Anibal, 225, 461, 464, 523, 525
Stoica. D., 207
Stoica, Jarnea, 233
Stoica, Stan, 519
Stoica, Vasile, 62, 191, 420, 421, 510
Stolzenberg, von, 462
Stratilescu, Dumitru, 223
Stratulatio, 213
Straussenburg, Arthur Arz von, 277
Streffleur, Förster, 291, 342
Strihou, Ypersele de, 45, 49, 51, 52, 53, 116, 136, 246, 248, 296, 297, 333, 345, 357
Stroea, Adrian, 525
Strul, Marcus, 506
Struwe, P., 25
Stupin, Gieorgij, 240
Sturdza, Alexandru D., 33, 34, 35, 58, 102, 107, 159, 160, 161, 364, 406, 414, 415, 462, 465, 487, 509, 510, 525
Stürmer, Boris Vladimirovici, 101, 102, 108, 109, 112, 115, 173, 205, 227
Surdu, Alexandru, 524

Ş

Şcerbacev, Dmitri, 20, 24, 26, 27, 48, 50, 51, 64, 109, 110, 111, 112, 136, 174, 196, 197,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

217, 221, 222, 229, 231, 236, 264, 290, 291, 293, 295, 296, 297, 301, 321, 329, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 342, 347, 348, 349, 350,353, 354, 355, 356, 360, 361, 362, 364, 365, 366, 367, 373, 402, 415, 512, 515
Şeicaru, Pamfil, 520
Şişkevici, Mihail Platonovici, 163
Ştefan, Marian, 517, 521
Ştefănescu, N., 486, 488
Ştirbei, Maria, 210
Ştirbei, mr., 159, 160
Ştirbei, Zoe, 210,
Ştirbey(i), Barbu Dimitrie, 46, 137, 158, 175, 182, 201, 210, 462, 507
Ştirbey, Adine, 210
Ştirbey, Georges, 16, 201, 469, 470, 472
Şulghin, 25
Şuțu, Elena, 433

T
Talgreen, 183,
Talpoşin, Al., (Severin), 207
Tanaşoca, Şerban, 522
Tantilov (Tantiloff), Petăr, 54, 57, 408, 473, 480
Tantilov, Petăr, 54, 57, 408, 473, 480
Taşcă, Mihai, 519
Tatarinov (Tatarinof), Aleksandr A., 85, 86, 87, 88
Taylor, A.J.P., 520
Tăslăuanu, Octavian C., 38, 46, 52, 55, 158, 340, 341, 343, 403, 405, 413, 414, 429, 430, 523
Tătărescu, Gheorghe, 110, 332
Tenkhoff, Anton, 503
Teodorescu, I., 464, 488
Teodorescu, Paul, 302
Teodorescu, Sion, 207
Teodorian, Mariu, 499
Teodoroiu, Ecaterina, 513
Terescenko, Mihai Ivanovici, 49, 50, 135, 241, 261, 305, 325
Thomas, Albert, 68, 109, 111, 178, 194, 229, 479
Thumine, 321, 322
Timofte, Teodor, 158
Tinaru Gheorghe, 232
Tisengraun, 298
Tiserthausen, 343
Tisza, István, 28, 511
Titulescu, Nicolae, 229, 353, 354
Tițeica, Gheorghe, 470
Tomescu, Toma, 207
Topârceanu, G., 464, 488
Torrey, Glenn, 73, 155, 520, 521
Trancu-Iaşi, Gr., 227, 228, 511
Traşcă, Ottmar, 523
Trăilescu, Ioan, 43, 69, 70
Trofin, Ion Gh., 525
Troteanu, Remus, P., 207
Troțki, Lev Davidovici, 27, 30, 59, 290, 341, 364, 514, 518
Tschepe, Tűllf von und Weidenbach, 57, 461, 462, 463, 470, 473, 507
Tudorache, Gheorghe, 211, 213
Tudoriu, Alex, 233
Tzigara-Samurcaş, Alexandru, 461, 467, 470, 474, 475, 487, 501, 523

Ț
Țarălungă, Ecaterina, 519
Țârău, Liviu, 523
Țârău, Virgiliu, 523
Țucă, Cornel, 525
Țurcanu, Ion, 525
Țurikov, Afanasi Andreevici, 136, 141, 222, 224

U
Udințev, Vsevolod Aristarhovici, 44, 80
Ulea, Octav, 302
Ulpianus, Gnaeus Domitius Annius, 503
Ursu, Horia Vladimir, 525

V
Vaida-Voievod, Alexandru, 18, 336, 343
Vaisse, Maurice, 519
Valeanu, Gheorghe, 266, 312
Vartic, Gheorghe, 521, 523
Varubow, Vasile Vasilievici, 302
Vasilescu, 188
Vasilescu, Paraschiv, 188, 311
Văitoianu, Arthur, 147, 160, 185, 225, 231, 266, 343, 363

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Văsie, 232
Velburg, Gerhard (Bogislav, Tilka), 58, 502, 506
Venizelos, Eleftherios, 61, 512
Verhovski, Aleksandr Ivanovici, 26, 297, 305
Vericeanu, Grigore, 227
Verzea, Victor, 107, 465, 474, 488
Vesa, Vasile, 523
Vinogradski, Aleksandr Nikolaevici, 64, 65, 311
Violette, 448, 449
Vîrubov, Vasili Vasilievici, 302
Vladimirovici, Kiril, 74, 75
Vlahuță, Alexandru, 102
Vlădescu, Ioan, 56, 404, 436, 439
Vogel, 462
Voican-Voiculescu, Gelu, 523
Voiculescu, Vasile, 510
Vopicka, Charles J., 139, 140, 323, 354, 523
Vorobchievici, Octav, 215
Vosnitch, 134
Vouillemin, Charles-Ernest, 101
Vranghel, Piotr, 97, 303
Vulpe, Magdalena, 523

W

Wachmann, Constantin, 160, 487
Wagner, Margaret., E., 60, 520
Walsch, 111
Washburn, Stanley, 45, 137, 138
Wekerle, Sándor, 511
Wennninger, Karl, 276
Widic P.S., 433
Wilhelm al II–lea al Germaniei (Friedrich Wilhelm Viktor Albert), 58, 141, 151, 478, 487, 498, 501, 505, 506, 511
Williams, 74
Wilson, Woodrow, 11, 13, 60, 125, 137, 139, 140, 147, 327, 509, 515
Winogradsky, general, 523
Wladimir, 74
Wladimirovitch, Melita Kyril, 446
Wöhler, 282, 283

X

Xeni, Constantin, 526
Xenopol, Nicolae, 514

Y

Yates, Halsey Edward, 80

Z

Zach, Krista, 522
Zadik, Eufrosina, 248
Zadik, Iacob, 248
Zahariade, 142
Zamfir, Elefteria, 506
Zamfir, Ilie, 525
Zasiadko, D.I., 43, 44, 47, 72, 76, 77, 80, 81, 95, 96, 164
Zimmermann, Arthur, 60, 477, 478, 510
Zinoviev, Grigori, 289
Zodian, Mihai V., 519
Zodian, Vladimir, 519
Zorgbibe, Charles, 60
Zottu, Vasile, 78

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Indiscutabil, la o simplă privire retrospectivă, anul 1917 se detaşează în perioada Marelui Război, prin evenimente de mare calibru, care vor avea să influenţeze atât deznodământul conflictului global, cât şi evoluţia viitoare a istoriei universale pe o mare parte a planetei.

Revoluţia rusă din martie şi intrarea SUA în război în aprilie, două mari evenimente, circumscriu anului 1917 însemnătate de istorie universală. Se poate afirma că, prin consecinţele lor mai apropiate şi mai depărtate, aceste evenimente ale anului 1917 vor înrâuri istoria universală pentru mai bine de un secol, iar unele dintre consecinţele lor se resimt şi azi şi au şi o perspectivă asigurată.

Mai întâi, pe planul războiului mondial, revoluţia rusă din martie 1917 a consemnat, în evoluţia sa, prăbuşirea uneia dintre marile puteri ale Antantei, ceea ce a însemnat şi o schimbare dramatică a raportului de forţe. Acest lucru a fost vizibil nu atât sub raportul balanţei forţelor militare în încleştare pe fronturi, cât în influenţa uriaşă avută de revoluţia rusă în interiorul tuturor statelor beligerante, atât din Antantă, cât şi din Tripla Înţelegere. [...]

Al doilea eveniment al anului 1917 la care facem referire – intrarea SUA în război – a făcut previzibil deznodământul acestuia. Nu se mai punea chestiunea care va fi alianţa victorioasă, resursele imense, umane şi materiale ale SUA înclinând decisiv balanţa de forţe, ci când se va întâmpla acest lucru. Greutatea vastă a intrării, în aprilie 1917, a SUA în conflagraţie avea nevoie de timp pentru a se afirma şi impune, determinat de ritmul mobilizării şi transportului peste ocean în Europa al trupelor şi armamentului. Dar, odată cu anunţul intrării în Primul Război Mondial împotriva Germaniei, SUA declanşa ireductibil şi ireversibil procesul de instalare a „Pax Americana" în ansamblul sistemului internaţional de state, aşadar anunţând deja că lumea nu va mai fi ca înainte de acest eveniment.

MIHAIL E. IONESCU

Acest nou volum al seriei *Românii în „Marele Război". Documente, impresii, mărturii*, iniţiată în anul 2014 de Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară, este consacrat anului 1917, care reprezintă o adevărată bisectoare a conflictului mondial. [...]

Pentru naţiunea română, înfrângerea gravă din campania anului 1916 şi ocuparea de către Puterile Centrale a Munteniei, Olteniei şi Dobrogei au afectat în mod considerabil potenţialul militar al statului român şi starea morală a clasei politice şi opiniei publice, iar scopul pentru care s-a intrat în război era mai departe ca oricând. Peste aceasta, iarna anului 1917 a fost foarte grea, la capriciile naturii adăugându-se lipsurile de tot felul, inclusiv o epidemie de tifos exantematic, care a secerat zeci de mii de vieţi în rândul militarilor şi al populaţiei civile din Moldova, singurul teritoriu aflat sub administraţie românească. Dar, în pofida situaţiei grele, armata s-a refăcut, un sprijin esenţial fiind acordat de Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot. Vara anului 1917 a fost cea a marilor înfruntări de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, soldate cu o strălucită revanşă a armatei române, ajutată, inegal, de trupele ruse. Ele nu au fost valorificate sub raport strategic, din cauza situaţiei dezastruoase din Rusia din toamna anului 1917. Complet izolată, România a fost obligată să încheie la Focşani armistiţiul cu Puterile Centrale (26 noiembrie/9 decembrie 1917).

9 789733 210986

ISBN 978-973-32-1098-6

www.edituramilitara.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro